PINAR

Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

OCAK 1973
CİLT: II
13

PINAR
Aylık Kültür ve San'at Dergisi

SAHİBİ
Muzaffer TETİK

Yazı İşleri Mesul Müdürü:
Gazi ALTUN

Yönetim Yeri:
Nuruosmaniye Cad. No. 8/3
Cağaloğlu - İstanbul

Kapak Kompozisyonu:
Saim OKAN

Yazılar kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir.
Gönderilen yazılar iade edilmez
Her yazıdan sahibi mesuldür.

İLÂN:
Pazarlığa tâbidir

Abone:
Yıllık - 12 sayı 35 TL.
6 aylık - 6 sayı 18 TL.

Öğrencilere Abone:
Yıllık - 12 sayı 30 TL.
6 aylık - 6 sayı 15 TL.

Ocak 1973
Cilt: II - Sayı: 13

Dizgi - Baskı
İRFAN MATBAASI

Kapak: YILMAZ OFSET

Fiyatı: 3 TL.

Basıldığı tarih: 15.1.1973

BU SAYIDA

1) Pınardan Okuyucuya — **PINAR**
2) «Mehter» — **Salim DEMİREZEN**
3) Tarihimizin İncelenmesi Üzerine — **Veli ŞİRİN**
4) Zeybeklik ve Yörük Ali Efe — **Mehmet CAN**
5) İster Gönül (Şiir) — **Ahmet TURANKUL**
6) Vakit (Şiir) — **Y. A. A.**
7) Uyanışım (Şiir) — **Mecid ERYILDIZ**
8) Aydın-Halk Uyuşu... — **Şükrü UYGUR**
9) Kardeşim (Şiir) — **Mehmet BAYALAR**
10) Türk Halk Şiiri Üzerine Görüşler — **Mustafa AVCI**
11) Şişli'den Çemişkezek'e — **M. Akif AK...**
12) Seslenış (Şiir) — **M. Nuri DOĞAN**
13) Yunus Emre Divanının Düşündürdükleri — **M. Doğan SİLLELİ**
14) Kabristana Uğra (Şiir) — **Necati AYKAN**
15) Köycülük Akımı ve Gerçekler — **Mehmet TAÇDİKEN**
16) Kış Günleri (Şiir) — **Ertuğrul ŞAKAR**
17) «O Topraklar Bizimdi» (Roman Tahlili) — **Mehmet MENTEŞOĞ...**
18) Umut Taşları (Şiir) — **Fehmi ARIKTEK...**
19) Pınar'ın Folklor İncelemesi Yarışması — **Mustafa BAKTIR**

KIYMETLİ PINAR OKUYUCUSU,

Millî kültürü diriltme ve millî san'atı güçlendirme yolunda bir yıldan beri mütevazi imkânlar içinde çaba sarfeden, buna karşılık, Türkiye'de san'at dergileri için görülmemiş kemmiyet ve keyfiyette bir okuyucu kitlesinin desteğine mazhar olan mecmuanız, bu sayısıyla ikinci yılına basarken, bazı yenilikleri de beraberinde getirmiştir. Kapağımız eski Türk süslemesiyle kaplı ofset bir baskıya kavuşmuş, içeride işlenen konular muhteva itibarıyle daha da derinleşmiştir.

Pınar'ın bu sayısında, Türk tarihinde şehidlerin son kelimelerine, gazilerin yeni bir savaşın sevdasıyla coşan yürekten dualarına karışarak yükselen sesleriyle ve Türkün bayraktarlığını yaptığı idealleri toprağa hakkedip, karşısına çıkan düşmanları ezercesine, nev'i şahsına münhasır o muhteşem yürüyüşüyle, bir tarih sembolü olan Mehter'i anlatmaya çalıştık. Mehter, taşıdığı özellikler itibarıyle, bir musikî ekibi olmaktan çok daha derin mânalar taşır. Bütün tarihimiz boyunca devletlerin varlığına, her halükârda eşlik etmesi; modalaşan bir hareket, devrini yaşayan ve kaybolan bir olay olmak yeri ş, tarihimizi meydana getiren ve millî hayatımızın teşekkülünü sağlayan bütün hadiseleri, unutulmayacak biçimde, kös titreşimleriyle cihana ilân etmesi, ona tarih içinde bir başka mâna kazandırmıştır. Türk milletinin karakterini ses ve hareketleriyle çizen, İslâm - Türk medeniyetinin hakim özelliklerini, taşa, ağaca, sosyal hayata, bütün cemiyete nasıl nakşedilmişse öylesine taşıyan bir müessese... İşte mehter budur. Mehter, bizim için öylesine bir karakter çizgisi haline gelmiştir ki, futbol sahasında çalındığı zaman bile Avrupalı, Osmanlı geldi zannetmekte; dünyada eşi görülmemiş şekilde tarihimizden koparılmamıza rağmen, uzaklardan duyduğumuz bir mehter sesi, ince buğular arkasından ruhumuzda Mohaç'ın gururunu depreştirmektedir. Bütün tarihimiz, en ince hatlarıyle sahneye konsa, oyunun bütün saniyelerinin fon müziği olarak bazan yükselen ve bütün sahneyi dolduran, bazan da habersiz bir soluk alış halinde dekoru yalayan mehterle doldurulması gerekirdi. Özetle mehterde, kös ve davulların haşmetli dağdağası ile, kudümlerinin adım adım vakarlı bir yürüyüşü ifade eden «düm tek»leriyle, mehterbaşının ulvî yücelikleri kavisleyen o şanlı kılıcının yükselmesiyle İslâm-Türk devlet ve medeniyetinin hakim çizgileri tebellür etmektedir.

Mehteri daha iyi anlamak için, onu batıdaki savaş musikisi ile kıyaslamak gerekir. O zaman musikînin medeniyetler içinde ve medeniyetlerin moral yönünün seslendirilmesi gibi bir mânayı ifade ettiği görülecektir. Batı savaş musikisi, batı medeniyetinin özelliklerini ne kadar taşıyorsa, mehter de İslâm-Türk medeniyetinin özelliklerini o ölçüde taşımaktadır. Batı medeniyetinin farfaralığı, istikrarsızlığı, ruhsuzluğu, insana yabancılığı, Avrupalının boru takımının harp sahalarındaki «Ta-ti-Ta-ti-Taa»larıyle özetlenebilir. Bu ses, insanı çıldırtan çapulcu bir sestir. Yüce bir yaşama modelini korumaya sevkeden değil. Mehter, İslâm-Türk medeniyetinin kararlılığını taşımaktadır. Güftesi ve bestesi musikî olarak; mehterciler de insan unsuru olarak, İslâm-Türk medeniyetinin vakarını sese işlemektedir. Batının «ta-ti-ta»sı bir kaçışın, harp sahasından olduğu kadar, insandan bir kaçışın, maddeye, rahata ve menfaata bir kaçışın ifadesiyse; «Ey gaziler yol göründü» diyerek yürüyüşe başlayan mehter, bir ilerleyişin, bir yükselişin ve insanca bir hayata akışın, götürüşün anlatımıdır. «Ta-ti-ta» aceleci bir yükselişin ifadesi, mehter hesaplı bir tırmanmanın anlatımı... Batı ile İslâm-Türk medeniyeti arasındaki fark. New-York'u, yan yana konmuş kibrit kutularından yapılmış bir şehire döndüren gökdelenlerin, batı medeniyetinin gördüğü bir deprem karşısında unufak olması, boru takımının «ta-ti-ta»sında nasıl görülebilirse; 89 deprem görmüş Süleymaniye'nin tek taşının oynamaması, mehtercinin sanki Sinan, ucu deniz kıyısına varırcasına yere sütun çakıyormuş gibi yürüyüşünde müşahade edilebilir.

Mesele medeniyetler farklılığıdır. Mehterde söylenecek şey, bu sayımızda kısmen vermeye çalıştığımız Zeybeğin türküsünde ve dansında, eski Türklerin ve Selçuklunun kopuzunda da tekrarlanabilir. Pınar'ın size sunduğu yazı okunursa, İslâm-Türk medeniyeti içindeki mehter daha iyi anlaşılacaktır.

• • •

Pınar, kıymetli okuyucularına yeni yılda, yeni şekli ile ulaşmak arzusunu Allah'ın yardımıyla gerçekleştirmiş bulunmaktadır. Ancak bu ve bundan sonra yapacağı hamleler sizlerin desteklerinizle olacaktır. Kapağın ofset olması ve iç kâğıdının kalitesinin yükseltilmesi bizleri Pınar'ın fiyatını artırmaya zorladı. Pınar'ın bu hamlelerinin yalnız bırakılmıyacağına inanıyoruz.

Pınar'ı artık kültür ve sanat hayatımızda hissetirdiği ağırlığıyle, hedefine götürmek hepimizin vazifesidir.

Allah'a emanet olunuz.

Tarihî Zaferlerimizin Bestesi

"MEHTER„

Salim DEMİREZEN

Mehter, rüzgârla yarışan atlarımızın nal seslerine; «halatları ibrişimden, yelkenleri atlastan» donanmaların sirenlerine karışan kelime. Nigbolu'dan, Mohaç'tan, Kanije'den... yankılanan gür seda. Ve Bizans'ın köhne bağrını parçalayan dev topların âhenkli gümbürtüsünün asırlarca yankılanan sesi.

Yıllar yılı, Anadolu ve Rumeli Hisarlarında vuran mehter, Boğaz yalıları boyu yayıldı; Kız Kulesi'nde gümbürdeyen mehter, Marmara'nın mavi sularını ürpertti. Her seher Yedikule Surları, aynı nağmelerle canlandı, âdeta bir dinamizm kazandı. Bütün memleket sathında, tâ Van Kal'ası'ndan, Budin Kal'ası'na kadar yükselen sese, Hint suları dahi âşina olmuştu. Topkapı Sarayı'nda günde beş defa vuran mehter, Saray Burnu'ndan Marmara'nın bağrına akıyor; kimbilir hangi limanda demir alan kadırgaların, kalkış mehterine cevap veriyordu...

Asırlarca askerlerimizi coşturup, düşmana korku salan «mehter» kelimesi, Farsça «mihter» kelimesinden gelir. En büyük, pek büyük, ulu mânasındadır. Mehter ve mehterhane tabirleri daha ziyade XVI. yüzyıldan itibaren kullanılmıştır. Mehterhane tabiri, hem mehter ta-

kımını, hem de mehterlerin oturduğu yeri (ev, kışla) ifade etmektedir. Mehter, ordunun «askeri mızıka» takımıdır. Mehterlerin kaldığı yer mânasında kısmen «tabılhâne» terimi de kullanılmıştır.

Yapılan araştırmalar, tarihimizde 2500 yıldır «askeri musiki» nin mevcut olduğunu göstermiştir. Mehter, İlhanlı, Özbek, Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu... devletlerinde vardır. Ve Büyük Selçuklular zamanında gelişmiştir. Osmanlılarda ilk mehter ise, Anadolu Selçuklu hükümdarı Sultan Mesut'un, Osman Bey'e 1289 yılında istiklâl fermanı ile beraber gönderdiği; tuğ, sancak, davul, nakkare, boru ve zil ile başlar. Bunun için mehter, tıpkı sancak, taç, para basmak gibi hükümranlık ve istiklâl alâmetlerinden sayılmıştır.

Osman Gazi ilk mehteri bir ikindi vakti ayakta dinlemişti. Bu âdet tâ Fatih devrine kadar devam etti. Fatih bu usulü kaldırdı. Ne yazık ki Fatih devrinde kadar olan «mehterhâne» hakkında hiç bir bilgimiz yok. Fakat mehterin harp hilelerinde bile kullanıldığına şahit oluyoruz. Aşağıdaki paragraf Sırp Sındığı savaşını anlatmaktadır:

«... Sırf (Sırp) kâfiri ki cem olunmuş idi; sürdüler, Edrene (Edirne) ye yakın geldiler. Şahin Lala dahi hazır olan gâziler ilen karşuladı. Ahşam karanusında davulbaz (büyük nakkare çalan kimse) kakdı. Al ile getirüb al ile kâfirün üzerine uğradı. Kâfir konmış, oturur idi. Hemen ki davulbaz ünin işitdi, kâfir biri birine dokındı. Atları boşandı, kaçtı. Kâfir biri birin kırdı. Ondan sehel kâfir kurtıldı. Ba'zısın yolda gâziler kırdılar. Şimdi ol yerün adına Sırf Sındığı derler.» (1)

Fatih, İstanbul'un fethinde, karadan gemileri mehter refakatinde yürütmüştü. Arkasından mehterhaneyi geliştirerek teşkilât ve teşrifatını kanunlara bağladı. Sirkeci'de bir «Nevbethâne» kurdurdu (2). Ve her yatsı ve seher vaktinde, İstanbul'un çeşitli semtlerinde nevbet vurulması (mehter çalınması) nı kanuna koydurdu.

Mehterin daha fazla gelişmesi Kanuni zamanında oldu. Elçilerin mehter refakatinde kabulü ve bayramlarda mehter vurması bu devirde planlandı. Tarihimizin şan dolu günlerinde, doğudan batıya bizim sözümüz geçiyor ve Avrupa ortalarından, tâ Afrika kıyılarına kadar, otoritemizin timsali mehter vuruyordu. Aslında bu ses, mazlumların garantisi, zalimlerin korkulu rüyası idi. Tarihçi Lâtifi bu çağı ne güzel anlatıyor:

«... Bir sultân-ı azim-üş-şan ve hakan-ı Süleyman-nişân-dır ki, her hıttada hutbesi yürür ve bin bir kal'ada nevbeti urılur.» (3)

Mehter, protokole kadar sosyal hayata girmiş ve harblerdeki yeri daha da artmıştı. Korku bilmeyen yiğitler mehterin de kaynağı ideallerle kendinden geçiyor ve Salib'in ciğerine ciğerine dalıyordu. İşte dünyanın en kısa meydan muharebesinde (Mohaç) mehter: «... Türk askeri yaklaşdı ve iki canipden kösler çalınıp, ceng-i harbiler çalındı ve iki asker birbirlerine dokuşdular ve karışdılar. Tabıl ve kûs âvâzesinden, zurna ve zil sadasından, adam bağrışmalarından, at kişnemelerinden, bayrakların şakırtısından cenge atılmayan kalmazdı...» (4)

Kanuni'den sonra da gelişen mehterhanenin teşkilât yapısını görelim.

MEHTER TEŞKİLÂTI:

Mehter teşkilâtı iki kısımdan meydana gelmişti. Birincisi resmi mehterhâne. Buna «Âl-i Osman mehterhânesi» veya «Tabl-ı Âl-i Osman» denirdi. Hükümranlık ve istiklâl alâmetlerinden olduğu için,

(1) Âşık Paşa-zâde, **Tevârih-i Âl-i Osman**'dan Haydar Sanal, **Mehter Musikisi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1964, s. 86.

(2) Sirkeci'de bugün de aynı isimle (nöbethane) anılan bir sokak vardır.

(3) Lâtifi, **Tezkire-i Lâtifi**, İkdam Matbaası, 1314, s. 13'den Haydar Sanal, a.g.e., s. 6.

(4) Peçevi İbrahim Efendi, **Peçevi Tarihi**, c. I, s. 113.

en büyük mehter takımı padişahınki idi. Bu mehtere «Mehterhâne-i Tabl-ı alem-i hassa» denirdi. Köş yalnız bu mehterde bulunurdu. Son zamanlarda vezir-i âzama ve serdar-ı ekrem (baş komutan) e de köş verildi. Padişah mehteri en fazla 16 katlı özel bir şekil almıştır. Mehterde kat, takımdaki her aletin sayısıdır (Alet sayıları eşittir). Mehter takımı, 1 katlıdan, 3, 5, 7, 9, 11, 13 ve nihayet özel olarak 16 (hepsi 16'şar tane değil) katlıya kadar çı mıştır. Yalnız köş kat sayısına göre olmazdı. Ve padişah sefere çıkacağı zaman mehter takımı iki misline çıkarılırdı.

Ayrıca sadrazam, kubbe altı vezirleri (üç tuğlu vezirler) şehzadeler, defterdar, reis-ül-küttab, beylerbeyleri, sancak beyleri ve yörük beylerinin de mehterleri vardı. Avrupa'da kurulan elçiliklerin de maiyet mehterleri vardı. Bunlardan başka, büyük merkezlerde ve Anadolu ile Rumeli'deki serhat boyu kalelerinde mehter bulunurdu. «Kal'a mehterhânesi» denilen bu mehterlerden, Harput'dakini Evliya Çelebi kaydeder: «Eşkâl-i kal'a-i Harput-iç kal'ası, efläke ser çekmiş bir acib ve garib yalçın kaya üzre murabbadan tûlânice seng - binâ metin bir hisardır... Dizdârı, kethüdâsı, mehterhânesi, kal'a neferâtı, müstevfâ cebehânesi, a'lâ şâhi topları vardır.» (5)

İkinci tip mehterler «esnaf mehterleri» dir. Evliya Çelebi bunlara «mehterhâne» demektedir. Düğün ve bayramlarda halk için nevbet vururlardı. Savaş anında, resmi mehtere iltihak ederek, iki misline çıkarırlardı. Devletten ulûfe (aylık)leri yoktu. Geçimlerini bu yoldan temin ederlerdi. Sayıları, XVII. yüzyılda sırf İstanbul'da 1000 kişi idi. Bütün imparatorlukta 10 binlerce kişi vardı. Bunlar da bir «mehterbaşı» ya tâbi idiler.

Resmi mehter ise, Kanuni zamanında atlı ve yaya 1200 kişi idi. Padişah mehterleri ise muhtelif devirlerde 200 civarında değişmiştir. Mehterler, enderundan ve mehter esnafı arasından yetişirlerdi.

Mehterin kullandığı âletleri üç grupta toplamak mümkündür.

a) Nefesli sazlar: Zurna veya surnay (çalan kimseye zurnazen), boru veya nefîr (çalana boruzen veya nefîrî) ve kurrenay'dır.

b) Vurma sazlar: Köş veya kûs (çalana, köszen veya kûsî), davul veya tabl (çalana davulcu veya tablzen), nakkare (çalana nakkarezen), tabılbaz veya davlunbaz (sadece harplerde çalınırdı) ve def (çok sonradan esnaf mehterinden resmi mehtere girmiştir).

c) Ziller-Çıngıraklar: Zil veya zenç (çeng de denir. Çalana zilci veya zilzen adı verilir), çevgân (mehtere divan sırasında alınırdı. Çalanlara çevgâni denirdi).

Mehter sosyal hayatta da bir haber verme vasıtasıydı. Ya mehterle ya da bir alet ile çeşitli haberler verilirdi. Meselâ: davul, Fetih haberlerinde, harpte dağılmış askerleri toplamada, divan kurulduğunda haber vermede, harbe başlarken saf nizamı almayı işaret etmek için kullanılırdı. Ayrıca kale kapılarının gece kapanmak üzere olduğu mehter ile haber verilirdi.

Zil savaşın başladığını haber verirdi. Ve savaş sonuna kadar devamlı çalardı. Buna «ceng-i harbi» (savaş zili) denirdi. XIX. asra kadar «ceng-i harbi» çalınmıştır.

Köş ise padişah mehterine mahsustu. Ancak harpte başkumandanlara verilirdi. Sancakların gitmediği yerlere, kösler katiyen götürülmezdi. Kösler, bayramlarda, savaş esnasında, fetihten sonra ve ondört devletin elçisi birleştiği zaman, «Elçi peşrevi»nde çalınırdı. Bu ise devletimizin, haşmet ve kudretinin ifadesiydi. Elbette şair Nedim:

Tutsun cihanı debdebe-i tabl-i haşmetin
Olsun felekte devlet-i cahın cihan cihan

---

(5) Evliya Çelebi (Hafız Mehmed Zıllı ibn Derviş), **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, İstanbul, 1893-1938, İkdam Matbaası, c. III, s. 217'den Haydar Sanal, Mehter Musikisi, s. 16.

(6) **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, c. III, s. 78.

alarını beyhude söylememişti. Bu kli sesle, aslan yürekli yiğitlerin «Al- Allah» sedaları birleşince dağlar-taş-inlerdi: «Yetmiş yerden cenk tab-turralar (davul çubukları) urılub tabl efir, zurna, nakkare sedâsı evce pey- olup sedâ-yi Allah Allah, Üsküdar asını velveleye verirdi» (6) Bu gür edir ki, demir donlu Salib ordula- titretirken, küstah Frenk sefirlerinin lerini felç ediyordu. İşte iradesi eri- Avrupalı seyyah A. Galland: «Bütün eyler, gürültülü ve akisler yapan, sesi tamamen canlandırıp yaşatan, on- davul; bir o kadar nefir ve bir o ka- da kösle nihayet bulmakta idi. Fakat eyi tütreten ve raşelere garkeden ci- hayatımda gördüklerimin en irileri bu- n dört kösün gürüleyişi idi. Bundan sa- ersemlemekle kalmayarak, vücudunun ve dışı müteessir olmıyan kimse yok- (7)

ehter teşkilâtını, Yeniçerilerin bir sı- idare ederdi. Başlarında «Mehter ba- bulunurdu. Mehterbaşıya bağlı alem- ar (saltanat sancak muhafızları) ve ı mehterler vardı. Mehterbaşı da r-i alem (Mîr-i alem) e bağlıydı. r-i alem, sefer esnasında en makbul anat sancaklarından «Ak sancak» ı - ve padişahın altı tuğu ile sancakları afaza ederdi. Bazı kaynaklarda «ser terân» olarak da geçen mehterbaşına ı şu mehter bölükleri vardı: Nakka- nân, zurnazenân, tabbâlûn, alemdâran, ciyan, nefiriyân ve şâkirdân (mehter eleri). Kös bölüğü daha sonra ilâve di. Mehter bölüklerinin bir arada «nev- vurma» sı da belli kaidelere göre lu.

NEVBET VURMA»

ehter, yürüyüş halinde ve durarak et vururdu. Yürüyüş şekline «Yeniçe- ılımı» denirdi. En önde mehterbaşı ol- üzere; üç adım atıp (sağ ayakla baş- lar), dördüncüde durulur. Ve yürüyüşe de- vam edilir. Durarak çalarken de daire şek- linde toplanılır, mehterbaşı orta bir yer- den takımı idare eder. Nevbete başlama- dan önce, bir çevgân: «Vakt-i sürûr ve safâ mehterbaşı, hey hey!..» diye seslenir. Meh- terbaşı, mehterin önüne gelir ve: «Mer- habâ ey mehterân!» der... Mehterler de hep bir ağızdan: «Merhabâ mehterbaşı!» diye mukabele ederler. Bu esnada bir kişi «cenk Gülbankı» nı okumağa başlar: «Allah. Al- lah!.. Celîl-ül-Cebbar, müin-üs-Settar, Ha- lık-ul-leyli vennehar, Lâyezâl, Zülcelâl, birdir Allah anın birliğine, rasul-ül Enbi- ya peygamberimiz cenabı Ahmed-i Mah- mud, Muhammed Mustafa âli evlâd-ı Ra- sul-u mücteba imdad-ı ruhaniyetine, es- sultan ibn-is-sultan Mehemmed Han haz- retleri avnü inayetine, bilcümle âlemi İs- lâmın sıhhat-ü selâmetine, ordularımızın devam-ı muzafferiyetine; üçler, yediler, kırklar, güçenler demine devranına (hu) diyelim (Mehter vurur ve hep bir ağızdan "hu" denir».

Eli kan, kılıcı kan, sinesi üryan, ci- ğeri püryan, meydan-ı şahadette Allah yo- luna revan; gaza-i şühedaya cemal-i Hak görünür âyân; kahrımız gazabımız düş- mana ziyan; adüvden korkmadık, korkma- yız hiçbir zaman; Kur'ân'da zafer vâde- diyor hazret-i Yezdan. Uğrun açık olsun ey serdar-ı mücahit. Hüda kılıncını kes- kin eylesin, ömrünü gün gibi medid. Fahr-ı âlemi hoşnut ettin. Hak gaza-i ekberin ey- lesin mübarek ve said... (İçlerinden güzel sesli birisi «Nasrunminellâhi ve fethün ga- rib. Ve beşşirilmü'minin. Yâ Muhammed Allah Allah Allah!..» der. Mehterbaşı eser- in adını söyler ve «ya Allah» demesiyle mehter vurmağa başlar. Gösterinin sonun- da mehterler «baş kesmek» tabir edilen selâmlarını verirler ve dağılırlar.

Nevbet umumiyetle belli zaman ve yer- lerde vurulurdu. Hükümdar mehterleri na- maz vakitlerinde, günde beş vakit; vezir

(7) A. Galland, **İstanbul'a Ait Günlük Hatıralar, (1672-73)**). (M. Sırrı Örik ter- ümesi), Ankara, 1949, s. 122-129'dan Mahmut Ragıp Gazimihâl, **Türk Askeri Mı- ıkaları Tarihi**, Maarif Basımevi, İstanbul, 1955, s. 19.

mehterleri, günde iki defa, ikindi ve yatsı namazları kılındıktan sonra; esnaf mehterleri ise, kendilerine ayrılmış nevbet yerlerinde, günde iki defa (yatsı namazından sonra ve seherde) nevbet vururdu. Bunlardan başka padişah cülûslarında, kılıç alaylarında ve zafer haberleri geldiği zamanlarda nevbet vururdu. Padişah mehterleri, seferde her ikindi vakti Otağ-ı Hümâyun önünde; ordu kalkarken ve donanma demir alırken, nevbet vururdu. Serhatteki kalelerde bulunan mehterler de muayyen zamanlarda nevbet vurur ve kale nigehbanları (gözcüleri) «Yektir Allah yek» (Birdir Allah bir) diye mukabelede bulunurlardı.

Mehterlerin kaldığı yerlerde, nevbet vuracak yerler de vardı. Mehter kışlalarına, «mehterhâne» veya «mehter hânesi» veyahutta «mehterân hâneleri» denmekteydi. Fatih devrinde İstanbul'da Galata'da, Rumeli Hisârı'nda, Kavak Yeni Hisar'ında, Anadolu Hisar'ında, Üsküdar'da, Kız Kulesi'nde ve Yedikule'de nevbet vururdu. Ve İstanbul her seher ve yatsı vaktinde muhteşem anlar yaşardı. Serhadlerimizde de aynı coşkun ruhun hâkim olduğunu, Evliya Çelebi'den öğreniyoruz: «Budin'in Kızıl Elma sarayı'nda her gece bad'ül işa bu saray kurbündekj mehterhâne kulesindeki dokuz kat mehterhâne-i Osmani çalınıb, her gece ikibin adet neferât tâ-be sabâh pâsbânlık ederler.» (8)

Mehter musikisinin, askerin maneviyatını yükselten, dolayısıyle her zaferimizde büyük payı olan, cenk havalarından özel repertuarı vardı. IV. Murad'ın huzurunda, mehterbaşı vazifelerini ve mehterin lüzumunu şöyle ifade etmiştir: «Husûsiyle cenk yerinde guzât-ı müslimini tergib için yüz yirmi koldan cenk tablına ve kus-i hakânilere turralar urmağa, safa başlayarak asker-i islâmı cenge kaldırmağa sebeb oluruz... Bâ-husûs ki nerede alem-i Rasûlullah (peygamber sancağı) olsa, orada tabl-ı Âl-i Osman (Osmanlı davulu) dahi bulunmak gerekdir.» (9)

Birazcık samimi olan Avrupalılar dahi mehterin ihtişamını takdir etmiştir. Bunlardan İtalyan rahibi Toderini'nin yazdıkları: «... Bayram, donanma ve başka şenlik günlerinde mehter takımının âhengi gerçekten debdebeli ve ihtişamlı bir hâl arzediyor.» (10)

Mehterin göz alıcı, insana ayrı bir heybet veren elbisesi de söyleydi: «Saz başları kırmızı cübbe, kırmızı kavuk, kırmızı şalvar, sarı üç etek ile sarı yemeni giyerler. Bunlar subay rütbesini haizdirler. Diğerleri yeşil cübbe, yeşil kavuk, kırmızı şalvar, sarı veya renkli üç etek ile kırmızı yemeni giyerler. Bunlar da er rütbesini haizdirler.» (11)

Savaşta düşmana sancak, tuğ ve mehter aleti vermemek çok mühimdi. Zaferlerden sonra yazılan «fetihnâme» lerde bunlar gururla kaydedilirdi. Dikkatleri çeken taraf odur ki: Ecdadımız sayısız fetihlerinde, pek çok düşman ordu çalgıları ele geçirmesine rağmen, bunların hiçbirisine iltifat etmemişlerdir. «... Mehter musikişinaslar ele geçen yabancı sazları dikkatle incelemiş olacaklardır. Fakat, hemen hiç birini beğenip kullanmış değillerdir. Osmanlı sazlarını elde eden (son asırlarda) Avrupalılar ise bunları çalma tecrübelerinde bulundular. Ve bazılarını askeri musiki takımlarına kabul ettiler.» (12) Dedelerimiz Avrupa'nın basit âletlerini kullanmağa tenezzül etmezken, (teknik yönden zayıf bulduğu için), Avrupalı bizden davul (Türkishe trommel) ve zil aletlerini almıştır.

Ne yazık ki bir grup idareci için çarklar aksine dönmeğe başladı. Bir zamanlar «Atlarımızın üzengisini öpmek» için

(8) Evliya Çelebi Seyahatnamesi, c. VI, s. 273.
(9) a.g.e., c. I, s. 620-621.
(10) Toderini, La letterature Turchese, (Venedik, 1787, fasıl - XVI) dan Mahmut R. Gazimihâl, Türk Askeri Mızıkaları Tarihi, s. 19.
(11) Etem Üngör, Türk Marşları, Ankara, 1965, s. 12.
(12) Haydar Sanaal, Mehter Musikisi, s. 65.

girenlerden kurtuluş reçeteleri (!) li. Ve «kendi kendini köleleştirme» nde edilen bir batı uyduluğu «meharihin dipsiz bataklığına gömdü. i Ocağı'nı kaldıran II. Mahmut, bede asırların olgunlaştırdığı «Mehe» yi de kaldırdı (1826). Yerine Avsûlû bando kuruldu. Saray düğünleri ndo ile yapılmağa başlandı. Kıymeha biçilmez sanat eserlerimiz kayVe hepsinin üstünde, okula hoca olaransız «Manguel Paşa (!)» lar arkaİtalyan «J. Giuseppe Donizetti Pa«D.Arenda Paşa (!)» lar tayin edi öğretim yaptırıldı. Açılan boşludurmak için, ama mümkün mü? aları zamanın askeri müze müdürü hmet Muhtar Paşa (1839-1919) tan kurulan «Mehterhâne-i Hakanî» n neticeyi vermedi. Mehteri eski ihuyla diriltmek için, vakit çok geç. Kısa zamanda bütün güfteler kaytu.

TER MARŞLARI

ca bahsettiğimiz mehter tarihimizi, eye bölmek mümkündür. Osman Gainden, 1826 kaldırılışına kadar olan re ki bu yıllara «orijinal mehter diyebiliriz. Maalesef bu devredeki güfteleri hakkında hiç bir bilgimiz Elimizde 16. asırdan sonraya ait eri (sözsüz nota) vardır. Bunlar da a bir damla mesabesindedir. Üstelik ve hatalıdır. İkinci devir, mehyi yeniden kurma çalışmalarının devirdir. Elimizdeki en eski marş bu devirden kalma ve «Mehter Mare bilinen, İsmail Hakkı Bey (1865tarafından bestelenen **«Mehterhâne-i Harp Marşı»** dır. Çok sevilen marftesi G. Ahmet Muhtar Paşa'nındır.

he bir neşve-i pür-şevk-i vegayı
ı-ı celâdetteki envâr-ı safâyı
ı-ı gazâ aşk ile tekbirler alınca
l yine rûy-i zemin, arş ü semâyı
lah yoluna cenk edelim, şân alalım
şân
ur'ân'da zafer vâ'dediyor hazret-i
Yezdân

Farz eyledi Hallâk-ı cihan harbü cihâdı
Hep cenk ile yükselmede ecdâdımın adı
Dünyâları feth eyleyen ecdâdımız elhak
Âdil idi hıfz eyler idi hakkı ibâdı
(Nakarat)

Aynı bestekârın orijinal marşların ruhunda **«Tekbir ve Cenk Marşı»:**

Ey şanlı ordu, ey şanlı asker
Haydin gazanfer unıman-ı safter
Bir elde kalkan bir elde hançer
Serhadde doğru ey şanlı asker
Deryada olsa her şey muzaffer
Dillerde tekbir Allah-ü ekber
Allah-ü ekber, Allah-ü ekber
Ordumuz olsun dalın muzaffer

Yine bu devirde Ali Rıza Bey'in bestelediği ve **«Eski Ordu Marşı»** olarak tanınan marş da beğenilenlerdendir.

Ceddin deden neslin baban
Hep kahraman Türk milleti
Orduların pek çok zaman
Vermiştiler dünyaya şan
Türk milleti, Türk milleti
Aşk ile sev milliyeti
Kahret vatan düşmanını
Çeksin o mel'un zilleti.

Mehterin millî folklorumuzda bıraktığı boşluk doldurulamazdı. Artık anlaşıldığı içindir ki İstanbul'un fethinin 500. yıldönümü münasebetiyle 1952'de yeniden mehter takımı kuruldu. Kurulan yedi katlı takım, gerek aletleri (trampet vb.), elbiseleri, gerekse repertuarı ile asıl mehterden hayli uzaktır. Zira mevzuu hakkında bilinenler yetersizdir, araştırılmamıştır. Yazılmış sayısız kitabın her biri ayrı köşede çürümeye terk edilmiştir. Ve yıllar boyu, kendilerine kıymetli «ömrünü vakfedecek» leri bekliyorlar. En azından dökülen göz nurlarının karşılığı... Aşağıdaki ifadeler mevzua yıllarını vermiş birisinindir:

«... Osmanlı mehterhânesi hakkında doğu ve batı kaynaklarında, edebî ve tarihî en eski metinlerde, kanunnamelerde ve arşiv kütükleri arasında o kadar çok kayıtlar vardır ve günden güne öyle dikkate değer belgeler bulunuyor ki, henüz metotlu bir derlemeye kavuşamamış olan bütün bu resmî, fakat dağınık malzemenin en hur-

(Devamı sahife 15'de)

Tarihimizin İncelenmesi Üzerine

Veli ŞİRİN

İnsanoğlunun ilk olarak yeryüzünde görülüşünden bu yana binlerce yıl geçmiştir. Klasik tasniflere ve değerlendirmelere göre biz, insanoğlunun hayatının çok az bir kısmını biliyoruz. Bugün, insanlık için ibret dolu, birçok toplumların hayatı bizim için meçhul. Biliyoruz dediklerimizi de aslında tam bilmiyor ve onların hayatlarından toplumumuz ve insanlık için yeterince faydalanamıyoruz. Bu yüzden yapılan hataları hâlâ devam ettiriyoruz. Tarih, kafalarımızı çatlatırcasına bizi ikaz etmiyor mu? Eskiden yaşamış nice toplumlar bugün sadece tarih sayfalarında kalmıştır. Nice medeniyetler kurulmuş ve yıkılıp gitmişlerdir. İnsanlık tarih boyunca çeşitli tecrübeler geçirmiştir. Ve bu tecrübeler toplumlar için bugün temel taşları durumundadırlar. Bu temel taşları konmadan yapılan, yahut temelinden bu taşları alınan nice yapılar çökülvermişlerdir. Milletlerin yapılarının bu temel taşları, ya milletlerin tarihlerinin incelenmesiyle bilinmiş ve konmuştur, ya da tarihleri incelenememiş, bilinememiş ve konamamıştır. Konamamıştır da buhranları dinmiş midir?!.

Milletimiz, birçok milletlerin sahip olamadıkları, uzun ve şerefli bir geçmişe sahiptir. 4000 yıl önce tarihe girdiği tahmin edilen toplumumuzun bugün biz, tam olmamakla beraber, 2200 yıllık hayatını bilebiliyoruz. Ancak bu bilişimiz, önceki devirler bir tarafa, yakın devir hakkında bile tam, yahut yeterince değildir.

Bütün kavimler, daima millet olma, şahsiyet kazanma seyri içindedirler. Bu şahsiyet kazanma seyrinin, buhrana düşen milletler için de varlığı söylenebilir. Bilebildiğimiz kadarıyla toplumumuz, Oğuz Han zamanında millet olma seviyesine ulaşmıştır. Tarihte bu seviyeye ulaşmış bütün kavimlerde görüldüğü gibi, millet olma sırasında kavimler hayatlarını düzenlemek için, bir hayat tarzını tercih ederler. Toplumumuz için de bu böyle olmuş ve Türk kavmi, Budizm, Hristiyanlık v.s. gibi hayat tarzları hakkında müsbet tercihte bulunmamıştır. Toplumumuz, millet olma seviyesine ulaştığından bu ana kadar İslâm'dan başka hiç bir hayat tarzı hakkında müsbet tercihte bulunmamıştır. Bunda, toplumumuzun önceki hayatının tesirleri henüz incelenmemiştir. Yahut incelemeler yetersizdir. Türkler, müslüman olmadan önce de maddeci değillerdi. Namus, silâh mukaddesti. Şimdiye kadar edinilen bilgilere göre, Türklerin İslâm'dan önceki

hayatları ile İslâm'dan sonraki hayatları arasında uygunluklar vardır.

Toplumumuzun tarihi, diğer toplumlarla kıyaslanmayacak derecede canlı ve hareketlidir. Bir çok devlet kurulmuştur. Hem de büyük, kıt'a devletleri...

Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular ve daha niceleri... Orta Asya'dan çıkan ve batıya doğru akan toplumumuz, kendine düşman bir medeniyetin göbeğinde, tarihin az gördüğü daha doğrusu ilk defa gördüğü büyüklük ve ihtişamda Osmanlı cihan imparatorluğunu kurmuş ve asırlarca dünyaya hükmetmiştir.

Ve biliyoruz ki, bütün insanlık ve doğruluk düşmanlarının tepemize çullandığı son devirde de milletimiz, sınırsız bir fedakârlık ve inançla varlığını korumuştur.

TARİH VE İNCELEME

Tarihin incelenmesi bize ne kazandıracaktır? Tarih sadece bir olaylar dizisinden mi ibarettir? Tarihin incelenmesinde tanımak, bilmek vardır. Bir toplumu tanımak insanı tanımak, ilimleri tanımak... Tarihi bile tanımak için, onun tarihini bilmeliyiz. Kendimizi bilmek için, toplumumuzu bilmek için, sadece bir anı, hali bilmek yeterli değildir.

«Türk Milleti» denince sadece o andaki toplum mu demektir? Hayır. Bilmeliyiz ki o, tarihi bir oluştur. Yani uzun yıllar boyunca bu hale gelmiş bir varlıktır. İlimler, san'atlar da böyle. «Dede Korkut» kitabı çok eskiden yazılmış, tarihte kalmış, fakat onu bilmeden, edebiyatımızı biliyoruz, diyebilir miyiz? Geçmiş insanların edindiği tecrübeleri bilmeden ilerleyemeyeceğimiz açıktır. Zaman içinde bulunan herşeyin tarihi vardır. Zamanı ne kadar küçültürsek küçültelim, daima aktığını görürüz. İşte bilhassa, insanlığın geçen zamanlardaki durumunu bize tarih incelemeleri bildirmektedir.

Tarih, devirlerini doldurmuş medeniyetlerin, inançların, devletlerin ve yıkılmış milletlerin bakıyeleri ile doludur. Yıkılan müesseseler ve yeniden kurulan müesseseler birbirini takip etmektedir. Medeniyetlerin yükseliş ve çöküş sebeplerinin ilmi tetkikleri insanlığa çok şeyler kazandırmıştır. Bir çok milletler kendi tarihlerinden başka diğer milletlerin tarihlerini inceleyen uzmanlar yetiştirmişlerdir.

Meşhur olmuş bütün liderler, komutanlar gayet iyi tarih bilirlerdi. Osmanlı imparatorluğunun tarihini günü gününe yazan vak'anüvisler vardı. Gazneli Mahmud'un yanında meşhur tarihçi El-Biruni vardı. Atalarımız bize geniş bir tarih hazinesi bırakmışlardır. Matbaanın olmadığı zamanlarda bile elleriyle yazdıkları binlerce yazma eser vardır kütüphanelerimizde. Bunlar incelenmek için beklemektedirler. Geçmişlerini, ciddi, ilmi ve kritikçi bir tarzda incelemeyen toplumlar, kendi yağları ile eriyen mum gibi tükenirler. Karşılarında yığılan sosyal problemleri çözemezler. İlmi tarih incelemeleri toplumlar için hayati bir ihtiyaçtır.

Dünyanın var edilişi milyonlarca yıl önce olmuştur. Dünyada insanoğlunun var edilişi ise binlerce yıl evveldir. Tarih, insanlık tarihinin çok az bir kısmını inceleyebilmektedir. Böyle olduğu halde bile, bilebildiğimiz andan bu yana insanoğlunun başından çok şeyler geçmiştir. Daima bir düşünceye sahip olduğunu gördüğümüz insan, bu düşüncesinin ışığında diğer insanlarla çeşitli ilişkiler kurmuş ve böylece beşeri hadiseler meydana gelmiştir. İnsanlık tarihinin derin, objektif ve ilmi tetkiki gösteriyor ki, insan ve toplum daima belli bir fikrin sahibi olmuş ve bu sahip oluş, beşeri hadiselerin doğuşunda en tesirli unsur olmuştur. İşte tarih incelemeleri bize ileri görüşlülük ve geleceğimizi iyi hazırlama, gelecek hadiselere karşı hazırlıklı olma özelliğini de kazandıracaktır.

TARİHİMİZİN İNCELENMESİ

Şimdiye kadar tarihimiz incelenmiş midir? Bu soruya gönül isterdi ki evet, diyelim. Fakat diyemiyoruz. Değil tarihimiz, bir bölümü bile bugün ciddi, ilmi ve millî bir tarzda incelenememiştir, dersek gerçeğe yaklaşmış oluruz. Tarihimiz incelenemez de, ondan mı incelenmemiştir? Hayır! Gerçi tarihimiz uzundur, atalarımız çok geniş sahalara yayılmışlardır. Ama

bu hal milletimize ve tarihçilere şevk veren bir hususdur.

Görüyoruz ve üzülüyoruz ki, tarihimiz üzerindeki çalışmaların çoğu yabancılar tarafından yapılmaktadır. Tabiidir ki bu çalışmaların bir hedefi vardır ve bu hedef milletimiz için lehte sayılamaz. Yani, yabancıların çalışmaları milletimiz lehine olamaz. Kendi tarihimizi kendimiz incelemeliyiz. Tarihimizi ve milletimizi seven, ona hizmet aşkıyla yanan tarihçi incelemelidir, tarihimizi. Milletle bağı kalmamış, tarihimizi hor gören, milli ideallere ters düşenlerin, yahut ta yabancıların yapacağı tarih incelemeleri, toplumumuza fayda temin etmeyecektir. Etmemektedir. Bir defa, müsteşriklerin, milletimize ve tarihimize bakışları yanlıştır. Şerefli bir maziye sahip milletimize, orta Afrika'nın basit bir kabilesine bakar gibi bakmaktadırlar. Bu hal bizdeki bazı vasat kültürlü aydın tavırlılarda da vardır. Hattâ birçoklarının bu yüzden, tarih ve milletle alâkaları kalmamıştır. Ve bunun tabii neticesi olarak da, aydın halktan fersah fersah uzaklaşmıştır.

Milletimizin tarihi uzundur, dedik. İşte bu uzun tarih içerisinde birçok büyük devletler, küçük devletler vardır. Bunların hepsi teker teker incelenmeğe değer. Fakat, sadece Selçuklu ve Osmanlı devletleri, meydana getirdikleri medeniyet ve müesseseler bile incelense, milletimiz için büyük faydalar olacaktır. Zaten bu devirlere ait vesikalar da çoktur.

Tarihimiz, ciddi, ilmi ve milli olarak incelenmelidir. Tarih bugün gelişmiş bir ilim dalıdır. Metodları vardır. Tarihimizin ciddi olarak incelenmesi demek, objektiflik ve meseleye gerçekten hassasiyet göstermek demektir. İmkân tanımak demektir. İncelemenin ilmi olması ise, gelişi güzel olmaması ve ilim metodlarının kullanılması demektir. İlmin gereklerine göre yapılması ve onun ışığında neticelere gidilmesi demektir. Peşin yargı ve övgüleri bırakmak demektir. Tarihimizin incelenmesi yapılırken, milletimizin göz önünde bulundurulması, yani problemlerine ışık tutulması, geleceğine ışık tutulması hususu da, incelemenin milli vasfını gösterir.

Tarihimiz incelenirken öncelikle, tarih anlayışımızı doğru temeller üzerine yerleştirmeliyiz. İlim dışı, kâinatı ölü maddenin eseri sayan yahut kâinatın bir tezahürü ile kâinatı izaha kalkan anlayışlar doğrultusundaki, tarih fikrini terk etmeliyiz.

Göreceğiz ki; ilmi tarzda incelenen tarihimiz, milletimize büyük faydalar temin edecektir. Böyle, her alanda yapılan çalışmalar, milletimizi tekrar tarihteki şerefli yerine oturtacaktır. Ve tekrar milletimiz yeryüzünde iyinin, güzelin, adaletin temsilcisi olacaktır.

Bayilerimizin ve abonelerimizin dikkatine!

DERGİMİZ ADINA 20081779 NO'LU

HESAP NUMARASI AÇILMIŞTIR. BUNDAN BÖYLE HAVALELERİNİZİ BÜTÜN P.T.T. ŞUBELERİNDE GEÇERLİ OLAN POSTA ÇEKLERİ İLE YUKARDAKİ NUMARAMIZA GÖNDERMENİZİ BEKLERİZ.

ZEYBEKLİK VE YÖRÜK ALİ EFE

Mehmet CAN

Zeybek, Selçuklu İmparatorluğunun Bizans sınırında, uçlarda meydana getirdiği, hafif kıyafetli bir akıncı askeri teşkilâtın ismidir. İşte bugünkü zeybeklerin sektiği topraklar, yetiştiği köyler; Selçuklular zamanında Bizansın, bir türlü elinden çıkmasına kıyamadığı topraklar üzerinde kurulmuş, zeybeklerin himayesinde varlığını sürdürmüş, zeybek yetiştirme ve besleme geleneklerine sahip bu Ege köyleridir.

«Bu askeri teşkilâtın görevi, küçük gruplar halinde sıksık hududu aşarak, Bizans arazisinde yıldırma ve bezdirme hareketleri yapmak, halk üzerinde Selçuklu Devleti'nin ve Türklerin nüfuzunu sağlamaktı.» (1) Zeybekler, akınlar sırasında ganimetler ele geçirir, bunları götürüp Selçuk pazarlarında satarak geçinirlerdi.

Selçuklu İmparatorluğu yıkıldıktan sonra da, uçlarda teşekkül eden bütün Menteşe, Aydın, Saruhan ve Karasi beyliklerinin devamı müddetince bu askeri teşkilât varlığını korudu. Zeybeklik böylece, Batı Anadolu'nun sosyal ve siyasi hayatına yerleşip kökleşti.

Uzun müddet sosyal hayatta temsilcisi bulunmayan bir müessese olarak, Osmanlı İmparatorluğunun yükselme devrini geçiren zeybeklik, Tanzimat modeli aydınların millet gerçeğine saygısız tutumları, devletin gücünü tahdid eden ideoloji olarak gayrı-insani modellere yönelmeleri yüzünden, bu sefer devlet otoritesine karşı yeniden canlandı.

Devlet otoritesinin gücünü tahdid eden, milletimizin idealleri gayrı-resmi hale getirilince, milletten kopan bir avuç azınlık şehirlerde kendilerine uyan birkaç kendini bilmezle birlikte, emperyalist kültürlerin köleleri olarak öyle çılgınlık-

(1) Asaf Gökbel, Milli Mücadelede Aydın, Coşkun Matbaası, Aydın, 1964, Shf. 59.

lar yapılar ki; köylü, yönetici aydın kadroyu müstemleke memurları olarak görmeğe başladı.

Köylüde iyi olmayan bir izzetinefis yarası vardı. Hor görülme, yoksulluk, angarya, zulüm, merhametsizlik, ve insafsızlık köylü ile yönetici kadroların arasını açtıkça açmıştı. Mahkemelerden hak alınamıyordu.

Köylü, kendi idealleri ile devlet ideolojisi arasında meydana getirilen çelişkinin doğurduğu ızdırabın ve zulmün öcünü alacaktı. Yönetici kadrolardan öc almanın, onları oyalayıp zayıf düşürmenin tek yolunun da zeybeklik olduğuna inanmıştı. Kendi yapmak isteyip de yapamadığını yaptığı için, hislerinin tercümanı olduğu için seve seve yataklık eder, sever, korurdu zeybeği. Besler, giydirir, kuşatırdı. Ne yapar yapar, ona en iyi silâh ve cephaneyi temin ederdi. Zeybek izi izleyen takip kollarını şaşırtmak için onlara yanlış yol göstermekten çekinmezdi. Aynı gece evinin bir odasında zeybeği, öteki odasında takipçileri misafir ettiği bile olurdu. Politikada ustaydı.

Revaçtaydı zeybeklik. «Âmadın dedesi, zeybek Üsen gara yağaz, çam yarması gibi bi adamıdı. Allah gani gani rahmet eyleye. Falan baskında aldığı yaradan öldüydü. Ödemiş işlemeli çuha pusatlar içinde, salına salına bi yörüşü vardı elemme. Gümüş kakmalı mavzerinin, lagandının üzerine yoğudu. Senelerce ardından takipçi goştutrttu, uğraştırdı.» diye konuşulurdu.

Bu devirde millet hayatını koruma mücadelesinde planlı ve sonuç alıcı bir teşkilâtlanma değildi demek ki zeybeklik. Öc almayı, kendini hor görenleri müşkül duruma düşürerek, uğraştırarak, iç ezikliğini gidermeyi hedeflemiş reaksiyon kıvılcımlarıydı.

Dağlarda barınabilmenin, köylünün desteğini sürdürebilmenin de bir takım ince şartları vardı tabii. Birçok özenti, bu şartlara uyamadığı için ya zaptiye veya bizzat köylü tarafından telef edilmişti. Zeybek, ağır başlı, temkinli, gözüpek, tehlikeyi uzaktan sezer, buluttan nem kapar, olacaktır. İnsan sarrafı olacaktır. Irza, namusa saygılı olacaktır. Kendisinin olması yetmez. Gızanına hakim olacaktır.

Anlatırlar ki: bir gün efe, gızanları ile bir yörük çadırına misafir olur. Yemekler yenir, sıra kahveye gelince yörüğün alımlı kızı kahve tepsisiyle çadıra süzülür, efeden başlar vermeğe. Sıra gızanlardan birine geldiğinde, gevşeklik eder gıza takılır:

— Gız bunun içine merdivannan mı incez?

Kahvenin fincana dudak payı eksik konmasına işaret etmektedir. Yörüğün kızıysa zeki ve hazırcevaptır:

— Efem, kahve getirdim, deve sulamıyorum.

Efe, gızanının gevşekliğini affetmez ve çadırdan ayrıldıktan sonra bir dere içinde o gızanı vurdurur.

YÖRÜK ALİ EFE :

«Yörük Ali Efe Aydın'ın Sultanhisar kazasının, Kavaklı köyündendir. Sarıtekeli yörük aşiretine mensuptur. Babasına Yörük Abdi derlerdi. 1312 doğumludur. Orta boylu, kumral, balık eti, ablak çehreli, aslan gibi bir delikanlı.» (2)

Mecburi askerlik hizmetini yapmak için İzmir'de depo alayına alınmıştır. Burada geri hizmette çalıştırılan, İmparatorluğumuzun Hristiyan Avrupa kargısında uğradığı mağlûbiyetlerden şımarık, rütbelerine sığınıp, önlerine gelen millet evlâdını tokatlıyabilmenin tadını çıkaran gayri-müslim subaylar vardı. Bir gün bunlardan biri. Ali'ye çattı. Yatakları güneşletme meselesini bahane ederek tokatladı.

Bir gayrı-müslim'den eli ayağı bağlı dayak yemek zor gelmişti Ali'ye. Bastı geçti. Niyeti köyde durmak değildi. O sıralarda Nazilli taraflarında, Alanya'lı Molla Ahmet çetesi namlı bir zeybek çetesi dolanıyordu. Ali önce çetenin irtibat noktalarını tesbit etti. İzini buldu. Yataklarla konuşarak meramını anlattı. Molla'ya çıkardılar. Macerasını ona da anlattı. Molla, Ali'nin duruşundaki vakara, konuşmasındaki temkine bayılmıştı. Ne yaman bir

(2) A.g.e., shf. 62.

delikanlı olduğunu anlamıştı. Alakoydu.

Molla'nın bir çarpışmada vurulup ölmesinden sonra Yörük Ali, ayrılıp ayrı bir çete kurdu. Diken üzerinde oturur gibi binbir tehlike ile dolu bir hayat. Bir kış gecesi, ayaz. Menderes homur homur. Zaptiyenin tuttuğu köprüler tehlike zeybeklere. Menderes boyunda, iş mevsimi geceli gündüzlü işler sallar var. Bir kör fener gece salı belli eder. Güneyliler kuzeye, kuzeyliler güneye taşınır hayvanıyla, haşatıyla, yaz boyu. Bunlar yıllık öder salcıya. Kışın salların çoğu çekilir karaya. Birkaç çürük sal bırakılır. Zeybek çiğnediği toprağı bir tilki gibi bilir, karış, karış. Oyuğuyla, kovuğuyla, geçidiyle, sahıyla. Birden beş çevik gölge üşüşüyor bir köhne sala. Halat sağıldıkça sağılıyor, sağıldıkça karşı kıyı daha bir beliriyor. Suyun yüzü pusludur. «Bırakın halatı, salın, salın» diyor biri. Çekip hançerini kesiyor halatı. «Yatın, yatın» demeğe kalmıyor? Karanlık tarrakayla yırtılıyor. Zeybek tehlikenin kokusunu almalı, hileyi sezmeli rüzgârdan. Ve sükût geriye dönüyor. Dört ölünün üzerine.

Mütareke yılları. Zeybekler köylere iniyorlar bir, bir. Kuşkulu, ürkek. İnsan içine giriyorlar.

1919 nisan ayının sonları veya mayısın başıdır. Nazilli'de jandarma bölük kumandanı, yüzbaşı Nuri Bey'in düğünü var. Dürüst cesur ve mert tabiatlı bir adam. İhtiyar genç bütün

VAKİT

Kurulan zembereğinde saatin
Boşalan, akan giden nefesin
Geri gelmez, dönülmez,
Hatıra olur ancak.
Yaprakları dökülen takvimin,
Duvarın badanasındaki izinin,
Rengiyle anlarsın geçtiğini,
VAKTİN.
Lâkin,
Bilemezsin mahiyetini,
Vaktin.

Y. A. A.

memleket halkı, zeybekler bile severler onu. Yörük Ali ve Molla'nın yanında iken tanıştığı arkadaşı Kılıoğlu da davetlidir bu düğüne. Kılıoğlu, Yağcılar köyünden. Yörük'ün köyü Kavaklı'da buluşacaklar. Gece karanlık. Kılıoğlu'nun yapacağı bu yolculuğu beraberindeki en yakın birkaç arkadaşından başka bilen yok. Armutlu köyü altında kurulan pusuya düşüyor Kılıoğlu. Elbiselerine varıncaya kadar soyuluyorlar. Sıra Efenin elbiselerine geldiğinde soyguncudardan biri «efenin elbisesi alınmaz» diye ikaz ediyor, bırakıyorlar.

Utanç verici bir durum. Yakın bir köye, bir ahbabın evine sığınıp, Yörük'e haber salıyorlar. Eksikler tamamlandıktan sonra, civarın bütün şüphelilerini sorguya çekiyorlar. «Bilmeyiz efem», «görmedik efem» tabii, başka bir şey yok. Yalnız bu sorgulamalara dayanamayıp ölenler var.

Araya kan girmiştir. «Bizi ovalar köyler paklamaz» diyerek Madran dağlarının yolunu tutuyorlar. Ama aradan çok geçmiyor mayıs onbeş, Yunan İzmir'e çıkıyor. Ve Yunan önünden kaçan zabitlerle birleşip, mücadeleye karar veren milletine bağlı aydınlar, zeybeklerin şahsında en kararlı dostlar buluyorlar.

YAĞCILAR KÖYÜ KONGRESİ : 30 Mayıs 1919.

Çine'de toparlanan mücadeleye kararlı aydınlar, Yörük Ali ile bilvasıta temaslarda bulundular. Bu temaslar iki tarafı da birbirine yaklaştırmış olmakla beraber, yüzyüze görüşmelerden büyük faydalar umuluyor-

du. Bu hususta Yörük Ali'den gelen cevap müspet idi. Mayısın otuzuncu günü, Teğmen Zekai Bey, Necmi Bey ve Memduh beylerle Yağcılar köyüne gidildi.

«Teğmen Zekai Bey, onlara, işgal esnasında İzmir'de gördüklerini, Yunanlıların, sivil ve silâhsız halkı nasıl katlettiklerini, subay ve erlerimizi "Zito Venizelos" diye bağırttıklarını ve sonra nasıl süngüleyip öldürdüklerini arkadaşı yüzbaşı Faik Beyle beraber bu felâketten nasıl kaçıp kurtulduklarını anlattı. Zekai beyin sözlerini dikkatle dinleyen efelere İzmir'de Türklere karşı yapılan mezalim ve fecayinin intikamını almak için nasıl bir teşkilât kurmak istediğimizi de etraflıca söyledik. Vatanını, milletini seven her Türkün bu millî cidale katılmasının İslâmî bir borç ve vazife olduğunu izah ettik.» (3)

Bu mülakatta Yörük Ali sadece gelenleri dinlemekle iktifa etti. Kat'i kararını iki gün sonra bildireceğini söyledi. İki gün sonra cevap müspetti.

İşte Büyük Menderes boyunda ordu-millet bütünleşmesi ile millî mücadele böyle başladı ve zaferle taçlandı.

(Yörük Ali'nin Menderes boyu harekâtını, Aydın'ın Yunan işgalinden kurtarılışındaki kahramanlıklarını ayrı bir yazının konusu yapmak gerekir.)

UYANIŞIM

Beyhude gözledim sabahları ben
Korkunç karanlıkta ıssız adada.
Güneşi doğmayan, rüzgârı esen,
Kızıl zindanlarda sessiz odada.

Bu sabah bambaşka hisle uyandım,
Kendimi ayrı bir âlemde sezdim.
Yöneldim Rabbime, saf bir inançla,
Kara duvarları kinimle ezdim.

Mecid ERYILDIZ

MEHTER

(Baş tarafı sahife 8'de)
da fıkralara kadar sabırla toplanıp yayımlanabilmesi bütün bir ömrün konuya vakfedilmesini gerektirir.» 13)

Ne zaman ki kelimenin gerçek mânasında millî kültüre döner, tarihimizi bütün teferruatıyle inceleriz, ancak o zaman, Avrupalıyı fersah fersah geride bırakabiliriz. Kendi kültürümüzü, tarihimizi bile onlardan öğrenerek değil...

(3) A.g.e., sbf. 142.
(13) Mahmut R. Gazimihâl, **Türk Askerî Mızıkaları Tarihi**, s. 11.

Aydın - Halk Uyuşmazlığı

Şükrü UYGUR

Aydın nedir? Bugün Türkiye'de aydın kelimesi müphem bir mâna taşımaktadır. Bir kişiye aydın diyebilmemiz için elimizde ne gibi bir ölçü bulunacaktır? Bir ilkokul, bir ortaokul, lise ve bir üniversite bitirmek aydın olmak için kâfi midir? Yani hangi seviyedeki okumuş ve bilgili kişiye aydın diyeceğiz? Birkaç olay ve fıkra nakletmekle memleket meselelerini hallettiğini zanneden, millete yabancılaşmış kimselere aydın demek mümkün müdür? Hayır! Bunların hiç birisi aydın değildir. Aydın; sağlam bir inanç, bir düşünce ve bir hareket tarzı benimseyen, halkla kaynaşan ve halkın sosyal, politik, kültürel ve iktisadi meselelerine en gerçekçi çözüm yolunu bulabilen kişi demektir.

Osmanlı toplumunda aydın kitle halkla kaynaşmış, halkın kültürüyle yoğrulmuş ve bu suretle halka kendini kabul ettirmiş zümre olarak gözükür. Ve bundan dolayıdır ki; Osmanlı toplumunda halk-aydın-yönetici iç içe kaynaşmış bulunmakta idi. Aydın, kendini halkın meselelerine adamış, kültürü ve yaşayışı itibariyle halktan yana olmuş, daima halkın yanında yer almıştır. Osmanlı toplumunda aydın-halk bütünleşmesi en iyi şekilde sağlandığı için aydın ile halk arasında bir uçurum yoktu. Aydının düşünce tarzı ile halkın düşünce şekli arasında en küçük bir tezat yoktu. Herşeyden evvel halk ile aydın arasında ideolojik bir bütünlük vardı. Buhranlara çözüm yolu bulmada, halkın her türlü dertlerini halletmede aydın zümrenin teklif edeceği çözüm yolları halk tarafından tereddütsüzce kabul ediliyordu. Çünkü halk biliyordu ki, kendisini temsil eden aydınlar, her şeyleriyle kendilerine yani halka bağlı kimselerdir.

Ancak devlet mekanizması sosyal, siyasi, iktisadi ve külterel alanda yıpranmağa başlayınca aydın-halk ikilisi de doğmuş oldu. Zamanla halk-aydın tezadı kesin şekilde kendini gösterdi. Bu durum, aydının halkın düşüncesine zıt bir düşünceyi, halkın yaşayışına zıt bir sistemi savunmasından husule geliyordu. Sosyal, siyasi ve iktisadi alanda görülen buhranlara paralel olarak Osmanlı toplumunda, halkla aydın arasındaki uçurum hissedilir şekilde artmaya başladı. Çünkü, siyasi, iktisadi sahalardaki bozguna çare olarak aydın sınıf Avrupa'yı taklit etmeyi ısrarla savunuyordu. Halbuki halk, kurtuluşu kendi benliğine dönmede arıyordu. Böylece yıllarca büyük buhranların kaynağı olacak olan aydın-halk uyuşmazlığı; aydın sınıfın barisetsizliği, Avrupa karşısında duyduğu aşağılık kompleksi ve taklitçiliğiyle Osmanlı toplumunda bir illet halini aldı. Tanzimatla beraber kesin olarak beliren bu illet, toplumumuzda büyük yaralar açarak günümüze kadar gelmiştir. 1839'dan itibaren devletin yöneticisi durumunda olan aydın, kesin olarak halktan kopmuştur. Aydın zümrede Batı'ya karşı müthiş bir hayranlık, kendi halkına karşı bir küskünlük teşekkül etmiştir. Tanzimattan sonra Fransız kültürü, aydınlar arasında popüler hale geldi. Bu devirde yazarlar eserlerinin konularını ve kahraman tiplerini hep Batı'dan aldılar. Meselâ Recaizade Ekrem'in «Araba Sevdası», Abdülhak Hamit'in «Finten» i, Halit Ziya'nın «Aşk-ı Memnu» su v.s. gibi. Aynı durum diğer sahalarda da görüldü. Durcheim sosyolojisini okutmak moda oldu. Halk, aydın sınıfın teklif ve tavsiye etiği bu yenilik sayılan batıyı taklit alışkanlığını kabul etmeyince, ay-

Kardeşim

Sabah güneş doğmadan ufka uzanan eller,
Bak neler vadediyor sana dinle kardeşim.
Daha bahar gelmeden tomurcuklanan güller,
Baharı müjdeliyor sana dinle kardeşim.

Dalga dalga yayılan güneşin aydınlığı,
Kalblerdeki birliğe hız verecek kardeşim,
Bu ölesiye birlik yırtacak karanlığı,
Topyekûn bir milleti güldürecek kardeşim.

Duvarın ötesinden duyduğum her hıçkırık,
Beni sana daha çok yaklaştırır kardeşim,
Zalim kırbaçlarının bıraktığı her çürük,
Beni sana daha çok kaynaştırır kardeşim.

Ayağındaki zincir kalbine vurulur mu?
Kalbinde intikamın var oldukça kardeşim,
Bizdeki bu cevherin sırrı sorulur mu?
Yüce kudret bizlere yâr oldukça kardeşim.

Mehmet BAYALAN

dın-halk ayrılığı arttı. Hiç bir sahada halkla aydın yanyana gelemedi. Çünkü aydın batının ilmini alacağım diye, onun haçlı zihniyetiyle yoğrulmuş kültürünü aldı. Ve bu batı kültürü aydın zümreyi halktan kopardı, halktan uzaklaştırdı.

Bugünün Türkiye'si, buhrandan kurtuluş sancısı çekerken, aydın kesimde de bir akla kara seçimi başlamıştır. Batı kopyesi, kara düşünceli aydın tipi, halk üzerinde nicedir yitirdiği otoritesini, sosyal müesseseler üzerinde de kaybetmek üzeredir. Son yılların getirdiği curcuna, yokluğa mahkûm edilişten kurtulmak için çırpınan, fakat gerçekçi yolu da bulamayan klasik kopyeci aydının garip hareketlerinden doğmuştur. Halkın, pasif mukavemetteki sessizlik yerine; içinden yetiştirdiği evlâtlarına sahip çıkınca, onlarla kendisi arasındaki yalıtkan tabakayı yok etme hususundaki kararlı tutumu, cemiyet hayatımızda büyük değişikliğe kapıları açan bir gelişmedir. Halk birkaç yıldır, kendi evlâtlarına sahip çıkma kavgası içindedir. Türkiye'de, halkın dertlerinin sözcüsü, milliyetçi aydın kesimindeki derleniş, toparlanış bu kavgayla ruh ve ideal birliği içindedir. Onun için bu kavga güçlüdür. Netice vericidir.

Hüdaî, Sefil Selimî, Selmanî Feymanî

HÜDAÎ

Aşıklar bayramından sonra, muhabir arkadaşımız Mustafa Avcı'nın aşıklarla yaptığı mülâkatı okuyacaksınız.

Pınar — Sayın Hüdai şiirlerinizde hangi konuları işliyorsunuz?

C — Tabiat sevgisi ve millî meseleler. Köyün ve şehrin tüm meseleleri bizi ilgilendiriyor. Biz âşıklar kendimizi halkımızın tercümanı kabul ediyoruz. Ve halkımızın meselelerini işliyoruz.

Pınar — Konya'da her yıl tekrarlanan ve artık bir gelenek haline gelen âşıklar bayramı sizce halk şiirini yansıtıyor mu?

C — Efendim tam yansıtmıyor. Ama şairliğe yeni başlayanlar için veya hiç bilmeyenler için örnek oluyor. Halk şiirinin tam yansıması için daha geniş imkânlar ve organizasyon ister. Bu da bugün mümkün değil.

Pınar — Milletimizin meselelerinin şiire aksetmesi konusunda neler düşünüyorsunuz?

C — Bunu tek kelimeyle ifade edeyim, milletin bütün meseleleri şiirleşmeli.

Pınar — Anonim halk şiirinin toplanması ve korunması konusunda çalışmalarınız oluyor mu?

C — Benim başka meslem yok. Sırf bu yolda çalışıyorum. Maddi bir kazancım da yok. Beş senedir İstanbul'dayım. Halen de otelde kalıyorum. Yakında eserlerimi yayınlayacağım.

Pınar — Türkiye'de halk şiirinin yaşaması, yayılması, halk şairlerinin korunması üzerinde M. Eğitim Bakanlığının çalışması oluyor mu?

C — Olmuyor. Ne duydum, ne işittim, ne de gördüm böyle bir çalışmayı.

Pınar — Türkiye'de sol cephe tarafından meşhur edilen birtakım şairler var. Bunlar ve bu tip şairler hakkında neler düşünüyorsunuz?

C — Vallahi tabi ki bunlar destekleniyorlar. Muayyen merkezlerden. Ben de desteklenmeyi kabul etsem bende böyle olurum.

Sefil Selimi

Pınar — Ne zamandan beri halk şiiri ile uğraşıyorsunuz?

S. Selimi — 1950'den beri halk şiiri ile uğraşıyorum.

Pınar — Şiirlerinizde daha çok hangi temaları ele alırsınız?

S. Selimi — Sosyal mevzuları işlerim. Taşlama, çağrı, methiye ve ilâhiyi işlerim.

Pınar — Konya'da her yıl tekrarlanan âşıklar bayramının Türk halk şiirinin yayılmasına faydası oluyor mu? Ve halk şiirini bu bayram yansıtıyor mu?

S. Selimi — Faydası oluyor, az da olsa oluyor. Tabii tam mânasıyla yansıtmıyor. Ancak muayyen faydaları oluyor. Bayram devletin yardımıyla daha geniş olmalı. Şiirler yurdun dilidir. Yurdumun meseleleri şiirde işlenmeli, incelenmeli, köşede bucakta kalmış halk deyimleri ortaya çıkarılmalıdır. Meselâ: Combur cemaat gibi.

Pınar — Sizce halkın problemleri, buhranları, sevinçleri şiire aksetmeli mi?

S. Selimi — Halkın meselelerini şairler istismar etmeden dile getirmelidirler. Şiir tarafsız olarak, olduğu gibi halkın durumunu, yurdun güzelliğini dile getirmelidir.

Pınar — M. Eğitim Bakanlığı sizlerle ilgileniyor mu?

S. Selimi — Bizimle meşgul olmuyor. Sadece ticari yönler düşünülüyor. Mesuller ilgilenmiyorlar. Birşeyler yapılıyor gibi ama değil. Halk edebiyatı gizli kalmıştır. Büyük güç harcanmamıştır.

Pınar — Sol cephe ve sol edebiyatçıların meşhur ettikleri bir takım şairler var. Bu konuda neler düşünüyorsunuz?

S. Selimi — Şair halka bağlı olarak çalışmalı. Sapıkların pençesine düşmemelidir. Yurda bu tiplerden ihanet gelir. Yanlış yoldalar bu adamlar. Tarafgirlerin şişirmeleridir. Propaganda aleti yapılmışlardır. Kandırılmışlardır. Şair dediğin böylelerine alet olmamalıdır.

Pınar — Pir olarak kimi kabul ediyorsunuz?

S. Selimi — Yunusu. Baki'yi de okurum. Severim.

HOLLANDA'DAKİ KARDEŞİME MEKTUP

Köyümde ne var diye sorarsan
Yeygisiz yeygisiz üzgün pek fazla
Sınıkçılık öğren kırık sararsan
Döğüşten çekişten ezgin pek fazla

Aç kalanlar akşam sabah yer yutar
Zenginin köpeği yatakta yatar
Bazısı kediye hizmetçi tutar
Canından vazgeçen bezgin pek fazla

Bir şişe gaz kaldı o da bitiyor
«Şaşdım aşı» burnumda tütüyor.
Tüm evcek horanta hasta yatıyor.
Bağırsak ishali bozgun pek fazla

Yeğenlerin etti beni çok taciz
Emmin ile dayın geçimden aciz
Halayın önlüğü edildi haciz
Bu yıl alacağı gezgin pek fazla

Elli kuruş salsan bir mektup atsak
Sende de yoksa oğlağı satsak
Miras kel guzuyu davara katsak
Kurtlar yer mola azgın pek fazla

Yazacağım çok ya kâğıt param yok
Züğürt bir aşığım yüzde karam yok
Haksız isyanla benim aram yok
Sefil Selimi'ye kızgın pek fazla

(Sefil Selimi)

Selmani

Pınar — Sayın Selmani Bey şiirlerinizde daha çok hangi konuları işliyorsunuz?

Selmani — Bu sorunuza müsaadenizle bir şiirimle cevap vereyim.

Dinleyin sözümü âşık arkadaşlar,
Gelin bir olalım arada ne var?
Her işin temeli birlikle başlar,
Bir olup murada erelim ne var.

İkilik düşürmek cahilin haltı,
Arayı açanlar bir kara çaltı,
Nihayet yerimiz kara toprağın altı,
Hakikati görelim, bunda ne var?

Defterin yoklasan din islâm kaydın,
Yoksa islâmlığı hiçemi saydın?
Z'ıdandan kurtulup olalım aydın
Karanlık gecede kararda ne var?

Bu asil milleti bilmeyen sayılır,
Hakikatı söylemeye kaçınır,
Şimdiki yaralar içten açılır,
Dıştaki açılan yarada ne var?

Selmani der doğru sürüp dümeni,
Kaldıralım gönüllerden gümanı,
Elin için terketmiyelim imanı,
Söylesin sazlarım arada ne var?

Tabii daha çok dini, milli, tarihi konuları işliyorum.

Pınar — Konya'da yapılan âşıklar bayramı sizce halk şiirini tam yansıtıyor mu?

Selmani — Ben 1966'dan beri bayrama katılıyorum. Muhtelif dallarda yarışmaya katılıyorum. Hemen her senede bir iki birincilik aldım. Buna rağmen tam aksettirdiğine inanmıyorum.

Pınar — Sayın Selmani Bey, sizce toplumumuzun meseleleri şiire aksetmeli mi?

Selmani — Evet toplumun türlü meseleleri şiire aksetmeli. Şair hem kendi dünyasını, hem de halkın dertlerini dile getirmelidir.

Pınar — M. Eğitim Bakanlığının halk şiirinin yaşaması konusunda çalışmaları oluyor mu?

Selmani — Kardeşim yaz. Yaz da derdimizi dökelim. Biz şimdiye kadar böyle bir çalışma görmedik. Biz Halk Şairleri sahipsiz ve kimsesiziz. Şairliğimiz kâr vasıtası yapılıyor? Eziliyoruz. Bir takım plak şirketleri ve gazinolar eserlerimizden binleri kazanıyorlar. Bize bir şey yok. Devlet bunlara karşı bizi korumuyor. Elimizden tutmuyor.

Pınar — Solun şişirdiği şairler hakkında neler düşünüyorsunuz?

Selmani — Şiir iki yönlüdür. Biri maddi, diğeri manevi konuları ele alır. Biri maddeci açıdan şiirlerini işler? Diğeri ise tersidir. Bence şair olayları olduğu gibi görüp maddi ve manevi yönlerini beraberce işlemelidir. Bu adamlar ise sadece maddi yönü ele alıyorlar. Esasında ahım şahım şairlikleri de yoktur. Materyalisttirler. Halkla alakaları yoktur.

Pınar — Şiir ve halk edebiyatında kimleri üstad olarak kabul ediyorsunuz.

Selmani — Başta Gürani olmak üzere Yunus'u okur ve onların yollarından giderim.

Feymani

Pınar — Şiirlerinizde daha çok hangi konuları işliyorsunuz?

Feymani — Şiirlerimde konu olarak sevgiyi, doğruyu, güzelliği, tabiatı ve sosyal konuları işlerim. Bilhassa tabiatı Allah'ın kudretine delil olduğu için çok işlerim. Çünkü tabiatın her zerresi ayrı ayrı bir değerdir. Ve Allah'ın varlığını, büyüklüğünü isbatlar. Bunlar benim için bir değerdir. Eserlerimde milli duygulara da büyük yer veririm. Yerinde nasihatı, doğruluk, sevgi ve tasavvufu da işlerim.

Pınar — Sizce âşıklar bayramı halk şiirini ve halk edebiyatını yansıtıyor mu?

Feymani — Konya âşıklar bayramı bazı başarılara ulaşmıştır. Bazı eksik kalan tarafları da vardır. Halk, halk ozanları geleneğini tam bilmediğinden âşıkları yanlış değerlendiriyor. Âşıkları bazı yanlış yollara sevkediyorlar. Âşıklar bayramı köşede bucakta kalmış âşıkları meydana çıkarıyor. Ayrıca ilk olmakla da faydalıdır. Elbette daha iyi . labilir. Ama bugün buna da şükrediyoruz. İlerde daha da faydalı olacağını ümit ediyorum.

Pınar — Milletin meselelerinin şiire aksetmesi, sosyal mevzuların şiire konu olması noktasında neler düşünüyorsunuz?

Feymani — Halk ozanı, halkın arasında gezer. O halkın dilidir. Halkın kalemidir. Nasıl ki bir arı çiçek çiçek dolaşır, diyâr diyâr gezer, topladığı çiçekleri bal yaparsa; âşık da köy köy, şehir şehir gezer, gördüklerini duyduklarını, halkın bunalımlarını kendinde özümler. Onları şiirleştirir. Âşık halkın acılarını kendi acısı bilir. Toplumun acılarını kendi acıları gibi dile getirir. Âşığın sazı halkın derdi, elemi sevinci kederi olur. Halk âşığı halka hayatı sevdirir. Karacaoğlan gibi adım adım Anadolu'yu anlatır. Köroğlu gibi halka cesareti, mertliği, kahramanlığı aşılar. Ben de eserlerimde mümkün mertebe bunları işliyorum.

Pınar — Halk şiirinin toplanması hususunda özel çalışmalarınız oluyor mu?

Feymani — Evet, kendi gayretimle bir «şiir ve şairler antolojisi» hazırlıyorum. Bunda birçok köşede bucakta kalmış eserler de var. Unutulup gitmiş birçok şairlerin hayatları da var. Hayatını incelediğim şairlerin başında ise Karacaoğlan geliyor. Karacaoğlan'ın yayınlanmamış milli duygularla dolu eserlerini işliyorum. Topluyorum. Kimin yazdığı belli olmayan anonim halk eserlerini icabında yerine kadar giderek inceliyorum. Ananelerimizi örflerimizi konu alan manileri, koçaklamaları taşlamaları bir araya getiriyorum.

Pınar — M. Eğitim Bakanlığı Halk Edebiyatının korunması, yayılması, halk şairlerinin himayesi konusunda verimli çalışmalar yapıyor mu?

Feymani — Bu soru çok güzel! Çünkü devrimizde sahte ozanlar çok. Eğitim bakanlığı ve edebiyatçılar derin araştırmalar

yapmıyorlar. Bu yüzden de sahte ozanlar tarafından aldatılıyorlar. Birçok sahte şairler, ölmüş şairlerin ilgisizlikten köşede bucakta kalmış eserlerini toplayıp kendi eserleri gibi takdim ediyorlar.

Eğitim Bakanlığı bizimle ilgilenmiyor. Meselâ ben bir köyde yaşıyorum. Benden önce o yerde çok değerli ozanlar yaşamış. Gerçekten çok kıymetli eserleri var. Daha ne bir Eğitim Bakanlığı görevlisi ne de bir edebiyatçı gelip te siz de buralarda ne yapıyorsunuz, demedi. Buralarda kaybolmak üzere olan milli eserlerle ilgilenmedi. Çukurova'nın her köşesinde bir Karacaoğlan yaşamış. Ama ilgisizlik tarih yapmış, unutturmuş hepsini.

Bizim memlekette Gâvur Dağlarının arasında bir köyde Hacı diye bilinen çok meşhur bir âşık var. Kendisi geçen senede hacca gitti, geldi. Halen 97 yaşında olmasına ve hayatta bulunmasına rağmen birçok edebiyatçılar ve ilgililer bu büyük Hak ozanını onbeş yirmi senedir öldü gösteriyorlar. Etrafa da utanmadan öyle kabul ettiriyorlar. Kısaca ilgilenilmiyor. Bu konuda hemen hiç bir çalışma yapılmıyor.

Pınar — Sol cephenin günümüzün halk şairlerinin babası gibi gösterdikleri birtakım şairler var. Bu tip şairler hakkında neler düşünüyorsunuz?

Feymani — Ben onları bir halk ozanı olarak kabul etmiyorum. Halk ozanı halka güzellik aşılayan, mertlik aşılayan kimsedir. Her gönülde bir arslan yatar. Sen denizi seversin ben dağı. Sen ovayı seversin ben bayırı. Karacaoğlan yaylayı, Köroğlu dağları sevmiş. Fakat hepsi de milletin değerlerinde birleşmişlerdir. Ben bu büyük ozanları bilir, tanır, severim. İhsani, Mahsuni ise ben onları tanımıyorum. Çünkü onlar bizden değildir. Birçok milletlerin şairleri vardır. Ne yazarlar, ne çizerler, ne anlatırlar, neden duygulanırlar? Ben onları anlamam, anlatamam. Ben sadece kendi kültürümüzü, âdetlerimizi anlatan milli şairlerimizi tanır, onların eserlerini anlarım. Bunlarsa bizim bünyemizden değillerdir. Bizden değillerdir. Türkçe lisanla söyleyebilirler ama bir başka duygu ile söylerler. Ben duymam onların duyduklarını. Halk ozanları ve millet indinde bunların değeri yoktur. Şişirmedirler. Kandırılıyorlar. Edebiyatçıların da bunları böyle bilmelerini tavsiye ederim.

Pınar — Halk şiirinin üstadı olarak kimleri kabul ediyorsunuz?

Feymani — Baştan da söylediğim gibi bunlar; Karacaoğlan, Köroğlu ve Yunus Emre'dir. Karacaoğlan güzellik, Yunus ilâhi konuları, Köroğlu ise, milli kahramanlık konularını işlemiştir. Ben de onların yolunda gidiyorum.

KÖR OLSUN

Aşık
İsmet NAMLI

Gemimizi süre süre karaya,
Batıranın iki gözü kör olsun.
Yurdumuzu yıldan yıla geriye,
Götürenin iki gözü kör olsun.

Bir bak elin aya giden kuşuna,
Biz uyursak onun gider boşuna,
Masamızdan para alıp boşuna,
Oturanın iki gözü kör olsun.

İsmet gör şu hasta ile sağları,
Bilmez misin meyva yüklü bağları
Maden yüklü koca koca dağları
Yatıranın iki gözü kör olsun.

ŞİŞLİ'DEN ÇEMİŞKEZEK'E

M. Akif AK

«Ellerim... Parmaklarım... Allahım nedir bu titreklik? Nedir bu iradesizlik? Tutamıyorum kalemi, yazamıyorum bir türlü. Ama yazmalıyım. Evet evet mutlaka yazmalıyım.»

Ürperiyorum Sedat. Korkuyorum... Âdeta üşüyorum şu sıcak havada. Kar, tipi, yağmur uğultularıyla dolu kış günlerinde, evlerin pencerelerine konarak, odalardaki sımsıcak havanın hasretiyle tir tir titreyen yavrukuşlar gibiyim şimdi. Küçücük, kırmızı gagalarını cama vuran, pencere açıldığı zaman da, insanoğlunun sadakatine güvenmeyip, kanat çırparak uzaklaşan ve nihayet bir kovukta donarak ölen sahipsiz kuşlar gibi...

Boğuluyorum Sedat. Hemen öleceksem gibi geliyor bana. Sıkılıyorum. Çevremdeki herşey bana sıkıntı kaynağı oluyor. Geceleri, o yumuşak yatak sanki diken dolu, batıyor vücuduma. Yorganım demirden bir örtüyü andırıyor. Ancak hap kullanarak uyuyabiliyorum. Öleceğim galiba Sedat. O kadar zayıfladım ki, tanıyamazsın...

Tenha kıyılara iniyorum. Masmavi denizin ufukla bitiştiği en son noktaya uzatıyorum gözlerimi. Ve denize doğru ilerliyorum. Nihayet ayaklarımın ıslandığını hissediyorum. Fakat durmuyor, yine yürümeye devam ediyorum. Tam suların artık eteklerime değdiğinin farkına vardığım sırada, işte orada, ta ilerde, hep baktığım yerde, ufukta, senin önce küçük, sonra gittikçe büyüyen hayalin, tok bir sesle; «dur! Geri dön!» diyor bana. Henüz peşinden bu sesin kıyı binalarındaki yankısı inişçesine

başka bir ses arkamdan haykırıyor bu defa: «Sibel dur!» Senin hayalin kayboluyor. Arkama bakıyorum. Annem telâş içinde bana doğru geliyor. Sonra onu da göremez oluyorum. Denizden çıkıp sahil boyunca koşmaya başlıyorum, yorgun düşene kadar. Yoruluyor ve kumlara yatıyorum sırtüstü. Sanki denize atlarsam bu boğucu sıkıntılardan kurtulacakmışım zannediyorum. Bu defa da denizde boğulacağımı o an düşünemiyorum. İnan Sedat kaç defadır oluyor bunlar.

Herkesten, herşeyden nefret eder,. tiksinir oldum. Aynaya bakmaya bile cesaret edemiyorum, utanıyorum kendimden. Sorma Sedat. Doktor doktor gezdiriyorlar beni. Herbiri bir şey söylüyor. Soruyor doktorlar: «Nerenizden şikâyetçisiniz kızım?» Cevap; sükût... Hep susuyorum. Hiç kimse bu susmaya bir mâna veremiyor, sebep bulamıyor. Sonra sürüyle ilâç yazıyorlar... Fakat ilâçlar derhal çöp sepetini boyluyor tabi.

Ben çıldırdım mı yoksa Sedat? Ne olursun sen söyle. Ne oldu bana? Mektubun gelmeden önce de, içimde bir usanç, bir ümitsizlik belirmeye başlamıştı. Fakat senin mektubun. Ah! Senin mektubun... Kaç defa okuduğumu sayamadım. Hani uyurken kalkıp yürüyenler vardır ya, işte onlar gibi akşama kadar perişan bir halde dolaşıyor, yorgun argın eve döndükten sonra hep senin mektubuna kapanıyordum. Gözlerim satırlarda dolaşıyor, fakat gözlerimin önüne dikiliveren hayalin yazıları görmeme mani oluyordu. Nerede o hep gülen çehren? Kaşlarını çatmış bana bakıyordun her defasında... Ve dalıyordum hayal denizlerine... Sonra okumak için tekrar gayret... Ama yine sen... Ne dikkatsizlik. Hep çantamda taşırdım halbuki. Ah! Kendimi hiç affetmiyeceğim. Geçen evden ayrılırken mektubunu masamda unutmuşum. Döndüğümde annemin mektubu imha ettiğini öğrendikten sonra fırtınayı kopardım ama neye yarardı ki, mektup gittikten sonra... Hemen o gün evden ayrıldım. Üsküdar'a, teyzemlere gittim. Niyetim hep orda kalmaktı. Teyzemi bilirsin. Ciddi, vakur hali, ve beyaz giysileri ile bembeyaz bir melek gibi. Herşeyi anlattım ona. Mektubunu anlattım. Artık benim de tıpkı senin gibi bu iğrenç hayattan bıktığımı söyledim. Teyzem gözyaşları içinde beni kucakladı. Dakikalarca bağrına bastı. Ben de ağlıyordum... İkimiz de ağladıkça rahatladığımızı hissediyor, ağlıyor, ağlıyorduk. Hele Kadri amca benim gelişime o kadar sevinmişti ki, ama bir gün geçmedi. Annem ve babam geldiler. Akşama kadar yalvardılar. Vaatlerde bulundular. Tekrar Şişli'ye döndüm. Ama Şişli sanki cehennem, yakıyor eritiyor beni Sedat. Kararımı verdim. Yarından tezi yok tekrar Üsküdar'a gideceğim.

Mektubunu alalı tam bir ay geçti. Aybaşında gelirsin ümidiyle cevap yazmamıştım. Çok bekledim Sedat, gelmedin. Geçen bu bir ay içinde hayatımın en korkunç günlerini yaşadım.

Mektubunu bir balo dönüşü okumuştum. Gece yarısından sonra saat ikiye doğru. O gece Serpil ile Aydın'ın nişan baloları vardı. Baloda kimler yoktu ki, davet edilen de, edilmeyen de kalkıp gelmişti. Bildiğin gibi işte... Balo bir alem oldu. Salondan ayrılıp bir taksiye atladım. «Şişli'ye!» dedikten sonra, vücudumu gerip başımı arkaya yasladığım an, kalbime bir şey saplanır gibi oldu. Ve kalbim hızlı hızlı çarpmaya başladı. Birden taksinin içi o kadar sıkıcı bir hale geldi ki, camı açmak mecburiyetinde kaldım. Açmamla birlikte serin bir rüzgâr içeriye doluverdi. Hafif rahatladım. Başımı tekrar arkaya yasladığımda ise, kafamda, karmakarışık bağrışmaların, müzik nağmelerinin ve acaip gürültülerin yankıları yükseliyordu. Bu sırada kaynağı meçhul, her yönden işitilen kalın bir ses, salonu inleterek, tek tek şunları söylüyordu: «Nereye bu sürükleniş!?» «Nereye bu yuvarlanış!?» «Ne olacak bu başıboşluğun, bu kesmekeşliğin sonu?» «İnsan ölümlü, hayat geçici, zevkler aldatıcıdır.» «Nereye, ey tabiîlik sınırını çiğneyerek canavarlaşan hayvanca arzuların bataklığında boğulmaya mahkûm edilen zavallı nesil!?» «Nereye!?» Böyle ne kadar geçti hatırlayamıyorum. Fakat şoförün nerede ineceksiniz bayan» sorusu üzerine kendimi toparladım ve evi tarif ettim. Oda-

ma girdiğimde masamda mektubun duruyordu. Sür'atle açıp okumaya başladım. Allahım gözlerime inanamıyordum. Tekrar okudum. Tekrar.. Tekrar. Bir türlü inanasım gelmiyordu.

O gece gözlerime uyku girmedi. Hep düşündüm. Evet nereye idi bu gidiş? Sorumsuzca, şuursuzca meçhul bir hedefe doğru hız alan bu gidişin en yakın örneğini düşünüyordum. Serpil ile Aydın için nişan balosu ne demek oluyor? Hatta nişan nedir? Evlenme nedir ki? Ne mânası var bunların? Onlar karı-koca münasebetlerinin sınırını çoktan geri bırakmışlardı. Bunu sen de biliyorsun. Peki o halde nişanın kendilerine göre en ufak bir ehemmiyet taşımadığı bu kimseler için, bu kadar tantanalı nişan balosuna sebep ne? Bahane... Hayır, hayır yalan bunlar. Hep «bir gece daha eğlenebilir miyiz?» arzusu için uydurulan bahaneler. «Hep felekten bir gece çalma meselesi.» Kimden çalınıyor gece? Ne için? Sonu ne olacak? Heyhat bir gece çalmak uğruna neler neler feda ediliyor Allahım? Ah bizler!.. Hergün bir yerde. Her gece bir başka eğlence yerinde. Balodan baloya. Diskotekten diskoteğe... Binbir bahane ile tertiplenen bilmem ne çay partisinden, filan çay'a... Çılgınca bir ölüm yarışı bu.

Bir daha dönmemesiye akıp giden zaman nedir? Hep aynı şekilde doğup batan güneşler, aylar, yıldızlar nedir? Hayır biz bunları düşünmüyoruz. Bizce zaman donmuş, hatta bizce zaman yoktur. Herşey gençtir, gençliktir ve gençlik içindir. Gençlik ise ebedidir. Güzellik ebedidir. Ah! Ne kadar sakat şeyler. Zaman, zaman... Korkunç realite. Renkleri solduran, yemyeşil ağaçları, kupkuru hale getiren zaman. Dünyanın en güzel kadınına bile «kocakarı» dedirten zaman...

Mektubun, yuvarlanmış olduğum uçurumdan, bana doğru uzatılan bir ip gibi oldu. Fakat tutamıyorum Sedat, tutamıyorum bu ipi.

Yalvarırım ne olursun gel Sedat. Sen gelmezsen, ben geleceğim oralara. Bu, beni ve daha binlercesini benliğinden uzaklaştıran, ailelerin ve toplumumuzun üzerinden fırtınalar, boralar, tayfunlar estiren hayat. Kurtulmak istiyorum ben bu hayattan, kurtulmak... Düşmek istiyorum yollara. Çemişkezek'in taşlı, tozlu yollarından geçip, kendimi atmak istiyorum garipliğini, çilekeşliğini ilk defa senin mektubundan öğrendiğim milletimin bağrına... O saatlerce sürüyor dediğin yoldan yürümek istiyorum, yalınayak!.. Ayaklarım kanlar içinde kalsın istiyorum. Ruhumun, bütün varlığımın kurtuluşu için kanım Çemişkezek'in tozuna toprağına karışsın istiyorum. Başım semada, ağlayarak yürümeliyim. Göz yaşlarım, kirlerimi yıkaya yıkaya aksın. Ve düşe kalka gelmek istiyorum o köye. Fakat, fakat bilmem ki, bilmem ki kabul edilir miyim? Acaba Reşitler, Meryemler beni de evlât kabul ederler mi? Zahide bana da içinden gelerek «Bacım!» diyecek mi Sedat?

Sen!.. Ya sen bana ne diyeceksin? Allahım tersyüz mü edileceğim yoksa? Hayır hayır bunu düşünmekten korkuyorum. Korkuyorum Sedat, titriyorum şu an. Beni kabul etmeyeceksiniz diye ürperiyorum.

İçinde bulunduğum hayatla bütün bağlarımı koparmış durumdayım. Benim anam, babam, benim çevrem yoktur. Benim için Şişli bir zindardır artık Sedat.

Hayatla yalnız bir bağım kaldı. O da İstanbul'dan, Çemişkezek'e uzanır. Beni yaşatan bağdır bu. Şayet o da kesilirse, İstanbul'a geldiğinde, benim Karacaahmet'deki mezarımı arada sırada ziyaret etmeyi unutma.

Bir kararın eşiğinde bocalayıp duruyorum. Bana güç ver! Bana yardımcı ol Sedat! Tut elimden! Yoksa bu şekilde yaşayamıyacağım artık.

Ah! Allahım. Şu karanlık dünyamı aydınlatacak bir ışık, bir ışık yok mu?

Ya bizzat gelerek veya bir mektupla vereceğin cevap hayatımın en büyük kararına tesir edecektir.

Ümit ile hayal kırıklığı arasında, çok hassas bir noktada cevabını bekliyorum.

Selâmlar.

Sibel

Sesleniş

Alnındaki kutsal teri silme ki
İmanına taç bağlasın zaferin.
Zulmün karşısında hiç eğilme ki,
Tuğlarla beraber yükselsin yerin.

Sen yürü ki ufuklar genişlesin,
Gözü yaşlı milletin seni bekler.
Büyük azmin yüreklere işlesin,
Bükülmesin o demirden bilekler.

Bir büyük mirasın şanlı sahibi..
Omuzunda asırların yükü var.
Ümidin gökteki yıldızlar gibi,
Çakmak çakmak gözlerinde ışılar.

Yüreğinde iman, çehrende vakar,
Ecdad doğruluyor sanki yerinden.
Tarih bir bitmeyen şarkıyı çalar,
Ebedi akının nal seslerinden.

Alnındaki kutsal teri silme ki,
İmanına taç bağlasın zaferin.
Zulmün karşısında hiç eğilme ki,
Tuğlarla beraber yükselsin yerin.

Mehmet Nuri DOĞAN

Yunus Emre Divanı'nın Düşündürdükleri

M. Doğan SİLLELİ

Düşünceler, insanlar ve milletler arasında sürüp giden «Kültür Savaşı» nın içinde tarihi yerimizi almamız gerekiyor. İyiyi, doğruyu ve güzeli seçerek şerefli miletimize tercüman olmanın zamanı gelmiş ve geçmektedir. Millete tercüman olmak isteyenler çeşitli çalışmalarla ortaya çıkıyorlar. Fakat hedef ve metod tam tesbit edilemediği için milletle bütünleşme imkânı elle tutulup gözle görülebilecek şekilde gerçekleşmiyor. Milli ruh, milli idealler ve milli iman potasında eritilemeyen kitleler basit ve gelip geçici heyecanların destekçisi olmuyor.

Bütün bunlara rağmen Türkiye'de birşeyler oluyor, Türkiye'de düşünceler değişiyor, Türkiye'de aydınlar uyanıyor. İlmin ışığı altında, tarihi ve edebi metodlar içerisinde berraklaşan eserler ortaya konuyor. Basit düşünceler, yalanlar ve yanlışlar birer birer ortadan kalkıyor, milli kültürümüzün temelleri atılarak duvarları örülüyor. Dipdiri bir mücadele ruhu miletimizin gönlüne akıyor, fesat tohumlarının kökü kazınıyor.

Durum böyle olmakla beraber «Sınırsız Dünya» özlemiyle yananlar, «Vatanım rûy-ı zemin, miletim nev-i beşer» diye sayıklayanlar, aydınlıkları bile kendilerini aydınlatamayan zavallılar ve her meseleyi siyasi polemik mevzuu yapmak isteyenler büyük ve milli değerlerimize sahip çıkmakta, bu büyük insanların gölgesine sığınarak milli ideallerimize ve milli değerlerimize saldırmaktadırlar. Bunun için yüzyılların yıpratamadığı Yunus Emre'yi hümanizm potasında eritmek istemektedirler. Unesco'nun faaliyetleri de bu «Kendi potasında eritme» çalışmalarının içinde gelişerek büyüyen faaliyetlerden biridir.

Bunun tersini düşünmenin imkânı yoktur. Olaylar ve gerçekler ortadadır. Yunus Emre'den, Mevlânâ'dan ve bunlara benzer büyüklerimizden istifade etmek isteyenler bunların faydalandığı kaynakların özüne inmekten korkmakta veya bu gerçeklerin üzerine kürekler dolusu kum atarak bunları gizlemeğe çalışmaktadırlar. Bunun için de Yunus haftası, Mevlânâ haftası veya bilmem kimi anma toplantıları düzenleyenler, anma yılları tertipleyenler Yunus'un ve Mevlânâ'nın kaynaklarına inmekten korkuyorlar. Bu gerçek kaynaklara inmemekte ısrar ediyorlar. Bu ısrarı inatla sürdüren Unesco çeşitli faaliyetlerinin içerisine neden Hz. Muhammed haftası veya yılı katmıyor? Bunun sebebi nedir? Unesco'su ve benzerleri bu gerçeğin özüne inmemekte niçin ısrar ediyor? Acaba neden inemiyor?

Sorduğumuz sorular bilinen ve basit sorular olmasına rağmen bizi gerçeklere yaklaştıracak ve bize doğru teşhis yaptıracak sorulardır. Başarılarda veya başarısızlıklarda temel unsur olarak karşımıza çıkan husus teşhistir. Hastalığın teşhisi yapılmadan tedavide başarıya ulaşmak imkânsızdır. Bizim hastalığımızın temeli ise cehalete dayanmaktadır. «Ey millet uyan, cehline kurban gidiyorsun.» çığlığını atan Âkif bu yaraya parmak basıyor. Fakat diplomalı cahillerimiz bu hastalığı anlamadıkları gibi hastalığı iyi teşhis edenleri de anlamıyor veya kasıtla anlamak istemiyor...

Büyük değerler ve büyük insanlar ancak eserlerinden ve yaptıkları işlerden anlaşılacaklardır. Zira «Ayinesi iştir kişinin lafa bakılmaz / Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde.» ölçüsü bugün değişmiş de-

şildir. Bu ölçüye uygun olarak eserlerin kendine ve aslına bakacak olursak; Yunus gibi, Mevlânâ gibi öğretmenler başkalarının istediği şekilde değil millî ideallerin ve millî gerçeklerin ışığında ses vereceklerdir.

Millî ruhu ve millî imanı dile getiren sanatkârların sanat eserleri kendiliklerinden ortaya çıkmış eserler değillerdir. Anadolu'da yeni bir canlılığın ifadesi olarak ortaya çıkan şaheserler kendinden önceki Türk Edebiyatının devamı ve geçmişin sağlam temelleri üzerine kurulmuş binalarıdır. Bu binaların en güzeli ve en sağlamı ise Yunus'dur. Yunus Anadolu'ya yerleşme hareketimizin manevî bağlarını örmüştür. Türk milletini Anayurda perçinleyen ve İslâm inanışının meyvaları olan eserler yazmıştır. Bu gerçek yüzümüze gülen, milletimize seslenen şiirlerle ortadadır. Fakat Yunus'u kıyısından köşesinden çekiştirmek isteyenler, başkalarının telkinleriyle ancak düşünebilen kafalar bu gerçekleri görmek istemedikleri gibi bu gerçeklere gözlerini kapatarak bakıyorlar. Gözlerini kapamakla dünyanın kararmayacağını düşünemiyorlar.

Böylece, ilmî gerçeklerle insan zihninin arasına derin uçurumlar konmuş oluyor. Bu arada uçurumları kısaltmak isteyen çalışmalara da rastlıyoruz. Fakat yukarıda belirttiğimiz gibi hedef ve metod tam tesbit edilmeden yapılan çalışmalar bu derin uçurumları ortadan kaldıramıyor. Bu tür çalışmalardan sonuncusu «1001 Temel Eser» serisinin ilk eseri olan «Yunus Emre Divanı» dır. Bu eserin hazırlanmasındaki gaye Yunus'un şaheseri olan «Divan» ını ortaya çıkarmak olduğuna göre henüz bu hedefe ulaşılmamıştır. Onun için eseri hazırlayan sayın Prof. F. Kadri Timurtaş eseri «Eldeki imkânlara göre...» hazırladığını belirterek, ancak ikinci baskıdan sonra eserin «Büyük Divan» haline gelebileceğini belirtiyor ve hedefe ulaşılamadığını ortaya koyuyor.

Yunus Divanı'nın çeşitli baskılarının bulunmasına rağmen daha güzel, daha iyi, daha ciddî ve yalnız Yunus'un şiirleriyle yüklü basımına ihtiyaç vardı. Fakat bu bir kişi tarafından değil bir heyet tarafından hazırlanmalıydı. Çünkü, Yunus Divanlarının yazma ve basma nüshalarında çeşitli dil, üslûp, tertip ve okuyuş hataları vardır. Bu hatalardan daha önemlisi Yunus'a ait olmayan şiirlerin Yunus'un şiirleriymiş gibi gösterilmesidir. Bunların tashihinin yapılarak hatalardan ayıklanması ise bir kişinin başarabileceği işler değildir. Çeşitli zamanlarda ve çeşitli vasıtalarla yayınlanmış eserlerin tetkikini bir kişinin yapması hemen hemen imkânsızdır. Bunun için toplu çalışmalar yaparak eserlerin taranması gerekmektedir. Ancak böyle çalışmalar sonunda sağlam ve ilmî divan ortaya konabilir. Bunun dışındaki ferdî çalışmalar bizi kısa zamanda hedefimize ulaştıramaz, ulaştırmayacaktır.

Sayın Prof. F. Kadri Timurtaş'ın hazırladığı eser, dil, üslûp ve baskı özellikleri bakımından oldukça başarılıdır. Hele eski hat sanatımızın incelikleri Yunus'la birleşince daha iç açıcı mana kazanmış, eserin manevî havasıyla bütünleşivermiştir. Fakat bunun yanında Yunus'un olduğu iddia edilen bini aşkın şiirden yalnız üçyüz ellisinin incelenmesiyle yapılan seçim işlemi bizi başarıya ulaştıramamış ve eseri «Büyük Divan» haline getirememiştir. Bunun için Yunus'un gerçek yüzü ve esas fikirlerinin ortaya çıkarılması Yunus'un olduğu iddia edilen şiirlerin tamamının incelenmesi gerekir. Bu inceleme yapılacak olursa Yunus'un gerçek yüzü ortaya çıkar, Yunus bir bütün olarak belirir ve kendisiyle beraber çevresini aydınlatan ışık olarak yörüngesine oturur. Bu çalışmalar yapılmazsa ortaya çıkacak eserler yetersiz olmağa mahkûmdur.

Başarılar ve başarısızlıklar bir yana sayın Hocamızın çalışmasındaki iyi niyet açıkça görülüyor. Bu iyi niyet bize bibliyoğrafyanın yalnız giriş için hazırlanarak eserin ağırlık noktası olan «Divan» bölümünün unutulduğunu göstermiyor ve içindekiler bölümünün eksikliğini hissettirmiyor. Fakat bütün bunlara rağmen iyi niyetin örtemediği bir şey var... Onu söylemeye dilimiz varmıyor. Fakat söylemek mecburiyetindeyiz. Eski ve sahih kaynak-

KABRİSTANA UĞRA

Kaç milyon gömüldü karlı dağlara
Tasavvurun durur, hayalin durur
Gülerek ölmenin sırrını ara
Kudurur hep cihan, sana kudurur!

Kabristana uğra, Fatiha gönder
Taş mezarlar sana neler anlatır
Orda erişilmez bir hayat sürer
Ruhları dolduran nur aydınlatır.

Kendi yücelerde toprakta yatan
Gördün mü onlara kimler ağladı?
Bir âlem gördüğün bak şu kabristan
Ölümsüzlük yurdu, bu yurdun adı.

Bir vatan borçluyuz şehitlere biz
Gidipte gelmemiş bir savaş günü.
Aslında o zengin, fakat kefensiz
Bir cihan alamaz onun mülkünü.

Sabah seherlerde kuşların bile
Sadasıyla dolar, taşar kabristan
Lisansız ağzında taşların bile
Bir rahmet olarak yaşar kabristan.

Mohaç'ta bak onun sihirli eli
Geçilmez bir sınır kanlı gövdeler
Çaldıran'da gezer o'nun kayali
Sancaklar alkanın üstün yüzer.

Necati AYKAN

lardan derlenen; dil, zevk, düşünce ve üslûb özellikleriyle Yunus'a ait olup olmadığı iyice araştırılan, ilim süzgecinden süzülerek damıtılmaya çalışılan bir eserin önsözünde: «Elbette ilmi bir neşir değildir...» hükmünün belirtilmesi tevazuun dışında kendi kendimizi inkâr etmek oluyor. Bu hususun diğer baskılarda düzeltilerek ilmi tartışma zemininin hazırlanması gerekiyor. Bu tartışmaların sonunda Yunus'un gerçek yüzü ortaya çıkacak ve ateş hırsızı «Promethe» torunları Yunus Emre'yi «Kıblesiz ve kitapsız» olarak değerlendiremeyeceklerdir.

Köycülük Akımı ve Gerçekler

Son günlerde Marxist sanat dergilerinde ve bazı gazetelerde, pek de yeni olmayan bir konu üzerinde sık sık yazılar çıkar oldu. Dikkatli bir göz, hep bir ağızdan —menfaat çekişmeleri nazarı dikkate alınmaksızın— aynı mesleyi işleyen bu çevrenin, edebiyat görüntüsü arkasında, taktik kararlar almakta olduğunu, hemen ortaya çıkaracaktır. Gerçekten de Marxizmin Türkiye'de uğradığı hezimet, yeni kararların alınmasını zorunlu kılmaktaydı. —Şimdiye kadar ne derece alındı, orası ayrı bir konu— Bizim için önemli olan, sanat gibi ulvi bir müessesenin, sanatın ruhunu muazzep eden üç beş fikri sapık tarafından pis gayelere hizmet ettirilmek istenişidir. Artık bütün kâinat işitsin ki sanat, Marx safsatalarının köküne kibrit suyu eken ve olanca nazariyelerine lânet yağdıran yüce bir müessesedir; lâkin onu olabildiği gibi gösterecek tercümanlara muhtaçtır.

Mehmet TAÇDİKEN

Sanat dünyamızın iki asırlık yakın tarihinde yapılacak mücerret bir tetkik, önce birbirine zıt iki değer sisteminin amansız kavgasını ortaya çıkaracaktır. Birbiriyle uzlaşma imkânı bulunmayan bu iki düşman sistemin girift ve periyodik hamleleri, sanattaki akislerini göstermekte hiç de gecikmemiştir. İki asrın tarihi sonra şunu serdedecektir ki, toplumun hayat garantisi değer ölçüleri, acımasız bir saldırı altında bulunalıdan beri, düşman sultasının insafına terkedilmiştir. Kısa deyimiyle, Mustafa Reşid'in Tanzimatıyla, davul görüp oynayan, mihrap görüp ağlayan tayfa, gizli olma ihtiyacını hissetmez olmuştur artık. Türk toplumunun değerlerine yönelen, bu tecavüz olayının araçlarından büyüğü olarak kullanılan sanat, belirtmek gerekir ki, koca bir yapıyı, aralıksız darbelerle çökertme vazifesini almıştır üzerine. Karşılıklı değerlerin hassas terazisi olması gerekan sanat, umumi hattıyla, tek yönlü çalışmıştır ve çalışmaktadır hâlâ. Doğrusu söylenirse; çalıştırılmaktadır. Zaman, düşman değerlerden yana ağır bastırılan bu terazinin, gerçek vazifesini yapmaya davet edilmesi zamanıdır. Açıkçası, sanatı sanat yapma zamanıdır. Önce herkes şunu bilsin ki; Türk sanatından Türk edebiyatından bahsetmek, her mesuliyetsizin yaptığı üzere, kafalarda birikmiş kültür posalarını aktarma keyfiyeti değildir. Toplum kültürü adına çürümüş kafaların fermanlarının Türk edebiyatına yamanması itiyadından, gayrı vazgeçilmelidir. Ve Robenson'un papağanı gibi edebiyat herzesini geveleyenler, önce cevap versinler, nedir Türk Edebiyatı? Maskeleri atarak, art niyetler gizlenmeksizin dobra dobur cevap verilsin, Türk Edebiyatı nedir? Türk Edebiyatı, doldurma kültür pisliklerivle üfürülmüş, insan dışı ideoloji propagandalarıyla şişirilmiş safsatalar sentezi midir? Yoksa düden dile sıçrayan, insicamsız, dağınık ve biri diğerini yalanlayan haramzade ifadelerin kâğıttaki adına mı diyorlar Türk Edebiyatı di-

ye? Ali Baba'nın çiftliği gibi, iki asırdır her köşeden, her kafadan (!) bir ses duyuldu. Vay efendim! edebiyat şudur, Türk edebiyatı şöyledir, yok! edebiyat bu değildir, Türk edebiyatı böyledir! Bu adı büyük (!) nice şahıslar meseleyi daha da halledeceğe benzemiyorlar. Hani ne derler: «Ali Baba'nın bir çiftliği var...»

Toplumu toplum yapan, onun değerleridir. Bir toplumu diğerlerinden ayıran da yine onun değerleri olacaktır. İlim beynelmilel olmak üzere, sözü edilen değerler, toplumun kültür, töre ve inançtan müteşekkil ideolojik yapısını oluşturur. O halde Türk sanatı, Türk edebiyatı dendiği zaman, bu edebiyat, bir macarın, bir ingilizin, bir bilmem kimin edebiyatından farklılık arzetmelidir. Böyle olmazsa, ne gereği kalır, Türk, Macar, İngiliz kelimelerinin? Yalnız dikkat edilsin, isimlerin kapsadığı muhteva inanç sistemi var olduğu için mânâ taşıyor. Aksi halde, kuru kafataslardan fışkıran fıskıyeyi andırmaz mı Türk edebiyatı? Demek, sanatın edebiyatın, temel özelliği, toplumunun değerlerini muhtevi oluşudur, insanî oluşudur, tabiî oluşudur; şişirilmiş, doldurulmuş, satılmış olmayışıdır, keçi boynuzu gibi, bir tonunda bir gram bal için kitlelerin günlerini, aylarını, hatta yıllarını almaya, asla ve kat'a hakkının bulunmayışıdır. Temelde ele aldığı insan, hayat ve kâinat hakkında sağlam tesbitlere dayanışıdır. Uzun lâfın kısası, bağrında gerçeği taşıyışıdır, yalana aldatmacaya dayanmayışıdır. Buraya gelmişken soralım; yalanı, düzenciliği ballandırmak san'atın kendisi de, gerçeği, gerçeğin orta göbeğini haykırmak doktrincilik midir? Gerçek söylenilsin; ama nasıl söylenirse söylenilsin. Bu noktada müdahale edilmeden, sanatçı, gerçeğin kaidelerini çiğnemeden dilediğini anlatsın. Bunu demek istiyoruz.

Türk sanat ve edebiyat hareketi üzerinde ileri geri fikir yürütebilen iki kafanın şematik yapısı yukarda anlatıldığı gibidir. Bazen her iki kafadan da müşterek sualler yöneliyor: Türk Edebiyatı nerededir, nereden gelmiştir, nereye gitmektedir? Ve herkesin düşünce yapısına uygun olarak muhtelif cevaplamalar oluyor. Bu görüşe göre, Türk edebiyatı yerinde saymaktadır, bir diğer görüşe göre doruğuna ulaşmıştır, filan... Aslında bunlar, bir ciddiyet ve iyi niyet etrafında zaman zaman tartışılması gereken hususlardır. Şimdilerde bu münakaşaların ciddiyet derecesi denir?

Değer tezatları böylece ortaya serildikten sonra, özet olarak, bugünkü Türk edebiyatında en büyük meselenin gerçek etrafında dönen kavgalar olduğunu söyleyebiliriz. Buraya kadar edebiyat ve sanat yelkenine hız veren, istikamet tayin ettiren kuvvetin, **iki farklı sistemin ebedi kavgası olduğunu** belirtmeye çalıştık. Şimdi sözde bir sanat kliğinin, tarihi temellerini izahı bir yana bırakarak, sanat görüntülerinin kısmi kesitine göz atalım.

Temelleri daha eskiye dayanmasına rağmen, Sabahaddin Ali'nin edebiyatta kasabaya açılmasından sonradır ki, bir köy-köycülük lâfıdır, almış yürümüştür. Bu sıralarda Rus Politeknik okulları paralelinde eğitim yapan Köy Enstitüleri mezun vermeye başlamıştır. Bu mezunlar arasından Mahmut Makal adlı birisi, tayin olduğu köydeki hatıralarını kaydetmeye başlar. Malûm bir basın ağası tarafından, yapılan büyük bir şeymiş gibi, eseri yayınlanır. Artık yıllardır lâfı edilen edebiyat doruğuna ulaşabilmek için ilk taş konulmuştur. Sonra, aşağı yukarı eline kalem almayan hiç bir sosyalist köy enstitüsü mezunu kalmaksızın hepsi bir şeyler yazar!

Köye açılan ilk yazar olarak gösterilen Makal'dan sonra köycülük meselesi alevlenir. Bu hususta Fakir Baykurt günümüze kadar aynı sakızı çiğner. Bir, üç, beş değildir, köycü edebiyat fedaisi. Alfabe okumuş her sosyalist, Makal'ın açtığı deftere imza atar olmuş, atamayana da kestirmeden parmak bastırılmıştır.

Köycü edebiyata neden ihtiyaç hissedildi? Daha değişik gruplar altında toplanalarak, edebiyatın konusu olabilecek halk, niçin üzerinde ısrarla durularak, köylü-şehirli olarak ayrıldı?

İki asrın tarihinde, idaresini, servetini, varlığını, düşmanların elinden çekip aldığı, milletin inancından kopmamış köylünün, idarecisinden de aydınından da sıtkı sıyrıl-

mıştır. Sadece inancını yaşadığı için, yapılmadık bırakılmamıştır. Ve artık Türk köylüsü, başındaki idarecilere, insana bakar gibi, bakmaz olmuştur. Köylü, yalnızlığa terkedilmiştir, yokluğa kimsesizliğe terkedilmiştir. İdarecisi, yaralarını dağlamıştır. İşte bu sırada denize atılan köylüye kara kara, kıvrım kıvrım yılanlar gönderilmiştir. Yani Türkiye'de ihanetleri binlerce defa tescil edilen Köy Enstitüleri açılmıştır. Köylünün elinden kızı, oğlu, bağrına zehirli hançerler saplanarak, çekilip alınmıştır. Köylerde bizzat devlet eliyle yürütülen propaganda, henüz ilkokulu bitirmemiş, körpe zihinleri kandırma hedefine yönelir. Ve o, kuzunun koyundan ayrılışı gibi, çocukların anasından babasından kaçışı, hâlâ, köy enstitüleri tarafından anlatılır durur. Türk köylüsü, biricik yavrusunu niçin göndermiyordu buraya? İyi tesbit edilsin, açlıksa açlık, yokluksa yokluk. Hepsi var onda. Peki, o halde cehaletinden mi göndermiyor? Türk köylüsüne «cahil» diyebilmek, ancak okudukça cehaletin karanlıklarında kaybolan yobazların işidir. O halde, —evet yanlış değil— Türk köylüsü, Köy Enstitülerini çok iyi biliyordu. Oraya giden yavrusunun, bu çıkışının ebedî bir çıkış olacağını kestiriyordu.

Sonsuz ızdırap içindeki köylü, kandırılabilmek için, **ihanet propagandası**, kendi içinden çıkma adamlar tarafından yürütülmeliydi. Çünkü ızdıraplıydı. Kandırılmaya müsaitti. Ne yapılacaktı kandırılınca?

Stalin, Rus ihtilâlinin birinci stratejik devresinde, çarlığın yıkılıp, Ortaçağ bakiyelerinin tasfiyesi hususunda, proleter güçlerden sonra, köylünün yardımcı ve ihtiyat kuvvetleri olarak kullanıldığını söylüyor. Acaba, bu statejik safha Türkiye'de de aynen uygulanılmayacak mıydı?

Demek ki, **edebiyatta sistemli yürütülen köy-köylü meselesi, Marxist-Leninist ihtilâlin taktiklerinden doğan, tabii bir netice** olarak, edebiyat tarihinin alnında taşıyacağı kara bir leke durumundadır. Burada köy-köylü kliğinin düşünce yapısı, inancı ve fikri seviyesinin sınırlarını tayin ettikten sonra, edebi aksiyonlarını tesbit kolaylaşacak. Bu bakımdan sözü geçen hususları kaynaklarına yönelerek öğrenelim.

Köy enstitü menşeli bir yazar, millî tarihimize, köycü kliğin bakışını izaha çalışıyor: **«Bu kesimi yüzyıllardır horlanan, yakıştırmalara boyun eğen Osmanlı'nın itip, beni sömürdüğü bölge Osmanlı baskısından kendini kurtarmak için, dağlara ormanlara sığınmış.» (1).**

Osmanlı, asırların biriktirdiği tecrübe ve millî yaşayış imkânlarının halkın bağrında yeşermesiyle meydana gelmiş, «millet» varlığının sembolüdür. Ve düşmanlarının bile tasvibini kazanmış bu varlık, hainlerin, çalışmasını engellemiştir. Osmanlı, Osmanlı olduğu sürece dağda yaşayanlar bile düze inmiştir. Bu tarihin mevzuudur. Bu acemi yalancıya önce bir tarih kitabı alıp, bu haliyle bile tarihi hiç olmazsa bir defa okumasını tavsiye edelim.

Köycü kliğin, millet varlığının temel taşı aile hakkındaki görüşleri nedir? **«Böyle toplumlarda ,türlü romantik yapıtlara konu olan oldum olasıya "edebiyat yapılmış" giderek "kutsal" diyeceğimiz bir niteliğe erişmiş birtakım olguların (ana, baba, vb. sevgileri) gerçekte kof şeylere dayandığını, bunları kaldırınca, ortada hiç bir şeyin kalmadığını görüyoruz.» (2).**

Aileyi kof gören Marxizmdir. Komünizmde aile müessesesi ilga edilmiştir. Milletin hücresi yok edilince, bütün ortadan kalkacaktır. O zaman **«Tabii hukuk»** la cemiyetler, sürü halinde yahudinin çobanlığına terkedilecektir. Nitekim; **«Freudla Marx arasında bir bileşim yapılsa, ne ilginç bir sonuç çıkardı... A. Reich ve Marcuse'ün... konuya eğilmiş olduğundan habersizdim.» (3)** teziyle, yahudinin asırlık idealini türlü kalıplarda bileşime tabi tutan yahudilerin akıl hocalığı da kabullenilmiş oluyor.

Edebiyat adına, alabildiğine yüksekten atıp, alçaktan tutan, koskoca mevzuda bağ-

---

(1) Ümit Kaftancıoğlu, «Konuşma» **Varlık**, sayı 782 (Aralık 1972), s. 14.
(2) İrfan Yalçın, «Yarın İçin», **Yansıma**, sayı 12 (Aralık 1972), s. 534.
(3) Attila İlhan, «Konuşma», **Varlık**, sayı 781 (Ekim 1972), s. 11.

ka kimseye söz düşürmeyen, bu adamlardan başka sanatçı yok mudur şu memlekette? Bir hır-gür neticesinde kendi kaynaklarında şu ifade yayınlanmıştır: «Türkiye'de bütün öteki kurumlarda olduğu gibi edebiyatla uğraşmak da belli bir çevrenin tekelindedir. Yurdumuz ölçülerine göre yüksek satışlı sayılan edebiyat dergileriyle Bâbıali basınının —patronların izin verdiği ölçüde— ayırdıkları edebiyat sayfaları aynı kişilerin sultası altındadır.» (4) Bir de olmayanı var gösterme sanatından başka, sanatla, nazarî, pratik bütün bağları kopmuş eleştirmen takımı var: «Edebiyat eleştirmenlerinin geçmişlerini inceleyecek olursak, çoğu, başlangıçta şiir, hikâye vb. konularda edebiyata girmişlerdir. Bu uğraşlarda başarılı olamayınca eleştiriye başlamışlardır.» (5).

Buraya kadar, izahına uğraştığımız meseleyi bir cümle içinde derleyip toparlarsak; Türk Edebiyatında, değer kavgasında şirrotçe üste çıkmış görünen sanat istismarcıları, bir müddetten beri köy-köylü akımı, adı altında iğrenç emellerinin tahakkukuna çalışmaktadırlar.

Şurası var ki, temeli vehme ve zanna dayanan, inkârcı bir sistemin mürtesipleri arasında hırlaşmalar, menfaat çekişmeleri hiç bir zaman durmayacaktır. Taa 1956 larda, bu akımın en civcivli olduğu zamanda başka bir materyalist; «yoksul köylüyü yazmak, bir insanın öbür insanların sırtından geçinmesi üzerine aynı havada hikâyeler kaleme almak eskimiş görünüyor bana.» (6) diyecek kadar kendini yenileyebiliyordu (!). Yine bir başkası, o zamanlar, Milli Edebiyat maskesi ardına gizlenmiş bu şahıslara aynı paralelde yükleniyordu: «Tamamen Beyoğlu ile Şişli arasında geçen bir takım olaylardan, köylülüğü Kadıköy'de veya Çengelköy'de oturmaktan öteye geçmeyen kişilerden de pek âlâ millî roman olabilir.» (7).

Madem derinden ve didikleye didikleye gidiyoruz, sırası gelmişken, aşağılık duygusuna kapılmış bir devrimcinin itiraflarını da görmeden gitmeyelim: «Hemen hemen hepimiz budala, cahil, bezirgân, esnaf adamlarız, küçük sanatçılar, küçük aydınlar, güdük insanlarız. Daha en azından elli, yüz yıl birbirimizi yiyecek, birbirimizi acımadan harcayacak, devrim mevrim gibi şeyleri de ancak rüyalarımızda göreceğiz hanımlar beyler...» (8). Gerçekten de öyleler. Fakat yıl meselesini kestirmek biraz güç, bay güdüklerin.

Köycülük edebiyatı başladığından bugüne kadar sosyalist kafalarca taze tutulmuş ve münakaşaları neticelenememiştir. Köycülük edebiyatının salamurasını mı kurdular diye ister istemez soruyor insan kendine. Öyle ya, hem mevsimsiz, hem taze.

Marxizm adına sanatçılık (!) yapan bazı gazete ve dergilerde şimdi köy-köylü meselesi münakaşa ediliyor: «Türkiye geri kalmış bir ülkedir, biliyoruz. Ancak hızlı bir değişim içinde olduğu da yadsınamaz. Feodal yapı gittikçe sarsılmakta ve yerini endüstriyel gelişimlere bırakmaktadır.... Bu durum ise köy nüfusunun gittikçe azaldığını ve işçi kesimine katılarak bu kesimi habire büyüttüğünü gösterir. ... Yani diyesim şudur ki, Fakir Baykurt da kahramanı Kara Bayramı'la birlikte kente göçmeliydi.» (9) köy edebiyatı neden değil? «Ayhan

---

(4) Özkan Doğu, «Yazı Yayınlatmanın Koşulları», Yeni Ortam (1 Aralık 1972), s. 7.

(5) Türkmen Aydın, «Eleştirmenlerimiz Üstüne», Yeni Ortam (22 Kasım 1972), s. 7.

(6) Ömer F. Toprak, «Ulusal Edebiyat Üzerine», Seçilmiş Hikâyeler, cilt 12, sayı 55, (Ağustos 1956). s. 30.

(7) Tahir Pamir, «Yerli Olmak Üzerine», Seçilmiş Hikâyeler, cilt 12, sayı 61, (Şubat 1957), s. 45.

(8) Engin Ardıç, «Zorunlu Bir Açıklama», Yeni Ortam (27 Kasım, 1972) s. 7.

(9) Hüseyin Yurttaş, «Değişen Toplum Yapısı ve Roman», Yeni Ortam, (1 Kasım 1972), s. 7.

«O TOPRAKLAR BİZİMDİ» (*)

Mehmet MENTEŞOĞLU

Ama, dayanamadı zulme, esarete,

«O da öldü. Ve küçük evi, hiç bir şeyden habersiz, köyün öteki evleriyle birlikte esmer akşamın sessizliğine büründü. Güneş çoktan ufku kızıl renklere boyayıp battı, yamaçlardaki otlar dirilip canlandılar, gün boyunca kimbilir nereleri dolaşmış olan rüzgârlar bahçelerde döndüler. Kuşlar cıvıl cıvıl sesleriyle sessiz, sakin akşamı selâmlıyorlardı.» Fakat, o, ölümünden memnundu. Toprağı avuçları içine alıp yüzüne sürmüş ve ölmüştü.

Karısı olacak ihtiyar kadın:

«— Öldürdüleeeer! Kolhoz öldürdüüüü! Gâvur alayını!... Ciğerinizi ot yaksın! diye, ezgili sesiyle dövünüyordu.»

Burası Kırım'ın şirin köylerinden Çukurca'dır. Kırım, romantik yazarların hayallerine konu edindikleri güzel bir ülkedir. Çukurca da onun bir parçası. Köylü hayatından şikâyetçi değildir. Allah'ın nimetleri boldur çünkü. Ne zaman Kala Malalar (1) Kırım'a doluşmaya başladılar, ağaçların suyu çekildi. Kala Malalara meyve vermemek için. Çocuklar ağlamaz oldular. Tebessümlerdeki tatlılıklar kayboldu. Kırım öyle bir hale getirildi ki, gözler dahi ölgün. Berrak duygular, hayatı topyekûn kucaklayan duru inançlar, fedakârlık ve mertliğin bütün cömertliğiyle sergilendiği o topraklar, tanıdık olmayan çizmelerin altında üzgündü. O topraklar, üzerinde, çok derinlere kök salmış Tatarları sanki bir anda karnına almak istemişti, Rus eli değmesin diye. Anam beni o topraklarda doğurmuştu.

Kin çok büyüktü Kırım'da.

«... Kapının yanında çömelmiş ihtiyar kadın, iki yumruğunu kuru göğsüne vura vura:

— Yüreğinize ot düşsüüüün! Kâfir alayını! Taş kaya kesileysingiliz... İtlerge aş olunguuuz! Kâfir alayını! diye bağırıyordu.»

Romanın özeti, Kırım'da, komünizmin yaptıklarını belki bir parça verebilecektir.

ROMANIN ÖZETİ

Rusya'da başarıyla neticelenen 1917 ekim ihtilâli bağımsızlık ve hürriyet vaadleri ile Türk topraklarına da girer. Çukurcanın ise istisnası vardır. Ruslar sorgusuz-sualsiz girmişler, kolhozlar kurmuşlar. Halk toprakları işliyor, mahsulü devşiriyor, kolhoza teslim ediyor. Sonra ihtiyacı olanları (o da verilirse) kuyruğa girip, gram gram alıyor. Evdeki çocuklar hariç, herşey kolhoz malı sayılıyor. Kolhozun reisi, Bilâl Reis'tir. Çukurca kolhozunun adı Lenin'dir, ama bunu halka açıklamıyorlar.

Çukurca'ya yeni bir Reis tayin edilir. Selim'dir bu, Çilingir'in Selim. Selim'i, Panteley Petroviç yetiştirir. Cazip şeyler Selim'i büyülemiştir. Kitaplarda okudukları kendisine ileri hayat modeli gelir. Petroviç onu Parti İcra Komitesine takdim eder. Parti İcra Komitesi Sekreteri Kuzmin, Çukurca hakkında Selim'e bilgi verir:

«... Sovyet sistemi içinde Çukurca'da bir zengin ve kapitalist sınıfı meydana geliyor. Bu halin Sovyetler devleti ve komünist partisinin siyasetine ne kadar aykırı olduğunu açıklamayı gerekli bulmuyoruz...

«Çukurca'da din, eski âdetler, gelenekler ve milliyetçi duyguların kökden silinmediği bildiriliyor.

Meselâ:

(*) Cengiz Dağcı'nın romanı.

(1) Kala Mala, Kırım köylülerinin Karl Marks deyişleridir.

«Hasan Berber adında bir şahsın evinde kaynatasının ölümü şerefine dualar okundu. Bir tane de koyun kesildi. Nişanlanma ve evlenmelerde eski âdetler hâlâ sürüp gidiyor. Bir akşam Kara Mustafa adında bir şahsın evinde gene koyun kesilmiş ve..., oburluk gecenin geç saatlerine kadar devam etmiş. Gene o geceki ziyafette bir şahıs, Stalin'in şerefine kadeh kaldırmış. Fakat misafirlerden biri:

«Yut şu itin adını, söyleme burada!» diye bağırmış. (Bunu söyleyenin adını henüz bilmiyoruz). Sonra ışık sönmüş ve karanlıkta biri ayağa kalkarak: (onun da adını henüz bilmiyoruz) «Stalin kim?» diye sormuş. Karanlıkta başka biri: «Stalin kim bilmiyor musun?» demiş.

«Öteki: "Stalin Rusya'yı zenginlerin, kapitalistlerin ellerinden kurtaran adamdır!" demiş. Ama (bunun da kim olduğu henüz belli değil) başka biri: «Ah» demiş, «keşke bize gelse de Kırım'ı Rusların elinden kurtarsa!» diye bağırmış ve karanlıkta köylülerin çoğu kahkahalar atarak gülmüşler. Bu ziyafet gecenin hayli ilerlemiş saatlerine kadar devam etmiş ve, evlerine dönerlerken, birkaç köylü yollarda

Ant etmişim, söz vermişim
Milletim için ölmeğe...

türküsünü söylemişler.»

«Parti sekreteri okumaya devam ediyordu:

«— Suçu yalnız Çukurca köylülerinde bulmak doğru olamaz. Köylüler arasında milliyetçiliği ve burjuvacılık duygularını yaşatan şahıslar bulunuyor. 2856 köy ahalisinin yalnız üçü komünist partisi üyesi, sekizi de komsomol üyesidir. Fakat, bu onbir parti üyesinin dahi, geçen yıl S.K.V.K.P. (b) plenumunda kabul edilen kararlardan haberleri yok. Gazete ve Parti dergileri okunmuyor. İki hafta önce «Yaş kuvvet» gazetesinin idaresi Çukurca'ya elli nüsha g zete göndermiş. Postahane'de gazeteleri kabul eden genç (adını bilmiyoruz) ağzında sakız, dudakları arasındaki sigarasını oynatarak, "Bu gazeteleri az daha ince kâğıda basmış olsa idiler sigara kâğıdı derdinden de kurtulurduk; kalın kâğıdın ciğere ziyanı dokunuyor" demiş.»

Görüldüğü gibi beş-on senelik komünizm tatbikatının neticelerini Kuzmin bir bir sayıyor. Halk inançlarından taviz vermiyor. 2856 kişilik köyde Komünist Partisi'ne birkaç kişinin üye olması, Türk milletinin komünizmi hiç bir zaman kabul etmeyeceğini ispatlar da artar.

Selim köye gelir. Selim, ilk başlangıcın verdiği heyecanla, kolhoz faaliyetinin tam randımanını temin için oldukça gayretlidir. Köylü sessizdir. Fakat onların sessizliğinde öyle büyük bir güç saklıdır ki. Bir yandan Selim'in Tatar olmasına da sevinmektedirler.

Selim, bir ara Akmescit'e iner. Parti İcra Komitesine yaptığı işleri rapor eder. Panteley Petroviç'le karşılaşır. Petroviç'in Selim'e enteresan tavsiyeleri olur. Bu tavsiyeler, Marksistlerin, halka bakış şekillerinin ifadesi yönünden tazeliğini bugün de muhafaza etmektedir.

«— Ben gitmeliyim, Panteley Petroviç! dedi Selim.

Panteley Petroviç'in dudaklarındaki hafif gülümseme silindi.

— Git, dedi. Git de Çukurca'nda komünizmi kur!

Sustu. Az sustuktan sonra tavrını değiştirerek konuştu:

— Bahtlı bir gençsin sen, doğrusu Selim! Sağlam, genç ve dinç! Günün birinde maksadına ulaşacaksın. Kimbilir, belki Çukurca'da komünizmi de kurarsın.

— Ben değilim, kuracak olan, halk.

— Halk mı? Halk nedir? Hiç! Halk bir hiç'tir, Selim!

— Halkta güç.

— Komünizm ideolojisini halka götürenlerdedir güç. Sizde. Halk ise bir sürü!.. Ahmak, kör, yaban bir sürü!

— Komünizm gücünü halktan almıştır. Halksız komünizm gökte parlayan bir yıldız gibi...

— Bravo. Güzel söyledin! dedi Panteley Petroviç ve gözlerini Selim'in yüzüne dikti.

.....

— Halkına komünizmi kurdurmak istiyor musun?

Sorusuna Selim'in cevabını beklemedi;

yumruğunu sıktı ve Selim'in dizi üstüne koydu:

— Yumruk göster ona! Sadece göster değil, kullan o yumruğu! Yumruğun içinde komünizmi tutuyorsa, başka bir şey mi, bunun hiç de önemi yok! Halk nedir ha! Halk bir sürü!.. Evet, halk bir sürüdür! Sevişen, ağlaşan, doğan, arada bir ölen, yeniden doğan ve çoğalan bir sürü!.. Onlara sen bir ideoloji ver... Buna sen komünizm mi diyorsun, kataklizm mi diyorsun, önemi yok! İstersen krakodilizm de! Hele halkın en ağır, en müşkül bir hayat yaşadığı sırada ortaya çık, o ideolojini o sırada ortaya at! Nedir senin o ideolojin? Komünizm mi, başka bir şey mi? Fark etmez! Nasıl bir ad takarsan tak; de ki, benim bu komünizmim veya kataklizm'im sayesinde siz kurtulacaksınız! Bu komünizm veya kataklizm sizi zulüm ve istismardan kurtaracaktır. Bu ideoloji sayesinde siz refah ve saadete ulaşacaksınız. Ve halka söylediğin bu yalana halkı inandırmak için arkanda güçlü ve katı yumruğunu sakla! Çünkü o yumruk sana lâzım olacak. Çünkü halkın arasında senin yalanına inanmayanlar, senin yalanını hisseden veya bilen kişiler, belki gruplar bulunacak. Onlar sana karşı gizli veya açık cephe alacaklar; ama almazlar da sen onları yok etmelisin ve edeceksin. Sende güç olmadıkça halk senin ideoloji dediğin yalana inanmaz. Bir ideoloji zorla, güçle galip gelir. Rus halkı komünizmi kabul etti. Niçin? Komünizm olduğu için değil. Komünizm Rus halkına saadet ve refah getirdiği, getireceği için değil. Çünkü getirmedi ve getireceği de yalnız senin okuduğun kitaplarda yazılıdır.»

İşte, Selim'in okuduğu kitaplarda yazmayan hususlar: Selim, bir şeyler sezer gibi olmuştu.

Günler geçiyor. Demir dağları eriten zaman, her zamanki gibi, sabırla akıyor belli bir istikamete. Kuzmin şu isimleri okur bir gece Selim'e:

«— Kara Mustafa, ailesiyle; Kurt-Nabi Tohtar, ailesiyle; Server Abdülâziz, ailesiyle; Vasfi Rumi, ailesiyle; Nabi Bucak, ailesiyle; Aslanbek Kuru, ailesiyle; Kerim Çavuşoğlu, ailesiyle. Mithat Çora, Hasan Berber, Veli Şaban. Bu kadar.» (s. 144)

Ve bunlar o geceden Sibirya'ya sürüldüler.

Izdıraplar, Hüsniye'nin iç çekmeleri; Dede Cevat'ın, Rudvan Ağa'nın yaşlı dillerinden Rus'a lânet okumaları sürüp giderken harp başlar. Hitler'in orduları Kırım'a girerler. Kırım Türklerinin bir kısmı Alman saflarında Ruslara karşı savaşırlar. Yalnız şu duyguyla:

«... Eğer Alman ordusunda gönüllü asker olursam, üniforması hoşuma gittiği için değil; canım Alman kahvesi çektiği için değil; gözüme monolk takmak istediğimden de değil; Rus ilinin bir kere daha bu yurda ayak basmasını istemediğim için.»

Selim kızılların safında bir kolunu kaybeder. Almanlar mağlûp olurlar. Ve Çukurca'da esaret yeniden başlar.

ESERDE TİPLER ve TEZ

Eser, yaşanmış ve halâ yaşanmakta olan bir hayatı ortaya koymaktadır. Aslen Kırımlı olan ve halen İngiltere'de oturmakta olan yazar Cengiz Dağcı, anlatmak istediklerini şahıslarının yaşayışıyla vermektedir. Onun için tiplerle, tez, içiçe işlenmiştir.

Selim ve Berber Hasan: Selim'i, Çukurca'ya gelmezden önce Çoban Seyid-Aliden, Bekirler'den, Enverler'den tanır Berber Hasan. Çilingir'in Selim bu kadar değişebilir miydi? Ağaç kökten koparılmak isteniyor. Çilingir'in Selim'e anlattı bunu Hasan:

«— Ama siz ağacı budamıyorsunuz, Selim! Topraktan çıkarıyorsunuz, kökünden kesiyorsunuz. Sen bunu görmüyor anlamıyor musun? Binlerce yıllardan beri bu toprakta büyümüş, bu toprağa kök salmış ağacı topraktan çıkarıyor, kesiyor, paramparça ediyorsunuz! Sen bunu görmüyor musun, Selim?» (s. 113)

Acı! Acı! Çok acı! Manzara Anadolu'da bundan farklı mı?

Berber Hasan mücedeleci bir tiptir. Milletine yapılmak istenenleri baştan sezer. Bunu Selim'le aralarında geçen şu konuşmada belirtir.

«— Kızıl mısın?

— Haaa?

— Kızıl mısın, diye soruyorum? Komünist misin?

— Komünistim tabii. Ne olacak?

— Halk için mi çalışıyorsun?

— Çalışıyorum tabii... Ya ne?.

Hasan gür sesiyle bağırdı:

— Komünist'sin ha! Halk için ha!..

— Benim komünistliğime dokunma, dedi Selim, yavaş ama acı bir sesle.

— Ben senin komünistliğine dokunmuyorum. Ol! Komünist ol!.. Git, saçından tırnağına kadar kendini öz halkının ve milletinin, kanına boya! Kes bu halkı! Kes, doğra, öldür!.. Yok et bu milleti, yok et bu halkı! Bu atalar toprağı üstünde halkının bir tek ayak izi kalmasın! Yap!... İstediğini yap; ama yılan olma!.. Korkak olma! Halk için yapıyorum deme, doğruyu söyle! Anladın mı? Doğruyu, gerçeği söyle! Niçin yaşadığını, kimin menfaati için çalıştığını açıkça söyle bu halka! Öğretmenlerinden iğrenç yalanlar öğreniyorsun. Ama senin yalan söylemeğe hakkın yok! Anlıyor musun? Yalan söylemeğe hakkın yok! Yaptıklarını halk için yapıyorum deme! Kalbini aç, doğruyu, gerçeği söyle! Öz halkını düşmanlarımla beraber yok etmek için çalışıyorum, de! O zaman gerçeği, doğruyu konuşuyor diye kalbimde belki senin için bir acıma ve merhamet duyarım. Yılan olma! Gerçeği söyle!..»

«— Halk için ha! Bu halk kendi geleceğini biliyor! Bu halk kendi geleceğini yüzlerce yıl önce kendi sıcak kanıyla mühürledi. Onun geleceğini senin kokmuş, pis haydut Rusların değiştiremezler. Anladın mı? Bu halk yaşayacaksa yalnız ve yalnız hür olarak yaşayacaktır; esir olarak değil! Yok, yok! Esir olarak değil! Kalk da git, bunu Ruslarına söyle!» (s. 114-115)

Selim, Parti tarafından beyni yıkanmış bir komünist tipini canlandırmaktadır. Romanı baştan-sona sürükleyen Selim'dir. Yazar, Selim'in şahsında, hain olmayanların tekrar halkına kavuşturulabileceğini göstermek istemektedir.

Selim'in, halkının sessiz, ama derinden bakışı, Berber Hasan'ın da içten gelerek, ızdırapla söylediği sözler, içindeki bazı duyguları depreştirir. Ruhu ile kafasındaki ideoloji çatışmaya başlar.

«... Yaşamak kolay. Ama bir şartla: Gülmeyi bileceksin. Gülmeyi bilirsen yaşamaktan daha kolay, daha tatlı bir şey dünyada yoktur. Evet, gülmeyi bileceksin. Bilmezsen... Oh, Selim Selim! Sen bu toprağın evlâdı değil misin, Selim? Sen kötü bir insan olamazsın. Olmak istesen bile olamazsın. Sen hafif, tülbentlere bürünmüş Kırım'ın tatlı havasında soluyorsun. Sen bu toprağın insanısın. Bu güzel toprak kendi bağrından güzel mahsul, güzel buğday, güzel üzüm verdiği gibi yalnız güzel insan yetiştirir...» (s. 128-129)

Selim, Komünist Partisi'nin sahtekârlıklarını görür. İhtilâlle değişen hiç bir şey olmadığını, sadece despot gücün bu defa komünistler olduğunu anlar. Natalya'ya bunu anlatır:

«— Her yerde bürokrat! Her yerde koca bir bürokrat ve o koca bürokratın çevresinde hissiz, hırsız, tüysüz, tülsüz, renksiz, iğrenç sıçanlar!..

— Yavaş konuş...

— Her yerde! Ohhhh!... Göreceksin! Sen de göreceksin bir gün!.. Öyle bir zaman gelecek ki, Kuyaz Mordvin'leri, Graf Varontsov'ları gölgede bırakacaklar bunlar! Göööreceksin! Git de birisine merhaba! de bakayım; elini uzat!.. Kolhoz reisi isen, yani benim gibi küçük bir komünist isen, sana belki, evet belki, şu serçe parmağını uzatır. Ama belki!» (s. 141)

Selim, gerçek kurtuluşun milletine dönmek olduğunu anlar. İnkılâp tamamlanmak üzeredir. Marksizmi kafasından koğmuştur artık. Hak galiptir. Emperyalizm kahrolsun!

«Alim tabanlarını kaldırarak, Salgır'a doğru koştu. Az sonra Selim dışarı çıktı. Sırtında tertemiz beyaz bir gömlek vardı. Kolları dirseklerine kadar sıvalıydı. Yüzü gülümsemeler içinde, aşağıda meşe ağaçları arasındaki yol boyunca Salgır'a doğ-

ru koşan Alim'in arkasından bakıyordu. Ezan bitmiş ve demirhanenin, at tavlalarının arkasındaki, üzerleri hemen hemen ağaçların yeşil dallarıyla örtülü dar yollarda, uzaktan kelebeklere benzeyen, başları örtülü kadınlar, kadınların yanında değnekli ihtiyarlar camiye gidiyorlardı.

«Yarım saat sonra Selim cami avlusu kenarında durdu. Çukurca tamamen boşalmıştı. Çukurca'nın bütün halkı camiyi doldurmuştu. Çeşitli boyda, çeşitli boyada ayakkabılar caminin ardına kadar açık kapısının eşiğinden dışarıya taşıyordu. İçerde, camii dolduran kalpaklı kafalara uzun uzun baktı Selim; onların fısıltılı seslerini dinledi, sonra yürüdü, ağır adımlarıyla avluya geçti, eşikte ayakkabılarını çıkardı. Ayakkabılar eşikte ayakkabılara karışınca kalbinde kendini öteki insanlar arasında kaybetmiş gibi bir his uyandı içinde ve başını göğsüne eğerek içeriye girdi ve kimsenin dikkatini üzerine çekmeksizin köylüler arasında yer aldı...

«Namaz başlamıştı.» (s. 259)

Alim: Selim'in bir de oğlu vardır. Alim. 7-8 yaşlarındaki Alim, annesinin kim olduğunu bilmemenin verdiği ezikliği taşımaktadır içinde. Bu eziklik onun çocuk kafasını perişan etmektedir. Saf saf şunları der Alim, Selim'e:

«— Çocuklar benimle alay ediyorlar. Kimi, baban seni Salgır'da balık tutar gibi tuttu, diyor; kimi, baban seni ahırda buldu, diyor...

....

— Şu yaramaz çocukların lâfına inanır gibi konuşuyorsun, Alim!

— Nasıl inanmayayım, baba? Onların anneleri var. Bayramda anneleri pide pişirirler; börek, katlama pişirirler. Ama benim yok. Görmüyor musun, yok işte annem! Mademki annem yok, beni bir yerde buldun elbet. Ama Salgır'da balık tutar gibi tuttu lâfına inanmıyorum tabii...» (s. 41)

Ve Selim, Alim'e, annesinin Bekir'in kızı Ayşe olduğunu söyler.

Alim, kendisinin de annesi olduğunu bilmenin sevinciyle mesuttur.

Alman-Rus harbi bütün şiddetiyle devam ederken Selim de dağa çıkar. Alim yalnız kalır. Alim, babası Selim'i aramadık yer koymaz. Sonunda bulur. Çukurca'nın son halini anlatmağa başlar:

«— İki gün önce geldiler Uruslar köye. Dede Cavet'i camiin yanındaki ağaca astılar. Dede Cavet'le Kaytaz'ı da astılar... Hasan Ağamla, onbeş kişiyi caminin duvarı dibinde kurşuna dizdiler. Bunları ben kendi gözlerimle gördüm. Sonra daha başkalarını da vurmuşlar, ama ötekileri ben görmedim...»

Alim anlatıyordu. Selim, Çukurca'nın bahçelerine bakarken, Alim'in başını okşuyordu. Alim:

— Nereye gideceğiz, baba? Dağlara mı? diye sordu.

«— Hayır, Alim. Hayır! Dağlarda ne işimiz var? Dağlar geyikler içindir. İnsanoğlu uzun zaman yaşıyamaz dağlarda. Bir gün, bir hafta, bir ay, çok çok bir yıl belki yaşar, ama sonunda gene de köye döner, köyde yaşar.

— Köye gidersek bizi öldürecekler.

— Öyle, Alim. Ama dağlarda hayat yok. Ben yaşadım dağlarda, biliyorum. Dağlarda hayat yok.

Sonra Alim'in yüzüne bakarak konuştu:

— Gel, köye dönelim, Alim... O köy bizim köyümüzdür. Bizim Çukurca'mızdır. Korkma. Öldüreceklerse de korkma. Bak, alçak Ruslar Dede Cavet'i öldürdüler, değil mi? Ötekileri de öldürdüler değil mi? Korktu mu onlar?

— Korkmadılar.

— Ee, gördün mü? Bilir misin ne, Alim? Bazan bana öyle geliyor ki, ölmek yaşamaktan iyidir. Yaşamak elbette güzeldir. Ama yaşamak için ev lâzım, toprak lâzım, ateş lâzım, su, ekmek lâzım. Bunlar olmayınca ölmek daha iyi» (s. 358-359)

Ve Çukurca'ya doğru Dede Cavet gibi şehit olmak için onlar da elele yola koyuldular.

Umut Taşları

Şu dağın başına çık, otur umut taşına.
Bir ışık, bir güneş ara gözlerine ufuktan.
Aldanma gözüm, gözlerinin ilk gördüğüne;
Yitirme umudunu korkup da yalnızlıktan.

Yok değildir ışık, aslında mevcuttur güneş.
Gölgedir güneşine yıllardır perde olan.
Kara bulutlardır umutlarına tebelleş.
O gölge, gözlerini güneşten yoksun koyan.

O bulutlar, arkalarında bir güneş saklar.
Üzülme iki gözüm, sanmaki gitti gelmez...
Güneş bulutları parçalanmaya zorlar;
Güçlü hücumlarında durakla.nayı bilmez.

Varsın, canavarlar saldırsınlar üzerine,
Korkma dağbaşlarındaki bu yalnızlığından.
Hayatın mihnetine alış, sev kavgasını...
Çekinme saldırıların amansızlığından.

Şunu bil ve emin ol, çilen bitmeyecek;
Gününü perdeleyen bulutlar inmedikçe.
Bir adım yola çıkma, kurtuluş var diycrek,
Şu umut taşlarını cephede görmedikçe.

Fehmi ARIKTEKİN

Pınar'ın Folklor İncelemesi Yarışması

(HACILAR NAHİYESİ)

Mustafa BAKTIR

HALK ŞİİRİ

Maniler - Türküler - Ninniler vb...

MANİLER :

Anadolu'muzun bütün köy ve kasabalarıyla şehirlerinde güzellere, tabiata ve her şeye maniler yakılmıştır. Bir Anadolu nahiyesi olan Hacılar'da da maniler yakılmıştır. Fakat yakılan bu maniler araştırıldığı zaman Hacılar'da halı üzerine yakılmış manilerin çok olduğu ve diğerlerine ağır bastığı farkedilir.

Çünkü bütün nahiyenin yeni yetişen genç kızlarıyla kadınları halı dokumak zorundadır. Dertlerini dilediklerini halı dokuduğu yerde terennüm eden kadınlar ve genç kızların yaşadığı beldedir Hacılar.

Halıya ve Halıcıya yakılan maniler:

Eğer nahiyenin sokaklarına yolunuz bir gün düşerde alelâde bir sokağa oturur ve aheste aheste gelen notalı tarak seslerini işitirseniz bu tarak seslerinden sonra genç kızların ve kadınların şöyle dediğini duyarsınız:

—«Halıcı geldi durdu
Kapıyı tık tık vurdu
Bir gülüm yanlış olmuş
Gözlüğü taktı buldu.

O zaman anlarsınız ki halıcı biraz önce gelerek halıya bakmış ve yanlışını bulmuştur. Yanlışının bulunmasına kızan genç kızlar ve kadınlar kendilerini haklı çıkarmak için yavaş yavaş yükselerek ve insana dinleme zevkini tattırarak şöyle seslenirler:

—«Çivididen düzm'olur
Getirsinler karayı
Böyle halıcım'olur
Sayasın beşbin lirayı.

Halıcıyı beğenmemekte haklıdırlar zannederim. Çünkü her insan haklı olduğuna inanır. Yolunuza biraz daha devam edip başka bir yerde otururşanız gelin gidemeyen genç kızların acılarını dile getiren şu maniyle karşılaşılacağınız muhakkak:

— «Eeni kenar bitmiyor
Çividisi yetmiyor
Şu halılar çıkalı
Kızlar gelin gitmiyor.

Arkasından tarak sesinin eşliğinde:

— «Vur tıntını inlesin
Alem seni dinlesin
Halının direzine
Koy başın serinlesin

Manisini işitirsiniz. Eğer halı dokumaktan usanmışsa biraz kızgın, şikâyet edici ve ümitsiz tonla söylenen maniler kulaklarda iz yapar. Ve devam edip gider.

NİNNİLER :

Nasıl diğer yerlerde ağlayan çocuğunu susturmak için ninniler söyleniyorsa bu nahiyede de aynen öyle. Halk uyutmağa çalıştığı yavrusuna, sanki derdine çare bulacakmış gibi kendi dertlerini de söyler.

Hem öyle bir ustalıkla yerleştirir ki hayret etmemek kabil değildir. İşte halkın ağzından çocuklarını susturmak ve derdini söyleyerek (Hz. Ali'nin yaptığı gibi) karnındaki şişliği gidermek için o ufacık yavrularına söylediği ninniler:

Nenni deyim şordan burdan
Beşiği var altın şamdan
Zalim baban gelir yoldan
Nenni yavrucağım nenni.
Nenni desem neler olur.
Gül açılır bahar olur
Şu guzuma ne hal olur.
Nenni yavrucağım nenni.
Nenni desem beni yakar
Beşiğinde güller kokar
Kötü sözler hatır yıkar
Nenni yavrucağım nenni
Nenni desem uyurmola
Uğurlesem büyürmola
Yaz gelmeden yürürmola
Nenni yavrucağım nenni
Nenni desem ben gülüme
Has bahçenin bülbülüne
Seherde öten diline
Nenni yavrucağım nenni.
Nenni deyim tıkır tıkır
Beşiği var gümüş bakır
Beşiktaşlı Hacı Bekir
Nenni yavrucağım nenni.

Bunlar da ninnilerden bir demet... Daha içinde nice dertlerin, dileklerin en güzel motifler halinde işlendiği ninniler dillerde dolaşmaktadır...

TÜRKÜLER :

Askerdeki kocasına, dokuduğu halıya, sıla hasretine, vb. konulara yakılan türküler, nahiyeli kadınların şahsi duygularını olduğu kadar Anadolu kadınının çileli hayatını da mısralar içinde dile getirmiştir.

ASKER KARISIYIM

Asker karısıyım yaktığım saman
Halının başında katığım çaman
Sensiz bu derdime olur mu derman
Aman halıcı bey kaldır halını.
Tırnaklarım oldu ilmek yarası
Gözlerim oldu da model karası
Dokuduğum halı ekmek parası
Aman halıcı bey kaldır halını.
Halının üstüne dokurum çiçek.
Araba yollarda yanına göçek
Bir daha gelmezsen ağları içek
Aman halıcı bey kaldır halını.
Asker karısıyım yaslı gezerim
Giyinmez gusanmaz paslı gezerim
Akranın içinde yaslı gezerim
Aman halıcı bey kaldır halını

Bütün Anadolu köy ve kasabalarında olduğu gibi Hacılar'da da askerlikle ilgili türküler sayılamayacak kadar çoktur. Askerlik milletimizin hayatı içinde tuzdur-biberdir sanki. Kocası askere gitmiş gelinin içli mısralarında ne kadar hasret varsa, askerdeki Mehmedinkinde de o kadar derin bir hasret yığınlaşmıştır. Burada yirmi yaşını bulmuş Mehmetlerin ve sözlülerinin yanık türkülerini aktarma imkânımız olmadığı için geçiyoruz. Çünkü gurbetlik, hasretlik, şu veya bu sebepten, Anadolu halkının çile membaıdır. Ve bunun tarihi asırları bulur.

Şimdi halkın unutamadığı, şiirlerini ezberleyip birbirine gıptayla okuduğu halk şairlerimizi tanıtalım:

AŞIK SARİ :

XIX. yüzyıl sonlarında yaşamış bir halk ozanıdır. Kervancılık yaptığı için Anadolu'nun hemen her yerini gezmiş ve mısraları ile bu gezip gördüğü yerleri anlatmıştır. Âdeta bir efsane kahramanı gibi deyişleri, huyları halkın dilinde dolaşarak günümüze kadar gelmiştir.

Bir deyiş söylediği zaman bir katırın öldüğü, söylenenler arasındadır. Hacılar'ın tanınmış eşraflarından Derviş Dede'nin oğludur. Söylenen rivâyetlere göre çok ömür sürmemiştir. Hayatının son yıllarında kervanını da kaybederek sefil günler geçirmiştir...

Bazı rivâyetlere göre Hak aşığıdır. Onun için durmadan gezmiş ve her vardığı yerde büyük bir takdirle anılmıştır.

Aşık Sarı kervancı olduğu için deyişleri umumiyetle gezdiği, konakladığı yerlerle ilgilidir. Yolculukta başlarından geçenler kıtalar halinde dile getirilmiştir. Şu kıtası

Bozboğa denen yeri ziyaretinden sonra söylenmiştir herhalde...

Bozboğa'dan da çıktım aldı bir sazak
Antep boğazında da çağrışır kazak
Ala şehrinin de isnini yazak
Burdan da kaldırdık kervanımızı.

Şu kıta da Kemer'e doğru giderken söylenmiştir. Mısralarda, aylarca hayvan sırtında yapılan yolculuğun verdiği bezginlik görülür.

Varın da selâm söylen merdoğlu merde
Yanlarım girildı kötü semerde
Bugünde konağımız Koca Kemerde
Kemer'de de sererler dinü döşeği.

AŞIK HASAN (Hasan Tekin)

Sonyüzyılların şâiridir. Hayatı birçok acı günlerle dolu geçmiştir. Buna rağmen vatana olan bağlılığını ve yurt sevgisini kaybetmeyen, vatanperverlik duygusunu her şiirinde anlatan bir halk ozanıdır.

1928 yılında Hacılar'da doğmuştur. Çocukluğu her nahiyeli çocuk gibi çobanlıkla geçmiştir. Daha sonra amelelik ve dokumacılık devri başlar. Hastalığa yakalanınca amelelik yapamaz. Dokumacılığa bütün zamanını vakfetmeğe başlar. Daha sonra da 1967 yılında Hacılar ortaokuluna müstahdem olarak girer ve orda çalışmağa başlar. Halen burada çalışmaktadır...

Şiirleri, değişik ölçüler içerisinde yazmayı tam mânası ile başarmış bir halk ozanıdır. Şiirlerindeki konular vatan, tabiat, insanlık ve gençliktir. İşte ondan aldığımız deyişler...

TÜRK OĞLU

Dünyaya ışığı saçan sen idin
At üstünde yel gibi uçan sen idin
Şarktan Garba konup göçen sen idin
Bilemiyom noldu sana Türkoğlu.
Eller gelir senden akıl alırdı
Dur dediğin zaman düşman kalırdı
Sen de atan gibi olsan nolurdu
Herhal işi gevşetiyon Türkoğlu.
Atan kurşununu düşmana atar
Düşman güllesini elinde tutar
Kardeşle kavga etmek bu kadar yeter
Birleş el ele ver yücel Türkoğlu.
Fırsatı kaçırıp avare kalma
İlim irfan öğren geriye kalma
Aklını yitirip derbeder olma
Son eyvahlar para etmez Türkoğlu.
Çalış düşün kalkınmanın fendini
Rezil etme el aleme kendini
Niçin saramıyon kendi derdini
Çok ihmalkâr oldun yine Türkoğlu.
Bilmediğin yöne kat'iyyen sapma
Allahtan başka da kimseye tapma
Düşman çalışırken yan gelip yatma
Sonra eyvah para etmez Türkoğlu.
Yalancı sözlere aldanma salan
Ataların yaptığı binlerce akın
Dünya çok neşeli eğlenme sakın
Çeşit çeşit dertleri var Türkoğlu
Hasan Tekin yazar bunun özünü
Kısa kesiyorum artık sözümü
Ulu mevlâm kara etme yüzümü
Birgün devri alem döner Türkoğlu...

Aşık Hasan'ın memleket sevgisine ait bir şiirini kaydettikten sonra, şimdi de Türk gençliğine armağanı olan bir şiirini yazalım...

EY TÜRK GENCİ

Atadan mirastır bu vatan bana
Baksana bayrağa boyanmış kana
Vatan bekçisi gençtir dikkat et buna
Bayrak kanı ecdadımın kanıdır.
Ecdadım kan döktü bu vatan için
Bizler de hazırız her saat için
Düşmanı arkadaş ot gibi biçin
Göz koyan olursa bu gül vatana
Gençliğin bir zaman bükülmez kolu
Seçerse kendine o gerçek yolu
Olur ulu Hakkın sevgili kulu
Gerçekten ayrılmaz şanlı Türk Genci.

Şiirin manası derin ve düşünülmeğe değer. Bunu her mısraından ve kelimelerinden anlamak için şiiri okumak kâfidir.

Şimdi de Ey Türk Oğlu isimli bir şiirini yazalım. Şâir ve ozanımızın memleket meselelerini güzel sanat kaideleri içinde ne güzel işlediğini hep beraber görelim...

EY TÜRK OĞLU

Kıbrıs'ın içini dumanlar sardı
Her Türk evlâdına bu dünya dardı

Şehid atalardan bize nam kaldı
Fırsat verme düşmanına Türk oğlu.
Yılanın küçükken ez ki başım
Sonunda selâmet gör her işini
Eğer sermez isen onun leşini
Sonra engel olur sana Türk oğlu.
İçinden temizle fitne fesadı
Sokma vatanına sonu n r olur.
Yâr gibi gözükür gözüne senin
Birgün yedi başlı ejderha olur.
Ayyaştan mecnundan bir fayda olmaz
İhtiras hissine kapılma uyan
Gerçekten ayrılma ileri atıl
Cihana örnek ol Yüce Türk Oğlu.

BAHAR

Y ne bahar geldi dereler çağlar
Matem günlerini atıyor bağlar
Bülbül feryat eder kalbim kan ağlar
Şenlenme zamanın geliyor gönül.
Gönül bir kuş olmuş uçar havada
Çalışanlar birgün erer murada
Vatan bekçiliği bizde sırada
Nasip ise mevlâ verir arkadaş...

İşte bu şiiri de şairimizin ne kadar vatanperver olduğunu açıklamağa yeter. Şairimiz Bahar gelince dâhi vatanını düşünmekte ve bahar günlerinin sevincini vatan sevinciyle birleştirmektedir...

Şimdi de şâirin kış gecesi isimli şiirini de naklederek şiirlerini yazmağa son verelim...

KIŞ GECESİ

Gece y rısını saat vururken
Fırtına sokakta kar savurürken
Sen sıcak yatakta uyursun yavrum
Nice yetimler de var, onları hatırla
Onlara acı sıcak yatağında, her uyanışın.
Bir siyah soğuk ki benzer mezara
Kimi bir kenarda gömülmüş kara
Yavrum böyle düşün kış gecesini
Kalbin yetimlerin duysun sesin , onları hatırla
Onlara acı sıcak yatağında, her uyanışın...
Kimi bir köşede derdinden inler
Bahtı karaları acep kimi dinler
Yuva yasta kend hasta gözler yaş
Yavrum böyle düşün kış gecesini.
Kalbin düşkünlerin duysun ses ni, onları hatırla.
Onlara acı gece yatağında, her uyanışın.

Aşık Hasan'ı kalemiyle başbaşa bırakalım ve biz halkın yaşayışı ile ilgili gelenek ve göreneklere geçelim...

HALKIN YAŞAYIŞI İLE İLGİLİ GELENEK ve GÖRENEKLER :

1 — Doğum, Ölüm, Sünnet, Düğün vb. Hadiselerde Halkın Davranışı:

Biz bunları teker teker ele alarak incelersek halkın bu ve benzeri olaylarda tutum ve davranışlarını daha iyi açıklamış oluruz..

DOĞUMLAR :

Doğumlar her zaman iyi karşılanır. Diğer köy, şehir ve kasabalarımızda olduğu gibi bu nahiyede de erkek çocuğa sevgi çok olur. Doğum günü kabilenin en yaşlısı —Son yıllarda okul mezunu ebelere itibar edilmesini nazarı dikkate almaz isek— veya erkeğin anası, o yoksa diğer erkek yakını olan ihtiyar ve gün görmüş kadınlar ebe vazifesini görerek doğumu yaptırırlar. Doğumdan sonra akraba ve dostlar ayrı ayrı «geçmiş olsun», «Allah hayırlı mubarek evlatlar iylesin», «kötü günlerini görmeyesiniz» v.b. sözlerle kutlamağa giderler...

ÖLÜMLER :

Ölüm bir kişinin insanlar arasından ebediyyen ayrılması olduğu için büyük bir üzüntüyle karşılanır. Ölenin arkasından kötü sözler söylenmesi iyi karşılanmaz ve konuşan susturulur. Eğer ölen genç ise acı daha da çok olur. Böyle ölenlerin ardından ağıtlar yakılır. Fakat bu ağıtlar ekseriya unutulduğu için çok ömürlü olmazlar...

Eğer ölenler ihtiyarsa sağlık durumuna göre tesir bırakır. Eğer sıhhati yerinde vefat etmişse «Çok imanlı bir ihtiyardı, Allah cennetine kabul eylesin, mekânı cennet olsun» vb. sözler sarfedilir. Eğer sıhhati düzgün değilse «Eh kurtuldu sayılır, Allah geride kalan evlâtlarına tarunlarına ömür versin de onların acısını göstertme-

sin» gibi sözler sarfedilir. Ölü sahibinin evinde, bir hafta süreyle komşudan, akrabadan, yakınlardan gelen yemekler gelene gidene yedirilir. Böylece acı içinde kıvranan ölü sahiplerinin acılarıyla yalnız başbaşa kalması önlendiği gibi, onların yemek ihtiyacı da giderilmiş olur. Sonra da ölü evi ziyaretçilerle dolar taşar. Geçmiş olsunlardan sonra herkes dağılır.

Halk bu günlerde teselli etmek için ölenle ölünmez, kalanla kalınmaz» diyerek ikaz edici sözlerle ölü sahiplerinin çarçabucak toparlanmasına yardım eder...

SÜNNET :

Sünnet edilen çocuğun ailesine hayırlı olsuna gidilir. Gittikleri akraba veya komşularına çeşitli hediyeler götürülür. Orda kadınlar ve erkekler çocuğun anne ve babasına «Hayırlı olsun, Allah acısını göstermesin, daha iyi günlerini göresin, mürüvvetini göresin vb.» sözlerle fikirlerini söylerler. Çocuğun anne ve babası da canı gönülden bir «Âmin» çekerler. Kadınlar çocuğun başında erkekler babayla otururlar, konuşurlar.

Sünnet ekseriya davul zurna eşliğinde, seyyar gelen sünnetçilere yaptırılır, çocuğun ağlamasını önlemek için çeşitli sözler sarfedilir..

DÜĞÜNLER :

Biz bunu iki kısımda anlatalım:

a — ESKİ DÜĞÜNLER
b — YENİ DÜĞÜNLER
Eski Düğünler:

Düğünlerde ortak olan şey herkesin eğlenmesidir. Eski düğünlerde de aynen bu duyguya rastlanır. Gelin ve damadın kendisine has kıyafetleri vardır.

Gelinin Kıyafeti:

Gelin düğünde uzun bir entari giyer, başına eski kıyafetlerimizde olduğu gibi kalpak ve onun üzerine ipekliden ve eşarbı andıran bir örtü atılır. Bazan entarinin yerine kendi ipekli dokumalarından mamul fistan ve onun üzerine işlemeli kadın yeleği giydirilir, gelinin yüzü peçeli olurdu...

Erkeğin Kıyafeti:

Dizinde şalvarımsı bir pantolon, üzerinde ceket, başında miğferimsi bir şapka, şapkanın üzerinde dokuz tane kama bulunurdu. Güveyi bu miğferini kaptırırsa onun erkekliğinin iyi olmayacağı kabul edilirdi. Davul zurnalar eşliğinde çengiler oyun oynar ve eğlenceler yapılarak düğün sona ererdi..

Bu düğünlerde de şimdi olduğu gibi, kazanlarla yemekler pişirilir düğüne gelenlere yedirilirdi.

(Mustafa Baktır bundan sonra; bayramları, asker uğurlamayı, halkın giyim ve kuşamını, halk eğlencelerini, el sanatlarını ve zenaatlarını geniş geniş anlatmıştır. Pınar'ın sayfalarının darlığı bunların hepsini verme imkânımızı ortadan kaldırıyor.. Onun için, bu kısımları atlayacağız.)

HALK HUKUKU :

a — Anlaşmazlıkların Çözüm Yolları:

Halk arasındaki anlaşmazlıklar ekseriya hocalar veya büyüklerce çözülür. Her iki kişi savunmalarını büyüğe veya hocaya karşı yaparlar, onlar da bunun hal çaresi nasılsa, o meyanda bir hüküm verirler. Anlaşmazlığa düşenlerden küçüğe büyüğün eli öptürülür, eğer her ikisi akransa sarılarak barıştırılırlar ve aralarında bir daha böyle anlaşmazlıklara düşmemelerini tavsiye ederler.

b — Halkın Büyük Suçlar Karşısındaki Tutumu ve Sebepleri:

Halk zina, adam öldürme, hırsızlık vb. suçlarda olayın cereyan ediş şekline göre tutum takınır. Fakat zina ve hırsızlık suçlarını lânetle anar. Bu gibi suç işliyenleri cezaya çarptırmak için ellerinden geleni yapmak isterler. Zaten çok önceleri meydana gelmiş bir olayda, kabile reisinin yaptığı gibi, o kişileri görmek istemez ve başka yerlere gitmelerini isterler. Zaten o zina hadisesinde de o kabilenin reisi suç işleyen akrabalarını Kırşehir'e götürmüştür.

Fakat adam öldürme hadisesine karşı tutum daha başkadır.

Öldüren haklı ise halk öldürülen için «Oh bir mikroptan kurtulduk, helâl olsun öldüren adama vb.» öldüreni methedici sözler sarfederler. Bu nahiyede suçluyu affetme denen şey yoktur. Halk dağlık ve sert iklimi olan bir yerde yaşadığı için çok sert bir mizaca sahiptir.

Fakat öldürülen suçsuz yere öldürülmüş ise onun ardından destanlar yakılır, ağıtlar söylenir. Öldüren lânetle anılır. «Vurgunu yerlere gelsin, Allah belâsını versin», gibi sözler sarfedilerek adam lânetlenir...

Bu Suçlarda Zamana Göre Artma Nisbeti:

Adam öldürme hadisesine çok rastlanan bu nahiyede diğer suçlara pek rastlanmaz. Adam öldürme hadisesinin çoğu «Demiş ki, Söylemiş ki, Yapmış ki» gibi sözlerden doğar. Tabii istisnalar hariç. Olayın aslının iyi araştırılmamasından dolayı kanlı bir sonuca gidilir. Bir ihtiyar bu hususta ne diyor dinleyelim: «Oğlum biz erkekler eskiden kadınlarımızın süvarîliği sayesinde bir olayın aslını duyar ve onlara inanarak, güvenerek, hiç aslını aramadan hareket ederdik. Uzun sözün kısası kadınlar süvari bizler piyade idik.»

Bu suçlar ekseriya kış ve sonbahar aylarında, nadiren de işlerin olduğu yaz mevsiminde cereyan eder.

Halkı Suça Teşvik Eden Sebepler:

Nahiye halkını suça teşvik eden sebeplerin başında işsizlik, meseleyi iyice araştırmamak, fitnecilik, kadın üzerinde hassasiyet ve silâh taşımaya karşı halkın büyük iştiyak duymasını söyleyebiliriz. Çocuğundan büyüğüne kadar herkeste bu tecessüs vardır. Bir tanesi anlatıyor:

— Ben Kaman'a ticarî işlerim sebebiyle gitmiştim. Orda Almanya'dan işçilerle karşılaştım. Onların yanında bizim nahiyeden birkaç kişi varmış. Nasıl insanlar diye sorduğum zaman bana şu cevabı verdi: «Çok iyi, mert, dürüst, arkadaşsever insanlar. Yalnız bilmiyorum sizi ama onlar silâh taşımaya çok meraklılar.» demişti. İşte bu örnekte de olduğu gibi silâh taşımaya meraklı oluşları yüzünden düğünlerde mermi atarlarken kaza ile bir kurşun orada bulunanlardan birine isabet eder ve bir cinayet işlenir. Fakat son yıllarda halkın ticarî ve sanayi kuruluşlarına girmesi ve işsizliğin bir derecede olsa önlenmesi halktaki suç işleme oranını nispeten de olsa azaltmıştır.

HALK EKONOMİSİ :

Bölgenin Geçim Kaynakları (Ziraat, Sanayi, Hayvancılık) :

Halkın ekserisi eskiden tarımla uğraşırdı. Fakat şimdi gelir kaynakları çoğalmış durumdadır. Ziraat hali hazırda pek az kişinin kendi ihtiyaçları için yaptığı bir iş kolu durumundadır. Nahiyelinin en büyük gelir kaynağı hali hazırda halı işçiliği ve işletmeciliğidir. Son yıllarda nahiyeden birçok kişinin ticaretle geçimini sağlamaya başladığını söylersek çok yerinde olur. Yurdumuzun hemen hemen her vilâyetinde Hacılarlı olarak tacirlere rastlamak mümkündür. Bunun yanında sanayide yeni yeni iş kolları açarak çalışmağa başlayan ve yanında da işçiler çalıştıran birçok Hacılarlıya rastlamak mümkündür.

TARIM ÂDETLERİ VE İMECE :

Tarımcılığın ikinci plana itilmesi üzerine belirli tarım usullerinden de vazgeçilmiş durumdadır. Yalnız halk, aş, makarna ve bulgur yapma işlerinde birbirine ödünç dedikleri bir yardımlaşma şekliyle yardım ederler. Ayrıca halılarının kesileceği günlerde komşu ve akrabalar birbirine yardım etmek için giderler. Bu zamanda kaç gün onun halısına yardım etmişse öbürü de onun halısına o kadar gün yardım eder. Fakat halk buna imece değil «ödünç» der.

Ayrıca yol, cami vb. hayır için yapılan şeylerde de halkın birbirine yardımcı olduğu göze çarpar...

PARA HAKKINDA HALKIN DÜŞÜNCELERİ :

Halk arasında yaptığım anketin sonunda halkın para hakkındaki fikirlerinin şu noktalarda toplandığını gördüm:

Para cidden elde var iken insana itibar

kazandırır. Lâkin parasız da insanoğlu itibar kazanır. Nasıl? diye ben sorunca onlar anlattılar.

— Anlatalım. Para herşeyden önce bir vasıtadır. Arada vasıta olmadan da insanlar birbirleriyle dost ahbap olabilirler. Hem her zaman para insana saadet getirmez ki. Nitekim hali hazırda zengin olup da sıhhatleri sağlam olmadığı için huzurlu bir hayatiyeye hasret kalarak yaşayan birçok Türkiye çapında zenginlerimiz var. Peki bu adamın parası niçin onu istediği huzura eriştiremiyor. O halde paranın her şeyi yapabilme gücü yoktur.. Allah önce can sağlığı sıhhat ve selâmetli bir vücut veren de para ikinci planda kalır. «Paranın açmadığı kapı yoktur» sözüne siz ler ne dersiniz bu görüşe katılıyor musunuz?

— «Hayır efendi oğlum hayır...

— «Neden ama. Hem cebinizde paranız varken kendinize olan güveniniz daha da artmaz mı?

— «Ne yazık ki ona da hayır diyeceğiz?

— «Niçin?»

Aralarından biri alaylı gülümseyerek: «Müsaade edersenız onu da ben anlatayım» (yavaş yavaş yerine iyice yerleşme hareketleri yaptıktan sonra):

— «Belki cebimizde para varken kendimize olan güvencimiz dediğiniz gibi artıyor, lâkin her an parayı düşürme korkumuz da -veya çarptırma duygumuz da— onun verdiği güvenci mahvediyor.

Hem para denildiği gibi her kapıyı açmaz ki. (Niçin diyeceksin) demeden ben anlatayım. — «Çünkü para belirli kapıları açar. Ama bu kapıyı açarken kalp kapısı denen gönül kapısıyla vicdan kapısı denen insanı başkalarına karşı sorumlu kılan kapıları kapar. Onun için para sadece dünyada yaşayan insanlar arasında alışverişi ve ihtiyacı karşılamaktan ileri gidemez ve çoğu kez paranın getireceği saadet asıl mevcut saadeti mahveder. Ama para sahibi olmak için çalışmalıyız. Çünkü bizler, kazanacağımız paralarla geçimimizi temin ettiğimiz gibi yurdumuza ve milletimize yeni yeni faydalar sağlayacak iş yerlerini kurabiliriz. Sonuç olarak para kazanmalıyız fakat bu kazandığımız parayı ne yoldan nasıl kazandığımızı da düşünmeli ve başkalarına zarar vermeden elde etmeliyiz. Yoksa paranın açmadığı kapı yoktur gibi bir fikir taşıyarak kendi kazancımız için başkalarını perişan etmemeliyiz. Hem büyüklerimizden birinin bir sözü vardır «Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibidir» diye öbürlerine tasdik ediyor musunuz der gibilerden bakınca hepsi birden —Evet— kelimesiyle karşılık verdi. Bu kadar ince şekilde beni aydınlattıkları için halka «Teşekkür» edip oradan ayrıldım.

Bu sefer başkalarıyla fikir teatisinde bulunmak için başka bir topluluğa vardım ve bazı değişik noktaları olmasına rağmen halkın fikirlerinin hemen hemen aynı noktada birleştiğini gördüm...

S O N

Millî Kültürümüze Yeni Bir Hizmet

İLİM, KÜLTÜR VE SAN'ATTA

gerçek

1 Ocakta Çıktı

Üç aylık, İlim ve Kültür Dergisi

Milletsever her aydının, mutlaka okuması gereken yazılar;

- ★ *Gerçeğin Daveti.*
- ★ *İnsan Bilgisinin ve Vasıtalarının Mahiyeti Hakkında.*
- ★ *Felsefenin İki Temel Problemine Bakışımız.*
- ★ *İlmi Bir Dünya Görüşünün Temellendirilmesine Teşebbüs.*
- ★ *Hayat Probleminin Ortaya Konuşu ve Hayatı İzah Denemeleri.*
- ★ *Köy İncelemeleri İçin Araştırma Planı.*
- ★ *"Çaytepe Köyü" İncelemesi.*

Bütün vatanseverlerin dergisi "İlim, Kültür ve San'atta GERÇEK'i

Okuyunuz, Okutunuz, Abone Olunuz, Abone Bulunuz

Fiyatı: 7,5 lira. Yıllık abone: 30 lira

Tek siparişler için posta pulu gönderilebilir.

İDARE YERİ : G. Mustafa Kemal Bulvarı 38/6 Maltepe — ANKARA

GENEL DAĞITIM: Merkez Dağıtım. Nuruosmaniye Caddesi 8/3 Cağaloğlu — İSTANBUL

PINAR

Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

ŞUBAT 1973
CİLT: II
14

PINAR
Aylık Kültür ve San'at Dergisi

SAHİBİ
Muzaffer TETİK

Yazı İşleri Mesul Müdürü:
Gazi ALTUN

Yönetim Yeri:
Nuruosmaniye Cad. No. 8/3
Cağaloğlu - İstanbul

Kapak Kompozisyonu:
Saim OKAN

Yazılar kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir.
Gönderilen yazılar iade edilmez
Her yazıdan sahibi mesuldür.

İLÂN:
Pazarlığa tâbidir

Abone:
Yıllık - 12 sayı 35 TL.
6 aylık - 6 sayı 18 TL.

Öğrencilere Abone:
Yıllık - 12 sayı 30 TL.
6 aylık - 6 sayı 15 TL.

Şubat 1973
Cilt: II - Sayı: 14

Dizgi - Baskı
İRFAN MATBAASI

Kapak: YILMAZ OFSET

Fiyatı: 3 TL.

Basıldığı tarih: 5.2.1973

BU SAYIDA

1) Pınar'dan Okuyucuya
PINAR

2) Eğitim Reformu Nedir? Ne Olmalıdır?
Halil BAYRAKÇI

3) Zaferler Bizimdir (Şiir)
EFE

4) Türkistan'ın Hürriyete Bağ Koyan Şairi: **ÇOLPAN**
Salim DEMİREZEN

5) Tarık Buğra ile Mülâkat
Mehmet TAÇDİKEN

6) Millî Terbiyemiz Üzerine
Saim OKAN

7) «Mustafa» (Hikâye)
Gazi DENGİZ

8) Cemiyete Yakarış (Şiir)
Gömülü ÇOBAN

9) «Fen Pınarı» (Duvar Gazetesi)
PİNAR

10) «Zehra» (Film)
Mehmet BOLÜKOĞLU

11) Biz Biliriz (Şiir)
Necati AYKAN

12) İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu Mezunları
PINAR

PINAR'DAN OKUYUCUYA

Pınar'ın bu sayısı, sayfalarını, değerli bir misafirin sohbetine açtı. «Küçük Ağa», «Ayakta Durmak İstiyorum», «Hikâyeler» ve son olarak «İbişin Rüyası» ile çok yakından tanıdığınız; Türk edebiyatının güçlü temsilcisi Tarık Buğra, size hitap edecek. Size, sayın Buğra ile yaptığımız ve Pınar'ın 11 sayfasını tutan bir sohbet sunuyoruz. Aylık bir derginin, bir mülâkata bu kadar sayfa ayırmasını yadırgamamanızı isteyeceğiz.

Türkiye'de, san'atın, küçük çapta da olsa muhasebesi, hele bunun, edebiyat tarihimizin müstesna köşe taşlarını teşkil edecek eserlerin sahibi Tarık Buğra tarafından yapılması, ayın en değerli san'at olayı olmak vasfını kazanacak niteliktedir.

Pınar'ın sorularını ve Buğra'nın cevaplarını iyi okuyunuz. Not alınız, altını çiziniz. Üzerinde cümle cümle düşününüz. Çünkü, Türk toplumunun geçirdiği hayatî bir dönemin bütün çilesini, san'atkâr ruhunun kendine has tahammül kudreti içinde bir sünger gibi emen, ve eserleriyle bunu, dikkatle seçtiği kelimelerin sihirli ahengine boşaltan insanın, son devir Türk san'atı hakkında vereceği hükümler, elbette kıymetlidir. Sorulara verilen cevapların, kelimelerden kurulu bir ordu halinde, kafanızdaki istifham işaretlerinin üzerine yürüdüğünü, ve hükümlerin gerçekçiliği karşısında bütün soru işaretlerinin eridiğini görmenin mutlu ânını yaşayacağınızdan, biz emin bulunuyoruz. Markist çevrelerin, eyyamcı kalemlerin, tutsak yazarların eserlerinde, kendini kaybeden insan problemi mi zihninizi yoruyor? Tiyatroda, romanda, hikâyede, insanı mı arıyorsunuz? Yaşama kavgası içinde, hayatın bin türlü cefasıyla içli-dışlı, çile dolduran, ağlayan, gülen, aldanan, aldatan; fakat beklemediğiniz bir anda, dipdiri özellikleriyle karşınıza çıkan insanın, merceklerle aransa bile, san'at adına verilen eserlerde neden bulunmadığına mı cevap arıyorsunuz? İşte, Tarık Buğra'nın Pınar'a verdiği cevaplardan düşünerek okumaya başlayıp, eserlerini noktaladığınızda, durulaşmış bir şuur berraklığına ereceğinizi umarız.

Tarık Buğra, kaç zamandır, sözümona san'atçılar elinde iki boyutlu hale getirilen insana derinlik kazandıran san'atkârdır. Marksist çevrelerin, boyaya boyaya palyaço haline getirdiği, eme eme ruhtan tecrit ettiği, kâinatın bu aziz varlığına, «insan» olduğunu hatırlatma savaşını vermiş san'atkârdır. Gerçek san'atkârın

kavgasını, nerdeyse «kaht-ı rical» in varlığından söz edilebilecek bir dönemde, yüklenmiş bir ediptir.

Milliyetçi cephedeki durgun san'at hayatı mı ızdırap veriyor size? Hayıflanıyorsunuz? Ruhunuzda bir cephenin perişan hali mi çığlıklanıyor? Mümbit, bereketli topraklarda cılız, bodur çalıların yetişmesinden kahroluyor, gümrah çınarların özlemiyle mi kavruluyorsunuz? İşte Tarık Buğra, milliyetçi cephedeki her san'atkârın, yara yara geçmek zorunda olduğu şartları aşarak san'at gücünü kabul ettiren insan olarak, görüş ufkumuzu sınırlayan sislere bir duruluk kazandırıyor. Problemler daha bir belirli hale geliyor. Hepimizin, ızdırabını gönlünde beslediği dertlere parmak basıyor bir bir. San'atkârın elinden tutulmamak, ona imkân vermemek, onu, kendi ızdırabı ve bu ızdırapla vuruşan san'atkâr iradesiyle başbaşa bırakmak. Onu, ite, köpeğe kul edecek bir yaşayışın içine itmek. Hem de horlayarak, sürerek... Âlemin gözünün önünde, en değerli varlığın, san'atkârın çalınmasına, hovarda bir ev sahibi sorumsuzluğu içinde göz yummak. Analara san'atkâr doğurtmak için dualar ve yakarışlarla göz yaşı dökeceğimize, san'atkâr doğuran anaları madalyalarla taltif edeceğimize, cahiliye devrinin kötü bir mirası olarak, gelişme gösterenleri de diri diri çürüyüşe terk etmek...

Saymakla bitmez, bizdeki «kaht-ı rical»in sebepleri. En iyisi, dilediklerinizi Pınar'ın sayfalarında arayınız. Orada çarelerini de bulacaksınız. Elden tutmak, kenetlenmek, kadrolaşmak denilen şeyin, san'at hareketlerindeki itici gücünü, cephe kardeşliği yapacağı insanları, omuz omuza sipere gireceği insanları, yollarda, dikenli tellerde kolu bacağı takılı bırakan bir san'atkârın dilinden dinleyiniz. Bir karara varacaksınız. Müspet bir karara.

Gene de her şey söylenmiş sayılamaz. Daha, çok söylenecek var bu konularda. Gelecek günler, milliyetçi cephenin, güçlü kadrolarla pekiştirileceği günler olacaktır. Buna inanıyoruz.

Burada, Tarık Buğra'nın da dahil bulunduğu bir dönem milliyetçi cephe sanatçı kadrosunun, yeni değerleri işlemek, gençlere «ağabeylik» yapmak noktasında, gerekeni ne ölçüde yaptıklarının kritiğine, biz girmek istemiyoruz. Bunu, kendilerinin yapmalarını, ve artık kayıp hanesine bir çizgi çekmelerini beklemek hakkını kendimizde buluyoruz.

Sayın Tarık Buğra'ya, Pınar okuyucuları adına tekrar teşekkür ederiz.

"Büyük Türkiye,, İdealine Gidişte Eğitim Reformu Nedir, Ne Olmalıdır?

Halil BAYRAKÇI

Bugün Türk Milleti olarak, yığın yığın problemlerle karşı karşıya bulunuyoruz. Bütün müesseselerde ve her alanda, bir buhranın ve bunalımın şahidiyiz. Ve her geçen gün, toplumumuzun sıkıntı ve şikâyetleri artmakta ve genelleşmektedir. Diyebiliriz ki, millet olarak, bu denge sarsıntısının, uzun ve eski bir tarihine sahibiz. En az üç asırlık bir yuvarlanış...

Gittikçe artan bir hızla ilerleyen bu buhran, başlangıç noktasından bu zamana kadar durdurulmak ve söndürülmek istenmiştir. Ancak, şimdiye kadar yapılan yanlış müdâhaleler, maalesef bu buhranın dalgasını kıramamıştır. «Reform» veya «Islahat» tabir edilen bu müdâhale hareketleri, günümüzde de, halkımızı ve bilhassa Türk aydınını en çok meşgul eden bir olay olmaktadır.

12 Mart milli müdâhalesini gerekli kılan, milletimize kurtuluş yerine kölelik ve esâret hayatı vadeden komünizmin, Türk milletinin içinden ve müesseselerinden meyvelerini toplaması ihaneti karşısında, kesin bir ihtiyaç halini alan düzeltme ve tamir etme düşüncesi, eğitimde, tarımda, maliyede ve idarede «reform» hareketleri olarak belirmiştir. Milli muhtıranın çözüm hedefleri olarak gösterdiği bu reformlar, daha sonra kurulan ve değişen hükûmetlerin programında, tasarı olarak tanzim edilmiştir. Biz burada, kalkınmada ve milli hayatımızın devamında en önemli faktör olan eğitim konusu üzerinde duracağız.

Eğitim ne demektir? Toplumun gelişmesinde ve medeniyetin inşasında ne derece önemlidir? Ve yıllardır, bir takım çevrelerin istismarını yaptığı ve yanlış mânâ kazandırmaya çalıştığı «reform» nedir? Kısaca ifade etmeye çalışalım... Zira, temel kavram ve tarifler değiştiği müddetçe; değerlendirme ve çözüm yolları da başkalaşacaktır.

Eğitimin muhatabı kimdir? Nasıl ve neye göre eğitim yapılmalıdır? Kültürle eğitimin münasebeti var mıdır? Eğitimde temel gaye nedir? Usul ve metod neyin ışığında hazırlanmalıdır? Gibi temel sorular, objektif ve ilmi bir şekilde, toplumumuzun sosyo-kültürel yapısı dikkate alınarak cevaplanamadığı, tariflenemediği için eğitimimiz yanlış kaynak, metod ve hedef yörüngelerine oturtulmuştur. Marksist çevrelerin de, uzun zaman, reformun ana gayesi olarak işledikleri, «üretim için eğitim» ve insanın «homo economicus» olarak verimli hale getirilmesi hususu, bugün eğitimimizin ruhuna sinmiş bulunmaktadır.

İnsanı, ekonomik hayvan değil, «insan» kabul eden bizler için, eğitimin (tabii insan eğitiminin) hayatî olduğu muhakkaktır. Milletlerin eğitimlerinin ortak vasfı, «insanın şekillenmesi ve gelişmesi» olmakla beraber, karakteristikleri farklıdır. Bu ise, eğitimin sübjektif özelliğini belirtmektedir. Buna, «eğitimin özel prensipleri» de diyebiliriz. Her milletin kendine göre bir millî eğitim sistemlerinin oluşu, bunu izah et-

mektedir. Nasıl, ayrı bir varoluş, diğer varlıklardan farklı olarak vardır ve farklılık gösterirse, varoluşla beraber bulunan eğitim sistemleri de ayrılık gösterirler diyebiliriz. O halde yukarıda sorduğumuz «eğitim nedir?» sorusunu cevaplıyabiliriz.

Eğitim, insanın şahsına, parçası bulunduğu millete, insanlığa karşı olan vazifelerini yerine getirebilmesi için şuur ve beden kabiliyetlerini düzenleyen, geliştiren terbiye ve öğretim faaliyetidir. Madem eğitim budur; o halde insanın, şahsına ve milletine karşı vazifeleri nelerdir? Bu vazifeleri hangi faktörler tayin etmektedir? İşte bu sorunun ilmi cevabı, bizi eğitimin **«temel kaynağı»** ve **«izah faktörü»** ile karşı karşıya getirmektedir ki, bu da toplumdaki fertleri birbirine bağlayan, hayat ve davranışlarında tezahür eden milli düşüncenin mahsulü milli kültürdür.

Yani, eğitim sistemi, milli kültür pınarından beslenmeli ve çağımızın tekniğinden istifade ederek milli kültürün işaretlediği hedeflere yönelmelidir. İşte eğitim sistemlerini birbirinden ayıran ana husus budur. Elbette milli ve sağlam bir eğitim, ülke ekonomisine de kesin bir şekilde **«geliştirici»** tesir yapacaktır.

REFORM NEDİR?

Reform, deforme olmuş, bozulmuş, normal işlemeyen bir mekanizmayı veya sistemi düzeltmek, şekil vermek ve reorganizasyona tabi tutmaktır. Eğitim reformu ise, normal çalışmayan, randımansız, verimsiz ve dejenere olan eğitim sistemini yeni baştan düzeltmek ve kurmak olarak ifade edilebilir. Yani bugün «eğitim reformu»ndan maksat, milletimizin ideallerine bağlı aydın yerine; dünya vatandaşı; ilim adamı yerine; gözü dönmüş, eli silâhlı Maocu, Leninci; ve milletin yaralarını saracak, ona saygılı yönetici yerine; istismarcı ve menfaatçi yönetici yetiştiren, A'dan Z'ye kadar ithal eğitim sistemi yerine gerçekten ve tam milli eğitim sistemi kurmak olmalıdır.

Tanzimatla başlayan ve eğitimi de içine alan, muhteva ve metod itibariyle yabancı reform projelerinin, milletimizin sosyal ve ekonomik yapısını bir kurt gibi kemirdiği o kadar kesin ve acı bir gerçektir ki; bunu, insanın, bu milletin bir çocuğu olarak yüreğinde hissetmemesi mümkün değildir. Normal bir mantıki muhâkeme bile aydınlarımızı bu acı tespite götürebilecek durumdadır. Zirâ, iş neticesi ile belli olacağına göre, iki asırlık elliden fazla reform proğramlarının harika sonuçları (!) önümüzde apaçık durmaktadır. Bütün bunlardan dahi ders çıkarmamak ve ilmi bilginin ışığında düşünmeyi bir tarafa itmek, ufkumuzu iyice ve acımasız karartmak demektir.

İlerlemenin ve yükselmenin anahtarı ise, sebep-netice prensiplerine dayanarak, olaylardan ders çıkarmaktır. İlmi düşünce bunu işaretler.

Yıllardır, plansız ve verimsiz bir seyir takibeden eğitim sistemimiz, tam bir kararlılık gösteremediği için; eğitim uzmanlarımız, hastalığı güya tedavi için, devamlı yabancı reçetelere iltifat etmişlerdir. Bunu, eğitimin bütün bölümlerinde ve eğitim tarihi içinde görmek mümkündür.

İLK ÖĞRETİM PROĞRAMI

İlk öğretimde şimdiye kadar yapılan reformlara bir göz atalım:

«1926 İlkokul proğramı, Fransa ilkokul proğramının incelenmesinden faydalanılarak meydana getirilmiş, 10 yıl uygulandıktan sonra rafa kaldırılmıştır.

«1936 ilkokul proğramı, Almanya ilkokul proğramının incelenmesiyle meydana getirilmiş, 12 yıl uygulandıktan sonra o da rafa kaldırılmıştır.

«1948 İlkokul proğramı, İngiltere ilkokul proğramının incelenmesiyle meydana getirilmiş, 14 yıl uygulandıktan sonra, «bünyemize uymadı» diye rafa kaldırılarak, 1962 taslak ilkokul proğramı, Amerika Birleşik Devletleri ilkokul proğramı örnek alınarak hazırlanmıştır. 5 yıl uygulandıktan sonra yeterli görülmeyerek, bazı rötuşlarla 1968 ilkokul proğramı hazırlanmıştır.» (1)

Yukarıya aldığımız ifadeler, ilköğretim sistemi hakkında bir fikir verir kanaatin-

ZAFERLER BİZİMDİR

Kim kırar kolumu hiç acımadan?
Kim vurur beynime demir bir çubuk?
Hangi el koparır henüz açmadan...
Tomurcuk gülleri söyleyin çabuk!..

Şarap diye gözyaşımı içen kim?
Arpa diye vücudumu biçen kim?
Şeretime her an batan diken kim?
Güneşin üstünde bir kirli kabuk...

Omuzuma kambur gibi oturan,
Bakışıma siyah perdeler kuran,
Karşımda ifritler misali duran,
Ruhumu kemiren bir acı yokluk...

Çığlığıma cevap verin ey dağlar!
Gözlerim kalbimle beraber ağlar...
Nerde mazi, mazi muhteşem çağlar?!..
Neden ayağımda demirden kuyruk?

"YIRTIN KARANLIĞIN ZULMÜNÜ YIRTIN!"
Bu; millet çığlığı, bu çığlık hırçın...
İnlesin beyninde hainin çın çın;
"ZAFERLER BİZİMDİR!" diyen bir buyruk.

EFE

deyiz. Zira kırk yılda beş defa değiştirilen ilkokul programı, —değişmesi bir yana— doğrudan doğruya garp memleketlerinin kültürlerinin mahsulü olan eğitim programlarından kopye edilmiştir. Garp memleketlerinin, inanç, kültür, ihtiyaç ve imkânlarının ışığında hazırlanan plân ve programların aynen ithali ne demektir?

Genç, körpe dimağları böyle bir eğitim nereye götürür? Bugün ilkokul eğitim programımız, Amerika'nın ilkokul programının aynen tatbikidir. Eğitim programının tamamen bizim bünyemize, ihtiyaçlarımıza zıt olması bir yana, ilkokullarda okutulan alfabe, tarih, coğrafya ve tabiat dersleri tamamen materyalist bir muhteva arzedip, yanlış bilgi ve nazariyelerle doludur. Yani muhteva itibariyle de eksiktir, ilmi ve milli olmaktan çok uzaktır. Bugün, bu kopyecilik okadar ileri gitmiş ve hastalık halini almıştır ki, Anadolu'da köy ve kasabalarımızda yeni inşa edilen okul binalarının şekli ve sınıf durumu dahi, Amerikan usulü yapılmaktadır. Bu, çok acı bir gerçektir. Maalesef, Türkiye'nin jeolojik durumu, iklimi, ihtiyaçları ve hususiyetleri, hiç mi hiç hesaba katılmadan ısmarlama okullar inşa edilmektedir.

ORTA ÖĞRETİM

İlk öğretim sistemimizde gördüğümüz, milli program, milli muhteva ve ana hedefler eksikliği veya belirsizliği, orta öğre-

tim sisteminde de geçerlidir, diyebiliriz. Aslında eğitim sistemi, hangi bölüm ve devrelerden meydana gelirse gelsin, bir bütünlük arzetmelidir. Birisinde görülen aksaklıklar, diğer öğretim bölümünü direkt etkiler. Hatta eğitim, dar mânâda bir eğitim sistemi olarak düşünülemez. Eğitimi, diğer müesseselerle beraber, devlet politikası olarak da görmek lâzımdır. «Yaygın eğitim» diye tabir edilen, geniş halk kitlelerinin eğitimini de, eğitim sistemi ile birlikte mütâlaa etmek gerekir. Haber vasıtaları; ajanslar, sinemalar, tiyatrolar, basın v.b. gibi kültür ve propaganda araçları da, eğitim vasıtalarıdır. Bunların hepsi, belli bir plan ve stratejiye göre devlet politikası ışığında organize edilmediği takdirde, sadece «örgün eğitim» tabir edilen eğitim sistemi, yerinde saymak mecburiyetindedir. Zira bir ülkede, ferdin okulda aldığı müspet bilgi ve inancı (verilmiyor ya) basın, sinema v.s. gibi araçların fikrî hücumuna uğrarsa, herhalde o ülkede millî bir eğitimin varlığından bahsedilemez.

Bugün, orta öğretimde gördüğümüz reform mahiyetindeki değişikliklerin de, önceki orta öğretim statüsüne nazaran iyi gibi gözükse de, tatbikatı neticesinde iyi sonuçlar vermeyeceği muhakkaktır. Zira, Türk gençliği, uzun zamandır, deneme kobayları haline getirilmiştir. Yeni programlar, ilmî ve objektif olarak düşünülüp eleştirilmediğinden, ancak deneyerek ve uygulayarak (sınama, yanılma ile) hüküm verilmektedir. Bu ise, tedavisi imkânsız yaralar açmaktadır. Nitekim 1940 dan sonra açılan, Rus Politeknik Okullarının kopyesi olan Köy Enstitüleri denemesinin, millî eğitimimizde açmış olduğu millî yaralar daha kapanmış değildir.

Bugün, Liselerimizde yapılan son değişiklikler, 1957 yılında A.B. Devletleri'nde başlamıştır. «Fen öğrenimini yenileştirme hareketi» olarak adlandırılan bu değişme, 1959 yılında Fransa'ya sıçramış, 1962 'de de Ford Vakfı tarafından «Fen Lisesi Projesi» adı altında Türkiye'ye getirilmiştir. Eğitimimiz, çağımız ilmî gelişmelerini de proğramına alarak daha da gelişmkle beraber, öz millî yapısını da dokumalı ve zenginleştirmelidir. Yoksa eğitim sisteminin tekâmülü, şuursuz bir adaptecilik şekline dönüşürse ters sonuçlar doğması mukadderdir.

İktisadî işbirliği ve Kalkınma Teşkilâtı, UNESCO ve ORTAK PAZAR gibi beynelmilel teşkilâtların —geri kalmış ülkelerdeki tesirleri daha fazla olmak üzere— bütün ülkelerdeki eğitim reformu hareketlerine, büyük nispette yön verdiği göz önünde tutularak, millî eğitim politikamız, beynelmilel politikaya boğdurulmamalıdır. Ortak Pazar'a girdiğimiz şu dönemde bu husus son derece hayatî önem kazanmış bulunmaktadır.

YÜKSEK ÖĞRETİM VE YENİ TASARI

Millî Eğitimimizin bir parçası ve orta öğretimin devamı olan yüksek öğretim de, tabandan gelen eksikliklerle beraber birçok aksaklıkları ihtiva etmektedir. Yüksek öğretim problemi daha kesin ve belirgin hale gelmiştir. Çiftçisinden aydınına kadar her samimî vatansever, yüksek öğretim sisteminin bozukluğunu kabul etmekte, ve teşhiste aynı fikirleri taşımaktadır. Yüksek öğretim buhranının müşahhas neticelerine ve yeni yüksek öğretim tasarısına geçmeden önce, yüksek okulların yakın tarihine göz atalım:

Yakın tarihimizde, millî eğitimin temel hedef ve prensiplerini tespit eden John Dewey'den sonra, ilk yüksek öğretim reform denemesinde büyük fonksiyonu bulunan yahudi asıllı Prof. Dr. Philip Schwars'ın raporundan aşağıya aldığımız parçalar, üniversitelerin kuruluşu hakkında bir fikir verir zannediyoruz.

Prof Dr. PHİLİP SCHWARS'IN RAPORU

«Bu üniversitenin iki mühim gayesi vardır. Biri ...üniversiteden memleket idaresi için lâzım olan her türlü teknisyelerin yetişmesi, öteki de ...eskimiş olarak kabul edilen entellektüel kültürün yerine, yeni bir şeyin konulması ve kıymetini kaybet-

miş, itibardan düşmüş olan dini ve moral ideallerin yerine yeni nasyonel ve hümain gayelerin vaz'ı idi.

«Yeni teşkilât için, garp memleketlerindeki üniversiteler örnek olarak alındı... Bu tamamen yeni kadroların, gayelerin, usullerin tatbiki içindi. Garp üniversitelerinden büyük miktarda profesörlerin daveti kararlaştırıldı... Bunlar kendilerinin yetiştirdikleri kendi hususi çalışma metodlarının bütün teferruatlarına vakıf yardımcılarını da beraberinde getirdiler. (Türkiye'ye).

«... kürsülerden konuşmaya başladılar... dinleyicilerin ve öğrencilerin kulağına ve ruhuna o zamana kadar işitilmemiş, yepyeni fikirler sokmağa başladılar.

«... Türk profesörlerinin de gayreti, bilgisi, umumi seviyesi değişmişti. Bunlar da meşhur ecnebi arkadaşlarının örneklerine kendilerini uydurmak zorunda kalmışlar, hatta yukarıya doğru yapılan bu tasfiye ameliyesinden de büyük bir memnuniyet duymuşlardır...»

Schwars'ın bahsettiği bu 50 kadar kürsü sahibinin, Hitler Almanyasından kaçmış yahudi prof.lar olduğunu da ilâve edecek olursak, bugünkü üniversitelerimizin temel yapısı hakkında bir fikir edinmiş oluruz.

Üniversitelerimiz, yukarda belirtilen modern manâda(!) kurulmasına rağmen, bugüne kadar diğer eğitim müesseseleri gibi, genel olarak diploma dağıtmıştır. Üniversitelerimiz ve diğer ilim merkezleri, ne dünya çapında bir eser meydana getirebilmiş, ne yeni bir ilmi buluşun sahibi olabilmiş ve ne de mazisine lâyık ilim ve teknik gelişme seviyesine ulaşabilmiştir.

Yüksek okulların, milli kültür temeline dayanmadığı ve eğitimin ilk prensibi olan millilik prensibine göre çalışmadığı bir gerçektir. Orta öğretimde kendisine sağlam ve sistemli bir hayat ve dünya görüşü; dinamik ve ilmi bir tahlil metodu verilmemiş olan talebe, üniversitede karşılaştığı bilgilerin, teori ve prensiplerin müspet manâda değerlendirmesinden mahrumdur. Bu durum ise; aynı zamanda materyalist düşüncenin yorumuna tabi tutulmuş bilgiler karşısında talebeyi derin bir sarsıntı ve bocalamaya sevketmektedir. Üniversite camiasındaki ruhi ve fikri sarsıntının temellerini, buralarda aramak, kanaatımızca daha doğru ve isabetli olur.

Bütün bu izahlarımıza; okullarımızda, ondokuzuncu asrın neticelerinin bir nas gibi belletilmesini ve pratiğin olmayışını da ilâve edecek olursak, durum iyice anlaşılmış olacaktır. Buraya kadar olan kısımda, eğitimimizin kısa bir tarihine ve değişmesine göz atmış bulunuyoruz. Bundan sonra ise, günümüzdeki eğitim tasarısından bahsedebiliriz.

MİLLİ EĞİTİM TEMEL KANUN TASARISI

Yukarda ifade ettiğimiz, eğitim sistemindeki aksaklıkların imkân hazırladığı komünist hareketlerin, üniversiteden başlaması, günlerce üniversitelerin marksistlerin yönetimi altına fiilen girmesi ve bu ihanet hareketinin genelleşerek bütün müesseseleri ve devleti tehdit etmesi, eskiden beri ihtiyaç duyulan eğitimde ve üniversitede reform düşüncesini olgunlaştırdı. Üniversitelerin ve hatta genel eğitimin ıslahı böylece ortak bir kanaat haline gelmiş oldu. Bu acı meyveler gerçekte eğitimin kendi «bünyesinden» doğmakta idi. Eğitim sistemimizin, yabancı düşünce ve planların uzun vadeli ve sürekli bir yatırımına maruz kalması da bu verimsiz bünyenin teşekkülünde önemli bir yer işgal etmektedir.

İlk «eğitim reformu» tasarısı 12 Mart'tan sonraki Milli Eğitim Bakanı Şinasi Orel zamanında hazırlandı. İngiltere Brunel Üniversitesi profesörü Kogan'ın raporundan da istifade edilerek hazırlanan bu «eğitim reformu» tasarısı, Sıkıyönetim sonrası ikinci M.E. Bakanı İsmail Arar zamanında da kanunlaşamadan, üçüncü M.E. Bakanı olan Prof. Sabahattin Özbek'e intikal etti. Şu an Milli Eğitim Komisyonunda görüşülen tasarı birçok maddelerde değişikliğe uğramıştır. M.E. Komisyonunda görüşüldükten sonra Plan Komisyonuna sevkedilecektir. «Milli Eğitim Temel Kanun Tasarısı» adı verilen bu tasarının getir-

diği değişiklikleri birkaç cümle ile özetleyecek olursak şöyledir: Eğitim genel olarak ikiye ayrılmıştır. 1. Yaygın eğitim. 2. Örgün eğitim. Yaygın eğitim; mevcut eğitim sistemini ve halkın eğitimini de içine alan eğitimdir. Örgün eğitim ise; ilkokul öncesi eğitim; temel eğitim, yüksek eğitimden meydana geliyor. Temel eğitim de, ilkokul ve ortaokulun birleştirilmesidir. Ayrıca tasarıda «milliyetçilik» mefhumundan eskisine nazaran biraz daha fazla bahsediliyor. Orta dereceli okullar, meslekî okullar, sanat ve teknisyen okulları, öğretmen liseleri ve fen liseleri olarak ayrılıyor. İmam hatip okullarının orta kısmı ilkokulla birleşiyor ve bu okullar meslekî okullar olarak tasnif ediliyor. Ve bu arada yüksek öğretim paralı oluyor.

Tasarıya daha ilk bakışta bile, tasarının köklü bir değişiklik getirmediği, gözükmektedir. Evet hayatî bir müdahale bekleyen millî eğitim sistemimiz, acaba bu kadarcık değişikliklerle hayatiyetini devam ettirebilecek midir? Maalesef, tasarı bu şekliyle ne köklü, ne millî ve ne de gerçekçi bir çözüm getirebilmektedir. «M. E. T. Kanun Tasarısı» genellikle idarî ve şekli tedbirleri ihtiva etmektedir. Halbuki milletimizin ve eğitimimizin problemleri köklü ve asırlıktır. Eğitim buhranımız bir bütün olarak düşünülmeli ve temel sebeplere bağlanmalıydı. Eğitim vasıtaları, araçları ve imkânları geliştirilmeli ve modernleştirilmelidir. Eğitim müesseseleri ve hattâ bütün devlet müesseseleri arasında yönetim birliği ve ahengi temin etmek, organik bütünlüğü sağlamak gereklidir. Fakat, bütün bunların ötesinde, eğitim buhranımızın temel problemi olan; eğitimde metod, muhteva ve hedef millileştirilmelidir. Ve eğitim sisteminde gerçekten millî bir reform yapılmalıdır.

PARALI EĞİTİM NE DEMEKTİR?

Yukarıda belirttiğimiz gibi, idarî tedbirler manzumesi olan tasarının, uzun vadeli ve temelli bir çözüm meydana getiremiyeceği gibi, tatbikatında da bazı engeller ve menfi sonuçlar doğacaktır. Yüksek öğrenimin paralı olması, kanaatımızca üniversitede yeni problemlerin doğmasını hızlandıracak mahiyettedir. Tasarıdaki bu madde şöyledir: «Madde 37: Yüksek öğrenim paralıdır. Başarılı olan fakat maddî imkânları elverişli olmayan öğrencilere burs, kredi, yatılılık ve benzeri imkânlar sağlanır. Ücretler ve burs kredi verme ile ilgili esaslar, Maliye Bakanlığı ile birlikte hazırlanacak yönetmenlikle tespit edilir...»

Türkiye fakir bir memlekettir. Geri bırakılmıştır. Hâlâ şu veya bu yabancı sermayeye ihtiyaç duymaktayız. Türkiyemizin iç ve dış borçları her geçen gün artmaktadır. Millî ve ağır sanayimizi kurmuş değiliz. Bu yüzdendir ki yeraltı ve yerüstü zenginliklerimiz genellikle dış memleketlere ucuz bir fiyatla ham madde olarak gitmektedir. Makina sanayiinin birçok kolunda montaj sanayiini dahi kuramadığımız bir vakıadır. Nüfusumuzun büyük bir kısmı, ziraatla meşgul olup, hayat seviyesi pek te iç açıcı değildir. Köylerden şehirlere doğru olan göç bu durumu izaha kâfidir. Ve yine Türkiye'de millî gelir nispetsizdir. Bütün bunlar acı, fakat gerçektir.

Denebilir ki bütün bunların paralı eğitimle ne alâkası olabilir ki? Evet bütün bunların, yani imkânlarımızın, eğitimimizi etkilemiyeceğini kim söyleyebilir?

Bugün yüksek okullara devam eden talebenin yüzde--sekseni dar gelirli, köylü, işçi, esnaf ve memur çocuğudur. Bunun mânâsı açıktır. Bu çoğunluk kitle, değil paralı yüksek okulda, parasız yüksek okulda okuyacak durumda değildir. Ve şu anda eğer parasız yüksek okullarda okuyabiliyorlarsa; bu ancak burs almak, gece çalışmak v.s. gibi yan çalışma ve imkânlarla olmaktadır. Bu şartlar altında bugün, kendisinde yüksek tahsil yapma maddi kudreti bulamıyan yüzlerce talebenin durumu ise ayrı bir meseledir... O halde üniversite paralı hale geldiğinde ne olacaktır? Bugün zor tahsiline devam edebilen bu çoğunluk kitle, yarın okul parasını yatıramıyacağı için tahsili bırakacaktır. Veya bu durumda olan lise mezunları üniversitenin kapısından dahi giremiyeceklerdir.

Bugün Anadolu'da yüzlerce zeki ve kabiliyeti millet evlâdı, liseyi bitirdikten sonra; dershane yüzü görmediği, hususi hoca tutmadığı halde, üniversiteye girişte başarılı olmakta fakat imkânsızlıklar yüzünden, yüksek tahsile devam edememektedir. Yüksek öğrenim paralı olduğu takdirde, talebenin yüzde-sekseni büyük nispette okumaktan mahrum olacak, yüzde-yirmisi ancak yüksek tahsil yapacaktır.

Böylece eğitim ve öğretim tamamen paraya dönüşmüş olacaktır.

İhtiyaçlılara, burs, kredi verileceği hususu ise menfi durumu hiç bir zaman hafifletemiyecektir. Acaba yüzde-seksen ihtiyaçlı talebeye burs verebilecek midir? Bunu zannetmiyoruz. Ancak yüzde-on veya yüzde-yirmiye burs verilecek, bu ise yine belirli zümrelere tekabül edecektir. Gerçekten ihtiyaçlı olan yüzde-yirminin burs aldığını farzedelim. Yüzde altmış çoğunluktaki talebe kitlesi ne yapacaktır?

Kaldı ki, rüşvetin, adam kayırmanın geçerli olduğu bir ortamda, acaba M.E. Bakanlığı ihtiyaçlıları tam tespit imkânına sahip olabilecek midir? Yoksa fakir, fakirliğini ispat edinceye kadar, dayısı olan düdüğünü mü çalacaktır?

Bu tasarı tatbik edildiğinde diyebiliriz ki iki vahim netice doğacaktır. Birincisi, Marksist çevreler için bu durum bulunmaz bir istismar imkânı olacaktır. İkincisi ise, parası olmayan fakat zeki ve kabiliyetli çoğunluğun, okuma haklarından vaz geçmesi şeklinde tezahür edecektir. Böylece aynı milletin çocukları biribirine kırgın ve hatta düşmanlık hisleri ile ister istemez dolu hale gelmiş olacaktır. Ekonomik yapı itibariyle büyük farklılıklar gösteren sosyal zümreler iyice sınıflanmış ve laf olmaktan öteye gidemeyen «eğitim'de fırsat eşitliği» iyice mânâsızlaşmış olacaktır.

Bütün okulların parasız yatılı hale gelmesi gerekirken ve milletin çocuklarının hepsine, —başarısı ve kabiliyeti nispetinde— eşit imkân ve haklar tanınması beklenirken, birçok batılı ülkelerdeki paralı üniversite şeklinden hareket edilmesi — Türkiye'nin kendine has sosyo-ekonomik durumu düşünülmeden— kanaatimizce iyi sonuçlar doğurmayacaktır.

Netice olarak diyebiliriz ki, eğitim sistemimizdeki aksaklıklara son verecek tasarı, köklü ve millî bir tasarı olup şu hususları ihtiva etmelidir:

1 — Eğitimimiz, kaynak, metod ve hedef itibariyle millî olmalıdır.

2 — Okullarda millî kültüre dayalı millî bir bakış açısı verilmelidir.

3 — Eğitim tekniği rasyonel olmalıdır.

4 — Yaygın eğitimin içine giren, eğitim vasıtaları, milletin ideallerine zıt bir yol takip etmemelidir.

5 — Eğitim, hevesin, maceranın kurbanı olmaktan kurtarılmalıdır.

6 — Eğitimde tam bir fırsat eşitliği sağlanmalıdır.

7 — Eğitim müspet bir din eğitimini ihtiva etmelidir.

8 — Millî eğitimin temeli olan millî kültür kaynaklarımız hassasiyetle incelenmeli ve zenginleştirilmelidir.

9 — Beynelmilel teşkilâtların, eğitimimizi, halde ve istikbalde, kontrol altına alma arzularına karşı tedbirler alınmalıdır.

10 — Yabancı okullar üzerinde tam bir kontrol sistemi kurulmalıdır.

Özetle sıraladığımız bu prensipleri ihtiva etmeyen bir «eğitim reformu tasarısı» hiç bir şekilde müspet bir sonuç vermeyecektir. İlmî ve millî olmayan yollarla milletin enerjisini ve imkânlarını tüketmeye de hakkımızın olmadığını unutmamak zorundayız.

---

(1) Rıza Haskırış, İlköğretim müfettişler Kurulu Bşk. 27-4-1971'de M. E. Bakanı Şinasi Orel'e sunduğu rapordan alınmıştır.

Türkistan'ın Hürriyete Baş Koyan Şairi

ÇOLPAN

Salim DEMİREZEN

Türkistanlı Milli Şairlerimizden
ABDÜLHAMİT ÇOLPAN

Külgen başkalardır, yığlağan menem.
Oynağan başkalardır, inleğen menem.
Erk erteklerini işitken başka,
Kulluk koşuğun tinleğen menem.
Erkin başkalardır, kamalgan menem.
Hayvan katarında sanalgan menem.

Yirminci asrın son yarısı... İlmin, tekniğin dev adımlarla ilerlediği zaman dilimi. Her şey, baş döndürücü bir süratle değişmekte. Ama değişmeyen bir şey var.... O da mazlum insanların esareti. Veya çağın dramı. Esaret, asrın alnındaki leke. Hele başkalarının esaretinde bulunan düşmanına bile yardım elini uzatan bir milletin evlâtlarının esareti, tam bir yüz karası...

Bugün, Çin'den ta Romanya içlerine kadar yayılan Türk boyları, esaretin dipsiz bataklığında. Bizim soy, dil, din ve kan kardeşimiz olan 100 milyon kişi var. Ve zenginliği iliklerine kadar sömürülen, hergün zillet, işkence ve vahşetin en dayanılmazına maruz kalan insanların yurdu şimdi Türkistan, Kırım, Kafkasya, Azerbaycan...

Anayurdumuz, asırlık kültür beşiğimiz Türkistan üzerinde estirilen zulüm kasırgası, yüreğimizi bir başka dağlıyor. Her dalışında «hürriyet düşleri» gören milyonlarla uyanıp, melûl oluyor; hapishane köşelerinde çürümeye terk edilen biçarelerle eriyor, eriyoruz. «Buzlu cehennem» Sibirya'ya kalkan trenin düdükleri, kulaklarımızı tırmalıyor. Kızıl baykuşların boğamadığı canhıraş feryatları duyuyor, kahroluyoruz.. Bütün bunların üstünde, esir Türk illerinden gelen feryada kulak tıka-

yıp, assimile ve jenosid (toptan yok etme) hareketlerine aldırmayarak, bu hunhar istilâya göz yumanların varlığı, insanlığımızdan utanç vesilesi oluyor. Ve aynı kiralık beyinlerin; Moskof sürüleri, kardeşlerimizin kanıyla sarhoş olurken, Türkistan'ın mutlu (!) olduğuna dair yazdıklarını (!) lânetlerle takip ediyoruz.

Burada, en ufak hürriyet kırıntılarının bile çok görüldüğü, bir buçuk asırdan beri devam eden Milli Kurtuluş savaşlarının en asilini veren kardeşlerimizin; kitleler halinde yok edilişine hür dünyanın sessiz kalışından bahsetmeyeceğiz. Daha dün kurulmuş küçücük devletlerin; şehirlerini, nehirlerini, göllerini, iklimini ezberletirken, Türkistan'ı tamamen yabancılaştıran eğitimden de bahsetmeyeceğiz. Sizlere edebiyat kitaplarımızda rastlanmayan, fakat Türkistan Milli Kurtuluş Mücadelesini kanıyla besleyen; şiirleri mısra mısra her Türkistanlının kalbinde bir mücadele meşalesi olarak alevlenen, şehit şair Çolpan'dan bahsedeceğiz.

Türkistan'da milli istiklâle baş koymuş şair çoktur. Ve Türkistan şiiri kan, gözyaşı, feryat, figan ve inilti yüklüdür. En olumsuz anlarda, metanet ve sarsılmaz irade nümuneleri ile doludur. Zira yazmış olmak için değil, tutsak kardeşlerimizin milli devletlerini kurma ve gerçek kurtuluşa ulaşma özlemiyle, hürriyet hasretiyle yazılmıştır. Onun için güçlüdür. Kızıl şeflerin uykularını kaçırmıştır. Ve nice mazlumların söyleyen dili esir şairin sesi, makinalı tüfek tarakalarıyla susturulmuştur. Çolpan, Mehcan Cumabay, Abdürrauf Fıtrat, Elbek, İlhan, Kayyum Ramazan... bunların en meşhurlarıdır.

Bir kısım dergiler bizimle uzaktan veya yakından ilgisi bulunmayan Vietnam sanatından bahsedip, «Vietnam Sanatı Özel Sayı» ları verirken; milli sanat anlayışının temsilcisi Pınar'ın da duyurulmayan, yazılmayan milli kültür mahsullerini tanıtması zarureti vardır.

HAYATI, MÜCADELESİ VE ŞİİRLERİ

Çolpan, kölelik zincirini zorlayan kardeşlerimizin gören gözü, hissiyatının tercümanıdır. Türkistan lehçesinde Çolpan «çoban yıldızı» demektir. Abdulhamid Süleyman Çolpan, 1897'de Fergana'nın Andican şehrinde doğdu. Bu yıllarda Türkistan, Çarlığın esareti altındaydı. Birinci Dünya Harbi sırasında isyanlar oldu, ama netice alınamadı. Komünist ihtilâlin karışıklığı sırasında kardeşlerimiz hürriyetlerine kavuştular. Milli Muhtar Kazak Cumhuriyeti kuruldu. Çolpan da eserlerini bu yıllarda vermeye başladı. Medresede okumuş, müspet ilim ve edebiyat bilgilerini geliştirmişti. Rus okullarında da okuduğu için Rusça; ayrıca İngilizce ve bütün Türk lehçelerini bilirdi. Şiirlerinde genellikle hece veznini kullanmıştır. Edebi faaliyetlerine «Çağatay gurungi» cemiyetinde başlamıştır. Bu, Milli Edebiyatı korumayı hedef alan bir cemiyetti.

Çilekeş Türkistanlının hürriyeti uzun sürmedi. Kanla kurulan gaddar nizam yerleşmişti. Kızıl ordunun pis çizmeleri Uluğ Türkistan'ı kirletmeğe başladı (1918). Sadece hürriyeti, vatanı, şeref ve nâmusu için savaşan binlerce mazlum, şehit edildi. Zulüm makinaları işlemeğe başladı. «Hayvan katarları» temerküz kamplarına günlerce insan taşıdı. Yetim yavruların, kara yaslı anaların feryadının semaları kapladığı o günleri, Çolpan'dan dinleyelim:

Gülen başkalarıdır, ağlayan benim,
Oynayan başkalarıdır, inleyen benim.
Hürriyet masallarını işiten başka,
Kölelik şarkısını dinleyen benim.
Hür başkalarıdır, esir benim.
Hayvan safında sayılan benim.

Çolpan, Türkistanlının sosyal yapısını, ülkenin tabii güzelliklerini, usta kalemiyle tasvir eder. O'nun asıl şöhreti ise, milli ızdırabı olanca açıklığı ile dile getirmesindedir. Kalemini Moskof mezalimine, sömürüye karşı çekinmeden kullanmıştır. Bu, Çolpan'ın milli realist yönüdür. Kelimenin gerçek mânâsında milli bir şair olan Çolpan; milletini, zulmün kelepçelerini parçalamağa davet eder. Zira, mezalim artık çekilmez olmuştu. Diri diri toprağa gömülenler, derisi yüzülerek, yamyamca öldü-

rülenler, benzin dökülerek yakılan kardeşlerin, bacıların intikamı, volkanlar halinde alev alev yurt sathını sarmıştı. Ve beklenen zarurî patlama anı geldi. Rusların «Basmacılık» dedikleri, günümüzün tabiriyle gerilla harbi şeklinde millî isyanlar patlak verdi. Çolpan, bu büyük günde, tarihin ve milletin, omuzlarına yüklediği şerefli vazifeyi ifa etti. Kalemi ve kılıcıyla millî mücadeleye katıldı. O'nun «Kozgalış» (Ayaklanma) adlı şiiri, millete mal olmuş, türkü halinde dilden dile dolaşıyordu:

KOZGALIŞ

Ey, sen meni hakir körgen, tüben değen efendi!
Ey, üstümde bir ömürge hoca bolmak istegen!
Ey, boynımga kişen salıb helaketge südregen!
Közlerinni zehirletib oynatmağıl, bes emdi!
Kişenlerin zeng baskandır, sergek bol kim, uzulur;
Tamırımda kozgalışnın vahşi kanı köpürdi,
Eski fikir, ananeler emdi bütkül uzuldu,
Ya bitermen, yaki senin saltanatın bozulur!
Ey, sen meni kul ornında işletgüci efendi!
Titre, kork kim bağlık kulın baş kötergen küç emdi!

AYAKLANMA

Ey sen beni hakir gören, alçak diyen efendi!
Ey üstümde ömür boyu sahip olmak isteyen!
Ey boynuma zincir takıp felâkete sürükleyen!
Gözlerini zehirletip oynatma artık şimdi!
Zincirlerin paslanmıştır, dikkatli ol ki kopar;
Damarımda ayaklanmanın vahşi kanı köpürdü,
Eski fikir, ananeler şimdi tamamen koptu.
Ya biterim, yahut senin saltanatın bozulur!
Ey sen beni kul yerinde çalıştıran efendi!
Titre, kork ki bağlı kulun baş kaldıran güç şimdi!

Türkistanlım coşmuştu. Dillerde «Türkistan yerli (öz) halkındır», «yabancı baskısı olmayan hür Türkistan» sloganları dolaşıyor, tanka topa karşı, bıçakla kazmayla mücadele ediliyordu. Caniliğe kanla, kinle ve dik başları ile karşı koyan talihsiz insanlar daha fazla dayanamadı. Çolpan, Millî Muhtar Hükûmeti ordularının, 1924'de komünist Rus kuvvetlerine yenilmesi üzerine yazdığı «Ey Güzel Fergana» adlı şiirinde üzüntülerini belirtir. Moskof sürülerinin, bağlık-bahçelik, cennet gibi yurt parçası Fergana'ya girdiklerinde ovanın harap olmuşluğunu tasvir edip, halka yapılan zulmü şöyle dile getirir:

Gözal Fergana senga ne boldu?
Sebeb vakitsiz gülların soldu...
Ah!.. Gülların soldu.
Çemenler barbad, kuşlar hem feryâd,
Henüzsiz mahzun, bolmaz (1) midir şad?..
Ah!.. Bolmaz midir şad?
Bilmem niçin kuşlar ötmez bahçeleringde...
Ah!.. Bahçeleringde.
Birliğimizing tebranmaz (2) tağı (3).
Ümüdimizing sönmez çirağı,
Birleş ey halkım, kelgendir (4) çağı.
Bizimsen imdi Türkistan bağı,
Kozgal (5) halkım yetar şunca cevr-u cefalar.
Al bayrağıngni kalbing uyganin (6),
Kulluk esaret barçası (7) yansın,
Ösüp (8) Türkistan, kaddin (9) kotarsin (10),
Yayrab (11) yaşna (12) öz vataning gül bağlarında...
Ah!.. Gül bağlarında.

(Devamı gelecek sayıda)

---

(1) Bolmaz: olmaz.
(2) Tebranmaz: hareket etmez, oynamaz.
(3) Tağ: dağ.
(4) Kelgen: gelmiş.
(5) Kozgal: kalk, ayaklan.
(6) Uyganin: uyanın.
(7) Barçası: hepsi.
(8) Ösüp: yavaş yavaş büyüyen.
(9) Kaddin: vücudun, boyun.
(10) Kotarsin: yükselsin.
(11) Yayrab: hür, geniş, müstakil.
(12) Yaşna: yaşa.

TARIK BUĞRA İLE MÜLÂKAT

Konuşan:
Mehmet TAÇDİKEN

Sayın Tarık Bey! **«İbişin Rüyası»** üzerine konuşmak istiyoruz. Ama sorularımız biraz da umumi olacak. Çünkü **«İbişin Rüyası»**, san'at üzerine umumi hükümlerinizin bir parçasıdır şüphesiz. Onun için san'at konularındaki görüşünüzü öğrenmek, ayın tiyatro olayı haline gelen **«İbişin Rüyası»** üzerinde de konuşmak demek olacaktır, inancındayız. Bu bakımdan sorularımızın bir kısmı umumi, bir kısmı da hususi olacak.

PINAR : — **Sayın BUĞRA! Zaman zaman, san'at, toplum değerlerinin bir parçası olmaktan çıkarılıp, sadece üç-beş kişinin zevk aldığı bir müessese olarak ele alınıyor. Bu açıdan «İbişin Rüyası»'nın, halk zevkini okşayıcı, orijinal ve folklorik motiflerle süslenmiş bir halde karşımıza çıkışı, sözü geçen anlayışı tasvip etmediğiniz anlamına mı geliyor? Yani sizce san'atın, toplumla ilgisinin ölçüsü nedir? Eğlence mi, yoksa başka bir şey mi?**

BUĞRA: — Sorunun bu şekilde ortaya konuluşu, konuyu çok sınırlıyor. Yani iki şıktan birisine bağlıyor. Nedir o şıklar? Toplumla ilgisinin ölçüsü nedir; eğlence mi, yoksa başka bir şey mi? Halbuki toplumla san'at ilişkileri, doğuşundan itibaren başlar. Ve bu ilişkiyi ben, meyvenin meyve ağacıyla ilişkisine benzetirim.

Şunu demek istiyorum: Eğer ağaç, elma ağacıysa; vereceği meyve, elmadır. Meşeyse; kozalak. Toplumla san'atı birbirinden ayırmak güçtür. Bu güçlük, ilişkinin tesbitinde de aynen vardır. Ve kabul edilmek gerekir. Bir toplumun kültür ve medeniyet ortalaması, o toplumun san'at değerinin de ortalaması olacaktır. Yukarıdaki bir cümleniz bana, doğrudan doğruya son söylediğim cümle üzerinde düşünmeyi gerektirdi. Eğlence için mi, birkaç kişiyi eğlendirmek için mi, gibi bir söz var. Eğlencede bile bir seviye vardır ve bu dediğim unsurlara bağlıdır. Toplumun kültür ve medeniyet seviyesi, ortalama olarak neyse, eğlencede dahi bu teşekkül eder. Bir toplum vardır; müzikte olsun, edebiyatta, resimde, heykelde, yani güzel san'atların herhangi bir kolunda, çok bayağı, tek çizgili, basit, sığ ve yoz şeylerle tatmin edilmiş olur. Onlarla eğlenir. Yani basit eğlencelerinde dahi. Şarkılı gazinolar, komedi tiyatroları, bulvar tiyatrosu denilen şeyler, bunu gayet güzel gösterir. Bir yerde bakarsınız bulvar tiyatrosu, bulvar tiyatrosudur; ama öteki kadar bayağı şeyler koymaz sahneye. Bunların hepsi toplumla san'atın içiçe olduğunu gösterir bence. Ben böyle zannediyorum. **«İbişin Rüyası»**ndaki folklorik unsurların bulunuşu, peşin peşin düşünülmüş ve bunlar yararlı olur diye konulmuş şeyler değildir. **«İbişin Rüyası»**'nın hareket noktası, Devlet Tiyatrosu dergisinde yazdığım gibi, tiyatromuzun bir dönemini ve o dönemdeki insanlarımızı, anlatmak isteğidir. Bu noktadan hareket edilmiştir **«İbişin Rüyası»**'nda. İlâ bir benzetmek veyahutta bir isim aramak lâzımsa, mevcuttan, genç daha önce, daha başka yerlerde söylediğim gibi, büyük oyuncu Naşit olmuştur, bana bu romanı yazmak hevesini veren. Ama birçok okuyucunun anladığı gibi, romandaki, dolayısiyle piyesteki Hatice, tamamen benim bulduğum bir unsurdur. Ve Hatice, yaşamış birisi değildir. Ama Hatice, Nahit tipini, yani Nahit'e esas olan Naşit'i, ruh yapısı bakımından daha belirgin hale koyacaktır diye o şekilde düşünülmüştür. Beni, belki kabaca bir söz olacak ama okuyucu ilgilendirmiyor. Okuyucuyla ilgilenmiyorum. Ben söyleyeceğim sözü söylüyorum. Ben, düşündüğümü, tasavvur ettiğimi yazmak istiyorum. Bu, bir raslantıyla geniş kitleleri ilgilendirir veya ilgilendirmez, umurumda değil. Önce kendim karar veririm. Anlatmaya değer mi, bu söyleyeceklerim bir şey getiriyor mu insan için, insan ilişkileri için. Ve tabiatiyle önlenemez bir şekilde toplum için, bir şeyler getiriyor mu? Buna «evet», diyebilecek cesareti bulursam işe girişiyorum. Ondan sonrası artık okuyucunun bileceği şeydir. Ve her okuyucu, eğer tiyatroysa konu; her seyirci, kendi miktarınca alır. Tıpkı her bünyenin, her gıdayı aynı şekilde, hazmedemediği, temessül edemediği, sindiremediği gibi. Okuyucu da bir eserden kendi gücü açısında yararlanır. Her okuyucunun mutlaka fire verdiğini biliyorum. Bir kitap, eğer deminki benzetmeye dönersek, yüz kalori taşıyorsa, bunun yüz kalorisinin de sindirileceğini ummak boştur. Ama daha kötüsü, bunun beşini alabilenler de vardır. Beşini sindirebilenler de vardır. Doksan beşini sindirebilenler de vardır. Onun içindir ki, **«iyi okuyucu»**, **«iyi seyirci»**, sözü daima edilmiştir, ve edilmesi gereklidir. Bu söylediklerimden zannediyorum anlayacaksınız, beni en az ilgilendiren soruyu sormuş oluyorsunuz. Yani okuyucu beni ilgilendirmiyor. Ben önce kendim vize vermeliyim bir esere. Ondan sonrası, cidden beni ilgilendirmiyor. Ve yola çıkarken, hiç bir zaman çoğunluğu mu memnun edeceğim, bunu çoğunluk anlar mı, anlamaz mı; bir başka tabirle kitabım satar mı, satmaz mı; düşünmedim, düşünmüyorum da. Ama ortaya çıkan şey, taşıdığı bir takım unsurlarla ilgi çekici oluyor veya olmuyor, bu da önlenemez bir şey.

PINAR : — Anladığımız kadarıyle bize vermek istediğiniz şey şu: Siz geniş kitlelerin faydası ve yararlanması için eser veriyorsunuz. Fakat meyvesini toplamaya gelince, buna lüzum görmüyorsunuz?

BUĞRA : — Çok doğru. Çok doğru. Yani lüzum görmüyorum diyemem de, imkân göremiyorum. Olmaz bu. Olmaz. Bunu beklemek doğru değildir. Belki sorunun dışına çıkacağız, ama önemli bir noktayı hatırlıyor insan ister istemez. San'atın bahtı, oldum olasıya ve geniş çapta bir başka işe, —zanaat diyeceğim ama iş daha yumuşak oluyor— bel bağlıyor. Bu kader, san'atın kaderi. O iş nedir? Eleştirme dediğimiz, tenkit dediğimiz şey. Eserlerin kapılarını açan eleştirmeciler vardır. Bunlar, deminki benzetmemle, sindirimi çoğaltabilen tedavilere benzerler. İlâçlara benzerler. Sindirim sistemi iyi işlemeyen bir insana doktor, nasıl ilâçlar veriyorsa; san'atta da eserden tam mânâsıyle yararlanamayacak geniş kitlelere, eleştirmeciler aynı işi görürler. Bir ilâç veya doktor vazifesi görürler. İyi eleştirmecinin olduğu yerde, büyük eserler az fire vermişlerdir. Ve vakit kaybetmeden, yani yazarları veya yaratıcıları ölmeden geniş çapta eleştiriciye muhtaçtır. Bir memleketin, bir milletin edebiyatını veya herhangi bir güzel san'atını, o san'atçıdan çok eleştirmeciler temin etmiştir. Bilhassa bazı başlangıç hallerinde bu, çok daha kesin bir şekilde böyle geliyor bana. Roman gibi, tiyatro gibi, resim gibi, hatta modern mânâda alırsak ve kısaca söylersek bütün güzel san'atlarda Türkiye, daha geniş kitleleriyle yeni yeni temasa geçmektedir. Bütün güzel san'atların büyüleri vardır. Ufak oyunları vardır. Bunlar, bu şifreler çözülmezse san'atçı kolay kolay anlaşılmaz. San'atın değeri bunlar değildir. Fakat bunların anlaşılması lâzımdır. Yani bir romanın unsurları nedir, bir tiyatronun unsurları nedir? Bunlar başarılı mı olmuştur, başarısız mı olmuştur? Bunları bugün için —ki vakit hayli geçmiştir; Tanzimattan bu yana— halktan beklemek hâlâ mümkün değildir. Onun için eleştirmecinin büyük rolü vardır; eserlerin büyük kitlelere yani halka yayılması isteniyorsa. Bir başka şey söylemek gerekirse bu konuda; zaten iyi bir eser, zor meseledir, çetin cevizdir. Büyük çaba ister, onunla ilgilenenden; okuyucuysa okuyucudan; seyirciyse seyirciden, büyük çaba ister. Ve bilgi de ister. O konunun kültürünü ister. İlgilenmiyorum bununla. Çok insan mı okur, az insan mı okur. Bu beni ilgilendirmiyor. Bilmem anlatabildim mi?

PINAR : — **Biraz evvel bahsettiğiniz gibi, bu şekilde bir izahta bulunmakla sorumuzu gereğinden fazla cevaplamış oldunuz.**

BUĞRA : — Sağolun. İsterim tabi okunsun. Ve zaten onun için yazıyorum. İlgilendirmez derken, pratik neticeyi kastediyorum. Yoksa elbette kendim için yazmıyorum. Sadece pratik netice. İnanıyorum, yazdıklarım hakikaten herkesi ilgilendirecek şeyler. Türkiye'de yaşayan herkesi. Meselâ «Küçük Ağa»'da. Buna inanıyorum. «Küçük Ağa»'yı herkes okusun isterim.

PINAR : — **«İbişin Rüyası»'ndaki, başkalarını eğlendirip güldürme motorunda, yakıt olarak ömürlerini harcayan insanlarla, kulis ve sahnelerin dışındaki geniş halk tabakaları arasında bir benzerlik kurabilir miyiz?**

«Sonra ben insanın iyi taraflarını, güzel ve yapıcı taraflarını benimsiyorum. Esas tem olarak bunu alıyorum. Çünkü buna inanıyorum. İnsan yapıcıdır, iyidir, güzeldir. Kötülükleri vardır, aldanışları vardır, domuzlukları vardır. Ama insan aslında güzel mahlûktur. «Eşref-i Mahlûkat» lâfı, kabule değer. O tarafıyle ilgileniyorum ben. Ve insana yardımcı olmak mecburiyetini kabul ediyorum, bir yazar olarak. İnsana destek olmak lâzım. İnsanı karartmak, insanı bedbinleştirmek, insanı ümitsizleştirmek marifet değildir. Kolaydır bu. Ama dünyayı karartmakla topluma ne verebilirsiniz? İnsana ne verebilirsiniz? Benim çabam, insana büyüklüğünü anlatmak çabasıdır. İnsanı konu edinişimizde, belki de esas sebep bu. Büyüklüğünü anlatmak, yapıcılığını anlatmak. Onu, şöyle dimdik duracak, başını dik tutacak hale getirme çabası.»

BUĞRA : — Üzerinde uğraşılmış her kitap, roman veya piyes, belli veya belirsiz, keskin çizgili veya gölgeli bir allegori, yani bir büyük benzetme çabası taşır. Ben gene **«İbiş»**'i bırakıp, **«Küçük Ağa»**'ya geçeceğim. Çünkü, keskin bir çizgidir ordaki tip. Meselâ, bir çolak Salih vardır, Küçük Ağa'da. Bu Çolak Salih, aslında Osmanlı İmparatorluğudur. Birinci Dünya Savaşında sağ kolunu kaybetmiş, yüzü gözü yara bere içerisinde, kulağının yarısı kopmuş, zayıflamış, hastalıklar geçirmiş ve geleceği kapkaranlık Osmanlı İmparatorluğu. Bunu, tabi, romanın bir kuvveti olarak kullanmak istedim. **«İbiş»**'te de bu vardır. Nahit, kitlelerin kaderini temsil eder. Nahit, az alıp, çok veren, yoktan yere mutluluklar kaybedip, gene yoktan yere hiç lâyık olmadığı halde büyük acılar çeken kitleleri gösterir. Ama, bu tarafını fazla istismar etmek bence doğru değildir. Demin söylediğim şey: Okuyucu alabildiği kadarını alsın. Yazana, yapana, bu böyledir diye söylemek pek düşmez. Zaten sonuç da almaz. Bu bir keşiftir. Okuyucunun keşifleri vardır. Ve okuyucuyu zenginleştiren, okumayı değerlendiren şey de budur. Keşfedebildiği kadarını keşfetsin. Zenginleşsin, beslensin. Güzelle daha sıkı fıkı olsun. Güzeli budur. İyisi budur yani. Açıklamalar, yazardan çok, demin de söylediğim gibi yazardan çok, eleştirmecinin işidir. Onlar yapsınlar. Dışarıdan, objektif bir şekilde yapılan incelemeler ve tahliller, bir edebiyatı zenginleştirir. Millet edebiyatını zenginleştirir. Bir yazara da bir şey kazandırır; amma aslında doğrudan doğruya o yazarın bağlı bulunduğu kültürü zenginleştirir.

PINAR : — **Bütün eserlerinizde, dikkatimizi çeken en önemli husus şu oldu: Herşeyden önce, yaşayan bir insanın çarpıcılığı, diğer bütün unsurları, ikinci üçüncü plâna itiyor.**

Eserlerinizde, özellikle insanla uğraşışınızın ve kahramanlarınızın yolu düşse dahi, dağı, bayırı, onu gölgelemeyecek şekilde konu edinişinizin sebebini öğrenebilir miyiz?

BUĞRA : — Siz sualin cevabını zaten vermişsiniz. Beni hakikaten insan ilgilendiriyor. İnsansız bir dünya düşünülemez tabi değil mi!? Hiç değilse bizim için. Yani insanlar için. Belki karıncalar, arılar, çiçekler için öyle bir dünya tasavvuru mümkündür, ama insan olmayan. Ve çoğu için daha rahat, daha mutlu bir dünyadır insan olmayınca. Ama ben insan olarak, insansız hiç bir şey düşünemiyorum. Ne ay, ne deniz, ne güneş, ne bilmem ekonomik meseleler, sosyal seseleler... Hepsi çöker gider. Bütün bunlara değer ve mânâ veren, insanın kendisidir. Ve insan da çok çeşitlidir. Gerçi prototipler vardır ve bunlar her toplumda büyük çoğunluğu teşkil eder; ama yakından bakılırsa, hık demiş burnundan düşmüş dediğimiz insanlar bile, bütün insanlık için bir anahtar niteliği taşıyan özel vasıflara sahiptir. Bunları araştırmak, diğer insanlar için de yararlı olur. Onları da açıklar. Bir insanı açıklamak, birçok insanı açıklamak demektir, derim. Ve asıl önemlisi, soru çerçevesi içerisinde, insandan başka bir şeye değer vermiyorum ve insanı anlamaya çalışıyorum. Onun bi hassa, psikolojik boyutlarını. Ekonomik meseleler, politik meseleler... hepsi hepsi insana bağlı. İnsanın psikolojisine bağlı. Bu insanı iyi anlarsak, bu meselelerin çözümleri daha kolaylaşır sanırım. İnsanı bilmeyenlerdir büyük hatalar yapanlar. Politikacıların içinde de, eğitimcilerin içinde de, sosyologların içinde de, insanı ve psikoloji denen şeyi bilmeyenler, en doğru, en kesin görünen metotları uygularken dahi büyük hatalara düşüyorlar. Örneği de, falan düzendeki falan kanunu, Türkiye'ye getirivermekle, eğitim meselesinin hallediieceğini, veyahut da ithalât-ihracâtın, sanayileşmenin, toprak reformunun gerçekleşeceğini sananlar, Türk insanını ve bu insanın psikolojisini bilmeyenlerdir. Bunların yüzünden çok fire verdi Türkiye. Bir edebiyatçı olarak, insan üzerinde durmayı ayrıca görev sayıyorum. Bu insanı açıklamak. Ne istiyor insan? Eğer bu soru, kesin şekilde cevaplandırılmamışsa, «milliyetçilik» gibi, «hürriyetçilik» gibi en büyük faziletler dahi yozlaşır. Önce insanı tanımalı ve insanın ilişkilerini de tesbit etmeye çalışmalı. Bunun için benim hikâyeciliğimle beraber yazarlığım, insanı esas tem olarak ele almıştır. Onun psikolojik yapısını.

PINAR : — **Bu noktada bir de aydınlatıcı sorumuz var Tarık Bey. Sizinle birlikte insanı ele alan birçok san'atçı var. Malûmunuz, Sait Faik'in esas konusu da insan oluyor. Fakat sizin insanı ele alışınızla, Sait Faik'in ele alışı arasında, beyilik tabiriyle dağlar kadar fark var. Siz insanı, biyolojik ve fizyolojik görünümünden alıp, ideolojik kaynaklara yöneltiyorsunuz. Bize insanı bu şekilde veriyorsunuz. Gerek Sait Faik ve gerekse onun fikrinde olanlarda ise, katı bir maddecilik ve çıplak bir fizik var. Bu noktadaki düşünceniz?**

BUĞRA : — Ben, insan derken bunu anlatmaya çalışıyorum. İnsan görünüşünde vardır. Gün içerisindeki davranışlarında vardır. Gülüşlerinde, öfkelerinde vardır. Bir de bu davranışları, niçin böyle yaptığı, niçin başka şekilde davranmayıp da, böyle davrandığını anlatmak vardır. Ben bu yönü ele alıyorum. İç güdüler ortaktır, biliyorsunuz. Ve belli içgüdüler vardır. Beslenmek, eğlenmek. Fakat de-

min söylediğim gibi bu iştiraklerde dahi, büyük ayrılıklar diyemesek bile, özellikler bulunur. Bunları yakaladığınız zaman, hakiki insanı yakalamış olursunuz. Demin dağdan bayırdan bahsettiniz. Çevre, giyim, kuşam sık sık değişen, bugün varken yarın olmayan şeylerdir. Halbuki san'at, mümkün olduğu kadar devamlı olanın, süresiz olanın peşinde koşar. Dün domafil diyen, bugün otomobil diyor. Gitti o, öldü. Şiveler değişecektir. Ama bütün bir eser bunlara, bu konuşma tarzına, bu giyim kuşama, bu yiyip içmeye bağlı kalırsa, bütün bunların değiştiği gün, kendisi de gitmiş olacaktır. Ama insanın özellikleri devam edecektir. Mühim olan, onu yakalamaktır. Sonra ben insanın iyi taraflarını, güzel ve yapıcı taraflarını benimsiyorum. Esas tem olarak bunu alıyorum. Çünkü buna inanıyorum. İnsan yapıcıdır, iyidir, güzeldir. Kötülükleri vardır; aldanışları vardır; domuzlukları vardır. Ama insan aslında güzel mahlûktur. «Eşref-i Mahlûkat» lâfı, kabule değer. O tarafiyle ilgileniyorum ben. Ve insana yardımcı olmak mecburiyetini kabul ediyorum, bir yazar olarak. İnsana destek olmak lâzım. İnsanı karartmak, insanı bedbinleştirmek, insanı ümitsizleştirmek marifet değildir. Kolaydır bu. Ama dünyayı karartmakla topluma ne verebilirsiniz? İnsana ne verebilirsiniz? Benim çabam, insana büyüklüğünü anlatmak çabasıdır. İnsanı konu edinişimde, belki de esas sebep bu. Büyüklüğünü anlatmak, yapıcılığını anlatmak. Onu, şöyle dimdik duracak, başını dik tutacak hale getirme çabası. Şuna inanıyorum ki, her san'atçı, ister istemez güzelin peşindedir ama bu, onun maddeyi bırakması mânâsına gelmez. Dünyaya objektif olarak bakmak bir san'atçının vazifesidir. Bir gazetenin düzenlediği açık oturumda, belki de gözünüze çarptı, galiba başka yazılarda da kullandım bu temi, «san'atçı, ilim adamı kadar objektif olmalıdır» dedim ben. Kendi bünyesinde bir taraf vardır. Kültürü, çalışmaları, hazırlığı onu belli bir dünya görüşüne, belli bir yorumlamaya hazırlamıştır. Objektif olmalı san'atçı. Bütün unsurlardan faydalanacak.

PINAR : — Buraya gelmişken şunu da soralım sayın BUĞRA. «San'at eseri, mevcut varlık ve maddelere yorum getiren eserdir», deniyor. Bu yorumdan mahrum eserler de haliyle san'at eseri sayılmıyor.

Yine sizin eserlerinize dönelim. Hayat, kâinat ve insan gibi temel problemlere bir sırt çeviriş basitliği ve bunlardan kaçış yerine, kararlı bir izah göze çarpıyor, eserlerinizde. San'at görüşünüzü şekillendirdiğini zannettiğimiz bu anlayışa gidişin sebeplerini öğrenebilir miyiz?

BUĞRA : — Zor bir sual. Hakikaten konuşmama başlamadan evvel de söylediğim gibi, en az üzerinde durduğum konu, kendimdir. Yani niçin böyle yapıyorum yerine bir şeyler yapmaya çalışırım. Bir hazırlığım mutlaka var. Bu yıllarca sürmüş bir hazırlık. Kaç yaşındaysam o kadar süren bir hazırlık. Bu bana, belki sorunuzda kastedilen şekilde bir tutum verdi. Ama bunu ben bilmiyorum. Açık söylüyorum ve dürüst söylüyorum. Yoksa burda bir hayli parlak cümle söylenebilir. Fakat dürüst bir şey olmaz. Ben neysem, ortaya çıkan eserlerim de o oluyor. Yapım bu. Kafa yapım, karakter yapım, psikolojik yapım bu. Yani yaptıklarımda görülen şey. Ama bu niçin? Bu bir taktikle, bir kararla varılmış sonuç değil. Böyle olduğum için, böyle oluyor. Biliyorum tatmin etmeyecek. Fakat hakikat budur. Yani «şöyle düşünüyorum» falan diye konuşmak istemiyorum. Yukarıda söylediğim şey, kısmen, zaten bu suali cevaplandırır mütevazi bir şekilde. Ve ben, çerçevede kalmak istiyorum. Spekülasyona çok elverişli bir soru. Fakat ben, göz boyamak istemiyorum.

PINAR : — Bizce, yeni Türk Edebiyatında, sizi bir çok san'atçıdan ayıran ve özel tahlilinizi gerektiren bir başka husus da, kullandığınız dildir. Bu dil, yaşamış, yaşamakta ve yaşayacak olan Türkçenin iyi bir örneği. Cümle yapılarınızda

monoton devrikliğe, argo deyişiyle, pas vermeyişiniz, kelime seçimindeki —okunulunca farkedilen— oldukça titiz çalışmalarınız, san'at çevrelerinin gözünden kaçmıyor. Buna rağmen, diğer yönlerinize olduğu gibi, bu temiz Türkçe çığırındaki takdire değer çalışmalarınıza da sık sık sataşanlar oluyor. Bu hareketlerini, iyi niyet sahibi olmadıkları anlamına yorumlayabilir miyiz?

BUĞRA : — Bu sataşma hikâyesi komiktir. Ama bu komedi, Türkiye'de birinci plânı tutuyor. Türkiye, çok açık şekilde ve herkesin görebileceği gibi, kamplara bölünmüş. Politika, san'atı da iki ayrı cepheye ayırmış. Keşke bu iki ayrı cepheye, iki taraf da, şuurla varmış diyebilseydik. Fakat, maalesef tek tarafın yani Marxist cephenin çabasıyla bu iş olmuştur. Marxistler - Anti-Marxistler. Yani «bize yarayanlar ve yaramayanlar». Bu, çok keskin çizgilerle ortadadır. Durum bu olunca, bu cephenin kalemleri, dergilerinde, gazetelerinde, kendilerine yaramayan ve kendilerinden olmayan insanlara, mecbur olurlarsa daima bir kulp takmışlardır. Her taraflarına. Aldıkları konudan tutun, işledikleri temler, ele aldıkları insanlar, bu insanların karakterleri, mizaçları dahil diline kadar kulp takmışlardır. Ama mecbur oldukları zaman. Biraz gölgelenemez, perdelenemez hale gelince karşıdaki san'atçı, onunla insafsızca, gaddarca uğraşmışlardır. Her damgayı vurarak. Kaldı ki, bu dil konusunda, müstakil sayılabilecek başka bir şey daha var. Nedir o? Dil Kurumu. Türk Dil Kurumu denen kuruluş var. Bu, Politik bir paralele girer girmez, onu sizinle konuşmaya zaten lüzum yok. Yazıyoruz dışarda. Günlük gazetelerde. Girmemiş olsa dahi, Türkçe üzerinde büyük iddialar ileri sürüyor. Ve bunu, —çok hoşlandıkları tabirlerini kullanacağım— bağnazca yapıyorlar, yobazca yapıyorlar. İstiyorlar ki her kalem, yüzde yüz kendilerine uysun. Bu olmadı mıydı, Türkçeye ihanetle suçlayacak kadar ileriye gidiyorlar. Benim Türkçem için kulp takma çabaları oldu mu, ben pek bilmiyorum. Çünkü yüzde yüz karşı cephelerde bulunduğumuz yazarların içerisinde dahi «Türkçenin ustası», hatta «büyük ustası» diyen oldu. Ve beni, sadece Türkçeden ibaret göstermek çabaları oldu. Ama, öyle veya böyle. Ortada. Görülüyor değil mi? Bir şey daha söyliyeyim. Büyük bir aldanıştır bu. Dil deyince sadece kelimeler akla geliyor. Yani «dili güzel» deyince, cümlesi temiz, birtakım cümle ustalıkları yapabilen yazarlar geliyor. Halbuki güzel dil, iyi düşüncedir. Keşiflerdir. Duygu keşifleridir. Görüş keşifleridir. Eşyada bile. Bir masayı, dokuz çeşit güzel dille anlatabilmek mümkündür. Ama hakiki güzel dil, o masanın sırrını keşfedendir. Bu olmuştur. Çok basit eşyalar için. Kül tablası için. Öyle yazılar yazılmıştır ki, büyük dil örneğidir. O, sadece kelimeleri yanyana sıralayışla varılmış bir netice değildir. O, düşüncenin, görüşün, kelimeyi tekrar edeceğim, keşfin neticesidir. Bilmem anlatabiliyor muyum? Bir. güzel dilin içerisinde —ki buna artık üslûp demek daha doğru— bir düşünce dünyası vardır. Bir kültür dünyası vardır. Yoksa temiz Türkçe, başka; Güzel Türkçe başka. Güzel Türkçe, Türkçeyle ne düşünülebilir, ne anlatılabilir, bunu gösteren Türkçedir. Düşünce nereye kadar varabilir bu dille? Duygulanışlar nereye kadar varabilir? Sezişler nereye kadar varabilir? Açıklamalar nereye kadar varabilir? Bunu yapan dildir, güzel dil. Derler, kötü derler, iyi derler. Bunlar artık hemen etiketin üzerinde olan ve göze çarpıveren mallar. Belli oldu artık. Kimin kimi beğenmeyeceği, kimin kimi beğeneceği, öveceği artık bilinir. Bana söyleyin. Falan yazarın bir eseri çıkacak deyin, ben size, nerde, kimin, ne şekilde yazacağını söyliyeyim. Bu, bu kadar açıktır artık.

PINAR : — «İbişin Rüyası»nda, eserin kadın kahramanlarından Hatice'nin, kocasından boşanışı, tiyatro yollarına düşmesi için maddi imkânları hazırlıyor. Ancak buna psişik sebeplerin katkıları olmasaydı, ne olurdu bilinemez. «İbişin Rüyası», bu noktada, ortaya bir tez koyuyor. Acaba maddi imkân temin edildiği

halde, Hatice'nin bir çocuğu olsaydı, yine Kantocu Semra olmaya rıza gösterir miydi? Yani biz, kanaatimizi destekleyici delilleri göstermek suretiyle, şu hükme varabilir miyiz:

Kadının yaratılış gayesi, «ana» oluşunda gizlidir.

BUĞRA : — Evet. Ben **«Hisar»**da, «Bir Rüya Tabiri» diye bir yazı yazmıştım. **«İbişin Rüyası»** çıktığı zaman çok övüldü. Aleyhinde bir tek yazı çıkmadı. Bunda sol basın da dahil. Hatta ve maalesef sol basın ve sol yazarlar daha fazla ilgilendiler ve övdüler. Yalnız, bu beni tatmin etmedi. Ayıp birşey yaptım. Birinci suale verdiğim cevapta, «eleştirmecinin işi bu; yazar konuşmasa daha iyi olur» demiştim. Ben bunun aksini yaptım, **«İbişin Rüyası»**, için «Bir Rüyanın Tabiri» dedim ve orda, Hatice'yi bu maceraya sürükleyen sebebin keşfedilmeyişinden, farfarkedilmeyişinden yakındım. Hatice, zengin olsaydı da bunu yapardı. Ana olsaydı, fakir olsaydı da yapmazdı. Kantoculuğu yapmazdı. Sualde açıkça belirttiğiniz gibi, tek sebep, «ana» olamayışıdır ve kadının yaratılış sebebi analıktır. «Ana» olamayışı, onun kendisini kabul ettirme çabasını başka yönlere çekmiştir. Analığıyla, yani kadınlığıyla — saf kadınlığıyla, salt kadınlığıyla — kabul ettiremediği kişiliğini, «ana» olamayışı yüzünden, böyle çıkışlara sürüklemiştir. Gayet açık şekilde romanda belirtilir. Piyeste de üzerine bastım: Hatice, ısrarla, çocuk hikâyesi üzerinde durur. Bu, tabi, benim san'at anlayışıma uygun bir şekildedir. Yani açıkça söylenmez de, okuyucu anlasın istenir. Nahit'e sorar: «Çocukları sever misiniz? Ben de çok severim.» Bir çocukla, fakir bir çocukla ilgilenişi, belli bir bölümdür. Nahit'e daima karşı hücumları —ki ben parantez içi söyliyeyim— bu romana, «Nahit'le Hatice'nin düellosu» derim. Yani iki psikolojik ve sembolik yapının düellosudur. Bir o, tuş yapar. Bir beriki, tuş yapar. Hatice'nin tuşları, daima bu çocuk hikâyesine dayanır. «Ama ayrıldınız ondan» der ve hemen ilâve eder: «o size çocuklar da vermişti.» Ve daima çocukları hatırlatır. Ve kendisi de, o kapanmayan yaranın acısını, hiç bir zaman saklayamaz. Ona hakim olamaz. Daima çocuktur problemi. Ve bir yerde artık yalanlar ortaya çıkıp, dram başladığı zaman, Nahit, kendisine «yalan söylüyorsun» diye öfkelendiği zaman, hatırladığım kadarıyla söylüyorum, «Ben yalan söylemem» der. Ve arkasından, «ne biliyoruz, der. Belki öyle canlılar vardır ki, onlar dert dökerler, ağlarlar inlerler de biz, «ne güzel müzik» derim. Başka birisi «bunu bilmeli ve bana da anlatmalı» der. O içeridеki yaranın inletişleridir bütün yaptıkları. Devamlı olarak Hatice'de motor kuvvet, çocuk yapamayışıdır. Çocuk olsaydı, kantocu olmazdı. Nitekim kocası, çocuksuzluğa sabredebildiği müddetçe evini iyi götürmüş. Ama çocuk, görmüş ki kadınlığın esas şeyidir, yani ev kurmanın, yalnız ev kurmanın, bir evi elde tutmanın değil, aynı zamanda açıklanmayan taraflarının da tek karşılığıdır çocuk; bunun için kendisini kabul ettirmek çabasına düşer. Çarpıcı olmak. Güzelliği bile aklına gelmez de, başka bir şeyleri olsun ister. Şarkı söyler, oynar. Seçtiği adam için. Bütün bunlar, işte o çocuksuzluğun, o boşluğu doldurmak için önlenemez çabalar, diyorum.

PINAR : — **Bütün, Türk Edebiyatı hakkındaki düşüncelerinizi sormakla konuyu hayli genişletmiş olacağız. Ama dar bir konu olarak, Milliyetçi Cephedeki**

san'at çalışmalarını yeterli buluyor musunuz? diye sorsak.. Geliştirilmesi için, neler yapılması gerektiğine inanıyorsunuz?

BUĞRA : — Politik koluyla olsun, kültür koluyla olsun, basın koluyla olsun, Milliyetçi Cephe edebiyata gereken önemi vermiyor. Görüyorsunuz bir sol, sol tandanslı bir gazete, veya dergi, bir san'atçıyı nasıl destekliyor. Bu gözlerin önünde. Daha bugünlerde, olmakta bulunan bir hadise var. Manşetlerde veriyor tefrika edeceği romanın reklâmını. Sür manşetten veriyor. Yani gazetecilikte en büyük yerden veriyor. Radyolarda ilânını yapıyor. Sağda değerli yazarlar çıktı. Ben yeterli bulmuyorum ama değerli insanlarımız oldu, var. Hangisi için, bu çabanın yüzde biri gösterildi. Binde biri gösterildi. Hangisi için? Bir şey bilinmezse, yok demektir. Ve bu hava, Türkiye'de yaratılmıştır. «Sağda san'atçı yok» sloganı tutmuştur. Çünkü sağ, san'atçısını lanse edememiştir. Sahneye çıkaramamıştır. Afişe çıkaramamıştır. Ve varken yok olmuşlardır onlar. Yayınevimiz yok. Kitabımızı bastırmak için biz, öyle büyük tesadüfler, gökten inen şanslar bekliyoruz. Ama sol tandanslı bir kitap, kitapçısını derhal buluyor. Sol tandanslı bir şiir, dergisini derhal buluyor. Yetersiz olmasına yetersiz. Fakat tekrar ediyorum. Suç san'atçılarımızın veya san'atçı kaabiliyetlerimizin değil. Bu şuura, basında, politikanın sağında teşekkül etmeyişimizden. Dünyanın her yerinde, hâlâ san'atçı desteklenıyor ve daima desteklenmiştir. Çünkü san'atçının kuvveti idrak edilmiştir. Saraylardan tutun, çok eski devirlerden, beyliklerden gelin, aşiretlerden gelin, sazcısına sözcüsüne daima önem verilmiştir. Bu, bedava değildir. Aynı zamanda toplumun veya o hâkim düşüncenin menfaatinedir. Bu idrak edilmiyor. Bakın, dile kolay bu. 1950-1973 çeyrek yüzyıl eder. Çeyrek asır eder. Bu zaman içinde sağa mütemayil iktidarlar hâkim olmuştur Türkiye'de. Hangisinin san'at politikası, kültür politikası olmuştur? Sonra, maalesef sağ kitleler de san'atla ilgilenmiyor. Bu ilgisizliği kıracak çabalar yok. Yanıltılmıştır halk, san'ata önem vermemiştir. Edebiyatçı küçümsenmiştir. Bir lüks gibi gösterilmiştir sağ kitlelere edebiyatçı. Ve ilgilenmemiştir o kitleler de bununla. Bu aldanışı kıracak bir çaba gösterilmemiştir. Halbuki sol, edebiyatta neler yapılacağını çok iyi biliyor ve bütün gücüyle o yönde çalışıyor.

PINAR : — **San'at çalışmalarıyla, Milliyetçi ve Marxist cephelerdeki, kadrolanış, kenetleniş hareketleri arasında münâsebet kurabilir miyiz?**

BUĞRA : — Tabii. Söyledim. Organize değil dedim. Sağ organize değil. Öbür taraf yüzde yüz aksine, bu işi birinci plâna almış. Bunu esas çalışma konusu yapmıştır. Yalnız Türkiye'de değil, bütün dünyada, tiyatroların, romanların, hikâyelerin, şiirlerin sola kazandırdığı şey, Marx'ın hayalinden geçmez. Bizzat Marxizmin kazandırıldıklarının bir misilidir belki. Bir şiir, sırası gelince bir atom bombasıdır. Bir roman, sırası gelince bir atom bombasıdır. Allak bullak eder kafaları. Ve beyinlerde patlar bu. Bir şair, bir romancı, bir tiyatro yazarı, devrim yapar. Yapmıştır da. Çoktur örneği bunun. Ama sağda bunun hâlâ idrak edilmeyişi?! Politikaysa, kendi politik kaderi buna bağlı ama anlamıyor. Buna bağlı. Niçin bir kriz devresinde, o geniş kitleler birden işlemez hale geliveriyor? Buna karşılık, niçin bir avuç insan, allak bullak ediyor? Çünkü o, san'atın telkinleriyle dinamik hale getirilmiş, hareket unsuru haline getirilmiş. İnsan, kafasıyla yönetilir. O kafalar yüzde yüz elde edilmiş. O bir tarafa bu olmadığı için; derhal işlemez hale geliyor kitleler. Bakıyorsunuz, azami 500-600 kişilik bir grup, bir şehrin hayatını felce uğratıveriyor. Çünkü karşıda o şuur yok. Burda ise mevcut. Bu mevcudiyet de, tekrar ediyorum, san'atın vasıtasıyla, edebiyatın vasıtasıyla; bilhassa, tiyatro, roman ve şiir vasıtasıyla elde edilmiş. Tiyatrosunu kuruyor. Tiyatro heveslisi çok-

tur. O tiyatro kurulduğu için; o tiyatro eleman aradığı için; oraya gidiyor heveskâr. Türkiye'yi karıştırmayalım burda. Belki aykırılıklar çıkabilir. Brecht diye bir adam var. Bu, cidden başarılı bir tiyatro yazarı. Ama yüzde yüz Marxist. Kendi ifadesiyle; «san'at, benim için ikinci plândadır. Mühim olan, partimdir. Partime çalışmaktır.» diyen bir adam. Kaabiliyeti de var. Tiyatroyu kuruyor. Şimdi buraya gelen oyuncular veya yazarlar, başlangıçta, Marxizmi veya Anti-Marxizmi mesele yapmamış insanlar. Düşünmemiş insanlar, hayatlarında. Fakat girince çerçevenin içerisine, ister istemez o kalıbı alıyorlar. Ondan sonra, daha çok oyuncuları oluyor. Daha çok yazarları oluyor. Daha seviyeli veya başarılı hale geliyorlar. Daha çok insana tesir ediyorlar. Siz, kurmamışsınız tiyatronuzu, derginizi, yayınevinizi. Düzenlememişsiniz bir neşriyat. Buna karşı öbür taraftan harıl harıl, yağmur gibi yağmış, Türkiye'ye. Biliyorsunuz, ne kadar çok kitap çıkar olmuştu. Ve hepsi de soldu. Hakikaten, «sağda kimse yok» dedirtecek kadar soldu. Ve biz, beri tarafta çırpınıyorduk: Bir kitabımız çıkar mı? Bir kitabımız basılabilir mi diye. «Küçük Ağa» yarım yamalak çıktı bileceksiniz. Birinci cildi çıktı. İkinci cildi yok. Hadi, başka bir yayınevi lütfetti. Ayrı bir takdimle, birbiriyle hiç bağdaşmayacak bir takdimle ortaya çıktı. Sonra, bir tesadüf. Milli Eğitim Bakanlığının. «Çağdaş Türk Yazarları» gibi bir teşebbüsü oldu da, —kısa zamanda, işlemez hale gelmek üzere— orda basıldı. Yok gene kitap. Ben bulamadım. Piyes yapmam istendi. Evde yoktu. Aradım, ben bulamadım. Kalmadı gene. «Küçük Ağa» yok demektir. Çünkü kitapçın yok. Öbür taraf derhal, ikinci baskı, üçüncü baskı, dördüncü baskı, beşinci baskı... Sen o zaman yok olursun elbette. Dağıtımın yok. Yani kısacası diyorum sağ, san'atı bırakmış, san'atçısını bırakmış. Doğuştan kendisi için çalışacak san'atçıları bırakmış. Doğuşu, adamın mizacı sağ. Ama bulamamış ayak basacak bir yer. Çoğu çürümüş. gitmiş. Bir takım enayiler direnmiş. Bir takım açıkgözler cephe değiştirmiş. Çünkü orda şöhret var. Orda para var. Ben bilirim. Gerekirse, onlardan birisi sorsa da cevap versek, yüzde yüz sağdayken, bugün en hızlı ortanın solu yazarları biliyorum ben. Çünkü orda buldu ortamı. Suçlamak da insanın elinden pek gelmiyor. Adam yazmak istiyor. İyi kötü, kaabiliyeti de var. Neticeyi almak ister bu adam. Kapı kapı dolaşıyor. Hangi kapı açıksa, ordan içeri giriyor. Yani bunu ben yapmadım diye övünmekten çok, onlara acımak istiyorum. Ben direndim. Ama o adamları da suçlayamıyorum. Suçlanacak insanlar, başkaları. Cidden acıdır. Şaşılacak kadar gaflettir. Tekrar ediyorum. İnsan, kafasıyla yönetilir. Onun için saldırı, daima kafayadır. Kafalaradır. En iyi yolu da bunun, nutuk atmak değil. Hiç değil. İlim hiç değil. Yani o sosyoloji, ekonomi bilmem ne üzerinde atılan nutuklar, veya sıkılan palavralar,zannedildiği kadar netice almaz. Ama aynı hedefe yönelmiş bir roman, iyi yazılmış bir roman, altüst eder. İyi bir şiir, altüst eder. Tekrar ediyorum: Marxizmi, Marx veyahutta Lenin değil, dünyaya yayan, şairlerdir, hikâyecilerdir, romancılardır. Bunlar yaymıştır. Ve her cephenin edebiyatçısı vardır. Ve en elverişli cephe, san'at için en elverişli cephe, sağdır. Hürriyetçi cephedir. İnsanın hürlüğünü, yapıcı gücünü tanımayan bir san'at, yaşayamaz. Ancak kavga gücüyle kendisini kabul ettirir. Bugün, olan budur. O eserlerin, güzelliğinden değil, o eserlerin çeşitliliğinden değil, kavga güçleriyle onlar kazanıyorlar. Var tabi içlerinde, başarılı olanları da var. Devekuşu olmaya lüzum yok. Ama istedikleri noktaya gelseler, hepsi sudan çıkmış yosuna dönecceklerdir. Artık edebiyat olmayacaktır. San'at olmayacaktır. Olmuyor nitekim. Olmuyor. Son zamanlarda sosyalist dünyanın büyük problemidir. Üzerine makaleler yazıldı. Niçin edebiyatımız geri diye. Olmuyor ve bunu kendileri de söylediler. Belli açıdan bakacak ancak insana. Tek açıdan bakacak. Ve öyle yorumlayacak. Halbuki senin hürlüğün var. Sen iyiye iyi, kötüye kötü demek şansına sahipsin. O? Hayır. O, belli şeylere iyi, belli şeylere

kötü demek zorunda. Yani şu demin söylediğim objektif olma vasfını —ki mühim bir vasıf bu— onu peşin peşin kaybediyor. Sağ, halbuki serbest. Her şeyi söyleyebilirsiniz. Gören gözünüz varsa, hüküm veren bir kafanız varsa, doğruyu söyleyebilirsiniz siz. Doğru yorum yapabilirsiniz. Ortam sağlansa, sağda öyle edebiyatçı çıkar ki, öyle san'atçı çıkar ki. Nitekim dünyada çıkmıştır. Ama biz, bırakın kendi kıymetlerimizi ve kaabiliyetlerimizi, dünyadan da toplamıyoruz, bizim paralelimizdeki eserleri. Halbuki sol, bunu yapıyor. O, bütün dünya kitaplıklarını Türkiye'ye getirdi. Fransa'nın en güzel solcu yazarını getirdi Türkiye'ye, İngiliz'in getirdi. Alman'ın getirdi. Amerikalı'nın getirdi. Rus'un getirdi. Bulgar'ın getirdi. Siz, dünya kitaplığının çoğunluğunu teşkil eden yazarları, sağcı yazarları, bırakınız kendi memleketlerinde, hiç değilse, onlar çevrilseydi. Onlar da yok. Onun için sağ, bomboş bir çöl gibi gözüküyor. Hakikaten bir devlet politikasıdır bu. Ve dünyanın her yerinde vardır. En hür memleketlerde dahi san'at iktidarların ciddi bir meselesi olmuştur. Hiç alâkalarını kesmemişlerdir. Almanya'da, Fransa'da, İngiltere'de daima kontrol altındadır. Daima çaba vardır. İktidarın karakteri neyse; o yöndeki san'at ve edebiyatı desteklemek için devamlı bir çaba vardır. Türkiye bunu görmedi. Ne yaptı hükûmetler, san'at ve kültür konusunda? Hiç. Ellerindeki tiyatroları, kendi öz malları olan tiyatroları, sola kaptırdılar. Yani açığını kapattığı, her sene onmilyonlarca, yüzmilyonlarca lira ödediği tiyatroları kaptırdı. Şehir tiyatrosu meselâ. Senin benim verdiğim vergilerle yaşayan ve her sene yirmi milyon, yirmibeş milyon lira açık veren, gene bu açıkların kapatılması, bizim sırtımızdan mümkün olan tiyatro, bu çoğunluğun tiyatrosu değildir. Bu, belediyenin dayandığı düzenin tiyatrosu değil. Sağcı eser yok. Ben biliyorum, kaç tane kıymetli, sağcı eser oynuyor. Ve bırakın, hadi yok yerlisi diyelim. Dünyada yığınlarla sağcı eser var. Geçtik sağcısından, şöyle politik olmayan eserleri oynasınlar. Hayır, illâ tandanslı olacak. Bu belediye buna göz yumarsa, veyahut bu durumu idrak edemezse, bu budalalığa düşmüşse, sağ ne yapsın! Sağ, kaderine razı olsun. Bu lâfın altını çizin. Bu lâfı hatırlayın. Sağ, kaderine razı olsun. İlgi göstermedikçe san'atçısına, okumadıkça, desteklemedikçe, bu kader iyi olmayacaktır. Ve dünyanın hiç bir yerinde olmamıştır.

San'atçı, her devirde, her toplumda mutlaka bir «tavan arası» devri geçirir. Yokluğa katlanır. Demek istediğim bu: Kuru fasulye ve tavan arasına katlanmalıdır. Gene tekrarlıyorum: Biz, bombalar patladıktan sonra öğreniyoruz. Sana'tçı olacaklar, bir şeylere katlanmalı. Ne diyorduk? Hah! bu katlanma işi. Şimdi ben izin isterim. Biraz da kendimden bahsedeyim.

1949'du. Birgün, şimdi iyice meşhur olan bir şair, Türkiye'nin en büyük dergisinden benimle konuşmak istediklerini söyledi. Ve beraberce gittik. Vali muavinliği yapıyordum. Hakikaten bir tek pantalonum vardı, ve yama tutmuyordu artık. Kendim yamıyordum. Pardesünün altında giyebiliyordum ancak. Gittik. Bana yeni çıkaracağı bir derginin ortaklığını teklif etti. Meslekle en ufak bir ilişkim yoktu o zaman. Gazetecilikle, dergicilikle. Fakat, «zararı yok, öğrenirsiniz», dediler. Bana büyük bir imkân hazırlanmıştı. Tabi sevindim ve işe başladım. Fakat daha ilk sayı hazırlanırken, anlayışıma, inancıma aykırı birkaç yazı gördüm. Girmesi isteniyordu bunların. «Müsaade ederseniz bunları koymayalım.» dedim. «Hayır. Koyacağız, onlar bizim arkadaşımızdır.» dedi patron. Ve ben ortaklığı feshettim. O tek pantalonla döndüm vali muavinliğime. Aldanmış olabilirdim, ama emin olun üzülmüyorum. Öğüt vermek lâzımsa elli dördüncü yaşın ukalâlığıyla, bunu öğüt olarak söylüyorum.

Katlanın bir şeylere. Kazanırsınız sonunda. Mutlaka kazanırsınız.

PINAR : — Çok teşekkür ederiz, sayın Buğra.

Türk Ruhunun Şaheser İfadesi

SÜSLEME SANATIMIZ

Millî Tezyinatımız Üzerine

Saim OKAN

Anlatım şekillerinin en güçlüsü olan san'at, bir inancın, ahlâkın, kültürün, hissin ve heyecanın estetik hüviyete büründürülmesidir.

Yunan san'atını, Hint san'atını, Mısır, Asur ve Türk-İslâm san'atını birbirinden ayıran hakim özellikler, o medeniyetlerin temelinde yatan inançlardır.

Leonardo Da Vinci'nin tablolarına, Mozart'ın, Bethoven'in müziğine, Koca Sinan'ın mimarî şaheserlerine, Mısır pramitlerine, Yunan heykellerine akan ruh budur. Bu eserleri şekillendiren his ve duyguların kaynakları değişiktir. Herbiri, ayrı fakat, mutlaka bir idealin, inancın, kültü-

rün mahsulü, tezahürü olduğunu haykırır.

Hattat Karahisarî'ye, âmâ olma pahasına, Süleymaniye'nin kubbesine «Ayet-ül Kürsi» yi işleyen sâik budur.

Bugün elimizde, iki asırdan beri darbelenmiş, hor görülmüş bir inanç, düşünce, akıl ve ahlâk silsilesinin temsilcisi bir millet ve onun san'atı var.

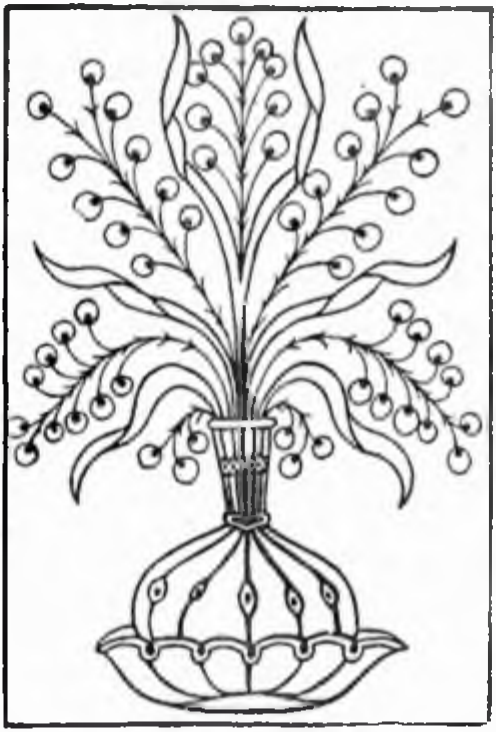
Yüce bir yaşama modelini insanlığa sunan şanlı ecdadımızın, kendi kültür ve san'atının bir parçası olan Millî Tezyinatımızda söz edeceğiz.

Türk Süsleme San'atının, dünya san'atında ayrı, üstün bir yeri, rengi vardır. Öyle ki, «... *İslâm milletlerinin İslâmiyet devrindeki san'atlarını yakından tetkik edecek olanlar, bu sanatların arasında epeyce büyük farkların bulunduğunu görürler.*

Arap eserlerinin, mübâlâğalı bir süs zevki içinde tafsilâta boğulmuş, karışık tezyinatlı ağır eserler olduğunu; İran eserlerinin tezyinî fantaziye daha mütemayil bulunduğunu; Hint san'atı eserlerinin, oralardaki cesim ve içine girilmez ormanların ve Hint dinlerinin mistik evsafını haiz karma karışık şeyler olduğunu kolaylıkla müşahede ederler.

Türk san'atı ise; terkibindeki sadelik, mübâlâğadan azâdelik, şekillerinin ahengi ve mantıkiliği ile, bunlardan tamamen ayrılmaktadır» (1).

Değişik devirlerin tezyinatını bir arada toplayan «Topkapı Sarayı Harem Dairesi» gezildiğinde; «Rokoko»

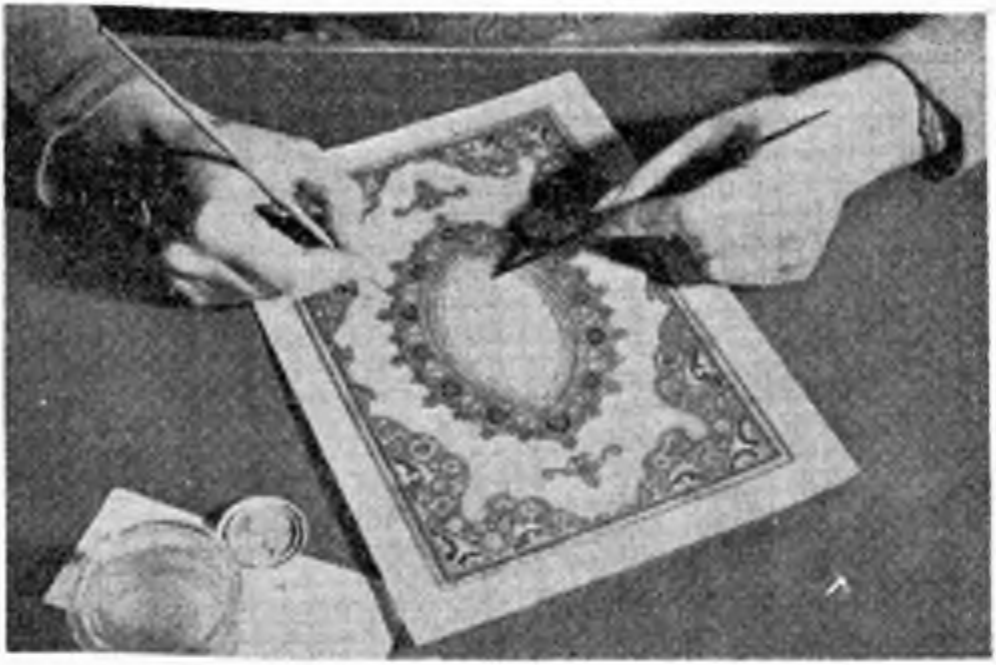

Yahya Efendi Dergâhında bir taş üzerinde hicrî 1112 senesine ait buketli vazo.

denen garp usûlü süsleme ile kendi millî tezyinatımızın hususiyetleri arasındaki fark hemen göze çarpar.

İşlendikleri maddelere göre bazı farklar gösteren, fakat esaslarında bir bozulma görülmeyen, taşa, demire, deriye, kumaşa, çiniye, cama, kâğıda nakış nakış işlenen tezyinatımızın tertip kanunları aynı ahenk içindedir. Şüphesiz, bir kitap sayfasındaki o ince nakışlar, tahtaya oyulmaz, taşa kazılamaz. Tahta ve taşa, aynı desenler daha büyük ve ona göre tafsilâtsız oyulmuştur. Çinicilik,

(1) Celâl Esad Arseven, **Türk Sanatı Tarihi**. c. II, İstanbul, İstanbul Maarif Basımevi, t.y. s. 6-7.

Çalışma anında...

minyatür, tezhip, Türk san'atçılarının göz nurları ile renklenmiştir.

Sefere çıkan akıncının okunu, kılıncını, yayını süsleyen, atının özengisini, eğerini bezeyen, su içtiği çeşmenin taşlarına işlenen, namaz kıldığı ve huşû içinde yaradanına el açtığı camilerin tavan ve duvarlarını yalayarak geçen, evindeki sahanına, kaşığına, okuduğu kitaba, kapısına dolabına, tavanına nakış nakış işlenen tezyinatımız, Müslüman - Türk'ün, yüksek ideallerinin pınarından süzülüp gelen yüksek duygu ve ince ruhunun, san'at olgunluğunun akisleridir. Aynasıdır.

Engin bir san'at anlayışı ve kabiliyetine sahip olan milletimizin genç evlâtları, asırlarca sahip olduğu san'at tarihini bilmiyor, sevmiyor ve özlemiyorsa; kabahatı, bu sahada ciddî ve tam bir çalışmanın yapılmamasında aramalıyız.

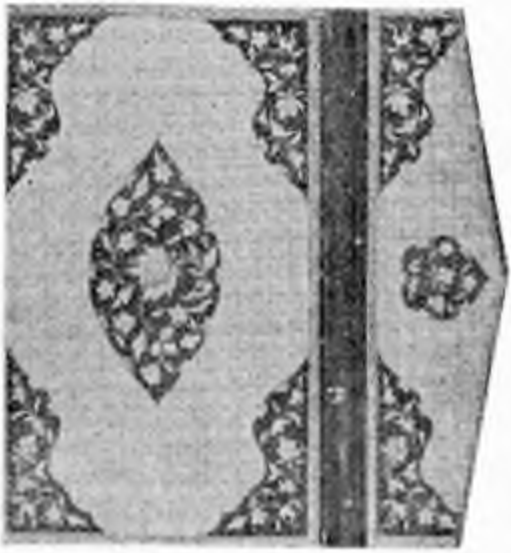
Son iki asırdır, milletin siyasî hayatına el atmış olan iktidarlar ve san'atçılar, millî tarihimize, kültürümüze ve san'atımıza sırt çevirmişler; millî kültür ve san'atımızı güçlendirecekleri yerde; onu, hem genç dimağlara aktarıp hem de dışımızdaki dünyaya tanıtacakları yerde garbın, garplının rüşvet kabilinden sarfedeceği takdir ve iltifatına, ikramına, bahşedeceği bir payeye ulaşmak için hiçe saydılar. Millî sanatımıza devlet kapılarını kapadılar, ölüme terkettiler.

Tarih boyunca kurduğumuz devletlerde binlerce usta, binlerce san'atkâr, binlerce el, kafa ve kolun abide-

leştirdiği san'at harikaları ve bu abidelerimizi nakış nakış donatan millî tezyinatımız, tarihin kör çukurluğuna gömülmek istenmiştir.

Dünya müzelerinde, Türk Süsleme San'atları baş köşeleri süslediği halde, Endülüs (Gırnata) Medeniyetini, insanları ile birlikte yok eden, yakan, yıkan ve üstelik küstahça *«Çoban ve muharip olan Osmanlıların ne san'atı, ne de san'atkârı vardır»* (2) diyen Avrupalının san'at eserleri ve san'atçısı, körü körüne taklit edildi

Dünü tenkit, yarın için de çarpık düşünceler hazırlamak ve takdim etmek, bu devrin en bariz vasfı olmuştur.

Süslenmiş bir cilt kapağı.

Tarihi, diğer toplumlarla kıyaslanmayacak derecede canlı ve hareketli olan milletimizden, *«bu mevzuda bize bir metod, yazılı olarak intikal etmiş değildir. Şu halde onları öğrenebilmek için, bizim gerek cedlerimizden kalan kitapları, gerekse rasladığımız abideler üzerinde neler yapıldığını görmek ve öğrenmek imkânımız vardır. Ancak geçmiş asırlardaki araştırmacılarca bunların kıymeti lâyıkıyla anlaşılamamış, bilhassa Avrupalı müelliflerce, bu işin mahiyeti çıkmaza sokulmuştur. Türk'e değer vermeyen Haçlılık zihniyetiyle, [Türk'ün eserleri] hep civarımızdaki milletlere mal edilmiştir»* (3).

«... Bildiğim Avrupa ve Birleşik Amerika Müzelerinde "Rakka, İran ve hattâ Araplara aittir." diye etiketler konmuştur. Bu yanlışlığa Yunanistan'da, Atina'da tesadüf olunur. Üstelik Türk eserlerine «Türk» denmez de «Asie Mineure San'atı» etiketi yapıştırılır. Bunlarda, tabiatiyle bilgisizliğin ve Haçlılar ruhiyle beslenen, ilim ve san'at adamlarına yakışmaz aşağı hisler yoluyla gelen düşmanlıkların da rolü vardır. Yoksa garp müzelerinde teşhirde olsun, depolarında olsun, sayılamayacak kadar çok Türk sanat eseri bulunmaktadır. Eğer bunlar taraf tutmayan mütehassıslarca yeniden tesbit edilerek meydana konacak olsa; mevcut san'at eserlerinin yarısından fazlası, bize ait olarak, yerlerinde yeni etiketlerle teşhir olunacaktır» (4).

(2) A.g.e., s. 9.

(3) Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, **«Türk'ün Eserleri Civarımızdaki Milletlere Maledilmiştir,»** **Tercüman (Ramazan İlâvesi)**, 30 Ekim 1972, s. 4.

(4) Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, **50 Türk Motifi.** İstanbul, Doğan Kardeş Yayınları, t.y. s. 7.

Şehzade Mehmed Kütüphanesi No. 102'de el ile Fatih Sultan Mehmed'in Hususi Kütüphanesi için sarayın nakışhanesinde süslenmiş kabının miklebi ortasındaki şemse.

Asırlar boyu süregelmiş Türk Süsleme San'atımız (Milli Tezyinatımız), kendine ait değerleri küçük görme hastalığına kurban edilemez.

Gönül isterdi ki; okullarımızda ve bilhassa sanat tarihi derslerimizde Millî Tezyinatımızdan ve san'atımız uğruna göz nuru döken «*Kara Me*milerden, *Baba Nakkaş*lardan, *Çiçek Ressamı Mehmet*'den, *Hattat Ahmet Karahisari*'den, *Hattat Kazasker Mustafa İzzet Efendi*'den, *Hattat Mehmet Şevki Efendi*'den, *Müzehhip Karamani*'den *Ressam Nakşi*'den, *Ressam Şehit Hasan Rıza*'dan ve diğerlerinden bahsedilsin. Milletin genç dimağları, geçmişine tiksinerek, aşağılık duyarak değil; gıpta ile, hayranlık duyarak baktırılsın.

Milletin ümidi olan gençlerimizin kafalarına, düşünce çoraklığı ve fikir seyrekliği yerine, ecdadın ruh olgunluğu aktarılsın. Ruhları, yılların yeşertemiyeceği bozkırlar haline getirilmek yerine; büyük devlet olma idealleriyle beslensin ve herbiri; kendini bir değer olarak bilsin.

Ve yine gönül ister ki, millî sanatımızı ve sanatçılarımızı tanıtan toplantılar yapılsın, seminerler düzenlensin. Kütüphane ve müzelerimizdeki eserlerimiz incelensin. El yazması cilt süsleri, tezhip ve çiniler, eski ev ve binaların tahta nakışları, taş motifleri, ehil ellere tanınacak imkânlarla toplansın, tasnif edilerek millete aktarılsın. «*Milli Sanatlar Akademisi*» kurulsun. Bu yapılabildiği zaman, san'atımız müzelik olmaktan kurtarılmış olacaktır. Aksi takdirde bir avuç idealistin gayreti, olanca ulviliğine rağmen kesin neticeli bir çalışma olmayacaktır.

Millî san'atlarını, devlet politikalarının içine alan memleketlerin, bu yolda nasıl büyük kazançlar sağladıkları meydandadır. Sadece turistik bir veçhe kazandırılması bile, millî sanatımızın, dolayısıyle milletimizin, diğer ülkelerde tanınmasına vesile olacaktır.

«Pınar»ın önümüzdeki sayılarında «Millî san'atlarımız ve Millî Tezyinatımız» konusu üzerinde kıymetli yazılar okuyacaksınız.

Unutmayalım ki, ecdadımızı iyi anlamak; onlardan bize miras kalan Millî Kültür ve Millî San'atımızı anlamakla mümkündür. Yazılarımızla, ecdadımızı anlamaya ve tarih şuurumuzu olgunlaştırmaya vesile olabilirsek, kendimizi bahtiyar hissedeceğiz.

Eğitimci Gözüyle

Cevapsız Kalan Mektupların Düşündürdükleri

M. Doğan SİLLELİ

Her geçen gün sayıları biraz daha artan öğretmen arkadaşlarımdan çeşitli mektuplar ve haberler almaktayım. Gelen haberler sevindirici olmakla beraber acı kelimelerle dolu. Kısa zamanda neticeye ulaşmak isteyen ve enerjilerinin son damlasına kadar nefes tüketen öğretmenlerin mektuplarında hemen hemen aynı dert ve aynı sorular var. Bu sorular nedenlerle başlıyor, niçinlerle, nasıllarla uzayıp gidiyor. Acı kelimelerle gözler önüne serilen buhran, ateşin bacayı sarmak üzere olduğunu haber veriyor.

Bu duruma «DUR» demek isteyen bir avuç insan, şerefli bir milletin maymun iştahlı, hippilik ve serserilik özentileriyle dolu; okumaktan kaçan, bilgi öğrenmeye karşı olan gençliğiyle karşı karşıya gelince umudunu yitirmiyor. Korkuya kapılmıyor ve bu bir avuç insan, öğretmen ve öğrencilerle birleşmek, velilerle bütünleşmek ve milletin yaralarına merhem olmak istiyorlar. Fakat öğrencinin eğitimini darbeleyen, bünyesini parçalayan, kafa yapısını dağıtan vasıtaların çokluğu, bu bütünleşmeyi engelliyor ve öğrencilerin başarısızlıkları birbirini takip ederek çoğalıyor. Bu başarısızlıklar karşısında şaşırıp kalan veliler ne yapacaklarını bilemiyor, ve gelişi güzel çarelere baş vuruyorlar. Ve verimli bir netice de elde edemiyerek kabuğuna çekilmek zorunda kalıyorlar.

İşte bu emeklerin boşa gitmemesi için «PINAR» vasıtasıyla bazı hususları açıklığa kavuştururken cevapsız kalan mektupları cevaplamak ve her haliyle okumaya karşı olan, iş yapabilme yeteneğine sahip olmayan, çabuk kızan ve çabuk köpüren bir gençliğin içine girmek mecburiyetinde olan herkesin kabul etmek mecburiyetinde olacağı bazı gerçekleri yeniden hatırlatmak istedim.

Osmanlı İmparatorluğunun «Hasta Adam» olarak suçlanmaya başlandığı Tanzimat yıllarından bu yana milletimize yön vermek için çırpınanlar, gerçeklere korkusuzca bakabilme cesaretini kendilerinde bulamadıkları için, «gerçek» korkusuna ve «gerçek» kuşkusuna tutulmuşlardır. Bunun için başarılı olamadıkları gibi, başarısızlıklarının ceremesini de milletimizin omuzlarına yükleyivermişlerdir. Bu ceremeleri çok pahalıya ödemek mecburiyetinde kalan milletimiz, hâlâ ucuz elde edilen bu küçüklüğün acı sancılarıyla kıvranmakta, ve gerçek kurtarıcılarını beklemektedir. Bunun için öğrencilerin, öğretmenlerin ve velilerin bilgi, anlayış, analiz ve sentez gibi uygulamalarla çeşitli problemleri çözme yeteneğine büyük ölçüde ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçların kısa zamanda ve zahmetsizce gerçekleşmesine imkân yoktur. Çünkü fikir hareketleri kısa zamanda olgunlaşamaz. Hele taklitçilikle, ithal malı düşüncelerle uzun yıllar oyalanmış veya fikirsizliğin potasında kendi benliğini yitirmiş insanların arasında bu olgunlaşma, daha uzun süreye ihtiyaç gösterir.

Bu çetin yarışmanın kazanılması, milletimizin kendi benliğine yeniden kavuşması için, yapılacak savaşları ve mücadeleyi kazanacak becerikli ve iş yapabilen insanlara ihtiyaç vardır.

Yüz yılları aşan olumsuz denemeler bize becerikli, verimli ve yapıcı insanlar kazandırmadığı gibi, gerçekler karşısında donup kalan beceriksiz, verimsiz ve sorumsuz insanlar hediye etmiştir.

Karaltısı gittikçe üzerimize abanan buhranların giderilmesi, başımızda çöreklenen problemlerin halli, «İş bilmeyen» insanların yarım yamalak gayretleriyle halledilecek cinsten değildir. Milletimiz, ilimde ve teknikte büyük hamle yapmış milletlerle yapacağı çetin mücadeleyi bilgili, becerikli ve gerçekleri olduğu gibi görebilen ve gördüklerinin, duyduklarının yorumunu yapabilen insanlarla kazanacaktır.

İşte bu insanlar, kalbi kötülüğe bulaşmamış, hâlâ çocuk ruhunun verdiği heyecanlarla dolu gençler arasından çıkacaktır. Bu küçük ruhları büyük heyecanlarla, büyük ideallerle tutuşturarak, milletimizin İstiklâl Harbi yıllarında silâhıyla kazandığı zaferi, fikir yoluyla devam ettirmeliyiz. Millî Mücadele yıllarının millî rûhunu gönüllere işleyerek yeni zaferler kazanmalıyız. Bunu başarabilmek için de gençlere «Bir şeyin daha mükemmeli varken azıyla yetinmemeleri» gerektiğini ve «emeksiz yemek olmayacağını» öğretmeliyiz. Zaten eğitimin ve öğretimin gayesi burada düğümleniyor. Eğitim sayesinde öğrenciler okuduğunu anlar, anladığını sözlü veya yazılı olarak anlatabilir hale geldikçe daha iyiye, daha güzele, daha mükemmele doğru yürüyecekler ve iyiyi, güzeli, mükemmeli benimseyeceklerdir.

Oysa bugün çarklar tersine dönüyor. Orta dereceli okulların ilk bölümlerinde, ilkokullarda olduğu gibi çeşitli sebeplerden dolayı öğrenciler okuduklarını doğru ve çabuk anlama, tabii ve mânâlı okuma alışkanlıklarını geliştirme yeteneğine sahip olamıyorlar. Böylece üst sınıflara geçtiklerinde denize düşen yılana sarılır hesabı basite, kolaya ve vurdumduymazlığa doğru koşuyorlar. Netice olarak başarısızlıklar başarısızlıkları kovalıyor. Başarısızlıklar altında ezilen öğrenciler, okuyama ve öğrenmeye karşı çıkıyor, zamanla çevrelerindeki her şeye karşı kötü gözle bakmaya başlıyorlar.

İnsanlar, genel olarak, bilmedikleri şeylerden korkar ve kaçarlar. Bu durum okullarda daha sık görülür. Oysa kaçmak ve vurdumduymazlık, hiç bir şeyin çaresi değildir. Başarının yolları da buradan geçmez. Okuduğunu doğru ve tam olarak anlamayan insanlar, başarılı olamazlar. Onun için ilkokullardan üniversitelerin sonuna kadar başarıların ilk basamağı olan sözlü ve ya-

Ağam Deme!

Bir çağ ki, ağam deme;
Yürekler yanar.
Diri diri göğüs yarılır,
Kalbler gömülür.
Bir feryat ki, ağam deme;
Yürekler yanar.
Yıkanır damarlar şarapla.
Şarap düşünür ellerde.
Bir böyle taş ki, ağam deme;
Yürekler yanar.
Baba oğul - oğul baba,
Dümensiz gemi cehil elinde
Kalbler öyle kara ki, ağam deme;
Yürekler yanar.
Bir kervan gider çölün içinde.
Bir adam somun tanrısı karnında
Kalb gözü örtük, ağam deme;
Yürekler yanar.
Bir çağ doğdu da kara üstüne,
Nur yağdı gökten.
Nurdan öksüz topraklara.
Sayılar yeke indirgendi.
Bu dem,

Yeke cebir oldu kırk.
Bir böyle övgü ki, ağam deme;
Yürekler çağlar,
Yine
Sürdüler, aklara, karaları,
Asırlarca.
Onlar sürdükçe, aklar devleşti.
Karalar karalar geri devleşti.
Süre geldi bu savaş - süre gidermiş.
Boş.
Bir gerçek ki, ağam deme;
Yürekler çağlar.
Bu ak dâvâ bizim.
Aklara bürünelim, aklar içinde
Yürüyelim.
Ezanlı sabahlara - ezanlı iklimlere
Yürüyelim.
Kara-kızıl burçlara
Dikelim akları.
'Senedi batıl olur, batıl olan dâvânın'
Bu, onların.
Sen, bu kal'alar bizim de, ağam;
Yürekler çağlasın,
Aklara doğru.

Yetkin DİLEK

zılı anlatım uygulamaları, yalnız edebiyat ve kompozisyon derslerini değil bütün dersleric beraber hayatın tamamını etkilemektedir. Bundan dolayı, okumanın önemi çok büyüktür. Bilgili, becerikli ve gerçeklerden korkmayan insanları yetiştirmenin ilk şartı, insanlara okumasını öğretmektir.

Okuma, fikir hareketlerinin başlangıcıdır ve bir kafa meselesidir. Kafa meseleleri, hiç bir zaman, mide meseleleriyle bir tutulamaz. Fikirlerin olgunlaşması için zamana ve planlı, metotlu çalışmaya ihtiyaç vardır. Onun için okumaya ve öğrenmeye yeni başlayanlarla okutmaya ve öğretmeye yeni başlayanlar, ilk zamanlarda çeşitli zorluklarla karşılaşacaklardır. Fakat öğrenme ve öğretme, zihinlerde bir elmas gibi parıldadıkça zorluklar birer birer kırılacak, şerefli milletimiz mutlu yarınlara kavuşacaktır.

Bu mutlu yarınların sönmez meşalesi olan öğrencilerime ve öğretmenlerime, gayretlerine yeni bir güç katması dileğiyle bir hatıramı anlatacağım:

12 Nisan 1968 tarihinde Çapa Yüksek Öğretmen Okulu'na komünistler tarafından baskın yapılmış ve silâhlar tabancalar patlamış, birçok arkadaşımız okullarının müdâfaasını yaparken yaralanmıştı. Hadiseden sonra bütün İstanbul, Çapa'ya akmış; kahpece saldırılara karşı kahramanca göğüslerini gerenleri bağrına basmaya gelmişti. O zaman ziyaretimize gelen bir ihtiyar, Kartal-Maltepe'den geldiğini belirterek cebinden bir kimlik kartı çıkardı. Üzerinde «özlük» yazıyordu. Bizimle kader birliği yapmak için geldiğini belirten ihtiyar öğretmen, ağlamaktan konuşamıyordu. Titreyen parmaklarını kartın üzerinde gezdirerek okumamı istedi. 1928 yılının öğretmen okulundan, 1968 yılının Yüksek Öğretmen Okuluna gelen bu sözler üzüntüleri silen bir mesaj gibi kan ve barut kokularını silip süpürüyordu. Burada; «**Muallim olacaksın. Bu hayatın dinmek bilmeyen ve üzüntü kabul etmeyen mücadeleleri için kalbinde bir aşk duymuyorsan yolunu değiştir ve aramızdan ayrıl.**» yazılıydı.

Öğretmenliğin parolası, milletimizin kurtuluş reçetesi olan bu kelimeleri öğrencilerin gönüllerine yazacak olanlara ve yolunu değiştirmeyip aramızda kalanlara daha çok şeyler yazacağız..

Hikâye

— GAZİ DENGİZ —

MUSTAFA

Üniversiteye yeni geçmişti, ve daha ilk bir iki ayın derslerini görüyorlardı. Üst devrelerdeki tanımadığı öğrenciler bir gün «Tanışma Çayı» adı altında, konferans salonunda, bir eğlence tertip etmişlerdi. Eğlence saati, o da birçokları gibi konferans salonuna indi. Salon bir hayli genişti. Sıralar dolmuş, boş yer kalmamıştı. Uzun bir müddet boş bir yer aradıktan sonra gerilerde bir sandalyeye oturdu.

Mustafa, olan biteni merakla takibe başlamıştı ki, avını yakalayan kurt misali, hiç hoşlanmadığı tiplerden biri kendisine doğru yaklaşıyordu. Gelişi hiç de hoşuna gitmemişti Mustafa'nın... Serserilerin kıraliığını yapabilecek acaip mahlûk, Mustafa'ya seslendi:

— Hişt... Senin gibilere burada yerimiz yok aslanım. Bura senin gibi kürdoların yeri değil.. Defol git buradan...

Mustafa şaşırıp kalmıştı. Fakültenin talebesi değil miydi? Hem birinci sınıflarla tanışma çayı yapıyorlar, hem de kovuyorlardı. Anasının, babasının verdiği vergilerle yaşayan bir müessesede, böylesine bir serseri tarafından kapı dışarı edilmek istenmesi, Mustafa'nın çok ağrına gitmişti. Karşısında kendisini iğrenerek seyreden bu soytarının üzerine atılmamak için kendini zor zaptetti. Kavga ortamı hazırdı. Ama Mustafa bunu yapmadı. Kendine yapılan hakaret karşılığı bütün bir salonun huzurunu kaçırmamayı düşündü. Yerinden kalktı. Yavaş yavaş salonun giriş kısmına doğru ilerledi. Ağır ağır merdivenleri tırmanmaya başladığı sırada, nefes nefese birinin kendine yetiştiğini gördü. Yaklaşan genç, diğerine nazaran daha derli toplu, efendice görünüyordu. Soluyarak Mustafa'ya:

Affedersiniz, siz Necati'nin hemşehrisi değil misiniz?

— Necati de kim, tanımıyorum öyle birisini? Mardinliyim. Yeni geldim. İsmim Mustafa.

Büyük bir şefkat gösterisi ile:

— A... öyle mi?.. Hoş gelmişsiniz.

— Hoş bulduk.

dedi Mustafa. Karşıdaki, misafirperverliği elden bırakmıyor, vaziyete hakim olmaya çalışıyordu:

— Sizi Necati isimli bir arkadaşımın hemşehrisine benzetmiştim de... Bahçeye mi çıkıyordunuz?

— Evet.

— Henüz İstanbul'u bilmiyorsunuzdur. Size arkadaşlık edeyim müsaade ederseniz.

— Zahmet olacak.

— Estağfirullah...

Beraberce yürüdüler. Bir hayli ilerlemişlerdi. Sessiz uzakları seyrediyor görünüyorlardı. Fakat Mustafa, az önceki hakaretin tesiriyle kendi kendini yiyordu. Devam eden sessizlik, yerini konuşmaya terk etti. Genç, büyük bir tevâzu ile konuşmaya başladı:

— İsmim Sait. Diyarbakırlıyım. Fakülteye geçen sene girdim. Ne sıkıntılı günlerim geçmişti. Sizin de ayni sıkıntılarla karşı karşıya bulunmanızı istemem hemşehrim.

Kürtçe konuşuyorlardı. Sözlerinin Mustafa'da bıraktığı tesiri öğrenmek için dikkat eden Sait, konuşacağı sözleri itina ile seçiyordu:

— İlk yıl, buradaki kapitalist sosyete takımı, beni hor gördüler, toplantılarına almadılar.

Mustafa: «Demek bana yapılan başkalarına da yapılmış» diye düşündü. Ama Sait'-

in sözleri mânâlı idi, ve bir istikamete doğru kayıyordu.

— Tabi benimle beraber binlerce kişiyi, dedi Sait.

Mustafa dayanamadı. Atıldı:

— İşte şimdi beni de çıktığımız salondan kovdular. Senin yerin değil burası deyip attılar dışarı.

— Vah.. Vah... «Görüyorsun ya Mustafa, hemşehrilerimiz hep aynı şeye muhatap oluyorlar. Senin başına gelen daha yüzlerce hemşehrimizin başına geldi. Dayanamadık bu çileye.. Bu horlanmaya... Artık bu azgınlara, bu bedavacı takımına gerekli dersi vermeliydik Mustafa... Öyle de oldu. Horlanan Diyarbakırlı, Mardinli, Hakkârili kürt gardaşlarımızla elele verdik. Güçlenmeliydik. Bir arada bulunmalıydık. Bunun için örgüt lâzımdı örgüt... Ve kurduk örgütü. Artık bu burjuva süprüntülerine gerekli dersi verecektik.

Sait neler söylüyordu? Neydi bu konuştuğu kelimeler? «Burjuva süprüntüsü», «örgüt». Anlamıyordu Mustafa. Ama hemşehriler olarak bir araya gelmek güzel şeydi. Bir araya gelindi mi kimse az önceki muameleyi Mustafa'ya yapamıyacaktı. Örgüt demek kuvvet demekse, kendilerini ezdirmemekse, hemşehrilerini korumaksa, yaşasın öyle örgüt diye düşünüyordu Mustafa. Sait kendinden geçmiş anlatıyor:

— Bunların burjuva babaları da iktidarda. Onlar da anana, babana senin muhatap olduğun muameleyi yapıyorlar. Savaşmalıyız Mustafa... Savaşmalıyız. Haklarımızı almak için savaşmalıyız. Ölmemek için öldürmeliyiz.

Mustafa peşpeşe sıralanan bu tahrikçi kelimelerin altında eziliyor, bir mânâ veremiyordu. Sait kükremiş, coşmuştu. Mustafa'nın gözlerine gözlerini dikti:

— Bizi önemsemiyen, bütün Doğuyu ihmal eden hükûmet de olsa isyan etmeliyiz, isyan... Bu kapitalist hükûmet, karşımıza faşist ordusunu da dikse polisini de... Savaşmalıyız Mustafa savaşmalıyız. Haklı değil miyiz, neden ihmal edilelim, niye hor bakılsın bize?..

Sözünün burasında sesinin tonunu alçaltı:

— Bak Mustafa sana kardeş nasihatim. «Sürüden ayrılanı kurt kapar» derler... Doğru. Eriyip kaybolmamak için beraber olmalıyız. Beraber, yaşama savaşımızı vermeliyiz.

Mustafa düşündü, doğruydu hep bunlar. «Sait doğruyu konuşuyor, doğruyu söylüyordu. Rezil olmamak için, ayaklar altında ezilmemek için «örgüt» olmak lâzımdı. Sonra bu memeketin gerçek sahipleri kendileri değil miydi?.. Dedesi Balkan harbinde şehit olmuş, onun babası da doksanüç harbinde tam altı yerinden kurşun yarası almıştı. Nasıl olur da bu kadar fedâkâr Diyarbakırlıyı, Mardinliyi ihmal edebilirlerdi? Hor görebilirlerdi? Yok artık, dayanılmaz doğrusu. Babasının oğlu olsa bu zihniyetle savaşmalı. Böyle düşünceleri yerden yere vurmalı» diye mırıldanıyordu. Mustafa derhal kararını bildirdi. O da «örgüt» olacaktı. «Örgütün» şartları ne ise hemen kabule hazırdı. Bir an önce diğer arkadaşlarla da tanışmayı arzuladığını bildirdi.

Sait:

— Aceleye lüzum yok, epey bunaldın... Hele şöyle bir pastahanede ferahlayalım.

Az ileriki pastahaneye girdiler. Sait'in samimiyetine karşı Mustafa: «Param az, pastahaneye girmeyelim» diyemedi. Gerçi burası, pastahaneden çok meyhaneye benziyordu. Garsona, Sait:

— Bana aslan sütüyle meze, arkadaşa pastayla meyve suyu getir, deyince garsonun dudak altından alaylı tebessümünü Mustafa bile farketti. Lâkin, zihni hep salondan kovuluşunda, horlanan Doğunun acıklı halini düşünmekteydi. Sait şişeleri açtı. Üzerinde «yeni rakı» yazıyordu. Demek Sait rakı da içiyordu. Ailesinden içki hususunda «kaç kaçabildiğince» sözünü bellemişti. Şimdi Sait, böylesine hor gördüğü bir şişeden kadehine koymuş, ilk defa Mustafa'nın içmesi için kendisine uzatıyordu. Alabilir miydi?.. «Ben içki içmem» dedi. Sait: «Erkekliğin şanındandır içki. Biz de öyle diyorduk. Çekilmiyor hayat kardeşim. İçmiyorduk. İçmeye mecbur kaldık. Hem kim demiş buna içki. Bunun esas adı derdalandır, derdalan!..

Demek «örgüt» olmak için içki de içilecekti, Doğuyu kurtarmak için, lâzımsa bu da yapılabilirdi tabi... Sait'in devam eden ısrarları karşısında Mustafa dayanamadı. Garson bir kadeh daha getirdi. Bir yandan içiyorlar, diğer taraftan fındık ve leblebileri atıştırıyorlardı. Mustafa, yavaş yavaş kendini kaybediyordu. Sait'in anlattıklarını duyuyor muydu? Nerden... Ne var ki ikidebir Mustafa'nın sallanan başı, Sait'in konuşmalarını merakla takip eder süsünü veriyordu. Artık iradesi gevşemişti.

★

Gözlerini açtığında bir odada olduğunu farketti. Bütün vücudunu bir kırgınlık sarmıştı. Gözlerini oğuştururken annesini hatırladı. Odada onu aradı. Annesi, hasta olduğu zamanlar onun hatırını sormadan diğer işlere geçmezdi. Onun gönlünü alır, sonra avluya çıkarak topal ineğin yemini hazırlardı. Şimdi ise annesini ortalıkta göremiyordu. Nereye gitmişti acaba? Yoksa o hasta haliyle Mustafa'sının uykusunu bölmeye kıyamamış, ineğe mi bakmaya gitmişti?... Hemen yatağından doğruldu... Fakat... Hayır... Burası Mustafa'nın küçüklük hatırlarını taşıyan ev değildi. Ne duvarda asılı seccade, ne de yer darlığından yaz kış kaldırılamayan hasırları görebildi. Uyku öncesini düşünmeye başladı. Sait'i hatırladı. Ama buraya nasıl geldiklerini hatırlayamadı. Şimdi ise Sait ortada görünmüyordu. Odada bir ileri bir geri geldi-gitti. Pencereden karşı apartmanların büyüklüğüne gözleri takıldı kaldı. Nerede damı akan evleri, nerede şu apartmanlar. Peki bu yattığı yatak... O kadar yumuşak ki, Ya şu etraftaki döşeme, koltuklar, masa... Herhalde Mustafa'daki bu kırgınlık çocukluğundan beri yattığı taşlaşmış yatağın yerini masallarda tahayyül ettiği şu eşyanın almış olmasından olsa gerek. Gerçekten «örgüt», verdiği mücadele ile Doğuya, köyüne, akrabalarına bu imkânları götürebilecek miydi?... Hasta annesi, yattığı şu yatakta yatabilecek miydi?... O zaman hastalık da geçer, diye düşündü Mustafa. Sait'e göre bütün bunlar gerçekleşiyordu. Artık aracının tefecinin değil hürriyet, Doğulunun oluyordu. Ama bütün bunların gerçekleşmesi için «örgüt»e tam itaat şarttı. Niye itaat edilmesin ki.. Bu mücadele ile Doğu kurtarılacaktı.

Vücudundaki kırgınlık gittikçe Sait'in anlattıkları bir bir aklına geliyordu. Sait, Doğuda kurulacak devletten bahsetmişti: «Neden, Doğuda bizim bir devletimiz bulunmasın, radyolarımız kürtçe neden yayın yapmasın? Neden çocuklarımıza kürtçe ders verilmesin?.. Sebep ne?.. Biz de bu topraklar üzerinde yaşamıyor muyuz? Amerika niçin bizi sömürsün... Amerikan emperyalizmine paydos diyeceğiz. Sonra Sait «Tam bağımsız gerçekten demokratik Türkiye kurulmalıdır». demişti. Bu sözleri hatırladıkça tekrar zihninde bir yorgunluk hissetti. Sağındaki kuş tüyü yatağa uzanıverdi. Artık gelecek birini beklemeliydi. İçeriye Sait mi, başkaları mı girecek bilemiyordu. Merak ta etmiyordu, nerede niçin bulunduğunu. Gözleri kapanır gibi oldu. Kapının gıcırtısı ile tekrar gözlerini açtı. Hemen kalktı, yatağın üzerine oturdu. Hiç tanımadığı bir çift gözle karşılaştı. Bu gözler davetkâr gülümsüyordu. Kız bir an devam eden şaşkınlığı, gayet rahatlıkla, ustaca bozdu. Hareketlerinden bu işi defaatle uyguladığı sezilebilirdi. Ama Mustafa...

Kız:

— Günaydın, şekerim.

Mustafa şaşırarak «günaydın» diyebildi. Mustafa hoşlanmamıştı bu kızdan. Hareketleri yapmacık, cıvık, cıvıktı... Kopuk takımının anlattığı genelev kadınlarını hatırladı. Herhalde bu da bunlardandı. Fakat ne hakla yalnızca bu odada bulunuyordu. Nikâhlı karısı mıydı ki?.. Kızcağız hizmette kusur etmemeye çalışıyor ve beceremiyordu.

Kız:

— «İstersen aşağıya inelim, arkadaşlar bekliyorlar», dedi.

Mustafa acele cevap verdi:

— Az sonra giyinir inerim, siz buyurun.

Hızla söylediği bu sözler, şu fahişe kılıklı kızı bir an önce başından savmak için söylenebilecek bir çift sözden başka bir anlam taşımıyordu. Giyinmeye ne lüzum vardı ki... Esasında soyunmamıştı. Ama

CEMİYETE YAKARIŞ

Endişeyle gezinir kelimeler dilimde
Meteor sıcağıyle yakar dudaklarımı
Bir sıkıntı, bir tufan, bir yangın var içimde
Hüzünle dolaşırım vatan sokaklarını.
Ya mehtapsız bir gece, ya yıldızsız karanlık
İsler, dumanlar sardı gözümü perde perde!
Uykuda ve rüyada tüm insanlık, tüm varlık
Kâbuslar dolaşıyor ufkun açtığı yerde.
Yıldızların semaya serpilişleri gibi
Uzak ve soğuk ruhlar dağılmış yeryüzüne.
Kavuran bir kasırga, bir fırtına, bir tipi
Bir sünger çekecektir, korkarım nas üstünel
Soran yok ki derdimi, açılayım, yanayım!
Çiçek koparır gibi geçer gider günlerim!
Eller maddeden yana, ben mânâdan yanayım
Simsiyah saçlarımı ağartır hüzünlerim.
Sanki insanlığa ben yabancı bir çehreyim
İçimde bin kayguyla yalvarırım ağlarım
Bir fanus etrafında çırpınan pervaneyim
Uçurumun dibinden ses verir yankılarım...
Ne hisse gelip ağlar, ne görür yok oluşu
Taş mıdır! Sade yürür! Fakat sessiz, kayıtsız!
Yaşarım göz yaşımda yaklaşan son buluşu
İşte ben böyle garip, işte ben böyle bahtsız.
Ümitsiz olmam gerçi, yeri yok inancımda
Fıtratın kanununa çelik ağla bağlıyım
Lâkin bu gidişl Yazık! Bitecek uçurumda
İşte ben cemiyete bunu haykırmaktayım...

Gömülü ÇOBAN

Sait'e bunun ne anlama geldiğini soracaktı. Niye kendisi gelmedi de bunu gönderdi... Ceketini aldı, giydi. Kapıya doğru ilerledi. Oda küçük bir salona açılıyordu. Bu salon da alt kata bir merdivenle bağlanıyordu. Merdivenden iner inmez Sait'le karşılaştı. Hemen onu bir kenara çekti, heyecanla:

— Kimdi bu kız?

— Heyecanlanma, o da örgütten.

— Ne... Nasıl olur?.. diyordu Mustafa. Sait yine dünden beri devam ettiği nutuklarına yeniden başlıyor, Mustafa yapılan tahrikçi konuşmalara cevap veremiyordu.

Sait:

— Bu iş fedâkârlık ister, bu iş cesaret ister. Bizi bu hale sokanlar, hakimiyetlerini yatarak kurmadılar ki... Çalıştılar... Kadınıyle, erkeğiyle omuz omuza çalıştılar. Biz de çalışacağız. Saide bizim, biz onun. Birbirimiz için çalışıyor, birbirimiz için çarpışıyoruz. O, Doğunun bütün fedâkâr analarını, ninelerini, bacılarını temsil ediyor.

Mustafa verecek cevap, söyleyecek söz bulamıyordu. Yalnız, Saide denen bu kızdan hoşlanmamıştı. Mustafa bütün Doğuyu biliyordu ama, köyünün kadınlarının tır-

nağı olamazdı bu sürtük.

Sait: «Bırakalım bunları. Nasıl, rahat uyuyabildin mi?» Mustafa cevap vermedi. Sait'in az önce anlattıklarına dalmıştı. Bu sırada Saide içeri girdi. Elinde bir tepsi tutuyordu.

— Size güzel bir kahvaltı yapmıştım da...

Beraberce masanın başına oturdular. Saide tam Mustafa'nın karşısında oturmuş, gözlerini gözlerinden ayırmıyordu.

Saide:

— Nerelisiniz?

— Mardin'liyim...

— Belli Batılılara benzemiyorsunuz.

Bu sözden Mustafa duygulanmıştı. Doğulu oluşu, her hatırlatılışta hep gördüğü hakareti hatırlıyor, arkasından hep Sait'in anlattıkları zihninde şekilleniyordu.

Mustafa:

— O benzememe değil midir ki bizi her gittiğimiz yerden kovduruyor.

Saide, Mustafa'nın demek istediğini anlıyor fakat anlamamazlıktan geliyordu:

— Bununla çirkin olduğunuzu söylemek istemedim. Bilâkis her genç kızı baştan çıkaracak kadar, güzelsiniz, yakışıklısınız.

— İltifat ediyorsunuz.

dedi Mustafa. Bu sözü birkaç kere gittiği sinemada öğrenmişti. Saide: «Hayır... Gerçeği söylüyorum.» diye ısrar etti. Bu konuşmalar arasında kahvaltı bitmişti. Kahvaltı boyunca Sait konuşmamış, sözü Saide'ye bırakmıştı. Saide, Mustafa'ya iltifatlara devam ediyordu. Neden Saide denen şu kız, kendisine bu derece yakın ilgi gösteriyordu, hem de Sait'in yanında. Gerçekten, Mustafa'dan hoşlanmış mıydı? Aşk denilen şeyin başlangıcı böyle mi oluyordu?..

Sait kalktı, «gidelim» dedi. Çıkış kapısına doğru ilerlediler. Arkadan giden Mustafa'nın kolundan tutan Saide büyük bir ihtirasla; «Gidiyor musunuz?» dedi. Gözlerini yüzünden ayırmıyor, derin derin soluyordu?

— Gidiyoruz... Sait'le çıkıyoruz.

Nereye çıkıyorlar, nereye gidiyorlar bilmiyordu.

Saide:

— Sizinle tekrar görüşmeyi çok arzu ederim dedi. Mustafa sadece gülümseyebildi. Kapıdan çıkan Sait'e yetişti. Kolundan tuttu. «Nereye?» dedi. Sait: «Arkadaşlara» dedi. Tenha bir sokak boyu bir hayli ilerlediler, ana caddede bir taksiye bindiler. Oldukça karışık yerlerden dolaşarak Sait'in tarif ettiği yerde indiler. Büyük bir apartmanın önünde duruyorlardı. Şimdi apartmanın alt katına inmişlerdi. Sait zili bastı. Kapıyı uzun boylu, parkeli, sarkık bıyıklı bir genç açtı. Konuşmadan iç odaya doğru ilerlediler. Mustafa'yı iyi döşenmiş bir odaya aldılar. Mustafa, «vay canına, örgüt de amma zenginmiş» diye düşündü. Demek, bir olunca, yardımlaşınca işler iyi gidecekti. Ama kayıtsız şartsız «örgüt»e itaat istiyorlardı. Usulden Sait, Mustafa'yı «örgüt» başıyla tanıştırdı. Diğerleriyle de teker teker tanıştılar. İçerdeki topluluğun, Mustafa'yı daha önceden gıyaben tanımadıklarını iddia etmek için budala olmak icabederdi. «Örgüt» başı, konuşacağı şeyi önceleri daha birçok Doğuluya uyguladığı için rahatça konuşabiliyordu.

— Doğunun gerçek evlâtları toplandık, yıkılmaz bir güç olduk. Artık bize yapılan zulümlere dur diyebileceğiz, alınmayan haklarımızı zorla da olsa alacağız.

Diğerleri sükutla dinliyorlardı. Sait, Mustafa'ya burada kalabileceğini, yabancılığı üzerinden atmasını telkin ediyordu, ama isterse Sait'lerde kalabilecekti. Mustafa Sait'lerin evde kalmayı uygun buldu. Evden çıkmak istediğinde Sait, Mustafa'ya işi olduğunu söyleyerek evi tarif etti. Mustafa evde istirahat edebilecekti. Otele de para verip durmaya lüzum yoktu. Nasıl olsa ev geniş, daha birkaç arkadaş kalabilirlerdi. Esasen, Mustafa, para sıkıntısı çekiyordu. Sait'in teklifini uygun buldu. Otelden ayrıldı, eve döndü. Gerçek kardeşlik, demek böyle oluyordu, demek Doğunun fedâkâr evlâtları birbiri için altlarındaki yatakları verebiliyorlardı. «Oh... Ne iyi arkadaşlık... Ne iyi kardeşlik...» Evde, kapıda kendisini Saide karşıladı. Saide'nin üzerinde sadece gecelik vardı. Mustafa, gözlerini üzerinden kaçırmak istedi. Saide onu salona doğru çekiyordu:

— Ah.. Geldiğine o kadar sevindim ki, yalnızlıktan patlıyordum. İyi, iyi ki geldin. Dur sana kahve yapayım, yorgunluk alır.

Saide rahatça hareket ediyor, Mustafa yapılan bu hareketler karşısında söyleyecek söz, yapacak davranış bulamıyordu. Kızın bu cömertçe hareketleri karşısında minnettarlık mı, yoksa pişmanlık mı duyacağını kestiremiyordu. Az sonra içeri salına salına, elinde tepsi ile Saide girdi. Kahveyi Mustafa'ya uzattı. Kendi de tam karşısında koltuğa gömüldü. Mustafa gözlerini bir ara Saide'ye kaydırdı, yüzü kızardı. Bir ara ikaz etmeyi düşündü. Ama boşver dedi. Nasıl olsa bakmıyordu. Dudakları yanarak acele acele kahveyi yudumladı. İstirahat edeceğini bahane ederek dün yattığı odaya doğru ilerledi. Arkasından gülümseyerek bakan Saide:

— Hep böyledirler. Ahmak çocuk alışırsın sen de...

Diye mırıldandı. Mustafa odaya girdi, kapıyı sımsıkı kapattı. Ceketini fırlatıp attı, yatağa uzandı. Az sonra derin bir uykuya dalmıştı.

Mustafa'nın daha sonraki günleri hep bilinen bir dairenin içinde geçiyor, monoton bir hal alıyordu. Ama ne var ki, oyalayıcı şeyler bulunması hasebiyle idealist Mustafa gitmiş, yerini eyyamcı Mustafa almıştı. Ekseriya Sait eve gelmiyor, «örgüt»te işleri olduğunu söylüyordu. Saide ile Mustafa'yı evde başbaşa bırakıyordu. Günler sonra Mustafa, Saide'yle yatıp kalkmaya da başladı. Sait'in bıraktığı nutuklara Saide devam ediyor, tatlı anılarının devamı için belirli eserleri okutuyor, anlatıyordu. Hep kendisine verilecek vazifeden bahsediyordu. Mustafa kendisine verilecek vazifeyi beklerken köyünü, anasını, akrabalarını unutmuş, onların önüne sisli bir perde çekmişti. Uzun süredir eve mektup da a mıyordu. Nihayet Saide kanalıyla Mustafa hakkında «örgüt»e müspet rapor gitmişti.

Bir sabah Sait erkenden eve geldi.

— Hazırlan Mustafa. Gidiyoruz... Beklediğin vazife sana verilecek.

Mustafa bir hayli heyecanlandı. İşte, «Kürtlerin emperyalizmden kurtuluş mücadelesi» şahsında da sembolleşiyordu. O mukaddes vazifeye koşmak için hemen hazırlandı. Aslında ev hayatından hoşlanmamıştı. Sık sık yatağına sokulan Saide'nin kolları arasında vatan kurtarma edebiyatından hiç bir şey anlamamıştı. Sadece kalıplaşmış birçok sözü ezberlemişlerdi. Artık Mustafa da, Sait ve Saide'ye yakın konuşabiliyordu. Sait'le evden çıktılar. Aynı yollardan «örgüt»e vardılar.

Bu evde ilk tanıştıkları «örgüt» başı gayet soğukkanlılıkla Mustafa'ya yapacağı işi anlatıyordu. Bir askeri arabayı uçurmak vazifesi verilmişti. Birkaç kişiye de gemi batırmak, köprü uçurmak vazifeleri verilmişti. Konuşan, Mustafa'ya son hatırlatmalarını yaparken:

— Arabayı uçuramazsan mutlaka birkaç gerici-faşist subayın işine bakmalısın. Dedi. Mustafa'nın hemen hareket etmesi gerekiyordu. Süratle kendini evin dışına atmıştı. Şimdi kara kara düşünüyor, ne berbat bir işin içinde olduğunu idrak ediyordu. Hele birkaç tane subayın katledilmesi, işine gelmiyordu. Bekleyen yavruları vardır diye düşündü. Ama Saide, okuduğu eserlerden bunlara acımayacağını, bir anlık tereddüdün, gericilerin ekmeğine yağ süreceğini anlatıyordu. Mademki böyle bir vazife almıştı, yerine getirmeliydi. Hem sadece kendisi değil, birçok «örgüt» mensubu buna benzer vazifeler almıştı. Yakalandıkları takdirde kendilerini kurtaracak bol elemanın olduğundan bahsedilmişti. Tekrar aklına getiremediği isimler adliyeye, polis teşkilâtına sızmışlar ve dâvâya gönül vermişlerdi. Mustafa söylenilenlere inanıyordu. Bir profesör, yanında, ders durumu kritik olan bir militana:

— Merak etme, eyleme devam, geçersin, demişti. Kararını verdi. Verilen vazifeyi yerine getirecekti.

Tarif edilen yerde askeri bir jeep duruyordu. Sağına, soluna baktı, kimse görünmüyordu. Elindeki bombayı jeepe fırlattı, süratle köşeyi döndü. Büyük bir gürültü çıkarken Mustafa, bir taksinin içinde bulunuyordu. Bir gün sonra «örgüt»e uğradı. Gazeteler, bir askeri jeepin meçhul kişiler

tarafından kullanılamıyacak tarzda tahrip edildiğini, faillerinin yakalanamadığını, tahkikatın devam ettiğini yazıyorlardı. Ölen ya da yaralanan olmamıştı.

«Örgüt»te onu gayet neşeli karşıladılar. En büyük başarı Mustafa'ya ait olmuştu. Herkes takdir duygularını belirtiyordu. Fakat Mustafa, yepyeni bir arabanın tahrip edilişi karşısında üzülüyor, üzüntüsünü karşısındakilerden gizlemeye çalışıyordu.

★

İki gün sonra, «örgüt»ün arka plandan idare ettiği bir gece tertiplenmişti. Ve Mustafa'ya da Saide vasıtasıyla özel bir davetiye bırakılmıştı. Artık ilk geldiği vakit kovulduğu gibi kovan olmayacaktı. Davetiyesi numaralı, ve hem de en önlerden idi. İki gün sonra Mustafa salona girerken hiç kimse «Hişşt... gel buraya» diyemiyordu. Salona eğlenceye gelenlerin çoğunu tanıyor ve çoğunun da «örgüt» mensubu olduğu gözden kaçmıyordu. Mustafa'nın hareketlerinde yorgun bir savaşçının halini görmemek mümkün değildi. Erken geldiği için numaralı yere oturmamıştı. Salonda geziniyor, tanıdıklarına selâm veriyor, onlarla konuşuyordu. Bir müddet sonra salon tıklım tıklım dolmuştu. Oturacak yer bulmak hayli müşkülдü. Artık eğlence başlıyordu. Eğlencenin başlayacağı sırada içeri her haliyle bu çevreye yabancı olduğu anlaşılan bir genç girdi. Çekimser davranıyor, kimseyi incitmek istemiyen bir haleti ruhiye içinde bulunuyordu. Bir müddet ürkek nazarlarla etrafına göz gezdirdi. Bu topluluğa merak edip gelmiş olduğu her halinden belli idi. Arka sıralardan bir yer bulabilmek için salonun arka kısmına yöneldi. Ağır ağır ilerliyordu. «Örgüt»ün ileri gelenlerinden biri, bu yabancının peşine takıldı. Olan, biten, Mustafa'nın gözünden hiç kaçmıyordu. Merakla takip ediyordu. Kendisine yapılan hakaretin hatırası hâlâ canlıydı. Aynı tip hakaret bu gence de yapılabilir mi diye düşünürken olan oldu. Yabancı gence doğru ilerleyen Vural, onu kolundan tutarak sarsmış, yüksek sesle:

— Ulan Kürdo, senin işin ne burada?.. Bas dışarı. Bas, yoksa çiğnerim ayağımın altında.

Genç, ne olduğunu anlayamamıştı. Yüzü kızarmış, mânâlı mânâlı ne var demek istiyordu. Ne yapmıştı, suçu ne idi? Bir toplum içinde böyle bir hakarete müstahak olabilmek için ne gibi bir hareket yapmıştı ki... Vural bu yabancı gencin yanından ayrılırken derhal dışarı çıkmasını da söyleyivermişti. Genç, mahzun, başı önde giriş kapısına doğru ilerlerken, Mustafa düşünüyor, kendi çektiği azabı yudum yudum tekrar tadıyordu. Onu ferahlatmak, yapılan hakaretin iç yüzünü açıklamak için ona doğru ilerledi. Tam bu sırada Levi'nin bu Anadolu çocuğuna yaklaştığını gördü. Mustafa da Levi ile bu mağdur yabancı gence iyice sokulmuştu. Levi iyice yaklaştığı gence Ahmet isimli bir arkadaşı tanıyıp tanımadığını sordu. Genç az önceki hakaretin tesirinden kurtulamamış bir vaziyette «Tanımıyorum» dedi. Kimseyle konuşmak istemediği her halinden belli oluyordu. Levi ise ısrarla onunla arkadaşlık kurmak istiyordu:

— Bir şeye üzülmüşsün sanırım, yanılmıyorum herhalde...

Genç:

— Hayır, bir şey yok.

Dedi. Levi:

— Hasan adında bir arkadaşım var, ona ne kadar da benziyorsunuz. Burada olsa idi tanıştırırdım.

Izdırabıyla başbaşa kalmak isteyen genci Levi, yalnız bırakmak istemiyordu.

— Herhalde dışarı çıkıyorsunuz, ben de sıkıldım, beraberce çıkıp dolaşalım.

Mustafa, Levi'nin bütün sözlerini duyuyor, yüzündeki ızdırabın çizgileri koyulaşıyordu. Hele Levi'nin kendisini Hakkâri'li İsmet olarak tanıtması, Mustafa'yı beyninden vurulmuşa döndürdü. Bütün vücudu tirtir titredi. Daha fazla sabredemedi. Avazı çıktığı kadar bağırdı ve Levi'nin üzerine atıldı. Levi, Mustafa'nın darbeleri altında yere yığılmıştı.

— Alçaklar... Sahtekârlar... Vatan satıcıları... Hepinizi geberteceğim, hepinizi...

Diyordu. Çığlıklar bütün salonu kaplamış, caz sesleri, müzik sesleri durmuş, danseden çiftler hep birden salonun kapısına üşüşmüşlerdi. Gördükleri manzara

tüyler ürperticiydi. Levi, kanlar içinde yere uzanmış, çırpınıyor, yanlarında bir genç onları şaşkın nazarlarla seyrediyor, Mustafa, Levi'nin üzerinde, vurdukça vuruyordu. «Örgüt»ün ileri gelenleri, Levi'yi Mustafa'nın elinden aldıklarında, Mustafa sinir krizleri geçirerek daha fazla dayanamadı ve külçe gibi yığılıverdi. Mustafa'yı hadise mahallinden acele olarak uzaklaştırdılar. Levi'yi götürmek için, birkaç arkadaşın kollarının arasına girmesi icabetti. Meraklı topluluğa, hadisenin şahsi bir mesele olduğu söylendi, az sonra müzik sesleri salonu yeniden doldurmaya, çiftler birer, ikişer pistte yer almaya başladı. Artık yapmacık da olsa Doğunun ızdırabı bitmiş, Amerikan emperyalizmi unutulmuş, fakir halkların savaşı bitmiş, çiftlerin «aşk yap» naraları başlamıştı.

★

Mustafa, gözlerini açtığı zaman Saide'nin evinde olduğunu farketti. Uyku öncesini zihninde canlandırmaya çalıştı... Hatırladı. Hatırladığı an, vücudunu yeni bir ürperme aldı. Yatakta sağına, soluna döndü. Tam bu sırada Saide içeri girdi. Mustafa, Saide'yi görür görmez ayağa fırladı:

— Hepinizi harcıyacağım, namussuzlar, vatan satıcıları... Allah hepinizi kahretsin. Kanıma girdiğiniz insanların hesabını verin..

Saide'nin yakasına yapıştı:

— Verin onların hesabını, hesabını verin. Hepinizi mahvedeceğim.

Saide bütün bunları soğukkanlılıkla karşıladı:

— Neler söylüyorsun Mustafa, saadetimizi yıkamayız, aşkımızı çiğneyemeyiz.

Saide şimdi bütün kadınlığını ortaya koyuyor, Mustafa'yı teskin etmeye çalışıyordu. Mustafa ter içinde kalmıştı. Ayağa fırladı. Saide'yi tekmelemeye, tokatlamaya başladı. Küfrediyor, «Hepinizi mahvedeceğim» diyordu. Oda, Saide'nin hıçkırıklarıyla dolmuştu. Mustafa, takatten kesilinceye kadar vurdu... Vurdu... Hıçkırıklar arasında olduğu yere yığılıverdi. Yirmi yaşındaki Anadolu delikanlısı, şimdi bir çocuk gibi hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Saide, Mustafa'nın boşalmasını bekledi. Kendini Mustafa'nın kolları arasına attı.

— Sensiz ne ederim.

Sahte göz yaşları artık Mustafa'ya tesir etmez olmuştu. Mustafa yeni bir dirilişin eşiğindeydi. Saide'yi kolları arasından itti.

— Şimdi hepinizi şikâyete gidiyorum.

— Kime?..

Dedi Saide.

— Polise... Hakime... Devlete...

Saide birden hırçınlaşıverdi. Genç yaşta hapishane köşeleri çekilmez, hele böyle rahat ve konfor bulunamazdı. Milletin ızdırabı üzerine kaldırılan kadehlerin tadının, ağzında birden acılaştığını hissetti, yutkundu. Tükürdü, tekrar tükürdü. Saide'nin bakışları hainleşti. Mustafa, Saide'de millete, dine, devlete karşı yönelen kin ve intikam bakışlarını görüyordu. Saide soğukkanlılığı elden bırakmadı:

— Demek bizi polise... Hakime... Devlete şikâyet ediyorsun. Demek öyle ha... Hatırlatırım, son pişmanlık fayda vermez.

Sözlerin Mustafa üzerindeki bırakacağı tesiri merak edercesine durakladı.

— Kimi kime şikâyet ediyorsun, Mustafa. Bugüne kadar kaç kişi şikâyet etti senin gibi!

Saide kelimelerin üzerine basa basa konuşuyordu.

Mustafa:

— Sizin sahtekârlığınızı, namussuzluğunuzu, vatan bölücülüğünüzü, devlet kundakçılığınızı, biz Doğuluları nasıl kandırdığınızı bir bir anlatacağım, bıkmadan anlatacağım. Emniyete, polise, devlete, ve de millete anlatacağım.

Saide tekrar:

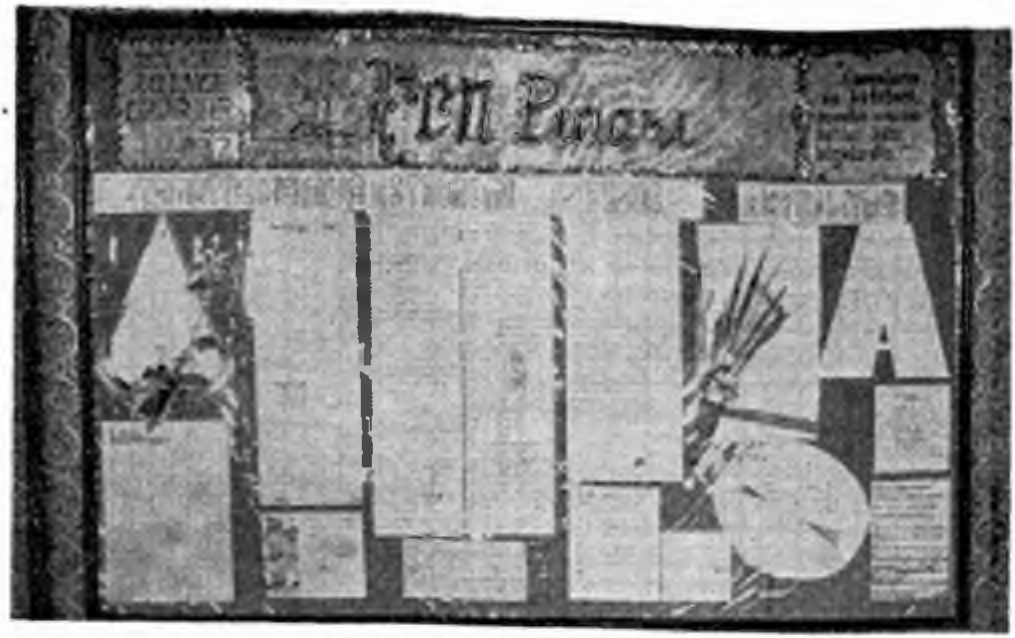
— Kimi kime anlatacaksın?

Diye, hain bir gülümsemeyle sordu. Devam edecekti, fakat Mustafa artık Saide'yi duymuyordu. Bakışları sabit bir noktaya çivilenmiş, mırıldanıyordu.

— Anlatacağım, anlayana anlatacağım... Millete anlatacağım.

Ağır ağır, gözlerini diktiği noktaya doğru ilerledi. Gözleri ışıl ışıldı. Mustafa yeni bir yolculuğun eşiğindeydi. Millete gidiyordu, halkının yanına gidiyordu..

Okullarımızdaki Duvar Gazeteleri

«Fen Pınarı»

Yarınların idarecileri, yarınların öğretmenleri, yarınların askerleri; kısacası, Türkiye'nin yarınlarının sahibi olacak olan gençlerimiz üzerinde ne kadar dursak, yeridir. Gençliğini ihmal eden; onun ruh ve madde dünyasını, kendi millî değerlerinin disiplinine göre yoğurmayan toplumlar, yarınlarına ümitle bakamazlar.

Gençlik, şüphesiz ki, yaşadığı çağ itibariyle, herhangi bir kaydın disiplinine kendisini hapsetmek istemeyen bir ruh yapısına sahiptir. O, dünyasını, kendisi kursun ister, ve gözlerine iliştirdiği toz-pembe gözlüğün arkasında alabildiğine emin ve alabildiğine başıboş bir hayatın özlemini duyar. Bu, onun, içinde bulunduğu çağın telkin ettiği, ve şüphesiz ki, geçici bir durumdur.

Fakat, gençlik, hayatını, kafa yapısını ve moral dünyasını, içinde bulunduğu çağda kazandığı müspet veya menfi değer ölçülerine göre oluşturur. Böyle olunca; bir toplumun, yarınlarına ümitle baktırtan da; yarınlarını kâbuslara boğan da, bugünün, şöyle veya böyle bir değerler manzumesine sahip kılınmış olan gençliğidir.

O halde, çağı gereği, dünyası, kurulmaya ve geliştirilmeye müsait ve muhtaç olan gençliğimizi nasıl bir eğitim ve öğretim tornasından geçirmeliyiz ki, milletimizin tarihi ve köklü yapısı, sarsılmaz dayanaklara oturmuş olsun? Bu, şüphesiz ki, çağımızın ve dünyamızın gereklerini, bütün girdi-çıktısıyla kavrayan bir millî terbiye ve eğitim faaliyeti olacaktır. Başkası değil.

Bu açıdan bakıldığında, ve hâlen uygulanmakta olan eğitim ve öğretim sistemimiz göz önüne getirildiğinde, insanın karamsarlığa düşmemesi mümkün değildir. Gençliğimizin gerek moral yönünün ve gerekse fikrî ve zihnî yapısının, millet varlığımızın değerleriyle ve zaruretleriyle disipline ediliyor olduğunu, hiç bir kimse iddia edemez. Onun içindir ki, ne toplum bilimlerinde ve ne de müspet bilimlerde, büyük çapta bir değer ortaya koyamamaktayız. Moral dünyamız ise, çeşitli zaaflar ve hastalıklarla dolu. Her yerde ve herşeyde taklit, insanımızda, kendisine güvensizlik ve aşağılık duygusu... Genel görünümüyle, Türkiye'nin toplum ve insan manzarası, maalesef bundan ibarettir.

Bununla birlikte, okullarımızda, bu şerefli millete mensup olmanın verdiği bir kıvançla, öğrencilerinin fikir ve moral dünyasını millî ideallerin ışığında oluşturma çabası içinde bulunan ideal öğretmenlerimiz ve idarecilerimiz de yok değildir. İşte, yazının başlığı olarak gördüğünüz «FEN PINARI» *deyimi, böyle bir çabanın meslekî zevki içinde bulunan* Trabzon Lisesi'nin «Fen ve Uzay Araştırmaları Kolu» *tarafından çıkartılan duvar gazetesinin ismidir.*

Öğrencilerin, hem yazma ve hem de araştırma alanlarında müspet bilimlerin disiplinine kavuşturulması, ve aynı zamanda onlara, moral yönlerini kuvvetlendirecek millî görüş açısı kazandırılması gayesiyle çıkartılan gazetenin ilk sayısında, «Neden Çıkıyoruz» *başlıklı makalede şöyle denmektedir:*

«*Diğer milletler, fen ve uzay alanında, ilim ve teknikte göz kamaştırıcı ilerlemeler kaydederken; biz, aydınlar ve millet olarak ne yapıyoruz? İlimlere metot olabilecek temeller ortaya atabiliyor, memleketimizin her köşesinde millet için tüten bacalar yerleştirebiliyor muyuz?*

«*Bu sorulara, yüzümüzü ağartacak cevaplar verebilmek güç! Tarihin en şanlı ve üstün medeniyetini kurmuş bir milletin torunları olarak, aydınlar olarak, gerekeni yapmamışız, ihmal etmişiz. O halde suçluyuz...*»

Başlığının yan tarafında «İlim, insanlığın yitik malıdır; her bulduğu yerden almalıdır» *vecizesini okuduğumuz* «Fen Pınarı», *gelecek sayılarında,* «İnsan Bilgisinin İmkân ve Vasıtaları» *konulu ilmî bir yazı serisine de başlayacağı müjdesini vermektedir.*

Biz «PINAR» *olarak, bu olumlu ve verimli teşebbüslerinden dolayı* «Fen Pınarı»*nın yöneticilerini,* Trabzon Lisesi Fen ve Uzay Araştırmaları Kolu'*nu tebrik eder, millet için harcadıkları çabalarında, başarılı olmalarını dileriz.*

Milletimizin ümidi, kendi değerlerine yürekten bağlı olan gençliğindedir.

«ZEHRA»

Mehmet BÖLÜKOĞLU

Kolej mezunu kızın bu gece partisi var. Halkın, masallarında tanışabildiği kambur Esesinden sağır Kösesine, seyrek basıp sık dokuyanından, her yumurtaya bir kulp takanına kadar, maddi rehavet kurbanı sosyete yavrucukları, akşama kadarki aşk yorgunluklarını, çılgınlık naraları patlatarak gidermeye çalışıyorlar. Ahlâkı, kimi, gençliğe ayak bağı olan burjuva kalıntısı üst yapı kurumu; kimi mânâsızlığı kadar boş, kitleleri oyalayan lüzumsuz bir müessese olarak gören bu modern zerdüşt havarileri, yarı karanlık hülyaları içinde, şampanya esrikliğiyle çakırkeyifler. Bir daha ele geçiremiyeceklerine inandıkları hayatın tadını tuzunu çıkarıyorlar, pervasız. Kâh ateş etrafında yamyam dansı, kâh köşk bahçesinin dolu havuzunda gece banyosu yapıyorlar. Ve kızlı-erkekli, vakitlerini ,keyiflerinin emrinde geçirebilmek için, kendilerince, alışılmışın bütün kayıtlarını kırıyorlar.

Böyle bir anda, eğlencesini, yumruk gibi boğazına tıkayan o mahut haberin gereği var mıydı? Kolej mezunu Zehra'nın babası, sosyete basmakalıplığından bıkkın-

lığı son kertesine ulaşmış bir köylü çocuğuymuş. Efendim köyünü öylesine özlemiş de, burnunda tütüyormuş da, yarından tezi yokmuş, hazırlığa başlamalıymış. Hep, mış mış mış. Canı cehenneme köyünün. Pis gübre kokularının, tavuk gıdaklamalarının da özlenecek yeri mi olurmuş. Güzel İstanbul. Sosyete hayatı. Senden ayrı geçen günlere, gün denir mi ki?

. . . . . .

Zehra'nın dedesi, koyunu, ineği, atı aygırı, yani malıyla, mülküyle memnundur hayatından. Oğlunun, torununun, gelininin gelişlerine sevinmiştir haliyle. Mümtaz bey, yılların ayrılık özlemiyle sılanın hasretini gidermeye koyulmuştur. Ana-kızın sosyete terbiyesiyle, köy görüşünde önemli değişiklikler olmaz önce. Gözlerinde köy gübreli, köylü hâlâ pistir, kabadır. Dedesinin, kendisine ve anasının kayıtsız hareketlerine müsamahakâr davranışı kabalık görüşünü yırtar. Demek ki köylü naziktir. Yemek akabinde yıkanan ellerle, ona pis demek de doğru olamaz artık.

Hür yaşayışına vurulmuş prangadan farksız olan bu günler, Zehra'nın sıkıntı günleridir. Sosyeteye dönünceye kadar, kendisinin bu gizli mahpusluğunu açıklamak için odasına kapanır. Kimseyle görüşmez. Böylece kendisini, daha doğrusu, babasını cezalandırmış olacaktır.

. . . . . .

Çiftlikte hayat, bir at hikâyesiyle başlar. Kimsenin dışarı çıkaramadığı Zehra'ya babası hanidir istediği otomobili aldığını söyleyince soluğu dışarıda alır. Fakat otomobil yerine bir atla karşılaşması, babasının ikinci soğuk şakasıdır. Ata atlar, binmesini öğrenirken, at dörtnala kalkar, ormana dalar. Ağaçlar arasından yel gibi geçerler. Üstünde titremektedir. Sonu ne olacaktır?

Atın sonu, bir maceranın başlangıcıdır, ama, nereden kestirebilecektir bunu? O sırada ormandaki bir oduncu, durumu farkeder ve yola atlar. Atı boynundan yakalar. Zehra attan düşmesine rağmen, oduncunun onunla değil de atla ilgilenişi, Zehra'yı sinirlendirir. Basit bir ağız kavgası, çiftlikte sıcak bir yakınlaşmayla unutulur. Olay şöyledir:

Oduncu Murat, dedesinin davetlisi olarak geldiği çiftlikte bir musiki ziyafeti çeker. Zehra, korkuluğun arkasına gizlenerek, Murat'ı sonuna kadar dinler. Demek, bu sadece kaba bir köylü değil, aynı zamanda ince ruhlu bir sanatçıdır. Yakınlaşma o anda başlar.

Murat, dışarıdan görüldüğü gibi değildir. Gerçekte kibar ve naziktir. Fakat, bu nezaketini daha çok atlara karşı gösterir. Zehra, sebebini sorduğunda; «onlar kötülük yapmasını bilmezler de ondan.» cevabını alır. Bu, insanlardan bir kaçışın mı ifadesidir? Zehra, Murat'ı yakından tanıma imkânları elde eder. Nitekim, birlikte gittikleri köylerde esas gaye olan «at satın almak» birbirlerini daha iyi kavramalarına yarayacaktır. Bu Anadolu genci, Zehra üzerinde şok tesiri vücuda getirir ve Zehra'nın sevmediği, zevk almadığı şeylere karşı ilgisini artırır.

«Zehra», dağıyla taşıyla Anadolu güzelliklerini dillendiren natüralist bir hikâyenin adı mıdır?

Yoksa, bir burjuva şımarığının, proleter hayatına imrenmesinin basit anlatımı mı? Her haliyle «Zehra», ne dağa taşa düzülmüş bir türkü, ne de doğru değerlendirmeden sapmış, «sosyal sınıf» muhtevalı realite dışı bir hikâyedir.

«Zehra», yüzyıllardır beklenen milli özü, sinema kalıbına dökme çabasında olan bir sanat eseridir.

Gittikleri yerlerde, yeni tip insanlarla tanışır Zehra. Kırların temiz havasını ciğerine doldura doldura yapılan basit piknik kahvaltıları, evinin yağlı ballı nimetlerinden daha iştah açıcı, daha lezzetli gelir. Erzakları bitince köylüye müracaat ederler. Köylüyü gerçek varlığıyla tanıyan Zehra, bu köy seyahatlerinde, kıyafeti de değişik olarak karşımıza çıkar. Kıyafetiyle de bir köylüdür o. Ve insanlığı, köylünün şahsında bulduktan sonra, kıyafetini de onun dünyasında olduğu gibi, tabii bir biçim içinde kabullenir.

Disiplinli halk ruhunun tezahür ettiği Kafkas oyunları, sosyete dansının dağınık

ve buhranlı havasıyla mukayese imkânı doğurur. Halkını, daha çok sever.

Teknik imkânsızlıklarına rağmen, ekin yığını, atla sürülen döğen, samimi ve cezbedici havasıyla Zehra'yı sarar.

Kısaca, köy hayatının toplu panoraması ve köylünün aksiyoner varlığı, gözler önüne serilir. Mutlaka, köylünün bütün hayat tarzı ve vasıtaları, sınırlı zaman içine sıkıştırılamaz. «Zehra»dan bunu beklemek haksızlık olur. Ancak, vardığımız bazı hükümlerle, bu husus hakkında da ilerde söz etmeden geçmeyeceğiz.

Murat'ı, evine kadar gidip, yaşayışıyla yakından izleyen Zehra, artık eski Zehra olmadığının farkına varmıştır. Konuşamayan ninesinin, deyneğini yere vurarak fikrini belirtmesi, Murat'ın ancak «evet» ve «hayır»lardan ibaret bir ses dünyasında sükûtu tercih edişi ayrı tesir bırakır. Kulübe duvarları at resimleriyle süslüdür. İnsanlardan bu derece uzak yaşayan bu Anadolu gencinin başına neler gelmiş olabilir? Ki bir dağ kulübesinde at resimleriyle süslenmiş bir odada yalnızlıkla dertleşmektedir.

... Ve bir yaz boyunca sürmesi düşünülen seyahat, on günü bile geçmeden, bir telgraf üzerine sona erince, Zehra gelmek için ne kadar direnmişse, dönmek için de o derece isteksiz olduğunu anlar. Arkasından toz bulutları kalkan dönüş arabasını seyretmek Murat'a, her ayrılık gibi, acı gelir. Fakat Zehra, o arabaya binmemiştir. Ömür boyu içinden ayrılmayacağına karar verdiği kulübe yollarını tutar. Ayrılığa dayanamayacağını bilmesine rağmen, Murat, acı bir dille Zehra'yı kovar.

Zehra tekrar eski arkadaşları ve eski hayatına dönmüştür. Lâkin eski Zehra olarak değil. Artık hayatın mânâsını kavramaktan uzak, gününü gün etmeden başka düşüncesi olmayan basit bir kız, çok gerilerde kalmıştır. Babasının ısrarına rağmen çok lüks bir otomobile, bir yarış atını tercih eder. Binicilik dersleri alırken, Murat'ın resmini şampiyonlar arasında görür. Ve bir kazadan dolayı bir seneye kadar kör olma tehlikesi geçirdiğini öğrenir. Murat'a koşar. Evlenirler. Mutlu bir sonla film nihayete erer. Burada biter mi? Film burada bitmez ama seyircinin sinemadan çıkış hazırlığı başlar. Yani burada senarist, çalışmasını noktalamalıydı. O, tekrar kulübeye dönüşler, altı ayın, seyirci gözünde altı gün bile tutmayışı, hiç konuşmadan bu kadar zaman bir arada yaşayışları, ninenin birden senarist tarafından kaybedilişi, yangın, çocuk, filmin sonundan ziyade, ikinci bir filmin başlangıcı olma görünümünde.

Fakat yenilik olması yönüyle bile senaryo takdire değer niteliktedir.

Zehra'da, Türk toplumunun iki tipi karşılaştırılıyor; bunlar:

1. Gayri millî düşünce tarzıyla, Avrupa tipi hayat akışına kendini kaptırmış, zengin bir ailenin koleji kızı, Zehra'yla (Hülya Koçyiğit),

2. Düzenin köleleştirdiği insanlardan uzak, hiç olmazsa körlükten önceki bir yılını, kendi ideal dünyasında geçirmeye uğraşan bir münzeviyi sembolleştiren Murat (Ediz Hun) tır.

BİZ
|||
BİLİRİZ

Biz biliriz kimin, öz diyarında
Hasret çilesiyle yakıldığını.
Biz biliriz zulmün zindanlarında,
En asil ruhların sıkıldığını.
Kırbaç, zalimlerin hunhar elinde,
İner mazlumlara her seferinde.
Biz biliriz günün, her saatinde,
Mahzun gönüllerin yıkıldığını.

Necati AYKAN

Ayrıca; Ana (Suzan Avcı), Zehra; Baba (Hulusi Kentmen) ise Murat tarafının yaşayış ve tezlerini pekiştiren tipler olarak sunuluyor.

Türkiye sinemacılığı, Zehra'yla yeni bir dünya görüşünün, insan ve kâinat anlayışının varlığını sezinliyor. Bu, alabildiğine müspet bir puandır.

Nitekim, Murat'a çizdirilen Anadolu insanının karakteri, Türkiye sinemacılığında, her ne sebeple olursa olsun, bugüne kadar tesbit edilebilmiş değildir: **«Burada insanlar paralarıyla değil, insanlıklarıyla bulurlar mutluluğu.»** Bu, maddesi görüşe bir isyan, bir darbe niteliği taşıyan söz, doğru haber ve sağlam muhakemenin imbiğinden süzülmüştür. Gerçeği kavramış Zehra'nın, inancıyla hayatiyet kazanan insanlara bakışı, onların yüce mertebesine ulaşmanın kolay olmayacağı da şu sözlerle dile getirilir: **«Ellerim hâlâ viski kokuyor. O temiz yüzlü insanlardan utandım.»**

Birbirine tamamen zıt iki kutbun arasında yaşamanın gülünçlüğü de anlatılır Zehra'da. Yani **«Orta»** denen kozmopolitizmin sakatlığı ifade edilirken, gerçeğe ancak köklü bir değişiklikle ulaşılabileceği söylenmiş olur. **«Zeloş değil artık, Zehra. Zeloş öldü.»** İnsanın ve insanların anlaşma yolunun ideolojik bağlarla temin edilebileceği; bunun dışında inançları ve dünyaları ayrı fertlerin anlaşmasının imkânsızlığı da belirtilir: **«Önemli olan Zehra'ya alışmak değil, dünyasını benimsemek.»**

... Ve insanın ancak ve ancak, kendi yaratılışının kaidelerine uymakla, bu kaidelerin sistemli varlığını kabullenmekle mutlu olabileceği, kurtuluşa erebileceği de işaretlenir:

«Yıllardır kayıp bir şey arıyorum.»
«Kimi?»
«Kendimi.»

Tertemiz millet inanç ve kültürünün, hayatla, cemiyetle pratik bağlarını kesmiş bir insan tarafından bile, dışı büyük içi kof batı kültürünü tuşa getirecek güçte bulunduğu, köksüz insanlara kültürünü anlatmada seçilmiş iyi bir yol.

Yücel Çakmaklı'nın bu değerli çalışması bir «Altın Koza» yla mükâfatlandırıldı. Hülya Koçyiğit iyi bir oyun çıkardı. Ediz Hun, tipine uymayan bazı hareketler yapmak zorunda olduğu için, zaman zaman tabiilikten uzaklaştı. Genellikle rol durumu, pürüzü az, sade bir akışta, tabiilik çizgisindeydi. Şüphesiz, beklenen, daha doyurucu bir sanat kişiliğinin ortaya konmasıydı.

Yücel Çakmaklı, millet ideolojisini sinemada canlandırmak gayretinde olan bir yönetmen. Bir röportajda sinema görüşünü şöyle özetliyor:

«Sinema bir eğlence vasıtası olduğu kadar bir telkin, bir propaganda vasıtası da oluyordu. Sol bundan uzun süreler yararlandı. ...verdikleri şeyler halkın eğilimlerine ters düşüyordu. Fakat bizim anlayışımızdaki sağ temalı filmler, halkın zihniyetine, yaşantısına ve eğilimlerine uygun düştüğü için geniş ilgi gördü.»

İlk çekimi **«Kâbe Yollarında»**dan sonra, devam eden eserleri, ve eserlerinde vermek istediği ruh hakkında da şunları söylüyor:

«Aslında 'Birleşen Yollar' 'Çile' ve 'Zehra' filmlerim de birbirini tamamlayan prodüksiyonlardı. ...Bir kısım halk, kendi kökünü ve özünü muhafaza ederken, diğer bir kısmı bunlardan kopmuş, batıya yönelmiş ve fakat çoğunluğu itibariyle ona da erişememiştir. Huzursuzluk içinde bocalayarak, araştırmaktadır.»

Yücel Çakmaklı, sadece ızdıraplarımızı bilen ve millet hayatının trajik hikâyesini vermekle yetinen bir yönetmen değildir. Onca kurtuluşun tek formülü vardır:

«... dine yönelme, Hıristiyani anlamda manastıra çekilmek değil de, temel yaşayışımızdaki aile değer ve ahlâk ölçülerine göre bir yaşayışa dönüştür. Din büyük ölçüde buna yardımcı olmaktadır. [İnsan] sırasında ve yerinde camie gitmek, dua etmek, namaz kılmak gibi dini görevleri yaparak... ferahlığa ve huzura erişiyor.»

Bu iyi niyet ve samimi düşüncelerden kuvvet bularak, —erişilmek istenen gaye madem ki meydandadır,— müşterek bir otokontrolle çalışma muhasebesini yapmak, mecburi bir ameliye haline geliyor:

Filmin özü realisttir. Bu noktadan özüne uygun olmayan bazı sahne ve motiflerin yerine daha güzellerinin yerleştirilmesinin

mümkün olduğunu ve hayatın alabildiğine zengin bulunduğu gerçeğini göz önünde tumak gerektiğini hatırlatalım.

Umumunda yer almış olan ve üzerinde, anlatımında titizlikle durulması gereken bir husus var. **Buhranın ve derdin hiç bir surette ferdi olmadığı ve kurtuluşun da yine ferdi olamıyacağı...** Zehra, gerçeği buldu, evlenerek mutlu oldu, ama geride kalan Çiçek çocukları ne olacak? Sonra Murat'ın dağ başına itilmesinin asıl sebebi olarak, attan düşmüş olmasının gösterilişi, biraz daha üzerinde düşünülmesi elzem bir noktadır. Bu düşüş, Murat'ın temiz millet inancını temsil ettiğinden, toplumun inancına düşman insanlar tarafından bir komplo şeklinde gösterilebilirdi. O zaman seyirciye, müşahhas «inanç düşmanları»nı sergilemek kolaylaşacaktı. Devamla Murat'ın dağ başında çaresiz kıvranışları yerine, köylünün kaynaştığı bir köyde, aksiyon ruhunu temessül etmesinin konuyu daha cazipleştireceği düşüncesindeyiz.

Farklı kültürler arasındaki tezatların anlatıldığı esnada, maddi açıdan elle tutulur uçurumlar alabildiğine çıplak gösterilmesi gerekirken, tersine kapatılmaya çalışılıyor. Köy, arı sütünden kuş tüyü döşeklere varıncaya kadar her şeyin bol olduğu köy müdür artık? O, Zehraların çiftliği, Anadolu köyünü temsil edemiyor, edemez. Köylü, bin bir yokluğun içinde, ızdırapla pençeleşen, buna rağmen inancına bağlılığı sağlam bir topluluktur. Ekonomik refahın gösterilmesi, bütün film boyunca yer alan zengin tabiat manzaraları, yeşillikler, ağaçlıklar, Anadolu'nun güzel olduğunu anlatmak için yeterli malzemedir. Ancak, her geçen gün, yaşayışın milli olmayışından doğan aksaklığın, Anadolu yeşilliklerini çöle çevirme, ağaçları acımadan tüketme ve insanların yüzünü kavurma temayülü gösterdiğidir gerçek olan.

Anadolu'nun güzelliği nereden doğmaktadır? Bu tespit bize önemli ip uçları verecektir. Anadolu'yu Anadolu yapan, ne ağacı, ne taşıdır —o da kalmışsa tabii—. Anadolu, asırların koparamadığı bir inanç silsilesine tâbi, fedakâr insanların barınağıdır. Yani, Anadolu, temiz inanç dolu olduğu için Anadolu'dur. Ele almamız gereken Anadolu, dağı taşı, ördeği, kuşuyla mücerret bir tabiat değil, insanı ve sosyal yaşayışıyla, natüralist anlayışın dışında, tüm bir **milli hayatın** hakim olduğu beldedir.

Anadolu insanının kibar ve müsamahakâr olduğunu gösterebilmek için, gelininin dekolte içinde karşısında oturup, sigara fosurdatmasına gözyumuşu bir kayın baba için Anadolu'da yapılamayacak davranıştır. Başka yönlerle anlatılmalıydı, nezaket.

Filmi tabiileştirebilmek maksadıyla eklenmiş bazı sahnelerin de hiç gereği olmadığını belirtelim. Sudan geçerken, Zehra'nın düşmesi, folklor ekibinin gösterisinin hiç kesilmeden verilmesi, Zehra'nın döğen sürmesi v.b. Bunlar mutlaka olacaksa, o zaman akışa uydurulup, kopukluktan kurtarılması gerekirdi.

Her şeye rağmen Zehra, samimi hislerin ve bir şeyler yapabilme gayretinin ifadesi ve yeni bir anlayışla, **«Milli Sinema»**da başlangıç hamlelerini başarması yönüyle takdire lâyıktır.

Ne yazık ki, fikir hürriyetini maskelemiş ve Marxizmi refleksin şartı haline getirmiş çevreler hâlâ bir adama övgüler düzmekteler. Beynelmilel çapta korunma kararı alınmış Yılmaz Güney için, Fransız Sinematekinin kurucusu Henri Langlois «Dünya Sinema Müzesi»nde özel köşe ayırır; Variety dergisinin yazarları, öve öve tüketemez; mahpusluktan kurtarmak için bütün sinema âlemi harekete geçirilmek istenir. Bunun karşısında **«Zehra»**, ve Yücel Çakmaklı'nın öteki eserleri, bırakınız dünyayı, Türkiye'de kaç yazar tarafından gerektiği şekilde değerlendirilir?

İdeolojik yapıları zıt insanların anlaşma imkânının yokluğu nasıl ortadaysa, aynı değerlere bel bağlamış fertlerin de, eriyip gitmemeleri için bir araya gelmeleri o derece gereklidir.

Yücel Çakmaklı'yı, sinemada yıllardır beklenilen milli ruhun habercisi olarak candan kutlar, bu yöndeki çalışmalarında başarılar dileriz.

İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu Mezunları

Öğretmen, Türkiye'nin ve Türk insanının geleceğini şekillendirecek olan

retmen Okulu'ndan mezun olup, kendilerini bekleyen mukaddes görevinin başına koşan yeni öğretmenlerimizin listesidir.

Kendilerine, millet ve memleket hizmetindeki çalışmalarında başarılar dileriz.

1) Ali Turhan — *Muş Lisesi, Matematik-Fizik öğretmeni*
2) Ferhat Demircan — *Muş Lisesi, Fizik-Kimya öğretmeni*
3) İsmet Coşkun — *İsparta, Eğridir Lisesi, Felsefe öğretmeni*
4) Hidayet Aydın — *İsparta, Yalvaç Atatürk Lisesi, Matematik öğr.*
5) Kâmil Demirbaş — *İsparta, Senirkent Lisesi, Fizik-Kimya öğr.*
6) Altındal Gülgül — *İsparta, Gönen İlköğ. Okulu, Fizik-Kimya öğr.*
7) İsmail Gençoğlu — *Van Atatürk Lisesi, Felsefe öğretmeni*
8) Nevzat Gökçe — *Van, Erciş Lisesi, Felsefe öğretmeni*
9) Halil Buttanrı — *Van Kız İlköğ. Okulu, Edebiyat öğretmeni*
10) Emine Özgün — *Gümüşhane Lisesi, Matematik-Astronomi öğret.*
11) Turan Erkenekli — *Elâzığ Atatürk Lisesi, Fizik-Kimya öğretmeni*
12) İsmet Ayhan — *Elâzığ Kız İlköğr. Okulu, Matematik-Fizik öğr.*
13) D. Müjgan Erdem — *Konya, Akşehir Lisesi, Biyoloji öğretmeni*
14) Ali Kurt — *Konya, Bozkır Lisesi, Felsefe öğretmeni*
15) Hacı Zaralı — *Kayseri, Sümer Lisesi Matematik-Astronomi öğr.*
16) Nazlı Dinç — *Sivas, Zara Lisesi, Edebiyat öğretmeni*
17) Osman Tosun — *Sivas İmam-Hatip Okulu, Edebiyat öğretmeni*
18) İnci Etiler — *Ankara, Kırıkkale Lisesi, Felsefe öğretmeni*
19) Süleyman Demirel — *Erzurum Lisesi, Matematik-Fizik öğretmeni*
20) Esma Uçar — *Erzurum, Pasinler Lisesi, Fizik-Kimya öğretmeni*
21) Hüseyin Can — *Erzurum, Şenkaya Lisesi, Felsefe öğretmeni*
22) Leyla Zağyapan — *Erzurum Yavuz Selim İlköğ. Okulu Edeb. öğ.*
23) Nesrin Kayaalp — *Gaziantep, Nizip Lisesi, Biyoloji öğretmeni*
24) Kerim Yazlık — *Artvin, Şavşat Lisesi, Felsefe öğretmeni*
25) Hüseyin Duvarcı — *Artvin Kâzım Karabekir Lisesi, Felsefe öğr.*
26) Yusuf Akbudak — *Artvin, Ardanuç Lisesi, Biyoloji öğretmeni*

27) Nesrin Ercan — *Elâzığ Atatürk Lisesi, Felsefe öğretmeni*
28) Selâhattin Yavuzçetin — *Kayseri Lisesi, Fizik öğretmeni*
29) Hasan Kul — *Mardin, Kızıltepe Lisesi, Felsefe öğretmeni*
30) Şenol Demiroğlu — *Adana Karşıyaka Lisesi, Edebiyat öğretmeni*
31) Yusuf Yıldırım — *Çorum, Sungurlu Lisesi, Edebiyat öğretmeni*
32) Mübeccel Özmen — *Çorum Erkek İlköğr. Okulu, Biyoloji öğretm.*
33) Yıldırım Büyüksaraç — *Yozgat Akdağmadeni Lis. Mat.-Fiz. öğr.*
34) Aysel Öztaş (Aygün) — *Diyarbakır Lisesi, Edebiyat öğretmeni*
35) Orleyhan Sezer — *Diyarbakır Li esi, Felsefe öğretmeni*
36) Refik Suat Işıldak — *Erzincan Lisesi. Fizik-Matematik öğretmeni*
37) Musa Kâzım Karaca — *Kayseri İmam-Hatip Okulu, Edebiyat öğr.*
38) Yaşar Aktaş — *Denizli, Çal Lisesi, Edebiyat öğretmeni*
39) Hacer Müfide Koral — *Denzli, Çivril Lisesi Felsefe öğretmeni*
40) Ayla Özer — *Denizli, Çal Lisesi, Felsefe öğretmeni*
41) Muhlis Özkan — *Tunceli Kalan Lisesi, Biyoloji öğretmeni*
42) Kâmuran Ölçmengil — *Edirne, Keşan Lisesi, Fizik-Matematik öğr.*
43) Üçler Güler — *Tekirdağ, Malkara Lisesi, Edebiyat öğretmeni*
44) Bayram Merdan — *Malatya, Hekimhan Lisesi, Edebiyat öğretm.*
45) Mehmet Güven — *Malatya Kız İlköğ. Okulu, Fizik-Kimya öğret.*
46) Mehmet Ceren — *Burdur Lisesi, Fizik-Kimya öğretmeni*
47) Ömer Yılmaz — *Uşak Lisesi Matematik-Astronomi öğretmeni*
48) Nazım Şahin — *Siirt Kız İlköğ. Okulu, Matem.-Astron. öğretm.*
49) Ali Pancar — *Nevşehir Kız İlköğ. Okulu, Matem.-Astron. öğret.*
50) Mehmet Yıldız — *Afyon Kız İlköğr. Okulu, Fizik-Kimya öğretm.*
51) Emine Özel — *Edirne Kız İlköğ. Okulu, Fizik-Kimya öğretmeni*
52) İhsan Ünver — *Edirne Erkek İlköğ. Okulu, Matem.-Astron. öğr.*
53) Karip Işık — *Kars Kâzım Karabekir İlköğr. Okulu, Biyoloji öğr.*
54) Selâhattin Ünlü — *Kars Kâzım Karabekir İlköğ. Okulu, Matematik-Astronomi öğretm.*
55) Mahmut Doğanay — *Urfa Kız İlköğ. Okulu, Fizik-Kimya öğretm.*
56) Döner Eser — *Maraş Kız İlköğ. Okulu, Biyoloji öğretmeni*
57) Mehmet Ünal — *Sakarya, Arifiye İlköğ. Okulu, Fizik-Kimya öğr.*
58) Mümin İmamoğlu — *Hakkari Lisesi, Felsefe öğretmeni*
59) Nihal Ceylan — *Trabzon, Sürmene Lisesi, Felsefe öğretmeni*
60) Nebi Ceylan — *Trabzon, Sürmene Lisesi, Edebiyat öğretmeni*
61) Zühal Çelik (Emek) — *Trabzon, Vakfıkebir Lisesi, Edeb. öğr.*

Not: Mezunlar listesini gelecek sayımızda da vermeye devam edeceğiz.

«Pınar'ın Folklor İncelemesi Yarışması»nda ikinci ve üçüncü gelen incelemeleri gelecek sayılarımızda vermeye devam edeceğiz.

Otağ Yayınevi Takdim Eder

● Komünist ihtilâle karşı tedbirler

YAZAN: AYKUT EDİBALİ — 2. BASKI, FİYATI: 7,5 T.L.

(Komünist ihtilâl hareketinin Türkiye'deki ideolojik, ekonomik ve sosyal dayanakları, strateji ve taktikleri ve Türkiye'yi komünizmden kurtarmak ve korumak için alınması gerekli tedbirler.)

● Millet düşmanlarının ihanet planları (Belgeler)

DERLEYEN: KEMAL YAMAN — FİYATI: 10 T.L.

(Siyon şeflerinin protokollerinden; beynelmilel Yahudiliğin ideolojisi ve politikası, Türkiye Komünist Partisinin faaliyet proğramı ve Fener Patrikhanesinin ihanet proğramı.)

● İslâm inancının temelleri (Akaid)

YAZAN: ÖMER NESEFİ — TERCÜME EDEN: M. SEYYİD AHSEN (Mevcudu kalmadı)

(Millî Kültürümüzün hayat pınarı İslâm'ı öğrenmek, inanmak ve yaşamak isteyenlere İslâm inancının temellerini kaideleştiriyor.)

● Ordu ve politika

YAZAN: NİZAMETTİN NAZİF TEPEDELENLİOĞLU
GENEL DAĞITIM: OTAĞ YAYINEVİ
TENZİLATLI SATIŞ: 15 T.L. YERİNE 10 LİRA.

(Osmanlı İmparatorluğunun son devirleri ve milletimiz aleyhine çevrilen entrikaları bizzat müşahade eden bir kalem.)

— AYRICA —

İlmî, edebî, tarihî eserler, hikâyeler, piyesler, şiir kitapları, faydalı çocuk kitapları bulunmaktadır.

OTAĞ YAYINLARINI

OKUYUNUZ, OKUTUNUZ.

YENİ ADRESİMİZ : OTAĞ YAYINEVİ
Hilâli Ahmer cad. No: 4
Cağaloğlu — İSTANBUL

PINAR

Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

MART 1973
CİLT : II
15

PINAR
Aylık Kültür ve San'at Dergisi

SAHİBİ
Muzaffer TETİK

Yazı İşleri Mesul Müdürü:
Gazi ALTUN

Yönetim Yeri:
Nuruosmaniye Cad. No. 8/3
Cağaloğlu - İstanbul

Kapak Kompozisyonu:
Saim OKAN

Yazılar kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir.
Gönderilen yazılar iade edilmez
Her yazıdan sahibi mesuldür.

İLÂN:
Pazarlığa tâbidir

Abone:
Yıllık - 12 sayı 35 TL.
6 aylık - 6 sayı 18 TL.

Öğrencilere Abone:
Yıllık - 12 sayı 30 TL.
6 aylık - 6 sayı 15 TL.

Mart 1973
Cilt: II - Sayı: 15

Dizgi - Baskı
İRFAN MATBAASI

Kapak: YILMAZ OFSET

Fiyatı: 3 TL.

Basıldığı tarih: 5.3.1973

BU SAYIDA

1) Pınar'dan Okuyucuya — **PINAR**
2) Ziya Osman Saba — **Nebil ALPASLAN**
3) ... Diye (Şiir) — **Ali SEMİZ**
4) M. Necati Sepetçioğlu ile Mülâkat — **Mehmet TAÇDİKEN**
5) Beyin Kurdu (Şiir) — **Yıldırım YAVUZ**
6) Yiğit Böyle (Şiir) — **Yetkin DİLEK**
7) Kervan (Şiir) — **Erdem SEZER**
8) Yarış (Şiir) — **Ali NAR**
9) Osmanlı İmp. Kuruluş Günlerinde — **Veli ŞİRİN**
10) Kutsal Rüya (Şiir) — **Erdem SEZER**
11) Tezyinat Tarihimizden — **Saim OKAN**
12) Türkistan San'atı: ÇOLPAN — **Salim DEMİREZEN**
13) Hân Buyruğu — **Mehmet BÖLÜKOĞLU**
14) Klinik Bir Olay — Gecekondu — **M. Ali TAŞCI**
15) Pınar'ın Folklor İncelemesi Yarışması — **Mehmet ÖZDEMİR**
16) İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu Mezunları — **PINAR**

PINAR'DAN OKUYUCUYA

Bir milletin tarihini yok farzetmek mümkün müdür? Asırlar tutan bir geçmişin üzerine çizgi çekivermek, normal bir davranış mıdır? Bizden evvelki 80-90 yıllık bir «geçmiş» olan babamızı, dedemizi yok farzedebiliyor muyuz? Yaşadığımız her an tarihe iade edildiğine göre, tarihi yok farzetmek bir bakıma, istikbali, hatta yaşadığımız anı inkâr mânasına gelmez mi? Tarihi, yokluğa mahkûm farzetmek insanca bir davranış olmasa gerek. İnsan kendi varlığını inkâr etmedikten sonra, geçmişini ve büyük geçmişi sayılabilecek tarihini inkâr edemez.

Tarihte, tarihine sahip çıkmayan milletlere ender raslanır. Zaman içinde, geçmişiyle yüzseksen derece yön değişikliği yapan ülkeler bile —ki bu, hiçbir zaman aniden ve bütün toplum çapında olamamıştır.— tarihlerince belirgin nirengi noktalarına sahip çıkmışlar, istikbale dönük düşüncelerine, bunların zaviyesinden bakmışlardır.

Yüzyılları bulan tarihleri tek kelimeyle, «vahşet», «barbarlık» veya herhangibir gayrı insani sıfatla belirlenebilecek milletler bile, bütün kirliliğine rağmen, tarihi miraslarına varis olmuşlar, onun etrafında, san'at eserleri örgülendirmeye çalışmışlardır. Harici şartların tahribinden koruyucu kuleler inşa etmişlerdir. Çürümeye yüz tutmuş bölgeleri restore etmişler, insanlığı iğrendirecek bir kokuşmuşluk içinde bulunan kısımları ise göstermemeye çalışmışlardır. Her millet, tarihine kutsal bir emanet nazarıyla bakmıştır. Cahiliyet devri Arabının yüz kızartıcı hayatına karşı gelişen İslâm inkılâbı bile, eskinin gayrı insani olmayan değerlerini öldürmemiştir. Mekke ve Kâbe ile ilgili işler bunlar içinde sayılabilir.

İnsanlık tarihinin, insanca düşünceye aykırı en çirkin gelişmelerinden birine bizim ülkemizde rastlanmıştır. Bir devrin hakim azınlığı, insani hiçbir kayıt tanımaksızın, yüzyıllar tutan bir tarihin üzerine, simsiyah düşüncelerinin kirini dökmüşler, milletimizin geçmişini, düşüncelerinin siyah boya küplerine batırıp batırıp çıkarmışlardır. Milletimize düşman güçlere döküman sunarcasına, çirkin bir koroya eşlik etmişlerdir. İnsanca bir idealin bayrağını taşıyan akıncı, kutlanacağına; düşmanla ağızbirlik «barbar» diye nitelenmiş; mutlu bir hayata susamış beldelere huzur götüren kumandan, destanlarla tebcil edileceğine, unutulmaya mahkûm edilmiştir. Hakim azınlığın, tarihin akışına karşı çıkan çalışmalarıyla görmezlikten geldiği milli kökümüz yerine, uydurma bir kök bulunmaya çalışılmıştır. Anadolu halkının menşeini izah için Yunan-Helen, Eti devirlerine kadar düşme çalışmaları bu devrenin mahsulüdür. Efsane aranıyorsa, Türk tarihinden bulunması mümkün iken; Yunan putcu mitolojisinden kahramanlar türetilmiştir.

Koca bir tarih, babasını reddeden çocuğun bunaklığı içinde silininçe, san'atçıya ilham veren derinlikler kaybolmuş, dedikodu ile uğraşan güdük san'at akımları geliştirilmeye çalışılmıştır. Bir devrin san'at eserlerini sığlaştıran mesaj yoksunluğunun sebebi tarihle beslenmemek olduğu gibi, bu devrin san'atçısını, büyük kitleden koparan da, tarihine sahip çıkan kitleye karşı san'atçının nevzuhuriuğa inanmasıdır. Tarihle beslenmeyen millet, darbızı çekilmiş topraktaki bodurlaşan ağaç gibiyse, mesajını tarihten almayan san'atçı da kaynağı kurumuş pınar gibidir. San'atla tarih arasında çok yakın bir münasebet vardır.

«Yeni bir millet yaratma» kör saplantısına düştüğümüz dönemden itibaren tarihi, millet hayatından nasıl kovmaya çalıştıysak, san'atın bünyesinden de kovmak için didindik... Tarihi san'attan koparışımız bizi, batı klasiklerine vurgunluktan, Rus propaganda broşürlerine kadar düşürdü. Maksim Gorki'nin, bir işçinin komünist oluş serüvenini anlatan ve acemi bir propaganda kokan «Ana» romanının bir kısım yarı aydın ve san'atçıyı büyülemesi kendi tarihinden koparılan okumuş kitlenin ve san'atçının dramını dile getirir bir bakıma.

M. Necati Sepetçioğlu'nun «Kilit» ve «Anahtar» romanları ile «Her Bizansa bir Fatih» piyesinin değeri yukarıdaki satırlardan sonra, bütün okuyucular tarafından yeniden ölçülmelidir. Türk tarihinin san'ata aksi, Türk aydınının batılılaşma maceramızı kritik ve öz tarihimizi inceleme zaruret ve çabası içine girmesinden sonra, emekleme olarak başlamıştır. Ama, söylemek gerekir ki, Kilit ve Anahtar (Kapı isimli roman ise basılıyor) bir sıçrayıştır. Selçuklu'nun şahsında Türk'ün disiplin, devlet kurma, ideali uğruna ülkeler fethetme karakteriyle, Bizansın şahsında gayrı insani kokuşmuş düzenlerin çökeceğini tarih tezi olarak geliştiren Sepetçioğlu, Türk san'at hayatına, belirtmek gerekir ki başarılı bir san'at çalışması takdim etmiştir. Sepetçioğlu'yu yeni san'atçılarımızın takip edeceği şüphesizdir. Milli idealizm istikametinde konacak güçlü eserler, Türk milletinin duygu ve düşünce alemini enginleştirecek, maziden istikbale, coşkun bir ideal akımını sökün ettirecektir. Sepetçioğlu, tarihi gerçeklere azami itinayı göstererek ve san'at gücünü ortaya koyarak açtığı Kapı'dan güvenle yürümelidir.

Milliyetçi cephe, en samimi tebrikleriyle kendisinin yanında olurken; musamahasız kritikleriyle de «kendi kendimizi yenileme ve daha ileriye gitme» prensibinin san'atçıyı yaşatan gücünü unutmayacaktır. Pınar'ın bu sayısında, Sepetçioğlu'nun, sorularımıza lütfedip verdikleri cevapları okuyacaksınız. Kilit'i, Anahtar'ı, ve Kapı'yı Pınar'daki sohbetten sonra okumanızı tavsiye ederiz.

Bu sayımızda neşrettiğimiz, diğer konuların yanında, içinde çırpındığı olumsuz şartlara rağmen, Türk san'at ve düşünce hayatına milli buhranın kabuğunu çatlatacak tohumlar bırakan Ziya Osman Saba'yı, Mehmet Bölükoğlu'nun milli idealizmin doruğuna tırmanan «Hân Buyruğu» hikâyesini ve Ali Nar'ın «Yarış» isimli şiirini dikkatle okuyunuz, inceleyiniz.

Allah'a emanet olunuz.

ZİYA OSMAN SABA

Ortamını Bulamamış San'atkârın Çilesi

Nebil ALPASLAN

Ölümü üzerinden 16 yıl geçti Ziya Osman Saba'nın. Hayata genç denebilecek bir yaşta veda etmişti. Ama, o kısacık ömründe, kendi neslinin şair ve ediplerini, hattâ bugün hayatta kalabilme imtiyazına kavuşanları bile utandıracak kadar çalıştı. Belki kendisinden beklenen, daha doğrusu beklenenin en fazlasını veremedi. Lâkin vermeye çalıştı. Didindi, çırpındı, türlü zorluklar karşısında sıfıra yaklaşan imkânlarını kullanarak yazdı. İki üç asırdır sayısız felâketlere uğrayan vatanımızda, içtimaî yapının sarsıntılarını, içini kavuran bir ızdırap, yakıcı bir hüzün ve acı bir çaresizlik içinde gördü. Fakat kalemine sarılmaktan, bu, güzelden çirkine, iyiden kötüye, doğrudan eğriye, tatlıdan acıya doğru kayış gösteren sosyal yapının, hazin tablosunu çizmekten başka ne yapabilirdi! Elinde bu gidişi durduracak bir yetki mi vardı? Yoksa kötülük perilerini, güneşi bile gizleyip dünyayı karanlıkta bırakan o yedi başlı devleri bir darbede parçalayacak sihirli bir kılıca mı sahipti? Babıâli yokuşunda veya vapur beklerken köprüde, bilmem kaç kuruşa genç bir işportacıdan aldığı kaleminden başka ne vardı elinde?

HAYATI

Ziya Osman Saba, tarihimizin hayatî olaylarına sahne olan bir devrinde 1910 yılının mart ayında, İstanbul'da dünyaya gelmişti. Babası, o zamanlar genç bir yüzbaşı olan Osman Bey, annesi de Ayşe Tevhide hanımdı. Küçük Ziya daha sekiz yaşında iken annesi vefat etmişti. İlk tahsilinden sonra Galatasaray Lisesi (Mektebi Sultani) ne girdi. Şiir yazma merakı o çocukluk yıllarında okul sıralarında başlamıştı. Çevresinde olup bitenlere karşı aşırı

bir ilgisi olduğundan, hemen her şeyi dikkatle tetkik eder, bir netice çıkarmaya çalışırdı.

Galatasaray Lisesinde Yaşar Nabi ile tanıştıktan sonra, aralarında Cahit Sıtkı (Tarancı)nın da bulunduğu altı arkadaşiyle birlikte **«Yedi Meşale»** adlı müşterek bir şiir kitabı çıkardılar. Bundan sonra daha doyurucu, daha bol şiir yazmaya başlayan Ziya Osman, **Meşale**, o kapandıktan sonra da **Varlık, Ağaç, Yücel** gibi mecmualarda ve bir gazetenin edebiyat sahifesinde görülmeye başladı. İstanbul Hukuk Fakültesinden 1936'da mezun olduktan sonra nihayet 1943 yılında **«Sebil ve Güvercinler»** adlı ilk şiir kitabını neşretti. Daha sonra 1947'de Sebil ve Güvercinler'in şiirlerini de içine alan **«Geçen Zaman»** isimli şiir kitabını yayınladı. O sırada bir yandan da hikâyelerini yazıyordu.

«DEĞİŞEN İSTANBUL»

Geniş bir çerçevede düşünülürse, bu kısa hayat hikâyesi ve yaşadığı dönemin ciddiyeti bile Saba'nın fikir ve ruh dünyasını, edebi şahsiyetini hazırlayan ve tekâmül ettiren şartları görmeye kâfi gelecektir. O, altı asırlık bir ömrün en talihsiz devrinde doğmuş, milletinin büyük sarsıntılar geçirdiği bir dönemde yaşamıştır. Artık o güzelim İstanbul'da, üzerinde yaşadığı vatanında her şey, her şey değişmektedir. Yabancı diyarlardan, uzak iklimlerden gelen bir sam yeli, ülkesine yayılmakta, çok sevdiği İstanbul'unun caddelerini, sokaklarını, hattâ evlerin içini bile istilâ etmektedir. O boğucu dalgaların kucaklarında getirdikleri, o zevksiz, o kaba, o çirkin şeyleri meydanlara, köhne bir bina, hurda bir araba; evlere, işe yaramaz, yıpranmış, eski bir mobilya halinde bırakırken, uzun ve mümbit bir tarihin en müstesna, en güzel, en aziz eserlerini sürükleyerek çekiliyorlardı. Pek az kimsenin görebildiği — halen de devam eden — bu med ve cezir olayını; bu, iyiyi, güzeli, doğruyu çalıp; kötüyü, çirkini ve eğriyi getiren dalgaları, Ziya Osman derin bir teessürle görmüş ve göstermeye çalışmıştır.

... DİYE

Doğu'dan bir yel gelir
Soğuk, soğuk,

Doğu'dan bir yel gelir
Boğuk, boğuk,

Doğu'dan bir yel gelir
İnliye, inliye,

Doğu'dan bir yel gelir
Hürriyet, hürriyet
DİYE.

Ali SEMİZ

Bütün hızıyle devam eden bu ameliyenin değiştirdiği İstanbul, —daha doğrusu Anadolu—, onun gözünde artık çirkinleşmiş, eski haşmetini kaybetmiş, zevksiz kaba saba bir şehir haline gelmiştir. **«Değişen İstanbul»** adlı hikâye kitabında bu teessürle şöyle der:

«Hangi İstanbul artık benim de sizlerin de çocukluklarımızda olduğu kadar büyük olabilir!..»

Elbette olamaz!.. Artık onun **«büyüklü küçüklü camileri»**, **«yeşil örtülü, sahici kavuklu, iki insan boyu 'sanduka'ları farkedilen türbeleri»** kaba taş yığınlarıyle gölgelenmiş, kolayca görünmez olmuştur. **«Sütunları»**, **«mermer kavuklu, kırmızıya boyanmış taştan fesli mezarları»** artık eskisi gibi haşmetli, eskisi gibi cazip değildir. Hülâsa, bütün İstanbul artık onun çocuk gözlerine göründüğü gibi muazzam, öylesine haşmetli ve öylesine şirin değildir.

Değişen, matlaşan yalnız şekil miydi? Sadece boğaz vapurunun — Neveser'in — boyası mı dökülmüştü? Yoksa sadece, içinde mesut insanların barındığı, iki katlı, güler yüzlü, mütevazi evlerin yerini, göz yorucu yüksekliğiyle beraber kabalığı da artan, zevksiz taş yığınları mı almıştı? Ne

yazık ki hayır... Bütün bu şekiller, ruhiyle birlikte değişmiş, ruhiyle birlikte uzaklaşmış, ta ötede uzun bir tarihin son ufkunda bir nokta haline gelmiş; nihayet mazinin terbiyeli, temiz, çelebi ve şirin İstanbul'u şekli ve ruhiyle birlikte kaybolmuştu. İşte Ziya Osman, cemiyetin şekliyle beraber, bu duygu, düşünce, his ve anlayış değişikliğini de hüzünle izlemiştir. Toplumun kendi öz duygularından sıyrılışını, örf ve adetlerini terkedişini, cemiyetin, rabıtasız, köksüz ve inançsız bir cemiyete doğru kaydırılışını içi sızlayarak görmüş ve eserlerinde işlemiştir. Zaten hepsi birer hatıra mahiyetinde olan hikâyelerinde, eski ve yeni İstanbul'u kıyaslarken, aslında son asrın milletimiz için tezgâhladığı acı gerçeği işaretlemiştir.

Nedir o gerçek? Uçları ta asırlık tecrübelere ve yaşama kaynağına uzanan, hayat damarlarının, —hem de en incelerine kadar— bütün kollariyle beraber kesilişi... Cemiyete yaşama gücü veren, onu ayakta tutan millet olma şuurunu, en ücra köşelere kadar götüren damarların tahrip edilişi... Ve böylece birbirine destek olan, ekmeğini, katığını paylaşan kara gün dostları yerine «birbirlerinin gözlerini oymaya çalışan» kimselerin meydana getirilişi...

Dudaklarının ucunda yalanlar,
Damarlarında kan, etlerinde şehvet
Kin, garez, hırs, hiddet...

derken, değişen İstanbul'un değişen cemiyetinde hasıl edilmeye çalışılan insan tipini en kesin şekliyle çizmiştir. Bu değişiklik fiilinin aktörlerini isim zikrederek açıkça söylemek yerine, usta bir teknikle hikâyelerine yerleştirmesi, üslûbuna ayrı bir güzellik katmıştır.

«Hemen hep Fransızca konuşulan, hemi her şeyin, herkesin yabancı bir adı da bulunduğunu duymakla şaşırıp kaldığımı» diye hayıflanırken, kendi yurdunda bir yabancı gibi dolaşmanın verdiği acıyı tatmıştır. Doğup büyüme İstanbul'lu olmasına rağmen, o bir çok salon ve sosyete şairlerinin aksine, maddenin pençesinde, şekliyle beraber ruhu da değişen kozmopolit zümreye allı pullu iltifatlar düzmeye çalışmamıştır. Sevdikleri, omuz omuza, kucak kucağa yaşamak istedikleri, ne Adalarda, ne Beyoğlunda, ne de Şişlidedir.

«Ben senin Ada vapuruna değil, sevdiklerimin mezarlarını ziyaret etmek üzere o mütevazi Eyüp vapuruna binmek istiyorum. İstediğim, o, kalabalığı ile ruhu da değişmiş Beyoğlunda eğlenmek değil, ben ruhuma denk, fakir İstanbul'un sokaklarında serin bir sonbahar gününü bir harmani gibi savurarak sadece yürümek istiyorum.»

Kaynaşmak, birleşmek, mutlu havasını, teneffüs etmek istediği hayat onun için ya Eyüp'tedir. Yahut da «küçük mescidi, muntazam evcikleri, işlerine giden mesut insanlarıyle, güneşin bile başka türlü doğduğu» şirin bir Anadolu köyünde.

Büyükadada «kaldığımız otelde ilk defa ne kadar hayretle seyrettiğim, erkeğin, kadını kolları arasına almak suretiyle edilen dans» diyerek hiç sevmediği ve her zaman yadırgadığı Avrupa kültürünün Adalardan yahut da Beyoğlundan yayıldığını gösterişi elbette tesadüfi değildir. Bugün de gayrı milli unsurların hora teptiği bu muhitler, ta o zamandan beri bu menfi değişikliğin, bu köksüzlüğün mihrakı olmamış mıdır?

ÖLÜM BİLE NİMETTİR

Gözlerinin önünde cereyan eden bu yıkım, bu bayağı değişme, bu maddeye teslimiyet, Şair Ziya Osman'ı gerçeğe daha çok yaklaştırır. Artık o hemen hepimizin zaman zaman hissettiği şeyleri terennüm eder şiirlerinde. Baş döndürücü sefahatin aldatıcı cazibesinden, maddenin cimri kucağından sükûn ve huzur dünyasına, en yorgun ruhların bile dinlendiği uhrevi âleme varmak ister. Bu âlem şair için bazen bir cami avlusu olur:

Öyle istiyorum ki bu akşam biraz sükûn
Bir cami avlusuna yatıversem diyorum.

Bazen fakir mahallede bir odalı ev olur:

Şu fakir mahallede bir göz evim olsaydı,
Nasıl sevinç içinde çıkardım şu yokuşu.

Nihayet sıkıntılar içinde bunalan şair ölümü bile «en bahtiyar ümitle» karşılar.

Ümitler içindeyim, çok şükür öleceğiz!
En güzel, en bahtiyar, en aydınlık,
en temiz

Ölüm bile Allah'ın nimetidir onun için. Hem de başka bir hayatın eşiğine ulaştıran bir nimet...

Bir yükü atmış gibi içimde bir hafiflik.
Oraya geçmek için aşacağım bir eşik.

Ama nasıl atacağız bu yükü, nasıl hafifliyecek içimiz? Her biri bir serap kadar yanıltıcı, her biri bir heykel kadar sahte, bu bir sürü oyuncak ne zamana kadar oyalıyacak bizi? Ne zamana kadar oyalıyacak insanlığı? İnsan olarak vazifelerimizi eksiksiz yapamamanın acısı çoğumuzun içini kemirmez mi? Şairle aynı endişeleri biz de duyarsak ara sıra şöyle mırıldanmaz mıyız?:

Koşup sükûna ermeğe
Koşup sana hesap vermeye
Geç kaldık Yarab, geç kaldık..
Şu hayat işte, gök, dallar, gün
Bizi sardı çok oyalandık.
Geç kaldık, Yarab, geç kaldık...

«Nefes Almak» isimli kitabında topladığı şiirlerinin pek çoğu huzur, mutluluk ve ölüm üzerinedir. Ölümünden üç yıl önce başlayan kalb rahatsızlığı, genç şairi, usta hikâyeciyi için için kemirirken, o da şiirlerinde mısra mısra, beyt beyt ölüme yaklaşır. Ölümden korkmaz. Onu, doğmak ve yaşamak kadar tabii bilir. Zamanının ve zamanımızın, ölümü kendilerine milyonlarca yıl uzakta sanan sefahat minyatürlerine şöyle seslenir:

Allah'ım, bakıyorum, dal yeşil, gök
mavi.
Herkesin işi gücü, yeri yurdu, evi
Az başımı çevirsem, ötede mezarlık
Taş taş, selvi selvi...

İşte ölüm bu kadar yakındır insana. Şu ilerideki mezar taşı yahut onun solundaki selvi kadar... Belki de daha yakın. Ama, «Yazık ki ölüleri ne kadar unutmak istesek; gene de az ve geç hatırlarız.»

«ASIL YALAN» - «EBEDİ HAKİKAT»

Doğan güneş, oynayan çocuk, onu koruyan, esirgeyen anne, gök yüzü, dağ taş her şey her şey bir gerçeği hatırlatır Ziya Osman'a. İşte o mutlak gerçektir, «ebedi hakikat». Onun dışında her şey gelip geçicidir. Her şey «...büyük ve ebedi hakikat içinde artık ne kadar küçük kalmışlardır. Asıl yalan, demek şu güzellik, şu, bu âna kadar mesut dünya idi.»

Hangi âna kadar? Aşacağımız eşiğe» gelene kadar... İşte hakikat budur Ziya Osman Saba'nın kaleminde.

MÜŞTEREK DRAM

Neden müşterek dram? Hem, neyin dramı? Heyhat! Senin, benim, onun, hepimizin, bütün cemiyetin dramı. Yıllarca, elinden tutulmayan şairin, destek bulamıyan edibin dramı. Milletinin dertleriyle hem dert olmuş, eserlerinde cemiyetin sıkıntılarını dile getirmiş, lâkin sahipsiz, ayrı ve dağınık kalmış milli edebiyat ustalarının dramı. Bu dramı her milliyetçi şair ve edip gibi Ziya Osman da yaşamıştır. Kanını milleti uğruna mürekkep yapacak nice şair, nice edip gibi Ziya Osman da sahipsiz kalmıştır. Milleti için pek çok güzide san'at eseri vücuda getirebilecek bir kabiliyete sahip olduğu halde, hayatın bin bir meşakkati, geçim derdi, şu bu Saba'yı ziyadesiyle meşgul etmiştir. Ama az bir ücretle çalıştığı «musahhihlik» vazifesinden arta kalan kıt imkânlariyle bile yine de fazlasını bırakıp gitmiştir. Pek çoğu samimi arkadaşı olan, kendi neslinin diğer edebiyatçıları gibi kozmopolit ve eyyamcı bir fikre yahut hayata asla iltifat etmemiştir. Eğer imkânları geniş olsaydı, eğer elinden tutacak bir devlet politikası olsaydı, belki de kütüphanelerin en gözde çağdaş san'at eserleri «Ziya Osman Saba» imzasını taşıyacaktı.

Çok sevdiği İstanbul'una ve milletine, duyguları kadar beyaz, hisleri kadar temiz olan karlı bir kış gününde 1957 yılının ilk ayında veda ederken, arkasında dört güzel san'at eseri bırakıyordu. İlk ikisi hikâye, diğerleri de şiir kitabı olan bu eserler, **Değişen İstanbul, Mes'ut İnsanlar Fotoğrafhanesi, Geçen Zaman** ve **Nefes Almak** isimlerini taşımaktadır.

Rahmetle anıyoruz.

SEPETÇİOĞLU İLE MÜLÂKAT

Mehmet TAÇDİKEN

PINAR — Müspet bir san'at faaliyeti olarak, İç Asya'dan gelen oymaklarla birleşen Kınık boyunun devlet olma gayret ve mücadelelerinden yola çıkarak, tarihimizin bir kesitini yeniden ele aldınız. Türk tarihinin bu hususi kesitinin sizce diğerlerine kıyasla önem derecesi nedir ve farklı yanları var mıdır? Nelerdir?

SEPETÇİOĞLU — Ben, bu birbirini takib eden romanları yazmayı düşünürken, plânımı şu esasa istinat ettirmiştim: Başlangıcından bugüne kadar bir akışın, bir hayatiyetin romanını vereyim. «Kilit» Alpaslan'ın olduğu kadar, Kınık boyunun bayrağı eline almasını anlatmayla başlar ve bugüne kadar getirmesini konu edinir. Selçuklular tarih içindeki rollerini, kendi kendilerine başlatmışlar ve temellerini gayet mükemmel bir şekilde atmışlardır. Bana göre Selçuklular, çok ince, çok hesaplı bir plân tatbik ettiler. Öyle bir duruma gelmişiz ki Orta Asya'da halk olarak yenilenmek gerekiyordu. Bu, orada imkânsızdı. Gazneliler var, Karahanlılar var ve bunlar daimi bir çatışma halinde. Bunlara kesin bir üstünlük kurmak gerekiyordu. Bu, ilk zamanlarda zor olduğundan yeni bir yurt gerekiyordu. Yerleşilmeli, yurt tutulmalı

1932 yılında Zile'de doğdu. Zile Ortaokulu'nu bitirince lise tahsilini değişik yerlerde tamamladı. İ. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi. Birçok yerde çalıştı. Beş senedir İstanbul'da Devlet Kitapları Müdürlüğü yapmaktadır. Yayınlanmış belli başlı eserleri şunlardır: Kilit, Anahtar (Roman); Her Bizansa Bir Fatih, Büyük Otmarlar, Son Bloklar (Piyes); Menevşeler Ölmemeli (Hikâyeler); Türk Destanları ve Dede Korkut Hikâyeleri...

ve ebedileşmeliydi. Bizim destanlarımıza da bakılacak olursa, öteden beri bir ebediyyet fikri vardır. «Devleti ebed müddet». Şimdi bu sadece Osmanlılarda değil, çok daha evvelinden var. Bunun için coğrafi durum belki imkânsızdı. Nitekim Çağrı beyin 1029 yıllarında Azerbaycan ve bugün Van-Kars kesimine kadar bir gelip dolaşması ve hiç bir şey yapmadan geriye dönmesi vardır. Bu gelişigüzel bir gezme, dolaşma değildir. Çünkü gelen insan bir şeyler yapar. Hiç değilse talan yapar, vurur kırar; bir şeyler toplar geri döner. Burda bir vurma kırma da olmamıştır; talan da olmamıştır; yağma da olmamıştır. Sadece bir keşif seyahatidir bu. Yeni bir yurt arama çalışmasıdır. Ve müteakip yurt için bir yerleşme, bir hareket noktasıdır. Nitekim Kars ve Van kesiminde Çağrı bey ve Çağrı bey'den sonra gelenler bir üs kurmuşlardır. Esas hareket noktası bu üs olmuştur. Malazgirdi hazırlayan yıllara kadar, Selçuk kuvvetlerinin yerleştiği ve hücum tazelediği yerler; Kars Van ve zaman zaman Erzurum yöreleridir. Ondan sonra Afşın bey taa Anadolu içlerine harekete başlamıştır. O da yerinden yurdundan etmek için değil, sadece bir tedhiş havası, zamanın devleti Bizansla halk arasında güvensizlik hasıl etmek içindir. Ve o kadar korkunç bir şekilde yapmıştır ki, Bizans İmparatoru Kayseri dolaylarında Afşın beyi vuracağını zanneder ve ordusunu oraya gönderirken, hatta o şekilde tertibatlarını almışken, Aydın ve yörelerinde Afşın beyin vurgun yaptığı, baskın yaptığı haberlerini alıyor. O tarafa doğru giderken, Afşın beyin Malatya'dan çıktığını görüyor. Yani o kadar korkunç bir sür'at içinde gerilla taktiği uygulamışlardır. Benim bu kesiti seçişimin sebeplerinden birisi, bu çok ince hesapların o zaman yapılmış olmasındandır. Yani bugünkü Türkiyenin esas temellerini Selçuklular atmışlardır. Selçuklular bunu atarlarken de neyi, niçin yapacaklarını çok iyi biliyorlardı. Bilhassa Tuğrul beyin siyasi, Çağrı beyin de askeri dehası birleşince, aşağı yukarı Bilge Kağanla Kültigin gibi iki birbirini tamamlayan kuvvet meydana geliyor. Daha sonranın Orhan beyiyle, Süleyman beyi gibi. Zaten dördüncü cüttе onu anlatmaya çalışacağım. Bütün bunlar beni, Türkiye'nin plânlı temellerinin burada olduğu gerçeğine götürdü ve bunun için bu kesitten başladım.

PINAR — Hikâyelerinizde teşhis ve intak, kullanılış bakımından önemli yer tutuyor. Edebiyatımızda müracaatçısı oldukça az bulunan bu edebi san'atlardan istifade düşünceniz, madde ve eşyayı izahta gerçekten başarılı gözüküyor. Bununla toplum düzenindeki hatalı anlayışların, eşyaya yanlış yorum getirmesinin kaçınılmaz olduğu veya aksi, eşyayı izaha kavuşturmaktaki yanlışlıkların, toplum düzenindeki hatalı anlayışların doğurduğu hükmü mü ifade edilmek isteniyor? Düşünceleriniz?

SEPETÇİOĞLU — Bir san'at adamına, bunu şöyle yapmışsınız sebebi şu mudur; yahut şu şöyledir de böyle mi olması lâzım gelir şeklindeki bir soru öteden beri beni düşündüren bir şey olmuştur. Bazen san'at adamı neyi, niçin yaptığını bilmez. Dünyada hiç bir san'at adamının bir şeyi bilerek yapma nispeti yüzde yüz değildir. Planlamıştır. Der ki, ben şurda şunu yapacağım, şurda şunu vereceğim. Ana temanın dışındaki parçalı veya destek plânları diyeyim, yani bir eseri oluşturan payandaları dahi hesaplamış, hepsine birer vazife vermiştir kendince. Zamanla çalışmalar ilerleyince ise bu payandalar düşer. Fakat diyemeyiz ki, san'at adamı gelişigüzel yahut bir şeyin farkında olmadan yazıyor. San'atçı eserine başlamadan önce, neyi verecekse onun muhakkak ki, ince ince hesaplarını yapar. Şimdi teşhis ve intak meselesine gelelim. Bir insanı anlatmak için, onu önce cemiyetten tecerrüt eder, tek başına ele alırsanız, o insan anlatımı yarım olur. Çünkü insan, yanındaki, hatta daha geniş bir dairenin içindeki insanlarla sağlam anlatılabilir. Çünkü insan, çevresiyle bir bütündür. Ve onlarla beraber anlatıldığında o bütünlüğü tamamlanmış olur. Ayrıca olayın, bir de cansız muhiti vardır. Makas, sandalye, resim, dört-duvar... ve tabiatta meselâ bir taş parçası. İnsan onlardan da ayrılamaz işte. Buna insanın kendi kendisini de eklersek, husus üçe yükselir. Şimdi, iç yapıyla, eşya ve insan arasında bir süzülme ameliyesi vardır. Her san'atçı bu varlıkları kendi süzgecinden geçirerek yoruma kavuşturur. Bu bakımdan teşhis ve intak gibi san'at vasıtalarına baş vurmak mecburiyeti vardır. Başka-

BEYİN KURDU

I.

Kemirdin beynimi teşhise kadar,
Kalamam neşteri vurmaktan geri.
Beyin kurdu senden kurtulmak için,
Dökerim kanımı, kaldı ki teri.

Hakka düşmanlığın ezelden gelir,
Sen bozdun haşmetli birliğimizi.
Altın kadehlerde sunduğun zehir;
Sistemin eritti benliğimizi.

II.

Öğrendim gerçeği zaman içinde,
Fikirde senteze ulaştım artık.
Umudum dorukta, düşüncem zinde,
İnkılâba hasret bunca yaratık.

Lâvlaşacak elbet ah çeken içler,
Göründü şimdiden volkanda duman.
Zulme tezgâh kurmuş ey hain güçler,
Sonunuz pek yaman olacak yaman.

Yıldırım YAVUZ

sını anlatırken, anlatıma san'atçının his ve düşünceleri girdiğinden, kendisini anlattığı halde ortaya «O»

çıkar. Bu hususa işaret ederek, Türk Edebiyatı Dergisinde Erol Güngör bey bazı itirazlarda bulunuyor. İfadelerin şairane olduğu söyleniyor. Ben diyebilirim ki, her insanın muhakkak bir şairlik yanı vardır. Çevremiz şiirdir. Tabiat, kupkuru bir nesne değil, başlı başına bir şiirdir. Bir güneş ve renklerin bozundan gayrı hiç bir şey bulunmayan bir bozkır ortasında dahi şiir bulmak gayrı-mümkün değildir. Yuvarlanmış nohut tanelerinin çıkaracağı sesi tahmin edersiniz. İnsana bir can sıkıntısı verir. Bunun arasına bir saz tınlaması yerleştirecek olursanız, ses, biteviyelikten kurtulur. Şairane buldukları ifadelerimde bu fikri işlemeye çalıştım. Okuyucu hareketsizlikten bunaldığı anda, o kısım sürekliliği sağlasın. Bunun için de bir takım san'at vasıtaları gerekiyordu. Anlattıklarım dışında ayrıca eşyanın bizatihi kendisi vardır. Bazen bir masa, bazen bir çay bardağı... Bunlar, insansız hiç bir şey ifade etmez. Ama onları da anlatmazsam, benim dünyam yarım kalıyordu. Bütün bunlar, sol edebiyat için hiç bir şey ifade etmez. Sol edebiyatının işine yaramaz. Çünkü bunlar, insanı, dünyaya, hayata bağlayan bağ mesabesindedirler. Hayatın kökleridir bunlar, sinirleridir, kan damarlarıdır. Bunları kesseniz kupkuru insan kalır. Solcuların istediği budur. Solcular bu kupkuru insanı doldurup, istedikleri tipi teşekkül ettirmeye çalışır. İnsan bu köklerle gerçekte yaradılışından doludur. Bunları ifade için bir takım san'at vasıtalarına ihtiyaç vardı haliyle.

PINAR — İnsanın siyasi, ekonomik, kültürel mahiyetli bir takım görüşleri vardır biliyorsunuz. Ve insan olan san'atçının da istese de, istemese de bu nev'iden görüşleri, eserlerinde yansıyacaktır. Şunu demek istiyoruz: Eşya hakında sağa dayalı bir izahınız göze çarpıyor. Siz, eserlerinizde belirtmek istemeksizin bu, kendiliğinden, önceki düşünce süzgecinizden geçerek teşhis ve intak yoluyla bir yoruma malzeme oluyor.

SEPETÇİOĞLU — Gayet tabii. Zaten bir san'atçı, sahip olduğu milletin inancı dışında düşünmemelidir. Düşünürse, o insana san'at adamı, o milletin san'atçısı diyemeyiz. Bir san'at adamının inancı vardır. Bu daima iyiye doğru olmalıdır. San'atçı, milletine tercüman olmalıdır. Onun kötülüğünü isteyenler san'atçı değildir. Bir milletin içinden gelmiş san'at adamı çetin problemler karşısındadır. O, kendi milletinin hislerini, düşüncelerini dile getirmeden, kendi milletinin dışındaki insanlığa hiç hitab edemez. Tanzimattan beri, doğru dürüst anlaşılır bir Türk romanının meydana gelmemesi buradan doğuyor. Beynelmilel bir insan tipi çizmeye çalışmışlardır. Hatta adam köy romanı yazmaya kalkışmıştır, fakat anlattığı insan ne köyün, ne öyle bir kasabanın adamıdır. Ya Fransız, ya İngiliz, ya da... başka milletin tesiri altında yazmışlardır. San'at adamının, milletinin duygu ve düşünce sistemini çok iyi bilme mecburiyeti vardır. Bu motifleri aldıktan sonra ancak milletinin ve insanlığın yaşama sevincini yok etmeden beynelmilel sahaya atılabilir. Yani eşya anlayışında olduğu kadar, insan anlayışında da müspet bir san'at adamının ortaya sağlam motif ve yorumlar koyması beklenir. «Büyük Otmarlar» Zürich'te oynarken, beni İsviçreli yaşlı ve oldukça tecrübeli tiyatrocu bir kadınla tanıştırdılar. Bir tiyatronun sahibi ve baş rejisörü. Talebe Birliği Başkanı olan çocuk tercümanlığımızı yaptı: «İyi dedi, güzel dedi. Fakat neden Türk değil? dedi.» Daha evvel hiç düşünmemiştim: «Nasıl neden Türk değil?

dedim» «Neden bir Asur efsanesi işlediniz? dedi.» «Büyük Otmarlar» bir Asur efsanesinin sahneye konuşu gibi görünüyor. Halbuki o efsaneyi falan uydurun tamamen benim. «Eğer dedi, bu bir Asur efsanesi değil de, Türk efsanesi olsaydı, ben bunu Zürich'te oynardım. Ve başarı kazanmak istiyorsa sizin yazarlarınız, kendilerine dönmek mecburiyetindedirler, dedi.» Bu hususu önce ben orada öğrendim. Kadın alelâde bir kadın değildi. Çok iyi biliyordu tiyatroyu. Edebiyatı da biliyordu. Sonra bize döndüm. Adamlar bizden olabilmek için köye döner gözükmüşler. Buna bir ihtiyaç neticesinde lüzum duymuşlar. Ve onun için de anlattıkları insanların hiç birisi bizim insanımız değildir. Mahmut Makal'ın «Bizim Köy»ü meselâ. Bizim köylerimizle, bizim köylümüzle ilgisi olan bir yer değildir. O halde bir sakatlık vardı bunda. Bu anda Dede Korkut ve destanlarımızın ne anlatmak istediğine vardım ve «Kilit»le başlayan çalışmama koyuldum. Bir milletin duygu ve düşünce sistemi derken bunu anlatmaya çalışmıştım.

PINAR — Şimdiye kadar edebiyatta, güney bize hep ağa - köylü mücadelesinin hakim olduğu bir yön şeklinde tanıtıldı. Hikâyeleriniz bu anlayışa bir başkaldırış mı? «Güneyin Dertli Çocukları» bir bakıma «Milletin Dertli Çocukları.» Romanlarınızda babası akınlarda şehid edilen Selçuk Beyleriyle «Güneyin Dertli Çocukları» arasında yer yer benzerlikler var. Birincisinde silâhla yok edilen insanların yetimleri, ikincisinde ise yok olmuşların mazlumları yer alıyor. Konunun gölgeli bırakılmış kısmında gizli veya açık bir harp durumu sezinlenebilir mi?

SEPETÇİOĞLU — Bugünkü insanla, dünkü insan arasında duygu bakımından hiç bir fark yok. En ilkel insanla, en modern yirminci yüzyıl insanının hadiseler karşısındaki davranışları hep aynıdır. Tabiat karşısında duydukları aynıdır. Korku aynı. Sevgi aynı.. İnsanı insan yapan asıl duygularda hiç bir değişiklik yok. Bu Türkiye'nin dışındaki insanlar için de, kendi milletimiz için de böyle.

Bu düşünceden hareket ettiğim için, «Güneyin Dertli Çocukları» ndaki çocuklarla, «Kilit»teki çocuklar duygu bakımından değişik, öksüzlük bakımından değişik olamazlar. Babası harpte ölmüş, yalnız kalmış çocuklarla, «Güneyin Yalnız Çocukları» arasında bir değişiklik olamaz. O da Türktür; o da Türk'tür. Aynı yetimliği, aynı öksüzlüğü, aynı yalnızlığı, o durumlarda aynı şekilde duyacaklardır. Benzerlik varsa, muhakkak ki, bu yöndendir. Fakat bir yerde benzerlik ortadan kalkar. «Kilit»teki çocuklar, devletin malı gibidir. Öyle muamele görür. Yalnız değildir. Meselâ anası babası olmayan bir Atsız, ninesiyle gezer. Yalnızlık söz konusu olamaz. Alpaslanın etrafındaki, «yeni yetmeler» grubu içindedir. Hamisi, hem Sar- Hoca hem Sav-Tekin'dir. Çocuk hiç bir zaman sahipsiz olamaz. Devletindir her şeyden evvel. Çocuk, yarın için yetiştiriliyor. Ya şimdiki çocuklar? Ailenin değil. Salmış sokağa. Okulun değil. Onun değil, bunun değil. Dolayısıyla devletin de değil. Benzerlik yavaş yavaş acı bir tezada kayıyor. «Güneyin Dertli Çocukları» bu bakımdan karşılaştırılırsa değer kazanır. Tercüman gazetesinde tefrika edilmişti ve takdim yazısında o zamanın Milli Eğitim Bakanına ithaf edilmişti. Yani bir devlete ithaf edilmişti. Sahip çıkılması istenmişti. Bu, tamamen devlet anlayışını ilgilendiren bir şeydi. Sahip olmak gerekir çocuklara. Şimdi yapıyorlar. Bir takım bölge okulları varmış. Güney doğudaymış daha ziyade. Televizyonda gördük. Çocuk alınıp okutuluyormuş. Yetiştirilişi karmakarışık. Ne öğretilir bu çocuklara? Zannederim kendileri de bilmiyorlar. İşler, batıya gösteriş için yapılıyor. İşte biz sahipsiz çocuklara sahip oluyoruz, bölge okullarında bunları okutuyoruz, diyebilmek için midir bu çalışmalar? Ne veriyorsunuz bu çocuklara, niçin okutuyorsunuz? Bu çocuklar buradan ayrıldıktan sonra, anarşist mi olacaklar yarın? Maoist mi olacaklar? El Fetih'e mi gidecekler? Senin düzeninin bir yardımcısı mı olacaklar? Zannetmiyorum ki bu her-

hangi bir plâna istinat ettirilmiş bulunsun. Televizyonda görebildiğim kadarıyla sadece jimnastiğe önem veriyorlar. Başka dersler gösterilmedi. Zaten derslerimizde millî bir şey göremiyorum ben. Çocuk, devletin malıymış gibi yetiştirilmiyor. Sabah sekizde gelsin, akşam beşte gitsin. Herşey bitiyor.

Harp diyorsunuz. Ben ordaki harbi başka yönden de ele alacağım. Dizilmekte olan «Kapı»da bu var. Selçuklu - Haçlı mücadelesi. Selçukluların çok doğru ve çok ince bir hesapla gelip Anadoluya yerleşmesi, Anadoluyu yurt edinmesi hiç bir zaman hazmedilebilmiş değildir. 1071 den itibaren Türkler, geldikleri yere geri sürülmek için, plânlı bir şekilde harplerle yıpratılmaya çalışılmıştır. Bilinenler arasında en önemlisi, şüphesiz Haçlı Seferleridir. Fakat daha ileri giderek söylenilebilir ki 1922 Yunan taarruzu bile Türkleri, Anadoludan sürme gayesine matuftur. Mevzuyu açalım: Anadolu 1071 yılına kadar sadece gerilla savaşlarıyla pamuk gibi atılmıştır. Ve suret-i katiyyede hiç bir ordu birliği gelip, Anadolu'da yerleşmemiştir. Anadolu'nun hiç bir yerinde, bir Selçuk birliği devamlı olarak yerleşmemiştir. Sadece bazı bölgelerde kabileler halinde oturulmuştur. Bu da plân dahilindedir. Ve 1071'e kadar doğu, yani Selçukluların asıl yerleştiği yer daima tahkim edilmiştir. Bir harp veya baskında sağlam olsun diye, Ceyhuna kadar İran yaylası el altında tutulmuştur. Alpaslan devamlı bu civarlarda; Şam'da, Halep'te, Diyarbakır'da dolaşmış üç gün içinde Anadolu'nun bütün kuvvetlerini Malazgirt'te toplamıştır. Bu, belki bir hesabın neticesidir. Bu tedbirli davranışların, ince hesapların sebebi neydi? Malazgirt muharebesinden az önce, Sav-Tekin'in de hazır bulunduğu, bir toplantıda, Bizans İmparatorunun elçisi, bir cümlesiyle Bizanslıların, İsfahan'da dinlenmeyi akıllarına koyduklarını ortaya döker. Geri kalan kısım zaten Türklerin geldiği yerdir. Binaenaleyh oraya sürüleceklerdir. Ve Sav-Tekinin çok güzel bir cümlesi vardır: «Sizi bilmiyorum ama atlarınızın İsfahan'da dinleneceğini zannediyorum.» der. Eğer Türkleri, geldikleri yere sürme fikri olmasaydı, Bizans elçisinin bu sözü söylemesi, kesin olarak imkânsızdı. Bu harp, hiç bir zaman bitmemiştir ve biteceğini de zannetmiyorum. Eğer Türkler, bu son yurdunda, belli bir inanç ve düşünce sistemi etrafında, san'atçısından ilim adamına, hocasından öğrencisine kadar bir kale gibi toplanmazlarsa, beş yüz yıl sonra da olsa ben daima bu yurt için tehlike görüyorum.

PINAR — Tarihi konuların san'at eserlerinde işlenmesi zaruretine neden inandınız?

SEPETÇİOĞLU — Şurası var ki, bir san'at adamı kendi kaynaklarına dönmek mecburiyetindedir. Eğer kendi kaynaklarını işlemiyorsa hiç bir zaman başarılı bir san'at adamı olamaz, bir. İkincisi, dünya edebiyatında ben varım, diyemez. Köyü anlatıyorlar. Eşinbah'ın «Köyün Çocuğu» romanı köyü anlatır, ne bileyim, «Drina Köprüsü»nde köy anlatılır. Bilebildiğim kadarıyla Fransız romanında da vardır köy. Ama onlarda köy gerçekten anlatılmıştır. Kendi köyleri. Bizde ise köy yerine bir hayvan ağılı, köylü yerine hayvan sürüsü anlatımının ortaya çıktığı görülür. Bizde köy romanı adına, tek bir şey, bir çerçeve içinde kara renkleriyle aynı mozayik öne sürülmüştür. Anlattığı adam, adam değil; hayvan, hayvan değil; ev, ev değil. Sonra anlattığın adam, ne seni sevmiş, ne sen anlattığın adamı. Nasıl eserdir ki bu: sevgisiz. Mahmut Makal'ın bir ifadesi vardır; hiç unutmam. Diyor ki: «Köy odasındaydık.

Konuşuyorduk. Öğretmen olarak anlatıyordum. O sırada içeri köy imamı girince, köylüler bana dedi ki: "Sana lüzum kalmadı artık Mahmut efendi kalk git". Kendisi anlatıyor bunu. Köy, kendi köyü. Demek oluyor ki köylü, bu adama inanamamış, köylüye ters düşmüş düşünceleri. İnsanı bilebilmek için, duygusunu ve inancını bilmek gerekir. Ve ona, itibar etmek icap eder. Bu olmazsa, ortaya çıkana san'at eseridir, diyebilir miyiz? Çürük yanlar burda.

Solun çalışmaları, belirli bir ölçü içinde başlatıldı. Ve bu ölçünün dozajı gittikçe artırılarak, hedeflerine varmak üzere bir nevi tesir altına alma faaliyeti yürütüyormuş hissi uyandırılmaya çalışıldı. Gün oldu, bir gecede birkaç kitap birden çıkarabilecek güce sahip oldukları, inancını yaydılar. Buna göre hazırlanmış bir takım kitapları hemen piyasaya sürdüler. Yani, bizim bir çeşit göz bağcılığı dediğimiz şeye iltifat ettiler. Biz belki millet olarak bu tür şeylere heveslıyız. Anadolu'da cambaz gelirdi bir şehre. Hemen şehir boşalır, doğrudan o cambazı seyre giderdi. İşini gücünü bırakıp, bu palyaçolara koşan insanlar görülürdü. Onlar seyrettikleri müddet boyunca, hiç değilse o an tesir altında kalırlardı. Hatta çocuklar onları, zaman zaman taklit bile ederlerdi. Ben solun hareketlerini bu palyaçoların, bu gözbağcıların ilk andaki dikkat çekiciliklerine benzetirim. Bence solda, san'at yoktur. Ve ben solun ortaya ne bir ilim ne de bir san'at eseri koyduğuna inanmıyorum. Bunların içinde, en iyi dediklerine bir göz atarsak, su götürür yanlarının oldukça çok olduğunu görürüz. Sanat dalında; şiir, hikâye, tiyatro üzerinde misallerimizi genişletelim. Bir takım sol mecmualarda görebildiğim kadarıyla san'at bakımından şiir ortadan kaldırılmış. Hikâyelerini ise bahsettiğim gayeyi işlemek şeklinde sunmaya çalıştıklarından, bunlara da başarılı bir hikâye diyemiyeceğim. Roman dalında en iyi bildikleri Kemal Tahir bile, san'at açısından yer yer aksar. Romanlarında mutlaka bilinen fikrin adamlarını çizmeye çalışır. Belki romancı, buna bir yerde mecburdur. Muhakkak ki, düşündüğü, hayal ettiği, yahut vermek istediği bir âlemin insanlarını kendi süzgecinden geçirdikten sonra verecektir. Ama süzgeçten geçirirken bile insanı ihanet etmemesi, hele tarihi roman yazıyorsa, o devirde, o düşünce sisteminde yaşayan insanlara ihanet etmemesi lâzımdır. Ben bir misal vereyim: En başarılı sayılan romanı Devlet Ana'da Kemal Tahir, Yunus Emre'yi bir materyalist olarak konuşturur. Hatta emekçi dedikleri sınıfın, bir temsilcisi gibidir. Halbuki Yunus Emre, çok serbest bir anlamda dahi düşünülecek olsa, böyle bir düşüncenin kenarından geçmez. Böyle bir durumda romancı, kendine de san'atına da bir yerde ihanet ediyor demektir. Böyle bir anda da san'at, zaten kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Tiyatroya gelince, onda da durum aynı... Solun elinde çok güzel bir propaganda aracı olarak kullanıldı. Hatta Brecht'in bile beceremediği, yapmaya cesaret edemediği şekilde bizde bir propaganda aracı olarak, bir radyo gibi, ilk zamanlarda televizyon gibi hem başarılı, hem tesirli bir araç haline getirildi. Fakat ortada tiyatro kalmadı. Zaten bu grubun amaçlarından birisi de bu idi. San'atı ortadan kaldırmak; inanılan, sevilen, saygı duyulan san'atı ortadan kaldırmak. San'at ortadan kalktıktan sonra herşey bir propaganda aracı olarak kullanılabilirdi, kullanıldı. Bir mukayesede, tahmin ediyorum onların mecmualarıyla, sizin mecmuanızı yanyana getirseniz, biraz aklı başında insan dahi ortadaki seviyeyi ve seviyesizliği muhakkak ki görür. Toparlarsak, ben solda bir Türk san'atının var olduğuna inanmıyorum. İnanmıyor değil, hatta olmadığını çok rahat iddia ediyorum.

Solda san'at olmadığı gerçeğinden sonra millî kaynaklara dönelim. Kendi kaynağına dönmek, kendi ruhunu kabullenmekle başlayabilir. Kaynaklar, bir milletin topyekûn olarak geçirdiği maceralardır. O maceraların heyet-i umumisidir. Ama bir yerde bir parça şiirdir, bir parça dörtlük-

tür, bir manidir, bir halk efsanesidir, bir masaldır. Yahut divan edebiyatıdır. Bütün bunlar parça parça veya bütün olarak, kendi kaynağımızdır. Birdenbire meydana gelmemiştir bunlar. Asırlar geçmiştir. Ve asırlar bunları işleye işleye bir hazine haline getirmiştir. Bu kaynağa dönülmelidir işte. Kendi düşünce sistemimiz, duygu sistemimiz yenilenmelidir. Ben, kendi kaynaklarımızı, kendi tarihimizde buldum. Dünya milletlerinin hiçbirinin macerası, benim milletimin ki kadar zengin değil. — Ki ben karşılaştırdım epeyce. Dünya destanlarını da iyi bildiğimi zannediyorum. — Baskında talanı yağmayı, benim milletim, bütün milletlerden farklı yapıyordu. Alınacak gibiyse, fazlaysa, yahut kendinde o hakkı görüyorsa, öbürünü ezmeden, sefalete düşürmeden, eziyet çektirmeden alıyordu. Bir başkası yakıp yıkıyor. Hiç bir şey bırakmıyor ortalıkta. Karısını, kızını, çoluğunu, çocuğunu sıraya diziyor; malını mülkünü de alıyor. Benim milletim böyle mi yapıyordu ya? Üstelik aldığını da daha fazlasıyla geri iade ediyordu. Osmanlı, bütün müesseseleri, kendi anayurdunun dışına yaptırmıştır. Buna sebep neydi? İşgal edilmiştir, alınmıştır. Bir düşünce sisteminin planına göre ve bir gaye uğruna buralar hayratla, imaretle donatılmıştır. Bu, başka bir milletin tarihinde yoktur. Meselâ İngilizler, çalmış çarpmış, kendi memleketlerine götürmüşler. Böyle bir tarih hazinesi elimde iken ve benim kendi kaynağımken, başka yere dönemezdim haliyle.

PINAR — Bir eserde «temel fikir» disiplini, sanat örgüsünün peşin hükümlerden yola çıkıldığını mı anlatır? «Temel fikir» endişesi bulunmayan san'at ürününün eksik - fazla yanları?

SEPETÇİOĞLU — Eğer bir san'at adamının temel fikri yoksa, hiçbir şey yapamayacaktır. Zannetmiyorum. Temel fikir değişmez. Ben, o beş ciltlik romanda, yan fikirleri atarsak «Devlet Olma» idealini işledim. Çözülmesi kolay olmayacak, güçlü bir devletin hatlarını çizmeye çalıştım. Bu, aynı zamanda yanlış anlayışları da imha edecek şekilde verildi. Anlayışsızlıklara karşı, sağlam bir «devlet» anlayışının nasıl olduğunu anlattım. Bu temel fikir olmasaydı, ne anlatacağımı bilemezdim. Eserde temel fikir, disiplinli bir şekilde yerleşecektir. Disiplinden maksat, inanmaktır. Çünkü inanmak olmadığı müddetçe disiplin, suret-i katiyyede kurulmaz. Temelde vermek istediğim olmasaydı,

YİĞİT BÖYLE

Kaldır
Al
Demir atmış körpe beyinlere
Takılmış yılan-oraklar
Başka mı sanırsan?
Göz-bebeklere perde çekili
Kaldır
Al
Çengeli vurdu beyinlere
Böğürlerden yürekler koparıldı
Başka mı sanırsan?
Kestiler atardamarlarımızı
Kaldır
Al
Nahl O eller ahu eker bağımıza,
Yılan-oraklar ezilecektir havanımızda.
Başka mı sanırsan?
Yiğit böyle kıra kıra döğüşür.

Yetkin DİLEK

üstündeki çatıya dikilecek bayrak bulunamazdı. Yani temel fikir disiplini şarttır. Ben şimdiye kadar gördüğüm san'at eserlerinde bir temel fikir disiplininin bulunduğunu hissettim.

PINAR — Ortaya koyduğunuz eserlerde bir tarih tezi belirleme gayretiniz ve tarihin genel bir karakterini çizme çalışması içinde bulunduğunuz dikkati çekiyor.

Meselâ:

a) Kuvvetin haklı bir inancın emrine verildiği tezi.

b) Devlet yapısıyla, millet doktrini arasında sıkı bir münasebetin bulunduğu tezi Meselâ; Peçeneği tahlilinizdeki asli unsur, bir ideal ve inanç etrafında toplanamayışlarından doğan devletsizlik, olarak kendini gösteriyor.

c) Türk toplumunun destansı bir hayat yaşadığı tezi. Bu tez, kuvvetli toplumların güçlü destanlara dayalı toplumlar olduğu ve destansız toplumların sırtlarını dayayacakları kuvvetli dayanakların yoksunu olduğunu ortaya koyuyor.

d) Buhranlar ve toplumların çöküşü arasında bir âlâkanın varlığı tezi.

e) Buhranlı toplumların aynı zamanda yeni bir toplumun doğuşuna da imkân hazırladığı, tabir caizse doğum sancısı çeken bir kadın hüviyetinde göründüğü tezi.

Bunlar, eserlerinizden tarih tezi ve Türk tarihinin umumi karakteri konusunda çıkarmaya çalıştığımız tesbitlerdir. Bu mevzuda isabet derecemizi ve görüşlerinizi istirham ediyoruz.

SEPETÇİOĞLU — Şu kadarını söyliyeyim ki bunların hepsi doğru. Bir şey diyemiyorum. Kuvvet, haklı bir inancın emrine verilmezse kötü neticeler doğar. Allah korusun.. Türk destanlarıyla, yabancı milletlerin destanlarını karşılaştıracak olursak; Türk destanlarının, çok insani, çok ahlâki, tek kelimeyle çok medeni destanlar olduğu görülür. Bir zamanlar ne hikmetledir bilinmez ezberlettikleri Yunan destanlarına bakalım. Adam, tanrı diye bir varlığa inanır. Tanrı gider, tanrıçayla evlenir. Yok bir arkadaşının tanrıça karısını ayartır. Yok boğa kılığına girer, bir takım hislerini tatmin eder. Bu tip şeyler, Türk destanlarında yoktur. Medeni bir devlet, ahlâklı bir devlettir. Bunu ifade etmek istedim. Ama belli bir devreden sonra destanlar yoktur artık.

Buhranlar ve toplumların çöküşü arasında bir alâkanın varlığı, temel fikir disiplininin etrafındaki payanda fikirlerdendir. Bu mevzuda isabet kaydetmişsiniz. Ben de aynı fikirdeyim. Yanında başka fikirler de vardı tabii. Bunları verirken de kaba bir kuvvet yerine, düşünen duyan, icap edince baba, icap edince kuvvetini hissettiren bir devlet fikrini anlatmaya çalıştım.

PINAR — Çok teşekkür ederiz sayın Sepetçioğlu.

KERVAN

Gök gürledi, şimşek çaktı bu sabah!
Kalk gidelim kardaş yolumuz ırak.
Bu yol ki, sonunda Hak'kın rızası,
Asırlar ardından geçmişine bak!

• •

İlerle!.. arkandan gelecekler var,
Durma!.. çalış!.. didin!.. bilecekler var.
Ebedî hayatta soracaklar var.
Haydi yiğit!.. sen de katıl kervana!

• •

Bu kervan!.. son ışık, son ümittir bu!
Çöllerde yolcular kervanı bekler!
Yolcunun isteği bir kaç yudum su!
Haydi yiğit!.. Sen de katıl kervana.

• •

Kervan'da bir alev, bir alev büyür.
Gönülleri kaplar, o ulvî sürur.
İt ürür dışarda, kervan yürür,
Haydi yiğit!.. sen de katıl kervana.

Erdem SEZER

Desen: Haşim VATANDAŞ

YARIŞ

Ali NAR

Güneş doğudan gelir, yarış doğuludur.
Yarış, bir doğu çocuğudur.
Beklenen kutsal bir koşu, beklenen ulu yolcu,
Koşunuz doğudan başlar, elele gönül gönüle;
Ve çağırın garibi, unutulanı çağırın!
Kaldır kalpağını eski muharip!
Yıkasın ağaran saçları güneş!
Bu din, bu dil, bu il, bu insan garip;
Gönüle idrak ver gözdekine eş.

• • •

Dur, gözlerimi sileyim.
Gözlerim, göremez oldun öteyi.
Öteler ki; gönül sızısı gösterir, meltem.
Kulak ufka tutkun,
Bakış siler deniz kıyıları.

Şafak vakti belirecek; şafak yakın!
Evet evet; şafağa bir kaç zaman kaldı.
Ve kuşluğun şafağı da olacak; gam etme!
Kuşlukta çağır sıcağı.
Sen ateşsen; ben de nârım
Kendi kendime yanarım.
Mânâya değdi kenarım.
Beynim buruluyor bir hoş.
Koşunuz mübarek olsun; muştulayın öteyi!
Öteyi çağırın, yolcuyu çağırın!
Çağırdı da Aras; geldi Alpaslan.
Dicle'nindi çağrısı; Süleyman geldi.
Fırat Salâhaddin'i Meriç Fatih'i çağırdı;
Kol kol geldiler.
Ve an o sözü:
"Ey yanıştan yoksun ve ötekiler!
Sizi kim etkiler?"
Sakarya kan taşıdı, Gediz kan taşıdı.
Ötekiler çağrısız kan taşıdılar.
Önce suyu yıkayınız!..
Fırat Hüseyin'e koştu; Hüseyin ona,
Dicle Hüseyin'e su ver!
Sade başına eremezsin; Fırat'a su ver!
İki gözüm Dicle, Fırat,
Doğuyu ağlar biri; biri güneyi ağlar.
Dudakta kavuşur sular, Şad olur.
Çağırır Dicle'yi, Fırat'ı çağır Dicle!
Sen sen olalı, ben de ben;
Gözlerimiz iç içe; birbirimize hasretiz.
Nur ufuklu bir sabahın özlemini çekeriz.
Huzurla yüz yüzeyiz, bir huzura hasretiz.

• • •

Erken ilkbahardayız.
Kar kokulu kış kokulu ilkbahar.
Öksüz oğlan çiğdemi topluyoruz.
Yerler de öyle yaş ki...
Çiğ taneli ayrık otları.
Benden önce ağlayan olmuş burada.
Bozok yaylasına babam bir otağ kurmuştu.
Anam on beş zaman ışıtmıştı, biz ışımıştık sevgisinde,
Zaman onları tüketeli hırpaladı evimi;

Yağmur ilişti orasından burasından.
Haber iletilir ki şimdi;
Damı çökecekmiş, çöküyormuş.
Bahçesinden dal koparmış duyuşsuz köy çocukları.
Koşunuz yapımı koruyunuz, ruhumu kurtarınız!

• • •

Yılan bükülüşlü kılıç boğaz.
Beyin tozum Anadolu ortasında.
Gönlüm gömülü Haliç yamaçlarında.
Ben anamı küstürmüşem; küsenler küssün.
Ben gönlümü uyutmuşum topcu teranesinde.
Ben dursam da kumandanım, gözüm durmaz.
Ne rahat bilir; ne esas duruş.
Güneşsiz gün şehidin düştüğü sırtı okşayan
Rüzgârı dokun, yakasını savuruşunu duy!
Ve çevril de uzak su başına;
Esvap yuyanın başörtüsü dalgalanır, gör!
Şah damarlarında dinle
Kan uyumaz unutma.

• • •

Leylâsını gördü de erdi Mecnun
Bir ömür eremedi sandık
Öldü de göremedi sandık
Kaya ardına düşen ay, nasıl ki yükselir;
Düştüğü an kalkar her şey altun değerince.
Yılan kav çıkarır,
Yavru yumurtayı deler de çıkar.
İnsan çile bitince insan olur...
Burası yürek alanı, beyin tablosu,
Kalbini aşabilen gelsin!
Kanı basınçlılar gelsin!
Damar çeperini tırmalatan sözcüler gelsin!

• • •

Ege'nin yeşil vadisini silen çayı sorgula;
Üst diri mi, çağ ötesi alt ölü mü... Bu ilindir, sahibi...
Fatih nübüvvet mührüdür toprağında.
Parmak izleri basınçlıdır!
Fatih'i silemezler İstanbul'dan.
Surlardan silmeyecekler parmak izlerini...

Bu ilin yiğitleri var!
Serpuşu kaşa inik, ufku sarar kirpik aralığı,
Kaytan bıyıkları ıslak alın terinden.
Giyerler siyah yeleği bol şalvarın üstüne,
Yorgun tavlı atları sürerler yele karşı.
İniş yokuş; savrulur etekleri iki yandan iki kanat
Türküsünü yankılatır:
Koş kır atım Yaradan'ın adına
İrişeyim Muhammedi Mecnun'un imdadına.
Bu ilin yiğitleri olacaktır;
At koşusu yapacaktır.
Bu ilin kızları var;
Uzun örer saçlarını belden öte.
Topuğunu döğer de döğer feraceleri,
Ve beyaz yeldirmesi örter örtülecekleri
Türküsünü yankılatır:
Güzel isem, güzelliğim yar için,
Gözüm onda gönlüm gerçek var için.
Bu ilin kızları olacaktır,
Kız koşusu yapacaktır.
Dicle bahçesine ilişik evler,
Evlerden biri bir anayı gölgeler.
Esmercedir kızcağız, bilir misin?..
Fırat'ı koparan yayla çadırı, bir aslan serinliyor
Aslan yavrusunu bir görsen!
Ben bir şeyi hâmilim; alt omurgamda duydum,
Şah damarımda dinliyorum;
Muhammedî kişi duyar bunu...
Yavuz'un tavrında olacak çağ insanımız,
Makamını aşacaktır bu kuşak!..
Ben, burada toparlanayım; siz gidin!
Diriliyorum top seslerinizde, hedeflere nişan alan.
Kavuşmak duraklıktır, yarışın sonsuza...
Uzaklaşın benden yaklaşmak için.
Gönlüme kavuşmak için.

Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş Günlerinde

Veli ŞİRİN

On üçüncü asrın ikinci yarısı...

Domaniç Yaylalarında bir takım hareketler oluyor. Kayı'ların küçük aşireti, Bizans sınırlarında durmadan akınlar yapıyor. Düzenli akınlar... Söğüt civarında kıpırdanmalar var, planlı kıpırdanmalar bunlar. Bizans'ın erimeye yüz tutmuş sınırları zorlandıkça zorlanıyor...

Zamanımızdan aşağı yukarı yedi yüz yıl önce Söğüt'te, Domaniç yaylalarında, tarihin eşine ender rastladığı bir devletin temelleri atılıyor, nüvesi teşekkül ediyordu.

Moğol istilâları ile sarsılmış Anadolu, ızdırap ve buhran içinde çalkalanan Anadolu, belki de, Domaniç yaylalarından kendisine tutulan aydınlığı sezmişti. İsyanlar, istilâlar, zulümler, Anadolu Selçuklularını yavaş yavaş çökertiyordu.

Bu sıralarda küçük bir aşiret, kendisinden umulmayan bir ustalıkla büyüyordu.

Bu aşiret, Osman Bey'in aşireti idi. Osmanlıların ilk devirlerine ait bilgimiz, yok denecek kadar azdır. Milletimizin tarihi henüz esaslı bir şekilde incelenip ortaya konmamıştır. Birçok devirler hakkında bilgimizin noksanlığı, o devirlerin henüz incelenmemiş olmasındandır. Osmanlıların ilk devirleri hakkındaki bilgimizin eksikliği ise, başta belirtilen sebep yanında ve daha önemli olarak, bu devre ait vesikaların olmayışındandır. Osmanlı Devletinin ilk devirleri hakkında pek az vesika vardır. O zamanın tarihçileri, belki de Osmanlıların büyüyeceklerini sezememişlerdir. Diğer bir ihtimal ise, o devrin vesikalarının kaybolmuş olmasıdır. Nitekim, Moğol istilâları sırasında, her yerde olduğu gibi Anadolu'da da birçok kütüphaneler ve arşivler yakılmıştır. Bu konuda, bir eserde şu sebepler gösteriliyor: «**İlk devirler ve hatta İstanbul'un fethinden önceki çağ hakkındaki malûmatsızlığımızın bir sebebi de, 1402'ye kadar toplanan Osmanlı Devlet arşivinin, Timur tarafından Bursa'nın yağmasında yakılmış olmasıdır. Onun için, 1402'den önceye ait, elimizde pek az resmi vesika vardır.**

1453'den sonra, hele XVI. asırdan itibaren, muazzam imparatorluğun herhangi bir yerinde geçen, ufak bir adli hâdise bile, muasır vesikalarda saklıdır. Fakat bu milyarlarca (yalnız İstanbul arşivlerinde, tahmine göre 150 milyon) vesikaların yüzde biri bile tetkik edilmiş değildir. Arşiv ve koleksiyonlarda ekseriya karmakarışık bir halde bulunmaktadır. Maalesef bir çoğu da kaybolmuştur. 1931'de, kıymetine paha biçilmez milyonlarca Osmanlı vesikasının, kamyonlara doldurulup Bulgaristan'a paçavra fiyatına satılması, buna bir misâl teşkil eder.» (1)

Kuvvetli bir sosyal yapı kurabilmemizin şartlarından ve hem de önemli şartlarından biri, tarihimizi bilmek keyfiyetidir. Vatansever aydın, bu hususta önüne çıkacak engelleri aşmaya mecburdur. Ve milletimizin tarihi örtülemiyecek genişlikte, söndürülemiyecek parlaklıktadır.

(1) Y. Öztuna, **Türkiye Tarihi**, İst. 1964, c. III, s. 8-9.

Elbette, tarihin en önemli bir devleti olan Osmanlı Devleti, büyük bir medeniyet, hem de orijinal bir medeniyet kurmuştur. Ve bu medeniyetin birçok eserleri vardır. Yüzbinlerce yazma kitaplar, milyonlarca vesika hâlâ incelenmek için sıra bekliyor...

Aslında Osmanlı İmparatorluğu, Müslüman - Türk milletinin, Selçuklu İmparatorluğunu müteakip kurduğu ve onun devamı saydığı bir devlettir. Sultan Alp Arslan, 1071'de Anadolu'nun demir kapılarını kırmış ve Türk milletine açmıştı. 1071'den sonraki göçlerle gelenler artık Anadolu'ya yerleşiyorlardı. Üç tarafı denizle çevrili bu yurt, Müslüman-Türk milletini kısa zamanda sinesine çekti. Büyük kitleler halinde Anadolu'ya yerleşmeler oluyordu. Sultan Alp Arslan'ın komutanları belli bir plana göre Anadolu'da devletleşiyorlardı. Danişmendler, Saltuklar, Mengüçler, ilk küçük devletlerdi. Anadolu'ya yerleşen ve burada Bizansla rağmen devletleşen Türk boyları, Büyük Selçuklu Devletine bağlı ve onun emrine göre hareket ediyorlardı.

Kutalmışoğlu Süleyman Şah, Sultan Alp Arslan tarafından Anadolu'nun fethine memur edilmişti. Süleyman Şah, kısa zamanda Anadolu'da hakimiyetini temin etti. Bizans'ın iç karışıklıklarla kaynaşması, işlerini bir hayli kolaylaştırdı. Süleyman Şah'ın başarılarına çok sevinen Sultan Alp Arslan'ın oğlu Sultan Melik Şah, ona Anadolu'da devlet kurmasını emretti. Nihayet Büyük Selçuklu Devletine bağlı olan Anadolu Selçuklu Devleti 1077 yılında, milletimizin ebedî vatanında, yani Anadolu'da Süleyman Şah tarafından kuruldu.

Süleyman Şah, ilk merkez olarak Konya'yı seçti. Fakat kısa bir süre sonra İznik'i aldı ve merkezini oraya taşıdı.

Melik Şah, zaman zaman doğudan büyük kafileler halinde Süleyman Şah'a göçler gönderiyor, o da onları Anadolu'ya yerleştiriyordu. Ve bu yerleşme sırasında, Oğuz'ların evveldenberi titizlikle korudukları boylar birbirine karışıyordu.

Anadolu Selçuklu Devleti hızla büyüyordu. Bu durum Hıristiyan âlemini endişelendirdi. Hıristiyanlık, bunun üzerine yeni Haçlı seferleri tertipledi. Aç kurtlar gibi saldıran kalabalık haçlı sürüleri, I. Kılıç Arslan'ın sayıca az, fakat disiplinli ordusu karşısında eridi, dağıldı. Yüzbinlerce şehit verildi, fakat Anadolu topraklarıyle birlikte istiklâl kurtarıldı.

Anadolu Selçuklularının en muhteşem devirleri, Alâaddin Keykubad devridir. (1219-1236). Bu devirde Anadolu, her yönüyle gelişmişti. Dünyanın en zengin ülkesiydi. İlim, sanat ve kültür büyük gelişmeler kaydetmişti. Fakat tam bu sıralarda geçtikleri yerleri yakıp yıkarak batıya ilerleyen Moğolların zulmünden kaçan Türk boyları, daha batıya göç ediyorlardı. İşte, Osman Bey'in mensup olduğu aşiret de, böyle bir göçte, Anadolu'nun batısına gelmişti.

Doğuda Harezm Şahlığı yıkılınca, Moğollar, Anadolu Selçukluları ile komşu oldular. O devirde, Moğollar'a karşı Müslüman ülkeler birleşemediler. Üstelik birbiriyle uğraştılar. İşte, tehlikenin kapıya geldiği bir sırada, I. Alâaddin Keykubad öldü, Anadolu'da, Babaî'ler denen sapık bir tarikat isyan çıkardı ve Anadolu karıştı. Moğollar Erzurum'a hücum ettiler (1242). **Ve «... Moğol kuvvetleri kaleye girerek bütün erkekleri süt emen çocuklara varıncaya kadar öldürüp kadınları esir etmişler ve şehri harabeye çevirmişlerdir.»** (2) Bu hadise üzerine meşhur Kösedağı Meydan Muharebesi oldu ve Selçuklu Ordusu bozuldu.

Kösedağı mağlubiyetinden sonra Anadolu perişan oldu. Moğollar, artık istediklerî tasarrufta bulunmaya başladılar. Yeni yeni beylikler ortaya çıktı. 1308'e kadar Moğollara tâbi olarak kalabilen Anadolu Selçukluları, bu tarihte kesin olarak tarihe gömüldüler.

Kurulan Beyliklerin hepsi, Anadolu Selçuklu Devletinin varisi olarak kendini görüyordu. Ve belki ilk anlarda, Bizans sınırındaki küçücük Osmanlı Beyliği kimsenin dikkatini çekmiyordu. Bu sıralarda

(2) Ord. Prof. İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**. Ank. 1961, T.T.K. c. I, s. 10.

Osmanlı Beyliği, devamlı Bizans'la mücadele ediyordu.

Aynı tarihlerde nasıl Anadolu Selçukluları çöküyorsa, Bizans da çöküyordu. Ve Osman Bey'in akıncıları, her gün Bizans'ın elinden yeni yeni toprak parçaları kurtarıyorlardı. Osmanlılar gittikçe genişliyorlardı. Anadolu'daki diğer beyliklerle boş yere uğraşmayıp, tek hedef saydıkları Bizans'la vuruşuyorlardı. Fakat diğer taraftan da birliğin temini hususunda, bütün güçleriyle diplomatik temaslarını sürdürüyorlardı.

Moğolların zulmünden bıkan ve gittikçe ağırlaşan vergilere dayanamıyan halk, gruplar halinde Osmanlı Beyliğine geliyor ve gazâya iştirak ediyorlardı.

1281'de babası Ertuğrul Bey'in ölümü ile aşiretin idaresini eline alan Osman Bey hakkında, en eski kaynaklardan Edirneli Oruç Beğ'in tarihinde şöyle deniyor: «**Sonra Ertuğrul öldü. Osman Gazi, Onun yerine geçti. Gece gündüz Hak yolunda gazâ ederdi. Yiğitlik ve kahramanlıkta yüce bir bahadır olarak ortaya çıktı... Yiğitler arasında hürmet ve itibar gören kişi oldu.**» (3) Osman Bey, son derece dikkatli ve plânlı bir şekilde Bizans'ı yıpratıyordu. Fakat Bizans da kolay kolay teslim olmak istemiyordu. Üstelik Osman Bey, Bizans'ın merkezine çok yakın yerlerde fütûhatta bulunuyordu. «**İmparatorluk merkezine yakın olan ve İstanbul'dan her zaman yardım görebilen Bizans kale ve şehirleri kolayca teslim olmuyorlar, bunlar büyük bir gayret ve mücadele ile elde ediliyorlardı. Bundan dolayı Osman Bey ile oğlu Orhan Beyin fütûhatı diğer Anadolu beylerinin istilâlarına nazaran daha çetin ve ağır oluyordu ve bu hal elde faal ve mücadeleci kuvvetler bulundurmasını icap ettiriyordu ki bu cevvâliyet bu küçük beyliğin daha sonraki muvaffakiyetlerinde mühim âmil olmuştur.**» (4) Zaten Osman Bey'in takip ettiği politika, öyle anlaşılıyor ki, Bizans'ı kuvvetle yenerken, Anadolu'yu bu zaferler etrafında ve asıl düşmana karşı birleştirmekti.

Osman Bey, arkadaşları Aygut Alp, Samsa Çavuş, Gazi Abdurrahman, Akçakoca, Konur Alp, Turgut Alp ve daha niceleri ile, gazi-dervişleri ile zaferden zafere koştu. «**Gece gündüz Hak uğruna gazâ etti**». 1285 de Kuluca-Hisar'ı, 1288'de Karaca-Hisar'ı fethetti. Karaca-Hisar'a ilk defa Dursun-Fakih'i kadı tayin etti. Osman Bey, o devirde Anadolu'da büyük bir tesiri olan «Ahi»-likten de istifade etti. Daha çok eşrafı toplayan bir dini kuruluşun liderlerinden Şeyh Edebâli'nin kızı Bâlâ Hatun'la evlendi. Bundan sonra da, birçok Ahi, Osman Bey'in hizmetinde çalıştı. Osmanlı Devletinde ilk kadı olan Dursun-Fakih, Şeyh Edebâli'nin talebesi idi.

Hadiselerden öyle anlaşılıyor ki, Osman Bey, son derece plânlı hareket ediyordu. Devlet teşkilâtçılığında bir deha idi. Meselâ, emrindeki gazi-dervişler son derece iyi yetişmiş, disiplinli kimselerdi. Onlar arasında, korkaklar, hainler, benciller yer alamazdı. Osman Bey'in kuvvetleri sayı azlığına rağmen korkunç bir keyfiyet üstünlüğüne, sahiptiler. 1298'de Bilecik ve Yarhisar'ı fethetti. 1300-1301 Yondhisar'ı ve Yenişehiri fethedip, 1303'de de İzniği kuşattı.

Osman Bey, böylece düşmanla uğraşır ve büyürken, diğer Anadolu Beylikleri, Anadolu birliğinin sadece lâfını ediyorlardı. Fakat halk, kimin Anadolu birliğini sağlayacağını sezmişti. Akın akın Osmanlı Beyliğine doluyor, iltihak ediyorlardı. 1306'da Bizans'ın birleşik kuvvetlerini Dinboz muharebesinde, Osman Bey bozguna uğrattı. Ve Kestel Kete, Ulubad kalelerini aldı. 1314'de Bursa'yı kuşattı. 1326'da Bursa alındığı sıralarda Osman Bey vefat etti. Oruç Beğ şöyle diyor: «**Orhan Gazi, Bursa'yı fethetti. Hicretin 726'sında (1326 M.) vaki oldu. Orhan Gazi Bursa'yı fethettiğinde Osman Gazi henüz hayatta idi, amma ayağı ağrırdı. Onun için Bursa gazasına gelmedi. Bir sebep de bu idi ki "Orhan be-**

(3) Oruç Beğ Tarihi, İst. 1973, s. 23.
(4) Ord. Prof. İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., s. 105-110.

KUTSAL RÜYA

Dün gece rüyamda Fatih'i gördüm,
Bizans surlarını parçalıyordu.
Atımı O'nunla denize sürdüm,
Haydi evlât! sıra sizde diyordu.

• •

Bu büyük kumandan; bu ulvî çehre
Bizansı Haliç'e zincirliyordu.
Beraber girerken o kutsal şehre,
Haydi evlât! sıra sizde diyordu.

• •

Özlenen mabedim Ayasofya'da,
Allah'a dualar ettik beraber.
Yıldızlar parladı birden semada,
Yan yana durunca kumandanla er.

• •

Zaman... zaman... zaman uçtu bir anda.
Fetihdeki eri kumandan gördüm.
Milletim yeniden fetihler bekler,
Ey millet evlâdı! şimdi vatanda.

Erdem SEZER

nını zamanımda, yücelsin; millet, memleket ona dönsün" derdi. Onun için gitmedi.» (5)

Orhan Bey de, Osman Gazi gibi zaferden zafere koştu. İlk senelerde Bursa (1326), İznik (1329), İzmit (1337) gibi yerleri aldı. 1345'de, ilk defa bir Anadolu Beyliği Osmanlılara katıldı. Kansız bir şekilde Osmanlılara katılan Karesi Beyliğinin komutanları hemen Osmanlı Beyliği hizmetine girdiler.

Orhan Bey zamanında, Rumeli'de ve küçük çapta Anadolu'da fetih hareketleri de oldu. Orhan Bey ilk defa para bastırdı. 1362'de vefat etti.

Osman Bey'e Ertuğrul Bey'den 4.800 km² lik bir arazi kalmıştı. Osman Bey bunu 16.000 km²'ye çıkardı. Orhan Bey ise vefat ettiğinde Osmanlı Beyliği, 95.000 km²'ye çıkmıştı.

Yıkılan Anadolu Selçuklu Devleti ile beraber Anadolu birliği de yıkılmıştı. Ortaya çıkan Beylikler, bilhassa Karamanoğulları ve Germiyanoğulları Anadolu Selçuklularına varis oldukları kanaatinde idiler. Osmanoğulları ise birliğin temini için, diğer beyliklerle uğraşmıyordu. Bu hal onun kuvvetlerini Bizans lehine yıpratacaktı. Halbuki Osmanoğulları Bizans'la mücadele ettikçe şan ve şerefleri artıyordu. Bu hal devam edince de nihayet diğer beylikler, onlara tâbi olacaklardı. Nitekim öyle oldu. Düşmanla yapılan mücadele eliyor, seçiyordu.

Osmanoğulları, bütün gayretlere rağmen Anadolu birliğinin kurulmasına yanaşmayan ve üstelik düşmanla işbirliği yapan bozguncu Karaman Beyliğine de sonunda gereken cezayı verdi, ve Anadolu birliğini tekrar ve esaslı surette Osmanlı Beyliği kurdu.

Tarihin bilinmesi, toplumların hayatlarının tanzim edilmesinde büyük önemi haizdir. Osmanlı Devleti kurulurken Anadolu parça parçaydı. Buhran, ızdırap, sefalet her tarafı kaplamıştı. Üstelik işgal altında idi. Belki bazı yönleri ile şimdiki Anadolu'dan farklı bir durumda olan o zamanın Anadolu'su, buna karşılık, birçok yönleri ile de benzemektedir.

Tarihimizden ders çıkarabildiğimiz ölçüde kuvvetleneceğiz.

(5) Oruç Beğ Tarihi, s. 31.

Türk Ruhunun Şaheser İfadesi

SÜSLEME SANATIMIZ

Tezyinat

Tarihimizden

Saim OKAN

Selçuk çiniciliğinin en güzel örneklerini veren Sırçalı Medrese'den bir pano. (Prof. C. Esad Arseven'den)

Süsleme sanatımızın ilk kaynaklarına Türkistan'da göçebe hayatı yaşayan Türkler arasında rastlıyoruz.

«Orta Asya'nın en uzun ömürlü ve orijinal eseri Bozkır Sanatıdır. Bu sanat, göçebe milletler tarafından imal edilen ve kolay taşınan eşya, meselâ maden oyma ve kabartmalar, halılar ve mücevherli takımlar gibi eserlerle temayüz eder.» (1)

«Türkistan'ın çiçekleri ve hayvanları sanat eserlerinde motif olarak yer almış. Meselâ, bozkırda yabani biten lâle, çinilerde ve kumaşlarda dekoratif motif olarak çok kullanılır.» (2)

Türkistan ve Türkistanlı VIII. asrın başlarında Müslüman oluyordu. Çeşitli inançların bünyesine sızmak istediği Türkistan ve

(1) Emel Esin, Türkistan Seyahatnamesi. VI. seri, No. 4, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından, 1959, s. 7.

(2) A.g.e., s. 5.

Arap süsleme motiflerinden bir örnek (Prof. Celâl Esad Arseven'den)

Türkler, hiç birine kul olmamış, insanca bir yaşayışı takdim eden dini seçmiş ve bu haklı inancın ruhlarına kazandırdığı incelik, sanatlarına yön vermişti. Bu inkılâpçı düşünce onları hareketlendiren kamçı olmuştu.

Şüphesiz her milletin sanatı, kendi inançlarının, kültürünün ve bunların tezahürü olan şahsiyetinin bir ifadesidir.

Türkistan kültürü ve san'at üslûbu, Türkistan'ın dışına ilerleyen Türklerle beraber yeni diyarlara vardı. Afganistan ve Hind topraklarını suladı, Mısır'dan geçerek Endülüs'le kucaklaştı. Ticari münasebetlerde bu yayılışı kolaylaştırdı.

«Müslüman ülkelerdeki ekonomik gelişme önemli bir ticari mübadeleye yol açtı; bir ülkeden diğerine götürülen dokumalar, seramikler, silâhlar, halılar, sanat eşyaları yeni bir takım süsleme unsurları doğurdu.

Türk ve Çin süsleme motiflerinin Mısır ve İspanya'da ortaya çıkması işte böyle oldu.» (3)

Öte yandan Selçuklular kanalı ile Anadolu'ya getirilen tezyinat unsurlarını, Anadolu Selçukluları Osmanlılara devrettiler.

«Hıristiyanlık, eski Yunan kültürü ve doğu geleneği gibi üç etken tarafından meydana getirilmiş...» (4) olan Bizans sanatı, **«Hıristiyan Bizans'ın süsleme anlayışı ve duygusu Türk ve Müslüman sanatkârların gözüne sevimsiz görünmüştü.»** (5)

Selçuklu sanatkârlar, temelde maziye sadık kalarak yeni bir üslûb meydana getirdiler. Yükselen mimari âbidelerini, kitaplarını yüce duygu ve sanatları ile tezyin ettiler.

Selçuklular zamanında saraylarda Güzel Sanatlar Akademileri mahiyetinde olan nakışhaneler kuruldu. Bu an'ane Beylikler ve Osmanlılar zamanında da devam etti. Önceleri İznik, Bursa ve daha sonra Edirne'de açılan mektepler, İstanbul'un fethinden sonra İstanbul'a taşındı. Fatih Sarayında Nakışhane müdürü Baba Nakkaş, usta ve çıraklarıyle asırlarca değerini kaybetmeyecek eserler vücuda getirdiler.

Selçuk sanatı ile Türk sanatının en gelişmiş devrini temsil eden Osmanlı sanatı arasında, aynı devrin iki okulu imişcesine büyük bir benzerlik vardır.

Fethettiği ülkelerde kendi san'at kanunlarının damgasını vuran Osmanlının

(3) Prof. Celâl Esad Arseven, Türk Sanatı. İstanbul, Cem Yayınevi, 1970, s. 41-42.

(4) Ag.e., s. 57

(5) A.g.e., s. 58.

İran süsleme motiflerinden bir örnek (Prof. Celâl Esad Arseven'den)

Hint süsleme motiflerinden bir örnek (Prof. Celâl Esad Arseven'den)

san'atı, devlet kudretinin yükselmesine paralel olarak gelişmiş XV. ve XVI. asırda en ince, en sade ve en mütekâmil eserlerini vermiştir.

Bu san'at, devletimizin iç ve dış komplolarla yıkılışa yüz tuttuğu ve Avrupa sanatının etkisi altında millî karakterini değiştirdiği devre kadar Türkistan san'at üslûbunun izlerini taşır.

«Osmanlı sana'tının bünyesine has esaslarda olduğu gibi, tezyinatda da Türkistan mirasını tespit etmek pek kolaydır... resim, tahta oymaları maden üzerine işler, mücevhercilik, halıcılık, dokumacılık, işleme, hattatlık, çinicilik, tiyatro (Karagöz - Türkistan'daki muadili Pehlivan Keçel ve Ayşe Hala), folklor, masallar, velhasıl bütün fikir ve san'at tezahürleriyle kendi an'anemizi, Anadolu'ya ve garbe vaki olan göç esnasında birlikte getirmişiz. Resim ve dekoratif sanatlarda kullanılan motiflere ve hatta renklere bile sadık kalmışız.» (6)

İznik, Bursa ve Edirne mekteplerini takip eden İstanbul mektebinin XV. ve XVI. asırda verdiği güzel tezyini eserler «.... bu mektebin dışında kalıp çalışanları da yetiştirmiştir. Onlar da devirlerinin en güzel ve mütenevvi' parçalarını; el yapısı tezyini cildleri, kitap tezyinatını, resim ve şematik mahiyette çizgileri, ince ve çeşitli cetveller dahil, fresk üzerine nakışları, çini kapları, satıh çinilerini, kumaşları, işlemeleri, demir, bakır ve tahta üzerine oymaları ve nakışları önümüze sermişlerdir.» (7)

XVII. asrın sonlarında, Garp tezyinatı memleketimize taşınmıştır, XVIII. asırda gelişerek her şeyimize hakim olmuş ve garpta, Rokoko denen bu tarz, duvarlardan tutunuz da kitaplara ve levhalara kadar her tarafımızı kendi zevkine göre süslemeye başlamıştır.

Tezyinatımızın bu safhası hakkında hüküm verirken, bu sahada mütehassıs olmuş yazarlara müracaat etmek gerekmektedir:

«1927-1929 senelerinde Paris'te bulunurken gerek Versay Sarayı ve gerek

(6) Emel Esin, a.g.e., s. 18.

(7) Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, 50 Türk Motifi. İstanbul, Doğan Kardeş Yayınları, t.y., s. 8.

XVI. asırda çok kullanılmış bir motifle bir çerçeve tasarısı (Prof. A. S. Ünver)

Edirne'de Bayezid II. Camiinde saklı XV. asır ceviz kapı motiflerinden bir bordür (Rauf Tuncay)

benzeri eserlerde bu Garp tezyinatı usulünü ve gösterdiği farklı devirleri yakından tetkik ettiğimde şuna kani oldum k, Garpten aldığımız bu tarzı taklitle kalmamışız; bir Türk Rokokosu ibda' etmiş, bunu benimsemişiz ve Garpteki emsaline benzemiyen yeni terkipler vücude getirmişiz. Bu tamamen bizim olmuş ve bu millileşen yolda geniş ilerlemeler yapmış, hâlen her şehir ve bucağımıza kadar uzanan güzel örnekler bırakmışız.... Artık bu tarzı da Garp taklidi saymayarak, milli tezyinatımız mahiyetinde görmek ve onun bizdeki emsalsiz çeşitlerini ihmal etmemek lâzımdır. Zira Tezyinat merdiveni tarihimizde bu da bir basamaktır. Bunların arasında o kadar güzel ve Türk sanatkârlarının imzalarıyla süslü o kadar kıymetli nümuneler vardır ki, onları ve bu tarzı kendimizden saymazsak tezyinat sanatımızın bu sahifesini elimizle yırtmış oluruz... Biz tezyinatta Rönesansımızı, namütenahi ve her nevi örnekleri içine alan mazimizden yapabiliriz.» (8)

«XIX. asır Türk tezhibinde bir gerileme asrıdır. Ortaya konan eserler arasında muhtelif ve isimlerini kısmen bildiğimiz ustaların yetiştirdiği çırakların ince ve temiz örnekleri varsa da maalesef bir üslûbu yoktur. Uydurmadır. Bu fena tesirleri halâ camilerimizin çoğunda görüyoruz. Halâ bu kötü kopyeler bugün bile camilerimizin süslemesinde fena örnekler oluyor.» (9)

Son asra gelince, 1939 senesinde kaldırılan, «Devlet Güzel Sanatlar Akademisi»ndeki «Türk Minyatürü ve Süslemesi Atölyesi»nde maziden alınan ilhamla güzel örnekler yapılmıştır.

Devletin himayesinden uzak bulunan tezyinatımız bu asırda bir avuç idealistin çalışma sahasıdır. Kendisine sahip çıkacak ve mazimizden yapılan yeniliklerle eski güçlü devresine ulaştıracak, milli değerlere kanat gerecek devletin şefkatli elinin özlemini çekmektedir.

(8) A.g.e., s. 10.

(9) Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in arşivinden.

Ç O L P A N

Salim DEMİREZEN

Geçen sayıdan devam

Milli Muhtar Hükûmeti ordularının yenilmesiyle, tarihin eşini ender kaydettiği bir mezalim, «Stalin terörü» başladı Türkistan için. Semalarda «ay-yıldızlı Kök Bayrak»ın yerini, caniliğin sembolü «kızıl bayrak» almıştı. Bu zillete dayanılamazdı. Ve bütün yurt sathında patlayan milli protestolara yine Çolpan tercüman oldu. «Ey Güzel Ferganam» şiirinin türkülegip, mısra mısra millete mal olması üzerine; yine aynı isimde yeni bir şiir yazdı. Esareti, tutsaklığı ve zilleti, bir türlü kabul edemeyen büyük şairin, kurtuluşa olan inancının da bütün haşmetiyle görüldüğü şiirinin son kıtası şöyledir:

Ol belend (1), zor tağların neğe
tasalmas (2) yav (3) yolun?
Yok mudur ötkür (4) kılıç kesmekle
yavlarnın kolun?
Biz bütün âciz, zaif, bağrı ezilgen sen için,
Bul kadar kanlar töküldü, ul dahi de sen için.
Yığlama yurtum, eğerçi bul kününde yok bahar.
Kelgüsi künlerde bahtın yıldızı oynab kalar (5).

Komünist rejim önceleri güleryüzlü gözüktü. Yaldızlı sözlerle ihanetini gizlemek istedi. Vatanseverler ise, «zehirin altın kâse içinde sunulduğunu» biliyordu. Ve düşmanlarını tanıyorlardı. Çünkü ecdat muhteşem maziden «Orus'dan dostun bolsa, kolunda baltan bolsun» diye sesleniyordu. Çolpan da bu çağrıya uyarak, halkını «Kuşçanın Hediği (6)» şiiriyle düşman propagandasına kanmamağa, uyanıklığa çağırdı.

Kuş biçare korkadır kim uyasıdan (7)
ayırğâylar (8).
Uyasıdan ayırmakla kanatını
kayırğâylar (9).
Meyde (10) simden (11) sıllık (12) kılıb,
mahirane tokılgan (13) bir
Kafes tapıb (14), derçesini (15) açıb derler:
«meskenge kir!»
Miskin kuş hem yeni mesken çekesiğe (16)
konub alar (17),
Meskeniğe köz yügürter (18),
tegeresige (19) nazar salar.
Ve körer kim mesken özü maşınede
kuyılmuştur (20),
Onu hazır kılmak üçün köp (21) zihniyet
sarf bolmuşdur.

(1) Belend: yüksek.
(2) Tosalmas: mani olmaz, kapamaz.
(3) Yav: düşman.
(4) Ötkür: keskin.
(5) Oynab kalar: mutlak parlar, kıpırdar.
(6) Hediği: kafesi.
(7) Uyasıdan: yuvasından.
(8) Ayırgaylar: ayırdılar.
(9) Kayırğâylar: kırdılar.
(10) Meyde: mide.
(11) Simden: telden.
(12) Sıllık: dümdüz, pürüzsüz.
(13) Tokılgan: örülmüş, dokunmuş.
(14) Tapıb: bulup, yapıp.
(15) Derçesini: kapısını.
(16) Çekesiğe: içine.
(17) Alar: anlar.
(18) Köz yügürter: bakar.
(19) Tegeresige: etrafına.
(20) Maşınede kuyulmuşdur: makinede yapılmıştır.
(21) Köp: çok.

Sembolizmi seçerek, komünizmin planlarını bir kuşun kafese sokuluşuyla izah eden şair, arkasından gelen tehlikeleri de sıralıyor. Bir defa kapana giren kuşun, hürriyetine kavuşmak için yapacağı çırpınışların, feryadının zalim sahip için bir mânâ ifade etmediğini belirtirken; aslında milletin o günkü ruh haline tercüman oluyor:

Duvarların sezgisi yok, tuygusu yok,
tavuş (22) bermes
Teğere bütün ruhsuz gevde: «neçin
mundak (23) boldın» demes.
Onun bütün tesellisi, tolub, taşıb
sayramakdır (24).
Kömkök dala. (25) — ormanlarını esleb —
esleb (26) yığlamakdır, yığlamakdır!

Türkistanlı aydınlar, halkın maddi-manevi bütün imkânlarıyla desteklediği milli mücadeleyi, bin bir imkânsızlık içinde devam ettiriyorlardı. «Türkistan Milli Birliği» (T.M.B.) «Basmacılık» faaliyetlerini sürdürmekteydi. Milli kıyafetler içinde 60 bin fedakâr insan, 200 bin kişilik kızıl ordu birliklerine aman vermiyordu. Çolpan da bu cemiyetin üyesi idi.

Henüz bir ayaklanmanın kanı kurumadan, yeni bir isyan patlak verirken, kızıl baykuşlar da katmerli ihanetler hazırlamaktaydı. Önce kardeşi kardeşten ayırdılar. Kan kardeşlerimizi zorla, Özbekistan, Kazakistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Tacikistan diye parça parça ettiler. Ve her parçada ayrı ayrı işkence metodlarıyla zulüm başladı. Milyonlarca kişinin ölüme terk edildiği temerküz kampları çoğaldıkça çoğaldı. Sorgusuz sualsiz kurşuna dizilmek cezaların en hafifi olmuştu... Şehit kemikleri mezarlarından çıkarılıp, yakıldı. Mecburi çocuk düşürme nizamnameleri ile Türk çocukları doğmadan katledildi. Annelerin yüreğine kan damlatan manzaralar, gündelik hadiseler haline geldi. Ve asrımızda vahşi hayvanlara bile tatbik edilmeyen jenosid hareketi, öz kardeşlerimize tatbik edildi. «İnkılâp aleyhtarı», «Burjuva milliyetçisi», «Sovyet düşmanı» bahaneleriyle (!) katledilenlerin yerine, kitleler halinde Rus kazakları yerleştirildi.

Zengin yer altı ve yer üstü kaynaklarını sülük gibi emerken, sistemli bir kültür asimilesine giriştiler. Önce Latin, sonra Kiril alfabesi zorla kabul ettirildi. «Milletlerin yakınlaşması ve onların tam bir birliğe kavuşması» palavrasıyla milli kültür yok edilmek istendi. Karşı çıkan aydınların hareketi «büyük (!) Rus diline karşı akılsızca (!) bir başkaldırma» şeklinde adlandırılarak şiddetle cezalandırıldı. «Sosyalistik realizm» (edebiyatta particilik) yolu ile: «Pantürkizm kokan Türkçe tabir ve ıstılâhlar sosyalist kültürün doğurduğu sayısız terimlerle değiştirilmelidir.» (27) diyerek bir millet tarihten silinmek istendi. Ve bunun adına bağımsız (!) Özbek Cumhuriyeti (!) dendi.

Ama Moskof'un unuttuğu bir husus vardı. Daima zulmü parçalayan bir milletin evlâtları, zulme rıza gösterip; zalime boyun eğemezdi. Eğmedi... Hür rüzgârlara hasret Altay dağlarında, intikam kasırgaları, Moskof'un ta kalbine saplanacak «ay yıldızlı» bayrakları dalgalandırıyordu bile... Çolpan, kızıl zebanilere olanca kudretiyle «Bes Yeter!» (Artık Yeter!) notasını millet adına verdi:

BES YETER!

Yeter, bes çekden aşkandır,
Bu kargış, bu hakaretler!
Toluğdur, belki taşkandır
Tübenlik (28) hem sefaletler!
Kolumda songu taş kaldı,
Gönülde songu intilmek (29);
Közümde songu yaş kaldı,
Küçümde songu talpınmak!
Bu kalgış hakaretler,
Küçümni (30) tartınık isteyler;
Tübenlik hem sefaletler,

(22) Tavuş: ses.
(23) Mundak: böyle.
(24) Sayramakdır: inlemektir.
(25) Dala: çayır.
(26) Esleb-esleb: hatırlayıp, hatırlayıp.
(27) Pravda, Moskova, 9.7.1934.
(28) Tübenlik: aşağılık.
(29) İntilmek: hamle yapmak.
(30) Küçümni: gücümü.

Özümni yutmak isteyler!
Gönülde songu intilmek
Şu halde kitmek isteymin,
Küçümde songu talpınmak,
Emelge yetmek isteymin.
Kolumda songu taş kaldı,
Yavumga atmak isteymin!
Közümde songu yaş kaldı
Emelge yetmek isteymin.

Şubat 1923 («Tan Sırları»ndan)

Bu, zulmün zincirlerini zorlamaydı. Azimdi. Elinde kalmış olan son taşını düşman üzerine fırlatmak, gözündeki son damla yaşı emel yolunda akıtmak. Dilden dile dolaşan bir parola olmuştu artık:

Elimde son taş kaldı,
Düşmanıma atmak istiyorum,
Gözümde son yaş kaldı,
Gayeye varmak istiyorum..

Çolpan, hürriyet güneşi altın ışıklarını Fergana vadisine yine göndersin istiyordu. İnsanca yaşayalım diyordu. Rus Kazaklarıyla zorla evlendirilerek, hayatı zehir edilen Türk kızlarının çilesi dolsun artık diyordu. Kapansın bu karma (!) aile masalı. Ve bayramlıklarını giyemeyen, çocuk komünlerinde boynu bükük, yarınları olmayan yavruların tutsaklığı bitsin istiyordu. Kilitli cami önlerinde toplanan mazlumlara, kahpe silâhlar kan kusmasın. Bütün bunların üstünde idarecilerimizi biz seçelim, düşündüğümüz gibi söyleyelim, servetimizin sahibi yine biz olalım diyordu. Ama konuşturmadılar. Yazdırmadılar serbestçe. Fikre kelepçe vurmak (!) istediler. Talimatlarla konuşturabileceklerini, satın alabileceklerini zannettiler. Aldandılar. Çünkü O'nun gözünde Moskof: «Ey soğuk illerden buz giyerek gelenler» diye ifade ediliyordu.

Artık bardağı taşıran son damla da düşmüştü. Kızıl sansür heyetleri daha da hızlı çalışmağa başladı. Ve Çolpan'ı «yeni baştan eğitime tâbi tutmak» için tevkif ettiler. Ama kalın duvarlı Moskof zindanları O'nu «yeniden eğitemediği (!)» gibi, sesini de kısamadı. Emperyalizmin paslı zincirleri gövdesini yarelerken, yine kurtuluşa olan ümidi bileniyordu:

KİŞEN

Kişen gevdemdeki izler, bükün hem ketgeni yoktur!
Temir barmaklarının dağı, bütkül ketgeni yoktur!
Ne müdhiş, ne savuk-menhus, ne kızganmas kuçağın bar!
Beşer tarihinin her safhasında kanlı dağın bar!
Yumulmuş közlerinin her biri bir elni kahreyler!
Fakat bir barlığımdır kim, bütün barlıkını zehreyler!
Kulup birlen senin erkinde köp yıllar kalub kittim...
Fakat her tebrenişden kurtuluşhkını ümid ettim.
Kişen! Gevdemdeki dağın benüz hem bitkeni yoktur!
Fakat bütkül kutulmakğa ümidim emdi artıktur!

Abdülhamit Süleyman Çolpan, Türkistan hürriyet mücadelesinin bir sembolü haline gelmişti. O'na Türkistan'ın Puşkin'i (31) diyorlardı. Rejimin yerleşme sıralarında, «Uyganış»(Uyanış), «Bulaklar»(Membalar) ve «Tan Sırları» (Gizli Sabah) isimli üç şiir derlemesi kitabı basılmıştı. Gayrı matbu (basılması yasaklandığı için), halkın dilinde dolaşan şiirleri pek çoktur. Ayrıca «Yarkin Ay» ve «Halil Fereng» adlı sahne eserleri de vardır. Eserlerinde halkın içinde bulunduğu şartları tasvir eder (milli realizm); istek ve arzularına tercüman olarak, istilâcılara karşı koymağa çağırır. Sembolizmi sansürden korunmak için seçmiştir. İşte O'nun gönlünü «köleliğe alışmış olmakla» itham ederek, şahsında milletine hürriyet için mücadeleyi telkin eden «Gönül» şiiri:

Gönül, sen munçalar (32) nege,
Kişenler birle dostlaştın?
Ne feryadın, ne dâdın (33) bar.
Neçin sen munça sustlaşdın?
Hakaret dilni ağrıtmas,

(31) Puşkin: Rusların en meşhur şairlerinden birisidir.

(32) Munçalar: bu kadar.
(33) Dâd: yalvarış, yakarış.

Tübenlik mengi gitmes mi?
Kişenler parçalanmas mu?
Kılıçlar indi sınmas (34) mu?
Tiriksen, ölmegensin,
Sen de adam, sen de insansın:
Kişen kiyme,
Boyun iğme.
Ki sen hem hür toğulgänsın (35).

(7 Ağustos 1922
«Tan Sırları»ndan)

Acılı, ızdıraplı, buhranlı haline rağmen asaletini dimdik ayakta tutan kardeşlerimiz, 1934'e kadar, tam 17 yıl «Basmacılık» hareketini yürüttüler. Düğün törenlerini bile yasaklayan assimileye karşı durdular. Yok edilebilen, fakat susturulamayan bu mert insanların tercümanı Çolpan'a gaddar nizam daha fazla dayanamazdı. İlim adamlarına bile «objektiflik hastalığına (!) tutulmuş, yani ilimde parti yolundan (!) ayrılmış» diye ceza veren; gayrı ilmi, gayrı insani sistem, nasıl milli istiklâl meşalelerine tahammül edebilirdi? Demir perdenin kara lekelerinden, komünist partisinin devamla ve ısrarla yürüttüğü «kadroların katli» diye adlandırılan «daimi temizlemeler»den birisinde Çolpan da şehit edildi. Stalin'in emri ile 1938'de üçüncü defa hapse atılan Çolpan, bir daha kızıl zindandan çıkamadı. Bütün millet üzerinde estirilen kızıl kasırgalar, entellektüel zümrenin üzerinden daha korkunç bir sam yeli gibi geçmişti. Bütün aydınlar gibi Çolpan'ın da boynunu sıkan ilmik canını aldı ama ideallerini yok edemedi. Ve yeşil Fergana ovasına dökülen al al kanlar, ideallerin hayat suyu oldu. Bir başka hızla boy attı ölümsüz idealler. Çolpan artık bütün mazlum milletlere hürriyet, kurtuluş yolunu gösteren bir «Çoban yıldızı» olmuştu...

Ey biyeler, biçâreler!
Ey bağlanğân kişenlerge
Ey erk için âvâreler
Köp yalınman siz ularga.
Börülerden aman kütmek
Tenteklernin işidir ol
Her manini hetleb ötmek
Turmuşda en toğru yol, bul!
Ey derdine çare bulamayanlar,
biçâreler,
Ey zincirlere bağlananlar,
Ey hürriyet için avare olanlar,
Çok yalvarmayın siz onlara.
Kurtlardan aman beklemek
Aptalların işidir o.
Her maniayı atlayıp geçerek
Hayatta doğru yolu bul.

Ve şair devam ediyor:

Zulüm önünde herşey,
İhtimalki boyun eğer,
Ağır zulüm avuca gelse,
Gök başı da, yere değer.
Hayvanlara, insanlara,
Zalim sahip bulunabilir,
Fakat hür vicdanlara
Sahip olmak, mümkün olmaz.

Çolpan, istismar çarklarını parçalamayı hedef aldığı için, öldükten sonra da devamlı tenkitlere muhatap olmuştur. «Çolpan, kendi edebi icadiyle baştan sona kadar Sovyet hakimiyetine karşı burjuva mefkûresinin telkincisi ve burjuva demokrat hükûmetini yeniden ihyaya çalışan, burjuvacı milliyetçi bir şair olduğu herkesçe bilinir.» (36).

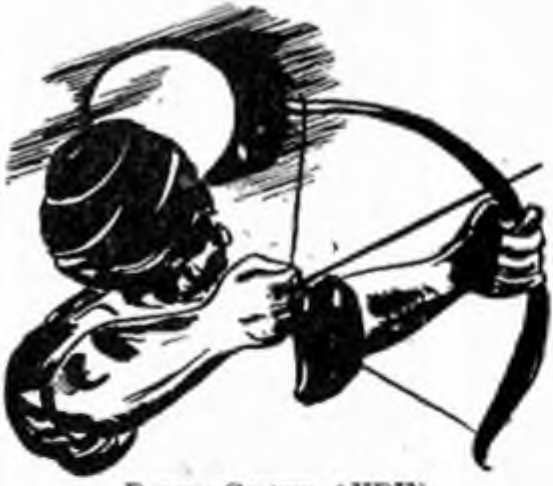
Bütün bunlara rağmen, ölümünden tam 19 yıl sonra ideal arkadaşlarının mücadelesi sonunda 1957'de, Stalin canavarı tarafından yapılan gaddarlık kabul edilmiş ve Çolpan'ın itibarı resmen iade edilmiştir. Ama düşünce ve ideallerine baskıya devam edilmiş, müsamaha edilemiyeceği belirtilmiştir. Yarım asırda Çolpanların itibarını iade mecburiyetinde kalan köhne sistemin, yine onların asırların süzgecinden geçen inanç ve idealleri tarafından yok edileceği, tarihin şaşmaz akışıdır. Çolpan'ın nesilden nesile mukaddes bir emanet gibi intikal eden:

«Yeni devlet kur yavlar ortansın! (37)»

mısraı birgün mutlaka hakikat olacak ve zorla gasbedilen Türkistan topraklarında, «hür Kök bayrak»dan «al bayrağa» selâm gelecektir.

---

(34) Sınmas: kırılmaz.
(35) Toğulgan: doğmuş.
(36) Kızıl Özbekistan, 4.3.1939'dan Türkistan Şehitleri (Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti yayını), İstanbul, 1969, s. 66.
(37) Ortansın: utansın.

Desen: Çoşkun AYDIN

HÂN BUYRUĞU

Mehmet BÖLÜKOĞLU

Davullar vuruyordu.

Ömrü cenk peşlerinde koşmaya âşina insanlara haz veren ve az vuran davullar... Kalın tokmaklar kavisler çizerek iniyor... Davullar vuruyordu, Babür ülkesinin Kasım beyi için. Kâh Afgan içlerine uçan, kâh Urus ülkelerinde bulanık rüyalar dağıtan o rüzgâr akıncı için...

Bu davullar, Kök terekenin şevk davullarıydı ve Beyleri Kâsım ile kızları Fatma'nın günlerdir süren törenlerinin son sedâlarıydı.

Gün sonuna yaklaşmıştı.

Havada ılık bir yağmur vardı.

Köktereke'de koruluklar altında çıralar parladı, kararan tepenin eteğinde tolgalar aydınlandı ve çiftlerce göz, sadakatin doğurduğu neşeyle yandı döndü.

Müezzinin yanık ve içli sesi, boylu boyuna Köktereke'ye uzanmışken, aydınlıklardan gölgeler teker teker silindi, sesler sindi.

Havada ılık bir yağmur vardı ve hâlâ çatırdayan çıralar parlıyordu.

Çok geçmemişti, üç koldan dört «yiğit» atlarının nal şakırtıları yükselе yükselе, meydanda toplanmışlardı. Miğferlerine çarpan isli çıra alevi yansıyarak dağılıyordu. Uğultulu, gürültülü bir fırtına gibi sesler tekrar yükselmişti...

Davullar vuruyordu.

Kalabalık arasından geniş omuzlu şişkin göğüslü, yıldırım bakışlı bir delikanlı ok gibi fırladı. Karanlık, bu eksiksiz erkek güzelini örtemiyordu. Mekânı tüm yeryüzü, köyü Köktereke, ünvanı bey olan bu gence «Kâsım» demişlerdi. Hâlâ da öyle derler. Yiğitliğin, mertliğin, cesaretin ve güzelliğin timsali, bu düşlerin kahramanı, sabrı ve soğukkanlılığı kalkan edinmiştir kendine. Atlılara yaklaştı.

— Bre yiğitler! Kimi ararsınız, kimi sorarsınız?

— Beyiniz, beyimiz Kâsımı.

— Kâsım benimdir, ne buyurursunuz?

— Beyim! Hânımız Bayram gözlerinizden öperler. Ve dilerler ki yatsı olmadan «Kara Kuru» çayırlığında olasınız. Sizi orada beklerler.

Son sözü işitince, sadece tunç yumruğunu birden göğsüne bastırmış ve başını eğmişti.

— Hânım Bayramın buyruğu başım üzredir. Ve inşaallah Tealâ «Kara Kuru» çayırlığına yatsı yetmeden ben yeteceğim. Buyrun yiğitlerim karnınıza sıcak çorba doldurayım.. Düğün aşından, etlerden yedireyim. Siz yerken ben de eve gireyim. Giyineyim, kuşanayım.

— Beyim: Yemeğinizi yemek için izin almamışızdır. Emir, haberi iletikten sonra hemen dönmemiz üstünedir. Bize müsaade edin.

Kâsım bey, karanlıklar içinde parlayarak şakırdayan, sekiz çift nala doğru sadece gülümsemişti.

Davullar vuruyor, yağmur

yağıyor ve Köktereke'de çıralar hâlâ parlıyordu.

Ocakta gevrek, kuru çam dalları yanıyordu. Onun ışığında Kâsım bey, yeşil şalvarını buduna geçirdi, kalın kuşağını doladı. Şendi ve şakraklığından henüz zerre fedakârlıkta bulunacağa benzemiyordu. Tolgasını başına geçirirken, türküye benzer bir sesle anasına bağırdı.

— Kadın anam. Bana, oğulcağızına bakar mısın biraz? Çarçabuk atımı hazırlasınlar. Üzengisini taksınlar. Gemi ağzına versinler.

Duvarda kırmızı nakışlı keçenin üstünde asılı kılıcı kaptı ve süratle kuşağının arasına soktu. Sonra kımıldamadan durarak, yan gözüyle süzdü. Hafif eğri duruyordu, doğrulttu. Siyah gür bıyıklarını önce dikkatlice sıvazladı, sonra bir güzel burdu. Bu esnada ayağı şalvarlı, beli kuşaklı, başı yazmalı buruşuk ve uçuk yüzlü anası kapıda dinelmiş şaşkın şaşkın onu süzüyordu.

— Ne bakarsın canım ana. Hânım buyruk buyurmuş yatsı olmadan yetsin diye. Hazırlandım Hânımın buyruğu üzre. Ne emri var bilmem, yalnız vaktinde yetmem gerek.

Anası, oğlunun bu sözlerine dayanamadı ve oğluna sarılarak;

— Benim, dedi, aslan oğulcağızım. Hânın Hân Bayram bu din üzre buyruk saldıkça, dediğini iki etmene tahammülüm bulunmayacağından, gayrı, emrini ağırdan alacak olsan, billahi şu gördüğün kılıçla gözün yaşına, koca başıma bakmadan kıtır kıtır keserim. Etini kırk parçaya böler, her parçasını kırk kurda yem ederim. Bilmiş olasın Kâsım bey. Erkek adam savaş adamı, buyruk salmasını bildiğinde, buyruk almasını da bilmelidir. Bu din-i ilâhînin emridir. Peygamber gügel Muhammedin emridir. Sağ oldukça emre itaat edeceksin. Bil ki emir te irden daha sağlamcadır. Kâsım bey oğul, eğer kim emir ise, eğil, dişinin keskinliğine bakmadan ağacın kökünü kemir. Amma dediğim gibi buyruk efendisi, yüce efendimiz şol Muhammed oldukça. Bir de oğul, küffara boyun eğersen, kızın koynu için dinine söversen buralara ayak basıp, at tepeyim deme. Acından geberecek olsan ekmeğin yeme. Diyeceklerim bu kadar. Allah yolundan ayırmasın. Baban şehid oldu, sen de olasın. Git sağlıcakla. Yalnız şu yavukluna uğra. Gönlünü al. Ne de olsa kadındır, genç kızdır. Yavuklundur.

Kâsım beyin, itiyadi tebessümüyle çehresi gülüyordu. Büyük bir saygıyla anasının elini öptü ve çıkarken;

— Canım ana. Bu sözler yerine, kavgama mâni olucu lâkırdılar duysaydım bilmiş ol ki sıcak yaşına bakmadan... dedi, gerisini ciddileşen gözleri tamamladı.

— Duanı eksik etme. Yüce Allah yardımcınız olsun. Kalın sağlıcakla.

Köktereke'de yağmur hâlâ ılıktı.

Belli belirsiz ay ışığı ortalığa ölgün bir aydınlık çöktürmüştü.

Kâsım Bey, kumandan emrinin nişanlıyla karısı arasında bıraktığı kızın, beyini beklediği evine sürdü atını. Nikâh tamamdı. Kapıdan bağırdı.

— Bey kızı, yavuklum Fatıma, ben Hânımdan buyruk aldım. Şimdi yola çıkmam gerek. Akıncı için hayat ya ölümdür ya da gazi olarak kalım. Takdir nedir bilinmez. Beni bir yıl beklersin, dönersem karımsın, dönmezsem tertemiz bir başka bey karısı olursun. Hakkım helâl olsun.

Son çıra aydınlığına destek olan ay şavkında, başında püsküllü gelinliğiyle bir gölge hareketlenmişti kapı ağzında. Yüzündeki tülbendi kaldırdı ve nârin bir kadın sınırını taşmadan şöylece kükredi:

— Benim beyim elindeki kılıcını küffara karşı düşürmediği için beydir. Hânının buyruğuna boyun eğdiği için beydir. Hânınd n buyruk varken evinde avrat gibi karısıyla oynaşana ben «beyim» demem. Bey önce din-i ilâhiyi yaymak için hânının buyruğunu dinlemeli. Bey, ben seninle evlendim. Şer'an karın oldum. Bir yıl değil, ömrümün sonuna kadar beklerim.

O gülüşü yine dudaklarındaydı Kâsım beyin. Gözlerinde ve çehresinde...

— Bey karısına ancak böylesi yakışır sözlerin. Aksi lâflar bey karısına ait değildir. Olsa bile o anda gay-

rım boştur. Kal sağlıcakla bey kızı.

Mekânı tüm yeryüzü, köyü Köktereke, ünvanı bey olan bu gence, «Kâsım» demişlerdi. Hâlâ da öyle derler. Yiğitliğin, mertliğin, cesaretin ve güzelliğin timsali, bu düşlerin kahramanı, sabrı ve soğukkanlılığı kalkan edinmiştir kendine. Rüzgâr akıncı, bir savruluş gibi atının üzerine devrildi ve bir rüzgâr gibi tepelerden aşağı kendini koyverdi.

Yağmur, Köktereke'ye ılık iniyordu.

Ortalıktaki belli belirsiz ve ölgün aydınlık, ay ışığındandı.

Davullar vuruyordu..

* * *

Kâsım bey, karanlık vâdiler yardı, sarp yamaçlara tırmandı. Henüz yirmi beşinde gün gibi bir delikanlıydı. On yaşındaydı. Onuncu yaşının zihninde, yarı yanmış ve yarı titrek bir hayal gibi canlanırdı babası. O gün ne günlerdi? O anlar, ne anlardı? Hafızasına düşen hâtıralar, kâh nefes kesici heyecanlarla doldurur, kâh sabrın sınırsız ve derin ummanında yorucu kulaçlar aldırırdı. Dalgalarla boğuşurdu. Babasının çok küçük yaşlarda kulağına fısıldadığı zafer türküleri ve bir «Ashâb-ı Süffâ»nın şuur, sabır, hareket ve hararet dolu hikâyeleri, onun şuurunda ebediyyet âbidesi gibi örülüyordu. Kâsım bey; tâ o yaşlarda ne yapacağını bilen biriydi. Kısacası bu timsal, serinleten, ferahlatan, rahatlatan billûrdan pınar gibi bir idealin adamıydı. Kâsım bey vâdiler yardı... İnsanlığa huzur ve ihtişam yağdıran bulutları yoğunlaştırmak, açın sofrasında ekmek, susuzun testisinde su olmak isterdi. İnsanın kurtulmasını isterdi. Kurtuluşun yakut gibi parlayan, zümrüt gibi ışıyan ve ucu göklere yükselmiş asude bahçesinin çiçeklerinden demetler sunmak isterdi. Kâsım bey sarp yamaçlara tırmandı... Yerinde, kundakta çocuk; yerinde ölüm döşeğinde ihtiyar olurdu. Akına giderken en güzel libaslarıyla kuşanırdı. Temiz ve zarif giyinirdi. Muharebelerde, aynı zamanda bir intizam ve titizlik üstadıydı. Henüz yirmi beşinde bu gün gibi, cin gibi delikanlı ölgün aydınlıkla kucaklaşmış karanlığı, kulaç kulaç yara yara yatsı olmadan «Kara Kuru» çayırlığındaki tepede göründü.

Çayırlığa indiğinde ses seda yoktu. Genç olmasına rağmen tecrübesi çoktu. Atını çiviledi. Karanlık bir kenara pustu ve bir süre öylece bekledi.

Çayırlığın geniş meydanında yılgın bir karanlık ve ölgün bir aydınlık güreş tutmuştu.

Kulak kabarttı: Ses yoktu. Gözleriyle orayı burayı yokladı, canlı şekil hissedilmiyordu.

Ve şey yoktu, burada bir şey olmalıydı. Acaba Bayram Hân takip edilmekten sakındığı için çok emniyetli mi hareket etmek istiyordu? Görüşme çok gizli mi olacaktı? Yoksa, hayır... Gelenlerden birisini Urus seferinden tanıyordu.

Başka ihtimal olamazdı. Bağırmayı düşündü. Kimi çağırmalıydı?

Zihninde toplanan kelimeleri intizamsız boşaltıverdi.

— Köktereke beyi!

Serdi abayı.

Beklerken, bıyıkları tel tel zamanı örtmüştü. Habire onları buruyordu.

Ölgün ay ışığının tuş olduğu çayırlığı, inildete inildete yayılan ve dalga dalga saçılan bir cevapla yüzündeki tebessüm deryasının suları tazelendi.

— Köktereke beyi

Kaldır abayı.

Geniş meydanın kenarında karanlık tıkırtılar ve gittikçe büyüyen atlı gölgeler gördü. Bekledi.

Gelenler, kendisine haberi ileten o dört «yiğit» idi.

— Beyim Hânımız böyle buyruk kılmıştır. Şimdi sizi Hânımızın yanına götüreceğiz.

— Hânımın buyruğu başım üzredir. Gidelim yiğitlerim, düşün önüme.

Uzun gittiler. Çok dolaştılar. Sık ağaçlar geçtiler, derin dereler aştılar.

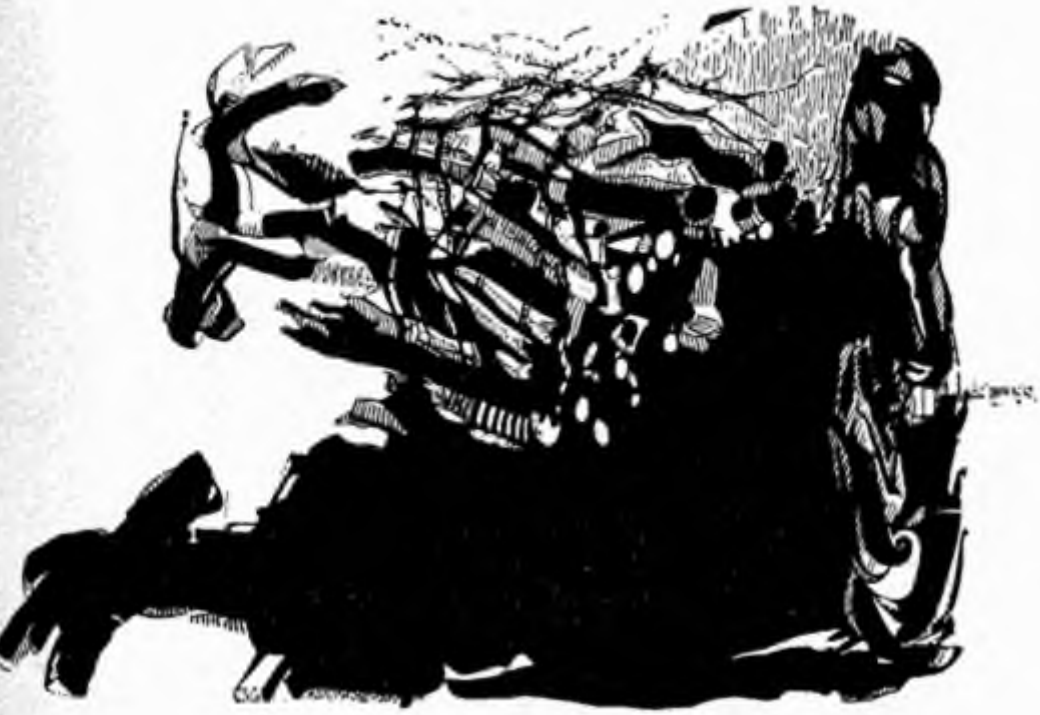
Tüm yer yüzünün sükûtuna vurulan mühür gibi on çift nal, yekahenk, taşa toprağa vura vura ayın göründüğü tepeye uçtu.

Kapkara tepenin ucunda beş gölge görünüp kayboldu.

Ay vardı. Karanlık vardı ve yağmur vardı.

Nallar vuruyordu.

Dakikalar geçti, saatler geçti. Beş hayalet gibi beş karaltı rüzgâra bırakıver-

Desen: Haşim VATANDAŞ

mişti kendini.

Islanmışlardı. Neden sonra yüksek bir tepenin yamacına çadır kurmuş Bayram Hânın mekânına geldiler. Atlarını aşağıya bırakıp, tepeye sardılar. Sık ormanlar vardı, tıkırtılar, patırtılar ve yürüyen karaltılar, dağların binlerce kişiyle dolu olduğunu gösteriyordu. Gerçekten de öyleydi. Bayram Hân burada ordusuyla konaklıyordu. Ve büyük bir seferin tüm hazırlıkları tamamlanmışa benzerdi. O sabır silâhının genç cengâveri, heyecandan, kabzasını kavradığı kılıcını havada savurarak ve kendini tutamayarak;

— Allah!

diye inildedi. Hân otağı uzakta değildi. Yürüdüler. Kapıdaki iri bıyıklı nöbetçiye selâm verip, Kâsım Beyin geldiğini Bayram Hân'a bildirmesini söylediler. O, çabuk çıktı ve küçük aralıktan başını eğerek Kâsım bey içeri süzüldü.

Uzun çoraplar, masmavi bir şalvar, mavi yelek, gür saçlar, düzgün bıyıklar, yumuşak bakışlar ve... Bayram Hân. «Hân yurdu» çok sadeydi. Büyük bir aslan postu, muntazam dizilmiş oklar, toprak testi, ve isli çıranın aydınlatamadığı başka şeyler... Bayram Hânın önünde iki sıra beyler diziliydi. Kâsım Hân girdiğinde çıt yoktu. Çelik yumruğunu, göğsüne ses çıkaracak kadar vururken gözler;

— Buyruk başım üzredir Hânım. Vaktinde yetememiş olmaktan korkarım. Derken kulaklar, Kâsım beydeydi.

Bayram Hân, tevâzü küpünden bir maşrapa alırcasına, kumandanlığını unutmayarak.

— Safâ geldin Kâsım, dedi ve ayağa kalktı. Onu sonra konuşuruz. Otur şöyle.

Başıyla hafifçe oturanları selâmladı ve bekledi.

Bayram Hân 45-50 yaş arasında olmalıydı.

Yüzünde kısmi buruşukluklar olmuş, yer yer saçlarına ak düşmüştü.

Beylerine emredici bir sesle konuşuyordu.

— Beylerim! Dünya kavga dünyasıdır. İlk insan Âdemden kıyametin sonuna kadar bu böylece olacaktır. Kâfirden dost olmaz.

Bunu böylece öğrenesiniz. Size taze kısraklar; ince belli kadınlar kızlar gönderip, dostluğunu söylese bilersiniz ki; o zaman sizden korkmaktadır, sizden zayıftır. Düşmanın abartması sizi böbürlendirmesin. Yermesi kıvrandırmasın.

Devletimiz Babür'ün dostu çoktur. Dinimize dost olan dostumuz. düşman olagelen ise düşmanımızdır. Kavgamız iman kavgasıdır. Dedelerimizin dediği «Dalma göç edeler, oturak olmıyalar» sözü düşman içlerine akınlarımızla doğrulanmalıdır.

Yiğitlerim: Çinin göstermesi bol şölenlerinde kadeh vuruşturup, abartmasıyla sarhoş olan nesil timsaliniz olsun. «Uze tenri basmasar, asra yir telinmeser. Türk budun ilinin törünün kem atatı? Uçdı Türk budun ertez ökün!» deyişleri sizin için de denmesin. Hintte insanları ineğe taptıracak kadar körleşen insanlar gördünüz. Vuruşumuz Hintte onlara karşıdır. Ama yalnızca Hinde kapanmış toprak mahpusu değiliz.

Beylerim: Haber aldık ki; büyük bir Afgan ordusu, üzerimize gelir. Devletimizi yok etmek ister. Hint içlerinden Allahın yüce adını silmek ister. Analarımızın bacılarımızın namusunu kirletmek ister. Bu ordu içinde Urus askerleri de vardır.

Onları yarından sonra şafak sökerken Hoça ovasında karşılayacağız.

Kavgaya hazırlanın. Şimdi hepiniz istirahata çekilin, yarın erkence gelir, uzun uzadıya fikreyler, kararlar alırız. Haydin yiğitlerim!

* * *

İstirahat... Hazırlık ve şafak.

Davullar vuruyordu.

Borular öttü ve gün ışımasına yakın toz dumanı katıldı. At kişnemeleri, «Allah» naraları işitildi. Bir tarafta ise «Hurra» sesleri ve fil homurtuları.

Müthiş bir gündü.

En önde uçan Bayram Hânın son söylediği «ölürsek şehid, kalırsak gaziyiz» sözleri sanki bütün meydanı uğuldatıyor, kulaklara, kalplere doluyor ve koca bir ordunun dilinden semâya yükseliyordu.

Kılıçlar şakıyordu.

Afgan ordusu çok kalabalıktı ve ovaya yayılmıştı.

Süreksiz vuruşma...

Öğleye kadar göz gözü görmedi.

Gök gürültüsüne benzer feryatlar, naralar ve bir kavga meydanında duyulabilecek sesler bütün şiddetiyle, ovayı çalkayıp durdu.

Atlar kişniyordu.

Gün yaman bir gündü.

Hoça ölüm kokuyordu bugün.

Bayram Hân at üstünde, etrafını sarmış mızraklara kargılara bütün hışmıyla ve kendinden geçmişcesine huşû ile kılıç savuruyordu. Gözleri, gergin bir ok gibi sert gözleri, huzur okyanuslarının nurdan damlalarıyla gaşyoluyordu.

Bayram Hân kılıç savuruyordu.

Kolunu bütün gücüyle havaya kaldırdı. Vücudu âniden sarsıntı geçirirken, kolu hâlâ havada bekliyordu.

Aşağıya inerken, beraberinde gövdesi de vardı.

At kişnedi, Bayram Hân hareketsiz yere yığıldı. Üzerine çullandılar. Ok üzerine yeni kılıçlar inecekken, bir ses duyuldu. Bir hareket, mekânı tüm yeryüzü, köyü Köktereke, ünvanı Bey olan bu gence «Kâsım» demişlerdi, hâlâ da öyle derler. Bu, yiğitliğin timsali rüzgâr gibi yetişti. Ve rüzgâr gibi savurdu kılıcını.

Bulanık kan kokuları üstünde ne dalgın, ne mecalsiz görünüyordu. Irak gecelerdeki; yağmur çisintisini şavklandıran çıralar, vuran davullar onu düşündürüyor muydu? Yavuklusunun parlak gözleri, anasının uçuk benzi, mütemadiyen inip kalkan koluna tesir ediyor muydu?

Vurdu kılıcını. O vurdukça ses çıktı. Ses çıktıkça o vurdu. Vurdu, vurdu ve Hânının âkibetiyle Kâsım Bey vurulup yere düştü.

Kılıçlar şakıyordu.

Kavga devam ediyordu.

Ve

Ölü salında iki diri

Afgan içlerine gidiyordu

* * *

Afgan hekimlerinin süresiz çalışmasıyla hem Kâsım bey, hem Bayram Hân ay geçmeden sıhhate kavuşmuşlardı. Lâkin neye yarayacaktı böyle sıhhat? Boyunlarında, ayaklarından dolanan şu illet, şu hiç çözülmeyen kahrolası pranga olduğu sürece ikisi de esirdi. Afgan esiri. Rutubetli

ve karanlık bir hücrede hapsedilmişlerdi. Geldikler nden bu yana ne doya doya ekmek yemiş, ne de kana kana su içmişlerdi. Her şey ölçülerek tartılarak veriliyordu adeta. Bayram Hân günlerdir yemiyor, verilen suyun yarısıyla aldığı abdestle secdeye kapanıyor ve ordusunun muzafferiyeti için Allah'a dua ediyordu. Ancak meşum haberi aldığında beyninden vurulmuşa dönmüştü. Babür yenik düşmüştü. O gün öğleye kıvrandı durdu. Yattı, uyuyamadı. Yürüdü, canı sıkıldı. Oturdu, edemedi. Sonra kafası müsterih bir âleme çekilecekken, kapıda muhafızın sırıtkan yüzü belirdi. Bayram Hân hızla sola döndü. Muhafızın her zamanki testi numarası duruşundan farklı bakışları vardı. Şimdi gözleri önünde dolu testi kırıp, su sesinin kuru midelerdeki hayali şıkırtısını dinlemeyecekti.

Muhafızın gözleri, Kâsım beyden bir şeyler kopardı. Bilemediği bir ızdırabın gizli sezişiyle içini çekti. Muhafız çok durmadı. Ancak çok geçmeden kara cüppe altında kıpkırmızı bir surat, yeşil gözler, başkaca kara kara cüppeler gelip gelip geçti. Kasım bey şaşkınlıkla, Bayram Hânın yüzüne baktı. Bayram Hân soğukkanlı görünüyordu. Muhafız tekrar göründü. Hâlâ gülüyordu. Yine sırıtarak ve yine alaylı bir eda ile,

— Yarın dedi biliyor musun ne olacak? Şu sarayın avlusunda Koca çingene kıpkırmızı bir şeyler şıpırdatacak. Taşlar batacak. Heyyy! Hân Bayram hazırol yarına!

Hazırol yarına. Hazırol yarına. Yarına hazırol.

Davullar vuruyordu,

Hızlı gürültülü ve esrar dolu Afgan davulları.

Vakit henüz erkendi.

Afganın yağlı, kirli ipleri Bayram Hânı sarıp kanıyla saray holleri sulanacak mıydı?

Buna Kâsım bey dayanamazdı.

Kaçacaklardı. Kaçmalılardı; ama nasıl? Her şey o «nasıl» da düğümleniyordu. Kapı nöbetçiyle tutulmuştu. Duvarın tavana yakın kısmındaki küçük pencereden gayrı, delik de yoktu. Tek ümid o idi. Bayram Hân çaresizliğini unutmak için konuşmak istiyordu. Bir şeyler söylemeliydi.

— Kâsım Babür'de bekleyenin var mıdır?

— Vardır Hânım.

— Kimdir bekleyenin?

— Dinim ve devletim Hânım.

— Kâsım!

— Ne buyurdunuz Hânım?

— Yok. Birileri diyorum. Valide, peder, hatun, çoluk çocuk?

— Bir valide, bir de beni buyurduğunuzda hatunum olacak yavuklum Hânım.

— Düğünün mü vardı Kâsım?

— Öyleydi Hânım.

— Valide ihtiyar mı?

— Oldukça.

— Bugüne kadarki bilgimle yerimi ziyadesiyle dolduracak fedakârlıkların oldu Kâsım. Eğer ben ölürsem, Babürün kumandanı olarak ordunun başına geçip, Afgandan hesap sormanı vasiyyet ediyorum. Sen buna hakkıyla lâyıksın.

— Hânım kaçalım. Kaçmalıyız. Kaçıp kurtuluruz. Bilirim ölümden korkmazsınız. Hânım hiç olmazsa devletimiz için.

— Kurtulmalıyız Kâsım bey. Devletimiz için. Kaçmalıyız buradan. Ama nasıl?

O gün çok düşündüler ve gün battıktan sonra pencere deliğinden kaçmağa karar verdiler. Bulundukları hücre yerden iki kat yüksekteydi. Penceresi bahçeye bakıyordu. Gündüz Kâsım bey güçlükle tırmanıp baktı. Tutunacak çok ince bir kemer vardı. Oradan tutunarak beş metre ilerideki sur kalesine varılabilirdi! Ve ancak nöbetçiyi öldürdükten sonra yere inebilir ve kaçma hakkını elde edebilirlerdi. Ayrıca küçük bir yanlışlıkla kendilerini iki kat aşağıda parça parça olmuş bulmak da vardı. Bu çok tehlikeli bir işti. Fakat Kâsım bey, denenmesi için ısrar etmiş, Bayram Hân da beyinin teklifini reddetmemişti.

Güneş batmıştı.

Afgan davulları susmuştu. Sarayda esrarlı rüzgârlar esişiyor ve karanlık bir gece başlıyordu.

Gece, ürperticiydi.

Bu gece, ya kaçıp kurtulacaklar, ya da Kâsım beyin mahpusluğu devam ederken, Hânı yarın gün doğarken ebedî yolculuğa çıkacaktı.

İn cin top oynarken, Bayram Hân kapı deliği, önüne geçmiş muhafızı oyalıyor, Kâsım bey de tecrübe adına kuru duvarı tırmanıyordu. Yukarı demirlerden tutunduğu sırada bıyıklarını düzeltip, burmayı da ihmal etmedi. Üzerinin tozunu silkti. Ve anında demirler arasından süzülüp dışarı çıktı.

Dışarıda rüzgâr sesi vardı.

Kâsım bey fısıltıyla bir şeyler söyleyince, Bayram Hân kapıdan çekildi. Çul üzerine uzattığı kalın yastığı, yırtık yorganla örttükten sonra, Kâsım beyin uzattığı ipe tırmanarak pencereye çıktı.

Elleriyle küçük taş kemere tutunmuşlardı, ancak basacak yer olmadığından ayakları boşluktaydı.

Ölüm kol geziyordu.

Karar vermişlerdi. Mutlaka kaçmalıydı buradan.

Kâsım bey ilk tehlikeyi atlattı. Bayram Hânın gelmesini bekliyordu. Ses çıkarmadan duvara kapandı. Çok geçmeden halsiz Bayram Hân önüne düştü. Kaldırıp sırtlamak istedi; ama Hân izin vermedi.

Tehlike yaklaşıyordu.

Bir ayak sesi vardı. Nefeslerini kesip beklediler; lâkin tehlike yaklaşıyordu, giderek ayak sesi yükseliyordu. Kâsım bey ayakta idi. Eli havaya kalkmıştı. Uzaktan görünen karaltı netleşmeye başlamıştı. Kâsım bey hızla üzerine atıldı. Adam korkunç bir feryat bastı. Sonra yere yığıldı.

Davullar vuruyordu.

Telaş, kargaşalık almış yürümüş, her tarafı gürültü kaplamıştı. Bayram Hânın kolunda Kâsım bey, merdivenleri uçarak iniyordu. Yukarıdan süratle koşuyorlar, ok, mızrak serpiyorlardı.

Davullar vuruyordu.

Artık kurtulmuşlardı. Saray gerilerde kalmış, takipçiler görünmez olmuştu. Yorucu Babür yolculuğu başlıyor sayılırdı.

Şafağa kadar yürüdüler. Kan ter içinde bir tepenin taşlık yamacına uzandılar.

Atlar kişniyordu.

Tozu dumana katarak yamaca doğru yönelmiş kalabalık atlar. Bu sefer kurtuluş yoktu. Aşağıdan, yukarıdan her taraftan sarmıştı Afgan takipçileri. Kâsım bey Hânının akibetini düşünerek titredi. Koşmak, etrafını sarmış bütün celâtları doğramak istedi.

Ah! Silâhı yoktu.

İyice yaklaşmışlardı. Fakat ikisi de soğukkanlı, ikisi de metin idi. Takipçiler Bayram Hânı, hemen oracıkta öldürecekler, Kâsım beyi de Babürün iradesini çözmek maksadıyla bu haberi ulaştırmak üzere serbest bırakacaklardı.

Ölüm adım adımdı.

Bir Afganlı, bir düzgün giyinmiş, bıyıkları muntazam bakımlı Kâsım beye, bir de gayet sade giyimli gösterişsiz elbiseli Bayram Hâna baktı ve tereddütle;

— Bayram Hân hanginiz?

diye sordu. Sonra aldığı emri tekrarladı.

— Hân Bayramı, saraya kadar bizimle gelmek zahmetine sokmayacağız. 'Hemen buracıkta...

Uzaktan davullar boğuk boğuk vuruyordu.

Belki Kökteregenin şevk davulları, belki Babürün cenk davullarıydı vuran. Kâsım bey, Hânının konuşmasına fırsat bırakmadan atıldı.

— Bayram Hân benim.

Başlarındaki Afganlı tekrar tekrar süzdü, Kâsım beyin koluna yapışacağı sırada Bayram Hân ileri atıldı.

— Yanlışınız var. Bayram Hân o değil benim.

Babürde davullar vuruyordu.

Bu davullar, yeni bir seferin davullarıydı. Başında Bayram Hân da olabilirdi. Onun tayin ettiği Kâsım bey de. Bu davullar, yıllarca bekleyecek yavuklusunu, hatunu edecek davullarla birlikti belki.

Kâsım bey, son derece soğukkanlı ve Bayram Hânı işaret ederek;

— Şu sadık hizmetkârıma bakınız, dedi. Beni kurtarmak için, kendini benim yerime koymaya çalışıyor, hayatını tehlikeye atıyor. Rica ederim onu serbest bırakın gitsin. İşte itiraf ediyorum Bayram Hân benim.

Bu derece soğukkanlılıkla söylenen sözler isteneni gerçekleştirdi. Kâsım bey öteye uzaklaştırılırken,

Babürde Davullar vuruyor.

Kavga devam ediyordu.

Ve

Afgan yolunda bir diri Babür içlerine gidiyordu.

* * *

TİYATRO

KLİNİK BİR OLAY

— Bunlar insanlığın buhranını dindirecek doktor mudurlar, yoksa idam sehpasının üç ayağı mıdırlar?

M. Ali TAŞÇI

Bir kraldı ilkin.

«Ben Corte. Sanayii kralı Giovanni Corte.»

Ve en küçük birşeyden endişesi olmaksızın haykırıyordu:

«Ben, her istediğini yaptıran petrol kralı Corte, bir Türk gibi kuvvetliyim. Bir babayiğidim ben.»

Günler geçecektir üstünden. Buran, ezen ve... Ve işte günler geçecektir ki, mekanik bir hayatın iri çarklarında, çatlaklar belirecek ve büyüdükçe büyüyecek...

Sonu? Önce başı bilinmeli değil mi?

Yazarı İtalyan Dino Buzzati; «Uncaso Clinico - Klinik Bir Olay» hakkında şunları söylemiş:

«Birbirine bağlı yanlış teşhisler ve ikiyüzlü davranışlar yüzünden kendini çağdaş bir kliniğin dümenine kaptıran insanın hikâyesidir bu. Adam belki gerçekte hasta bile değildir ama elinde olmadan kendini kaptırdığı bu karanlık düzen, günün birinde hastalığının ne olduğunu kendisi de anlayamadan onu ölümle burun buruna getirir.»

Corte, önceleri gerçekten söylediği gibidir. Şirketinin hesapları zihnini başka yerlere göndermeyecek kadar obur ve büyüktür. Fakat aynı çember dahilinde, değişik görünüşlerde olsa bile bir yeknesaklık içinde süren işler, Corte'yi onbinler adına konuşturur âdeta:

«Ben bir dolap beygiriyim.»

Karısı, kızı, anası, evi... herşeyi işinden sonra gelir. Karşılıklı kurulan dialoğlar önce .iş üstünedir.

«... Telefon etti mi?»

«... Mallara ne veriyor?»

«Telefon efendim...»

Bu dialoğlar ardından sekretere verilen değişmez emir:

«Satırbaşı...»

Borsa oyunları, ihâle ve tahville kalıplaşmış, maddeleşmiş, yürüyen bir mumya: Corte bu.

Mutlaka bulunursa bir güzellik çirkinde,

Dişler, inci gibi görünecekti zencide,

öyle olmadı mı?

Corte'nin bu muhteşem şatosu içinde, mahut bir şey de yalazlanacaktır. Karanlık gecelerin ortasındaki yarasa uğultusu yahut kimsesiz uçurumlarda akisleneh yırtıcı feryatlar gibi, sanayii kralı Corte bir ses duyar olmuştur. Beynini yırtarcasına tırmalayan bu ses, bir rahibe sesidir. Org eşliğinde; «İlâhi okumayıp da plâk doldurmakta»dır sanki. Çirkindir bu ses. Pistir.

Tekniğin sarmaladığı insan ve bir rahibe daveti. Klinik Bir Olay, makina muamelesi gören insanla, bizzat makina varlığına yönelmiş bir tecavüz sistemini kıyaslıyor. Bir yandan maddenin ve tekniğin; «do-

lap beygiri» derekesinde mütalâa ettiği insan; diğer yanda; hayata ve gerçeklere göz yumma, davetçisi, rahibe sesi. Biri ötekinden geri kalmayan inkârcılıkla insanlığa neler hazırlıyor? Buzzati'nin tipi, özel bir karakter değildir. Tipleri, bir noktada İtalyan milletini sardığı gibi, artık bir yerde beynelmilel bir insan sembolü ortaya çıkarıyor. Devrin ortaya koyduğu problemler, dünyanın hiç bir yerinde değişmiyor. Mesele, bu yönüyle önemli.

«Bir Türk gibi kuvvetli ve her istediğini yaptıran» Corte için, bu, dert midir? Bir anlık korkunç gök gürlemelerine benzer ses, zihnini, allak bullak etmektedir ama ne doktorluk, ne kliniklik işi var mıdır? Onu da kim çıkardı? İstemezdi, istemesine ya, annesi abartarak durumu Dr. Malvessi'ye açmıştı bir kere. Sonra hemşirelik okulu talebesi kızı, eve Prof. Claretta'yı da çağırınca iş oldukça ciddiye binmişti.

En küçük bir yapmacılık emaresi bulunmayan oyunun bu kadarcık kısmıyla, bütün felsefe teorileri fiyaskoyla neticeleniyor. Asrımızda insan, misli görülmemiş, derde, gama, tasaya, sıkıntıya, ızdıraba... kara olan insan için, insan hayatı için kapkara olan ne varsa hepsine, düçar bırakılmıştır. Sebep? Sebep açıktır. İnsan varlığını bütüncü ve objektif ölçülerle değerlendirememe. Varlığı mutlak olanı kabul edememe. İnsanı, bir dizel motoru yahut bir uçak pervanesi veya yazarın kendi tabiriyle «Dolap Beygiri» olarak ele alıp sistem kuran, sakat bir anlayışın karşımıza çıkardığı çetin problemler. İşte Buzzati, esere kendisi girmeden, bu problemlere parmak basıyor.

İnsanlar hastaysa, insanlık da hastadır. Ve bu, gerçekten öyle değil midir? Hasta insan için doktor, vazgeçilmez müracaat kapısıdır. Doktorun kelime mânâsı da buraya gizlenmemiş midir?

Corte, önce «dolap beygiridir.» Bu, pozitivist görüşlerdeki insan anlayışına bağlılığın doğurduğu kaçınılmaz bir hatadır. Sonra onu hasta eden, rahatsızlaştıran, bir rahibe sesi olmuştur. İkili probleme bir şık ilâvesi daha gerekiyor. Beygir durumundaki insan. Onun hastalığı ve nihayet tedavisi.

Köhne hristiyan anlayışının tedavisi kime bahşediliyor? İnsanı, bu seviyede izah denemesine girişen, çürük sistemin bir çarkına. Hastalığın izalesini, hastalığı doğuran kaynaktan bekliyoruz. Ne güzel söylemişti merhum Peyami Safa:

«Doktoru can çekişen bir hastaya benziyoruz.»

Prof. Claretta, önce Corte'nin gözlerini bağlayarak dört ayak yürütür. Bunun beynindeki sesle ilgisi nerededir? Claretta gülünçtür. Komiktir. Ama Claretta insafsızdır. Cleratta canidir. Tıpkı insanlığın başındaki sistemler gibi. Tıpkı, insanları kurtaracağını vaadeden sistemler gibi, Claretta yalancıdır; sahtekârdır Claretta. Corte'yi iyi edeceğini söyler. Derdi büyüktür (!) Hemen tedaviye başlanmalıdır.

Önemli saydığı bütün işler kalır. Claretta, onu memleketin en modern kliniklerinden olan kendi özel kliniklerine üç-beş gün için yatırıp ameliyat edeceğini bildirir. Corte direnir. Ama ne için? Parası olmadığından mı? Fazla masraf olacağından mı? Madde için mi kısaca? Hastalığı, «beygirliği» hep bu maddeci anlayıştan doğmamış mıdır? İnsanlık, materyalizmin asılsız, ütopik teorilerinden hastalanmadı mı? Direnir Corte, direnir. Lâkin ne çare ki; Corte'yi sürükleyen sistemler gaddar. Sistemler acımasız. Sistemler zalim. Sistemler pis. Corte, kliniğe yatmak zorunda kalır. İnsanlık, sistemlerin kucağına götürülür Corte'yle beraber.

Klinik, kliniklerin en moderni; sistem, bugünkü sistemlerin en göz boyayıcısıdır. Ve Corte, en güçlü sosyal tabakanın temsilcisidir. En güçlü insan, en modern klinikte ne yapar? Yatar. En tecrübeli doktorlara ameliyatını yaptırır. En mükemmel şekilde kendisine baktırır ve derhal sıhhatine kavuşarak, işlerine döner. Böyle olması düşünülmez mi?

Klinik kapısı, içi uyuşturucu madde dolu enjeksiyon deliğine benzer. Vazgeçilmez bir tiryakilik gibi içine gireni sarar, sarar ve ar-

tık bırakmaz. Bunu klinik koridorunda ilk gün anlar Corte. Cılız insanlar vardır salonda. Bakımsız. Düşkün. Belki hayatlarında kazandıkları bütün servetlerini, o en büyük servet uğruna, kumar masasına bırakırcasına bırakan insanlar. Belki çocukları vardır arkalarında: «Anneciğim, anneciğim.» Belki bedenlerinden bir parça kopar gibi, yokluk onları, çirkefin içine sürüklemiş, onlar ise acılarını duymaktadırlar yalnızca. Ve bu çirkef tuzağında kanlı elleriyle doktorlar, yani sistemler kara kuyu ağızlarıyla çocuklarına saldırmaktadırlar. Buralar karanlıktır. Işığa çıkarılabilirdi. Daha da açılabilirdi. Ve eserin ne özünde, ne teferruatında fazlalık meydana getirmezdi. Bilâkis çeşni katardı. Realizmini güçlendirirdi.

Salonda hastalar bekler. Sıraları gelecek. İçeriye çağrılacaklar. Hepsi de doktor düşmanıdır. Sistem düşmanıdır. Dışarıdan cankurtarıcı, içeriden kasıntı, halkını horlayıcı, kasaptan öte cellat doktorlar, sistemi temessül ederler: Cellat sistemi. Doktorlar girer bu sıra. Herkes dikkat kesilir. Siyah pantalon, siyah pardesü üstünde siyah melon, siyah Bond çantalarıyla üç doktor, bir darağacının üç ayağına benzer. Gezici, istediklerini sallandırıcı üç ağaç. Yahut üç gangster. Üç cellat.

Ve Avrupa medeniyetine dayalı sistem; darağacının üç ayağı, üç gangster... Yahut üç prensiptir: Yahudi-Hristiyan ahlâkı; Yunan düşüncesi; Roma hukuk nizamı.

Buzzati, bunları biliyor mu? Hayır. Belki hissediyor; lâkin çözüm yolunun kurtarıcı ışığını göremeden ve gösteremeden eseri noktalıyor. Olaylarda, motiflerde, yol gösterici sağlam prensip arıyor. Kuvvetli dayanak istiyor. Bulamıyor mu? Hâlâ arıyor Buzzati'ler. Daha da arayacak belki. Bilemeyiz.

Klinik, kat kattır. Altıncı kattan, birinci kata kadar hastalar, hastalık derecesine göre yerleştirilirler. En üstte, hastalığı en hafif olanlar, yahut beden yerine cebi kuvvetli olanlar bulunur. Birinci kat ise, esrarlı rahibelerin, rutubetli ölüm dualarını okuduğu bir morgdur.

Ameliyat, başarılı mı geçti? Üç-beş gün. İple çekilen dakikalar... Ameliyat başarılı geçmese altıncı kata yatırılır mı? Ne o? Nedir o? Yine o pis ses. Yine aynı rahibe. Hani iyi olmuştu? Hani artık bu illetten kurtulmuştu?

«Sen de duyuyor musun rahibenin şarkılarını? Vestiyerde o. Böyle her gün şarkı söyler.»

Konuşmalar alt katta oldu. Corte, zaten bir-iki günlüğüne indi alt kata: Yeni bir hasta gelecekmiş de. Tekrar çıkacak canım.

«Seni de mi? Vah!.. Vah!.. Artık çıkamazsın yukarıya...»

Ya bu konuşmalar? O, hani altıncı katın adamıydı? Ne işi var dördüncü katta? Niçin indirildi? Onun hastalığı, bu etrafındakilerin hastalığıyla nasıl kıyaslanır? Hepsi ölümcül hasta. Sıska, sarı benizli, kansız hepsi. O? İyileşecek. Bir iki güne kadar...

Hastahane, Avrupa medeniyetine dayalı bütün sistemlerdir. Sistemler kademe kademedir. Sistemler hastalığı büyütüp, pireyi deve yapmaktadır. İnsanlığa neler verecektir? Daha doğrusu kendini, çarklarına teslim etmiş veya ettirilmiş insana? Sağlıklı, doyumsuz parlak güneşlerin altında neşeli bir hayat mı? Veya bir rahibenin rutubetli ölüm duaları uğuldayan morgda meçhul olmayan son mu? İnsan, şunu bilmeli ki; hastahane, mevcut sistemlerdir. İnsan, şunu hatırlamalı ki; hastahane, mevcut sistemlerdir. İnsan, şunu unutmamalı ki; hastahane, mevcut sistemlerdir... Mevcut sistemin çarkları, insan için nasıl dönüyor? Kurtarıcı mı? Ezici, yok edici mi? Corte, çok güçlü olan sosyal tabakanın temsilcisidir. Sistemin en güçlü tabakasına mensuptur Corte.

Corte, katlarda çeşitli insanlarla karşılaşır. Hepsi de hayatla olan bütün irtibatını kesmiş «başa gelecek sonu» beklemektedirler. İşte üçüncü kat. Ve işte üçüncü katın bir hastası. Pencerelerini sıkı sıkıya kapamış, güneşe, insanlara, temiz havaya... Sırtını dönmüş bir insan. Corte soruyor: Pencereleri niçin kapatmış? İnsanları görme-

mek için, «Bir gün başa geleceği unutmak için, başa gelecek sonu unutmak için» çılgınlıklar yapan, eğlenen, bağıran, hep gülmek isteyen, gerçekleri göremeyen insanları görmemek için...

Hastahane, bitkin, bedbin, ölgün insanların yurdu. Öleceklerin bir an önce öldürüldüğü yer: Sistemler... sistemler...

Yeri üçüncü kattı onun. Hayır, dördüncü. Beşinci. Altıncı değil miydi? Altıncı! En güçlü sosyal tabaka, değirmen çarklarına verilmiş buğday gibiydi. Tek farkı öğütüldükçe seslerin kısılmasından ibaretti.

Karısı nerde Corte'nin? Ya kızı? Neden gelmezler bunca zamandır? Oysa bu, içinden çıkılması güç bir sual değildir. Maddeci anlayış, insanlar arasındaki kardeşlik, sevgi, samimiyet, ve bağlılık gibi insani olan bütün duyguları tahrip eder, etmiştir. Corte, ölümle pençeleşirken, karısının düşüncesi yazlık bir villa konforudur. Ziyarete, bu hayaldeki konforu, gerçekleştirmek için gelmiştir.

Sistemin çarkları dönmektedir...

Bu dönüşler, son dönüşlerdir...

İnsanı, sistemin gaddar pençesine, anasının terketmesi ne acı! Belki iyileşir ümidindeydi. Ne ümitle yatırmıştı:. Ama şimdi? Birinci katta, hayalinde tırmalayıcı şarkılar söyleyen rahibe, yanında duruyordu. korkunç çirkinlikteydi. Materyalizme karşı görünen hristiyanlığın doğmaları materyalist menşeli pozitivizm tarafından artırıldı ve en güçlü sosyal tabaka temsilcisi Corte'ye «başa gelecek son»u getirdi. Yanlış değil...

Bir kraldı ilkin.

Ve gururla haykırırdı.

Şimdi ise sıklaşan nefesi ve hırıltılı sesiyle anasının kucağında eski kral konuşmaktan âciz, sonunu fısıldıyordu:

«Ben haşmetli bir aslandım anne. Ben babayiğit, petrol kralı Giovonni Corte. Her istediğimi yaptırırdım... Ben...»

Devlet Tiyatroları, bu oyunuyla takdir edilebilir. Buzzati Materyalizme karşı çıkarken, sadece hristiyanlığı tenkit etti diye, bunu din düşmanlığı sayıp, materyalist açıdan istismar edilmemelidir. Buzzati, iki yönüyle câlibi dikkattir: Materyalizmi ve hristiyanlığı tenkit edişi yönleriyle. Ama kendisinin, ideolojimizin huzur dolu aydınlığını göremediğinden, başka kalıplar içinde, yine yanlış anlayışlar beslediği mümkün olabilir. Zaten bu yönüyle boş olan Buzzati, bir şey göstememiş sonunda bize. Buhran ortaya konuluyor. Sakat sistemler serdediliyor; lâkin doğrusu, yahut insan hayatı için müspet şeyler gösterilmiyor. Bu, inancımız müntesiplerinin boynundaki veballerden biridir belki. Çalışarak ve insanlığa inancımızın haklılığını gösterdikten sonra altından kurtulunabilecek bir vebal.

«Klinik Bir Olay» da Devlet Tiyatrosunun gerçekten başarılı kadrosu şöyleydi:

Sahneye koyan:
Raik Almaçık

Giovanni Corte:
Haluk Kurdoğlu

Prof. Claretta:
Sadrettin Kılıç

Spanna:
Nur Subaşı

Annesi:
Mediha Gökçer

Dr. Malvessi:
Zekâi Müftüoğlu

Lucia:
Gülseren Okburan

Anita:
Fisun Demirerer.

Üçüncü katın hastası:
Ertan Savaşçı

Prof. Schibber:
İstemi Betil

«GECEKONDU»

İzdırapla sevincin, güvenle güvensizliğin, imkânlarla imkânsızlığın, politikacıyla vatandaşın, oy zamanı verilen vaadlerle milletin «oy anam oy!» diye yanıp tutuştuğu zamanlardaki vefasızlığın, insanca yaşama hayaliyle insan yerine konulmamanın, Hürriyet Mahallesinde esir yaşayanların işlendiği bir oyun. Açık, çıplak ve objektif olarak.

Olaylar, Hürriyet Mahallesinde oturup, hürriyete yana yana hasret kalan Tatlıcı Selâhaddin'in gecekondusunda ağırlığını hissettirir. Oyun boyunca, bu ailenin çeşitli ihtiyaçları işlenir.

Selâhaddin çamurdan geçilmeyecek evinin önüne kum dökmeyecek, bahçe süzgeci haline gelmiş damına, mum süremiyecek, hergün sattığı tatlının anasını, danasını kaybetme korkusuyla yaşayan, sahte politikacılara karşı gerçek mebus olmayı gönülden arzulayan, fakr ü zaruret içinde her gün satamadığı tatlılarını pırasa sapından ayıramayan, imkânsızlıkların sillesiyle yuvarlanıp giden bir gecekondu vatandaşı. Hem de Hürriyet Mahallesinde. Selâhaddin, karısı, kızı ve oğlu. Olaylar, her gün kuru ekmeğe talim eden bu dört kişilik ailenin hayatını gözler önüne seriyor.

Gecekondu'ya şu üç açıdan bakılırsa isabet edilmiş olur:

1 — Oynayan şekliyle Gecekondu ve oyuncular.

2 — Muzaffer İzgü ve Gecekondu.

3 — Netice.

OYNAYAN ŞEKLİYLE GECEKONDU VE OYUNCULAR:

Gecekondu'yu sahneye koyuş şekliyle göz önüne getirecek olursak oyun, gecekondu dertlerini gayet güzel tezahür ettirmiştir. Kasıtlı yorumlara kurban giden tiyatroculuğumuzda bir ihtiyaç haline gelen hiç olmazsa objektif olabilme hareketinde, Türk Yazarları Tiyatrosu, ikinci oyunuyla objektif köy gerçeğinden sonra objektif şehir gerçeğinin gecekondu bölümüne parmak basmıştır. Akıcı, hareketli ve kıvrak geçen oyunda yer yer güzel noktalara temas edilmiştir. Anlatılmak istenen

manzara, daha ziyade sözlerde tezat sanatıyla gösterilmiş, seyirciyi gayri ithiyari muhakemeye sevkederken bazen güldürmüş bazen de üzmüştür.

Sahte politikacılara olan hıncından Mebus olmayı arzulayan Selâhaddin karısına:

— Benim kafam onlardan iyi çalışır.

Seçtikleri Mebusun, kendilerine sağladığı imkânları anlatırken:

— Onun dört yıllık zamanında kenefi yaptık, diye seçilenlerin hiç çalışmadıklarını, hep kendilerini düşündüklerini belirtmiştir.

Fezaya fırlatılan füzeleri de düşünür ve oğlu Asaf'a füzeler için:

— Akıllılar yapıp deliler fırlatıyor. Ona verecekleri paralarla çocuklara pasta dağıtsalar ya, der.

Zengin ile fakirin mukayesesini:

— Zenginin otomobilinin garajı, şu bizim gecekondunun yanında Kral Faruğun sarayı olur.

— Zengini et, fakiri dert şişmanlatır. şeklinde yaparak, oğlu Âsaf'ın, sabah dana rosto, ciğer sote ve yulaf çorbası yiyen zengin köpeğine özenip:

— Baba, nasıl köpek olunur? sorusuna karşılık:

— ..... kuyruk sallarsan olursun. diye mimi kor.

Bir türlü neticelenmeyen ve oldum olası ters giden hükümet işlerini de:

— Hükümet işi bu, kış yağmuruna benzer, ne olacağı bilinmez. Bakmışsın uzar gider, bakmışsın kara çevirir; diye tasvir edip, hükümetin tavuk kümeslerini değil de nefesle ısınan son model kaloriferli gecekonduları yıktığını, yani seçtiklerinin gecekondulara tavuk kümesi kadar değer vermediklerini, kendilerinin ısındıkları bu yerlerin başkalarını üşüttüğünü anlatır.

Sonunda Âsaf'ını da yitiren Selâhaddin, sefaletin kendileri için, güneşin doğması gibi bir şey olduğunu belirttikten sonra:

— Gecekonduları yıkarlar ama insanların içindeki ümitleri yıkamazlar. der, kazmayı eline alır, radyodan kendisini seçmeleri için konuşan sahte politikacının ve bütün istismarcıların anlayışlarına vuruyormuş gibi gecekondunun duvarına indirir.

Yıkım başlamıştır artık, yıkım...

Sahnedeki «Gecekondu» da işlenen zengin, müphem ve mücerret kalmıştır. Verilmek istenen zenginin ideolojik karakteri ortaya konmamış, mücerret ve yanlış anlamaya müsait temalar işlenmiştir. Gecekondudaki ızdırap, sefalet ve buhran, mevcut hayat tarzına bağlanmış, tepki de ona gösterilmesi gerekirken ne yazık ki, eserin sonunda ve yer yer içinde yine mevcut sisteme yapılırken yer yer de Allah'a olmuştur:

— ..... Uff Allahım, madem yarattın insan yapaydın, insan yapmadın neden yarattın?

. . . . . .

— Ne günahı be avrat... Ben kendimi bildim bileli Allah dedim; o, bir kere Selâhaddin demedi.....

. . . . . .

— Zaten Allah, fakire çocuk, zengine çiftlik vermiş.

Aslında sakatlıkları, aksaklıkları mevcut düzene yükleyen eser, düzene karşı meydana gelen direniş potansiyelini çarpık bir tarzda Allah'a isyan gibi kullanıyor.

Bütün seyirci ve san'atseverler, T.Y.T. nun iyi niyetli gelenekleriyle bağdaşmayan bu tip ifadeleri değiştirmelerini, bundan sonra da bu noktada büyük hassasiyet göstermelerini beklemektedirler.

Argo kelimelerin ve küfürlerin bol kullanılmasıyla eser, edebi hüviyetinden hafifliğe kayıyor. Bu durum bazen öyle hal alıyor ki aile bağları sarsılıyor. Gecekondu yaşayışı belirtilirken, sınır iyice tayin edilemediğinden kozmopolit çingene hayatına benzer şekile sokuluyor. Bazen de küçük Âsaf, seviyesinden daha üstün muhakemeler ve espriler yapıyor.

Oyuncuların oyun boyunca gösterdikleri başarı, rollerini severek ve isteyerek oynadıkları sonucuna götürebilir.

Dekor ve kostüm yönünden ise oyun, bir evvelkine nazaran daha pratik ve başarılı olmuştur.

MUZAFFER İZGÜ VE GECEKONDU :

Yukarıda belirtilen menfi yönler esasında temel itibariyle Muzafer İzgü'ye dayanır. Yani eserin bu yönleri, ne T.Y.T.nın ve ne de oyuncuların imâlidir. Gerçi esere eklenen dünür gelme safhasında şimdik atma meselesi ve sigara yakma işi, Cafer Ağa ile Huriye Hanım'ı aptal yerine koyuyor ise de mübalâğanın açıkça görülmesi bakımından göz yumulabilir. Olmasa, yahut mübalâğasız olsa daha iyi olurdu.

Esas eserde, sahneye aktarılmayan müstehcen sahneler mevcuttur. Bu müstehcen yön ve çocuk-ebeveyn, kardeş abla ilişkisi sol kültürün açık görünüşüdür. Küçük kardeşlerle Sevimin konuşması ve banyo işi, Freud açısından değerlendirilmiştir. Zaten bu kasıtlı anlatış, gayet kolay anlaşılmaktadır. Halkı anlamayı hedef alan eserinde sayın İzgü, halkın benimsemeyeceği şeyleri zorla yamamak istiyor:

«Olmazsa, o gün için tırnaklarını da boyasınlar, dudaklarına da ruj sürsünlerdi...»

Esas eserde, buhranı sisteme bağlayıp isyanı Allah'a yapma işi ağırlıkta. Tabii ki bu menfi yön, sayın İzgü'nün kültürünün izlerini taşıyor. İzahı budur bunun. Eser, belirtilen bu yönler çıkartıldıktan sonra, gerçek mânada objektifliği kazanacaktır.

NETİCE :

Türk Yazarlar Tiyatrosu'nda Çatallıköy'ü sahneye koşan Şahin Bey'le, Gecekondu'yu sahneye koyan Nişan Bey'i, Müdür odasında bulduk. Bazı sorular sorduk ve Şahin Bey de cevaplandırdı:

— Şahin Bey, bugünkü tiyatroculuğumuzu nasıl buluyorsunuz?

— Türk milletine yönelmiş bir tiyatro yok. Benim için en üzücü olanı bu.

— Çare olarak neyi düşünüyorsunuz?

— Milli vasıfta bir tiyatro kurulmasını. Bunun için bütün tiyatroların beraber çalışmaları lâzım. İstediğimiz, arzuladığımız tip yazar ve eser bulmakta zorluk çekiyoruz.

— Eserde seçim yaparken neye dikkat ediyorsunuz?

— Yorum ve propagandanın katiyetle olmamasına ama katiyetle.

T.Y.T. nın müdürü Faik Bey'e de birkaç soru soruyoruz:

— Oyunun rağbetini nasıl buluyorsunuz?

— Efendim, propagandasını yapamıyoruz.

— Sebep?

— İmkânsızlıklar.

— Şunu belirteyim öyleyse, hiç olmazsa milliyetçi basın bahsetmedi mi?

— Tercüman, Son Havadis, B. Anadolu birer kere yazdılar.

— Her gazete, köşesi bulunan yazarlarına birer defa yazdırsa propaganda imkânsızlıkları azalmaz mı? Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

— İyi olurdu ama bir kere yazdılar.

Şahin Bey konuşmaya katılıyor:

— Tiyatrolar iktisadi kriz içinde. Sonra hemen de istismar etmek istiyorlar. Bakın size de peşinen söyleyeyim, solcular gibi yazıp istismar edeceksiniz, sizi vururum ha!

Tebessüm ettik.

— Ne gibi istismar ediyorlar.

— Geçenlerde birkaç uygunsuz herif, burada bağırıp çağırmışlar. Çıksınlar da sokakta bağırsınlar, bakalım ne oluyor? Halk onları nasıl linç ediyor.

Faik Bey:

— Biraz daha ileriye gitselerdi oyunu oynatmıyacaktım. Dert sadece onların derdi mi? Dertse hepimizin derdi. Sanıyorlar ki Türkiye'nin derdini sadece kendileri anlatırlar.

— Kimdi bunlar efendim?

— Bir Talebe Yurdu'ndan. Yirmi kişilik bir grup gelip oyun sırasında «Bağımsız Türkiye» diye bağırdılar. Asabım bozuldu. Dedimya oyunu nerdeyse durduracaktım.

Her hareketlerinde, istismar edilmekten korktukları anlaşılıyordu. Haklıydılar da. Şimdiye kadar tiyatroculuğumuza hakim olan zihniyet, kendi yorumlarının ve kendi kontrollerinin dışında, realiteyi anlatan bir hareket olunca, onu da kendi yönlerine kanalize etmek, davulu başkalarına çaldırıp parsayı kendileri toplamak istemişlerdi.

Pınar'ın Folklor İnceleme Yarışması

YARIŞMADA 2 NCİ GELEN İNCELEME :

Mehmet ÖZDEMİR

— I —

İli: Kırşehir
Kazası: Mucur
Köyü: Geycek

A) — YERE AİT BİLGİLER

1 — Yerleşme yerinin adı: Geycek'tir.

Bu adın menşeini halkımız Geyik Baba'ya dayamaktadırlar. Bu zatın kim olduğunu halk şöyle anlatıyor: Başköy mevkiine (1) yerleşmiş bulunan büyük kafilenin içerisinde üç kardeş bulunuyormuş, ve bunlar, sırası ile, Geyik Baba, Çarıklı Mecnun ve Hamza Baba isimleriyle anılıyorlarmış. Üç kardeş de veli imiş. Bir müddet sonra ekonomik ve sosyal sebeplerle büyük aşiret üç kola ayrılarak kendilerine yer aramaya koyulmuşlar. Bu kafileden bir kısmı, bugünkü köyün bulunduğu yere gelmiş, bunların içerisinde Geyik Baba da varmış.

Yerleşme yerinin seçiminde ve o zamanki halkımıza yön vermekte Geyik Baba rehber olmuş. Bu sebeple halkımız, oturulan bu yere onun adını veriyorlar. Köyümüzün adı o günden bu güne kadar böyle kalmıştır.

«Geycek Köyü». Bu adın ilk şeklinin «Geyik Baba Köyü» veya «Geyik Köyü» olması muhtemeldir. Zannımca; Geyik ismi bir hayvan ismi olduğu için; halk bunu tercihten kaçınmış ve değiştirilerek küçültme sıfatı ve Veli Kula saygı ifade eden -cek- eki getirmiş, böylece köyümüzün adı Geycek olmuştur.

2 — Yerleşme yerinin tarihi:

Rivayetlere dayanan köyün tarihi, münakaşaya değer bir haldedir. Halkın bu yere ne zaman yerleştiği bilinmemektedir. Bu hususta yazılı bir vesikaya raslayamadık. Bu arada halkımızın anlattıklarına dayanarak tespit ettiğimiz rivayetlerden en sağlamı şöyledir: İlk dedelerimiz Şam'dan gelmiştir. Bu büyük kafile, şimdiki köyümüzün yakınında bulunan Başköy'e yerleşmişler ve burada sosyal ve ekonomik sebeplerle bir müsademe sonunda üçe ayrılmışlardır. Ayrılan bir kol da bizim köyün bulunduğu yere gelmişlerdir. Söylenildiğine göre, ilk gelenlerin, üç ocak oldukları da biliniyor. Bu ocak Reisleri; Karaosmanoğulları, Celiloğulları ve Kefkiroğullarıdır. Bu boy reislerinin sülâlesi, köyümüzde hâlâ mevcuttur. Dil ve san'at gibi, ayrı ve belirli bir özelliğimiz yoktur. Belki o günden bu güne kaynama, ısınma olmuş olabilir. Aşiretler arasında bir geçimsizlik ve çarpışma olmamıştır.

Diğer bir rivayette ise; Köyümüz ileri gelenlerinin üç eyalete bağlı olduğu söylenmektedir. Fakat hangi devirde böyle olduğu bilinmemektedir. Çünkü Kırşehir'in tarihi akışı içerisinde bizim köyün ve halkının hüviyetine ait bir delil yoktur. An-

(1) Yakın köyümüzdendir. Halkımızın ilk yerleştiği yer.

cak bu rivayet; birincinin tamamlayıcısıdır. Mustafa Efendi, Mehmet Efendi, Ömer Efendi gibi eski büyük din bilginlerinin kitapları çoktur. Fakat kitaplar değerlendirilmeyip raflarda yatmaktadır. Bu gibi eserlerin faydalı hale getirilmesi şarttır.

Bazı büyüklerimiz Şam'dan gelen bu kafilenin Ömer Faruk (Halife Hz. Ömer) nesline merbut olduğunu söylüyorlar. Diğer taraftan Şam ticaret yolunun hemen köyümüzün yanından geçmesi de, bu söylenenleri doğrulamaktadır.

3 — Halkın ziyaret ettiği yerler:

Köyümüze adını veren Geyik Baba'nın mezarı; iki dağın ortasında bulunmaktadır. Kuraklık zamanlarında halkımız, yağmur duasını burada yaparlar ve Geyik Baba'yı anarlar. Geyik Baba'nın kabri adi taşlardan yapılmış ve öylece bırakılmıştır. Bugün ziyaret yapılmaktadır.

Bayramuşağı köyünde bulunan Şih Omar'ın Türbesi ise eski bir künbedi andırmaktadır. Üç parça halinde bulunan bu yapılar oldukça ilgi çekicidir, ve etrafında, bu zatın âile efradı da bulunmaktadır. Selçuklular tarafından yapıldığı kuvvetle muhtemel olan bu üç eserin sahiplerinin hayat hikâyelerine ait yazılı bir kaynak yoktur. Halkımız burayı baş ağrısı, karın ağrısı, müzmin hastalıklara iyi geldiğine inanarak ziyaret ederler.

Avuç köyündeki süt ocağı da halkın ziyaretine açıktır. Eskiden süt vermeyen ineklerin kılları bu ocağa götürülerek onların sütleneceğine inanırlarmış. Burası da pek tarihi bir mahiyet arzetmiyor.

Bütün çevre köylerimiz ve civarında Büyük Höyük denilen savaş hamle yerleri bulunmaktadır. Söylenildiğine göre; bunlar İstanbul - Şam ve Bağdat Ticaret yolunu takip ediyormuş. Bugün bu höyükler yıpranmış değildir. Yıkılmaz bir tarzda böyle bir yığının nasıl meydana getirildiği, dikkate şayandır.

Çevremize biraz daha açılırsak; Hacı Bektaş Veli Türbesi, Kırşehir'de Ahi Evran Türbesi, Melik Gazi Türbesi, Alâaddin Camii, Karakurt Baba Türbesi, Kervansaray Cacabey Medresesi, Şeyh Süleyman Kitabesi, Kaya Şeyhi, Celâl Hatun Kapucu Camii ve Mağaraları görürüz. Halkımız, bu tarihi eserlerden daha çok Ahi Evran'ı, Âşıkpaşa'yı ve adı geçen Camileri ziyaret etmektedirler.

Hacı Bektaş Veli Türbesini incelersek; birçok bölümlerinin olduğunu görürüz. Bunlar: Ekmek Evi, Aşevi, Mihman Evi, Meydan Evi, ve Bektaşiliğin en son ve yüce makamı olan Dede Baba'nın oturduğu yer. Bu saydıklarımız, eve ait özellikleri ifade etmektedir.

Ayrıca, Kalender Baba Türbesi, şehrin 15 km. dışındadır, ve Selçuklu Hükümdarı Kılıçaslan tarafından (1135) tarihinde yaptırılmıştır. Türbe, Selçuk mimari özelliklerini taşımaktadır. (2)

Melik Muzafferüddin Mehmet Behremşah (Hic. 625) 'ın mülkü elinden alınarak Kırşehir (Arabusun) Çevresi kendisine tımar olarak verilmiştir. Burada kendisine ait türbenin Melik Gazi Türbesi olduğu âşikârdır. (3)

Cacabey Camii, M. 1272 yılında, Kılıçaslan'ın oğlu Keyhüsrev zamanında Caca oğlu Cebrail tarafından medrese olarak inşa ettirilmiştir. (4)

Alâaddin Camiinin; Alâaddin Keykubat veyahut II. Alâaddin tarafından yaptırıldığı sanılmaktadır.

Köyümüzün yakınında bulunan hazine damı, dört-beş kişi alacak büyüklüktedir. Bu eski eser; itina ile oyulmuş; kapısı, bir kişinin sığabileceği tarzda düzgün bir biçimde yapılmıştır. Eserin dört bir yanı kapalıdır ve yerin altındadır. Kapısı dışa açıktır.

Diğer taraftan, Kabadurak harabesinin, bir şehir kalıntısı olduğu sanılmaktadır. Burası mağaralarla doludur ve mağaraların içi karanlık olduğundan, içerisinde nelerin olduğu tesbit edilememektedir.

Devamı gelecek sayıda

(2) **Kırşehir tarihi isimli eser.**
(3) **Aynı eser.**
(4) **Aynı eser.**

İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu Mezunları

Geçen sayıdan devamı

62) Mevlüt Şengün — *Trabzon, Akçaabat Lisesi, Fizik-Kimya öğret.*
63) Ayşe Tülin Dizdaroğlu — *Trabzon Lisesi, Kimya-Fizik öğretmeni*
64) Hasan Kılıç — *Trabzon, Beşikdüzü Kız İlköğ. Okulu, Matematik-Astronomi öğretm.*
65) Hamza Şahin — *Samsun, Bafra Lisesi, Matematik-Astronomi öğr.*
66) Cemal Gökçe — *Samsun, Bafra Lisesi, Fizik-Kimya öğretmeni*
67) Kaya Mehmet Gece — *Samsun, Bafra Lisesi, Edebiyat öğretmeni*
68) Nail Aksoy — *Balıkesir, M. Hasbi Lisesi, Matematik-Fizik öğretm.*
69) Şinasi Kabacaoğlu — *Balıkesir, Manyas Lisesi, Fizik-Kimya öğr.*
70) Selâhattin Öztürk — *Balıkesir Necati İlköğ. Okulu, Kim.-Fiz. öğr.*
71) Ahmet Baysal — *Balıkesir, Savaştepe İlköğ. Okulu, Fiz.-Kim. öğr.*
72) Fehmi İşler — *Manisa Lisesi, Felsefe öğretmeni*
73) Mehmet Bölükbaşı — *Zonguldak, Kilimli Lisesi, Edebiyat öğret.*
74) Fevzi Sandal — *Giresun, Bulancak Lisesi, Felsefe öğretmeni*
75) Ayten Cengiz — *Artvin, Hopa Lisesi, Biyoloji öğretmeni*
76) Vedat İlhan — *Bursa, İnegöl Lisesi, Biyoloji öğretmeni*
77) Şenal Terzioğlu — *Sinop, Ayancık Lisesi, Felsefe öğretmeni*
78) Hüseyin Cömert — *Samsun, Akpınar İlköğ. Okulu, Fiz.-Kim. öğr.*
79) İlknur Tan — *Kastamonu Kız İlköğ. Okulu, Biyoloji öğretmeni*
80) Mikail Köroğlu — *Trabzon Teknisyen Okulu, Matem.-Fizik öğr.*
81) Aslan İlik — *Trabzon İlköğ. Okulu, Fizik-Matematik öğretmeni*
82) Cafer Öner — *Artvin, Arhavi Lisesi, Matematik-Fizik öğretmeni*
83) Muharrem Çitiloğlu — *Kastamonu Göl İlköğ. Okulu, Fizik-Matematik öğretmeni*
84) Meral Şimşek — *Kastamonu Göl İlköğ. Okulu, Mat.-Astr. öğret.*
85) Hatice Arısoy — *Kastamonu Göl İlköğ. Okulu, Edebiyat öğretm.*
86) Fehime Dinçbilek (Şahin) — *Siirt Lisesi, Matematik öğretmeni*
87) İ. Abdullah Çaylı — *Malatya Akçadağ İlköğ. Okulu, Meslek Dersleri öğretmeni*
88) Hasan İnce — *Mardin Kız İlköğ. Okulu, Fizik-Kimya öğretmeni*
89) Nursel Lüleci — *Mardin Kızıltepe Lisesi, Matem.-Astro. öğretm.*
90) Mustafa Gürses — *Diyarbakır, Silvan Lisesi, Matem.-Astro. öğr.*
91) Necati Beşirli — *Muş Lisesi, Kimya-Fizik öğretmeni*
92) Sühandan Köylü (Tanrıkulu) — *Konya, Yunak Lisesi, Biyoloji öğ.*
93) Abdülkadir Hasbek — *Kayseri Kız İlköğr. Okulu, Biyoloji öğret.*
94) İrfan Zorlu — *Kayseri Yapı Teknisyen Okulu, Fizik-Kimya öğr.*
95) Nazmiye Eren — *Kayseri Kız İlköğr. Okulu, Matem.-Astron. öğr.*

Devamı gelecek sayıda

İRFAN YAYINEVİ

Roman Serisini İftiharla Sunar:

1- ANAHTAR
(M. Necati Sepetçioğlu) 15 TL.

2- KAPI
(M. Necati Sepetçioğlu) Basılıyor

3- ÜVEY ANNE
(A. Lûtfi Kazancı) 8 TL,

4- Kaynana MÜNEVVER HANIM
(A. Lûtfi Kazancı) 10 TL.

5- BİR VİCDAN UYANIYOR
(A. Lûtfi Kazancı) 10 TL.

İRFAN YAYINEVİ
BABIÂLİ CAD. NO: 50
İSTANBUL
Tel: 27 70 55

PINAR

Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

NİSAN 1973
CİLT: II
16

PINAR
Aylık Kültür ve San'at Dergisi

SAHİBİ
Muzaffer TETİK

Yazı İşleri Mesul Müdürü:
Gazi ALTUN

Yönetim Yeri:
Nuruosmaniye Cad. No. 8/3
Cağaloğlu - İstanbul

Kapak Kompozisyonu:
Saim OKAN

Yazılar kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir.
Gönderilen yazılar iade edilmez
Her yazıdan sahibi mesuldür.

İLÂN:
Pazarlığa tâbidir

Abone:
Yıllık - 12 sayı 35 TL.
6 aylık - 6 sayı 18 TL.

Öğrencilere Abone:
Yıllık - 12 sayı 30 TL.
6 aylık - 6 sayı 15 TL.

Nisan 1973
Cilt: II - Sayı: 16

Dizgi - Baskı
İRFAN MATBAASI

Kapak: YILMAZ OFSET

Fiyatı: 3 TL.
Posta Çeki No. 20081779

Basıldığı tarih: 5.4.1973

BU SAYIDA

1) Pınar'dan Okuyucuya
PINAR
2) İstiklâl Marşı'nın Tahlili
Hasan ERDEN
3) Özlenen Hayat (Şiir)
Hasan ERDEN
4) Prof. Dr. Mehmet Kaplan'la Mülakat
Mehmet TAÇDİKEN
5) Bilmedim Kıymetini (Şiir)
Osman SANDAL
6) Asrın Mazlumları (Şiir)
Necati AYKAN
7) Tezyinatımızda Motif Türleri
Saim OKAN
8) Güneş Yolcuları (Şiir)
HATİPZADE
9) Kültür ve Edebiyat
Mehmet Doğan SİLLELİ
10) Çaresizlik mi (Şiir)
Yahya YILDIZ
11) «Yasemin» (Hikâye)
A. T.
12) Bir Rüzgâr Eser (Şiir)
Ahmet DOĞAN
13) Ne Niyetine (Şiir)
Yetkin DİLEK
14) Biz... Bitmemiş Akınların Yetimi (Şiir)
Mehmet Nuri DOĞAN
15) Âşık İsmet Namlı'yla Mülâkat
Abdullah ÇAKMAK
16) Hacivad-Karagöz
Mehmet TAÇDİKEN
17) Ey Yolcu (Şiir)
Gönüllü ÇOBAN
18) Çanakkale'den Bugüne
Veli ŞİRİN
19) Gerçek (Şiir)
HAZANİ
20) Mevlid (Vesilet-ün-Necat)
M. Ali TAŞÇI
21) Çanakkale Şehitlerini Anma Toplantıları
22) Pınar'ın Folklor İncelemesi Yarışması
Mehmet ÖZDEMİR
23) İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu Mezunları
24) Bırakın Beni (Şiir)
Edip GÖNENÇ

PINAR'DAN OKUYUCUYA

Bu sayımızda sayın Mehmet Kaplan'la yapılmış bir konuşmayı bulacaksınız. Sayın Kaplan'ın milli san'at anlayışımızın temelleri diyebileceğimiz meseleleri ortaya koyan sorularımıza verdiği kıymetli cevaplar gerçekten düşündürücü ve yeni ufuklar açıcı mahiyettedir. Ancak dürüst ve objektif olmak vecibesi, dergimiz san'at anlayışının ve vardığımız sonuçların; sayın Kaplan'ın vardığı sonuçlarla karşılaştırılması; müşterek bir arzunun ve temayülün varlığı kadar; farklı görüşlerin de bulunduğunu söylemeyi gerektirmektedir. Pınar'ın okuyucuları belirttiğimiz hususları, sayın Kaplan'ın cevaplarını okuyunca görmekte gecikmeyecekler sanırız. Bu konuşmamızın da ortaya koyduğu gibi, üzerinde dikkatle durulması gereken sorular, herhalde şunlar olsa gerekir.

Bunların en önemlisi, bir san'at eseri ile san'atkâr arasındaki münasebettir. Yahut, eserde beliren san'atçı şahsiyeti ve gene eserde bulunan san'atçının rasyonel ve irrasyonel olsun bağlı bulunduğu sosyal-kültürel çevrenin eserde belirmesi meselesidir. Biz bir san'at eserinde san'atçının kendini ve çevresini aşması deyebileceğimiz bir yaratıcılığı (biz yapıcılık demeyi tercih ediyoruz) kabulle beraber, bütün san'at eserlerinde temel konusu, estetik prensibi, üslûbu bakımından şaşılacak bir benzerlik bulunan ve bir kültür sisteminin temel anlayışının yansıması diyebileceğimiz bir olayın kâfi derecede değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmek istiyoruz. Meselâ, bir Çin resmi ile; bir Ortaçağ Hıristiyan resmi, bir Ortaçağ Hıristiyan heykeli ile bir hümanist - laik Avrupa heykeli arasında hiçbir benzerliğin bulunmadığı açıktır. Aynı şekilde bir Ortaçağ Hıristiyan mimarisi bütün devri boyunca şaşılacak bir benzerlik, bütünlük gösterir. Ancak bununla, san'atkâr şahsiyetini, hürlüğünü inkâr ettiğimiz düşüncesine kapılmamalıdır. Biz, bir san'at kolunda biri diğerinin yerini alan ve kültür değerlerinin değişmesi ile ilgili olduğunu sandığımız ve hakim olduğu süre içinde hiç olmazsa aynı san'at kolunda bütün eserleri bütün orijinalitelerine rağmen birleştiren, birbirine benzer kılan olaya işaret etmek istiyoruz. Ve bizce bu husus, bir san'at eserinin milli oluşunu ölçmeye yarayan temel anahtar olduğundan, ayrı bir önem kazanıyor.

İkinci husus, gerek san'atçının, eserini yaparken; gerekse tenkitçinin, bir eseri tenkit ederken, bir bakış açısına sahip olmasının gerekip gerekmediğidir. Yukarıya kısaca açıklamaya çalıştığımız gibi yaşayan bir kültürün estetik ilkesi, san'atçının eserinde belirir. Bir kültür yaşadığı sürece bu böyledir. Bu yüzden bir san'atçının yaşayan kültürün estetik ilkesine rasyonel veya irrasyonel olarak aracılık ettiği muhakkaktır.

Ayrıca insanın bütün zihin faaliyetleri ister ilim, ister ahlâk, isterse din alanında olsun; belli aksiyomatik temellere dayanmaktadır. İlimlerin en rasyoneli matematik, temeli itibariyle aksiyomatiktir. Aynı şekilde ahlâk, her ahlâk çeşidi bakımından ayrı ahlâk ilkelerine veya hedeflerine dayanır. Din için de durum aynıdır. İnsan zihninin faaliyette bulunduğu bütün alanlarda

bir başlangıç prensibi veya nihai bir hedef var olduğuna göre, neden san'at için bir prensip bulunmasın? Ve bu prensip bir bakış açısı ile ilgili olmasın? Bir san'atkârın sana't olayının temel prensibi olan güzel hakkında, bir fikri, bir inancı, bir kabulü bulunmadan, san'at eserinin var oluşuna imkân görülemez diye düşünüyoruz.

Bu konuda gösterilen hassasiyet bizce; san'atçının bir bakış açısına sahip olması halinde; san'atın bir ideolojinin propagandası için alet haline gelebileceği ve san'atçının hür olamayacağı yolunda yaygın bir kanaatten ileri geliyor olmalıdır. San'atın zatî değeri ve san'atçının şahsiyetini ifade etme hürriyetine büyük saygı duymakla beraber; bu endişeyi sınırlamak istiyoruz. Önce, bir san'atçının belli bir ideolojiye şuurlu olarak bağlı olması ve eserini belli bir ideolojinin telkini ve benimsetilmesi için ortaya koyması halinde, mutlaka san'atçının esir ve san'atın basit propaganda seviyesizliğine düşmesi gerekmez.

Meselâ Çin san'atlarında, çoğu kere san'at, bir ahlâkî ilkenin-ideolojinin öğretimi, telkini için ortaya konmuştur. Aynı şekilde Ortaçağ Hıristiyan mimarisi de, bütün diğer san'at kolları gibi dinî bir ideolojinin telkini için yapılmışlardır. Buna rağmen, bu devirlerin san'atlarını da güzel bulmaktayız. San'at eseri olduğundan şüphelenmemekteyiz.

Aynı şekilde temel bakış açısı fertte toplanmış ve onu kâinatın merkezi sayan laik-hümanist Avrupa kültür ve san'atı; meselâ kâinatı sınırsız bir varlık ve insanı bu uçsuz bucaksız varlığın bir teferruatı, bir halkası sayan Çin san'atından daha mı hür olabilir? Yahut bir san'at başka bir san'atın estetik ilkesini benimsemiyor diye, ondan daha mı hürriyetsiz sayılabilir?

Ayrıca, bir ülke san'atının belli bir veya birden fazla estetik-felsefî prensibin sınırsız, sayısız jenerasyonu olabilme imkânının varlığı san'atçı şahsiyetinin yaratıcılığının imkânını ortadan kaldırmaz. Sadece 29 harfin kombinezonu insan oğluna; bildiğimiz edebî şaheserlere milyonlarcasını ekleme imkânını veriyor. Aynı şekilde bir estetik ilke ve onun türevleri de san'atçıya, aynı estetik çevresi içinde milyonlarca yeni ve fakat aynı estetik ilkenin varyasyonu olan orijinal eserler kazandırabilir.

Üçüncü önemli husus cumhuriyet devri ve edebiyatı hakkında söylenenlerdir. Bu konuda ümitlerimizin, iyimser görüşlerin Türkiye için, çözeceği problemler karşısında teselli verici, ümit aşılayıcı olduğu muhakkaktır. Ancak biz Türk toplumunun Tanzimattan beri bütün müdahalelerimize rağmen sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik bakımından, sosyal kutuplaşma emareleri gösterdiğine inanıyoruz. İşte bu yüzden sayın Kaplan'ın, toplumumuz ve edebiyatımız hakkındaki iyimser görüşlerine katılamıyoruz.

Sayın Kaplan'a en içten duygularla saygılarımızı sunar ortaya koyduğu fikirlerin san'at dünyamızda, gerekli uyanışı hızlandıracağına ümidimizi belirtirken, millî san'at anlayışımıza yeni perspektifler getirecek bu konular üzerinde san'atçılarımızın, ve san'at eleştirmecilerimizin görüşlerini nakle devam edeceğimizi belirtiriz.

1973 Türkiye'sinde

İstiklâl Marşını Yeniden Tahlil Zarureti

Hasan Erden

Resmen kabulünün 52. yıldönümünde İstiklâl Marşı'nı yeniden tahlil etmek... Bugüne kadar, binlerce defa yapılmış olan şeyi bir daha tekrarlamak... 1973'ün Türkiye'sinde, böyle bir teşebbüs ayrı bir anlam taşımış olmalıdır.

İnsanlar, çoğu kere, içinde haşroldukları şeyin farkında değildirler. Havası kendilerini saran şey üzerinde düşünmek akıllarına gelmez. İnsanoğlu fevkaladeliklere dikkat eder. Uyarma, hatırlatma, alıştığı şeylerin dışında bir vakıa dikkat çekici olur da, değiştiği vakit hatanın mânası da değişecek bir şey, insanı çepçevre kuşattığı için görülemez. Hava ile hayatımız şu kadar içli dışlı olmasına rağmen, onunla ancak,solunum imkânlarımız kısıtlandığı takdirde ilgileniriz.

İnsanlar, çoğu kere, içinde haşrolundukları şeyin farkında değildirler. Ha-Onun, ancak gasbedilmek istendiği zaman farkında oluruz. İstiklâl şartları zorlanmadıkça, hergün binlerce defa marş olarak söylesek de ne demek istediğimizi anlama şuuru ile hareket edemeyiz. İnsanın bir eşyaya veya meseleye dikkat etmesi için, onun etrafında alışılanın dışında bir gelişmenin olması gerekir. İnsanın bu zaafı, bazı konularda normal karşılansa bile, İstiklâl meselesinde aynı gözle görülemez. Çünkü istiklâlin varlığı veya yokluğu hayatı, insani-gayri insani olma çizgisine götürür. İnsanca yaşamak isteyen, istiklâliyle yaşamalıdır. İstiklâliyle yaşamayan hiç yaşamasa yeğdir.

Sömürge olmak, istiklâli bulunmamak günümüzde anlamı değişmiş bir meseledir. Eskiden, kalenin burcundaki bayrak seninse bağımsız, düşmanınsa köleydin, sömürgeydin. Maraş'ta, cuma hutbesine çıkan kahraman imamın ölçüsü kesindi: «Kalede Fransız bayrağı dalgalandıkça bize cuma namazı kılmak caiz değildir. Çünkü cumanın şartı hür olmaktır.» İstiklâlin sınırları burçtaki bayrakla çiziliyordu .Şimdi de aynı ölçü geçerlidir ama, sömürgecinin az uygula-

dığı bir usûl olup ilkel bir sömürgecilik siyaseti güttüğü yerlerde söz konusudur. Bugün sömürgeci devlet, emperyalist güç, sömürge siyasetini, psikolojik şartları göz önüne alarak yürütüyor. Bir ülke insanına hem hür olduğu duygusunu vermek, hem de sömürge hayatı yaşatmak; modern çağın, modern köleleştirme stili haline gelmiştir. Hür ve müstakil olmanın bütün objektif şartları tamam olacaktır, fakat siz sömürge hayatı yaşayacaksınız. Bayrağınız burçları süsleyecek, istiklâl marşınız en güzel bestelerle ülke çapında yankılanacak, beliren sınırlarınızdan izinsiz giriş çıkış olmayacak, başınızda kırbaç görmeyeceksiniz, sokaklarınızda düşman askerleri talim yapmayacak ama, teneffüs etmek istediğiniz hava yabancı nefesi kokacak ,kafanızın içinde bir kırbaç uğultusu hissedeceksiniz, «benim» dediğiniz şeyler elinizden kaçacak, hür havalarda nefes darlığı çekeceksiniz. Modern sömürgecilik stili budur işte!..

İstiklâlin objektif şartlarına dokunulmamaktadır günümüzde. Fakat müstakil olmanın gereği olan, ülke ve toplum şartlarına has, o ülke ve toplumun geleceğine hizmet eden uygulamalar da gözükmemektedir. İstiklâl marşı söylenir ama, ferdin yaşama şartlarını düzenleyen, sosyal, siyasi, iktisadi, kültürel, hukuki statü ayağınızın altından kayar. Sizi tökezletir. Yücelme çabalarınızı durdurur. Yaşama şartlarına ısınamazsınız. En kötüsü, düşüncelerinizi, duygularınızı, çevrenizi ören ağların farkında olamazsınız. Daralırsınız, fakat sizi sıkan şeyin varlığını göremezsiniz. Güngün benliğinizden uzaklaştığınızı hisseder, yalnızlık duyarsınız... Sizi, tarihinizle bütünleştiren değerlerin kaybolduğunu farkedemezsiniz... Çağımızda kölelik statüsü böyle görünüyor... Hakim güçlerin, eritici ,emperyalist siyaseti böyle yürüyor. Varlığını tüketen toplumlara bakınız, böyle bir tükenme sürecindedirler.

Hakim güçlerin eritici siyasetine karşı toplumların korunması, bağımsız düşünebilen evlâtlarının varlığına bağlıdır. Toplumun düşünebilen bütün kesimi, bağımlı düşünceyle şartlanmışsa, toplum değişik bir yapıya kaymış demektir. Kendi kendini yoketmiş, hakim güçlerin iradesine göre şekillenmiş demektir. Asimilasyonun bir türlüsü de budur.

1973 Türkiye'sinde, İstiklâl Marşını, mısra mısra yeniden tahlil etmemiz, toplum çapında bir düşünce diriliğinin gereğine inanmamızdan dolayıdır. Milletimizin düşünen bütün evlâtlarının, istiklâl mefhumu üzerinde kafa yormasını sağlamak içindir. İstiklâl mefhumunun günlük meşguliyetler içinde unutulmaması düşüncesiyledir. İstiklâl Marşının, bir melodi hüviyetiyle değil, tarih içinde Türk milletine müstakil yaşama imkânı veren Millî Mücadelenin karakterini her çağda ilan eden bir bildiri olarak bilinmesi içindir.

Mehmet Âkif Millî Mücadeleyi bizzat yaşamıştır. Milletin kanıyle canıyle, göz yaşartıcı bir kahramanlık ve fedakârlıkla kazandığı istiklâline lâyık en güzel marşı yazmak da ancak onun hakkıdır. Zira Millî Mücadeleyi hayal eden değil, yaşayan bilir. Moskova'da Kuvay-i Milliye destanları düzen, hariçten gazel okuyan değil, o kurtuluş heyecanını gerçekten tadan bilir.

Öyleyse millî marşı Âkif yazmalıdır.

Çanakkale şehitlerinin destanını o yazmamış mıydı?.

Ne çelik tabyalar ister, ne siner hasmından
Alınır kal'a mı göğsündeki kat kat iman?

diye Mehmetçiği alkışlayan o değil miydi?

Nitekim millî marşı da o yazdı.

Önce istiklâlimizin sembolü olan bayrağımızdan başladı. Zira bir milletin hür olup olmadığı ilk defa bayrağından anlaşılırdı. Millet istiklâlinin marşına da ancak onun bayrağıyla başlanılır.

«Korkma! sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak»

Memleketin en tehlikeli günlerinde en korkunç darbelerle uçuruma sürüklendiği devrelerde bile bu vatanda milletin son ailesi son ferdi yok olmadıkça sancağı, düşmeyecektir. Onun al rengi akşam şafağının kızıllığı gibi değildir; sönmeyecek ve solmayacaktır. .

«O, benim milletimin yıldızıdır parlayacak, O, benimdir; O, benim milletimindir ancak!»

Sancak bu milletin baht yıldızıdır, kara günlerde bile batmayacak, semalarda dalgalanacaktır. Yine bu sancak, bu milletin öz ve öz malıdır. Uğruna bu millet can verdi ve üç kıtada yedi denizde bu milletin omuzunda yükseldi. O bu milletindir.

«Çatma, kurban olayım çehreni ey nazlı hilâl
Kahraman ırkıma bir gül!.. Ne bu şiddet, bu celâl,
Sana olmaz, dökülen kanlarımız sonra helâl
Hakkıdır Hakka tapan milletimin istiklâl»

Âkif burada bayrağa hitap ederek ona sitem ediyor. Yüzbinlerce evlâdını feda eden, bütün cihana karşı zaferini taşdan çıkaran bu kahraman milletin bahtı sensin, sen gülersen, sen yapılan fedakârlığa lâyık olarak dalgalanırsan millet de gülecek yoksa dökülen kanlar boşa gitmiş olacak, şehit kanları helâl olmayacak. Fakat şu muhakkak ki zafer ergeç Hakka inanan milletimin olacaktır, istiklâl onun hakkıdır.

«Ben ezelden beridir hür yaşadım hür yaşarım;
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış şaşarım.»

Şairimiz bu mısralarıyla milletimizin temel hususiyetini belirtiyor. Tarih boyu esaret nedir bilmeyen, bütün zor günlerinde devlet içinden devlet çıkaran bir millet yine hür yaşayacaktır. Hal böyle iken bu millete esaret zinciri vurmağa yeltenmek çılgınlığın ta kendisidir.

«Kükremiş sel gibiyim bendimi çiğner aşarım
Yırtarım dağları enginlere sığmam taşarım.»

Ben öyle bir milletim ki bir zamanlar batıda Üsküp'e, doğuda Çin seddine kadar uzanan büyük bir hakimiyet kurdum, bütün engelleri kırdım. Giray Han'ın kılıcıyla Moskova'yı fethettim. Eflâk, Boğdan bana dar geldi, Mohaç bana dar geldi, nice ovaları nice dağları aşıp okyanuslara ulaştım. Yine de hiç bir engel, istiklâlini gölgeleyecek hiç bir mania tanımıyorum.

«Garbın âfakını sarmışsa çelik zırhlı duvar
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var
Ulusun korkma! Nasıl böyle bir imânı boğar
'Medeniyet' dediğin tekdişi kalmış canavar».

Avrupa'nın ne kadar çok silâhı, maddi gücü olursa olsun isterse, çelik bir zırha bürünmüş de olsa, benim imanlı göğsüm daha sağlam ve daha muhkemdir.

Dün beşyüz bin haçlıyı Anadolu'ya gömen benim imanımdır. Bizansı boğan beni bütün cihana hakim yapan bu imandır. Öyleyse «Medeniyet» diye isimlendirilen vahşi Avrupa düzeni tek bir dişi ile bu imanı nasıl yokedebilir? Korkma! Milletimizi yok etmek için ne kadar ulursa ulusun, zira onun gücü milletimizi yok edemiyecektir.

Burada «Ulusun» kelimesinden diğer bir mâna da çıkmaktadır. Sen büyüksün, büyük bir imana sahipsin.

«Arkadaş yurdumu alçakları uğratma sakın
Siper et gövdeni dursun bu hayasızca akın
Doğacaktır sana vadettiği günler Hakk'ın
Kim bilir belki yarın, belki yarından da yakın.»

Arkadaş düşmanı vatan topraklarına sokma, her fırsatta alçakça yapacakları saldırıları vücudunu bile siper etmekten çekinmeden durdurmağa çalış. Allah'ın vadettiği güneşler çok yakın bir zamanda doğacak, zafer senin olacaktır. Buna inan. Bu müjde senin inancında sabittir.

«Bastığın yerleri toprak diyerek geçme tanı
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.»

Sana vatan olarak miras bırakılan bu toprakların altında nice kefensiz şehitler

yatmaktadır. Onlar bu vatan için çarpıştılar, bu vatan için öldüler.

«Sen şehit oğlusun incitme yazıktır atanı
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.»

Sen o kahraman şehitlerin torunu olarak, bu cennet gibi güzel vatanı koru. Şehid ecdanının ruhunun şad olması için aynı fedakârlığı sen de göster.

«Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan şüheda
Canı, cânânı, bütün varını alsın da Hüda
Etmesin, tek vatanımdan beni dünyada cüda».

Kim bu vatan için canın vermez ki, her karış toprağı şehitlerin kanıyla sulanmış, o kadar çok şehit var ki bu toprakta hiç bir kimse onun bir taşına bile paha biçemez. Allah benim canımı, herşeyimi alsın fakat vatanımdan ayırmasın.

«Ruhumun senden ilâhi şudur ancak emeli
Değmesin mabedimin göğsüne namahrem eli»

Şairimiz artık burada Allah'a yalvarır. Allah'ım canım ve her şeyim bu vatan için feda olduktan sonra ruhumun senden dileği daima şu olacak; şehitlerin kanı ve kemikleri üzerinde bina edilen bu vatana, bu vatanda seni yüceltmek için kurulacak mabetlerime yabancılar girmesin. Onların en iğrenç emellerle uzattıkları kanlı pençelerinden koru, düşmanların pis çizmeleriyle kirletme ve çiğnetme bu vatanı.

«Bu ezanlar ki —şehadetleri dinin temeli—
Ebedi yurdumun üstünde benim inlemeli.»

Bir de şu dileğim var ki rabbim, mukaddes dinin esaslarını ihtiva eden bu ezanlar benim vatanımda ebediyyen inleyip dursun. Zira bu toprağı vatan yapanlar senin ismini dillerinden düşürmedi. Bu toprakta yatanlar Allah Allah diyerek canlarını verdiler. Ceddimiz Osman Gâzi oğlu Orhan Gâzi'ye senin yüce namını yükseltmesini vasiyet etti. Bu vatan topraklarında ezanlar susmadı. Bundan sonra da susmasın. Zira senin isminin yükselmediği bir toprakta kalmanın ne huzuru ve ne de değeri olabilir.

«O zaman vecd ile bin secde eder —varsa taşım—
Her cerihamdan ilâhi boşanıp kanlı yaşım
Fışkırır ruhu mücerret gibi yerden na'şım
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.»

Vatanım hür olduğu zaman, ezanlar da susmadığı, ebediyyen yurdumda inleyip durduğu zaman Allahım mezarımın taşı —eğer kaybolmadıysa— sana şükür, için secde eder. Senin için, vatan için aldığım her yaramdan kanlı yaşım sevinçle boşanır. Na'şım da benden ayrılan bir ruh gibi yerden fışkırır, o hızla, o heyecanla taa arşa yükselir.

«Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.»

Ey şanlı hilâl! Sen de doğacak günleri müjdeleyen şafaklar gibi dalgalan ki, milletimin güçlü bir devletin elinde yükseleceği, şerefli tarihine lâyık bir şekilde saadet içinde yaşayacağı haşmetli devirlerin gelmesi, şafaktan sonra güneşin doğması kadar kesindir.

«Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlal»

Sen ebediyyen vatan semalarından düşmeyeceksin. Milletim de ölmeyecek şerefle yaşayacaktır.

«Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyet
Hakkıdır Hakka tapan milletimin istiklâl»

Hürriyet asırlar boyudur dalgalanan bayrağımın hakkıdır. Daima hür olarak dalgalanacak, Hakka inanan milletim de hakkı olan istiklâlini hiç bir zaman kaybetmeyecek, daima muzaffer olacaktır.

Milli şairimiz M. Âkif'in kahraman ordumuza, Milli Mücadelede ordulaşan milletimize hediye ettiği «İstiklâl Marşımız» yarım asır geçmiş olmasına rağmen tazeliğinden, istiklâlimizi haykıran san'at gücünden hiçbir şey kaybetmemiştir. Ve hiç bir zaman da kaybetmeyecektir. Milletimizi yabancılara peşkeş çekmek, istiklâlimize leke sürmek isteyenlerin, milli marşımızı değiştirmek gibi hain emelleri gerçekleşmeyecektir.

Desen: Çoşkun AYDIN

Özlenen Hayat

Gönül hey be! sanki taşan bir pınar
Ecdadını seyrederken cûş olur,
Zaferlere kanat çırpar, can atar
Fatihlerin kafesinde kuş olur.

Asırlardır gün batmamış hilâle
Batıl elbet, elbet mahkûm zevâle
Allah Allah diye garba şimale
Mevsim mevsim fetihlere koşulur.

Muhteşem Malazgirt, Mohaç, Niğbolu
Tarih baştan başa zaferle dolu
Nice müjdelerle o bahar yeli
Her zaman ruhumda dolar boşalır.

Bir hayat ki dertli yokmuş, aç yokmuş;
Vicdanlarda bile azap, suç yokmuş;
Zulüm asla, hele yalan hiç yokmuş
Öyle hayat nice güzel, hoş olur.

Gam yeme sen gönül, bir gün geliyor !
Milli Mücadele zafer doluyor,
Özlenen bir hayat gerçek oluyor
Belki sana hayal gelir, düş olur.

Hasan ERDEN

Prof. Dr. Mehmet Kaplan'la Mülâkat

Konu: Tenkit ve Tahlil
Konuşan: Mehmet Taçdiken

PINAR — Sayın hocam, sizinle tahlil ve tenkid üzerine konuşmak istiyoruz. İlk sorumuz şöyle tertiplendi: Acaba tahlil ve tenkidin san'at eseri için ifade ettiği mânâ nedir? Tahlil ve tenkit, hangi yönleriyle okuyucuyu ilgilendirir? Okuyucuyu da ilgilendirmesi bakımından tahlile konu olan eserde işlenen muhtevayı değerlendirici hükümlere gitmek mümkün müdür? Bu bakımdan tahlilcinin, hayata, hadiselere, fikirlere ve sosyal sistemlere bir bakış açısı bulunmalı mıdır?

KAPLAN — San'at eserleri, aslında san'atkârın duygu ve düşüncelerini ifade etme maksadını güder. Bundan dolayı belki arada münekkide, tahlilciye lüzum yoktur denilebilir. Fakat okuyucunun kendisi de bir nevi tahlilci sayılabilir. İşin aslında, bir konuşma bahis konusudur. Konuşma, en azından iki kişinin varlığını icap ettirir. San'at sahasında konuşuculardan birisi, san'atkârın kendisidir, o söyler, muhtelif ifade vasıtalarıyla fikirlerini ortaya koyar. Karşısında da san'at eserini seyreden veya okuyan insan vardır. Bu ikincisi, san'atkârın söylediklerini anlamaya çalışır. Anlama da şahıstan şahsa değişir. Şu halde tahlilciyle okuyucu, san'atkâr karşısında aşağı yukarı aynı durumdadırlar. Her ikisi de, san'atkârın söylediklerini anlamaya çalışırlar. Burada bir anlama derecesi karşımıza çıkıyor. Acaba bir san'at eserini herkes aynı derecede anlıyabiliyorlar mı? Tecrübe gösteriyor ki; bu, pek mümkün değil. Çünkü insanlar arasında anlayış farkları oluyor. Bu, biraz da san'atkârın çeşitli vasıtaları kullanışından ileri gelen bir neticedir. San'atkâr semboller

kullanır. Binaenaleyh bu sembollerin tefsir edilmesi icap eder. Yaşayan aktüel san'atkârları anlamak, belki daha kolaydır. Fakat meselâ, bizim edebiyatımızda, Divan edebiyatını herkes anlayamaz. Divan edebiyatında, eski medeniyetimizin birçok unsurları vardır ki bunları ancak o sahada hazırlıklı olan birisi anlayabilir. Sonra başka bir nokta; San'atkârın bizzat kendi kendisini anlayış tarzıdır. Bazen san'atkâr, kendisinin de farkında olmadığı birtakım duyguları ifade edebilir. Bu en eski çağlarda, şamanların yahut da büyücülerin gaipten haber vermesine benzer. Gaipten haber verirler ama verdikleri haberin mânâsını çok iyi bilmezler. Başka bir nokta da; san'at eseri üzerinde konuşmanın hem san'atkâr için, hem de okuyucu için bir ihtiyaç olduğudur. Bir eseri, okuduğumuz zaman ondan birisine bahsetmek isteriz. Bahsederken bundan zevk duyarız. Onu tavsiye ederiz. Şu halde sadece edebi eserin yahut san'at eserinin tek başına var olması kâfi değildir. Onun mutlaka birisi tarafından okunması, tahlil edilmesi, münakaşa edilmesi lâzımdır. San'at eserinin var olması, san'atkârın dışında başkalarının varlığını icap ettirir. Şu halde, tahlil yahut tenkit san'at eserinin varlığının temellerinden biridir. Her devirde san'at eserini tahlil eden, değerlendiren insanlar bulu muştur. Yalnız bunlar anladıklarını değerlendirmemişlerdir de basit bir şekilde ortaya koymuşlardır. Şu halde modern tahlil ve tenkit, herkesin tabii olarak yapmış olduğu anlamı ve değerlendirme cehdini daha derin, daha sistematik bir şekilde yapmaya çalışıyor. Tahlil ve tenkidin okuyucuyu ilgilendirmesine gelince; burada san'at eseri, adeta anlaşılması gereken bir problem olarak karşımıza çıkıyor. Okuyucu da bir nevi münekkittir. O da başkalarıyla eser üzerinde konuşmak istiyor. Yahut da kendi kanaatlerini kontrol etmek istiyor. Başkalarının bir eser üzerinde daha derin konuşması onun hoşuna gidiyor. Çünkü tahlil, adeta felsefeye yahut ta ilme benzer. Tabiatın var olması kâfi değil. İnsan, tabiatı anlamak da istiyor. Çeşitli şekillerde tabiatı anlamaya çalışıyor. Felsefe, yahut da ilim bundan doğuyor. Herkeste de hakikati bilmek arzusu olduğu için, felsefe sistemleri, ilim yahutta san'at eseri bahis konusuysa münekkitlerin düşünceleri okuyucuyu ilgilendiriyor. Acaba filân şair hakkında Nurullah Ataç ne demiş, Ahmed Hamdi ne demiş, Cahit Sıtkı ne demiş diye merak ediyoruz. Onların düşünceleri bize, eseri daha başka bir gözle bakmamızı mümkün kılıyor. Eseri daha yakından tanımış oluyoruz. Yahya Kemal'in, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın yahut ta başka değerli bir tenkitçinin fikirleri bizim gözümüzü açıyor. Bu bakımdan da okuyucu, tenkitlerle ilgileniyor.

San'at eserinde bahis konusu olan sadece muhteva değildir. San'at eserinde şeklin, yapının, imaj sisteminin, şiirse sesin, hasılı çok çeşitli unsurların rolü vardır. Değerlendirirken, sadece muhteva değerlendirilmez. San'at eserinin bütün unsurları değerlendirilir. Değerlendirici hükümlere gitmek mümkün müdür derken; cevap elbette mümkündür olmalıdır. Zaten tahlilden maksat, edebi eseri anlamak ve değerlendirmek demektir. Bundan dolayı hem muhtevayı, hem şekli tahlil etmek suretiyle değerlendirmek, gayet tabii ki mümkündür. Tahlili yaparken tahlilcinin hayata hadiselere, fikirlere ve sosyal sistemlere bakış açısının bulunması şarttır. Sebebi, bir san'at eserinin, bizzat hayata bir bakış tarzını ifade etmesidir. Çeşitli san'at eserlerinde hayat karşısında alınan tavırlar çeşitlidir. Y. Emre'nin, Nedim'in, T. Fikret'in, M. Âkif'in, N. Kemâl'in hayat karşısında almış oldukları tavırlar birbirinin aynı değildir. Şu halde tahlilcinin çok geniş bir anlayışa sahip olması lâzımdır. Bu bakımdan tahlilci, san'atkârdan ziyade filozofa yahut da kültür tarihçisine yaklaşır. San'atkâr, hayata sâdece kendi zaviyesinden bakar. Faraza bizim edebiyatımızda birbirine zıt olan kutupları; Tevfik Fikret'le, Mehmet Âkif'i düşünelim. Bunların hayata bakış tarzları sınırlıdır. Ama iyi bir tahlilci bunlardan ikisini de göz önünde bulundurur. Ve bu ikisinin görüşünü aşan yahutta birleştiren başka bir hayat felsefesine ulaşır. Fakat burada bahis ko-

nusu olan, kapalı bir düşünce sistemi değildir. Tahlilcinin tavrını, anlama kelimesiyle özetlemek daha doğru olur. Çünkü tahlilcinin bizzat kendisi herhangi bir felsefe sistemi ortaya koymaz. San'atkârların eserlerinde ortaya koymuş oldukları düşünceleri, hayalleri anlamaya çalışır. Bunları anlamaya çalışırken tahlilci, peşin bir fikir sistemine bağlı olmamalıdır. Eğer böyle bir peşin fikirden hareket ederse, eseri anlayamaz yahut da değerlendiremez. Faraza tek başına Marxist görüşe sahip bir tenkitçi tasavvur edelim, o daha eseri ele almadan önce hükmünü vermiş demektir. Burada kelimenin tam mânâsıyla ilmi bir durum bahis konusu değildir. Tahlilci, hükme, araştırmadan sonra varır. Ve san'atkârın, san'at sahasında bir sistemden ziyade, çok çeşitli san'atkârların davranışları bahis konusu olduğu için, tahlilci kendisini belli bir noktai nazara hapsetmez. Bir peşin sisteme göre san'at eserini değerlendirmez. Şahsen benim tercih ettiğim tavır, san'atkâra karşı çok büyük bir saygı duymaktır. Çünkü tahlilci, san'atkâra belli bir görüşü empoze etmez. Demin de dediğim gibi onun vazifesi, san'atkârı anlamaya çalışmaktır. Bir sistem bahis konusuysa, tahlilcinin felsefesi, tabir caizse çok çeşitli insanlara dostça bakabilmektir. Yani Yunus Emrenin 72 millete bir gözle bakmak dediği bir tavır vardır ki bu hiç olmazsa onları anlamaya çalışan çok müsamahalı tavır, ideolojik sistemlerden farklıdır ve bu da bir nev'i sistem olabilir. Halbuki sanat eserleri çok çeşitli olduğuna göre, tahlilci, bütün bu san'at eserlerinin hepsini kucaklayacak bir görüşe sahip olmalıdır. Bu çok çeşitliliği kavrayabilen tavır, dar ideolojik noktai nazarlardan tamamen farklı bir davranıştır.

PINAR — Bazı insanlar, tenkit ve tahlil adamının, hiç bir temel fikre sahip bulunmaksızın boş nazarlarla, tahlil konusu esere bakılabileceği ve bu tarzda hüküm çıkarmanın mümkün olabileceği kanaatinde bulunuyorlar. Bir şahıs, kendi fikri yapısını oluşturan temel görüşlerden, bütün benliğini tecrid ederek hüküm verebilir mi? Bu konudaki görüşlerinizi istirham ediyoruz.

KAPLAN — Prensip olarak tahlilcinin san'at eseri karşısındaki davranışı, ilim adamının yahut da filozofun davranışına benzer. Tahlil, bir araştırmadır. Hakiki ilim adamı, meçhule doğru gider. Malum olanı biz, zaten araştırmayız. Ancak araştırma neticesinde bir hakikate ulaşırız. Şu halde ideal tenkitçinin, san'at eserine peşin fikirlerle yanaşmaması gerekir. İdeal olan durum da herhalde budur. Ama acaba insan tamamiyle bu peşin hükümlerden sıyrılabilir mi? Bu, son derece güç bir şeydir. İnsanlar, peşin fikirlerden hareket ederler. Bir de şu peşin hüküm vardır: Her san'atkârı hür ve müstakil bir şahsiyet olarak kabul etmek. Bu da bir hükümdür. Bu gözle hareket edersek, çok çeşitli insanları anlayabilme gücü kazanılabilir. Bu, san'at eserleriyle temas etmek suretiyle olur. Eğer bir insanda araştırma cehdi ve anlama iyi niyeti varsa muhtelif san'at eserlerini okuyunca, eserle arasında bir dialog cereyan eder. Burada şahsen kendi denemelerime dayanarak söyleyebilirim ki; hiç tanımadığım, şairlerin eserlerini tahlil etmeye başlayınca daha önce bildiğimden farklı şeyler bulduğum zaman onlar hoşuma gidiyor. Benim için adeta yeni bir keşif gibi oluyor. Tahlil ettiğim eserlerin ille de benim fikrime uygun şeyler olmasını istemiyorum. Fakat tahlilcinin de bazı hükümleri vardır. Yalnız bu hükümleri verirken de dürüst olmaya ihtiyaç var. Meselâ benim Cumhuriyet Devri Şiir Tahlilleri'mde Nâzım Hikmet'ten bahsederken vermiş olduğum hükümler, Marxistlerde reaksiyon uyandırmıştır. Çünkü Nâzım Hikmet'i tahlil ederken, orada bir hüküm vermişimdir. Nâzım Hikmet'in şiirlerini peşin bir komünist doktrine göre yazdığını belirtmişimdir. Nâzım Hikmet'in insanı makineye yaklaştırdığını göstermişimdir. Fakat bu hükmü verirken, ben yine Nâzım Hikmet'in eserlerine dayanmışımdır. Yani Nâzım Hikmet'i tahlil gayem; göstermekti. Bakın Nâzım Hikmet, şu şiirinde Lenin'i, şu şiirinde Marx'ı övüyor; şu şiirinde insanı makineleştiriyor; şu şiirinde vatanına ihanet edi-

BİLMEDİM KIYMETİNİ

Bilmedim hiçbir zaman kıymetini
Yaşadım, sorumsuz ve serseri hayatımı.
Görünce gerçeklerin korkunç yüzünü
Ağladım... Dövdüm dizlerimi
Yaşam adi, insanlar kalleşti.
Kardı gözlerim göremez oldum kendimi.
Bilemedim güzel şeylerin kıymetini .
Onun ağına düştüm masumca, safça.
Ateşler gibi yandım aldandığıma.
Yoldum kumral saçlarımı
Öldüm hergün, yeniden dirildim
Tekrar ölmek için
Bilmedim kıymetini güzel şeylerin...

Osman Sandal

yor; şu şiirinde kendisinin Polonyalı olduğunu söylüyor diye, bizzat metne dayanarak bu hakikatları ortaya koymak, herhalde tenkitçinin de hakkıdır. Çünkü Nâzım Hikmet tahlili bizzat metne dayanıyor. Ancak tahlilin esası, mutlak şekilde metne dayanmaktır. Delilsiz olarak bir tahlilcinin hüküm vermesi doğru değildir. Burada açık olmak lâzım; ben milliyetçiyim; Nâzım Hikmet, Rusya'ya gitmiş, Rus komünizmini müdafaa etmiş, ben sarih olarak, milliyetçi olduğum için Nâzım Hikmet karşısında bir tavır alıyorum. Kıymet hükümlerimi ortaya koyduktan sonra, komünist buna inanmayabilir. Ama Nâzım Hikmet'in hükümleri karşısında ben de onu belirtmek mecburiyetindeyim.

PINAR — Türkiye'de tenkit ve tahlilde ölçü alınması gereken temel fikir ne olmalıdır? Bu bakımdan Türkiye'de adı geçen müesseselerin mevcut faaliyet tarzlarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

KAPLAN — Tenkit ve tahlilde ölçü, bence san'at eserini her cephesiyle anlamak ve gördüklerini ortaya koymak olmalıdır. Bu san'at eserinin yapısıyla da ilgilidir. San'at eserinin çok çeşitli yönleri vardır. Edebi eserse bu, bir mefhumlar âlemi vardır; bir imajlar âlemi vardır; bir duygu âlemi vardır; san'at eserinde sosyal problemler vardır; felsefi problemler vardır. Bunları ortaya koymaktır. İyi bir tahlilciyi şahsen ben ilim adamı olarak kabul ederim. Onun vazifesi, san'at eserinin mahiyetini açık ve seçik bir şekilde ortaya koymaktır. Temel fikir, tahlilin kendisidir.

Türkiye'de tenkit öteden beri var. Fakat Tanzimat'tan önceki edebiyatta eserler değerlendirilirken, tahlilci fazla sistematik bir tavır takınmamıştır ama hükümler vermiştir. Bu hükümler de dikkati çekicidir. Tanzimattan bu yana, tahlil sahasında da bir ilerleme olmuştur. Ben bu sahada son sınıfta; Türk Tenkit Tarihi diye, şimdilik taslak halinde bir ders okutuyorum. Şinâsi ve Nâmık Kemal'den itibaren edebiyat hakkındaki kanaatler gittikçe gelişmiş ve zenginleşmiştir. Başlangıçta dağınık olan mütalâalar, benim hocam olan Profesör Köprülü tarafından bir edebiyat tarihi şekline sokulmuştur. Köprülü'nün yapmış olduğu şey, edebi eserlerle vücuda geldikleri devirler arasında münasebet kurmak olmuştur. Bu da bir anlayış, bir tefsir tarzıdır. Daha sonra Ahmet Hamdi Tanpınar, edebi eserin bizzat kendisini tahlil etmeye çalışmıştır. Cumhuriyet devrinde

üniversitelerde, büyük bir kısmı neşredilmemiş pek çok araştırmalar vardır. Bunlarda san'atkârın şahsiyeti, hayatı, devri, eseri geniş bir şekilde tahlil edilmiştir. Dışarıda basılmadığı için bu araştırmalar, görüldüğünden daha fazla zengin bir tahlil ve tenkit faaliyeti vardır. Fakat Avrupa ile mukayese ettiğimiz zaman henüz onlardan çok geri bulunuyoruz. Bunun da sebebi: Türkiye'de tahlil ve tenkit yapanların felsefi ve ilmi bir kültüre sahip olamayışlarıdır. Ne kadar felsefe, ilim ve diğer kültür sahalarında bilgiye sahip olunursa, esere bakış tarzı okadar derinleşiyor. Yeni yeni problemler ortaya çıkıyor. Türkiye'de henüz, Avrupa'da olduğu gibi, tenkit sahasına kendisini tamamiyle veren münekkitlere pek rastlamıyoruz. Fakat eskiye nazaran bir hayli ilerleme mevcut.

PINAR — Efendim, son zamanlarda artan yakından müşahede ettiğimiz birtakım olaylar var. Sol muhtevalı bir dergide çıkan, yahut bir kitapta yer alan hiç bir san'at değeri bulunmayan şiir veya hikâyelerin, karşımıza büyük bir san'at eseriymiş gibi çıkarılma gayretleri oluyor. Bu konudaki düşünceniz?

KAPLAN — Marxistlerin san'at eserine bakış tarzları çok farklı. Bu, benim bildiğime göre Marx'ın görüşünden de ayrı. Çünkü yazılana göre Karl Marx, san'at eserlerine ayrıca bir değer veriyor. İktisadi hadiselerin dışında müstakil bir değer taşıdığına kani. Adeta bugünkü Marxistlerden daha az Marxist. Hatta Marxist değil san'at bakımından. Çünkü Marx'ın nazariyesi, daha ziyade sosyal hadiselere müteveccih. Marxistler, Nâzım Hikmet'in ve diğer Marxistlerin eserlerinde görüldüğü üzere san'atın, müstakil bir varlık olduğunu kabul etmiyorlar. Herşeyi istihsal meselesine bağladıkları için, san'at eserini de bu zaviyeden değerlendiriyorlar. Marxistlerin bu tarzda davranışı, san'at eserini bir nev'i propaganda seviyesine düşürüyor. Ama bunu Rusya, Karl Marx'tan çok daha fazla, san'at eserini, devletin emrinde bir propaganda malzemesi olarak kullanıyor. Bu suretle, san'at eserinde de sadece sınıf mücadelesine ehemmiyet verdiği için eğer bir san'at eserinde Marxcı fikirler varsa, bu san'at eserinde sırf Marx'a ait fikirler olduğu için değerli buluyorlar. Ama bu Avrupalı Marxistler arasında en iptidai şekildir. Avrupa'da daha insaflı olanları vardır. Bunlar sadece ideolojiyle uğraşmıyorlar, san'at eserinin yapısı üzerinde de duruyorlar. Türkiye'de Marxizm, tabir caizse, Marxizmin en düşük kalitelisidir. Avrupa'daki Marxizmle Rusya'daki birbirinden çok farklı. Türkiye'de gayet basit bir şekilde sadece propaganda mahiyetini taşıyan tahrikçi eserler, dediğiniz gibi samimi olarak değil de peşin hükümle hareket ediyorlar. Fakat bunların ilmi bakımdan kıymeti yok. San'ata karşı saygısı olan bir insan, sırf Marxisttir yahut da sırf milliyetçidir, dini duyguları taşıyor diye değeri olmayan bir san'at eserini yükseltmez .Ama bu tarzda davranışlar sadece bizde değil, başka memleketlerde de vardır. Bunun önüne geçmek mümkün değildir. Biz, sadece tesbitle iktifa edebiliriz. Önemli olan, san'at eserinin müstakil bir değer taşıyıp taşımadığıdır. Marxistler, san'ata bir vasıta gözüyle baktıkları için, değersiz bir eser de onların işlerine yararsa onu göklere çıkarabiliyorlar. Ama böyle bir davranışa ilmi zaviyeden bakmak mümkün değildir. Dediğiniz doğrudur; bu nev'iden bir hareket var. Onlar için san'at zaten müstakil bir değer taşımıyor. Onların maksatları başka. Binaenaleyh bir san'atkâr ne kadar Marxizme yaklaşır, Marxizmin dünya görüşünü benimserse, o san'at eseri, onlara göre değerlidir. Daha önce de söylediğim gibi, san'at eserinin mahiyeti, ideolojiden ziyade, doktrinden ziyade şahsiyete bağlıdır. Benim nazarımda Marxizm, sadece hayata bir bakış tarzıdır. Ama Marxizmin dışında hayata daha pek çok zaviyeden bakmak mümkündür. Sakat olan, Marxizmin, mutlak diğer bütün kıymetlerin hepsini ilga eden bir noktai nazar olarak ileri sürülmesidir. Bu da sosyoloji, iktisat sahasında bahis mevzuu olabilir. San'atın mahiyeti şahsiyete bağlı olduğu için, san'at eserinin sadece ideolojik zaviyeden değerlendirilmesi bizzat san'at eserinin mahiyetine uygun değildir. Ama var; Türki-

ye'de bu nev'i dergiler çıkıyor, onlar, san'atı bir propaganda vasıtası olarak kullanıyorlar. Gerçek san'at eseri, ne bir maskedir, ne de bir propaganda eseridir. San'at eserini, san'at eseri yapan başka kıymetler vardır. İşte asıl tahlil ve tenkit burada kendisini gösterecektir. Propaganda eseriyle gerçek san'at eserini birbirinden ayıracaktır.

PINAR — Anladığımız kadarıyla san'atta önemli olan önce güzellik oluyor. Fakat sadece bir güzellik, eserin, san'at eseri olması için kifayet etmiyor. Temelinde de bu güzelliğin oturduğu kuvvetli bir fikrin bulunması icap ediyor.

KAPLAN — Ben öyle demiyorum. Mesele şu. San'at eserinin temelinde insan vardır. Ahmet Hamdi Tanpınar vardır; Yahya Kemal vardır; Ahmet Hâşim vardır; Halide Edip vardır; müşahhas insan vardır. Ferdiyet ve şahsiyet vardır. Sanatkâr; bir ideolog değildir; sanatkâr bir ilim adamı değildir; sanatkâr, bir filozof değildir. Sana'tkâr, herşeyden önce kendi özellikleri olan bir şahsiyettir ve bir san'at eserinde benim şahsen önem verdiğim taraf, başkalarına benzeyen tarafları değil, şahsi oluşudur. Ama san'atkâr bir dotkrine de sahip olabilir. Mühim olan, o değildir. Mühim olan san'atkârın bir şahsiyet olması, san'at eserinin müstakil bir değer ifade etmesidir.. Benim için san'at eseri şu veya bu ideolojiyi ifade ettiği için değil, müstakil bir san'at eseri olduğu için değerlidir. Ahmet Hâşim, Ahmet Hâşim olduğu için; Yahya Kemal, Yahya Kemal olduğu için önemlidir. Yani felsefi olarak da ben, her insanın ayrı bir şahsiyet olduğuna kaniyim. Her insan müstakil olarak değerlidir. İnsanın bizzat kendisi değerlidir. Ve san'at eseri, san'atkârın şahsiyetini anlattığı nispette değerlidir. Benim kanaatim bu.

PINAR — Fakat eserlerinizde de belirttiğiniz gibi fikirsiz hiç bir san'at eseri olmuyor.

KAPLAN — Fikirsiz olmaz ama fikir de yalnız başına san'at eserini meydana getirmez. Marx'ın kendisi, Marxizmi ortaya koymuştur. Sadece fikir değerli olmuş olsaydı, san'atkârlara lüzum kalmazdı. Bizzat Marx'ın kendisi değerli bulunurdu. Fikrin kendi başına değeri başka birşey, san'atın değeri başka bir şey. Size müşahhas bir örnek vereyim:

Mehmet Emin de milliyetçidir, Yahya Kemal de milliyetçidir. Fakat san'atkâr olarak karşılaştırdığınız zaman, sadece dili kullanış bakımından bile, Yahya Kemâl'in dili, kullanış tarzı, Mehmet Emin'den çok daha üstündür. Şu halde okuduğunuz zaman onların şiirlerini, Yahya Kemâl'i herkes tercih eder. İdeoloji, tek başına bir san'at eserinin güzelliğini temin etmiyor. Ama fikirsiz olur mu? Olmaz. Her san'at eserinin içinde mutlaka bir fikir vardır. Mühim olan bu fikrin, ifade ediliş tarzıdır; ortaya konuluş tarzıdır. Müstakil olarak fikir ve ideoloji, kanaatime göre san'at eserinin ölçüsü olamaz. Müstakildir çünkü. San'at eserini meydana getiren çeşitli unsurlar vardır. Bunlar ayrıdır. Eğer ideoloji tek başına değer olmuş olsaydı, meselâ on tane Marxisti yanyana getirelim, bunların hepsinin aynı değerde olması icap ederdi. Yahut da on tane milliyetçinin ideolojileri aynı olduğundan hepsinin aynı değerde olması lâzım gelirdi. İdeoloji yahut da fikir, san'at eserinde sadece bir unsurdur. Onun yanında çok daha başka unsurlar vardır.

PINAR — Sayın hocam, bir de san'at eserlerinin umumi karakteri hakkında soru yöneltmek istiyoruz. Bir edebi eserde fikir, duygu ve hayal unsurlar arasında nasıl bir mutabakat vardır?

KAPLAN — Şimdi edebi eserin mahiyetini felsefe eseriyle mukayese etmek için, bir piyes yahut romanı ele alalım. Bir romanda çeşitli insanlar vardır. Romancı bu insanların hayatlarını anlatır, yaşadıkları çevreleri anlatır, karşılaştığı meseleleri anlatır, hayatlarının her safhasını anlatır. Burada hayali, duyguyu yahut da düşünceyi birbirinden ayırmak mümkün değildir. Bundan dolayı sanat eserinde bu üç unsur, birbiriyle sarmaş dolaş olmuştur. Yalnız, san'at eseri, felsefeden farklıdır. Hayatın daha canlı bir aksini verir. Halis fikir, felsefi eserlerde bulunabilir. Ziya Gökalp'in ileodojik şiirleriyle, Yahya

Kemâl'in «Süleymaniye'de Bayram Sabahı»nı mukayese edelim. Bir makalede Y. Kemâl «Süleymaniye'de Bayram Sabahı»nı anlatmıştır ama «Süleymaniye'de Bayram Sabahı»nın, bir san'at eseri olarak mahiyeti daha başkadır. Kanaatime göre, bu üç unsurdan gayrı asıl san'at eserini, san'at eseri haline getiren ifade vasıtasıdır. Yani dildir, kompozisyondur. Meselâ Yahya Kemâl'in «Süleymaniye'de Bayram Sabahı»nı nesre çevirirseniz, muhtevası aynı kalır; duygu, hayal, fikir aynı kalır fakat aynı lezzeti, aynı güzelliği alamazsınız. Şu halde bu üç unsurun hepsi muhteva ile ilgilidir. Bunların hiçbirisi asıl unsur değildir. Vezin, kafiye, anlatılış tarzı, yapıdır esas itibariyle san'at eseri. Tıpkı bir mimari eseri gibi bir yapıdır. San'at eserinde hayal, duygu, düşünce birbirinden ayrılmaz. Sadece bunların birbirine bağlı olması lâzımdır. Hayal, kanaatime göre daha ziyâde önemlidir. Çünkü yapı unsuru olarak san'at eserine daha çok yaklaşır. Hayalden kastım, sembol yahut da benzetme, duygu ve düşünceyi ortaya koyan bir vasıta olarak san'at eserinde, eğer demek caizse duygu ve düşünceden daha önemli bir rol oynar. Fakat müstakil değildir. Yahya Kemâl'in «Açık Deniz» şiirinde olduğu gibi bir hayal, bir duygu ve düşünceyi ortaya koyar. Ayırmak mümkün değildir bu üçünü. Ama yapı unsuru olarak sembol veya hayal, duygu ve düşünceden daha önemli bir rol oynar diyebiliriz.

PINAR — Şu halde bu üç unsurun ağırlık dereceleri nasıl oluyor?

KAPLAN — Kanaatime göre hayal, ağır basar. San'at eseri yapı olduğu için, daha ziyade müşahhasa yakın, bir taraf vardır. Resim bir hayaldir meselâ, bir surettir. Duygu, fikir de vardır ama onları görmüyoruz. Bir romanda da aynı durum vardır. Duygu, ifade edilmeden ne olduğu bilinemez. Binaenaleyh, ancak ifade edildiği takdirde bir fikir, yahut da bir şekil, san'at eserinde mevcudiyete kavuşur. Bundan dolayı hayal, san'at eserinde önemli bir rol oynar.

PINAR — Hayal önemli oluyor fakat fikir ve duygudan ayrılamıyor...

KAPLAN — Ayrılamaz. Hayal, tek başına değerli değildir. Hayal, yani sembol, ya bir duyguyu ya bir düşünceyi ifade eder. San'at eseri, edebi bir eser, resme yaklaştığı nispette hayata daha çok yaklaşmış olur. Hayal gücü, tasavvur gücü san'at eserinde çok önemli rol oynar.

PINAR — Bilhassa, yaptığınız Tevfik Fikret ve Nâzım Hikmet'le ilgili tahliller, sübjektiflik ithamıyla karşılaşıyor. Tahlillerde modern psikolojinin tesbitlerinden faydalanmanın, sübjektiviteye imkân vereceği görüşüne ne dersiniz?

KAPLAN — Başta şunu belirtmek lâzım. Her san'atkâr, hayata belli bir zaviyeden bakar. Nâzım Hikmet'in hayata bir bakış tarzı vardır; Tevfik Fikret'in hayata bir bakış tarzı vardır. Onlar nasıl böyle bir zaviyeden bakıyorlarsa, bir tenkitçi de onlara belli bir zaviyeder bakar. Sorulması lâzım gelen şudur: Ben acaba Tevfik Fikret'i, N. Hikmet'i tahlil ederken, ayrı bir metod mu kullandım? Dikkatle okunursa, bütün şairlere, aşağı yukarı aynı metodu kullanıyorum. Bu esnada psikolojiden de faydalanıyorum. Fakat tek başına psikolojiyle san'at eseri tahlil edilmez. T. Fikret'in psikolojisinden de bahsettim kitabımda fakat daha büyük bir kısmı, T. Fikret'in imaj sistemine ve üslûbuna tahsis edilmiştir. Fikret'i aydınlatırken psikolojisinden de bahsetmek mecburiyetindeyim. Mehmet Âkif'in ailesi şöyledir, Fikret'in böyledir dersem, Fikret'in psikolojik durumunu belirtmekle sübjektif bir tavır aldığıma kani değilim. Burada delile dayanılarak kullanılan âletler bahis konusudur. Nâzım Hikmet'in bizzat kendisi yahut da Nâzım Hikmet hakkında sabit olanlar, onun hususiyetlerini belirttiklerine göre, bunu sübjektiflikle ileri sürmek doğru değildir. Nâzım Hikmet'in Türkiye'den çıkarak, Rusya'ya gittiği, Rusya'da bir komünist terbiyesi gördüğü ve Parti emrinde bulunduğu... Bunların hepsi Nâzım Hikmet'in kendi eserlerinde var. Ben, bunları, yine Nâzım Hikmet'in eserlerine dayanarak ortaya koyuyorsam, burada ben bunları uydurmuyorum. Uydurduğum takdirde, belki olabilir. Sübjektif kelimesi, aslında yarısı mev-

cut değildir mânâsına gelir. Nâzım Hikmet yahut Tevfik Fikret hakkında söylediklerimin hiç birisini ben uydurmuş değilim. Benim metodum, eserin tetkikine dayanıyor. Söylediklerimin hepsi, Nâzım Hikmet'in yahut da Tevfik Fikret'in eserlerinde mevcut. Beni sübjektif olarak, itham edenlerin yapacakları şey, sadece sübjektiftir diye böyle bir hüküm vermek değil; hayır, Nâzım Hikmet, Rusya'ya gitmemiştir, Nâzım Hikmet, komünist değildir diye bir tez ortaya atmaktır ki o zaman ben yanlış bir duruma düşmüş olurum. Fakat hiç kimse bu vakıaları inkâr edemez. Benim metodum eser tahlilidir. Eserde mevcut olan unsurları açık olarak ortaya koymaktır. O bakımdan sübjektiflik ithamı, sadece bu fikirlerden hoşlanmayan insanların sübjektif davranışı olarak ifade edilebilir. Vakıayı görmek istemiyorlar yahut da ortaya konması hoşlarına gitmiyor. İstiyorlar ki Nâzım Hikmet'e komünist demiyeyim. Nâzım Hikmet, kendisi, ben komünistim diye bar bar bağırdıktan sonra, niye ben, Nâzım Hikmet komünist değildir, diyeyim. O zaman yalan söylemiş olurum. Kendisi, Rusya'ya gittikten sonra, şiirlerinde Lenin'i, bilmem neyi açık açık söyledikten sonra benim bunları belirtmem neden sübjektiflik oluyor? Hoşlarına gitmiyor da onun için.

PINAR — Cemiyetteki değişimler ve edebiyat arasındaki ilişki de üzerinde durulması gereken bir konudur kanaatindeyiz. Sosyal bünyedeki değişikliklerin, san'ata ne gibi etkisi olmaktadır? Bu açıdan Cumhuriyet devri edebiyatçıları hakkında umumi hükümler vermek mümkün müdür? Soruyu biraz daha açalım isterseniz. Bir tahlil ve tenkitçi olarak, günümüz Türk edebiyatını, şekil ve muhteva yönünden nasıl değerlendiriyorsunuz? Cemiyet bünyesinin krizli yapısının, yani halk bünyesinde yaşayan değerlerle, sosyal ve siyasi düzen arasındaki uyumsuzluğun edebi eserlere aksi, ne ölçüde olmuştur?

KAPLAN — Sosyal bünyedeki değişikliklerin ,san'ata çeşitli bakımlardan tesiri olabilir. Bir defa ben bu fikir üzerinde çok duruyorum. Hatta Devirler ve Nesirler diye de bir ders okutuyorum. Şimdi insanlar değişiyor, toplumlar değişiyor. Tarih zaten bir değişmeden ibaret. Binaenaleyh toplumun değişmesiyle, tarihin değişmesiyle, hayata bakış tarzı değişiyor. Edebiyatla ilgili olarak, dil değişiyor. Şu halde, san'at eseriyle toplum arasında bu bakımdan sıkı bir münasebet var. Faraza bizim güzel bir eserimiz olan Dede Korkut Kitabı'nı alalım. Dede Korkut Kitabı, bugünkü bir romandan çok farklıdır. Bunun dili ağırdır, orda tasvir edilen insanlar ayrıdır, bu insanların duyguları ayrıdır, hayata bakış tarzları ayrıdır. Dede Korkut Kitabı, belli bir sosyal durumun mahsulüdür. Keza Nedim'in şiirlerini alalım. Nedim, şiirlerinde Lâle Devri'ndeki hayatı tasvir eder. Dili, Dede Korkut'tan farklıdır, anlattığı hayat farklıdır. Halit Ziya'yı alırsak, onun romanlarında dil ayrıdır, tasvir edilen hayat ayrıdır, insan tipleri ayrıdır. Özetliyecek olursak edebiyat, yaşanılan hayatla yakından alâkalıdır. Onun dışında değildir. Yaşanılan devrin, dili, üslûbu, hayata bakış tarzı, duyguları, düşünceleri hepsi edebi esere tesir eder. İkisi arasında çok sıkı bir münasebet vardır.

Cumhuriyet devri edebiyatı, tamamiyle, Cumhuriyet devrinin edebiyatıdır. Cumhuriyet devri edebiyatına dikkatle baktığımız zaman, bu devrin akislerini görürüz. Cumhuriyet devrindeki dil başkadır; sadeleşmiş bir dil vardır. İmparatorluk yoktur, Cumhuriyet devrinde. Türkiye bahis konusudur. Yani Cumhuriyet devri edebiyatına baktığımız zaman bu devrin edebiyatında, Cumhuriyet devrinin akislerini görürüz. Her devir için bu böyledir. Edebiyat ile hayat arasında çok sıkı bir münasebet vardır. Fakat bir noktayı belirteyim. Edebi eser, bu demek değildir ki, hayatın tıpatıp kendisidir. Edebi esere hayat akseder. San'atkâr, devrini yorumlar. Bunu ister istemez yapar. Kendisi istemese bile, sırf bir devirde yaşadığı için, devrinin diliyle konuşur. Şu halde biz, devrin içinde yaşarız. Kendimizi, devrin dışında tasavvur edemeyiz. İstesek de, istemesek de biz, zamanın içindeyiz. Bundan dolayı, bütün düşüncelerimiz, duygularımız, dilimiz hepsi

devirle beraberdir. Cumhuriyet devri, Türk tarihinde nasıl ayrı bir devirse, edebiyat bakımından da öyledir. Her devrin edebi eseri, o devrin aynasıdır denilebilir. Tetkik edersek, gayet tabii olarak, o devrin insanlarını görmek mümkündür. Yalnız bir tek eserde değil. Devir, son derece zengindir. Cumhuriyet devrinde meydana gelmiş pek çok esere bakmak lâzımdır. Cumhuriyet devrinde bir Türk köyü var, Cumhuriyet devrinde sanayii teşekkül etmiş, işçi hayatı var, Cumhuriyet devrinde üniversiteler teşekkül etmiş, üniversite gençlerinin hayatı var. Hasılı Cumhuriyet devrinin çok çeşitli cepheleri var. Tek bir eserde, bütün Cumhuriyet devrini görmek mümkün değildir. Onun için Cumhuriyet devri hakkında hüküm vermek için çok çeşitli eseri tahlil etmek lâzım. Şimdi bu zaruretle Şiir Tahlilleri'nin ikinci cildi çıkacak; Cumhuriyet Devri Türk Şiiri diye. Panoramik bir görüş benim metodum. Bir şahıs değil de, elli yahut da altmış şahsın eseri tahlil ediliyor. Cumhuriyet devrini, bütün bu altmış şairde aramak icap ediyor. Çok çeşitli şekillerde tezahür ediyor.

Umumi olarak şunu söyliyeyim. Cumhuriyet devri, Türk tarihinde yeni bir devirdir. Yeni yazı dili, çağdaş medeniyetin dilidir ve her nesilde işlene işlene Cumhuriyet devrine gelmiştir. Bu bakımdan, Cumhuriyet devrinde yazılmış olan eserler, eskiye nazaran, dil bakımından daha mükemmeldir. Çünkü en az yüz sene işlenmiş bir dildir. Bunun için Cumhuriyet devrindeki eserler, Servet-i Fünun'a yahut daha öncekilere nazaran daha insicamlıdır. Dil, günlük dile yaklaştığı için daha güzeldir. Şiir bakımından, Cumhuriyet devri, Türk şiirinin adeta altın çağıdır bence. En güzel şiirler Cumhuriyet devrinde yazılmıştır. Bunun sebebi de edebiyat dilinin en az yüz yıl işlenmiş olmasındandır. Bir Cahit Sıtkı, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Muhip Dranas, Cahit Külebi, Orhan Veli, yahut da hikâyede bir Halide Edip, bir Reşat Nuri, evvelki nesillerde bulunmaz. Dil bakımından olduğu kadar, çeşitlilik bakımından da Cumhuriyet devri önemlidir. Elli yıl, bulunmayan bir sulh devresi yaşadık. Cumhuriyetle beraber Türkiye, Tanzimat'ın başından beri bir krizden kurtuldu. Siz bakmayın yine krizler var ama daha öncesiyle mukayese ederseniz, daha azdır. Artık İstiklâl Savaşıyla bir problem halledilmiştir. Elli yıllık sulh devresinde, Türk san'atkârları, halis san'atla uğraşabilme imkânını bulmuşlardır. Tanzimat'tan Cumhuriyete gelinceye kadar Türk Edebiyatçılarının hepsi, aman Osmanlı devletini kurtaracağız diye hep ideolojiye, politikaya önem vermişlerdir. Cumhuriyet devrinde, sosyal problemleri ele alan şairler, rahat bir şekilde, güzelliği düşünme imkânını bulmuşlardır. Ben, Cumhuriyet devri edebiyatını beğenirim. Hem güzel, hem zengin. Bir de daha kültürlü yazarlar yetişmiştir. Cumhuriyet devrinde. Cumhuriyet devri yazarlarının kültürleri, öncekilere nazaran daha üstündür. Bir Tanpınar'ın, bir Halide Edip'in, bir Yakup Kadri'nin, bir Cahit Sıtkı'nın kültürü, daha öncekilerden fazladır. Bir de Cumhuriyet devrinde yaygınlaşmıştır kültür. Köylere kadar gitmiştir. Yani Türkiye'de pek çok sayıda aydın yetişmiştir. Bu eskiden yoktu. Sadece İstanbul'un içinde, mahdut sayıda bir aydınlar zümresi vardı. Bugün Türkiye'de üniversiteler, tıklım tıklım gençle doludur. Pek çok kaabiliyet Cumhuriyet devrinde gelişme imkânını bulmuştur. Kanaatim, Cumhuriyet devri Türk edebiyatı hakkında çok müspettir. Eskileri de tetkik eden birisi olarak, Cumhuriyet devri ilerde incelendiğinde, Modern Türk edebiyatının altın çağı olarak alınacaktır kanaatime göre. Şinasi'den itibaren halk kelimesi tekrarlanır. Fakat Cumhuriyet devrinde, bilhassa İstiklâl Savaşı esnasında, Türk aydınlarıyla Türk halkı arasında bir kaynaşma olur ve Cumhuriyet rejimi, Cumhuriyet edebiyatına tesir eder. Bir defa halk, dilini kabul ettirir aydınlara. Servet-i Fünun devriyle Cumhuriyet devrini mukayese etiğimiz zaman ,edebiyat bakımından ilk dikkati çeken şey; halkın günlük konuşmasının yazı dili haline gelmiş olduğudur. Ve rejimin esası da halkın reyine dayandığına göre, eserlerimizi tetkik ettiğimiz zaman, bu zaviyeden de Servet-i Fünun'da salon adam-

larına rastladığımız halde, Cumhuriyet devrinde köylü, işçi, basit vatandaş, memura rastlarız. Cumhuriyet devrinin ilk tipik romanlarından biri olan Çalıkuşu, köylere gider, halkla temas eder. Sonra Cumhuriyet devri, pek çok şaire tesir etmiştir. Rejimle edebiyat arasında bu bakımdan bir münasebet vardır. Krizli yapı daima var. Kriz, insan hayatının temelinde var kanaatime göre. Tarihin krizsiz devri yoktur. İnsan hayatı, dağlar, taşlar, nebatlar gibi statik değil. Bizzat insan hayatı, kriz içindedir. Sebebi; insan duygulu bir mahlûktur. Vücut yapısı itibariyle sinirleri vardır. Her an çalkantı halindedir. İnsanın ve tarihin, krizsiz bir zamanı olduğunu ben, tahmin etmiyorum. Ancak statik devirlerde belki kriz yoktur. Fakat burada da sahte bir tavır olduğuna kaniyim. İnsan hayatı, baştan sona krizden ibarettir. Daimi surette insanın dengesi bozulur. Kriz derken, dengesinin bozulmasını kastediyorum. Binaenaleyh Cumhuriyet devri edebiyatında kriz vardır; bu krizi artıran çok hususi sebepler de var. Toplumun değişmesi, bir medeniyet değişmesi, krizdir. Bizim, Tanzimat'tan sonra hayatımızda daima bir değişme bahis konusu. Bin yıl içinde yaşadığımız bir medeniyetten çıkıp, çağdaş medeniyete intibak ediyoruz. Bütün müesseselerimizi değiştirmek mecburiyetinde kalıyoruz. Yeni bir hayat kurmak ihtiyacını hissediyoruz. Asırlar boyunca içinde yaşadığımız hayatın bütün şekillerinin değiştirilmesi gerekiyor. Bu yüzden bir kriz içinde yaşıyoruz. Fakat kriz çok tehlikelidir. Kriz, insanı uçuruma da atabilir. Toplum hayatında tehlike vardır. Ama bu, aynı zamanda yaratıcılığın da kaynağıdır. Problemler bizi hal tarzlarına sürükler. Kriz, hayatın kendisinde vardır. Bir millet yahut bir fert, krizleri hallettiği nispette ilerler. Onun için Cumhuriyet devri edebiyatında kriz vardır; çatışma vardır. Bunu, gayet tabii kargılamak lâzım.

PINAR — Kriz vardır gerçekten. Fertte de, toplumda da. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki, belirttiğiniz gibi krizin bir asgari, bir de azami hattı bulunmaktadır. Cumhuriyet devri yorumcuları tarafından kapatılmaya çalışılan gerçek, had safhasına ulaşmış krizimizin varlığını göstermeme gayretleridir. Fakat tarihimize bakılacak olursa krizlerin asgari hadde indiği devirlerin önemli yer tuttuğu görülecektir. Ve Cumhuriyet devri aydını da halkın değerlerini, kendi bünyesinde hazmedemediğinden —aydın-halk kaynaşması yerine, aydın-halk tezadı— vücuda gelmiştir. Başka şekillerde izah da mümkündür. Fakat bize, bu tarz izah gerçeğe daha yakın gibi görünmektedir. Bu hususdaki şahsi kanaatleriniz, farklı galiba...

KAPLAN — Bence, öyle değil. İzah edeyim. Meseleyi şu zaviyeden almak lâzım. Bir defa halk deyince, neyi anlamak lâzım? Halkla aydın kelimesi, okuma yazma sahasında kullanılıyor. Türkiye'de hakikaten, diyelim ki nüfusun yüzde ellisi okuma yazma bilmiyor. Yüzde ellisi okula gitmemiş, yüzde ellisi gitmiş. Şimdi elbette okuma yazma bilenle, okuma yazma bilmeyen arasında bir fark olacaktır. Kur'an' da da der ya; hiç bilenle, bilmeyen bir olur mu? Okula gidiyoruz; matematik okuyoruz, fizik okuyoruz, kimya, tarih okuyoruz. Okumayan, bunları bilmiyor. Binaenaleyh, bu ikisi arasında bir fark olacaktır. Fakat bu ayrılık, daha önceki devirdeki kadar değildir. Bugün hepimiz Anadolu'nun muayyen kasaba, köylerinden gelmekteyiz. Yani kökümüz halkın içinde. Gittikçe aydınların sayısı, okur-yazarların sayısı artıyor. Şimdi halkın nançlarıyla aydınların inançları arasındaki tezat meselesi. Burada da, ileri sürüldüğü gibi çok keskin — bazı bakımlardan var. Fakat toptan ele aldığımız zaman — eskisi kadar bir uçurum olduğu kanaatinde değilim. Çünkü Cumhuriyet devrine ait eserleri okuduğumuz zaman, — en büyükleri kastediyorum; Yahya Kemâl, Ahmet Hamdi, Sait Faik. Bunların eserlerini alınca — bunlar çok yüksek seviyede aydın olmakla beraber, bunların dilinde, inançlarında halka çok yakın taraflar var. Bir Yahya Kemâl'i alın. «Süleymaniyede Bayram Sabahı» halktan çok ayrı mı? Tanpınar'ın «Beş Şehri»ni alın. Meselâ Orhan Veli'nin destan gibi şiirini alın. Halk

gibi konuşuyor. Cahit Külebi'yi alın. Karacaoğlan'ı taklit etmiyor ama Karacaoğlan'ın aydını ve bugünkü çağa uyan şekli. Cumhuriyet devri, halka yakınlaşma bakımından, daha önceki hiç bir devirle mukayese edilemez. Azami iyi niyet göstermiştir. Daha öncekiyle mukayese edilemiyecek bir şekilde Cumhuriyet aydını, halka yaklaşmıştır. Daha doğrusu, Cumhuriyet devrinin menşe'lerini tetkik edersek, hepsi halktan gelir. Bunlar halkın okumuş çocuklarıdır. Beraberlerinde halkın meselelerini de getiriyorlar. Fakat okuma-yazma, dünyanın her yanında bir ayrılık meydana getiriyor. Sonra halkın inançları deyince, ben bu mevzuda çok açık konuşmak isterim. Okuma-yazma bilmiyor halk. Binaenaleyh, onun inançlarında bir katılık vardır. Bir batıl inanç karışımı vardır. Halkı hiç bir zaman hakir görmüyorum. Ama hangi istikamete doğru gidiyoruz? Lâzım gelen şey, okuma-yazmanın gittikçe artması, yüzde yüze yaklaşması. O zaman dünya görüşümüz kendiliğinden değişecektir. Yani Türkiye'nin krizi şurdadır. Biz, yeni bir medeniyet çağına girmiş bulunuyoruz. Bunu daha sarih olarak şöyle ifade edelim: Türk halkının, büyük bir kısmı, bugün de köylü ve eski istihsal tarzı içerisinde, Türkiye'de bir sanayileşme var. Türkiye'nin sosyal hayatı sanayileşmeye doğru gidiyor. Çünkü Türkiye'nin yaşaması, sanayileşmesine bağlı. Uçağıyla, vapuruyla, acaba biz düşmanlarımıza karşı koyabilir miyiz? Bizim yaşamamız için sosyal nizamımızı değiştirmemiz gerekiyor. Türk milletinde, benim gördüğüm, büyük bir yaratıcı kaabiliyet var. Binaenaleyh, köylülük değişecektir. Siz halk yeyince, halkın kafasındaki düşünceleri, davranışları kastediyorsanız, Türk aydınının vazifesi, mümkün olduğu kadar çağdaş ilmi, çağdaş kültürü halka yaymaktır. Ama asırlardan beri gelen bir kültür var. Bu kültür, halk kültürü adı altında anılıyor. Fakat ilmi bir şekilde halk kültürü denilince, bunun temsilcileri kimlerdir? Halkın içinden eski çağlarda yetişmiş olan aydınlardır; Yunus Emre, Karacaoğlan, Dede Korkut, Nasreddin Hoca. Bunlardan istifade etmek meselesi bahis konusu. Ben Yunus Emre'yle anlaşabilirim, Karacaoğlan'la anlaşabilirim. Ama cahil bir mahalle imamıyla anlaşmam mümkün değildir. Eski kültürü, en yüksek şekilde ifade edenlerle bir dialog kurmak mümkündür. Benim içinden çıktığım sosyal çevre, halktı. Onların meselelerini ben beraberimde taşıyorum; onların ızdırabını çekiyorum. Benim tespit ettiğim vakıa şu dur: Türkiye, bir asırdan beri medeniyet değiştiriyor. Çağdaş fakat aynı derecede millî bir medeniyet yaratmakla meşgul. Bu, çok güç bir iş. Fakat nesiller boyunca bir başarıya doğru gidiyor. Cumhuriyet, bir başarıdır benim kanaatime göre. Yerden bir yaratıcılık fışkırıyor adeta; sokak sokak, ev ev. On binlerce halk çocuğu okumuştur; doktordur, subaydır, şairdir. Bu hareketlerle Türk milleti, hayatiyetini ispat ediyor. Yeni, yaşayabilen, bir devlet vücuda getiriyor. Etrafımıza bakın, Balkanlara, Arap memleketlerine bakın. Türkiye, bütün bu memleketlerin ortasında hür ve müstakil yaşayan, elli yıldan beri bütün bünyesini değiştiren bir memlekettir. Bu elli yılda az şey kazanılmamıştır. Ben de arasıra bedbin şeyler yazarım.. Fakat geleceğe nazaran, iki ölçü olmak lâzım; nereden, nereye geldik; nereye gidiyoruz; neresindeyiz işin? Geriye baktığımız zaman ilerdeyiz, ileriye baktığımız zaman gerideyiz. Ama Türkiye, durmuyor. Krizlerini yavaş yavaş aşıyor. Rejim meselesi de öyle. Çekişseler bile, hiç olmazsa çeşitli partiler var. Er geç bu krizi de atlatacaktır. Türkiye, umumi olarak başarı yolunda. Ama pek çok mesele var. Onları da halledecek. Hallettikçe ileri gidecek.

PINAR — Çok teşekkür ederiz sayın hocam.

ASRIN MAZLUMLARI

Kimler var bakınız, pür isyan dolu
Kimler hürriyetin hasretindeler?
Suçsuzun, mazlumun bağlanmış kolu
Gülüyor azîzim kanlı kahpeler!

Bu kin dolduracak, bu kin çağları
Kurtulacak asrın tüm mazlumları
Zalim için muhkem kalın duvarı
Yıkacaktır bir gün şu iniltiler!

Bayramlardan uzak, evinden uzak
Emiyor kanını bir kanlı tuzak
Gönüllerinde kin, yüzlerinde ak
İşte cenderenin içindekiler.

Necati AYKAN

Türk Ruhunun Şaheser İfadesi

SÜSLEME SANATIMIZ

Tezyinatımızda

MOTİF TÜRLERİ

Saim Okan

Bundan önceki iki makalemizde Milli Tezyinatımızın tarihi ve taşıdığı mana üzerinde durmuştuk.

Bu yazımızda ise, «Türk-İslâm Medeniyeti» nin huzur verici atmosferi içinde yaşayan beldelerdeki camii, türbe, medrese... vb. gibi mimari eserlerin iç ve dış dekorasyonunu vücuda getiren, mezar taşları, kapı, pencere, kubbe, kemer ve sütunları donatan, yazma kitapların kabında ve iç sayfalarında zarif bir tarzda şekillenen tezyinatımızın kısımlarından bahsedeceğiz.

Tezyinatımızı genel olarak altı motif türü etrafında toplayabiliriz (*):

1 — Hayvani motifler
2 — Nebati motifler
3 — Geometrik ve sembolik motifler
4 — Geçmeler ve bordürler
5 — Karma motifler
6 — İnsan figür ve detayları

Bu altı ana motif türü de kendi aralarında çeşitli bölümlere ayrılır. Her motif türünden emsalsiz ve sayılamıyacak kadar örnekler yapılmıştır ve yapılabilir.

Hayvani motifler:

Türk san'atında tabiattan aynen taklid edilmiş motiflere pek az rastlanır. Süsleme san'atkârı tabii şekilleri kendi ruh dünyasının süzgecinden geçirmiş, çiçekleri ve nesneleri stilize ederek kullanmıştır.

Stilize edilmiş hayvani motifleri, **münhanîler** ve **rûmîlerdir.** Kuş kanatlarının stilize edilmesiyle teşekkül eden süsleme türüne **«Rûmî, yani "Selçuk işi" adı verilir»** (1).

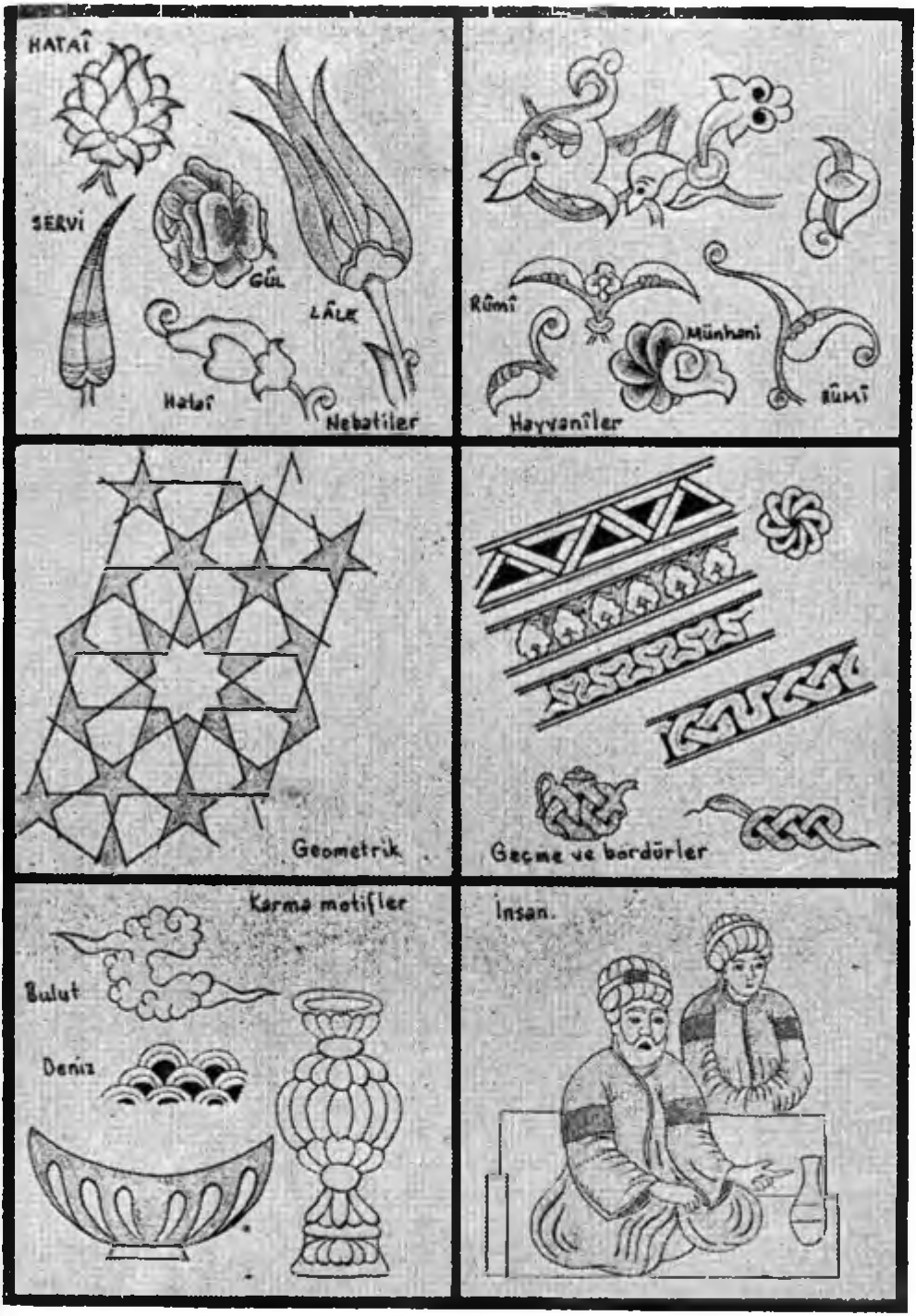
Stilize hayvani motiflerin dışında serbest hayvan motiflerinden en çok kullanılanlar da kuşlar (daha çok kartal ve güvercin), geyikler, tavşan, köpek, arslan ve balıklardır.

Nebati motifler:

Bu bölümde her türlü çiçekler, meyvalar (nar... vs.), ağaçlar (servi, hurma... vs.) stilize edilmiş ve kullanılmıştır. Orta-Asya'dan başlayan ve her devirde sürdürülen hatayi ve halkâr çalışmalarının yanı başında asırlara göre özellikler gösteren çalışmalara da rastlıyoruz. Meselâ: **«İstanbul**

(*) «Tezhip ve Minyatür Kursu» notlarından.

(1) Prof. Celâl Esad Arseven, **Türk Sanatı.** İstanbul, Cem Yayınevi, 1970, s. 210.

HATAÎ
SERVİ
GÜL
LÂLE
Hatâî
Nebatiler
Rûmî
Münhani
Rûmî
Hayvanîler
Geometrik
Geçme ve bordürler
Karma motifler
Bulut
Deniz
İnsan.

GÜNEŞ

Güneş yolunun, olmaz karanlığı
Biz hep, o yolun yolcusuyuz, bilin
Geçse zindanda, şu ölümlü hayat
Ölmeyiz yine, kafanızdan silin.

YOLCULARI

HATİPZADE

işi çiçek çalışmaları», «Edirnekâri tarz», «Lâle devri tarzı» gibi.

Her türlü çiçeğe tesadüf olunan, çeşitleri hatıra ve hayale gelmeyecek kadar çok olan «Halkâr, altın yaldızlı iş manasına gelir» (2).

«Bu çok cazip olan tezyinat usulü, başlı başına, herhangi bir yerde, bir kitapta, bir levhada, bir yazı kenarında ve ekseriya hafif olmaları dasebile minyatür kenarlarında yer almıştır.» (3)

Orta Asya Türk san'atcılarının işlediği tarzda stilize edilmiş bitkiler de, «Hatayi, yani "Hatay Türkleri işi" adını alır.» (4)

Geometrik ve sembolik motifler:

Geometrik motifler, eğri yada düz çizgilerden, karelerden, üçgenlerden ve çok kenarlı yüzeylerden, poligonlar, sekiz, on, oniki uçlu yıldızlarla dairelerden meydana gelmiştir.

Sembolik motiflere de, uzuvlar (el.. vb.) yarı insan, yarı hayvan olan sfenksler, mezar taşları, yıldızlar, zümrütü anka kuşu, hayat ağacını misal gösterebiliriz. Bu sembollere verilen mânalar kesin değildir. Çeşitli mânalar verilmekte ve muhtelif şekilde yorumlanmaktadır.

Geçmeler ve Bördürler:

Bördürler, sonsuzluğa giden bir anlayışın ifadesidir ve çeşitli iskeletler üzerine oturtulmuştur.

Bilhassa «Selçuk Türkleri»nin çok sık kullandıkları geçme motifi, doğrudan doğruya tezyini husus olarak (kenarlarda, doldurma görevlerinde... vb. yerlerde) kullanıldığı gibi çeşitli kompozisyonlar haline getirilebilir. (vazo... vb.).

Karma motifler:

Hiç bir gruba girmeyen motiflerdir. Bulut motifleri, deniz motifleri (bu motife balık sırtı diyenler de var) bu gruba girer. El yapısı vazolar, kanepe, çanak, çömlekler de bu grupta mutalaa edilmelidir.

İnsan figür ve detayları:

Minyatür üzerindeki insan figürleri, tekke resimlerindeki insan, efsanevi yaratıklar (insan üstü varlıklar) bu bölümün mevzuudur. Ve son derece zengin bir muhtevaya maliktir.

Bu altı ana motif türleri dışında ve belki ayrı olarak ele alınması icabeden «**TÜRK YAPI MOTİFLERİ**»ni de zikretmeden geçemeyiz. Minyatürde, çinide, mezar taşları ve ev nakışlarında rastlanan bu motifler (binalar, kâbe tasvirleri... vb.) tezyinatımızda önemli bir yer tutar.

Burada kısaca ele alabildiğimiz «Türk Tezyinatında MOTİF TÜRLERİ» konusu çok daha geniş bir biçimde işlenmeye muhtaçtır. İlerdeki yazılarımız bu konunun daha detaylı bir tahlile kavuşmasını sağlayacaktır.

---

(2) A. Süheyl Ünver, **Türk Tezyinatında Halkâriye dair.** Arkitekt neşriyatından: No: 2, — 1938, s. 10.

(3) A.g.e., s. 9.

(4) Prof. Celâl Esad Arseven. a.g.e., s. 210.

Kültür ve Edebiyat

MEHMET DOĞAN SİLLELİ

Milletler milli kültür taşlarının üzerine bina edilirler. Milli kültür ne kadar sağlam olursa milletler o derece kuvvetli olurlar. Kültür malzemelerinin en önemlileri ise san'at eserleri ve edebiyat mahsulleridir. Milli san'at ve edebiyat milletlerin geçmişlerini (medeniyet modelini) açıkça ortaya koyduğu gibi geleceğine de ışık tutarlar. Yalnız bu değerlerden yeterince faydalanabilmek için san'at eserlerinin dil, üslûp ve yapılarını bilerek değerlendirecek bir aydın kadroya sahip olmak gerekmektedir. Medeniyetimizin özünü bize aktaran eserler milletin aydın evlâtları tarafından yeni çağlara aktarılmadıkça tarihin ve medeniyetin müzeleşmesi önlenemez.

Medeniyetimizin ruhunu aktaran eserlerin özüne inmek ve onları şekil ve mânâ yönünden değerlendirebilmek için edebiyat kelimesinin hakiki manasından hareket ederek milli kültürün ortaya konması, ana hatlarıyla açıklığa kavuşturulması ve bunların nasıl bozulmak istendiğinin bilinmesi lâzımdır.

Tanzimattan bu yana gelişen ve geliştirilen, edebiyata tersinden bakış hareketleri milli kültürümüzün ve milli zevkimizin yavaş yavaş çürüyerek kaybolmasına sebep olmuştur. Bunun için milletimize ve medeniyetimize düşman görüşlerin edebiyat çerçevesi içerisinde takdimi kolaylaşmıştır. Bunun neticesinde milletle aydınlar arasında derin uçurum meydana gelmiş ve fikirlerdeki bu çözülme milli birliğin yavaş yavaş dağılarak kaybolmasına sebep olmuştur. Böylece kültür taşları çürümüş millet düşüncesi eski değerini yitirmiştir. Oysa milletlerin yaşayabilmesi için fertlerin bilgilerini tazelemek ve bu taze bilgilerle millet müdâfaası yapabilecek hale getirmek lâzımdır. Bu şekilde milli kültürlerinin müdâfaasını yapamayan insanlar insan olmaktan, milletler de millet olmaktan çıkarlar. Çünkü; insanlar sıhhatlerini, milletler kültürlerini korumak suretiyle ayakta kalabilirler. Kültürlerini ve sıhhatlerini koruyamayanlar ise başka unsurların etkisi altında kalarak yok oluşa sürüklenirler.

Milletlerin bu başıboş gidişe dur diyebilmesi için kafaların milli kültür yapısının huzur verici çatısı altına girmesi gerekmektedir. Kültür, bir bakıma zekânın terbiye edilmesi olduğuna göre bu hususta dikkat etmek gerekiyor. Bugün hayatın akışına hakim olan düşünce tarzları, insanı insan olarak değerlendirememekte ve insanı «Ekonomik Hayvan» olarak nitelendirmektedir. Bu hususta daha da ileri gidilerek insanın maymundan geldiği yanlış ve kasıtlı faraziyesi, emrine verilen geniş propağanda vasıtalarıyla insanca bir yaşama düzeninin gerçekleşme yollarını tıkamaktadır.

Kurtuluş yolu karartılan ve zekâsı ters yönde terbiye edilen insan aslî vazifelerini unutmuş olarak karşımıza çıkmakta, midesinin ve şehvetinin esiri olarak görülmektedir. Bunun için çoğu insanlar, hayatın akışı sırasında yedikleri darbelerle ezilmekte, temel inanç ve düşüncelerinin büyük kısmını yitirmekte, insanın yaratılışındaki gerçeği görmemezlikten gelerek ahmakça yorumlamalara girişmektedir.

Bütün dünyada olduğu gibi bizde de görülen bu ahmaklığın tarihi oldukça eskidir. Judeo- - Grek menşeli batı kültürünün temelinde bu ahmaklık vardır. Bu ahmaklık onsekizinci yüzyıldan sonra geliştirilen maddeciliğin içerisine ilim diye yerleştirilmiştir. Böylece doğruluğu ispatlanamayan nazariyeler ilim diyerek insanların kafasına yerlemiş, sosyal nizam buna göre tanzim edilmiştir.

Bu durum bizde Tanzimat'tan beri siyasî güç olarak kendini göstermekte ve temeldeki bozukluk sebebiy-

le aradan uzun zaman geçmesine rağmen meseleleri kökünden halledebilecek başarılı hamlelere girilememektedir. İslahatların başladığı zamandan bu yana üçyüz senelik bir zaman geçmesine rağmen bugün millet olarak tam mânâsıyle dengemizi bulamadığımız bir gerçektir. Onun için bizi zaşarıya ve başarılı hamlelere ulaştıramayan, bizi hastalıktan kurtaramayan reçeteleri yeniden gözden geçirmemiz, yeniden incelememiz gerekiyor. Bu reçeteler nelerdir? Bunlar niçin ve kimler tarafından tavsiye edilmiştir? Bizi niçin başarıya götürmemiştir?..

Bu ve bunlara benzer çeşitli soruların doğru veya yanlış cevaplarını Tanzimat yıllarından beri çeşitli türler halinde ortaya konan san'at ve edebiyat mahsullerinde bulmak mümkündür. Bunun için san'atkârların ve san'at eserlerinin yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Böyle yapılacak olursa kısa zamanda gerçeklerle karşılaşmamız mümkün olur. Çünkü bu eserler millî kültürümüzün ne şekilde darbelendiğini gösterecek ve millî kurtuluş yolunu ortaya koyacaktır.

Yüzyıllardır devletimizi ve milletimizi yıkmak isteyenler, devletimizin ilerleyemeyişinin sebebini milletin ideolojisine bağlamakta, batı medeniyetini aynen ve tereddütsüz benimsememiz gerektiğini telkin etmektedirler. Bu hususa haklı olarak karşı çıkan Ziya Paşa yüz sene önce:

«İslâm imiş devlete
pâ-bend-i terakki
Evvel yoğidi iş bu rivayet
yeni çıktı.
Milliyeti nisyan ederek
her işimizde
Efkâr-ı frenge tebaiyyet
yeni çıktı.»

diyerek taklitçi zihniyete karşı çıkmaktadır. Çatmakta da haklıdır. Çünkü, asırlarca devletrin ve medeniyetlerin kuruluşuna temel olmuş bir dünya görüşünün birdenbire çağın gerisine düşmesini akıl ve namuslu düşünce kabul edemez. Eğer bir dünya görüşü hayata ve kâinata doğru bakıyorsa, her devirde bu geçerlidir. Ama uydu zihniyet başkasının telkiniyle düşünmektedir. Ve frenk fikirlerine tabi olanlar için İslâm hakkında batının uydurdukları bulunmaz Bursa kumaşı cinsinden fikir nümuneleri olarak görülmektedir. Çünkü, fikren köleleşen insanlar bilerek veya bilmeyerek kendi asliyyetini ve milliyetini unuturlar ne yaptıklarının farkına varamazlar. Halen devam etmekte olan Haçlı Seferleri karşısında mağlûbiyeti kabul ederek **«Şark medeniyetinin terakkiye mani, Garp medeniyetinin tealiye sâik olduğu»** fikrini dolambaçlı yollardan ispatlamaya çalışırlar. Bu durum eserlerde koyu bir inkâra yönelir. **«Ben benim, sen de sen; ne rab, ne ibâd»** şeklinde ortaya konur veya cemiyetlerin çekirdeği ve temeli olan aile düzenini yıkmak için **«Kadın dediğin yağmur misali hepimizin olmalı»** mısrası halinde gönüllere yerleştirilmek istenir. Bütün bunlar batıda oluşturulan, medeniyet ve kültür diyerek bize takdim edilen duygu ve düşüncelerden bazılarıdır. Bu düşüncelerin Ziya Paşa devrindeki mümessilleri Voltaire, Ernest Renan ve hümanizm maskesiyle «Sefiller» romanına hıristiyanlığı ustaca yerleştiren V. Hugo ve diğerleridir...

Fikirde, san'atta ve harekette Avrupa'yı taklit yıllarından bu yana varlığımızı inkâr hastalığına düştüğümüz için bugün bile kendimizi toparlayamıyoruz. Çoğu zaman umutsuzluğun potasında eriyerek kabuğumuza çekilmek zorunda kalıyoruz. Sonra bu durum septik bir bakışla şüpheye dönüyor. Bu da yetmiyor, insana insanlık şerefi kazandıran bütün değerlere karşı yukarda belirttiğimiz gibi isyan bayrağını çekiyoruz... En insani değerlere karşı harp açıyoruz... Çöküş şartlarımızı kendimiz hazırlıyoruz. Tabir caizse idam ipimizi bize çektiriyorlar. Asırlar süren batının bu komplosu artık son bulmalıdır. Ve biz istersek son bulacaktır. Çünkü milletlerin âkıbetleri yaşama iradeleriyle belirlenir. Var olma iradesi ölmeyenler yaşarlar. Düşseler, buhran dönemi yaşasalar bile yeniden doğrulurlar. Biz de millet olarak bu kanunun dışında kalamayız. Onun için herşeyden önce millî kültürümüzü öğrenme ve öğretme seferberliğine girişmemiz gerekir.

ÇARESİZLİK Mİ ?

Desen:
Coşkun AYDIN

Kara saplı bir bıçak gibi saplanır bağrına,
Şehid dedeni hatırlatır
Bu toprak.
Yanar için,
Deşemezsin.
Hayatlarının baharında ölen,
Kefensiz
Kara toprağa gömülen
Yüzbinleri düşünürsün
Acı, acı...
Şu çıkan kemikler,
Şu hâlâ barut kokan topraklar...
Kan fışkırır beynine
Alev alev,
Kıpkırmızı.
Ne kaldı ki elinde?
Onlar öldü,
Kalanlar efendi kesildi başına.
Sadece acı bir hatıra;
Sen,
Ve kıraç bayır.
Bu arazi,
Çorak tarla ve
Kaderinizle başbaşa.
Elin kelepçeli,
Ayağın pırangada.
Bir dağ olur, dikilir karşına,
Yüreğine kor düşer...
Çaresizlik?!..
Belki de başka şey.
He... işte...
Başka şey.
Onu ara...

Yahya YILDIZ

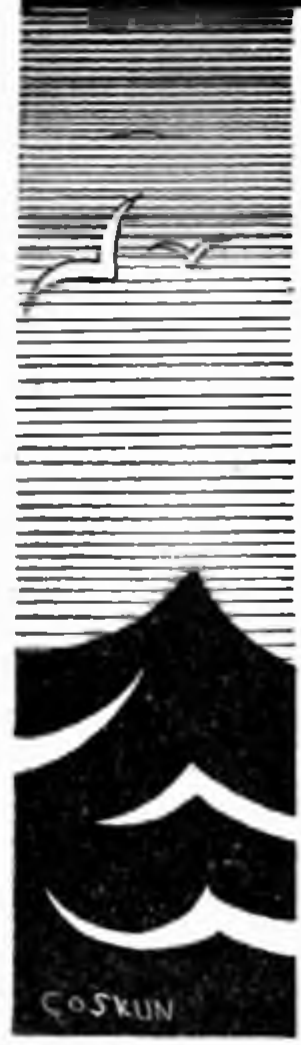

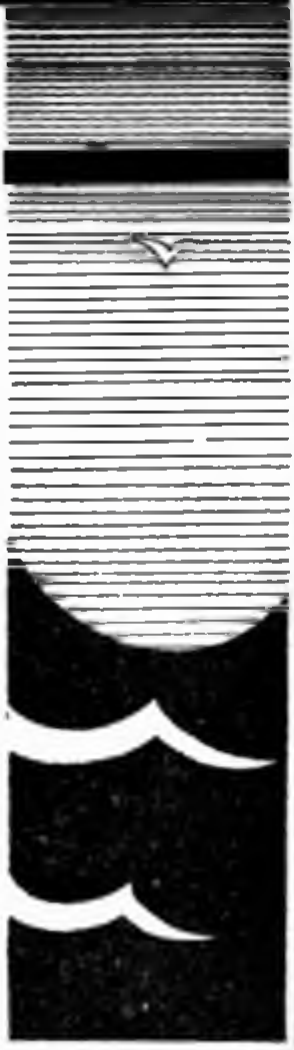
Hikâye

«YASEMİN»

A. T.

Pazar günleri dinlenme günlerimizdir. İkindi sonları ekseriya, hava almak üzere sokağa çıkarım. Salacak tarafları hoşuma gider nedense. Şemsi Paşa Camii kıyısına dizilen balık avcıları, durmaksızın olta atarlar. İşleri sabır gerektirir. Belki eğlenmek, oyalanmak için olta sallıyorlardır. Belki de, evdeki çoluk çocuğa rızk temin etmek için bir balık ardına yarım saat umut yüklerler. Yüz hatla-

rı görülmeğe değer şekiller alır olta suya atılıp çekilinceye kadar. Ruhlarında çarpışan umutla tereddüt duyguları yüz hatlarını umut, tereddüt, sevinç ve karamsarlık arasında götürür, getirir. Boşalınca tekrar dolan bir zemberek gibi, boş çıkan oltaların karamsarlığı oltanın yeniden suya gönderilmesiyle yerini umuda terkeder. Böylece saatler geçer. Bazan onlara bakarken dalar gider, sanki oltayla beraber deniz dibinde, balıkçıya umut verecek birşeyler çıkarmak için dolaşırım. Gözlerim bir uskumru arar yeşillikler içinde. Çoğu zaman akşamın Sinan Paşa kıyısında yakaladığı olur ve geri dönmek zorunda kalırım.

Ogün pek oyalanmadım balıkçılarda... İlerledim. Kıyıya çekilen duvar üzerinde yürüyor ve düşünüyorum. Deniz insanı düşünmeye sevkediyor. Sabit bir bakış, düşünceye de yön veriyor bir bakıma. Ucundan tuttuğumuz bir fikrin enteresan neticeler tesbit ede ede ilerlediğimi, uzaktan gelen ve boğaz etrafındaki yamaçlarda yankılanan vapur sireniyle başımızı kaldırdığımızda, başlangıç fikirden nereye uzandığımızı hayretle görüyorsunuz. Deniz, zengin bir düşünce kaynağı mı desem, yoksa düşüncenin zihinde akışına kolaylık temin eden bir vasıta mı desem doğru olur bilmiyorum.

Ogün de, boğazda akıntıya eş bir sürat var düşüncelerimde. Nelerden bahsediyorum kendi kendime. İçimle konuşuyorum. Düşüncelerimi yine bir vapur dizginliyor. Boğaza bakıyorum. Güneye doğru bir gemi geçiyor. Oldukça büyük. Bir harp gemisine benziyor. Bayrağını seçmeğe çalışıyorum. Bayrak pek gözükmüyor ama, beyaz bacasını cevreleyen kırmızı bir kuşağın üzerindeki orak çekiç'i farkedebiliyorum. Bir Rus gemisi olmalı. Her halde Akdeniz'e gidiyordur. Akdeniz deyince tarihi, tarih deyince de Tunus sahillerinden İstanbul'a kadar uzanan Barbaros'un fermanlarını hatırlıyorum. Hayıfla. Yüzümün rengi değişiyor mu farkında değilim ama, belli ki utanıyorum. Yüreğim bir kaç kere hızlı hızlı vuruyor. Ve derin nefes alıyor. İç çekiyorum desem doğru söylemiş olurum.

Şu tarihi bina... önünde üç sütunu, bir de cephe duvarı kalmış olan öksüz yapı. Tarihin hesaplaşması mıdır nedir? Her gelişimde dikilir karşıma. Sorar. Hiç bir şey olmasa dünyada bu yapı tarihten kopmuşluğumuzun ızdırabını yaşatabilir de o değil mi? Şu kapı üzerindeki silinmiş, kazınmış yazılar çizmiyor mu ruhumu. Bir tuğra olmalı her halde? Diğerleri de bazı beyitler .Belki düşürülen tarihi, belki binayı yapanın, yaptıranın ismi, Hepsi kazınmış. Üzerindeki yazılar kazınan binlerce mezar taşı gibi. Kim kazar, niçin kazar bilmiyorum. Kimi suçlamalıyım. Düşünüyorum. Ve suçlamadan evvel bir muhasebenin gereğine inanıyorum. Yalnız taşlardan mı kazınıyor tarih? Yıllardır hafızalarımızda dolaşan ve müsbet tarih duygusu adına ne varsa kazıyan cellat satırının seslerini ürpererek dinliyorum. Herhalde duyarım, önce hafızalarımızdan ,sonra da taşların üzerinden kazıyorlar tarihi... O öksüz yapı bin yıllık vakarıyla bakıyor yüzüme, kaçarcasına gidiyorum huzurundan, ama onu her gördüğümde bütün vücudumu bir suçluluk duygusu kaplayacak. Bunu biliyorum.

Güneş Topkapı Sarayı'nın üzerine yaklaşıyor. Rengi gittikçe turunculaşıyor. Ben yine kıyı duvarının üzerindeyim. Başka şeyler düşünmek istiyorum. Kız kulesinin karşısında, onunla ilgili Prenses hikâyeleriyle oyalanıyorum biraz.

Fakat burası kıyı duvarının sonu. Burdan ötede kıyıdaki evlerden dökülen çöpler ve denizin dışarı vurduğu ufak tefek şeyler var. Şişe parçaları plâstik kaplar, karpuz kabukları... Aklımıza ne gelirse.. Ogüne kadar hiç kıyı duvarından ileri gitmedim. Bittiği yerden döndüm. O gün içimden biraz daha ilerlemek geldi. Denizle daha yakından tanışmak. Kıyıya vuran dalgaların, ayaklarımı yalaması. Bilmiyorum ama, bir istek oldu bu duygu. Yürüdüm. Boş konserve kutularına tekme atıp, sun'i olarak keyiflenmek istiyordum. Birden gözüme bir defter ilişti. Kırmızı kaplı, kilitli bir defter. Aklıma, kenar evlerden yanlışlıkla atıldığı düşüncesi geldi. O-

Bir Rüzgâr Eser

Bazen;
Ilgıt... Ilgıt...
Dost bir elin sevgisiyle,
Saçlarını okşayan,
Yitik bir güftenin,
Nağmelerini fısıldarcasına,
Bir rüzgâr eser.
Bir rüzgâr eser;
Zulmün bittiği bir yerde,
Süpürüp götürürcesine her şeyi,
Yalanın iflasının eşiğinde,
Ve batılın yıkık harabelerinden;
Bir rüzgâr eser;
Avrupa'ya Endülüs'ten,
Medeniyeti götüren.
Bir rüzgâr eser;
Mohaç'ta nal sesi, at kişnemesiyle,
Akdeniz'de hırçın dalgaların ardından,
Ve burca dikilen sancağı dalgalandıran,
Bir rüzgâr eser.
Ve bir rüzgâr eser;
Çağların ötesinden,
Bir milleti getiren.

Ahmed DOĞAN

ralarda sürüyle kâğıt vardı. Kenar evlerden atılmış olabilirdi. Fakat defterin ıslaklığı da dikkatimi çekmişti. Denizden mi çıkmıştı yoksa kıyıya vuran dalgalar mı ıslatmıştı. Kilidini söktüm. Alelusul karıştırdım. Defterin içine sızan su, yazılar üzerine yollar yapmıştı. Yazıları yer yer dağıtmış, mürekkepleri öbek öbek toplamıştı. Kimi yazılar okunmaz olmuştu. Fakat hatıra defteri olduğu anlaşılıyordu. Zaman hayli ilerlemişti. Güneş Topkapı üzerinde kayboluyordu. Defteri oraya bıraksam mı diye düşündüm. Bir insanın mahrem duygularını bilmemek daha mı iyi olurdu? Bu düşünceden çabuk vazgeçtim. Ben almazsam başkası alacaktı. Başka gerçeklerde bulmadım kendi kendime. Defteri almağa karar verdim. Aydınlık son ışıklarıyla gömülmüştü Topkapı'dan öte. Eve dönmeliydim.

Defterin muhtevası, hareketlerime sabırsızlık efsunu katmıştı. Biran önce kimin ve nasıl bir şey olduğunu anlamak istiyordum. Tecessüs rahatsız ediyor insanı. Bir hatıra defteri hepsi. Bir kadının veya bir erkeğin başından geçenlerin önemlilerini ihtiva ediyordu mutlaka. Bir de olaylar üzerine düşüncelerini. Bu da, her insandan farklı olmamalıydı. Binlerce Ahmet, binlerce Ayşe vardı. Dünyada nekadar farklı olsalar da insan olmanın birleştirdiği türlü

özelliklerin sahipleriydi. O halde niçin meraklanıyordum? Hiç. Hatıra defterinin içinde nelerle karşılaşacağımı bilseydim küçük bir «hiç» sözcüğüyle geçiştirmezdim bu soruyu.

Eve geldim. Daha fazla tahammül edemeyeceğim. Bir köşeye çekildim. İlk yaprağa şöyle bir göz attım. Bir şiirdi. «Mutluluk» diye başlıyordu. Ben defterin sahibini arıyordum önce. Şiirin altına baktım. Yasemin... Demek bir kadın. Şiiri okudum. Şiirin havasına bir özlem duygusu hakim. Taşlar, ağaçlar, kuşlar, çiçekler, mutluluk özlemini örtüyorlar varlıklarıyla...

«Binlercesi
Senin için,
Sana kavuşmak için
Tüketmediler mi
soluklarını

Senin sözlerin çekmedi mi
iplik, iplik nefeslerimizi?
Sen herkesin sevgilisi.»
diye bitiyor son mısraları.

Acaba kaç yaşında diye düşünüyorum. Genç mi, yaşlı mı? Öğrenci mi, ne? Çeviriyorum sayfayı. Kendini anlatıyor: «Ben bir villa çocuğuyum. 1949'un bahar sabahında doğmuşum. Rahat büyümüşüm...» diye sürüklüyor gözlerimi satırlar. Defterin içine sızan suyun yol yol yaptığı satırlar canımı sıkıyor. Bazan mânâyı güçlükle tamamlayabiliyorum. Sayfaları çevirdikçe daha bir dalıyorum içine. Bir genç kız portresi çizmeye çalışıyorum. Vücut hatlarıyle değil. Ruh ölçülerini birleştire birleştire. Sayfalar epeyce ipucu veriyor. İlk sayfadaki şiirin havası bütün sayfalara sinmiş. Hem de, umutsuzluğa dönüşen bir gelişme halinde. Mutluluk özlemi gide gide karanlıklaşıyor. Kâbus türünden bir karanlık çöküyor gittikçe sayfalar üzerine. Ümitsiz aşkların götürdüğü sancılanma kelime kelime seziliyor. Acıma duygusu beliriyor içimde.

Gece saat 24.00... Gözlerimde bir ağırlık var. Defter de bitmek üzere. Son sayfa «Anneciğim» diye başlıyor. Acele ediyorum bitirmek için. Fakat, cümleler peşinden koşarken gözlerimin gittikçe açıldığını, göğsümde yumruk gibi bir şeyin zonkladığını hissediyorum. Yutkunuyorum. Hayret. Demek. Evet bu defter denizden çıkmış olmalı. Hiç tahmin etmiyordum. Hâlâ bana, kenardaki evlerden yanlışlıkla atılmış olduğu hissi hakimdi. Belki de bu kadar şaşırmamın sebebi budur. Genç bir kızın hayatını noktalayan o korkunç olayın son izi bu defter olmalı.

Bir daha okuyorum, içim dolu dolu.

«Anneciğim,

Başka çarem yoktu. Beni affedeceğinizi umarım. Hayatın dayanılmaz ağırlığını taşıyamazdım artık... Yıllarca aradığım, o, mutluluk

Ne Niyetine!

Tez elden haber salınsın,
Ferman ferman.
Günbegün davullar vurulsun,
Dağ dağ.
Hey kardaşım hey!
Kış uykularına hançer çekilsin,
Kan niyetine.
Meydanlar kuruldu yurt otağında,
Ağ niyetine!
Vur ha vur davullar inlesin,
Öz niyetine.
Biz biliriz bize al giydireni,
Ne niyetine!
Sizden bizi çokça sual eylerler,
Göz niyetine.
Böğürleri sert-güneş de!
Yurt niyetine
Vallahi ölene kadar,
Hak niyetine!

Yetkin DİLEK

denen şeyi bulamadım bir türlü. İntihar etmek çok güç. Ama bana yaşamak daha güç geliyordu anneciğim. İnan ki, hiç kimse benim gibi düşünerek kendini suların bağrına atmamıştır. Çok düşündüm. Bunalım dalgaları arasında bocalamaktansa, her gün binlerce kere işkence görmektense, denizin dalgaları daha dinlendirici değil mi?

Hukuk'un üçüncü sınıfındayım. Onbeş bin sayfa kitap okudum. Kafamda beni engin bir kurtuluş düzeyine götürecek ne kaldı? Hiç anneciğim hiç. İnanın onbeş bin sayfayı didik didik aradım. Günlerce. Arkasına düşüp mutluluğa ulaşacak bir ışık... Yok. Yok. Kafamda Corpus, Animus'tan başka birşey kalmadı. Bir de Roma'nın yanışını duyuyorum içimde. O da beni yakıyor sadece...

Ne verdiniz bana? Sakın kendinizi akibetimden mes'ul hissedip, ömür boyu zindan hayatı yaşamayın. Siz de bilmiyorsunuz ne aradığınızı (Annenin hareketlerinde bir ışık arıyor.) Veya ne aradığınızı bilseniz bile ona nasıl gidileceğini bilmiyorsunuz. Siz de benden başka türlü yetişmediniz. Eminim ki siz de doğunca kulaklarınızda tango avazeleri çın çın öttü. Günlerce, haftalarca, aylarca, gülüşünüzden, konuşmalarınızdan, hayatımızdan bir nokta aradım, tutunmak için... Tutunamadım anne! Sizler de boşta sallanıyorsunuz benim gibi. Düşünün bir kere... Düşünün fakat benim gibi yapmayın.

Hayatta en samimi dostum hatıra defterim oldu. Onunla paylaştım göz yaşlarımı. Ve onunla gidiyorum bu dünyadan. Nereye gidiyorum? Ben de bilmiyorum. Yirmi üç yıllık hayatımda, bir başka dünyanın varlığını öğretmediler bana. Düşünmeye başladığım her an, kafamı, atmosferi kaplayan eğlencelerin vahşi çığlıkları bulandırdı. Yirmi üç yılda ancak hatıra defterimin başında düşünebildim. Ancak ona samimi olabildim.

Ama neye yarar? Düşünmek yeterli olmuyor işte. Rehbersiz düşüncelerdi benimki. Nerede duracağımı kestiremiyordum. Gidiyor, gidiyor bir çıkmaz sokakta dikilip kalıyordu. Arıyordu bir şeyler. Ama bulamadı. Bulabilir miydi bilmiyorum. Ama belki bu bininci düşünüşüm. Hep çıkmaz sokağa varıyorum. Kendimde şartları zorlama gücü göremiyorum. Şartları zorlayıcı bir güç gerekli belki, benim gibilerin düşüncesine yol vermek için.

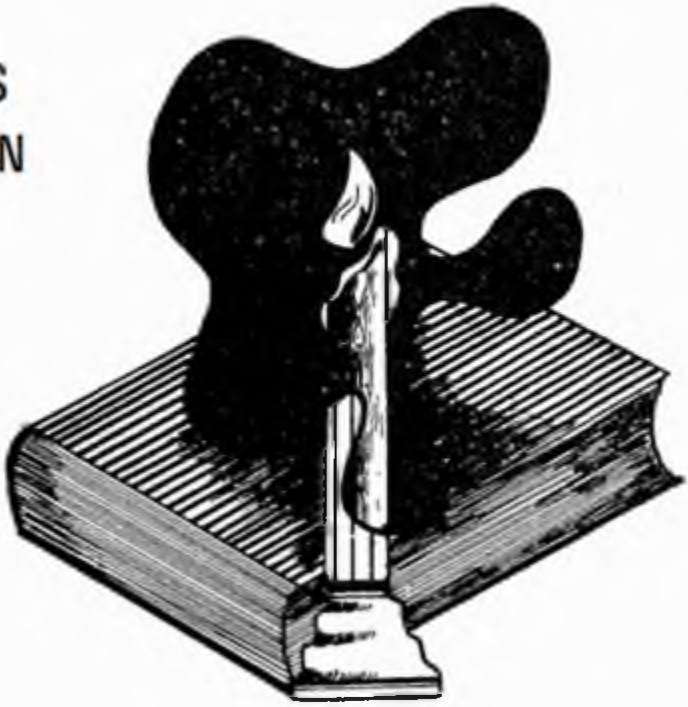
Son hadise... İçimdeki bulanıklığı durultmanızı beklerken karşılaştığım davranış taşırdı bardağı Hep beraber yaptığımız çılgınlık koşusu var ya. Hani ben o gece geride kalmıştım sizden biraz. O gece oldu olan. Parti, parti, parti. Her partide ruhumu kaybettim anneciğim. Parti sonu neonlar sönerken, hayatımın yıldızları da söndü her defasında. Neonlar sönmese de netice başka türlü olmayacaktı herhalde. Dalgalara gömüldüğüm sırada ruhum tükenmişti çoktan. Zaten o güne kadar inanç diye birşey koymamıştık içine.

Anneciğim kapalı yazıyorum herhalde biraz. Başka türlü yazamıyorum da ondan. Bana üzülmemenizi dileyeceğim. Hoş hatıra defterimin tekrar elinize geçip geçmeyeceğini bilmiyorum. Kimbilir ben hangi kıyıya, o hangi kıyıya vuracağız. Kimin eline geçecek? Belki hiç kimsenin. Sular yiyip bitirecek zamanla... Belki bir romancıya te'lif parası kazandıracak. Her neyse.

Anneciğim, duyguları hayatla ölüm arasında gidip gelen milyonlarca insan var şu dünyada. İnsanlığını arayan milyonlar... Bunların çığlıkları hep boğuk çıkıyor nedense. Kahkahalar duyurmuyor mu kimbilir? İçli bir ağlayış var insanlarda. Yeni bir çağ gelmezse anneciğim, yeni bir çağ gelmezse nice Yaseminler, dolduracak dalgaların kucağını. Nice meltemler. Ben zehirlenmiş bir çağın çocuğuyum. Benim gibi binlercesi var zannediyorum. Kusamıyorum bile zehiri anneciğim. Bir kussam, kanıma karıştırılan acılı suyu çıkarabilsem, ah ne iyi olurdu anneciğim. Bu çağın insanına yeni bir kan mı lâzım bilmem ki. Bilmiyorum anne, onun için yok oluşa mahkûm hissediyorum kendimi. Aradığım küçük bir ışıktı. Anne, sizlerden son dileğim şu olacak: Yapabilecekseniz yeni bir çağ getirin Yaseminler için. İnsanca yaşayabilsinler. Olmaz mı anneciğim ?

Sizi çok seven kızınız Yasemin.»

BİZ... BİTMEMİŞ AKINLARIN YETİMİ...

Desen: Coşkun AYDIN

Biz bu dünyaların adamı değiliz arkadaş
Bu kıraç topraklarda açmaz çiçeklerimiz
En keskin çizgilerle ayrılır yollarımız
Sarhoş kahkahalardan
Tozamaz şehvet kaldırımlarında hislerimiz
Bir kış akşamı... elinde kuru ekmek
Perişan üşümüş yavruların
Çatlamış dudakların politikası yanar
Ciğerlerimizde
Ve.. gözlerimiz bir akça ümidin peşinde parlar
Bitmemiş akınlar şahlanır içimizde
Biz..
Şafak vakitlerini içe içe büyümüş
Gün doğumu çocukları
Soylu at köpüklerinden
Ezan duymuş seher pınarlarından
Nal seslerinden nal seslerinden
Bir müjdeyiz şehirlere..

Mehmet Nuri DOĞAN

ÂŞIK İSMET NAMLI

Konuşan:
Abdullah Çakmak

★ Sayın İsmet Namlı, sizi sadece «Hak Var Dedik» isimli şiir kitabınızla tanıyoruz. Kendinizi yakından tanıtır mısınız?

— 1934 yılında Sivas'ın Kâhyalı köyünde sıvaları dökülmüş, kapısı kırık toprak bir evde, ömrü balçıklı tarlalarda geçmiş çileli ve ızdıraplı bir anadan doğmuşum. Milli Mücadelenin çarıklı bir gazisi bana babalık yapmadan vefat etti. Usul usul büyüdüm; çile tokmağıyla döğüldüm, ızdırap mayasıyla yoğruldum, intikam ateşiyle kahir kazanında kaynayıp, piştim. Şimdi de çoluk-çocuk sahibi bir işçiyim.

★ Şimdi de şairlik hayatınız hakkında bizi aydınlatırsanız memnun olacağız. Şiir yazmaya ne zaman başladınız? Sizi şiir yazmaya sevkeden sebepler nelerdir?

— Şiir hayatım şiir gibi geçti. Gâh ızdıraplar, gâh sevinçler hayatımı süsledi. 1947 yılında şiirle haşir-neşir olmaya başladım. Çirkini gördüm üzüldüm, güzeli gördüm sevindim. Mazlumu gördüm ağladım. Ondan sonra kalem oldum başladım yazmaya. Mısralarım duygularımın tercümanı oldu. İşte bunlar yazdırdı bana şiiri. Çile denizinde esen ızdırap kasırgası dalgalarıyla duygularımı döver, beni fikir okyanuslarının ortalarında bocalandırırdı. Nihayet kasırgalardan kurtulup gitmek üzere bir yol buldum. Her şeyi o yolda gördüm, kurtuldum.

★ Anlaşılan çok yorucu ve karışık bir şairlik hayatınız var. Sonunda bir kurtuluşa kavuştuğunuzu söylüyorsunuz. Çok karışık fikir okyanusunda yüzerken bir yol seçmişsiniz. Bu yol nedir? Bize daha iyi açıklar mısınız?

— Bu hususiaki hikâyemi bitirdim. Bulduğum yolu size şiirlerim anlatacaktır. Okursanız orada görürsünüz.

★ Şiirlerinizi genellikle nasıl yazıyorsunuz? Yazarken düşünüyor musunuz? Yoksa bu içten bir sezgi mi? Dış olaylar şiir yazmanıza yardımcı oluyor mu?

— Şair fikir denizindeki avcıdır. Deniz çalkalanırsa avlar uçar. Avcı da onları şiir kurşunuyla vurur. Şiirlerimin kaynağı cemiyetin içindeki hadiselerdir. Bu hadiseler benim için bir av olur. Onu hemen yakalamaya çalışırım. Yakaladığım avları ilham mayasıyla yoğurup şiir kalıbına dökerim.

★ Kitabınızın başında; «Yurdumuza harp sanayii kursalar
Kursalar da kurban kesseler beni!» diyorsunuz. Bu mısraları yazma ihtiyacını niçin duydunuz? Anlaşıldığına göre bir harp sanayiinin kurulmasında kurban olmayı dahi istiyorsunuz. Bu fedakârlık duygusunu nasıl bulabi-

liyorsunuz?

— Daha önce de belirttiğimiz gibi benim duygularım, benim değil milletimindir. Rahmetlik babamın anlattıkları kadarıyla ölümden dirimin fışkırdığı günler cephede top güllesi yerine kazma-kürek saplarının dolaştığı zamanlar; o günler öldük, kurban olduk. Amn harp etmek için kazma-kürekten başka bir şey yok elimizde. Ne yapalım mesuller sesimize kulak tıkıyorlar. Paslı çivinin tahtaya geçmediği gibi, halk şairlerimizin sözleri de paslanıyor. Kulakları delemiyor. Bence sözümüzü paslanmıyacak malzemelerden yapıp ok gibi atmalı üzerlerine. Bakalım ne zaman delecek kulaklarını.

★ **Halk şairlerimizin tanıtılmasında Pınar'ın çalışmalarını nasıl buluyorsunuz?**

— Ne diyorsunuz ki! Son senemizde Pınar vatan ve millet aşkıyla kavrulan şairlerimizin ve milletimizin çocuklarının abuhayatı oldu. Bu Pınar'ı gören başka bir çeşme aramıyor artık. Pınar gönüllere ferahlık, kalplere serinlik, dertlere şifa, aşıklara sevgilidir. Yazılarının her biri Anadolumuzun dört bucağından, köylerinden ve dağlarından şırıl şırıl akan berrak ve temiz sularını içiriyor bizlere. Bu sularda, Anadolu yavrusu şehit dedesinin şehadetini, cephelerde patlayan barut kokusunu duyuyor. Pınar deyince hatırıma bunlar gelir benim. Ovada, dağda, taşta, her yerde Pınar'ın sesini duyuyoruz. Pınar millet ve vatanıyla haşir-neşirdir. Halk Şairi'yim diyenler Pınar'ın sesine gitmelidirler. Oysa, o onların ayaklarına kadar akıp gidiyor. Bu hususta başka anlatacak kelime bulamıyorum.

SORU

Keçinin aslana boynuz vurması
Bu da böyük dertmiş, doğru değil mi?
Kurdun itler ile dostluk kurması
Bu da böyük dertmiş doğru değil mi?
Fare fil yurduna emir buyursa
Ayı avazını arşa duyursa
Kediler uyanıp kaplan uyursa
Bu da böyük dertmiş doğru değil mi?
Körler gargalara bülbüldür derse
Görenler de bunu tasdik ederse
Atın kazancını inekler yerse
Bu da böyük dertmiş doğru değil mi?
Âşık İsmet duygu kulda yok ise
Çaldığı havalar telde yok ise
Yürekte olup da elde yok ise
Bu da böyük dertmiş doğru değil mi?

(Âşık İsmet Namlı)

★ **Şiirleriniz daha çok arayan ve inleyen bir duygunun mahsulleri gibi geliyor bize. Aradığını bulamıyan, bulduğuna sahibolamıyan bir hal var şiirlerinizde. Bu duygulara sizi ne gibi sebepler itmiştir? Yoksa Halk Şairi olmanın mı bir neticesidir?**

— Halk Şairleri öyledir. Çünkü, halkın adamıdırlar. Onun için şiirlerinde halkın ızdırabını, halkın duygularını ve hislerini buluyorsunuz. Aç kalanlarla aç kaldım, susuz kalanlarla yandım. Kimsesizler gibi kınandım. Hastalarla hastalandım, arayanlarla aradım da ondan sonra şiirimi yazdım. Halk Şairi olmak kolay değil. Sıcak kaloriferin yanında koltuğuna gömülenler halkın ızdıraplı halinden ne anlar, ne yazar. Saçı-bıyığı birbirine karışmış, kafası içkiyle uyuşmuş delilerin adı âşık olmuş. Onlar âşık değil, gürültüsünden başka bir şeyi olmayan kuru fişektir.

★ **Sayın İsmet Namlı, acaba yeni hazırladığınız kitabınız var mıdır? Bunları genellikle hangi konularla doldurdunuz?**

— Efendim, şimdi iki kitap daha hazırladım. Bunlardan bir tanesi AFAT olacak. Ve taşlama yazıları doludur. Diğeri GÖNÜL PAZARI'dır.

★ **Çok teşekkür ederiz sayın İsmet Namlı. Son olarak Pınar için şiirlerinizden lütfeder misiniz?**

— Hay hay! Şiirlerim konusunda seçimi size bırakıyorum. Benim için hepsi aynıdır. Uygun gördüğünüz şiirlerimi alabilirsiniz.

Hacivad-Karagöz

Yazan: Mehmet TAÇDİKEN

HACIVAD — Huzûr-ı hâzıran, cem'iyyet-i irfan, vakt-i safâ-yı merdan, lâindir, dinsizdir, bi edeptir şeytan. Şeytanın dinsizliğine, Rahmân'ın birliğine, pirimiz Şeyh Küşteri'nin demine, devrânına ve söyleşimizi dinlemeye tenezzül eden dostların sağlığına.

Demem o demek değil, ben bendenize, ben duâcınıza, ben hakisâre, eli yüzü yunmuş, elfâzı düzgün, batıcı kafası üzgün, hoş sohbet, fasihul-lisan, musâhabeti tatlı.

KARAGÖZ — Hoş geldin Avrupa suratlı.

HACIVAT — Aman Karagözüm ,bu koşullar içinde daha ayrıcalık güdüyorum.

KARAGÖZ — Sen bu kafayla her haltı işlersin.

HACIVAD — Ne yaptım ki?

KARAGÖZ — Koşulmuş kara öküzlerin içinde cılık yumurta gütmüyor musun?

HACIVAD — Söyleşiye başlayınca eskiyi anımsıyorum, diyorum.

KARAGÖZ — Vay midesiz, medeniyet kargası!

HACIVAD — Neden karga oluyor muşum?

KARAGÖZ — Leşi yemeye başlayınca ıyıyorum demiyor musun kerata?

HACIVAD — Şimdi yeni öğretiyi benimsiyorum. Daima eskiden kaçınmalı.

KARAGÖZ — Şimdi işreti esiyorsun, sonra çenen açılacak.

HACIVAD — Bilimerinden bahsediyorum. Bilimeri olmak güzel şey.

KARAGÖZ — Ben yokum bu işte.

HACIVAD — Zaten ne anlarsın sen cahil kafanla.

KARAGÖZ — Ne anlıyacağım? Dilim, deri olursa, dişlerim çomak, ağzım da davul olacak. Bunu anlarım.

HACIVAD — Hep ters anlıyorsun dediklerimi, Karagöz. Kusura bakma ama sen iyi denek olursun. Başka bir işe de yaramazsın.

KARAGÖZ — Sen, iyi inek değil, buzağı bile olamazsın.

HACIVAD — Bilimeri olsaydım, önce bir açınsama yapardım.

KARAGÖZ — Devrin okumuşu ne anlar açın halinden? Eğlenir durur garibanla: Aç binsene, aç insene.

HACIVAD —. Sözlerini hoş görüyle karşılıyorum.

KARAGÖZ — Seni burnu büyük, gidi cimri! Sözlerimi boş sürüyle karşılarsın ha!

HACIVAD — Sende bunaltı var mı Karagöz? Hiç doktora filân gittin mi? (Parmağıyla Karagöz'ün burnuna basar.)

KARAGÖZ — Sen de yok mu?

HACIVAD — Elbette yok.

KARAGÖZ — Demindenberi bu lâflar nereden çıkıyor ya? (Hacıvad'ın burnuna parmağını dürter.) Bunun altı ağız değil mi yoksa?

HACIVAD — Sana iyi bir isim buldum Karagöz.

KARAGÖZ — Nedir o?

HACIVAD — Ayıraç.

KARAGÖZ — Ben açları ayırırken, sen de gâvuru-Türk'ü ayır gayrı, boş durma.

HACIVAD — İlahi Karagöz! Sen nesin biliyor musun; aldangaç.

KARAGÖZ — Senin boynunda medeniyet yuları var. Sen alda kaç. Beni, polis yakalar.

HACIVAD — Düşünsel bir söz söyledin .

KARAGÖZ — Sen seli düşün, ben yeli.

HACIVAD — Hazır bir araya geldik. O kadar çok ki konuşacak şey. Bilmem neresinden başlamalı?

KARAGÖZ — Önce Avrupa kafasını haşlamalı. Dostla muhabbet kurup,

düşmanı taşlamalı.

HACIVAD — O kadar çok ki...

KARAGÖZ — Ne?

HACIVAD — Sorun canım, sorun...

KARAGÖZ — (Etrafına bakınır) Kimseyi göremiyorum. Kime soralım canım, kime soralım?

HACIVAD — Sorunları değişik metodlarla incelemeli. Hem tümden gelim, hem tüme varım; hem tümden gelim, hem tüme varım; hem tümden gelim, hem tüme varım.

KARAGÖZ — Ağır ol Hacı cav cav! Vara gele, vara gele oynatacaksın kellegâhı.

HACIVAD — Bu kadar sözün için, hepsi boş da olsa, seni kazıklarım.

KARAGÖZ — Batı, kopası kafanı değiştirmekle kalmamış, ahlâkını da iğfal etmiş, yazık!

HACIVAD — Cahille anlaşmak o kadar zor ki. Seni selâmlarım diyorum, selâmlarım.

KARAGÖZ — Batıda selâmlarken bile adam kazıklıyorlar. Yahu be adam, ipe sapa gelmez lâflar edeceğine doğru dürüst konuşsan olmaz mı? Biz de anlıyalım.

HACIVAD — Olmaz.

KARAGÖZ — Neden olmaz?

HACIVAD — Biz aydınız.

KARAGÖZ — Ben de Mamasanız demedim ya, be adam.

HACIVAD — Öyle değil. Biz okumuşuz, okumuşuz.

KARAGÖZ — Ne okumuşsunuz?

HACIVAD — Ne okumamışız ki? Edebiyat, Fransızca İngilizce, ilm-i hendese, ilm-i taktâki, ilm-i vakvâkî...

KARAGÖZ — Batı batı diye, böyle giderse kellegâhı oynatmak olacak vâkî...

HACIVAD — Ne tatlı bir anı var geçmişte. Hatırlar mısın Karagöz?

KARAGÖZ — Avrupa - Türk karışımı katırlardansın, iyi tatlıyı sen tanı.

HACIVAD — Akla yatkın şeyler söyle!

KARAGÖZ — Takla mı attın öyle?

HACIVAD — Cahilsin cahil, anlaşamam ben seninle.

KARAGÖZ — (Tokat atar, Hacıvad kaçar.) Yürrü! Seni gidi idâre fitili, mum bacaklı kerata. Burada gâvuru mu övüyorsun bize? Onun ne mal olduğunu, gel sen bizden öğren. Sen gidersen beni de buraya mıhlamazlar ya ben de çekilir giderim. Bakalım âyîne-i devran ne sûret gösterir. Sallan bullan batıcı kel oğlan sallan. (Gider)

(Muhavere bitti)

(Devamı edecek)

Ey Yolcu!..

Bu gidiş gidiş değil! Dön yolcu, ülkene dön!
Yolunda tuzaklar var ölüme yelken açan.
Ardından sürüklenen millete yeni bir yön
Bir yön ki, yöneldikçe her gönle rahmet saçan.

Bu gidişin sonu yok, uçurumdur akıbet
Kaptan! Çevir rotayı ufuktaki gerçeğe!
Gerçi su almış gemin, lakin gene de sabret
Bu rota tek giden yol, en mesut geleceğe

Ey yolcu! Boğulursun! Gitme daha derine!
Cesaret değil elbet meçhûle kulaç atmak.
Hem var mı bir varisin senden sonra yerine
Budur benim bildiğim en alçak vatan satmak.

Dön de bak! Nasıl ağlar beşikteki yavrular!
Emin ol boğar seni bu göz yaşları, boğar
Ülkene dön, melhem ol, dinsin artık ağrılar
Rurunda doğacak gün, bil ki ülkende doğar...

Gömülü ÇOBAN

Çanakkale'den Bugüne

Veli ŞİRİN

Çanakkale muharebelerinin ve zaferinin üzerinden yarım asırdan fazla zaman geçti. Milletimizin büyük kayıplar verdiği bu olay, üzerinden geçen bunca zamana rağmen, milletimizin zihnindeki canlılığını kaybetmemiştir. Hâlâ, mitralyöz tarrakaları, top gürültüleri, kurşun vızıltıları kulaklardadır. Sönen ocakların harabeleri gözlerimizin önündedir. Ve daha önemlisi olarak, milletimizin büyük kayıplarının acı meyveleri meydandadır.

Osmanlı İmparatorluğumuzun son yıllarında, milletimizin başına felâketler peşpeşine gelmişti. Zaten gittikçe zayıflayan, içerden hainlerin, dışardan düşmanların faaliyetleri ile çöküşe doğru götürülen milletimiz, harplerden gözünü açamamıştı. «93 Harbi» birçok toprağımızın elden çıkmasına sebep olmuştu. Balkan Harpleri de oldukça uzun tarihimizde, sayılı mağlûbiyetlerimiz arasında idi. Yunan, Bulgar, Sırp komitacıları ve onların perde arkası güdücüsü Avrupa, Balkan Harbi'nde, en alçakça zulümleri, işkenceleri milletimize revâ görmüşlerdi. Bir zamanlar kendilerine uzanan adalet elini, kesmeğe çalışmışlardı. I. Dünya Savaşı, milletimizi —yapılanlar yetmiyormuş gibi— yeni bir ateşin içine itti. Dünya Savaşına milletimiz, kimi gafil, kimi hain güdük devlet adamları eli ile itildi.

Çok geniş topraklara dağılmış olan imparatorluk, I. Dünya Harbi'nde birçok cephelerde savaşmak zorunda idi. Üstelik gafletle bağdaştırılamayan bir tutumla Enver Paşa ve benzerleri ordumuzu Alman subayları yönetimine vermişlerdi. I. Dünya Savaşı'nda devletimiz, yedi cephede savaşmak zorunda kalmıştı. İşte bu cephelerden biri de Çanakkale muharebelerinin olduğu cephe idi.

Çanakkale harbi milletimize çok pahalıya malolmuştur. Kurşun yağmurlarına karşı süngü ile hücuma kaldırılan mehmetçik, ölüme atılmasına rağmen kazanmıştır, bu harbi... Bu memlekette hemen her aileden bir kişi şehit olmuştur, Çanakkale muharebelerinde. Kolayca oturmamışız biz bu topraklarda. Şairimiz ne de güzel ifade etmiş:

«Bastığın yerleri toprak diyerek geçme tanı.
Düşün altında binlerce kefensiz yatanı.»

Evet vatanımızın her karış toprağı atalarımızın kanları ile sulanmıştır. Çanakkale muharebelerinde 400.000 şehit verilmiştir.

Çanakkale muharebelerinin diğer bir yanı da bir neslin gençliğinin ve aydınının kaybedilişidir. Bu harbe kadar, Sultan II. Abdülhamit devrinde yüksek tahsil gençliği askere alınmazlardı. Bundan dolayı yeni ve kültürlü bir nesil yetişmişti. Bu nesil Doğu ve Batı kültürü ile yoğurulmuş araştırıcı bir nesildi. Belki bu nesil Osmanlı İmparatorluğumuzun son zamanlarında yetiştirdiği en verimli nesil olacaktı. I. Dünya Harbinde bu nesil, kısa süreli eğitimden geçirilerek ve yedek subay olarak askere alındı. Ve bunların büyük bir kısmı Çanakkale'de şehit düştü. Milletimizin hayatında bu hadise ile meydana gelen boşluk uzun yıllar doldurulamamıştır. Belki de bu nesil, devletin en ağır buhranları yaşadığı son devrede ağırlığını hissettirebilir, buhranı aralayabilirdi. Yeni bir aşı yapabilirdi.. Ama heyhat!..

Çanakkale harbi belirtelim ki, harp san'atı bakımından büyük bir kıymeti haiz değildir. İnanç ve fedakârlık bakımından ise büyük bir kıymete sahiptir. Zaferi, sadece ve sadece mehmetçiğin inancı ve fedakârlığı kazanmıştır.

«GERÇEK»

Yeşil filiz bizde biter
Hani bize çay efendim
Bu ihmallik artık yeter
Şu uykudan ay efendim.

Sattığımız tütünleri
Kaçak yoldan aldın geri
On liraya paketleri
Sözlerimi duy efendim.

Bizde yok mu petrol, maden.
Arayıp bulunmaz neden?
Dağ başında hayal günen
Hani bize su efendim.

Yazdım devrin bakanına
Hakanların hakanına
(HAZANİYİ) al yanına
Acımazsan kıy efendim.

HAZANİ

Bütün bunlardan sonra kendimize şu soruyu soralım: Bugün toplumun istikbali hakkında söz söyleme mevkiinde bulunanlar Çanakkale şehitlerinin devleti korumak ve yüceltmek noktasındaki inanç ve fedakârlığına sahip midirler? Yahut Çanakkale zaferinin ruhunu anlayabiliyorlar mı? Bu sorulara «evet» diyebildiğimiz zaman, bilelim ki milletimizin istikbali daha aydınlık ve güzel gelecek demektir. Türkiye aydınları, Çanakkaledeki mehmetçiğin azim, inanç ve fedakârlığıyla rezonans kurdukları gün, milletimizin «büyük devlet olma» idealinin gerçeklik ortamına aksi bütün haşmetiyle belirecektir.

Tarihimizin âfaki bir tetkiki bile gösterecektir ki, milletimizin zaman zaman duraklamaları olmuştur. Bazan, bu duraklamalar uzun yıllar ve hatta asırlar bile sürmüştür. Ve fakat, tekrar dirilmiş ve büyük devletler kurmuştur. Bundan sonra da kuracaktır. Zira milletimizin tarihi ve ideolojisi bunu gerektirmektedir.

Veli ŞİRİN

MEVLİD

(Vesîlet-Ün-Necat)

(KURTULUŞ YOLU VESİLESİ)

M. Ali TAŞÇI

Süleyman Çelebi tarafından yazılan Mevlid, edebiyatımızda çok sevilen bir eserdir. İnancımıza ve son peygamber Hz. Muhammed'e (S.A.V.) saygıyı ve sevgiyi mısralara döken Süleyman Çelebinin bu eseri gibi hiç bir eser milletimize mal olmamıştır. Bu hususiyetinin sebeplerini aşağıda açıklayacağız. Yüzyıllar boyu zevkle dinlenen Mevlid'e bugün bile rağbet ve alâka eksilmeden devam etmektedir. Dün nasıl aydının ve halkın dilinde ise, bugün de milletine bağlı aydınla halkın dilindedir, gönlündedir.

Bir eserin yüzyılların üstüne çıkması için subpektif ve objektif bir takım şartları bünyesinde taşıması lâzımdır. Subjektif şart:

a — Bizzat ideallerin işlenmesidir.

b — Eserin metodunu ve çekirdeğini ideallerden alması lâzımdır.

Mevlid, subjektif şartta «a» şıkkındadır. Yani ideallerimizin bizzat işlenmesidir.

Objektif şart ise; derin bir san'at anlayışı içinde üstün bir kabiliyetin meyvesi olmasıdır. Kabiliyetin, materyali, samimi ve inandırıcı bir tarzda, mübalağa ve sun'îlikten uzak, sade bir şekilde dile getirmesidir.

Dünya çapındaki eserlerde ve Mevlid'de bu hususiyeti açık bir şekilde görürüz.

Bütün bunlardan sonra objektif ve subjektif şartları bünyesinde toplayan Mevlid'in yazarı yani Süleyman Çelebi hakkındaki bilgimize geçebiliriz.

SÜLEYMAN ÇELEBİ :

Hayatı hakkında fazla bilgiye sahip değiliz. Eski kaynaklardaki malûmatlar yanlış ve karışıktır. Tezkire sahibi Latifi, İvaz Paşa'nın oğlu ve şâir Atâî'nin büyük kardeşi olarak gösterse de arada zaman farkı bulunduğu için doğru değildir. Esasen bu husus başka kaynaklarda yoktur.

Gelibolu'lu Âli, Künh-ül-Ahbâr'da, Süleyman Çelebi'nin ana tarafından Şeyh Mahmud'un torunu olduğunu belirtir. Sultan Osman'ın kayın babası Şeyh Ede-Bâli'nin oğlu olduğu ve Orhan Gazi ile silâh arkadaşlığı yaptığı rivayet edilen Şeyh Mahmud, ilmi kuvvetli olduğu için İznik Medresesi'nde müderrislik yapmıştır. Divanı olmamasına rağmen şiirle uğraşmıştır.

Bazı kaynaklara göre Mahmud Paşa'nın oğlu Vezir Ahmed Paşa, Süleyman Çelebi'nin babası olarak söylense de bu kesin değildir. Babasının kim olduğu açık olarak bilinmemektedir.

Süleyman Çelebi'nin doğum tarihi de kesin olarak belli değildir .Mevlid'i yazarken altmış veya altmış beş yaşlarında olduğu söylendiğine göre doğumu 1344-1345 yıllarına raslar ki bu yıllarda Orhan Gazi hükümdardır. Mevlid'i ise 1409-1410 yıllarında yazmıştır.

Güzel bir tahsil gören ve zamanının ilimlerini iyi bilen Süleyman Çelebi, Gelibolu'lu Âli ve Aşık Çelebi'nin eserine göre Yıldırım Bâyezid Han'ın divan imamlığında bulunmuştur. Aşık Çelebi ayrıca

Yıldırım Bâyezid zamanında tamamlanan (1399-1400) Bursa Ulu Camiine imam kaydedildiğini nakleder .Latifi, Buharalı Şeyh Emir Sultan'ın halifelerinden olduğunu kaydeder.

İsminin sonuna «Çelebi» nin eklenmesi alim bir zat oluşundandır. O devirde alim, kâmil, fâzıl kişilere çelebi deniyordu. Yakın zamanlarda Süleyman Dede de denmiştir.

Vefat tarihi kesin bilinmemektedir. Bursalı M. Tahir, «rahat-ı ervâh» tamlamasının ebced hesabiyle karşılığı olan 1422 yılını göstermiştir. Bu tarih doğru olarak kabul edilebilir.

Mezarı Bursa'da Çekirge yolu üzerinde, Eski Kaplıca yakınında, Yoğurtlu Baba zaviyesi önündeki sırt üzerindedir. Bugün güzel bir terbesi vardır.

Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi'nde Mevlid yazarını Eski Kaplıca civarında mezarı bulunan Sarmısakcı-zâde Süleyman Efendi'yi gösterse de; Süleyman Çelebi ile Sarmısakcı-zâde'yi birbirine karıştırmıştır.

MEVLİD, ADI, YAZILIŞ TARİHİ :

Vesilet-ün-Necât, Türkçede Mevlid nevinden ilk eserdir. Daha sonra yazılanlardan hiç biri onunki kadar beğenilmemiş ve sevilmemiştir.

Arapçada «doğmak», «doğum zamanı» ve «doğum yeri» mânasına gelen Mevlid, dilimizde, aynı mânada kullanıldığı gibi; hususi olarak Hz. Muhammed'in (S.A.V.) doğumu ve bunu anlatan eser mânasında da kullanılır. «Yeni doğan» mânasına gelen «mevlût» veya «mevlûd» demek yanlıştır.

Mevlidler «siyer» lere benzerse de daha değişik mahiyette kitaplardır. Adına Mevlid olan ilk eser hadis ve fıkıh bilgini, tarihçi Ebu'l-Cevzi (ölm. m. 1200) tarafından yazılmıştır. (Mevlid-ün-Nebi veya El-Arûs)

Mevlidler, Hz. Peygamber'in (S.A.V.) doğum günü dolayısiyle yapılan şenlik ve merasimlerde okunmak üzere yazılmışlardır. Hz. Peygamber (S.A.V.) kendi zamanında böyle bir şenlik yaptırmadığı gibi, ondan sonra Dört Halife, Emeviler ve Abbasiler zamanında da yapılmamıştır. İslâm aleminde ilk defa Mısır'da Fâtımiler devrinde (m. 910-1171) yapıldığı tesbit edilmektedir. Yalnız Fâtımiler devrinden günümüze mevlid konusunda herhangi bir eser gelmemiştir.

Çok parlak ve ihtişamlı resmi «mevlid törenleri» nin başlangıcı olarak Salâhüddin-i Eyyûbî'nin enişte si olan Erbil Atabeklerinden Muzafferüddin Gökbörü'nün yaptırdığı mevlid şenlikleri kabul edilir. Bu devirde hadis bilgini İbnü Dihye (ölümü m. 1235) geniş şöhret kazanan ve ancak iki parçası zamanımıza gelen, son zamanlara kadar ilk eser sayılan mevlidini yazmıştır. Kitâb-üt-Tenvir fi mevlid-is-sirâc-il-münir (Parlak meşalenin doğumu hakkında aydınlatma kitabı) veya Et-Tenvir fi mevlid-il-Beşir ve'n Nezir (Korkutucu ve müjdeleyicinin doğumu hakkında aydınlatma.) isimlendir.

Süleyman Çelebi'ye kadar daha birçok Arapça mevlid yazılmıştır. Bunlar arasında El-Bekri (ölm. m. 1295) ve İbn-ül-Cezer (m. 1350 - 1429) nin eserleri zikredilebilir. İran edebiyatında mevlid yazılmamıştır.

Bizde Mevlid olarak bilinen Süleyman Çelebinin eserinin asıl adı, Vesilet-ün-Necât (Kurtuluş yolu vesilesi) dir. Süleyman Çelebi bu ismi şu beyitle açıklamaktadır:

«İşbu kân-ı şehd ki şirindür dadı,
Bil Vesilet-ün-Necât oldı adı.»

Yazılış tarihini tereddütsüz olarak şu beytinden anlıyoruz:

«Hem sekiz yüz on ikide târihi
Bursa'da oldı tamam bu iy ahi» Yani h. 812/m. 1409-1410'dur.

Mevlid yazıldığı zaman Süleyman Çelebi muhtemelen Ulu Cami'de imamlık yapıyordu.

MEVLİD'İN YAZILIŞ SEBEBİ :

Nasıl ki Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasına Sırp Veliahtı'nın öldürülmesi sadece vesile olmuş ise Mevlid'in yazılmasına da Bursa'da bir vâizin Peygamberimizin öbür peygamberlerden farklı olmadığını ileri süren cahilce sözleri vesile olmuştur. Bu meseleye geçmeden önce Mevlid'in yazıldığı devirdeki bazı meselelere parmak basmamız gerekiyor. Bu, Mevlid'in yazılı-

şının gerçek sebeplerini belirleyecektir.

1 — Anadolu birliği fetret devrindedir. Müslüman halk, merkezi bir otoritenin kontrolünde ve sevkinde değildir. Yapmak da mümkün değildir. Yapılacak en normal hareket insanın en dinamik yeri olan şuuraltına ve hislerine hitap etmek suretiyle halkı idealierin liderliğinde toplamaktır. Aynı kültürü almış kitleler merkezi otoritenin kontrolüne çabuk girdiğinden fetret devrinden sonra kısa bir zamanda Anadolu birliği sağlanmıştır.

2 — Fetret devrinden faydalanmak istiyen ve histeri bir vesvesenin içinde bulunan, gördüğü herşeyin gizli bir yönünü arayarak üstadını bulmaya çalışan Bâtınîliğe karşı saf İslâm doktrininin ayakta kalması ve korunması lâzımdır.

3 — Anadolu'yu ele geçiren Timur'un, Taftazani gibi Ehl-i Sünnet alimini yanında bulundurduğu bir vakıa olduğu gibi sapık mu'tezile mezhebine mensup hocaları ve şii menşeli hocaları da bulundurduğu bilinir. Nitekim Timur'un Taftazani'nin fetvalarının dışında bu son iki tip hocalarının sözüne baktığı da vakıadır. Bunun en açık misali İslâm birliğini parçalamak bahasına da olsa Yıldırım'ın ülkesine saldırmasıdır.

4 — Yavuz'un başa geçmesine vesile olan ve doğuda İmparatorluğumuza en büyük tehlike olan şiiliğin, Timur'un bu hâkimiyetinden faydalanarak Anadolu'da tahribata girişmesi ve bunun karşısında İslâm doktrininin korunması mecburiyeti.

İşte yukarıda sıralanan meseleler ışığında milleti birleştirecek bir vasıtaya ihtiyaç vardı. Olayların gelişmesi, kabiliyetli ve derin bir his âlemine sahip olan Süleyman Çelebi'ye bu vazifeyi yükledi. Zamanının ilimlerini iyi bilen ve köklü bir inanca sahip olan Süleyman Çelebi için Mevlid yazmak elzem oldu. İşte bu sırada Bursa'da va'z eden bir vâizin «Biz O'nun (Allahın) peygamberlerinden hiçbirini öbürlerinin arasından ayırmayız, hepsine inanırız.» Bakare sûr. 285. ayetini yanlış tefsiriyle cemaat arasındaki bir arabın: «O peygamberlerin kimini kimine üstün ettik.» Bakara sûresinin 253. ayetini ileri sürmesiyle çıkan tartışmadan sonra Süleyman Çelebi Mevlidi yazmaya başlamıştır.

Latifi tezkiresinde yukarıdaki olay rivayet edilir. Doğru olmadığı ileri sürülse dahi Süleyman Çelebi Mevlidi saf İslâm inancını savunmak ve Peygamberimizin diğer peygamberlerden üstün ve son peygamber olduğunu anlatmak için yazmıştır.

MEVLİD'İN KAYNAKLARI:

Mevlid gibi bir eseri yazabilmek için geniş bir kültüre ve tafsilâtlı bir bilgiye sahip olmak gerekir. Mevlid üstün bir kabiliyetin düşünceyi estetikleştirmesidir. Bu başlangıçta bahsettiğimiz objektif şarttandır. Yine bu bölümde eserin gerçek belgelere dayanması belirtilmişti. Süleyman Çelebinin de Mevlid'i yazmadan önce geniş olarak araştırdığı ve teferruatlı bilgiye sahip olduğu görülüyor. Bu sebepten Süleyman Çelebi belli başlı siyer kitaplarını, İbnü Hişâm ile Ebu'l Hasan Bekri'nin eserlerini ve bunlardan birbirini tamamlar şekilde seçmeler yaparak Türkçeye çeviren Erzurumlu Mustafa Darir'in mensur siyer'ini (1378-1388 arasında yazılmıştır.) görmesi lâzım gelir.

Süleyman Çelebi üzerinde Darir'in tesirini «Kaside-i Melhâ» nazîresinden anlayabiliriz. Az miktarda Âşık Paşa'nın tesirleri de görülür.

Bu tesirler Süleyman Çelebi'yi hiçbir zaman küçültmez. Zira faydalandığı ve tesirinde kaldığı kimselerin çok üstüne çıkmış bir sanatkârdır. Öbürlerinin eserleri unutulduğu halde Mevlid hâlâ ellerde, dillerde ve gönüllerdedir.

MEVLİD'İN ŞEKLİ, VEZNİ, DİLİ, ÜSLÛBU VE METNİ:

Arapça mensur bir dua ile başlayan Mevlid, mesnevi şeklinde yazılmıştır. Yalnız doğum bölümünün ikinci faslının son kısmı ve üçüncü faslı kaside şeklindedir. Doğum bölümünün sonuna on beyitlik bir medhiye eklenmiştir.

Mevlid'in vezni remel bahrinden «Fâilâtün fâilâtün fâilün» dür. Medhiyenin vezni «Mef'ûlü fâilâtü mefâilü fâilün» dür. Aruz veznini devrine göre oldukça başarılı kullanmıştır.

XV. asır Eski Anadolu Türkçesiyle ya-

zılmıştır. Devrinin telâffuz ve gramer hususiyetlerini taşır. Açık ve sade bir dil kullanmıştır.

Üslûp bakımından pürüzsüz ve külfetsizdir. Yapmacılığa kapılmadan, mübalâğaya düşmeden samimiyetle duygu, heyecan ve düşüncelerini anlatmıştır.

Bugün okunulanla «asıl metin» arasında bir hayli fark vardır. Bugünküne bazı müelliflerin mevlid'lerinden beyitler alınmıştır. Bu şekliyle Mevlid kısaltılmış ve karma bir metin durumundadır.

SÜLEYMAN ÇELEBİNİN TESİRİ VE ŞÖHRETİ :

Süleyman Çelebi kendisinden sonra Mevlid yazanlara istisnasız tesir etmiştir. Ondan sonra yazılan Mevlidler Vesilet-ün-Necât'a nazire olmaktan ileri gidememiştir. Latifi tezkiresinde 16. asırda yüz kadar Mevlid yazıldığı kaydedilmiştir. Daha sonra da Mevlid yazılmakla beraber bugün elde bulunan mevlidlerin sayısı otuz civarındadır.

Mevlid yazan şairler arasında 15. asrın ikinci yarısında yaşamış Hamdi (Akgemüddin Oğlu Hamdullah) istisna edilirse, birinci derecede ve şöhretli kimse bulunmaz. Büyük şairler, Süleyman Çelebi'nin eserine duydukları saygı ve takdir duygularından olsa gerek —kaldı ki bu büyük bir inanma işidir— bu vadide eser yazmamışlardır.

Başka dillere çevrilen Mevlid'in, Arapça, Arnavutça, Boşnakça, Rumca, Çerkesçe ve İngilizce (manzum, F. Lyman Mac Callum tarafından) tercümeleri bulunmaktadır. Süleyman Çelebi tesiriyle Kürtçe mevlid de yazılmıştır.

MEVLİD'İN DEĞERİ :

Yüzyılların takdirini toplayan Mevlid, dil ve üslûp bakımından olduğu kadar edebî yönden de değer taşımaktadır. Eserin mükemmel bir yapısı ve kuruluşu vardır. Her bölüm konuya uygun bir girişle başlamakta ve güzel bir şekilde işlenmektedir. Lüzumsuzluk yoktur. Sanatlardan «cinas»a fazla yer verilmiştir.

MEVLİD MERASİMLERİ VE OKUNUŞU :

Aslında Hz. Peygamber'in doğum yıldönümünü kutlamak için yazılan Mevlid, çeşitli vesilelerle okutulmuştur. Başta Hz. Peygamberin doğum yıldönümü, Kadir, Mi'râc, Regaib ve Berat geceleri olmak üzere şehitlerin ve din büyüklerinin ruhlarını tâziz, ölüm, doğum, evlenme, hac farizasını ifa etme, ev sahibi olma, bir memuriyete tayin, adaklar, mevlid okutulması için sebepler teşkil etmektedir. Bazı müesseselerin kuruluşu veya açılışı dolayısiyle de mevlid okutulur. Yukarıdakilerin bir kısmı umumî bir kısmı hususî mahiyettedir.

Hz. Peygamberin doğum yıldönümü dolayısiyle Mevlid okutulması ve şenlikler tertip edilmesi bir ara bazı ülkelerde resmî bir hüviyet kazanmıştı. Bugün de Mısır'da ve bazı müslüman ülkelerde Hz. Peygamberin doğumu resmî bir bayram olarak kutlanır. Bizde de 1910 yıllarında Hz. Peygamberin doğum günü dinî ve millî bir gün olarak resmî bayram haline gelmişti. Daha önce Sultan II. Mahmud zamanında Mekke'de resmen Mevlid töreni tertip ediliyordu. Bu gün mevlidler mahallileşmiş ve hususileşmiştir.

MEVLİD'İN BÖLÜMLERİ

Vesiet-ün-Necât dokuz bölümden meydana gelmiştir. «Bahir» de denilen bu bölümler şunlardır:

1) Münâcât, 2) Yazana dua, 3) Alemin yaratılış sebebinin beyanı, 4) Peygamberin doğumu, 5) Peygamberin mucizeleri, 6) Mi'râc, 7) Peygamberin ahlâkı, 8) Peygamberin vefatı, 9) Kitabın sonu.

BİBLİYOGRAFYA :

1) Prof. F. K. Timurtaş, MEVLİD, İst. 1972.
2) Neclâ Pekolcay, İslâmî Türk Edebiyatı, s. 149-176.
3) Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, cilt: 6, İst. 1955.
4) İslâm Ansiklopedisi, Mevlid ve Süleyman Çelebi bahsi.
5) Vasfi Mahir Kocatürk, Edebiyat Tarihi.
6) Neclâ Pekolcay, Türkçe Mevlid Metinleri, doktora tezi, İst. 1950, Türk. Enst. nr. 346, I.
7) Ahmet Ateş, Süleyman Çelebi, Ngr. T.D.K. Ank. 1954.

İstanbul İlköğretmen Okulu'nun «Sancaklar Düşmeyecek »isimli piyesinden bir sahne.

Çanakkale Şehitlerini Anma Toplantıları

İstanbul İlköğretmen Okulu öğrencileri, yeni tarihi binaları «Çapa»da tertip etikleri bir toplantıyla, «Çanakkale Şehidleri»ni anmışlar ve «Sancaklar Düşmeyecek» adlı bir de piyes oynamışlardır. Okul Öğrenci Derneğinin ve okul İdaresinin beraberce hazırladıkları anma toplantısı, okul konferans salonunu dolduran çok sayıda dinleyici tarafından ilgi ve takdirle izlenmiş; piyesteki oyuncuların büyük titizlikle ve gayretleriyle sahneye konan piyes, alkışlar arasında seyredilmiştir.

Tarihi bir günü anmak için tertip edilen toplantıda, öğrencilerine örnek bir rehberlik vazifesi yapan tarih öğretmeni Nuran Gülen'in 18 Mart 1915 Çanakkale Zaferinin tarihi seyrini anlatan konuşması, büyük bir ilgi ile dinlenmiştir. Daha sonra, toplantının ağırlığını teşkil eden «Sancaklar Düşmeyecek» adlı piyesin oynanmasına geçilmiştir.

Şehitlerimizin döktükleri kanlarının karşılığı olan Çanakkale Zaferinin, canlı bir tablosu diyeceğimiz, «Sancaklar Düşmeyecek» adlı piyesteki roller şu şekilde paylaşılmıştır:

— Yüzbaşı : Yakup Gürbüz
— Teğmen Hasan : Recep Avşar

Erler :

— Hüseyin Çavuş : Niyazi Berk
— Ali : Raşit Özdemir
— Mehmet : Nurettin Ay
— Cemil : Behçet K. Akın

Köylüler :

Necati Sarı
Adem Çetin
Hasan Bıyık

— İhtiyar : Süleyman Altıner

Tarih öğretmeni Nuran GÜLEN'in sahneye koyduğu ve öğrencilerin, büyük bir başarı ile oynadıkları piyeste duyularak ve yaşanarak yapılan roller, seyirciler tarafından heyecan ve ilgiyle takip edilmiştir. Kıyafetleri, tavır ve hareketleriyle Çanakkale Harbine iştirak eden bir yüzbaşımızı ve bir Teğmenimizi canlandıran Yakup Gürbüz ile Recep Avşar, seyircilerin dikkatini üzerlerine çekiyorlardı. Yüzbaşının, kendilerini harbe davet eden heyecanlı konuşmalarını; er rolündeki oyuncuların benliklerine katılarak karşılamaları sahneye canlılık veriyordu. İhtiyar bir gazi rolündeki Süleyman Altıner'in, kostümündeki gerçeklik jest ve mimiklerindeki tabiilik, alkışlanmaya değer bir şahsiyet ortaya koyuyordu. Ça-

«Çanakkale Şehitlerini Anma Toplantısı»Kayseri Erkek Sanat Enstitüsünde de yapılmıştır. Sanat Enstitüsü öğrencileri «Şehitler Ölmez» isimli bir piyesi başarıyla sahnelemişlerdir. Velilerin ısrarları ile piyes ikinci defa oynanmıştır. Erkek sanat Enstitüsünün «Çanakkale Şehitlerini Anma Gecesi» büyük yankılar uyandırmıştır. Gençler yaptıkları başarılı bir oyun sonunda toplu halde görülüyorlar.

nakkale Zaferine katılan liileri temsil eden figuran oyuncuların, yerinde ve zamanında yaptıkları jestler oyuna akıcılık kazandırıyordu.

Millî ideallerin ve hürriyetin sembolü «SANCAK» uğruna Aliler, Mehmetler ve Cemiller şehit oldular. Ama, sancakları düşmedi. Şehidler vurulmuş halde ve sancak dimdik vaziyette iken; perde gerisinden Ahmet Erkan'ın candan, anlamlı ve dinleyicileri alkışa boğan gür sesi yükseldi:

«Vurulup tertemiz alnından uzanmış yatıyor;
BİR HİLÂL, uğruna, YA RAB, ne güneşler batıyor!
. . . . . .
Tüllenen mağribi, akşamları, sarsam yarana...
Yine bir şey yapabildim diyemem hâtırama.»

Genç öğretmen adaylarını, bu üstün başarılarından dolayı tebrik eder; millî günlerimize gösterdikleri hassasiyetin, diğer orta dereceli okullardaki öğrencilerimize de örnek olmasını temenni ederiz.

PINAR

Not: Arkadaşımız Mehmet Taçdiken, son günlerde Hacıvad ve Karagöz'le fazla ilgilenmeye başladı.. Karagöz, günümüz Türkiye'sine nasıl aktarılabilir diye durmaksızın okuyor, yazıyor, düşünüyor. Düşünüyor ya olan da bizim mülâkatlara oluyor.. Karagöz'ü okuyup, kendini onun stiline yaklaştırmak isterken kelimeleri de yanlış anlamaya başladı. Bundan dolayı da, muallim muavinliği yapan Tarık Buğra'ya vali muavinliği yaptırdı geçti. İşin mahiyetini, Tarık Buğra'ya gelen telefonlardan sonra anlayabildik. Telefonlarda, Tarık Buğra'ya ne zaman yamalı pantolonla vali muavinliği yaptığı soruluyordu. O da şaşırmış olmalı ki bizi çağırdı. Durumu anlattı. Yanlış anlamadan doğan hatamızı düzeltir, Sayın Buğra'dan ve okuyucularımızdan özür dileriz.

Pınar'ın Folklor İncelemesi Yarışması

Mehmet ÖZDEMİR

(Geçen sayıdan devamı)

B — HALK EDEBİYATI

1) **Halkın dili:**

Çevremizdeki köyler ve bunların kullandıkları şive farkları; Karacakürt, Yabanlı ve Türkmen gibi farklı oymaklardan olmalarından ileri gelir.

Halkın dili hakkında genel bir kanaat vermek üzere şu konuşmayı nakledebiliriz:

— Selamünalüküm Ali emmi nasısın?

— İyi yavrum. Sen nasısın?

— Ben de iyiyim. Amma sana bişi söliyecam.

— Neymiş söle bahıyım yavrum.

— Ekinner nasıl sence?

— Eh! Allaha çoh şükür iyi.

— Hepisi mi iyi yohsa başgaları mı?

— Daşlı ve yavlan tarlalar hariç tabi.

— Senin dâ tarlasında naadar bûda çıhar?

— Elli ya da atmış kile anca çıhar.

— Çoh çoh savol Ali emmi, Allah ırazı olsun.

Yukardaki şekliyle kelimelere bazen harf eklendiği bazan da harf çıkarıldığı görülmektedir.

1) DEYİMLER VE ATASÖZLERİ:

Deyimler:

Arpası tükenmek: Ömrü tükenmek.
Halatı sökülmek: İç organı parçalanmak.
Ecel kamçılamak: Ölüme yaklaşmak
Haylaz olmak: Yaramazlık yapmak
Kep-Sap demek: Saçmalamak
Mülâyim olmak: Yumuşak olmak
Muhkem durmak: Sağlam durmak
Savak olmak: Aklı yetmemek
Yüksekten uçmak: Kibirlenmek
Yalbırdak durmak: Emaneten durmak
Civciv uçurmak: Yalan söylemek

Atasözleri:

1 — Sürüden ayrılanı kurt kapar.

2 — Eşşek, eşşeği ödünç kaşır.

3 — Kötülük yapanın yüzüne, ırza bakanın gözüne güven olmaz.

4 — Bugün böyle kalmaz, garip bunalıp ölmez.

5 — Çifte, çabalayan gider.

6 — Emanetin bağrı yufka olur.

7 — Su uyur düşman uyumaz.

8 — Düşmanın pire ise de, hakir görme.

3 — DESTANLAR VE MEKİBELER:

Destanlar eski kahramanlıkların bir karışımı şeklinde meydana gelmiştir. Battal Gazi, Hz. Ali'nin kahramanlıkları, Millî Mücadelede çarpışan dedelerimizin hayat mücadeleleri daha yüceltilerek anlatılır. Bilhassa Hz. Ali'nin kahramanlık hikâyeleri bir kılıçta bin kişi öldürür şeklinde tasvir edilir.

Efsaneye ait bir iz yok. Menkıbelere ait örnekler verilebilir. Çünkü Anadolu'muzda yetişen Allah'ın dostu kişiler çoktur.

C — HALKIN YAŞAYIŞI İLE İLGİLİ GELENEK VE GÖRENEKLER:

1 — Doğum, ölüm, sünnet düğünü olaylarında halkın tutumu:

Doğum münasebetiyle kadınlar ev sahibi kimseleri ziyaret ederek, yemek ve hediye götürürler.

Sözle: «Allah analı-babalı yaşatsın» şeklinde konuşurlar.

Sünnetlerde yemek yedirmek, para toplamak, hediye vermek, çocuğa hediyeler iletmek «Hayırlı sünnet olsun» demek belli başlı adetlerdendir.

Ölüm hadiselerinde baş sağlığı dilemek, mevlid okutmak, Kur'an okutmak, kırk gün sonra yemek yedirmek devamlı uygulanmaktadır. Diğer taraftan ölünün arkasından ağıtlar dizmek de yok değildir. Halk birleşerek cenazeyi taşır, borçlarını vermek gibi yardımlarda bulunur.

2 — Çeşitli törenler:

Millî bayramlarımızda el öpmek, merhabalaşmak yemekler pişirip hlakı davet etmek, hastaları ziyaret etmek, gurbetteki akrabalarını ziyaret etmek, sık sık yardımlaşmak görülegelen adetlerdir.

Askere giden gençlerimizin arkasından ayna tutmak, uğurlu olsun diye asker kişinin bindiği arabaya su dökmek, dua etmek, cebine harçlık koymak suretiyle adetlerimiz yerine getirilir.

3 — Halkın giyim ve kuşam özellikleri:

Karacakürt yabanlı ve Türkmenler birbirinden giyim itibariyle iyiden iyiye ayrılır. Umumi tasnife göre tüm halkımız kapalı esvaplar giyerler. Kadın giyimi kapalı, başlarında ise bürgü (yazma) bulunur. Ancak kadınlarımız iş halinde iken iş tulumu giyerek, sair zamanlarda kapalı ve fakat yüzleri açıktır. (ki bu, bizim çevremizin âdetidir.)

Erkeklerimiz daha düne kadar don ve gömlek giyerlerdi. Fakat bugün bunlar kalkmış, fantaziye yakın esvaplara yer verilmiştir.

D — HALK OYUNLARI VE EGLENCELERİ:

1 — Mahalli oyunlar:

Mahalli oyunlara ait tam bir örnek gösteremeyeceğiz, zira orta Anadolu'muzun halkı halay, çeşitli oyunlar, her hangi bir konuda kurulmuş ekibe sahip değildir. Kırşehir ve çevresinin üç ayak, düz ayak halay havaları, davul oynatmak meselesi bellibaşlı geleneksel mahalli oyunlardır.

2 — Sporlar:

Yakın zamana kadar devam eden cirit, at yarışı vb. milli sporlar bugün ortadan kalkmıştır denebilir. Kömür oynamak (eşit sayıda rakiplerin birbirini kovalaması) kaçak turası, çatılan beşik, kazık turası koşuya bağlı sporlardır. Düğünlerde sinsin (ateş yakıp kovalama), yapmacık deve oynatma ve devecinin hareketler göstermesi mevcuttur. Güreş, yüzme vb. faaliyetler azdır.

3 — Karagöz ve orta oyunları:

Böyle oyunların köylerimizin her tafafında uygulanması mümkün değildir. Düğünlerimizde ve eğlence merasimlerimizde bazı komik kişiler ortaya çıkarak halkı eğlendirirler. Şehrimizde kutlanan Ahi evran bayramını sanatkârlar ve esnaflar büyük bir dikkatle davul ve zurna havalariyle kutlarlar.

E — HALK HUKUKU:

1 — Halk arasındaki anlaşmazlıkların çözüm yolları:

Halk arasındaki anlaşmazlıklar ferdi hislerin galip gelmesi sonucu ortaya çıkar. Basit olaylar karşısında hemen tabancaya sarılıp koşmak adet haline getirilmiş, kimi köylerimizde. Şimdi, boşanmalar da çoktur. Suç oranı gittikçe artmaktadır. Böyle hallerde alınacak tedbirleri şöyle sınıflandırabiliriz:

1 — Halkımıza bilmediği öğretilmeli, Millet sevgisinin ne derece üstün olduğu anlatılmalıdır.

2 — Milli birliğe götürecek, milli dayanışmaya yöneltmeli. (Milli kooperatifcilik, el zanaatlarını yaşatma dernekleri vb.)

2 — Halkın büyük suçlar karşısındaki tutumu:

Halkımız suçlar karşısında yerici bir siyaset izler. Bilhassa zina ve hırsızlık olayları halkın en nefret ettiği olaylardır. Bu durumlarda faili ele geçen olay şiddetle kınanır ve faili suçlanır. Halkın o ferde karşı tutumu gittikçe husumet halini alır ve yüzüne bakan olmaz.

3 — Halkı suça teşvik eden sebepler nelerdir?

1 — Taraflar arasında çıkacak husumetin barışsever kişilerce firenlenmemesi suçu arttırmaktadır.

2 — Ufak münakaşaların büyütülmesi, herkesin kendisini haklı görmesi.

3 — Silâh kullanmanın zevkli bir eğlence olarak mütalaa edilmesi.

4 — İnsan hatalarının büyütülmesi, böylece hatalı kimselerin toplumdan ihraç edilmesi şekli.

5 — Yapılan suçların suçlularca unutulup, barışılmaması, daha fazla kötülük yapma zihniyetinin körüklenmesi.

6 — İnsanlar arasındaki değerlendirmelerin farklılığı ve bu farklılığın giderilmesi yolunda bir çalışma olmaması.

E — HALK EKONOMİSİ:

1 — Bölge halkının geçim kaynağı:

Ziraat ve hayvancılık geçim kaynağını teşkil eder. İç Anadolu bölgemizin en önemli geçim kaynağı buğday ekimi, pancar, ziraatı, çavdar, arpa, mercimek ekimidir. Nohut ve üretimi, halıcılık, çanak çömlek işleri de geçim kaynağımızı teşkil eder.

Hayvancılıkta, koyun, keçi ve sığır yetiştirilir. Fakat bu ancak kendi ihtiyacımıza kâfi gelmektedir.

İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu Mezunları

96) Şeref Akansu — *Adıyaman, Kahya Lisesi, Felsefe öğretmeni*
97) Ali Hikmet Aydın — *Burdur Kız İlköğr. Okulu Meslek Dersleri öğ.*
98) M. Ali Babacan — *Afyon, Emirdağ Lisesi, Biyoloji öğretmeni*
99) Hüseyin Avni Bahçekapılı — *Kırklareli, Kepirtepe İlköğr. Okulu, Biyoloji öğretmeni*
100) Berrin Tunçkanat — *Sakarya, Arifiye İlköğr. Okulu, Matematik-Astronomi öğretmeni*
101) Yusuf Coşar — *Ankara, Kırıkkale Lisesi, Fizik-Matematik öğr.*
102) Akif Tüfekçi — *Ankara Yenimahalle Teknisyen Okulu, Fizik-Kimya öğretmeni*
103) Fatma Sinanoğlu — *Sivas, Suşehri Lisesi, Matem.-Astron. öğret.*
104) Abdülkadir Atalay — *Sivas, Gürün Lisesi, Matem.-Astron. öğret.*
105) Osman Sönmez — *Sivas, Suşehri Lisesi, Felsefe öğretmeni*
106) Mustafa Durmaz — *Sivas, Suşehri Lisesi, Fizik-Kimya öğretm.*
107) Genç Osman Mart — *Sivas Kongre Lisesi, Fizik-Kimya öğretm.*
108) Emine Meral Demir — *Konya, Ilgın Lisesi, Fizik-Kimya öğretm.*
109) Fatma Tosun — *Konya, Cihanbeyli Lisesi, Biyoloji öğretmeni*
110) Şefika Akın — *Konya, Cihanbeyli Lisesi, Matem.-Astron. öğret.*
111) Mustafa Yalçın — *Malatya, Arapgir Lisesi, Edebiyat öğretm.*
112) Faruk Cezgin — *Malatya, Pötürge Lisesi, Edebiyat öğretmeni*
113) Haydar Ali Sakınç — *Kars, Alpaslan Lisesi, Biyoloji öğretmeni*
114) Ülkü Keskin — *Kars, Çıldır Lisesi, Matem.-Astron. öğretmeni*
115) Lütfi Dedebal — *Elâzığ, Karakoçan Lisesi, Biyoloji öğretmeni*
116) Hüseyin Özbay — *Elâzığ, Karakoçan Lisesi, Edebiyat öğretmeni*
117) Kerim Fevzi Mermi — *Ağrı, Naci Gökçe Lisesi, Kimya-Fizik öğr.*
118) Kali Özel — *Ağrı, Doğubeyazıt Lisesi, Biyoloji öğretmeni*
119) Abdullah Arslan — *Erzurum, Atatürk Lisesi, Biyoloji öğretmeni*
120) Yıldız Alakuş (Yalçıner) — *Erzincan Lisesi, Mat.-Astron. öğr.*
121) Zühal Menteş — *Tunceli Lisesi, Edebiyat öğretmeni*
122) Ziya Gülay — *Ankara, Haymana Lisesi, Matem.-Astron. öğret.*
123) Mehmet Kurcaloğlu — *Adıyaman, Kahta Lisesi, Edebiyat öğret.*
124) Mehmet Özyazgan — *Antalya, Serik Lisesi, Fizik-Matem. öğret.*
125) Mustafa Dursun — *Artvin, Ardanuç Lisesi, Matem.-Fizik öğret.*
126) Mukadder Altın (Bayraktar) — *Bitlis, Tatvan Lisesi, Edeb. öğr.*
127) Abdil Kızılkılıç — *Afyon, Emirdağ Lisesi, Fizik-Kimya öğretm.*
128) Şükriye Alp — *Gaziantep, Nizip Lisesi, Fizik-Kimya öğretmeni*

129) Şenel Esmer — *Hatay, Kırıkhan Lisesi, Matematik öğretmeni*
130) Yusuf Gündoğdu — *Kastamonu, Abdurrahman Paşa Lisesi, Fizik-Matematik öğretmeni*
131. Mehmet Kocak — *Trabzon Lisesi, Sanat Tarihi öğretmeni*
132) Dursun Güleç — *Kastamonu, Tosya Lisesi, Felsefe öğretmeni*
133) Dursun Gök — *Niğde, Aksaray Lisesi, Tarih öğretmeni*
134) Müzeyyen Koban — *Van Kız İlköğr. Okulu, Edebiyat öğretmeni*
135) Hatice Baysal — *Bingöl Lisesi, Edebiyat öğretmeni*
136) Ziya Kaygısız — *Diyarbakır, Dicle İlköğr. Okulu, Biyoloji öğret.*
137) Özden Tahralı (Menteş) — *İstanbul, Büyükçekmece Lisesi, Edebiyat öğretmeni*
138) Ömer Ünal — *İstanbul Motor Teknisyen Okulu, Matematik öğr.*
139) Hasan Hüseyin Yaldız — *Kayseri Teknisyen Okulu, Fizik-Kimya öğretmeni*
140) Mehmet Ali Topak — *Ankara, İnşaat Teknisyen Okulu, Kimya-Fizik öğretmeni*
141) Oya Santıroğlu (Güvenç) — *İstanbul, Büyükçekmece Lisesi, Fizik-Kimya öğretmeni*
142) Mustafa Ede — *Balıkesir, Burhaniye Lisesi, Biyoloji öğretmeni*

Not: Teknik imkânsızlıklar dolayısıyla bu sayıda veremediğimiz, 10 Mart 1973 tarihinde yapılan, M. T. T. B. Sinema Kulübünün tertiplediği: «Milli Sinema» konulu açık oturumu ve bununla ilgili tenkit, tahlil ve görüşlerimizi Pınar'ın önümüzdeki sayısında sunacağız.

ALKAN PLASTİK
SANAYİİ
MUSA ALKAN

ALKAN PLASTİK

MUSA ALKAN

HER NEVİ NAYLON TORBA SANAYİİ

Adres: Vefa Cad. Abacı Çeşme Sok.
Hacı Evliyagil Han Bodrum kat
Tel: 27 27 20 — İSTANBUL

KONFEKSİYON
TUHAFİYE
TRİKOTAJ
KUNDURA
KUMAŞ
MANİFATURA
BUZDOLABI
ÇAMAŞIR MAKİNASI
RADYO—PİKAP
v.s.

★ EN UYGUN FİAT
★ EN BOL ÇEŞİT
★ TAKSİTLE SATIŞ

Şanal

ŞANAL MAĞAZASI
Burhan ŞANAL ve ORTAKLARI Koll. Şti.
Sultanhamam meydanı 10/1 İSTANBUL
Tel : 22 71 18 — 22 12 98

HASEL
ALÜMİNYUM İNŞAAT MALZEME SANAYİİ

HASEL

KOLLEKTİF ŞİRKETİ

Adres: Tahtakale Tomruk çıkmazı Santral Han No. 10 — İSTANBUL

TELEFON 22 24 01

İMALÂT
İTHALÂT
İHRACAT
TİCARET

RABAS
RAİF-BASRİ ve MUHARREM KURU
KOLLEKTİF ŞİRKETİ

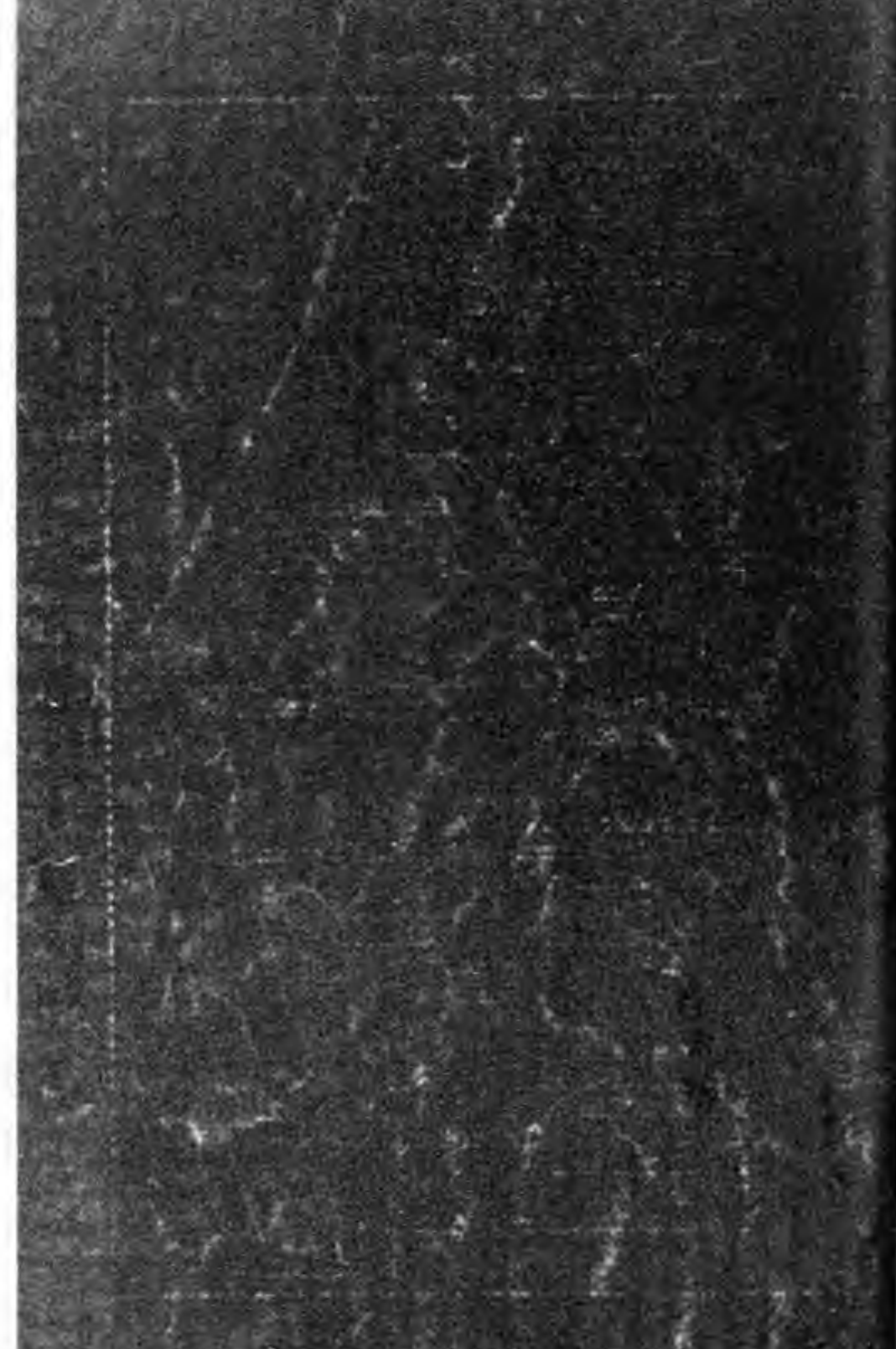

TAHTAKALE, TOMRUK SOKAK, TOMRUK ÇIKMAZI
SANTRAL HAN NO. 5
İSTANBUL
TELEFON No.: 22 96 92

BIRAKIN BENİ

Biz ümitten yana çıktık anne
Kutsal örgüler kalbimizdeymiş
Taşsız kurulan ev değil
Belki en çileli hayatı emerek
Yalın ayak yaşamayı düşündük
Bıraksan anne
Bıraksan gözlerim büyüdü
Çocuk değil onlar
Güneşe bakabiliyorlar
Bırak anne
Bırak bir damla bizim de kanımız aksın
Köy yollarında köyü omuzladığımız yeter
Bırak kanımın hamallığını yapmak ürkütücü
Anne
Anne
Ne taşra kalmış köye
Ne gönlüme aşina bir İstanbul'a hasret kaldık
Güneş gibi çırılçıplak gezsekte olur...
Bırak anne...
Ben gözlerim açıkken düşündüm
Bizim horoz sabah değil
Yatsıda okur ezan
Anne zaman gibi horozlar da şaşırmış
İmkânsız, ben
Yalnız ezele hamallık değil
Ebede dolu olmak dilerim
Ne zamanı horoza
Ne sesi zamana
Satmak dilerim
Söğütten mi olur tabut?
Çuhadan mı olur kefen, bilmem
İsterseniz kefensiz (toprakta)
Toprakla başbaşa bırakın beni
Bırakın beni anne
Bırakın
Konstantin'i fethetmek dilerim...

Edip GÖNENÇ

PINAR

Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

MAYIS 1973
CİLT : II
17

PINAR
Aylık Kültür ve San'at Dergisi

SAHİBİ
Muzaffer TETİK

Yazı İşleri Mesul Müdürü:
Gazi ALTUN

Yönetim Yeri:
Nuruosmaniye Cad. No. 8/3
Cağaloğlu - İstanbul

Kapak Kompozisyonu:
Saim OKAN

Yazılar kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir. Gönderilen yazılar iade edilmez Her yazıdan sahibi mesuldür.

İLÂN:
Pazarlığa tâbidir

Abone:
Yıllık - 12 sayı 35 TL.
6 aylık - 6 sayı 18 TL.

Öğrencilere Abone:
Yıllık - 12 sayı 30 TL.
6 aylık - 6 sayı 15 TL.

Mayıs 1973
Cilt: II - Sayı: 17

Dizgi - Baskı
İRFAN MATBAASI

Kapak: YILMAZ OFSET

Fiyatı: 3 TL.
Posta Çeki No. 20081779

Basıldığı tarih: 12.5.1973

BU SAYIDA

1) Pınardan Okuyucuya
PINAR

2) Milli Sinema Deyince

3) Milli Sinema Üzerine Görüşler

4) Aldanır (Şiir)
Ertuğrul ŞAKAR

5) Şekeroğlu ile Mülâkat
Mehmet TAÇDİKEN

6) Mehmed Emmi'nin Arzusu (Şiir)
Cafer MARANGOZ

7) Horozlar
M. Ali TAŞÇI

8) Yolcu (Şiir)
İbrahim COŞKUN

9) Bizanslaşan Çağ ve Fetih
Veli ŞİRİN

10) Ateş Dansı (Hikâye)
M. Akif AK

11) Fethi Anarken (Şiir)
Nebil ALPASLAN

12) «Yeni Osmanlılar Tarihi»
Ramazan KİRAZ

13) Dünya Tiyatro Günü ve Türkiye'de Tiyatro
Ali İhsan ÇETİN

14) Türk Musikisi - Batı Musikisi

15) Eller (Şiir)
Yetkin DİLEK

16) Okullarımızda Kültür ve San'at Faaliyetleri
PINAR

17) Pınar'ın Folklor İncelemesi Yarışması
PINAR

PINAR'DAN OKUYUCUYA

Pınar'ın bu sayısında ,geçen sayıda veremediğimizi bildirdiğimiz; mart ayının en önemli sanat olayı olarak vasıflandırılabilecek toplantıdan sizlere sunabildiklerimizi okuyacaksınız. Türkiye sinemasının önde gelen isimleri Türk milletini gerçekten temsil eden bir kitle önünde fikirlerini açıklamak imkânını buldular. Açık oturumdan alınan konuşmalar ve konuşma özellikleriyle, sizleri başbaşa bırakmadan önce, bu toplantının önem ve anlamı üzerinde durmak ve yeniden gözden geçirilmesi gerektiğine inandığımız hususları belirtmek istiyoruz.

10 Mart tarihinde M.T.T.B. salonunda yapılan açık oturum, şu bakımdan önemle üzerinde durulması gerekli bir kültür ve sanat olayı durumundaydı.

1) Zamanımızda en tesirli sanat dallarından biri olan sinemanın ustaları, ilk defa gerçek anlamda bir halk temsilcisi kitle ile temas etmek imkânını buldular.

2) Bir vakitler gayri milli basının, komünizan grupları ve bütün millet düşmanlarının alkışlamaktan geri durmadığı bir grup rejisör şimdiye kadar dergi ve benzeri yerlerde yaptıkları açıklamalara kesin bir mahiyet vererek, Türkiye'nin hiçbir olayını Marksist-Leninist görüş açısının izah edemiyeceği, aydınlatamıyacağı ve çözümleyemiyeceği gerçeğini açıklamış oldular.

3) Ayrıca bütün sinema ustaları, Türkiye sinemasının milli sinema hedefini kabul etmesi gerektiğini kesin olarak ortaya koydukları gibi, milli sinema kavramını belirtmeye teşebbüs ettiler.

İşte, milli sinema üzerine yapılan açık oturumun bizce önemi bu üç nokta üzerinde toplanmaktadır. Bunun için, bu üç nokta üzerinde durmak gerekiyor.

Önce belirtmeliyiz ki, son derece güçlü bir anlatım vasıtası olan sinema, Türkiye'de, başlangıcındanberi Türk milletine düşman veya yabancılaşmış güçlerin ve zümrelerin ideallerini, dünya görüşlerini ve menfaatlerini aksettiren, daima düşman adına psikolojik bir harp mahiyetini arzeden bir silâh olmuştu. Ve hâlâ bu vasfından birşey kaybetmiş değildir.

Gayri milli güçlerin politik, kültürel ve ekonomik baskılarının olanca ağırlığı ile hissedildiği Türk sinemasında, bu bir avuç da olsa öncü rejisörün ve sinema adamının; tabuları yıkmaya savaşması ve sinemada milli bir yol ve yön çağrısında bulunmaları, gerçekten ümit vericidir.

İşte, halk kitlelerinin doğrudan doğruya karşısına çıkan ve ona düşündüklerini anlatan sinema adamları, halkla sinema adamı arasında kurulması gerekli ilk bağı kurmaya çalıştıklarından son derece önemli bir çıkış yapmış bulunuyorlar. Bu teşebbüsün, Türk milletinin idealleri, menfaati için savaşan; onun problemlerini ortaya koyan bir sinemaya olan hayati ihtiyacı karşılama yolunda başarılı bir adım olması en halisane temennilerimizdendir. Bu oturumun bir diğer özelliği de, Halit Refiğ ve Metin Erksan gibi, bir vakitlerin, gayri milli güçlerinin alkışlamaktan yorulmadığı iki sinema adamının;

Maraxist-Leninist anlayışın, Türkiye'nin problemlerini ortaya koymak ve çözümlemekte son derece yetersiz ve zararlı bir metod olduğunu açıklamış olmalarıdır.

Böylece hiç olmazsa Marxizmin klâsik yorumunun son derece zararlı olduğu, buna samimiyetle inanmış bir insan grubu tarafından açıklanmış oluyor. Bu durum Türkiye'de aydının, ne kadar ağır şartlar altında olursa olsun yanlışlardan uzaklaşmak çabasında başarı kazanabileceğini gösteriyor. Bu da son derece sevinilecek bir olaydır.

Tesbit ettiğimiz son özellik de, sinema adamlarının, mevcut kavramların yetersizliğini kabul ederek, milli sinema gibi parıltılı bir kavram arama gayretine girmiş bulunmalarıdır. Bu arayış şüphesiz, sinema gibi bir sanatın çevresini de aşar ve insanı, izaha çalışan bütün bilgi disiplinlerinin didiklenmesine yol açar. Yani, «milli sinema» kavramı, milli sanat kavramına ve benzeri köklü kavramlara dayanır. Ve dayanmaya mecbur olur. Milli sinema kavramının, Türk sineması için bir hedef olarak kabulü gerektiğine inanan sinema adamlarının, milli sinema konusunda şahsi görüşleri itibariyle ayrılmış bulunmaları diğer sebepler yanında, yukarıda zikrettiğimiz sebeple açıklanabilir.

Fakat belirtmeliyiz ki, sinema adamlarının milli sinema kavramı hakkındaki görüşlerini belli ölçüde birleştirmek de mümkündür. Meselâ, milli sinemayı «milli kültürün sinema diliyle anlatılması» diye tarif eden sayın Y. Çakmaklı ile Halit Refiğ'in Türk insanını belirleyen özelliklerin ortaya konması ve bunların sebeplerinin gösterilmesi diyebileceğimiz anlayışı arasında büyük fark yok gibi gözüküyor. Sayın Çakmaklı Türk toplumunu ve insanını ayırt eden özelliği kültür unsurundan görüyor. Sayın D. Sağıroğlu da aynı görüşte sayılabilir.

Öyle görünüyor ki, sayın H. Refiğ ve M. Erksan, Türk milletini zati karakterlerini belli bir tarih yorumuna dayandırmaktadırlar. Bu tarih yorumu, daha doğrusu tarihe bakış deterministtir. Ve monistir.. Yani tarih olayları, binaenaleyh şimdi; tıpkı bir motörün işleyişi gibi sebeb-netice münasebeti içindedir. Ve tarih olaylarının bir tek, yahut önemli sebebi vardır; o da ekonomi. Bu iki unsura dayanan görüşü savunan mutlaka marxist olması gerekmez ama, tarihin maddeci izahı çerçevesinde 1 mm. öteye geçilmediği de saklanamaz.

Bu konuda aydınlatıcı olmak bakımından, Sayın H. Refiğ'in görüşlerini ortaya koyan kitabından bazı nakiller yapacağız.

Şunlar söylenmektedir:

«Özel toprak mülkiyetine dayanan batı ile, miri toprak mülkiyetine dayanan Türk toplumu arasında elbetteki temel bir dünya görüşü ve insan anlayışı farkı olacaktır.» (s. 74)

«Her sanat eseri yaratıcısıyla birlikte içinden çıktığı toplumun üretim ilişkileri ve ekonomik yapısıyla şartlandırılmışlardır... Marx'ın "Alman ideolojisinde belirttiği gibi... Fertlerin ne oldukları onların üretimlerinin maddi şartlarına bağlıdır." (s. 65) Değişik alt yapılara sahip toplumların üst yapı olaylarının da değişik olması gerekmektedir.» (s. 95)

Bir yandan «**Türkiye'de gerçek toplumsal savaşın sınıflararası çatışmadan çok doğu-batı çatışmasına dayandığı**» (s. 50) iddia edilirken, diğer yandan vizyona çıktığı sıralar, Halit Refiğ'in yanıldığı gibi gericiler değil, halkın protestosuna muhatap olmuş ve marxist bir muhtevaya sahip bir filmi tenkit için şunlar söylenmektedir: «**Türkiye'de ne insani değerler, ne toplumsal güçler bakımından sosyalizmin serpilip gelişebileceği hiçbir dayanak göstermemektedir.**» (s. 155) Yani **Umut** bu dayanakları gösterebilseydi başarılı bir filim kabul edilmiş olacaktı.

Çoğaltılması mümkün bu ifadelerin arasında pek de dil sürçmesine benzemeyen; «**tarihsel madddecilik bir metod olarak kullanılıp, Türk toplumunun iktisadi yapısını meydana getiren üretim ilişkileri incelenecek yerde..**» şeklinde eşine az rastlanır hatalar görülmektedir.

Yukarıdaki sözlerin anlamı açıktır. Eğer, sayın Halit Refiğ ve Metin Erksan hâlâ bu kanaatte iseler, tarihin maddeci izahına bağlı olduklarında şüphe edilemez. Eğer değillerse bu kanaatlerini ve dayanaklarını açık seçik ortaya koymaları her halde kendilerinden beklenmelidir.

Yukarıda, sayın H. Refiğ ve M. Erksan'ın, Marxist-Leninist şematik tarih görüşünden (Stalin'in nihai şeklini verdiği toplum sınıflandırılması) kesin şekilde uzaklaştıklarını onu reddettiklerini söylemiştik. İlkel komünal toplum, feodal toplum, kapitalist toplum, sosyalist toplum şeklinde tarihin tek yönlü gelişmesi hipotezine dayanan sınıflamanın cihangümul mahiyetinin inkâr edildiğini biliyoruz. Osmanlı toplumunun sınıflı bir toplum olmadığını da keza öğrenmiş oluyoruz.

Ama Marx'ın toplumların, 4'lü veya 5'li konaklaması formülünün hiç olmazsa Türkiye için cari olmıyacağını söylemek Marx ve Engels'in diğer hipotezlerinden hareket edildiği sürece, Türkiye'nin meselelerini aydınlatıcı olmıyacaktır. Ne genel mânâda tarihi determinizm ve ne de Marxizm çevresinde Asya tipi üretim tarzı kavramı Türkiye'nin problemlerini aydınlatmakta elverişli birer metod olmıyacaktır.

Bunları Türkiye'nin gerçek sanat adamlarına olan iştiyak ve ihtiyacı hissederek ve bu toplantının neticelerini kabul edilebilecek bütün genişliği ile müsbet görmeye çalışarak belirtiyoruz. Ve umuyoruz ki sinema adamlarımız, bunlar üzerinde gereken şekilde dururlar.

Aydınların birliğinin prensip birliği olduğuna inanıyoruz. Prensiplerin birliği ise, alabildiğine açık olmakla kabildir. Olduğumuz gibi görünelim.

Bunları belirttikten sonra; böyle bir toplantıyı tertipleyen M.T.T.B. yöneticilerini, toplantıya katılan sinema adamlarını, ve toplantının yönetimini liyakatle yapan Üstün İnanç'ı tebrik ederiz.

• • •

Pınar'ın büyük ilgi toplayan Mülâkat Serisi içerisinde bu sayımızda da Devlet Film Arşivi Başkanı Sayın Sami Şekeroğlu ile yaptığımız konuşmayı sunuyoruz. Sayın Şekeroğlu Pınar'ın bu sayısının ağırlığını teşkil eden Türkiye sinemacılığı konusundaki görüşlerini açıkladılar. Diğer tahliller ve yazılarla birlikte okunacağını, değerlendirileceğini ve faydalanılacağını umuyoruz.

MİLLÎ SİNEMA DEYİNCE...

Milli sinema, «Milli düşüncenin (yahut kültürün) gerçeği sinema diliyle anlatması», yahut, «milli bakış açısının tesbitlediği, yorumladığı ve çözümlediği gerçeğin, sinema diliyle anlatımı» diye tarif edilebilir.

Bu tarifimizde iki unsur bulunmaktadır. Birisi gerçektir, diğeri ise, bu gerçeği tesbitleyen, yorumlayan ve çözümleyen düşüncenin (şuurun); muhtaç bulunduğu metoddur, üslûptur. Binaenaleyh her kültür mahsulü gibi sinema eseri de, zaruri olarak bir bakış açısının — yöntemin — üslûbun — gerçeği uygulaması demek olur. Ve işte, bu bakış açısı bir eserin karakterini tayin eden baş ölçü olur. Bu sebepten, bir sanat eserinin milli oluşu eserin (yani gerçeğin tesbit, uygulama ve çözümlenişinin) mahsulü bulunduğu bakış açısının milli olup olmayışına göre belirlenir. Bir eser, milli bakış açısının bir uygulanışı sayılabilirse, millidir. Değilse, milli değildir. Binaenaleyh milli sinema bizce, gerçeği milli bakış açısından yorumlayan sinemadır.

O halde şimdi, sinemanın milli oluşunu tayin eden milli bakış açısından ne anladığımızı ortaya koymalıyız. Millet dediğimiz tarihi olgu, sosyal ve tabii çevresi içinde daimi bir hareket içindedir. Bu hareketler, değişik açılardan ekonomik, siyasi, askeri, sosyal, moral, dini v.b. baskın karakterler gösterebilirler veya bu baskın karakterlerine göre biz hareketleri böylece analizleriz. Bir milletin tarihi, bu maddi ve manevi aksiyonun tarihi demektir. Ve ancak bir milletin bakış açısı, bu kollektif eserlerde beliren, açıkça müşahade edilen ve ancak ona has diyebileceğimiz kültür formlarından, kılavuz ideallerinden, aksiyomatik temelleri ve aksiyon üslûbundan meydana gelir.

Bu üslûb farklılığını, aynı medeniyetin kültür formları kullanıldığı zaman bile görmek mümkündür. Ve milli görüş açısının belirgenliğini bu durumda, daha berrak görmek imkânı fazlasıyla mevcuttur. Meselâ aynı üst-kültür sisteminin (medeniyetin) ortak eseri bulunan camilerde bu hususiyet bariz olarak göze çarpar. Bir caminin Türk camisi olup olmadığı, bu cami ister Türkistan, ister Selçuklu ve isterse Osmanlı eseri olsun, ilk bakışta belli olur. Cami tezyinatı ve iç mimarisi de öyle... Aynı yazı üslûbu Endülüste ve Anadolu'da apayrı bir karakter kazanır. Fethedilmiş iki ülke Endülüs ve Anadolu, genel olarak miri arazi sistemini uygulamalarına rağmen, farklı iki sosyal nizam ortaya koyar. Ne Endülüs ve ne de Anadolu İslâmi sosyal sistemi, Hicaz bölgesinde uygulanan sosyo - ekonomik - kültürel düzenin aynı değildir. Aynı kültür kalıbından çıkmış bulunan iki dini ideoloji Maturidilik ve Eşarilik ve iki aksiyon ve müessese kalıbı (Hanefilik ve diğer üç ehli sünnet mezhebi — Şafi, Maliki ve Hanbeli mezhepleri) nın varlığı ve birincilerinin Türk ülkelerinde yayılışı, ancak milli bakış açısına çok yakın ifade tarzları oluşları ile izah edilebilir,

Gerçi, Avrupa milletlerinin milli bakış açılarının tesbiti çalışmaları ile ilgili materyalin bol olmasına, bu milletlerin milli bakış açılarının tayinine yarayabilecek geniş ve ihatalı sentezler yapılmış bulunma-

sına rağmen, Türkiye'de bu çalışmalar doyurucu neticelere varmış da değildir. Bizce bu eksiklik, farklı sosyal grupların (milletler veya sınıfların) bakış açılarını; genel bir araştırma kılavuzu saymaktan doğmaktadır. Zira farklı sosyal grupların (yahut) birliklerin milli bakış açılarının (yahut ideolojileri) farklı olduğu kesin bir gerçektir. Binaenaleyh kendi toplumumuzdan tamamiyle farklı ve kendine mahsus tarihi, ve kültürel şartların tesiri altında bulunan sosyal birliklerin görüş açısını benimseyerek ne Türkiye'nin problemlerini doğru tesbit etmek ve ne de problemlerimizin çözümüne elverişli bir metod geliştirmek asla kabil değildir.

Misâl kabilinden arzedersek; meselâ batı kültürünün ne orta-çağ Hıristiyan, ne rönesans, ve ne de şimdi çözülme halinde bulunan hümanist-laik yahut Prometeuscu kültürü ve ne de Ortadoks-Rus kültürü kalıpları ile; ne problemlerimizi anlamak ve ne de doğru çözüm yolu teklif etmek kabil değildir. Bu laik-hümanist kültürü, ister sınıflı bir toplumun ideolojisi diye tanımlayalım isterse batı kültürü diye soyutlanmış olarak ele alalım farketmez. İster farklı sosyo-ekonomik yapının ideolojik yansıması densin (bizce eksik ve hatalı — tek yanlı) isterse, Avrupa'nın farklı tarihi-kültürel görünümü diye açıklansın, Türk toplumu ile müsbet bir alâkasının bulunmadığı ve hiçbir zaman, bizim milli bakış açımız olamayacağı açıktır.

Bu kültürün (batı kültürünün laik - hümanist halihazır safhasının) Türkiye'de savunulması; kültür açısından, Türk kültürünün tamamen sakatlanması, milli görüş açısının tahribi; politika açısından Türk politikasının Avrupa politikasına bağlanması, ekonomi bakımından Türkiye'nin bir sömürge ülkesi halinde tutulması, sosyal bakımdan Türk milletinin bir azınlık aracılığı ile sömürülmesi ve milli açıdan Türk milletinin (Macarlar, Bulgarlar ve Kumanlar gibi) Avrupa toplumu içinde eriyip kaybolmasını savunmak anlamına gelir.

Aynı şekilde; uyumlu Rus kültürünün, Prometheuscu (laik-hümanist) batı kültürünün en radikal mahsulü bulunan marksizmi savunmak ve marxist görüş açısından Türkiye gerçeklerine bakmak da, en azından batı kültürünü savunmak kadar hatalıdır.

Marxizim, Prometheuscu (laik-hümanist) Avrupa kültürünün mahsulü oluşu itibariyle batı kültürünün savunulması ile eş anlamdadır. Üstelik politik ve askeri bakımdan, en açık sınıf tezadının hükümran bulunduğu Sovyet Rus İmparatorluğu camiasına dahil olmak mânâsına gelir.

Ayrıca, marxist bakış açısı, bir yöntem olarak Türkiye'nin problemlerini aydınlatamaz. Genel karakterleri itibariyle Avrupa toplumlarının, bu kültür kalıpları ile tarihi analizine dayanan sonuçlar, Türk toplumuna en az batı kültürünün Yunan-Roma-Hıristiyan kesimi kadar yabancıdır. Üstelik marxist metod, sosyal grupların (milletlerin, sınıfların, medeni toplumun) görüş açısı da dahil olmak üzere, bütün kültür vakıalarını, istihsal tarzlarının (üretim biçimlerinin) bir yansıması, veya zaruri sonucu olarak görür. Binaenaleyh bir toplumun bütün kültür mahsulleri, topiumun içinde bulunduğu üretim biçimine göre şekillenir. Bu demektir ki, tarihi ve kültürel birer birim olarak kabul ettiğimiz millet vakıası, üretim biçimlerine göre değişen geçici bir fenomendir. Bu ise millet vakıasının ve onunla birlikte bulunan milli bakış açısının (bütün milli kültür hazinesi ile birlikte) inkârı mânâsına gelir. **Tarihin yorumlanmasında, kabul edilebilecek birimlerin sınıflar (ve sınıfları ortaya çıkaran üretim tarzı) olduğu tek başına kabul edildikte, maddi ve manevi hususiyetleri ortak bulunan bir sosyal birliğe yani millete gidilemez. Varılsa varılsa, aynı siyasi sınırlar içinde bulunan insanları ifade etmek üzere kullanılan kitle veya halk kavramına varılabilir ki bu da millet değildir. Binaenaleyh marxist tarih ve sosyoloji yönteminden hareket edildikte rasyonel olarak, millet vakıası kabul edilemez. Millet gerçeğini, bir tarih, sosyal ve kültürel vakıa olarak kabul edemeyince, milletin bütün aksiyonunda ona öncülük eden milli bakış açısını da kabul mümkün olmaz. Binaenaleyh Marxist yön-**

tenî kabul etmiş bir düşünür veya sanatçı için, millî sanat anlayışına yükselmek, ancak Marxist yöntemden bir uzaklaşma veya inkâr ile kabildir. Bu ister kabul edilsin, ister edilmesin; ister sezgi yoluyla, ister gözlem veya düşünce yoluyla varılmış bulunsun gerçekte rasyonel olarak marxist yöntemin inkârı mânâsına gelir. Bu bizce kutlanmaya değer bir yükseliştir.

Ancak bu noktada, namuslu olmanın gereği olarak, milliliğin marxist-leninist strateji tarafından istismar edildiğini de eklemeyi zaruri bulmaktayız. Hatırlatalım ki, Sovyet literatürü tarafından kültürde-sanatta millilik şekil itibariyle milli, muhteva itibariyle marxist (komünist) kılgesi ile ifade edilmektedir. Ayrıca millilik, marxist-leninist ihtilâl stratejisinde, komünist partisi öncülüğünde işçi sınıfının yapacağı öne sürülen, anti-emperyalist ihtilâl mücadelesinin saflarına geniş halk kitlelerini sokmak için bir stratejik silâh olarak kullanılmaktadır.

Binaenaleyh bizim için her kültür-sanat eseri gibi sinemanın da, milli bakış açısının bir eseri olması ve milli bakış açısını kıskançlıkla koruması gerekiyor.

Soldan sağa: Çakmaklı, Erksan, Refiğ, İnanç, Sağıroğlu, Şekeroğlu, Diriklik.

Millî Sinema Üzerine Görüşler

10 mart tarihinde, Türkiye Sinema Rejisörlerinin «Millî Sinema» konulu açık oturumdaki görüşlerinin nakline, Yücel Çakmaklı'nın konuşmalarından sonra tartışmaya gidildiği için, sırayı bozarak, önce Çakmaklı'nın gündemdeki sorulara verdiği cevaplarla başlıyoruz.

YÜCEL ÇAKMAKLI — Bence millî sinema; millî kültürün sinema diliyle anlatılmasıdır. Başka bir tarifle; millî bakış açısının tertiplediği, yorumladığı ve çözümlediği gerçeğin sinema diliyle anlatımı demek de mümkündür. Millî kültürden neyi anlıyoruz? Millî kültür, bir milletin tarihî birikiminden aldığı duyuş, düşünce ve ya-

şama biçimleriyle oluşturduğu değer hükümleridir. Mücerret olarak bu değer hükümlerini, ilim, san'at ve din olarak ortaya koyacağız. Müşahhas olarak da tarihi geçmişimiz içinde, Selçuklularda ve Osmanlılarda meydana gelen yaşayış dilinde teşekkül eden değer hükümlerimizin oluşturduğu kıymet hükümleri milli kültür anlayışımızı meydana getirir. Ben şimdiye kadar yaptığım filmlerde bir Türk insanı olarak ve biraz önce tarifini verdiğim milli sinema anlayışı içinde Türk insanının yaşayışı ve birtakım olaylar karşısındaki davranışını aksettirmeye çalıştım. Sayın Halit Refiğ ve Metin Erksan beylerin içinde bulunduğu, sinemamızda bir ulusalcılık akımı var. Bir de milli sinema diye tarifini verdiğim kendi anlayışım var. Bu bir tutum farkıdır. Anladığım ve tarifini verdiğim milli sinema anlayışı ölçüsüyle, Halit Refiğ beyin filmlerinden «Fatma Bacı» ya öncelik veririm. Ayrıca «Bir Türke Gönül Verdim» milli sinema anlayışıma uyar. «Haremde Dört Kadın»ı anlayışıma aykırı bulurum.

HALİT REFİĞ — Ulusal sinema konusuna birkaç yönden yaklaşmak gerekiyor. Birincisi, Türk sinemasının fikri karakteri nedir? İkincisi Türk san'atlarından ne gibi geleneksel unsurlar sinemaya intikal etmiştir? Türk san'atlarının ne gibi unsurlarıyla Türk sinemasına milli karakter kazandırabilir? Ben ulusal sinema deyince, geçeri olmayan, eski tarihsel san'at formlarının geliştirilerek bugünkü sinemada kullanılmasının bir işe yaramıyacağı kanaatindeyim. Çünkü bütün san'at türleri, bütün deyiş tarzları belli zamanlarda, belli çağlarda, belli şartların meydana getirdiği şekillerdir. Hayat tarzları, yaşama şekilleri değiştikçe, yaşama heyecanlarını ifade eden formlar da değişen hayatla beraber pek tabii değişme durumundadırlar. Geçmiş san'at türlerini aynen tekrarlamak çıkmaz bir yoldur. Şunu söyleyeyim. Ben sinemayla ilk ilgilenmeye başladığım sıralarda yabancı film hayranıydım. Ve zamanla kendi kültürümüzle, kendi yetişme tarzımızla, hitabettiğimiz kütlenin kültürü, heyecanları, düşünceleri ve hissiyatı arasında büyük uçurumlar olduğunu farkettim. Böyle bir yoldan, yani bizzat hayatın kendi içinden, bizzat hayatın kendi maddi gerçeklerinden, halk ile aydın olmaya çalışan bir insan arasında gereken köprünün nerede yıkıldığını ve nasıl kurulması gerektiğini araştırmaya başladım. Bugüne kadar otuza yakın film yaptım. Bunlar içinde hatalarıyla sevaplarıyla yüzde yüz bütün sorumluluğunu kabul ettiğim «Haremde Dört Kadın» ve «Bir Türke Gönül Verdim» filmleridir. Bunun dışında görüşlerime, kendi yapmak istediğim sinema tarzına uygun; fakat yüzde yüz kendime mal edemiyeceğim bazı filmler de vardır. Bunlar «Gurbet Kuşları» ve «Fatma Bacı» gibi filmlerdir. Bir süre benim de içinde bulunduğum bir sosyal gerçekçilik anlayışı vardı. Bu gerçekçilik anlayışı, büyük ölçüde Amerikan sosyal konulu filmlerinden, bilhassa özellikle 1930 yıllarında ve savaş sonrası Amerikan sinemasında yapılan, aksiyona dayalı sosyal meseleli Amerikan filmlerinden ve bir ölçüde de savaş sonrası İtalyan yeni gerçekçilik filmlerinden etkilenen, bunu kendi şartları içinde gerçekleştirmeye çalışan bir toplumsal gerçekçilik anlayışıydı. Bu filmlerde biz bir toplumsal görüntü vermek istiyorduk. Fakat ben bu yüzeyde kalan bir görüntüden tatmin olmamaya başladım. Bana bu çeşit dış gerçekçilik yavan gelmeye başladı. Ve öyle bir tür denemek istedim ki; dış yüzündeki gerçeğin dibinde daha geniş ölçüde bir gerçekçilik olsun. «Haremde Dört Kadın» böyle bir fikirden meydana geldi. Bu konuda bana en büyük yardımı gösteren, en büyük çalışma imkânlarını hazırlayan sayın Kemal Tahir oldu. Filmin dramatik yapısı olarak, Türk san'atlarındaki ferdi ön plâna almayan, toplumsal tiplerin belli bir düzen içinde birbirleri arasındaki münasebetten meydana gelen bir düzeni kurmaya çalıştık. «Bir Türke Gönül Verdim»de ise basit bir sinema yapısı içinde Türk toplumunun yapısını bu toplum yapısının Türk insanında meydana getirdiği ahlâk, insanlık anlayışını ve yabancı bir insanın geldiği zaman kendi getirdiği farklarla, bu toplumdan doğan tezatları

ve bu toplumun kendi şartlarına uymak kaydıyla yabancı unsurları nasıl kendi bünyesi içinde mezcedebileceğini anlatmaya çalışan bir filmdi.

Şimdi ulusal ve milli sinema meselelerinde bir tutum farkı var. Ulusal kelimesini kullanmakla biraz daha ilerici olmak, biraz daha ileriye bakmak durumu var. Milli kelimesini kullanmakla biraz daha muhafazakâr olma tutumu var. O zaman ulusallıkla millilik aynı şeyi ifade etmekle birlikte, aynı konuda daha ileriye bakmakla, daha muhafazakâr bir tutum meselesi geliyor. Ben ulusalı tercih ediyorum. Ataç diline meraklı olduğumdan dolayı değil. Katiyyen Ataç diline meraklı değilim. Ve Türkçedeki mânâsız yeni kelimelere şiddetle karşıyım. Ancak ben Türk toplumunda, hayatın akışı içinde gerek kendi iç olaylarında, gerek dış olayların tesiriyle olsun, devamlı bir akış, bir gelişiş, bir değişme olduğu inancındayım. Bu, tabiatın ve tarihin kaçınılmaz değişmesidir. Bu değişmeyi inkâr etmek veya durdurmak, ne tarihsel bakımdan ne de tabiat bakımından imkânsız bir şeydir. O bakımdan milli değerlerimizi, kendi kültürel kaynaklarımızı araştırırken bunları olduğu gibi aynen kabul etmenin bugünkü hayat şartları içinde mümkün olamayacağı kanaatindeyim. Meselâ, bizim milli kültürümüzün, Selçuklu ve Osmanlı kültürleri olduğu şeklindeki bir görüş, bence olduğu gibi kabul edilemiyecek bir görüştür. Ben çoğu kere aşırı, şiddetli, mutaassıp, yobaz bir Osmanlıcı olarak tanındığım halde tam aksine ben Osmanlıya dönüşün bugün mümkün olamadığı kanaatindeyim. Ben kültürleri, kendi tarihsel şartlarının içinde değerlendirmek ve onları bugün aynen tekrarlamanın mümkün olmadığına inanıyorum. Şimdi, bizim Selçuklulardan alacağımız hiçbir şey yok mu? Bence alacağımız çok büyük şeyler var. Çok kaba bir tasnifle Gazali ile Mevlânâ, Selçuk düşüncesinin, hiç şüphesiz bugün çok büyük ölçüde kendilerinden ders alacağımız iki büyük düşünürüdür. Fakat bütün bir düşünceyi bugün ne Mevlânâ'nın ne de Gazali'nin üstüne kurmaya imkân vardır. Muhafazakârlık deyince şunu anlıyorum; Bağımsız devletimizin ve ulusal varlığımızın muhafazası. Bağımsız devletimizin ve toplum olarak ulusal varlığımızın muhafazası için gerekli düşünce çalışmalar, san'atlar nedir? Bunlar bir zaman için geçerli, başka bir zaman için geçerli olmayabilen şeylerdir. O bakımdan muhafazakârlığı şahsen ben bir sistem olarak kabul edemiyorum.

Ben ulusal sinema kavramının çıkmasına yardımcı olacak bazı misaller üzerinde durmak istiyorum. «Sevmek Zamanı» nda dış yüzünden bakıldığında hiç bir milli unsur görülemezken özü itibariyle başka bir milletin san'atçısının getiremiyeceği belli bir duyuşu ve heyecanı getirmiş oluyor. Yeni çekilen bir film var. Türk cemiyeti hakkında yanlış görüşe dayanıyor. Filmin anlattığı, Türk toplumunda, aralarında aşılmaz duvarlar bulunan sosyal sınıflar olduğu. Filmde bir fakir kız var. Ağanın oğlunu seviyor. Fakir salcıyı sevmiyor. Fakat fakir kız ağanın oğluyla evlenemez. Çünkü aralarında aşılmaz bir sosyal sınır vardır. Geriye döndüğü zaman da mes'ut olamıyor. Çünkü o arada iki sınıf birbirine girmiştir. İki sınıfın birbirine, kat'iyyen diyalektik düşünce sahibinin kabul edemiyeceği şekilde girdiği görülüyor. Makine gelmiştir. Makine geldiği için sömürülen sınıf sömüren sınıfa karşı geliyor. Katiyyen hiçbir tarihi maddeciliğe uymayacak bir görüş. Türk toplumunda varlığını katiyyen kabul etmediğim ayrılmaz sınıf yapısı ve bu ayrılmaz sınıflara mensup insanların değişik kaderi.

Benim şahsen ulusal sinema içinde gördüğüm en başarılı örnekler, kendisine çok yakın dostluk duygularından başka, aynı ca meslektaş olarak hayranlık duyduğum Metin Erksan'ın filmleridir.

Ulusal sinemadan muradım, bizim cemiyet olarak diğer cemiyetlerden ayrı özelliklerimizi, toplumumuzun varlığını yarın da devam etirmek için, tesbiti gereken meselelere iyi eğilmektir. Toplum olarak, dünyanın gitgide büyük bloklara bölündüğü bir dönemde bunların arasında kaybolmamak için varlığımızı nasıl muhafaza edebiliriz. Ben milli sinema derken şunu anlıyorum

Önceden var olan herhangi bir milli değeri olduğu gibi tekrarlamak... Ben bu yolda değilim. Ben milli değerlerin hangi esaslara dayandığını, bu düşüncelerin, bu inançların, bu davranışların nereden geldiğini anlatmaya çalışıyorum. Bu, devamlı cemiyetin kendi dinamiği içinde bir milli unsuru meydana getiriyor. Bu meselenin içine ahlâk kavramları da giriyor. Hiç bir şekilde ahlâk kavramları donmuş, katiyyen değişmeyen, kavramlar değildir. Ahlâk kavramları da belli yerlerde, belli zamanlarda, belli şartlar altında değişikliklere uğrarlar. Bugün kendi memleketimizde bile, bir bölgesinden öbür bölgesine, bir çevresinden öbür çevresine çok değişik ahlâk anlayışı ortaya çıkmaktadır. Bizim bunlardan hangisini tutmamız daha milli olacak? Doğru olan anlayış, belli bir bölgeden başka bir bölgeye değişen ahlâk anlayışının, değişen din anlayışının, değişen insan anlayışının, neden değiştiğini, hangi sebeplerle belirli bir bölgedeki insanların belli bir ahlâk anlayışına bağlı olduğunu, hangi bölgedeki insanların neden bu şekilde düşünmediklerini göstermek. Hiç bir şekilde hiçbir fikri ben, donmuş, değişmez, ezelden gelmiş ebede gidecek olan bir fikir olarak kabul etmiyorum. Hayat şartları devamlı kendisini yenilemektedir. Mesele değişme anını, ileriye bakışı, bir cemiyeti ileriye götürebilecek şeyleri yakalayıp götürebilmek, donmuşlardan ve yahut belirli bir zaman içinde artık geçerliği kalmamış, bu tesbitleri iyi yapabilmek.

Türkiye'de milli sinemanın gelişmesinin en büyük engellerinden biri, devletin bu konuda belli, açık seçik bir milli kültür politikası olmayışıdır. Ulusal sinema meselesi ferdi aşan önemde ve aşan çapta bir meseledir. Bunu aslında bir milli kültür kavramı olarak düşünmek gerekiyor. Biz, bir millet olarak varlığımızı devam ettirebilmek için bir milli şuura sahip olmak zorundayız. Biz, cemiyetimizi tarihin içinde şerefli bir yere oturtmak için, iç tehlikelerden olsun, dış tehlikelerden olsun, belli bir bütün içinde, belli bir tehlikeden korumak için milli bir şuura sahip olmalıyız.

DUYGU SAĞIROĞLU — Ulusal sinema diye tanımlayabileceğimiz şeyin, çağımızdaki Türk insanının dünya görüşünü yansıtması gerekiyor. Geleneksel san'atlarımız içinde Karagöz, Orta oyunu, halk şiiri, Divan şiiri, minyatür v.s. gibi bir sürü eski, bugün artık yaşama alanlarını yitirmiş san'at türleri var. Bunları olduğu gibi uygulamak yerine, kendi tarihsel planları içinde ortaya koyan dünya görüşlerinden faydalanmak, elbette ki bugün olanaklıdır. Bu dünya görüşünü, çok kısaca belirmemek gerekirse, doğu-batı çatışmasından kuvvet bulan dünya görüşüdür. Elbette ki insan topluluklarının san'atı, kendi tarihsel şartlarının üstünde olacaktır. San'at olayları, toplumların sosyolojik, ekonomik ve tarihsel yapılarından doğmaktadır. Ve milletimizin tarihi, belli çatışmalarla doludur. Bu, çoğunlukla batıya dönük çatışmadır.

Ben de yaptığım filmlerde daima batı aydını çevrelerinden (batıcı aydın olmayanlar, maalesef bizim ülkemizde aydın sayılmıyor.) uzak, halk kitlelerinin çatışmasını anlatmaya çabaladım. Oldukça batılı şartlar içinde yetişmiş olmama rağmen, batıyı da kendi ölçülerimle yeterince tanımış olmama rağmen, ben kendimi hiç bir zaman batılılaşmış sayamıyorum. Ayrıca kültürü oluşturan değerler üzerine de birkaç söz etmek istiyorum. Milli kültür içinde zikredilen din, sonsuz yorumlara müsait bir konu. Arapların İslâmiyet anlayışıyla, Türklerin İslâmiyet anlayışı çok büyük farklar gösteriyor. Şimdi bu, üzerinde çok tartışılabilecek üç ana kaynaktan kalkıp da ulusal sinemayı nasıl tanımlayabiliriz? San'at, bizim insanımızın, bizim ulusumuzun dünya görüşünün sonucunda oluşan bir kavramdır.

SAMİ ŞEKEROĞLU — Her sahada olduğu gibi sinemada da bir eski ve yeni kuşak meselesi var. Şimdi eski kuşağa baktığımızda Türk tarihini bilen bir çok insana rastlıyoruz. Fakat yeni kuşağa bakarsak, tarihle falan ilişkisini koparmış, tamamen batıya yönelmiş, çok çok yaban-

ALDANIR

Ertuğrul ŞAKAR

Büyüyü bozmaya bir cengâver mi gelecek
Ansızın, amansız, acımaksızın deşen
Kuruyan ağaçlardan fışkırıverecek çiçek
Kuru kafalarla bir gün beklenen.

Bataklığın tortusu, sizlerde gaflet uykusu
Devam ettikçe, herşey olduğuna varır,
Korku büyür, kâbus artar, boyun sıkılır
Düşman gelir, dost bekleyen aldanır.

cı film hayranı olarak görebiliyoruz. Ben bir film arşivi yönetiyorum. Salonu var. Duygu Sağıroğlu'nun «Bitmeyen Yol» filmi gösteriliyordu. Çok doluydu. Bundan iki sene evvel. Film bir şehir manzarasıyla başlıyor ve onda ezan vardır. Ezan okunmaya başlayınca, salondaki büyük bir kısım terketti. Çıkıyorlardı. Anlayamadım sebebini. Bizim arkadaşlar aralarına girmişlerdi. Çünkü araştırma yapıyoruz. Filmi gerici bulmuşlar. O plândan sonra bir işçi perdede görülünce, oturun çocuklar çok iyi filmmiş diye başladılar seyretmeye. Yabancı, Hıristiyan propagandası yapan filmler gösteriyoruz. Bu filmleri seviyor ve rahatlıkla seyrediyorlar. Meselâ, «Kiev'deki Adam» filmi, çok önemli bir film olarak nitelendiriliyor. Halbuki, yahudi propagandası yapan, sinematografik olarak da çok kötü bir film bence. Bunu, normal olarak sansür reddetmiştir. Yahudi propagandası var demiştir. Nasıl oldu bilmiyorum, aradan bir yıl geçmeden çıkarıldı. Son derece kötüydü, büyük ilgiyle karşılandı. Hem basında, hem seyircilerim tarafından. Bu kadar şartlanmış yeni kuşağın bu yola itilmesinde çeşitli etkenler vardır. Birincisi, Türkiye'nin içinde bulunduğu ortam; ikincisi, sinema konusunda bilhassa sinema yazarlarımızın Avrupacılık zihniyetidir.

SALİH DİRİKLİK — Ulusal sinema derken, aslında halka ters düşmüş oluyoruz. Halk ulusal dendiği zaman pek anlamaz. Milli sinemayı ortaya koyarken, tamamen milli kültüre bağlılık gerekir. Sadece filmlerde batıya karşı olmak ortaya konursa, milli sinema mı olur yani? Ve o günkü toplum yaşayışını sinemada dile getirmek bizce milli sinema değildir. San'atçının görevi, aynı zamanda topluma yön vermek olduğuna göre, uzun tarihi gelişmelerden san'atçı olarak çözümlediği fikirleri, sinemada da ortaya koymaktır. «Sevmek Zamanı»nın temeli halk hikâyelerine dayandığından iyi bir filmdir.

METİN ERKSAN — Benim milliyetçilik anlayışım, milli sinema fikrini doğurmuş oluyor. Ben teşekkül etmiş, milliyetçilik fikirlerime birtakım örneklerden geldim. Bu tarihi örneklere bakış açısını çevremdeki arkadaşlarla tartıştık. Türk tarihinde bir Simavna Kadısı Bedrettin olayı var. Bu olaya çeşitli çevrelerin baktığı açıdan baktım bir süre. Solcular, Simavna Kadısı Bedrettin'i bir ihtilâlci gibi görüyorlar. Sağcıların pek görüşü belirmemiş durumda. Bir devlet hâini deyip geçiyorlar. Malûmdur ki tarihi hadiseler, kendi devri içinde, kendi şartları içinde incelenir. Katiyyen onun devri ve çevresi dışına çıkarılıp izale edilemez. Bedrettin olayı, Timur yıllarına rastlıyor. Timurlenk bence kahraman değil, Timurlenk, benim devletime vuran, benim devletimi yıkmış olan bir müstevli. Timurlenk 1402 de Türk birliğini yıkıyor. Ve de muharebeyi kazandıktan sonra İngiliz ve Fransız kıallarına zafernâme yazar. Bu sırada bir adam çıkıyor. Devleti yıkıcı faaliyette bulunuyor. Son derece büyük müsamahalardan ve

uzun mahkeme safhalarından sonra devleti, Türk birliğini yıkmak isteyen adamı Çelebi Mehmet asıyor. Simavnalı dünya devleti kuracakmış. Hıristiyanlarla - yahudilerle işbirliği yaparak devlet kuracakmış. Bu da pek apaçık değil. Şimdi Çelebi Mehmet zalim oluyor, devleti yıkacak adam mazlûm. Olmaz böyle şey. Burda milliyetçilik anlayışım teşekkül etmeye başlıyor. Bir de Osmanlı tarihinde şii propagandası var. Bir acemleştirmek meselesi var. Bunun için de Pir Sultan Abdal diye başka bir adam çıkarıyorlar. Halbuki Yavuz Sultan Selim ne yapıyor? Bektaşi ocağına mensup yeniçerilerle Anadolu'yu Türkleştiriyor. Pir Sultan Abdal bir ihtilâlci filan değil. Anadoluyu acem nüfuzuna kaydırmak isteyen bir ajan bence. Doğudan gelecek tehlike, Osmanlı devlet anlayışı için çok önemliydi. Yavuz Sultan Selim Mısır'dan hilâfeti almakla bu tehlikeyi, bu endişeyi biraz olsun bertaraf etmiştir. Bu son derece şuurlu, son derece akıllı, büyük bir devlet adamına yakışan bir hareketti. Milli sinema anlayışında, milletimi sevmek, dinime bağlı olmak veya vatanımı sevmektense çok büyük bir görüş getirmek lâzım bu meseleye. Türk toplum yapısını anladıktan sonra getirilecek tabii. Türk toplumunu oluşturan, ekonomik, sosyal, politik ve dini bir etken var. Bu etkenleri bu Türk toplumunun içinde oluşan Türk insanının yapısını iyi bilerek milli sinemaya yaklaşacaktır. Ben şimdiye kadar ki yapıtlarım arasında bir takım şeyler yapmaya çalıştım; milli sinema anlayışıma uygun. Fakat esas yapmak istediğim şeyi yapamadım. Neden yapamadığımı, nasıl yapılabileceğine dair bir takım şeyleri söyleyeceğim. Ben bir film yapmak istiyordum senelerden beri. Adı, «Haçlı Yamyamlar». Şunu anlatacaktım. Anadolu'da yeni yerleşmekte olan bir Türk toplumu var. Bir de haçlıların getirdiği anlayış var. Haçlanmış derebeyi gelecek, fakat Anadolu'da derebeyi yok. Haçlanmış köle gelecek. Fakat Anadolu'da köle, self yok. Serbest köylü var. «Haçlı Yamyamlar»da Türk toplumuyla batı toplumunu karşı karşıya getireceğiz. Gene yapmak istediğim başka bir film var. Gene doğuyla batı insanı kafama geliyor. Müslümanlıkla - Hıristiyanlığı; Türklükle - batılığı karşı karşıya getirecektim. Yapamadım. Napolyonla - Cezzar Ahmet Paşayı karşı karşıya getirip bir film yapmak isterdim. Fakat sansür engeli var. «Karanlık Dünya» filmimde sol propagandası bulup iki bin metresini kesti. Türk kadınlığının temsilcisi Halide Edip'in «Yolpalas Cinayeti»ni çektim, sansür güçlükler çıkardı. Şimdi Türk seyircisi ahlâklılık taraftarı. Türk san'atında ve sinemada ahlâk dışı şeyler tutmuyor. Bu son derece önemli. O halde Milli Türk Sineması ahlâklı bir sinema olmaya mecbur. Çok eskiden beri edebiyatımıza ârız olan kötü bir şey vardır. Nerde ne kadar eşkiya varsa, onu halk kahramanı diye tanıtırlar. «Çakıcı» da bu şekilde istismar edilmiş, bazı çevreler tarafından halk kahramanı diye yutturulmaya çalışılmış basit bir eşkiya. Bunun yanısıra İngiliz emellerine âlet olduğu için daha başka bir yerlere geliyor. Ne demekmiş, zenginden alıp, fakire verecekmiş. Devlet var ortada. Sana ne. Sen ne karışıyorsun? Sen nasıl bir adalet gerçekleştireceksin? Olmaz böyle zibbidilik tabii. Beni batıdan etkilenmekle itham ediyordu eleştiriciler. Diyorlardı ki, Zapata'ya benziyor Çakıcı. Tabii Zapata'ya benzetirken şunu da unutuyorlardı: Meksika ihtilâline kökten bakmayı. Zapata'yı Meksika'da gerçekten bir ihtilâlci falan zannediyorlardı. Zapata ve Pançovilla gerçekten ihtilâlci değil. Diyaz ve etrafındakiler, İngiliz emellerine, İngiliz malî sermayesine hizmet eden adamlar, Zapata ve Pançovilla da Amerikan malî sermayesine hizmet eden adamlar. Bunun için diyorum; niçin doğuya gözünüzü döndürmüyorsunuz? Zeybeklik müessesesinde bir Japon Samuray müesesesi bulmuyorsunuz. Milli sinemaya gidiş, yalın bir şekilde, tek başına değil, birtakım çevrelerle, birtakım örgütlerle alış-verişimiz neticesinde oluyor. Sinemada benim «Yılanların Öcü»yle yeni bir serüvenim başladı. Ondan sonra «Susuz Yaz» ve «Kuyu»yu örnek gösterebilirim. Bu filmler benim en çok sevdiğim filmler. Ben

«Yılanların Öcü»nde bir cesareti anlatmak istedim. Bir roman vardı. O benim söyleyişime uygundu. Senaryosu son derece değişik oldu romandan. «Susuz Yaz»ımda şunu söylemek istedim: Ortaklaşa kullanılan bir su vardı. Su üzerindeki mülkiyet kavramı, bütün mülkiyet kavramında olduğu gibi ötedenberi meşgul ediyordu. Su, gidici, akıcı bir şey üzerinde mülkiyet olmuyor. «Kuyu»da ise, son derece vahşi tabiat şartları altında tâ kalûbelâ zamanından beri süregelen kadın - erkek meselesini anlattım. Ben bir çobanın, bir çoban kızıyla evlenmesini istiyorum. Sınıf değiştirmek isteyen çoban hikâyesi beni ilgilendirmiyor. Türk toplumu sınıfsız bir toplum. «Susuz Yaz» üzerine Aziz Nesin, Akşam'da bir yazı yazıyor. Diyor ki, Metin hangi taraftan anlayamadık? Ben bilimden yanayım. Türk toplumunda derebeylik yoktur. Derebeylik olmadığı için burjuvazi, burjuvazi olmadığı için de proletarya yoktur. Derebeylik şu; selfin ürettiği artık ürünün senyör tarafından alındığı ekonomik, toplumsal ve politik oluşma.

Hz. Muhammed diğer peygamberlerden benim ulusal anlayışım içinde şu yönden ayrılır: Kendisi bir peygamber olmakla birlikte, büyük bir devlet kurucusudur, büyük bir devlet adamıdır. Bir toplumda muhtelif inançta putperest insanlar var. Bunları yeni bir yere çekmeniz için yeni bir şey getirmeniz lâzım. Ben, son zamanlarda hazırlamakta olduğum bir filmde bunları anlatmak isterdim. Çok çeşitli misyonerlere rağmen, Arap toplumu, tek Allah'lı din olan yahudilik ve hıristiyanlığa girmiyor. Niçin? Yahudilik ırkçı bir din. Son derece şoven bir ırkçılığı var. Allah'ın kulu olarak yalnız yahudileri kabul ediyorlar. Hıristiyanlık insanlar arasında eşitlik sağlayamamış. Müslümanlık, bu iki evrensel dine nazaran mutlaka ve mutlaka bir eşitlik getirdi ki, insanlar buna geldi. Bu, tarihe, maddeci bir açıdan bakmak değildir. Bu, doğrudan doğruya bilimsel açıdan bakmaktır. Biz, bilimsel açıdan bakacağız. Hz. Muhammed, ilk ezanı Bilâl-i Habeşi'ye okutma emrini verdiği zaman, bir takım araplar, bu zenciden başka bir adam bulamadın mı dedikleri zaman, aldıkları cevap: siz hâlâ ırk ayrımı mı güdüyorsunuz, oluyor. Bu, müslümanlığa has bir şey tabii. Ayrıca Yavuz Sultan Selim'e ait bir film yaparsam; Mısır'dan hilâfeti alışını doğrudan doğruya, doğu siyasetiyle izah ederim.

Bir tarihte İşçi Partisi, İstanbul'da Şan Sinemasında filmler göstermek istiyor. Partiye para toplayacaklar. Bana geldiler. Filmlerini ver bize gösterelim dediler. Ben «Sevmek Zamanı»nı vereyim deyince, istemediler. İyi değil o film dediler. Diğerlerini, «Yılanların Öcü»nü, «Susuz Yaz»ı istediler. Bu bir misal.

Şunu da ilâve edeyim. İngilizler bir film yaptılar «Lawrence» diye. Türkler aleyhine propaganda dolu. Ama ben de bir film yapacağım. Hıristiyanların, Camilere doldurup yaktığı Türkleri göstereceğim. Hatta bin tane falan. Ben, bunu yapmağa kalktığım zaman yapamıyorum. İngilizlerin Osmanlı İmparatorluğunu yıkma meselesine biz de bakacağız bir taraftan. Son olarak şu var; devletin milli bir sinema siyaseti yok.

Şekeroğlu ile Mülâkat

Konuşan: Mehmet TAÇDİKEN
Konu : Türkiye Sinemacılığı

Türk Film Arşivi Başkanı sayın Sami Şekeroğlu hayatı hakkında Pınar'a şunları anlattı:

«1937 yılında Elazığ'da doğdum. İlk ve orta öğrenimimi orada tamamladım. 1959 yılında Akademi'ye girdim. Sinema Kulübünü kurdum. 1968 yılında askerliğimi yaptım. Çok sade bir hayatım vardır. Hâlâ Anadolu'da yaşadığım gibi yaşıyorum. Önceleri herkes gibi batı hayranıydım. Batılı gibi düşünmek, batılı gibi davranmak istiyordum. Fakat araştırma imkânını buldum. Bir çok defalar yurt dışında uluslararası kongrelerde bulundum. Orada kendi kendimize bakmayı öğrendim. Bir Türk insanı olarak, ancak Türkiye'ye baktığımızda dışarıyı ilgilendirdiğini gördüm. Tarihe karşı büyük sevgim var. Ve tarihimizin çok iyi araştırılmasını isterim. Keşke eski Türkçe bilseydim, araştırma yapabilseydim... Hiç bir tarafa boyun eğmedim. Zamanla anlaşılacağını sanıyorum.»

PINAR — Sorularımıza geçebiliriz sayın Şekeroğlu. Önce bize Türk Film Arşivi hakkında bilgi verir misiniz?

ŞEKEROĞLU — Bu soru sorulunca vücudum titriyor. Şu nedenle; bildiğiniz gibi adı Devlet Film Arşivi. Bu, zamanla devletin kurduğu, devletin yatırım yaptığı, teşkilâtıyla, kanunuyla bir kurum demek oluyor. Halbuki bu fikir yüzde doksan oranında gerçeğe uymaz. Daha küçükten sinemaya karşı özel bir merakım vardı. O merakla Akademi'de bir sinema kulübü kurmaya karar verdik. O zaman şartlar aleyhteydi. Teknik imkânlar sınırlıydı. Sinemaya kötü bir şeymiş gibi bakılıyordu. Bugün artık rahatlıkla sinema san'atı di-

yebiliyoruz. O kadar zor şartlar içindeydik. Akademi idaresine baş vurup isteğimizi belirttik. Burada böyle bir şey yapılamaz dediler. Biz, aşağıya oldukça zor şartlarla devlet kurumu içinde ilk gecekonduyu yaptırarak çalışmaya başladık. Buradan çıkın dediler önce. Sonra Akademi müdürü destekledi. Türkiye'nin ilk sinema kulübü, «Kulüp Sinema 7» adıyla kurulmuş oldu. Bir süre Akademinin makinasıyla 16 mm. lik filim gösterdik. İlgi artmaya başladı. Dışarıdan da sinema meraklıları toplamak istiyorduk. Bunu kısmen başardık. 16 mm. lik bir filim gösterisi anında Metin Erksan, İlhan Selçuk, Tuncan Okan ve Üniversiteden bazı profesörler de vardı. O zaman tanıştık. İlhan Selçuk ilgilendi. Pencere sütununda «Kulüp Sinema 7» başlığında basına çatan bir yazısı çıktı. Çocuklar burada faaliyet gösteriyor, gazeteler niye ilgilenmiyor diyordu. Birdenbire basında hep bizden bahsetmeye başladılar. Sonra 1963 yılında 35 mm. lik ilk gösteriyi yaptık. Korkunç bir kalabalık oldu. O hızla programlar hazırladık. 1965'e kadar iyi gittik. Dışarıdan rejisörler geldi. Metin Erksan, Atıf Yılmaz gibi Türk rejisörlerini davet ettik. Filimlerin bitiminde açık oturumlar yapılıyor, ortak bir sonuca gidiliyordu. Ve kavgalar başladı. Aziz Nesin'le Metin Erksan kavgaya girdiler. Bundan faydalandık. Fakat 1965 yılında hiç bir partiye, oyuncuya yahut kuruma tanınmayan imtiyazlar içinde, büyük bir destekle Sinematek derneği kuruldu. Bütün gazetelerden, aydınlık iddiasındaki heriflerden, her yerden büyük bir destek sağlanmıştı. Bizim üyemizin sayısı bire kadar indi. Aynı gösteriyi devam ettiriyoruz. Oynatmayın dediler. Seyirci kalmadı. Çevremizde toplananların birden bizi terketmesiyle boşluğa yuvarlanmış gibi olduk. Bunun çok iyi bir faydası oldu: Karşımızda hasım doğdu ve bizi yok etmek istedi. Bana vazgeç, bizimle beraber çalış deyince Sinematek'çilere cevabım şu oldu: Siz vazgeçin. Ben daha önce kurdum. Aksi halde siz de devam edin, biz de. 1967'de Uluslararası Film Arşivleri Fedarasyonunun kongresine gözlemci olarak davet edildim. Yazışma üyeliği teklif edildi. Rapor verdik. Adı o zaman Türk Film Arşivi olmuştu. Ordan dönünce daha çok çalışma ihtiyacı hissedildi. Kadrosu devamlı değişiyordu. Fakat Arşivin bütün yükünü çeken ve içlerinde karımın da bulunduğu 5-6 arkadaşım bu kurumda bugüne kadar büyük gayretle çalışmışlardır. 1967'den sonra yükümüz ağırlaştı. Akademi'den yer istedik. Büyük olmayan bir oda verdiler. Orayı laboratuvar yaptık. Sinemacılardan destek görmeye başladık. 1965 yılında sinemacılarla, Sinematekçiler arasında bir açık oturumda münakaşa doğdu. Bu münakaşa, ilk yerli-batılı münakaşası olmuştu. Başlangıcı Fikret Hakan tarafından yapıldı. Bize hakaret ediliyor dedi. Duygu Sağıroğlu itiraz etti. Sonra Halit Refiğ karıştı. O fikir ayrılığından sonra sinemacılar bize yardım edeceklerini bildirdiler. Filimleri toplamak konusunda rejisörlerin yardımları oldu. Halen elimizde 2800 civarında filmimiz var. Bu desteklerden sonra Akademi temsilciler kuruluna kadar intikal ettirerek, para yönünden sıkıntı çektiğimizden devlet kurumu olmak istediğimizi belirttik. Yönetmelik hazırlandı. Talim Terbiye, Film Arşivinin amacını anlamadı. Lüzum görülmediği bildirildi. Tekrar bir yönetmelik hazırlandı. Resmi Gazete'de Devlet Kurumu olduğuna dair yazı çıktı. Ondan sonra devlet kurumu olarak çalışmaya devam ettik.

PINAR — Milli sinema hakkındaki görüşlerinizi belirtir misiniz? Bir filmin milli sinema ölçülerine uygun olması ne demektir?

ŞEKEROĞLU — Türkiye'de, Türk tarihini incelemiş kişiler tarafından Türk insanını, onun problemlerini anlatan ve meselelere bir Türk gözüyle bakan insanların ortaya koymuş olduğu ürüne milli sinema diyebiliriz. Bizim bir çok derdimiz var. Bu problemler filim haline getirilebilir. Ama bu, bir milli sinema örneği sayılması için yeter sebep değildir. Çünkü bir yabancı da Türkiye'nin meselelerini filim halinde ifade yolunu tutabilir. Bu, kendi dünya görüşü ve çıkarına göre bir yorumla-

ma olacaktır. Türkiye'nin problemlerini bir batılı gibi, bir yabancı gibi ortaya koyan Türk yönetmenlerinin de bulunduğunu unutmamak gerekir. Türkiye'de yapılan her filim milli sinemaya örnek teşkil edemez. Bir filim, milli sinema anlayışına uygunluğunu iddia ederse; önce konusunu bizden seçmeli. O konuya doğru, bir Türk gözüyle bakarak konuyu ortaya doğru koymalı. Bunun politik yönden bir çok problemleri mevcuttur. Bu nasıl halledilir bilemem. Ama mesele mümkün olduğu kadar ortaya doğru konulmalıdır. Ve filmi yaparken, aydınlar gurubuna göstermek endişesini ortadan kaldırmalıdır. Sinema bir sanayi olduğuna göre, yatırılan geri alınmak istenmektedir. Bu bakımdan halkın beğenisini de göz önünde bulundurmak durumu var. Ancak gözyaşlarıyla ıslatılmış, hiç bir sosyal probleme parmak basmak niyetinde olmayan filimler iş yapıyorlar. Dikkat edilirse politik filimler tutmuyor. Yani bizim ülkemizde yapılacak filim, Türkiye'yi anlatmalı önce. Biz, eğer Türkiye'yi doğru bir biçimde anlatırsak, milli sinemamız evrensel sinema haline de dönüşebilir. Çünkü yabancılar, kendimize baktığımız müddetçe bizimle ilgileniyorlar. Milli sinemada milli düşünce ve görüşleri benimseyebilecek halklara hitap etmeli. Bu da ancak Osmanlı'nın himayesinde yaşayan milletler olarak tesbitlenebilir. Bulgaristan'da Yunanistan'da sinemaları altüst etti Türk filimleri. Mısır'da çok az Türk filmi gösterilmesine rağmen en kötü Türk filmi bile büyük iş yapmaktadır. Orta doğu ülkeleri; Pakistan, İran, hattâ Hindistan bile bizim pazarımız olabilir. Ve biz sinema pazarımızı genişlettikçe, önce Orta Doğu ve Balkanlar'da sinema yoluyla bir hakimiyet kurarsak, pazarımızı batı ülkelerine de taşmış, dolayısıyla ülkemizi ve fikirlerimizi batıya sağlam bir biçimde tanıtmış oluruz. Batı'nın bizi kendisini taklitçilikle suçlamasına böylelikle bir cevap verilmiş olur. Sinema, romana, resime, tiyatroya nazaran milli karakter bakımından daha baskın. En tatlitçi filimde bile bir millilik havası var. Bu da halkın baskısından doğmaktadır.

Ulusal sinemaya ait filimler Türkiye'de yapılıyor mu? Türkiye'de milli sinema temsilcisi çok az bir yönetmenimiz var. Milli sinema yapılamayışının en büyük engeli ise bence, imkânsızlıklardır. Son zamanda buna rağmen ulusal sinema meselesi oldukça gelişti. Ne yazık ki bu sadece sinemada kalıyor. Genel kültür olarak meseleye el atılmalı ve Türkiye'nin kültürüne çok sıkı bir şekilde sarılarak, dışarıda tanıtılmalıdır.

PINAR — Türk filimleriyle yabancı filimlerin halk üzerine yaptığı müspet veya menfi etkiler konusunda bir araştırmanız oldu mu?

ŞEKEROĞLU — Burada bütün gazeteler üç kişi tarafından okunup, önemli yazılar kesilmektedir. Ayrıca bir de filli araştırmamız mevcuttur. Türk sineması, dışarının sinemasıyla karşı karşıya ve güç şartlar içindedir. Dışarıdan en pahalısı 150 bin lira civarında 350 filim geliyor. Türkiye'de bir filim 600 bin liraya çıkıyor. Teknik olarak yabancı filimler şaheser. Vurdulu-kırdılı ringo filimleri bazı sokak serserileriyle yeni nesil üzerinde yıpratıcı tesirler meydana getiriyor. Yani Türk filim-

leriyle yabancı filimler eşit şartlarda savaşmıyor. Türkiye'de teknik laboratuvarlar kurulmalı. Şartlar eşit hale getirilmeli. Türk sineması hakkında basın küçük küçük yazılarla geçiştirirken yabancı filimlere büyük sahifeler ayrılır. Türk filimleri büyük sinemalarda gösterilmez. Kime sorarsanız, Türkiye'yi yönetenler dahil, yabancı filimleri tercih edeceklerdir. Ben de öyleydim.

PINAR — Acaba bu filimler özel olarak seçilerek mi Türkiye'ye sokulmaktadır? Yoksa işin ekonomik yönü mü düşünülerek tercih yapılmaktadır?

ŞEKEROĞLU — Ticari düşünceler ön plandadır. Türkiye'de 250-300 civarında filim yapılırken dışardan 350 filim getiriliyor. Bu çok büyük bir miktar. Dışardan elli iyi filim gelmeli. Bu yabancı filime yatırım yapan sektör de yerli filim yapmalı. Biz hem döviz kaybediyoruz, hem de fikri yönden devamlı değişim içindeyiz. 150 binin yanında bir de her biri 25 bin lira olan 5-10 kopye de satın alınca dışarı giden dövizin miktarı oldukça artıyor.

PINAR — Yabancı filimlerin belli politik hedefleri güttüğü iddiasına ne dersiniz? Açık oturumda belirttiğiniz, yabancı filimlerle ilgili görüşlerinizi biraz açar mısınız?

ŞEKEROĞLU — Güdümlü veya güdümsüz bir filim geliyor. Bazı adı çıkmış sivri adamların dünyada filimlerinin propagandası yapılıyor. Çok kötü bir filim dahi olsa, o adam yaptığı için göklere çıkarılmaktadır. Ve gazetelerde bakıyorsunuz, dışardaki beyleri propaganda ettiği için eleştirmen takımı filmin etrafında fırtına koparıyor. Çünkü batıyı abi kabul etmişlerdir. Oysa ki batının çökmekte olduğu ve yozlaşmış bulunduğu, hiçbir mânevi gücü kalmadığı bugün bilinen şeyler arasındadır. İster sağ, ister sol olsun birtakım filimler politika yüzünden Türkiye'de de propaganda ediliyor. Bu da çok büyük bir zarar. Meselenin ayrı bir yönü daha var. Türkiye, Türk menfaatleri aleyhine filimler yapılıyor. Fakat Türk filimcileri bunu yapamıyor. Meselâ Türk rejisörü de Suriye, Irak, Bulgaristan, Yunanistan, Arap ülkeleri aleyhine filim yapabilmeli. Halbuki bizim sansür yönetmeliğimizde komşularımız ve müttefiklerimiz aleyhine filim yapılamaz maddesi vardır. Ben Bulgaristan'dan geçerken stüdyolarını gezdim. Türkiye aleyhine, Türkiye'ye, Türk emperyalizmine karşı bir filim yapıyoruz dediler. Ben itiraz ettim. Nedir bu, nasıl oluyor böyle bir şey dedim. Biz, komşularımız aleyhine böyle filim yapamıyoruz dedim, siz nasıl yapıyorsunuz? Biz halkımızı böyle yetiştirmek zorundayız dediler. Biz de halkımızın kahramanlık ruhunu taze tutacak bir biçimde neden filimler yapmayalım? Ama aptalca değil. Biz Osmanlı tarihine baktığımız zaman sömürüye dayanan bir düzen görmüyoruz. Tarihimizde Osmanlı-Türk devleti, nereye el atmışsa, orayı kurmuş, geliştirmiş, yüceltmiş bir devlet. Biz onun sömürücülüğünü kabul etmemeliyiz. Biz, Fatih'i, Yavuz'u, Kanuni'yi nasıl inkâr edebilir ve inkâr edilmesine taraftar olabiliriz? Bana imkân verseler, Kasımpaşa sırtlarındaki Fatih'in yerine kızaklar yaptırırım, turistler için. 50-60 m. büyüklüğünde Fatih'in kılıcını kaldırmışkenki heykelini dikerim. Hatta oraya gemiler koyarım. Turizm yoluyla onu politikama koymuş olurum. Devir kapamıştır derim. Yabancılar Fatih'i tanımıyor. Şimdi oralar ne kadar pis!

PINAR — Sosyal gerçekçilik akımı Türkiye gerçeğini ne oranda tesbit edebilmiştir sizce? Köycülük akımı şeklinde başlayan sosyal gerçekçilikle köy, doğru gerçekçi bir şekilde yansıtılabilmiş midir?

ŞEKEROĞLU — Türk filimlerinin belki yüzü aşkın bir kısmı köyü anlatır. Kimi doğru anlatır, kimi yanlış anlatır. Araştırma yaparak ortaya eser koyan da vardır; köylü aydınların yaptığı eser de vardır. Köylü filimlerde altın-gümüş tepelikle gezer. Köyde gerçekte böyle bir şey yok. Bence köylü tipini en iyi biçimde veren rejisör Metin Erksan'dır. Onun filimlerinde köylü temiz giyinişlidir, yırtık pırtık değildir. Tepelikli olan kadınlar yoktur. Köyü mümkün olduğu kadar gerçekçi bir biçimde vermeye çalışmıştır. O da Metin Erksan'ın anasının Diyarbakır'lı, dolayısıyla Anadolu'lu oluşundan doğmaktadır. Ay-

nı zamanda iyi bir araştırmacı ve Türkiye'yi çok iyi bilen bir insan oluşunun da buna tesirleri var. Bunun dışında bu mesele gerek sağ ve gerekse sol tarafından bir istismar konusu olmuştur.

PINAR — Türkiye'de problem denilince işçi, köylü, memur, aydın, halk, hasılı topyekûn Türk milletinin çözüm bekleyen dertleri akla geliyor. Sosyal gerçekçilikte millet kavramından tecrid edilmiş bir zümre meselesinin sözü edildiğinden problem, bütüncü bir kavranış yerine, tek yanlı anlama çabasına dayanmakta değil midir?

ŞEKEROĞLU — Topyekûn Türk halkının problemini tesbit çalışması oluyor. Bu, köylü-şehirli meselesi diye ayırt edilmemeli bence. O köylü olarak istismar konusu yapıldığı için köylü meselesi alınıyor. Yoksa büyük şehirlerimizde köylüden daha güç şartlar içinde yaşayan insanlar da vardır. Problem olarak da köyler değil, şehirli ele alınmalıdır. Bunun daha geniş bir açıklaması politik bir mesele olduğu için girmiyorum. Genellikle köy meselesi istismar edilmiştir. Zaten önemli olan şehirlerin ve şehirlilerin problemleri, sanayileşme meseleleridir. Türkiye sanayileşmenin eşiğindedir.

PINAR — Sosyal gerçekçilik akımının temsilcilerinin Türk halkına bakış açısı nasıl oluyor?

ŞEKEROĞLU — Genel olarak alırsak, bir pembe tül arkasından bakıyor sayıyorum. Bu, aydını, yazarıyla böyledir. Bu, bir tüllük yapıyor, tam gerçekleri görmek istemiyor. Biraz da yumuşatıyor. Bunun tersine olarak şu durum var: Pembe, sinema perdesi üzerinde kontrastlık, sertlik yapar. Bu rahatlık anlamına alınmasın. Memleket ölüyor bitiyor, bütün köylüler açlık, susuzluk içinde diyor. Tabii bir şehirde ölenlerin, sıkıntıdan patlayanların sayısı göz önüne alınmıyor. Meseleye bu açıdan bakınca bu gerçekçilik olmuyor. Mesele, Türkiye'nin meselesidir. Şehirli-köylü olarak değil, Türkiye'li olarak değerlendirmelere gitmek lâzım.

PINAR — Ulusal sinema konusunda bir hususa temas etmek istiyoruz. Ulusal sinema konusunda öncülük yapmak isteyen

rejisörler, Türk toplumuna klasik Marxist anlayışla bakmamakla bir merhale katetmiş bulunuyorlar. Fakat ortaya konan eserler göz önüne alınırsa, filmlerde tarihi maddecilikten tam bir kopuşun olduğu söylenebilir mi?

ŞEKEROĞLU — Bence oluyor. Çünkü bu bir yorum meselesidir. Siz öyle görürsünüz, bir başkası başka şekilde görür. Hele bugünün Türkiye'sinde. Hademe üşüyor diyorsunuz, hemen solcu diyorlar. Yukarıda filim oynatıyoruz, ezanla başladı filim. Bütün yabancı filimler kilisede başlıyor, Hıristiyan propagandası yapıyor. Ama bir ezan okunur, tamam. Hepsi çıktılar. Türkiye'nin gerçeği bu. Tabii her yerde cami var, her yerde ezan okunacak. Müslüman bir ülkedeyiz. Sabahleyin tam karşımızda ezan okunuyor ve onun sesi bana büyük bir haz veriyor. Çocukluğumdan beri ben buna alıştım. Buna karşı olmanın ben sebebini anlayamıyorum. Bir Hıristiyan propagandası var mıdır, evet.

PINAR — Düşünüş şekliyle tarihi maddecilik nazarı itibare alınmıyor diyebilir miyiz?

ŞEKEROĞLU — Kendileri ne düşünürler bilemiyorum. Ama ben böyle yorumlamıyorum. Kendileri belki öyle düşünebilirler. Ulusal sinema savaşını verenler kötü düşünse Marxist-Leninist olsaydı, ortada cascavlak kalmazlardı. Bunun bir gerçeği olmalı. Bunu kendileriyle konuşup anlaşmanız meseleyi daha sağlam bir neticeye bağlamak bakımından faydalı olur herhalde.

PINAR — Sinemayla toplum ilişkileri konusunda neler söylenebilir? Milli sinemanın, Türk toplumunun kendisine has (spesifik) özellikleri aksettirmesi gerektiği tezine iştirak ediyor musunuz? Ve sinemada aksedecek Türk toplumunun özelliklerini tesbit ederken milli bir bakış açısının zaruri olduğunu kabul ediyor musunuz?

ŞEKEROĞLU — Bunu savunuyorum. Kendi özelliklerini ortaya koymalı. Kişi olarak bile bir filim yapılsa, diyelim ki Ahmet yapmış olsun. Bunu Ahmet yapmıştır ama Ahmet'in görüşüne göre Ahmetçe yanaıtılmış bir filim olacaktır. Türk insanının yansıtıldığı filim de milli karakteri olan bir filim olacaktır. Milli bakış açısının zaruretini de kabul ediyorum. Başka görüş açısını uygulayanlar da var. Bunlar halka bir yabancı gibi bakıyor ve yabancı kültürünü halka vermeye çalışıyorlar.

PINAR — Türk toplumunun dertlerine çeşitli şekillerde bakılıyor. İki misal üzerinde konuşalım. Birincisi prometeuscu bakıştır. İkincisinin prensipleri ise şöyle belirlenebilir: Türk toplumunu meydana getiren, moral, siyasi, ekonomik ve kültürel değerlerle, Türk toplumunu başka toplumlardan farklı kılan tarihi şartları kabullenmek ve Türk toplumuna bakışta bunları tesbitinin temel şartı saymak.

ŞEKEROĞLU — İkinci söylediğiniz bakış açısı tarafındayım. Onu kabul ediyorum.

PINAR — Hâl böyle olunca, Prometheuscu bakışın zaruri bir neticesi olan Marxizm de Türk toplumunun meselelerini ortaya koyup, buna doğru çözüm yolları getirmede sağlam bir ölçü olmuyor?

ŞEKEROĞLU — Bu politik bir soru. Buna cevap vermek istemiyorum. Fakat görüşüm açıktır. Gerilerde açıkladım sanıyorum.

PINAR — Türkiye sinemacılığının iktisadi bakımdan kriz, filimlerin konusu bakımından ise tartışmalı bir ortama girmesinin sebepleri neler olabilir? Halkın filimler içinde yaptığı tercih ve aydınlarımızda Tanzimattan beri bağlanılagelen fikirlerde şüphe uyanması, Türkiye sinemacılığını etkileyen hususlar olabilir mi?

ŞEKEROĞLU — Henüz halk işin farkında değil. Halk bizim bu tartışmamızdan tamamen habersiz. Şüpheli değil. Mali kriz başka yerlerden geliyor. Teknik imkânsızlıklar; yabancı filmin pazarı paylaşması ve en büyük payı alması devletin korumaması, daha çok. Sinemadan kazananlar sinemaya yatırmalı. Ben Türkan Şoray'a sordum: Sinemadan bu kadar para kazandın, sinemaya yatırım yapmayı düşünmüyor musun diye. Hiç olmazsa bir laboratuvar kurmalı sinemayla ilgili teknik öğretim imkânı hazırlamalı. Kriz devam edecektir. Sinema, hürriyeti az olan bir san'at. Türkiye'nin meselelerini ortaya koymak bir yerde suç oluyor. Komşularımız aleyhine filim yapılamıyor. Bizim en fazla tarihi filme ihtiyacımız var. Tarihi filim yapamıyoruz. Kahramanlıklarımızı, tarihi gerçekçilikleri göstermek lâzım. Tarihi filim diye düşmanın kim olduğu belirsiz İstiklâl Savaşına ait filimler yapılıyor. Hiç bir filimde denilebiliyor mu Çanakkale'de 400 bin Türk askeri öldü diye. Osmanlı'da diyorlar, fakat asıl sömürü düzeni batıda. İngilizler Türkler aleyhine filim yapıyor. Biz hiç bu konulara dokunamıyoruz. 3 bin metrede filmi bitireceksin deniyor. Zaten 3200 metre tutuyor gösterilen filimler. Amerikan uzun metrajlı filimleri 5 bin metre. İran bir filmi 30 bin metreyle çekiyor. Olmaz bunlar haliyle.

PINAR — Teşekkür ederiz sayın Şekeroğlu...

Mehmed Emmi'nin Arzusu

Cafer Marangoz

İnsan, istemese de ister iyiyi, güzeli,
Fakat Mehmet emmi başka;
Çatlak çatlaktır O'nun dudakları
Güzeli istemekten.
Gözlerinin yorgunluğu, sabırsızlığı,
Hep beklemekten.
Bir güler yüz, bir tatlı dil,
Öz köküne yakınlık aydınlarından,
Arzusu yok başka bundan ileri..
Her an bir bahar olur gönlünde O'nun
Elele, gönül gönüle,
Komşulariyle.
Bizans'a karşı Malazgirt'te dövüşür,
İstanbul surlarına sancak diker Hasan'la.
Bazan akıncı olur, Berlin'de, Viyana'da,
En çok sevindirir O'nu,
Neferi olmak huzurlu bir ülkenin...
Sevinci uzun sürmez yazık ki,
En tatlı yerinde tefekkürün,
Asırlar geçer gözlerinin önünden,
Görür; başın gövdeye yabancılaştığını.
O an;
Keskin bir kılıç gibi gerçek,
Ayırır O'nu arzularından,
«Neye yarar başsız adam?» diyerek
Bir anda ERİR,
ÇÖKER, BİTER.

HOROZLAR

M. Ali TAŞÇI

Her adımlarını atışta, başlarını, bir ileri bir geri gururla götürüp getiren horozları sever miyim, bilmiyorum? Şüphelendikleri veya aradıklarının bulunduğu tarafa, kafalarını çevirip, tek gözleriyle dürbünle bakar gibi baktıklarını gördükçe onlara, kızarım veya hoşlanırım mı bilemem? Ama yine de onların aniden ürküp korkak kanat çırpışları arasında hoplayıp kaçışlarını görmek, içimde horozla ilgili duygularımı kabartır. Sıcak yaz sabahlarının serin başlangıcında, asmayla akasyanın karışık gölgesinde sandalyemde otururken, avludaki tavuklarla horozların dünyasına dalarım. İnsanların, hayvanlara hep kendi isteklerini tatmin gözüyle baktıklarını düşünürüm. Bilirim ki, bir çoğumuz, onların dünyasını düşünmez. Hayat dolu şu horozlar, çoğumuza, etli ve derisinden yağı damlayarak dönen, iştah açıcı bir manzarayı hatırlatırlar. Sabahın ilk habercisi horozlar, köyler için aydınlığın müjdecisidirler. Köylerde, ilk öten horoz, ve bununla kalkan insan sevilir. Şehirler, bütün hareketinin sönüp, genizi yakan sisle uyuşukluğun içinde yüzerken köyler, horoz nağmeleri ve ezanlarla yeni bir güne başlarlar. Temiz, dipdiri, canlı bir güne.

Horozdan bahsedildiği zaman, Hoca'nın Akşehir oğlanlarıyla hamam sefası aklıma gelir. Horoz ibikleri bana, eski Roma ve Mısır askerlerinin miğferlerini hatırlatır.

Bizim, afacan mı afacan bir horozumuz vardı. Evdeki tavuklara çektirmediğini bırakmazdı. İri pençeli, kalın ve sivri mahmuzlu geniş göğüslü, kocaman kocaman telekli horoz bey, etrafındaki zavallı bir kaç tavuğa tepeden bakardı. Öyle ki tavuklar, onu görünce yollarını değiştirirlerdi. Uzun telekli kanadını, mahmuzuna doğru gererek bir yan döndü mü tavuklar, kurtarabildikleri tüylerini kâr sayarak kaçarlardı. Bazen eskaza horoz beyin aldatıcı yem çağırışı seslerine konmaya görsünler, halleri dumandı. Sabahları ilk işim zavallı tavukları kurtarmak için onu, avludan dışarı kovalamak olurdu. Nihayet horoz bey, kendisini o kadar cesur ve kuvvetli gördü ki, kama gibi gagalarıyla küçük kardeşimi ve komşu çocuklarını kekmeye başladı. Azmıştı... Bir akşam sofrasında az geldi. Onun kesildiğine o kadar sevinmiştim ki. Lâkin aldanmışım. Bir müddet sonra, horozdan kurtulan bizim tavuklar, miskinleştiler. İşleri güçleri, küllükte yan yatıp, ayaklarıyle kanatlarının aralarından kül çıkararak eşinmek oldu. Yürümeleri yavaşladı. Hallerine acaiplik geldi. Adeta uyuz oldular. Güneşli duvar diplerinde, başlarını çevirmekten aciz, tembel tembel yattılar. Sık sık da horoz gibi birbirlerinin üstüne çıktılar.

Horozsuz tavukların, bu derece garipleşmelerinden sonra, tavuksuz horozların acaipliklerine rastladım. Köye bulaşıcı bir tavuk hastalığı gelmişti. Köylü, tavuklara kıran girdi, diyordu. Her seferki gibi bu sefer de veteriner beylerin teşrifi yoktu. Tavukların hepsi aptallaştı. Hareketlerini kontrolleri ortadan kalktı. Tüylerinin renkleri soldu. Gözleri donuklaştı. Ağızlarından kara su geldi. Dengelerini kaybettiler. Gagaları tanelere doğru dürüst vuramadı. Sularını içemez oldular. Köylüler su çanaklarına göktaş attılar. Suda eritilmiş aspirinleri tavuklara zorla içirt-

Desen: Bekir ÜRETEN

YOLCU

Dur gitme! Bekle yolcu... Olalım can yoldaşı,
Hep bir ülkü altında delelim dağı taşı,
Yetti horlandığımız kalmadı hiç tahammül,
Güller feryat ediyor gelmedi diye bülbül,
Koş hayat kavgasına yalın ayak, baş açık,
Geçit dar, şartlar çetin, yollarımız dolaşık.

İbrahim Coşkun

tiler. Gagalarına taneleri elleriyle teker teker koydular. Yine de her sabah tüneklerinden düşmüş tavuk ölüleriyle karşılaştılar. Tufan gibi gelen hastalık, bütün tavukları götürmüştü. Artık horozlar ötmüyordu. Minnacık civcivler yoktu. Tavukların yumurtladıktan sonraki gıdaklamalarından eser kalmamıştı. Çocuklar, yumurtaların sıcaklığını avuçlarında duya duya okşayamıyorlardı. Sığır otlatırken azıklarına, pişmiş yumurta götüremiyorlardı. Köye gelen Ahmet çerçinin sandığı etrafında bembeyaz ve ara sıra kanlı yumurtalar sıralanmıyordu. Çocuklar, düdük, şeker, sakız alamıyorlar, ballı badem, bisküvi, kofret yiyemiyorlardı.

Köylü, ihtiyacı olan şeyleri ucuz ve kolay yoldan, bol şekilde kendisi üretebilirse bahtiyardır. Yoksa, ektiği arpa buğdayla ihtiyaçlarını karşılama, bir yıl boyu tırnakları söküllürcesine, ömür tüketerek, çalışıp, hasat sonunda borçlu çıkan köylü için mümkün değildir. O, çorabını, çakşırını, kazağını, beresini koyunun yününden yapar. Aldığı lastik ayakkabı altı ayda yırtılırsa, ikincisini alması çok zordur. Hayatında yeni elbiseyi evlenirken görür. Koskoca bir ömrün tatlı günlerinde, damatlıklar sandıklardan, «aman dikkatli ol, eskimesin!» diyerek çıkartılır. Damatlığı giymek, aileye bir başka heyecan verir. Hayatın cenderesinde, işte böyle binbir mihnetle yaşayan köylü için tavuksuzluk, düşünülemiyecek bir şeydir. Ölen her tavuk, öküzünü kaybetmiş gibi acı gelir ona. Yağını, tuzunu, şekerini, gazını pazardan sattığı yumurtalarla alır. Çoluk çocuğuna bile yediremediği yumurta, pazar ihtiyacını karşılar. Tiryakiler için bir tavuk,. bir sigara fabrikası demektir. Kesenin cebe yük olup, öbür sokakta sigara içenin dumanının, burnuna burcu burcu koktuğu zamanda, oğlanla bir yumurta gönredip te bakkaldan alınan bir paket garip öldüren (1), dizlerinin dermanı, gözlerinin feri olur. Paketin yeşil yazıları, yeşil Bursa gibi hoş gelir. Karakış kararıp çöktüğünde yahut sarı sıcak sarartıp kavurduğunda baş ağrısı için, bir yumurtasiyle aldığı aspirin, doktora gitmenin yerine geçer. Onun gözünde aspirin, bütün ağrıları dindirir. Köylünün hayatı böyledir. İneği, tavuğu, kedisi, köpeği, koyunu, keçisi, merkebi üremeyen, çoğalmayan evde, bed bereket kalmaz denir. Mal canın yongası denir. Malı çok olan köylünün keyfi yerindedir.

Büyük bir felâket gibi gelen tavuk kıranından arta kalan, küllüklerde, mahalle aralarında ve köyün etrafındaki derelerde,

(1) Üçüncü sigarası.

karıncaların kıvıl kıvıl kaynadığı, yığın yığın tozaklar, telekler ve tavuk iskeletleri oldu. Bu köy çapındaki cihan harbinin badiresini, sadece bizim sağ ve sol komşuların ikişer horozu atlatmıştı. Etraf ışırken başlayan nağmelerin yerini, dört tek horoz sesi doldurmaya çalışıyordu. Artık köy odalarında, ölen namlı horozların hatıraları yâd ediliyordu.

Köylü, günlerce beklemeden kolları sıvadı. Komşu köylerden yumurta tavuğu ve kuluçka tavuğu alındı. Bazısı da ziraattan civciv getirtti. Şimdi köyde «Köy tavuklarının civcivi mi daha çabuk yumurtlayacak, yoksa ziraat civcivi mi?» meselesi söz konusuydu. Bir müddet sonra ziraatçiler büyük bir oyuna düştüklerinin farkına vardılar. Ziraatten, yumurta tavuğu olur diye verilen civcivlerin, hepsi horoz çıkmıştı. Zirâ bu civcivlerin tavuk olacakları, çiftliklere satılmıştı. Dereden korkan başım, tepeden ışık gelir misali köylü, kırandan kurtuldum derken yumurtasızlıkla karşı karşıya kaldı. Bir sene yumurtasız geçecekti artık. Habersiz ve ani gelen misafire çabucak mıhlama yapılamıyacaktı. Kadınlar yemek pişirmek için uğraşacaktı.

Ziraatçilerin arasında, bizim ev de vardı. İlk sıralar, karşılaştığımız bu oyunu, bütün köylü gibi biz de hazmedemedik ama zaman üstüne sünger çekince ben, sevinmeye bile başladım. Öyle ya, tavuksuz horozlar ne yapacaktı? Ben beklerken ne oldu biliyor musunuz? Bizim horoz delikanlılarının gönlü, mahalle tavuklarına düştü. Hafif meşreplikleri, beyinlerine vurdu. Akşamları bile eve dönmeyi unuttular. Bana da her akşam, falanca yerden ikisini, filanca komşudan üçünü toplayıp getirmek düştü. Zamanla işi o kadar ilerlettiler ki mahalleye şan oldular. Sabahleyin erkenden, tavuklu komşuların kümesleri önüne, daha komşu kümesi açmadan damlamaya başladılar. Bizim alımlı ve çalımlı horoz beyleri, flört hayatı yaşayıp, randevü evlerine pür devam iken olanlar oldu. Sağ ve sol cenah komşularımızın, badire atlatan çifter horozları, kendilerinden önce tavuklara sahip çıktıkları için bizimkileri kıskanıp, sağlı sollu hücum ve akınlara başladılar. Artık bizimkiler, avludan dışarı çıkamıyorlardı. Çok seviniyordum. Zirâ horoz arama meselesi, ortadan kalkıyordu. Fakat komşu horozlar, tavukları tam tasarruf gayesiyle işi o raddeye getirdiler ki bizimkiler, artık tavuk gibi korkak duvar diplerinde, odun aralarında, ahırda saklana saklana gezmeye başladılar. İbikleri yara bere içinde kaldı. Beyaz tüyleri kana bulandı. Avlunun yemlerini dahi komşu horozlar yiyordu. Zavallıların hallerine acıdım. Yardım etmeye karar verdim. Lâkin saldırıyı nereden önleyeceksin? Avlu duvarı alçak, dam öylesine, ahırdan geçmek mümkün, küllükle avlu kapısından vız gelip tırıs gidiyorlar. Bir-iki gün komşu horozları, kovalamış isem de baş edemeyip, boş verdim. Bizimkilere de kızıyordum. Zirâ, on beş tane olmalarına rağmen, dört horoza, hatta birisi çelimsiz olduğu için, üç buçuk horoza pes etmişlerdi. Avluyu falan hepsini teslim etmişler, tavuk gibi başları eğik dolaşıyorlardı. Günlerce köle gibi yaşadılar. Bir müddet daha böyle devam ederse, hayatlarından endişe ediyordum doğrusu. Lâkin bir sabah, çığrışmalar duyup penceremden baktığımda; gözlerim faltaşı gibi açıldı. Hayret verici bir manzaraydı. Koskoca bir meydan muharebesi olmuştu sanki. Bizimkiler komşu horozları, önlerine katmış, avluda dört dolandırıyorlardı. Etrafta ve çoğunun ağzında, tüyler, telekler vardı. Avlu çapında üçüncü dünya savaşı, bütün hiddet ve şiddetiyle devam ederken bizimkiler, bazen dördünü de önlerine katıp kovalıyorlar, bazen de yetiştiklerinin üzerine bir gurubu çullanıyordu. Muharebe meydanından, komşu horozlar yenik, yorgun, bitap çekildiler. Bizimkiler de ilk defa avluda, toplu halde eşelendiler, ötüştüler, dolaştılar. Ben bütün gün, kadın-erkek münasebetlerini iyi ayarlayamayan cemiyetlerdeki buhranın da buna benzediğini düşündüm...

Ertesi gün babam, komşu köyden, bir çok yumurta tavukları getirdiğinde, hayat normale avdet etmişti...

Bizanslaşan Çağımız ve Fetih

Veli ŞİRİN

Fetih Etrafında

İstanbul'un fethinin üzerinden beş asırdan fazla zaman geçmiş bulunuyor. «Labarum»un (1) «Sancak-ı Şerif» önünde eğilişinden günümüze kadar tam 520 yıl geçti. Ulubatlı Hasan'ın gür ve çağlar değiştiren sesi bize kadar ulaşmış bulunmaktadır. Denize atını, karaya gemisini süren Büyük Fatih'in dehâsı çağları hâlâ önünde baş eğdiriyor.

Tarihin bu müstesna hâdisesini hatırlamak ona lâyık bir toplumun hakkı sayılırsa, bu kutlama hareketine ne derece lâyık olduğumuzu kendimize sormalıyız...

İstanbul'un fethinin nasıl olduğu veya kuşatmanın ne şekilde cereyan ettiği yazımızın konusu değil. Bu bakımdan biz, fethin nasıl olduğu sorusuna cevap aramaktan çok, bizzat Fetih üzerinde duracağız. Fethin çağımızla olan bağlantısını arayacak, başlıktan da anlaşıldığı gibi «fetih ve çağımız» meselesini deşeceğiz.

Tarih bilgisini, statik bir biçimde hâdiselerin nakli olarak kabul yerine, geçmişin bilgileri yahut malzemeleri ile, insanlık ufkunu tarassut eden bir bilgi olarak kabul, ancak bize toplumumuz veya insanlık için beklenilen faydayı temin edecektir. Tarihin bu biçimde bir mânâlandırılması, onun, eski anlayışların tam tersine bir «mâzi bilgisi» değil «istikbâl bilgisi» olduğu neticesine götürecektir. Bu açıdan, elbette, tarihi hadiselerle günümüz arasında bir bağ kurulmalı ve toplumların gelecekleri daha iyi hazırlanmalıdır. Fetih incelenirken bu husus gözden uzak bulundurulmamalıdır. Ve şu düşünülmelidir: Fetih, çağımıza yeniden ne kazandırabilir?

29 Mayıs 1453'deki hâdise sadece bir şehrin alınması mıdır? Elbette hayır! 1453'de değişen bir şehrin sahipleri değildir. Tarihin bize bildirdiğine göre, 1453'de değişen bir çağdır, değişen bir düşüncedir, bir zihniyettir. İstanbul'un fethi hâdisesi, insanlığa yeni bir çağla beraber yeni bir anlayış ve düşünce getirmiştir. İşte, zaten bu düşüncedir ki yeni bir çağı getirmiştir.

Klâsik tarih tasnifine göre Orta-Çağ Batı Roma'nın 476'da yıkılışı ile başlatılır. Bu tarih dilimi Batı (Avrupa) için buhranlı bir dönemdir. Elbette bu anlayış genişletilerek, Orta-Çağda bütün insanlığın karanlıklar içinde olduğunu kabul hatalı bir davranıştır. Orta-Çağ Avrupa için bir karanlıklar çağıdır. «Endüljans» satışlarından, «Engizisyon» mahkemelerine kadar; papaz sultasından, ağaç kökleri yemeğe kadar bir çok misaller verilebilecek olan Avrupa Orta-Çağı, gerçekten bir karanlıklar çağıdır. Avrupa insanı böyle bir çağdan kendisini kurtaracak bir kurtarıcı beklemek durumunda idi. Özetle belirtelim ki, Fetih öncesi Bizans gibi Avrupa da kurtuluş bekleyenlerle dolu idi. Nasıl, Bizans halkı «Katolik külâhı yerine Müslüman sarığı» görmek istiyor idiyse, Orta-Çağın buhranlı toplumları da aynı şekilde adalete susamışlardı.

1453'de Fetihle yıkılan çağ işte bu Orta-Çağdı. Bu çağda Müslüman-Türk dünyası ve İslâm âlemi, dışındakilerin hayranlıklarını çeken bir hayat sürüyordu.

(1) **Labarum:** Üzerinde Hz. İsa'nın işareti bulunan, Bizans İmparatorluk bayrağı.

Kurulan «Yeniçağ» işte insanlığa, bu özledikleri hayatı takdim etti. Bu hayat, kurutulmuş İstanbul'a can verdi. İnsanların Fetih öncesi sönük ve donuk gözleri, Fetih'den sonra ışıl ışıl ve canlı idi.

Bizans köhnemiş, Bizans çökmüş, Bizans çürümüştü. Ülkesinde; hile, desise, entrika, sefâlet ,açlık, zulüm, işkence, ihânet alıp yürümüş ve buhran, ızdırap kat kat olmuş, İmparator ve ülkesi zaten tarih tarafından da tasfiye edilmişti. Sefih Bizans yaşamakta haklı değildi. Bunu, imparatorluk hanedanından, fethi yaşamış olan Prens Dukas şöyle ifâde ediyor: «Her milletten fazla haksızlık yaptık ve bize her ne yaptı isen, hakiki ve âdil kararınla yaptın Tanrım» (XLI, 192) (2)

Fatih ve Fetih ordusu, Bizans hakkındaki tarihin bu tasfiye kararını tatbik ettiler.

Bizans, gayri-insani bir hayat tarzını temsil ediyordu. Vesikaların, Bizans'ın hayatı hakkında bize bildirdiği vakaları tavsifte, «gayri-insani» kavramı daha yumuşak kalmaktadır. Bu hayat tarzı, daha fazla insanoğlunun sırtında taşınamazdı. Karşılaşan iki kuvvetten, Bizanslılar geride kalmakta ve kaçmakta; İslâm peygamberinin kutladığı o Fetih askeri ise öne atılmakta ve fazilette yarışıyorlardı. Ve Bizans, zaten tarihin akışına uyamamış, tasfiye olmuştu.

Çağımız Üzerine

Çağımızda insanlık ne haldedir? Mutlu mudur? Bünyesine uygun bir hayat yaşamakta mıdır? Bu soruların cevabı tek kelimedir: Hayır!

Çağımızda, harpler, zulüm, sefâlet, istismar alabildiğince yayılmaktadır. Belki, Bizans'ın sefih hayatına taş çıkartacak bir derekeye düşmüştür. Çağımızda insanlık üzerindeki zulüm daha sinsice ve daha plânlıdır. Bu yönüyle Bizans'ı geçmiştir, denebilir. Sadece bazı insanların değil, toplumların iradeleri ellerinden alınmıştır. Teknik gelişmeye paralel olarak, zulüm vasıtaları da günümüzde gelişmiş bulunuyor.

Günümüz dünyasında, toplumların geleceklerini düzenleme hakları ellerinden alınmıştır. En açık şekliyle petrol örneğinde görüldüğü gibi, çağımızda toplumlar kendi elleri altındaki vasıtaları kullanmaktan alıkonulmuştur. Ve günümüzde insanlığı ahtapot gibi saran zâlimler, fetih devrindeki Bizans gibi pek açık değildir. Çağımız gayri-insani hayatının temsilcileri kaçak döğüşmektedirler. Bu haliyle bu günün buhranı, fetih devrine göre daha zorlu ve şiddetlidir. Ayrıca buhran bütün bir insanlığı kaplamak üzeredir.

Günümüzde insanlık, buhranı bütün mesâmmâtında duymaktadır.

Fetih ve Çağımız

Fetihle çağımız arasında kurulacak bağlantı bu yöndendir. Yani, çağımız, Fetihle kapanan çağa benzemektedir. Nasıl, çürümüş Bizans tarih tarafından tasfiye edilmişse, gayri-insani hayat tarzı yıkılmışsa, tarihin akışı böyle çağları daima tasfiye edecektir. Bu noktadan hareketle şöyle diyebiliriz: Gelecek günler, insanlık için mutlu günler getirecektir.

Kısaca ifâde edersek Fetihle çağımız arasındaki bağlantı, çağımızın yeni bir fethe ihtiyacı noktasında toplanmaktadır.

Günümüzde buhran içinde kıvranan insanlık, kendisine uzanacak şefkatli bir elin ve adaletin özlemi içindedir. Gayri-insani sistemlerin, hayat tarzlarının insanoğlunu mengene içine aldığı çağımızda, belki, bu mengeneleri parçalamak için Fetih ordusunun «Şahi» (3) leri gerekecektir.

Tarihin akışının müsamahası yoktur. Bu akış insanlık ve toplumlar için kurtuluşa doğrudur. Bu akış yeni fetihlere ve yeniden fetihlere doğrudur. Fetihler insanı kuşatan kalın surları dağıtacaklardır.

Çağımız yeni bir fetih beklemektedir. Asırlardır devam eden «Şark-Garb» kavgasında, hamle sırası fatih milletin torunlarındadır.

Çağımız eskimiştir; insanlık için yeni bir çağ gerekmektedir. Ve **«Yeni bir çağ için yeni bir fetih»** lâzımdır.

---

(2) Yılmaz Öztuna, **Türkiye Tarihi**, İst. 1964. c. III, s. 215.

(3) «Şahi»: Fatih'in döktürdüğü en büyük top.

Hikâye

ATEŞ DANSI

M. Akif AK

Babasının ölümünü zor hatırlamaktaydı. Annesinin dediğine göre o zamanlar üç yaşındaymış. İstanbul kışlarının sisli bir gününde, bir kaç adamın omuzlarında bir tabutla çıkıp, Zincirlikuyu mezarlığına doğru ağır adımlarla yürüyüşleri; muhayyilesinde henüz teşekküle başlayan çocuksu hülyalarının, yerlerini birden bire upuzun bir yalnızlığa ve öksüzlüğe terkedişleri; Muallâ'nın ilk çocukluk yıllarından hafızasında kalmış olan sisli ve bulanık hatıralardı.

Şimdi onyedi yaşında bir lise öğrencisi idi. Beşiktaş Kız Ortaokulu'nun ikinci sınıfına kadar üstün başarılarla gelmişti. Fakat ne kazandığı başarılar, ne öğretmenlerinin, ve arkadaşlarının iltifatları, onun hep bir köşede yalnız ve küskün durmasına, tenha yerlerde gizli gizli ağlamasına mani olamıyordu. Muallâ hep bir tarafını eksik hissediyor ve kendini tek kanatlı bir kuşa benzetiyordu. Bütün arkadaşlarının akşamları okuldan eve dönüşlerinde sevinçle boyunlarına sarılıp, «Baba!» «Babacığım!» diyecekleri kimseleri vardı. Ama O, kendini bileliden beri yalnızlığın, himayesizliğin hele bir kız çocuğu için korku ve endişe dolu ıssız çölünde, «Baba» mefhumunun emniyet ve kuvvet bahşeden varlığından mahrum kalmıştı ve yine öyle kalacaktı.

Şaziye hanım Muallâ'nın annesiydi. Onunla birlikte yaşar, kaderini onunla paylaşırdı. Yıllar yılı babasız ve erkeksiz kalmış yuvalarında çoğu zaman sarmaşdolaş olur ağlaşırlardı. Şu dünyada yalnızlıkların en acısını çekiyorlardı. Hiç kimseleri yoktu. Ama herşeye rağmen Şaziye hanım, eşsiz bir anne şefkati ile onun üzerinde titrerdi. Okula göndermişti. Eline geçen paranın çoğunu onun için sarfederdi. Giydirir, kuşandırırdı. Ve sadece O kırılmasın, üzülmesin, yanlış anlamasın diye hiç evlenmemeye ahdetmişti. Bu sebepten kocasının ölümünden sonra, geçimlerini temin etmek için çalışmak zorunda kalmış ve Sirkeci Gar'ında temizlikçilik yapmaya başlamıştı. Fakat Şaziye hanımın aldığı maaş, oturdukları evin kirasına zor yettiği için onlar yarı aç, yarı tok yaşamaya tahammül ediyor ve durumlarını hiç kimseye anlatmıyorlardı.

Muallâ onyedi yaşının gençliği, olgunluğu ve güzelliğiyle, ağırbaşlılık ve utangaçlığın derin sihrini meczetmiş, gerçekten güzelliğinin asaletine sahip çıkan bir karakterde idi. İbrişim gibi düzgün ve altın sarısı saçları, büyük ve yeşil gözleri, biraz zayıf ve mevzun vücudu, durgun haliyle dikkati çekiyordu. Yüz hatları hiç bir makyaja lüzum hissettirmeyecek şekilde tabii renklerle bezenmişti. Muallâ bambaşka dünyalar gizliyordu bakışlarında...

O ortaokulun ikinci sınıfında okurken takvimler 1947'yi gösteriyordu. Son yıllarda Maarif Bakanlığının emriyle okullarda izci teşkilâtları kuruluyor ve bu teşkilâtların yaz aylarında kamp yapmaları ile ilgili tamimler gönderiliyordu. İşte Beşiktaş Kız Ortaokulu İzci Teşkilâtı'nın Cevizli'de kamp yapma kararı da bu tamimlere dayanmaktaydı. Annesinin gayretleri ile Muallâ da izci takımında yer almıştı. Ama kampa katılmayı, kaynağını keşfedemediği bir takım ilcaların tesiriyle reddediyor, istemiyordu. Arkadaşları ise onu zorlamaktaydılar. Öğretmenleri de ıs-

FETHİ ANARKEN

Bizans çağda bir leke çağ Bizans'ta yorgundur.
Tuna'da coşan dalga Marmara'da durgundur.

Asırlardan emanet sultanlardan buyruk var
Yüce divan kurulur fetihtir en son karar

Ellidört gün süreyle Bizans kanlı düş görür
Fatih suya at sürer donanma yerden yürür

Nal sesiyle bir deniz baştanbaşa yarılır
Halic'in zincirleri şafak vakti kırılır

Şu toplar birer Fatih, donanma Süleyman'dır.
Burçlara sancak diken Ulubatlı Hasan'dır

Cenk türküsü çalınır, cengâverler yarışır
Göklerde tekbirlere top sesleri karışır

O fetih bir tarihin en haşmetli anıdır
Yaşlanmış köhne zulmün duyulan son çanıdır

Tuğların gölgesinde ilerlerken Fatihler
Uhrevî bir âlemde ezan zafer müjdeler

Marmara cuşa gelir Ayasofya gülümser
Bir zaferi kucaklar sevinçle dolan gökler

O fetihle bir anda zaman sanki bölünür
Mayıs yirmidokuzda çağ Bizansla gömülür.

Nebil ALPASLAN

rar ediyordu. Mualla vaziyeti annesine açıkladı. O da kampa taraftar çıktı. Fakat annesi, doya doya sevinç ve neş'e tatmamış olan kızının böyle değişik ve zevkli bir şeyle, hiç değilse acılarını ve sıkıntılarını biraz unutur diye düşünmüştü. Mualla çaresiz, gidecekti.

Gidiş gününün sabahı annesi O'nu gelinlik bir kız gibi itina ile giydirdi. Süsledi. Bu sabah daha başka bir sabahtı. Senelerdir ızdırapların, felâketlerin ve yalnızlığın korkunç atmosferinde boğucu bir hayat yaşayan bu iki bedbaht varlık bu sabah daha değişiktiler. Gülümsüyorlardı...

Şaziye hanım, Mualla'nın bu derece güzel olduğunun farkına bu gün daha iyi varmıştı. Ucuz ve basit de olsa, Mualla yeni elbiselerinin içinde, masallardaki peri güzelini andırıyordu. Mualla bu sabah yeni açmış taptaze bir gül gibi; güzelliğinin ihti-

şamını, cazibesini ve büyüleyiciliğini daha da artıran olgun ve mağrur br tarzda gülümsemekteydi.

Fakat bütün bu sevinç, Muallâ'nın annesinin eline kondurduğu veda öpücüğü ile son buldu. Sanki bu öpücük her ikisinin de göz çeşmelerinin vanasını açan sihirli bir eldi. İki zavallı, mutluluğu biraz yakınlarında hissettikleri bu güzel günde, gözyaşlarını tutmak için çaba sarfettiler ama başaramadılar. Anne-kız bir daha ağlaştılar. Bu ayrılık onlara garip geliyordu. Sebebi meçhul bir korku içindeydiler.

Beşiktaş Kız Ortaokulu İzci Takımı'nı taşıyan araba, Cevizli'ye doğru ilerlerken Muallâ arkadaşları gibi neşeli görünmek için kendini zorluyordu.

• • •

— Himalaya! Himalaya!.. Bozambo! Bozambo!.

Geceyarısı geçeli hayli oluyor. Cevizli sahilindeki izci kampından trampet sesleri, boru ötüşleri ve genç kız çığlıkları, bağrışmaları işitiliyor. Kapkaranlık geceyi alevleri ile kızıla boyayan bir ateş, kamp çadırlarının orta yerinde çatır çatır yanarken, saçtığı ışıktan etrafındakileri iyice görülür hale getiriyor.

Ateşin etrafında oynayan, dönen bazıları var. Bir grup genç kız elele tutuşmuşlar, biraz ilerde çalmakta olan trampetin ritmine uygun ayak ve vücut hareketleriyle ateşin etrafında biteviye dönüyor, dönüyorlar... Bir grup da onları seyrediyor. Erkek öğretmenler de bunların arasında... Yarı açık ağızları, iyice açılarak ateşin ışığı ile parıldamakta olan gözleri ile öğretmenler, kendilerinden geçmiş bir vaziyette danseden kızları seyrediyorlar.

Kızlar çırılçıplak denecek derecede açık. Üzerlerinde sadece bir mayo ve sütyen bulunuyor. Hatta bir tanesinde bunlar da yok. «Ateş Dansı»nda «Yılan Kadın» denen kız idi bu... Ve genç kızlar hep bir ağızdan bağırmalarına devam ediyorlar...

— Himalaya! Himalaya!.. Bozambo Bozambo!

Öğretmen oyunu durdurdu. Titrek bir sesle konuştu. Biraz önce gözlerinde beliren ürpertici duygular sesine aksetmiş gibiydi.

— Haydi siz giyinin artık.

Sonra yan taraftaki öğrenci grubuna dönerek:

— Hülya, Ayşe, Meral, Asuman ve sen Muallâ. Hadi sizler soyunun şimdi. Muallâ, sen «Yılan Kadın» olacaksın.

Diğer arkadaşları hemen soyunmaya koyuldular. Muallâ ise donmuş gibi duruyordu. Öğretmen Muallâ'ya yaklaştı.

— Hadi ne duruyorsun sen de soyun.

Muallâ hiç bir şey söyleyemedi. Öğretmen daha da yaklaştı. Muallâ'nın koluna yapıştı. Temasın verdiği hayvani hazzı şuurunda tattığını ifade eden bir göz kapayışından sonra, parmaklarını iyice bastırarak bu yumuşacık kolu sıktı. Muallâ garip bir ürperti hissetti. Ceryana kapılmış gibi tepeden tırnağa vücudunu titreten bir akım geçiyordu sanki. Daha fazla dayanamayıp, kolunu bu tehlikeli mengeneden kurtardı.

— Soyun diyorum. Haydi soyun.

Muallâ'nın birşeyler söylemek için açıldığı belli olan dudakları, hafif titremelerden sonra tekrar kapandı ve başını önüne eğen muallâ kızardı. Soyunan arkadaşları, ateşin etrafında hazırlandılar, Muallâ'yı çağırıyorlardı.

— Haydi Muallâ, seni bekliyoruz, çabuk!

Bu sırada biraz önceki «Yılan Kadın» Serap yarı giyinmiş bir halde sallana sallana Muallâ'nın yanına geldi. Ellerini Muallâ'nın düğmelerine uzattı ve düğmeleri çözmeye başladı. Muallâ hızla Serap'ın elini yakaladı. Öğretmene dönerek güçlükle ve yalvarırcasına:

— Soyunmadan oynasam olmaz mı acaba? diyebildi.

Bir gülüşme koptu. Gevrek bir kahkahadan sonra ciddileşen öğretmen,

— Hayır olmaz. Hem sen Yılan Kadın olacaksın dedi.

Muallâ kendini bıraktı. Artık orada değildi sanki... Serap ise bir taraftan soyarken öbür yandan yavaş yavaş bir sesle ayıplıyordu:

— Ne yapıyorsun sen Muallâ? Geldiğimizden beri hiç dansetmedin. Bu gece

kampta son gecemiz. Yarın İstanbul'a dönüyoruz. Nasıl kızsın sen? Ne olacak sanki soyunmakla?

Serap ustalıkla ve çabucak Muallâ'nın üzerindekileri çıkardı. Sonra:

— Hah oldu, işte. Hepsi bu kadar.

Peşinden de alt dudağını ısırarak:

— Ay! Ne kadar da güzelsin Muallâ! demekten kendini alamadı. Muallâ bir robot gibi, bir köle gibi artık sadece denileni yapıyordu.

Kısa bir fasıladan sonra bağrışmalar ve trampet sesleri yine yükselmeye başlamıştı.

— Himalaya! Himalaya! Bozambo! Bozambo!

Saat geceyarısından sonra üç sularındaydı. Ateşin kızıllığına şafağın kızıllığı karışmak üzereydi ve «Ateş Dansı» hâlâ devam ediyordu...

* * *

Kampın üzerinden bir hafta geçti. Bir gece, anne-kız aynı yatakta yatıyorlarken Şaziye hanım endişeli bir şekilde Muallâ'ya sordu:

— Neden uyumuyorsun kızım. Hem iyice de terlemişsin. Dur sana bir çay yapayım. Bir de aspirin at.

Yataktan kalktı. Işığı yaktı. Tam bu sırada Muallâ bir öksürük nöbetine tutuldu. Şiddetle öksürmeye başladı. Annesi yanı başına geldi. Korku ile ona baktı. Ve işte ne olduysa o anda oldu. Muallâ'nın ağzının kenarından tükürük ile birlikte kan sızıyordu. Öksürük biraz daha arttı ve beyaz yastık kırmızı lekelerle beneklendi. Dehşete kapılan Şaziye hanım Muallâ'ya sarıldı ve sesli bir şekilde ağlamaya başladı.

— Vay benim biricik yavrum. Başına budamı gelecekti? Hem ağlıyor, Hem konuşuyordu:

— Ah seni göndermez olaydım. Ne bileydim ben kızımın böyle olacağını? Vah dertli başım.

Ağlıyorlardı. Zaten bu yatak, hele şu yastık bu dolap, şu karyola bu oda ve ev onların ağlamasına çoktandır aşinaydı. Ağlamak... Hayat kavgasında mağlûb olan insanların, hele mukavemet kabiliyetleri son derece zayıf kadınların, sığınmak ve teselli bulmak için son beşeri imkânları ve çırpınışları gibi bir şeydi.

Bir müddet sonra sakinleştiler. Öksürük nöbeti de geçmişti. Şaziye hanım başını Muallâ'nın göğsünden kaldırdı. Muallâ ağlayış, sonrası hıçkırmalarının ikide bir kesiştiği sesiyle kopuk kopuk konuşmaya başladı:

— Ne olduysa o gece oldu anne. Beni zorla soydular. Ateşin karşısında oynattılar. Bir esir gibi. Ben istemedim anne. Ben senin namuslu kızınım. Zorla oynattılar beni. Öğretmen zorladı. Anne, anne ben ölecek miyim? Hastalığım verem değil mi anne? Ben ölürsem sen yalnız başına ne yaparsın anne?

Bir öksürük nöbeti daha. Tekrar birbirlerine sarıldılar. Fakat Şaziye hanım, hasta kızına çaresizlik ve ümitsizlik telkin ettiğinin ve bunun zararlı olduğunun farkına vardı. Kendini toparladı. İradesi hislerini frenledi. Gözyaşlarını sildi.

— Hayır kızım ölmeyeceksin. İnşaallah... Seni yarından tezi yok hastahaneye götürürüm. Hem senin hastalığın belki verem bile değildir. Hadi yavrum. Sen uyu şimdi. Uyu, benim melek kızım.

İkisi de sabaha kadar ancak uyuma taklidi yaptılar. Sadece gözlerini yummuş oldular.

* * *

Aradan iki yıl geçti.

Hastalığın belirdiği ilk günlerde, Muallâ annesinin uzun uğraşmaları ve yalvarıp yakarmaları sonunda Validebağ Sanatoryumuna yatırıldı. Fakat burada ancak sekiz ay kalabildi. Daha sonra sanatoryum ilgilileri, sebebini açıklamadan O'nu çıkardılar.

Şimdi ise kirası verilmeyen Beşiktaş'taki evden taşınmak zorunda kaldıkları Mecidiyeköy'ündeki gecekondunun daracık odasında, köşedeki bir yatakta Muallâ yatıyor. Artık Muallâ eski Muallâ değil... Yanakları solmuş, avurtları çukurlaşmış, dudakları büzülmüş ve benzi sararmış... Sırtını yastığa dayayarak, incecik parmaklarının kavradığı kalemle, dizlerinin üzerindeki kâğıda bir şeyler yazmak istiyor. Gözler, Muallâ'nın uzuvları içinde eski

Muallâ'yı hatırlatan bu ışıklı gözler, basık tavanın ve odadaki basit eşyaların üzerinde kararsız dolaşırken, O'nun birşeyler yazmak için düşündüğünü anlatıyorlar.

Ağlamaklı gözler kâğıt üzerinde birşeyler yazan elin hareketleriyle birlikte dolaşıyor. Ve devrin Cumhurbaşkanının hanımına şu satırları yazıyor Muallâ, içi burkularak...

«— Pek Muhterem Mevhibe Hanımefendi, (1)

Âlicenaplık ve merhametinize güvenerek, yazdığım şu âciz mektubun herhalde iyi bir haberle kabul olunacağına ümitvarım.

Ben ondokuz yaşında bir genç kızım. Validebağ Sanatoryomunda sekiz ay yattım. Orada, Amerika'dan gelen ilâçlardan «Streptomisin» isminde bir ilâcı hali vakti yerinde olan arkadaşlara yaptırdılar. Çok fayda gördüler. Ben ise bu ilâcı almaktan mahrumum. Çünkü ne babam, ne de istinatgâh olacak kimsem yok. Bir zavallı annemle Mecidiyeköy'ü Sakızağacı'nda gecekondu evlerinde oturmaktayız. Beşiktaş Dikilitaş karakoluna tabiiz. Zatıalilerinin gençliğime acıyarak elli gram bu ilâçtan bana yapılması için emir ve delâletinizi, gözyaşlarımla yalvararak, beni kurtarmanızı ricalar ediyorum. Ümidim evvel Allah, sonra sizsiniz. Benim gibi sizin de yavrunuz var. Yardımınızı bütün ümitlerimle bekler arz-ı hürmetler ederim muhterem hanımefendiciğim.

Muallâ Oyaoku»

Muallâ mektubu zarfa koydu, üzerini de yazarak annesine verdi.

* * *

Aradan tam beş ay geçti. Cevap yoktu. Mecidiyeköy'ündeki gecekondudan ise öksürük ve hıçkırık sesleri daha da çok işitiliyordu artık.

Yıl 1949, mevsim sonbahardı. Sararıp düşen ağaç yaprakları, onları düştükleri yerden meçhul istikametlere doğru sürükleyen uğultulu rüzgârlar ayrılık ve ölüm haberleri taşıyordu. Ve Şaziye hanımın kapısını postacı değil, canlılık ve hayat dolu yaz mevsiminin üzerinden, geride ölüm izleri bırakarak esen bu rüzgâr çalıyor, kırık camlı pencereleri bu rüzgâr tıkırdatıyordu.

Sonbaharın son günlerinde, bir gece vakti, gelmekte olan kışın öncüsü bir rüzgâr fırtınası âniden kudurmuştu. Mecidiyeköy'ündeki karanlık sokaklarda yere rastgele dökülmüş çöpleri ve kâğıt parçalarını savurarak esen rüzgâr, bir müddet sonra şiddetli bir yağmurla birlikte esmeye devam etti.

Yağmur, gecekondunun çinko damı üzerine taş düşüyormuş gibi iniyor, çatıdaki yarıklardan içeri sızıyordu. Muallâ sakindi ve acı bir tebessümle yanında yatmakta olan annesine bakıyordu. Birden yine öksürmeye başladı. Annesi derhal uyandı. Bu öksürük her zamankinden çok daha başkaydı. Muallâ vücudunda garip bir uyuşma ve soğuma hissediyordu.

— Anne... Anneciğim... Kâğıt... Kâğıt... Kalem.

Annesi hemen kalktı, ışığı yakarak istediklerini getirdi. Şaziye hanım şaşkındı. Merakla Muallâ'nın ne yapacağını bekliyordu. Muallâ biraz doğrulmaya gayret etti. Öksürük amansızdı. Elindeki kâğıdı gayr-ı ihtiyari, ağzından çıkan kanlar yorgana damlamasın diye ağzına götürdü. Kâğıt kanlandı. Ve Muallâ kanlı kâğıdın üzerine gayet titrek bir yazı ile şunları yazdı:

«Ölüyorum ve Allah'ıma kavuşuyorum.» Anne sen de gel. Yalnız yaşayamazsın bu dünyada. Sahipsiz bırakıldığımız şu memlekette Allah'tan başka sığınağımız yok bizim. Ancak O anlar bizim halimizden. Elveda anneciğim.»

Etrafı birbirine katan kudurgan fırtına biraz sonra dindi. Yerini Şaziye hanımın vaveylalarına terkederek çekilip gitti.

1949 yılı kışının karları, tabiatın üzerine bembeyaz bir örtü çekerken, Zincirlikuyu mezarlığında aynı mezara gömülmüş Şaziye ile Muallâ'nın da mezarlarını örtüyordu.

---

(1) Yaşanmış olan vakıanın kahramanının mektubu, bir kelime dahi ilâve edilmeden alınmıştır.

"Yeni Osmanlılar Tarihi,"

Ramazan KİRAZ

Kendisi de bir «Yeni Osmanlı» (Jön Türk) olan Ebuzziya Tevfik'in 1909 yılında, «Tasvir-i Efkâr» gazetesinde tefrika edilen, «Yeni Osmanlılar Tarihi» adlı eserinin ilk cildi, ilk defa olmak üzere Mart 1973'de yayınlandı.

Yakın tarihimizde, «Yeni Osmanlılar» hareketinin önemli bir yeri vardır. Sözü geçen eser bu hareketi anlatmağa gayret etmektedir. «Yeni Osmanlılar Tarihi» mevzuunda esas kaynaklardan olması bakımından önemli ve fakat yazarı Ebuzziya Tevfik'in de bir «Jön Türk» (Yeni Osmanlı) olması bakımından ise ihtiyatla yoklanacak bir eserdir.

Eserin bu ilk cildi, «Yeni Osmanlılar» hareketinin Sultan Abdülaziz devrine rastlıyan bölümünü anlatmaktadır.

Şimdiye kadar «Jön Türkler» hakkında az veya çok, müspet veya menfi bir çok şeyler yazılmış olabilir. Biz bunları tartışacak değiliz. Yapacağımız, bizzat bir «Yeni Osmanlı»nın ağzından, «Yeni Osmanlılar» ve faaliyetlerini ortaya koymak ve gerisini okuyucunun kendisine bırakmaktır.

. . . . . .

Ebuzziya Tevfik, eserinin başında, Mısır valisi İsmail Paşa'nın kardeşi Mustafa Fazıl Paşa'nın «Meclis-i Hazâin»in başkanlığına getirilmesi ve bir müddet sonra azlini anlatıyor. Mustafa Fazıl Paşa'nın «yeni fikirleri» benimseyen bir devlet adamı olduğundan bahisle «Meclis-i Hazâin» (maliyeyi düzeltmek için kurulan heyet) de **«Mustafa Fazıl Paşa'nın Fransa Divan-ı Muhasebatının nizamnâmelerini bazı değişikliklerle tercüme ettirerek»** (1) tatbike çalıştığını ve başaramadığını belirtiyor. Ve yine zamanın bazı devlet adamlarının **«... hiç bir esaslı iş yapmamış ve meselâ mali işleri yeni şekillere soktukları halde maliye uzmanlarından hiç bir Avrupalının fikir ve tavsiyelerine müracaata lüzum görmeksizin,»** (2) iş yaptıklarından bahsediyor.

Şimdi Ebuzziya Tevfik'in eserinin kısa bir özetini verelim:

Mısır veraset usulünün değişmesi ile Mustafa Fazıl Paşa, 1866 senesi başlarında veliahtlıktan düştü. Bugünkü (1973) raiçle 1 milyar 80 milyon Tür lirası tazminat aldı. Osmanlı Devletindeki vazifesinden de azledildiği için, bu çok zengin Prens Fransa'ya gitti. Aleyhindeki çeşitli basın organlarının yayınlarına karşı bir gazeteye yazdığı mektupta, Mustafa Fazıl Paşa, ilk defa, Avrupa basınında «Jön Türk» deyimini kullandı. Kendisinin veliahtlıktan düşürülmesine sebep Âli Paşa'yı görüyor ve ondan intikam almak istiyordu. **«... Bu serveti Âli Paşa'nın muhaliflerine dağıtarak, intikam almıya hazırlandı.»** (3)

Mustafa Fazıl Paşa, Fransa'dan Sultan Abdülaziz'e bir mektup yazdı ve mektubunda devlet idaresinin şekli üzerine fikirlerini anlattı. Bu mektubun neşri şu şekilde oldu: **«... bunu aslen Cezayir-i Seb'a, (Yedi Adalar) ahalisinden olması dolayısiyle İngiltere tabiyetini muhafaza etmiş olan, Reveläki isminde bir Rum neşre himmet etmişti.**

«Bu zat, ta Reşid Paşa devrinden beri, Osmanlı Devletinin vekilleri ile yabancı sefirler arasında bağlantı kurmuş mühim şahıslardandı. Bununla beraber Osmanlılara olan sevgisini zerre kadar bozmamış namuslu bir insan olduğunu, burada zikretmek, benim için bir vazifedir. Çünkü bu zat, yeni fikirler ile görüşlerini aydınlatmağa lâyık bulduğu istidadlı gençlere, daima yol gösterir bilgi verir..... yetişmek-

(1) Ebuzziya Tevfik, **Yeni Osmanlılar Tarihi.** İst. 1973, c. 1, s. 15.
(2) a.g.e. s. 14.
(3) Yılmaz Öztuna, **Türkiye Tarihi.** İst. 1967, c. 12, s. 33.

te olan vatan evlâdlarını, ilerlemeleri için teşvik ederdi.» (4) Fransızca olan mektubu N. Kemal ve Sadullah Bey tercüme ettiler. «Tercüme saat sekizde (14.30'da) başladı; gece yarısında sona erdi. Tabii özel bir itina ile ve talik hattı ile yazıldığından, temize çekilmesi iki gün sonra bitirilerek o tarihte hürriyet fikirlerinin en gayretli yardımcılarından olmak dolayısıyle —Yeni Osmanlıların— tek baş vurdukları yer olan "le Courrier d'Orient" sahibi Giampietri eliyle, Beyoğlu'nda "Cayol" isimli Fransız'ın litografya matbaasında, 50 bin nüsha olarak basılması başarılabildi.

«İşte Yeni Osmanlıların İstanbul'da daha sonra elde ettikleri, devamlı başarılarının başlangıcı bu mektuptur ki,.....

«Mektup basıldıktan sonra —her türlü el koyma ve araştırmadan masun olması dolayısıyle— Caurrier d'Orient matbaasına taşındı. Tasvir-i Efkâr'da çalışanlardan Yusuf Ağa ile, Şakir isminde, Şinasi'nin adamlarından bir delikanlı, Beyazıd'da kâğıtçı Hacı Kadri Efendi, Tersane muhasebesi kâtiplerinden olup Tasvir-i Efkârın altına, sahibi imtiyazın vekili, imzasını koyan Raşid Efendi isminde bir yurd sever, Beyoğlu'nda "Danyel Silâki" namında Macar mültecilerinden bir kitapcı, Tasvir-i Efkâr baş mürettibi Rıza Efendi ile kardeşi Rıfat Efendi ve bu abd-i aciz (Ebuzziya), broşürleri, biner biner evlerimize taşıyarak...» (5) Ebuzziya Tevfik, böylece 50 bin broşürü onbeş günde dağıttıklarını yazıyor. Mustafa Fazıl Paşa bu mektubunda Padişaha bir takım tavsiyelerde bulunuyor ve idare tarzını tenkid ediyordu. Hıristiyanların zenginliğinden bahsediyor ve, «Ve bu hususta bizim de onları taklid etmemiz akıl ve hikmet gereğidir.» (6) diyordu. Yine bu mektupta Mustafa Fazıl Paşa, «Şevketlû Padişahım! İdare usulünü değiştirerek Devleti kurtarınız! Hür nizamlara kavuşturarak şunu kurtarınız!» (7) diyor ve biraz sonra da «hür nizamdan» kastettiği şeyi şöyle açıklıyordu: «Evet Padişahım, o serbest nizam İslâm ve Hıristiyanların bütün haklarında ve vazifelerinde eşitliklerini sağlamış olacağından, Avrupalıların hakim ve hüküm altında bulunanlar arasında imkânsız zan ettikleri ölçülü idareyi meydana getirecektir.» (8)

Mustafa Fazıl Paşa, kısaca batıdan mülhem liberal fikirleri Padişaha telkine gayret ediyor ve devletin çökmekten kurtulmasının böylece mümkün olacağını mektubunda yazıyor. Daha sonraları, o fikirlerin tatbikine rağmen müspet neticeler elde edilememiş ve aksine, devletin parçalanması biraz daha hızlanmıştır.

Ebuzziya Tevfik bu mektubun halka tesir ettiğini ve Yeni Osmanlıların fikirlerini açık seçik ortaya koyduğunu yazıyor. Yine bu broşürün dağıtıldığı günlerde «Muhbir» gazetesinde Ali Suavi'nin halkı tahrik edici yazıları çıktığını belirtiyor. «Muhbir» gazetesi sahibi Filip Efendi denen bir yabancı idi.

N. Kemal, Ali Suavi, Ziya Paşa ve arkadaşlarının Âli Paşa aleyhine basında sürdürdükleri kampanyaya son vermek için Âli Paşa, bir takım icraatlara başlıyor. Mısır'la ilgili bir haberden dolayı «Muhbir» kapatılıyor, Ali Suavi tevkif edilerek sürgün ediliyor ve Namık Kemal, Erzurum vali muavinliğine, Ziya Bey (Paşa) Kıbrıs mutasarrıflığına (kaymakam) tayin ediliyor. Bu kararlar ani olduğu için hepsini şaşırtıyor.

Bu işlemlerin gazetelere intikalinden bir müddet sonra N. Kemal ve Ziya Bey'i (Paşa), adı geçen Giampiétri gazetesinin idaresine davet ediyor. «Bu courrier d'Orient gazetesile, zamanının ileri fikirlere sahip yeni yetişmekte olan gençler arasında garip bir ruhi münasebet vardı.» (9) Ebuz-

(4) Ebuzziyat Tevfik, a.g.e. s. 21.
(5) a.g.e. s. 23-24.
(6) a.g.e. s. 34.
(7) a.g.e. s. 35.
(8) a.g.e. s. 35.
(9) a.g.e. s. 61.

ziya, bu münasebetin, basındaki edebî bir tartışmadan dolayı olduğunu söylüyor ve ilâve ediyor: «Şimdi de courrier d'Orient, memleketimizde o güne kadar nazariyat ile kafa patlatmış olan gençliği, siyasetin cenk meydanı demek olan yayın âlemine sevke, ve bu sûretle memleketimizde yeni ilerleme ve hürriyet devrinin açılmasına yardımcı oluyordu.» (10) Courrier d'Orient'in «sahip ve muharriri olan Giampiétri (nin) Korsikalı bir Fransız olarak başından ayağına kadar yenilik taraftarı, gayet ateşli bir fikir ve lisana sahip;...» (11) olduğunu yazan Ebuzziya, bu sebepten Şinasi ile aralarında bir «fikir ilişkisi» olduğunu belirtiyor ve Şinasi'nin iki defasında da Paris'e Giampiétri tarafından gönderildiğini anlatıyor. N. Kemal ve Ziya Bey'i davet eden zat bu Korsikalı Fransız'dır. «Kemal Bey Courrier d'Orient matbaasında davet edildiği saatte bulunduğu vakit, odada Kıbrıs mutasarrıfı Ziya Bey ile "Sakakini" isminde bir İtalyan ve bir de matbaanın sahibi bulunuyordu.» (12). N. Kemal'le Ziya Bey burada ilk defa karşılaşıyorlar. Mösyö Sakakini hakkında Ebuzziya şu bilgiyi veriyor, «Sakakini, Mısır'da Fazıl Mustafa Paşa merhumun sahibi olduğu şeker fabrikasının idare memuru iken, İsmail Paşa'nın Mısır veraseti meselesi kadar bir hırsla bu fabrikanın üzerine düşerek, Fazıl Paşa'dan zorla alması üzerine, Paris'e, Paşasının yanına çekilmiş, namus ve vicdan sahibi bir İtalyandı. O tarihte kırk yaşlarında olan bu adam, ana lisanından başka noksansız olarak Arapça konuşur, düzgün bir şekilde Türkçe meramını anlatır, gayet terbiyeli, çok akıllı sevimli bir adamdı.» (13) Mösyö Sakakini hakkında bir başka eser, Kâzım Karabekir'in bir makalesinden naklen şu bilgiyi veriyor: «Masonluğun son basamağına çıkarılan (biraderler) arasında cemiyetin lideri Talât Bey (Paşa), kâtibi umumisi Mithat Şükrü Karasso, David Kohen de vardı. Bu zatları birden bire son basamağa çıkaran zat Mısır Mason Şûrayı âli azasından Sakakini birader idi.» (14) Kemal ve Ziya Beyleri davet eden Giampiétri ve Sakakini idi. Fakat davetin sebebini Beyler bilmiyorlardı. Sakakini onlara, Mustafa Fazıl Paşa'nın Fransızca yazılmış bir mektubunu okuyor ve böylece davet sebebi anlaşılıyordu. Mustafa Fazıl Paşa, Kemal ve Ziya Beylere mektubunda kısaca şöyle hitap ediyordu: «Sizler memleketimizin aydın fikirleri ile meşhur olmuş iki yazarısınız. Yurt severliğiniz... sizi sürgün etmek isteyen vatanı harab edenlerce bile kabul edilmiştir.

«..... hizmet etmek zamanıdır. Sizi, bu hizmeti beraber görmek için Paris'e davet ediyorum.

«..... paramı var ve emrinizi beklemektedir.» (15)

Beyler, Sakakini'ye hemen muvafakat cevabı veriyorlar ve Agâh Efendi ile Ali Suavi'nin de beraber gitmesini kararlaştırıyorlar. Nihayet, Kemal ve Ziya Beyler önce yola çıkıyor. Agâh'la Suavi Efendinin ise sonra gelmesi kararlaştırılıyor. «Sakakini, iki Beye de bol harcırahlar vermişti.» (16) Yurttan kaçışları ise yine Fransız sefareti yoluyla oluyor. Ebuzziya bunu şöyle anlatıyor, «O tarihte Dersaadet (İstanbul) Fransa sefiri Mösyö Baurrée idi. Bu zat, Napolyon'un Osmanlı Devleti nezdine gönderdiği sefirlerden Marki de Moustier'den sonra en değerlisi ve onun halefi idi. Hatta de Moustier buradan Hariciye Nezaretine davet ve tayin olduğuna göre, şarka gönderilen sefirlerin Fransa

(10) a.g.e. s. 62.
(11) a.g.e. s. 62-63.
(12) a.g.e. s. 63.
(13) a.g.e. s. 64.
(14) M. Vedat Onat, Yakın Tarihimizde Masonluk Üzerine Bir Derleme. İst. 1971 s. 39.
(15) Ebuzziyat Tevfik, a.g.e. s. 65.
(16) a.g.e. s. 70.

Hükümetince fevkalâde meziyet sahipleri arasından seçilip tayin oluna geldiği anlaşılır. Dolayısıyle, hem Fazıl Paşa tarafından, hem de Giampiétri vasıtasiyle talimat almış olan Mösyö Bourrée, Beyleri sefaretin kabul salonunda bekliyecekti.

«Bu yüzden iki siyaset arkadaşı Mösyö Bourrée ile buluşarak akşam yemeğini birlikte yemişler ve o gece saat ikibuçukta (21.50) kıyafet değiştirerek yanlarında maiyet vapuru neferleri olduğu halde, sefaretin arka kapısından çıkıp Tophane iskelesinde bekleyen sandala binerek Fraissinet vapuruna çıkmışlardır.» (17)

Namık Kemal ve Ziya Beyin tayin edildikleri vazifelere gitmiyerek yurd dışına kaçışları böyle cereyan etmiştir. 17 Mayıs 1867'de, yurdu terkeden Kemal ve Ziya Beyler, 30 Mayısta Paris'e vardıklarında Şinasi de orada, Fazıl Paşa'nın yanındadır.

Firar hadisesinden bir kaç gün sonra geride kalan yeni Osmanlıları "korku ve telaşa" sokan bir hadise oluyor. Yeni Osmanlıların bazıları gece evlerinden alınıyor ve tevkif ediliyorlar. Ebuzziya Tevfik hemen Reşad ve Nuri adlı arkadaşlarına durumu anlatıyor ve Courrier d'Orient matbaasına gitmeği kararlaştırıyorlar. «Yarım saat sonra üçünüz de Courrier d'Orient'da toplanmıştık. ..... Memhet Beyi babasının yalısından getirttik.

«O geceyi, ertesi ve daha üç geceyi orada geçirmeğe mecbur olduk. Müteveffa Giampiétri kendi yatak odasını vererek birkaç gün dışarı çıkmaktan bizi kat'î olarak men eyledi.» (18)

Ebuzziya Tevfik bundan sonra Yeni Osmanlıların ilk meydana gelişlerini anlatmak için gerilere dönüyor. «Veli Efendi Çayırı»ndaki (İstanbul'da) bir toplantıyı anlatıyor. Ve fakat bundan önce küçük bir giriş yapıyor: «Bugün bütün batı milletlerinin selâmetlerini sağlıyan meşrutiyet fikri, şüphe yoktur ki, bize Fransa'dan gelmiştir.

. . . . . .

«Bu çok büyük milletin (Fransız milleti kastediliyor) ferdlerinde görülen insanlık sevgisi ve medeniyette ilerleme çabaları, ve özellikle bu istekler uğrunda katlandığı fedakâr gayretler, hiç bir medeni millette görülmemiştir denilse, mübalâğa ediliyor denilemez. Bu sebeple insanlık şerefini bilen hiç bir kavm yoktur ki, kendinin bu millete karşı şükran içinde bulunduğunu bilmesin.» (19) Genç Osmanlıların Fransızlarla olan ilişkileri göz önüne getirilirse, yukarıdaki cümleler fazla hayretle karşılanmaz.

Nuri ve Reşad Beylerin tanışmalarını, sonra bu iki gencin Mehmed Beyle tanışmalarını anlatıyor. Mehmed Beyin Paris'te okumuş ve zamanının siyasi konularına eğilmiş olduğunu anlatan Ebuzziya, Mehmed Beyin bu iki gence bildiklerini anlattığını belirtiyor. Bu üç arkadaşın Âyetullah ile tanıştıklarını ve böylece dört kişi olduklarını, daha sonra N. Kemal Beyle tanışıldığını nihayet «Mir'at» dergisi sahibi Rıfat Bey'in de katılmasıyla altı kişi olduklarını anlatan Ebuzziya, bunların 1865 senesi, Haziran ayında toplandıklarını yazıyor. Böylece toplanan bu altı kişi, ilk defa orada bir «İnkılâb Cemiyeti»nin kurulmasını konuşuyorlar. Âyetullah Bey İtalyan «Carboranî»lerine ve Lehistan gizli cemiyetine ait bir iki de kitap getiriyor. Eserin yazarı Ebuzziya, bu gruba toplantıdan beş ay sonra, cemiyete ise 13 ay sonra 1866 haziranında katılıyor.

Bu altı kişi, Nuri isimli arkadaşlarını başkan seçiyor ve Âyetullah Beyin de bir «nizamnâme» taslağı yapmasını kararlaştırıyorlar. İşte daha sonraları «Yeni Osmanlılar» denen cemiyet böylece ortaya çıkıyor.

Ebuzziya Tevfik eserinde Yeni Osmanlıların ortaya çıkışlarını böylece anlattıktan sonra, tekrar kaldığı yerden devam ediyor. Arkadaşlarından bazılarının tevkif

(Devamı sayfa 38'de)

(17) a.g.e. s. 71-72.
(18) a.g.e. s. 75.
(19) a.g.e. s. 75-76.

DÜNYA TİYATRO GÜNÜ VE Türkiye'de Tiyatro

Ali İhsan ÇETİN

I. TARİHÇE

Tiyatro Yunanca «theatron» kelimesinden gelir. İlk örneklerini Yunan daha sonra Roma'da gördüğümüz tiyatro, bugün asıl anlamının dışında kullanılmaktadır. Grekler tiyatroya yılın belirli günlerinde giderler. Bu günler ya dini bayramlara (yortu) ya da kazanılmış bir zafer gününe rastlar. Oyunlar zafer günlerinde komedi, dini günlerde de trajedi şeklindedir.

Tiyatronun eğlenmek, hoş vakit geçirmek için kullanıdığı yer Roma'dır.

Gerek Yunan'da gerek Roma'da tiyatroya gidenlerin çoğunluğu asillerdi. Belirli bir sınıfın eğlence vasıtasıydı.

Daha sonra Avrupa'ya hızla yayılan tiyatro şekil ve muhteva değişikliğine uğradı. İlkçağın yirmi bin kişilik dev tiyatrolarının yerini çok daha küçük tiyatro binaları aldı. Yunan'da yarım daire şeklinde olan bu yerler Roma'da daire şekline girdi. Zamanla her iki şekil de terkedilerek zamanımız tiyatro binalarına çok benzeyen yerler yapıldı. Tiyatro binalarının şeklinde görülen bu değişikliği, tiyatro oyunlarının dış ve iç değişikliği izledi. Yunan'da ve Roma'da yalnız trajedi ve komedi oynarken zamanla bunların klasik kaideleri bozuldu, yerini yeni yeni tiyatro türlerine bıraktı.

Bu kısa izahtan sonra kendi tiyatro tarihimize bir göz atalım.

Bizde en çok rağbet gören tiyatro türü dram ve dramatik oyunlardır. Halkımız bazı önemli olayları yarı komik yarı acıklı anlatır, bunlardan dersler çıkarırdı. Nitekim Bizans İmparatorlarından Aleksiyos'un Selçuklulara karşı savaşa gitmemesi, hastalığını bahane etmesi uzun müddet halkımız arasında yaşamış ve temsil edilmiştir. Hatta Aleksiyos'un kızı Anna Kommini (1083-1148) bu olayı anlatan «Alexiade» adlı bir kronik yazmıştır. Bu kronik bizdeki ilk dramatik oyun örneğidir (1). «Karagöz» ve «Orta Oyunu» daha sonra çıkarak bu türün devamını sağlar. Avrupai tiyatro türleri tanınmaya başlandıktan sonra dramın çeşitleri ve diğer türler kullanılmaya başlanır.

«Karagöz» ve «Orta Oyunu» dramatik türleri hariç, diğer tiyatro türleri edebiyatımıza Tanzimat ile girmeye başladı.

Tanzimat'ın ilânından sonra başta İtalyan sonra Fransız Tiyatro Toplulukları (kumpanya) İstanbul'da bazı gösteriler yaptılar. Bu işin kazançlı olduğunu anlayınca da 1840'larda İstanbul'da bir tiyatro binası yaptırarak faaliyetlerine devam ettiler. İtalyanlardan sonra Ermeni Hacı Naum 1845'te ilk yerli teşebbüs olarak bir tiyatro binası yaptırdı. Resmi himaye gören ilk Türk tiyatrosu da «Osmanlı Tiyatrosu» (1867) oldu. Sonraki yıllarda tiyatro çok gelişti. Pek çok yerli ve yabancı oyunlar oynandı. Özel ve ödenekli tiyatrolar kuruldu.

(1) Türkoloji Dergisi, c. II, DTCF Yayını 2. baskı 1969 Modern Türk Edebiyatının Ana çizgileri, Kenan Akyüz shf. 35.

Tanzimat yılları Türkiye toyatrosunda, gösterilen ilk oyunlar yabancı olduğu gibi dilleri de yabancıydı. Türkçe oyunları ilk kez azınlıklardan Ermeniler oynadılar. Hacı Naum ve Güllü Agop (sonradan müslümun olarak Yakup adını almıştır) bunların başında gelmektedir.

Tanzimat tiyatrosunun ilk Türkçe eserini Hayrullah Efendi yazdı (ölm. 1866). «Hikâye-i İbrâhim Paşa be-İbrâhim-i Gülşeni» adını taşıyan bu dram Bağdat'ın alınışını hikâye ediyordu. Bu dramı Şinasi'nin «Şair Evlenmesi» (1859) adlı komedisi takip etti.

«Leblebici Horhor» ve «Köse Kâhya» da bu devrin ilk operetleri olarak karşımıza çıkar.

II. SOLDA TİYATRO ANLAYIŞI VE ŞENLİK 69

Bugünkü tiyatromuz yukarıda gelişimini verdiğimiz «Hoca Naum'ların, Kirkor'ların, Theodor'ların, Agop'ların, Antoni Hocaların»; İtalyan ve Fransız Tiyatro Topluluklarının yolunu bırakmış mıdır? Gerçek tiyatro sanatı olma yolunda mı? Realizm ve idealizm ne ölçüde tesir edebiliyor? Bunlar istismar ediliyor mu? Bu soruların dürüst cevabı bugünkü tiyatro anlayışını belirtecektir.

Tiyatro büyük ölçüde eski anlamını yitirmiştir. Eskiden eğlenmek bazan da yas tutmak için kiliseye gider gibi gidilen tiyatroya bugün başka amaçlar için gidilmektedir.

Tiyatroya kültür alış verişi için giden az bir zümrenin yanında çoğunluk, hislerini tatmin için gitmektedir. 20. yüzyılın başlarından beri bizde, azınlıkların elinde bulunan tiyatro, ahlâkın dejenere edildiği, hislerin gıcıklanıp parsa toplandığı bir müessese haline geldi. Daha sonraki yıllarda müzikli tiyatro türlerinin (opera, operet, bale, komedi müzikal...) yaygınlaşmasıyla bu oran hayli yükseldi. Bugün gençliğin ekseriyetinin müzikli tiyatrolara gitmesi, kültür alış verişinden başka anlamlar taşımaktadır. Gençlik niçin bunları tercih ediyor? Niçin edebi eserler, sanat değeri olan oyunlar değil de gelip geçici his gıcıklayıcı eserler?

Dünya insanlığını sürü haline getirmek isteyen çevreler diğer sanat dalları yanında tiyatroya da büyük önem vermektedirler. Bu gözden kaçmamaktadır. Uyuşturucu maddelerin kullanılmasını el altından teşvik edenler, beyinleri yıkamak isteyenler, bütün milletlerin kaderine hükmetmek amacını güdenler, nasıl çeşitli vasıtaları kullanıyorlarsa tiyatroyu da öylece kullanıyorlar.

Tiyatromuzun tarihi gelişimini dikkatle incelersek bazı gerçekler su yüzüne çıkacaktır. Tiyatroyu propaganda aracı kabul edenler, bundan çok güzel faydalanmışlardır. Kabul etmeyenler ise birkaç güldürü oyunundan sonra tiyatrolarını kapatmak zorunda kalmışlardır. Sol patenti taşıyan bütün topluluklar tiyatronun bu özelliğinden yararlanmışlardır. 20. yüzyılın başındaki tiyatro topluluklarına bakınız, hepsinin belirli amaçlarla çalıştıklarını görürsünüz. Kazanç için çalışanların sayısı çok azdır. II. Abdülhamidi'n, zamanındaki tiyatro topluluklarının çoğunu dağıtması, binalarını yıktırması boşuna değildir.

Materyalizmi konu edinenler daha ilk devirlerde tiyatroyu kullanmayı bilmişlerdir. «Tiyatromuzda sosyalizm sözcüğüne ilk kez 1911 yılında Mınak Efendi topluluğunun Kadıköy'de: Zamboğlu, Apollon Tiyatrosunda oynadığı «Sosyalizm Yahut Amir mi Hami mi?» adlı «hissi ve içtimai» beş perdelik dramın adında rastlıyoruz. 27 Kasım 1920'de de Tepebaşı Kışlık Tiyatrosunda «Sosyalist Yahut Hak Çalışanındır» adlı beş perdelik pir piyes oynanıyor» (2). Bunlar o karışık devirde oyunlarına bu adları koyabiliyorlar. Daha nice oyunlar vardır ki tamamen materyalizmin ve diğer sapık görüşlerin propagandasını yaparlar fakat güzel bir isimle muhtevayı kamufle etmesini de bilirler.

Bu tür eserleri yazan ve oynayanların Ermeni, Rum, Yahudi gibi azınlıklardan

(2) Tiyatro DTCF Tiyatro Kürsüsü Yayın Organı s. 2 Ank. 1969, Gençlik özel sayısı, Metin And, shf. 27.

olması düşündürücüdür. Bunlar tesadüf değildir. Türk kadınını 1919'da sahneye çıkaramayan bu azınlık mesnuplarının kendi kadınlarını (onlar çengi diyorlar) oyundan önce sahnede oynatması, his gıcıklayarak müşteri toplaması herhalde bir şeyleri amaçlıyor. Bugün Anadolu'da tiyatro denilince (ki halkımız buna tayatora der) çıplak kadınların oynatıldığı yerin akla gelmesi bundandır. Bunun içindir ki halkımızın tiyatroya karşı duyguları soğuktur. Zira tiyatroyu çirkin amaçları uğruna kullanmak isteyenler halkı tiyatrodan soğutmuşlardır. Milli tiyatro eserlerini seyreden halkımızın «tiyatroyu bize başka türlü tanıtmışlardı, aldanmışız...» demesi bunu doğrulamaktadır.

20. yüzyılın başlarında Aleksanyan-Şahinyan Topluluğu

Mınakyan yönetimindeki Yeni Tiyatro,

Benliyan Topluluğu,

Todori Efendi Kumpanyası,

Vahram Papazyan yönetimindeki Türk Sahnesi daima yabancı oyunları oynamışlar, Türkçe oyunlara yok denecek kadar az yer vermişlerdir. Tiyatroyu tekellerine geçiren bu topluluklar uzun zaman millete tepeden bakmışlar, Mehmetçik cephede iken bu azınlıklar milleti işgal etme yarışına girişmişlerdir.

Tiyatro, sol topluluklar tarafından ideolojik amaçlar için gayet iyi kullanıldı ve kullanılmaktadır. Yönetici marksist çevrelerin direktiflerine uyan bu tiyatro toplulukları, tiyatro sanatını ve sanatkârı istismar etmişlerdir. **«Tiyatrolar da buna benzer hizmetler görür. Her taraftan matbuat ve tiyatrolar bizim direktiflerimize boyun eğerler»** (3) denmesi bu dierktiflerden sadece birisidir.

Bizdeki tiyatrocular da bunlara benzer şeyleri zaman zaman ortaya atarlar. 12 Mart öncesinde devrimci harekette tiyatroyu nasıl kullanacaklarını açıkça belirtirler. Düzme jürileri tarafından ödüller dağıtılır, sanat değeri olmayan oyunlar armağanlara garkedilir.

«Halkın gücünden şimdilik yoksun olan tiyatromuzun devrimci eyleme ve gelişime katkısı nasıl olabilir? Benim anladığım devrimci tiyatro, ancak yeni bir özü getirecek düzenle ortaya çıkabilir. Yeni bir tiyatroyu hazırlayacak devrimci eylem, tiyatroyu halka götürmekten çok, tiyatroyu halktan getirmekle başarılı olabilir.

«Kültür kalkınmasının ve bütünlemesinin en etkin aracı olan tiyatro sanatını, aynı zamanda, köklü bir ekonomik kalkınmanın da itici gücü saymak gerekir. Bütünleşmiş bir kültür bilincinde bir toplumun birleşik ifade gücü hayat bulduğu için ekonomik kalkınma da hızlanır.» (4).

Bunlar bir tiyatro doçentinin sözleridir. Üniversitede üslenen daha nicelerinin düşüncesi böyledir. Onlar sanatı sanatçılık adına yakarlar, yok ederler. Komünistlerin caf caflı zamanlarında onları tahrik etmek, eyleme geçirmek için, bu adamın doçentlik ettiği tiyatro kürsüsünün DTCF «Deneme Sahnesi»nde «Ayak-Bacak Fabrikası», «Küçük Şehir» gibi oyunları oynaması boşuna değildir. Aynı kürsünün görevlilerinden bir bayanın «bu tepki çoğu kez siyasal bir amacı kapsar. İdealizmin yerine Materyalist görüşün egemen olmasını isteyen görüştür bu» (5) demesi amaçlarını açığa çıkarmaktadır.

12 Mart arefesinde bu tür yazılar hayli çoktur. Biz bu arada ODTÜ'nde yapılan şenliklerden bahsetmeden geçemiyeceğiz.

ODTÜ'nde 1966'da başlayan bir şenlik dizisi vardır. Buna «Şenlik 66», «Şenlik 69» gibi adlar verilir. Şenliklerin sonunda ödüller dağıtılmakta, başarı kazanan eserler(!) günlerce basında propaganda edilmektedir. Şenlik 69 üzerinde biraz duralım.

Tiyatro topluluklarına Şenlik 69'a katılmaları için «ODTÜ Tiyatro Kulübü» nün

(3) Haham Reichorm, 1869 Prague, Hahambaşı Simon-Ben-Yuda'nın mezarı başındaki nutuktan, Pınar, Aralık 1972 s. 12. shf. 4 c. I'den naklen.

(4) Tiyatro, s. 1, Ank. 27 Mart 1969. **«Kişiliksiz Bir Tiyatro Yürümez»**, Özdemir Nutku, shf. 8.

(5) Tiyatro, s. 2, Mayıs 1969 Ank. Gençlik Özel Sayısı shf. 5, Sevda Şener.

yaptığı çağrı bakın nasıl:

«Topluluklara gönderilen çağrılarda, «Ulusal-Devrimci Türk Tiyatrosu»nun oluşumundaki Bölgesel Amatör Tiyatroların önemi ve bu oyunculara düşen sorumluluğun büyüklüğü üzerinde duruldu. Oyun seçimlerini bunu göz önünde bulundurarak yapmaları istendi.

«Şenliğin amacı, amatörlerin oynayacağı oyunlar, profesyonel toplulukların çeşitli yasaklardan ötürü oynayamadıkları oyunlardır. Bunlar yaşamda var olan fakat bazı nedenlerle ortaya gün ışığına çıkarılmayan bu sorunlara eğilirler ve kendilerine karşı olan çıkarcı güçlerle savaşırlar» (6).

Şenliklerde:

Bozkır Birliği (Ünal Akpınar)
Utanç Dünyası (Recep Bilginer)
72. Koğuş (Orhan Kemal)
Irgat (Haşmet Zeybek) gibi

oyunların oynanması devrimci hareketi(?) hızlandırmayı amaçlamaktadır. Yukarıda adları geçen oyunların hiç birisi bu milletin değerlerine bağlı değildir. Milletin her şeyiyle alay eder, gülünç duruma düşürür. Şenlik sonunda «devrim için Hareket Tiyatrosu kışkırtıcı - harekete geçirici tiyatro anlayışıyla sokak tiyatrosundan iki başarılı örnek verdiler» denmesi amaçlarının eylem olduğunu ve oyunların da sokak süprüntüsü oyunlar olmaktan kurtulamadığını açıklamış oluyorlar.

III. DÜNYA TİYATRO GÜNÜ VE ANLAMI

Dünyaya hakim olmak isteyen beynelmilel güçler, hedeflerine vasıl olabilmek için beynelmilel teşekküller kurmuşlardır. Zaman zaman bu teşekküller harekete geçirilerek milletler üzerine baskı yapılmaktadır. Sözgelimi Türkiye'de mahkûm edilen bir gazeteci patenti sol ise, FİJ, basında alabildiğine propaganda yapmakta, çoğu kez de başarılı olmaktadır. Dünya çapında düzenlenen armağanlarda bu teşekküller kendi siyasi, iktisadi, kültürel görüşlerine uygun eserlere ödül dağıtmaktadır. Nobel mükâfatları bunun en belli başlı olanlarındandır. Bu gibi yerlerden kimlerin ödül alabildiği gayet iyi bilinmektedir. Bertrand Russel, Daniel Bovet, Jean Paul Sartre gibi Yahudilerin bu kuruluştan çeşitli gayri insani düşünceleri övdükleri, esrarkeşliği ve homoseksüelliği müdafaa etitkleri için ödül almaları tesadüf değildir.

Birleşmiş Milletlerin UNESCO adıyla bir bilim ve kültür dalı vardır. UNECO'nun da kendi içinde yirmiyi aşkın dalları bulunur. Bunlardan birisi de «Uluslararası Tiyatro Enstitüsü»dür.

U.T.E. ilk kez 27 mart 1961'de kurulmuştur. Bu yıl 12. yıldönümü kutlanmıştır. Unesco'ya bağlı U.T.E. nün Paris merkezinin bir sanatçıya hazırlattığı bildiri (mesaj) 27 mart'ta dünyaya duyurulur. Üye devletlerdeki U.T.E. ine bağlı kuruluşlar da bu bildirinin ışığı(!) altında «Dünya Tiyatro Gününü» kutlarlar.

U.T.E.'ne bağlı «Uluslararası Tiyatro Enstitüsü Türkiye Milli Merkezi İcra Komitesi» de geçen mart'ta bu günü kutladı. Bu komitenin başkanı Prof. Dr. Bedrettin Tuncel'in rehberliğinde 27 mart 1973'de DTCF Tiyatro Kürsüsünün Deneme sahnesinde bir konferans düzenlenerek D.T.G. anıldı. B. Tuncel'in demecinden bazı pasajlar okuyalım:

«Son beş altı yıldır tiyatrolarımız daha çok çeviri eserler oynuyorlar. Belki yeteri kadar iyi yerli oyun bulamadıklarından. Ama bunlar arasında (çeviri eserler) öyle eski ve bize yabancı oyunlar var ki...» (7)

B. Tuncel'in sözleri bazı gerçekleri aydınlatıyor. Acaba çeviri eserlerin bol miktarda oynanması niçin? Bize ters düştüğü halde oynatılmasının sebebi ne? Beynelmilel hüviyetini taşıyan oyunların Türkiye'de oynatılması, bazılarının da ısrarla oynatılmak istenmesi boşuna değildir. Bunlar belirli grupların istekleridir. Amaçları

(6) Tiyatro, s. 2, Mayıs 1969 Ank. Gençlik Özel Sayısı shf. 35, Şule Tunca «ODTÜ Tiyatrolar Şenliği» başlıklı yazıdan.

milletimizi inanç, örf ve adetler, ahlâk noktasından yıkmak, başıboş bir gençlik meydana getirmektir.

Bir zamanlar «Hair» (yaz. James Rado, Gerome Ragni; müzik Galt MacDermot) adlı oyunun Türkiye'de oynatılmak istenmesi niye? Bu oyun ki oynandığı devletin bayrağına af buyurun pislemeyi ön görür. Milli olan ne varsa, alaya alır, küfreder.

«Evrensellik ölçülerinden ayrılan tiyatro yararlı değildir» (7). Bu görüş de Tuncel'indir. Sormak lâzım sayın Tuncel'e, bu sözün «Her taraftan matbuat ve tiyatrolar bizim direktiflerimize boyun eğerler.» sözlerini söyleyenlerle bir alâkası var mıdır? Milli sınırları aşıp evrensel görüşlerle tiyatro oyunu yazmak ve oynamak acaba bize mi yoksa beynelmilelci emperyalist güçlere mi kâr sağlar?

«Elin koca koca devlet adamları geçen haziranda (1972) Helsinki'de tiyatro adamlarıyla masa başına oturmuşlar «Tiyatro ve kültürel politika» diye bir sorunu tartışmışlardır. Acaba onları başbaşa verip de böyle bir noktada tartışmaya sevkeden ne?» (8). Evet aynı soruyu biz de soruyoruz. Bunun sebebi ne? Devletler artık silâhlı harbi mecbur kalmayınca yapmıyorlar. Bunun yerine kültürel, ekonomik, politik mücadeleler veriliyor. Bir milleti tarihe gömmenin en pratik yolu bugün onu milli değerlerinden koparmak, inançlarından vazgeçirmek, güdülecek koyun sürüsü haline getirmektir. Bunu başarmanın da çeşitli yolları vardır. Bu yollardan bir tanesi de tiyatrodur. Hair oyununun bir yerde oynamakla meydana getireceği tahribatı düşünmek bile bu acı gerçeği dile getirmeye yetiyor.

(Devamı gelecek sayıda)

Yeni Osmanlılar Tarihi

(Baştarafı sayfa 30'da)

edilmesi ile, telâşa düşüyorlar ve Ali Suavi'nin de Kastamonu'dan kaçması ile, yine Giampiétri ve Fransa sefareti vasıtasıyle ve Sakakini'nin verdiği parayla bir grup Yeni Osmanlı (Jön Türk) daha dışarı kaçıyor.

Böylece, Kemal, Ziya, Suavi, Agâh, Nuri, Reşad, Mehmed olmak üzere yedi Jön Türk Fransa'ya kaçmış oluyorlar. Bu sıralarda Sultan Abdülaziz resmen Fransa'yı ziyaret edeceğinden bir kısmı Fransa'dan çıkarılıyorlar, Londra'ya gidiyorlar. Daha sonra, Mustafa Fazıl Paşa'nın, (Sultan Abdülaziz'den «af» koparması ile Sultan'ın Avrupa gezisi'nde bulunmuştu) dönüşünü müteakip Paris'te toplanan «Jön Türk»ler basınla hareketlerini devam ettirmeyi kararlaştırıyorlar. Mustafa Fazıl Paşa, hepsine maaş bağlıyor ve 250 bin frank (2 milyon 400 bin TL) lık bir sandık tesis ediyor. Jön Türklerin, paralarını Mösyö Sakakini'den almaları kararlaştırılıyor.

Madam Marie Stewart Lugh adlı bir İngiliz kadını ile evlenen Ali Suavi, Londra'da «Muhbir» gazetesini çıkarıyor. Bir müddet sonra Yeni Osmanlılar birbirine düşüyor ve bir grup «Hürriyet» gazetesini çıkarıyor. Daha sonraları, Mustafa Fazıl Paşa'nın ilgisizliği ile zor duruma düşen Jön Türkler, nihayet, çeşitli yollarla tekrar yurda dönüyorlar.

Ebuzziya Tevfik'in bu eseri, yani «Yeni Osmanlılar Tarihi»nin 1. cildi en son, «Felâtun Paşa»nın Jön Türkleri «avlamaya» çalıştığını ve bu çalışmaları anlatarak son buluyor. Böylece bu cild, Yeni Osmanlıların çıkışlarından ve Avrupa'ya kaçışlarından, oradaki faaliyetlerinden bahsetmiş oluyor.

Yukarıya alabildiğimiz vesikalar çoğaltılabilir. Ancak belirtelim ki, diğerleri de aynı istikamettedir. 1973 yılından Jön Türk hareketine bakmak ve mânâlandırmak vesikalar ışığında büyük isabet kaydedecektir. Ve belki bundan çıkarılabilecek hükümlerle günümüz hakkında da isabetli neticelere varılabilecektir.

(7) Milliyet Sanat Dergisi, 23 Mart 1973, s. 25, shf. 3, Bedrettin Tuncel.
(8) a.g. dergi shf. 4 Adalet Ağaoğlu.
(9) a.g. dergi shf. 5 Genco Erkal.

Türk Musikîsi - Batı Musikîsi

«Türk Aydınlar Ocağı», 5 Mart 1973 günü «Türk Musikisi» konulu bir panel takdim etti. Hemen belirtmiş olalım ki, Aydınlar Ocağı böyle bir panel düzenlemekle, Marksist çevreler tarafından —Devlet Konservatuarında büyük Itri'yi anmak maksadıyla verilmek istenen konser ileri sürülerek— Türk Musikisine hesapsız ve insafsızca yöneltilen iftira sağnaklarının tutarsızlığını ortaya koymuş ve Türk musikisinin tarihimiz içinde kazandığı boyutları vuzuha kavuşturmuş bulundu.

Musikişinas çevreye hitap ettiğini söyleyebileceğimiz panelin açılışını Sayın Salih Tuğ yaparak, bu konuyu teklif üzerine hazırladıklarını ifade etti. Bunu «Milli Sinema» ve «Türk Tiyatrosu» konulu panellerin izleyeceği haberini verdi.

Salih Tuğ, panelin ağırlığını taşıdığı hükmüne vardığımız sayın Ercüment Berker'i davet ederek dinleyicileri, panelle karşı karşıya bıraktı.

Türk musikisinin oluşumunu milli tarih perspektifinden bakarak inceleyen Berker ,tatlı, pürüzsüz ve yumuşak hitabetiyle musikimize kıymak hareketi diye nitelendirilecek adeta düşmanca faaliyetleri bir bir sıraladı. Yürekleri sızlatan oydu ki, Türk musikisinin yıkımına devlet alet ediliyordu.

Ercüment Berker'in belirttiğine göre, 1926 yılında, konservatuardan, Türk musikisi şubesi lâğvedildi. Daha sonra «Marif Vekâleti» Türk musikisini öğretimden tamamen kaldırdı. Böylece Türk Musikisi diye bir şeyin olmadığı iddialarına resmiyet kazandırılmış oluyordu. Saadettin Arel'in «Türk Musikisi Kimindir» diyerek, bu çarpık zihniyetle sürdürdüğü kavgayı belirten Berker, hamiyet sahibi insanların gayretleri sonucu düzenlenmesi sağlanılan musiki konulu forumlarda, kasten Türk musikisine düşman çevrenin şahsiyetlerini bir araya toplayarak «Türk musikisi bir Şark beynelmilelidir. Milli değildir.» kararlarının alınış hikâyelerini anlattı.

Türk musikisine yöneltilen suçlamalardan birinin de «ilkellik» yani tek seslilik olduğunu beyanla, Ercüment Berker özellikle şu gerçeğe dikkat çekti. «Müzikoloji açısından çok seslilliğe en çok uygun ve müsait müzik, Türk musikisidir.» Ayrıca sayın Berker, bir diğer önemli nokta olarak da Türk musikisinin insan ruhunun fenomenlerine tam tekâmül eden ve tabiattaki sesleri aynen yansıtan karakterine ilmi bir tarzda açıklık getirir. Avrupalıların çok sesli musikilerinin kulakları tırmaladığını, Avrupalı müzisyenlerin laboratuvarlarında yeni sesler keşfe çalıştıklarını, onun için Türk musikisinin Avrupa'yı çoktan aştığını ifade etti.

Genellikle Türk musikisine yöneltilen suçlamaları veya daha açık ifadesiyle iftiraları Cahid Atasoy dile getirdi. Türk edebiyat çevrelerinin tanıdık siması Atasoy, Türk musikisine yöneltilen iftiraları Bizansçılık, Arapçılık, ilkellik noktalarında toplayarak cevaplandırdı. Ziya Gökalp'in Türk musikisini Bizans musikisine bağlayan görüşüne bilhassa parmak basan Atasoy, Türk musikisi hakkında fetva verenlerin musikiden kilometrelerce uzak bulunduklarını belirtti ve «Böyle bir görüş tamamen saçmadır.» dedi.

Türk musikisi Türk kültürünün ve zevkinin mahsulü idi. Avrupa musikisi ise hıristiyan kültürünün bir terkibiydi. Bu farkı Atasoy belirtmeyi ihmal etmedi.

Türk kültürünün mahsulü olduğu için ne bir Bizans, ne bir Arap musikisi olamazdı. Musikide milliliği tayin eden kriter dayanılan kültür sisteminin yapısı olmak lâzım gelirdi. Musikimiz, şefkatli Şehid analarının dilinde ninni; halkımızın içli ve zarif duygularında halk türküsü zaferden zafere koşan akıncılarımızın kulağında mehter; camilerimizde içten içe kaynayarak gürül gürül yakan Kur'an sesleri oluyordu.

ELLER!

Gün tepede.
Biz cümle ellerde ağlamaklı.
Toprağa bürülü filizlerde,
Eller yanık türküler yakar.
Dünlerin bohçası dürülü;
Yarınlar ötesine uzanan,
Ellerde,
Bir girdap,
Tohum büyür tersyüz,
Beyinler ters düz.
Gün aşanın ikindisi.
Cenuba eller yanık.
Gönüller sudan öksüz çöl öğlesi.
Gözler - şaşı,
Güneşsiz gün ortasında;
Eller,
Yılanlara kenetli umut.
Zehire kök salmış beyin.
Çağrı,
Çatı,
Ellerini yankılar !
Şimal,
Değirmen taşı.
Yürekler mısır - yemi.
Gün, güneşin körlüğünde,
Çağ, çöl ışığına öksüz
Başlar beş çıkıntılı yıldıza,
Bükük,
Yürekler Hiroşima yetimi,
Beyinler Nakazagi.
Afyondan tasmalı maymun
Çağ, gün ışığında güne susuz.
Gün umut ufkuna doğdu.
Meydana er - yürekler sürüldü,
Ve şahdamarından köprü örüldü,
Öz diyara - Hak diyara.
Eller,
Yılana kenetli eller sökülsün!
Zamanı bunun,
Kesilsin imana vurulu kelepçe!
Ve silkinsin,
Bu dev!
Kendine dönsün,
Toprağa bürülü filizlerde.
Yüreğe ve göze vurulu kilit,
Kırılsın!
Eller,
Ezilsin ellerde!

Yetkin DİLEK

Buna yabancı kök yakıştırmak mümkün müydü? Cahid Atasoy anladığımız kadarıyla bunları demek istiyordu. Panelde yalnız konuşmacılar değil, dinleyiciler de fikirlerini belirttiler.

Yüksek İslâm Enstitüsü öğretim üyesi Sabri Akdeniz, **«Biz kendi çamurumuz içinde yüzelim, zararı yok. Ama Batılılarca benimsenme ve kabul edilme duygusuyla hareket ederek musikimize Batının çamurlarını bulaştırmayalım.»** temennisinde bulunurken, Gökalp'in Türk musikisi hakkındaki hükmüne temas ederek, **«Gökalp sosyolojiyi de bilmiyordu. Vardığı sonuçlar yanlıştır.»** dedi.

Yapı ve Kredi Bankası Sanat ve Kültür Müşaviri Sadi Yaver Ataman ise **«Şu bir gerçektir ki, Türk musikisi bir bütündür. Millet varlığını bir bütün halinde tutan bir sanat kuruludur. Ruhta mânâda, hatta kültürde bir bütün teşkil eder.»** diyerek «halk musikisi» ve «Türk San'at musikisi» diye yapılan ayırımlara dikkat çekti.

«Beni tek sesli musiki daha çok etkiliyor. Meselâ ben, bir davul-zurna dinlerken hüngür hüngür ağlarım. Lütfen, rica ederim çok sesli musikiyle uğraşmayın.» diyen Fetih Cemiyeti Başkanı Ekrem Hakkı Ayverdi de, çok sesilikle, Türk musikisinin ruhunda meydana getirilebilecek değişmeler konusunda endişe ediyordu. Sayın Ayverdi'nin endişelerini Ercüment Berker **«Hıristiyan kültüründen çıkma bir Batı müziği değil, Türk kültürüne dayanan çok sesli bir musiki dinleyeceğiz.»** diyerek izale etti.

Bütün konuşmacıların ortak temennisi Türk musikisine bugüne kadar göstermediği ilgiyi devletin bundan sonra esirgememesiydi.

Okullarımızdaki Kültür ve Sanat Faaliyetleri

ÇANAKKALE ŞEHİTLERİ ANILDI

Mart ayında bir yel esiyor Türkiye'mizde. Bir yel ki, milyonların ruhuyla sıcak. Milyonların sevgisiyle samimi. Milyonların fedakârlığıyla coşkun. Katmer katmer çörekleşen bir kışın ayazını iplik iplik çözen; fırtınalar, tipilerle bürünen hayatı dalga dalga eriten. Umutlara can veren. Gönüllere ferman veren. Sessizlik dolu vadilere sevinç, kışı bitmeyecek sananlara bahar müjdesi getiren. Artık gözler parlak, gönüller ferahtır. Bir yel ki, o nesilden bu nesile bir daha kopmayacak bağ getiriyor. Bir yel ki, bu nesilden bütün insanlığa tebliğ götürüyor. Gözden göze umut, yürekten yüreğe zafer çırpıntısı taşıyor. Milletim aydınıyle kaynaşıyor.

Bütün Türkiye'de mart ayı, yarım asır öncesinin mahzunluğunu sevince, dalga dalga gönülleri saran bir heyecana bırakıyor. Zaferler kutlanıyor. Aziz şehitlerimizin ruhuna fatihalar gönderiliyor. Kan ve can karşılığı korunan imanın, vatanın ve devletin mirasçıları olarak yemin ediliyor. Bir yandan yüzbinlerce şehidin yetimleri oldukları düşüncesi ,şuurlarında taht kurarken; diğer yandan bu düşüncenin yağmur bulutu gibi bütün Türkiye'yi dolaştığı görülüyor. Mart ayının yeli, rahmet bulutlarını toparlıyor. Ilık ve bereketli bir yağmur, çorak toprakları verimli hale getiriyor, bütün tazeliğiyle gönül dolduruyor. Tertemiz bir düşünce, yepyeni bir ruh, bütün zenginliyle milletimizi kucaklıyor ve yüce tahtına yeniden çıkarma kararlılığını gösteriyor.

Ankara Yıldırım Bayezıd Lisesi öğrencilerinin duyarak ve yaşayarak oynadığı «ÇANAKKALE GEÇİLMEZ» adlı piyesten bir sahne.

Bir yel esiyor. Anadolu'nun doğusundan, kuzeyinden, güneyinden, dörtbir yanından ve yüreğinden. Ankara'sından, Malatya'sından, Ordu'sundan, Adana'sından... Biz büyüdük anam diyorlar. Yemin ediyorlar. Dün dedelerinin gösterdiği fedakârlığı yâdediyorlar. Aynı fedakârlıklar için hazır olduklarını bildiriyorlar. Tarihin zorladığı bir gidiş ve bu gidişin yolcuları gençlerimiz, bütün sanat kaabiliyetlerini ortaya koyarak

A. Yıldırım Bayezıd Lisesi öğrencisi Ertuğrul Mülâzımoğlu konuşma sırasında görülüyor.

ANKARA KIMYA SANAT ENSTİTÜSÜ ve KIMYA TEKNİSYEN OKULU Müdürü sayın Salim Alkan konuşmasını yaparken görülüyor.

dünü, bugünü, yarını kaynaştırıyorlar. Bu tarihi kaynaşma, Türk gencinin fikir, kültür ve sanat dünyasına zenginlik, yücelik ve umut kazandırıyor.

YILDIRIM BAYEZİD LİSESİ, «Çanakkale Şehitlerimez» piyesi tekrar tekrar oynatıldı.

Ankara'nın şerefli bir ecdadın torunları olarak, Yıldırım Bayezıd Lisesi ses verir de KİMYA SANAT'ı da durur mu? Dedeleri akınlarda yarış ederlerdi, onlar el ele. Yeni günler ve yeni imkânların hayaliyle kutlular.

Lisesi yapar. Kimya Sanatı yapar da, milletin sinesinden coşup gelen İMAM-HATİP OKULU yapmaz mı? Elbet yapar. Ve aynı kardeşlik, aynı samimiyet, aynı inanç, aynı kaynaşma ses verir Ankara'dan yer yer... Zafer müjdeler, milli heyecanla kaynar.

Anadolu'nun yüreğinden ses gelsin de ORDU'sundan gelmesin mi? Hem de daha gür olarak. Kaynaşan idarecim, öğretmenim, öğrencim, milletim. Siz böyle kaynaştıkça, omuz omuza, gönül gönüle, yürek yüreğe oldukça, karlı dağlar bile

Büyük bir alâka ile izlenen, Ankara İMAM-HATİP OKULU öğrencilerinin «ÇANAKKALE ŞEHİTLERİNİ ANMA TOPLANTISI»na iştirak edenler görülmektedir.

ni Anma Toplantısı»nı geçen sene olduğu gibi bu sene de yaptı. Vatansever idareci, öğretmen, öğrenci bu toplantısında milletiyle kaynaştı. Velilerin ısrarı üzerine «Çanakkale Geçilmeden etmesinler. ANKARA KİMYA SANAT ENSTİTÜSÜ ve KİMYA TEKNİSYEN OKULU da, «Çanakkale Şehitlerini Anma Toplantısı»nı yaptı. Yine idareci, öğretmen, öğrenci dayanmaz. Siz «SANCAKLAR DÜŞMEYECEK» piyesini oynadıkça, bütün varlığımızla inanıyoruz ki sancaklar düşmez. Bu iman sönmez. Bu heyecan zafer bulur. Bu millet kurtulur.

PERŞEMBE İLKÖĞRETMEN OKULU öğrencileri «SANCAKLAR DÜŞMEYECEK» adlı piyesi oynadıktan sonra, coşan seyircileri tekrar tekrar selâmlarlarken görülüyorlar.

Milletimizin aydınıyle aradaki mesafeleri kapadığının açık misâli, PERŞEMBE İLKÖĞRETMEN OKULU'nda oynanan «SANCAKLAR DÜŞMEYECEK» piyesinin, Ordu'lular tarafından, ısrarlı, vilâyet merkezinde de oynanması talepleridir.

Güneylim, üstüne çöken sarı sıcakta milletimin bahtı gibi kavrulan güneylim seyirci mi kalsın. Pınarlar, çorak toprakları yeşertecek pınarlar, Anadolu'nun dört bir yanından çağıldasın da o önünde set mi tanısın? Bend mi bıraksın? Coşmasın mı? Elbetteki hayır! Anadolu'mda bahar müjdesiin getiren yel, Adana'dan da hızını aldı. Tarihi ADANA ERKEK LİSESİ ve ADANA İMAM - HATİP OKULU'nda ayrı ayrı Adana'lım Çanakkale Şehitleri dedelerini andı. Yemin etti. İdareci öğretmen, öğrenci, millet ve asker kaynaştı. Yek vücut oldular. Şehitlerimizin mirasına sahip çıktıklarını ispat ettiler.

Doğu, hele Doğu durur mu? Onlar Mohaç Ovalarında Allah! Allah! diye at koşturmuş ecdadın torunları idiler. Vatanı parçalamak isteyenlere hayır demek için, bu milleti esir etmek isteyenlere hayır demek için, şerefli bir inancın mensubu olduklarını ispatlamak için, aralarında hiç bir ayrılık ve gayrılığın olmadığını ispatlamak için coştular. MALATYA M. KEMAL İLKÖĞRETMEN OKULU da «Çanakkale Şehitlerini Anma Günü»nü yaptı. Milletiyle kaynaştı. Malatyalılar özlemini çektiği duyguların evlâtları tarafından dile getirildiğini görünce coştular. Öz evlâtlarının kendilerine sahip çıkışına sevindiler. Onlar, böyle evlâtlarını görmeye hasrettiler.

Okul idarecilerimize ve öğrenci kardeşlerimizin samimiyet, fedakârlık ve gayretlerini yansıtan, takdirle karşıladığımız bu sanat ve kültür mahsullerinin, milletimizin tarihi dönüm noktalarını işaretlediklerini hatırlatalım. Bütün okullarımızda aynı işaretin olduğundan ve aynı canlılığın görüldüğünden eminiz. Okullarımızdaki sanat olaylarını iğnesinden ipliğine ve bütün canlılığı ile nakletme imkânlarımızın darlığı dolayısıyle veremiyoruz. Ancak bize haberi ulaşanları, o da imkânlarımız nisbetinde verebiliyoruz. Şurasını da hemen belirtelim ki, orta öğretimde sanat ve kültür çalışmaları, günden güne hız kazanmaktadır. Ağırlığını hissettirmektedir. Vatansever idareci ve vatansever öğretmene düşen vazife, kabiliyetli, enerjik, tertemiz, genç dimağlara rehber olmaktır. Onları milli kültürün ışığında eğitmektir. Bu bir zarurettir. Aldığımız haberler sevindiricidir. İdareci, öğretmen ve öğrenci, bu zaruretin kendilerine verdiği kuvvetle ve milletiyle kaynaşarak, şevk içinde çalışmaktadırlar. Bahsettiğimiz ise daha da hızlı çalışma zaruretidir. Ecdadımız Mohaç'ı iki satte kazandı. Bunu unutmayalım.

Pınar'ın Folklor İncelemesi Yarışması

ÜÇÜNCÜ GELEN İNCELEME

Refik BAŞ

A — YERE AİT BİLGİLER :

1 — Yerleşme yerinin adı:

Yerleşme yerinin adının Frenkçe'den geldiği ileri sürülmektedir. Şöyle ki; şimdilik Üzümlü (Eski Ferenge) öncesi Firenge'ymiş. Sonraları değişmeye uğrıyarak Ferenge adını almış. Zamanla Frenkler bu bölgede bulunuyorlarmış. Bu bölgenin adını Firenge koymuşlar.

2 — Yerleşme yerinin kısaca tarihi:

Üzümlü Köyü (Firenge) M.S. 1450-1500 tarihleri arasında Kelkit vadisinin kenarında bir mahalle olarak kurulmuştur. (O tarihteki adı belli değildir.) Şimdiki yerleşme yeri o zamanlar ormanlık bir sahaymış. Yıllar sonrası orman kesilerek etraf açılmış. Kürtük bölgesinin batı yamacında, halen de köyün meşhur içme suyu olan Yukarı Pınar suyu ortaya çıkmış. Suyu iyi olduğu anlaşılınca Kelkit vadisindeki yerini bırakarak şimdiki yerleşme yeri olan Üzümlü'ye (Firenge) yerleşilmiş. Zamanla köy büyümüş ve köylü 1600 yıllarında bir cami yaptırmış (caminin üstü dam, içi boyayla süslü, sıvası kendirle karışık yapılmıştır.)

Sonraları caminin yanına bir çeşme getirmişler. Cami 1760 yıllarında onarılmış. Yalnız camiyi kimin yaptırdığı belli değildir. Tamir edenin İmamzade olduğu söyleniyor.

Üzümlü Köyü halen Karayaka nahiyesine ve Erbaa kazasına bağlı bulunmaktadır.

3 — Halkın ziyaret ettiği yerler:

A) OSMAN BABA : Canik Dağlarının kolu olan Karınca dağlarının güney doruğunda ve Üzümlü (Firenge) köyünün kuzey kısmında bulunur. Burası sayılır bir tekkedir. Yalnız türbe olarak üstü kapalı değildir. Etrafı gürgen ve çam ağaçlarıyla kaplıdır.

Söylentiye göre Osman Baba tekkesi; savaşlardan birinde şehit olarak bulunduğu yere gömülmüştür. Ziyaret edilmektedir.

DEVRET DEDE: Üzümlü (Firenge) köyünün kuzey yamacında bulunmaktadır .Köy halkı tarafından ziyaret edilmektedir.

KARA İMAM DEDE: Köyün doğu tarafında ve Kızıl Yaka mevkiindedir. Köylü tarafından ziyaret ediliyor.

Yukardaki tekkeler köyün sınırı içindedir.

B — HALK EDEBİYATI :

1 — Halkın dili (şive ve lehçe özellikleriyle):

DİYALOG

Köyümüz çevresi şive ve lehçe özelliklerine uygun bir konuşmayı veriyorum.

— Amca seninle biraz sohbet yapsak kabul eder misiniz?

— Ederim. Niye etmiyim. Eyi olu.

— Kaç yaşınızdasınız.

— Altmışdört yaşımdayım.

— Peki kaç tane evlâdın var.

— Sekiz dene. Üçü gız, beşi erkek.

— Sen hangi işle uğraşıyorsun.

— Ben çifcilik yapıyom. Tarlaların bazısına misir, bazısına sovan ekiyom.

— Bugüne kadar başından önemli bir olay geçti mi? Geçtiyse anlatır mısınız?

— Ağnadurum evlâdım. Yaluğuz yağnışlık yaparım. Onun uçun gusura bakma.

— Estağfurullah. Sözü mü olur. Sen nasıl anlatsan kabul ederim. Şimdi sizi dinliyorum amca.

DEYİMLER

Kaşının altından gözlemek

Göz ucu ile bakmak

Eski darak ,eski bes.

Ayağını daşdan esirgemek.

ATASÖZLERİ

Haydan gelen huya gider, selinen gelen suya gider.

Acı patlıcanı kırağı yakmaz.

Alma ahlının ahını, gökten indirir şahini.

Kokmuş ete tuz neylesin, rezil adama söz neylesin.

Lokma karın doyurmaz, şefaat artırır.

El eli, el yüzü yıkar.

Baba oğula bağı bağışlamış, oğul babaya bir salkım üzüm vermemiş.

Çalışan giyer sırmayı, oturan yırtar yirmeyi.

Eli işleyenin atı kişner.

Kurt ile koyun olmaz, ciğer ile oyun olmaz.

Ne hare dayanılır, ne yare.

Açık yere itte değer pislikte.

HALKIN YAŞAYIŞI İLE İLGİLİ GELENEK VE GÖRENEKLER

1 — DOĞUM: Doğum anında halk sevinç içinde olur. Doğum yapan anaya yardımcı olurlar. Genellikle kadına doğum yaptıran ebeler, köyün içinden tecrübeli kadınlardır. Ancak tehlikeli anlarda belediye ebesine iletirler. O eve ziyarete «gözün aydın» demeye giderler. Çocuk için (bebek için) çeşitli hediyeler götürürler. Bu hediyeler genellikle giyecek eşyası olur.

2 — ÖLÜM: Cenaze çıkan eve halk bir gün devamlı gider gelir. O evin acısını paylaşır. Ölü defnedilip eve dönüldüğünde meyit evinde (cenazenin çıktığı evde) «can ekmeği» adı verilen bir yemek yenir. Bu yemek komşulardan gelir. İşte bu zaman acılar paylaşılmış olur. On on beş gün kadar cenazenin çıktığı eve gerek köyden gerekse çevreden «başın sağolsuna» giderler.

3 — SÜNNET: Sünnet yapılanlar için köyde özellik taşıyan bir usul veya davranış yoktur.

4 — DÜĞÜN: Halk köyde yapılan düğünlere iştirak eder. Düğün sahibiyle birlikte halk, düğünü yapar. Düğün sonunda düğün evine gelenek icabı «saçı» getirirler. (Yani armağanlar getirirler.) Düğün sevinç ve neşe içinde devam eder.

Düğün için şöyle bir yol takip edilir; düğünler genellikle 4-5 gündür. (I. gün oduncu günüdür. Kış ise odun toplanır. II. günü odun yarılır. Yani odunlar parçalanır. III. gün soku döğülür. Yani aşlık yahut yarma. IV. gün güveyi ve gelinlik kız ayrı ayrı hamama giderler. V. gün gelin alınır. Böylece çalgı düğünü biter.) VI. gün ise gelinin duvağı asılır. Köylü hususi ziyaret eder. Sonra duvak serpilir ve düğün sona erer.

ÇEŞİTLİ TÖRENLER :

BAYRAMLAR: Dini bayramlarda halk, önce dinen gerekli görülen durumları yerine getirir. Ramazan ve Kurban bayramlarında ayrı ayrı hazırlıklar yapılır. Bayram sabahı bayram namazından çıkılınca bayramlaşma başlar. Sonra evlerde buhunan yaşlıların bayramlarını kutlamak için gezilir.

Bayram günü öğle ve ikindi sonunda olmak üzere her iki bayramda yemek yenir. Bu yemekleri hali vakti yerinde olanlar yaparlar. Yemek, havalar iyi olursa harmanda yenir. Yağışlı olursa evlere davet edilir. Halk tahtalı denen salıncaklarda türküler söyliyerek sallanır. Genellikle gençler sallanmaya meraklıdırlar. Akşama kadar köy bahçesine kurulmuş olan salıncaklarla sallanılır.

ASKERE UĞURLAMA: Askerlik çağı gelen gençlerin gideceği günlerde akraba ve dostlar ziyarete ve uğurlamaya gelirler. Askere gidecek olana hediye getirirler. Sabah köy meydanına aynı «tertipte» olan askere gidecek gençler bir araya toplanırlar. Köy imamı, gelerek gençleri dualar. Arkalarından su serperler. Köyden uğurlanır ve merkeze en yakın akrabası veya aile efradından biri ile gider. Böylece asker köyden ayrılır.

Hacca gidenler de aynen uğurlanırlar.

HALK OYUNLARI VE EĞLENCELERİ

GÜREŞ: Köyümüzde önceleri güreş çok gelişmişti. Fakat 1950'den sonra güreş ortadan kalktı. Bugün güreşin köyde hiç önemi kalmamış durumdadır.

YÜZME: Yarışma halinde bir yüzme yoktur. Köyde yüzmeyi çok iyi bilen gençler bulunuyor. Yalnız ırmakta yüzülüyor. Yakında deniz bulunmuyor.

Çevremizde cirit ve kayak sporu yoktur.

EL SANATLARI VE ZANAATLAR:

1 — EL SANATLARI: El sanatı olarak beş çite ile kazak v.b. eşyalar örülür. Ayrıca çul, çuval ve kilim dokunur. Yalnız bir evde halı tezgâhı vardır. Nakışçılık olarak evler için gerekli olan süs eşyalarının hemen hemen hepsi yün pamuk ve orlon ipliklerinden olmak üzere kadın ve kızlar tarafından işlenir.

2 — YAPI ÜSLÛBU: Alttaban taş ve betonla dondurulur. Yan ve iç duvarlar tuğla veya kerpiçten yapılır. Binanın üstü kiremitle örtülmektedir. Binalar % iki katlıdır.

BİNA TİPLERİ: Binanın üst tavan kısmında bulunan dört köşesi yere dönükse, binanın tepesinde dört köşe birleşip pira-

mitin tepesini andırıyorsa «çadır eteği» denir.

Binanın tepesinde sadece inceltme (^) işaretini andıran bir şekil meydana gelmişse «beşik örtüsü» tipi denir. Belli başlı bina tipleri bunlardır.

3 — ZANAATLAR: Marangozluk köyde gelişmiştir. Köyün marangozları, mesleği tam bir zanaat haline getirmişlerdir. Köyde 25-30 tane marangoz vardır. Marangozlar evin çatısını ve evin iç düzenini tam mânâsıyle yapmaktadırlar.

Köyde bir tane kalaycı vardır. Bu zanaat sahibi hem kalayı, hem demir dövmeyi ve hem de her türlü malzeme tamirini yapmaktadır.

HALK HUKUKU

1 — HALK ARASINDA ANLAŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜM YOLLARI:

Halk arasında meydana gelen ve pek büyük olmayan anlaşmazlıklar hısım ve akrabaların nasihat ve aracılığı ile çözümlenmektedir. Tabii kan dâvâsı v.b. gibi ağır olan anlaşmazlıklara kanuni muamele yoluyle çözüm yolu bulunmaktadır.

2 — HALKIN BÜYÜK SUÇLAR KARŞISINDAKİ TUTUMU VE SEBEPLERİ:

ADAM ÖLDÜRME: Adam öldüren şahısa karşı halkın tutumu değişir. Hele ölen suçsuz olarak öldürülmüşse halk öldürene büyük bir kin güder. Bazan halk arasında şöyle bir söz söylenir: «Suç ölendedir. Fakat öldüreni suçlu sayarlar.» Ama bu söz her ölen için söylenmez.

ZİNA: Halk bu suçu çok büyük suç olarak adlandırır. Hatta öyle olur ki ölüm cezası kadar affedilmez olduğu kanaatindedirler. Bütün köy halkının güveni zina yapana karşı sarsılır. Zina yapana hor gözle bakarlar. En adi şahıs olarak adlandırılır.

HIRSIZLIK: Halk hırsızlık yapan ortaya çıktığında hemen hırsızlara kanuni kovuşturma için hükûmete başvurulur.

Bütün bu suçların genel sebebi halkın içinde bazı bilgisiz ve dikkatsiz kişilerin bulunuşudur. Ayrıca bazı suçlar yokluk, çekişme ve ahlâksızlıklar yüzünden meydana gelmektedir.

Bu suçların zamanla bazıları artıyor. Bazıları da azalıyor. Genellikle hırsızlık ve adam öldürme azalıyor, zina artıyor. Tabii çok acı bir durum. Bunu gidermek gerekir.

HALK EKONOMİSİ:

1 — BÖLGE HALKININ GEÇİM KAYNAĞI:

ZİRAAT: En önde gelen endüstri bitkisi olarak tütüncülük meşhurdur. Tahıl ekiminde (buğday, arpa, mısır) başlıca tahıl mahsulleridir. Bölgenin en iyi soğanı Üzümlü Köyünde yetiştirilmektedir. Erbaa ilçesinin en çok üzüm yetiştiren köyü kendi adını aldığı Üzümlü'dür. Bunlardan başka; baklagiller, ayçiçeği, yonca v.b. bitkilerin hepsi az çok ekilmektedir. Kısacası her çeşit ürün yetişmektedir. Sebze bahçelerde yeteri kadar yetiştirilir.

SANAYİ: Bölgemiz sanayi yönünden zayıftır. Köyümüzde hiç bir sanayi kuruluşu yoktur.

HAYVANCILIK: Bölgemizde (Köyde) koyun en çok beslenen hayvandır. Yalnız herkesin koyunu yoktur. Büyükbaş hayvan olarak sığır ve manda beslenir. Bu sadece sütü için beslenir. Kârı için büyükbaş hayvan beslenmez. Çünkü otlak yoktur. Bütün arazi ekilmektedir.

Halkın geçim kaynağı ziraat ürünleridir.

2 — TARIM USULLERİ VE ALETLERİ: Tarım aletleri; Traktör, çapa, bel, patos v.b. aletlerdir. Saban (kara saban) kullanılmamaktadır. Bunlardan başka değişik tarım aletleri kullanılmamaktadır.

Bütün mahsuller sulanır. Susuz bir mahsul yetişmez. Ayrıca bölgemizde mahsullerin hepsi erken ekilir ve erken olgunlaşır.

3 — HALKIN PARA HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ:

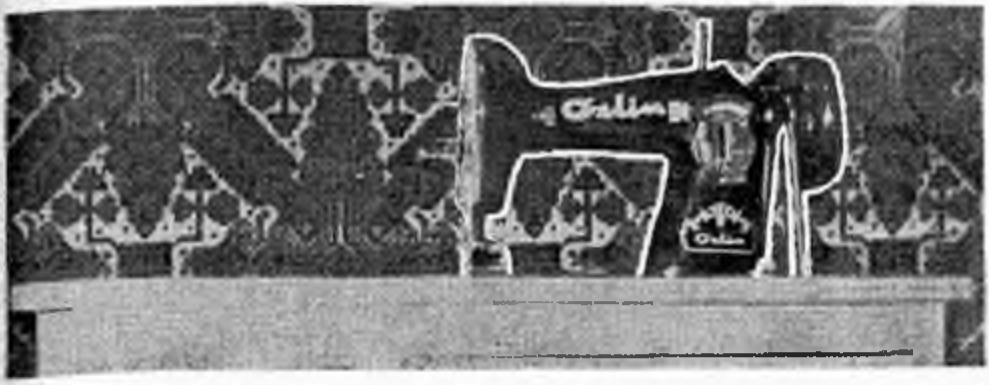
Şartlardaki değişmeler halkı paraya daha çok ilgi duyar hale getirmiştir. Halk, devamlı gelişen zamlardan yılmaktadır. Her yıl yapılan zamları büyük bir hoşnutsuzlukla karşılamaktadır. Halk mahsulünün ucuz fiatla satıldığını iddia eder. Aldığı eşya ve yiyeceklerin pahalı olduğu kanaatindedir. Bütün halk paranın azlığından yakınmaktadır. Asır ilerledikçe halkın para sıkıntısı da artmaktadır. Halk paranın değerinin devamlı düşeceği kanaatindedir.

MÜJDE!

Otağ Yayınevi'nin kurmakta olduğu matbaa tesisleri, pek yakında hizmetinizde

Her nevi dizgi, baskı ve cilt işleriniz için güvenebileceğiniz Müessese: OTAĞ YAYINEVİ matbaa tesisleri.

Adres:
Hilâliahmer Caddesi No: 4
Cağaloğlu — İSTANBUL

ASLAN İTHALAT

İSMAİL YALÇIN ASLAN

GELİN ve YAVUZ DİKİŞ-NAKIŞ MAKİNALARI
TÜRKİYE UMUMİ DİSTRİBÜTÖRÜ

Sultanhamam, Gürün Han Kat 4, No: 479

Tel. İş: 27 46 87 İSTANBUL
Ev: 21 40 30

İZLE
KONFEKSİYON

İSMAİL KARPUZCU ve ORT. KOL. ŞTİ.

PALTO, PARDESÜ, CEKET, MOTKOMER VE HER ÇEŞİT KONFEKSİYON

Sultanhamam, Katırcıoğlu Han, Kat 4 No: 423

Tel: 22 05 79 İSTANBUL

PEŞİNATSIZ, AYDA 250 TL. TAKSİTLE METRE KARESİ 30 TL.'DAN İFRAZLI, MÜSTAKİL ve TAPULU

ARSALAR

Terkos'taki arsalarımız; DENİZİ NAZIR, SUYU ve ELEKTRİĞİ VARDIR.

Müracaat: Ali Haskatar

Karakol karşısı, Diri Kebap Salonu Yeşildirek — İSTANBUL

HASEL
ALÜMİNYUM İNŞAAT MALZEME SANAYİ
HASEL

KOLLEKTİF ŞİRKETİ

Adres: Tahtakale Tomruk çıkmazı Santral Han No. 10 — İSTANBUL

TELEFON 22 24 01

İMALÂT
İTHALÂT
İHRACAT
TİCARET

RAİF-BASRİ ve MUHARREM KURU
KOLLEKTİF ŞİRKETİ

TAHTAKALE, TOMRUK SOKAK, TOMRUK ÇIKMAZI
SANTRAL HAN NO. 5
İSTANBUL
TELEFON No.: 22 96 92

BEYİNLER VAR

Beyinler var;
Küspe küspe, yapış yapış.
Beyinler var;
Çamurlaşmış...
Beyinler var;
Materyalizmin irinleriyle irinli.
Beyinler var;
Bataklar kadar kirli...
Beyinler var;
Cıvık cıvık, kanlı kanlı.
Beyinler var;
İsli, sisli, dumanlı...
Beyinler var;
Hegel'ci, Eflâtuncu beyinler.
Beyinler var girdabında insanlık inler...

Beyinler var;
Kaşarlaşmış, kabuklaşmış...
Beyinler var;
Kafatasından taşmış
Beyinler var;
Simsiyah demirlerle kafesli...
Beyinler var;
Maddenin çarklarıyla sesli.
Beyinler var;
Lime lime, parça parça beyinler
Beyinler var;
Doğar inler, yaşar inler, ölür inler...

Beyinler var;
Ne cıvık, ne çamurlaşmış.
Beyinler var;
Zaferlerin doruğuna tırmanmış...
Beyinler var;
Zinde, sağlam, emin beyinler;
MÜ'MİN BEYİNLER,
MÜ'MİN BEYİNLER...

EFE

Digitized by Google

PINAR

Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

HAZİRAN 1973
CİLT: II
18

PINAR
Aylık Kültür ve San'at Dergisi

SAHİBİ
Muzaffer TETİK

Yazı işleri Mesul Müdürü:
Gazi ALTUN

Yönetim Yeri:

Nuruosmaniye Cad. No: 8/3
Cağaloğlu — İSTANBUL

Kapak Kompozisyonu
Saim Okan

Yazılar kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir. Gönderilen yazılar iade edilmez. Her yazıdan sahibi mesuldür.

İLÂN
Pazarlığa Tâbidir

Abone:
Yıllık — 12 sayı: 35 TL.
6 aylık — 6 sayı: 18 TL.

Öğrencilere Abone:
Yıllık — 12 sayı: 30 TL.
6 aylık — 6 sayı: 15 TL.

Haziran 1973
Cilt II — Sayı : 18

Dizgi — Baskı
OTAĞ MATBAASI

Kapak: YILMAZ OFSET
Fiyatı : 3 TL.

Posta Çeki No: 20081779

Her ayın ilk haftası çıkar.

BU SAYIDA

1) Pınar'dan Okuyucuya — **PINAR**
2) Hoyratlar — **Salim DEMİREZEN**
3) Abdülvahap Kocaman'la Mülâkat — **Sinan ÇELİK**
4) Çatlaklar (Şiir) — **Ramazan AĞUŞ**
5) «İki Gözle Geriye Bakmaktansa...» — **M. Akif AK**
6) Gerçek ve Ümit (Şiir) — **Yaşar KÜÇÜKGÜZEL**
7) Eğitim Sistemimizde Öğretmenlik — **Halil BAYRAKÇI**
8) Bir Sonbahar Günü (Şiir) — **İsmail BAYRAM**
9) 2 Yüzyıl Önce Yaşayan İshak Ağa'nın lisanından — **Ord. Prof. Dr. Süheyl ÜNVER**
10) Yeni Çağın Yürüyüşü (Şiir) — **A.T.**
11) Karagöz İçimizde — **M.T.**
12) Yıllar Sonra — **Ziya KISAYOL**
13) Gözleriniz (Şiir) — **M. Ali TAŞCI**
14) Bahar ve Kök — **Recep KIRIŞ**
15) Gardaş (Şiir) — **Cabir CAN**
16) Gençliğin Sanat Gücü Ancak Böyle Yok Edilebilir. — **Mehmet TAÇDİKEN**
17) Dünya Tiyatro Günü ve Türkiye'de Tiyatro — **A. İhsan ÇETİN**
18) Bir Sabah (Şiir) — **Musa DOĞRUER**
19) Kafkasya'da Güzel Sanatlar — **Salih OKAN**
20) Okul Tiyatroları, Sergileri ve Duvar Gazeteleri — **PINAR**

PINAR'DAN OKUYUCUYA

Belli tarih ve coğrafya şartları içinden akıp gelen bir nehir gibiyiz. Çağlar boyunca yan kollarla beslenmiş veya toprağın içine güçlü sürgünler vermişiz. Bizden ayrılan kollar da güzergâhlarında en az ana kol kadar derin mecralar açmışlar. Bütün tarih süresinde Anadolu'da gölleşen, durgunlaşan, akıcı gücü olmayan bir topluluk değiliz. Suların gitgide renk, koku v.s. gibi ana özelliklerini yitirmelerine sebep olan bir durgunluk, milletler için de müsbet neticeler doğurmayacaktır. Milletimizin idealerinin, belli bir toprak parçası üzerinde dondurulması, ideallerin mutlaklık ve inhisarcılığını sınırlamak, netice itibariyle de, onları zamanın ufalamasına terketmek mânâsına gelir. 200 yıllık zaman içersinde binlerce belâ ile karşılaşmanın ve güvelerin istilâsına uğramanın sebeplerinden birisi de, milletin ve onun ideallerinin akıcı gücünün kaybolması, kaybettirilmesi değil midir? Diriliğini gittikçe ölgün bir duraklamaya terketmesi değil midir? Güçlü olmak için, cihana ideallerimizin damgasını vurmak için, belli tarihi ve coğrafi şartlar içinden akma gereğini duymuşuz. Bugün bir gölekte önümüz belki bağlanmıştır. Ama bu durum, geride bıraktığımız bin yıllık mazideki kopmamız için, gerekli inkarcılık illetini bize bulaştıramaz. Bulaştırmamalıdır. Çünkü; tarih içinden doğup gelen güçlü soluk, bereketli nehir, etrafında yetişen kültür, sanat ve medeniyet eserlerinden inkârı kabil olmayan örnekler sunmuştur. Aynı hükmü, Orta-Asya'dan Urumeli içlerine kadar uzanan mübarek nehrin kolları için de söylemek, ancak bir gerçeğin ifadesi olur. Anadolu'da petek petek örülen medeniyetin, ipek ipek kozalanan kültürün ve beste beste ruhları fetheden sanat abidelerinin, Uluğ Türkistan'da Azerbaycan'da Kafkasya'da Kerkük'te ve Tuna boylarında şavklanmayacağı düşünülemez. Eğer bu nehri oluşturan özsu, aynı kaynaktan doğuyor, aynı yüceliklerden süzülüyorsa, kıyıları bürüyen yeşil örtünün nezaheti, ancak bölge bölge, mükemmellik için yarışacak bir karakter arzeder. Anadolu'da toprağa Yunus tarafından atılan tohumun eşi, Uluğ Türkistan'da Çolpan'ın ruhunda volkanlaşır. Anadolu'da yüce bir medeniyetin hür ve bahtiyar havasında terennüm eden Bakî'nin sesi, Cafer Cabbarlı'nın tutuşturmak istediği mukaddes bir isyanın kıvılcımı olur. İki kolun kültür ve sanat ürünleri arasında bir fark varsa eğer, bu değişik tarihi, tabii ve sosyal tesirlerin sonucundan doğan ve gelişen bir ton farkıdır, bir muhteva, bir duygulanış, bir tansiyon farkıdır. Ama, öz itibariyle yapılacak bir gözlem, damarı damar yapan hayati akışın, aynı berraklıkta ve saflıkta olduğunu ortaya koyar. Sadece, bünyenin boğuştuğu farklı etki güçleri, kanın çeperlere vuruş gücünü değiştirmektedir.. Anadolu'nun 1500'lerdeki sanat ürünleri ile günümüz sanat ürünleri arasındaki duygu, heyecan, muhteva, hayal ve düşünce farkı, Orta-Asya'dan Urumeli içlerine kadar uzanan kollarımızın değişik oluşunu da açıklayabilir. Bir zamanlar Yusuf Has Hacipleri, Kaşgarlı Mahmutları yetiştiren bu bölgelerde bugün, zulme direniş sanatının en tesirli örneklerinin sergilenmesi, yine tarihi ve sosyal şartların etkisine bağlıdır. Kendi devletinin gölgesinde şen ve şakrak iken, medeniyetinin bir dekorasyonu olan sanat, medeniyetine estetik değerler katan sanatçı, bugün hemen tümü esir olan bu yörelerde sanat olarak volkan birikimi, sanatçı olarak da milletin kurtuluş mücadelesini ateşleyen savaş davetçisidir. Bakılırsa esir Türk illerine, emperyalistin en ateşli silahları, sanatkârın bağrında

söndürülmektedir. Sanatçı, buralarda, milli kıyamın senbolü olmuştur. Emperyalist yıldırımların da paratoneri... Esir Türk illerinin sanatkârlarının hayat seyri, çoğu zaman bir kahpe kurşunla durdurulmuştur. Yatağında ölen sanatkâr yok denecek kadar azdır. Yatağında ölmüşse eğer, bu mutlaka ezilmenin içten içe kanayışından dolayıdır.

Şimdi sormalıyız: Esir Türk illerindeki sanat hareketlerini kaç Türk aydını tanır Türkiye'de? Bir Fransız, bir İngiliz Yunan, Amerikan hatta Rus sanatının perakendeci sanatçılarına kadar tanındığı ülkemizde, esir Türk illerindeki sanat hareketleri ile ilgili kaç kitap çıkmıştır? Kaç kişi Türkistanlı sanatçının sesine ma'kes olmak istemiştir? Kaç kitap yazmıştır değil, kaç kitap okumuştur bu mevzuda Türk aydını? Vietnam'daki güdümlü direnişi dile getiren ve ekseriya ellerinden tutulup yazdırılmış çocuk çapındaki sanatçılar adına düzenlenen sanat şölenleri, çıkarılan özel sayılar yanında, neden esir Türk'ün sanatından söz edilmez? Vietnamın direniş sanatı vardır da, benim yıllardır isyan eden esir kardeşlerimin başkaldırma sanatı yok mudur? Vardır elbet. İnsanı asıl yaralayan da Türkiye'de, esir kardeşinin sesine ses vermeyen aydın kitlesinin bulunuşudur.. Azerbaycan'dan anlatınca, esaretin zincirlerini ruhuna da vurmuş, düşüncesi prangalanmış fertlerden söz edilişidir. Kendi halkından çok, partinin sözcüsü haline gelmiş, bir güdük tipin piyasaya sürülüşüdür. Solcu sanat dergilerinin sayfalarında, Kerkük, Azerbaycan, Türkistan sanatından bahis açanlar, marksist devrimle başı dönmüş olanlardır. Garip bir tecellidir ki, Türkiye'nin halktan kopmuş aydınları, esir Türk illerindeki işgal kuvvetlerinin işbirlikçilerinin, evet güdümlü sanatın yansıtıcıları olmuşlardır. Bu neden böyledir sorusunun cevabını, içinde bulunduğumuz sosyal değişimin hareketlerinde aramak gerekir. Kimbilir, belki, esir Türk sanatkârı ruhunu zincirletmemiştir de, bizdeki sosyal değişim, sanatkârı farkında olmayarak dirilikten uzaklaştırmış, ona sosyal ve kültürel şartlanış içinde bir fasit daire çizdirmiştir. Bu, kendi kendine, kendi halkına yabancılaşan sanatkârın dramatik akıbetidir.

Pınar, çıktığı günden bu yana, imkânları ölçüsünde, Esir Türk'ün sanatını vermeye çalışmıştır. Çolpan'la birlikte **«Ey sen beni hakir gören, alçak diyen efendi!... Zincirlerin paslanmıştır dikkatli ol ki, kopar.»** diye seslenmiş; Murat Baha ile birlikte **«Ay ıssız, gece ıssız, bulutlar perde perde — Şimdi baykuş sesleri dolaşıyor o yerde—Güller kı renk alırdı o güzel renginizden—Bir bahtsız daha var mı dünyada şimdi sizden?»** diye göz yaşı döken duygulara gömülmüştür.

Bu sayımızda Kerkük Hoyratlarını anlatacağız. Esir Türk sanatkârının sesinin yalnız, bir aylık derginin sayfalarında kalmasına gönlümüz elvermiyor. Bütün sanat çevrelerinin ortak konusu olsun istiyoruz. Yürekler, Çolpan'ın heyecanıyla vursun istiyoruz. Bu hakkımız değil mi? Bu Çolpan'ın hakkı değil mi? Türk sanatçısının sorumluluğunun boyutları, Çolpan'ın kıyam sanatına yürek koyacak kadar geniş değil mi? Geniş olsun. Bu, Çolpan'ın hakkıdır. Çolpanların safına yürek koyacak aydın - sanatkâr kitlesinin sökün etmesini diliyoruz şimdilik..

Kurtuluş kavgan kutlu olsun yiğit sanatkâr!

pınar

HOYRATLAR

Salim DEMİREZEN

Bir derde dalmışığ biz,
Ne güne kalmışığ biz,
Kerkük'ten siz gideli
Zulmette kalmışığ biz,

Altaylardan Romanya içlerine kadar esir Türk illerinin dertlerini, çaresizliklerini ve tutsaklıklarını dile getiren, mütevazi sayfalarını onlara açan; milli sanat mahsullerini sizlere ulaştırma çabasını sürdüren Pınar, kanayan bir yaraya parmak basıyor ve bundan mütevellit acı hıçkırıklara makes oluyor. Irak Türkleri ve Kerkük sanatı... Aslında Irak Türklerini diğer esir Türklerden, Kerkük şehrini de Kızanlık, Sivastopol, Taşkent, Urumçi v.b. şehirlerden ayrı düşünmek mümkün değil. Zira hepsinin gün yirmi dört saatleri aynı ızdırapla yoğruluyor, hepsinin fersiz gözleri aynı yıldızla hilâlde düğümleniyor. Ve bu milyonlarca sahipsiz insanın hepsi de diğerlerinden daha fazla bizden. Kendilerini bize bizden de yakın hissediyorlar. Kendi dertlerini, dağları eritecek dertlerini unutup, kardeşleriyle hemdert olduklarını her an görmek mümkün. Elbet fiilen yardım imkânları olmuyor. Fakat gönüllerindeki his, dilerindeki söz onlarla beraber.

Moskof sürüleri doymak bilmez iştihalarını tatmin için asırlık Türk yurtlarını istilâ etmiştir. Kerküklü hüzünle dolar. Buhara için ağlar. Ve acısını hoyratına döker:

Buhara
Süt karıştı buhara,
Kaldı Moskof elinde
Azer, Kafkas, Buhara.

Kerkük ve onun şahsında Irak Türklerinin şiiri için söyleyeceğimiz hususlar, bütün esir kardeşlerimiz için geçerlidir. Aralarındaki kader beraberliği duygu, düşünce ve hislerini aynı potada eritmiştir. Bu noktadan bakıldığında Kerkük şiiri, günahsız ve çaresiz insanların hunharca katline göz yaşı döken, gayri insani asimile faaliyetlerine ısrarla karşı koyan ve gerçek kurtuluş günlerini her zaman taze bir ümitle bekleyen görünüm arzeder. Dertleri vardır Kerkükünün. Yılların biriktirdiği. Ama dinleyen hele derman olan yoktur. Dede anlatır, torun dinler. Mini mini yavrular Kaf dağını masallar yerine inilti yüklü hoyratlarda öğrenir:

Bir inlesem
Bir desem, bir inlesem
Eritir Kaf dağını
Derdimin birin desem.

Dert, ızdırap, terkedilmişliğin verdiği çaresizlik insanı söyletir. Bunun için şair boldur. Anonim şiirler de kısa, öz, alabildiğine derin mânalı ve antolojiler doldurabilecek kadar çoktur. Biz burada sırf Irak Türklerine mahsus hoyratlarla, diğer Türk lehçelerinde de örneklerini gördüğümüz manilerden bahsedeceğiz. Hoyrat ve manilerin asıl orijinalliği, halkın his, heyecan ve duygularını dile getirmelerindedir. Kerküklü hüznünü de sevincini de hoyratıyla ifade eder. Ve nesiller boyu, milli sanat nümuneleri verir. Hoyrat ve manilerin hususiyetlerine geçmeden önce, Irak Türklerinin tarihine kısaca göz atalım..

Bugün Irak'ta bir milyona yakın Türk

vardır. Genellikle Kerkük, Erbil Süleymaniye ve Musul vilâyetlerinde yaşarlar. Irak'a ilk yerleşme tarihleri IX. asırdır. Müslümanlığı kabul eden Oğuz Türklerinin «Türkmen» boyu aşiretler halinde yerleşmiştir. Daha büyük kitlelerin yerleşmesi ise 1534 te Kanuni ve IV. Murat'ın Bağdat Seferi esnasında oldu.

Irak Türklerinin çilesi ise Milletler Cemiyeti'nin 24 temmuz 1922 tarihli kararı ile başlar. Musul vilâyeti meselesi, İngiltere ile aramızda çetin münakaşalara sebebiyet verir. Ve kahbe İngiliz siyaseti iliklerine kadar sömürebilmek için Musul'u Irak'a bırakır. Irak'ın yağız Türkmen'i için bu zoraki ayrılışın, mezara girmekten farkı yoktur. Hele öz yurdunda «Yad» olarak kalmayı bir türlü hazmedemez. Bülbüllerin ötüşünden bir başka hislenir ve duyguları kelimeleşir:

Yad elinde,
Öt bülbül yad elinde.
Bir diyar mezar olsun,
Kalmasın yad elinde.

Aslında I. Dünya Harbi neticesinde, Irak'tan Yemen'e kadar vatan topraklarının bizden koparılmasında «Beyrut Kolej»leri, misyoner okullarını ve İngiliz parçalama taktiklerini unutmamak gerekir. İmparatorluğumuzu lime lime eden emperyalistler daha sonra her parçada yeni yeni parçalamalar yaptılar. Hâlâ da yapmağa devam ediyorlar. Bu cümleden olarak, Irak'ta asırlardır aynı kültürü paylaşan toplumu, birbirine düşman Arap. Türk ve Kürt gibi sun'i gruplara ayırdılar. Ve aldattıkları, tahrik ettikleri grupları birbirine kırdırdılar. İsyanlar, ihtilâller, karışıklıklar ve katliamlar birbirini takip etti. Bunları, halkın hafızasındaki yankıları olan hoyrat ve manilerle takip edeceğiz.

HOYRAT NEDİR?

Hoyrat, horyat, koyrat veya koryat şeklinde ifade edilen kelimenin nereden geldiği hususunda araştırmacılar çeşitli görüşler ortaya koymuşlardır. Koryat kelimesi, «acı hatıra» mânasına gelir. Horyat kelimesi, «hor» tabirinin çoğuludur. Basit şiir anlamına gelir. Hoyrat sözü ise hamaset ve sertlik mânalarınadır.

Nazım şekli olarak tarifini iseKerkük'lü folklor araştırıcısı Ata Terzibaşı şöyle yapmaktadır: «Hoyrat; kanatları arasında bir dereceye kadar fikir birliği görülen, birinci kanadı (mısrası) müstesna olmak üzere (ki üç, dört veya beş hece olur) her kanadı yedi heceden müteşekkil, dört kanat veya (çift olmak şartiyle) daha fazla kanatlardan ibaret olan ve üçüncü kanadı (bulunduğu takdirde beşinci ve yedinci kanatları) serbest olmak üzere, mevzun ve kafiyesi cinaslı bir çeşit nazım şeklidir. (1)

Hoyratların iki mühim özelliği, cinas ve doldurma beyitlerdir. Cinas, imlâ ve telâffuzca aynı olan bir kelimenin ayrı iki mânâda kullanılmasıdır. Cinaslı oluş, kapalı mânaları da ifade etme özelliği vererek şiire güç katmıştır. Hem kamufle imkânı doğmuş, hem de tesir gücü artmıştır.

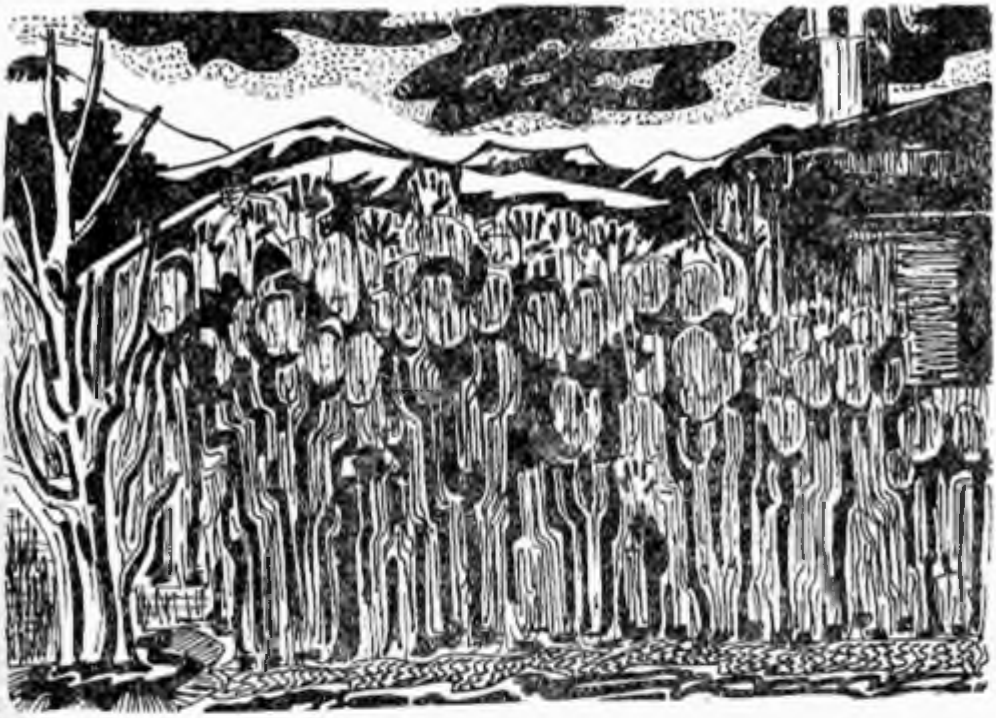
Doldurma beyit, hoyratın ilk iki mısraıdır. Birincisi yedi heceden az, (3, 4 veya 5 heceli) ikinci mısra yedi heceli olur. Mâna bakımından pek önemli değildir. Cinas ve kafiyeyi temin eder. Anlam genellikle son iki mısrada ifade edilir.

Maniler ise, mısraları arasında tam bir fikir birliği bulunmayan, zengin kafiyeden doğan telâffuz yakınlığı ile belirlenen, her mısraı yedi heceli olan nazım şeklidir. Hoyratlar umumiyetle anonimdir. Fakat Iraklı şairlerin ve Türkiye'deki Iraklı Türklerin yazdığı hoyratlar da hayli yekûn tutar.

HOYRAT VE MANİLERDA IRAK TÜRKLERİ

Öz kardeşlerinden rızası hilafına ay-

(1) Ata Terzibaşı, **Kerkük Hoyratları veManileri**. C. I, s. 29 dan Erşet Hürmüzlü, «Kerkük Hoyratlarında ve ManilerindeTürklük şuuru». Türk Kültürü, C. VI. No: 62 (aralık 1967). s. 115.

Desen : «Milli Direniş», Yusuf Akın

rılan Irak Türklerinin üzerine bir gariplik çökmüştür. Çevresini saran her şeyde aynı garipliği görür:

Eşim garip
Eşim yoldaşım garip
Hiç bilmem nereliyem
Toprağım taşım garip.

Bütün bir toplum gariptir. Ama mezarını kazandan başka ağlayanı olmayanın garipliği daha da ayrı gönül dağlar:

Kazan ağlar,
Od yanar kazan ağlar,
Burda bir garip ölmüş
Türbesin kazan ağlar .

Kardeşlerimizin derdi büyüktür. Asıl dayanılmaz hale getiren ise derinden bir «ah» dahi çekememektir:

Günahımnan
Hüdam geç günahımnan
Ciğerden bir ah çektim
Tutuldu gün ahımnan.

Güllük-gülistanlık bahçeler de bu gamı dağıtmaz. Milletinin ızdırabına kulak tıkayabilen küçük bir azınlığın ötesinde güleni bulmak zordur:

Güle naz,
Bülbül eyler güle naz.
Girdim dost bahçesine
Ağlayan çok gülen az.

Ağlayan çoktur. İçin için ağlayan, yaşlarını göz pınarlarının dehlizine gizlice boşaltan. Gizli akan göz yaşları da boşa gitmez. Her damlası heceleşir, meçhul bir ağızda hoyrat olur:

Birde vay!
İkide vay, bir de vay.
Bir derde men düşmüşem
Desem vay, demesem vay.

Irak Türklerini asıl yıkan, ızdırap, dert, gariplik değildir. Bütün bunların menbaı, milleti topyekün yok oluşa doğru sürükleyen asimile ve jenosid hareketleridir. İngiliz ve Moskof emperyalistlerinin güdümündeki ajanlar yıllar yılı kan kus-

muş, dehşet saçmıştır etrafa. Hâlâ da ihanetini sürdürür. Kafkasya'dan Türkistan'a kadar esir Türk illerinde yürüttüğü asimile faaliyetlerini Moskof, Irak'ta da kuklası Baas Partisi vasıtasiyle yürütür. Türk okullarından Türkçe tedrisat kaldırılır. En tabii basın-yayın hakları kardeşlerimize çok görülür. Hatta asırlık ecdat yadigârı Taşköprü, yerle yeksan edilir.

Milli kültür mahsullerini kazımak için. Ama mümkün mü? Kerküklünün göz yaşları, Hasa Çayı (2) üzerine köpükten köprüler kuracak kadar coşarak kültürüne sahip çıkar:

Kerküğün Hasa Çayı,
Su gelir basa çayı.
Yıktılar Taşköprü'yü,
Soktular yasa çayı.

Asimile faaliyetleri ile amacına ulaşamayan komünist Baas Partisi mensupları, diktatör general Kasım'ın da göz yummasiyle bir komplo hazırlarlar. İhtilâlin birinci yıl dönümü olan 14 temmuz 1959 günü asrımızda vahşi hayvanlara bile tabik edilmeyen jenosid hareketi kardeşlerimize tatbik edilir. Moskof ajanı Barzani'nin gözünü döndürdüğü bir grup siyasi Kürtçü, Moskof yapısı silâhlarla kankusar. Polis ve askerlerin gözü önünde canavarca cinayetler işlenir. Bu vahşi sahneleri, başında Ojin (3) isimli bir Ermeni'nin bulunduğu komünist «Halk Mukavemet Teşkilâtı» ve «İleri Gençlik teşkilâtı» planlamıştır. Kerkük sokakları masum kanlariyle boyanır. Al kanları akan Kerküklüm, siyahlara bürünmüştür.

Kerkük senden kan akar
Milletüv (4) siyah takar
Nimetüvden beslenen
Dönüp sene yan bakar.

Katliam bütün şiddetiyle tam üç gün devam eder. Diri diri toprağa gömülenler, organları parça parça ayrılarak elektrik direklerine asılanlar, iki ayrı jeep arabasına bağlanarak ters yönde sürmek suretiyle parçalananlar sayısızdır. Sam yelleri kan kokusu getirir Kerkük'ten günlerce. Ama duyan olmaz. Çaresiz Kerküklünün mecalsiz elleri semaya açılır, ilâhi adalete teslim olur.

Kerküğüm nece Kerkük
Düşipti saca Kerkük
Allah'tan imdad diler
Her gün her gece Kerkük.

Türkiye'de gazeteler küçücük bir başlık attılar «Kerkük Katliamı» diye. Ve bir kaç kelime ile geçiştirdiler. Sonra derin sessizlik. Mesullerde kahredici bir susuş. Çare yine kinini kalbine gömmektir:

Kurum az,
Cülhe (5) çohdı kurum az
Tökilen şehid kanı
Bin il (6) kalsa kurumaz.

Irak Türkleri de ecdadı gibi Cephede ölümden yılmaz. Hatta ölüme koşarak gider. Son nefeste dudaklarının kıpırdanışı ve ebedî tebessüm bunun ifadesidir. Onu yıkan, kahreden şey dün ayaklarını öpmeğe can atan namert Ojinlerin ve O'nun tiynetindekilerin, elleri bağlı kurşununu yemektir. Boynunu kahbe cellâtların vurmasıdır:

Bu alma dört olaydı
Karnıma derd olaydı
Boynumu vuran cellad
Keşke bir merd olaydı.

Ve hepsinin ötesinde Türkiye idarecilerinin tutumu Irak Türklerinin belini Kırar «Bizi düşmanın kahbe kurşunları değil, Anavatan'ın sükûtu kahrediyor» ifadeleri bunun en veciz anlatımıdır. Bütün nâmüsait şartlara rağmen Kerküklünün, mert olmayan düşmanını bile hayran bırakacak azmi, kararlılığı dimdik ayakta duruyor:

Kerküklüyem siz bilin
Keserem düşman dilin
Neft döküp yandırsalar
Terk etmem Kerkük ilin.

(2) Hasa Çayı: Kerkük'ten geçen bir çaydır.
(3) Ojin'e, Kerkük Türkleri «fahişanın oğlu» derler.
(4) Kerkük şivesinde ikinci şahıslarda (n) yerine (V) kullanılır.
(5) Cülhe : örümcek ağı.
(6) İl: yıl.

Abdülvahap Kocaman'la MÜLÂKAT

Milli Tarihimizi kendisine rehber edinen ve bu doğrultuda eserler veren kıymetli halk şairimiz Abdülvahap Kocaman ile yapılmış bir mülâkatı okuyucularımıza sunarken, sayın Kocaman'a çalışmalarında başarılar dileriz.

Konuşan : Sinan ÇELİK

Pınar — Sayın Kocaman, hayatınızdan kısaca bahseder misiniz?

Kocaman — (Adana'nın) Kadirli İlçesinin Avluk Köyünde doğdum. İlkokula başlamadan önce babam beni hocaya gönderdi. 2-3 sene Kuran-ı Kerim okudum. Sonra Nürfet Köyü'ne ilkokula gittim ve bitirdim. Çeşitli imkânsızlıklar sebebiyle tahsilime devam edemedim. 1934 doğumluyum. Evliyim. 7 oğlum 3 de kız çocuğum var.

Pınar — Şiire hangi yıl başladınız ve nasıl geliştirdiniz?

Kocaman — Şiire 1950 yılında başladım. Günlük hadiselerle ilgili destanlar yazarak ve satarak çalışmalarıma devam ettim. 7-8 yıldır da programlar düzenleyerek sahneye çıkıyor ve dinleyicilerimi, millî şiirlerimle hislendirip, taşlamalarımla düşündürmeye çalışıyorum.

Pınar — Şiirlerinize konu olarak en çok neleri alırsınız?

Kocaman — Şiirlerime daha ziyade şanlı tarihimizin kahramanlarını, ve bu kahramanların inaçlarını, ideallerini, örf ve adetlerini konu olarak alırım. Ayrıca; taşlama, güzelleme ve sevgi üzerine de eserlerim vardır.

Pınar — Sayın Kocaman, bugün şiir hakkında değişik şeyler söylenmekte ve herkes kendine göre bir tarif yapmaktadır. Acaba sizce şiir nedir?

Kocaman — Efendim, bunu şöyle izah edeyim. Bir arı, bir kovandan sa-

ÇATLAKLAR

Zulüm duvarlarındaki çatlaklar,
Sızdırır esaret göz yaşlarını.
Çorak toprak gibi susuz dudaklar.
Söylerler hürriyet şarkılarını.

Ramazan AĞUŞ

bahtan uçar, her çiçekten bal zerreciklerini toplar ve geri dönüp kovanda bunu nasıl bal yaparsa, şiir de; şâirin milletin fertlerinde gördüğü ızdırapları, sevinçleri, heyecanları toplayarak ahenkli bir tarzda mısralarla anlatması, söylemesi sanatıdır.

Pınar — Türkiye'de halk şiirinin yaşaması, yayılması ve halk şiirlerinin korunması üzerinde devletin ne gibi çalışmaları var?

Kocaman — Efendim, 1966 dan beri «Konya Turizm Derneği»nden başka herhangi bir merciden destek ve teşvik görmedik. Ancak bu derneğin senede bir tertiplediği **«Konya Aşıklar Bayramı»nda** sesimizi birazcık duyurabilme imkânımız oluyor. Elimizden tutan yok. Herbirimiz şurada, burada, bir köşede kalmışız.

Pınar — Türkiye'de halk şâirlerini bir araya toplayacak bir teşekkül düşünülmüyor mu?

Kocaman — Ben böyle bir teşebbüs duymadım. Halihazırda yok.

Pınar — Sayın Kocaman, Türkiye'de sol cephe tarafından meşhur edilen bir takım şâirler var. Bunlar halk sanatçısı olarak takdim ediliyor. Bu konuda siz ne düşünüyorsunuz?

Kocaman — Bir sanatçının halka mâl olabilmesi için, halk gibi yaşaması, halk gibi düşünmesi, halk gibi inanması lâzımdır. Bugün sol cephede halk ozanı diye tanıtılanlar, halkın yaşayışıyla, tarihiyle, inancıyla değerleriyle alay eden insanlar. Onlar ancak, kültürlerini temsil ettikleri başka milletlerin Türkçe konuşan mankenleri olabilirler. Fakat, milletimizin istismar edilmeye asla tahammülü yok.

Pınar — Halk Edebiyatımızda isim yapmış sanatçılarımızdan en çok hangilerini seversiniz?

Kocaman — En çok Karacaoğlan'ı, Dadaloğlu'nu, Köroğlu'nu ve Yunus Emre'yi severim. Bunlar, Türkçemizi âbideleştiren, bir kale gibi ayakta tutan sanatkârlardır. Bilhassa zamanında fakir Anadolu halkını soyan Çin ve Ermeni bezirgânlarına aman vermeyen, mazlûm halka şefkât elini uzatan, hassas ruhlu kahraman Köroğlu'na ayrı bir sevgim vardır.

Pınar — Şimdiye kadar basılmış bir şiir kitabınız var mıdır?

Kocaman — Çok şiirim var. Bunları tertipleyip bir kitap haline getirmek niyetindeyim. Şimdiye kadar kitap bastıramadım. Yalnız,**«Milliyetçi Türk Kadınlar Derneği»** 15 e yakın şiirimi bir broşür halinde bastırarak bedava dağıttı.

Ben daha ziyâde millî şiirlerimi plâğa okumak istiyorum. Zira plâk, kitaptan daha geniş bir yayın vasıtası oluyor.

Pınar — Basın ve TRT'den ilgi görüyor musunuz?

Kocaman — Hayır efendim. Bugün sayısız gazete vardır. Ve bunların çoğu halkçı geçinir. Ama kendilerinden olmayan, gerçekten milletten yana olan halk ozanlarına yer vermedikleri

Desen : Yusuf Akın

gibi damga vururlar.

Yayına gelince; oda bize imkân vermiyor. Benim anlayamadığım şu: Neden aranjman vb. şeylere radyolarımızda yer veriliyor da, şanlı tarihimizi dile getiren destan ve şiirlere hiç olmazsa 15-20 günde bir yer verilmiyor? Halbuki halk şâirleri teşvik edilmelidir. Destek görmelidir. Kültür vasıtaları gerçek halk sanatçılarına imkân vermelidir.

Pınar— Çok teşekkür ederiz Sayın Kocaman. Ancak, bir de okuyucularımıza takdim etmek üzere şiirlerinizden birini okumanızı rica etsek.

Kocaman — Tabii efendim, memnuniyetle.

KURTARDIK

İstiklâl Harbinde biz bu vatanı,
Başı başa vere, vere, kurtardık.
İnanmazsan git konuştur atanı,
Kara günler göre, göre kurtardık.

Unuttun mu emeğini atanın,
Deden yok mu senin şehit yatanın,
Bütün çevresine nurlu vatanın,
Cesetten ağ öre, öre kurtardık.

Türk kadını koştu kazma kürekle,
Mermi çekti kucağında bebekle,
Kara barut ile dolma tüfekle,
Topa karşı dura, dura kurtardık.

Devletlerle açılmıştı aramız,
Dövüşmeden başka yoktu çaremiz,
İlâçsız, doktorsuz kendi yaramız.
Gömlek yırtıp sara, sara kurtardık.

Pes demedik devletlerin birine,
Nöbet tuttuk subayından erine,
Top, tüfek, mermi ve süngü yerine
Değneğinen vura vura kurtardık.

Sırrımızı yad ellere açmadık,
Candan geçtik yurdumuzdan geçmedik,
Kurşundan süngüden dönüp kaçmadık,
Göğsümüzü gere gere kurtardık.

Yedi iklim dört köşede her yanda,
Kim duymamış Türk'ü ulu cihanda,
Kars'ta Erzurum'da, Bitlis'te, Van'da,
Yüzbin şehit vere, vere kurtardık.

Mehmetçik çarığı çekti sılada,
Kaldı düşmanların başı belâda,
Sakarya, İnönü, Çanakkale'de,
Nice çember yara, yara kurtardık.

Girmek isteyeni sokmadık yurda,
Çetolduk döğüştük kıyda kenarda,
Afyon'da, İzmir'de, Dumlupınar'da,
Üçer beşer kıra, kıra kurtardık.

Kocaman Türk'lerin aslı nereli,
Fatih, Yavuz, Alpaslan'lar sıralı,
Hedefimiz Akdenizdir İleri
Domuzları süre, süre kurtardık.

«İki Gözle Geriye Bakmaktansa...»

M. Akif AK

Moğol kudurdu. Selçuğun mülkü üzerinde hesapsız ılgar salıp tacını tahtını târümar eyledi. Âhır zaman olup beylik Kayıya geçti. Kayı'nın ulusu Bey Osman günlerden birgün bir rüyâ gördü. O gece Âhi piri şeyh Edebâlinin tekkesinde misafir olmuş idi. Rüyayı onun evinde görmüş idi. Sabaha kadar ayakta durup uyumamış idi. Çün duvarda, Hak kelâmı güzel kitabımız Kur'an asılı idi. Hanlar Hanı Bey Osman ben nasıl olur da Hak Kelâmına karşı ayak uzatırım diye sabaha kadar Kur'an karşısında elpençe divan durmuş idi. Şafak yaklaşdıkta, görsünler diye yapıyor demesinler için biraz uzanmış idi. İşte rüyayı ol vakit görmüş idi. Uyandıkta hemen Edebâli hazretlerinin huzuruna çıkıp diz büktü. Hak dostu, pirim, şeyhim, efendim ne ola ki benim şu rüyâmı yor. Şeyh hayır ola bre Kara Osman bu telâş nedir dedikte. Bey Osman der:

Düşümde senin kucağından aya benzer bir ışık çıkar gördüm. O ışığı dönüp, devreyleyip aha şu bağrıma konar gördüm. Işık fidan oldu. Fidan çınar oldu. Birden çınarı büyür gördüm. Büyür gördüm ki bir ucu yerde bir ucu gökte. Bir ucu şarkta bir ucu garpta. Kara dinli kâfirin diyarlarına uzanmış gördüm. Üç kıta gördüm. Yedi deniz gördüm. Diyarı küffarda al al sancaklar, çil çil kubbeler gördüm. Kubbelerin yanıbaşında selvi gibi narin, kavak gibi uzun minareler gördüm. Sonra bir ses duydum Sûr gibi. Şimşek gördüm nâr gibi. Kara kara bulutlar gördüm. Uyandım geldim pirim. Pir der:

Kara Osman Yiğit. Oğuzun beyi, Kayın'ın hası yiğit. Torunlarımın atası yiğit. Müjde sana. Gördüğün ışık isteyip durduğun kızım Bal Hatun'dur. Gördüğün çınar devletindir ki üç kıta yedi deryaya hükümran olacak. Kubbeler, minareler de ahfadının diyar-ı küfrü İslâmlaştırmasına işarettir. Geri kalanını yoramam. Allah yorsun. O herşeyi daha iyi bilendir.

Pirler piri âhi şeyhi Edebâli Bal Hatun'u Bey Osman'a verdi. Düğün oldu. Dernek oldu. Ziyafet verildi.

Attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kesildi. Herkes doydu. Güzeller güzeli Bal Hatun Bey Osmana gelin gitti.

Gün geldi rüya gerçek oldu. Çınar büyür oldu. Bir gün Bey Osman yiğitlerini topladı ki her biri cihana bedeldir. Topladı ve dediki yiğitlerim Sefer var. Hak nasip ederse İzmit'i pis dinli kâfirden almak dilerim.

Söğütte her dem bahar var idi. Su bol. Toprak sulak. Ova yeşil. Dağ yeşil. Söğüt yeşil. Söğütlerin ortasında büyüyüp gider olan çınar yeşil. Hem yere hem göğe uzanan dalları yeşil. Gök mavi. Gün ışıl ışıl. Ot taze. Ağaç taze. Üzerlerindeki çiy taze. Geçmeyen sabahta dönmeyen günde Söğüt cığıl cığıl. Koyunlar nazlı. Aygırlar hızlı. Buzağılar, kuzular, oğlaklar fingir fingir. Öküzler, inekler, develer hopur hopur. Geviş getirmede. Sırtını yalamada. Gece uykusuz kalmış it tembel. Gözleri mahmur güneşlemede. Serçeler, çayır kuşları vıcır vıcır. Karga küçük kuşları korkutup şaka yapmada. Gevrek gevrek gülmede. Hatunlar yayık başında höpür höpür. Kızlar çul tezgâhında. Oğlanlar sürü ardından seyirtmede. Taylar çayırda. Kısraklar, atlar bayırda kanatlı. üzerlerindeki yiğitler puşatlı. Belli ki bahar var Kayı da. Belli ki düğün bayram var Oğuzda. Belli ki küffara sefer var Osman'ın oymağında. Parmakları kopuzunda Ozan der:

Hey yiğitler, bey yiğitler.
Kimi tüysüz toy yiğitler,
Allah Muhammed aşkına
Koman vurun ey yiğitler
Edebâli dua eder.
Çınarımız büyür gider.
İzmit oh ne güzel bir yer,
Varın alın hey yiğitler.
Osman beyimiz hanımız,
Ali, Ömer bürhanımız.
Ebûbekir sultanımız
Ölmek ne hoş şey yiğitler.

Atlar uçtu. Yiğitler dağ aştı. Yol geçti. Vaktaki Gölcük'e vasıl oldular. Bey Osman durdu. Yiğitlerini durdurdu. Der:

— Yiğitlerim, şahbazlarım. Kardaşlarım. Düşmana aman, dostlara ziyan vermeyen arslanlarım. Seferimiz İzmit üzerinedir. Niyyetimiz halistir. Hak inayet eyleye. Yiğitler Pür sadâ:

— Âmin! dediler. Dağlar kayalar cevap verdi:

— Âmin!

— Dâvâmız tac-ü taht, cihangirlik değildir. Rızayı bâridir. Mevlâ fethi mübin müyesser kıla.

— Âmin!

— Rabbim diri kalanlarla yeni seferler yapmak, şehid olanlarla cenneti firdevste buluşmak nasip eyleye.

— Âmin.

Yiğitlerin tüyleri, tenlerinden çıkacak gibi oldu. Dokunsan batacak gibi oldu. Atlar duramaz oldu. Tepinmelerinden yer sallanır oldu. Bey Osman çağırdı.

— Aykut Alp yiğidim. Nicesün?

Ön saftaki Aykut Alp, beyinin bir iş vermek istediğini bildi.

— İyiyim beyim. Sizin sağlığınıza, dinimizin selâmetine, devletimizin devamına dua etmekteyim. Bir an

evvel düşman üzerine atılmak için emirlerinizi beklemekteyim. Hak için akacak kanım, din için fedâ edecek canım, devlet için verecek başım var.

— Eksik olmayasın Aykut Alp yiğidim. Davranki gece gündüz beklediğin, her yatışta düşlediğin, avuç açıp istediğin şey sana kavuşmak üzeredir. Biz İzmite giderken, sen yüz yiğitlik bölüğünle Herekeye at süresin. Oradaki küffarı temizleyip, zorlayanlara kılıç urup, teslim olanları hoş tutup, çocuklara, yaşlılara, kadınlara ilişmeyip, ol küffar beldesinin kilisesini cami yapıp, ezânı muhammedî okutup, Hüseyin Alp, elli kişi ile orada alıkoyup, İzmit'te bize mülâki olasın. Tamam mı arslanım?

— Tamam beyim. Herekeyi Kadir Mevlânın izni ile bizde say.

— Haydi arslanım. Yolun açık, kılıcın keskin, yardımcın hak, yüzün ak ola...

Atlar kişnedi. Yiğitler dizgin boşaldı. Ordu ikiye bölündü. Sanki bir ok İzmite, bir ok Hereke tarafına atıldı.

Aykut Alp yiğitleriyle gele gele Hereke kal'asının dibine geldi. Baktı ki kale muhkem. Burçlara üşüşen çok fazla. Yiğitlerine döndü ve söyledi.

— Arslanlarım. Gün bugündür. Dem bu demdir. Bu dem Hak Tealânın melekleri ile bize yardım edeceği demdir. Göreyim sizi, on kâfire, biriniz bedel olasınız. Hak yardımcımız ola.

— Âmin! Hereke surları cevap verdi.

— Âmin!

Küffar korkup ödü koptu. Aykut Alp devam etti.

— Bugün çok kelle koparıp çok sevap kazanma günüdür. Haydin Arslanlarım hücum.

Kılıç uruldu. Ok atıldı. Yiğitlerin nârâları küffarın kulaklarını duymaz etti. Küffar askeri çürük armut gibi burçlardan yuvarlanır oldu. Kal'a düştü düşecek oldu. Aykut Alp ardına baktı ki Cengaverlerine buyruk vere. Tam bu anda, nerden atıldığı bilinmez, delişmen, şaşkın bir ok geldi geldi Aykut Alp'ın sol gözüne saplandı. Aykut Alp ah demedi. Of demedi. Aman demedi. Eliyle oku tuttuğu gibi çıkardı. Çıkarmakla gözünden öyle kan fışkırdı ki Tahta Oluk pınarı gibi, Aykut Alp'ın yanındaki cengâver, korktu ki Aykut Alp maazallah heba olur. Korktuğu yüzünden okunurdu. Aykut Alp O yiğide tek gözüyle birkez baktı. Sonra bir baba gibi söyledi gürleyü gürleyü:

— N'oldu bre yiğit. Neye korkmaktasın. Bir başa bir göz yeter. İki gözü olup da ardına bakar olmaktansa, bir göz ile bir yüreği olup ileriye bakmak daha evlâdır. Haydin şahbazlarım. Davranın kardaşlarım. Küffarda takat kalmadı.

Ol gün azim cenk olup, küffar çok telefat verip, hayli kelle vücuttan ayrılıp, kal'a teslim alındı. Papazlar kiliseden kovuldu. Ol bina temizlenip cami yapıldı. Çolak Hoca Gazi damında ezânı Muhammedî okudu. Aykut Alp yiğitleriyle bir olup ol camide camaatla ikindi namazını edâ eyledi. Şükür duası eyledi. Hep yiğitler avuç açtı. Boyun büktü. Kadir Mevlâdan yeni zaferler diledi.

GERÇEK VE ÜMİT

Karıncayı
Dişlileri arasında ezen çark
Suçlu.
Kolları arasında
İnsanlığı savuran
Yeldeğirmenli Avrupa
Hissiz!
Namlusu
Gayri insanî damgalı
Silâhı ellerinde tutan avcı
Zalim!
Ayrı,
Apayrı bir varlık olan insanı
Sabun yapan
Dev makinalar
Gaddar!
Kanlı hançer gibi
Kanlı azı dişli
Dev canavar
Gözü dönük.
Ezmek
Savurmak
Vurmak
Yapmak
Fiil
Ya Fail?
Gün olur
Zaman gelir
Köklü bir inkılâb olur
O zaman
O fiiller
Hükümsüz kalır.
Gül dolar bağlar bahçeler
Gülistan olur memleket
Güler insanlık.

Süleymaniye Camii Minaresi (Özel Fatih Koleji Fotoğraf Sergisinden alınmıştır.)

Yaşar KÜÇÜKGÜZEL

Eğitim Sistemimizde
ÖĞRETMENLİK

Halil BAYRAKÇI

Hatırlanacağı üzere Pınar Dergisi yayın hayatı süresince, milletimizin «kültür ve eğitim» meselelerine önemle eğilmiş ve bu temel problemlerimizi, aydınlatmak hususunda, gerekli hassasiyeti göstermiştir. Bundan sonra da, toplum hayatının gelişmesinin dinamiği olan «kültür, eğitim ve öğretim» gibi sosyal müesseselerin, Türkiye hayatını ilgilendiren yönlerini aksettirmeye ve müsbet bir gelişimi sağlayacak temeller koymaya çalışacağız.

Toplumumuzun, sosyo-kültürel gelişim ve değişimi ile, çok yakın ilgisi bulunan «eğitim problemlerimiz», her geçen gün, biraz daha kangrenleşmekte çarpık ürünleri sökün etmektedir. Bu kangrenleşmenin zaman aşımına uğramadan, sürekli bir şekilde genelleşeceği söylenebilir. Bu tesbitimizi, müşahhas hale getirmek, her zaman mümkündür... Nereye baksak, bu millî ızdırabı, bir acı lokma gibi, yutkunuruz. Tabii ki bu, görecek göz, işitecek kulak, hissedecek yürek için böyledir... Aksi halde millî davalarımızın apaçık ve bütün boyutları ile, ortada olması da, bir mâna ifade etmeyecektir.

Millî Eğitim meselelerimiz, uzun yıllar, ne tam olarak kavranabilmiş ve nede gerekli ve yeterli çözüm yolları, ortaya konabilmiştir. Meseleler karşısında hazırlıksız ve tedbirsiz bulunan mesûller, problemler devleşince, apışıp kalmaktan ya da suni pozisyonlar almaktan öteye gidememişlerdir.

12 Mart millî dönemeci her ne kadar, «eğitim» ve benzeri temel meselelerimize, parmak basmış ise de; uygulama planında görev yapan zümrelerin hazırlıksız ve belli bir fikrî muhteva ile şartlanmış bulunuşu, 12 Mart dönemcinin hedeflerinin gün gün unutturulmasına sebeb olmuştur.

Bunun böyle olması, Türkiye'nin şartları gereğidir. Çünkü; asırlık hastalıkların biriktiği toplumumuzun sosyo-kültürel bünyesinin, millî ve gerçekci müdahalelerle sağlamlaştırılması, bir «kadro» meselesidir. Millî dertlerimizi, temel bir izâha kavuşturmak kadar, bu problemleri, sosyal ilimlerin ışığında, en tam bir şekilde çözmek içinde kadroya ihtiyaç vardır. Onun içindir ki, şimdiye kadar yapılan«reform» girişimleri, problemlerin köklü çözümünü yapmaktan ziyade, basit oyalanışlar durumunda kalmıştır.

Eğitim sisteminin, millî bir reformla, yeniden kurulmasının, bir «kadro» meselesi olduğunu ifâde etmiştik. Bu tesbitimiz hiç kimsenin inkâr edemiyeceği kesin bir ihtiyaçtır. Bir asırdan fazladır, «millî eğitim ekibi» bütün değişmelere rağmen, millî inançlı ve kararlı bir kadro özelliği gösterememiştir. Bugün artık her şahıs bilmektedir ki, sadece Millî Eğitim Bakanı'nın değişmesi ve yenilenmesi hiç bir meseleyi halletmeyecektir. Etmemiştir de.

Millî Eğitim Bakanlarının iyi niyetli ve samimi olması, birşey değiştirmemiştir. Değiştirmesi de beklenemezdi. Marksizmin bütün ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de sürekli bir şekilde sızmaya çalıştığı ve büyük nispette de başardığı bu müessese kadroları, uzun yıllar, renksiz gözükmesini başaran «değişmez ekib»in usta politikasıyla sola angaje edilmiş veya edilmeye çalışılmıştır. Millî eğitim buhranının ızdırabını duyan vatansever ve samimi «eğitimci-yönetici»ler, büyük nispette

izâle edilmiş ve «Millî Eğitim Politikası»nda ağırlıklarını koyamamışlardır.

Bu izahlarımızı sayısız misallerle teyidetmek, her zaman mümkündür. İşte Y. Öğretmen okullarının tedrici tasfiyesi hadisesi... Y. Öğretmen Okulları, millî kültür ocağı haline geldiği günden itibaren bu «değişmez ekib» in dikkatini çekmiş ve uzun vadeli planlarla, bu müessesenin tedrici kapatılması, allanıp-pullanıp sahneye konmuştur. Zamanın M. E. Bakanı sayın Sabahattin Özbek bile, iyi niyet propaganda edilmesine rağmen, durumu daha kavrayamadan, bu değişikliği tasdike mecbur olmuştur. Bir çok M. Eğitim yetkilisi bu gerçeği dile getirmişlerdir... Vatansever ve gerçekten milliyetçi olmaktan başka suçu olmayan öğretmenlerin, dama taşı gibi oynanması ise, daha başka ve acı bir misaldir...

Türk toplumunun bütün kesimlerini etkileyen, gerçek kalkınmanın temel faktörü olan ferdi, eğitecek ve onu milletin şuurlu bir parçası haline getirecek «eğitim sistemi» ancak, «millî bir eğitim kadrosu»nun varlığıyla mâna kazanabilir. Ohalde Türkiye'de «Millî Eğitim sistemi» nin organizesi hususunda, iki hedef vardır. Birincisi, millî ve sağlam bir eğitim kodrosu. İkincisi bu «Eğitim kadrosu»nun reorganize edeceği, temel felsefe, muhteva, metod ve hedef unsurlarıyla millî hale getirilmiş «eğitim sistemi»dir. Eğitim kadrosu ise; yönetici kadro ve bütün öğretmen ve uzmanları içine alan «eğitici ve öğretici kadro» olarak mütalâ edilebilir. Bu iki temel kadro biri birini bütünleyen, biri diğerine tercih edilemiyen zaruretlerdir.

Bugün için bu mümkün gözükmemektedir. Yıllardır laçkalaşmış bir sistemin arzu edilen sıhhate kavuşması, büyük bir iştir. Şu an yapılacak olan, millî eğitim bünyesindeki, ayrık otları temizliyerek, mümkün olduğu kadar millileşmeyi temin etmektir. Aslında bu büyük mesele, Türk milletinin sosyo-kültürel ve ekonomik problemleriyle beraber düşünülmelidir. İşte o zaman ancak eğitim alanında çıkmazlardan kurtulabilir, millet olarak yaşama ve yükselme mücadelesini kazanma şansına sahib olabiliriz.

ÖĞRETMEN VE EĞİTİM

Şimdi öğretmenin eğitim ve toplumdaki hayatî önemine binaen, içinde bulunduğu durumu, belirtmeye çalışalım. Yukarıda ifâde ettiğimiz hususlar, öğretmen problemini aydınlatmak bakımından bir temel izan mesabesindedir.

Öğretmenler ordusunun, milletlerin gelişmesinde, devletlerin yaşamasında ve toplumların var olma kavgasını sürdürmesinde ki mümtaz yerini bugün herkes bilmektedir. Milletlerin yaşama tarihi, kısa bir tetkike tabi tutulduğunda, bu husus hemen görülecektir. Milletlerin güçlülüğü, «öğretici-eğitici» öğretmenler kadrosunun sağlamlığı ve kendi toplumunun öz düşüncesi ile yoğrulma derecesi ortaya koyabilir. Yani, öğretmenler ne kadar toplumun özelliklerini aksettiriyor ve içinde bulunduğu toplumla kaynaşabiliyorsa, o nisbette toplum dengelidir ve sosyal problemlerini yenme dinamizmine sahiptir denebilir.

Bugün toplumumuzdaki sarsıntı; hiç şüphesiz ki, aydın kadro kadar, bu kadronun teşekkülünü tedrici olarak hazırlayan ve onun bir parçası olan öğretmenlerin millî hayata yabancılaşması ile artmış bulunmaktadır. Eğitim sistemini tamamlayan bu «ilim ve kültür ordusu» bugün, milletimizle kucaklaşamamanın ızdırabını çekmektedir. Bunun mesulü hiç şüphesizki, bir türlü halkımıza dönük eğitim özelliği gösteremeyen eğitim düzenidir, halkımızı kucaklayamayan bu ters mekanizma, çalışmaya devam ettikçe, Türk milleti daha çok şey kaybetmiş olacaktır. Komünizan faaliyetlerin, öğretmen kitlesini istismarı, bu noktadan hareketle olabilmiş; ne yazıkki çok yıkıcı neticeler doğurmuştur. Öğretmenlerin içinde bulunduğu maddi imkânsızlıklar ise, bu istismar çarkını hızlandırmıştır. Bilhassa ilkokul öğretmenlerinin birçoğu son derece haklı bir takım endişelerin itmesi ile, TÖS gibi malûm teşekküllerin ağına düşmüştür. Bu ise öğretmen kitlesinin büyük nisbette sahipsizliğini tescil etmektedir. Anadolu'nun, yolsuz, ıssız bir köşesinde, imkânsızlıklar içerisinde bulunan, mesleki ve fikrî yönden gerekli bilgiyi, mezun olduğu okuldan alamayan bir öğretmen, ister istemez kendi-

BİR SONBAHAR GÜNÜ

İsmail **BAYRAM**

Solgun güneş, morlaşan dağlar, hazin ötüşen
Kuşlar, sarı yapraklar gibi gönüle düşen
Garip duygular ile, anlatılması mümkün
Olmayan bir hüzünle dolu idim geçen gün.
Sessizliğin içinde binbir renkle çizilen
Bir tabloyu andıran şu sonbahar; ezilen,
Harap olan gönlümü bir kere daha ezdi,
Gönül ufkumda neler, ne hatıralar gezdi.
O demlerde hayatın hiçliğini anladım,
Eski hatıraları izledim adım, adım...
Ne gençlikten, ne güzel günlerden, ne heyecan...
Hiç bir şey duymuyorum, hissetmiyorum. Şu an:
Dağların sessizliği, ölgün ışığı günün,
Sararmış yaprakların bir bir döküldüğünün
Bende uyandırdığı manevi hissi dile
Getirmek mümkün değil bu haleti ruh ile
Hazin öten kuşlara, durgun akan sulara
Baktım da gizli gizli ben yaş döktüm... Bir ara:
Hatırladım ölümü ve haz duydum içimde,
Bana güzel göründü bu sessizlik içinde.
Kendimi, kâinatı ben unuttum bu demde
Ne hisler taşıyordu şu hicranlı sinemde.
Her sene sonbaharı ve maziyi anarak
Seyrederim bir lâhza hasret ile yanarak.

sine destek olanlarca yanıltılacaktır.

Öğretmen kitlesinin içinde bulunduğu problemler, öğretmenlik mesleğini gölgeleyebilecek bir ehemmiyet arzetmektedir. Ve bu problemler mevcut şekli reformların çözeceği cinsten değildir. Bunları genel hatlarıyla ifade edecek olursak, bu temel meselelerin, eğitim buhranıyla beraber doğup geliştirdiğini görürüz.

ÖĞRETMEN VE İDEOLOJİ

Milletleri biribirlerinden ayıran sosyo-kültürel yapıları, o milletlerin, öğretmenlerini ve hatta bütün fertlerini diğer toplum fertlerinden farklı kılan karakteristikleridir. Bir milletin öğretmeni mevkiinde bulunan her şahıs, o milletin tarihi ile belirlenmiş inanç ve kültür değerlerini taşımalıdır. Madem «eğitim : fertlere şahsiyet kazandıran, toplum içindeki yerini belirleyen, milletine ve insanlığa karşı vazifelerini tanımlayan; fertlerin şuur ve beden kabiliyetlerini ilerleten, ayarlayan öğretim faaliyetidir.» O halde öğretmen, talebesinin şuur ve şahsiyet kazanmasını, hangi birimlere göre, nasıl yapacaktır? Yani Türk toplumunun, tarihi oluşumu ile teşekkül eden; inanç, fedakârlık, fazilet ve ahlâk değerleri ışığında öğrenciyi yetiştiren öğretmen değilmidir? Onun için, sadece öğrencinin değil; — zira öğrenci, öğretmenle mânâ kazanır — aynı zamanda halkın rehberi ve yardımcısı olacak öğretmenin bu değerler dizisini şahsında toplaması gerekmektedir. Öğrencinin, milli bir bakış açısı ve metoda göre şuur kazanması, yine öğretmenin, milli görüş ve kültürün, kıskançlıkla koruyucusu olmasıyla mümkündür.

Öğretmen, ister istemez, öğrenciyi ve halk ile hasır-neşir olmak mecburiyetindedir. Aksi halde, sadece belirli saatlerde derse girip, iş olsun- ücret gelsin şeklinde yapılan öğretmenlik, elbette hiç bir fayda sağlamayacaktır. Talebeyi, ruh hali, ailesi, çevresi ile tanımaya yönelmeyen ve halkla canlı bir dialog kuramayan, eğitim ve öğretim şekli verimsizdir. Neticesizdir. Bu noktadan, öğretmenin kutsal vazifesini huzurla yapabilmesi için; görevinin ulviliğine inandığı kadar içinde bulunduğu toplumun inanç ve yaşayışınada saygı duymalıdır. O'na yönelmenin zaruretine samimiyetle inanmalıdır.

Türk milli eğtimini verimsiz kılan en önemli hususlardan birisi budur. Halkımızın inanç, his ve moral değerlerine tekabül etmeyen, hiç bir eğitim veya ekonomi politikası netice vermemiştir. Sosyal psikoloji bu hükmü teyid etmektedir.

Milletin inanç, örf, âdet ve hayat felsefesine düşman, materyalist öğretmenlerin, Anadolu'da halkın nefretini kazanmasının sebebi budur. Marksist çevrelerin, halkımızı suçlayarak, malûm öğretmenlerin dövüldüğünü, kovulduğunu abartarak yazmasını, iyi tahlil etmek gerekir. Acaba niye, Türk köylüsü, kendisine saygılı öğretmenlere kucak açıp, bağrına basarken, yabancılaşmış öğretmenleri yadırgıyor. Onları kendi değerlerine saygılı olmaya davet ediyor.

ÖĞRETMEN VE MESLEK

Milli eğitim yetkilileri, defalarca, okur -yazar sayısını artırmayı, milli eğitimin ana hedefi olarak ilân eder, yüzlerce öğretmene ihtiyacımız var derken, bir defa olsun, öğretmenlerin iyi yetişmesi hususunda «mesleki formasyonlarını geliştirmeliyiz ve öğretmenliği cazip meslek haline getirmeliyiz» dememişlerdir. Yapılan sözde değişiklikler, öğretmen yetiştiren okulları kuşa çevirirken, orta öğretimde «17.000 öğretmene ihtiyacımız vardır» demek, her halde pek mânâsız kaçmaktadır.

Önce bütün öğretmen okullarının «mesleki okullar olduğu ve diğer okullardan farklı bir öğretim programına sahib olmasının gerektiği» bilinmelidir. Öğretmenlik mesleği gerçekten zor bir meslektir. Hele okullarımızda ve genç nesilde meydana gelene« dejenerasyon» hadisesi de, göz önünde bulundurulacak olursa, zamanımızda öğretmenliğin, hayatiliği inanç ve ehliyet istediği anlaşılacaktır. Öğrenciye, sadece kup kuru bilgi kırıntılarını vermek yetmediği gibi, öğretmeninde, sadece branşında bilgi sahibi olması yetersizdir. Tıpkı silâhı ve mermisi olan bir insanın kullanmasını bilememesi gibi...

Öğretmenin mesleki bilgisini tamamlaması lafta kalmaktadır. Okullardaki iş olsun kabilinden tahsis edilen meslek dersleri, âdet yerini bulsun diye okutulmakta dır ve son derece yetersizdir. Öğretmen yetiştiren okullar, eğitim ve öğretimini tamamen topluma yöneltmelidirler. Türk toplumu'nun psikolojik ve sosyo-kültürel yapısına yabancı olan bir öğretmen yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, mağlûbiyeti kabul etmiş demektir. Nitekim Anadolu'da buna şahit olmaktayız. Öğretmenlerin birçoğu, ne talebeye, ne okula ve nede muhite intibak edebilmektedir. Öğretmenlikle ve halkıyla ilgili bilgileri tamamen teorik ve fanatikçedir. Bu yüzden mesleğini bırakmak mecburiyetinde kalan öğretmenler, az değildir. Bütün okullarda kabiliyet yerine, diplomanın istas olması ve okulların âdeta diploma dağıtan şirket özelliği göstermesi meseleyi aydınlatabilecek ehemmiyettedir.

Bugün öğretmen kitlesinin mesleki problemleri, ihmal edilecek cinsten olmayıp, acil tedbirler gerektirmektedir.

ÖĞRETMENİN EKONOMİK DURUMU

Öğretmenlik gibi ulvi bir mesleğin, her geçen gün cazibesini kaybetmesinin, en önemli faktörlerinden birisi, hiç şüphesiz ki, öğretmenlerin içinde bulunduğu ekonomik baskıdır. Yıllardır Türk Köylüsü gibi öğretmenlere de methiyeler düzülmesine; «Öğretmenlik kutsal bir meslektir.» denmesine rağmen; bu meslekte binbir zorluklar içerisinde, hayatı pahasına hizmette bulunan insanların hayat şartlarında, ağırlaşmadan başka, bir ilerleme olmamıştır. Türk köylüsü, işçisi ve esnafı gibi; öğretmenlerde mali baskı altında bulunmaktadır.

Bir öğretmenin, kendi milletine, en zor şartlarda dahi hizmet etmesi; gerektiğinde kanın tokluğuna çalışması, bir fazilet ve gerçek öğretmenlik örneğidir. Öğretmenliğin idealleştiğinin işaretidir. Nitekim Türk milletinin tarihinde, beşer imkânlarını aşan, fedakârlık ve fazilet timsâli öğretmenleri görmek her zaman mümkündür.

Ama hangi şartlarda? Ne zaman? Milletimizin top yekûn mağdur olduğu ve «sosyal kardeşliği» gerçek manada gerçeşleştirdiği devrelerde değil mi? Acaba O zamanlarda; toplumumuzun bir kesimi, millî inanç, millî hayat ve millî ekonomiyi kurma ve geliştirme endişesinden mahrum; sadece kendi hayatını düşünen, parazit ve vurguncu olsaydı, durum yine aynı mı olurdu?

Bugün toplulmumuzun büyük çoğunluğu, gayr-i insanî şartlar altında çalışır, didinir ve yaşarken; diğer bir kesim, kendi zevk ve eğlencesi içinde, millî servetin kremasıyla, süper lüks hayat yaşamaktadır. Türk öğretmeni, zaruri ihtiyaç maddelerini karşılıyabilmek için çırpınır, ak ile karayı seçerken; % 3 veya % 5 gibi gayr-i millî hakim azınlık gruplarının millî ekonomi kundakcılığına rağmen, hiç bir millî endişe duymadan, saltanat sürmesi reva mıdır? Bütün öğretmenlerin, hangi sınıf ve dereceden olursa olsun, aylık geliri 1000 TL. civarında dolaşırken, bu gelirin, sözü edilen sosyal grupların günlük harçlıkcığını bile karşılamıyacağını ispata lüzum yoktur. Buna bir de % 100 hayat pahalılığını ilave edecek olursak, Türk öğretmeninin ekonomik dramı, iyice belirecektir.

Bütün bu izahlarımızın mânâsı açıktır. Türk öğretmeni, adil bir kazancın tahakkuku ile beraber, millî gelir dağılımının adil olmasını istemektedir.

Yoksa sınıf şuuru geliştirmek, vatan hainlerinin işine yarayacaktır. Ve mevcut sosyo-ekonomik adaletsizliğin, bizâtihi sınıf şuuru doğurduğu ve beynelmilel komünizm için de aynı zamanda, hareket ortamı sağladığı bilinmelidir.

NETİCE

Millet Meclisi Bütçe Komisyonunda görüşüleceği söylenen, M. Eğitim Temel Kanunu Tasarısı, kanunlaştığı takdirde dahi; bu tasarı «köklü ve millî bir reform» mahiyeti taşımadığı için, Türk öğretmeninin problemlerinde ve eğitim sisteminde hiç bir müspet değişiklik olmıyacaktır. Eğitim problemlerimiz, ağırlaşarak - büyüyerek, varlığını sürdürecektir.

Öğretmenlerin problemlerinin çözümünde, iki kademeli bir yol takibedilmelidir. Önce, zaruri olan acil tedbirler alınmalı, daha sonrada topyekûn eğitim sistemi; millî köklü ve ilmî bir reformla yeniden kurulmalıdır.

Bunun içinde birincisi; öğretmen yetiştiren bütün okullar; mesleki fonksiyonlarına ağırlık verilerek, öğretmenlerarası hizipleşmeyi önleyecek ve ehliyet esasını ruhuna sindirmiş ortak bir programa göre tanzim edilmelidir. Bütün öğretmen okulları, ayrı ayrı müesseseler olarak değil; bir öğretmen müessesinin kademeleri olarak irtibatlandırılmalıdır. Yani öğretmen yetiştiren okulların birliği temin edilmelidir.

Ve hiç unutulmayacak temel husus ise; bu okulların lafla değil; gerçekten millî kültür ocağı haline getirilmesidir.

İkincisi köylü çocuklarının, bu okullar vasıtasıyla, okuma imkanlarına kavuştuğu bilinmektedir. Onun içindir ki; bilhassa bu okullar tamamen yatılı olmalıdır. Bu hususta kıstas; Avrupa'daki okullar değil, bizzat toplumumuzun kendine has sosyo-ekonomik durumu ve aynı zamanda gerçek ilmin bize bildirdiği prensipler olmalıdır. Yoksa, «Garplı şöyle yapıyor bizde öyle yapalım» kör psikozunun modası geçmiştir artık...

Üçüncüsü; Türk öğretmeninin hayat şartları, vakit kaybedilmeden, kesin olarak, düzeltilmelidir. Komünizmin bu yüzden, Türk milletine ve devletine büyük darbeler vurduğu bilinmelidir. Bundan sonra girişilecek, «öğretmeni istismar» ihanetinin, milletimizde tedavisi kabil olmayan, yaralar açacağı ve bunun tarih nezdinde mesûliyetinin ağır olduğu unutulmamalıdır.

— Beykoz'da İshak Ağa tarafından yaptırılan «ON OLUK ÇEŞMESİ»

2 Yüzyıl Önce Yaşayan İshak Ağa'nın Lisanından

Ord. Prof. Dr. Süheyl ÜNVER

Anadolu'da doğduğum köyde oturuyordum. Çok zaruret içinde idim. İstanbul'da hemşehrilerimin Gümrükte hamallıkla iyi kazandıklarını yakınlarına yazdıkları mektuplardan öğrenmiştim. İçime onların yanına gitmeğe bir heves düştü. Hemen yola düzüldüm.

Yürüyerek Üsküdar'a geldim. Öğrendim ki gümrük karşı tarafta imiş. Baktım bazı kimseler bir büyük sandala doluyorlardı. Bunlar karşıya geçecekler, dedim. Ben de bindim ve ilâve ettim. Beni gümrükte indir, hemşehrilerimi bulacağım. Buyurun dediklerine göre herhalde bedava geçiriyorlardır diye düşündüm. Zira hiç param yoktu. Sandalcı kalkarken yolluk istemez mi? Vermezsen seni götürmem dedi. Yanımda ona verecek hiç bir şeyim yoktu. O halde indir dedim, yürerek gitmekten başka çare yok. Derken bazı yolcular, canım şu garibi indirme biz parasını veririz, dediler.

Kalktık, gümrüğün önünde yavaş ladı. Bir salaş önünde durarak beni indirdi. Aradığım gümrük hamallarına bağırarak «size bir ayı daha getirdim» dedi. Hem birisinin yardımı ve hem de kayıkçının hamlesi ile geldiğim için sözü gücüme gitti, ama bir şey demedim.

Hemşehrilerim ırgat başlarına söyleyerek beni de hizmete aldılar. Bir müddet orada çalıştım. Aldığım harçlıkların bir kısmını kendime sarf ettim ama bir miktarını da biriktirdim. Bizim gümrük önü çöplük gibi bir yerdi. Bir gün orada deniz kenarına atılmış bir ölü tavuk gördüm. Fakir bir adam onu görerek geldi, hemen boğazladı. Kesik kafası ile eline alarak

— Beykoz'da İshak Ağa'nın yaptırdığı Terzi Başı Çeşmesi....

hızlı hızlı döndü. Benim de bu merakımı mucip oldu. Ölü tavuğu kesti yine aldı götürdü, yok mu ya, ben de peşine düştüm. Bir müddet gittikten sonra yetiştim. Ve ona bu yaptığının sebebini sordum. Dedi ki: «Benim evde karım uzun zamandır hasta yatıyor. Canı tavuk istemişti. Onu alacak param yok. Ne yapayım diye düşünürken bu ölü tavuğu gördüm. Canlı kestirdim demek için boğazladım, sevinçle sana tavuk aldık diye eve karımın yanına gidiyordum.»

Bundan çok üzüldüm. «Sen onu karına yedirme, şunu al, git, taze bir tavuk kestir, götür,» diye bütün biriktirdiğim ve tesadüfen yanımda duran ne kadar para varsa kesesi ile birlikte verdim. Adamcağız sevincinden ağlayarak gitti. Ben de döndüm gümrüğe geldim. Gemilerle gelen yükleri boşaltmakla 3 gün daha geçti. Bir gün saraydan bir kaç adam gelerek ismini bilmedikleri, lâkin yeni gelmiş bir adamı arıyorlar. Ben de kulak verdim, baktım beni tarif ediyorlar. Dinleyenler arasında «ayol beni arıyorlar» dedim. Bu adamlar beni hemen sevinçle yanlarına alıp doğru padişahın sarayına götürdüler götürdüler ve huzura çıkardılar.

«Dün gece sırasıyle aynen rüyamda senin bir fakire yardımını gördüm ve bu hareketini beğendim. Ve seni taltif etmek istediğim için arattım. İşte sen osun, bu yardımın Cenabı hakkın da hoşuna gitti. Bu cihetle seni İstanbul gümrüğüne Emin nasbettim,» dedi. İşte ben de münasebetim olan bu cihetle uğurlu saydığım Beykoz'u ihya eden suları toplıyarak 212 sene önce 1746 da Allahıma bana olan lütfunun borcunu edâ için bir çeşme ve sair hayrat yaptırdım.

Bir gün dairede oturuyorum. Gümrüğün önünde hatalı bir geçiş yapan bir kayıkçıyı huzuruma getirdiler. Baktım beni sandala almak istemeyen ve hemşehrilerime size bir ayı daha getirdim, diyen adam. Kendimi tanıttım utandı. «Bana ayı diyerek bahsetmenden gücenmiştim. Bu Allah'ın da hoşuna gitmedi. Baktı iyi hareketlerimden bu dairenin başı yaptı. Sen de bir kalp kırdığın için hâlâ kayıkçı kaldın,» dedim.

Üzülerek önüne baktı ve nedamet getirerek ağladı.

YENİ ÇAĞIN YÜRÜYÜŞÜ

Çakıştı çağ çağ üstüne
Kuruldu otağ en yüce meydan üstüne

Pörsümüş bir ateş yanıyor gayrı
Şol medeniyet burçlarında
Bir yılan çörekleniyorsa da
Siyon dağında
Kutsal topraklarda
Bağrımıza çöreklenir gibi...
Yılan işte
Ömrü gün batımına eştir
Gurubda göz kırpmacasına sönen
İkindi güneşine benzer
Hayat yönünden

Birşey yazmaksa Bizans ve otağ üstüne
Hava kirlenmesiyle zehirlenen
Yücelen, yücelen, yücelen
Gökdelenlerle Eyfellerle
İntihar eden Bizanstır
Ana rahimlerinde doğumuna
Mani olan çocukların
Bizanstır korktuğu için
Neslini kurutan
Geleceğini yutan
Ölümle senli-benli
Hayatı
İnsanı
Cihanı
Hedefin ucunda tutan
Bizanstır yoketmek için

Firavun sarayındaki çocuk gibi
Büyüyen bir tohum var
Bizansın bağrında
Bizans yaşlandıkça
Gençleşen
Bizans eridikçe

dirilen
serilen
serpilen
Ve soylu atlara eş Bizansın bağrında gezinen
Çoraklaşmış Bizans toprağından
Ayrı belki
Ayrı bir alüvyondan beslenen
Derinden
Bir sürgün var
Yeşil bir sürgün var oylum oylum sezilen
Şu koflaşmış ağaç yıkıldıkta yarın
Yıkıldıkta
Şu özü kurumuş dalları yakıldıkta
Sonuna dek
Yakıldıkta
Tatlı bir meltem savurdukta küllerini
Hayat dışına
O olacaktır meydanda
Onun dallarını okşayacak tatlı tatlı
Gümrah bir çınar olacak
Vakur, başı dumanlı
Milletleri barındıran altında
Hay Osman beyim hay
Edebalinin yorduğu rüya gibi
Duyuyor musun sesimi
Eskimeyecek yaşlanmayacak
Özüne su veren ebedilikten
Altayların kanından
Hiraların özsuyundan emişen
İçten içe özümlenen...

Ve zamanla yarışan bir uygarlık çağı yürüyecek
köhnemiş çağ üstüne
Bizansla benzeşen
Çağ bir yürüyüş beklemekte
Denizlerden karalara
Dalyanlar gibi

Karalardan denizlere
Küheylanlar gibi
Çağ Fatihe
Fatih çağa doğru emeklemekte
Atın şaha kalkması yakındır Romanın bağrında
Şahîlerin fethi müjdelemesi yakındır
Milletin otağında
Sakalımızı budamaktan vazgeçsin gahpe dölü

Kolumuz kesilse değil
Tek gözümüz kalsa
Bedenimizde bakacak
Ok gibi
Yöneleceği hedef çağımızdaki
Yine Bizanstır
Bizans oklanacaktır
Yüreksiz yüreğinden

Didin
Çalış
Tırnaklarını sökercesine
Yapış Bizansın yakasına
Hayattan vazgeçercesine
Çağın tiranlarına inat
Sabırla yarış
Millet evlâdı zafer hakkındır.

Bizans çökmeli
Çağ kurtulmalı
İnsan kurtulmalı

Buruk acılar tatmasın insanoğlu
Evlâd acısı gibi.

A. T.

KARAGÖZ İÇİMİZDE

Karagöz, tarihî komik bir tip değil, Türk insanı yaşadıkça aramızda dolaşacak, sosyal şartlarla ilgili bir semboldür.

Bu, bir tekrar değildir. Karagöz ruhundan özümlenmiş deneme, günümüz Türkiye'si için yalnızca bir yorumdan ibarettir. Millî bir sanat anlayışının temellendirilişinde ananevî Türk sanatlarının kalıbını tazelemek gerektiği inancından doğan bu çıkışımız elbet gelişmeye muhtaçtır. Bu arada, Karagöz'ü donmuş, fosilleşmiş bir kavram olarak müzelerden dışarı çıkarma ihtimalinin bulunmadığı ve Karagöz yorumunun mümkün olamayacağı fikrinin en azından tehlikeli, yanlış ve sakat olduğu düşüncesinde olduğumuzu da belirtmekte fayda görüyoruz. Sanat anlayışımızın işaretlediği hedeflere uygun olan yorum, sadece senaryo üzerine bina edilmiştir. Denememiz, Karagözün sahnelenişi noktasında şimdilik bir görüş beyan etme durumunda değildir.

M. T.

HACIVAD — Karagözüm demiştim ki, bu kafa yenilerden söyler, **(Karagözün kafasını gösterir)** bu kafa da eskilerden çalar. Dilimiz çözülsün, olsun bir söyleşi.

KARAGÖZ — Sende lâf ganî. Sen söyle şu işi.

HACIVAD — Şimdiden can sıkmaya başlama. Bilmez misin biz devrim yaptık, devrim. Değiştir dilini artık.

KARAGÖZ — Mayası bozuk herif aç bakalım sergini. Dinliyorum.

HACIVAD — Neyi?

KARAGÖZ — Hem derim diyorsun, hem neyi diyorsun.

HACIVAD — Devrim, yahu devrim.

KARAGÖZ — Ne dövünüyorsun develerim, diye?

HACIVAD — Devrim, yahu devrim.

KARAGÖZ — O da ne, yenir mi içilir mi?

HACIVAD — **(Kasılarak güler)** Heh heh hee! Karagöz devrim, devrim Karagöz, devrim. Heh heh hee! Devrim Karagöz.

KARAGÖZ — Kolaymış Karagözü devirmesi. Hop de Hacı cav cav. Heh heh hee! Hop de!

HACIVAD — Devrimleri biliyor musun sen?

KARAGÖZ — Arkan kavi tabii. Biz garibân gibi mi ya? Hâkim okumuş, polis okumuş.

HACIVAD — Ne çıkar bundan?

KARAGÖZ — Döverim demedin mi?

HACIVAD — Devrim, devrim!

KARAGÖZ — Dinliyorum.

HACIVAD — Ben devrim diyorum.

KARAGÖZ — Ben de şimdi anlar gibi oluyorum. Günde beşyüz kere tekrar edersin de bilmez olur muyuz be adam!

HACIVAD — Et tekrarü ahsen, velevkâne yüz seksen. Hep beraber söyleyelim efendim neymiş?

KARAGÖZ—Carto devrimi,curto devrimi; falan devrimi, yalan devrimi; giden devrimi, kalan devrimi; veren devrimi, yeren devrimi; içlerinde en taze, en gevreği demir katık devrimi.

HACIVAD — Âferin be Karagöz, nasıl da bellemişsin hepsini? Ama bunlar araç aslında, araç. **(Fısıldar)** Bizim gerçek devrim ileride. Bunlar yetersiz. Hatta devrim bile denemez yal Neyse, şimdilik bırakalım bunları. Senin bir tüzel kişiyle işin olmuş?

KARAGÖZ — Sen devire devire bize güzel kişi bırakmadın ki?

HACIVAD — Geçende bir yargıç arkadaşla konuştuk. Senin meselene değindi.

KARAGÖZ — Karagöze değin, ensesini yar kaç mı dedi arkadaşın?

HACIVAD — Yok canım, hani bir mahkemen varmış ya?

KARAGÖZ — Var dı yal

HACIVAD — Noldu o şimdi?

KARAGÖZ — Tahtalı köye âzâ oldu.

HACIVAD — Tahtalı köye kaza mı oldu?

KARAGÖZ — Öldü, öldü.

HACIVAD — Öldü mü? Kim öldü, nasıl öldü? Tanık mı öldü, sanık mı öldü, yargıç mı öldü?

KARAGÖZ — Mahkeme öldü, mahkeme.

HACIVAD — Başın sağ olsun Karağözl Heh heh heel Devrim Karagöz devrim, heh heh heel Devrim de devrim, devrim.

(Tuzsuz Deli Bekir gelir.)

TUZSUZ — Eeeeeyt.. gidi felek, hey gidi felek.. (sallanır)

KARAGÖZ — Hoş geldin sallanan elek.

TUZSUZ — Ne yapıyorsunuz burada bre?

KARAGÖZ — İyi ki geldin Bekir ağa. Bizim Hacı cav cavın bugün pehlivanlığı tutmuş. Önüne geleni yıkıp deviriyor.

TUZSUZ — Beni de mi? Beni de mi? Heeyt, bana adıylan sanıylan Tuzsuz Deli Bekir derler. Ben adamı soğan doğrar gibi, keserim kıtır kıtır. Kemiklerini kırarım. Bacaklarını ayırırım. Cart diye ağzını, kulaklarına kadar yırtarım. boynuna halka takar, sokak sokak dolaştırırım. Ben adamı kulaklarından tavana asar ...

KARAGÖZ — Ben de ayaklarının altını gıdıklarım Bekir ağa.

TUZSUZ — (Karagöz'e) Söyle o Hacıvad denen mektep bozuntusuna, beni de mi devirirmiş?

KARAGÖZ — Şimdi konuş Hacıvad, devirebilir misin Bekir ağayı da?

HACIVAD — Aman Karagözüm ben şeyden bahsettim şeyden...

TUZSUZ — Neyden lan? Neyden bahsetmiş sor; devirmekten mi?

KARAGÖZ — Devirmekten mi?

HACIVAD — Yani ilericilikten,

gerici olmaktan filan.

TUZSUZ — Biz gerici miyiz lan? **(Sallanır)**

KARAGÖZ — Sen yancısın Deli Tuzsuz. Habire sallanıyorsun dalga yemiş gemi gibi. **(Hızlı söyler)** Biz gerici miyiz?

HACIVAD — Senin elinde o şişe var Bekir bey, kafanda da dumanı. Sen değilsin. İlericisin.

TUZSUZ — Söyle kessin lan. Dangur dungur etmesin. **(Türkü söyleyerek çıkar)**

İki kaşın arasında bir beni var nur gibi.
Karşısında divan durdum eli bağlı kul gibi.

KARAGÖZ — Şişedeki şarap için oldum bir kıymetsiz pul gibi. Yaylan Matiz yaylan.

HACIVAD — Yüreğim ağzıma geldi kerata. Sen de ondan olursun değil mi?

KARAGÖZ — Lâfı niye değiştirdin keçi suratlı?

HACIVAD — Bazen öyle, bazen böyle.

KARAGÖZ — **(Hacıvadın yüzüne iner)** Bazen de böyle değil mi dönek batıcı?

(Deli gelir)

DELİ — Zeytada zeyto, zeytada zeyto, diyallah çüş.

HACIVAD — Şişşşt kerata! Devrim de devrim, devrim de devrim.

DELİ — Merhaba minare gölgesi.

KARAGÖZ — Hoş geldin akıl bölgesi.

DELİ — **(Hacıvad'a)** Ne tatlu yüzün var senin? Koniim. **(Bir tokat atar).**

HACIVAD — Kurtar Karagöz.

DELİ — Vay, ne parlak şerif-i kelle. Koniim.

HACIVAD — Karagöz kurtar.

DELİ — Ulan koniim, «hırtlanu sıkarun incuk» **(Bir tokat daha patlatır.)**

HACIVAD — Eyvah Karagöz kurtar.

KARAGÖZ — Tam arkadaşını buldun şimdi, bırakma.

DELİ — Ağzında ne var ulan?

HACIVAD — Bak.. Şey.. Deli bey.. Hani devrim var ya...

DELİ — Bakiim.

HACIVAD — Olmaz ki...

DELİ — Bakiim ulan. İncuk hırtlanu...

HACIVAD — O, devrim Deli bey. Konulmaz ona. Koyan koymuş zaten.

DELİ — Yiicem öölüse.

HACIVAD — Yenmez deli bey o.

DELİ — İçcem öölüse.

HACIVAD — İçilmez ki beyim.

DELİ — Aç ulan ağzını. Öölüse içine...

HACIVAD — Aman deli bey, kurbanın deli bey, yapma delibey. Etme deli bey... Deli b...

DELİ — Zeytada Zeyto, zeytada zeyto **(Gider)**

HACIVAD — Zeyto.

KARAGÖZ — Bitti mi işiniz? Noldu senin devrimlere Hacıvat? Üstü çamurlandı herhal.

HACIVAD — Kaymaklandı devrimler, kaymaklandı Karagöz. Sen şu mahkeme işinden bahset hadi. Kurcalama artık.

KARAGÖZ — Desene Hacıvad Zeytoda zeyto. Kaymağın üstüne biber ekmeyelim. Kalsın mahkeme. Hazmı kolay olsun kaymaklanmış devrimin. Batıcı besleniyor, kaymağıyla delinin.

(Devam edecek)

YILLAR SONRA

BİR ŞÖHRETİN HATIRA DEFTERİNDEN

Ziya KISAYOL

Opera binasının hemen karşısında olan evimin penceresinden, caddeyi seyrediyorum. Durmadan hareket eden insanlar, taksiler, kamyonlar, tıklım tıklım belediye otobüsleri, klâkson sesleri, bir hengame...

Evet, gene opera saati. Bu saatte bizim cadde daha da hareketlenir. İnsanlarda bir telaş, koşuşmalar, sonra binanın önünde bir tıkanıklık. Gittikçe ucunu penceremden göremeyeceğim kadar kuyruklaşan kalabalık, sıra sıra taksiler. Ellerindeki joplariyle topluluğu gevşetmeye çalışan polisler.

Binanın önü, duvarlar günün şarkıcı ve artistlerinin afişleri ile donatılmış. Hiç değişmeyen bir usûl. Değişen sadece isimler, resimler. Bana mazimi hatırlatan aynı tantanalı, şaşalı anılar.

Beni tanıdınız mı? Tanımadınız mı yoksa?

Hani canım, bir zamanlar opera binasının duvarlarını afişleriyle ve resimleriyle kaplayan yüzbinlerin sevgilisi... Benim için de hep böyle olurdunuz. Haftalarca giriş bileti bulamazdınız. Beni görebilmek için nelere katlanmazdınız.. Daha sahneye çıkmadan alkışlarınızla, ıslıklarınızla terennüm ettiğiniz sevgilinizin ismini hatırlamadınız mı? Hatırlayın. Hatırlamanızı istiyorum. Bakın biraz kendimden bahsedeyim:

.....

Güzellik yarışmasından sonra kendimi sahnede bulmuştum. O gün, ne gündü, ne heyecandı Allahım!.. Sahneye ilk çıktığım an, o kadar heycanlıyım, o kadar sıkılıyorum. Acaba beğenilecek miyim, yoksa... Yoksa... Hayır, hayır aklıma bile getirmek istemiyorum o ihtimali. Titreyen ellerimle ilk şarkımı okumuştum size. Bitince dakikalarca devam eden alkışlarınız, beni, o kadar şaşırtmış ve aldatmıştı ki. Beğenilmiştim, artık sahneler benimdi. Şimdi düşünüyorum da siz beğenmeye ben de beğenilmeye mecburduk. Çünkü ne siz ne de ben düşünmüyorduk. Düşünenler ve yön verenler, sadece evet, sadece söz onlarındı. Ama bizde onları görecek göz yoktu.

İsmim gittikçe büyümeye, gazinolardan sıra sıra teklifler yağmaya başlamıştı. Gazeteler, mecmualar benden bahsediyorlardı. Şöhretimin zirvesine çıkmıştım. Beyaz perdede baş isimlerdendim. Afişlerde ismim başa ve en büyük yazılmazsa film çevirmiyordum. Önüne geldiğim kapılar, kendiliğinden açılıyordu. Sizler, kalabalıklar, etrafımda dolanıyordunuz. Otururken omuzumdan kürkümü alan, kalkarken büyük iltifatlarla tekrar giydiren topluluk, sizlerdiniz. Hayatınızda benimle tokuşturduğunuz bir tek kadehi veya aynı gazinoda geçirdiğimiz bir akşamı yahutta yoldan geçerken gördüğünüz yüzümü anlata anlata bitiremiyen sizler. Hatırlamadınız mı?.. Hani canım, benden imza almak için kuyruğa giren sizler değil miydiniz? Kart halinde basılan portrelerimi, resimlerimi bayramlarda tebrik için kullanmıyor muydunuz? Sizler değil miydiniz şarkılarımı, günün modası kabûl eden? Yiyeceklerime, uykudaki yatış şeklime, giysilerime varıncaya kadar beni taklit eden. Hatıralarımın basıldığı gazete küpürlerini albümlerinizin en mutena köşelerinde saklayan.

Hiç unutmam, bir gün sahneye çıkarken acele ile belimdeki kemeri düzeltmeyi unutmuştum. Konserden sonra farkına vardım. Ne garip değil mi? Ertesi gün genç kızların, kemerlerinin sola kaydığını görmüş ve o kadar gülmüştüm ki. Bu hal

beni daha da şımartmıştı. Yapmış olmak için yaptığım her hareket size orijinal geliyordu. Her parmağıma bir yüzük takıyor, her sahneye çıkışımda yeni bir makyaj tazeliyor, göz altlarımı, şakaklarımı yaldızlıyor, saçlarıma akla gelmedik şekiller veriyordum. Takatika, takatika, taktak sesleri ve mânasız kelimelerle sizlere şarkılar sunuyor ve bütün bunların sizlerde yankılandığını görüyor, gülüyor gülüyordum. Sizlerle alay ediyordum âdeta. Sizleri kendime tâbi kılmıştım. Sizler benim için, yoğurup şekil verdiğim bir hamur, ne bileyim çocukların kurarak yürüttüğü bir oyuncaktan farksızdınız.

Acımı söylüyorum, gücendiniz mi yoksa?... Kırılmayın bana. Hâlâ daha öyle değil misiniz? Dün beni taklit ediyordunuz, bugün bir başkasını. Hayır deyin bakalım, yanlış olduğunu söyleyin. Söyleyemezsiniz. Sadece gücenirsiniz. Hayır hayır, gücenseniz de kırılsanız da, benim de cazibesine kapıldığım bu yaldızlı hayatın, iğrençliğini anlatmalıyım. Düşündüklerimi duysanız, «moruklaştı artık, saçmalıyor» dersiniz. Çoğunuz biraz geç hatırlasa da beni anlatacağım. Belki kendimi size affettirebilirim diye anlatacağım. Siz de kendinizi kabul edin. Anlayın artık. İnat etmeyin. Ben de sizi affedeyim.

Paris... Avrupanın, dünyanın gözde şehri. Ağızdan ağıza dolaşan, caddeleriyle anıtlarıyla, yapısıyla, yaşamasıyla dalga dalga dünyanın her yerine takdim edilen, ümitlerin kaynağı, rüyalarımda büyüttüğüm koca şehir.

Hava alanında, çeşitli ülkelerden getirilen yüzlerce genç kızla birleşmiştik. Hepimiz de aynı hayalleri, aynı heyecanları taşıyorduk. Oysa hepimiz, aynı oyunun seçilmiş oyuncaklarıydık. Sonra, birer ikişer moda evlerine dağıldık. Beni spor bir taksiyle Paris'in en güzel meydan ve caddelerinde dolaştırarak bir moda evi salonuna soktular. O kadar itina ediliyordum ki. Gezdiriliyor, her istediğimi fazlasiyle buluyor, dikkatle avutuluyor, iltifatlarından mahçup oluyordum.

O yılın bütün giysileri üzerimde deneniyor, objektifler, kameralar karşısında poz verdiriliyordum. Yüzlerce resimlerim, çeşit çeşit cephelerimden çekiliyor ve sonra sizlere takdim ediliyordum. Ne kadar cazip, ne kadar aldatıcı oyun değil mi?... Zira bütün bunlar yapılırken biz, öyle olmasın şöyle olsun diyemiyorduk. Ayıptı, medeniyetsizlikti söylemek. Onlar ne derse yapmak, medeniyette ilerletiyordu bizi. Ve her hareketimizde onların gözlerindeki takdir bakışlarına muhtaçtık. Uçaklarla yüzlerce kız, yüzlerce gazetenin ve derginin tantanalariyle hep o takdir bakışları için gönderilmiştik. Velinimetimiz onlardı. Biz birşey bilmiyorduk. Onlar her şeyi biliyordu. Oraya gelen yüzlerce kız aynı kameralardan geçiyor, sonra memleketlerimize yetiştirilmiş olarak gönderiliyor, sizlere istedikleri şekli vermekte vasıta olarak kullanılıyorduk. Bizim iplerimiz moda evlerinin elinde, sizinkiler ise bizde idi. Ya moda evlerinin ipi kimlerin elindeydi? İşte o ipi elinde tutanlar, çenelerinin ucundan sakallı şiş göbekli keçiler, sizlerle bizi hayatın gayesinden uzak, zevke eğlenceye düşkün, başı boş sürüler haline getiriyorlardı. Ama inanın, o zaman biz de bunların farkında değildik. Sadece biz, oyunun baş aktörleri idik o kadar. Yıllar sonra oyun bitince anladık olanları. Yıllar sonra oyun bitince...

Hatırlar gibi oldunuz beni değil mi?. Biraz daha gayret edin mutlaka tanıyacaksınız. Açın uykulu göz kapaklarınızı, isterseniz biraz daha dertleşelim...

Bensiz balolarınızın, partilerinizin tadı olmazdı. Salonlarda, pistlerde, esrarlı sigara dumanları ve hülyalı mavi gece lambalarının ışıkları arasında coşar, çılgınlar gibi eğlenirdik. Adıma partiler tertip ederdiniz. Çaylar verirdiniz. Yaş günlerinizi kutlardık. Bir gecede onbinlerce lira sarfedilirdi. Şanıma, şöhretime imrenirdiniz, kıskanırdınız beni. Ama bana hiç sormadınız. Mutlu değildim ben. Kaçmak istiyordum. O, ilk cazibe sisleri gözümü yakmaya başlamıştı. Adeta bir mengene olmuş, sıkıyor, eziyor, eziyordu bu hayat beni. Her akşam birileri. Şehvet çılgınlıkları. Partiler. Tadına bakılan yiyecek gibi ısırılıp geçiyordum. Herkesi tatmin ediyordum. Aç olanlar, aç gözlerle bakıyorlardı. Benden güzelini bulanlar unutuyorlardı.

Gözleriniz

M. Ali Taşçı

Karanlık mı her taraf, karanlık?
Göremediğinizden bilirsiniz.
Kapkaranlık...
Sessiz mi ortalık, sessiz?
Hiçbir ses duyamadığınızdan bilirsiniz.
Sessiz...
Kurumuş mu her şey, kurumuş?
Dallarınızdan, yapraklarınızdan bilirsiniz.
Kurumasından...
Zindan mı? Mehtap yok mu?
Ay da mı kararmış?
Bunları bilirsiniz, siz.
Ulvî ruhlarınızın sıkılmasından.
Yolunuzdan başka yolun, yanlışlığını,
Bilirim, siz bilirsiniz.
Eteklerinizi parçalayan dikenlerden,
Ayaklarınıza takılan taşlardan,
Dikenlerden...
Taşlardan...
Gecelerin ayazları, çökmüş üzerlerinize.
İliklerinize kadar ıslanmış,
Kemiklerinize kadar donmuşsunuz.
Fakat o gözleriniz,
Bitecek, der de, karanlığın fâniliğine bakar.
Güneşin doğacağını göremeyenlere,
Kalbinizden inanç,
Gönlünüzden ateş,
Gözlerinizden ümit akar.

Benim için iflâs edenleri, yuvalarını harap edenleri sormayın. Hatırlamak istemiyorum. Onlar şimdi Bakırköy'de gözlerinin önünde hayalim, serap görüyorlar.

Yılar boyu elbiseleri, ayakkabıları olmuştum. Kullanıldıkca bir şeylerim tükeniyor, kullanıldıkca bir şeyler kaybediyordum. Çöktüğümü, eskidiğimi hissediyordum. Her şey sahte gelmeye başlamıştı. İltifatlarınız, alkışlarınız kadehleriniz, çiçekleriniz. Artık başkaları içindi coşmanız. Yerimi başkaları dolduruyordu. Artık ben, yırtık olmuştum. Yırtık elbise, yırtık ayakkabı gibi. Halbuki ana olmak isterdim. Yavrularım olsun, «anneciğim» diye gözlerime baksınlar, boynuma sarılsınlar isterdim. Beyim olsun, yiğidim desem isterdim. İnanın güzelik yarışmasına da iyi bir istikbal bulurum, kolay bir yuva kurarım diye katılmıştım. Heyhat!... Tatmin vasıtası oldum ellerde. Vahşi eller, benim her şeyimi çaldılar. Dudaklar kara izler, dudaklar kara lekeler bıraktılar yüzlerimde...

Bir gün nasıl oldu bilmiyorum. Kendimi, kulüplerde, barlarda buldum. Sarhoşların masalarına oturuyordum. İnsana tiksinti veren saldırılarına uğruyor, içim burkula burkula tahammül edemez hale geliyordum. Masa masa dolaşıp onların barda daha çok oturmalarını sağlar, başardığım nisbette patrondan daha çok para alırdım. Tek silâhım kadınlığımdı. Posası çıkan kadınlığımla serseri sarhoşları, barlarda oyalıyordum. Gece geç vakitlere kadar eğlence vasıtası olarak kullanılır, sarhoşların uzattığı kadehlerden yudum-

lamak zorunda kalırdım. Sonra sabahlara kadar böğürür, içtiklerimizi dışarıya çıkarmaya çalışırdık. Kusardık. Hıh!.. Zavallı bizler... Zavallı insanlar... Kavgalar olurdu. Karakollarda bekletilirdik sabahlara kadar. Polisler sulanırdı ve yalnız bir odaya kapatırlardı beni. Zaman, yıllar vücudumu bıçak izleri ve cam çizikleriyle doldurdu.

Nihayet öyle bir an geldi ki, masalara da kabul edilmez oldum. Sahnede yuhlanıyor, üzerime leblebiler, şişeler atılıyordu. Patron, o keçi herif, artık işe yaramadığımı bir tokat atarcasına söyledi. Tamamen bittiğimi anladım.

Bu bir kader miydi? Evet, ama bunun böyle olmasını kendim istedim. İrademi esir eden hislerimin çizdiği...

Eğlence, çılgınlık, şöhret hep bunlar benim için son derece cazip olan şeylerdi. Bu bir oyundu. Kumar oyunu gibi. Kumarda çok rastlanır, bakarsınız bir anda binlerce liralar yığılmış önüne, bir bakarsınız bu servete aldanan her şeyini kaybediverir. İşte bende böyle bir oyuncuydum. İsteyerek katıldım ve kaybettim. Kazansaydım kârlı mı çıkacaktım? Öyle sanıyorum ki en büyük kaybım o zaman olacaktı. O çarkın cezbedici dişlerinin arasında son nefese kadar dönecektim. İyi ki kaybetmişim. Hiç olmazsa biliyorum her şeyi. Düşünüyorum, muhakeme ediyorum ve insanım ben. Ya kazananlarda? Düşünce yok. Sadece keçilerin çarkında dönüyorlar. Sadece keçilerin...

Bir yolun sonundayım ki sadece yalnızlık hissediyorum. Sadece yalnızlık!...

Hani nerdesiniz, etrafımda pervane olanlar? Vücudumu yalayan iğrenç bakışlar. Nerdesiniz beni bir metâ olarak kullanıp, milyonlar vuran seks paçavrası gazeteler, mecmualar?.. Neden bahsetmez oldunuz benden? Yeni kurbanlar bulduğunuz değil mi? Örümcekler!.. Ben işe yaramıyorum artık, moruklaştım, çöplüğe atılan bir hurda oldum değil mi? Hani dilden dile dolaşan, şöhretim? Hani mânâsız şarkı nağmelerim, kartpostallarım? Nerede?.. Nerede?.. Neredesiniz?.. Sizler aranızda dolaşan, «zavallı beni» tanımadınız değil mi? Haklısınız, tanıyamazsınız. Çünkü ben de sizi tanıyamıyorum. Değil sizi, kendimi tanıyamıyorum, kendimi. Titreyen ellerimi, makyajların tahriş ettiği çehremi, şimdi ben bile tanıyamıyorum... Hadi saklayın beni, bana eski güzelliğimi verin, kapatın gözlerimin altında beliren mor halkaları.. Yüz hatlarımda derinleşen çizgileri... Rujlar, rimeller ,pudralar, kremler, hadi... Yapamazsınız, siz ey maske vasıtaları! Muktedir değilsiniz istediklerime...

Zehir altın kapta sunulurmuş. Cazibeli hayat bana öylece sunuldu. Sizlere de sunuluyor. Geç farkettim uzattıklarının zehir olduğunu. Şöhretin, çılgınlığın verdiği geçici, aldatıcı haz, bitmez sandım. Off!... Allah'ım ne kadar aldanmışım.

Penceremden bakıyor ve ağlıyorum. Dalyan gibi oğulsuz, selvi gibi kızsız kaldığım için... Ey kalabalıklar sizler için... O, duvarlardaki şöhretler için... Haykırmak istiyorum. Kalkıp, operaların, gazinoların, barların kapılarına gerilmek, nereye aktığını bilmeyen bu selin önüne bent olmak istiyorum. Avazımın çıktığı kadar bağırmak geliyor içimden. Allah'ım bana kuvvet ver, haykırayım insanlığa gerçeği. Haykırayım, iğrenç oyunların faillerini. Ohhh!.. Yapamıyorum, takatim kalmamış. O kadar tükenmişim ki!... Çaresizlik içerisinde penceremden, yüzlerce insanın katledildiğini görüyor, inliyor, kahroluyorum...

Durmayın, durdurun şu katliamı. Kırın, parçalayın bu oyunun çarklarını. Kurtarın gençliği, saplandığı çamurdan. Susturun, her geçen gün battıkça feryatları ayyuka çıkan masumların vicdanları eriten, kulaklarda yankılanan seslerini. Bir ışık tutun, insanları mutluluğa götürecek bir ışık... Gönülleri ferahlatan, buhranlardan saadete götürecek bir ışık... Verin, tattırın gerçek yaşamanın zevkini. İnsanlığa, şahsiyetini, haysiyetini, değerini... Kopanı, koparılmakta olanı aile yuvasına döndürün. Kurt kapmasın, keçiler yemesin onları... Anneliğin kutsiyetini, yuvanın şerefini verin... Kurtarın, ne olur, bizleri kurtarın...

Bahar ve Kök

RECEP KIRIŞ

Bahar'da gümbürdeyen şimşekler, ikinci sûr gibidirler bitkiler için. Gökkubbe damar damar ışıklanırken atılan merasim topları gibi şimşekler, yepyeni bir dirilişi karşılarlar. Şakır şakır yağan yağmurlarla bitkiler âlemi dirilmektedir.

İlkbaharda taptaze, yemyeşil ve cıvıl cıvıl kuş ötüşleri ile gençlik çağını; yazda binbir meyve ile bezenmiş olgunluğunu; sonbaharda dökülmeye başlayan yaprakları ile ihtiyarlığını yaşayan ağaçlar; kışda ölümü tadarlar. Bağrında milyarla ağacın ölümünü saklayan kış çekilip giderken; bahar, milyarla dirilişi getirir beraberinde. Ve biz, bahara şiirler yazıp, türküler yakıp, şarkılar besteleyerek bu dirilişi seyrederiz.

Dirilişten şüphesi olanlar gelsinler, bahar günlerinde birlikte bakalım ağaçlara...

Kışın ölü rengindedir, ayakta duran ceset gibidir ağaç. Gün gelir çalı çırpı zannettiğimiz dallarda tomurcuklar gözükmeye başlar. Küçük kıpırdanmalarla dirilme başlamıştır. Bir başka sabah uyandığımızda; mordan pembeye, beyazdan kırmızıya, fırçalarla ifade edilemiyecek renklerle gözlerimizi ve ruhumuzu doyururuz. Çiçekler açmıştır. Tabiat renk cümbüşü yapmaktadır. Püfür püfür serin rüzgârlar eser. Bir başkadır bahar rüzgârları, erkek ve dişi çiçek tozlarını birleştirir, evlendirir. Bahar rüzgârı bir iyilik meleği gibi ağaçtan ağaca dolaşır, yuva kurar. Artık çiçekler meyvelere gebedir.

Gece gündüzü kovalar, gündüz geceyi... Her sabah, ışıl ışıl bir güneş parıldar doğu ufuktan. Isı verir, hayat verir insana, hayvana ve bitkiye. Gün döner, batı ufkunda kızıl izler bırakarak kaybolur. Mavi önce kızıla, sonra lâciverde dönüşür. Ve sonra bir el kıpır kıpır milyonlarca sarı yıldız serper lâciverde. Sabah olur yıldızlar kaybolur ve güneşin gökyüzündeki rakipsiz hükümranlığı başlar.

Yine rüzgârlar eser. Bir başkadır bahar rüzgârları. Bulutları sürüp getirirler tepemize. Sonra ilâhî bir el bulutları sıkar ve su boşanır, yağmurlar iner yere. Toprak suyu kucaklayarak bağrına basar. Ve ağaçların damarlarına teslim eder, pınarlara verir. Damar ağaçlara iletir suyu, pınar insanlara...

Ağaç kökten beslenir. Köke damarlar güç verir, damarlara da su... Kök hem gövdeyi büyütür, hem de kendisi arzın derinliklerine doğru iner. Köksüz gövde gibi, gövdesiz kök de kütüktür. Büyük ağaç; kökü yere doğru, gövdesi göğe doğru büyüyen ağaçtır.

Nedense, umumiyetle ağaçların görünen kısımları ilgilendirir bizi. Oturduğumuz binanın temeli gibi, ağaçların kökü üzerinde de fazla durmayız. Halbuki temelsiz bir bina, köksüz bir ağaçtan söz etmek mümkün değildir...

Söz kökten açılmışken bir hadise nakledeyim. Yılını pek hatırlamıyorum. Bizim vilâyette belediyece tayin edilmiş bir Parklar ve Bahçeler müdürü vardı. Halk adama deli diyordu. Gerçekten deli mi, değil mi, bunu öğrenmeye fırsat bulamadım ama, izahı hayli güç ve adının da deliye çıkmasına sebep olan hadiseyi iyi hatırlıyorum. Ağaçların yemyeşil, çiçeklerin rengârenk olduğu bir bahar gününde parkı dolaşıyormuş. Gözleri bir köşedeki söğüt ağacına takılmış. Öyle güzelmiş ki, gövdesi endamlı, dalları fıskıyeden fışkırıp sonra yere tekrar düşen sular gibi salkım salkım imiş. Müdür bahçıvanlara göstererek «bu ağacı buradan sökün ve şu ilerdeki çamın yanına dikin.

Avupada bir parkta görmüştüm. Söğütle çam yanyana daha iyi gidiyor.» Bahçıvanlar şaşkın şaşkın bakışmışlar. Düşünmüşler ki bu ağacın boyu en az beş metredir. Bir okadar da yere doğru girmiştir. Böyle iken nasıl olup da ağaç sökülüp başka yere dikilecek? Olacak iş değil. «Olmaz efendim, yeşermez» demişler. «Bu ağaç fidan değil ki.» «Olur olur. Haydın getirin kazmayı küreği, şimdi başlayın» demiş müdür. Bahçıvanlar itaat etmişler. Önce bir miktar dibini açmışlar. Bakmışlarki kök uzayıp gidiyor. Müdür sabırsızlanmış; «yeter, bu kadarı yeter Buradan kesin» diye emir vermiş. Avrupa'da böyledir diye, kökünden kesilip ve başka yerde yeşertilmeye çalışılan söğüt birkaç gün sonra kuruyunca müdür aval aval bakmaktan başka birşey yapamamış.

Bu hadise bana hep bin küsûr senelik ömrü olan ulu bir çınar ağacının, kökünden sökülüp başka yerlerde, başka kökler üstünde yeşertilmek istenmesini hatırlatır. Kökü, damarları adeta arzın merkezine ulaşmış bu koca ağacı sökmeye teşebbüs bir taraftan gülünç, öbür yandan acı. Gülünç; çünkü Don Kişot'un yeldeğirmenlerine saldırısı gibidir. Acı; iki asırdır bir takım park müdürlerinin indirdiği balta darbeleri ile ulu ağaç tahrip edilmektedir. Her baharla boy atan ağaçlar gibi, her baharla tazelenen bin atlı akınları düşünüyorum. Her baharla çakan şimşekler ve gök gürültüleri arasında filiz veren ağaçlar gibi, her bahar kös gümbürtüleri, tekbir sadaları ve naralarla biraz daha kökleşen dalbudak salan milleti düşünüyorum. Ve her bahar üç kıtada yeşil bir baht açan ulu çınar ağacını düşünüyorum.

Can damarları kesilen insan gibi, kökünden koparılan ağacın da yaşaması mümkün değil. Hele inanç, ahlâk, kültür, örf, ideâller ve tarih köklerinden ayrılmış bir milletten, ancak mazi olarak söz etmek mümkündür.

Avrupada böyle görmüştüm diyerek, Türk aydınının asırlardır kökümüze vurduğu darbelerle yapraklarımız sararmakta, dallarımız kurumaya yüz tutmuş bulunmaktadır. Aydın bunu gerek bilerek yapsın, gerek bilmeyerek... Netice hep Çınar ağacının tarihi düşmanlarının işine yaramaktadır. Kesilme işi kökde değil, dallarda yapılmalı, yâni ağaç budanmalıdır.

Baharlar geçmekte ama çınar ağacı sararıp solan yaprakları ile ağlamaktadır.

Yeni bir bahar da serin rüzgârlar esmeli, önce. Şimşekler çakmalı... Çakan şimşeklerden, zafere, yeniden dirilişe doğru açılan gözler ışıl ışıl parıldamalı... Yağmurlar boşanmalı bulutlardan, alcim gibi... Ve çınara su vermeli su... Yepyeni bir baharda yepyeni bir diriliş başlamalı... Çınara can gelmeli, sararıp solan çehrelere kan gelmeli... Bir hücum başlamalı baharda. Çınar boy salmalı, filiz atmalı... Ve bir güneş doğmalı, pırıl pırıl, gülümsiyerek doğu ufkundan..

Batmamasıyal...

GARDAŞ

Bak vatanın parça parça bölünmüş
Yan gelipde yatmak olur mu gardaş?
Sürmeli ceddimin îmân savaşı
Zaferler yarıda bitmez be gardaş?
Gözünü aç, dinle işbu sözümü!
Alevlendir gönlündeki közünü
Seni bekler problemin çözümü
Elden gelen iflâh etmez be gardaş?
Tarih sayfaları seninle dolu
Senindir Çaldıran, Mohaç, Niğbolu
Kanımın bedeli şu Anadolu
İnsan kendisini satmaz be gardaş?
Baştan sona yanlış, her yanı hata
Vedâ olsun kokuşmuşa, bayata
Artık kavuşalım yeni hayata
Böyle elem sürüp gitmez be gardaş.

Cahit CAN

İstanbul Liseler arası tiyatro şenliğinde taraflı tutumu kınayarak jüriden ayrılan Ali Yürük.

GENÇLİĞİN SAN'AT GÜCÜ ANCAK BÖYLE YOK EDİLEBİLİR

Mehmet TAŞDIKEN

Yiğit bir çağrı duyulurdu.

Ey! Türk milletinin istikbalinden endişe duyanlar!

Sanat millet varlığına bağlıydı. O halde kanun, sanat için de geçerliydi:

Ey! Türk sanatının üzerindeki tehlike bulutlarını sezenler!

Ve ey! muzdarip sanatçılar, kaygulu sanatseverler!

Türk sanatı, tarihin dönüm noktasındadır:

Ya şerefle milli sanat tuğları yükselecek, veya zebunca Türk sanatı, pis ayaklar altında ezilecektir...

Deyen, ne de güzel demiş: «Deveye boynun eğri demişler, nerem doğru demiş.» Kültür müesseselerindeki milliliğe olan yabancılık, Türk sanatını da ister istemez etkiliyor. Ve ne hayranlığından doğarsa doğsun, aşağılık duygusu, sanatımız için büyük bir engel teşkil ediyor. Aşağılık duygusundan yana aslan payını (!) alan bir zümre, Türk sanatını yozlaştırdıkça yozlaştırıyor; düşürdükçe düşürüyor. Ve sözde yükseltmeye çalıştıkça Türk sanatını güdümlü hale getiriyor; sanata hürriyetini sevdiyoruz derken, ruhuna demirden perdeler çekiyor.

Bu yıl da Kadıköy Halk Eğitim Merkezinin geleneksel tiyatro şenliği tekrarlandı. İstanbul liseleri arasında müsabaka şeklinde yürütülen bu şenlik, bir çok olaylara sahne oldu. Görünen ve duyurulan kadarıyla 17 İstanbul lisesi karşı karşıya geldi. İstikbalin bu genç sanatçı adayları, yaşlarına oranla mükemmel oyunlar çıkardılar. Netice ilân edildi: Birinciliği «Prometheus ile Zeus» adlı eserle Bakırköy Lisesi alırken, Orhan Kemal'in «72 inci Koğuş»unu oynayan Fenerbahçe Lisesi ikinci, Galatasaray Lisesi de aynı muhtevada bir eserle üçüncü oldu. Biz, olayı bu kadar basit haber yığını olmaktan çıkarmak niyetindeyiz her şeyden önce. Şenlik ve neticelerine uygulayacağımız neden, niçinleri milli kültür dünyamız içinde ve tarihin aydınlığında değerlendirmek düşüncesindeyiz. İşte «sanat üzerindeki endişe bulutları» ve «kültür müesseselerindiki milliliğe olan yabancılık» tezlerimiz meseleyi dürüstçe ortaya koymada kesin kıstas görevini yerine getirecektir.

Kültürdeki kozmopolitlik bütün varlığıyla şenliğin üzerine yırtıcı akbabalar gibi kanatlarını germişti. Bir kültür dünyasının tebliğ aratıcı olarak da tanımlanabilecek sanata, burada en barız hatlarıyla millete düşmanlığı ilân ettiriliyordu. 17 tiyatro eserinin büyük çoğunluğu millî kültür düşmanlığının zirve-

sinde olan Marxizmin propaganda âleti durumundaydı. Bu, fanatik sloganları tekrarlamak körpe beyinlere ne de az yakışıyordu. Genç kaabiliyetler,bu aslı astarı olmayan bağnaz fikirleri yansıtmaya çalışırken eziliyor, büzülüyor adeta: «Biz, Türk tiyatroculuğunu yükseltecek ehliyetteyiz. Dedemiz Fatih nasıl biz yaşta köhne Bizansın canına okumuşsa, değişen harp şekline bağlı olarak biz de millî kültüre bağlı millî tiyatroyu yükselteceğiz. Ama... Ama...» diye haykırmak istiyordu. ... Ama onları dikte edilen gayri-millî kozmopolit kültürün sözcüsü eserler pusturuyordu. Eserleri hazırlayanlarla jüri, sanki daha önceden d e r e c e alacak eserleri müştereken tesbit etmiş gibilerdi. Çünkü, derece sıralanışı, Marxizmi propaganda gücüne göre yapılmıştı. Halk Eğitim Merkezi Başkanı Orhan Okay'la Mehmet Pesen'in iyi niyetleri de istismar edilince işler tamamlanıyordu. Ve öyle oldu. Tarık Buğra'nın «Ayakta Durmak İstiyorum» uyla başarılı kompozisyonlar çizen Haydarpaşa Sanat Enstitüsüyle, Ali Yürük'ün «Çatallı Köy»ünü profesyonel tiyatrolularla yarışıyor intibaını uyandırarak oynayan Küçükçekmece lisesinin de adı sanı yoktu ortalarda. Çünkü yarışmaya girdikleri eserler, millî kültür çırpınışı içinde olan eserlerdi ve Marxizmi propaganda etmiyorlardı. Yarışma sonuna kadar jüri üyesi olup, neticenin farkına varınca jüri üyeliğinden istifa eden değerli tiyatrocu Ali Yürük dergimize bu konuda şunları anlattı:

«Bu tür çalışmalara liselerin çoğu tertemiz gayelerle katılıyor. Tamamen amatörce bir yarışma bu. Eserlerin, mümkün olduğu kadar edebi değeri yüksek olmasına dikkat gösteriyorlar. Ben geçen sene de jüride idim. Şu hükme vardım ki; yarışma günlerinin kur'a ile tesbit edilmesi lâzım. Bir solcu rejisör, geçen sene bir okuldan 3500 TL. sahneye koyma parası almış. Eseri de yarışmanın son günü oynamak üzere sıraya koymuşlar. Oyun epik tarzda ve tamamen sol bir eserdi. 500 - 600 seyirciyle birlikte geldiler. Fakat jürideki solcuları bastırmaya muvaffak olduk. Birinci olamadı. Bu sene de sıralama aynı oldu. Ve komünizmi açıktan açığa propaganda eden eserlere, 100 üzerinden en az 90 puan verdiler. Son gün baktık, en fazla komünist muhtevalı eserler derecelenmiş. Bu tamamıyla kasıtlı bir hareketti. Birinciliği kazanan okulu, şehir tiyatrolarından ihraç edilen bir solcu rejisörün üç ay, ikinciliği kazanan ise gene malûm rejisörlerden birinin uzun süre çalıştırdığı ve bunun karşılığında para aldığı bütün jüri üyeleri tarafından biliniyordu. Şurasını, altını çizerek söylemeliyim: Bu eserlerde sol propagandanın yanı sıra, bir okul piyesine ve oynayan tertemiz gençlerin ağzına yakışmayacak kadar ahlâka mugayir sözleri, Muhsin Ertuğrul 50 senelik profesyonel sahnede bile kullanılmasına müsaade etmemiştir. Burada, bayrak, tarih, millî değer ve din düşmanlığı yapılıyordu. Tek, komünizme ve komünist ülkelere düşmanlık yoktu. Durum bu şekilde anlaşılınca ben bu eserlerin dereceye girmesi halinde büyük haksızlık olacağını söyledim. Aslında birinciliği kazanan oyun, liseli temiz çocukları şimdiden anarşiye itmeye çalıştığı için yarışmadan atmak ve aynı okula bir dahaki seneye tiyatro yarışmasına katılmama cezası vermek lâzımdır dedim. Eğer bu okullara derece verirseniz, hem büyük bir haksızlık yapmış olursunuz, hem de önümüzdeki sene bu yarışma, tiyatro yarışması olmaktan çıkar, anarşi yarışmasına döner dememe rağmen, çoğunluk onlarda olduğu için sen muhalefette kal ama jüriden ayrılma dediler. Ben de bu neticenin altına imza koymaktan utanırım. Burda birçok okulun ve gençlerin hakkı yenmiştir, onun için ayrılıyorum dedim.»

Bütün bu olup bitenler, basit bir yarışma vak'ası olarak değerlendirilmek, yerine, Türk toplumunun iki asırdan beri badiresinden kurtulamadığı yabancılaşma hareketinin sadece müşahhas bir örneği olarak vasıflandırılmalıdır.

Derdimiz büyüktür.

Lâkin zafer, millî kültür ışığındaki Millî Türk sanatınındır. Yaşasın millî sanat!

ZARURÎ BİR AÇIKLAMA !

Muhterem Pınar Okuyucusu,

Kardeşlerimiz,

Çapa Yüksek Öğretmen Okulu adına yıllardan beri çıkan **«PINAR»** derginiz, en azından üç yıldır, bütün milliyetçi öğretmenlerin ve öğrencilerin rekabet kabul etmez yayın organı halinde bulunduğunu herkese kabul ettirmiş durumdadır.**«Pınar»**ın yıllardan beri yayınını sürdürmesinde emeği geçen, bizden önceki heyetlerin çabalarını şükran duygularıyla karşıladığımızı belirtmek, bizim için zevkli bir görev olmaktadır. Ancak, bütün namuslu aydınların itiraf edeceği gibi, **«PINAR»**, son üç yıldır büyük hamleler yapmış, kendini geniş kitlelere kabul ettirmiştir. Muhtevasının sarsılmaz millî karakteri, şeklinin cazibesi, gün geçtikçe daha çok kendini kabul ettirmektedir.

Fakat, dergimizin benzeri bir adla, bir başka çevrenin de bir dergi yayınlamağa başladığını belirtelim. Ve hemen açıklayalım ki, bu dergi ile hiç bir alâkamız yoktur. Muhterem okuyucudan, bu noktaya dikkat etmesini rica ederiz.

Hiç bir iltibasa meydan vermemek için açıklamalıyız ki, yeni Dernekler Kanunu, bir okulda ancak bir derneğin kurulmasına imkân veren, hürriyet kısıtlayıcı hali ile; talebe derneklerinin kurulmasını büyük ölçüde idarenin ve polisin murakabesine, son derece güçlü inisiyatifine bırakmış ve bu da pek çok cemiyetçinin, talebe kitlesiyle hiç ilgisi olmayan sözde dernekler kurulmasına imkân vermiştir.

İşte, Çapa Yüksek Öğretmen Okulu Talebe Derneği'ne de aynı akıbet hazırlanmış ve bir grup azınlık, Çapa Yüksek Öğretmen Okulu talebelerinin mücadelesinin sembolüne ve onun uzun dört yıl boyu süren mücadelelerinin mirasına konmak istemiştir.

Binaenaleyh, okuyucumuz bilmelidir ki, kurulmasına göz yumulan yeni Yüksek Öğretmen Okulu Derneği ile, bütün talebe dernek ve cemiyetleri ile birlikte infisah eden Çapa Yüksek Öğretmen Okulu Cemiyet ve Derneğinin, isim benzerliği dışında, hiç bir benzerliği yoktur. Biri ötekinin devamı değildir. Ve bu azınlığın çıkardığı derginin, **«PINAR»** dergisi ile hiç bir ilişiği yoktur.

Durumun ahlâkî değerlendirmesini okuyucumuza bırakır; milliyetçi öğretmen ve öğrenci kitlesinin san'at ve kültür dergisi **«PINAR»**ın, her türlü ahlâk dışı saldırıyı yiğitçe tepeleyerek ilerleyeceğine olan sarsılmaz inancımızı belirtiriz.

1968-1972 yılları milliyetçi mücadelesini veren eski Çapa Yüksek Öğretmen Okulu Talebe Cemiyeti ve Derneği Başkanları;

Şefik Dursun Gazi Altun

DÜNYA TİYATRO GÜNÜ VE TÜRKİYE'DE TİYATRO

A. İhsan ÇETİN

Geçen Sayıdan devam :

«Bir türlü sağlam bir kişilik kazanamamış batı taklitçisi bir tiyatro can çekişiyor bugün ülkemizde» (9). Kendi değerlerimize dönmediğimiz, yabancı oyunları ters düştüğü halde ısrarla oynamak istediğimiz, materyalizmin propaganda aracı olarak kullandığımız müddetçe de tiyatromuz can çekişecektir. Günün birinde de kapılarına kara kilidi asacaktır. Ancak milli değerlere bağlı, milletin ıstırabını dile getiren ve melhem olan, kurtuluş yolu gösteren millete her Allah'ın günü çamur atmayan oyunlar ayakta kalabilecektir. Fakaaat beynelmilel diplomalı tiyatro elçilerimiz olduğu müddetçe Türk tiyatrosunun epey can çekişeceği tahmin edilebilir.

Her yıl D.T.G. dolayısıyla sözde büyük sanatkârlara bildiri yazdırttırılıp yayınlattırılır. Bu yıl da İtalyan yönetmen Luschino Visconti bu mesajı yayınladı. Mesajında dünya kardeşliğine gidişte tiyatronun rolünü belirtti. Şimdiye kadar yayınlanan bu tip mesajlar bir amacın tahakkukunu arzular. Bütün insanlık barışa, kardeşliğe davet edilir. Şimdi sizinle 1969 'da D.T.G. dolayısıyla İngiliz rejisör Peter Brook'un mesajının bazı pasajlaarını okuyalım. Okuyalım da görelim bu tip bildirilerin mahiyetini.

«Dünya üzerinde devrimci hareketlerde çoğu zaman seslerini ilk duyuranlar, protesto için seslerini yükseltenler aktörler olmuştur, şimdi de durgun bir dönemde, geçmişte yaşayanlar da gene onlar .

«Ve kendi çağına uygun düşebilecek bir tiyatroya kavuşma problemimiz hangi açıdan bakarsak bakalım, hep aynı noktada takılır kalırız: bize düşen hemen yapmamız gereken iş, derin derin öze inerek devrimci güçlükleri ortadan kaldırıcı bir anlayışla — umarız yaratıcı bir ruhla, bizi yaşatan bütün biçimleri yeni baştan incelemek, ele almaktır.» (10)

Peter Brook'un bu mesajı Avrupa'nın öğrenci hareketleriyle çalkandığı bir dönemde adeta onlara taktikler vermektedir. Halbuki bunların kimler olduğu hangi beynelmilelci güçler tarafından desteklendiği açıktır. Dünya Tiyatro Günü bu tür baskılardan, belirli görüşlerin empozesinden kurtulduğu gün gerçek anlamını kazanacak, sanata yönelecektir.

IV. TÜRK TİYATROSUNDA SOL PROPAGANDA VE YABANCI GÜÇLERİN TESİRİ

Türkiye Tiyatrolarında oynanan oyunların ekseriyeti «yabancı» damgasını taşır. Bu damga, bazan tercüme (çeviri) şeklinde, bazan adaptasyon şeklinde, bazan da yabancı eserlerden uyarlanarak Türkçe yazılan yerli oyunlar şeklinde kendini gösterir. Motamot yapılan çeviriler en zararlı olanlardır. Oyunun estetiği bozulmasın diye o memlekete has gelenekler, adetler, dini düşünceler aynen aktarılmak-

(9) a. g. dergi shf. 5, Genco Erkal

(10) Tiyatro, s. 1 Ank. 27 Mart 1969, Peter Brook'un Mesajı shf. 3.

ta; orası için normal olan bir ahlâk prensibi bize ters düştüğü halde gösterilmektedir. Sözgelimi İsveç'te normal karşılanan aile yıkımı bize ters düşer. Bizim inancımıza, değerlerimize, örflerimize aykırı olan oyunların tercüme edilip oynatılması acaba kime kâr sağlar? Bazı kimseler de «oyunun muhtevasına dokunmayınız, her devlette böyle oynanıyor biz de böyle oynayacağız» diyorlar. Bu tip oyunlar daima milletimizin tepkisiyle karşı karşıyadır. Tepkiler sonunda sol mahreçli basın bu millete veryansın ediyor: «Yok efendim bunlar tiyatrodan falan anlamaz, gerici, bağnaz hepsi!»

Bunlar halkımızın bize ters düşen oyunlara rağbet etmediğini ve etmeyeceğini göstermektedir.

Son yıllarda yurdumuzda oynanan yabancı oyunlara bakarsak hep aynı mahreçli olduğunu görürüz:

Damdaki Kemancı,
Andorra, Max, Frisc, çev. Sevgi Soysal
Aslan Asker Şvayk
Bir Tavsiye Mektubu, Ephraim Kishon, çev. Cahit Okurer.
Pasyon (radyo oyunu)
Durand Bulvarı, A. Salarrou, çev. Adalet Ağaoğlu
Karımla Evleniyorum, çev. Hale Kuntay
Yalancı, Goldani
Hortlaklar, Henrik İbsen, çev. Muhsin Ertuğrul
Soruşturma.

Türk seyircisi yukarıdaki oyunları seyrederken mutlaka kendisinin ve nice esir kardeşlerinin horlandığını hisseder. Damdaki Kemancı'da, Pasyon'da, Soruşturma'da v.b, niçin kendi kardeşlerinin durumunun anlatılmayıp da Yahudi'nin suçsuz olduğunun ispat edilmek istendiğini hayretle görür. Kızıl Çin ve Kızıl Rus emperyalizmi altında inleyen milyonlarca kardeşinin feryadının dile getirilmediğini niçin diye kendine sorar. Durand Bulvarı'nı seyrederken anarşist ve nihilist yazarın sapık fikirlerini, Hortlaklar'da gerçek hortlağın kim olduğunu görür. Hortlakları oynayan M. Ertuğrul ne diyor: «Hortlaklar piyesini her gören kapıdan dışarıya çıkarken dimağı bir dersle dolu olarak çıkar. Bence ahlâklı ve lüzumlu tiyatro işte budur.»

E. Muhsin'in gayesi açık. Dimağları (beyin) yıkamak, işlemez hale getirmek.

Yerli tiyatro oyunlarının konusu son yıllarda hemen hemen aynıdır. Yabancı oyunları aratmayacak nitelikte olanları çoğunlukta. Materyalizmi ve propagandasını, bir kısmı da halkı inançlarından soğutmayı hedef kabul etmiştir:

Teneke, Yaşar Kemal
Otlak, Erol Aksoy
Savaş Oyunu, Özdemir Nutku, Sermet Çağan
İntihar, Muhsin Ertuğrul
Küçük Şehir, Cevat Fehmi Başkut
Ayak-Bacak Fabrikası, Sermet Çağan
Irgat, Haşmet Zeybek
Bozkır Birliği, Ünal Akpınar
Utanç Dünyası, Recep Bilginer
72. Koğuş, Orhan Kemal.

Bu oyunlar, bu milletin değerlerine aykırıdır. İnançlarıyla alay eder. Ahlâkını yok etmeye çalışır. Bazıları da komünistleri tahrik ederek eyleme geçirmek için hususen yazılmış tahrikçi oyunlardır. Bakın Otlak hakkında ne diyor sol patentliler. «Otlak'ın ilk bölümündekiler Kerem Usta'nın keçisi anarşizmin, düzensizliğin, ikinci bölümündeki okumuş öküz Socrates'ten, Descartes'ten, Kant'dan ve Hamlet'ten bellediği klişe cümlelerle skolastik, dogmatik düşünceyi temsil ediyor, bunun sonucu Kızıl Çin'deki 700 milyonluk Mao'nun kitabından başka kaynak tanımayan bir yığının oluşması tehlikesine işaret ediyormuş.

«Aksoy, bu iki öyküden kendine göre ortak bir anlam çıkarmış. Otlak yani sömürü düzeninde sömürüldüklerinin bilincine varan keçi ile öküz, sonunda öleceklerini bile bile kendilerini mutlu yarınlar için kurban ederler.» (11)

(11) Metin And, Ulus 11 Ocak 1969, Tiyatro s. 1 27 Mart 1969 shf. 31'den naklen.

«Teneke» oyununda Yaşar Kemal, «Bunların eli Amerigana kadar uzanır» sözünü Zeyno'ya söyletirken tiyatro sanatını anti-amerikancılık üçkâğıdında kurban ediyordu. Onlar için sanatın idealist görüşleri değil materyalizmi yansıtması ve devrimci eyleme katkıda bulunması gerekiyordu.

Yabancı devletlerde son zamanlarda ortaya çıkan bazı oyunlar tiyatroya yeni görüşler getirmektedir. Bu görüşler hiç bir zaman dünya insanlığının menfaatına olan görüşler değildir. Dünya insanlığı alabildiğine bir buhranın içindedir. Batmak üzere olan insana uzaktan ip atmak ne kadar gülünç ise bu yeni diye yutturulmaya çalışılan fikirler de öylesine gülünç fakat tehlikeli ve çapraşık... Batı medeniyetinin çarkları arasında ezilen Avrupalı, öte yandan bütün insanlık feryat ediyor, kurtuluş ışığını özlüyor. Aradan şu kadar yıl geçtiği halde, sözde medeni insanların mutlu olamadıkları gerçektir. Müdahale edilmezse sürüleşecek, hayvanlaşacak...

Saadete giden yolları kapamışlar, barikatlar kurmuşlar önümüze. Yollar dikenli, aşmak gerek. Kapalı yolları geçmek, insanlığın mutluluğunu getirmek gerek... Maddenin bataklığında huzursuz olanlar mutluluğa koşmak istemekte, nice nice gizli teşkilâtlar engellemektedir. Kafaları Ortaçağın Hıristiyani doğmalarıyla dolu olanlar loş dehlizlerde dolaşıp duruyor. Kafalardan inancımızı sökmek, milletimizi ve insanlığı köleleştirmek sonra demir çomaklarla döğmek isteyenler, bütün san'at dallarını bu menfur emelleri için kullanıyorlar. Yanlışı, batılı, küfrü bütün lânetleri doğru imiş gibi telkin ediyorlar.

Bir zamanlar günlerce basını meşgul eden Hair oyununun mutlaka oynatılmak istenmesi niye? Hair oyunuyla beraber «Delege» (yaz. Hochuth) ve «Amiral Nelson» (yaz. John Arden) da aynı gayeye matuftur. Delege'de Papa XII. Pius'un nezdinde (şahsında) bütün dinlerin saçma olduğu, kısaca Allahsızlık fikri aşılanmak; Amiral Nelson'da da Lord Nelson ve Ledy Hamilton'un şahsında kahramanlık, vatana bağlılık gülünçleştirilmek, alaya alınmak isteniyor. Bunlar planlı yapılmakta, mutlaka, çoğu kez siyasi amacı kapsamakta, idealizmin yerine materyalizmi hakim kılmaya uğraşmaktadır. Materyalizmin bir başka kolu Hippilik de tiyatronun son yıllarda en çok işlediği konulardandır. Hippilik övülmekte; bayrak, örf ve âdetler hiçe indirilmekte, insan sadece ekonomik ve cinsel varlık olarak düşünülmektedir.

Amerikan ve Batı tiyatrolarında inançsızlık, ahlâksızlık, hippilik, kısaca Makyavelist metodun benimsediği her şey oynamakta; tiyatro sol düşünceyi var gücüyle aşılamaktadır. Bizdeki taklitçiler de bu yolu aynen izlemeye çalışmaktadırlar.

Tiyatrolarımıza kümelenen, belirli çevrelerin hoparlörlüğünü yapan tiyatro topluluklarının sundukları oyunların çoğunun sanat değeri az, telkin ve sol ideolojiyi propaganda yönü kuvvetlidir. Özel tiyatrolarda bu yön daha da kuvvetlidir. Devlet tiyatrolarında ise bazı imtiyazlı çevreler istedikleri oyunları seçebilmekte, milletin her şeyine ters düştüğü halde bir avuç azınlık grubunu memnun etmek için oynatılmaktadır. Milletin vergileriyle kurulan devlet tiyatroları yine millet aleyhine çalıştırılmakta, devede kulak cinsinden milli oyunlar oynatılmaktadır.

Gelecek günlerde her şeyiyle milletin değerlerine bağlı güzelliği seçen, realist ve idalist oyunların yazılması, oynatılması dileğiyle...

BİR SABAH

Hıçkırıkla dolar geçen her gece
Zulmün zindanında burkulur kalbler
Yanık dudaklarda hep aynı hece
Körpe ümitlerle sabahı bekler
Seher vakti kederlerle, hayâlsiz
Yürürler menzile, açılan ufka
Çok günler hüzünlü, böyle mecâlsiz
Bir ümitle bağlanırlar hayata
Özlenen yollara dikilir gözler
Mezâlim içinde bir millet durur
Ezan sedâsıyla bir sabah özler
Bir sabah ki mutlu hayat yoludur.

Musa Doğruer

KAFKASYA'DA GÜZEL SAN'ATLAR

Hazırlayan : Saim OKAN

«Tarihi Kafkas Elsanatları» sergisi, 1 Mayıs - 2 Haziran tarihleri arasında, Yapı ve Kredi Bankası Galatasaray Şubesi sergi salonunda açıldı.

Sergi, Kızıl Rus diktası altında inleyen, esir bir milletin sosyal hayatını yansıtıyordu. Giyim kuşamlar, halılar, savaş aletleri; kılıç, kama, ok, tabanca tüfek vb., bir dost hatta ailenin bir ferdi olarak kabul edilen atın eğer ve gemleri ve çeşitli ev eşyaları sayabildiklerimiz arasındadır. Çeşitli objeleri süsleyen ve daha güzel hale getiren desenlerden ve bilhassa süsleme unsurlarından da bahsetmeden geçmiyeceğiz.

Bilindiği gibi Kafkasya, yapılan arkeolojik araştırmalara göre; en eski yerleşme bölgelerinden biridir. Ve sanatıda tarihi kadar eskidir.

Kafkas sanatı, özellikle Adige, Dağıstan, Kuzey Osetya, Güney Osetya, Kabarda, Kalkhis ve Koban bölgelerinde gelişmiştir. Bu bölgeleri birbirinden ayıran ve gelişme seyri itibariyle de farklılık gösteren sanat kolları değişiktir. Burada bölgelerin ayrı ayrı özelliklerine inmeden genel olarak bilgi vereceğiz.

— Göğsündeki fişekliği ve belindeki «Kafkas Kaması» ile bir kafkaslı erkek kıyafeti.

Kafkasya'nın çeşitli devirlerde geliştirdiği sanat kollarını sıralayabiliriz:

Kuyumculuk, Halıcılık, Seramik, Dokumacılık, Demircilik, Ağaç kakmacılık, Dökümcülük, mimarlık, dericilik ve herbiri bir mitoya dayanan halk oyunları.

Kafkas sanatkârları, bu branşlarda çalışarak verdikleri eserleri ile tarihteki yerlerini almışlardır.

Her devirde istilacı ve emperyalist kuvvetlere karşı savaş halinde bulunmaları sebebiyle kılıç, kalkan, kama, mızrak, zırh, ok, yay, tabanca, tüfek harp vasıtaları bolca yapılmıştır. Bunların üzeri, altın, gümüş, fildişi ile kaplanmış, nakışlarla süslenmiştir.

Devrin kaleleri, medrese, saray, camii ve türbeleri mimarî sanatları ortaya koymuştur.

Kafkas sanatkârları, mimarî yapıları ve günlük eşyaları olduğu gibi bırakmamışlar ve zevklerine uygun nakışlarla bezemişlerdir.

Süslemelerde geometrik ve stilize edilmiş bitki (yonca, rozet) ve hayvan motiflerine rastlanmaktadır. Ve bu nakışlar taşa ağaca oyulmuş, halı kilim, glyim, kuşam ve para torbalarına, deriye işlenmiş, demire, altına, gümüşe damgasını vurmuştur.

Şimdi ise, Kafkasya üzerinde Kızıl Rusya'nın esaret damgası vardır.

— Bir kafkaslı hanım kıyafeti. Altın veya gümüş işlemeli göğüslük, madenî kemer ve sırma işlemeli başlık ile bunun üzerine alınan büyük şal veya tül kıyafetin tamamlayıcı unsurlarıdır.

— Kemer. Kafkaslı hanımların giyimlerini ve süslerini tamamlayan bir parçadır. Genellikle altın ve gümüş işlemeli olarak yapılan kemer, kafkas maden işçiliğinin güzel bir örneğidir.

İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu'ndaki Fetih Gecesi

«BİZANS ÇÖKERKEN» piyesinin Fatih rolünü oynayan Yusuf Çabuk başarılı bir sahnede. Macar elçisinin tehdidine karşı «Git, söyle efendinize. Benim kudretimin yettiğine, senin krallarının hayalleri bile erişemez.» derken.

Piyesten bir başka sahne. Çandarlı Halil Paşa Divan-ı Hümayunda Macar elçisinin tehdit mektubunu okurken...

Türk öğretmeninin irfan ocağı İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu, 29 mayıs akşamı tarihi bir gün yaşadı. Kan borcunu ödeyerek Türk milliyetçiliğine hizmet yarışına giren Yüksek Öğretmen, aynı yılmayan fedakârlık örneğiyle, ideallerinden en küçük bir taviz verilmesine tahammülü olmadığını bir daha gösterdi. Yüksek Öğretmenlinin tarihi yiğit sesi, yine inancının dışındaki bütün cılız sesler için, yok oluş fermanıydı. Tarihi kal'a bir şenlik yerine döndü 29 mayıs akşamı. Yüreklerde aynı inancın vuruşu, dillerde aynı idealın türküsü yüzlerce insan, Fethin huşu verici hatırlayışı içinde birbirleriyle kucaklaştı.

Yüksek öğretmenin, fetih ideolojisi uğruna başından geçmiş yiğitleri, seslerden en gür sesle, yeniden söz verilmesini, yeniden and içilmesini istediler:

Bu vazife kutsal bir vazifedir. Biz bu yola her şeyimizi, varımızı, yoğumuzu, canımızı koyduk!.. Fetih yoluna başını koyan gelsin!.. Yeni bir çağ için yeni bir Fetih diyen gelsin! Fatihin tarihi çağrısına uyun. Birleşin ve bir kılıncın üzerine yemin edin. Bu kılınç imanla irfandan yapılmış olsun. Bu kılıç elinizde olduğu halde mesuliyetsiz vicdanlara, hayasız alkışlara doğru yü-

Fatih Yüce Huzurda.

İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu talebelerinin «Fetih Gecesi» nde oynadıkları «BİZANS ÇÖKERKEN» piyesinde, Fatih'in duasına amin diyen Ulubatlı Hasan ve Yeniçeriler.

rüyün! Hesaplı korkulara, yalancı maskelere doğru yürüyün! Kılık değiştiren Bizansa, köhnemiş, pörsümüş her şeye doğru yürüyün! Bunlar yıkılsın artık. Ey koca Fatih! Sana lâyık olmayan, seni kötüleyenlerin arasındayız ama yılmıyoruz. Sen öyle bir Fatihsin ki hep yüceye, doruğa koşmuşsun. Bugün aşağı gidenlere, aşağılıklara boyun kıranlar var. Lâkin, doruklara tırmanan, yeni bir çağın yolcuları bizler de varız!

520 yıl evvel ölüp yıllar sonra tekrar hortlatılan Bizansı Fetih sinyalleri verildi. Köhne Bizansı, Tarihin karanlığına gömen, canlı ecdadın diri idealleri, yeni fetihler için su gibi içildi. «Donanmasını karadan yürüten, denize at süren, çağ açıp çağ kapayan şerefli geçmişimizin engin ruh birliği, bugünün köhne Bizanslarının da topunun canına okuyacak güçte ve tazeliktedir» diye haykırıldı.

Geceye renk katan, zincirlerle bağlı sahneye girip, sahnede esaretin zincirlerini kıracağına söz veren bir Türkistanlı kardeşimiz, (Erpolat Dönmezer) bütün kalbi yaralı kardeşlerini gözyaşlarına boğdu. Salon bir anda «Vietnam değil Türkistan» diye inledi. Ağlamayan tek kişi yokdu.

Ama söz veriliyordu, zulmün bütün paslı zincirleri kırılacak, hainlerin başına çalınacaktı.

«Bizans çökerken» adlı yipeste seyirciler, kin dolu gözlerle Bizansı çökertirken İstanbul'u sevinç, heyecan ve gözyaşıyla yeniden fethettiler.

Mustafa Tosun'un takdim konuşmasıyla İstiklâl Marşı okunarak başlayan programda koro, güfte ve bestelerini kendilerinin yaptığı tadına doyumsuz marşları okudu. Yeniçeri kıyafetiyle sahnede «Fetih Marşı»nı okuyan İsmail Kaya dakikalarca alkışlandı. Okul müdürü Turan Birinci'nin kıymetli konuşmasından sonra, Hüseyin Gülerce «Yeni Çağın Yürüyüşü», Hikmet Şimşek başka bir şiir okurken, «İstanbul Destanlar, İçerisinde» şiirini, Nebil Alpaslan, Mehmet Menteşeoğlu ve Muammer çalışkan gecenin en çok takdir toplayan konuşmalarını yaptılar.

Fetih yeniden yaşandı.

Milliyetçiliğin tarihî kal'âsı Yüksek Öğretmen, tarihî bir gün heyecanıyla yeniden cûşa geldi.

.....Resimde, Akıllara durgunluk verecek bir olguniuk, başarı ve heyecanla, «Şehitler Ölmez» adlı piyesi oynayan; Eyüp, Üçşehitler ilkokulu öğrencilerini görüyorsunuz.

OKULLARDAKİ DUVAR GAZETELERİ

Adana Erkek Lisesi

Bir coşkun ses gelir Anadolumdan. Birken bin olur, onbin olur... Fırtına gibidir bu ses. Deprem sonrasının enkazından çıkan bir filiz, bir hayattır. Anadolumun dertli bağrından, yanık türküler gibi tellenen bu gür ses, bir umuttur. Onbinlerin, yüzbinlerin umudu. Taze, taptaze olduğunu haykırıp, yangın yüreklere koşarken, bağrına kazıdığı düsturları gösterir.

Millet düşmanlarına karşı
Milletin safında
Bir nefer olmak istersen
İsimsiz.
Yaşarsan ideolojiyi
Bütün hayatınla
Eksiksiz.
Hayatının baharında
Girersen kara toprağa
Kefensiz.
O zaman gel bizimle.

Yollara düşmüş, canından geçmişlerin türküsüydü bu. Önlerinde millet ideolojisinin muhteşem ışığı, dudaklarında ise bir savaş türküsünün mübarek güftesi, Anadolunun temiz çocukları da artık milli kültür ve milli sanata olan bağlılıklarını «kültür savaşı» ile getiriyorlardı dile.

Bu savaş kutsal
Bu savaş yüce.
Bize biz gerek
Başkalar ne gerek
Ne gerek bize.

İdeolojisinin haşmetiyle, kara bağırlılara bir umut olmuştu. Derdini binlere dökmüş, dinlemişti Anadolum. İnsanlara anlatmakla boşalmayıp, taşları kucaklamış. Almıştı karşısına.

Taş duvarların üstündeki ıslaklık,
Rutûbet sanma! Yaştır, yaş.
Taş duvarlar deyip geçme
Taş duvarlar da ağlar arkadaş.

Arkasında Anadolumun bahtsız evlâdını mahkûm ettikçe, ağlamalıydı taş duvarlar da.

Anadolumun orta dereceli okullarında bir mili kültür özlemi ve bir milli sanat heyecanı hissediliyor. Köroğlu'ndan, Yunus'dan, Âkif'ten esen fırtına onların gönüllerini çalkamış ve kalemleri konuşmuş, kalemleri yazmış. Sanattaki sosyal muhtevayla geçmişin kuvvetli soluğunu birleştirmek onlara, «hoş» gelmiş ve ortaya milli kültür, milli sanat ekolünden eserler koymaya çalışmışlar. Gayret göstermişler.

Milletin evlâdı, tarihine kültürüne sahip çıkacağına, ona bağlı kalacağına and içiyor. Adana Erkek Lisesinde, milli kültürün ışığıyla yola çıkan gençler «kültür» adlı bir duvar gazetesi çıkarıyorlar.

Gençliğimizin gözlerine ihtirasla çekilen perdeleri yırtan, eyyamcılığı, egoizmi mahkûm eden Adana Erkek Lisesinin vatansever öğrencileri, zengin bir kültür hazinesine ve fikir olgunluğuna sahip olması gereken duvar gazetesinin hazırlanmasında hangi gayeyi gütmüşlerdir? Gütmelidirler? Şüphesiz ki milli kültürümüzün milli sanatımızın ve milli düşüncemizin okul çapında tanıtılması, kabiliyetli olanlara gelişme imkânı verilmesi gayesi birinci plânda tutulmalıdır. Ve belirtmeliyiz ki «KÜLTÜR» duvar gazetesi bu olgunluk imtihanına girmeye namzettir.

Kültür'ün başyazısında Çanakkale Muharebesinin mânâsı, tarihi izah eden âmiller ışığında değerlendirilmekte ve şehitlerin mirasının mutlaka korunacağı yazılmaktadır. Yazının bir bölümünde; «Çanakkale, tarihî materyalizm nazariyecilerinin iddia ettikleri gibi sınıf kavgası mı, emek-sermaye mücadelesi mi, yoksa doğru ile yanlışın, millet ideolojisiyle, düşman ideolojilerin tarihimizi dolduran amansız çarpışmasının bundan 58 sene önce büründüğü kanlı kavga mı?» denilmekte ve bu soruya tarihi, sınıf kavgasıyla izah eden görüşler çürütülerek cevap verilmektedir; «tarihin derinliklerinden birikip gelen medeniyet maskeli Avrupa taassubu ile kafaları, gönülleri ihtişamlı bir aydınlığa kavuşturan millî idealllerimizin çarpışmasıdır.» denilmektedir.

Ses, sesi getiriyor Anadoludan.

Anadolumdan gelen coşkun sesler, bir değil gayrı, binlerle ölçülmeli. Dalga dalga vatanımın dört bir bucağını sarmış yiğit seslerden birisi de Hekimhan Lisesinden yükseliyor. Hekimhan Lisesinin genç beyinleri, milli kültüre ve milli sanata bağlılıklarını «Gümüşpınar» demiş bir sınıf gazetesi, «Taşhan» demiş bir okul gazetesi çıkararak haykırmış. Hekimhanlı kardeşim milli kültürün kutsal bayrağına sarılmak için çırpınıyor. Kurtuluşun, yükselmenin ancak kültürdeki mülilikle gerçekleşebileceğine inanıyor. Ellerindeki kısır imkânlarla, milletin acıklı ama erkek sesine, dedesinden mevrus tunç elini uzatmış. Geceler teıtiplemiş. Milli tiyatro demiş, içinden çıktığı halkıyla bütünleşmenin, ona tercüman olma isteğini belirtmenin yollarını aramış. Ali Yürük'ün «Çatallı Köy» ünü sahnelemiş, milli oyunlarla, şiiriyle, türküsüyle onunla aynı şeyleri düşündüğünü anlatmaya çalışmış. Civarlardan davet edilmişler. Halk, evlâdını bağrına basmış. İkiyüz yıldır kendine yabancılaşan fakat şimdi değişik konuşan aydın ve aydın namzetleriyle unutulmayacak anlar yaşamış. Milli kültür uğruna el ve gönül birliği edilmiş. Söz verilmiş. Şöyle diyorlar yazılarının bir yerinde:

«Dünyaya ilmiyle ve en yüksek yaşayışıyla önderlik eden bir milletin neslıyiz. Hayatlarını ideolojilerinin uğrunda feda eden atalarımız aynı zamanda ilmin de temelini atmışlardır. Üç kıta yedi denize hakim olan ecdadımız gittiği yere ilmi ve insanlığı götürmüştür. Hiç bir zaman emperyalist gayeler gütmemiştir. Zira sahip oldukları ideoloji, emperyalizmi değil, huzur ve saadeti temin ediyordu.»

Hekimhanlı kardeşlerimizin çalışması semereli olsun!

Duvarlarında gazeteleri, sınıflarında evlâdı milli kültür ve milli sanat etrafında aynı idealin bayraktarlığını yapmaktan sonsuz haz duyuyor.

Anadoludan sesler geliyor; artık çığlık çığlık değil. Umut, umut. Gayret Anadolum, ha gayret! Bütün varımızla yanınızdayız...

ELAZIĞ KIZ İLKÖĞRETMEN OKULUNDA TİYATRO FAALİYETLERİ

«BÜYÜK OTMARLAR»

Anadolu pısırık, Anadolu korkak, Anadolu çekingen değil gayrı. Elazığ Kız İlköğretmen okulundaki bacılarımız «Büyük Otmarlar»ı hazırlayarak seslerini yükseltmişler. Halktan gördüğü rağbet büyük olmuş. Sepetçioğlu'nun bu kıymetli eserinin sahnelenişinde büyük emeği geçmiş okul müdiresi **Emine Gültekin** hanım Pınar'a şunları söylüyor:

Sepetçioğlu'nun milli duyguları kuvvetli bir yazar olduğunu bildiğimizden ve eserin milli duygulara hitap etmesi yönünden «Büyük Otmarlar»ı tercih ettik. Biz bilhassa milli konular üzerinde çok duruyoruz. Öğrencilerimiz de öyledir. Bizim için vatanımız, milletimiz, tarihimiz yani kendimiz önemlidir. Bizi başka hiçbir şey ilgilendirmemektedir. Milli duygularımızı pekiştirici faaliyetlerimiz de oluyor ayrıca. Bu yıl meselâ; Mehmet Âkif'i anmada olsun, Çanakkale şehitlerini anmada olsun büyük başarılar sağlandı. Tabiatıyla sosyal faaliyetlerimizin odağı, milli ve insani duyguların geliştirilmesi noktasındadır. Ayrı ideolojideki öğretmen mez reaksiyonlarda bulunuyor. Bu da normaldir. Fakat bu öğretmenler öğrenci üzerinde kısmen müessir olabiliyor. Onlara tolerans tanıyorlar. Meselâ biz uzun etek giyilmesin derken, onlar mini eteği savunuyor ve mini etek modadır, niçin öğretmen okulu da bu modayı takip etmesin diyorlar. Hülâsa öğrenciyi yıkmak için ne lâzımsa yapıyorlar. Bu bakımdan derslerde de milli konular üzerinde ısrarla durulmalı ve çocuklarımız aydınlatılmalıdır. Çünkü düşünüşü milli olmayan insanlar bu meseleler üzerinde büyük gayret sarfediyorlar. Bir öğretmen, insan maymun olarak yaratılmıştır diyor, öbürü maymundan döndüğünü söylüyor. Bu görüşlerdeki tezat öğrenciyi doğrudan ilgilendiriyor haliyle. Bunun için Milli Eğitimi biraz daha fazla olarak milli konulara eğilmesine gerek var. Milli konulara ne kadar yaklaşırsak o kadar güçlü oluruz.»

Elazığlı Fedakâr kardeşlerimizin çalışmasında başarılar dileriz.

ÇARKLI TRİKO

AHMET ÇARKLI

Yün, Orlon, Buklet, Ultrapan, Trevira ve her türlü triko imalâtı ve toptan satış yeri.

Yeşildirek, Gürün Han Kat 5 No. 590 - 595 İstanbul

Tel. : 27 80 77

PEŞİNATSIZ, AYDA 250 TL. TAKSİTLE METRE KARESİ 50 TL.'DAN İFRAZLI, MÜSTAKIL ve TAPULU

ARSALAR

Terkos'taki arsalarımız; DENİZİ NAZIR, SUYU ve ELEKTRİĞİ VARDIR.

Müracaat: Ali Haskatar

Karakol karşısı, Diri Kebap Salonu Yeşildirek — İSTANBUL

PERDELERİNİZİ BEREKET MEŞRUŞATTA YENİLEYİNİZ

BEREKET MEFRUŞAT MAĞAZASI

ZENGİN ÇEŞİT - UYGUN FİAT

Adres : Mısır Çarşısı No: 56 İSTANBUL

Telefon : 22 09 78

ALKAN PLASTİK
SANAYİİ
MUSA ALKAN

ALKAN PLASTİK

MUSA ALKAN

HER NEVİ NAYLON TORBA SANAYİİ

Adres: Vefa Cad. Abacı Çeşme Sok.
Hacı Evliyagil Han Bodrum kat
Tel: 27 27 20 — İSTANBUL

KONFEKSİYON
TUHAFİYE
TRİKOTAJ
KUNDURA
KUMAŞ
MANİFATURA
BUZDOLABI
ÇAMAŞIR MAKİNASI
RADYO—PİKAP
v.s.

★ EN UYGUN FİAT
★ EN BOL ÇEŞİT
★ TAKSİTLE SATIŞ

Şanal

ŞANAL MAĞAZASI
Burhan ŞANAL ve ORTAKLARI Koll. Şti.
Sultanhamam meydanı 10/1 İSTANBUL
Tel : 22 71 18 — 22 12 98

ASLAN İTHALÂT
İSMAİL YALÇIN ASLAN

— HER YUVAYA BİR GELİN HER GELİNE BİR GELİN DİKİŞ - NAKIŞ MAKİNASI...

— BOL YEDEK PARÇA, MUN TAZAM SERVİS...

— SESSİZ BİR DİKİŞ İÇİN MUTLAKA GELİN MARKAY. TERCİH EDİNİZ...

— MÜNHAL YERLERE ACEN TELİK VERİLECEKTİR...

Gürün Han Kat: 4 No: 47
Sultanhamam-İSTANBUL
Tel : İş : 27 46 87
Ev : 21 40 30

RA – BI

ÇORAP FABRİKASI

ŞAHAP ŞAHİN

Adres: Bakkal Sokak No: 12

Yeşildirek - İSTANBUL

Telefon: 225802

KOPUZ

GÖMLEKLERİ KOLLEKTİF ŞTİ.

Mustafa ve Emrullah Kopuz

HALEFİ

Her Nevi Gömlek ve Pijama İmal

ve Toptan Satış Yeri

Adres: Çakmakçılar Han No:1

Çakmakçılar - İSTANBUL

Telefon: 226097

277380

RAİF - BASRİ ve MUHARREM

K U R U

Adres: Tomruk Sokak,Tomruk

Çıkmazı, Santral Han No: 5

Tahtakale - İSTANBUL

Telefon: 229692

HASEL

KOLLEKTİF ŞİRKETİ

İMALÂT

İTHALÂT

İHRACÂT

TİCARET

Adres: Tomruk Çıkmazı,

Santral Han No: 10

Tahtakale - İSTANBUL

Telefon: 222401

YENİ DUYGULAR

Yaşanmış yaşanan güzel ne varsa
Bir milleti dimdik bütünleştiren
Atmışız, demeden millet sorarsa
Şimdi o alçaklık bizi kemiren.

Zihinde hatıra, dudakta inkâr
Şiarımız olmuş, asıl, köksüzlük.
Kanımız tarihe, tarihe akar
İçimizde çırpınıyor öksüzlük...

Yeni bir ruh doğsun tüm vicdanlara..
Horlanan tarihin son gür sesiyle
Yeni bir başlangıç O destanlara
Uzaklarda bir at kişnemesiyle...

GÖMÜLÜ ÇOBAN

KÖYLÜM

Kıvrım kıvrım yollarında vatanın
Akan çilesini gördüm köylümün
Kalınlaşan kırışıklığı alnının
Çözülmeyi bekleyen bir kördüğüm.

Hasta taşır kör katırın sırtında
Yetişemez gine şehre ahl köylüm
Kıvranırken binbir derdin altında
Yakıcı bir özlem, özlemdir ölüm

Biraz da insanca yaşamak için
Yeter bu ızdırap, bu zulüm yeter
Köylüml ruhundaki kor için için
Yansın ki, beklenen o volkan tüter.

HATİPZADE

PINAR

Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

TEMMUZ 1973
CİLT: II
19

PINAR
Aylık Kültür ve San'at Dergisi

SAHİBİ
Muzaffer TETİK

Yazı İşleri Mesul Müdürü:
Gazi ALTUN

Yönetim Yeri:

Nuruosmaniye Cad. No: 8/3
Cağaloğlu — İSTANBUL

Kapak Kompozisyonu
Saim Okan

Yazılar kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir. Gönderilen yazılar iade edilmez. Her yazıdan sahibi mesuldür.

İLÂN
Pazarlığa Tâbidir

Abone:
Yıllık — 12 sayı; 35 TL.
6 aylık — 6 sayı; 18 TL.

Öğrencilere Abone:
Yıllık — 12 sayı; 30 TL.
6 aylık — 6 sayı; 15 TL.

Dizgi — Baskı
OTAĞ MATBAASI

Kapak: YILMAZ OFSET
Fiyatı : 3 TL.

Posta Çeki No: 20081779

Her ayın ilk haftası çıkar.

BU SAYIDA

1) Bu Sıra (Şiir)
M. Nuri DOĞAN

2) PINAR'DAN (İstanbul Festivali)
PINAR

3) İstanbul Festivali Üzerine Konuştular.
M. Necati SEPETÇİOĞLU
Nejat UYGUR
Şevket RADO
Cüneyt GÖKÇER
Leyla TURGUT
Turan OFLAZOĞLU
Nurettin SEVİN
Nejat ECZACIBAŞI
İsmail DÜMBÜLLÜ
Doç. Dr. Erol GÜNGÖR

4) Gel Artık (Şiir)
Murat ERDOĞAN

5) Sultan Ahmet Camii Tezyinatı
Saim OKAN

6) Göç Edenler (Şiir)
Yetkin DİLEK

7) Porsuk Çıbanı Deşti..
M. Akif AK

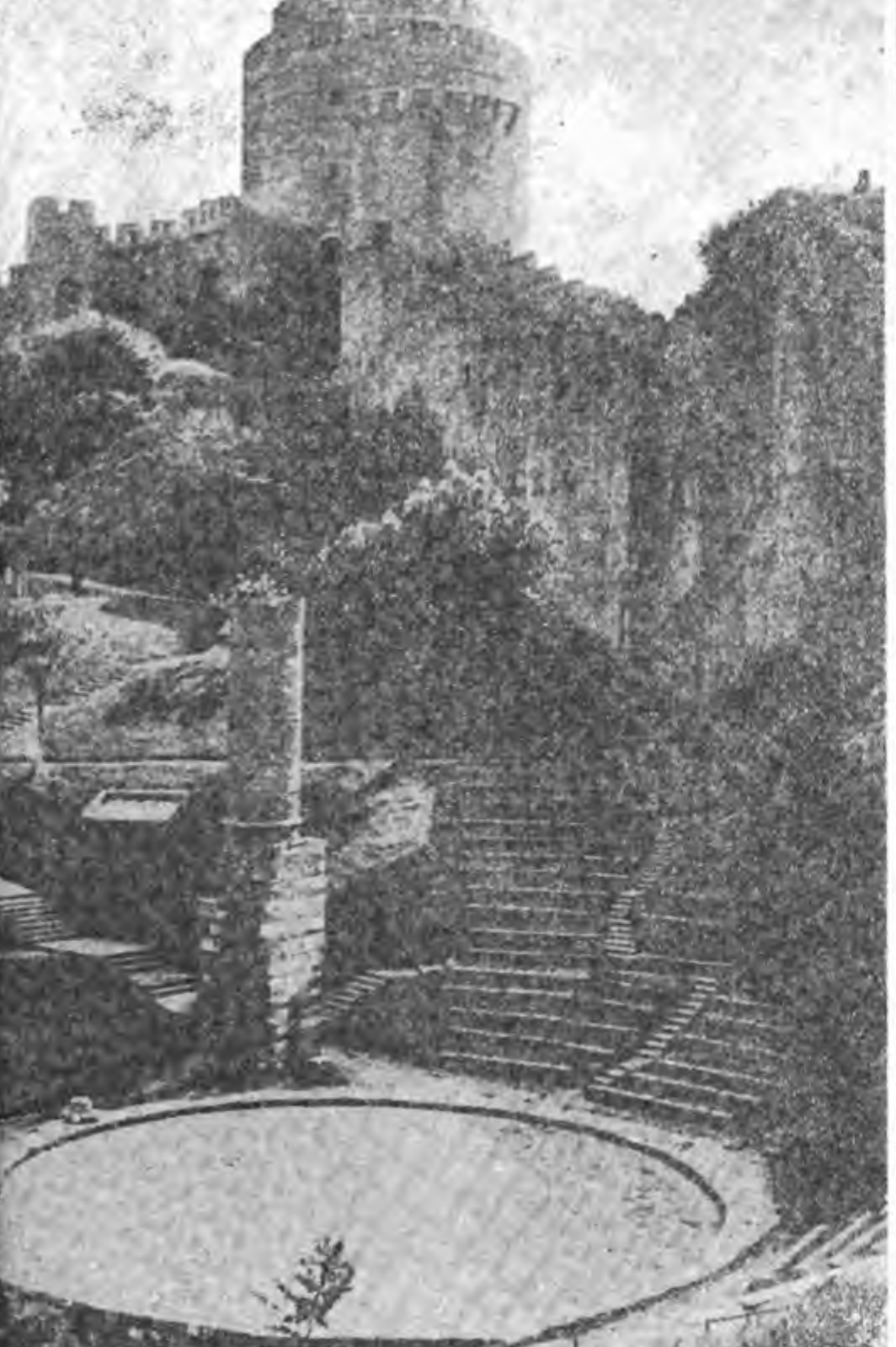
8) Peyami Safa ve Sosyal Çözülüşümüzün Tahlili
Yakup SEZER

9) Sefer (Şiir)
İnci AKKAYA

10) Girit
Veli ŞİRİN

11) Meyhaneler Deltası (Hikâye)
M. Ali TAŞÇI

12) Toprağı Esir Vatan.. (Şiir)
Gömülü ÇOBAN

BU SIRA

DÜNKÜ YEDİVEREN GÜLÜN TOPRAĞI
SUYUNU MUYUNU KESTİ BU SIRA.
BİR İLLET KAVURDU KÖKÜ YAPRAĞI,
IRAHMET DALLARA KÜSTÜ BU SIRA.

SAHİPSİZ BAĞLARA BENZEDİ YURTLAR,
GÜNBEGÜN DEVLEŞİP BÜYÜYOR DERTLER
ÇOBANSIZ SÜRÜYE SALDIRDI KURTLAR,
OLANCA KİNİNİ KUSTU BU SIRA.

DAĞDAN AŞIRIYOR HÜDÂ YOLLARI,
NE ZAMAN COŞACAK ÜMİT SELLERİ?
ESMEĞE TÖVBELİ KIBLE YELLERİ,
YAMAN KEŞİŞLEME ESTİ BU SIRA.

GÖKTE BULUT YÜZÜMÜZE GÜLÜNCE,
BİZ DE ÜMİTLENDİK, SEVİNDİK ÖNCE.
ESKİ PEHLİVANLAR BİR BİR ÖLÜNCE
İŞİMİZ GÜCÜMÜZ YASTI BU SIRA.

AMA BEDBİNLİKTE KILMADIK KARAR,
DOĞACAK BİR GÜNEŞ.. ÜMİDİMİZ VAR.
YENİ YETİŞİYOR YİĞİT YAVRULAR,
ERGİNLİK ÇAĞINA BASTI BU SIRA.

Mehmet Nuri DOĞAN

PINAR'DAN İstanbul Festivali

Yazıya bir soru ile girmek faydalı olacaktır. Sovyet Rusya'daki veya Fransa'daki bir cumhuriyetle, Türkiye'nin cumhuriyeti arasında ne fark vardır? Bir Fransız için cumhuriyetin anlamı nedir, bir Türk için ne olmalıdır? Cumhuriyetin 50. yılının kutlanılmaya başlandığı ve İstanbul'un bir festivale sahne olduğu günümüzde, bu soru, meseleleri çözücü bir anlam taşımaktadır.

Bir gerçektir ki, her olay, üzerinde kendini meydana getiren şartların ve olayların izlerini taşır. Sovyet cumhuriyetini, 1917 ihtilâlini hazırlayan teori ve pratik (eylem—mücadele) olmadan düşünmek mümkün değildir. Eğer Sovyet cumhuriyetleri bugünkü hüviyetleri ile —ki Marksizm-Leninizm hayat felsefesi olarak kabullenilmiştir— kendilerini cihana takdim ediyorlarsa, bunun sebebi, 1917 öncesi olaylarının ve şartlarının böyle bir yönetimi hazırlayıcı nitelikte olmasıdır. 1917 öncesi olayları, marksist bir düzen kuracak hüviyette gelişmeseydi, bugün Sovyet Rusya'nın düzeni bambaşka bir mahiyet arzedebilirdi.

Bu hususu Türkiye açısından da değerlendirmek gereklidir. Türkiye Cumhuriyeti de, belli şartların içinden gelmiştir. Milli mücadelede, kan, gözyaşı, sefalet ve ızdıraptan, bağımsızlık ve kendi insanca düzeni içinde yaşamak için, savaş dokuyan bir neslin mirasları düşünülmeden cumhuriyet düşünülürse, ortaya «bizim» diyebileceğimiz bir eser çıkmayacaktır. Fransız, kendi cumhuriyetine 'benim cumhuriyetim' der. Çünkü, kendi tarihi oluşumu içinde sahip çıkabileceği değerlerin, onun üzerinde yansıdığını görür.Bir yönetim şekli, bir vatanla, bir milletle vardır. Bir yönetim şekli, vatanın ve milletin kurtuluş hareketi sonucu ortaya çıkmışsa, buram buram onun ruhunu aksettirmelidir. Türkiye Cumhuriyeti, içinden doğup geldiği şartlarla belirlenmeli, bütün hüviyetiyle, emperyalist güçlerle kapışmamızın izlerini taşımalıdır Kendini korumasını isteyeceği nesillere, neye mal olduğunu anlatamayan yönetim şekilleri, devletler, koruyuculuk beklediği çevreler tarafından ucuza satılmaya mahkûmdur. Temeline binlerce şehit kanı, milyonlarca dua, anaların gözyaşı, yavruların çırpınışını koyduğumuzu söyleyemiyorsak; düzenimizin bunların hatırasına lâyık bir düzen olduğunu avazımız çıktığı kadar bağıramıyorsak, onların düşmanlarını dost edinmişsek, temelini kaybetmiş düzenimizi korumak için kimi, hangi yüzle çağırabileceğiz? Soru hem açık hem de ezici bir ağırlıktadır: Cumhuriyete milli mücadelenin karakterini verebildik mi? 50 yıl içinde, bu noktada elde ettiğimiz başarı nedir? Cumhuriyetimiz üzerinde, milli mücadelede vuruştuğumuz güçlerin vahşi gölgeleri var mı? Cumhuriyeti, milli mücedele ruhuyla nakış nakış işleyebildik mi? Cumhuriyet, 'mazlum fakat soylu bir milletin kutsal savaşının havasını buram buram veriyor' diyebildik mi? Diyebildik mi? Kafamızı burgu burgu eşeleyecek soru bu olmalıdır.

Bu arada şunu da söylemeliyiz ki;cihana karşı, 50 yıl içinde ne ölçüde batılılaştığımızı gösterme ve ispat etme çabası, diğer anlamıyla, ne ölçüde kendi kendimizi inkâr ettiğimizi, kendi milli şahsiyetimizi yonttuğumuzu, ne ölçüde kendi kendimizden uzaklaşıp yabancılaştığımızı, ne ölçüde şahsiyet

belirsizliğine uğradığımızı ve sonuç olarak ne ölçüde milli mücadele şehitlerine ihanet ettiğimizi göstermek, demektir. Belli bir azınlığın, faaliyetlerine makûl bir gerekçe bulma telâşıyla söylediği 'batılıları çağırıp, onlara ne ölçüde batılılaştığımızı gösterelim' sözü, bir milli savaş döneminin bile, köleleşmiş aydın ekolünde, efendi-uşak psikozunu gidermediğini ortaya koyar ki, utanç vericidir.

Cumhuriyetin 50. yılını kutlama hazırlıklarının arttığı bu günlerde, kafalarda derin bir muhasebe kıvılcımı doğması ve Türkiye'yi sokakta bulmuş, avare çocukların haleti ruhiyesiyle değerlendirme anlayışının kaybolması düşüncesiyle yaptığımız bu girişten sonra, Pınar'ın ana konusu ve Cumhuriyet'in 50. yılını kutlama törenlerinin bir parçası olan İstanbul Festivaline gelebiliriz.

Sanat çevrelerinde, marksistlere ideolojik çalışma sahası açmakla tanınan bir sermayedarın başını çektiği Festival Komitesi, 21 Haziran ile 15 Temmuz 1973 tarihleri arasını, İstanbul Festivali olarak ilân etmiş, hazırlıklarını yapmış, devletten gerekli yardımları almıştır. Cumhuriyetin 50. yılında İstanbul'un, festival için tahsisi anlamlıdır. Yüzlerce yıllık milli kültürümüze, medeniyetimize, hayat düzenimize, hükümranlığımıza beşiklik etmiş bir beldenin, adeta yeni bir soluk gibi bünyemize sokuluşu, pek derin mânâlarla yüklüdür. Ama bu mânâların belirsizleşmesi, bir anlamsızlığa dönüşmesi, bünyeye verdiğimiz soluğun zehir yüklü olmaması için, İstanbul'un, Festival'de gerçek kişiliği ile görünmesi gerekir. Ama görünen odur ki, İstanbul, kendi ruhuna tamamen yabancı bir oyunun dekoru olmak, sahnesi olmak bahtsızlığı ile karşı karşıyadır. Bu bahtsızlık, şerefli bir mirasın hovarda bir mirasyedi elindeki bahtsızlığından daha acı, daha kahredicidir.

Rumeli Hisarı, şahsiyetini ortaya koymayan bir Fatih'in ardından, anası ile evlenen ve bu durumuyla Freud psikolojisinin temeli olan Odipus'un hayatını konu edinen bir Yunan efsanesine ya da İbranice dualarla mizanse edilmiş Don Kişot'a dekor olacaktır. Topkapı Sarayı, Mozart'ın Türk aleyhtarı bir hüviyet taşıyan «Saraydan Kız Kaçırma» Operası»na sahne vazifesi görecektir. Aya İrini Kilisesinde Yehudi Menuhin, Bizans'ın ruhunu takdis edecektir. Köroğlu, müzikte batılılaşma ölçümüzü gösteren bir nağme, Yunus Emre bir garip şey olacaktır. Mehter ise, boğucu bir Bizans havası taşıyan Festival'in fon müziğini teşkil edecektir. Festival afişlerinde, camii Bizans mozayiği ile bezemenin, Aya İrinİye Menuhin'in kemanıyla Bizans rahibelerinin uğultusunu getirmenin, Topkapı'dan Mozart'a kız kaçırtmanın, Rumeli'de Odipus'u anasıyla nikâhlamanın ve sonuç olarak Türk sanatını yok farzedip, Batı damgası yemiş birkaç eserle arzı endam ederek boy boy yabancı eser sergilemenin ne demek olduğunu anlayamıyoruz. Şunu söylemek istiyoruz ki, hem Bizans'ın hayat düzenini takdis (!) edip hem de Fatih oynanmaz. Fatih'in ardından Odipus oynamak, Osmanlının Topkapı Sarayından Mozart'a kız kaçırtmak, Bizans'ın Aya İrinisinde Yehudi Menuhin'in kemaniyle bir yahudi-hristiyan gerdeği kutlamak; pırlanta ile pisliği kaynaştırmak ya da,

ölüye, kadavralaşmışa diri gibi yaşama imkânı vermek anlamına gelir. Bunun bir anlamı daha varsa, Tuna vilâyetinin kara düşünceli valisi gibi, Hilâlin yıldızının yerine Haç takılıp, Batı indinde hüsnü kabul görme duygusunun eseri olmasıdır.

Bu kara festival yanında sevincimiz şudur ki, Türkiye'de, yabancılaşmayı reddeden, milli hüviyetimizin bulandırılmasına karşı çıkan, millet olarak hayat seyrimizin bölüm başlarını teşkil edecek merasimlere kendi damgamızı vurma gereğine işaret eden ve gelecekte çağlar boyu yaşayacak eserler verme istidadı gösteren hayatiyetli ve aydınlık bir düşünce birikiminin oluşmasıdır. Pınar'ın içinde, Festival'le ilgili sorularımızı cevaplayan seçkin kişilerin görüşlerini ayrıca yorumlamak durumunda olmayacağız. Hayatiyetli düşünceyle, Yahudi büyüsüne kapılmış düşüncenin zor olmayan ayırımını okuyucumuza bırakıyoruz. Festivaldeki Yahudi tesirinden bahsedince, 'kafatasını mı ölçelim, kanını mı tahlil ettirelim' gibi, yahudiliğin ünlü sloganlarıyla verilen cevaplara karşı ise sadece üzüntümüzü belirtmekle yetinelim.

Son sözümüz, Mehterbaşı'yadır; «Heyy! Mehterbaşı! Burada kös vurulmaz, burada gülbank çekilmez, tuğ ırgalanmaz, sancak çağıldamaz, kudüm düm-teklemez. Burası otağ kurulacak mekân değildir. Vuracaksan savaş için vur. Çünkü hâlâ Bizans ayakta. Düşüncelerde yaşıyor.»

* * *

Pınar, son sayılarıyla sanat dergilerinin okuyucu çemberini kırmış, bugüne kadar pek az derginin ulaşabildiği tiraj seviyesine ulaşmıştır. Bu noktada, okuyucularımızdan gördüğümüz destek, saygı uyandıracak ölçüdedir. Kendilerine yeniden ve tek tek isim zikretmeden teşekkürü bir borç biliriz. Ayrıca, sayfalarında Pınar'a yer veren kardeş sanat dergilerine ve yazarlarımıza da teşekkür ederiz.

SEPETÇİOĞLU — Festivalin

M. Necati Sepetçioğlu

PINAR — Elinci yılda bir eserin Bizans'ın kültür sembolü Aya İrini'de, bir eserin de Osmanlı'nın kültür sembolü Topkapı Sarayı'nda temsil edilişi, Festival tertip komitesinin saçma bir sentezcilik görüşüne saplandığını gösterdiği iddia olunuyor ne dersiniz? Cumhuriyetin elinci yılına raslayan bu Festival, aynı zamanda Batı'nın tecavüzüne uğramış ve bu saldırılara karşı fedakârca vuruşarak varlığını koruyan milletimizin verdiği millî mücadelenin kutlanışını da programlamalı değil miydi? Bu açıdan kutlama sizce nasıl olabilirdi? Yani İstanbul'un tarihi ve bizim olan karakterine yakışan bir kutlamanın genel özelliklerini nasıl tesbit edebiliriz?

tahliline belli bir kültür sistemi dikkate alınarak başla-

Devamı sayfa 7'de

NEJAT UYGUR

— Sayın Uygur, İstanbul Festivali'ni protesto amacıyla Festival süresince İstanbul sinemalarında bedava gösteriler yapacağınızı haber aldık. Böyle bir davranışın sebeplerini izah eder misiniz? Festival komitesinin yabancı kültürlerin ürünü sanat verilerine ağırlık verip, milli sanat temsilcisi fertleri kenara iten bir politika takip etmesi nasıl yorumlanabilir? Gittikçe yaygınlaşan bu tür teşebbüsler, yönetici kademenin kültür politikasının halkımıza yabancılığını gösteren bir davranış sayılabilir mi?

UYGUR — Ben İstanbul Festivali'ne değil, programına karşıyım. İstanbul'un da bir Antalya Festivali gibi, bir kiraz festivali gibi festivalinin olması lâzım. Ama benim görüşüme göre İstanbul deyince o roman tarafıyla, o tarihlere geçen, gelen turistlerin ağzından düşmeyen İstanbul'a göre bir program olmalıydı. İkincisi halka inik bir program olmalıydı. İstanbul deyince,sadece muayyen bir zümre akla gelmez. Bunu ne için söylüyorum? Afişten başlıyacağım. Festivalin afişini yapan bir arkadaşımdır. Büyük bir afişçidir. Fakat afişini beğenmedim. İzah edeyim. İstanbul Festivali'nin afişi mozaiklerle süslü bir afiş olmamalıydı. Mozaik bizim esprimiz değil. Bizansın esprisi. Bizim esprimiz Pınar'ın kapağında vardır. Çini bizden..Çinideki motifler Türk'ün özelliklerini taşıyor. Afişin çizilişi güzel. İstanbul'u en güzel şekliyle veriyor. Ama mozaik bizim değil. Bugün Ayasofya camii 'ne girin. Kilise'den restore edilmiştir. Dikkat edin aynı mozaik orada vardır. Ben, afişin bizden olmasını isterim. Çünkü mozaiki Avrupalı biliyor. Festivalin ilk orijininde Bizans'ın propagandasını değil, kendi propagandamızı yapalım. Ne olabilirdi? Lâle, çini, mehter tuğu, hepsi olabilirdi bunların. İstanbul Festivali'nde amaçlardan birisi de turist çekmek. Adam Verdi'yi Avrupa'da zaten dinlemiş. Bizde operaya giden dinlemiş. Antigone var. Antigone'den bize ne? Antigone zaten bize ait bir şey değil. Japon Festival yaparsa, kalkar da Aida operasını mı oynar? Festival ne demek? Benim örflerimi, benim geleneklerimi gelenlere göstermek. Bütün amaç bu. Yehudi Menuhin gelsin. Bir şey demiyoruz. Ama bu arada Yunanlılar, bizim malımız olan Karagöz'ü çatır çatır çalarken, böyle bir Festival'de neden Karagöz oynatılmaz? Avrupalı gelsin. İngilizce oynat .Karagöz'ün esprisine dünyada gülmeyecek kişi tanımıyorum ben. En güzel anlatma tarzlarından birini bağıra bağıra kaybediyoruz İstanbul Festivali'nde. İstanbul demek, Orta Oyunu demek, Karagöz demektir. Yap, o şerbetçileri sırtındaki o geleneksel kıyafetleriyle. Tertemiz giydir. Faşinglerde Almanlar, iki yüz sene önceki millî örflerini ortaya koyuyorlar. Norveç aynı. Tel-Aviv Festivali yine öyle. Adamlar bağıra bağıra kendilerini anlatıyor. Biz kalkıyoruz bilmem ne operası, bilmem ne cazıyla kendimizi avutuyoruz. Araya sıkıştırmışlar bir iki millî şey var. Ben bu olmasın demiyorum. Ama daha çok bizden olsun. Şöle

bezi kapışılıyor. Müziğimize, rengimize, motifimize hayran. Ne güzel bir imkân, Festival komitesince sınırlandırılmış. Başka bir husus; Festival neden düşük fiatla halk tarafından izlenecek durumda değildir? Bedava yap. Alman, Faşingini bedava yapıyor. Halk her sene beklesin. Klâsik tarzda giydirilmiş macuncular dolaşsın bütün şehri. Bizim bir de güreşlerimiz vardır. Kisbeti öğrensin Avrupa. Belki buna vahşet diyen çıkacak. Avrupalı sirkte kırbacı vurduğu zaman aslanı, sıçana döndürüyor. Vahşetse, bu vahşet. Hiç affedemiyeceğim bir şey de Karagöz. Karagöz'ü, Orta Oyunu'nu gösterecek şurda en az otuz kişi var. Kahvelerde çürümeye terkedilmiş adamlar. Beni davet etmediler diye üzüldüğüm yok. Benim tiyatrom yazın bile dolar. Ama davet edilen kişilerin nasıl bir sezon geçirdiğini basın da biliyor, ben de biliyorum. Neden İsmail Dümbüllü getirilmez, Gazanfer neden çağrılmaz? İsmail Dümbüllü oynasın, tercüme etsinler, gelen turist Alman, Amerikalı, onu nasıl sevecektir. Bir baksınlar. Hâlâ Türk bu mu diyecekler? Diyemezler. Olmadığımızı ispat ettik. Hâlâda ispat etmekle meşgulüz. Ama örflerimiz, geleneklerimiz unutulmamalı. Ben de Festival süresince, göreceksiniz halka bedava gösteriler yapacağım. Şimdi doğru doğru konuşalım. Yehudi Menuhin'i dinliyecek vatandaş olsun, isteyerek dinleyecek bizden insan bulunsun düşünemiyorum. Ben dinleyemem. Dinlemek gerekse de yüzde yüz şevkle koşamam Yahudiye. Kısaca derdim bunlar. Ben eğlence folklorümüze inanmışımdır. Bu yüzden arkadaşlarımı bile kırdığım çok olmuştur.

Pek çok gariplikler var ülkemizde. Ben, halkın istediğini vererek tiyatromu seyirciyle dolduruyorum. Sadece halkın istediğini veriyorum. Kendilerince müşkülpesent birtakım kişiler, benim oyunumu seyretme zahmetine bile katlanmadan tulûatçı deyip geçiyor. Bu fikirde olan kişilere varıp bakınız, seyirci bulamıyor. Tiyatro seyirciyle kaimdir. Muhsin Ertuğrul'u ele alalım. Sanat gücü oldukça yüksek bir insandır. Ama bir Alman tiyatrocu getiriliyor. Diyor ki bu adam, sizi Avrupa tiyatrosunu kendinize getireceğinize, geleneksel folklorunuzdan yola çıkın. Orta Oyunu'ndan, Karagöz'den. Hayır diyor Muhsin Ertuğrul. 35 sene evvelki hadise bu. O zamandan bu yana geleneksel tiyatromuza yüzde yirmi beş pay verilerek çalışılsaydı, şimdi Yunanlılar Karagöz'ün çubuğunu çalamazlardı. Durum bu. Festival de böyle garip bir durumun Festivali. Netice, Festival olsun fakat bu programla değil.

M. NECATİ SEPETÇİOĞLU

Baş tarafı sayfa 5'de

mak gerekmektedir. Biz, sembolleşmiş iyi yapıdan, yani Aya İrini Kilisesi ve Topkapı Sarayı'ndan, bu yapıları ortaya koyan kültür dünyalarına varmak zorundayız. Kültürlerin canlı hale getirdiği toplumların spesifik özellikleri ise, iki benzer sandığımız milletin bile derin uçurumlarla birbirinden ayrıldıklarını gösterir. Topluma tesir eden içtimai kültür, ahlâki ve ekonomik şartların değişikliği kaşısında olduğu müddetçe toplum, ancak kendine has hususiyetlerle varlığını korur. Şuraya geliyoruz: Türk toplumunun hususiyetleriyle, Bizans'ın kültür değerleri sentez edilmez. Türk, Türktür; Bizans'sa, Bizans'tan gayrısı değil.

Türk tarihini incelemiş bir kimse olarak, Türk toplum yapısının tarih bütünü içinde parçalı olabileceği kanaatinde değilim. Milletlerin belirli kutlama merasimlerinde, festivallerde bu hususu hiç bir zaman gözden ırak tutmamaları icap ettiği görüşündeyim. Haliyle verilen millî bir mücadele de, özbe öz Türk alın terinin karıştığı, kanıyla yoğrulduğu milli bir gayretin en asil davranışlarından birisi de bu olacaktı. İzahını yaptığım gibi festivalde, Türk tarihi, genel karakteriyle halkın gözü önüne serilmeliydi. Milli tarih dilimindeki her kültür olayı, İstanbul'umuzda canlı şekliyle teşhir edilebilir. Bu, yapılması mümkün olmayan bir iş değildir.

ŞEVKET RADO

PINAR — Sayın Rado, «Saraydan Kız Kaçırma» operasının Topkapı Sarayı gibi tarihi bir yerde oynanışını nasıl karşılıyorsunuz?

— Efendim, «Saraydan Kız Kaçırma» operasını Topkapı Sarayı'nda oynamaya karar vermişler. Herşeyden önce Topkapı Sarayı'nı dekor olarak kullanmak manasızdır. Çünkü mevzu Topkapı Sarayı'nda geçmiyor. Bir rivayete göre Boğaziçi'nde Selimpaşa Sarayı'nda, bir rivayete göre de Afrika'da bir yerde geçiyor. Yeri de belli değil. Ama Topkapı Sarayı'nda bile geçmiş olsa, orası bir müze, bizim milli bir hazinemizdir. Onun önünde oynamamak, onu tehlikeye sokmamaya çalışmak, bizim vazifemizdir. Bunlar kayboldu mu Türk tarihinden birşey kalmaz. Biz, bundan dolayı oyunun orada oynanmasına karşı çıktık. Ve operanın sarayda oynanması nasıl bir fayda temin eder, onu da anlıyamadık. Bazıları, turistler gelir diyorlar. Gelmez. Bir Türk operasına üç-beş bin lira harcayıp da gelmez. Siz nerede oynarsanız oynayın bu böyledir. Türk operası ilerlemiş filandır ama yeterli değil Avrupa için. Topkapı Sarayı'yla turist çekilecekse, saray her zaman açık. Yine karar vermişler, Aya İrini Kilisesi'nde konser vereceklermiş. Niçin Aya İrini? Aya İrini 1938'e kadar askeri müze idi. 35 senedir boş duruyor 600 senelik yapı. İçeride bir kaza da olabilir. Biz, benim kanaatime göre ellinci yılı bizim insanlarımızla, bizim eserlerimizle kutlamalıyız. Meselâ kalkıyor, Yehudi Menuhin'i getiriyorlar. Menuhin iyi bir kemanist. Ama Türkiye'nin cumhuriyetiyle bunların ilgisi yoktur. Getirilen oda musikisi Avromof gurubu yerine Orhan Boran'ı tercih ederim. Çünkü Orhan Boran, bu memlekette cumhuriyet döneminde yetişmiş bir gençtir. Hazin olan taraf, cumhuriyetin ellinci yılını kutlarken, fazla bir şey yapabiliyoruz diyemeyişimizdir.

«Saraydan Kız Kaçırma»nın şu yönü de var. Konusu şöyle. Akdeniz'de korsanlar, gemiden kızları kaçırmışlar, paşanın sarayına satmışlar. Bu kızlardan birinin sevgilisi de onu aramaya geliyor. Oradan kurtarmaya çalışıyor. Türklerin insanları satın aldıkları, hürriyetlerini vermedikleri gibi bir hava içinde. Türklerin insan alış verişi yaptıklarını anlatıyor. O, on yedinci yüzyılın başında Topkapı Sarayı'ndan değil kız kaçırmak, sinek kaçırmak bile mümkün değil. Dış kapısının yüzelli metresine yaklaşamaz hiç kimse. Bu hem imkânsız, hem komik bir şey. Bu hayalin dekoru nasıl sahici oluyor şimdi? Başvekil alâkadar olmuş. İ. Hakkı Tekinel bey geldi buraya. Bizim zamanımızda verilmiş izin değil diyorlar. Kararlarını açıklamadılar. Yersiz ve mantıksız bir şey aynı zamanda bu. Üstelik Türklerin açık havada opera oynamasını Avrupalılar tebessümle karşılarlar.

CÜNEYT GÖKÇER

PINAR — Sayın Gökçer, Devlet Tiyatrosu olarak Yunanistan'a geçen yıllarda götürülen hep yabancı kaynaklı eserler neticesinde gazeteciler niçin milli eserler götürmediğinizi sordular. Tarihi bir yıl dönümünü kutlama merasimi olan İstanbul Festivali'nde milli eserlere yine az yer verişinizin anlamı nedir? Devlet Tiyatrosu'nun daha milli eserlerle Festivale katılması mümkün olmaz mıydı? Bazı oyunların etnik grupların etkisini taşıdığı öne sürülüyor. Son tiyatro mevsimi kapanırken eleştirmenler, özellikle Devlet Tiyatrosu'nun sergilediği oyunların sanat yönünden ziyade muhtevası üzerinde durdular. Ayrıca Sayın Gökçer yabancı kaynaklı eserler Devlet Tiyatrolarında temsil edilirken Türk toplum yapısının özellikleri de nazarı itibare alınıyor mu? Türk temaşa sanatının temsilcileri Festivale neden çağrılmadılar?

GÖKÇER — Şimdi, bir eserin dışarıdaki temsilinde büyük bir problem var. Bu, dil meselesidir. Yabancılar, bizim eserlerimizi anlama imkânından yoksundurlar. Ama şöyle düşünelim. Bir Şekspir, bir Molyer uluslararası üne sahip büyük tiyatro yazarlarıdır. Bunlar artık kendi milletlerinin adamı olmaktan çıkmış, milletlerin ortak sanatçısı haline gelmişlerdir. Dünyanın her yerinde Şekspir'in de, Moyer'in de eserleri bilinir. O halde bu ortak eserlerde dil problemi, kısmen giderilmiş durumdadır. Eski adıyla Kültür Sarayı, yeni adıyla Atatürk Kültür Merkezi'nde dil için özel sistemler kurulmuştu. Fakat biz bütün bunlara rağmen dışarıya yerli eser götürüyoruz. Geçen yıllarda meselâ bir yabancı eserin yanında Midasın Kulakları'nı götürdük. Üstelik bizi dışarıya çağıranlar bütün masraflarımızı karşılayacakları hususunda teminat veriyorlar. Onun için onların istedikleri eserleri oynamak durumundayız. Şunu da söylemek isterim; Türkiye'de biz, Devlet Tiyatroları olarak bir yabancı

eser temsil ediyoruz. Bunu dışarıdan gelip seyrediyorlar. Ve bizi, bu eseri temsil etmek üzere davet ediyorlar. İstanbul Festivali de uluslararası bir festival. Dünyanın çeşitli yerlerinden turistler gelecek. Aynı durum festival için de hiç değişmiyor. Bu festivalde bizim bir düşüncemiz vardı. Bu eserlerin yanında Festival'e uygun bir de milli eser temsil edelim dedik .Bunun için de Rumeli Hisarı'nda, Hisar'ın tarihi varlığına en çok yakışacak olan bir eser Fatih idi. Nazım Kurşunlu'nun Fatih'ini edebi kurul kabul edince, gördüğünüz gibi hazırlıklarına başladık. Etnik grup dediniz. Onu da izah edeyim. Seyirci açısından bir defa, Devlet Tiyatroları'nın böyle bir derdi yok. Antalya Festivali'nde duymuşsunuzdur, binlerce halk, o antik çağın tiyatro seyircilerini andırır bir tarzda oyunlarımıza koştu. Domates, soğanını alan seyirci, yemeğini tiyatroda yedi. Bizim Ankara'da bir de Altındağ Tiyatromuz var. Altındağ Ankara'nın en düşük gelirli vatandaşlarımızın oturduğu bir semt.

Leyla Turgut

PINAR — Sayın Turgut, Turan Oflazoğlu'nun «Fatih» adlı oyunu Festivalde oynanacakken Devlet Tiyatrolarının oynamaktan vazgeçtiği bildirildi. Festival tertip komitesinin bir üyesi ve İstanbul Festivali'nin program düzenleyicisi olarak bu konuda-

---

Biz, fiatını düşük tuttuk. Salon dolup dolup boşalıyor her seferinde. Eleştiriler, dedikodular her zaman olacaktır. Bu gayet normal karşılanmalıdır. Eserler açısından etnik grup tesirinin çok lâfı edildi. Çok Yahudi eseri oynandı dendi. Bu, saçma bir şey. Edebi kurul var herşeyden önce. Size uymayan şeyleri kabul edemez. Dünya çapında ün yapmış eserleri seçerken biz, kanlarını tahlil edelim önce sanatçılarının diyemeyiz. Kafataslarının ölçüsünü alacak değiliz. Bu, ırkçı düşünceyle hareket etmenin anlamsızlığını herkes takdir edecektir. Hitlercilik yapamayız. Bir Max Firsh büyük sanatçıdır. Dünyanın tanıdığı bir Arthur Müller'in sanatı konusunda kimsenin şüphesi yoktur. Biz, eserleri seçerken insani olmasına dikkat gösteriyoruz. Ölçümüz budur. Fakat kopkoyu bir Hıristiyanlık kokan eser, edebi kurulumuzdan geçmez. Gayet tabii bu seçimde Türk toplumunun yapısı, seyircimizin hususiyetleri birinci plandadır. Bu, olmadan olmaz zaten.

Bir Karagöz, bir Orta Oyunu bizce önemlidir. Fakat Türk temaşa sanatı temsilcileri Festivale neden çağrılmadı, bilemiyorum. Teşebbüse geçilip geçilmediğinden haberdar değilim. Benim konum sadece tiyatro biliyorsunuz. Festival'in şu veya bu işleri hakkında söz yetkim yoktur. Çağrılsalardı, iyi olurdu şüphesiz.

ki bilgilerinizi rica ediyoruz. Bu arada Devlet Tiyatrolarının beş yahudi eserini oynadığını, Festivalde yine yahudi tesirlerinin bulunduğunu söyleyip, bu tarz davranışların çok tehlikeli olduğunu iddia ediyorlar. Düşünceleriniz?

TURGUT — Turan Oflazoğlu Fatih diye bir oyun yazmış. Ben okumadım. Cüneyt Gökçer bey bana oyunun çok güzel olduğunu söyledi. Ancak Devlet Tiyatrolarının bir edebi kurulu vardır ve kararı orası verir. Eser incelenmiş. Edebi kurul yetersiz görmüş. Nazım Kurşunlu'nun yirmi yıl evvel yazdığı bir oyun var. Yeniden yazmış. Edebi kurul onu beğenmiş. Ben şunu belirtmek isterim. Oflazoğlu'nu severim. Genç bir yazardır. Daha güzel eserler verebilir. Lâkin Oflazoğlu'nun bu mesele üzerinde fazla durması, hiç de iyi değildir. Kapatılmalı konu. Bu, Oflazoğlu'nun menfaatine değildir. Belki gelecek yıllarda Festivale alınacaktı...

Devlet Tiyatroları bir yıl içinde beş yahudi oyunu oynamış. Bu benim mevzuum değildir. İlgililere sorun. Atatürk Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını kurmuştur. Yahudiler de nitekim vatandaşımızdır. Rumlar, Ermeniler vatandaşımızdır. Şimdi biz Festival komitesi olarak kalkıp, Yehudi Menuhin gelmesin mi diyelim? Yehudi iyi bir kemanist. Sonra Londra'dan 60 kişilik bir bale topluluğu gelecek. Ne bileyim ben, onların içinde yahudi olup olmadığını! Nüfus cüzdanlarındaki dinlerine bakacak değilim ya! Sonra biliyorsunuz Türkiye Cumhuriyeti, din esasını da ortadan kaldırmıştır. Her şey dini açıdan ele alınamaz. Bizim için önemli olan sanattır. Öyle olunca, Yahudiler çok kabiliyetli oluyorlar. Dünya üzerindeki sanatçıların çoğu Yahudi. Hatta Geothe'nin bile Yahudi olduğunu söylüyorlar. Ben, kanlarını tahlil ettiremem kil Şimdi bizim operada Rumlar var. Sesleri güzel. Onları Rumdur diye almıyalım mı operaya? Bunlar olmaz.

Ben gelecek seneki Festival programları üzerinde çalışıyorum. Masamın üzeri program çalışmalarıyla dolu. Bir senedir bütün işlerimi bıraktım. Tek gayem, Festivalin güzel olmasıdır.

TURAN OFLAZOĞLU

PINAR — Sayın Oflazoğlu, bir yıl evvel Pınar'a Fatih Sultan'ı yazmakta olduğunuzu ve bunun ellinci yıl festivalinde Devlet Tiyatroları tarafından temsil edileceğini anlatmıştınız. Son anda yazdığınız Fatih Sultan'ı Devlet Tiyatroları'nın oynamaktan vazgeçtiğini haber aldık. Olayı, anlatırmısınız?

OFLAZOĞLU — Size de açıkladığım gibi, bana Cüneyt Gökçer bir Fatih yazmamı ve bunu Cumhuriyetin ellinci yılında Rumeli Hisarı'nda oynayacaklarını bildirdi. Ben esere başlarken, bazı dergiler; Cüneyt Gökçer'in oynayacağı Fatih'i Turan Oflazoğlu yazıyor diye manşet attılar. Daha sonra Fatih Sultan yerine başka bir oyunu aldıklarını öğrendim. Edebî Kurul, 3 nisanda almış olduğunu bildirdiği kararını bana ancak 26 nisan tarihli mektubuyla iletti. Mektupta hiçbir gerekçe yok. Sadece, 3.4.1973 tarihli, 906 sayılı karar: Turan Oflazoğlu'nun «Fatih» oyunu üzerinde görüşüldü. Oyunun repertuara kabulüne imkân görülemedi, deniyor. «Fatih» üzerinde çok çalıştım. Bu hususta bulabildiğim bütün eserleri okumaya gayret gösterdim. «Fatih» bittiğinde, onun tiyatro tekniği bakımından şimdiye kadarki eserlerim içinde en mükemmeli olduğunu gördüm. Üstelik edebî kurulun geçen şimdi başka birisinin oynanacak Fatih'inde İmparatoriçe var. Oysa ki gerçekte Bizans İmparatoru 10 senedir dul. Oyunda Fatih çok az görünüyor. Olay, özellikle Bizans saraylarında geçiyor. Halk «Fatih Sultan» ın kaldırıldığını duyunca bana telefon ediyor, biz IV. Murat yazarının Fatih'ini görmek istiyorduk diyor. Düşünün ki IV. Murat Kültür Sarayı'nda oynanırken, Avusturya Kültür Ateşeliğinde adı Kin Derman olan Avusturyalı bir tiyatrocu aynen şöyle demişti : «1683'de Türk ordusu, Viyana'yı kuşatmasına rağmen alamadı. Ama bu oyunla gelirseniz, Avusturyanın bütün şehirlerini fethedersiniz.» Ben Fatih'i, ona yakışan en fatihâne bir tarzda yazdım. Ataları da çok büyük kumandanlardı, onları da hatırdan uzak tutmadım. Hepsi de Sultan Mehmet gibi ulema. Fatih etrafında çok yanlış değerlendirmeler yapılıyor. Burada üzerinde durmak istediğim Fatih'in kişiliğiyle ilgili bir husus var. Sultan Mehmet düşünceleri içinde gömülü bir sır küpüdür adeta. «Sırrımı sakalımın teki

bilse koparır atarım.» diyen Fatih, aptalca «Bizansı alacağım» diye büyük sırrını vererek imparatoru tehdit eder mi? Baştan sona kadar övüngen bir çocuk gibi mi gösterilmeli büyük bir kumandan? «Ben şöyleyim, ben böyleyim» tarzındaki şahsi övünmeler böyle bir padişaha yakışan hareketler değildir. Benim «Fatih»te bir sahne var. Sultan Mehmet herhangi bir insan gibi mahkeme huzuruna çıkıyor. Bunu isteyen kendisi. Meşhur bir olay bu. Birisinin arazisi istimlâk ediliyor, Devlet tarafından. Adam Fatih'i dâvâ ediyor. Kadı, karşısındaki, halktan bir kimseymiş gibi davranıyor. Dâvâ Fatih'in aleyhine neticeleniyor. Sultan'ın eli kesilecek. Fatih o anda kılıcını çekiyor ve Kadıya şunu söylüyor: «Bilmiş olasın ki sen benim elimin kesilmesine karar vermeseydin ben seninkini kesecektim.» Bir hükümdar için bundan büyük şey olamaz. Bu tamamen gerçek. Rivayet deniyor. Gerçeğe aykırı olduğu iddia ediliyor. Değil. Öyle ise niçin Kanuni için yahut Yavuz için değil de Fatih için bu hikâye? «Fatih»te şu hususları da sergiledim. Fetih kolay olmuyor. Ordu, dünyanın en güçlü ordusu ama surlar da o zamanın silâhlarına göre yapılmış. Fatih yeni silâhlarla gelmiş. Yenilik burda. Batılılar bunu böyle değerlendirirken, bizim tarihçiler hep aynı şeyi söylüyor. Halbuki Fatih'i bir insan olarak, ama çağını değiştirme gücünde bir insan olarak değerlendiriyorum ben. İnsan olarak zaafı da bulunabilen ama, çağa getirdiği şeylerle hatalarını görülmez hale getiren bir kişidir Fatih. Ben böyle alıyorum onu.

Biraz evvel izah ettiğim gibi, bazı tablolarını açıkladığım «Fatih» oyununun oynanamayacağı bana çok geç bildirilmiş olduğundan başka bir tiyatronun hazırlanma imkânı da olamazdı artık. Ancak Şehir Tiyatroları'ndan eseri istediler ve 73 - 74 sezonunda Harbiye Tiyatrosunda oynayacaklarını bildirdiler.

Bütün bunların yanısıra merak ettiğim bir konu var. Devlet Tiyatroları bir yıl içinde nasıl buram buram yahudi kokan 5 tane oyunu oynar? Üstelik birinde İbranîce dua var. IV. Murat'ta Kur'an sahnesine bozuldular, İbranî'ce duaya ses çıkarılmadı. Yazarı ve bestecisi yahudi olan Don Kişot'un Amerika temsillerinde yahudi şivesiyle konuşuluyor. Don Kişot'un dahil olduğu bu yahudi kokan 5 oyunun isimleri şunlar; Damdaki Kemancı, Andorra, Cadı Kazanı. Bir Tavsiye Mektubu.

Tarafsız bir tutumla olayları, halkın değerlendirmesine sunuyorum.

IV. Murat'ın Kur'an Sahnesindeki Tirad

«Kur'an'dır bu!

Her karanlığı aydınlatır bu! Bütün sözlere, bütün «eylem»lere hakandır bu!

«Kur'an'dır bu!

Yerin göğün sırrını kesin buyruklarla açıklayandır bu! Tekmil pevgamberleri doğrulayandır bu! O doğmayan ve doğurmayanın ağzından, doğrudan doğruya onun ağzından konuşandır bu! O iki yerde insanların yürek vuruşunu ayarlayandır, gökte yıldızların dönüşünü sağlayandır. O'nun ağzından konuşandır bu!

Kur'an'dır bu!

.....

Sorarım size bu kitabın yanıldığını ileri sürecek müslüman var mı içinizde? Tanrı'ya inanmayan müslüman var mı içinizde?

Toplananlar hep bir ağızdan:

«Hâşâ padişahım!» der.

Sultan Murat bu defa da askerin hislerine hitap eder:

«Kullarım, nicedir fetih kaynağı kurudu. Ülkemizi Allah adına büyültmek şöyle dursun, bizim olanları dahi elden çıkarmaya başladık. Bağdat...

(Herkes başını önüne eğer.)

Nurettin Sevin

PINAR — Sayın Sevin, Festival'in programıyla ilgili bir husus üzerinde duruluyor. Yabancı kaynaklı eserlere geniş yer verilmiş olmasına rağmen, temaşa sanatımızın temsilcilerinin ihmal edilmiş olması kınanıyor. Türk temaşa sanatlarını ihmal eden bir davranışın sebebi sizce nedir? Tertip komitesinin Bizans - Osmanlı sentezciliği görüşüne saplandığından söz ediliyor. Bunu nasıl değerlendirirsiniz?

SEVİN — Benim kanaatimce bu Festival, bizim olanı göstermelidir. Bu teatral eserler arasında müsabakalar açılmalı, birkaç sene evvelinden hazırlığı başlamalıydı. Dışarıdan gelen sanatkârlar olmasın demiyorum. Ama onlardan daha önemli şeyler yapılması lâzım gelirdi. Ben programı fazla tetkik etmedim. Lâkin cumhuriyetin ellinci senesini ifade edecek bir festival gibi görünmüyor bana.

Cumhuriyetin ellinci yılında, düşmana karşı verilen millî mücadele de anlatılmalıydı. Bunları sembolleştiren insan ve kadınlarımız da Festivalde canlandırılabilirdi. Hiç şüphesiz bunların hepsini yapmak lâzım. Gerek millî mücadele zamanındaki kahramanlıklar ve ondan sonraki davranışlar bitaraf fakat bilgili bir heyet tarafından gösterilecek hale gelmeliydi. Sıfırdan başlayıp, gelişen bir devlet anlatılmalı. İngiliz milletinin ilerlemesine en büyük yardımcı olan hiç şüphesiz ki Şekspir'dir. Milletlerin gelişmesinde, sanat eserlerinin çok büyük yerleri vardır. Şekspir İngiliz tarihini İngilizlere sevdirmek ve İngilizlerin yeryüzündeki vasiyetlerini kendinden sonrakilere aktarmak için bütün İngiliz tarihinin en büyük eserlerini vermiştir. Böyle bir yazarı olan millet, elbet kolaylıkla inkişaf eder. Şekspir'i Şekspir yapan kimdi? Kraliçe Elizabeth. Kraliçe onu tutmamış olsaydı Şekspir ortaya çıkmazdı. Şimdi bu memlekette kraliçe yoktur ama bir kültür hayatı var. Devlet var. Devlet bunlara önayak olmalıydı. Böyle bir Festival, iyi niyetli, çalışmasını ve kimlerden nasıl istifade edeceğini bilen kimseler tarafından tertiplenmeliydi.

Ben, umumiyetle bizim kendi sanatlarımız tanıtılmadan buranın arkeolojik değerleri üzerinde fazla çalışılması taraftarı değilim. Hititlerle meşgul olursun, iyidir. Romalılarla, Bizanslılarla meşgul olursun iyidir. Fakat bizimle meşgul olmadan değil. Bizim geçmişimiz, bizim sanatımız, bizim kültürümüz ve cumhuriyetten sonra yaptıklarımız üzerinde bizden sonraki nesillere geçecek şekilde iyice düşünmemiz gerekmektedir. Hiç şüphesiz ki milletlerarası bir mevkimiz, dolayısıyla milletlerin sanatlarıyla bir münasebetimiz vardır. Ama onların sanatları buraya gelsin bizim sanatlarımız oraya gitmesin olmaz. Onlardan buraya sanat geldi mi, buradan da oraya sanat gitmeli. Meselâ geçenlerde Oidipus'u oynadılar bizimkiler. Fransa'da çok takdir kazandılar. Yunanlılardan daha iyi oynadılar dendi. Bu hiç şüphesiz klâsik bir eseri yapabildiğimizi göstermek için çok iyidir. Fakat onun yanında Malazgirt meydan muharebesi neticesinde Anadolu'ya yerleşmemizi ifade eden bir eser vücuda gelmiş olsaydı, beraber oraya gitseydi o zaman bir mânâ ifade ederdi.

NEJAT ECZACIBAŞI

PINAR — Sayın Eczacıbaşı, komite başkanı bulunduğunuz İstanbul Festivali, özellikle son haftalarda basında geniş tartışmalara konu olmuştur. Bu tartışmalarda övgülerin ve tebriklerin muhatabı olduğunuz gibi eleştirilerin de hedefi durumundasınız. İstanbul Festivaline, dolayısıyla şahsınıza yöneltilen eleştiriler karşısındaki görüşlerinizi öğrenmek istiyoruz. Festival boyunca yapılacak gösterilerin, İstanbul'un milli karakteriyle bağdaşmadığı, eleştirilerin temel özü halindedir. Topkapı Sarayı'nda Türk aleyhtarı bir havası bulunan Mozart'ın Saraydan Kız Kaçırma Operası oynanırken, müze yapılmasına rağmen, Kilise karakterini henüz kaybetmeyen Aya İrini'nin gösterilere tahsis edilmesi, yabancıları memnun etme çabası olarak değerlendiriliyor. Bizans medeniyetiyle, Türk medeniyetinin, sözde ortak eserlerinin sergileneceği söyleniyor. Lehte ve aleyhte olanlar da bunu söylüyor.

ECZACIBAŞI — Eleştiri, gazetelerin, dergilerin bir vazifesidir. Tabii yapacaklar. Yalnız doğru bir yol tutmuş oluyorsunuz. Bu noktada karşı tarafı da dinliyorsunuz. Türkiye 50. yıla bir armağanda bulunmak istiyor. Festival, bizde yeni bir şey. Bu amaçla Festivali tertiplemiş olduk. Topkapı Sarayı'nda Mozart'ın operasının oynanmasını tehlikeli görenler var. Bu, hiç tehlikeli değildir. Topkapıya her gün on iki bin turist geliyor. Hava alanlarında gümrük yoklamaları yapıldığı halde, saraya girerken hiç aranmıyor turistler. Topkapı'nın en ücra köşelerine kadar girebiliyorlar. Tehlikeliyse, asıl bu tehlikelidir. Türk aleyhtarı havası var deniyor. Operalarda önemli olan müziktir. Hikâye bir vasıtadır. Hâl böyle olunca hikâyesindeki Türk aleyhtarı havası önemli değildir. Biz kritik ediyoruz Osmanlıyı, ses çıkarılmıyor. Ama bir yabancı eleştirince feryadı basıyoruz. Üstelik bu Türk aleyhtarı kısımları kısalttık. Bu opera meselâ Avusturya'da en güzel şekliyle oynanıyor. Eğer biz, bunu Topkapı'da oynamazsak Avusturyalılar görmek istemezler. Aya İrini'de konser verilişi de bizce mahzurlu değildir. Orası, bir zamanlar kiliseydi, bir zaman müze olarak kullanıldı. Kiliselerde müzik çalınır. Dinî inançlara hürmetimiz vardır. Hıristiyanlığa da hürmetliyizdir. Peygamberimiz, Hazreti İsa'yı peygamber olarak tanır, ona saygı gösterir. Hıristiyanlıkta müzik, dinin içine girmiştir. Bu yönüyle konser vermemizin hatalı yönü bulunmamaktadır. Festivalin bu tarihî yerlerde kutlanışı garip karşılanmamalı. Yunanistan'da meselâ harabelerde festival yapıyorlar.

PINAR — Ayrıca bir eleştiri konusu da Festivalde sergilenecek sanat verilerinin, Türkiye'nin sanat ürünü olmaktan ziyade yabancı sanat çevrelerinin ürünü olmasıdır. Türk sanatına çok az yer verilişi dikkatleri çekiyor. Ve bazı şüpheler ortaya konmasına sebep oluyor. Bu konudaki görüşlerinizi dergimiz yansıtmakla memnunluk duyacaktır. Uluslararası mahiyetteki Festival, aynı zamanda iştirak eden 13 ülkenin ortak bir fuarı durumunda mıdır? Festival, İstanbul'da

Devamı sayfa 22'de

İsmail Dümbüllü

— PINAR — Sayın Dümbüllü, Türkiye'de bir festival yapılıyor. Biliyorsunuz, adı İstanbul Festivali. Doğudan batıdan yabancılar davet edilir, yabancının eserlerine kapılar ardına kadar açılırken, Türk temaşa sanatının temsilcileri neden davet edilmedi sizce? Ayrıca zengin milli kültür hazinemiz Türk temaşa sanatlarına yer verilmeyip de, batının kendince bir mânâ ifade eden, bize yabancı ve zevkimize uymayan sanatlarına baş köşenin ayrılması, milli kültürümüzü hor görme alışkanlığının bir sonucu mu oluyor?

DÜMBÜLLÜ — Festival deyince müteaddit insanların bulunması lâzım evvelâ. Neler var? Artistler var. Mehter var. Folklor ekipleri var. Bunlar bulunmalı. Ondan sonra, güzel sesli okuyucular var. Eskiden bizim zamanımızda böyle şeyler yoktu. Köçekler vardı. Meddahlar vardı. Oyunlar vardı, çıkar oynardık. Şimdi öyle değil. Orta Oyunu var. Tiyatro var. Komikler var. Var oğlu var. Zamanın geçer akçası diye ecnebi temsiline ağırlık vermişler. Mum, dibine ışık verir. Ben ne diyorsam, sen onu dinle. Işık bitti mi o da söndü demektir. İlânihaye, yevmülbâki olan alaturkadır. Zira halkımız o seviyede halk. Sen, gençliğe bakma şimdi. Bir Yehudi Menuhin'e 150 bin lira verilecekmiş yazık paraya. Bu memlekette bu halkın zevkini tatmin edecek artist mi yokmuş? Bunları, bu yahudiyi getirmişler. Bugün ecnebiden daha iyi akrobatlar, okuyucular, folklor ekipleri var. Bu kadar oyuncu var. Bunlar halkın zevkini tatmin etmiyor mu ki ecanibden getiriyorlar? Yazık değil mi bu paraya! Bu, para başka yere sarf olunur. Bizim bir temaşa heyetimiz var. Bunlar niye çağrılmadı Festivale? Demek bunlar gözde değil. Bu sanat öyle bir sanattır ki öldükten sonra kıymeti bilinir. Takdir yoktur bu memlekette. Benim 55 senelik sahne hayatım var. Yalan mı söylüyorum? İşte Naşit, işte Hâzım, öldükten sonra takdir olunuyor. Ahvali ruhiyesini okşayacak memlekette artist mi yokmuş bu halkın? Festivali tertipleyenlerle, halkın arasında zevk yönüyle zıtlaşma vardır. Evet beyim! Hodri meydan! Bu memlekete Nejat Uygur gibi artist bir daha gelmez öbür taraftan. Naşit birgün bana dedi ki, Şarlo'yu bana göster dedi. Şarlo gelmiş memlekete. Şu Şarlo'yu görmedim gös-

ter dedi. Şehzadebaşı'nda Milli Sinema'da Şarlo oynuyor. Kalktık gittik ikimiz. Şarlo dişini çektiriyor halatla. Hani halatı dişine bağlayıp iskeleye atıyorlar ya, onlar diş çektiriyor. Şöyle bir baktı baktı, ulan bu sanat mı dedi. Bu herifin yaptığı sanatı iki dakikada yaparım dedi. Gelsin o benim sanatımı yapsın da ben onu göreyim dedi. Bugün O, şatolarda oturuyor Londra'da dedi, ben Millet Tiyatrosunun üstündeki çatıda oturuyorum dedi. İşte dakdir bu. Halk bir şey yapamaz. Şüphe yok. Doğru. Yöneticiler desteklemiyor. Maalesef olmuyor. Ben bir yere gittim istida verdim. 55 senelik bu meslekteyim. Bilseydim girmezdim dedim. Neden dedi bana karşımdaki. Neden olacak dedim çöpçü olaydım mütekaidem olurdu. Bundan evvelki Çalışma Bakanı, bana bu adam patrondur diyor. Neyim var benim? Patron olmam için bir tiyatrom, bir yazıhanem olmalı. Bana, Bağ-Kur'dan demiş, O para alabilir. Bağ-Kur'a ben para yatıracağım, oradan para alacağım, Allah akıl versin ona. Ben bütün memleketi gezmiş insanım bana böyle diyorlar. 55 seneden beri bu adamlar benim kıymetimi anlayamadı. Şimdiden sonra hiç anlıyamaz. Anlasalardı bana bundan evvelki Çalışma Bakanı böyle söylemezdi. Benim patron olduğumu bilmen için önce sorman lâzım. Öyle kara kuyuya hüküm vermenlen olmaz. Ben şimdiye kadar maaşla çalıştım. Tevfikle ortak çalıştık. Tencerede pişirdik, kapağında yedik. Ben, nerden patronum? Yazık benim 55 senelik ömrümel 55 senelik o yönetici kadro, halkın zevkini tatmin ediyorum da, anlayamıyor nasıl tatmin ettiğimi. Anlayalanlar da var arada sırada ama nadirattan.. Beyefendi, Selimiye'de 23 gün binlerce halkı oyaladım. Bakın anlayın bizim sanatımızı. Maalesef, insanlıkla konuşuyorum takdir yok. Böyle mi olması lâzım? Ben artık 55 sene hizmet edeyim, elim ayağım tutmasın - elhamdülillah Allah göstermesin tutuyor elim ayağım ama meselâ artık ihtiyarlamışım - netice yok. Bugün Yunanistan'da 40 yaşına geldi mi emekliye ayrılıyor, maaş veriyorlar tıkır tıkır.

Karagözü çalınış Yunanlılar. Nasreddin Hocayı'da İngilizler Acem'e mal etmiş. Uydurma bunlar. Nasreddin Hoca, esas Akşehirli'dir. Karagöz Bursa'da medfundur. Orhan Gazi zamanında Hacıvatla cami yapıyorlarmış. Ameleyi lâkırdıya tutmuşlar, cami bitmiyor. Padişah kızıyor. Çağırıyor kalfayı, niye cami tamam olmaz diyor. En nihayet kalfa söylüyor. Orhan kafasını kestiriyor Karagözle Hacıvatın. Ondan sonra Şeyh Küşteri hazretleri perdeyi kurduruyor. Tasvirlerini oynatıyor. Ahl Ne yaptım diyor Orhan Gazi. Bunların, evvelâ Karagözün, sonra Orta Oyunu'nun Nasreddin Hoca'nın Festival'de gösterilmesi lâzım. Ananemiz bunlar bizim. Festival deyince bunların görünmesi lâzım. Alafranga Festival mi dur? Yahudi gelecek de, mangızı alıp götürecek. İşte Festival bu. Parayı burdan nasıl götürüyor şimdi ona bakalım biz. İşte Festivali o yapıyor demektir. Festivali yapan yahudi. Netice itibarıyle bu yahudi Festivali o parayı nasıl götürüyor, biz uzaktan kuşbakışı bakalım.

Bu adamlar halkın zevkini anlıyorlar ama anlamamak istemişler. Takdir yok. Topkapı Sarayı bizim milli bir hazinemizdir. Orada kalkıp eser oynamak tehlikelidir. Ben de oynanmasını istemeyenlerin camiâsına uyuyorum. Yangın olur, her şey olur. Toptaşı Askeri Rüşdiyesi'nin üçüncü sınıfından çıktım, bu mesleğe başladım. Kuleli'ye gitmedim. Neleri gördüm? Kel Hasanları, Nâşitleri, Abdürrezzakları, Hamdi efendileri, Çolak İbrahimleri, hepsini gördüm. Hepsiyle çalıştım. Ustam Kel Hasan'dı. Nâşit'in karşısında isim aldım. Her adam onun karşısında isim alamaz. Ben neden aldım? Dürüstlüğümden, sahne âdabına riayet etmemden, ahlâksızlığımdan değil. İyi oluruz inşallah. Temennimiz bu. Böyle şeylerin içinden çıktık geldik. Böyle bir de Festival varmış. Bilsin herkes ikisini de. Derdimiz bu.

Doç. Dr. Erol Güngör

PINAR — Sayın Güngör. sosyolojik açıdan değerlendirilmesi gerekli iki olay var. Birisi emperyalist Batı'nın acımasız saldırısına uğramış, Türk halkının milli bir şahlanış hareketi. Diğeri ise Cumhuriyetin ellinci yılında yapılacak olan ve muhtevası bize yabancı bir festival. İkisi arasındaki sosyolojik bağ gerçekci bir şekilde nasıl izah edilebilir, festival bunu ne tarzda izah etmektedir?

GÜNGÖR — Cumhuriyetin 50 nci yıldönümü dolayısiyle yapılacak kültür gösterilerinin cinsi ve tertip tarzı ilk bakışta mantıksız görünebilir. Bu yıldönümünde elli yıllık cumhuriyetin meydana getirdiği eserler tanıtılacak ve Türkiye'nin de Batı memleketleri gibi bağımsız bir hüviyeti olduğu ispat edilecek. Fakat bu gösteriler ya doğrudan doğruya batılı, yahut batı taklidi eserlerden tertiplendiğine göre burada Türkiye'nin yeri nedir?

Bize mantıksız görünen, bir marksistin de mükemmel bir diyalektik tezat örneği sayabileceği bu durumda şaşılacak hiçbir taraf yoktur. Türk münevverleri - küçük bir azınlık istisna edilirse - hep batı kültürünün Türkiye'ye yerleştirilmesi sayesinde bizim de medeni (?) milletler topluluğuna dahil olabileceğimizi, yıkılmaktan kurtulacağımızı düşünmüşlerdir. Şimdiye kadar gelen hükümetlerin benimsedikleri ve adeta resmi ideoloji haline gelmiş olan görüş de budur. Bu münevverlerin açısından bakacak olursanız, Türk milletinin Milli Mücadelede batılıları yendikten sonra kendi eliyle onlara benzemeye çalışması milli kurtuluşun bir merhalesini teşkil eder. Şimdi bütün bu gayretlerin verdiği meyveleri onlara gösterecek ve «biz de Avrupalıyız» diyeceğiz.

Türklerin Batılılar karşısına çıkaracak orijinal eserleri de yok değildir, fakat unutmayalım ki bu gösteriler tarihimizin sadece cumhuriyet devrini içine alacak şekilde tertiplenmiştir. Ancak, hem cumhuriyeti esas tutup hem de ondan öncekilerden faydalanmaktan kaçınılamaz mıydı? Mozart'ın, hem de «Saraydan Kız Kaçırma» operasını Topkapı sarayında icra ettirmek cumhuriyetin şöhretine gölge düşürebileceği gibi Türklerin kendi eski kültürlerine ve atalarına saygısı hakkında da çok kötü bir intiba meydana getirebilir. Batılılar bu konularda titiz insanlardır. Bu operayı Topkapı Sara-

GEL ARTIK

Neredesin yiğidim, her yer balçık her yer batak
Batakla pençeleşen şu mâsum yüzlere bak.
Bir görün uykumuzda, bir doğ karanlıklardan
Dağılsın üstümüzden yıllarca yıllık hüsran.
Toplandı sinemizde acı, ızdırap, sancı...
Çok kurbanlar vermişiz bilmem ki bu kaçıncı.
Yanıyor kalplerimiz bir yanda hasretin var.
Bir yanda asırlardır sarılmamış yaralar.
Kaç mevsimdir bekleriz mahsul vermez topraklar.
Kaç zamandır gelmedi beklediğimiz bahar.
Gözlerimiz yollarda bekliyoruz yolunu.
Ümit ver kalbimize, uzat bize kolunu.
Gel artık! Yaramıza elinle getir derman
Ey Millî ızdırabın yoğurduğu Kahramanı!

Murat Erdoğan

yı'nda dinlemek kendilerine bir çeşit intikam rahatlığı verse bile, yine Cumhuriyet Türkiyesini batılı saymamaları tehlikesi hesaba katılmalıdır. Yıldönümü veya festival tertipçileri herhalde acelecilik yüzünden bu noktaları düşünemediler. Batılılara kendi varlığımızı tanıtmaya çalışırken bir taraftan da bizim geçmişimizden başka birşeyimiz olmadığını, bir çeşit Batı sömürgesi olmaktan iftihar ettiğimizi anlatır gibi davranmakta mânâ yoktur.

Türkiye'de münevver tabakadaki bu garip zihniyetin nasıl meydana geldiği şimdi burada anlatılacak kadar basit ve kolay değil. Böyle bir değişmenin kökleri cumhuriyetin de öncesinde aranıp oradan itibaren takip edilmelidir. Fakat şu kadarını söyleyebilirim ki, Türkiye'de demokratik ve iktisadî gelişme ile paralel olarak bu eski münevver zihniyeti de yavaş yavaş ortadan kalkmaktadır. Yeni nesiller, eski müesseselerin koyduğu bütün engellere rağmen, kendi hüviyetlerini aramaktadırlar ve bu arayışın şuuruna her gün biraz daha erişmektedirler. Her halde ileride yapılacak kültür festivalleri daha başka, daha Türk'e benzer bir şekilde olacaktır.

Türk Ruhunun Şaheser İfadesi

SÜSLEME SANATIMIZ

Sultan Ahmet Camii

Tezyinatı

SAİM OKAN

Hayat dolu, canlılık yüklü ecdadımızın fethettiği ülkelere serptiği çil çil kubbelerden bir demetini bir araya toplayan Sultan Ahmet Camii'nden; tezyinatından söz edeceğiz.

Eski At Meydanı'nda inşa edilen Sultan Ahmet Camii, bir devrin ve bir imparatorluğun haşmetinin abidesi, halinde yükselir. Gerek dış, gerek iç ahengi seyredenleri büyüler. Tezyinatı, Osmanlı süsleme sanatının, ayni tertip ve ahenk kanunlarına bağlı kalınarak tahtaya, taşa, cama, alçıya, madene, toprağa (çini) işlenişinin, nakşedilişinin en güzel örneklerinden bir koleksiyondur. Bu haliyle, bakanların gözünü, gönlünü, ruhunu doldurur.

Nurlu gözlerin, usta ellerin, bitmeyen, tükenmeyen bir azmin, bir enerjinin yoğurup şekillendirdiği kutsal yapı, güzel mabet Sutan Ahmet Camii'nin yapılışına miladi 1609 yılında başlandı. Temeline ilk kazmayı Sultan Ahmet vurdu.

Evliya Çelebi şöyle anlatıyor: «Temel kazısına başlanıp ilk önce Sultan Ahmet: 'Ya Rab... Ahmet kulunun hizmetidir, kabul eyle!..' diye ırgatlarla birlikte temelden toprak taşımıştır...

Tarihçi Naima Efendi kısaca:«1018 recebin dokuzuncu günü (8 ekim 1609) At Meydanı'nda cami-i şerif binası için temel kazısına başlandı. Şevvalın sekizinci günü (4 ocak 1610) ulema (bilginler), vüzera (vezirler), meşayih toplanıp bir mübarek saatte temel atıldı.» diye yazar.

Bütün dünyanın hayran olduğu ve batıda «Mosquée Bleue» «Mavi Cami» olarak tanınan; turistik literatüre bu isimle giren Sultan Ahmet Camii, miladi 1616 da yedi yıl içinde tamamlandı. Gün oldu ibadete açıldı. Yüzyıllarca Müslüman Türk'ün mabedi; huşû içinde yaradanına açılan ellerin koruyucusu oldu, oluyor ve olacaktırda...

Sultan Ahmet Camii, İstanbul camileri arasında süsleme yönünden en ihtişamlı ve zengin olanıdır. Ve ilk akla gelen nefis çinileridir. Bu camideki çini bolluğu ve çeşitliliği - Topkapı Sarayı Müzesi istisna edilmek üzere - hiç bir yerde yoktur.

Camiin iç dekorasyonu pek muhteşem bir zenginlikle süsleyen panoları vücuda getiren çini karelerin sayısı

SULTAN AHMET CAMİİNDEKİ (Çinilerde) BİTKİ MOTİFLERİNDEN BİR KOMPOZİSYON

21043 parçadır.(*) Çeşitleri sayılmıyacak kadar çok tezyini bitki motifleri ile donatılmıştır. Lâleler, sünbüller, güller, karanfiller, serviler nar çiçekleri, erik çiçekleri, üzüm salkımları, dallar, yapraklar, filizler, goncalar ve bunların bir birine bağlanışı harikulâde bir güzelliktedir. Rumiler ve bulutlar gibi diğer motif türleri ve bunların teşkil ettiği rozetler, bağlayıcı bir motif olan agraflar, bu güzelliğe ayrı bir çeşni katmaktadır.

İznik ve Kütahya işi olan bu çiniler, 17. asır karakterini taşır. Sadece cümle kapısı üstündeki mahfillerde bulunan bazı panolar 16. asır çinileri olup, diğerlerinden tamamen ayrı karakterdedir. Genellikle çinilere beyaz zemin üzerinde kırmızı, mavi, yeşil, firûze, siyah renkler hakimdir.

Camie ayrı bir güzellik veren bir diğer husus da celi hat ile yazılmış yazılardır. Bunlar, devrinin büyük sanatkârlarından **Diyarbakırlı Seyyid Kasım Gubari** tarafından yazılmıştır. Bu zata **gubari lâkabı** pirinç üzerine **Fatiha sûresini** sığdıracak şekilde ince yazmasındaki melekesinden dolayı verilmiştir. Bugün bu sanat eseri Topkapı Sarayı Müzesi'nde teşhirdedir.

Müslüman Türk'ün taş, mermer işçiliğinin ve oymacılığının 17. asır en güzel örneklerini burada buluyoruz. Mihrab ve hünkâr mahfili mihrabı, dantel gibi işlenmiş ve oyulmuş minber ve korkuluklar, bu sanatın en takdire değer yüksek parçalarındandır. Fevkalâde ince ve teferruatlı desenlerle çalışılmıştır.

Yine iç avlunun ortasında bulunan, şadırvan şeklinde, mermerden yapılmış su tesisinin üzeri rumiler ve stilize çiçeklerle kabartma olarak işlenmiştir. kabartma tezyinat, camiin dış avlusunun duvarlarını da bir kordale gibi süsler.

Mozaik işlerinde de Sultan Ahmet Camiinde emsalsiz bir çeşitlilik ve güzellik göze çarpar. Kırmızı, sarı ve siyah

Renkli Alçı Pencere (Muzaffer Batur)

damarlı en nadir taşlar ve yeşimler ahenkli bir tarzda bir araya getirilerek muhtelif yerlere nefis mozaik panolar yapılmıştır. Pano kenarlarına yine mozaik olarak renkli taşlardan bordürler yapılmıştır.

Camii yapan İmparatorluk baş mimarı ve çok yönlü bir sanatkâr olan Mehmet ağa, aynı zamanda bir sedefkârdı. Burda Türk sedef kakmacılığının harika eserlerini vermiştir. Pencere ve kapı kanatlarında geometrik desenler halinde yerleştirilen sedefler, bugün yerlerinden oyularak çalınmıştır. Bu eserler, günümüze bütün haraplığı ve üzerinde hatıra kabilinden bırakılan bir kaç sedefle intikal etmiştir. Yalnız mihrabın her iki yanındaki pencerelerin sedefli kanatları, kitabeleriyle beraber sağlam kalabilmiştir.

Kubbeler ve yarım kubbeler kalem nakışlarıyla, mahfillerin altındaki tavanlar tahta nakışları ile bezenmiştir.

Burada renkli cam (vitray) sanatından bahsetmeden geçemeyiz. Pencereleri bir renk cümbüşü haline getiren

(*) Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi No: 10746.

bu eserler - orjinalleri olmamakla beraber- camiin tezyinatından güzel bir köşedir.

Camiin diğer hususiyetlerinden biride iç avlusunun kapı kanatlarıdır. Hiç bir selâtin camisinde bulunmayan bu kapı kanatları tunçtan yapılmıştır. Türk maden işçiliğinin ve işlemeciliğinin güzel bir örneği olan bu kapı kanatları ve bilhassa cephe kapısı hakkında Evliya Çelebi şunları kaydediyor: «... bir diyarda misli yok bir tunç kapıdır. İnce nakışlı, olgun, usta ve eli kıvrak nakkaşların altın yaldızlı nakışları, gümüş halka, gümüş kilit ve gümüş menteşelerle müzeyyendir...»

Hülâsa; Marmara'dan ve Karadeniz'den gelen gemilerin karşısına azametle ve zerafetle dikilen Sultan Ahmet Camii, haklı bir inancın yoğurduğu üstün bir kültürün ve medeniyetin abideleşen mahsulüdür.

BİBLİYOĞRAFYA :

1 — Tahsin Öz. **Sultan Ahmet Camii'nin tezyini hususiyetleri,** vakıflar dergisi (sayı: 1, s. 25, sayı: II, s. 211) Ankara.

2 — C. E. Arseven. **Türk Sanat Tarihi,** V. fasikül, İST. s. 386, 387

3 — Azade Akar. **Sultan Ahmet Camii,** Tercüman, 25 - XII - 1965

4 — Tahsin Öz. **İstanbul Camileri.** Cilt: I, Ank. 1962.

5 — Yetkin, Ord. Prof. Suut Kemal. **İslâm Mimarisi.** Ank. Ünv. İlahiyat Fak. Türk ve İslâm Sanatları Tarihi Enstitüsü. Doğuş Ltd. Şirketi Matbaası, s. 406.

NEJAT ECZACIBAŞI

Baş tarafı 14'de

değil de, dünyanın herhangi bir ülkesinde olsaydı, Türk sanatına ayrılan yer, farklı olacak mıydı? Bu, Türk milletinin sanat ve kültür değerlerine, bizden olmayan bir milletin değerlerinden az yer verildiği anlamına gelmez mi? Ayrıca her ülkenin Festivali vasıta yaparak, kendi propagandasını yaptığı iddiası yaygın bir söylenti halinde.

ECZACIBAŞI — Bu Festival, İstanbul'da değil de dünyanın herhangi bir ülkesinde tertiplenmiş olsaydı Türk sanatına ayrılan yer ne olacaktı? İzahı mümkün olmayan bir soru bu. Her şeyden önce program meselesi. Türk sanatlarına yer ayrıldı. Ağırlık hatta Türk sanatlarındadır. İstanbul Festivali, bu iştirak eden ülkelerin sanat değerlerini sergileyen bir tarzda değil de, daha başka nasıl olabilir? Bu 13 ülke sanatçılarını gönderiyor, size konserler versin, gösteriler yapsınlar diyorlar. Biz, şimdi bunları geri mi çevirelim? Rusya bir Bolşoy bale topluluğuyla iştirak etmek istiyor. Bunlar, tabiatıyla her miletin kendine ait milli değerlerinden oluşan sanat ürünleri. Yugoslavya Başbakanı Cemal Biyediç Türkiye'ye geldiğinde bir sohbetimiz oldu. Festivalden bahsettik ona. Yugoslavya'nın katılmadığını söyleyince çok üzüldüğünü belirtti. Ve oradan bir sanat heyeti göndereceğini bildirdi. Biz, nasıl kabul etmeyiz bu isteği şimdi?

GÖÇ EDENLER

VE BİN KIVILCIM BİN KÖRÜKTEN ÇIKAN,
ÇAĞ ÖNCESİ — DEMİR DAĞLARA,
GÜNEŞİ KARA TUTARKEN.

YİTİK UMUTLARA,
BEYAZ ÇÖL İNCİLERİ ÖRÜLDÜ.
YENİ DOĞAN ÇOCUK GÜNAHSIZLIĞI,
İŞLENDİ GÖNÜLLERE.

YAĞMUR, YERDEN YAĞDI GÖĞE.
SUDAN ÖKSÜZ KALDI TOPRAK.
BEREKET, CENUP ELLERİNE SÖKÜN ETTİ.

OYMAK OYMAK GÖÇ OLUNDU.
YOL VERDİ HAZAR İKİ YANDAN,
KEVSERE YELKEN AÇILDI... VE
GÖNÜL BAHÇESİNDE TAKVA TOMURCUKLANDI.

SON KEZ GÜNEŞLE YIKANDI BEYİNLER BİR BİR,
DİLLER EN BÜYÜK SÖZE YEMİN İÇTİ.
AK YOLA CANLAR SERİLDİ — EN YİĞİT.

TÜKENSİN DİYE AK HIRKALARDA,
ZAMANI SÜZÜP İÇTİLER;
İSRAFİL GÜNÜNE DEK SUYA HASRET,
ÇÖL KURAKLIĞI İÇİNDE.

VE «GÖÇ EDENLER», YARATILIŞIN MÂNÂSINA ERDİ.
BİR YÜREKTE GÖNÜL VERDİLER BÖYLECE,
GEÇİLMEZ KALE...BİR YENİLMEZ İMAN DOLDULAR.

GARBIN YOLCULARI GELDİLER KOL KOL,
ROMA'NIN ÇARMIHINA ASARAK KÜFÜRLERİNİ.
CENNET - CEHENNEME, İSA DA ONLARA GÜLMEDİ.
GÖZLERİ KÖR, KULAKLARI SAĞIR BİLMEDİLER.

DORİLEON'DAN, TOROS'A GEDİK AÇMAK DİLEDİLER.
DÖVDÜLER BAĞRINI BİR NİCE ZAMAN.
BİR — KILIÇ ASLAN GÖĞSÜNDE ERİDİLER.

O NE DESTANDI, BİLİR MİSİNİZ?
OLUK OLUK AL SULAR AĞLADI TOROS'UM
«GÖÇ EDENLER», ONLAR, GÜLEREK YELKEN AÇTILAR,
KEVSERE AKAN AL IRMAKLARA.

HAK — İMANA GEM Mİ VURULURMUŞ?
GEM Mİ VURULURMUŞ?
ORDUSUNA, «SEMÂDA AYI PARÇALAYANINI..»

GÜNEŞ SÖĞÜTTE KÖR... SÖĞÜT GÜNEŞTE OLUR.
DEVRAN BİR YÜCE DÖNER,
OSMAN SÖĞÜTTE DOĞAR.

ÇÖL DİYARINDAN,
BİLMEM KAÇ ASIR EVVELİNDEN,
EBABİL KUŞLARI GÖÇ EYLER;
BİN ÜÇ YÜZ SULARINA.

BÖYLE BİLİNİR BU, YARADANIN OL EMRİ.
EBABİLLERDEN KURULU BİR YÜCE ORDU!
VE ÇAĞLARIN MÜJDESİ «NE MUTLU O ASKERE!»
KUTLU KUMANDAN ÖNDE, EN ÖNDE ALLAH EMRİ!

«OL» YÜCE TEKBİR TOP SESLERİNDE,
SEMAYI YIRTAR — MİNARE — NÂKUS YERİNDE.
YANSIN, YIKILSIN, YOLUNSUN, KANLAR AĞLASIN,
VATİKAN KAN KAN MOHAÇTA GÖMÜLDÜ.

BU MUKADDES KERVAN VE YOLCULARINA,
BU GÜNEŞİN GÜNEŞ ÇOCUKLARINA,
«YAHUDA» BİR KERBELÂ KURDU;
KAVURDU ÇOCUKLARINI GÜNEŞİN ZALİMCE, KAVURDU.

ZAMANI İPLİĞE ARŞINLADI... ARŞINLAYIP KENDİNE PERÇİNLEDİ.
VE İMANIN DİREKLERİ DAMAR DAMAR ÇATLADI.
BALIK SUSUZ YAŞARSA, İNSAN DA BÖYLE YAŞAR.
BÖYLE ŞEY GÖRÜLMEDİ, «GÖÇ EDENLER» CAN VERDİ.

VE GARBIN YEDİ BAŞLI EJDERİ AYLARCA ATEŞ KUSTU.
NİCE DAĞ DAĞ İMANLAR DEVRİLDİ, AMA NE ÇIKARI
VURULUR MU BU SELE, BU VOLKANA PRANGA.
İŞTE SAKARYA BURDA, ÇANAKKALE ORADA

HAK — İMANA GEM Mİ VURULURMUŞ?
GEM Mİ VURULURMUŞ?
ORDUSUNA, «SEMÂDA AYI PARÇALAYANINI..»

YETKİN DİLEK

Porsuk Çıbanı Deşti...

M. AKİF AK

Oğuz çığ oldu. Koptu Asya içinden. Yarlı kara dağlardan koptu geldi. Tanrı dağı yaylasından, Altay dağı tepesinden koptu geldi. Hızlandı büyüdü, büyüdükçe hızlandı. Çığ oldu Oğuz. Kadir Mevlâ yol verdi. Yürü kulum Oğuz dedi. Oğuz Hak Taâlâ'nın, kınından sıyrılmış kılıncı oldu. Yel oldu esti. Sel oldu coştu. Geçtiği yerde kâfirden eser bırakmadı. Sildi süpürdü. Gele gele geldi Malazgirt'e dayandı. Selçuk soyundan Han yiğit Gazi Alp Aslan Sultan ol günde Selçuğun Sultanı idi.

Kara dinli Bizans kâfirinin kralı cümle tekfurlarını, namı, şanı var, yüreği yok kumandanlarını derleyip toparlayıp geldi. Pis dinli, pis niyetli kral söylemiş: «Bu Oğuz, kökümüzü kazımadan, onu geldiği yere geri göndermeli.» Bilmemiş ki, yele el ne yapar? Sele bent ne eder? Çığa güç mü yeter? Lâkin kâfirin eceli gelmiş. Ecel çekermiş. Ecel geldi mi, insanoğlu dönüp dolaşıp O'na çatarmış.

Bir mübarek cuma günü cenk oldu. O günde cümle Oğuz ulusları, Kudretli Selçuk beyleri toplanmış idi. Kimler kimler gelmiş idi ki sayılsa bitmez. Namı şanı hesaba sığmaz Oğuz beyleri yetişip geldiler. Düşmana sinmez, attan inmez, kelle uçurur, kâfir kaçırır, öfkelendimi nârasından yer gök sallanır Süleyman Şah yetti geldi. Yusuf misli güzel, Hamza misli Pehlivan, ok geçmez, kılıç işlemez Abdurrahman Gazi uçtu geldi. Hilesinden tilki anlamaz, yerden mi çıkar gökten mi yağar bilinmez Düşmana kan kusturur, Artuk Bey yetti geldi. Savtekin geldi ki, kılıç sallamada, ok atmada hüneri, kâfir kollamada, yerli yerince hem söz etmede hem de hücum edip küffar bozmada eşsiz. Daha niceleri yetti geldi. Adı bilinmez namı ilelebed silinmez yiğitler cümle toplandılar Malazgirt Ovasına.

Alp Aslan Gazi ile yiğitleri arı sudan abdest aldılar. Ak alınlarını yere koydular. Ulu Mevlâ'nın huzurunda baş eğip, yüz sürüp iki rekât namaz kıldılar. Adı güzel Muhammed'i yâd ettiler. Alp Aslan Gazi Sultan kefen giydi. Şehid olursam beni bununla gömün dedi. Gür sesiyle askerlerini coşturdu.

Bir cuma vakti sonrası gümbür gümbür davullar döğüldü. O gün harp olmadı. San kıyamet koptu bil. Dünya kâfire dar geldi. Allah diyen çaldı kılıncı. Mevlâm diyen attı mızrağı, vurdu gürzü. Her çalışta, her atışta, her vuruşta su kaynar gibi kan fışkırdı küffar bedeninden.

O gün Cennetin de, Cehennemin de kapıları açık idi. Birinden şühedâ birinden küffâr girer idi. Her yer cesetle doldu. Kâfir leşinden geçilmez oldu. Harp yarım günde bitti.

Hakkın izni ile bahtı açıldı Oğu'zun bu günde. Oğuz'un bahtı, Anadolu'nun tahtı açıldı, kapısı açıldı.

Alp Aslan Gazi âsî akrabası, Selçuk soyundan Kutalmış'ın sadık oğlu, şimşek bakışlı, yüzü kudretten nakışlı, bileği bükülmez, boynu Hak'dan gayrıya eğilmez, yiğitler serdarı Süleyman Şahı çağırdı. Buyruk verdi. Yiğidim, aslanım Oğuz'un ulusu, oymağımızın öğüncü canım oğul. Bu güzel diyarın bilznillahi

ANAMIN ŞİİRİ

SAÇLARINI YOLMUŞ
YAŞ AKITIYORDU ANAM
EVE DÖNDÜĞÜMDE.

SORDUM NİÇİN AĞLIYORSUN
SUSTU, AĞLADI.
BİR SIR VARDI BU KÖR DÜĞÜMDE.

TEKRAR SORDUM SÖYLEDİ
— KOV HAİN KARDEŞİNİ EVİMİZDEN
— VUR ONU GÖRDÜĞÜNDE.

— SATMAK İSTİYOR DEDENİN DÜŞMANINA
GÜLLER AÇMIŞ BAHÇEMİZİ.
KAZMA SAKIN MEZARINI O ÖLDÜĞÜNDE.

ÖZER UĞURLU

Taalâ kapısını ben açtım. Sen dahi içeri giresin. Bu memleketi diyarı İslâm kılasın.

O günden sonra Süleyman Şah gece demedi, gündüz demedi.Rahat yüzü görmedi. Bu dünyadan murat istemedi. Attan inmedi. Kılıcını elinden, gürzünü belinden düşürmedi. Fırtına olup bir baştan diğer başa Anadolu'yu fetheyleyip, atının ayağı denize değdi. İstanbul boğazına geldi oradan seyreyledi Bizansı. Gözleri seneler senesi hasretlik olmuş yavuklusuna bakar gibi idi. Ah dedi. Şu güzel belde neden bizim olmasın? Ne denli kâfirin elinde pislensin, ayağında kirlensin? Şu tepeler, yamaçlar niçin ezan ile çınlamasın? O1 vakitte yanında karındaşı Melik Mansur da var idi.

Bu Mansur bidayette iyi idi. Has idi. Lâkin ahir ne oldu bilinmez. Kafasında bit türedi, tilki dolaşır oldu. Şeytan tepinir oldu.Kalbi kirlendi. Taht sevdasına kapıldı gitti. Süleyman Şah'a der ki; baka Süleyman Anadoluyu biz fetheyledik. Burada ikimiz hükümran olalım. Alp Aslan babamızı öldürdü. Oğlu da bizim düşmanımız. Saltanat bizim hakkımız.

Süleyman Şah der: «Hay kavat. bizim tac ve taht için kan döküp, can vermeyeceğimizi bilmedin mi?» Sonra Mansur'u Melik Şah'a şikâyet eder. Kardeşim Şeytana uyup, baş kaldırmak ister. Sürüden ayrılıp kopmak ister. Tac ister. Taht ister. Tedbir nedir Şahım?

Melik Şah gazaplandı. Bu deli Mansur ne ister dedi. Biz nâm için değil, hak için kılıç sallarız. Taht için değil hakkı kaim ve daim kılmak için at koştururuz. Peki ya bu deli kavata ne olur ki fesatlık eder. Oğuzun kılıcı insanı kesmez. Oğuzun kılıcı bilinmiyen şifa verecek neşterdir. Oğuz kara dinliyi ak dinli etmek ister. İster ki, insan insana değil, yalnız Kadir Mevlâya tapsın. İster ki zulüm kalksın, adalet gelsin âleme. Ya

bu deli ne ister ola ki? Bre Süleyman Şah yiğidim der. Şu Mansuru bertaraf eyle. Sana yardımcı olarak, bir ordu ile Porsuk beyimi de yolladım.

Mansur pis niyeti için düşmandan medet istedi. Bizansa gitti. Misafir oldu. Ağırlandı. Kâfir işte Selçukluyu alt etmenin yolunu buldum diyerekten Mansur'a izzet ikram eder. Eski pamuk bez olmaz. Eski düşman dost görünür yüzünde iz olmaz. Lâkin içinden yine düşmandır. Nefsini yüce tutan erde devlet olmaz. Hayır gelmez, belâ gelir. Mansur derin gaflet içre idi.

Porsuk Bey Süleyman Şah'a kavuştu. Süleyman Şah cengâverlerini alıp yürüdü. İki ordu karşı karşıya geldi. Süleyman Şah'ın yiğitleri bakar ki karşıda karındaşları durur. Derler:Biz kol kola nice kâfir kırmadık mı? Ordu bozmadık mı? Hak deyip beraberce kılıç çalıp kelle kesmedik mi? Melik Mansur'un askerleri der: Bizim kılıcımız kâfirden gayrısına kalkmaz. Hep askerlerin elleri ayakları titrer oldu. Atı ile seğirtip, mızrağının ucunda kâfir böğürtüp, kılıcı ile gürzü ile küffarı bağırtıp canlarını tamuya yollayan yiğitler gevşediler. Bizi vuruşturmak isteyen düşmandır. Bizans itidir dediler. Süleyman Şah haykırdı:

Mansur! Behey sapıtmış gafil. Yoldan çıkmış cahil. Seni doğuran ana, doğuracağına doğurmasaydı daha iyi. Senin gibi karındaşım olacağına, olmasaydı daha iyi. Bre deli kavat gel dön bu yoldan. Seni yine karındaşım bileyim. Eğer yok der isen kendi elimle şeytan girmiş kelleni keseyim. Mansur yola gelmez inat eder. Süleyman Şah Allah der atını sürer. Şu bozguncu gafili temizliyeyim der. Lâkin bakar ki her iki taraf da gönülsüz. Gene bağırır. Söyler:

Mansur! Azgın herif gel pis niyetin için bunca askeri kırdırma. Çık er meydanına ikimiz vuruşalım. Kim ölürse O'nun askeri öteki tarafa geçsin. Harp olmasın. Bu kadar günah işledin. Bari bunca askerin vebalini yüklenme. Hak uğrunda ölmeyene şehit denmez. Mansur gururuna yediremeyip atını sürer meydana. Süleyman Şah da boz aygırını mahmuzlar. Lâkin Porsuk der:

Süleyman Şah'ım. Sen dur. Ben varayım bu câhili nâdâna. Karındaşındır. Ne olur ne olmaz. Belki kanın çeker, elin tutmaz. O gafil de insaf eylemez. Karındaşımdır demez. Maazallah sana ziyanı dokunur.

Süleyman Şah Porsuğu doğru konuşur buldu. Var sen git Porsuk dedi. Süleyman Şah'ın için için ciğeri yanar idi. Lâkin bozgunculuk eden gafili temizlemekten başka çare yok idi.

Porsuk bey ile Melik Mansur çok vuruştular. Âhir Kadir Mevlâ, Porsuğa, yalnız O'na değil, cümle Oğuza yardım etti. Porsuk bu çıbanı deşti. Oğuz kurtuldu.

İki ordu oracıkta bir oldu. Hak Taâlânın, kınından sıyrılmış kara çelik öz kılıcı tam kırılacakken, kırılmayıp yine ucunda adaleti taşımağa devam etti. Bunu duyan Sultanlar Sultanı Melik Şah sevincinden ağladı. Hakk'a şükretti. Analar Süleyman Şah gibi yiğit doğurmuş mu dedi. Sonra ona Anadolu devletini kursun diye buyruk verdi. O'nu Anadolu hükümdarı ilân eyledi.

KUTADGU BİLİG'TEN

1667) Ey kudretli devlet adamı, faydasız olan ve insana dâimâ zarar veren şu üç şeydir.

1668) Biri - kötü tabiatli ve inatçı olmak, biri - yalan söylemektir.

1669) Biri de - insanları aşağılık eden hasisliktir; bunların üçü de bilgisizlikten ileri gelir.

Peyami Safa || ve Sosyal Çözülüşümüzün Tahlili

YAKUP SEZER

Millet... Ümit... Çırpınış... Düşman... Buhran... Yetim... İmkân... Haziran... Anadolu... Evet, milletimizin büyük kesimi Anadolu'da, haziran ayı, soğuk karların beyazında üşüyen ümitlerin, ağaç tomurcuklarının filizi yeşilinde, gelin giyimli çiçekli dallarında çırpındıktan sonra başak düzdüğü aydır. Bu ayda imkânlar son kırıntılarına kadar kıymetlenir, harcanır ve ümitler son dalgalarına kadar kabarır, çalkalanır. Köylüm yapacağını yapmış, çiftçim edeceğini etmiş, ayaz vurmasına, rüzgâr çalmasına, sel basmasına, kımıl yemesine karşı emeklerinin ümitleriyle büyüttüğü ovalar dolusu ve rüzgâr vurdukça ığıl ığıl bir o yana, bir bu yana dalga vuran yeşil denizini, Allah'a emanet eder. Dili, duada; gönlü, sabırla tevekkülde; gözü, derya gibi yeşilin, altın gibi sarı olmasındadır. Yapılacak yapılmış, edilecek edilmiştir. Mükâfat veya ceza hasatadır. Hasat yapılacak, herkes ektiğini biçecek kaldıracaktır...

İşte böyle bir ayın on beşinde, yetim bir babadan doğmuş yetim büyümüş, imkânsızlıklar içinde milletinin cefalı sinesini, safını seçmiş; kalemi millet sevgisiyle bilenmiş, adeta kanlı bir kılıç haline gelmiş, altmış iki yıl ümitle çırpınmış, buhranı gözler önüne sermiş, gözü bir hayat boyu yeşerttiklerinin altın gibi başak vermesini görmek istercesine, yaptıklarının, çalıştıklarının karşılığını almak için kapanmış. PEYAMİ SAFA... İmparatorluğun son yıllarında, 1899'da doğmuş, istiklâl yıllarını yaşamış, acısı tatlısıyla değişen rejimi seyretmiş, yeni cemiyette perde perde hayat ufuklarını saran buhranı görmüş, kırk üç yıl yazmış, yazmıştır...

Servetifünun şairlerinden İsmail Safa, babası, Server Bedia annesidir. Zaten Peyami Safa, Server Bedi'yi, annesinin ismine izafeten benimsemiştir. İki yaşında yetim kalmış, dokuz yaşında büyük bir hastalık geçirmiş, on üçünde ilk kalem denemelerine girişmiştir. On beşinden itibaren dört sene öğretmenlik yapmış, on dokuzundan sonra, gerek kendisinin çıkardığı, gerekse başka gazete ve dergilerde yazı hayatına başlamıştır. Kırk üç yıl, bir hafta bile dinlenmeden, kalemiyle, milleti yolunda hizmet edecektir. Yirmi iki yaşındaki oğlu Merve'yi de kaybettikten üç ay sonra, bundan on iki yıl önce, bir haziran ortasında fani dünyaya veda edecektir.

Sabırlıdır, metindir. «Oğlunun ö-

lümünde bile Milliyetçi Peyami Safa kendini göstermiştir; soruyordunuz 'tabutunu bayrağa sararlar değil mi?...,...» (1)

«O, iki yüzü aşkın eser ve binlerce makale ile Türk ve dünya edebiyatında rekor kıran, tanıtıldığı takdirde dünya edebiyatında büyük bir mevki işgal edebilecek bir adamdır. Yine o, hayatında bir tek dahi yeni elbise giyemeyen, fakat ölümünden sonra eserleriyle bir çoklarını zengin eden adamdır.» (2)

Yılmamıştır, cesurdur. Yukarıdaki panorama, vatana, millete borcunu ödemeye çalışan binlerce hayat gibi şerefli bir hayatı gösterir.

«Bir mücadeleci öldü, fakat mücadelesi devam edecektir.

.....

«Bense en çok takdir ettiğim (MÜCADELECİ) cephesini ele almak istiyordum. Zira bana değmeyen yılan bin yaşasın zihniyetinin hakim olduğu bu devirde Peyami Safa gibi, hainliklere karşı daima genç ve dinç kalmış bir kimsenin elbette en takdire değer cephesi mücadeleciliği olmalıdır.» (3)

O, derin bir mücadele aşkıyle gördükleri ve bildiklerini gözler önüne sermiştir. «'Sanatkâr ister istemez sosyal bir görüşün temsilcisidir... Romanda kahramanlardan biri, romancının sosyal görüşünü, açıklayabilir' diyen Peyami Safa'nın her eserinde kendini temsil eden bir kahraman vardır.» (4)

KAHRAMANLARI VE SOSYAL GÖRÜŞÜ

İstanbul'da doğup, yaşayıp, öldüğü için, eserlerinde ağırlık olarak, kişiler İstanbul'lu, cemiyet İstanbul halkıdır. Zaman, Milli Mücadele yılları ve Cumhuriyet sonralarından bugüne kadar; mekân, ev, oda, salon, bahçe, hastahane, İstanbul'dur. Asıl konusu, fertte, ailede, cemiyette medeniyetlerin tesir ve tezahürleridir. Esas kahraman kendi fikirlerini, daha doğrusu öz medeniyetini, miletini savunur. Bu tipler, ya yetişmiş ve milletin meselesini bilirler veya hayatları tereddütlerle geçer, sonuç milli hayatı tercih olur. Karşı kahramanlar, batıyı temsil ederler. Olay, tahliller içinde mukayeseler yapıla yapıla gelişir; neticede gerçek, şüphesiz doğruluğuyla kendini kabul ettirir. Bu netice, sanatkârı ve sanatı kısıtlayan çerçeveler olduğu için değil, kahramanın fikrinin gerçekten doğru olduğundandır. Eser, robotlaştırılmış kişilerin münasebet manzûmesi değil, bizzat hayattan bir fotoğraf makinası sadakatiyle alınmış, ruhi tahlili, yorumları yapılmış ve medeniyetlerin kendilerini savunma hakları verilerek tegekkül ettirilmiş olaylar manzumesidir. Hakim olan kasıt değil, objektifliktir. Peyami Safa esas fikrinden önce, batıyı batılıdan, benimsemediği k ü l t ü r ü benimseyeninden daha fazla savunur, kılı kırk yarar ki eser kasıttan kurtulsun. Sonra kendi fikrini ileri sürer. Her şey ortada iken ve korkakca gözler önünden bir şey kaçırılmamışken bir fikrin doğruluğunu kabul ettirmesi, prensibindendir. Yazar, sadece güzel bir katalizör olmuştur, o kadar.

O, kendisinin, cemiyetin ve bütün insanlığın içinde bulunduğu durumu, kritik eder. İnsanların ihtiyaçlarını tanzim ve tatmin iddiasiyle dünya üzerinde tatbik edilen sistemleri kontrol eder. Tatmin olmaz. Dertlere derman olan yeni bir dünya arar, Simeranya'yı kurar. «Benim de içinde böyle hiç varılmamış, bulunmamış, ele geçmemiş fakat derin bir köşemde asılı ve sıcacık yeşiliyle kırmızısıyle pırıl pırıl yanan bir yeni dünya var. Ve onun hep taklitleri elime geçti.» (5) Taklitlerin aslı ve bozulmamışı Simeranya'dadır. Simeranya esas itibariyle kendi medeniyet dünyasını, milli ideolojiyi aramadır. Cemiyetimizi, ideali arama yönünden uyarmak istemesiyle kıymetlidir. Temel felsefe, pratiklerle müşahhas hale getirilmek istenir, deneme yarım kalır. Gerçekte ideal hayat, milletimizin hayatiyetiyle söz konusudur. İstese de Peyami Safa'nın hayali, pratiğiyle ideal bir hayatı düşünmeğe yetmez. Zira bu, bir milletin hayali ve hayatıyla vücut bulur. Bu aramanın mânâsını yücelten, mevcut sistemlerin yetersiz olamayışını ve ideal hayatın ihtiyaç haline gelmesini belirtmesidir.

SEFER

Gene kös inledi. Seher vaktidir.
Tarlayı başkası sürsün bu mevsim.
Gümüş ışık suda . Gölge yaş, serin.
Uzak iklimlere sefer vaktidir.

Bulutlardan sızan desteyle ışık.
Ak, kara tuğların koştuğu ufuk.
Yelesi bulutlu, rüzgârdan çabuk
Arap atlarının hüner vaktidir.

Çamurdan çekilen yük katar katar.
Soluyan hayvanlar, gerilen bağlar.
Kişneme, şangırtı, toz, köpük, buhar,
Şahlanma, kıvılcım, kan, ter vaktidir.

Tuğlarda doğunun pembe yankısı.
Borulardan esen bir aşk türküsü.
Başında ak sarık kefen sargısı;
Oyuna yürüyen saf er vaktidir.

Sabahın dupduru, serin havası.
Göz yaşı verilmiş hançerin hası.
Bir hisar başının aydınlanması.
Düşünde söylenen sefer vaktidir.

İNCİ AKKAYA

Aramasına fertten başlar. «Bizim tiynetimiz, ruhumuzun hayvana ve Allah'a giden iki yolun köşesinde mündemiçtir. 'Ne melek, ne hayvan!', 'hem melek, hem hayvan!' Bununla beraber yüzümüz meleğe doğrudur, gayemiz Allah'a doğrudur. Fakat bu bir gaye değil, manevi teşekkülümüzün kendi kendine aldığı bir veçhedir, bizatihi bir gidiştir.» (6) derken her insanın fıtrî, masum ve iyi yönlerinin bulunduğunu, inancımızda onun için çocuğa masum denildiğini anlatmak ister. Sonra fıtrattan, bünyesinin kanunlarından ve milletten kopanlara çığlık atar: «... benim felaketime habersizce koşan binlerce müslüman kızına... İstanbul'da ve dışarıda yaşıyan bazı genç kızlara: 'Heyy yollarını şaşıranlar... Vazifelerini unutanlar... Ne yapıyorsunuz? Nereye gidiyorsunuz? Bir adım ilerinizde sizi bekleyen çukurları ve kuyuları görmeden nereye? Nereye?, diye avazımın çıktığı kadar uzun bir çığlık koparabilsem...»(7)

Çığlığı, cemiyetimizi yıkmak için gelen fakat bambaşka maskelerle gelen tehlikeyi, göstermek içindir. «Bugün Avrupa'yı yıkan sefahat tanrıları Türkiye'yi yapmaya gelmektedir.» (8)

Yapmaya gelen yıkar, yıkan zaten yıkar ve böylece bir şeyler yıkılır gider. «... Belki farkında olmadan bütün bir devri o cümle ile izah etmiş oluyorsun. 'Yıkılıyor, her şey yıkılıyor...»

(9)

Yıkılış ve yapılış... Bu en önemli mesele... « ben de kanîim ki bu mesele, şark ve garp kültürlerinin mücadelesinden başka bir şey değildir.» (10) İşte bu mücadeleyi Peyami Safa, doktrin yönüyle temelden, düşünce ve hareket yönüyle vücuddan, hayat yönüyle de hislerine varıncaya kadar neticeleriyle beraber, bütün çıplaklığıyle incelemiştir, işlemiştir.

«Geçen asrın sonuna kadar, dört beş yüz yıl süren bu tabiatçı düşüncenin, bazı ruhçulardan ve din felsefecilerinden gelen mukavemetlere rağmen nasıl muzaffer olduğunu ve teknik mucizelerini verdiğini görüyoruz. Fakat insan düşüncesi bu sefer de öteki ayağı üzerindedir ve kendi kendisini yalnız tabiat yapısı içinde anlamaktan öteye geçemediği için manevi kudretinin tam şuurundan da, gelişmesi imkânlarından da mahrum kalmıştır. Bunun felsefedeki neticesi kaba bir pozitivizm, psikolojideki neticesi Vatmanların dikkatini ve hafızasını yarım yamalak ölçmekten ileri gitmeyen bir faydacılık, sosyolojideki neticesi cemiyetlerin mahiyetlerini anlamaktan ziyade pratik ihtiyaçlarını araştıran monografi ve istatistiklerin ortaya döktüğü bir sürü yalan yanlış rakam, politikadaki neticesi, Ortaçağın din harpleri yerine ekonomik ihtiyaçlardan doğan para harplerini getirmesi, ahlâktaki neticesi de 'Bugün varız, yarın yok' tan ibaret bir fanilik endişesi içinde mahzunlaşan insanı, konfor, lüks, çılgınca macera, eğlence ve cinsi azgınlıklar peşinde gününü gün etmekten başka ideallerden tedirgin eden bir yaşama telâkkisine sürüklemesidir. İnsanın hayvanlığını medenileştirdiği kadar medeniyetini de hayvanlaştıran bu çağda, beş asır tek ayağı üzerine topallıdıktan sonra, yirminci asırda her biri iflas eden büyük ihtilâlleri ve dünya harpleriyle yıkılmak üzere olduğunu gösteriyor. Yirminci asrın yalnız spiritüalist filozoflarında değil, tabiat alimlerinde de tabiatı aşan metafizik prensiplere ve Allah'a doğru bir yöneliş görüyoruz. En büyük zekâlarda, artık iki ayağını da yere basan yeni bir dünya hasreti doğduğu seziliyor.» (11)

Bilgi teorisi yönünden, batıya yardımcı olan ilim, ruha mı, maddeye mi, hangisine ayağını basacağını şaşırmış. Bu şaşkınlıkla denge bulma devresinde nakli bilgideki doğru yolu hiç görmemiş, göstermemişler; tepinip durmuş, ayak değiştirmiş fakat denge bulamamış, saadet yolunu görememiştir. Böylelikle insan zekâsı, sefil bir intihara sürüklenmiştir. «...İlerlemeyi mekân içinde daha çabuk mesafe almaktan ibaret bir sürat telâkkisinde soysuzlaştıran insanmerkezli bir dünya görüşü, aynı prensibi şümullendirerek her şeyin gayesini kendi kendisinde bulmaktan başka nereye gidebilirdi? İnsanın gayesi insan, hayatın gayesi hayat, süratin gayesi sürat, düşünmenin gayesi düşünme,sporun gayesi spor, yemenin gayesi yemek, şehvetin gayesi şehvet, ticaretin gayesi ticaretten başka ne olabilirdi? Kendi merkezi etrafında hergün biraz daha süratle dönmekten başka bir şey yapmayan insan, atlı karıncada gözlerini kapayan çocuğun kilometrelerce uzağa gitmesi hayaline benzer bir ilerleme vehmi içindedir.» (12) «... Münasebetten başka hakikat tanımayan ve mahiyetlerin önünden kaçan maddeci ilim ve felsefe, ana dâvâ önünde, insan zekâsını bu kadar sefil bir intihara sürüklemiştir.» (13)

İşte batının, medeniyetimizin dışındaki medeniyetlerin temelleri böylesine sakattır. Bu temelin meyvesi düşünce, düşüncenin meyvesi hareket, hareketin manzumesi hayat da sakat olur, boş olur ve hastalık taşır. Buhrandır, bu hastalığın, boşluğun, sakatlığın adı. Her müessesede kendini gösterir: «...Ah tapınacak bir şey arıyorum. Bulamazsam gene intihara kalkabilirim. Yahut bu dünyanın meçhul bir noktasında kaybolurum.» (14), «Şimdi bütün kitapları beynînizde sıkınız ve bana bir damla, bir damla aydınlık süzünüz. Çıldıracağım. Söyleyiniz bana nasıl bir dünyadayız biz?» (15), «...Evlendin, fakat tam mânâsiyle zevce olmadın; sevdin fakat

yekpare bir aşkın olmadı... Çocuklara bayılıyorsun, fakat ana olmadın; her emelin, her gayenin büyüklüğünü ve güzelliğini anlıyorsun, fakat hiç bir emelin ve gayen yok; bir çocuk saflığiyle en basit yalanlara inanabilirsin, fakat hiç bir şeye iman etmiyorsun.» (16), «... Yeni kadınların çoğu ana olmağı zarafete mugayir bir şey sayıyorlar ve çocuk viyaklamasından nefret ediyorlar. Sen de onlardan değil misin?... Kadının ebediyeti zekâsında değil, rahmindedir. Yeni kadın yaratacılığın merkezini şaşırmıştır. Senin ümitsizliğin buradan geliyor. Pirandelli mütercimi değil, bir çocuk anası olarak ebedileşebilirsin...

.....«

«—Evet, dedi, belki haklısın. Fakat ben hak aramıyorum ki. Ben bir şey aramamanın azabını çekiyorum.» (17), «... Bil ki dünyada iki zevk bir eğlence vardır. İki zevk: Yemek ve kadın; bir eğlence av. Üst tarafı kuruntudur.» (18), «— Bu 'Avrupalı gibi' ölçüsü, bizde yarım asırdan beri, — bizde yani münevver tabakada — medeniyet ve mükemmeliyet ölçüsü oldu.» (19), «Lozan sulhundan sonra, resmi Türkiye'nin de kanunla herkese kabul ettirdiği bu asrileşme...» (20), «'Yalnız ailenin asrisi olamaz... Asri bir dans salonu, asri bir kadın, perukâr, asri bir bar anlaşılır şeylerdir; asri bir aile? Hayır!....., Daha doğrusu, birer çalgılı kahve veya bar taklidi haline gelen danslı meclisleriyle bugünkü ailenin...» (21), «... Beni böyle, hırpalanmış bir mendil gibi lekeleyerek ortaya attı.» (22), «...Biliyorum sen bütün kızları, kadınları bir el ilânı gibi okuyor, buruşturup atıyorsun!» (23), «...Bundan sonra gözünü aç, Sulukule'de dolaş, Beyoğlu'nda dolaşma. Çirkefe gir, Şişli'deki eve girme. aklını başına top la.»(24), «...Hatice'ydim, Belma oldum. Cerrahpaşa kızıydım, Beyoğlu kadını oldum.» (25), «...Sözde kızlar!.. Yazın Ada'da, Moda'da, kışın Beyoğlu'nda Şişli'de... Gayeleri iki şeydir; âşık ve koca bulmak... Âşıklarını... kızgın bir et aşkiyle severler... Koca için düşündükleri tamamiyle aksidir.., 'aklı az, parası çok'... en çok andıkları darbımesel budur.» (26), «... Bir insan 'hiç olmazsa kendini müdafaa edebilir, ya bu çocuk? Hem de kanını kendi içime akıtarak, vücudunu kendi vücudumda boğarak.» (27), «— Hatice.... seni tangolar öldürdüler.» (28), «...Ben bu dünyada Lâtin ve Grekten başka medeniyet yapan unsur tanımıyorum» (29), «...Fransızlara sevgisini içtimai bir akide seviyesine çıkarmak için...» (30), «...Sacid... bir garplı, Müfid bir şarklı adam timsalidir... hangi türlü insan; cidalci, kudretli ve hain Sacid mi, yoksa, faziletkâr, mütevekkil, asil Müfid mi kazanacaktır?» (31)

Netice. Yukarıda eserlerinden parça parça tesbit ettiğimiz buhranın neticeleri nedir? Evet netice, fert, aile, cemiyet, mutlu gerçeği, şüphesiz doğru gerçeği, mutlak gerçeği ya inkâr edip çıldıracak, belki de haysiyetli bir çıldırış olacak: «...Salih'i siz çıldırttınız, her fenalığa katlanacak kadar adiliklere alışkın Salih bile size karşı izzetinefis sahibi oldu. O külhanbeyi, o müteredditi şark erkeği bile sizden yüksekti. Aklını kaybetti, fakat son haysiyetini kaybetmedi...» (32), ya intihar edecek: «İntihar ediyorum. Kendi kendimden nefretimin çerçevelediği ve çirkinleştirdiği bir dünyada yalnızım.» (33), ya da kabul edecektir: «... Fatih! Fatih! Beyoğlu arkada kalıyordu. Aylardan beridir, ilk defa bugün, Neriman Fatih'e bu kadar istekle gidiyordu ve Beyoğlu'nun cazibesinden kendini kurtarıyordu.» (34)

Her şeye, tam açıklığa, kalmayan tereddüde ve aydınlığa rağmen mahiyetlerini değiştirmeyen, vücutlarının varlığı hastalık sebebi olanlar, fıtrata aykırı doktrinleri akide haline getirenler ne olmalıydı? Onlara sadece nefret, nefret ve... «Beni susturan şey nefretimdi. En basit içtimai dâvâları anlayamayacak kadar yabancı tesirler altında şahsiyetlerini kaybeden bu insanlarla münakaşaya mecbur olmanın küçüklüğünden muzdaripti̇m. Türkiye'de ecnebi mekteplerin kuvvetli silindirleri altında yamyassı olan bu kafaların kesilmesinden

başka bir çare görmüyordum.»(35), «... Türk milleti ve bütün mazlûm Asya kavimleri, Avrupa emperyalizmine karşı ayaklanmalıdırlar.» (36)

Ya bizim neticelerimiz? Yukarıdakiler Peyami Safa'nın neticeleri idi. Ya bizimkiler? Gene biz, onun neticelerinden hareket edelim: «Fakat ona ne tavsiye edebilirim? Ben Avrupa'nın püriten papazlariyle rekabet eden ruhiyat büyücülerinden değildim. Freud gibi kiliselerdeki itiraf mahalleri yerine kliniği ikâme eden bir doktorun usullerini kullanmazdım.» (37), «...Bütün felsefe sistemlerinin iflâsını gördükten sonra büyük bir hakikati de görelim: Devrimiz nazariyenin ve sistemin umumi iflâsını ilân etmiştir. Nihayet anlamaya başlıyoruz ki her sistem ölü bir kalıptır, statiktir, çünkü mantığımızın mahsulüdür.» (38), «Doktoru, can çekişen bir hastaya benziyoruz.» (39) İşte tıraşımız gözlerimizin önüne döküldü. «...bunu yalnız biz, bu hâileyi en yakından, bu hâileyi içinden seyredenler, bunu yalnız biz biliyoruz.» (40)

Bizim neticemiz de bu. Her şey meydanda. Elbisemiz var. Doktorumuz kendimiz olalım ve çıplakları giydirelim artık... Çıplakları giydirelim...

---

(1) Yücel Hacaloğlu, Sevenlerin Kalemiyle Peyami Safa, Doç. (Prof.) Dr. Ayhan Songar, Peyami Safa'ya mektup, s. 41, İst. 1962
(2) Pınar, M. Bölükbaşı, P. Safa'yı Anarken, Cilt:1, sayı 6, s. 9, İst. 1972
(3) Y. Hacaloğlu, S. K. P. Safa, Ziya İlhan Zaimoğlu, Bir borçsuz adam öldü, s. 61 İst. 1962
(4) Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı, cilt: III, s. 407 İst. 1966
(5) P. Safa, Bir Tereddüdün Romanı, s. 164 İst. 1968
(6) a.g.e., s. 178
(7) P. Safa, Sözde Kızlar (Roman), s. 175, İst. 1971
(8) Seçmeler, s. 39
(9) P. Safa, B. T. Romanı, s. 169, İst. 1968
(10) P. Safa, Fatih - Harbiye (Roman) s. 112, İst. 1968
(11) P. Safa, Yalnızız (Roman) s. 111-112, İst. 1964
(12) P. Safa, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu (Roman), s. 194 - 195, İst. 1964
(13) a.g.e., s. 215
(14) P. Safa, B. T. Romanı, s. 118, İst. 1968
(15) P. Safa, M. N. Koltuğu, s. 134, İst. 1964
(16) P. Safa, B. T. Romanı, s. 129, İst. 1968
(17) a. g. e., s. 172 - 173
(18) P. Safa, Şimşek (Roman), s. 19, İst. 1972
(19) P. Safa, Biz İnsanlar (Roman), s. 342, İst. 1972
(20) P. Safa, Fatih - Harbiye, s. 55, İst. 1968
(21) P. Safa, B. T. Romanı, s. 46. İst. 1968
(22) P. Safa, Sözde Kızlar, s. 55 İst. 1971
(23) a.g.e., s. 66 - 67
(24) a. g. e., s. 83
(25) a. g. e., s. 176
(26) a. g. e., s. 126 - 127
(27) a. g. e., s. 178
(28) a. g. e., s. 200
(29) P. Safa, B. T. Romanı, s. 107 İst. 1968
(30) P. Safa, 9 uncu Hariciye Koğuşu (Roman), s. 80
(31) P. Safa, Şimşek, s. 61 İst. 1972
(32) P. Safa, Sözde Kızlar, s. 208, İst. 1971
(33) P. Safa, Yalnızız, s. 246, İst. 1964
(34) P. Safa, Fatih - Harbiye, s. 105 İst. 1968
(35) P. Safa, 9 uncu Hariciye Koğuşu, s. 81 - 82,
(36) P. Safa, Biz İnsanlar, s. 135, İst. 1972
(37) P. Safa, B. T. Romanı, s. 41 - 42, İst. 1968
(38) a.g.e., s. 194
(39) Seçmeler, s. 19
(40) P. Safa, Şimşek, s. 304, İst. 1972

GİRİT

VELİ ŞİRİN

Girit Adası, stratejik bakımdan son derece önemli bir yer tutmaktadır. Akdeniz hakimiyeti için elde bulunması zaruri bir yerdir. Osmanlı İmparatorluğu devrinde Girit, Trablus, Tunus ve Cezayir deniz yolu üzerinde bulunuyordu.

Girit Müslümanlarca ilk defa 674 (H. 54) yılında kuşatıldı. Bu yıllardan önce zaten Kıbrıs ve Rodos fethedilmişti. Emeviler ve Abbasiler devrinde Girit'in zaman zaman çeşitli yerleri fethedildi. Ancak Girit, Müslümanlarca tam olarak (825/826) yıllarında fethedildi. Ebu Hafız Ömer bin İsa el-Endelüsî, Girit'i fethettikten sonra oraya yerleşen Müslümanlar Rabz al-Handak (Kandiye) şehrini kurdular.

Girit, 961 yılına kadar aşağı-yukarı bir buçuk asır Müslümanların elinde idi. Girit için işte bu bir buçuk asırlık zaman, sulh, sükûnet, refah ve saadet devri oldu. Ancak Bizans adayı 961'de işgal etti. Fakat, «Bir buçuk asra yakın bir zaman geçtikten sonra, tekrar Girit'te teessüs eden Bizans idaresinden, anlaşılan Giritliler memnun olmamış olacaklar ki, sık - sık isyan ettikleri gibi, muayyen vergileri de vermekten istinkâf ettiler.» (1)

Girit'i 1204'de Haçlılar, 100.000 gümüşe Venediklilere sattılar. Venediklilerde diğer Batılılar gibi Girit'i sefâlet, ızdırap ve buhran içine soktular. Halka eziyet ettiler, perişan ettiler. Halk Venediklilere devamlı isyan etti. Ancak isyanlar kanla ve ateşle bastırıldı. Nihayet Venedikliler adayı kesin hükümranlıkları altına XIV. asrın sonunda aldılar. «Fakat bunlardan bir çoğu İslâm diyarında yaşamağı tercih ettiklerinden, Mısır'a muhaceretle orada tavattun ettiler.» (2) Girit insanı huzur arıyordu.

Aydın beylerinden Gazi Umur Bey, 1341'den sonra Adalar denizinde hakimiyet kurmuş ve Girit sularını da kontrolüne almıştı.

Girit'in ikinci saadet devri:

Girit Doğu Akdeniz'deki önemi bakımından Osmanlı Devletince fethedilmek mecburiyetinde idi. Akdeniz'i bir göl haline getiren şanlı atalarımız üç kıt'a yedi denize ulaştırdıkları adaleti elbette Girit'e de götüreceklerdi.

Bulunduğu yerin önemi, Girit'in Osmanlı İmparatorluğunca fethedilmesine asıl sebepdir. 1533'lerden itibaren başlıyan akınlar, 1645'de adanın büyük bir kısmının alınması ile neticelendi. Daha sonraları da devam eden mücadeleler sonunda tam olarak Girit 1669'da Fazıl Ahmet Paşa tarafından fethedildi.

Derhal Girit, Osmanlı idaresine göre yeniden tanzim edildi. Kandiye merkez olmak üzere Hanya, Resmo sancakları-

(1) Prof. Dr. Cemal Tukin, İ. A. Girit Mad. C. IV, s. 792
(2) a.g.e. s. 792.

na ayrıldı. Ve adada huzur, sükûn devri başladı. Halk rahat yüzü gördü. Zulüm, istismar kalmadı ve adli, medeni, mülki işler yoluna girdi. «Devrinin gerçekten mâkûl ve munsif hükümleri ile Girit'te yerleşen Osmanlı Devleti, Venedikliler gibi, adada ne bir cebir ve şiddet politikası gütmüş ve ne de sömürgeci bir zihniyetle hareket etmiştir.» (3)

Girit'te Kandiye'nin fethiyle başlıyan huzuru bozmak istiyenler elbette yeryüzünde bulunacaktı. Milletimizin ebedî düşmanı Rusya o zamanda tahriklerine devam ediyordu. Çar Petro ile başlıyan tahrik hareketleri gittikçe şiddetini arttırıyor ve Osmanlı İmparatorluğunu ortadan kaldırmak için Rusya devamlı çalışıyordu.

Osmanlı İmparatorluğuna, sadece Rusya değil bütün Avrupa düşmandı. Onlar da tahriklerini gittikçe artan bir biçimde yürütüyorlardı. Rumların kurduğu Heteria Cemiyeti bu tahrik hareketinde baş rolde idi.

Osmanlı Devlet yapısındaki gittikçe beliren zaaf da bu isyanlara fırsat veriyordu. Tepedelenli Ali Paşa isyanı Devleti meşgul ederken 1821'de Mora'da, Batı'nın ve Rusyanın teşvik ve tahriki ile isyan çıktı. Girit'e isyan bir takım serkeş, hırsız gürûhunun çalışması ile sıçradı. Bu sıralarda Girit'te Müslüman - Hıristiyan nüfusu birbirine denk durumda idi.

1830'da İngiltere, Fransa, Rusya'nın himayesi altında Yunan Krallığı kurulunca, Girit'te tekrar isyan başladı. İsyancılar masum insanları katlediyorlar, köyleri yıkıp yakıyorlardı. Oradaki Müslümanlara karşı tam bir zulüm uygulanıyordu.

Osmanlı Devleti isyancıları te'dip etmeye başladımı hemen Batı (Avrupa) işe karışıyor ve isyancıların ezilmesini önlüyordu. Fransa, İngiltere, Rusya, Rumları gizli gizli tahrik ve teşvik ediyor; Osmanlı Devletini de bir şey yapmaktan alıkoyuyordu. Tabii Girit'teki Müslüman nüfus azalıyor, aksine Rumlar çoğalıyordu.

1866 Girit isyanından sonra Fransa ve Rusya Girit'in Yunanistana verilmesini istedi. Zaten 1830'dan sonra Girit'e Yunanistan'ın «Enosis» (ilhak) gemisi devamlı silâh taşıyor ve gönüllü götürüyordu.

Yunanistan Girit'i almayı plânlamış ve bu plânını tatbik ediyordu. Girit'te sık sık isyanlar çıkıyor, Osmanlı Devleti bastırmaya, isyancıları tenkile başladımı Avrupalılar önlüyordu. Milletlerarası görüşmeler, ikili üçlü konferanslar devam ediyor. Fakat Girit yavaş yavaş elden gidiyordu. Girit'e verilen imtiyazlar, yapılan ıslahatlar hiç bir netice vermiyordu.

1897'de Yunan filosu adaya çıkarma yaptı. Ve Osmanlı Devletine karşı seferberlik ilân etti. Tabii, Osmanlı Devleti de harp ilân etti ve ordularımız bir hafta içinde Atina'ya yaklaştı. Yine Batı... Konferanslar, anlaşmalar vs...

Zaman zaman Girit'e büyük devletler asker koydular ve güyâ barışı temin ettiler. Ada yavaş yavaş elimizden gidiyordu. Osmanlı Devleti'nin başında bir çok dert vardı.

Ve Girit'i 1912'de Yunanistan kendisine ilhak ettiğini ilân etti. Balkan harbi çıkmıştı. Devletin cevabı sadece çeşitli yerlere gönderilen protestolar oldu. Ama millet, mitingler yaptı, türküler besteledi Girit için.

«Girit bizim canımız
Feda olsun kanımız.»
.....

Girit, Akdeniz'in ikinci büyük adasıdır. Halbuki Kıbrıs en büyük adası, Kıbrıs hadiselerinin seyride Girit'den pek farklı değil. Yine Yunanistan «Enosis» diyor. Girit'e, asilerin başına bir albay gönderen Yunanistan Kıbrıs'a General Grivas'ı göndermiştir.

Girit, Devletimizin zayıf ve çökme zamanında elden gitti. Ve Girit'in Yunanlılara geçmesine en büyük sebep Avrupalılar oldu. Yunan'ın azgınlaşan iştihasını hiç bir anlaşma, görüşme, konferans durduramamıştı. Çünkü hedefi Adayı almaktı.

(3) a.g.e. s. 795.

Hikâye

MEYHANELER DELTASI

M. Ali Taşçı

Yüzüne çarpan soğuğun verdiği uyanıklıkla canlandı. Kolları, ucuna taş bağlanmış ip gibi açılırken, her seferinde biraz daha fazla haz alarak ve hızlanarak üç defa döndü. Dengesini sağlamaya çalışırken gökyüzüne baktı. Kapalıydı. Gözleri, karanlıklar içinde kaybolmuş bulutları delerek, yıldızlara ulaşmak isterken salyası, dudaklarından boşluğa kendini bıraktı. Gayrı ihtiyarî alt dudağını bir iç çekişiyle kapatırken, salyasının sona kalan ince uzantısı, dudağını üşüterek dişleri arasına yerleşti. Bu ani gelen soğukluktan rahatsız ve midesinden çıkan alevin enerjisiyle pervasız tükürdü. Tam adımını atıyorken tökezlendi. Ağzından hırıltılar içinde çıkan, lâkin düşerken boşlukta gitmenin başına verdiği heyecanla yarı kesilen küfürünü, yere düşmenin acısıyla tamamladı. Kendisinden kat kat büyük olan ve düştüğü yerden daha da büyük görünen binaya baktı. Hostesi düşündü. Kâfirden mezeyi tazelerken bir makas almak istemiş de nasıl tokatı yemişti. Fakat yeşil bir beş yüzlüğün ucunu gösterebilseydi, kokusunu verebilseydi yemezdi ya! Kaltak peşini bile bırakmazdı. Yalacanlanır dururdu. İyi ki binanın dışında düşmüştü. İyi ki kâfirin kızı görmemişti. Burun kıvırması, dudak bükmesi yeterdi insana. Göz ucuyla yan bakıp, kaşını kaldırması yeterdi. Amanın kadının hor görmesi, aşağı görmesi, burnunun bulut çizmesi ne şey, ne pis, ne vıcık vıcık oluyor. Yüzlerinin çizgilerinde aptallık, andavallık tortulaşarak dolaşıyor. Paranın, tatlı, çok değil bir beş yüzlüğün uçuşan mor zambak rengi, eritmeye yeter o tortuları. Kancık it yalacanlığı ile bir kalb, avucuna akıverir. Zavallılar!..

Yavaş yavaş doğrulurken meyhaneciye kızdı. Deyyus dedi. Ablak yüzlü turp herif. İnsan meyhanesinin beş kilometre uzağını bile temizlettirir. Müşterinin ayağına takılacak şeyleri bırakır mı yerde? Nerde o müşkülpesentlik, müşteriyi düşünen nerde? Tilki kuyruklu karga herif. Kapıdan içeri girince civak civak öter. Dünyada senden iyisi yoktur. Yağlar, ballar da kertenkelenin deliğine sokar. Fakat kapıdan çı-

kınca, çamurda görse bir tekme de o vurur. sun, canımın içi, iki gözüm, bir tanem olur İçeri girince paşam olursun, beyim olursun. Kapıdan çıkar çıkmaz, kırağı çalmış patlıcan gibi kararır, şalgam. Gelmesen? Gelmesen olmaz mı? Başkasına gitsen? Hepsi öyle, hepsi! İt itl aratmıyor ki. Dur! O ne? Duran şey kımıldıyor. Ulan doğruldu!.. Ayağıma takılan, ayağıma takılan adammış be. Heyyt!.. Karamürsel sepeti karga, ayağımın ucunda ne işin vardı?

Kalkarken eli, gündüzki yağmurun toplandığı lâkin gelip geçenin ayağıyla cıvıklaşmış, yarı sulu bir çamura daldı. Bir avuç alıp, demin ayağına takılan şimdi de dikilen şeye hışımla attı. Kollarına da hakim değildi ki! Çamuru acemice attığından büyük bir kısmı suratına rastladı. Mendil için pantolonunun arka cebine giden eli, ceketinin eteğiyle geldi. Kaypak astarıyla, ağzını yüzünü sildi. Güç belâ doğruldu. Tesir sahasını çoktan aşmış, mesafeyle son mücadelesini yaparak bir hamle daha ileriye gitmek isteyen top mermisi gibi ayağına takılanın yakasına, yeniden düşmemek için yapıştı.

— Yiğidim, dur da senin kara kaşınaa, elâ gözüne bakalım.

— Baka baka doymadın mı Kör?

— Vay!.. Sen misin Hurdacı?

— Yok, süretim!

— Bak baak! Kasnağına kasnağına tokmak vurmayı ne zaman öğrendin len süpürge bacaklı?

— Gözünü yıldıra yıldıra bakacağına, at iki adım daha da görelim halini. Özü çürümüş ağaçlar gibi ne devriliyorsun?

— İki adım değil, iki bin adım bile atarım. İstersem dünyayı yaya dolaşırım, yaya!

— Aya gider misin?

— Güneşe bile giderim. Şimdi durdur makaranı bakalım da hesap ver, ayağımın ucunda ne yapıyordun?

— Bakıyordum.

— Salağa bak salağa, bakıyormuşl Baka baka bakacak ayağımın ucunu mu buldun? Hurdaların gibi ayak altında mı dolaşırsın, Hurdacı?

— Ayağının ucuna kim bakacak Kör. Tükrüğe bakıyordum, tükrüğe.

— Ne tükrüğü?

— Sen tükürdün ya!

— Tükürdüm.

— İşte ona bakıyordum.

— Nesine bakıyordun?

— Tükrük yere düşünce nasıl olur? Sağlam mı kalır, hurda mı olur diye!

— Aklını peynir ekmekle yemişsin oğlum. Bari yanında domates de var mıydı?

— Hayır, patlıcan vardı.

— Ulan, ne var yine, ne uğraşıyorsunuz? Bu son gecemizde de kavga mı ediyorsunuz?

— Vallahi Nadir, kabahat benim değil, Hurdacı Ceylan, ayağımın ucuna gelmiş oturmuş.

— Yok canım, Kör Şahin, geldi bana takıldı, düştü. Suç benim mi? Ben onun tükürüğüne bakıyordum.

— Neyse, tamam tamam, ikiniz de haklısınız.

İkisi de birden:

— Sen de haklısın.

Omuz omuza, kol kola, üçü de deltanın bir köşesinden yürüdüler. Havada hafifçen yağmur vardı. Aksaray'ı ayaz kesiyordu. Geçit'ten Vatan'a dönerken sağ taraftaydı delta. Etrafı, içkili lokantaydı baştan aşağı. Lokanta biraz fazla. İşin formalitesi gibi bir şey. Meyhaneydi her taraf. Her akşam, günün bütün gürültüsüyle yahut binbir meşgalesiyle, derdiyle şişen kafalarında, bir nebzecik unutma denilen şeyi unutmamak için gelirlerdi.

Herkesin geliş saati, oturduğu masa, oturuş şekli, selâmı, selâmdan sonra ilk sözleri, hostesin ilk gelene şehvetini gıcıklayarak arzusunu sorması, para sızdıramayacağı sarhoşlardan işveyle kaçması belliydi. «A» sından «Z»sine birbirinin hayatlarını bilirlerdi. Herkes, ya ayıkken anlatırdı ya da bayıkken. Arasıra meyhane meyhane dolaşan, kemanlı veya cümbüşlü şahıslar uğrarlardı. Hele bir ihtiyar kemancıları vardı. Koyu kahverengi halkaların çevirdiği, içkiden moraran gözlerinden akın yalvarıcı bakışlarıyla gıygıyları, masa masa

dolaşarak, herkesi bir başka dünyaya daldırırdı. Her birisi ya fiyaskoyla biten işlerini, yahut Vatan kenarında gece saat onda, Luna Park'ın oralarda ve İstanbul'un bir çok yerlerinde bir gecelik veya bir kaç günlük, cebindeki parasına orantılı sevgili arayanları düşünürlerdi. Para, kadın, içki, bu üç şey, hayatlarını meyhaneler deltasıyle beraber çevrelemiştl. İşte bir çoğunun bu son gecesiydi. Son kadehler bu gece kaldırılacaktı. Ondan sonra elvedâl İçmeyecekti çoğu. İçmeyecekti ya, ne kadar?..

— Eh, epey hasret kalacağız, değil mi canikom?

— Kızım, bura baksana. Bu son gecemiz.

—Artık anlıyorsun ya! Son kadehleri gözlerime bakarak ver.

— Yahu be, benim oğlana, öğretmeni ne demiş biliyor musunuz?

— Evvet abi!

— Babayın mesleği ne? demiş.

— Seninki de çapkınlık dememiş mi?

— Yok.

— Ulan hemşerim, bunun her tarafı çapkın olsa, ne olur?

— Neremi beyenmedin, çelimsiz mumya.

— Oğlum, sen artık çaptan düştün çaptan.

— Çaptan düşmüşüz! Hurda niyetine satılsak, senin gibi on tanesini ederiz.

— Bırak uğraşmayı canım. Senin oğlan ne demiş?

— Önüne bakmış.

— Demek önüne bakmış.

— Hem de ağlamış.

— Niye?

— Öğretmen, baban, sana neden bir çanta almıyor, diye sormuş da.

— Sen de neden almıyorsun?

— Dam başında saksağan!

— Tabi oğlum. Burada zıkkımlanacağına, az iç de oğlana çanta al. Sonra, baba bile demez sana.

— Zaten,göz kapağının altından bakıyor kâfir. Hiç gelmek istemiyor yanıma.

— Gelmez tabi. Ne yapıyorsun ki oğlana?

— O kadar da çok değil. Hem geçen gün, sokaktan, Vakko'nun bir gömlek kabını bulmuş, çanta diye kullanıyor canım.

— Kesin artık be. Dertlerinizi niye deşersiniz? Bu tosbağa kaşlı yok mu bul Meclise almamaya tövbe ettirir adamı.

— Ne yaptık abi?

— Ne yaptık var mı len? Sabahtan beri adamın omuzuna biniyorsun. Biz buraya dünyayı unutmak için geldik. Hatırlamayı unutmak için geldik. Yoksa rakının, su dökülmüş kireç gibi köpürüşünü seyretmeye gelmedik. Ulan, bize unutmayı unutturacaksın. Allah korkusu yok sende bel Dostlara bu kadar cefa reva mı?

— Abi dedik, saydık, başımızın üstünde tuttuk. Üzerimize fazla gelme. Bu işin içine Allah'ı da karıştırma.

— Var mı len? Allah korkusu var mı sende?

— Var tabi. Kendin gibi.

— Kesin dırdırı artık, ohoo!.. ohl.. Son gecemizde de mi olacak bu dırdırlar? Bakın rakıya nasıl köpürüyor. Şu ufacık zerrecikler, şu küçücük kabarcıklar, biraz sonra söneceklerini bile bile her şeye meydan okuyorlar. Sıçrıyorlar. Yanardağ gibi için için sihirli bir kuvvetle kaynaşıyorlar. Bakın! Her şey vız geliyor onlara. Size de vız gelsin.

— Hayda beyler! Dalalım, şu kadehin içindeki ummana.

— Hoopl İnecek var.

— Hoplama dingili kırarsın. Ne ineceği zırzop?

— Yavaş ol, fazla dalma dedik abi! Boğulursun.

— Hah hah hah hay!

— He he he he!

— Hoh kl hoh kil

— Kah kah kah!

— Getir kızım, koç yumurtalarını. Aslan sütü arkadaşsız sabırsızlanıyor. Mezeleri altıla yavrum altıla.

— Bizim meclis tamam oldu. Başlasın mı devranımız? Hazır mıyız a dostlar?

— Hazırız.

— Hazırız.

— Hazırız, hazırız, hazırız.

— Anladık anladık, çocuklaşmayın.

— Bu gün en şerefli bizim masa ola-

Toprağı Esir Vatan...

NASIL KAÇMAZ UYKULARIM
RÜYALARI KİR DÜNYADA
NASIL GÜLEYİM DOSTLARIM
TOPRAĞI ESİR VATANDA.

NASIL TÜRKÜ SÖYLEYEYİM
NASIL GÖNÜL EĞLEYEYİM
NASIL BEN HÜRÜM DİYEYİM
TOPRAĞI ESİR VATANDA.

BAHARIM, KIŞIM BELİRSİZ
SEVİNCİM, YASIM BELİRSİZ
İNANCIM SİNEMDE DİLSİZ
TOPRAĞI ESİR VATANDA.

BU YURT İÇİN KİM CAN VERDİ
ZALİMLERE KİM DİRENDİ
HAK KÖLE, BATIL EFENDİ
TOPRAĞI ESİR VATANDA.

CİHANA SORMAK İSTERİM
İNSAN MISIN SÖYLE DERİM
NASIL, NASIL SABREDERİM
TOPRAĞI ESİR VATANDA.

NASIL TÜRKÜ SÖYLEYEYİM
TOPRAĞI ESİR VATANDA
NASIL BEN HÜRÜM DİYEYİM
NASIL, NASIL TÜRKİSTAN'DA!..

GÖMÜLÜ ÇOBAN

cak.

— En çok biz içeceğiz.

— En çok biz nâra atacağız.

— Heeyyt! Yandım kambur felek, senin deminden! Heyyt! Heyyt!..

— Son gecenin, son şerefi bizim olacak.

— Hostesten bol makas alacağız.

— Desene bize, bir ay, meyhane sahneleri hasret kalacak.

— Kalacak ne demek? Hasretimizin ateşinden tutuşacak, tutuşacak..

— Yaşşa be Nafi! Hayda bir gazel yavrum!

— Derhal abi!

•Şu dünyanın hay huyunaaa!..
Oğul evlat vay vuyunaa!..
Kemancının gıygıyınaaa!..
Boş ver dostlar, eğlenelim.•

— Yaşşa ulan Nafi. Senin uydurman da olmasa!

— Bravo be Nafi. Seninle Nuruosmaniye'nin orada turistlere türkü söyleyelim. Sen Âşık Kırmani olursun, ben de Gülsüz Sultan. Eh! Bazen Moskova'ya doğru, bazen Pekin'e doğru asılırız bir kaç uydurmaca. Ana avrat bırakmayız. Elbet bizim elimize de bir kaç kuruşcuk sıkıştıran olur. Ondan sonra, bir kitabevciği açıveririz de artık Amerikan barlarda eğleniriz.

Nafi, hızını alamadığından devam ediyordu. Son mısraları, kıvrak bir oyun hayası, ahengiyle, uzun okunan mısralarına son verirken; davul, zurna ellerinde, kapıdan içeri iki kişi girdi. Kendilerine bakanlara, sararmış dişlerini göstere göstere ve ağızlarının içine giren bıyıklarını düzelte düzelte selam verdiler. Hilebaz esmerliğinin suratlarında çalkalanan tonlarını, hain bakışlarının sırıtışlarıyla maskeliyorlardı. Tabanı belde, tepesi diz kapağında, üçgeni andıran pantolonları, ayağa doğru soba borusu gibi uzuyordu. Ayakkabının dış üst kısmında, yanlara doğru bir yırtmaç düğmelerle beraber çıkarken, enli bir lastik paçaları topukların altına doğru çekiyordu. Ayakkabıların uçları, ceket yakalarının enliliğine tezat sivri, yumurta topuklar basılmıştı. Yakaları açık, külhan beyi vari kazaktan, göğüsün kılları, topluca baş

uzatıyorlardı. Esmerliğin en yüksek tonuna ulaşmış sol eline zurnayı alan ihtiyarcası, şapkasını çıkararak hafif eğilip gerdan kırdı. Gözüyle, tekrar olmak üzere önce meyhaneciyi, sonra da müşterileri, bilumum selam verircesine gözden geçirdi. Orta yerdeki boşluğa doğru yürüdü. Onu davulcu takip etti. Az önceki bakışlarıyla serbestiyi almışlardı. İşin formalitesini tamamlamaya gidiyorlardı. Zurnacı, orta yerde hatip gibi durdu. O, kimbilir kaç meyhanede, kaçıncı defa bir konuşmaya başlamanın ehemmiyetini hissetmişti? Öyle güzel konuşmalı, öyle konuşmalıydı ki, mest olmalıydı herkes. Kendinden emin, elini kemerinin üstüne, baş parmağıyla iliştirdi. Etrafı kısa bir süre süzdü. Kontrol etti. Kıpırdanmalar durmuştu. Ne söyleyeceğini bile bile, bakalım çalgıcı ne söyleyecek diye düşündüler. Zurnacı, yüzüne, verebileceği son tatlılığı vererek söze başladı:

— Selâmünaleyküm ağalar! Selâmünaleyküm Beyler! Hepinize iyi akşamlar. Sohbetiniz tatlı, meyleriniz suratlı olsun. Deminiz devrana, canınız canana ulaşsın. Gülün, eğlenin, zevkinizi alın ama, şu kıymetli, şu değerli, şu paha biçilmez, şu en güzel vakitlerinizde bir kaç saniyecik de olsa sizleri rahatsız ettiğimiz için özür dileriz; affedin. Maksadımız sizi eğlendirmektir. Son gecenizde neşenize neşe katmaktır. Hüsnü kabûl buyurursanız ağabeyler, bir kaç fasıl yapmak dileriz.

— Şak şak şak!

— Yaşşa!..

— Ulan, millet vekili olacağın birtymişsin ya, hakkını yemişler.

— Son gecemizde de bizi yalnız bırakmadın Kara İbo. Zurnacı, bir bakışın akıp geçen anlamlarıyla davulcuya, dilbazlık böyle yapılır, iş böyle kıvrılır diyordu.

— Bırakır mıyız ağam? Varsak da dostlarınan, yoksak da dostlarınan.

— Meyhaneci! Şu orta yeri biraz genişlet de son gecemizde, bir de halay çekek.

— Abi, biz vefalıyızdır. Vire beyzadem, ben zana candan bağlıyım. Zise vürekten. İnanirim, deyip de arkadan bıçaklayanlardan değiliz.

— Hayda bakalım ustalar, hafiften hafiften başlayın.

— Peki abi, zurnamın sesinde her şeyi unutur; davulun gümbürtüsünde her şeye meydan okursunuz ve...

— Kes de başla artık usta!

— Tamam abi tamam! Emredin yeter ki iyi eğlenceler...

Davul-zurna, bir iki fasıl geçinceye kadar, kafalar daha da demlendi. Artık her şey dur derlerse duruyor, dön derlerse dönüyordu. Dünyanın kralı onlardı. Son gecenin son cesaretiyle, taşkınlığa başladılar. Artık epey durgun duracak olan şu deniz, dalgalarını, sessiz geçireceği günlerine inat ulaştırabildiği en yüksek yere eriştirmek istiyordu. İlk sıralardaki dikkat kalmamıştı. Küfür, nâra, bağırma, meydan okumalar, nutuk çekmeler, derdini dökmeler, düşünmeler, ağlamalar, halay çekmeler ve davul zurna sesi, birbirine karışıyordu. Şu saatlerde Beyoğlu'nda, yeni başlayan hayat, Aksaray'daki Meyhaneler Deltası'nda yarı ömrüyle flört ediyordu. Şu üçgen şeklindeki yer, bütün hayhuyu ve yoğunluğuyla kaynıyordu. Deltanın Horhor tarafı köşesindeki Kanarya Sevenler'de nargile çekenler, meyhanelerden çıkan uğultunun, orta yerde bir sütun, bir anafor gibi yukarılara çıkışını ve diğer yerlerden gelen uğultularla dalga dalga karışışlarını, fark etmeden seyrediyorlardı. Aftta ışıklı ve cisimlenmiş hantal bir şehir; üstte, uçuşan, semt semt renk değiştiren, başka bir havaya bürünen uğultular. Onları yarasa kanadı gibi yırtıp geçen araba klaksonları. İşte böyle bir hengâme ve üç kafadar, omuz omuza, kol kola deltanın kenarları üzerinde tur atıyorlardı. Nargile çekenlerin bazıları, onlarla ilgileniyor, gülüyorlardı. Üçlü kısa çizgi, beşinci defadır, eğrile büğrüle, dolaşa dolaşa aynı yere geliyordu. Kör Şahin, deminki düştüğü yerde, kısa çizginin esneklik sınırını geçen bir eğrilmesiyle kırılıp düştü.

— Ulan, çifte kumrular gibi ne bakıyorsunuz dangalaklar?

— Hah hah hah!

— Fesübahanallah!

— Kalk, hele bir ayağa kalk Kör Şa-

hin.

— Kalkıyorum ne var?

— Len, burası neresi?

— Hah! Bu da soru mu be Hurdacı? Uranus değil ya, burası burası.

— Ben onu sormuyorum.

— Ya neyi soruyorsun?

— Burası neresi, diyorum.

— Elinin körü. Sabahtan beri beni, düşürüp durduğunuz yer.

— Ulan, kafamı kızdırma Kör Şahin. Tutarsam kulağından, aha oradaki yağmur suyunun toplandığı havuza atarım.

— Tut bakalım, kim kimi atacak! Daha fazla ileriye gidersen, seni Mevsim Balıkçısı'ndaki kocaman balık var ya!

— Var.

— Onun karnına yavru diye sokarım.

— Oh! Ne alâ! Ne alâ! Ben de serin serin yatarım.

— Hele sen bir yat. Ben de taş okkaynan beş okkanı, gâvur parasıynan beş paraya satarım.

— Eeel.. Sen ileri gittin Kör! Biz o kadar kıymetsizmiyiz ki gâvur parasıynan beş para! Şimdi sana.

— Durun oğlum, durun ayıp. Ben varım diye kavga etmeyin. Vallaha ayırmam hal Birer tekme de ben vururum.

— Nadir'ciğim, akşamdan beri şu Kör'e, nerdeyiz diyorum, dan dun edip duruyor.

— Nerde olacağız iki gözüm, Aksaray'dayız. Bak işte ora da bizim ehli harabatların toplandığı yer.

— Haaa şöyle! Bunu baştan ne söylemezsin de adamı uğraştırırsın?

— De bakalım, ne diyeceksin Hurdacı?

— Len biz akşamdan beri ne yapıyoruz?

— Gördüğünüz gibi üç kenar üzerinde tur atıyoruz.

— Hele hele hele hele!.. Çıkart diliyin altındaki baklayı Kör. Millet vekilliğinde gözün mü var ulan?

— Geçmiş oğlum bizden çoktan geçmiş. Milleti de geçmiş, vekili de geçmiş. Hakkımızı yemişler.

— Turdan murdan bahsediyorsun. Millet Meclisi mi olduk yoksa?

— Sen böyle tabanvaylarımızın raylarının ucunu birleştirirsen, Millet Meclisi değil İllet meclisi bile olursun. Olursun olursun da adamın ayağının ucuna oturup, tükürüğüne bakacağım diye tökezlettirliverirsin.

— Çok ayıp be Şahin'im. Çok ayıp ediyorsun.

— Ayıp dediğin moda oldu aslanım. Niyeymiş söyle bakalım, neden ayıp ediyor muşuz?

— Benim gibi seni seven samimi arkadaşına, bu ithamlar!

— Ne ithamı be oğlum? Adama değer verdiğiniz yok, değer!

— Vermiyoruz mu? Aboovv!.. Ülen yavrum, bir düşünsene. Tükürüğüne bu kadar kıymet verip iki saat bakan arkadaşın, sana nasıl değer vermez?

— Tamam, tamam. Haklısın Hurdacı. Dolap beygiri gibi döndüğümüz yeter artık. Haydi çıkalım buradan. Bak herkes, dağılmaya başlıyor.

— Çıkalım. Horhor'a doğru gidelim. Apartmanlara nâra atıp uyandıralım herkesi.

—Uyandır da tepene, bir yığın kirli su döksünler.

— Var mı len bize yan bakan? Anasından doğmamış öyle babayiğit. Ben adamın aha böyle alnını karışlarım. Haydi yürü bu tarafa.

— Olmaz, bu tarafa.

— Yok, Horhor'a.

— Bu tarafa, Geçit'e

— Yok, bu tarafa.

— Durun oğlum, devletin malını mı paylaşamıyorsunuz? Söylen derdinizi, bulalım dermanınızı.

— Yahu, Kör diyor ki, Geçit'e doğru gidelim.

— Hurdacı da diyor ki, Horhor'a doğru gidelim.

— Kesin artık. Ne bu dırdırınız son gece? Ötmesini bilmeyen acemi bülbüller gibi? Yeter artık be. Önce Horhor tarafından çıkarız. Avar'in ordan döner, Geçit'e doğru gideriz. Ne şiş yanar, ne kebap!

Omuz omuza yürüdüler. Nargileciler, arkalarından tebessümle baktılar. Yağmur-

KUTADGU BİLİG'TEN

HÜKÜMDARIN AY-TOLDI'YA CEVABI

862) Hükümdar: — Bak, kimin düşündüğü ile söylediği bir olursa, işte doğru insan odur — dedi —

863) Onun içi dışı gibi, dışı da içi gibidir; doğru ve dürüst insan böyle olur.

864) İnsan gönlünü çıkarıp, avucuna koyarak, başkaları önünde, mahcup olmadan, dolaşabilmelidir.

865) Saâdette yükselmek için, insana doğruluk lâzımdır; insanlık doğruluğun adıdır, inan.

866) İnsan nâdir değil, insanlık nâdirdir; insan az değil, doğruluk azdır.

durmuş, ayaz katmerleşmişti. Üçüde birbirinin peşi sıra düğmelerini koparırcasına gömleklerinin önünü çözdüler. Kör Şahin, fabrikada, müdürün rüşvetle neler döndürüp cebini şişirdiğini, içkinin kesintili bir muhakemesinin meyvesi olan ve birbirini kesen cümleleriyle anlatmaya başladı. Hurdacı Ceylan, Kör'ün derdini depreştiren sözlerle anlatışını, aceleci ve iradesizce bir hareketle kesti. Zaten aklına düştükçe, hafakanı kalkıyordu. Hurdalardan, sekiz bin lira kazık atmıştı bir yahudi. O da bunu, paracıkları gözlerinin önünde uçuşa uçuşa anlatmaya başladı. Nadir de kendi dünyasında seyrediyordu. Bir şeyler hatırlamak, bir şeyler düşünmek, bir şeyler söylemek istiyordu. Ama boş bir dünyaydı seyrettiği. Uçuyordu. Anlamsız. Var mıydı, yok muydu? Konuşuyor muydu, yürüyor muydu? Kendi varlığını anlamaya çalışırken, nerelerden çağıldayıp geldiğini bilmediği hislerle, gayrı ihtiyarî bir türkü mırıldanmaya başladı:

«İstanbul'dan çıktım, derya yüzüne.
Irast geldim, bir Ermeni kızına.
Yeme içme, bak yavrunun yüzüne.»

Daha sonrası aklına gelmedi. Küçüklüğünde, babasından duymuştu herhalde. Babası da böyle üç mısraını söylerdi. Sanki imparatorluğun son zamanlarından gelen frengi gibi bir türküydü.

Birden Kör Şahin:

— Var mı? Var mı? Var mı?.. diye bağırdı.

Hurdacı:

— Ne ararsan bulunur, derde devadan gayri.

Nadir kahkahayı koyverdi.

— Gelin sizinle bir tiyatro kuralım arkadaşlar.

— Kuralım.

— Çadır tiyatrosu olsun. Paralar gırla gelir.

Şahin:

— Şimdi kelime salatası yapıp durmayın da söylen bakalım. Var mı sizde?

İkisi de birden:

— Ney?

— İnsanlık! İnsanlık!..

Somurttular. Var diyemediler. Yok da diyemediler. Kör'ün arasıra damarı tutardı. Keltoş, bülbül kesilirdi o zaman. Karşısında kimse konuşamazdı.

— Evvet beyleerr!.. Sükut ikrardan gelir. Demekki sizde böyle bir nesne yok. Öyleyse söyleyin bakalım, insanlık nedir?

— .....

— Ulan ne susarsınız, dut yemiş bülbül gibi? Hindileri Siz, insan değil misiniz?

— İnsanız.

— Öyleyse insanlık ne?

Hurdacı şunu bir makaraya sarayım diye düşündü.

— İnsanlık, dört ayaklı bir şeydir ki!..

— Atma Recep, din kardeşiyiz. Senin dediğin tavşan gibi bir şey. Bilmiyorsan bilenlere sor bakalım. Bilmemek ayıp de-

ğil, öğrenmemek ayıp. İlk mektep çocuğu mu oldun? Sümüğünü de ben mi sildireyim?

Üçü de ileride Avar'ın önünde duran, altmış yaşlarında birine doğru yürüdüler. Adamın bacağında çakşır, belinde kuşak, başında sarık vardı. Dalgın gözlerle gelenlere bakıyordu.

Hurdacı:

— Amca be!

— Söyle yavrum.

— İnsanlık nedir?

— İnsanlık nedir mi?

— Nerede bulunur?

— İnsanlık, öyle bir şeydir ki, insanda bulunur.

— Eh! Bizde vardır öyleyse.

— Sen insan mısın ki yavrum?

— .....

İnsanız diyemedi. Diyemediler. Hurdacıya karısı: «Sen insan olamazsın. Uzaklaşmış senden insanlık. Her bir hayvan bile, gün batınca, yuvasına döner gelir. Sen, gece yarıları, sabahlara doğru, nâra ata ata geliyorsun. Çocuklarını, uykularında tedirgin ediyorsun. Korkutuyorsun onları. Hayvanlar bile yavrularını severler. Korkutmazlar. Ya sen, onlar kadar da mı olamıyorsun? Dön yuvana Ceylan'ım! Dön artık yiğidim. Dön de, bir ceylan gibi munis ol. Güzel ol. Yavrularını kucağına al. Oğlum de. Kızım de. Sev onları. Senden, canavar görmüş gibi kaçmasınlar. İnsan olduğun için, baba olduğun için, koşa koşa varsınlar sana. Paylaşamasınlar seni. Affet beni Ceylan'ım. Saçlarımı yoluna süpürge ettim. Bu lafları da etmezdim ama nah burama geldi.»

— Aç mı bırakıyorum sizi hanım? Namerde muhtaç mı ediyorum?

«Etmiyorsun Ceylan'ım etmiyorsun, sağol. Etmiyorsun amma, ben ekmeği sevgisiz ne yapayım? İnsan demek, karnını doyuran demek değil ki Ceylan'ım. Karnını doyuran demek değil ki. Çocuklar şefkate muhtaç. Sevgiye muhtaç. Onlar babaya, sıcacık, sevgi dolu bir yuvaya muhtaç. Karınlarını Rabb'im nasıl olsa doyurur. Baba olarak değil, insan olarak düşün. İnsan gibi gel bize. Bırak artık şu zıkkımı. Bak artık, Mübarek Ramazan da geliyor. Bir bırakırsan, bir daha başlamazsın değil mi Ceylan'ım? He de! Başlamazsın değil mi? Evimiz bir insan kazanır.» demişti. Hepsi tek tek geçti gözünün önünden. Kulaklarında çınlarcasına, karısının sesini duydu. Ne kadar tatlıydı. Ne kadar samimiydi. İnsanın yüreğinin yağını eritiyordu. Çocuklarını düşündü. Sarılmak istedikçe, başlarını kaçırırlar, baba ağzın kokuyor derlerdi. Yumuşacık, küçücük ellerini çenelerine dayayarak umutsuzluklarını ilân ede ede pencereden, çocuklarının ellerinden tutmuş şen şakrak giden ana-babalara dalarlardı. İnsanız diyemedi Hurdacı. Yalnız, Mübarek Ramazan geliyor diye geçirdi içinden. Bir ışık, bir umut ışığı, yüksek dağ doruklarından hayal meyal yanıp söndü. Havada kapkara bir bulut vardı. Kocaman, afâkı saran. Zindandı her taraf. Göz gözü görmüyordu. Bir gürültüdür hafiften hafife, bir uğultudur derinden derine geliyordu. Havadaki kara bulut, kara yılan gibi kıvrılıyor, bükülüyor, kaynaşıyor ve çöküyordu. Vadide kendisi gibi yüz binlerce insan vardı. Bulut, hepsini birden silip süpürüp götürecek selleri, şakır şakır, haşıl haşıl bırakıverecekti. Hafiften bir rüzgâr, yüzlerini yalayıp geçti. Kalblerine çarpıntı verdi. Vadideki mahşer kaynaştı. Bir ışık, bir umut ışığı, bana sığının dercesine yüksek dağ doruklarından hayal meyal yanıp söndü. Üşütürcesine, ıslatırcasına rüzgâr hızlandı. Kor gibi görülen durguniuk, ıplık ıplık büküldü. Gürültüler, gümbürtülere; uğultular, ruhları saran korkulara vücut verdi. Bir ışık, bir umut ışığı, hayal meyal yanıp söndü, yüsek dağ doruklarında. Son sinyalini veriyor ve bana sığının diyordu adetâ. Titriyordu Hurdacı. Mânâsız bakıyordu. Dudaklarının arasından, bir canın son buluşu, hayat soluğu çıkar gibi dudak birleşimini esnete esnete, ancak kendi duyabileceği fısıltı içinde, Mübarek Ramazan var dedi. Işık bir daha yanıp söndü. Kuvvetlendi. Bulut, korkutucu heybetiyle, ağırlığını hissettire hissettire ağıyordu. İnsanız diyemedi. Diyemediler.

— Bakın yavrularım, ben size, bir yerde insanın, insanlığın bulunup bulunmadığını nasıl anlayacağınızı söyleyeyim mi?

Üçü birden:

— Söyle amca.

Adam, toparlak elmacık kemiklerinin üstünde, zayıflığın ve ihtiyarlığın sihiriyle buruş buruş, kıvrış kıvrış olmuş yüzü, alaca sakalı, uçları kalkık kaşı ve bakınca baktığının ruhunu okuyan, kaç kıratlık olduğunu söyleyiveren, kendinden emin fakat sevdiği bir çok şeyleri kaybetmiş, aramış, aradıkça bulamamışlığın hüznüyle gölgeli gözlerinde; o demin kıvrılan, kaynaşan, kara yılan gibi ağıp gelen bulutun yakıcı, kezzaptan bir damlasını taşıyarak Avar'a doğru döndü. Âdi ince bir bez üzerine sarı, sırmavari ipliklerle işlenmiş sarığının ucu, omuzunun üstünden göğsüne düştü. Avar'ın yanında duran mersedesi göstererek:

— Git oğlum. O arabanın tozlarına elini sür.

Hurdacı karşı gelemedi. Çocuk, köy çocukları gibi arabaya elini sürecekti. Onun cilalı renginde bir muammanın heyecanını duya duya sürecekti. Neden diyemedi. İhtiyar Rumeli'linin sözlerinde ve bakışlarında, tatlı bir emir vardı. Uğruna kan dökülecek, can verilecek bir emir. Vasiyyet, bir dostun son nefesindeki vasiyyeti gibi. Elleri, bir dostun çağrışına gider gibi açıldı. Elleri, bir dostu okşar gibi arabanın tozlarında dolaştı. Ayakları, ihtiyarın sözüne uydu. Gitti, geldi. Hurdacı, bitişi, son bulusu seyredercesine ihtiyara yaklaştı.

— Kokla onu oğul. Arkadaşların da koklasınlar.

— Okuyun bakalım oğullarım. Avar'ın camlarında ne yazar?

Birer birer okudular. Nis, Üsküp, Priştine, N. Pazar, Syenica, Belgrat, Varna, Ruscuk... Ve bir çok isimler daha yazılıydı, Avar'ın camlarında.

— İşte oğul bu toz, ta oralardan, o okuduğunuz yerlerden, onlar gibi yığın yığın bir çok illerden, insanca yaşamak isteyenlerin ve insanlık arayanların kokusunu getirir.

— İnsanlık amca?

— Oğul, bir milletin şehirlerine gidin. İnsanca yaşanıyor mu? İnsanlık oralarda var mı? Bunun en sağlam ölçüsü, dolaşmaktır o şehri. Gece yarıları ve sabaha doğru.

— .....

— Gece yarıları, sizler gibi insanlık arayanları varsa ve seher vakti, «Esselâtü hayrün minennevm» lerden uyananları yoksa, o millet çok geç uyanır oğul. Kim bilir, belki de uyanamaz.

Hurdacı, o kara bulutun saçlarını, tel tel miknatıs gibi çekercesine başına yaklaştığını hissetti. Bir anda, buluttaki bütün yıldırımların, tepesinden tırnağına toprağa akıvereceğini düşündü. Kendini kömür karasında gördü. Ilık ılık, korkutucu, heyecan verici bir duygunun en ince sinirlerine kadar sızdığını hissetti. Aşağı vadiye baktı. Kara bulutun bir parçası kırılmış, oradakilerin tepelerine düsmüş ve görünmez olmuşlardı. İçlerinden birisi, son anda, yukarılara, kendilerine doğru, bin bir zahmetle geliyordu. Yanlarına nefes nefese geldiğinde baktı ki evet baktı ki...

— Oğullarım, ben okuduğunuz verlerden, ta oralardan, aşağılardan geliyorum. Bizim başımıza felâket bulutu çöktü. Ben, bir zamanlar yanıp sönen umut ışığını bulur muyum, görür müyüm diye buralara geldim. Demem o demek ki oğullarım, şu gecenin bu saatinde bakıyorum İstanbul'a. Ne yazık ki insanlık arayanlar var. Dileğim o dilek ki oğullarım, duâm o duâ ki, seher olmadan, şafak sökmeden insanlığı bulursunuz, uyanır bize de ulaştırırsınız. Sabrımız tükeniyor. Gücümüz kesiliyor. Umutlarımız baş eğmeye dönüyor. Geç kalmayasınız olmaz mı?

— Varın gidin artık yolunuza. Evlerinizde sizi bekliyenler var.

Gerisin geri Kanarya Sevenler'in ordan, eğrile büğrüle bir çizgi halinde, deltaya girdiler. Geçip gidecekleri Geçit'e doğru. Oradan, evet o Geçit'ten yuvalarına gideceklerdi. Sıcacık, sevgi dolu, insanlık dolu yuvalarına. Deltanın içi, son gecenin son kadehlerini içenlerle doluydu. Onlar da Mevsim Balıkçısı'na doğru yürüdüler. Onlar da Geçit'e doğru gidiyorlardı. Yuvalarına döneceklerdi. Yüksek dağ doruklarındaki geçitlerde ışıklar, umut ışıkları hayal meyal yanıp sönüyordu. Herkes geçite doğru yönelmişti. Meyhaneler deltasında ışıklar,

KUTADGU BİLİG'TEN

1670) Kim haşin tabiatli ve inatçı olursa, onun işi her zaman ters gider.

1671) Eğer bir kimse yalan söylemekte şöhret bulmuşsa, bil ki, o insanlar arasında dâimâ bu şöhretle anılır.

1672) Hasislikten kötü ne var; hasis toplar, yiyemez ve malı arkayada kalır.

1673 Bilgi hasis hakkında ne der, dinle: — Ey zavallı, ey biçâre, ey sıkı el.

1674) Altın toplamasını bildin, fakat yemesini bilmedin, bu altını yığdın da, bir tânesini olsun, neden başkasına vermedin.

1675) Ey bu dünyayı toplayıp, yiyemeyen kimse, yiyiciler hazırlandı, sen yiyeceği hazırla.

teker teker kararıyor ve karanlıklar içinde eriyip gidiyordu delta. Herkes birbirine, «Mübarek Ramazanın hayırlı olsun.», «Sağolun abi. Size de hayırlı olsun.», «Yahu, Ramazan da olmasa bizim midelerin dinleneceği yok.», «Eh, hadi bir ay sonra tekrar buluşalım.», «Yahu, ben Ramazanda sabredemem diye korkuyorum.», «Ulan sen de ne biçim adamsın? Ananın karnında nasıl durdun? Bir ay sabret bakalım.», «Hani dedim canım. Belkil», «Belkisi var mı len? Allah'ın karşısına, senin Ramazanın da bile içtik diye mi çıkacağız?», «Tamam tamam, içmem canım, korkma.», «Haydi öyleyse bir ay sonrasına.» diyorlardı.

Kör Şahin:

— Arkadaşlar Ramazanınız mübarek olsun. Bir ay...

Hurdacı, eliyle Kör'ün ağzını kapattı. Nadir işin farkında değil. Önüne bakarak dalgın:

— Mübarek olsun. Bir ay...

Hurdacı öbür eliyle, Nadir'in ağzını da kapattı.

— Sizi gidi ham kafalı herifler. Ramazanınız mübarek olsun ama bir ay sonra değil. Hiç bir zaman...

İkisi de birden hayretle:

— Nee!...

Kör:

— Katiyyen olmaz.

Hurdacı:

— Olmaz değil mi, olmaz. Zaten sende ne olur ki? Hiç bir şey olmaz. Akıl bile bulunmaz. Aklın olsa, adam olurdun. Gece yarılarında bize insanlık aratmazdın. Sus bakalım, sana bayramdan bayrama lâf düşer. Ona da en az bir ay var.

Nadir:

— Hurdacı, sen ne diyorsun be?

Hurdacı:

— Bak bak bak!.. Ülen Nadiiir! Ben senin kalıbına bakar da bayağı adam bellerdim be. Haydi Kör'ün aklı yok. Ya senin? Yaşın kadar hamallığını yaptığın kafan, kuru kafa mıydı yoksa? İhtiyarın sözleri, bir kulağından girip öbür kulağından çıktı mı yoksa?

İkisi de sus pus oldular.

— Hiç bir zaman değil mi?

— .....

— Ne susuyorsunuz? Yılan görmüş güvercin gibi ne pusuyorsunuz? Yazıklar olsun, sizin erkekliğinize. Len çırpının biraz. Aklınız kalbinize girsin, aklınız kalbinize. Hiç bir zaman değil mi?

— Hiç bir zaman.

— Hiç bir zaman.

— Namus sözü mü?

İkisi de birden:

— Namus sözü.

Yüce dağ doruklarındaki geçitlerde ışıklar, umut ışıkları, artık hayal meyal yanıp sönmüyordu. Parlıyordu pervasızca, karanlığa meydan okuyarak. Onlar da Geçit'e gidiyorlardı. Namus sözü diyerek...

BİL ARTIK

ÇOCUĞUYSAN CİHANGİR BİR MİLLETİN
ESARETE BOYUN EĞMEK ZOR OLUR
SAHİBİYSEN BİR DERTLİ MEMLEKETİN
BOŞ OTURMAK YİĞİTLERE AR OLUR.
NİÇİN BÖYLE ÖMÜRLERCE DİDİNİŞ
NEDEN HAYAT ÇEKİLMEYEN ZOR BİR İŞ
ACI FERYAT, ŞU DUYULAN İNLEYİŞ
DAYANILMAZ, VİCDANLARA KOR OLUR.
MAZLUMLARA SAHİP OLANLAR VARMIŞ
ADALETİ BİR CİHANA HAYKIRMIŞ
DERTLİLERE BÜTÜN GÖZLER AĞLARMIŞ
O HAYATA EREMEMEK ZOR OLUR
KURŞUNLARA AÇIK TUT Kİ BAĞRINI
GÜLER OLSUN MİLLETİNİN YARINI
BİLMESİNLER VARSINLAR MEZARINI
İNANANA BİR TEK CİHAN DAR OLUR.
ZAFER YİNE BU SAHİLLERDE GÜLER
TARİHLERE MALOLMALI BU SEFER
HAYATINI SÜSLEYECEK BİR ZAFER
BOŞ DURMAYIP KOŞANLARA YÂR OLUR.

Necati AYKAN

KOPUZ

GÖMLEKLERİ KOLLEKTİF ŞTİ

Mustafa ve Emrullah Kopuz
HALEFİ

Her Nevi Gömlek ve Pijama İmal ve Toptan Satış Yeri

Adres : Çakmakçılar Han No : 1
Çakmakçılar — İSTANBUL
Telefon : 22 60 97
27 73 80

PEŞİNATSIZ, AYDA 250 TL. TAKSİTLE METRE KARESİ 50 TL.'dan İFRAZLI MÜSTAKİL ve TAPULU

ARSALAR

* Terkos'taki arsalarımız, TERKOS GÖLÜNE NAZIR, SUYU VE ELEKTRİĞİ VARDIR. PARSELLERİMİZ AZALMAKTADIR, ACELE EDİNİZ!
* Yine Terkos'ta BAHÇELİ ve MÜSTAKİL EVLER TAKSİTLE SATILIR.
* Ayrıca Fatih ve Kocamustafapaşa semtlerinde satılık dairelerimiz vardır.

Müracaat : Ali Haskatar
Karakol karşısı, Diri Kebap Salonu
Yeşildirek — İSTANBUL

LOKMAN
Müstahzarları

Eczacı M. TEVFİK HACIBEYOĞLU
İLÂÇ ve GIDA SANAYİİ

Anamur (Burun damlası)
Meprol Tablet (Sinir hapı)
Sollargen Granüle (Ekzama-Kaşıntı)
Sel de Gastrin Granüle (Mide tozu)
Cuti-Cura (Cilt losyonu)
Pedi-Cura (Ayak banyosu)
Pilo-Cura (Saç ilâcı)
Lokman Kaşe (100 lük ağrı kesici)
Panason (20 gr. paket) Sağlık çayı
Panason (50 gr. alüminyum kutulu)
Lokman çayı (afiyet çayı)
Dr. Krom (Diş patı)
Cilda (El losyonu)
Derma (Traş losyonu)
Balvit (Enerji ve kuvvet macunu)
Passibepine (Sinir şurubu)
İhtiyol pomad
Çinko pomad
Borik pomad
Vazelin Saf

Gastro Gouttes (Mide damlası)
Gastroguanil İshal kesici tablet
Metagastrin (Mide tozu)
Derivit (Yara ve Yanık Merhemi)
Deriseptol (Yara ve göbek tozu)
Dover Tablet (Öksürük ve bronşite)
Metekodin Şurup (Öksürük Şurubu)
Metekodin (Öksürük hapı)
Algo-Liniment (Ağrı friksiyonu)
Algo-Wax (Ağrı merhemi)
Algo-Wax vazo (Grip ve ağrılarda)
Algo-Wax Nazal (Nezle merhemi)
Ma-Ka-Ta (Basur merhemi)
Ekza-9 (Ekzama merhemi)
Algo-Tablet (Ağrı hapı)
Lokman Tablet (Ağrı hapı)
Algopirin (Analjezik tablet)
Algo-Tablet (4 tabletlik)
Moruvit- Vitamine (Kuvvet Şurubu)
Kina-Kola (İştah Şurubu)

FABRİKA : Yeni Londra Asfaltı Telefon 71 57 82
Bahçelievler - Bakırköy Telefon 71 68 79

BABAS

Kollektif Şirketi

RAİF - BASRİ ve MUHARREM

K U R U

Adres : Tomruk Sokak, Tomruk Çıkmazı, Santral Han No : 5 Tahtakale - İSTANBUL

Telefon : 22 96 92

HASEL ALÜMİNYUM İNŞAAT MALZEME SANAYİ

HASEL

KOLLEKTİF ŞİRKETİ

İMALÂT
İTHALÂT
İHRACÂT
TİCARET

Adres : Tomruk Çıkmazı
Santral Han No : 10
Tahtakale — İSTANBUL

Telefon : 22 24 01

ASLAN İTHALÂT
İSMAİL YALÇIN ASLAN

— HER YUVAYA BİR GELİN HER GELİNE BİR **GELİN** DİKİŞ - NAKIŞ MAKİNASI...

— BOL YEDEK PARÇA, MUNTAZAM SERVİS...

— SESSİZ BİR DİKİŞ İÇİN MUTLAKA **GELİN** MARKAYI TERCİH EDİNİZ...

— MÜNHAL YERLERE ACENTELİK VERİLECEKTİR...

Gürün Han Kat : 4 No : 479
Sultanhamam - İSTANBUL

Tel : İş : 27 46 87
Ev : 21 40 30

OTAĞ YAYINEVİ TAKDİM EDER

ERMENİ MESELESİ VE TÜRKİYE

Konusunda tek kaynak eser olan bu kitapta, milletimizin tarihi düşmanlarının ihanetlerini; topyekûn Batı'nın, devletimizi yıkmak için tebaamız üzerinde giriştiği tahrikleri, günümüzdeki komünist ihtilâl teşebbüsleriyle mukayese imkânı bularak, ibretle okuyacaksınız.

Millî Hikâyeler Demeti: 1

KANLIDERE

Yepyeni bir stil ve yepyeni bir ruhla dolu hikâyeler. İstikbalin büyük hikâyecilerinin kaleminden...

Millî Şiirler Demeti: 1

PARMAKLIKLAR

Genç şairlerimizin ızdırap ve heyecan dolu, ümit ve zafer vaadeden şiirleri...

OTAĞ YAYINEVİ'nin sizler için hazırladığı bu değerli eserler, pek yakında çıkıyor.

Adres : **OTAĞ YAYINEVİ**
Hilâliahmer Caddesi No. 4
Cağaloğlu — İSTANBUL

PINAR

Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

AĞUSTOS 1973
CİLT: II
20

PINAR
Aylık Kültür ve San'at Dergisi

SAHİBİ
Muzaffer TETİK

Yazı işleri Mesul Müdürü:
Gazi ALTUN

Yönetim Yeri:

Nuruosmaniye Cad. No: 8/3
Cağaloğlu — İSTANBUL

Kapak Kompozisyonu
Saim Okan

Yazılar kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir. Gönderilen yazılar iade edilmez. Her yazıdan sahibi mesuldür.

İLÂN
Pazarlığa Tâbidir

Abone:
Yıllık — 12 sayı; 35 TL.
6 aylık — 6 sayı; 18 TL.

Öğrencilere Abone:
Yıllık — 12 sayı; 30 TL.
6 aylık — 6 sayı; 15 TL.

Ağustos 1973
Cilt II — Sayı: 20

Dizgi — Baskı
OTAĞ MATBAASI

Kapak: YILMAZ OFSET
Fiyatı : 3 TL.

Posta Çeki No: 20081779

Her ayın ilk haftası çıkar.

BU SAYIDA

1) Mohaç Türküsü
Yahya KEMAL

2) Sanat ve Millî Mücadele
PINAR

3) Prof. Dr. Osman Turan ile Mülâkat

4) Kaynak Eserlerde MOHAÇ
M. Akif AK

5) Öyle mi
Fehmi YENER

6) Endülüs'e Ağıt
Çev.: Hasan ERDEN

7) Batı'dan Yankılar ve Biz
Yakup SEZER

8) Bekle de Gör
Necati AYKAN

9) Edebiyatımızda Millî Mücadele
Mehmet TAÇDİKEN

10) Çaldıran
HATİPZADE

11) Antonyadis Sancak Nöbetinde
A. T.

12) Edebiyatımızda MALAZGİRT
Veli ŞİRİN

13) Sabah
İnci AKKAYA

14) Sual
Tahir YÜKSEL

15) Nine
M. Ali TAŞÇI

MOHAÇ TÜRKÜSÜ

Bizdik o hücûmun bütün aşkıyla kanatlı;
Biz o sabah ilk atılan safta yüz atlı.

Uçtuk Mohaç ufkunda görünmek hevesiyle,
Canlandı o meşhûr ova at kişnemesiyle!

Fethin daha bir ülkeyi parlattığı gündü;
Biz uğruna can verdiğimiz yerde göründü.

Gül yüzlü bir âfetti ki her bûsesi lâle;
Girdik zaferin koynuna, kandık o visâle.

Dünyaya vedâ ettik,atıldık doludizgin:
En son koşumuzdur bu, asırlarca bilinsin.

Bir bir açılırken göğe, son defa yarıştık;
Allah'a giden yolda meleklerle karıştık.

Geçtik hepimiz dört nala cennet kapısından;
Gördük ebedî cedleri bir anda yakından.

Bir bahçedeyiz şimdi şehidlerle beraber;
Bizler gibi ölmüş o yiğitlerle beraber.

Lâkin kalacak doğduğumuz toprağa bizden;
Şimşek gibi bir hâtıra nal seslerimizden!

Yahya Kemal Beyatlı

PINAR'DAN

Sanat ve Millî Mücadele

Sanat, bir sosyal müessese olarak, muhtevası, gelişme seyri, sunduğu mesaj, oluşma tarzı ve geleceği itibariyle toplumuyla içiçedir. Toplumun idealleri, hayati dönüm noktaları, medeni yücelişleri veya çürüyüşleri, sanatın değişik şubelerinde izler bırakır. Sanat, toplum gelişmelerinden etkilenir. Aynı şekilde, toplumun ilerleyişinde, yön tayininde, medeniyet sıçramalarında sanat, itici güçtür. Yolu aydınlatan, geleceği ışıtan, medeni gelişmeyi, sosyal seviyeyi kalıcı yapan, unutulmaz hale getiren sanat müessesesidir. Sanatkârı olmayan medeniyet var mıdır? Sanatkârı hayattan çekilen medeniyetin uzun boylu yaşaması beklenir mi? Sanat ve sanatkâr, bir medeniyetin süsü değil; ruhunu dokuyan ustasıdır. Sanatkârını yetiştiremeyen doktrin, ipek kozası ulviyetinde medeniyetler örgüleştirebilir mi? idealini ipekleştiren sabırlı güçlerden yoksun medeniyet yoktur, yönetim tarzları ise üfüliyle birlikte unutulmaya mahkûmdur.

Hele edebiyat... Edebiyatın sanat dalları içinde ayrı bir yeri vardır. Diğer sanat kolları, bir bakıma, ideal, kültür ve medeniyeti sonsuzluğa perçinleyen bir özelliğe sahiptirler. Edebiyat, bununla beraber toplumun dününü ve bugününü sanatkârın düşüncesinde süzen, yarına billurlaşmış değerler aktaran müessese olarak yarınlar hazırlayıcı bir karakter taşımaktadır. Edebiyat, toplum değerlerinin, dünkü ve bugünkü döneminde sahip olduğu hastalıklı-sağlıklı yönleri ayıran, yarına marazdan süzülmüş değerler götüren bir soylu taşıyıcıdır. Bir edebiyatçı, eğer karakter zaaflarıyla malûl değilse, başka toplumların değerler sisteminden kendi düşüncesine sızıntılar olmamışsa, yürek vuruşlarını kendi toplumunun öz değerler manzûmesine ayarlayabilmişse, yok edilmeye çalışılan toplumunun yeniden diriliş hareketine yön verebilir. Yaktığı meşale, buhranın zifiri karanlığında ışık arayan kardeşlerini, bir arı yumağının arıbeyi etrafında oğullanışı gibi kaynaştırabilir. Her milletin, kendi idealleri istikametinde kuruluş ve kurtuluşuna vurgu katan, şair, romancı, tiyatrocu, hikâyeci sanat savaşçıları vardır. Balkanlarda, Sırp çetelerini Osmanlı'ya karşı isyan ateşiyle ayaklandıran, şair Rigas'tan başkası mıdır? Pakistan için İkbal, Macaristan için Şandor Petöfi, Almanya için Schiller öyle değil midir? Bu misalleri çoğaltmak mümkündür. Bizim için de farklı bir durum mevzuubahis değildir. Millî Mücadelenin top sesleri arasında, Mehmet Akif'in, Süleyman Nafiz'in, Ömer Seyfettin'in, hazırlayıcı, millî kıyamı volkanlaştırıcı, zaferi müjdeleyici seslerini duymamazlık edemeyiz. Bu sesler o kadar diri bir şekilde Millî Mücadeleye girmiştir ki istiklâl, Mehmet Akif'in kalemiyle noktalanmıştır.

Buraya kadar söylediklerimiz, kendi toplum değerlerinden kopmamış sanatkâr içindir. Savaş duygusu, kendi toplumu için kabaran sanatkârdan bahsettik. Bir de sanat ajanı diyebileceğimiz zümre vardır ki bunlar, kendi toplum değerlerinden kopmuş, düşünce yapısında çatlamalar meydana gelmiş, bulanık bir dimağ ve kararsız bir fikrî yapının loşluğunda ne kendileri için

ne de içinde yaşadıkları toplum için müsbet mesajları kalmamış, kendi toplumuna «yaban»laşmış, yabanın gözü ile görür, dili ile söyler hale gelmiş, ama yazan, çizen, konuşan bir zümre... Sanat dallarında oynaşan bir klik... Her toplumda, gerçek sanatkârların yanında bu zümre de, bir mikrop gibi yaşar. Toplum güçlü olduğu ve idealleriyle siyasi yönetimi biçimlendirdiği müddetçe millî sanatın sesi güçlüdür. Toplumun öz idealleri, hakimiyetini, yabancı etkileriyle paylaşmağa ve yönetimdeki ağırlığı kendi aleyhine değişmeye yüz tutunca, sanatta ajanlar, «yaban»lar çoğalmağa, kendi toplumunu vuran kara bir sanat hareketi boy salmağa başlar. Tıpkı, zayıflayan bünyedeki mikrop hakimiyeti gibi. Böyle bir ortamda beslenen, milletin sanatkârı değil; fikrî ve malî bir kanalla dışa bağlı mikrop türleridir. Bu durumdan toplumu da sanatkârı da kurtaracak, müşterek bir kıyamdır. Müşterek bir zincir sökme hareketidir. Bizde olmuştur, bu kıyam hareketi... İşte Millî Mücadele... Millî Mücadele, toplumla sanatkârının toplu kıyamının en güzel sembollerinden birisidir. Millî Mücadele sonunu bu hükümden ayrı tutmak gereğini belirtmek isteriz. Tıpkı öncesini olduğu gibi. Son iki asırlık dönemde, sanat ve sosyal hayattaki gelişmeleri, paralel iki çizgi olarak müşahede edebiliriz.

Tanzimatla birlikte resmileşen Batılılaşma hareketinin bütün yıkıcılığını sanatta görmemek kabil değildir. Batılılaşma, bir düşünce olarak sanatkârın beyninde kireçleşme üssü kurduktan sonradır ki, sanatımız, toplumun gelişme seyrinin tersine bir itiş hareketine başlamıştır. Toplumun millî gelişme dinamiği, bütün sosyal kanunlar ayaklar altına alınarak, görmezlikten gelinmiş, kültür ve medeniyet sistemlerindeki derin tezada rağmen aydın-sanatkâr, geri bir tutumu sürdürmüştür. 1. Dünya Harbi ve Millî Mücadele, bu ters gelişmeye iki taraflı bir protesto anlamını taşımaktadır. Batı ve Türk milleti tarafından tarihe kazılan protesto. Batı, bu tarih diliminde, vahşet ölçüsüne ulaşan sömürme duygusunu, aydınlarımızın ve yöneticilerin bütün anlaşma, kendini inkâr ve teslimiyet tarzında beliren hareket tarzlarına rağmen, değiştirmediğini, söndürmediğini göstermiş... Bu tarih dilimi, bu yönüyle, Batı'nın aydınlarımızdaki utanılası teslimiyet karşısında, tarihi sadizminin belirtisi olarak, savurduğu kanlı kırbaç hüviyetindedir. En önce aydınımızın yürek başında şaklaması gereken, onu şoke etmesi gereken, uyarması gereken...

Millî Mücadele, Türk milleti bakımından da Tanzimat'la resmi hüviyete bürünen Garp ülkesi olma kompleksinin kutsal bir protestosudur. Sosyal gerileme sonucu, apışmış bir yönetici ve aydın zümrenin Batı karşısında düştüğü aşağılık kendini inkâr duygusunu, kanıyla yoketme hareketidir. Tarih planında, yok olma şartlarını taşımadığını ilân, aydın ve yönetici azınlığın Batı medeniyet suyunda vaftiz olma psikozunu kan gücüyle dağıtma jestidir. Millî Mücadele Türk milletinin, Batı'ya ve Batılılaşmaya karşı kesin düşüncesini ortaya koyan, bu tehlikeli serüveni koparma çabalaması olarak anlaşılmalıdır. Millî Mücadele içinde gelişen sanat da bu hüviyettedir.

Millî Mücadelenin bu hüviyetinin, kavga esnasında anlaşılması son derece normaldir. Hatta, başka türlü bir sonuç gayrı mümkünüdür. Tırnaklarını şahdamarımıza geçirmiş bir düşmanın varlığını bütün varlığımızda hisseder-

ken, çıkıp düşman düşüncesine satılacak ferdin alnı karışlanır. **«Biz şu anda Batı'yla kavga ediyoruz. Ama, daha sonra onun düşünce ve hayat tarzını alacağız. Bütün gayri insani hüviyetini bilmemize rağmen bunu yapacağız»** diyecek sütsüzlüğü gösterecek şahıs çıkmaz. Bu en azılı halnin bile sosyal psikoloji patlamasından çekinerek söyleyemeyeceği bir sözdür. Ancak önemli olan, savaş sonundaki gelişmelerdir. Millî Mücadelenin, savaş sonunda aydının, sanatkârın ve hakim zümrenin zihninde kazanacağı anlamdır. Yönetici zümrenin Millî Mücadele anlayışını ve tutumunu belirtmek, Pınar'ın muhtevasını aşar. Biz, savaş sonu dönemi sanatında Millî Mücadelenin yer alış tarzı üzerinde duracağız. Millî Mücadele sonu sanat hareketlerinde en ürkütücü gelişme, Millî Mücadeleyi içten içe kaynatan ve bütün bir kapışma boyu, direnişin en asil örneğini veren güçlü sanatkârların susması; Millî Mücadele içinden, Tanzimat devrinden bu tarafa akıp geçen mandacı sanat anlayışının rağbet görmesidir. Millî Mücadeleye bağlı sanat adına rağbet gören, Yunan'ın Prometheuscu düşüncesi ya da Cahiliye Devri Arabının inanç sistemi etrafında gelişen, düşünce ve madde üzerinde yoğunlaşan bir yontuculuk sanatı mı olmalıydı? Millî Mücadelenin anlamı soysuzca dejenere mi edilmeliydi? Millî kavgamızın temel gücünün alçakça öcüleştirilmesi tasvip mi görmeliydi? Türk milletinin bu tarihi savaşı, kendi anlamı içinde abideleştirilmek yerine ite-köpeğe kaptırılıp, kansız bir ruh hırsızlığına kurban mı edilmeliydi? Millî Mücadele kendini **«bu topraklarda içi boş ABD, Rus, Fransız, İngiliz markalı bir konserve kutusu»** hisseden dengesiz çevrelerin hoyrat ellerine mi bırakılmalıydı? Türk milleti ile arasında bir İngiliz'le Hintli'nin arasındaki fark kadar uçurum gören **«yaban»**ların çarpık düşüncesinin önüne mi konmalıydı? Millî Mücadele, Türk milletinin 1000 yılık kendi toplum yapısını yıkma; 600 yıllık, medeniyet kurmuş bir imparatorluğu tarihten silme hareketi olarak yorumlanma bahtsızlığına mı uğramalıydı? Bütün bunlara lâyık mıydı, bu milletin ölüm-kalım savaşı? Bütün varlığımızla haykırıyoruz ki, hayır, ne Millî Mücadele bu tür kasıtlı yorumlara konu edilmeye lâyık; ne de Türk milleti. Tanzimat'tan beri Millî Mücadelenin ruhunu da katlederek gelen Batılılaşma tırpanına boynunu teslim edecek kadar zulme kanıksamıştı? Bilakis, son üçyüz yıldır sürüp giden mağlûbiyet çığırı içinde diktiği zafer abidesi olarak Millî Mücadele ruhunun sosyal hayatında ışımasını diliyordu. Bunu yüreğinde en yakıcı bir hasretle bekliyordu. Olur muydu?

Olurdu elbet. Millî Mücadelenin ağır mânâ yükünü taşımaya talip yürekli öncüler çıksaydı. Çıksaydı, ruh hırsızları meydanı bu kadar boş bulmayacaktı. Nerede, son iki asrın muhasebesini yapacak, Millî Mücadelenin dönüm noktası olma hüviyetini anlayacak, sanatını bu muhasebeye beşik yapacak, garazsız-ivazsız, toplayıcı, ürkmeyen, sanatkâr namusunu tepeletmeyen yürekli kişi? Daha, içinde bulunduğumuz çapraşıklığı çözecek nitelikte sorular bile konamıyor ortaya. Halbuki, Millî Mücadeleyi bir kahramanlık destanı olarak anlatmak kolaydır. -O da yeterince anlatılabilmiş değil.- Asıl gerekli olan, Millî Mücadelenin düne ve bugüne getirdiği bakış açısını yorumlamak, bunun muhasebesini yapmaktır.

Bu çığırın da ucu görünmüştür. Müjdeler olsun.

PROF. Dr. OSMAN TURAN ile MÜLÂKAT

PINAR — Malazgirt hangi bakımlardan değerlendirilmeli?

a) Anadolu'nun kapısının açılması gerçeği var... Bu, bir medeniyet ve kültür anlayışının bir ordunun elinde Anadolu toprağına sunulması anlamını taşır herhalde. Bu bakımdan Malazgirt Anadolu'daki Medeniyet ve kültür değişimi açısından nasıl değerlendirilebilir?

b) Selçuklunun Anadolu'daki çabası ne olmuştur? Selçuklunun Anadolu'daki etkisi nedir? Selçuklu ile Anadolu'da ne gibi değişiklikler olmuştur?

c) Eski kültür ve medeniyet artıklarının Selçuklu Anadolu'sunda izleri var mıdır? Selçuklu - İslâm - Türk anlayışının eski Anadolu medeniyetlerine karşı tutumu ne olmuştur?

Yani eski Anadolu kültürleri, Selçuklu medeniyetinde ne ölçüde ve ne şekilde yer almıştır? Eski Anadolu kültürlerinin alınmaya ve kullanılmaya değer unsurlarının, Türk - İslâm medeniyet kültür değerlerine göre yeniden kalıplanarak, değiştirilerek ve onun bir parçası haline gelerek özümlenmesini mi görürüz? Yoksa eski Anadolu kültürlerinin İslâm - Türk kültür unsurları ile rastgele bir arada bulunuşu veya yığılışı mı bulunmaktadır? Yahut da, Selçuklu kültürünü eski Anadolu medeniyetlerinin bir uzantısı olarak ifade edebilir miyiz?

PROF. DR. OSMAN TURAN

a) Evvelâ; yalnız Anadolu değil, Türk-İslâm medeniyetinin kaderi mevzuubahis. Şöyle ki; 10. asırda İslâm dünyası eski hayatiyetini kaybetmişti. Bundan faydalanan Bizans İmparatorluğu taarruza geçmiş bulunmakta. Garp'ta Endülüs'te de gerileme hareketi başlamış ama orası bir müddet daha dayanmış. Şimdi İslâm'ın iki büyük tarihi mucizesi vardır. Yani mucizeler sadece dini değil, onlara karışmıyoruz. Tarih bakı-

mından iki mucizesi var İslâm'ın. Birisi, küçük Hicaz muhitinden çıkan bir ruh. Öyle insanları büyük kahraman hale getiriyor ki, zekâsı, dehası, o kadar yüksek şahsiyetler çıkıyor ki; devrin iki büyük imparatorluğu olan Sasani-İran İmparatorluğu ile Şarki Roma İmparatorluğuna çarpıyor. Birisini dümdüz ediyor. İran İmparatorluğunu yıkıyor. İslâm'ın bu siyasi mucizesi ile İran yere seriliyor. Bizans'ın ise kolları ve kanatları kırılıyor. Bizans'ın kol ve kanatları, Şimali Afrika, Suriye, Irak, Azerbaycan, Şarki Anadolu olarak zikredilebilir. Bunları kırıyor. Fakat Bizans'ı mağlûp edemiyor. Karadan ve denizden asırlarca İslâm cihadı ve Haçlı taarruzları devam ediyor. Umumiyetle Müslümanlar zafer yolunda. Fakat, Torosların berisi devamlı surette Bizanslıların elinde bulunuyor. Bizans müdafaa ediyor. O da müthiş bir kuvvete sahip. Hristiyanlığı o zaman Ortodokslar temsil ediyorlar. Katolikler uykuda. Hristiyanlık orada tam uyuşturmuş cemiyeti. Onuncu asırda Hristiyan Bizans taarruza geçiyor. Hatta Sicilya, Girit, Kıbrıs adaları Bizans'ın veya daha ötede Normanlar'ın eline geçiyor. İslâm dünyasında ricat başlıyor. Dahilde de mezhep kavgaları... Şiilik, Sünnilik. Gizli Batıni hareketler İslâm dünyasını felce uğratmış. O zaman Türkler tarih sahnesine çıkıyorlar. Türkler dediğim Selçuklu Türkleri. Türk milletinin en asil ve en kuvvetli kolu. Tarih sahnesine çıkıyor ve İslâm dünyasında hakimiyetini kuruyor. (23 mayıs 1040) Bu büyük bir zafer ama, Bizans şimdi taarruza geçmiş. Bütün kuvvetlerini toplamış, imparator, Bağdat, Isfahan gibi İslâm merkezleri kumandanlarına taksim etmiş. Tarihinde belki en büyük orduyu toplamış. Alp-Arslan bu haberi alınca heyecanlanır. Sulh teşebbüslerine girer, muvaffak olamaz. Orduyu toparlayamaz. Azami 50 bin kişi karşısında 200 bin ilâ 400 bin arasındaki Bizans kuvveti. Bu iki kuvvet çarpışır. Burada artık maddi kuvvetten fazla manevi kuvvet var. Ordunun başında ise Alp Arslan gibi bir idealist. «Biz, diyor, biz Türkleri Allah aziz kıldı. O sebeple bizde fesat, nifak yoktu. O sebeple bu dünyanın hakimiyetini, idaresini bize tevdi etti.» diyor. Saf ve temiz bir Müslüman. Şimdi bu karşılaşma neticesinde İslâm ve Türk dünyası kurtuluyor. Türk-İslâm ve dünya tarihinde en büyük dönüm noktasından birini teşkil eden bir zaferi, Malazgirt Zaferi'ni kazanıyor.

Tarihte, Malazgirt Zaferinin birinci neticesi, bugüne kadar ve istikbale racî olmak üzere asırlarca tesirini muhafaza etmiş olmasıdır. Bu ilk zaferin iki temel sebebi var. Birisi, büyük Türk kitleleri göç ediyor. Birbirini tazyik ediyor. Nüfus kesafeti. Şarkta mütemadiyen tazyik var. Oğuzlar İran'ı müsait buluyorlar. İran'da yine Türkler devlet kurmuşlar. Selçuklar İslâm'ın hamisi oldukları için bu kuvvetlere vatan bulmak mecburiyetindeler. Anadolu'nun yolunu bunlar açıyor. Birincisi demek, nüfusun iskânı. Selçuk devleti, büyük sultanlar onlara vatan olacak yeri gösteriyor, onlar çarpışıyor, kendi gönderdikleri kumandanlar yardım ediyor. Koca imparatorluğa karşı. Tabiatiyle göçebe Türkmenlerin mücadelesi kâfi değil. Teknik silâhları yok. Onu Selçuk Devleti veriyor. Birincisi bu taze kuvvet. İkincisi de manevi üstünlük. İslâm ve Türk ideallerinin ahenkli kaynaşması neticesinde meydana çıkan bu kudret karşısında Bizans yenilmiştir. Zafer o kadar kudretli olmuştur ki, 1071'de kazanılmış, 1075'te Alp Arslan'ın amcazadesi Süleyman Şah İznik'te devletini kurmuştur. Yani Anadolu baştanbaşa Türklerin eline geçmiş bulunuyor.

O zaman Anadolu'ya yeni unsurlar gönderiliyor. Türkler bir Orta Asya milleti iken, bilhassa Oğuz Türkleri Yakın Şark ve Akdeniz bölgelerine yerleşiyorlar. Malazgirt Zaferi sayesinde İslâm medeniyeti yeni bir istikamet, yeni bir hayatiyet kazanıyor. Bu büyük zafer zamanında çok iyi takdir edildi. Meselâ,

bütün büyük şehirlerde, başta hilâfet merkezi Bağdat'ta bayramlar yapıldı. İslâm aleminde mukaddes sayılan iki şey var. Birisi, Bizanslıları mağlûp etmek, Suriye'yi Şimali Afrika'yı ele geçirmek. İkincisi de; İranlılara, Sasanilere karşı taciziye seferi, Hz. Ömer zamanında kazanılmış zaferlerdir. Ve kutsiyet kazanmıştır. İslâm müellifleri, o zamandan beri böyle bir zaferin kazanılmadığını söylemişlerdir. Ve onlar kadar kutsiyet atfetmişlerdir.

Anadolu tarihinde büyük kavimler, medeniyetler gelip-geçmesi vardır. Hiçbirisi Türk devri kadar büyük olmadığı gibi, kültür bakımından da bu derece küllî değişikliğe uğratıcı olmamıştır. Malazgirt'ten sonra husule gelen inkılâp, Anadolu tarihinde en büyük inkılâptır. Ondan önce Anadolu, küçük kavimler, küçük kültürler içerisinde bulunmakta, dağınık bir yapı arzetmektedir. Fakat Türk devrinde, yani Anadolu Selçuklularının hakim oldukları devrede büyük değişiklikler olmuştur. Anadolu'da eski kültürlerin bazı tesirleri vardır. Fakat çok azdır. Buradaki medeniyet Türk-İslâm medeniyetinin bir uzanmasından ibarettir. Eski Roma'ya, Bizans veya Hititlere kadar çıkan tesirler, Türkiye'nin teşekkülünde çok azdır. Hatta mimaride çok aramışlardır. Camilerimiz, medreselerimizin yapılışında Türk ustaların yanında Hristiyan ustalar da vardır. Var ama, bunların eserlerine de Türk üslûbu hakimdir. Orta Asya ile münasebetlerini kurduğumuz takdirde bu, açıkça kendini göstermektedir.

Meselâ sahne oyunu, Orta Oyunu, temsiller vs.yi Türkler tamamiyle Orta Asya'dan getirmişlerdir.

b) Bizim kanaatimize göre Türkler Anadolu'ya geldikleri zaman Anadolu çok harap, nüfusu çok azalmış bir ülke idi. Sebebi, asırlarca devam eden İslâm-Hristiyan mücadelesi.. Anadolu bölünmüş vaziyette idi. Bir Yunan tarihçisi, Türklerin Anadolu'ya geldikleri zamanlarda, Anadolu'nun çok mamur bir ülke olduğunu ifade ediyor. Halbuki yukarda da belirttiğim gibi böyle değildir. Ve Bizans devrinde Anadolu, tarihinin en sukut ettiği devirlerini yaşamaktadır. Bunu ispat için fazla delil aramaya lüzum yok. Anadolu'daki eski medeniyetlerin bakiyelerini her yerde buluyoruz. Selçuklularınkini de buluyoruz. Bütün tahribata rağmen her köşesinde türbeler, camiler, köprüler, medreseler, hayır müesseseleri, vs. görülüyor. Bizans devrinde medeniyet eserleri çok nadir. Roma devrinden kalma var. Elenistik devir var. Fakat Bizans devri ölü bir devir. Anadolu'da birkaç şehir biraz canlı. O da meselâ şarkta, İslâm alemiyle ticaret yapan Trabzon... Şimalde ve garptaki şehirler birer köy gibi. O devirde İslâm medeniyeti, Hristiyan medeniyetine, Bizansa çok üstün.

13. asra kadar Doğu Anadolu'dan ta Anadolu'ya medeniyet geliyor. Orta Anadolu ise Garbî Anadolu'dan medeniyetçe çok daha üstün. Bizans devrinde böyle. Selçuklu'nun ilk devresinde de böyle. Çünkü Selçuklular Anadolu'da medeniyet kurmaya ancak 1176'dan sonra başlayabilirler. Çünkü bu tarihte Bizans'a ikinci büyük darbe vurulmuştur. Bu darbeden sonra artık Bizans bir daha belini doğrultamaz. Anadolu'yu kurtarmak hayaline kapılmaz. Ondan sonradır ki Türkler, medeniyeti şarktan Orta Anadolu'ya getirmeye geniş ölçüde muvaffak olurlar. 13. asırda Selçuklular Anadolusu ile, Artuklar, Sökmenliler, Saltuklar idaresinde bulunan Şarkî Anadolu medeniyette at başı hale gelir. Hatta 13. asırda Selçuklular geçer. Şarkî Anadolu İslâm medeniyeti hudutları içersinde bulunduğu için burada yaşayan Süryaniler, Ermeniler vs. Hristiyanlar Garbî Anadolu Rumlarından medeniyetçe çok üstünler. Medeniyet seviyesi, Hristiyan kavimlerde şöyle gider. Birinci sırayı Süryaniler alır, ikinci Ermeniler, üçüncü Rumlar, Bizanslılar. Bizans medeniyeti İstanbul'da toplanır. Anadolu medeniyet seviyesi Rumlarda çok düşüktür.

c) Anadolu ülkesi tarihinde ilk defa olarak külli bir inkılâba uğramıştır. Bu da Selçuklu fütûhatı ile olmuştur. Etnik, kültürel, dinî, fikrî ve sanat hareketleri tamamiyle yeni bir hüviyet kazanmıştır. Kıta tam bir istihale, inkılâp geçirmiştir. Artık Anadolu'da, eski kültürlerden hangisi devam ediyor diye meseleyi ele almak mümkün değildir. Bir takım eski bakıyyeler var. Eski eserleri var. Yaşayan halklar da var. Bu halklar yer yer değişiyor. Meselâ Orta Anadolu'da, Ankara, Yozgat havalisinde Hristiyan unsur daha ilk asırda yoktur. İstilâ geçtikten, Selçuklular orada yerleştikten sonra Hristiyan unsur hemen hemen kalmamıştır. Çünkü buralarda, istilâ zamanlarındaki Hristiyan unsur İstanbul'a, yâni o zamanki Bizans'a Adalar'a ve Rumeli'ye doğru göç etmiştir. Bir kısmı da hastalıklar, muharebeler dolayısıyla kaybolmuştur. Artık Bizans-Türk mücadelesi yok. Bir kaç asır Hristiyan Garb'ın Haçlı Seferleri var. Daimî mücadele, daimî nüfus kaybı var. Hem Türk-İslâm tarafında, hem Hristiyan -Avrupa tarafında büyük zayiatlar. O sebeple nüfus zayiatı çok, ve Türkleşme kolay olmuştur. Yalnız büyük merkezlerde, devletin himayesi muntazam olduğu için Kayseri, Konya, Sivas ve sahillere doğru gidildikçe Hristiyan halk mevcudiyetini muhafaza etmiştir. Ama Garbî Anadolu, 13. asrın sonlarında başlayan 14. asırda kesifleşen bir Türkmen baskısı altında kalır ki, Orta Anadolu'dan daha kesin bir şekilde Türkleşir. Şarka gelince, oradan muhaceret azdır. Yerli eski nüfus, meselâ Ermeniler biraz cenuba doğru ilerlemiştir. Bizanslılar, vaktiyle şarktaki Ermeni prenslikleri dağıtmışlardı. İtimat etmediklerinden onları dağıtarak Orta Anadolu'ya doğru çekmişlerdi. Ama devlet kurulur kurulmaz nüfus hareketi durur, ve oralardaki Türkleşme yerli halkın devamıyla birlikte vuku bulur.

Anadolu Selçukluları İznik'i payitaht yapıyor. Nasıl Osmanlılar Bursa'yı yapmış, Edirne'yi yapmış, düşmana en yakın sahalarda payitahtlarını kurmuşlarsa, Selçuklar da öyle yapmıştır.

Müessese itibariyle tesirleri de bahis mevzuu olamaz. Bunun üzerinde bilhassa Köprülü durmuştur. «Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri» yazısıyla, Yalnız burada başka bir şey var. Onu pek açıklamamıştır. Çok kısmî olan tesir, Osmanlılara değil, Bizans'tan Abbasîlere, Emevîlere olmuştur. Sasanîlerden daha çok olmuştur. Fakat aksi tesirler de var. Yani Osmanlı'nın karşı tesirleri de mevcut. Meselâ, Mora'da, Platon isminde bir mütefekkir çıkıyor, «toprağı askerlere tevzi edip, onların vergilerini askerlere tahsis etmek» suretiyle bir toprak idaresi kurmak istiyor. Aslında, Platon'un yaptığı, Osmanlı'nın mîrî toprak sistemini taklit olmasına rağmen, Bizans tarihçileri bunu eski Yunan'a, yani Eflâtun'un fikirlerinin yeniden canlandırılmasına bağlamışlardır. Yanı başındaki Türk hayatını görmek istememişlerdir. Bunun gibi daha pek çok tesirleri mevcuttur. Buna karşılık, Selçuklu medeniyetine Bizans'ın çok küçük tesirlerinden bahsedilebilir. Noteran-ı divan-ı hümayun, İstabıl-ı hümayun gibi.

Anadolu'daki medeniyetin esası, maddî eserler ile de gözüktüğü üzere, Türk-İslâm medeniyetinin devamıdır. Hatta bir kıyas yapılacak olursa onların bizden aldıkları daha fazladır.

PINAR — Malazgirt Zaferi'nde ve daha sonraki (Millî Mücadeleye kadar) zaferlerimizde muvaffakiyet sebepleri nasıl tespit edilebilir?

PROF. DR. OSMAN TURAN : Maddî ve manevî iki kuvvetin üstünlüğü sayesindedir. Hangi zaferi ele alırsak alalım bunu görmek mümkündür. Meselâ, Malazgirt Zaferinde manevî unsur, birinci derecede olmuştur. Çünkü Bizans manevî yönden sukut etmiş vaziyettedir. Ama teknik seviyesi ve ordu gücü Türk ordusundan oldukça üstündür. Buna rağmen, Türk askerindeki, zafer imanı tamdır. Bir enteresan şey daha vardır

ki, zaferlerimiz her ayda bulunmasına rağmen en çok iki ayda toplanmıştır. Bizim zaferlerimizi görenler, Selçuklu'nun ve Osmanlı'nın kuru bir cihangirlik dâvâsında olduğunu ileri sürüyorlar. Halbuki bu tamamen yanlıştır. Türkler, dünya nizamını istemektedirler. Bütün muzaffer padişahlarımız hak ve adaleti dünyaya götürmeyi istemişlerdir. Bu da İslâm'ın esaslarında beliren nizamı dünyaya hakim kılmaktır. Ama bunu padişah istediği gibi değil, Kur'an'ın prensipleri dahilinde yani Şeyhülislâm'ın fetvasıyla yapmaktadır.

PINAR — Malazgirt, Türk ordularının çağın en güçlü devletlerinden olan Bizans'la ilk ve netice alıcı kapışması olarak nitelendirilebilir diye düşünüyoruz. Ve bu kapışma, Anadolu'da bir zamanlar gelişen Selçuk akınları karşısında kaçınılmaz olmuştur. Sormak istediğimiz şu: Türklerin Anadolu'ya gelişleri bir yurt edinme çabalaması olarak değerlendiriliyor. Böyle bir değerlendirmede aydınlanmayan bazı hususlar var. Türkler yurt tutmak için çağın en güçlü devletiyle kapışmayıp daha kolay yerleşebilecekleri bölgeler bulabilirlerdi. Acaba neden Bizans hâkimiyetindeki bir bölgeyi, büyük ve uzun süreli kavgaları göze alarak vatanlaştırmak istemişlerdir. Malazgirt'te başlayan kavganın bugün de durmadığı düşünülürse bu sorumuz biraz daha mânâ kazanır.

Acaba Malazgirt'te başlayan Türk - Batı kavgası milli tarihimizin mihveri olmak özelliğini taşıyor mu? Bu özellik halen de devam ediyor mu? Ve bu kapışmanın zaruri olduğu söylenebilir mi? İki farklı medeniyetin hâkimiyet kavgası olmak bakımından.

PROF. DR. OSMAN TURAN: Gayet güzel bir soru. Neden Anadolu tercih edilmiştir? Bunun iki sebebi vardır. Birincisi, İslâm'ın ve İslâm'a bağlı olan Selçuklu İmparatorluğu'nun karşılaştığı yegâne rakip düşman Bizans İmparatorluğudur. Onu çökertmek birinci ideâldir. Millî ve İslâmî ideal. İkincisi Selçuklu Türkleri yani göçmen Türkler Maveraünnehir'den, Horasan'dan, Afganistan'dan, Azerbaycan'dan, Irak'tan dağılmış. Bütün yakın şark Türklerle doluymuş.

Halife Tuğrul Bey'e elçi gönderiyor. Diyor ki: «Zaptettiğin memleketler sana kâfi.Neden böyle her tarafı rahatsız ediyorsun? Şu Türkmenleri bir sustur. Oturt.» Tuğrul Bey ne yapacak? Yığılan Türkmen kafilelerini Anadolu'ya yolluyor. Hem asıl hedef olan Bizans'ın çöküşü, hem Anadolu'nun fethi hazırlanmış oluyor.

Anadolu Selçuklu Devleti 1075'te kuruluyor. Ama ondan sonra Haçlı seferleri ile nüfusun yarısı gidiyor. Türkistan medeniyetini, yıkan, kazıyan Moğol istilâsından kaçan Türkmenler hızla Anadoluya kayıyorlar. Selçuklu'lar ise yavaş ve fakat bir kültür ve medeniyeti yayma, yerleştirme azim ve kararlılığı içinde ilerliyorlar. Meselâ fethettikleri bir şehre, önce câmi yapıyorlar. Medrese yapıyorlar. Böylece İslâm kültür ve medeniyetinin temelini atıyorlar. Ondan sonra Türk ve Müslüman nüfusu buralara yerleştirme faaliyetleri... Müesseseler kuruluyor. Sahil şehirlerinde ayrıca limanlar inşa ediliyor, ticaret kolonileri kurduruluyor. Devlet, bizzat sermaye vermek suretiyle Müslüman-Türk tüccarları bu şehirlerde ve limanlarda ticarete sevkediyor. Bunun yanında yerli halkı imha diye birşey düşünülemez. Ama harp esnasında vukua gelen ölümler sadece düşman için değil, bizler için de varittir. Bu sebepten normaldir.

Netice olarak, Orta Asya'dan taşıp gelen büyük muhacir kitleleri için, Anadolu'dan başka vatan yapılacak bir yer yoktur bir. İkincisi, Türk-İslâm varlığının bekası, Bizansın taarruzunun durdurulması ve varlığının ortadan kaldırılmasına bağlıdır. Ayrıca nizamı Âlem dâvâsına da yukarıda işaret etmiştik.

PINAR — Türk orduları Anadolu'ya geldiklerinde, Anadolu'daki halkın ve Türk ordularının maddi ve manevi değerleri açısından kıyaslanması ne gibi neticelere götürür?

PROF. DR. OSMAN TURAN: Efendim bu tarihlerde, yani Türkler Anadolu'ya gelmeden önceki zamanlarda, Anadolu'da yaşayan insanlar bir bütünlük arzetmiyorlar. Birçok etnik gruplar vardır. Hristiyan unsur çoğunlukta, fakat bunun dışında mezhepler de var. Meselâ eski Mani dininden kalma mezhepler var. Bütün bu unsurlar, Türk ordularına bir kurtarıcı gözüyle bakmışlardır. Ermeniler de dahil olmak üzere yerli halk Türk ordularını Bizans'a tercih eder. Zinde, fetih ruhuyla dolu bir millet, âdil bir nizamın şefkatli ve merhametli hakimiyyeti için Anadolu içlerinde ilerlerken, yerli halk başıboş ve dağınıktır. Sefalet içindedir. Bizans'ın zulmüne uğramaktadır. Bu sebepten Anadolu'da yaşayan halklar, Türk ordularını ve İslâm hakimiyyetini Bizans'a tercih etmişlerdir.

PINAR — Türk - Batı münasebetleri bakımından Malazgirt - Fetih ve Milli Mücadeleye müşterek bir değerlendirme zaviyesinden bakılabilir mi?

PROF. DR. OSMAN TURAN: Mücadelelerin mahiyetinde herhangi bir değişiklik yoktur. Şekil itibariyle birincisi kuruluş, sonuncusu kurtuluş olsa bile, düşman aynıdır. Niyeti katiyyen değişmemiştir; Müslüman-Türkü Anadolu'dan atmak.. Bizim düşmana karşı korumak istediğimiz, dünyaya yayılmasını istediğimiz şeyler Malazgirt'te de, Fetih'te de, Milli Mücadelede de hep aynı olmuştur. İki farklı kültür ve medeniyet zaman içinde devamlı olarak çarpışmıştır ve çarpışmakta devam ediyor.

PINAR — Tarih seyri içinde Türkiye'nin bugünkü durumu, medeniyet ve kültür anlayışını, Malazgirt - Fetih - Milli Mücadele zaviyesinden bakarsak nasıl bir neticeye varabiliriz?

PROF.DR . OSMAN TURAN: Yıllardan sonra, İstiklâl Harbini neden yaptık acaba diye bir soru geliyor insanın aklına. Müşterek Pazar içinde Avrupa ile birleşme meselesini düşünüyorum da, sonra bu soruyu soruyorum kendime. Bu akıl alacak birşey değil. Ben bu birleşme, yani Avrupa Konseyi ve Ortak Pazar'a girme meselelerinin çok konuşulduğu bir sırada Avrupa'da bulunuyordum. Gazetelerden okudum. Avrupa gazeteleri bizimle alay ediyorlardı. Avrupa aynı inanca, aynı kültüre ve medeniyete sahip milletlerin birliğidir. Türkler ise, dil, kültür, din, medeniyet itibariyle tamamen farklı bulunuyorlar. Bu böyle iken nasıl bizimle birleşeceksiniz diye adeta alay ediyorlardı. Kurtuluş Savaşımız manevi bir esarete ve teslimiyete dönüştürülmek istenmektedir. Türk şuuruna ve ilmi muhakemeye sahip hiçbir Türk manen teslim olmayı gerektiren bir hareketi tasvip edemez. Yani ben İstiklâl Harbini akıllara durgunluk veren fedakârlıklarla kazandım, şimdide teslim mi olacağım? Hem de, medeniyet hazinelerimi, kültürümü, şuurumu, ruhumu her şeyimi teslim edeceğim! O zaman ben Avrupalı değil, hiç birşey olamam. Avrupa ile bazı iktisadi ilişkiler kurmak mümkün. Ancak esas olarak biz, Orta Doğu ülkeleri ile hem iktisadi hem de kültürel temaslar kurmalıyız. Fakat bu bir teslimiyet halini almamalıdır. İstiklâl Harbini neden yaptık sorusu böyle bir durumda zarurileşmektedir.

PINAR — Malazgirt'ten Milli Mücadele'ye kadar gelen zaferlerimizin münevverlerimize bıraktığı vasiyyeti hangi noktalarda belirleyebiliriz?

PROF. DR. OSMAN TURAN: Bugün Avrupa'nın manevi bir istilâsı söz konusudur.

Haçlı seferlerinden İstiklâl Harbine kadar bize yaptığı hücumları ile, şu zamanlarda kendi kurduğu bir Müşterek Pazar içinde bizim için düşündüğü şeyler arasında mahiyet itibariyle bir fark bulunmamaktadır. Küçük bir değişiklik ise, içimizden bir grubun böyle bir esaret ittifakına talip olmalarıdır. Bu, düşmana teslim olma mânâsına gelir. Bilhassa bazı aydınlarımız ne yazık ki böyle bir teslimiyete rıza göstermektedirler. Avrupa da demektedir ki, «sen madem şarkın efendiliğinden vazgeçip, bizim yamaklığımızı yapmak istiyorsun, o halde buyur. Tabi inancını, kültürünü geride bırakarak.»

Türk milleti manevi teslimiyete razı değildir. Türk milleti tarihini, kültürünü kazıyıp, tabi re's yani tamamıyla kafası boş, ruhu boş bir nesil halinde yaşayamaz. Biz bugün, İslâm-Türk medeniyetini, yeniden ihya etmek ve beşeriyete ışık tutmak imkânlarına sahibiz. Bu vazife ile karşı karşıya bulunuyoruz. Medeniyetimizin tekâmülü ve yükselmesi beşeriyetin tekâmülü için de lüzumludur. Çünkü dünya çökmektedir. Bu çöküntüden kurtuluşun çaresi ancak bizdedir. Bu idrake erdiğimiz gün biz, sadece kendimizi değil, bütün İslâm dünyasını, Avrupa'yı ve insanlığı kurtaracak bir duruma gelmiş oluruz. Avrupa medeniyeti son anlarını yaşıyor. İstediği kadar aya, yıldızlara çıksın, feza keşifleri yapsın, bu onun için kurtuluş çaresi olamaz.

Çökmekte olan bir medeniyeti kendimizi kabule zorlamak ise intihardır. Türk milleti ve yeni nesil tarih şuuruna sahip olmadıkça, kendi kültür mirasını koruyup yüceltmedikçe bu nazik coğrafi, jeopolitik bölgede hayatını idame ettirmesi mümkün değildir. Tamamen dışa kapalı olalım demiyorum. Avrupa'dan alacaklarımız vardır. «Avrupa'dan hiçbir şey almayacağım» dersen, o zaman içine kapanır ve zamanla fosil olursun. «Ben Avrupa medeniyetinin arkasından koşacağım, eskiye bağlı kalırsam yaşayamam» diye düşünürsen, şahsiyyetini, hürriyetini, insanlığını kaybetmiş bir maskara olursun. «Ben Avrupa ilim ve tekniğinden istifade edeceğim. Ama kendi kültürümün, kendi ruhumun, medeniyetimin neşvünema'sı için istifade edeceğim.»

Anadolu'da bin sene kalabilmiş başka bir millet yoktur. Anadolu'da ancak büyük imparatorluk yaşar. Asırlardır yapılan taarruzlara rağmen, bu topraklarda tek bir millet olarak yaşamanın sevinci ile teselli buluyorken, düşmanlar bu milleti yıkmanın başka yollarını aradılar. Kültürümüzü, dinimizi, mukaddesatımızı yıkıp ruhu boşalmış nesiller meydana getirmeye uğraştılar. Aydınlarımız kalite kaybına uğradılar. Aşağılık duygusuna kapıldılar. Meselâ en azından bir Turizm Bakanlığı, memleketimizdeki Avrupa eserlerinin bekçiliğini yapan bir müessese durumundadır. Camilerimiz, türbelerimiz, medreselerimiz, bir millet olma karakterini icap ettiren bütün kültür hazinelerimiz bugün maalesef sahipsizdir.

Benim karnım Avrupa'da daha iyi doyacaktır diye Avrupalı olacak değilim. Böyle olursa millet olmaktan çıkar, yığın olurum. Yığın ise, şekilsiz, ruhsuz bir kalabalıktır. Aydınlar olarak, milletimizi tek bir ruh, tek bir vücut halinde korumaya ve bunun çarelerini düşünmeye mecburuz. Malazgirt'in, Feth'in ve Millî Mücadelenin bize vasiyeti bundan başkası olamaz.

Aslında problemlerimizi halletmek, hastalıklarımızı bertaraf etmek zor değildir. Bu, devletin ve müesseselerin sağlam ellerde bulunmasıyla olacaktır. Bunun olacağına inanıyoruz, er veya geç. Aksi halde biz yokuz. Yani ya var olacağız, ya da yok olacağız. Bu gerçek, kesindir. Ama biz inanıyoruz ki yaşayacağız..

KAYNAK ESERLERDE MOHAÇ

Hazırlayan
—
Mehmet
Âkif
Ak

«Ben ki Sultan-üs-selâtin ve bürhan-ül-hevâkin, tac-ı bahş-ı hüsrevân-ı ruy-ı zemin, zillullah-ı fil-arzyen Akdeniz'in ve Rumeli'nin ve Anadolu'nun ve Karaman'ın ve Rum'un ve Vilâyet-i Zülkadriye'nin ve Diyârbekir'in ve Kürdistan'ın ve Azerbaycan'ın ve Acem'in ve Halep'in ve Mısır'ın ve Mekke ve Medine'nin ve Kudüs'ün ve külliyen diyar-ı Arab'ın ve Yemen'in ve dahi birçok memleketlerin ki âbay-ı kiram ve ecdâd-ı izâmım enârellahu berahinehüm kuvvet-i kahirelerîyle fethettikleri ve cenâb-ı celâdet meâbım dahi tîğ-ı ateşbar ve şemşir-i zafer nigârım ile fetheylediğim nice diyârın Sultanı ve Padişahı Sultan Bayezid Han oğlu Sultan Selim Han oğlu Sultan Süleyman Han'ım. Sen ki, Fransa VİLÂYETİ'nin kralı Françesko'sun. Dergâh-ı selâtîn penahıma yarar âdemin Frankapin'i gönderüp ve bazı ağız haberi dahi ismarlayıp memleketinize düşman müstevli olup, el'an hapiste olduğunuzu i'lâm edüp halâsınız hususunda bu cânipten inâyet ve medet istidâ eylemişsiniz . . . . . »

Orduyu hümâyûn rahmet yüklü bulutlar gibi hızla Avrupa içlerine doğru yol alıyordu. Çorak Avrupa toprakları suya hasret; dudakları çatlak, bulutlara açılmış ağızlara düşecek her damlayı, bir çöl insanı özlemiyle bekleyen perişan Avrupalı Osmanlı'nın merhametine, şefkatine, adaletine iltica ediyor ve Şarlken'e esir düşen Fransa Kralı Françesko; Kanûnî'ye yukardaki cevabı yazdıran şu satırlarla, imdat istiyordu:

«Padişah-ı muazzamdan rica ve temennimiz odur ki, ol mağrurun def-i, ancak Sultan cihânın inâyeti ile mümkün olur ki böylece biz de zaferler ve geniş ülkeler sahibi şanlı Padişahın SADIK KULLARI olalım..» (1)

Arz ve semayı inleterek ilerleyen «demir kuşaklı pehlivanlar»ın ordusu, elbette zalim Macar kralına da dersini verecekti. Yıl 1526. Ay ağustos ve orduyu hümayûn Mohaç yollarında..

«Drava nehrinden geçilerek orada durulduu. O gece asakiri İslâm mum donanması yaptı ki, sanki yedi kat semânın bütün yıldızları bir yere toplanmış gibi oldu. Karanlık olan her yer bir anda güneş doğmuş gibi ışıklandı. Burada Semendire beyi, Yahya Paşazade küçük Bâli bey, babası ve kendisi kullarından dört bin atlı ve yaya asker almış ve orduyu hümayûna kavuşmuştu. Bâli bey, askerleri ile öncü kuvvet tâyin edildi. Sultan Bayezid merhumun kızı oğlu Bosna San-

(1) **Solakzâde Muhammed Hemdemi Tarihi.** Mahmud Bey Matbaası, İSTANBUL, H. 1297. s. 450.

cağı beyi Hüsrev bey, babası kullarından ve kendi adamlarından hayli bahadır, disiplinli, mükemmel Bosna askeri alıp, Orduyu hümâyûnu arkadan kollayan kuvvet olarak tayin edildi. Ordu hareket etti.» (2)

«Saadetlû Pâdişahı İslâm, Mohaç ovasına vasıl oldu. Orduyu hümâyûn durdu. Burada Hünkâr Tepesi adı verilen yüksek bir tepenin üzerine kurulan kürsüye Padişah hazretleri oturdular. Bu naçiz yazar dahi bin tarihinde hava değişikliği ve atmaca avı bahanesiyle, o civarları gezip dolaştım. Allah bilir ki, tam üç defa, uğur sayarak ve gazi bir padişahın münacaât yeridir diye bu tepeye çıktım. Tepe hayli yüksekti ve çıkılması da zor idi. Şimdi ise orada merhûm mirialem Budin Beylerbeyi Hasan Paşa'nın yaptırmış olduğu bir köşk vardır.» (3)

«O1 gece Leyle-i Kadir veya Berat idi. Muhaddisler, nâsihlar, müzekkirler ve vaizler mü'minlere, savaşçı yigitlere Allahın isminin yüceltilmesi hususunda konuşmalar yapıyor, nasihatlerde bulunuyorlardı. Sabah yaklaştığı sıralarda müjdeciler, müezzinler «haydin namaza!» sadasını yüksek sesle çağırıp, cengâverler sabah namazlarını edâ eylediler. Bahtı güneş gibi parlak olan hazreti Padişah, altın eyerli, pek yörük ve güzel atına bindi. Askeri İslâm derya gibi coştu. Ve rüzgâr misâli hesapsız asker bir an evvel hücum için yerinde duramaz hale geldi.»

«Önce amansız ve şiddetli ateşler gibi kindar ve fırtınalı rüzgârlar gibi sür'atli süvariler, düşman kahreden yürekli, babayiğit kahramanlar, yani Rumeli askerleri ve ol semtin korkusuz erleri sol kola ayrıldılar. Bunların yanına dört bin cesur ve yakıp yıkıcı, düşürücü yeniçeri ve elli adet birbirine zincirlerle bağlanmış kale döğen top verildi. Sol cenahın kumandanı namlı başkumandan ve yüce iktidarlı sadrıâzam İbrahim Paşa idi.»

«İkinci olarak eşsiz ve kuvvetli, disiplinli, tertipli, aslan heybetli, doğuştan sevimli, güngörmüş eski savaşçılar, yani Anadolu sipahileri ve ol semtin gazileri sağ kola ayrıldılar. Kumandanları zaferden zafere koşmuş, intikam sahibi beylerbeyileri ve cümlesinin de kumandanı namlı komutan Behram Paşa idi. Sair kumandanlar, büyükler zümre zümre coşup, fırka fırka taşıp, semt semt etrafa yayılıp, savaş için can atanlar, öldürmek için fırsat kollayanlar, hücûma hazır ve yüce padişahın emrini bekliyorlardı.»

«Sonra, önlerinde ağaları, çavuşları ve yüce kumandanları olduğu halde değerli bölükler, tüfenk atıcıları, korkunç nâralı, korkmaz ve sakınmaz eli çabuk, sür'atli atlayanlar .yani yeniçeriler Padişah ile birlikte yürüdüler.» (4)

«İbrahim Paşa merhum Rumeli alaylarını yerli yerince yerleştirip zaferler padişahının tahtı önüne geldi. Daha sonra hünkârın emri ile serhad komutanları ile müşavereye ferman kılınıp, bu kumandanlara çavuşlar gönderilip, huzura çağrıldılar. İlk önce Hüsrev bey geldi. Tepeye çık diye emrolundu. İbrahim Paşa diğer vüzerâlâr ile padişahın önünde dururken, Hüsrev bey'e hitap eder ve der ki: «Serhad beylerisiniz. Saadetlû Padişahımız sizden müşavere ister. İşte Mohaç sahrasına geldik. Henüz düşmandan bir eser yok. Tedbir nedir?» Hüsrev Bey cevap verir: «Saadetlû Padişahımız biz serhadde müşavereyi, serhaddin işbilir ve güngörmüş ihtiyarları ile ederiz. Sadece kendi reyimizle bir iş etmeziz. Ferman buyurulursa varıp söyleşelim. Ve saadetlû» padişaha gelip cevap verelim, deyince, saadetlû padişah, müşavere edilecek adamları buraya çağırın der. Hüsrev bey de, durduğu yerden, kendisinden biraz aşağı bulunan bir adamın ismiyle hitap edip; «tiz var, Koca Alay beyi ve Kara

(2) **Tarih-i Peçevi**, C. I. Âmire Basımevi İSTANBUL H. 1283 s. 88.

(3) **A.g.e.** s. 89.

(4) **Tarih-i Âli**, İ. Ü. Kütüphanesi, Türkçe Yazma Eserler Kataloğu, 5559 H. 1007. s. 203.

Öyle mi

Fehmi YENER

Fidanlar kuruyup bağlar bozulsun
Garip bülbül ötsün yine öyle mi?
Kara toprak arşın arşın kazılsın
Gül ekilip zakkum bitsin öyle mi?

Yaylâsında kaval çalmazsa çoban
Geçmişini anlatmıyorsa baban
İlâçtır bu diye kandırsın YABAN
Saçıp da zehiri gitsin öyle mi?

Osman ve Mehmet Subaşı ve Adil Tuca ve Balaban Çeribaşı gelsinler. Saadetlû Padişah müşavere emretti.» der. Adam giderken yolda, sırtında zırhı, başında tolgası, Adil Tuca denilen bahadırla karşılaşır. Adil Tuca ki, kocaman boylu, başı tıraşlı, fakat bıyıkları tolgasından dışarı, düşman kanı içen bir kılıç gibi uzanmış yiğit bir kimse idi. Huzura varılır. Hüsrev bey Adil Tuca'yı haber üzerine geldi sanıp «gel Adil Tuca saadetlû Padişah müşavere emretti» der. O da artık döğüşmekten başka müşavere olur mu? Beni Koca Alaybeyi size gönderdi. Düşman alayları görünmüş: Öncülerimiz el ederek, gelin Sancağınız dibinde bulunun. Ve alayları ağırlıklardan ayırın» deyip tekrar kendi alayına at tepip gitmiş. Bu sırada Bâli beyden de, düşmanın gelmek üzere olduğunu, Boğazdan atlı alaylarının göründüğünü, tepelerden küffar bayrakları müşahede edildiğini bildiren bir haberci gelir. Padişah, Adil Tuca ve Bâli beyin habercisinin verdikleri haberleri duyunca tepeden indi. Atına bindi. Ağırlık (erzak ve mühimmat)ların ordudan bir mesafe ayrılmasını ferman buyurup bunun için çavuşlar tayin etti.»

«Saadetlû Padişah peşinde İbrahim Paşa merhûm ve diğer ileri gelen zatlardan beş-on kişi ile birlikte her alayın durduğu mahalle varıp, Padişahın geldiğini gören alay kumandanları sancaklarını açıp selâma durdular. Gazilerin ve mücâhidlerin Padişahı her sancağın dibine varıp mübarek ellerini kaldırır ve şu duayı yapardı: (5)

«İlâhî güç ve kudret senin. İlâhî tasarruf ve nusret senin. Kerem ve mürüvvet senin. Bir bölük Ümmet-i Muhammed fukarasın yerindirme. Ve bir nice kuvvetli el ve pazu sahibi düşmanlara kendilerini savunma fırsatı verme.» (6)

«Yüce hünkâr hem bunları söyler, hem de gözlerinden yaş akıtırdı. Bu vaziyeti gören askeri İslâm, sonbaharda ağaç yapraklarının dalından düşüşü gibi atlarından inip, yüzlerini gözlerini kara topraklara sürdüler. Öyle bir heyecana geldiler ve öyle sesli sesli ağladılar ki, hemen hak uğrunda kendi rızaları ile ve sevine sevine canlarını vermeye karar verdiklerine şüphe kalmadı.» (7)

«Savaşa ferman olundu ki, asâkiri felek, gökden yağan bir felâket, önü alınmaz bir sel gibi küffar üzerine yürüdü. Davul ve kös sesinden, atlar kişnemesinden, bayraklar şakırdısından küffarın ödleri patladı. At ata, adam adama girdi. Biraz sonra kâfirde mağlûbiyet belirtileri gözüktü... Daha sonra Tomur Pavli dedikleri kâfir kumandanı küffarı toparladı. Ki bazı tarihler bu Tomur Pavliyi Papas diye yazmışlar. Bu mel'ûn ve dinsiz binlerce kâfiri toplayıp bir alay

(5) Peçevi. C. I. s. 91.
(6) Solakzâde s. 455.
(7) Peçevi C. I. s. 92.

meydana getirmişti. Bir domuz sürüsü gibi hücûm ettiler. Bu kâfirlerin hepsi de yaralı olduğu için önlerine geleni tepeleyip geçiyorlar idi. Hattâ vezirlazam alayının önündeki zincirler ile fırlatılan kale döğen top güllelerinin ve tüfek mermilerinin öldürdüğü atların leşlerini dahi dinlemeyip bunların aralarından sıyrıldılar. Orduyu hümayûnun sonunda bulunan yaya alayına kadar geldiler. Böylece tam askeri İslâmı ikiye bölmüşler iken Bâli bey ve Bosna beyi Hüsrev bey askerleri ile küffarı arkadan kuşattılar.»

«Lânetli kâfirler bir de önlerine baktılar ki Saadetli, Padişahın alayları ve orta cenah kat kat yerli yerince duruyor. Arkalarındaki ağırlık dağlar gibi nihayetsiz. Arka kuvvetleri de göz erişilemiyecek mertebede çok.»

«Dinsiz kâfir hemen neye uğradığını bildi. Derhal geriye dönüp, kendilerini arkadan kuşatanlarla harp ederim sandı. Fakat Rumeli alayları iki taraftan öyle saldırdılar ki bir anda kâfirin alayında nam ve nişan kalmadı. Küffar kumandanının başı kesildi. Kıralın başıdır diye bir mızrağa dikip, çağırıcılarla askerin arasında dolaştırdılar.»

«Fakat bu sırada kral Anadolu askeri üzerine saldırıyordu. O da epey ilerleyerek yeniçeri alaylarına dayandı. Fakat yeniçeriler hemen tüfenklere sarılıp lânetli kâfiri ve ardından gelen güzide askerleri helâk ettiler. Bir kısım neye uğradığının farkına varmayanlar ise derhal geri dönüp kaçtılar. Allahın yardımı ile güneş batarken meydanda mel'ûn kâfirlerden ayak üstü duracak bir ferd kalmadı.» (8)

«Askeri İslâm tarafında ise darbuzenler kütâ küt atılmada, can ve baş metâları harp pazarında parça parça edilip satılmada...» (9)

«Savaşta yaralanan kral meydandan kaçıp dururken ovanın nihayetinde Kral Köprüsü denen yerdeki bataklıklara geldi. Baktı ki önünde diğer kaçanlar öyle sıkışmışlar ki, birbiri üzerlerine binmişler, aradan insan değil it bile geçemez. Arkadan gelenlerin de sıkıştırmalarıyla iyice bataga batıp ancak öbür dünyaya yol bulabilmişler. Bu arada kral da diğer batanlar ile batıp pis canını cehennem zebânisine ısmarladı.» (10)

«Yüzbinden fazla kefere-i fecere, putların kulu, mavi gözlü, nazik kâfir bu dünyadan öbür dünyaya ve cehennemin en dibine gönderildi.» (11)

«Bir grup kaçarken akıncı taifesi tarafından kılıçtan geçirildiler. Diğer bir grup birbirini çiğnediler, yollarını şaşırıp bataklığa saplandılar. Atları ile birlikte boğuldular. Diğer bir kısmı da Tuna nehrine döküldü ki Semendire ve Belgrat önünden bir gün bir gece küffarın ölüsü akdı.» (12)

«Muharebe meydanı küffardan boşaldı. Akşam vakti geldi asayiş ve sükûn etrafa hâkim oldu. Bu sırada herkes bulunduğu yere konsun diye ferman buyuruldu. Ve Allah'ın hikmeti olacak -eskiden de hep böyle olurdu- öyle bir yağmur yağmaya başladı ki, kimse rahmetin şiddetinden ne çadır kurmaya ve ne de bir yere sığınmaya fırsat bulamayıp at arkasında (yanında) sabaha kadar durdular. Sabahleyin baktılar ki dört taraf leşlerle dolu. Leşlerden bir iki at koşumu ayrılıp daha ileri bir yere çadırlar kurdular. Ve zaferler Padişahının Otağı hümâyûnu önünde taht kuruldu. Vezirler beylerbeyileri, değerli kumandanlar, gazi askerler toplandılar. Birbirlerinin gazalarını, zaferlerini kutladılar. Davullar, kösler vuruldu. Büyük memleketlere fetihnâmeler yazıldı.» (13)

«Bu büyük fetihte ve görülmemiş cihâdı ekber esnasında şehidlerin, meleklerin, şeksiz ve şüphesiz hazır bulundukları ve asâkiri İslâma yardım ettikleri bazı sâlih zatlar tarafından ittifakla rivayet edilmiştir.» (14)

(8) Peçevi C. I. s. 93.
(9) Solakzâde s. 456.
(10) Peçevi C. I. s. 93.
(11) Âli, s. 204.
(12) Solakzâde s. 457.
(13) Peçevi C. I. s. 95.
(14) Solakzâde s. 457.

ENDÜLÜS'E AĞIT

Endülüs'e Ağıt'ı yazan Ebülbeka Salih b. Şerif Er-Rundi'dir. Endülüs'ün Runde şehrinden olup H. VII. asırda yaşamıştır.

Ağıt M. 1248 yılında III. Ferdinand'ın İşbiliyye'yi istilâsı üzerine yazılmıştır. Bütün şehirlerin işgal edilip sadece Endülüs'ün son kalesi Gırnata kaldığında Gırnata hükümdarı, Osmanlı Sultanı II. Bayezid'e bir elçi göndermiş, yardım istemişti. Heyet aynı zamanda Ebulbeka'nın bu Endülüs Mersiyesini de padişaha sunmuştu. Arkadaşımız Hasan Erden'in, Arapçasından, şiirin kendi vezniyle yaptığı tercümesini okuyucularımıza sunuyoruz.

TAMAMLANAN HERŞEYİN VARDIR MUHAKKAK NOKSANI
HAYAT GÜZELLİĞİ HİÇ ALDATMASIN İNSANI

BU, GÖRDÜĞÜN GİBİ HER AN DEĞİŞEN DÜNYA İŞİ
ZAMANIN YÜKSELTİŞİ, SONRA DA BEDBAHT EDİŞİ...

BU DÜNYA KİMSEYE KALMAZ, TA EZELDEN BÖYLEDİR
HEP AYNI HALDE SÜRÜP GİTMEZ, DEĞİŞMEKTEDİR.

O SAĞLAM ZIRHI KILIÇLAR, KARGILAR DELMESE DE,
ZAMAN DELİP PARÇALIYOR ONU HER SANİYEDE.

KIN OLSA «GIMDÂN»,(1) KILIÇ OLSA O «SEYF BİN ZİYEZEN»;(2)
ÇEKER KINDAN HER KILINCI, PARÇALAR ÖYLE İKEN.

YEMEN'Lİ OL TAÇLI SULTANLAR HABER VER HANİ?
O SÜSLÜ TAÇLARI, BAŞLIKLARI GÖSTER HANİ?

İREM'DE HEYI NERDE ŞEDDAD'IN GÜZEL KÖŞKÜ, BAĞI?
O SÂSÂN'IN HANİ İRAN'DAKİ SULTANLIĞI?

---

(1) BİR KALE.
(2) ENDÜLÜS'ÜN MEŞHUR BAHADIRLARINDAN BİRİ

BUGÜN O KÂRUN'UN ALTINLARI HANGİ YERDEDİR?
BUGÜN BAK ÂD NERDE, ŞEDDAD NERDE, KAHTÂN NERDEDİR?

O ÇARESİZ ÖLÜM ALMIŞ DA YOK ETMİŞ HEPSİNİ,
BAKARSIN HİÇ GÖREMEZSİN, ONLARIN BİR İZİNİ.

O SULTANLAR, SALTANATLAR UNUTULDU GİTTİ
BÜTÜN BİR RÜYADIR ONLAR, BİR HAYÂLDİR ŞİMDİ.

ZAMAN DÂRA'YI NASIL BİRDEN YOK ETTİYSE, YİNE
SARAYDA VURMUŞTU KİSRA'YI DA ÖYLESİNE.

SANIRSIN Kİ SÂB'A HİÇ BİR SEBEP ÂSÂN OLMAMIŞ,
SÜLEYMAN SANKİ BÜTÜN DÜNYAYA SULTAN OLMAMIŞ.

BİLİR MİSİN BU ZAMANIN NE FELÂKETLERİ VAR?
ÇEŞİT ÇEŞİT... BİR SEVİNÇLİ, BİR HÜZUNLÜ AKAR...

BÜTÜN MUSİBETLERİN VARDIR TESELLİSİ FAKAT
ŞU İSLÂM'A BİR TESELLİ BİLE YOKTUR HEYHAT!

FELÂKET ÇÖKTÜ AMANSIZ, MUZDARİP ENDÜLÜS'E
YIKILDI SEHLAN, UHUD YANDI GARİP ENDÜLÜS'E

BELÂLAR YAĞMIŞ, NAZAR DEĞMİŞ DE İSLÂMLIĞINA;
YABANCIDIR ŞİMDİ İSLÂM'A ŞEHİRLER BAKSAN A

BELENSİYE'YE GİDİP SOR MÜRSİYE'NİN HALİNİ
NE OLDU SOR, NERDEDİR ŞÂTIBE? CEYYAN HANİ?

YA MEŞHUR ÂLİMLERİN YÜKSELDİĞİ, NÂM ALDIĞI
O ŞANLI KURTUBA NERDE, O İLİMLER YATAĞI?

GÜZEL MESİRELERİYLE O HIMIS ŞEHRİ HANİ?
O BOL VE COŞKUN AKAN, TATLI AKAN NEHRİ HANİ?

O BELDELER ÜLKENİN CAN DAMARIYDI GERÇEK
O BELDELER OLMADAN ÜLKE NASIL YÜKSELECEK

BUGÜN HASRET ÇEKEN ÂŞIK GİBİ İSLÂM DİNİ
HAZÂNIYLA AĞLIYOR, PARÇALIYOR KALBİNİ

KÜFÜRLE İMAR OLAN YERLERE AĞLAR BUGÜN
O YERLER Kİ ŞİMDİ MAHRUM KALMIŞ İSLÂM'DAN BÜTÜN

BUGÜN CAMİLERE HAÇ KOYMUŞLAR, OLMUŞ KİLİSE
BUGÜN ÇAN SESLERİ DOLMAKTA GARİP ENDÜLÜS'E

O CANSIZ MİHRAPLAR AĞLAR, IZDIRAPTAN İNİLER
VE SANKİ MERSİYE SÖYLER O AĞAÇ MİMBERLER

SEN EY GÂFİLİ İBRET AL, TARİHE BİR BAK DA HELE
ZAMAN HER AN UYANIK SEN UYUYORSAN BİLE

HIMIS GİBİ BİR VATAN MAHVOLDU. BUNDAN SONRA
SEN EY MAĞRUR KİMSE! HİÇ ALDANMA VATANLARA

UNUTTURDU BU MUSİBET DAHA EVVELKİLERİ
ASIRLARCA UNUTULMAZ BU FELÂKET HABERİ

SİZ EY YAĞIZ ATLARIN ÜSTÜNDE KARTALLAR GİBİ,
VE SİZ MUHAREBE MEYDANLARININ SAHİBİ,

SAVAŞLARDA ELLERİNDE HİND KILINCI PARLAYAN
VE ASLANLAR GİBİ DÜŞMANA KILIÇ SAVURAN

YİĞİTLERİ YURTLARININ SALTANATIYLA YAŞIYAN,
SEFA SÜRENLERİ SİZ EY RAHATLIYANLARI ŞU AN

BÜTÜN CİHANA HABER VERDİ GİDEN KAFİLELER
FAKAT SİZ HİÇ ENDÜLÜS'TEN DUYDUNUZ MU BİR HABER?

ESİR OLAN NİCE İNSAN SİZDEN İMDAD İSTEDİ
FAKAT HİÇ KİMSE O MAZLUMLARA YARDIM ETMEDİ.

EY ALLAH'IN KULLARI! HER BİRİNİZ KARDEŞ İKEN
SİZİN İSLÂM'DAKİ AYRILMANIZ ÖYLEYSE NEDEN?

BUGÜN SİZDE HAK İÇİN YARDIM YAPAN YOK MUDUR?
HAYIRSEVER BİR FEDÂKÂR, YİĞİT İNSAN YOK MUDUR?

ŞEREFLİYMİŞ BİR ZAMANLAR, ŞİMDİ DÜŞMÜŞ ZİLLETE
ZULÜM İÇİNDE, BİR İMDAD YOK MUDUR BU MİLLETE?

EFENDİSİYMİŞ CİHANIN, KENDİ YURDUNDA DÜN
KÜFÜR DİYARINDA MAZLUM, KÖLE YAPMIŞLAR BUGÜN.

BUGÜN ZİLLET ÖRTÜSÜNDE KARA GÜNLER YAŞIYOR
BUGÜN SAHİPSİZ VE BAŞSIZI.. KURTARAN YOK!.. ŞAŞIYOR!

SATILIRKEN ŞÂHİD OLSAYDIN O AĞLAŞMALARA
SENİN DE KALBİNİ SARSARDI O MÜTHİŞ MANZARA

BEDENDEN RÛHU ÇIKARMAK GİBİ, GÖRSEYDİN NİCE,
AYIRDILAR ANADAN YAVRUYU, EN VAHŞİCE

O KIZLAR Kİ YENİ DOĞMUŞ GÜN KADAR AK YÜZLERİ
SANIRSIN YAKUT VE MERCAN TANESİDİR HER BİRİ

SÜRÜKLEYİP KIYDI DÜŞMAN, O GÜZEL KIZLARA
YÜREKLER HEP PARÇALANDI O GÜNAHSIZLARA

YÜREKTE VARSA EĞER, İMAN VE İSLÂM'DAN ESER
ERİR GİDER O YÜREK BUNLARA!.. ARTIK YETER!

BATI'DAN YANKILAR VE BİZ

Yakup SEZER

Tanınmış Amerikan yazarlarından Steinbeck'in günümüz insanını çizen bir sözü var: «Midesi dolu, kafası boş kalbi hemen hemen hiç mevcut olmayan bir insan tipi..» Doğru bir söz.

Oysa ki 20. yüzyıl insanı, Jul Vern muhayyilesinin ortaya koyduğu ve bir zamanların erişilmez hayali olarak nitelenen buluşların ötesine gidebilmiştir. Günden güne de yeni doruklara tırmanıyor. Teknik bütün haşmetiyle insana âmâde. Özellikle tekniğin nimetlerinden istifade eden Batı insanı. Hayatı elektronik beyinlerle disipline edilmiş: İş saati, yemek saatleri, uyku saati, eğlence saati.. hepsi programlı.

Bütün bunlar bir noktada mânâ ifade etmez oluyor. Steinbeck'in sözünde yankılandığı gibi, günümüz insanının iç âlemi, gönlü, boş, ihmal edilmiş. Ne var ki 20. yüzyıl başlarında dış âlemde yani ilim ve teknikte sağlanacak terakkilerin insanı huzura, rahatlıklara ulaştıracağı fikri yaygındı. İlim ve teknikte o günün inanılmazlarının gerçekleştirildiği yeni dünyanın insana vereceği nimetler, renkli, canlı ve ümit verici bir rüya olarak askıda bekliyordu. Jul Vern, H.G. Wels gibi yazarlar en ateşli ifadelerle böylesine mutlu, muhayyel yeni dünyanın nimetlerini anlata anlata bitiremiyorlardı. Yalnız bu rüya ve eserlerde bir şey yoksundu: Hayatın mahiyeti. Hayata bakış perspektifi tek yanlıydı. Bu tek yanlı bakış, ilim, din, felsefe üçlüsünden; köksüz Batı felsefesinin kesinlikle maddileşmesine, ilmin, ahlâksız sömürgen bir tekniğe dönüşerek kendiyle zıtlaşmasına ve dinin geri planda zor hatırlanır bir unsur hâline gelmesine münder oldu. Batı'nın Fransız ihtilâliyle iyice yontulan, yozlaşan dini ayakta mıydı? Heyûlâydı. Daha da heyûlâ oldu. Sis perdesinde kendine müracaat edecekleri beklemeye başladı, tarihten medet umarak. Hâlâ da bekliyor.

İşte, Jul Vern'den Steinbeck'e ulaşan dünya, doğrusu Batı dünyası. Herhalde Jul Vern devrinin mütecessislerinden bazıları yaşasaydı, hayallerinin boşluğunu, rüya ile hakikat arasındaki farkları göreceklerdi. Ve belki zaman ırmağını tersine akıtmaları mümkün olsa, geriye dönmek; mücerred dış âlemin insanı mutlu edemiyeceğini, insan onur ve haysiyetine uygun bir düzene kavuşturamayacağını söylemek ve eserlerini bu çizgide vermek isteyeceklerdi. Kimbilir. Tabii ki bu ,insanın olaylar karşısındaki objektivitesine ve vicdanının dengeliliğine bağlı bir şey. Bir de şu var elbette, en mühimi: Acaba, insanın iç âlemini doyuracak, dış ve iç âlemle ahengi temin edecek cevher yatakları bu mütecessislerin elinin altında bulunuyor muydu? Bulunsaydı ellerini uzatmazlar mıydı? Ama unutmayalım, gerçeği görmüş olarak geriye dönüyorlar, arayacaklar. O halde soruyu genelleştirelim: Batı'nın ideal kaynakları insanın iç âlemini doyurabilecek zenginliğe sahip mi, insanı tanıyor mu?

Bu soruya geçmeden şunu tespit etmekte fayda var. Vern - Steinbeck kesiti arasındaki Batı'nın fikrî zıtlığı, diğer tarih kesitlerinde de görülebilir. Batı'nın düşünen adamları ve Batı insanı, doğruya yakın veya doğru olmayan yolların tabelâlarını aydınlatan ışık kaynaklarına koşmuşlardır. Aranan gerçek-

tir. İlim adamı engizisyon ateşinden gitgide hür ve modern laboratuvarlara ulaşmış, fikir adamı ilminin verileri ve düşüncesinin çeperleri arasında gidip gelmiştir. Şimdi çok değil, 17. yüzyıl sıralarına gidelim. Bu yüzyılın mümeyyiz vasfı, kuru akılcılık, mantıkçılık ve mekanik kalıplar arasında Paskal ayrı bir görünüm verir. Çağdaşları Spinoza, Dekart, Leibniz arasında bir başkadır. İnsanın gönül boşluğunu, ruhi tatminsizliğini, his âlemini çağdaşları gibi getirip akıla, mekanik kalıplara bağlamaz. Paskal fencidir de. Bir sözünde şöyle diyor: «Akıl tam gerçeğe varamaz, akıl ülkesinin sınırlarının bittiği yerde gönül ülkesi başlar.»

Her yanın akıl sınırlarıyla çevrildiği bir devrede insan gönlünün ayrılığını belirten bir Paskal'la, 20. yüzyılın koyu maddeci bulutlarının sardığı bir ortamda gönül, kalp boşluğunu belirten Steinbeck aynı şeyi söylemiyorlar mı? Arada sadece ortam farkından başka ne var? Demek ki, rasyonalist, mekanist bir devrin düşünürü ile rasyonalizmden, pozitivizm ve nihayet derin bir materyalizm bataklığına gömülen dünyanın insanı, hemen 3 yüzyıllık tarih dilimini aşıp birleşiyorlar. Burada bir soru kendiliğinden doğuyor: Peki niçin Batı, ilmin sunduğu nimetlerin sarhoşluğunda kalmışta, Paskal'ın yolunda ileri noktalara ulaşamamış veya Paskal bu noktada derinleşmemiş? Sebepleri var. Batı'nın toplum yapısı, tarihi gelişimiyle ilgili. Ama herhalde şu da gerçek: İlim adamının, düşünürün büyük tecessüsü Bu noktaya yönelmemiş. Hep Paskal'ın vardığı yere kadar gelinmiş. Şimdi de Steinbeck bu yerde duruyor..

Burada Batı'nın ideal kaynaklarının insan iç âlemini doyurabilecek zenginliğe sahip olup, olmadığı sorusuna gelebiliriz. Esasen bu soruya belirttiğimiz Paskal-Steinbeck kesitindeki fikri tahavvüller cevap vermiş oluyor. Batı, insanın iç âlemini doyuramıyor ki, dönüp dönüp Paskal'ın vardığı nokta bir başka tarih diliminde ortaya çıkıyor. Paskal'dan öncesi de böyle. Pusula maddi. Öyle ki, mâneviyat adamı papaz, kâh çil çil altınlara cennetten köşk, saray satıyor; kâh maddeden sıyrılıp kilisenin karanlık hücrelerinde insanı inkâra yöneliyor...

O halde ne olacak? Steinbeck, Steinbeckler daha genel anlamıyla Batı, kendini saran maddi büyü çemberlerinden taşarak, gerçeğe ulaşabilecekler mi? Yoksa Steinbecklerin bir sonraki devresinde başka bir Steinbeck, başka bir Paskal ortaya çıkıp, «insanlığın kalbi boş, gönlü yok» avazını kuracaklar mı? Bunda Batı toplumunun kaderi de gizli. Belki sonuçsuz dönülen kısır devreden çıkılması mümkün ama, tam kurtuluş kendilerini inkârdan başlayacak.

VE BİZ...

Batı'da insan dışa dönüktür. Fert kütlenin parçası veya makinanın bir aksamı olup, iç hürriyetinden uzaklaşmıştır. Nefsine iç âlemine zaman ayıramıyor. Bu da onu rahatsız ediyor. «Niçin bu dünyada bulunuyorsun? Mesainin, maddi mevcudiyet ve ihtiyaçlarına tatmini ve temini gayesi dışında, durmamacasına o yegâne katî hedef, ölüme yöneldiğimiz şu hayat akışında başka ne mânası var? Dünyanın, hayatın mânası ne?..» Bu sorular, cephanesi hiç tükenmeyen bir namlunun ucundan fırlayıp his âleminde onu yakalıyor. Derin yaralar açıyor. Bunda, ilmin tek yanlı inkişafı ve tabiat ilmi metodunun sosyal ilimlere de tek yanlı tatbik edilmek istendiği anlaşılıyor.

Bir toplumun yargılanmasında şu kabul ediliyor: Bir sosyal çevrenin, bir insan topluluğunun, bir cemiyetin medeniyet derecesi, insana verdikleri değerde daha doğrusu hayat telâkkilerinin insan anlayışında, insan modelinde aranıyor. Çünkü her idealin temel mevzuu insandır. Bu bakış açısından Batı için hükme varmak kolaylaşmış oluyor.

Bu hüküm noktasında topluluumuz sahneye çıkıyor. Toplumumuz sömürgen Batı rüzgârlarının tesir alanı hâlinde. Rüzgâr koruyucu setler, yerlerinden sökülmüş, Batı rüzgârları, rahat yıkabilecek

BEKLE DE GÖR

Tarih tekerrürdür yine
Zulüm elbet çökecektir.
Birçok şeyler su yüzüne
Bekle de gör çıkacaktır

Biter devrin efsanesi
Mamur olmaz viranesi
Mazlumun haklı gür sesi
Zalimleri yakacaktır!

Ümit vardır kardeş dinle
Ekle kavga günlüğüne
Huzur tarihten bugüne
Gürül gürül akacaktır

Vazgeçersen sen kininden
Sana hayır gelmez senden
Bu toprağın sinesinden
Ne Fatihler çıkacaktır.

Gülşen olup bize zindan
Düşman ölecek kahrından
Şanlı Ecdat mezarından
Zaferine bakacaktır.

O muhteşem zaferine
Çağlar hasret kaldı yine
Kavgan arzın sinesine
Bir gerçeği dikecektir!

Necati AYKAN

bilecekleri ağaçları da ele geçirmişler. Şimdi belli bir muhit bu rüzgârların tesirinde, Batı'ya bağlı düşünüyor, yaşıyor. Ve belli azınlık muhit ile toplumumuzun ana ve büyük kesimi arasındaki zıtlaşma gitgide sert, kesin hatlara ulaşıyor. Toplumumuzun ana ve büyük kesiminin temsilcileri, sömürgen Batı rüzgârlarını kovmak, bir zamanlar 3 kıtada dolaşan mahzun ve horlanmış kendi rüzgârlarını eski günlerine döndürmek istiyorlar. Rüzgârlarının hür, pervasız ve coşkunlukla esmesini istiyorlar.

Bu belli azınlık muhit ve tezleri de malûmdur. Kimi şuurla, kimi de Batı'nın şaşaalı dış görünümünün etkisinde, dış âlemde yâni ilim ve teknikte başarıya ulaşmanın, toplumumuzu geri kalmışlık görünümünden kurtarmanın, huzura ulaştırmanın yolunun tüm değerlerle Batılılaşmak olduğunu öne sürüyorlar. Tıpkı, Jul Vern'in muhayyel yeni dünya'sının renkli rüyalarına bakması, maddî nimetler karşısında insan ruhunu, insan gönlünü unutan bir davranışa saplanması gibi. Ve en ateşli kelimelerle bu yeni dünyayı müdafaaya koyulması gibi. Aradaki fark Jul Vern'in Batılı olması. Ve hayali dünyasının gerçek hâlini görme imkânına sahip bulunmaması.

Jul Vern'in Batılı olması noktasında şu ortaya çıkıyor: «Evet bizim tarihimiz, kültürümüz ayrı fakat yetersiz. Batıyla birleştirelim. Bir sentez yapalım, bu gerekli.» deniyor, Batıcılık namına. Ama niçin? Jul Vern bile kendi değerleri çerçevesinde düşünüyordu. Hiç bir Batılı, başka bir medeniyetten kendi toplumu için dersler çıkarmasına rağmen, sentez hafifliğinde bir kurtuluş ortaya koymayı düşünmemişti. Ama bizdekiler?..

Bu Batıperestlerden beyni parselli, şuurlu hoparlörlere bir şey söylemek lüzumsuz. Ama diğerleri için şu söylenebilir: Niçin Jul Vern'in, H. G. Wels'in seneler öncesindeki hayallerine kapılalım? Niçin, Steinbecklerin ve benzerlerinin gördüğünü biz görmeyelim? Ve niçin kendi kaynaklarımıza kuş bakışı bir nazar atfetmekten vazgeçmeyelim? Kör değiliz ki!..

Kaldı ki, elimizde zengin öz kaynaklarımız var. Hiç bir zaman Paskal-Vern- Steinbeck çizgisi mazimizde yoktur. İnsanı hep anlamışızdır. Kaynaklarımız bütün mükemmeliyetiyle insanı bize bildirmiştir. Sadece bunun pratiğinde yaptığımız hatalar görülebilir..

Hem şu da var: Zaman ırmağına hükmetmemiz mümkün değil. Günler ilerliyor. Karar vermeli. Toplumumuzun geleceği için şart bu!... Ne olursa olsun karar vermeli ve safları seçmeli. Hani, «rotası olmayan geminin yelkenlerini rüzgâr doldurmazmış» sözünü de unutmamalı.

Ey insan kendini tanı, ey Türk aydını karar ver!...

EDEBİYATIMIZDA MİLLÎ MÜCADELE

Mehmet TAÇDİKEN

Ölüm köprüsündeki bir toplumun, tarihî silkinişiyle yedi düvele karşı giriştiği, gerçekten millî bir mücadelenin edebiyatımıza uzantısı ne oranda olmuştur? Karakter itibariyle, mücadelenin kendisiyle edebiyat arasında nasıl bir benzerlik vardır? Türk halkının asırlık tarih birikimi içinde düşmanlarıyla bu haklı kavgasına edebiyatçılarımızın getirdiği yorum, ne ölçüde gerçekçidir; ne ölçüde gerçeklere aykırı düşmektedir? Yarım asırdan beri, kültür olaylarının ya hatalı izahından, veya kültür varlığımızın objektif olarak ortaya konulamayışı sebebiyle, sıhhatli ve millî tahlillerden uzak bulunan bir «hareketin edebiyatını» çok genel hatlarıyla eleştireceğiz. Şüphesiz böyle bir çalışmaya, «Millî Mücadele» hakkında yazılmış bütün edebiyat değerlerinin dahil edilmesi gerekirdi. Ancak bu, kısmen edebiyat tarihçilerini ilgilendirir, kısmen de aylık bir sanat dergisinin boyutlarını aşar. Bu bakımdan tahlilimizde eserleri üzerinde duracağımız edebiyatçılar şunlardır: **Mehmet Âkif, Süleyman Nazif, Yahya Kemal, Nazım Hikmet, Halide Edip, Yakup Kadri, Kemal Tahir** ve **Tarık Buğra**. Ayrıca yeri geldikçe bazı şair ve romancılarımızın isminden bahsedileceğini de belirtelim.

Bunların önemlileri ise: **Ziya Gökalp, Mehmet Emin, Reşat Nuri, Cenap Şahabettin** ve **Halit Ziya**'dır. Biz, bu edebiyat incelememizde, üzerinde önemle durulması elzem bahisleri tesbit ederken, müspet kültürel neticelere varma düşüncesiyle yola çıktık. Yazının sınırları içine, isimlerini zikretmekle yetindiğimiz şair ve yazarlarımız da girebilirdi. Fakat bu, inceleme alanını oldukça genişleterek, istediğimiz tesbitleri takdimde güçlüklerle karşılaşmamıza sebep olacaktı. Bu edebiyatçıların, Millî Mücadele zaviyesinden müşterek noktaları çok az olduğundan ayrı bir sınıflandırma içine sokmak da mümkün değildir. Başka bir zorluk da, hemen hemen hepsinin şahsî düşünüş ve görüşlerinin, bizim konumuzu ilgilendiren hususlardan daha değişik vadide oluşudur. Bu edebiyatçıların, ayrı ayrı tahlili ise uzun bir edebiyat kritiğini zarurî hâle getirmektedir. Görülüyor ki, birinci kategoride isimlerini verdiğimiz şair ve yazarlarımızı tahlil konusu edişimiz, yahut ikinci grup edebiyatçıların yazımız harici edilişi, incelememizden elde edilmesini arzuladığımız neticelerin; açık ve kolay anlaşılır şekilde tesbitinden ibarettir.

MİLLÎ KAVGAMIZ

Tahlilini yapacağımız konu, «Millî Mücadelenin Edebiyatı» olduğuna göre, önce kendimize sormalıyız: Nedir Millî Mücadele? Bu sorudan sonra konumuz dahilindeki edebiyatın, içine girmemiz gerekecektir. O halde yazımız iç içe iki temel unsurdan oluşmaktadır: Millî Mücadele'nin kendisi ve edebiyatı.

Bütün dünyayı sarsan bir savaş yapılmış. Yenen yenmiş, yenilen yenilmiş. Ve mağlubiyet ortamına sürüklenen Osmanlının vatanı, parça parça edilmiş. Galipler topraklarımızı işgal etmiş. Asker çıkarmış. Halka yapmadıklarını bırak-

mamışlar. Bunun üzerine bakmış Türk, olacak gibi değil, silâhı almış eline. Kımıldanmalar olmuş; düşman koğulmuş, düşman denize dökülmüş, kısacası düşman yenilmiş. Mücadele bunun için, böyle başlamış ve bu şekilde sona ermiş...

Millî Mücadele'nin resmî hâle getirilmiş en insaflı yorumu bundan ibarettir. Ve bu kadarla bırakılan izah, son derece eksik ve muhtemelen kasıtlı bir izahtır. Millî Mücadele, hareket olarak, Dünya Savaşı'nın akabinde, galip devletlerin bize saldırısı sonucunda birdenbire patlayıvermiş değildir. Konunun şah damarı buradadır. Bunu ileride, yeri geldikçe ele alacağız. Ne hazindir ki, «Millî Mücadele Edebiyatı» da, birkaç istisna haricinde, resmî ağızlardan doldurulmuş, yüreksiz, sığ ve zavallı veya ihanet çizgisini yoklayan izahlarla oluşan, bizden fersah fersah uzak eserlerden ibarettir. Hülâsa yazımız, bir yandan dürüstçe, Millî Mücadele'nin şimdiye kadar ihmal edilmiş -veya ettirilmiş- anlamını bütün olarak ortaya koyarken, diğer yandan konu çevresindeki edebiyatı tam bir «muhasebe» edecektir.

MİLLÎ KURTULUŞTA NELER YAPTILAR

Tarihe, Millî Mücadelesini Türk Milleti, kendisi geçirmiştir. Edebiyatındaki ilk ve büyük temsilcisi ise, şüphesiz Mehmet Âkif'tir. Millî Mücadele'nin en doğru yorumu, Âkif'in kaleminde şekillenmiştir. O, milleti, ölüm-kalım savaşı verir, ölüp ölüp dirilirken, yalılarda, eğlencesinden artan vakitlerinde Millî Mücadele'nin, -halktaki anlamıyla- edebiyatını yapmamıştır. Âkif, kalemini süngü diye kullanmış, milletiyle ölmüş, milletiyle dirilmiştir.

Mehmet Âkif, Millî Mücadele yıllarında bir taraftan, Türk şiirinin en müstesna örneklerini meydana getirmiş, bir taraftan da yüreği yangın Anadolu halkının tarihî çilesine ortak olmuştur. Vaazlarıyla, şiirleriyle Türk insanını kutsal mücadeleye dâvet etmiş ve kol kol silâha sarılan insanları bizzat görmüştür. Diyebiliriz ki Âkif'in sanat anlayışı, sömürgen takımının suratına suratına çarpılan millî şamarlar gibidir. Türk toplumunun bu hayat mücadelesi, bir bakıma millî sanatın yeni bir cephesini oluşturmuştur. Asırlardır ağızlarda gevelenen «halka inme», «halka göre» şiarları, Âkif'in sağlam karakteriyle gerçekleşiverince, edebiyatçıların kuru lâkırdıları iflâs etmiştir. Âkif, kocaman kocaman laflar etmekten hemen hiç hoşlanmamıştır. O, düşüncesini hayatıyla ifade etmek istemiştir. Nitekim aynı yıllarda hâlâ edebiyat adına bir sürü dipsiz tartışma yapılırken, o, bunları tebessümle karşılamış ve düşüncelerini bizzat yaşayarak ortaya koymuştur.

Mehmet Âkif'ten sonra, Mücadele yıllarında, Malta zindanlarında çile doldıran milletin yiğit evlâdlarından Süleyman Nazif gelir. İstanbul'u İngilizler işgal ettiği sırada, halkı o korkunç hitabetiyle (1) Mücadeleye çağırırken, Malta zindanlarında eli-kolu bağlı kesin bir çaresizliğe mahkûm edilmek istenen Nazif. İşte bu Süleyman Nazif, 1920 de vatanın ızdırabını yüreğinde duyuyor ve içleri sızlatan acılığıyla duygularını şöyle ifade ediyordu:

Bu şeb de cûşiş-i-yâdınla ağladım durdum..
Gel ey kerime-i tarih olan güzel yurdum.
Ufukların nazarımdan nihan olup gideli,
Bu hâkdan-ı fenanın karardı her şekli.

Millî tarihimizi en usta bir şekilde sanata aktaran Yahya Kemal Türk toplumunun kurtuluş mücadelesinde nerede yer almıştır?

Şu kopan fırtına Türk Ordusudur Yârabbi!
Senin uğrunda ölen ordu budur Yârabbi!

Tâ ki yükselsin ezanlarla müeyyed nâmın,
Gaalip et, çünkü bu son ordusudur İslâm'ın.

«Kopan fırtına» gibi ordusuyla, bu büyük usta da boş durmayacak, tarihî göre-

(1) Piyerloti Hitabesi. Bkz. Süleyman Nazif, Mehmet Âkif, İstanbul, M. Hareket Yy. 1971. s. 93 - 111

viyle kalemini Milletinin Mücadelesi için çalıştıracaktı. Çünkü;

«Yahya Kemal, İstiklâl Harbi'nin lüzumuna daha ilk ânında inanmıştı. Onun mutlak bir zaferle neticeleceğini de daha ilk anlarda söylüyordu. Onun yarattığı acı, tatlı savaş ve mukadderât cilvelerini milletine günü gününe haber veriyor; bütün bu ölüm kalım vak'alarının neden ve hangi millî, tarihî, askerî ve politik sebeplerle, milletimizin zaferiyle son bulacağını da derin bir bilgi, bir sezgi ve düşünce sentezi halinde aziz milletinin gönlüne ve idrâkine sunuyordu.» (2)

Aşağıdaki ifadeler de, Yahya Kemal'in savaşın kızışkın olduğu yıllarda basında intişar eden makalelerinden birinden alınmıştır:

«Bu son on senenin muhârebelerinde vatanı müdâfaa için şehid düşenler iki türlü bahtiyardırlar: Bir taraftan bir müslümana göre ölümlerin hem en mübareği hem de en kolayı olan ölümle öldüler. Diğer taraftan da bizim gibi kalan bedbahtların her gün, her saat, her adımda gördüklerimizi görmemek için gözlerini müebbeden yumdular. Yalnız dini bir görüşle değil akli bir görüşle de diyebiliriz ki o bahtiyar şehidler cennette, biz kalanlar bugün cehennemde yaşıyoruz.» (3)

Askerî mücadele nihayete erdikten sonra, bizde mâziyi çok kuvvetli ve ideal şekliyle ustaca şiirleştiren Yahya Kemal de, birçok Türk aydını gibi siyasî değişmeleri geriden takip etmiş ve hiç bir harekette bulunmamıştır. Bir taraftan geçmişe büyük bir hayranlık besleyip, bir taraftan da Batılılaşma çelmesine takılış, son devir Türk aydınının garip run yanısından olsa gerektir.

Milletlerin tarihinde, mileti için çeşitli şekillerde kavga veren sanatçıları olduğu gibi, onu bütün çilesi ve ızdırabıyla yüzüstü bırakıp kaçan insanlar da bulunmaktadır. Bu tür insanlar millet nazarında «affedilmez hain» vasfıyla tarihin kara sayfalarına geçer. İşte bunlardan birisi de Nazım Hikmet'tir. Anası Celile hanımın ahlâk dışı yaşayışının lekesini, ömrü boyunca alnında taşıyan Nazım Hikmet, sayın Mehmet Kaplan'ın tahlîline göre muhtemelen bu duygunun da etkisiyle yurdunu terketmiş ve Komünist Rusya'ya sığınmıştır. Millet, kanlar içinde boğuşurken, Nazım Hikmet Moskova'ya kaçıyor ve Mayakowsky'nin özentisiyle komünist şeflere destanlar düzüyordu :

24 saatte 24 Lenin
24 saat Marks
24 saat Engels
Yüz dirhem kara ekmek...

Buraya kadar, Mehmet Âkif, Süleyman Nazif, Yahya Kemal ve Nazım Hikmet'in Millî Mücadele'yle olan pratik ilgilerini vermeye çalıştık. Bu ilgi, sadece dışarıdan görünen, sathî davranışlara münhasırdır. Biz, görünen şeyleri bir daha göstermek düşüncesiyle hareket etmiyoruz. Bu yönüyle, şimdi ortadaki mevcut hareket şekillerini ve Millî Mücadele'nin dayandığı temel vakıaları, işleyiş seyirlerine tesir eden, sosyal, kültürel şartların ışığında yeniden bir değerlendirmeye girişelim.

Konumuzu aydınlatıcı yönüyle, iki hikâyenin sonundan başlayarak tahlilimize girelim:

Soğuk bir kış günü, köhne ve yoksul evin bacasından inerken, yıllardır acı çeken suskun bir fukara, sessiz sedasız göçüp gidiyordu bu dünyadan... 1927 yılının ocak ayının dördüncü günü Türk dünyası, bir yiğit döğüşçüsünü yitiriyordu. Süleyman Nazif ölmüştü.

Bütün kâinatın Müslüman-Türke cehennem kustuğu günlerde, bir elinde

(2) Nihad Sami Banarlı, (Yahya Kemal, Eğil Dağlar,) İstanbul, Y. Kemal Enstitüsü Yy., 1966.
(3) A.g.e., s. 59.

silâh, bir elinde kalem, fırtınaması haykırışlarla dünyaya meydan okuyan bir «gerçek kahraman.» elemi yüreğinde düğümlü, vücudu vatanından ayrılıp, uzaklara yol alıyor. 1924'den 1936'ya, yahut öteki deyişiyle, değişen dünyadan göçene kadar acısı ve ızdırabıyla yapayalnız Mısır'da hasret çileleri dolduruyor... Hasta yatağında, 1936'nın yine bir kış günü, Türk'ün büyük vatan şairi Mehmet Âkif'in küskün gözleri yumulmuştu.

Ölü döşeğinde dirilen bir milletin giriştiği mücadele, işte yine bu trajik sahnenin ölü döşeklerinden hareketle, gerçek anlamına kavuşabilir.

Millî Mücadele boyunca cepheden cepheye koşan Âkif, zafer kazanıldıktan sonra, görülmedik bir şekilde sustu:

«Mehmet Âkif, o devre hükmeden idarecilerin kendisinden farklı bir anlayışa sahip bulunduklarını, zaferden hemen sonra, usul usul sezmeye başladı. Ömründe hiç düşmediği kadar korkunç yeis ve üzüntülere işte bu yüzden düçar oldu.» (4)

Artık şiirlerinde bile, o eski coşkulu ses, yerini isyana ve kedere bırakıyordu:

Gezen lâkayd ayaklardır bugün kudsi hariminde

Nasıl nâ - mahrem izler var görürsün Şark'a bir in de.

Melez, soysuz, şerefsiz parçalardan başka şey yok hiç.

Ne düşkün zevk-i millî; besteler piç, şaheserler piç.

O koca Âkif'in birdenbire bu kadar değişivermesi, nasıl mümkün oldu! İşte Millî Mücadele'nin ne olduğunu namusluca belirleyebilmek için Mehmet Âkif'in şahsından hareket etmek faydalı olacaktır. Tâbir caizse Âkif, «Millî Mücadele»yi yaşamış bir timsalidir. Zira;

«O tarihlerde bütün Türk şairlerinin ne ile uğraştıklarını soracak olan yarına, Türk edebiyatı namına Mehmet Âkif'ten başka hangisi cevap verebilecektir?» (5)

İşgal yıllarında halkı Millî Mücadele'ye hazırlarken, Kastamonu Nasrullah Camiinde şöyle hitap ediyordu:

«Milletler topla, tüfekle, zırhlı ordularla, tayyarelerle yıkılmıyor ve yıkılmaz. Milletler ancak aralarındaki rabıtalar çözülerek herkes kendi başının derdine, kendi havasına, kendi menfaatini temin etmek sevdasına düştüğü zaman yıkılır. Atalarımızın «Kale içinden alınır» sözü kadar büyük söz söylenmemiştir.»

AYNI DEKOR AYNI MİZANSEN

Bir savaş sürüp geliyordu başından beri. Temellerini tarihin derinliklerinde bulan bu savaş, Doğuyla - Batı'nın tarihî münasebet şeklinden ibaretti. Türklerin müslüman oluşuyla birlikte Türk - Batı savaşı şekline dönüşen bu mücadele durmamıştı, ve zamanın akış ritmine uygun olarak sürüp gidecekti. Âkif «kale içinden alınır.» sözünü tekrarlamakla bu asırlık kavganın gizli yönlerine dikkat çekiyordu. Soğuk harbi kasdediyordu kısacası. On sekizinci asırdan itibaren Türk'ün üst üste mağlubiyetleriyle neticelenen bu savaş, kültür, medeniyet sahalarında psikolojik, diğer sahalarda, askerî ve ekonomik bir durum arzeder. Batı karşısında aşağılık duygusuna kapıldıktan sonra ardı arkası kesilmeyen Islahat Hareketleri, toplum yapımızı daha da zaafa uğratır. Tanzimat ve devamla I. Meşrutiyet, II. Meşrutiyet dönemlerinde Türk - Batı savaşı, Türk halk bütünlüğünün çözülüp, dağılmasını teminden başka bir işe yaramaz. İşte Millî Mücadele hareketi, her şeyden önce bu tarihî Türk - Batı münasebetinin kilometre taşları nazarı itibare alınarak değerlendirilmelidir.

---

(4) Ahmet Kabaklı, **Mehmet Âkif**, İstanbul, Toker Yy., 1972, s. 38

(5) Peyami Safa, **Mehmet Âkif**, İstanbul, Milliyetçiler Derneği Neşriyatı, 1961, s. 75.

Islahat hareketlerinden sonra müesseselerin, Avrupa düşüncesinin bir kötü kopyası (iyi olsa da birşeyin değişmeyeceğini belirtelim) durumuna gelişi, bu çarpık zihniyetin havarilerini artırdı. Üzülerek belirtmek gerekir ki bu arada, Türk aydın azınlığı, eski Yunan mayasından üremiş Avrupa kültür ve medeniyetinin aracısı haline geldi. Yazımızın başında, «eksik» veya «kasıtlılık»la itham ettiğimiz çevrelerin izahı, bu yönüyle milli değildi. Yani Batılılaşma hareketi ve buna rağmen Batı'yla yaptığımız savaşlar içinde Milli Mücadele'nin müstesna bir yeri vardı. Resmi ağız, hem bunu örtbas ediyor ve üstelik hem de bundan daha önemlisi şu tesbite, tahammül gösteremiyordu. Milli Mücadele hareketi, bin yıllık tarih geçidinde ve iki buçuk asırlık aşağılatıcı Batılılaşma döneminde, Türk Milletinin tam anlamıyla bir «kendi hayatına dönüş» çabası olmuştur:

«Kültür sistemlerinin tasnifi problemi, bir büyük kültür sisteminin «atılım» veya «geri çekiliş» dönemi yaşamasına, sımsıkı bağlıdır. Bir «büyük kültür sistemi» atılış, yayılış ve parlayış döneminde, kendini, «tarihin gerçekleşmiş gayesi» diye tanır ve tanıtır. Meselâ: «Batı Medeniyeti», on-dokuzuncu asır boyunca yaptığı «hamleler» ve kazandığı «zaferler» serisi içinde, kendini böyle bilmiş ve böyle davranmıştır. Bu asır boyunca süren yağma, katliam, esirleştirme, işgal ve sömürme hareketleri; hep, «barbar kitleleri medenileştirmek», «ilkel kültürleri medeniyet seviyesine yükseltmek» parolası altında meşru gösterilmek istenmiştir.» (6)

En soysuzca davranışlarla gerçek yüzünü ortaya koyan Batı, artık Milli Mücadele'de Türk, aydın-halk bütünleşmesini önleyemezdi. Önleyemedi ve kurtuluşu halkının kucağında bulan Türk aydını, soylu bir silkinişle saldırgan Batı'ya karşı kavgaya girişti. İtiraz kabul etmez ki, Milli Mücadele, bu kemmiyet ve keyfiyet birikimiyle askeri zafere ulaşmıştır.

Milli Mücadele, bir yerde, tarih itibariyle öncesinin ve sonrasının çeşitli sosyal hareketlerinden, bağımsız bir anlam taşır. O'nun Batılılaşma doğumuna hamile, askeri bir vakıa olarak ortaya konuluşu ise büsbütün hatadır. Bir bakıma böyle bir davranış, geçmişini menfi-müspet bütün varlığıyla inkâr anlamına gelir. Bu ise, tarihen tezatlaşma içinde olduğumuz Batı'ya en büyük tavizin verilmesi demektir. Oysa ki, Türk halkının kimin için kiminle vuruştuğunu, Milli Mücadelesini kime karşı kazandığını uzun boylu düşünmeye bile lüzum yoktur. Türk toplumunun savaştığı bir düşmanın sadece askeri değil, kültürel ve siyasi varlığını da ülke dışarı ettiği âşikârdır. Buna rağmen Tanzimat ve Meşrutiyet devirlerinden çok daha süratli, «medenileşme» «muasırlaşma» plâğının yeniden devreye konuşu, Milli Mücadele'yi hazırlayan ruhla çelişmektedir.

Âkif'in Mısır'a gidişi bu şartlar altında düşünülecek bir meseledir. Daha nice Türk aydınının küskün bir şekilde kabuğuna çekilmesi de böyle... Avrupa, Türk'e karşı yeni bir zafer mi kazanmıştır yoksa?

Yokluk ve sefalet içindeki «hanesi bir avuç toprak» olan Süleyman Nazif'in şu satırları ezici bir mânâ ile yüklü değil midir?

«Ben o toprağa vatan derim ki, üstünde dinim ve devletim hüküm ve hükûmet etsin. Böyle bir toprak üstünde küçük bir kulübe ile cılız bir oğul bana kâfidir. Dinimden, devlet ve milletimden ayrı düşürülmüş ve mahrum edilmiş bir yetim diyâr üstünde muhteşem saraylarım, tüvânâ çocuklarım yükseleceğine, hanem bir avuç toprak, sülâlem de makbe-

(6) Aykut Edibâli, «Toplumların Değişmelerini Tahlilin Bir Ölçüsü Olarak Kültür ve Medeniyet Vakıası Üzerinde Çalışmalar» Gerçek dergisi, sayı: 3, temmuz 1973, s. 16.

reler olsun.» (7)

Şimdi, tarih önünde hesap vermelidir edebiyatçılar: Millî Mücadele'nin gerçek mahiyetini, önünü ve sonunu ne miktarda eserlerinde aksettirebildiler? Millî Mücadele öncesine kadar Türk aydınının yürekler acısı durumuyla mücadele anında ve sonundaki durumları arasındaki tezatlar gösterilmiş, bunun sosyo-kültürel sebepleri gözler önüne serilebilmiş midir?

Millî Mücadele, geleneksel Türk - Batı Savaş dekorunun yeniden sahneye konuşu ve aynı gösterinin tekrar mizanse edilişi sonucunda patlamıştır. Tertibi çok eskilere dayanmakta, buna mukabil bünyesinde çok yeni olan bazı özellikler de ihtiva etmektedir.

GELİŞEN ŞEKİL

İtiraf edilmelidir ki edebiyatımızda, Tanzimat'tan sonra, şekil itibariyle yeni gelişmeler kaydedilmiştir. Bu, Meşrutiyet yıllarında sosyal meselelere eğilen ve onları millî bakış açısından izah eden birçok yazar ve şairimizin yetişmesini sağlamıştır. Lâkin şekil itibariyle müspet olan bu gelişme, bünyesinde birçok arızayı da taşımıştır. Teferruata inmeden üzerinde durduğumuz aydın zihniyeti, Tanzimat'tan sonra şekilen gelişen Türk edebiyatını, muhteva olarak iyiliş etmiştir.

Netice olarak diyebiliriz ki, «Millî Mücadele Edebiyatı» muhteva olarak geniş eleştirilere açık, lâkin şekil olarak Tanzimat ve Servet-i Fünun dönem edebiyatlarından oldukça yüksek bir kalitedir. Bir Yahya Kemal, bu dönemde en verimli çalışmalarını yapmaktadır. Bir Süleyman Nazif, Ahmet Haşim'in de belirttiği üzere **«kelimelerin serdarı»** olmuştur. Ve hitabet tekniğinde millî hamlenin ilk büyük örneklerini vermiştir. Mehmet Âkif ise Kaplan'ın ifadesine göre; **«günlük konuşma dilini şiire aktarmıştır.»** Hece-aruz birliğini mükemmel şekilde gerçekleştiren Âkif, Türk şiirine şekil olarak da yeni bir yön göstermiştir. Ziya Gökalp'te ise dil, duru ve saf bir hale gelmiştir.

YANLIŞ DEĞERLENDİRME

Türk - Batı, kültürel, ekonomik, askeri ve siyasi kavgasının bir uzantısı olan Kurtuluş Savaşı, çok daha değişik şekillerde yorumlanmakta ve entellektüelimizin her grubu, kendi açısından farklı anlamlar vermektedir. Bu cümleden olarak ülkemizde, Millî Mücadele Marksist diyalektik süzgecinden de geçirilmiş bulunmaktadır. İlk örneğini Nazım Hikmet «Kurtuluş Destanı»yla vermiştir. Gerek Nazım'ın «Kurtuluş Destanı», gerekse, bu çığırda; Millî Mücadele vakıasını «diyalektik mantık»la izah çabasındaki eserler, müşahhas bir gerçeğe son derece hatalı bakmaktadırlar. Marksist düşüncenin zoraki izahları, Türk halkının bu millî hareketiyle de tarihen tezadlaşma halindedir. Bu bakımdan zaman zaman Marksist kalemler bile, Mücadelemizi doğru olarak ortaya koyma gayretinde bulunmaktadırlar. Bu, şüphesiz, Millî Mücadele'nin tam anlamıyla, 'toplumumuzun Millî bir varlık mücadelesi' oluşundan doğmaktadır. Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın sosyalist bakış açısından uzaklaşabilmiş şu şiiri de, böyle bir çalışma içine dahil edilmeye değer güzelliktedir: Tabur bir mucize içindeydi

Bir muhabbet sarmıştı her yönü,
Vatanı ve bizi seven.
Çoğalmıştık bir uçtan bir uca rüya gibi,
Büyüyordu ova kendiliğinden.

Neydi damarlarımızda çoğalan, çoğalan,
Neydi bu tepenin ardı?
İçimizde sadece vatan değil,
Yeryüzü kadar bir şey vardı. (8)

«Millî Mücadele Edebiyatı»nın buraya kadar «şiiri» üzerinde durduk. Gelecek yazımız, Kemal Tahir'in bazı eserlerinin, Tarık Buğra'nın «Küçük Ağa» serisinin, Yakup Kadri'nin «Yaban» ve Halide Edip'in «Vurun Kahpeye»sinin tahliline tahsis edilmiştir.

(7) Süleyman Nazif, **Batarya İle Ateş**, İstanbul, M. Hareket Yy., 1969, s. 88.

(8) Üç Şehitler Destanı'ndan alınmıştır.

ÇALDIRAN

Gözleri alev alev bir hünkâr
Cihanın yüreğine dikti nazarlarını
Babadan mevrus yemin var dilinde:
«Cihan bir otağ olacak»
Ve gök kubbe yıldızlarıyla
Divan duracak otağ önünde

Tiz hazırlansın yiğitler
Sefer var doğuya, nizamı âlem için
Güneş lekesiz doğmalı ufuktan
Ve çoraklaşan beyninde Batı'nın
Lekesiz batmalı güneş
Kılıcımızla kurtulup nifaktan

Gözleri alev alev bir hünkâr
Niyeti iman, umudu zafer dolu
İradesinin kıskacında mahkûm zaman
Ve nal seslerinde yollar, dürüm-dürüm
Dayanır mı orduları nifakın
Dayanır mı çaldıran

Zafer hünkâr'ın oldu, gurursuz
Daha nice zaferler gülümsedi, cihan çapında, lâkin
Ne hazineler, ne taçlar yer etmedi yüreğinde
Atının ayağının çamuruna, hocasının
Ebedî şeref payesi verdi
Yüreğini kucaklıyan kabrinde

HATİPZADE

ANTONYADİS SANCAK NÖBETİNDE

A.T.

Güzel Navarin... Akdeniz'in nemli meltemlerine göğsümü açıp, bir çizgi halinde gerilen ufka gözlerimi diktiğim zaman çapraşık hislerle dolar ruhum Navarin'de...Bazen dev dalgaların üzerimde sönmesini isterim. Dalgalar sönünceye kadar sürüklenir, bundan acaip bir zevk duyarım. Denizden koşup gelen Afrodit'le sarmaş dolaş olmuş gibi duygulanırım. Aşk tanrıçasının kolları arasında sürüklenıyorumdur sanki o an... Dalgalar denize döndüğü zaman sırılsıklam olmuş bir Antonyadis vardır gerilde... Afrodit'i coşkun bir duyguyla beklerim yeniden... İnancı, mücerret inancı, görünmeyene inancı anlayamamışımdır hiç bir zaman.Tanrılarla, tanrıçalarla içli dışlı olmak bana daha yerindeymiş gibi gelir. Afrodit'le sarmaş dolaş olmanın heyacanı.. Bilmem nasıl anlatsamki?

Bazen köpük köpüktür Navarin açıkları... Akdeniz'in bu, Mora içlerine sokulan kısmı ak bir köpükle bezenmiştir. Deniz yeşilinin çizgi çizgi ebrolleştirdiği bu ak meydan, ruhumu garip bir ezikilikle doldurur. Ruhum defalarca girer ak köpükler içine. Arınmak ister. Tüm benliğimi kara noktalarla kaplanmış hissederim. Bilmem bütün Yunanlılar da kendilerini böyle hissediyorlar mı? Şu büngül büngül kaynayan, şu ufku kulaçlanmayacak deniz, şu aklığı beni çıldırtan manzara, şu en tatlı hayallerimi perdeleyen, hem de ak bir tül ile bürüyen meydan neden böylesin bana? Ben bu kadar kirli miyim? Neden sen aklaşınca ben kirlilik duygusuna kapılıyorum? Kıskanıyorum seni çoğu zaman. Bazen bu kıskançlık düşmanlığa dönüşüyor. Hıncımdan seni kırbaçlamak istiyorum. Peki neden kırbaçlamak istiyorum? Hiç. Bir soya çekim mi var bunda yoksa? Vaktiyle Roma İmparatorlarından birisi Çanakkale boğazını zincire vurdurmuş. Ondan bu duyguyu aktaran kim pekala? Kirlilik psikozu içine düşmek ve temizden, berrak olandan intikam almak... Bu insanca bir davranış olmamalı. Ama neden böyleyim? Ahh! Akdeniz. Sen. Senin aklığın. Kahrolası aklığın... Hayır,Akdeniz senin dalgaların hoşuma gidiyor. Hep dalgalı olsan olmaz mı? İşveli, oynak bir Afrodit'i anımsatan halini seviyorum senin. Beni sırıl sıklam yapan...

Bir zamanlar, Akdeniz'de Osmanlıların yelken hışırtıları hakimmiş. Ufukta kalyonlar, kadırgalar boy boy seçilmeye başlayınca karalara doğru ürkütücü bir rüzgâr esermiş. Sınır gibi leventler heyemolalara başladı mı her yer susar, etrafa derin bir sessizlik çökermiş. Mora uğrak yerleriymiş. Cenk dönüşlerinde Türklerin gözlerinde pır pır uçuşan sevinç dalgaları, sık sık ve büyük bir şevkle tekrarladıkları tekbir sesleriyle soğuk bir kararlılığa dönüşürmüş. Mağrur insanlarmış. İlk bakışta karşınıza gerilmiş bir göğüs ve güneşten turunculaşmış bir alın çıkarmış. Açıkmış alınları. Pervasız bakarlarmış. Şimdi bu tip insanlara, Anadolu'nun köylerinde, ama biraz ezilmiş örneğiyle rastlanabilir. Barbaros kardeşlerin ismi fermanı demekmiş Avrupa kıyıları için. Resimlerini gördüm. Hayreddin'in başındaki sarığı, bakışları, derin kırışıklarla çizilmiş alnı, sakalı, haşmet, ürperti, saygı ve korku karışık hisler telkin ediyor. Gözlerinde diri bir insanı tahayyül etmek kabil.. Osmanlı'nın Akdeniz'deki donanma hükümranlığı asırlar sürmüş. Avrupa'dan çekilirken

Osmanlı, Akdeniz'den de gerilemiş adım adım. O mağrur leventlerin, geriye doğru zorlanırken bakışlarındaki mânâyı görmek isterdim. Ağlamışlar mıdır acaba? Açıktan ağlamadıkları muhakkak olmalı. Ama, o, pır pır sevinç uçuşan gözlerde ezici bir mahzunluğun göllendiğini ve boğazlarında boğucu yutkunmalar olduğunu görür gibiyim. Ölmekle geri çekilmeyi tercih et deseler, bu uçarı leventlerin Avrupa toplarıyla boğuşacağına bahse girerim.

Navarin'in beni ençok etkileyen yanı, 1820'lerin hatırasını taşımış olmasıdır. 1820'ler... Mora'nın fıkır fıkır kaynadığı yıllar. Osmanlı'nın arkadan hançerlendiği, Mora'nın dirlik-düzeninde ihtilâl olduğu yıllar... Yunan İhtilâli bu yıllara rastlar. Osmanlı'nın düzeninin dinamitlendiği ve bizim düzenimizin kuruluş sinyallerinin verildiği yıllar...

Yılların 1827'siymiş... Mora'da her taşın altında bir ihtilâl patlarken, Osmanlı donanması bu kıyılarda demir atmış. Avrupa'nın savurduğu hançer yaralarıyla halsizleşen Osmanlı Mora'da direnmek istemiş. Kendini cami cami, kale kale savunuyormuş. Camilere doluşan çocuklar ve kadınlar kurşun yağmurları karşısında ürpertici çığlıklar atarlarmış. Bulgaristan'da da başlayan millî kıyamlar Osmanlı'yı geriletmiş. Çocuk kadın ve ihtiyarın göç yollarında eriyişi hâlâ anlatılır. Osmanlı'nın Mora savunmasında en çok güvendiği kuvvet de donanmaymış. Bilmemiş Osmanlı artık içten içe çöktüğünü. Akdeniz'e donanma göndermiş. Barbaros'u gönderiyorum zannetmiş. Navarin'e demirleyen donanmaların etrafında Rus, İngiliz ve Fransızların desteklediği millî kuvvetlerimiz kıpır kıpır dolaşmaya başlamışlar. Ve bir gece sabaha karşı donanmada yangın çıkmış. Millî kuvvetlerimiz donanmayı kundaklamışlar. Gemiler o gün akşama kadar yanmış. Bir yandan yanmış, bir yandan gömülmüş sulara. Donanmanın Navarin'de yanışı ve çöküşü, Osmanlı'nın Mora'da ihtilâl ateşiyle tutuşması ve çökmesi gibi bir şeydir. Navarin olayını anlatanlar, gemilerden denize hiç bir ferdin atlamadığını yazarlar. Gemilerin yükselen alevleri içine yanık bir et kokusu karıştığı rivayet edilir. Hep Navarin'de Osmanlı gemilerinin batışını ve kurtulmak için denize atlamayan leventlerin ne yaptıklarını düşünmüşümdür. Bütün mürettebat cayır cayır yanmayı mı beklemiştir? Bu derece çılgınlaşmışlar mıdır? Navarin koyunda kundaklanan Türk donanmasının leventlerini, sancak gönderine yapışmış tahayyül ediyorum nedense. Oturup beklememiştir Türkler. Sancak, Türkler için bambaşka bir anlam taşıyor. Bunu kimse benim kadar bilemez. Benim hatıralarımı yaşamadığı için tabii Türkler, hayatları sona ermeden sancağı teslim etmeyi şerefsizlik ve ihanet kabul eden bir millet. Onun için Navarin olayında bütün leventlerin sancak gönderine sıkı sıkı yapıştığını ve kendileri ölmeden (Şehit olmak diyorlar onlar buna) sancağın düşmemesini temin etmek istediklerini tahayyül ediyorum. Akdeniz'in ak köpükleri bende, gönderinde bir dizi insanın ümit ve çaresizlikle tutunduğu, alevlerden kavrulmuş ve gittikçe çözülen kollarla yükseltilen Türk Sancağının sulara gömülüşünü hatırlatır. Anadolu'da sık duyduğum Bayraktar Baba efsanesi gibi, düşmana teslim etmemek için karnını deşip sancağı karnına gömen insanların çokluğu beni ister istemez bu düşüncelere sürükler. Bütün Türkler, idealerini korumakta yarış halindedirler diyebilirim. Ve tabii olarak bizim karakterimiz yanında bu tür davranışlar ancak delilikle vasıflandırılabilir. Peter Weiss'in Soruşturması'ndan aklımda kaldığına göre, Almanya'da Nazilerin kurduğu Auschwitz toplama kampının fırınlarındaki ölü insanların manzarasını bir şahit şöyle anlatıyor: «Gövdeler kapının ve sütunların yanında bir birine kenetlenmişti.. En altta bebekler, çocuklar ve hastalar vardı. Onların üstünde kadınlar, en üstte de en güçlü erkekler... Bunu şöyle açıklamak mümkün: Başlangıçta gaz aşağılara yayılıyordu onun için erkekler herkesi ezip üste tırmanıyorlardı.» Peter Weiss'in Soruşturması'nda bu tür bencil hareketler çok zikredilir. Birbirinin elbisesini çalmalar, ekmeğini aşırmalar dramatik bir üslûpla anlatılır. Düşünürüm de aynı milletten bu insanların (hepsi de yahudi dir) birbirlerine karşı bu horlayıcı tutumu

karşısında Türklerin sancak için kenetlenişini havsalama sığdıramam. Arada ne kadar fark var değil mi? Bir yanda kendi ırkdaşları içinde bile, sıkışınca olsa dahi ezicilik duyguları kabaranlar, bir yanda Türkler. Benim gibi pek çok Avrupalı anlayamamıştır bunu.Ahmakça bulmuşlardır. İnanç adamı oluyor Türkler. Bizse kendimizin hizmetkârı. İtiraf etmeliyiz bunu. Belki bizim en aşırı olanlarımız da Yahudilerdir. Doğru mu görüşüm bilmiyorum ama, Yahudilerle aynı soyun değişik şekillerdeki devamı veya aynı rengin tonlarıymışız gibi geliyor bana. Karakterimiz öylesine uyuşuyor.

Türk ve sancak mefhumları şuurumda derin izler bırakmıştır. Hayatımın en çarpıcı tezatları bu iki mefhum arasında teşekkül etti desem yalan söylemiş olmam. Doğma büyüme Yunanistanlı değilim. İstanbul'da doğmuşum. Otuzbeş yaşıma kadar da orada kaldım. İşte bu otuzbeş yıllık zaman, Türkler içinde, hayatımı, hiç unutamıyacağım hatıralarla bezedi.

Tanzimat'tan sonra Türkler, aslen Türk olmayanlara, bu arada biz Rumlara da devlet memuru olma hakkı vermişler. Bu cümleden olarak askerlik de yapmaya başlamışız. Önceleri basit görevler verirlermiş askerde. Ama son devirde pek çok hayati bölgeye girer olduk. Yirmiyedi yaşındaydım, askere alındım. Yedek Subaylık stajından geçecektim. Yedek subay okulunda eğitimlere başlamıştık. Isınamıyordum bir türlü askerliğe. İnsanın kendi milleti olmayınca hizmet duygusu, vuruşma duygusu da olmuyor. Mecburduk askerliği yapmaya. Türk vatandaşı olan herkes bu vazifeyi yapıyordu. Yatakhanede benim yatakla yan yana Mehmet isimli, Yozgat'ın köyünden yanık bir Türk çocuğu yatıyordu. Garip garip bakardı bana. Hareketlerimi göz ucuyla takip ettiğini hissederdim. Sanki onun göz hapsindeydim. Geceleri yatağımda bir taraftan bir tarafa dönsem uyanır, kirpiklerinin altından beni süzer, derin derin iç çekerdi.

Hiç unutamıyacağım. 1948 yılı aralık ayının onuydu. Gecenin saat 1'inde nöbetçi subayının el hareketleriyle uyandım. Sancak nöbeti bana düşmüştü 1-3 arası... Akşamdan beri Yozgat'lı Mehmet'in hareketlerinde bir başka değişiklik hissediyordum. İç çekmeleri sancılanma halini almış, gözleri alaca alaca olmuştu. Subayın beni uyarmaya geldiği zamana kadar uyumadığı belliydi. Solumaları uyuyan bir adamın solumalarından ziyade sevgilisi hançerlenmiş bir yiğidin kendi kendini parçalamasını andırıyordu. Belli ki; benim Sancak nöbetim yaralıyordu biryerlerini. Mehmet'i yatağında kıvranır bıraktım ve Sancak nöbetine gittim. Türk'ün sancağını bekleyecektim. Ben, bir Rum... Evet, hâlâ inanamıyorum. Türk'ün sancağını beklemek ve bir Rum. İçimde volkan gibi kahkahalar birikiyor. Mehmet'in inlitisi kulaklarımı tırmalıyordu. Aklımdan, 1920 yılında İstanbul'un İtilâf Kuvvetleri tarafından işgali esnasında, Beyoğlu'nda Rumların Yunan Bayraklarıyla işgalci kuvvetleri selâmlayışları bir film şeridi gibi geçti. Tanrım, ne kadar değişmişti Türkiye? 28 yıl sonra ben, yani dün İngilizi Yunan Bayrağıyla selâmlayan ben, Türk sancağına bekçilik edecektim. Sancağa binlerce şehid kanının sembolü olarak bakan Türklere dudaklarımda beliren bir istihza ile baktım. Hür dedim Türkler, aynı ruh haliyle. Hür Türkler... Dudaklarımdaki istihza biraz daha gerildi.

Sancağını çaldıran alay cezalanıyor Türkiye kanunlarında. Ama hiçbir fert, gecenin 1-3 arasında, Türk Sancağının ruhunun bir Rum tarafından çalındığının farkında olamadı. Yozgat'ın Mehmet'i solusun içten içe... Antonyadis, Mehmet'in içinin yanmasından doğan kıvranışı kadar derin bir ihtirasla işte sancağın başında. İşte Antonyadis sancak bekliyor. Boğazımda boğucu bir kahkaha düğümleniyor. Binlerce şehidin al kanı, kahkahalarıma renk katıyor. Ama şu Mehmet'in soluması yok mu? Kulağımı tırmalıyor ol Kulağımı tırmalıyor.

Sancak nöbetim bitmişti. Ertesi gün Yozgatlı Mehmet hasta oldu. Bir hafta revirde kaldı. Yatakhaneye döndüğü zaman gözleri çakmak çakmak bir kararı haykırıyor gibiydi. Daha da korkunçlaşmıştı.

DİMİTRİ ANTONYADİS
10. Haziran 1965

EDEBİYATIMIZDA MALAZGİRT

Veli ŞİRİN

Milletler, düşüncelerinin tanzim ettiği müesseselerle paralel bir hayat yaşarlar. Müesseseler fertlerin hayatlarını tanzimden uzaklaştığı müddetçe milletler, başka düşüncelerin iliklerine kadar nüfuz etmesi ile karşı karşıyadırlar. Müesseselerinin dimdik ayakta kalmasını, otoritesini devam ettirmesini isteyen milletler, düşüncelerini namütenahî vasıtalarla ve en canlı şekilde nesilden nesile aktarmalıdırlar. İşte bu organize başarıldığı müddetçe tarih sahnesinde kalmak mümkündür. Yoksa, «falan zamanda şöyle bir devlet varmış» durumuna düşmek mukadderdir.

En kıymetli müesseselerin temelleri, hatıraları unutulmayan, yüzyıllarca alınımızın akı olan, hatırladığımızda içimizin dalga dalga kabardığını, gözlerimizin en saf sevgilerle parladığını hissettiğimiz, büyük, tarihî olaylarda atılır. Büyük milletler, tarihlerinde böyle büyük olayların bulunduğu milletlerdir. Milletlerin azameti, bu neviden olaylarla orantılı olarak çoğalır veya eksilir. Milletimiz, müesseselerinin temellerini tarihî olaylarda atmıştır. M a z i, bizim zaferlerimizin taçlarını giymiş yüzyıllarla süslüdür. Tarih, bizim zaferlerimizle dönüm noktalarına kavuşmuş; mazi bizim müesseselerimizle tanzim edilmiştir.

Biz, geçmişte zaferler için en müsait şartları hazırlayan, gelecekte en büyük zaferlerin şartlarını miras almış bir milletiz. Bu mirası, nesillerimize takdim edemediğimiz, takdimde eldeki bütün vasıtaları kullanamadığımız için, kalblerde b i r ümitsizlik var. Tarih ve sosyoloji ilmi açısından içinde bulunduğumuz durumu incelemek, yazımızın konusu değildir. Yalnız umumi bir hatırlatma, **«Vatan Kuran Meydan Muharebesi»** diye bilinen bir zaferimizin, yeni nesillere edebiyat yoluyla nasıl takdim edilmiş olduğunu görmeden önce, gereklidir zannediyoruz.

Milletlerin en büyük dayanakları devletlerdir. Yukarıdaki idealler, devletin hedefi olmadığı müddetçe, milletin hayatiyeti suya düşmüş demektir. Bu ölçüyü temel kabul edersek, zaferlerimizin yeni nesillere nakli işi, ne yazık ki, bugün en büyük imkân olan devletin yerine, en küçük imkân olan fertlerin omuzlarındadır. Yıldan yıla bir mesaj ve yarım saatlik proğramlarla işin halloluvermeyeceği gibi, fertlerle de bu iş, neticeye ulaşmaz. Böyle bir manzaraya göz gezdirdikten sonra edebiyatımızda, konumuzun tezahür şeklini görelim.

FIRSATI GANİMET BİLENLER VE İŞ YAPMIŞ OLANLAR :

Nasıl olsa meydan bomboş, fırsat bu fırsat deyip, rüzgâr ekip fırtına biçenler, satırlar arasına zehir akıtanlar, kraldan çok kralcı kesilerek meseleyi kuşa döndürenler, çalakalem yazıvermişlerdir. Kınından sıyrılmış kanlı bir kılıca dönen kalemler, nice şahsiyetleri sayfalar boyu doğramış, zaferlerimizi zafer yapan ruhu boğuvermiş, kuru ayrığı yeşil gözlük taktırarak taze ot diye gösterme çabasına düşmüşlerdir. Karşı gelemediği tarihi, içinden bozmak gibi bir şuurla hareketten ,yazmış olmak için yazma; veya bu konuda yazılan eser, milletin duygularını tahrik ettiğinden çok satar düşüncesine kadar, çeşitli saiklerle konu hayli hırpalanmıştır.

Çizilen bu panoramada umumi karakter şudur: Yazılan bu tip eserlerde savaş öncesi, savaş, savaş sonrası, Alp-Arslan ve kumandanları, asıl muhtevasından sıyrılıp, filmlerdeki macera havasına büründürülüyor. Bu safhadan sonra her iş kolaylaşıyor. Alp-Arslan, aciz, Hasan Sabbah'ı, Bâtınîliği, Şiîliği, devletin içinde ve dışında olup bitenleri bilmeyen, aşk delisi, vezirin yönetiminde, yönünü hadiselere göre tayin eden, maceraperest, şan ve şeref peşinde koşan, kör aşık, sevgilisiyle meşgul, Ömer Hayyam'ın şarap ve aşk rübâîlerini ve benzerlerini seven ve okumaya bayılan, şımarık,

zırcahil, istihbarata önem vermeyen bir tip haline getiriliyor. Savaş içinde ve savaş sonrasında, bilhassa iki imparatorun konuşmasında Alp-Arslan, külhanbeyi bir havaya büründürülüyor, övünme ve gösteriş budalası haline döndürülüyor. Tabii bu gariplikler içine, tarihin Freud açısından tahlili en çirkin bir surette serpiştiriliyor. Bu tip tahlil, harç misali satırlar arasına doldurulуyor. Artık roman, beyinlere dökülecek beton haline gelmiştir.

Bir taraftan böyle bir şuurla hareket, diğer taraftan yanlış değerlendirmelerle birleşince, bir hengâmedir gidiyor. Alp-Arslan'ın hayatını Şamanizme uygun gösterenleri mi ararsın, bilerek veya bilmeyerek olayları başka şekle ve hisleri tahrik kalıbına dökenleri mi ararsın, ortalık karma karışık oluyor. Artık ırkçılıktan dem vuranlar ve ona meyli olanlar da boy gösterince, bir alem daha teşekkül ediyor. Alp-Arslan, aşkla vatan aşkını ayıramıyor ve kendilerinin de içine düştükleri bu problem, Alp-Arslan'ın şahsında Gökalpvârî bir modelde çözülüveriyor. Koskoca Selçuklu ordusu, kumandanları ve Alp-Arslan, bugünkü belli bir kliğin dilinden çalıp söylemeye başlıyor. Tabii bu arada, Nizamülmülk de epey darbe yiyor. Devletin ne olduğunu tarif edemiyecek şahıslar, büyük devlet adamını yerden yere çalıyorlar.

Bir üçüncü gurup da var ki, «ne suya dokunayım ne sabuna, lâkin işte ben de yazıyorum canım» psikolojisi içinde masal anlatır gibi bir şeyler anlatıp gidiyor. Olayların hikâyesi yapılırken hissen olay övülüyor, lüzumsuz benzetmelerle şiirdeki dolma mısralar gibi romanda da dolma sayfalar teşekkül ediyor. Bu arada üç-beş kuruşcuk kazanmak isteyenler de derme-çatma, kırk-elli sayfayı bulmayan risalelerle piyasaya çıkıyor.

Kızını başıboş bırakırsan, ya davulcuya varır ya zurnacıya dedikleri gibi, mesele böyle başı boş bırakılırsa bakın neler oluyor.

Önce hatırlatalım, bir meyhanede değilsiniz, Alp-Arslan'la Nizamülmülk konuşuyor:

«Alparslan:
— Ömer Hayyam büyük bir şair mi?
— Devrinin en büyük şairidir.
— Şiirleri aşk üzerine midir?
— Hayır.
— Ya ne üzerine?
— Şarap ve aşk..
— Aman ne güzel.

. . . . . .

«...Şarap içmeli, güzel sevmeli, müsterih olmalı.»

Alparslan coşarak:

— Aman ne güzel.. Gönlü keder ile yıpratmak hakikaten caiz değildir.» (1)

Fetvaya bak hizaya gel. Şimdi sormak gerekir, böyle bir kumandan ve böyle bir vezirden, yüzyıllar boyu ehemmiyetini kaybetmeyecek ve alnımızın akı olacak bir zafer beklenebilir mi? Elbette ki hayır! Ama ortada böyle bir zafer var olduğuna göre sayın Şapolyo bu zaferi kazanan şahsiyetlerin ruhlarına halel getiriyor. Edebiyatın cemiyete tesirini düşünürsek, bu neviden tahriflerin zararlarını inkâr etmek mümkün değildir. İnsan işleyeceği konunun mahiyetini kavrar ve hiç olmazsa tarafsız bir pozisyondan meseleyi gözler önüne serer ki değer bulabilsin. Tarihî şahsiyetlerimiz, milletimizin kalblerinin baş köşelerinde, sıcacık sevgilerle sarmaş dolaş yatıyor. Bu tip hareketler neticesiz kalmaya mahkûmdur. Ve sadece yazarını gülünç duruma düşürür.

«Tanrı'ya güvenip gün beklemek yok;

. . . . . .

Hesapta kaderi bile bozmak var!
Alın yazısını kendi yazmak var!

. . . . . .

Kendine inanmak Tanrı'dan önce!

. . . . . .

Bir koca Prometе, arkada Tanrı dağı!

. . . . . .

Şamanların töresini sağladı:
Kır atının kuyruğunu bağladı; » (2)

Dün Batı'yı temsil eden Bizans'a karşı kazandığımız zaferin destanı, Prometheuscu

(1) Enver Behnan Şapolyo, **Anadolu Fatihi Alpaslan**, s. 12-13, İst. 1951.
(2) B. Kemal Çağlar, **Malazgirt Zaferinden İstanbul'un Fethine**, s. 5-8, İst. 1971.

hakkı kazanacaklardır.» (5)

Yukarıdaki sözler, savaştan önce Alp-Arslan'ın orduyu coşturmak için yaptığı hitabıdır. Hemen belirtelim ki böyle coşturulan ordunun yapacağı ilk iş cepheden, savaş meydanından kaçma yolunu düşünmek olur. «Ölmemek için öldür.» fikriyle savaşa sokulan ordu, peşinen mağlûp olmuştur. Ölüme, bir hayat düzenini korumak ve insanca yaşama modelini insanlığa sunmak için koşanlar hayat hakkını kazanırlar ve zafere ulaşırlar. Kaldı ki Alp-Arslan ordusunu, hayattan uzaklaştırıcı, imân, cesaret, şehitlik gibi ideallerle coşturmuştur. Malazgirt'e, evlâd ü iyâle kavuşabilmek için yapılan bir savaş ruhu vermek, mahiyetinden başka yönlere sapmak olur.

ÜMİTSİZ DEĞİLİZ :

Bütün bunlar bizi üzmesin. Milliyetçi kalemlerin eserlerinde müsbet gelişmeler vardır. Hadiseye eskiye nazaran ve gerçeğe yaklaşarak daha değişik cihetlerden bakılmaktadır. Ecdadın zaferlerinin ruhunu kavrama çabası, Türkiye Milliyetçilerinin kendilerine gelişlerinin ilk hareketidir. Yakın istikbâl, bu saha da olduğu gibi, Millî Edebiyatın bütün sahalarında, dünya çapında eserlerin verildiği günler olacaktır. Bugün müsbet yönde ilk adım olarak kabul edilen eserler, o zaman verilecek olan güzel meyvelerin ilk tecrübeleri yerine geçecektir.

Selçuklulardan bu yana olan tarihimizi romanlaştıran, «Kilit», «Anahtar», ve «Kapı» sıyla dikkatleri üzerine çeken Sepetçioğlu, konuyu kendine has bir üslûpla işlemiştir.

«Kuşağına soktuğu elini çıkardı; Bizans kilidini tutuyordu: « Bunu tanıdın mı?..»

«Tanıdım Sarı Hocam..»

«Bu kilit bil ki burada... Bu Dandanakan'da bil ki, yarım açıldı. Al artık, Yarısını nerde açarsın orasını sen bil gayri...»

.....«Bir tek şey istedim Alpaslanım; Sarı Hocanın bir tek dileği oldu ömründe. Senin, Selçukluyu denize ulaştırdığını görmek.. Selçukluya bin yıl, on bin yıl kalacağı bir yurt verdiğini görmek. Ama görmüş gibiyim.. gözlerim o yurdu görüyor, ... Gözlerimin önünde Selçuklular, Selçuklular, Selçuklular.. mahşere kadar Alpaslanım.. deniz kıyısında.. denizlerin ötesinde.. gök yüzünde bile var...» (6)

Selçuklu haklı bir yaşama modelinin tebliğcisi, yayıcısıdır. Onların hedefleri, düşüncelerini karalardan denizlere, denizlerden göklere, mümkün olan bütün mekâna; yaşanılan bütün zamana, mahşere kadar bütün mekânlarda ve zamanlarda tebliğ etmek ve yaşatmaktı. Meseleyi bu orjinal yönünden yakalayabilen Sepetçioğlu, kilit sembolünden hareketle eserlerinde konuyu daha da geliştirmiş ve olgunlaştırma yoluna gitmiştir.

Ne kadar unutturulmaya çalışılmış olsa da yine o ruhtan kırıntılar yüreklerimizde depreşir. Bu çırpınış, milletten uzak şairlerin şiirleriyle dolan antolojilerin yanında çok cılız da kalsa, susuzluktan çatlayan dudaklara bir nem zerresi kadar bile gelse de müsbet bir mânâ ifade eder.

«Bir ruh taşırız o günlerden kalan,
Barışı cennet, savaşı cehennem ederiz.
Bir aşktır Anadolu ruhumuzda yatan,
Yediden yetmişe biz, Alparslan
yürekliyiz.» (7)

«Yolum zaferler yolu, HAK'tan buyruk
aldım heyl
Alparslan'ın ardından, Malazgirt'ten
geldim heyl
Tarihi tarih yapan benim yiğit erlerim,
Bin kere ölseler de diridir neferlerim.
Bu ne ilk, ne de sondur, bitmez kî
zaferlerim...
. . . . . .
Elimde iman gürzü, nice dağlar deldim,
heyl

(3), (4), (5) Ali Kazanoğlu, **Alp Arslan**, s. 37-46, İst. 1947
(6) M. Necati Sepetçioğlu, **Kilit**, s. 182-183, İst. 1972
(7) (Haz.) Göktürk Mehmet Uytun, **Resimli Malazgirt Şiirleri Antolojisi**, Yahya Akengin, **Alpaslan Yürekliyiz**, s. 20, Ank. 1971

SABAH

İnci AKKAYA

Daha çiçek vermedi toprağın kara bağrı.
Geceler hâlâ soğuk, arazi ıslak daha.
Seher buğusu gibi hafif, ince bir ağrı
Dâvâsız, yakınmasız yükseliyor Allah'a.

Gölgeler morlaşıyor serinleyen akşamla.
Yıldızlar gökyüzünde dolunuyor damla damla.
Büründüğü yumuşak, durgun, dumanlı gamla
Uyanacak kasaba yaş, sessiz bir Sabaha.

---

bir batı kültürüyle yazılmaya çalışılıyor. Batı'nın, insanı ilahlaştıran düşüncesini sayın Çağlar, savaştan önce «Gerçek hükümdar Allah'tır. Biz onun aciz kullarıyız.» diyen, O, yüce kumandan Alp-Arslan'a güneşe balçık sıvamak gibi sıvamak istiyor. Böylelikle bilerek veya bilmeyerek, Sayın Çağlar, meseleyi hem kuşa döndürüyor hem de Alp-Arslan'ı Şaman töresine hizmet ettiriyor.

Alp Arslan ki, savaş öncesi secde ederek, kâinatı yoktan var eden Allah'a ettiği dua hepimizce malûmdur. Ya bu, Şamanizme hizmet nereden çıkıyor?

Ey at koşan garip köylüm, atlarınızın kuyruklarını sakın bağlamayın emi? Alp-Arslan'ı Şaman yapanlar, eskaza sana da destan yazmak isterken, seni de Şaman yapıverirler.

Siz de dikkat edin ey genç nesil!

İŞ OLSUN DİYE YAZILIRKEN:

Normal bir eserde bile olaylara dikkat etmek icab ederken, hele hele tarihi bir eserde, ilk plânda yapılacak iş olan olayların tespitinde yanlışlığa düşmek, konuya karşı çok lâkayt kalındığını ve hissi davranmaktan öteye geçilemediğini gösterir. Yazarından bu kadarcık bir dikkati beklemek, tarihi zaferlerle dolu bir milletin torunu olan genç neslin hakkı olsa gerektir. Kaldı ki bu dikkat, yazmanın aksiyomudur. Üzerinde durmaya değmez.

«ROMEN DİYOJEN — (Gayet mağrur ve hâkimane) Türk elçisi Sav Tekin sen misin?

SAV TEKİN — Beli.

. . . . . .

ROMEN DİYOJEN — (Asabiyeti daha çok artar) Anlaşmak yok. Hepinizi mahvedeceğim. . . . . .

ELÇİ — (Gayet sert ve asabi) Yetişir, mel'un!. (Derhal belinden çıkardığı siyah bir topuzu bütün kuvvetiyle Romen Diyojen'e doğru fırlatır. Kendisi ve yanındaki iki arkadaşı kılıçlarını sıyırırlar. Topuz tahtın alt basamaklarına rastlar. Romen Diyojen çok korkar. Koluyla yüzünü kapar . . . . . .
Bu esnada nöbetçiler içeri girerler. Elçi ve yanındakiler onlarla küçük bir boğuşma yaparak süratle dışarıya fırlarlar.» (3)

Yukarıdaki sahne, Alp-Arslan'ın savaştan önce, (İslâm'ın mensuplarını hareketlerinde meşrû bir tutum içine sokan) halifenin elçisi İbn Muhallebân ile b i r l i k t e Sav-tekin'i göndermek suretiyle sulh ve barış için yapılan görüşmedir. Bir hayli enteresandır. Bu görüşmelerdeki Sav-tekin'in inceliği ve hazır cevaplığı tarih kitaplarına geçmiştir. Kaçma olayı yoktur. Hem de savaşta saatlerce kullanılan topuz, bütün kuvvetiyle fırlatılınca tahtın alt basamaklarından başka yere rastlar.

İnsan hem olayı yanlış tespit eder, hem de buna zaman unsuru yönünden yanlışlığı eklerse, okuyucularda gayrı ihtiyari bir tebessüm belirivertir.

«.....Bir «Ti» borusu ile selâm durumu alınır. Alp Aslan sözüne başlar.» (4)

«Ti» borusu, Batı'nın ruhsuzluğunun ve yabancılığının karakteristiğidir. Bize bando ile geçmiştir. Böyle bir hareket 1947 yılında geçerli olabilir ama 1071 de değil. O zaman düşmana korku salan Mehter vardır. Oralarda «Ti» borusu ne gezer.

Olayda ve unsurlarda yanlış tespit, mahiyete de kayarsa iş vahimleşir.

«.....Yolunuzu gözleyen, analarınız, babalarınız, eşleriniz, evlâtlarınız var. Onlar, ancak sizin düşmanı yenmenizle yaşama

Anam Anadolu'ma Malazgirt'ten geldim,
hey!» (8)

Buhran içinde olan cemiyetimizin, onun saadet yolunun müjdecisi olması gereken edebiyatımızın, milli ruha, Malazgirt'in ruhuna ne kadar ihtiyacı olduğu apaçık meydandadır. Bu konuda en mesuliyetli ve şerefli vazife Türkiye Milliyetçilerine düşmektedir. Ümidimizin inanca dönmesi icap eder. Bunun için de şimdiki yazılmış eserler, ihtiyaçlara cevap vermediği gibi tatmin edici de değildirler. Ne kadar inkâr edilirse edilsin, edebiyatımız zafere, zaferlerimizin ruhunu hazmedebildiği ölçüde ulaşacaktır. Bu da milli kalemlerin bitmek bilmeyen gayretleriyle mümkündür. Ancak bunun da şartları vardır.

Hemen belirtelim ki, ecdad gibi yüreklerimizde cesaret, kalblerimizde inanç, kafalarımızda düşünce, olmadığı müddetçe, ne kadar kabiliyetli olunursa olunsun neticesine ulaşamayan bir çalışmanın, fiyaskoyla biten bir gayretin, sanat gücümüzü kaybettiren bir çıkmaz yolun içine düşüveririz. Günlerce çalışmamızdan sonra, «ne yapalım, ancak bu kadar oldu.» diye bir son bekler bizi.

Bu tip bir eksiklik mevcutken, verilen eserlerde mahiyetin, evet mahiyetin kavranamaması normaldir. Aradığımızı bilmiyoruz ki, bulduğumuzu bilelim.

Hadiseler, fotoğraf makinası gibi tespitten ziyade, tahlil edilip objektif neticeler çıkarılabilirse değer kazanır. (Unutmayalım ki, sanatkârın kıymeti, getirebildiği yorumdadır.) En güzel değerlendirmeyi, o düşünceyi yaşayanlar yapar. Bir çok yazar, şair ve sanatkârımız, Selçuklu'nun büyüklüğünü, Malazgirt'in önemini, Alp-Arslan ve kumandanlarının azametini görmüşler, gördüklerini anlatmışlar, olayları hikâyelendirmişlerdir. Lâkin mahiyet anlaşılmamış, meseleye his yönüyle bakılmış, hamâsi olarak işlenmiş, Selçuklu'daki aynı düşüncenin inkılâpçı mensuplarına has olan bağlılıkları, şekli bir disiplin açısından değerlendirilmiştir. Temel meseleler gayet basit geçilmiş, gururlar tatmin edilmiş lâkin bir türlü şahsiyetler oturmamıştır. Bu eksiklik, Selçuklu'yu kendi değer ölçüleriyle değerlendirmek yerine, bugünkü değer ölçüleriyle kavramaya çalışmaktan doğmuştur. Mihenk taşı, altını ölçer ama insanı ölçmez. Mihenk taşı değer ölçüyor diye insanı mihenk taşında ölçmek abes olur. İnsanın kıymetini ancak insan bilir. Selçuklu'nun mahiyetini, Selçuklu ruhunu kendi ruhunda duyanlar ve kendi hayatlarında yaşayanlar kavrayabilir.

Mevcut sistemin bataklığı ve karanlığı içinde, ufuklar görünmez, anlaşılmaz; sadece hayal edilir. Hayal edilir ama bu hayallerin en sağlamı, gerçeğe ancak teğet çizebilir, o kadar. İçimizde, anlayamamanın, kavrayamamanın buruk acısı, ecdadımızı ve eserlerimizi düşündükçe sızlar durur.

Edebiyatımız da, rayına oturamamış, mutluluğu bulamamış cemiyetimiz gibi, rayına oturamaz ve mutluluktan uzak yaşar.

Selçuklu'yu, Malazgirt'le Anadolu'ya yerleşen inkılâbı anlayabilmek için, Selçuklu'nun anladığı mânâda bir inkılâbcı olmak gerekir. Başka şey değil!..

Bütün bunlardan sonra, Malazgirt'in bir zafer, Selçuklu'nun bir devlet, Anadolu'ya yerleşme şeklinin bir inkılâb olarak meydana geliş sebepleri, oluşu ve neticeleriyle gayet güzel tahlil edilmesi, prensiplerin çıkarılması gerekir. Zira bunlara bugün âcilen ihtiyacımız vardır.

NASIL OLACAK?

Her sanat eseri, hisse hitap etmesine rağmen, başlangıcı akla dayanan bir plân olur. Bu plânda eserin şekil ve muhteva gelişmesi, kesin hatlarla belirlenir. Bu kesinlik sanatkârın düşüncesinin netliği ile aynı orandadır. Daha sonra sanatkâr, bu tespitlerine estetik hüviyet kazandırınca sanat eseri vücuda gelir.

Bu umumî prensipten Malazgirt'e baktığımızda takip edilecek yol şudur:

---

(8) Selçuklu Tarih ve Medeniyet Ens. (Yay.), **Malazgirt ve Alpaslan Şiirleri**, A. İ. Kanberoğlu, s. 13-14. Ank. 1971

mesi: Savaş günü orduların ne duyduğu, taşıdığı heyecan, savaşa nasıl sevk edildiği, nasıl coşturulduğu, son anda bütün kitleyi tesir altına alan tedbir, hareket ve sözler veya ihmal edilenler, tarafları meşru veya gayrı meşru duruma sokan olaylar, savaş taktikleri, savaş öcesi plânların tatbik edilip edilememesi ve sebepleri, savaşta psikolojik ve taktik üstünlük ve kontrolünün kimlerde bulunduğu, sebepleri, neticeye yaklaşma durumu v.b yönlerden incelemenin yapılması.

3 — Savaş sonrası durum muhakemesi: Netice, neticeden sonra tarafların durumu, karşılıklı hareket tarzları ve sebepleri, galibin elde ettiği neticeler mağlûbun kaybettikleri, zafer ve yenilginin sebepleri, varılan anlaşma, zafer ve mağlûbiyetle elde edilenler, meydana gelen yeni durumun şartları, tarih için neticenin nasıl bir yer işgal ettiği, umumî ve objektif zafer şartları v.b. yönlerden incelenmelidir.

4 — Bugünle mukayese: O zamanki durumun, bugünle benzeyen, tezat teşkil eden, farklılık gösteren yönleri nelerdir? O

1 — Savaş öncesi durum muhakemesi: Savaşı oluşturan şartlar ve düşünceler nelerdir? Bizansın, disiplini, insicamı, vuruşma arzusu, kuvvet durumu, iç kavgaları, ordusunun ve ülkesinin Türk akınlarından aldığı darbeler, erzak ve silâh durumu, savaş vasıtalarının modernlik durumu, ordu-halk münasebetleri ve bunun müsbetlik, menfilik derecesi; Hristiyan halkın İslâmiyet'e karşı tutumu; İslâm davetçilerinin, ahîlerin, âlimlerin, mücahidlerin teşkilâtlanmaları, çalışmaları, elde ettiği neticeler; moral durumu, ordu kademelerindeki itaat ve bağlılık, savaşa hazırlanış şekli, hakimiyeti elde bulunduran resmi ve gayrı resmi güçler, şahıslar ve çoğaltabileceğimiz bir çok cephelerden durumu incelenebilir. Aynı şekilde Selçuklu'nun durumu da tesbit edilmelidir.

2 — Savaş günü ve savaşın incelengünden bize miras var mıdır? Bu mirasın fayda ve zararları, üzerimize yüklediği mesuliyetler nelerdir? Savaştan bugün için çıkarabileceğimiz prensipler nelerdir? Bu zaferden millet olarak hâlâ faydalanabilir miyiz? Nasıl olur? v.b. yönlerden incelenmelidir.

İşte böyle bir plândan sonra, sanatkârın kabiliyetine iş düşmektedir. Sanatkâr, böyle bir inceleme sonucu elde ettiği doğru bilgileri, olaylar içinde estetik bir hüviyete bürür. Yoksa hiç bir tesbit yapmadan yazılan eser, Fatih'in fedâileri gibi hayalî olur. Sanat gücünü düşürür. Okuyucuları yazarı hakkında iyi olmayan bir takım düşüncelere sevk eder. Ama olaylar gayet güzel tesbit ve tahlil edildikten sonra yazarın sanat gücünün de ilavesiyle meydana getirilen eser, edebî bir hüviyete ulaşır. Yoksa, sadece kendi kendimizi aldatmış olmaktan başka bir iş yapmayız.

NETİCE :

Asırlardır, ta Malazgirt'te en kesin olarak beliren, Batıyla toplumumuz arasındaki kavga; Malazgirt'te zafer kazananların torunlarının bir kısmı, Batı'nın sihirli deynekleriyle efsunlansalar da, bir kısmı en zelil şartlar altında Batı'nın lâğımlarını temizlemeye gitseler de ve Batı bize medeniyet modeli olarak ne kadar sunulursa sunulsun; devam etmektedir. Avrupa hâlâ göz kamaştıran medeniyetimizi unutmadı. Unutamaz. İşte bütün bunlarla, bir parçacık düşünebilenleri tarih, kafaları çatlatırcasına ikaz ediyor.

Müslüman-Türk milleti ve onun aydınları, Türk milletinin var veya yok oluş dâvâsında; Malazgirt'te beliren büyük ve sarsılmaz ideale sımsıkı sarılmalı ve millî hayat idealimizi başta edebiyatta olmak üzere bütün müesseselerinde en tesirli bir kültür seviyesi haline getirmelidir.

Biz, zaferlerimizin ruhu ile dolu olarak, yeni zaferlerin, milletimizi ve edebiyatımızı beklediğini görüyoruz.

SUAL

Arkadaşl köylüme öyle hor bakma
Onun ile tefekküre daldın mı?
Kıyıda durup da türküler yakma
Gelip birgün dertlerini sordun mu?

Dem vurursun harmandan - ırgatlıktan
Ter sunarsın gül gibi (!) bataklıktan
Canına tak diyen arsız ayrıktan
Ellerini kanatarak yoldun mu?

Kapına gelince buldun kabahat
Göz yaşı dökerken sürdün safahat
Taksiden inmedin, ayağın rahat
Topuğuyun yarıkların saydın mı?

Sofrandaki yemek eksik değil ki,
Açlığı göresin o'na eğil ki,
Düzdüğün destanlar tutmadı, bil ki;
Aç oturup aç kalkarak doydun mu?

Arzuları vardır elbet onun da
Ahır kalır köşkleriyin yanında
Üfürsen uçacak yıkık damında
Birgün olsun onun ile kaldın mı?

Kefli dudakları gülüyor sanma,
Ağlayan kalbidir, yüzüne kanma,
Kendini dışarda ararsın amma
O nemli gözlerde bir iz buldun mu?

Tahir YÜKSEL

Hikâye

Nine

M. Ali TAŞÇI

Ayın yirmi yedisi bugün. Ekimin yirmi yedisi. Bayrak satacağım ben. Para kazanacağım. Elimden, bir-iki bin geçecek ve bir-iki yüz benim olacak. Onunla delinen ayakkabılarımın yerine ayakkabı ve kışlık bir gömlek alacağım. Sen, günün bütün hareketliliğini omuzlarında taşıyan cadde, şahit ol. Sen, milletin paralarını toplayıp büyük dolaplar döndüren banka, şahit ol. Şu anın hareketliliğine rağmen, biraz sonra, bozuk bir ahengi yaşayacak insanlar, şahit olun. Sen güneş, ey rüzgâr, siz geçen taksiler ve bayraklara burun kıvıran kodoşlar, şahit olun. Ey, babasının cenaze namazında, silindir şapkasını göğsüne bastırıp tazimde bulunan evlâda şahit olan cami duvarı, sen de şahit ol. Ey, üzerine basanlardan titreyen kaldırım parkeleri, karşıdaki terlikçiler, sünger satan çocuklar, yanımdaki kazakçı, rüşvet veren bayrakçılar, kirli bulutlarla kaplanmış gri sema şahit olun. Şahit olun ki, ben bayrak açtım. Görüyorsunuz ki, ben bayrak açtım. Alnımın teriyle kazanmak istiyorum. Yük olmayayım, parazit olmayayım istiyorum. Saat on buçukta gelecek Fikri'leri gözlüyorum. Adamyer Fikri'leri. Yamyamları... Biliyorum ki toplatacaklar. Sattırmayacaklar. Diş payı isteyecekler. Ey şahit olanlar, şu an olduğunuz gibi, o zaman da şahit olun...

Belediye memurunun, amirinin gelmesine daha iki buçuk saat var. Hayırlı bir gün olur, güzel bir satış yaparım belki. Ses çıkartmazlar bana. Hakkım olan satışı görmezcelikten gelerek lütuf verir gibi bahşederler. İllâ da diş payı, diye tutturmazlar. Kimbilir, belki de inat ederler. Alışmış, kudurmuştan beterdir. Belki inat ederler. Alışmışlar çünkü. Alıştırılmışlar. Bir fabrika kurulmuş ki rüşvet imal ediyor. Sahtekârlık, dolandırıcılık, istismar, üç kağıtçılık, dağ kanunu imal ediyor. Sen ona, adalet imal ettiremezsin. Sen ona samimiyet, doğruluk, mertlik imal ettiremezsin...

— Hayırlı satışlar oğul. Kaça bayraklar?

—Sağol Nine. Boy boy.

— Boy boy mu? Çıkart da bir bakayım şuna.

— Hay hay, buyrun.

Kelimelerin tonundan, kendine hakimlik sezilliyor. Gözlerindeki ışıktan bir kararlılık okunuyor. Boşuna geçirmemişe benziyor yılları Nine. Bir zamanlar, benim gibi dik olan vücudu, şimdi yaş söğüt dalı gibi eğilmiş. Kamburlaşan beli, eğdirmiş onu. Fistanının önü aşağı sarkmış. Arkası biraz yukarda. Baş örtüsünün uçları, omuzlarından kollarına doğru sarkıyor. Nûrâni bir yüz. Yılların eritemediği, yer yer gölgelenen tatlı bir tebessüm çehresinde. Sağ elinde kamış baston, sol elinde beyaz naylon torba. İçindeki bir-iki paket, ağdırıyor, dengesini bozuyor âdeta. Torbasını, tezgâhın dibine bırakıp, bayrağa bir güzel bakıyor. Gözlerinde bir başka mâna, bayrağın yün beyazı hilâlinde, maziye dönüyor. Bu bayrak, ömrünün hazânında olan Nine'ye, ekim güneşinin verdiği parlaklıkla neleri hatırlatıyor kimbilir? Yüz hatlarının değişmesinden ve dudaklarının kımıldayışından, gözlerinin ıslandığını hissediyorum. Ömrünün baharında olan ben, yan dönüyorum. Utanmasın ve onun bu çoşkunluğuna set olmayayım diyorum. Bayrağı kokluyor ve baş örtüsüyle göz yaşını siliyor.

—Oğul, kaç lira bu?

— Yirmi beş.

— Sar da alayım bakalım.

Bayrağı sararken, bir şeyler söylemek istediğinin farkına varıyorum. Vermiyorum. Elimde paketlenmiş olarak, gözlerine bakıyorum.

— De, Nineciğim. Söyle, torunun sayılırım.

— Ne acıklı halimiz var, değil mi oğul?

— Dimdik ayaktayız ya Nine.

— Ayakta mısın? Hıl.. Ölmüşsün ağlayanın yok. Çamura düşmüşsün kaldıranın yok. Hâlâ daha kendini ayakta sanıyorsun. Sen bu kadar mı düşünüyorsun oğul?

— Yok.

— Öyleyse?

— Sen hemen gitmesen istiyorum. Biraz konuşsan istiyorum. Anlatsan bana. Ben de dinlesem istiyorum.

—Öyle mi istiyorsun?

— He yal Öyle istiyorum Nine.

— Anlatayım oğul, anlatayım. Berhudar olasın. Ben de içimi dökmüş olurum. Mahallede benim akran, beş kişi kaldık. Hep birbirimize anlatıp üzülüyoruz. Bu gün de sana anlatayım. Seninle karşılaştığımı, onlara da anlatırım. İyi bir oğulsan, sevinirler hepsi. Yal.. Sevinirler.

Cami duvarının dibine, bayrakları sarayım diye getirdiğim gazeteleri, üst üste koyuyorum.

— Buyrun oturun Nineciğim, yorulmayın.

— Sağolasın oğul. Yorulmam ya, oturunca biraz üşürüm. Malûm yer soğuk, biz ihtiyarladık.

— Öyle yal Netsek acaba?

— Düşünme oğul, zarar etmez. Ne de olsa eski toprağız. Gazeteler epey var. Hem üşüye üşüye donduk. Üşüyecek yerimiz mi kaldı?

Ben de yanına çömeldim. Gelip geçenlerden bazıları şaşkın şaşkın bakıyor. Meraklı gözleri üzerimizde dolaşıyor. Birbirlerine bizi işaret ediyorlar. Lâkin biz, rahatsız olmuyoruz ki. Belki de onlar, aralarında bir neslin boşluk yaptığı iki ayrı neslin uyuşmasına şaşıyorlar. Ne garip değil mi? Aynı yüzyılda iki evlâdın anlaşması bir üçüncü evlât tarafından yadırganıyor.

Nine:

—· Oğul be, bizim nesil vatanı kurtardı.

— Kurtardı.

—Sizin nesil de batırıyor.

— .....

— Susma batırmıyor mu?

— Batırıyor. Siz, ilelebet kölelik zincirini, boynunuza takmak isteyenleri.

— Biz düşmanı darmadağın ettik. Siz davet ediyorsunuz, davet.

— Siz, düşmanı gördünüz değil mi Nineciğim? Bana biraz anlatır mısınız?

— Anlatırım yal Daha kestikleri mazlûmların, doğradıkları dedelerin, nişan yaptıkları yavruların çığlıkları kulaklarımı tırmalıyor. Eski vahşetin canlı şahitleri bizler, ayaktayken, siz düşmanı davet ediyorsunuz. Onlarla bir devlet olmak istiyorsunuz.

Düşünüyorum. Doğru. Onlar vatanı kurtaralım derken, bizlerin, milletimiz için hayat dolu fedâiler olmamızı istediler.

— Kof çıktınız, kof! Beyinleriniz bulandı da ayyaş oldunuz. Gözleriniz döndü de manyak oldunuz. Şaşırdınız, şaşırdınız da saçlarınızı uzatıp karı oldunuz.

— .....

— Karılık bile size çok oğul. Karılık bile çok. Keşke karı olabilseniz? Ah, keşke karı olabilseydiniz?

— Moda diye bırakıyorlar.

— Yal... Moda diye bırakıyorlar. Moda diye diye köle oldunuz. Esir oldunuz. Adam evindeki avradına sözünü geçiremez, moda geçirir. Baba oğula, ana kızına laf anlatamaz, moda anlatır. Beni iyi dinle oğul. Moda olduğu için bırakmıyorlar. Sürüleştikleri, koyunlaştıkları için bırakıyorlar. Bir bizim memleketimiz mi böyle? Yok!.. Her devlet böyle oğul. Bir çoban var ki gözü kör olasıca, moda değneğiyle güdüyor koyunlarını. Zavallı koyunlar!..

— .....

— Hayata tapmayın oğul. Tapınırcasına bağlı olmayın ki hür olasınız. Esir olmayasınız. Kendinizi kendinize efendi yapmayın.

— İdeallerimize sarılalım da sulh ve sükûna kavuşalım değil mi Nine?

— Öyle ya oğul. Esasında suç, sizin de değil. Siz kokuşmaya yüz tutmuş cahili cühelanın çocuklarısınız. Sizi bu hale getirenler,

— Kimi politikacı, kimi profesör, kimi bilmem ne belâ!

— Hay yaşayasın. Çok doğru söyledin. Dün cephede idi, şimdi içimizde oğul, içimizde belâ!

— .....

— Biz, düşmana karşı sırtımızda mermi taşımadan önce, başımızda gâvur paşalar var derlerdi. Ordumuzu, onlar, yendiriyor derlerdi. Biz, kadın, kız, kızan kurtardık vatanı. Güçlü olalım istedik. Büyük olalım istedik.

— Gene baş olup emredelim, gene devlet olup cihangirleşelim istediniz.

— Keşke istemeseydik. İstedik de ne oldu? Kan borcumuzu ödedik de ne oldu? Hangi yıl karnımızı doyurduk? Nerde fabrikalarımız? O kocaman kocaman aletlerimizi, tayyarelerimizi biz mi yapıyoruz? İlk mektepteki torunumun kalemiyle açacağı, Çin'den gelirse ne olur oğul? Ne olur, bu milletin hali?

— .....

«Yok olur» diyeceğim dilim varmıyor. İtiraz edeceğim gücüm yok. Haksızsın diyeceğim hakkım yok. Hep, dizlerimin arasından, başım eğik yere bakıyorum. Gözlerine bakamıyorum Ninenin. Yüzlerimi bir sıcaklık kaplıyor, kulaklarımın kızardığını hissediyorum. Vazifesini yapamama mahçupluğu, iliklerime kadar ısıtıyor beni. Dalıyorum. Dizlerimin arasından tarihi seyrediyorum. Daha on birlerde dünyanın üçüncü büyük devletiymişiz. Zaman denilen uzun nehire göre bir göz açıp kapayıncaya kadar küçülüyoruz, küçülüyoruz ve ben dizlerimin arasından seyrediyorum her şeyi. Üzengi öptürmeden lâğım temizlemeye.. Bu kadar düşüş... Ne feci şey_ Durdu mu, durdu mu bu düşüş? Yok oluşa mı gidiş? Yoksa yeniden bir yükseliş mi? Gene dizlerimin arasından Türkiyemi karış karış geziyorum. İnsanların göz bebeklerinden gönüllerine iniyorum. Hepsi mahçup. Yükselme ateşinin üstü küllenmiş. Bir fırtına var, bir yağmur yağıyor ki sicim gibi. Küller çamurlaşıyor. Sönme cızırtılarını işitiyorum...

— Dün döğüştüklerimizden, dün denize döktüklerimizden, dileniyoruz. Şu kadar yıl eyaletimiz olan yerler, kafa tutuyorlar.

— .....

— Susma oğul, tutmuyorlar mı?

— Tutuyorlar.

— Sonra da dostluk ilân ediyoruz. Bir devlet olmak istiyoruz.

— Arkalarında ihanet saklayan yalancı tebessümlere inanıyoruz.

— Domuz derisinden post, eski düşmandan dost olmaz oğul. Kulağına küpe diye tak bu sözlerimi. Eski düşmanla dost olduğumuzu kim söylerse söylesin, adı ne olursa olsun aldanıyordur oğul, aldanıyordur!.. İşte ben, ona değil elinin altındaki garip millete acırım.

— .....

Acı Nine'ciğim, acı. Hiç olmazsa bir acıyanımız bulunsun. Kendi kendimize acımayı bile bilmiyoruz. Kendi kendimize acımayı.

— Çalışın oğul, çalışın. Beraber çalışalım.

— Bizden sonra gelecekler, bizim evlâtlarımız, esaretin ıztırabını, tadmasınlar. Kölelik türküleri söylemesinler.

— Çalışalım. İcabederse aç kalalım ama esir olmayalım oğul. Aç hürriyet, tok esaretten evlâdır, hayırlıdır.

— Evlâdır, hayırlıdır.

Esaret, tokluk bunlar bir arada bulunmayan şeyler. Hem esir ol, hem karnın doysun. Olacak şey mi bu? Ne kadar gülünç. Esir eden zaten canını almak için çalışıyor. Bir de karnını doyuracak hal Ah Ninecliğim, esirin toku yoktur. Esir açtır, aç. İstersen bak yer yüzüne. Hangisi esirinin karnını doyuruyor? Rusu mu? Amerikanı mı? Almanı, İngilizi, Fransızı mı? Hangisi doyuruyor, hangisi? Aksilik, tam tersine. İliklerimize kadar emmek istiyorlar, emmek. Çenelerinin kuvvetince kanımızı sormak istiyorlar. İşte bunun için tok esaret yoktur. Ninecliğim. Aç esaret vardır. Hürriyet vardır karşısında. Biz, aç hürri-

yet, aç esaretten kat be kat evlâdır, hayırlıdır diyelim. Hürriyetimizi düşünelim.

— Biz, hürriyet uğrunda, seller gibi kan akıtmış bir milletin çocuklarıyız değil mi Nine?

— He ya oğul! He ya! Hem hürriyet, başkasına muhtaç devlette kaç gün eylenir? Düşmanının kenefini temizlemek için sıraya geçen millet hür müdür?

— Değildir.

— Bazen kölelik daha iyidir oğul. Esirliğin en kötüsü, bizim şimdiki yaşadığımız gibi yaşamaktır. İnsan kendini hür zanneder. Hürriyeti düşünemez. Ama köle olsan, daima düşünürsün. Fırsat kollarsın, atılırsın, parçalarsın. Can verirsin, can alırsın ama hürriyeti de alırsın. Alın teriyle, göz yaşıyla, yiğit kanıyla beslersin hürriyeti oğul. O zaman kıymetini de bilirsin oğul. Şimdi babadan kalma miras gibi kullanıyorsun onu. Bitirince, ellerinden alınca anlayacaksın kıymetini. Ah edeceksin, vah edeceksin ama tavşan yamacı çoktan atlayacak. O zaman işin gücün hürriyeti düşünmek olacak. Odaya kilitlenmiş kedi gibi gözünü ışıldatacaksın ama işten geçecek. Onları şimdiden düşünmek gerek. Ama siz, düşünseniz düşünseniz kırıştırdığınızı düşünürsünüz. Zaten aklınız, belinizden yukarı çıkmıyor. Cüce kalmışsınız. Cüce akıllısınız. Elin aklı aya ulaşır sizinkisi de uçkurunuza.

— .....

— Aklınızı topralayın oğul. Aklınızı kalbinize alın.

— .....

— Siz harp görmediniz oğul. Siz vahşet görmediniz. İnleyen, sızlayan yüreklerde, kin ve intikamın çok sağlam yerleri vardır.

— Bizim hislerimizi taşlaştırdılar. Hiç bir şey duymuyoruz. Dost kim, düşman kim hiç birini bilmiyoruz Nine.

— Baka oğul, ben sana anlatayım. Düşman, sittin sene kendi kafasında yaban eşeği gibi inatçıdır. İlle dediğim dedik, çaldığım düdük der. O, hep aynı kapıya yamız (1) vermiştir. Şark demiş de, başka bir şey dememiştir. İşi gücü budur kâfirin. Onu iyi tanımıyanlar, pişmiş kelle gibi sırıtışlarına aldanırlar. Gülmesini bilmeyenler, onların sırıtışlarına aldanırlar da vatanı koruyorum derken satıverirler. Valla hiç haberleri bilem olmaz. Yeyip içerken, gülüp oynarken yaparlar bu işi. Kuyruk kapana kısılınca ciyak ciyak bağırırlar ya ne fayda! Bekle sen kuyruğun kopmasını. Gör o zaman, toz nasıl olur.

— .....

— Çok çok önceleri, on kere yüzyıl önce bize saldıranlarla şimdikiler arasında fark yoktur oğul. Düşman, düşmandır. Bugün de düşmandır, yarın da. Hiç değişmez oğul. Değişir mi?

— Değişmez Nine. Haçlılarla, Milli Mücadele'deki Yunan'ın, Kıbrıs'taki Makaryos'un ne farkı var.

— Yok ya oğul. Düşmanı iyi tanımak gerek. Düşmanını iyi tanımıyanlar, yok olurlar. O, yaban eşeği gibi inatçıdır. Onu, alt etmek için aslan olmak gerek, aslan.

— Yeni yetişen sizler kendinizi nasıl hissediyorsunuz?

— .....

— Gücenme oğul. Bağışla beni, acı konuşacağım. Sözüm sana değil ama, uyuz it gibisiniz değil mi? Tatlı tatlı kaşınmaktan başka, ne yapıyorsunuz?

— .....

Çok acı söyledin Nine diyeceğim. Söylemesin mi? Yalan mı söylesin? Oğul, ne güzel boyun varmış. Kaşın kara, gözün elâ mı desin? Hayır, sözlerini neden hazmedemiyorum? Doğru söylemiyor mu? Sözlerinde gerçeğin acı sillesi yok mu? Hem, kim için söylüyor. Bir ayağı çukura düşmüş kadının şu sözlerinde ne menfaati var? Neden kızma duygusunun belirsiz izleri, kanat çırpıyor etrafında? Uykudan uyandırıyorsa kötü mü ediyor? Uykunun mahmurluğu ile ona kızabilir miyim? Biz uyuyalı neler olmuş? Atı alan, Üsküdar'ı geçmiş. Hâlâ daha uyuyalım mı?

— Çalışmak lâzım oğul çalışmak. Yüreğin çarpmalı çalışırken. İnanmalısın.

(1) Eşeğin arka sırtı.

Ondan sonrasını bırak Kadir Mevlâm düşünsün.

— .....

— Akarsu, güzel söz, ilim ve devlet, bunlar durmadan, yorulup dinlenmeden dünyayı dolaşırlar. Devran ederler. Kim çok sahip çıkarsa, onun olur oğul.

— .....

— Bunun için de çalışmak lâzımdır. Çalışmak, cesaret işidir. Sizde cesaret de yok. Ben derim ki, kırk gün tavuk olmaktansa bir gün horoz olmak yeğdir. Karılar gibi yaşamaktansa, erkekler gibi döğüşerek ölmek evlâdır.

— .....

— Öyle değil mi oğul?

— Ne yazık ki öyle Nineciğim

— Bir de ölümden korkmayın oğul.

— Korkmayız Nine. Ölüm, ölümsüz bir hayatın başlangıcıdır.

— Müjdedir oğul, müjde!

— .....

— Ölüm korkusuyla hayata bağlanacağınıza,

— İstiklâl aşkıyla fetihe bağlanalım. Bizanslar, bizi bekliyor, değil mi Nine?

— Sizi bekliyor ya oğul! Eskidi bu devran artık. Bunu da siz kapatın. Bunu da siz kapatın e mi!...

— .....

— Yeni filizler olun. Sizleri bekleyen yerlere ulaşın artık.

— Ulvi inancımızın uğultusu gökleri sarsın.

— Bin yaşasın seni doğuran ana. Kimbilir, nasıl Osmanlı kadındır? Berhudar olsun, seni büyüten baba. Kimbilir, nasıl yiğit evlâdıdır?

—Milletimizin menfaatleri yerine çeşit çeşit kumkumaları düşürenleri yalnız bırakalım. Yalnızlıktan, cinnet getirsinler değil mi Nine?

— Getirsinler. Getirsinler ya!

— .....

— Sizler, hayat dolu pınarlarsınız. Başı boş, boşu boşuna akmayın oğul.

— .....

— Çıplak atlara binmiş koçyiğitler gibi kendi yaptığınız ve füzelerin bile yanında hiç olduğu binitlerinize binin,

— Bütün insanlığa hürriyeti götürelim.

— Götürün.

— Adaleti götürelim.

— Götürün.

— Doğru yolu götürelim.

— Götürün.

— Gerekirse, düşmanlarımıza bile dost elimizi uzatalım. Mazlumu, zalimden kurtaralım. Ağlayan milletleri güldürelim. Göz yaşlarını silecek el olalım. Tutup kaldıracak kol olalım.

— Kol olun.

Artık başımı kaldırmıştım. Ninemin gözlerine baktım. Demindenberi sıcacık damlalar, dizlerimin arasında aktıkça, kaldırım tozlarını çamur yapmıştı. İşte ben, o çamurla Ninemin gözlerine baktım. Vatan uğruna, kan dökmüş bir nesle, göz yaşı dökmüş bir torun olarak baktım. Artık ağlamayacaktım. Belki kaldırım tozlarını kanlarım çamur edecekti ama ağlamayacaktım. Mendilimle gözlerimi siliyordum.

— Ağla oğul, ağla!.. Zamanında ağlamasını da bilmeli insan. Ama mutlaka son gülen, sen ol. Olmaz mı oğul?

— Olur Nine'ciğim.

— .....

— Söylediğin her kelime, milletimizin üç asırdır yanan ıztırap ateşine batıp çıkmış kor gibi Nine.

— Kor gibi oğul!

— .....

— Senin bu sözlerin de, bağır söndüren su gibi oğul

— Öyle mi Nine?

— Öyle oğul! Demek istediklerimi anladın ya! Berhudar olasın.

— Sağolasın Nine. Sen, yılların tecrübesiyle hissinde, sevginde, kininde ve nefretinde yanılmaz bir ulviliğe yükselmişsin.

— Biz işte bu kadarını öğrendik. Size de bunu öğütleriz. Kalanında siz öğrenirsiniz. İster faydalanın, ister faydalanmayın.

—Faydalanırız Nine, faydalanırız. Sen, her şeyinin geçtiği şu dünyaya, menfaat penceresini çoktan kapamışsın. Çok az insana nasip olan ideal penceresinden bakmaktasın. İşte, o pencereden

bakabildiğin için doğru konuşuyorsun. Biz de doğru söylediğin için faydalanırız.

— Hay, ömrün uzun olsun oğul- Baş olup emredesin emi.

— Ben, bu bayrağı niçin aldım, bilir misin?

— Niçin aldın Nine'ciğim?

—Bayraktar Baba'ya asmak için.

— Bayraktar Baba kim Nine'ciğim?

— Bak onu da anlatayım sana.

— Anlat Nine'ciğim.

— Bundan çok eskilerde, ta, altı kere yüz, bilmem şu kadar yıl önce, Anadolu'dan Urumeli'ne geçen bir kuvvetimiz varmış.

— Evet.

— Sancaktarı da bu Bayraktar Baba'ymış.

— Sonra?

— Düşmanla öyle bir harp etmişler ki... Sancaktardan başka hepsi ölmüş.

— O, ne olmuş Nine?

— O da, bakmış ki ölecek, çekmiş bıçağını, yarmış göğsünü. Sonra düşman eline geçmesin, düşman elinde kirlenmesin diye sancağı, göğsüne saklamış.

— Allah! Allah!..

— Saklamış ya oğul!..

— Demek, bizim ecdadımız böyleymiş. Sancak düşmesin, sancak düşman eline geçmesin diye bağrında saklamış. Şehit olmuş. Oh!.. Ne güzel.

— İşte ben, her sene Bayraktar Baba'ya bir bayrak götürüp asarım. Herkes asar. Orası bayraklarla doludur. Şimdiye kadar, çocuğumu, gözlerimin feri, dizlerimin dermanı olan çocuğumu sever gibi ellerimle okşaya okşaya diktiğim bayrakları, götürüp asardım. Artık gözlerim zayıfladı. Vücudum, yolculuğa dayanamıyacak kadar nazikleşti. Onun için mecburen satın alıp göndertiyorum.

— Evvelden neden, satın almıyordunuz?

— Neden mi? Şimdi her işimiz gâvura kaldı oğul! Ne bileyim ki, bu bayrağı yapanlar, bayrağı seviyorlar? Bizim olan hangi fabrikamız var? Kimbilir, bayrağı da Rum mu yapıyor, Ermeni mi?

— Doğru, çok doğru söyledin. Sağolasın Nineciğim. Beni memnun ettiniz.

— Sen de sağolasın oğul!

— Baka oğul sana son bir çift sözüm var. İyi dinle beni ve hiç unutma olmaz mı?

— Olur Nine'ciğim.

— Gördüğün gibi ben, bir ihtiyarım. Evvelden güneşim sevinç içinde doğardı. Şimdi batmak üzeredir. Gecem artık aydınlanmıyacak. Nesiller de böyledir. Siz, bizim neslin yeni doğan, yepyeni bir sabahısınız. Kendi kendinizi karartmayın. Başkalarından güneş dilenmeyin. Saçlarınız kuğu rengi olmadan, güçlü bir devlet olun ki gönlünüz de kuğu rengi gibi ak olsun.

— İnşallah kuğu rengi gibi olacaktır. Nineciğim. Ak olacaktır!..

— Al şu paranı oğul. Güle güle harca.

— Bereket versin Nine'ciğim. Siz de hayırlısıyle göndertip astırın.

— Sağolasın oğul! Haydi, kal sağlıcakla! Allah'a emanet ol!..

— Siz de Nine'ciğim, siz de. Güle güle!..

— Senden, bizimkilere bahsedeceğim. Çok sevinecekler.

— Ben de sizden, arkadaşlarıma bahsedeceğim. Onlar da sizi çok sevecekler.

.....

Sanki tarihten gelip tarihe giden bu ihtiyar Nine, yıldız gibi aktı geçti. Belki bir vasiyyetti sözleri. On kere yüz, bilmem şu kadar yıl öteden gelen bir vasiyyet... Belki bir ihtardı. İstikbâlden, gelecekten... Belki bir ziyaretti hürriyetten.. Belki de bir kontroldü tarihten... Ey, koca yurt!... Ey, küçük tarih!.. Ey, şanlı ecdad!.. Ey, esir insanlık!.. Bakmayın şu an fetretimize. «Vallahi, sonuna dek Hak niyetine!..»

GURUP

ve

CES SE

susturuculu

AV TÜFEKLERİ

- Dumansız Baruta mukavimdir.
- YAKICIDIR.
- GARANTİLİDİR.
- Avrupa Standartlarına uygun imal edilmiştir.

ASLAN İTHALÂT

İSMAİL YALÇIN ASLAN

Gürün Han kat: 4 No: 479
Sultanhamam - İSTANBUL

TEL: İş: 27 46 87
Ev: 21 40 30

KOÇ MENSUCAT

KOLL. ŞTİ.

İBRAHİM ve ŞAKİR KOÇ

İMALÂT VE TOPTAN
KUMAŞ TİCARETİ

Sultanhamam Gürün Han Kat 2
No. 258
Tlf. 27 36 18 İSTANBUL

ÜÇLER

Konfeksiyon Koll. Şti.

Palto-Pardesü çeşitleri

TAHSİN İNCE
AHMET BÜYÜKİZGİ
İBRAHİM GICIKOĞLU

Merkez: Mahmutpaşa Cad. No:53
İSTANBUL
Tel: 22 46 57

Şube: Yeşildirek Sultan Han
No:11 İSTANBUL
Tel: 27 93 10 /50

Şube: Vakıflar Bedesten Çarşısı
No:25 KONYA
Tel: 29 46

KONFEKSİYON
TUHAFİYE
TRİKOTAJ
KUNDURA
KUMAŞ
MANİFATURA
BUZDOLABI
ÇAMAŞIR MAKİNASI
RADYO - PİKAP
v.s.

• EN UYGUN FİAT
• EN BOL ÇEŞİT
• TAKSİTLE SATIŞ

Şanal

ŞANAL MAĞAZASI
Burhan ŞANAL ve ORTAKLARI Koll. Şti.
Sultanhamam meydanı 10/1 İSTANBUL
Tel : 22 71 18 - 22 12 98

RABAS

Kollektif Şirketi

RAİF - BASRİ ve MUHARREM

K U R U

Adres : Tomruk Sokak, Tomruk Çıkmazı, Santral Han No : 5
Tahtakale - İSTANBUL

Telefon : 22 96 92

HASEL

KOLLEKTİF ŞİRKETİ

İMALÂT
İTHALÂT
İHRACAT
TİCARET

Adres : Tomruk Çıkmazı
Santral Han No : 10
Tahtakale — İSTANBUL

Telefon : 22 24 01

ARSALAR

PEŞİNATSIZ, AYDA 250 TL. TAKSİTLE METRE KARESİ 50 TL'dan İFRAZLI MÜSTAKİL ve TAPULU

* Terkos'taki arsalarımız, TERKOS GÖLÜNE NAZIR, SUYU VE ELEKTRİĞİ VARDIR. PARSELLERİMİZ AZALMAKTADIR, ACELE EDİNİZ!

* Yine Terkos'ta BAHÇELİ ve MÜSTAKİL EVLER TAKSİTLE SATILIR.

* Ayrıca Fatih ve Kocamustafapaşa semtlerinde satılık dairelerimiz vardır.

Müracaat : Ali Haskatar

Karakol karşısı, Diri Kebap Salonu

Yeşildirek — İSTANBUL

LOKMAN Müstahzarları

Eczacı M. TEVFİK HACIBEYOĞLU

İLÂÇ ve GIDA SANAYİİ

Anamur (Burun damlası)
Meprol Tablet (Sinir hapı)
Sollargen Granüle (Ekzama-Kaşıntı)
Sel de Gastrin Granüle (Mide tozu)
Cuti-Cura (Cilt losyonu)
Pedi-Cura (Ayak banyosu)
Pilo-Cura (Saç ilâcı)
Lokman Kaşe (100 lük ağrı kesici)
Panason (20 gr. paket) Sağlık çayı
Panason (50 gr. alüminyum kutulu)
Lokman çayı (afiyet çayı)
Dr. Krom (Diş patı)
Cilda (El losyonu)
Derma (Traş losyonu)
Balvit (Enerji ve kuvvet macunu)
Passibepine (Sinir şurubu)
İhtiyol pomad
Çinko pomad
Borik pomad
Vazelin Saf

Gastro Gouttes (Mide damlası)
Gastroguanil İshal kesici tablet
Metagastrin (Mide tozu)
Derivit (Yara ve Yanık Merhemi)
Deriseptol (Yara ve göbek tozu)
Dover Tablet (Öksürük ve bronşite)
Metekodin Şurup (Öksürük Şurubu)
Metekodin (Öksürük hapı)
Algo-Liniment (Ağrı friksiyonu)
Algo-Wax (Ağrı merhemi)
Algo-Wax vazo (Grip ve ağrılarda)
Algo-Wax Nazal (Nezle merhemi)
Ma-Ka-Ta (Basur merhemi)
Ekza-9 (Ekzama merhemi)
Algo-Tablet (Ağrı hapı)
Lokman Tablet (Ağrı hapı)
Algopirin (Analjezik tablet)
Algo-Tablet (4 tabletlik)
Moruvit- Vitamine (Kuvvet Şurubu)
Kina-Kola (İştah Şurubu)

FABRİKA : Yeni Londra Asfaltı
Bahçelievler - Bakırköy

Telefon 71 57 82
Telefon 71 68 79

İLİM, KÜLTÜR VE SANATTA

gerçek

3. SAYI ÇIKTI

İSTEME ADRESİ:
Hilâliahmer Caddesi No. 4/2
Cağaloğlu - İstanbul

BEKLENEN KİTAP ÇIKTI

ERMENİ MESELESİ

VE

TÜRKİYE

Konusunda tek kaynak eser olan bu kitapta, milletimizin tarihi düşmanlarının ihanetlerini; topyekûn Batı'nın, devletimizi yıkmak için tebaamız üzerinde giriştiği tahrikleri, günümüzdeki komünist ihtilâl teşebbüsleriyle mukayese imkânı bularak, ibretle okuyacaksınız.

Ermenilerin milletimize yaptığı korkunç zulüm ve işkencelerden tüyler ürpertici sahneler... Ofset baskı fotoğraflar... Belgeler... Dehşet içinde ve ibretle okuyacağınız bir vesikalar kitabı... 568 sayfa.

HAZIRLAYAN
ABDULLAH YAMAN

Fiyatı : 30 TL. (Ciltlisi : 40 TL.)
İsteme adresi : OTAĞ YAYINEVİ Hilâliahmer Cad. No : 4
Cağaloğlu - İstanbul

PINAR

Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

EYLÜL 1973
CİLT: II
21

PINAR
Aylık Kültür ve San'at Dergisi

SAHİBİ
Muzaffer TETIK

Yazı işleri Mesul Müdürü:
Gazi ALTUN

Yönetim Yeri:

Nuruosmaniye Cad. No: 8/3
Cağaloğlu — İSTANBUL

Kapak Kompozisyonu
Saim Okan

Yazılar kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir. Gönderilen yazılar iade edilmez. Her yazıdan sahibi mesuldür.

İLÂN
Pazarlığa Tâbidir

Abone:
Yıllık — 12 sayı; 35 TL.
6 aylık — 6 sayı; 18 TL.

Öğrencilere Abone:
Yıllık — 12 sayı; 30 TL.
6 aylık — 6 sayı; 15 TL.

Eylül 1973
Cilt II — Sayı: 21

Dizgi — Baskı
OTAĞ MATBAASI

Kapak: YILMAZ OFSET
Fiyatı : 3 TL.

Posta Çeki No: 20081779

Her ayın ilk haftası çıkar.

1) Toplum San'atkâr ve Realizm
PINAR'DAN

2) Sabah Olacak
Hasan ERDEN

3) Çözülüşümüz ve Kurbanları
Mehmet BÖLÜKOĞLU

4) Bildiri
Tahir YÜKSEL

5) Cellâtla Kavgamız
Fehmi ARIKTEKİN

6) Marksist Realizm ve Toplumumuzun Karakteristikleri
Nebil ALPASLAN

7) Zincirsiz Esarete
Mehmet Nuri DOĞAN

8) Edebiyatımızda Millî Mücadele
Mehmet TAÇDİKEN

9) Maniler
EFE

10) Bir Tasvir
İnci AKKAYA

11) Hızır Hazır Oldu.
Mehmet Akif AK

12) Fetihler Hisarlarda Hapis
EFE

13) «Delirme Yurdu»
Mehmet Ali TAŞÇI

TOPLUM SAN'ATKÂR VE REALİZM

PINAR'DAN

İnsansınız, sorumluluğunuz var, İnsanlığa karşı. Türksünüz, sorumluluğunuz var. Türk toplumuna karşı. San'atkârsınız, sorumluluğunuz var. Toplumunuza, insanlığa, tarihe, hale ve geleceğe karşı. Tüm çağlara karşı sorumlusunuz. Toplumunuzdan başlayıp ebadını genişleten, insanlığı kuşatan, çağların gerilerinden sonsuzluğa gerilen bir yayın yükümlülüğü var üzerinizde. Toplumunuzu ve insanlığı mutluluğa ulaştıracak gerilim içindesiniz. San'atkâr güdük düşünemez. San'atkârsa kendini aşmış demektir. Çağı çözümleme ve geleceğe yeni bir dünya kurma çetin işi var önünüzde. Şahsi duygu çemberinde takılıp kalan san'atkâra değil; soluklu yarışçılara ihtiyaç var. Çağı yeni bir dünya ile değiştirmek güç iş. Kendi toplumundaki değişimi olumlu bir sonuca götürmek güç iş. Güçlü bir iman işi. Güçlü san'atkâr işi.

Türk toplumu, iki asırdan beri, toplumun kitlelerini kutuplaştıran bir değişim seyri içine girmiş bulunuyor. Yüzyılların ördüğü toplum yapısının, müesseselerin, kültür ve medeniyetin lif lif çözüldüğüne ve yeniden lif yumaklarının meydana geldiğine şahit oluyoruz. Bu bir yenilden ve tarih planında örgülenişten ziyade, düğümlenme şeklinde oluyor. Tıpkı, güçlü bir ırmağın, kol kol bir çöle sürülmesi, çöl içinde kimi kolların kaybolup, kimilerinin birleşip bataklaşmaları gibi bir hal içinde bulunuyoruz. Bugünkü Türk toplumunun tepeden tırnağa bir gözlemlenmesi, düğümlenmeleri ve bataklaşmayı bölge bölge gözler önüne serebilir.

İşte san'atkâr bu toplumun san'atkârıdır. Ve yükleneceği sorumluluk, toplumunun içinde bulunduğu şartlarla orantılı olarak büyüktür, büyüyecektir. San'atkâr, şu oniki yaşında hamallık yapan çocuklara, şu, gözlerini köprü altında açan, en verimli çağını zar peşinde tüketen garibanlara, şu, hayatı namlunun ucunda titreyen yiğit fakat sahipsiz Anadolu delikanlılarına, şu, Firavn sarayları gibi yükselen zindan duvarlarına, şu, çağın bütün düzenlerinin varacağı sonu ilân eden «delirme yurtları»na, hasta istif ve ölümü hızlandırma mahallerine, çözülen ailelere, kardeşin kardeşi çılgınca kurşunlamasına, adaletin dosyalarda depolanmasına; şu sarhoş kahkahalara, şu, şarap diye yudumlanan mazlûm göz yaşlarına, şu köpeklerine bu yurdun insanlarından daha çok değer veren çağ dışı zihniyete, şu, insanlıktan uzaklaşmak için tekniğin bütün imkânlarını zorlayan şuur alaborasına... bunlara san'atkâr ürpermeden bakamaz. Bizim san'atkârımızın ülke gerçeklerine bakışı, yani realizm anlayışımız, mevcut gidişin vurgunculanının, yani hayatı çökertilen mazlûmların kafataslarından şarap kâsesi yapan mahlûkların san'at anlayışından farklı olduğu kadar, marksist realizmin pragmatist hüviyetinden de farklıdır.

Birinci grubun, bugünkü toplum hayatına bakışı, insanca duygulardan çok uzaktır. Onun görüş mesafesi, kendi hayatıyla sınırlıdır. Kendisi, belli

bir kliğin vurgun esasına bağlanmış mevcut statükoda yörüngesine oturduğu için ayakları dibinde sürünenlerin ne yaptıklarıyla ilgilenme ihtiyacını duymamaktadır. Bu zümre için hayat, parlak neonlardan, klüplerin loş atmosferine" uzanan, orkestranın oynak havasıyla fonlandırılmış, insanlıkla şehvetin takas edildiği bir yaşayış biçimidir. Turistik geziler için çıktığı Anadolu'da gördüğü manzaralar, hep kendilerine çalışan kapalı vurgun düzeninin mazlûm kurbanları değil; hayatı anlayamamış, beceriksiz, pis, köstebek yuvalarında hayvani şartlar içinde yaşayan mahlûkların görüntüleridir. Mutlu bir düzen vardır. (!) Medeniyet verileri harıl harıl akmaktadır. (!) Herkes zevk ü safa içindedir 776.723 kilometrekarelik topraklar üzerinde de şu beceriksiz insanlar, çağın dışında kalmışlardır. (!) Bunlar, mutlu düzende nadiren oluşan kekre meyvelerdir. (!) İmkân olsa, kendi yörüngeleri dışındaki bütün bu hayatı süpürüp atmak dilerler. Görünce sıkıntı içine düşerler. Burun kıvırırlar. İçleri nefret doludur. Onları görünce günahlarını görmüş gibidirler. Tedirgin olurlar. Bütün bu davranışlarında gizli bir inkâr vardır aslında. Vurgunun sahte mutluluğuna alışmışlardır da, düzenin her geçen gün çöken bir yanı, karanlığa saplanan şimşek şuaları gibi düzenlerini bir baştan bir başa oklamaktadır. Her buhran vakası, düzenin bünyesinde meydana gelmiş çürükler olarak gayrı milli hakim azınlığın kendi toplumuna karşı tahakkümle dolu vahşi hayallerden kurulu mutluluğunu gölgelemektedir. Sahte mutluluk sürsün diye, insanlığa rağmen kurulmuş köhne düzen hayallerde olsa bile çökmesin diye bütün ızdırap verici vakıaları inkâr etmektedir. Oyalayıcı bir inkârın kezzabında düzenle birlikte erimektedir bu anlayış...

Marksistin Türkiye gerçeklerine bakışı, bir başka açıdan bir başka zulüm örneğidir. Bugüne kadar, marksist san'atın gerçekçilik diye ortaya koyduğu, amiyane ifadesiyle ancak beleşçilik olmuştur. Türk toplumunun iki asır öncesinden başlayan ve bir medeniyet buhranının eseri sayılabilecek değişim ve çözülüş vakıası, yapıcı bir yorumun konusu olacağına, marksist san'atkâr, çözülüşün müşahhas görüntülerini ele alıp, ona diyalektik kılıf giydirme «beleşçiliği» gibi, san'atkâr onurundan uzak bir davranış içinde bulunmuştur. Bu tutum, elbet, gerçek san'atkârın düşünme çilesinden kaçmanın bir sonucudur. Bu çileye, aslında, marksizmin klâsik materyalist şartlanması ve pragmatizmi imkân da vermez. Marksizmin metodu, kısa yoldan ihtilâl kotarılacak bir hamaratlığı göstermektir. Öyle, hadiselerin imbikten geçirilircesine tahlilîne dayanan, Türk toplumunun gelişme seyriyle bağıntılı, Türk toplumunun sui-jeneris (nevi şahsına münhasır) özelliklerini korumayı ve tarihle gelen mutlu toplum yapısını çağa dikmeyi hedef alan zorlu savaş, marksist san'atkârın, ihtilâl pratiğiyle şartlandırılmış kalemi için götürülemeyecek yükler yığmaktadır. Marksist san'atkârın gerçekçiliği, mevcut olayın tasvirî ve marksist diyalektik kalıbına sokulmasıyla sınırlıdır. Bir kere bu mekanizmaya sokuldu mu, kalemin ihtilâl manivelâsı olmasının ilk şartı gerçekleşmiş olmaktadır. Görülüyor ki marksist san'atkâr için gerçekçilik, marksist ihtilâle hizmet ettiği kadar değerlidir. Vakıa böyle olunca, marksist san'atkâr, Türk toplumunu ızdıraptan kıvrandıran olaylara, insanî açıdan değil mevcut düzeni maksizme dönüştürmekte kullanılabilme yönünden bakacaktır. Ve ızdırabın artması, tepkileri de yoğunlaştıracağı için, düzenin her geçen gün

şiddetini artırmasını dileyecektir. Yani marksist san'atkâr, ızdırabı kamçılayan bir varlıktır. Bu, bir bakıma, bir mezar soyguncusunun, hergün daha fazla kişinin ölmesi için sancılanmasından farksızdır. Ne kadar çok ızdırap çeken olursa, marksist ihtilâlin o kadar çabuk geleceğini düşünen ve mevcut düzenin zulmünü körükleyen anlayışla; ne kadar çok insan ölürse o kadar çok soygun metaı çıkacağını tasarlayan mezar soygunculuğu arasında bir fark görebiliyor musunuz? İşte marksist sanatkârın olaylara bakışı budur. Bu, aynı zamanda marksizmin maskeli hümanizmini de gösteren kıyaslamadır.

Marksist gerçekçiliğin toplum buhranına bakışında, göz önünde tutulması gereken bir mesele daha vardır. Marksist san'atkâr, inandığı felsefe gereği, mevcut düzenin, sosyal olaylardaki determinizmin sonucu olduğuna inanacaktır. Yani marksizme göre, bugün içinde bulunduğumuz buhran, kapitalizmin kanlı meyveleri olarak yaşanmak zorundadır. Toplum olarak bu depremin sarsıntısını geçirmeliyiz. Marksist determinizm, diyalektik evrim safhalarından biri olan kapitalizm dönemini toplumlar için mecburi uğrak olarak gördüğüne göre, bizim buhranımıza ağlaması beklenemez. Çünkü, geleceği katî olarak bilinen bir şeye karşı tedbir almanın, üzülmenin mânâsı bulunamaz. İsteseniz de istemeseniz de, gelecek olanı, tabii olarak karşılamaya ve boyun eğmeye mecbursunuz. Marksist san'atkâr da, sizi buna mecbur hissetmekte ve onun için de, sizin ızdırabınız onun yüreğinde küçük bir izle yansımamaktadır. Marksizm, burada, sizin can derdine düştüğünüz kahredici azap karşısında, marksist düzenin hayallerini görmektedir. Marksist san'atkâr, tıpkı marksist eylemci gibi, buhranı fatalist (cebriyeci-menfi kaderci) bir duyguyla karşılaşırken; en soysuz istismarın da planlarını hayalleyen kişidir. Marksist san'atkârdan, Türk toplumunun krizli yapısına yapıcı bir eğiliş beklenemez. Marksist san'atkâr, san'at kabiliyetlerini istismar ideolojisinin dümenlerine uydurmak zorundadır. Marksist kaldığı müddetçe.

Bizim gerçekçiliğimiz yani millî realizmimiz ise, millî yaşayışın-toplum hayatının tam bir tasvirini vermeğe çalışmalıdır. Ancak, millî yaşayışımızın anlatımı mücerret değil, millî yaşayışa tesir eden sebeplerin de gösterilmesiyle tam ve gerçek bir tasvire kavuşur.

Millî hayatın, bütüncü ve realist bir tasviri, geçici realite ile ideal gerçek arasındaki kaçınılmaz tezadın ortaya konması demektir. Bu tezat, insanın mutluluğu, gerçek kurtuluşu ve millî ideal şahsiyetle, mevcut ekonomik, sosyal, siyasi ve moral şartlar arasındaki tezadı ortaya koymalıdır.

Millî realizm, önce, ülke çapında insanı ve millî şahsiyeti baskı altına alan ekonomik, sosyal, siyasi ve moral baskıya karşı kesin bir protesto olacak demektir. Bu protesto hareketi verimli olmak için, sınırlı ve geçici gerçekle, ideal olan arasındaki tezadı, yani millî ızdırabı belirtecektir.

San'atkârımızın yüklendiği sorumluluk, görüldüğü üzere bir milletin kurtuluş kavgasına katılma sorumluluğudur. Bizim san'atımız, toplumdaki çözülüşü ve düğümlenmeyi giderme mücadelesinin bir parçasıdır. Düğümleri çözmek ve tarih planında yeni bir örgülenişe gitmek savaşı içindeyiz. Çölleşen çağımızda kol kol dağıtılan ırmaklarımızı birleştirmek, bataklaşan ortamı, güçlü bir akınla dağıtmak, çölü vahalaştırmaktır savaşımız. Bir ba'sü ba'del mevt özlemindeyiz. San'atımızın nabzı böyle atmalı...

SABAH OLACAK

Bu toprakların insanları hiç gülmez mi arkadaş
Buruk yüzler, eğik başlar, yanaklarda tomurcuk yaş

Yürekler öyle yangındır, nefesler öyle zorlaşmış
Alınlar çizgi çizgidir, bütün gözler çukurlaşmış,

Umutsuzdur bakışlar hep, bütün her yerde âfet var
Bakarsın ki, ağızlarda çeşit çeşit şikâyet var.

Sokaklarda sefalet var, mahalleler keder dolu
Şehirlerden ve köylerden cinayetli haber dolu

Cinayetli haberler ki, yüreklerde birer oktur
Sor arkadaş bu memlekette, «memnunum» diyen yoktur

Bu toprakların insanları hiç gülmez diyordum ya
Bu, hicranlı hayat iştel.. bütün zindan olur dünya

Sabahleyin doğan günler, o gün akşam hayal olur
O feryadlar, o figânlar iliklerde vebâl olur

Dolaş ne facialar var, ne insanlar sürünmekte
Bak, ıslak kaldırımlarda dilenciler görünmekte

Hayattan yüz çevirmişler, bütün dünyaya küskünler
Taş üstünde yatarlar hep, taş üstünde geçer günleri

Biraz ilerde yavrular, sokaklarda perişandır
Yetim, öksüz, himayesiz; ne hicrandır, ne hüsrandırl..

Şu haneler ki sönmüştür, şu insanlar ki evsizdir
Bu ıztırap gönüllerden silinmez kanlı bir izdir.

Şu, talihsiz benim işçim, şu, aç kalan benim köylüm
Şu, aydınım benim lâkin, beyinlerde büyük zulüml..

Ne bitmez bir serapmış bu; ne bir su, ne pınar vardır,
Bu öyle bir hayat ki âh, sonunda intihar vardırl

Yapanlar böyle yapmışlar, kuranlar böyle kurmuşlar
Ve halkım öyle inlerken, ihanette kudurmuşlar.

Benim halkım güler birgün, zulüm elbette son bulur
O gün asıl güneş doğar, o gün asıl sabah olur.

Hasan ERDEN

ÇÖZÜLÜŞÜMÜZ VE KURBANLARI

Desen : Haşim Vatandaş

Röportaj : Mehmet BÖLÜKOĞLU

Akşam vapurunda eve dönüyordum, vapurun tenha olduğu saatlerdi. Ve ben hiç bir şey düşünmeden akşamın yarı karanlığında, uzaklaştığım semtin parıldayan ışıklarına bakıyordum. Bir ara nasıl oldı: bilmiyorum, yanımda oturmuş bir çocuğa ilişti gözlerim. Pek sevimli bir çocuktu. Yüzü, eski olmasına rağmen üstü başı tertemizdi. Elimi omuzuna koydum ve gülümsemeye çalıştım:

— Adın ne senin?

Kara gözlerinden bir sıcaklık, bir samimiyet aktı, geçti. Hiç beklemediği bir ilgiyle karşılaşmanın telâşı içindeydi, aynı zamanda.

— Mehmet

—. Nerelisin?

— Mardin.

Mehmet, soruların artacağını farketmiş gibi, yanıbaşına koyduğu gazete matrisinin üzerindeki bozuklukları toplamaya başladı. Gazetecilik yapıyordu.

— Kaç yaşındasın Mehmet?

— On iki.

— Kaç para kazanıyorsun günde?

— Yirmi beş lira ben, on beş lira da kardeşim.

— Kardeşin de mi var? O kaç yaşında?

— Sekiz.

— Şimdi bu vapurda mı?

— Yok, o ötekinde.

— Kaça kadar çalışıyorsunuz?

— Gazeteler bitinceye kadar.

— Kaçta biter genellikle?

— Bazen on, bazen on bir.

— Peki, Mehmet bu gazetelerin hepsini ben alsam, kaçtan verirsin? Bir gazetelere, bir yüzüme baktı. Sonra beni bir daha süzdü yeniden.

— Hepsini ne yapacaksın abi?

— Satacağım. Tıpkı senin gibi. Bağıracağım «Gazetel.. Yarınkll..» diye. İnanamadı Mehmet. Fakat yine de;

— Abi, ben Tercümanları 83'den alıyorum, dedi. Sana 90 kuruştan versem? Almaz mısın abi?

Almaz olur muydum? Almaz olur muydum? 90'dan değil, yüzden, iki yüzden, beş yüzden alırdım hem de. Belli kl, bir an önce eve dönmeye hazırlanıyordu. Yeniden

BİLDİRİ

Harp davulu vuruyor, belki bir daha dönemem
Benden selâm söyleyin babama
Va... Bilsin ki, biz bu yola
Baş koyduk
Başl..
Ayrılık üzmez, sılaya da doğmadan alışmışız
«Şehid anasısın» deyin anama
Hasret nedir ki yüreğe?
Taş bastık
Taşl

Tahir YÜKSEL

baktım. Yorgunluk, pençesini salmıştı yüzüne. Gözleri, ölgün ölgündü. Bana bakıyor, cevap bekliyordu hâlâ. Bir an utandım. Elimi, cebime sokmaya cesaret edemedim. Soksam ne çıkacaktı? Mehmet'e başka bir soru sordum:

— Anan baban da burada mı?

— Burada. Hani Samatya var ya, işte orada.

— Onlar da çalışıyor mu?

— Anam ellere dikiş yapar. Kazak getirirler parça parça. Onları diker.

— Baban?

Keşke sormaz olsaydım. Mehmet'in yorgun küçük başı, soru sorulunca kımıldadı. Yüzünü saklamaya çalıştı olmadı. Sonra olgun bir insanın tavırlarını andırır bir hareketle gözlerimin içine baktı. Titrek bir sesle:

— O çalışmaz.

— Neden?

— Hasta o. Kalp hastası. Doktorlar çalışma dedi. Çok ilâç içer.

Ötede, arsız bir çocuk Fruko içiyordu sömürürcesine. Parlak giyimli, iki «beyefendi» bana bakıyordu küçümseyici nazarlarla. Oysa ben, bu akşm çok büyümüştüm. Sığmıyordum buralara.

Mehmet; gazetelerini topladı, ardına baka baka çıktı gitti. Ben de çıktım. O

akşam, kararan gökyüzünün altında yıldızlar da çıkıyordu iri iri. Vapur uzaklaştıkça şehir, semt semt ufalıyor, ben, büyüyor, büyüyordum sanki.

Mehmet'le ordan sonra bir kaç defa daha karşılaştık. Beni sekiz yaşındaki ga-

zete satıcısı kardeşiyle tanıştırdı. O da Mehmet gibi durgun, o da Mehmet gibi ağlamaklı bakıyordu gözüme. Babasını sorardım, iyi abi, derdi her görüşümde. Mehmet'le arkadaş olduk. Sabah gelirken, akşam eve dönerken can atar oldum Mehmet'in bulunduğu vapura binmek için. Okula da gidiyordu Mehmet. Ortaokul iki'ye teşekkürle geçmiş. Bir gün sordum:

«— Mehmet ne olacaksın sen?»

«— Doktor, abi, doktor olacağım.»

Niçin doktor, diye sormaya yürek isterdi. Ve Mehmet doktor olacaktı. Bütün kâinat bilsindi: Babası, yerinden kalkamayan kalp hastasının oğlu gazete satıcısı Mehmet, doktor olacaktı!..

Bir gün Pınar'a röportaj yapmayı düşündük. Vapurlara koştum. Mehmet'i aradım. Sordum Mehmet'i bütün satıcılara, yoktu. Gelmemişti o gün. Sonraki, daha sonraki günlerde, ne gazete satıcısı küçük Mehmet, ne sekiz yaşındaki kardeşi, vapurlara gelmez oldu. Şu satırların yazıldığı anda da gelmemişti daha. Mehmet nereye gidiyordu, neden gelmiyordu? Bunu,

en az senin kadar ben de merak ediyorum değerli okuyucu.

ADI HAMİT İDİ

Süleymaniye'nin yanından geçiyordum. Koca Süleyman, dedim kendi kendime. Nereden nereye? Yarı çıplak turistler çevirmişti her yanı. Beni, bir ses yakaladı önce. Durdum. Süleymaniye'nin dış duvarında bir kaç kişi oturmuştu. Bir çocuk sesiydi, pek yanık bir türkü söylüyordu:

Vay beni beni talihsiz beni
Atın şu dağların başına kurt yesin beni.
Kurtlar yemezse, dört yesin beni.

Dönüp dönüp; «talihsiz beni»yi nakaratlıyordu. Türkü bitince, yanındakiler teker teker uzaklaştı. Çocuk yalnız kaldı. Bir de ben vardım yanında. Ayağa kalktı, duvara tutuna tutuna yürümeye çalışınca anladım ki kör idi. Arkasından yürüdüm. Elinden tuttum biraz sonra. Toz toprak içindeydi elleri. Ve üzerleri taş kadar sertti.

— Adın ne senin küçük?

— Hamit.

— Toplumumuzu kitle kitle çözen gayrı insani hayat düzeni, parçaladığı zümreleri teker teker yutmaktadır. Çözülen köyler, şehirde çürütülmekte, köyden kopan umutlar şehirin dağdağası içinde kaybolmaktadır. Resimde, şehirde kaybolmak üzere, köyden kabıyla kacağıyla ayrılmış bir ailenin ilk perişanlığı görülüyor.

— Gözlerin görmüyor mu?

— Görmüyor abi.

— Ne zamandan beri?

— Doğdum doğalı.

— Nerelisin sen?

— Sivaslıyım.

— Peki ne işin var burda?

Hamit, bir müddet sustu. Belli ki soruma cevap arıyordu. Sonra birilerine kızmış gibi homurdandı:

— Dilenlyorum.

— Kimsen yok mu burda senin?

— Kardeşim var.

— O da mı dileniyor?

— Yok, o Topkapı'da sakız satıyor.

— İstanbul'a gelmek nerden aklınıza geldi?

— Biz buraya babamla gelmiştik. Destan satıyorduk. O da âmâydı. Sonra trafik kazasında ölünce, işte gördüğün gibi dilenlyorum ben de.

O anda yüreyim cızzl etti. Ceplerimi karıştırdım. Bir yirmi beşlik, bir de kocaaman onluk... Otuz beş kuruşu Hamit'in eline kıstırdım.

— Azımı çok say Hamit.

— Sağ ol abi, dedi Hamit. Düşündüm ve hemen karar verdim. Pınar için onunla da konuşacaktım. İsteğimi Hamit'e açtım.

— Sen dergi nedir bilir misin?

— Bilirim, Körler dergisi.

— Tamam, dedim, işte o dergi. Konuşmalarımız o dergide çıkacak.

Hamit'le hâlâ yürüyorduk. «Konuşmalarımız dergide çıkacak» deyince duruverdi.

— Candarma bi şey yapmaz mı?

Şaşırdım. Ve yıllardır babadan oğula devredilen bir korku mirasının tabularına lânet okudum.

— Yapamaz aslanım, sen hiç korkma.

— O zaman konuşurum.

Bizdeki gazetecilik de öyle bir gazetecilik. Ne teyp var ne fotoğraf makinası.

Hamit'e,

— Sen burada bekle, dedim. Ben fotoğraf makinasıyla teyp getireceğim. Bir saate kadar burada olurum.

Anlaştık. Tekrar geldiğimde, Hamit bıraktığım yerde duruyordu.

Konuşurken çok ağladı, içini çeke çeke.

Bir damları, bir de inekleri varmış köyde. Soyadı Ertaş'mış. Anası bunlardan para beklermiş. Anası ölünce, körler okuluna gidecekmiş.

— Büyüyünce ne yapmayı düşünüyorsun Hamit?

— Körler derneğine giderim. Hükümat bir iş verir. Değil mi?

— Vermezse?

— Vermezse radyo evine girerim. Değil mi?

— Ya almazlarsa?

Hamit'in gözlerinden inci gibi yaşlar süzülüyor ve;

— Almazlarsa ömür boyu dileneceğim. Kardeşimi okullara vereceğim. O öğretmen olacağım diyor.

Dilenmekten utanıp utanmadığını sordum:

— Benim gibi genç çocuk, küçük yaşta dilenmeye başlarsa ayıp değil mi, dedi. Bazı günler ağlıyorum. Süleymaniye Mübarek camisine girip Allah'a dua ediyorum. Ömrümde bir ay görseydim, ortaokullardan Kur'an Kursuna giderdim bir ay. Okulları çok seviyorum. Okumak istiyorum. Dilenirken de utanıyorum yaaa!

Hamit'e evinde fare besleyen Batıcı sosyetemizden, köpeğine günde kilolarca et yediren azınlığımızdan bahsediyorum. İnanmıyor.

— Bir müslüman, diyor, böyle benim gibi dilencileri görüp de sıçana heç para mı yedirir?

Dünya'da en çok kimden korktuğunu sordum.

— Dünya'da en çok Allah'tan korkarım, dedi. Sonra devletten.

— O halde dünyada en çok kimi seviyorsun?

— Önce Allah'ı, sonra devleti. Ondan sonra anamı.

— Peki Hamit, devletten insan hem korkar, hem de sever mi? Niye bu kadar çok seviyorsun?

— Devlet olmasa var ya, kimse durmaz, herkez birbirini parçalar. Önüne geleni öldürür.

— Şimdi öldürmüyor mu herkes birbirini? Bak hapishaneler ağzına kadar dolu. Yoksa...

Hamit birden atılıyor ve korkuyla;

— Valla ben bilmem, bilmem valla, diyor. Beni candarmaya verirsen var ya, sana öyle bir ilenirim ki...

Dönerken, resminin altına şöyle yazmayı düşündüm:

Adı Hamit; Gözleri kör; mesleği dilencilik; babası yok.

Ülkemizde, evlerinde fare besleyenlerin varlığına inanmıyor...

...VE «KÖPRÜALTI ÇOCUKLARI»

— Burası yazlık abi. Kışın nah! Şu bekleme salonu var ya, bazen orda sabahlarız; bazen de araba vapurlarının bacasında. Öyle bir sıcak olur ki dinine yandığım.

«Burası» Harem Vapur İskelesi. Kalasiar yığılıdır burada. «Gariban çocukların «Kalas Palas Oteli.» İstanbul'un Kabataş İskelesi, Tophane, Kasımpaşa ve Sirkeci'den sonra Anadolu'dan ailesini, evini terkedip, gelenlerin önemli barınaklarından biri. Yaş ortalamaları 14-16 arasında Harem'de 40'ı aşkın çocuk yatıp kalkıyor. Hepsinin de diğer iskelelerde kalanlarla ilişkileri var. Zaman zaman birbirlerine «misafirliğe» gidiyorlar. Harem'dekilerin yaş ortalaması diğerlerine kıyasla daha düşük.

Ben, Harem İskelesi kalasları üzerinde sabahlayıp, akşamı nasıl bulduklarını merak ettiğim 16 çocukla konuştum. Hemen hemen hepsinin söyledikleri de aynı. Kiminin anası ölmüş, kiminin babası. Evlerinde barınamamış, «taşı toprağı altın» İstanbul'da almışlar soluğu. Ortak olan yanları şu ki, hepsi de kaçak. Hepsi de hayata küsmüş, bedbin ve görülmedik, yaşlarından beklenmedik şekilde hayattan ümidini kesmiş çocuklar. Bir çoğu, hapishanelere girmiş çıkmış. Ağızları, hapishane dili argo. Artık emniyettekiler usanmışlar, bunları her gece sabahlatmaktan, ayaklarının altı yarılıncaya kadar dövmekten. Acaba, dedim, bunlar büyüyünce ne olur? Toplumun başına püsküllü belâlar açmak hırsı, onların hakkı değil mi? Büyük çetelere girip, vurgunlar, soygunlar, cinayetler işlemek rüyalarına girmemiş midir? Ne olursa olsun, Türkiye'de Batılılaşma hareketleri içinde, ailenin yıkıldığı, devletinse bu enkazı büsbütün reddettiği ortaya çıkmış oluyor. Bu, yüzlerce terkedilmiş çocuğa karakollarda dövülmekten, cezaevlerinde çürütülmekten başka ne yapılmaktadır? Gerçekten ben de merak ettim. Ne yapılmaktadır?

Etrafımı çevirdiler. Bir dost gibi, bir arkadaş gibi beni içten karşıladılar. Teypin mikrofonunu sırayla uzattım her birine:

— Adım, Niyazi Yasemin. Adanalıyım. 14 yaşındayım. Adana'da kalaycılık yapıyordum. Bir gün üzerimde para vardı. İki kişi çıktı karşıma. Bunlar gariban takımındandı. Gel seninle İstanbul'a gidelim. Orda mis gibi eğlenceler var. Para çok. Kızlar bol dediler. Beni kandırdılar. Mersin'e kaçtık. Mersin'de 10-15 gün televizyon seyrettim. Hep İstanbul'u gösteriyorlardı. Dayanamadım. Ne ettim ettim Yola çıktım. Yolda sarhoşlar ırzıma geçeceği sırada Allahtan trafik çıktı, kurtuldum. Abim de vardı burda. Otobüs muaviniydi. Geldik buraya. Haremmiş, sonradan öğrendim. Sordum; neresi burası? İstanbul dedi biri. Yalan atma abi burası tamirhane dükkânı dedim. Gemileri, mazotlu yerleri gördüm. Fıçılar da kenarda. Tamirhane dükkânı sandım. Orta birden çıktım. Benim başım yaradır. Arkadaşlar beni kızdırıyorlar. Müdüre söylüyorum. Müdür dahi kızıyor bana. Sonra müdüre. Allah'a, tövbe tövbe, küfrettim. Ondan sonra abdest aldım. Camide Allah divanında özür diledim. Şimdi buradayız işte abi.

Bıraksam, şüphesiz daha çok konuşacak. Fakat sıra bekleyen bunca kişi var. Akşam rüzgârı da çıktı hafiften. Kütüklerin üzerinde iki-üç çocuk yatıyor. Rüzgâr

yaladıkça yarı çıplak vücutlarını, büzülüyor, toparlanıyorlar. Gecelerin serin deniz havasında kimbilir ne yapıyorlardır!

— Benim adım Rüştü Türel. Adapazarlı'yım. 1950 doğumluyum. Almanya dalgası var, onu bekliyorum. Abimle kız yüzünden münakaşa ettik. Kaçtım. Anam 12 senedir Almanya'da. İki buçuk üç aydır buradayım. Şurda şu kadar kardeşimiz var, hiç birisinin kötü yolda olduğunu görmedim. Biz kardeşiz. Müslümanız hepimiz. Birbirimizin kardeşi yerindeyiz. Karakolda ismi olan hamallar var. Onları çalıştırıyorlar. Başkasının hamallık yapması yasak. Onun için geceleri gizli gizli hamallık yapıyoruz.

Diğerleri de konuşmak için sabırsızlanıyor. Sabehleyin başka bir gazeteden gelmiş fotoğraflarını çekmişler. Küfrediyorlar ona. Beni, kendilerinden bellediler.

— Ben de gördüm geçirdim garibanlığı. Bilirim, anlarım halinizden diyorum.

— Sağol abi, diyorlar.

— Ben de Adapazarlı'yım. Adım Çoşkun Berber. 3 sene önce annem öldü. Babam yeniden evlendi. Analıkla geçinemiyoruz. Mutfağa yüzümüzü yıkamaya dahi çıkamıyorum. Daha türkçesi beni evde istemiyor. 17 yaşındayım. Bu yüzden 3 senedir buradayım.

Sıra küçücük bir çocukta. Çok güzel bir çocuk. Yüzü gözü kir içinde. Sorduğum sorulara kelime kelime cevap veriyor. Ne eksik, ne fazla.

— Adın neydi?
— Celâl Karataş.
— Buralı mısın?
— Sivaslıyım.
— Anan baban Sivas'ta mı ?
— Burda.
— Sağ mı ikisi de?
— Babam öldü. Üvey babam var.
— Niye geldin buraya?
— Evden para aldım.
— Çalışsan iş vermiyorlar mı?
— Nüfus kâğıdım yok.
— Annen ne diyor?
— Benim öyle çocuğum yok diyor.
— Kardeşin var mı?
— Var. Cengiz. Sivaslı.

Fazla konuşmuyor Celâl. İki çocuk daha yaklaşıyor. Bunların kardeş olduklarını söylüyorlar. Büyüğü kardeşinin adına da konuşuyor:

— Benim adım Ümit, kardeşiminki Suphi. Soyadımız Diler. Annem, doğum yaparken öldü. Babam yeniden evlendi. Analık bakmadı. Babam Ankara'da Polis. Aslen Kastamonulu'yuz. İki senedir buradayız. Kışın vapurun bacalarında yatıp kalkıyoruz. Geçen gece soğuktu. Yine bacaya çıktık. 3 kişi dumandan zehirleniyorduk. Kapılara vurduk. açtılar, kurtulduk. Ben 15, kardeşim 13 yaşında.

İri yapılı ve diğerlerine kıyasla yaşça da büyük iki kişi, konuşma sıralarını birbirlerine ikram ediyorlar. Bu arada seyircilerden bir otobüs «muavin»i Niyazi'ye teklik uzatıyor. Niyazi parayı kaptığı gibi yanımıza gelmiş olan kek satan çocuğa uzatıp, iki kek alıyor. Almıyor, kapıyor âdeta. Günlerdir aç olan bir yabaninin saldırışı gibi kekin birini paralıyor, gayet alışkın bir hareketle, diğerini de yanındaki

Suphi'ye uzatıyor.

— Ben Hilmi Genç. Karslıyım. 19 yaşındayım. Valla geldik işte bura. Ben evden kaçtım. 4 senedir buradayım. Numaralı hamalım. İki yakamızı bir araya getiremiyoruz. Bundan sonra ne olursa yaparız.

— Ben Halis Kozanoğlu. Adanalıyım. 29 yaşındayım. Askerliği Uzunköprü'de yaptım. Burada yatıp kalkıyorum. Ebedi hamalıyız. Geceli gündüzlü çalışıyorum. Param olmayınca hamallık yapıyorum. Para olunca içki. Niye mi içki? Alışmışız. Üşümeyelim. Hiç olmazsa, içince unutuyoruz bir çok şeyi. Babam yok. Anam da, bir abim var şoför, onun yanında.

Buraların dayısı dedikleri uyuyan bir çocuğu uyandırmaya çalışıyorlar. Önce küfrediyor, sağa sola dönüp tekrar yumuluyor. Nihayet getiriyorlar.. Ve neden sonra gönlünü edebiliyoruz. Meydan okur gibi mikrofonu eline alıyor ve bir metreyi geçmeyen boyu, sıska zayıf vücuduyla, sümüğünü çeke çeke konuşuyor.

— Adım Kasım. Beni polisler büyüttü. İki yaşında polislere düşmüşüm. İki ay Bakırköy'de kaldım. Kaçtım. Şimdi Deli Kasım diyorlar. 16 yaşındayım. Ana baba finiş abicim. Burda yatıp kalkıyorum. Okadar...

Kasım mikrofonu atar gibi bırakıyor.

— Kasım sen dünyada en çok kimden korkarsın?

Kasım'ın cevap vermesine fırsat bırakmadan Coşkun atılıyor.

— Allah'tan. Allah'tan de Kasım.

— Ya devletten?

Kasım dudak büküyor:

— Neden korkacak mışım devletten? Ben zaten ölmüşüm. Ne yapabilir bana?

Birden küçük Suphiye parlıyor:

— Koş Suphi. Kavun arabası.

Ve devam ediyor:

— Yarın bir gün biz anarşist olsak, kim kurtaracak bizi? Kimse kurtaramaz. Anarşist olmaktansa ölmek daha iyi.

Suphi göz açıp yummadan nerdeyse kendi gibi bir kavunla dönüyor. Hemen parçalıyor ve paylaşıyorlar.

Konuşuyoruz. Yaşar Döngel, Ahmet

Gözüpek, İsmet Çağırıcı, Orhan Şen, İbrahim Öz, Mustafa Koç 16-18 yaşları arasında çocuklar. Verdikleri cevaplar hemen aynı.

— Ben buraya gelsem misafir eder misiniz? diyorum.

— Ayıbettin abi diyorlar. İkişer saat başında nöbet tutarız, şurasını boşaltırız.

— Buralar hep doluyor mu geceleri?

Gülüyorlar.

— Dolmaz olur mu abi!

Yatan birisini kaldıramadılar. «Arap» diye çağırıyorlardı. Adını sordum, bilmiyoruz dediler.

— Ne zamandan beri burda?

— Evden kaçalı 4 sene olmuş. Bir senedir burada.

— O halde adını nasıl bilmezsiniz?

— Söylemiyor abi.

— Anası babası var mıymış?

— Herhalde varmış.

— O nereli?

— Bursalı.

— Niçin kaçmış?

— Anlatmaz abi.

CELLÂTLA KAVGAMIZ

İşte yakalandık, kelepçelendik.
Mânâsız mânâsız bakma yüzüme.
Kader yar olmadı eline düştük:
Ya öldür bizleri, ya da bekletme!

Ne aman dileriz, ne mühlet senden,
Şunu bil ki; cellat zulüm yaşamaz,
Söylenecek söz çok, lâkin gereksiz:
Silâh göğüsteyken müdafaa olmaz.

Bağladın düzene paslı zincirle
Bize susmak düşer şimdi söz senin!?
Adaletin bu mu ey cellât söyle;
Neden hep kış bizim, neden yaz senin?

Bırak celatbaşı yüzünü örtme.
Perdelerle gerçek surat saklanmaz.
Tanırız biz seni boşuna çaban.
Yıllar geçse iğrençliğin paklanmaz.

Biliriz, iş bitmez; yanmakla, vahla...
Sızısı dinmeyen karın bizimdir.
Aldınız bu günü; zorla, silâhla.
Lâkin, cellâtbaşı, yarın bizimdir...

Fehmi ARIKTEKİN

Ertesi günler yenlarına yine uğradım. Bana, Babıâli'deki elçileri gözüyle bakmaya başladılar. Birgün Arap'ı gördüm. Çağırdım. geldi. Şefkatli bir ata gibi yanıma çağırdım. Sıkıldı. Usul usul konuştum, Adı Ali'ymiş. Soyadını demedi. Babasıyla kavga yapmış. 16 yaşında. İçkiciymiş babası.

— Evdeki derdi çekmektense, yarı aç-yarı tok burdaki derdi çekmek daha iyi. İçkici, sarkıntılık yapan bir babanın yanında durmaya dayanamıyorum.

— Türkiye'yi kim idare ediyor Ali?

— Allah. Sonra Türkiye'nin büyükleri.

— Kim bu Türkiye'nin büyükleri?

— Reisicumhur, Cumhurbaşkanı, bi de Başbakan.

— Devletin yaptığı işlerden istifade edebiliyor musun?

— Yazık be abi! Ben de seni okumuş, tahsilli bellerdim! Bırak onları, sende göz de yok herhalde abi. Görmüyor musun?

Ne Ali'ye, ne «Harem Bekleme Salonu Garibanları»na başka soru sormadım.

Daha binlerce, onbinlerce, «uzanacak bir el» bekleyen, memleketimin evlâdlarıyla yaralanmak mümkündü. Bugün onlar, yaşamanın ve kendi nimetlerinin mahrumuydu. Ama yarın? Ya yarın? Yarınlarda doğacak günün parıltılı şavkları, bu mazlum, bu çaresiz, bu garip, bu sahipsizlerin üstüne de vuracak, ısıtacak, ısıtacak, ısıtacaktı elbet!

Desen : Haşim Vatandaş

MARKSİST REALİZM VE TOPLUMUMUZUN KARAKTERİSTİKLERİ

Nebil ALPASLAN

Düşünce edebiyatın ve sanatın özü; sanat ve edebiyat ise düşüncenin süsüdür. O halde edebiyat ve sanat, her devirde, düşüncenin hizmetinde olmuş ve onun zaman içindeki gelişim ve oluşumuna uygun şekiller almıştır deyebiliriz.

Eğer bir toplum krize yuvarlanmış ise, düşünce de toplum üzerinde yoğunlaşmıştır. Bir bakıma toplum üzerinde düşünme; buhran dönemlerinde herkesi ilgilendiren, endişelendiren krizi ortadan kaldırma ortak arzusu ile kamçılanmakta ve böyle zamanlarda düşünce de büyük nisbette topluma yönelmektedir. Yani, toplumun krizi, düşüncenin topluma teksif edilmesinde itici güç olmaktadır.

İşte Tanzimat ile beraber, Türk düşünce hayatının toplumumuzun içine düşmüş olduğu bunalıma yönelmesinden sonra, edebiyat da «toplumcu», «toplu-ma yönelik» veya «gerçekçi» bir karakter arzetmeye başlamıştır.

Türk aydını, toplumumuzun iki asırı aşkın bir zamandan beri her geçen gün artmakta olan bunalımlarına çareler arar. Fakat çare olarak sunulan reçeteler son derece mühim farklılıklar gösterirler. Hatta çoğu zaman ortaya konan çözüm yolları, toplum yapımızla zıtlaşma halinde ve yabancı menşeli bir takım ıslahat projeleri olduğu gibi, bunların savunucuları da kendi milletlerine karşı düşmanca bir tavır takınma pozisyonunda bulunabilmişlerdir. Bu ortamda edebiyat, —istisnalar bulunmakla birlikte— edebi ekoller şeklinde, muhtelif düşünce tarzlarının estetik bir hüviyetle anlatım vasıtası olmuştur.

Demek oluyor ki edebiyat, bağlı bulunduğu düşünce sisteminin dünya gö-

rüşünü estetik plânda aksettiren bir anlatım şeklidir. Biz bu yazımızda sadece, temelde toplumu esas alan ve Türkiye'yi kurtarma iddiasında olan marxist düşünceye paralel olarak gelişen ve hep «gerçekçi», «toplumcu» vasıfları ile ortaya çıkan marxist edebiyat ve gerçekçiliğinden söz edeceğiz.

Hiç şüphesiz ki marxistler, edebiyat alanında en çok köy ile ilgili eserler vermişler ve «marxist gerçekçi» edebiyat doğrultusunda daha ziyade köyü anlatmışlardır. Fakat ifade edelim ki, solun 1950'lere gelene kadar köye yönelmiş bir edebiyatları yoktu. Bu tarihten önce, belli birkaç yazar köy mevzuuna eğilmişlerdir. Nâbizâde Nâzım ve uzun hikâyesi «Karabibik» bu hususta ilk akla gelendir. Ancak Karabibik köye uzaktan bir bakış mahiyetindedir. Bundan sonra, Servet-i Fünûn'un bir devamı olan Fecr-i Âti döneminde, «Küçük Paşa» ile Ebûbekir Hâzım Tepeyran köyü anlatır. «Küçük Paşa», «Karabibik»e nisbetle köyün daha yakından incelenmesi ve yazarının yerinde müşahedelerine dayanarak yazılmıştır. Nihayet Yakup Kadri «Yaban» ile, bizzat kendi ifadesine göre, halktan kopmuş bir aydın olarak köyü ele alır. Fakat bu yazarların hiç birinin köye bakışlarının marxist açıdan olmadığını belirtelim. Nihayet, marxist edebiyat Nâzım ile topluma ve bu arada köye ilk adımlarını atar.

Nâzım Hikmet, sol edebiyatın Türkiye'deki ilk ismidir denebilir. Hem Nâzım, kendisinden sonra gelen bütün marxist edebiyatçıların bir nevi önderi ve yol göstericisi olmuştur. İşte O'nun yol göstericiliğinden bir örnek :

Ey cam karınları
Sarı
Nargileler gibi horuldayan
Ey üç atlı yaylısının içinden
Sağır
Burunsuz
Kör
Köylülere
Pierre Loti ahı çekip geçen
Ağzı gemli
Eli
Kalemli
Efendiler
Tatlı maval dinlemekten gayrı
usandık
Artık
Hepinizin kafasına
Şu
daaaaaank!
desin
Köylünün toprağa hasreti var
Toprağın hasreti
Makinalar!

1920'lerde kaleme alınmış olan bu şiirinde Nâzım, bir taraftan köye ilgisiz kalmış ve hatta köylüyü aşağılık bir yaratık gibi görmüş aydına hücum ederken, marxist edebiyata da bir yön tayini yapıyor ve köyü işaretliyordu.

Sabahattin Ali «Kuyucaklı Yusuf» eseriyle, sermaye (Ağa - eşraf) - Emek (işçi, irgat) ilişkilerine marxist bir bakış zaviyesi getirdi ise de, daha çok küçük kasaba muhitlerini işledi.

Sol edebiyatın köye özel bir ehemmiyet verişi, Köy Enstitülerinin açılışıyla başlar. Marxizm bazı köy çocuklarının zihinlerine bu okullar vasıtasıyla yerleşme imkânı buldu.

1950 yılında «Bizim Köy»ü yazan Köy Enstitüsü mensûbu Mahmut Makal, dikkatleri köye çeker :

«Ah bu durumu anlatacak kudret olsa kalemimde! Sanatkârlarımız nerede? Onların gözleri görmeli bu sahneleri. Sel gibi akan terlerden ne şaheserler meydana gelirdi.» (1)

Mahmut Makal bir hazine keşfetmiş gibiydi. Aslında O, eserinde köy gerçeklerini kaynaklarına inmeden, hissî cümlelerle ifade eder. «Bizim Köy» Anadolu köylerinin yürek parçalayan yaşayışlarını dile getirir ise de, kitap, marxizme yeni ısınmakta olan tecrübesiz bir yazarın, insicamsız ve yer yer tezatlı fakat

(1) Mahmut Makal, **Bizim Köy**. Varlık Yayınları, Yedinci Basım, İst. 1961, s. 28.

yine de marxist edebiyat için orijinal bir eseridir. En azından köyü görmeyip de köy edebiyatı yapmak isteyenler için malzemedir.

1950, Köy Enstitüsü menşeli birçok yazarın, bir köy edebiyatı oluşturmak üzere hep birlikte harekete geçtiği yıl olmuştur. Fakir Baykurt, Kemal Bilbaşar, Talip Apaydın v.b. artık durmadan köyü yazacak, köylüyü anlatacaklardır.

Bütün köycü marxist yazarların işleyiş, anlatış tarzı âdeta birbirlerinin tekrarı olduğundan burada hepsini ayrı ayrı tahlile lüzum görmedik. Hepsinin değişmez karakteri köy meselelerine marxist zaviyeden bakmak olmuştur. Onlara göre Türk köyü, kapitalizm öncesi devrededir. Yani Feodalite safhasında yaşamaktadır.

Marxistler, düşünce yapılarının gereği olarak bu sonuca varırlarken Türk toplum yapısının karakteristik, kendine has hususiyetlerini görememişler veya görmemezlikten gelmişlerdir. Toplumları marx'ın klasik evrim teorisi ile izah endişeleri, beşbin yıllık bir tarih diliminde, dünyanın diğer bütün milletlerinden apayrı özellikler edinmiş Türk halkını, öz değerleri ile birlikte inkâr etmelerine vesile olabilmiştir. Komünist literatürde köylü, nasıl proleter iktidarını gerçekleştirmede işçinin müttefiki ise, sol edebiyatçı da köylüye aynı gözle bakmıştır.

Halbuki Türk toplumu hiç bir devirde sınıflı olmamıştır. Tarihinin bütün safhalarında, toplumun bütün zümreleri ve unsurları, büyük idealler için büyük devlet olma özlemini derin bir arzu ve önü alınmaz bir tutku halinde duyagelmişlerdir. Türk milleti, bir bütün halinde devletinin emrinde kendisini mukaddes vazifelerle yükümlü addetmiştir. Dolayısıyla bir sınıf şuuru hiç bir zaman teşekkül etmemiştir. Bunda en büyük âmil şüphesiz ki, Türk Kültür Sistemi ve onu korumak ve geliştirmekle vazifeli Türk devletleri olmuştur.

Köy, zümre olarak, toplumu meydana getiren unsurlardan birisidir. Türk köylüsü, Türk toplumundan ve O'nun tarihi büyük kültüründen ayrı bir sınıf olarak mütalâa etmek yanlıştır. Türk toplumunda köyler, ekonomik, kültürel, dini ve siyasi birer ünite olarak, merkezi teşkilâtlanışa bağlı yerler idi. Osmanlı Devlet Sistemi, Türk kültürünün oluşturduğu kanunlar ve müesseseleri ile, Türk toplumunda bir sınıf teşekkülüne yol açabilecek bütün yolları tıkamış ve toplumu düzenleme, yönetme, gözetme vazifelerini deruhte etmiştir. Araştırmalar bize gösteriyor ki, yükselme devirlerinde, Türk toplumu ile birlikte Türk köylüsü de gayet müreffeh bir hayat yaşamıştır. O zamanlar her köyde okul, hamam, cami bulunup, köylerin hepsi küçük çapta birer site idiler. Birbirlerine yakın, nüfusları fazla ve münbit araziler üzerinde kurulmuşlardı. Akar suları kontrolleri altına alarak son derece verimli bir ziraat çalışması yapmaktaydılar. Yılda birkaç defa mahsul aldıkları bile oluyordu. (2) Fakat Türk - Batı kavgasının, XVII. asrın başından itibaren, toplumumuz aleyhine bir değişme kaydetmeye başlayışından sonra, toplum hayatının bütün kesimlerinde başgösteren kriz köyleri de içine alır. Sınıfsız toplum olma özelliği, krizin bütün devlet kademelerine, müesseselere ve istisnasız bütün topluma yayılması ile de böylece ortaya çıkmış olur. Avrupa karşısında uğranılan mağlûbiyetler toplum bünyesini sarsarken, köylerde de geçim sıkıntısı çekilmez hal alıyordu. Fetih ruhu ölmüş, Türk aydını, idarecisi ve ordusu kalite kaybına uğramıştır. Başlayan çöküşü durdurabilecek tedbir bulunamamış, sathî ve cüz'î müdahalelerle yetinilmiştir. İşte böyle bir zamanda başlayan Celâlî isyanları Türk toplum bünyesine, özellikle köy yapısına çok ağır bir darbe indirmiştir. Köyler terk edilmiş, köylü vergi veremediği için, mülk sahibi olmamayı tercih yoluna gitmiştir. Dağla-

(2) Hasan Reşit Tankut, **Köylerimiz**. Ankara, 1939, s. 18.

ra, kuş uçmaz, kervan geçmez yerlere çekilmiştir.

Bugün Anadolu'nun ücra köşelerinde, yolların erişemediği dağlarda köy adı ile üç-beş haneli yerler var ise, evleri ya bir mağara veya mağaralar gibi toprağa oyulmuş köyler var ise bu, asırlar öncesinin iç huzursuzluklarından kalmadır. Ve sadece köylerde değil, toplumun bütün kademelerinde beliren bu iç huzursuzluklar, yukarıda belirttiğimiz gibi Türk - Batı kavgasının toplumumuz aleyhine menfi neticelerinin toplumda tezahürlerinden başka değildir. El'an bu kavga muhtelif şekillerde sürmektedir. Bu kavganın Türkiye'de kazanılması ve her sahadaki yabancı kültür tesirlerinin silinip atılması bütün toplumumuzun kurtuluşu olacaktır. Köylü mağarada yaşıyormuş, hayvanları ile birlikte yatıp kalkıyormuş, tezek yakıyormuş, aç, sefil, perişanmış, bütün bunlar doğru. Ama hiç bir marxist edebiyatçı, köyün bunalımını kalkıp da yukarıda son derece kısa işaret ettiğimiz tarih temeline oturtmayı denememiştir. —Kendi aralarında gerici, tutucu, Osmanlıcı olarak vasıflandırdıkları Kemal Tahir'in marxist dogmalara temelden aykırı tesbitleri müstesna—

Şüphesiz ki köylümüz, toplumumuzun en muzdarip zümresidir. Ama bu ızdıraplar, hiç bir müşterek tarihi bağımız bulunmayan bir düşman Avrupa kültürü ile, yani marxizmle izah etmeye kimsenin hakkı yoktur. Buhranlarımızın yegâne kaynağı Avrupa mı bize çare olacaktır? Batıcılar ve marxistler hesabına hem acı, hem gülünç... Şu bilinsin ki, Türk toplumunun geri kalmışlığı da, ileri gitmişliği de başka toplumlarınki ile aynı değildir. O'nun beşbin yıllık bir tarih birikimi içinde doğuşu, gelişmesi, serpilmesi nasıl apayrı bir özellik taşıyor ise, hastalanması ve hastalığı da ayrı özelliklere sahiptir. Tarihinde insan için ideal en mükemmel bir hayatı yaşamış olan Türk milletinin problemleri, kendi milletlerine dahi huzur verememeyen ve insanlığı bunalımlara iten gayr-ı insani ve gayr-ı ilmi kültür ve sistemlerinin kapasitelerine sığmaz.

Kaldı ki marxizm bugün ilim planında iflâs etmiş, ilk ortaya atılışından bugüne, törpülediği insan varlığının zarûri problemleri karşısında bunalmış bir ideolojidir. Marxizmin, Marx'tan sonraki teorisyenleri, ideoloji uzmanları ve pratisyenleri bu ideolojinin âdeta rötuş yapılmadık prensibi, taviz verilmedik nazariyesini bırakmamışlardır.

Avrupa toplumları tarihin her devrinde sınıfçı ve sömürücü olmuşlardır. Halbuki Türk toplumu için bir feodalite çağı mevzubahis değildir. Türk köylüsü serva, Türk âyânı ve eşrafı da senyör olmamıştır. Avrupa'nın bunca baskısına rağmen... Türk köylüsü Mujik de değildir. Bu sebepten hiç bir şekilde Türk toplumunun ve O'nun bir parçası olan köyün problemlerini marxist ideoloji kalıplarına oturtmak kabil olmayacaktır.

Fakat ne yazık ki köye yönelmiş ve gerçekçi olduğunu ifade eden solcu yazarlar, sayfaları onbinleri bulan eserleri ile köyü ve Türk toplumunu marxizmin diyalektik ve tarihi materyalizmi açısından anlatma çabasından başka bir şey yapmamışlardır. Bir Fakir Baykurt, bir Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Necati Cumalı, Kemal Bilbaşar ve devreye yeni giren Demirtaş Ceyhun, Metin İlkin v.b.. Yalnız bir şeyi vermek istemişlerdir eserlerinde: Marxist açıdan emek - sermaye ilişkisi. Marxist bakış açısı, Orhan Kemal'e «ve ekmek Allahtan önce gelir» dedirtirken, ne ölçüde toplumumuzun gerçeklerini dile getirmiş oluyor? Fakir Baykurt ilk eserlerinde Türk köylüsünü Rus ve Çin'in devrim öncesi köyleri gibi vermiştir. (Yılanların Öcü Irazcanın Diriliği) Daha sonra ise, Maksim Gorki Ana'da işçiye devrim yaptırıyor diye, Türk köylüsüne öğretmenler öncülüğünde devrim yaptırmıştır. (Kaplumbağalar) Tabii ki Türk köylüsü ne devrimi bilir, ne de Fakir Baykurt'u tanır. O halde solun gerçekçiliği de, toplumculuğu da sosyalizmin sınırları içindedir. Toplumumuzla hiç bir tarih temeli mevcut bulunmayan marxizm ne ölçüde gerçekçi ve toplumcu ise O'nun edebiyatı da

o ölçüde gerçekçi ve toplumcu olacaktır.

1950'den beri ısrarla devam ettirilen köycü ve toplumsal gerçekçi edebiyat, tasarlanan hedefi gerçekleştirememiştir. Köy için yazılan, işçi, amele, ırgat için yazılan sayısız roman, hikâye, şiir ancak belli bir azınlığın alıp okudukları kitaplar olarak kalmışlardır. Toplumun ekseriyeti kendi değerleri ile taban tabana zıt ve çoğu kez kendi bunalımlarını istismar eden marxist düşünceye nasıl ilgisiz kalmışsa, O'nun edebiyatına da rağbet etmemiştir. O edebiyat gerçekçi olduğunu ifade ederek birçok krizlerini anlatıyor olsa bile...

Bu realite solcu yazarlar arasında derin ihtilâflara yol açmıştır. İhtilâfların genel özelliği, bugüne kadar topluma yanlış bir perspektiften bakıldığı ve bunun değiştirilmesi gerektiğidir.

Yarın kalkıp da bugüne kadar göklere çıkarılmış Fakir Baykurt'ların, Orhan Kemal'lerin, Talip Apaydın'ların, Yaşar Kemal ve Oğuz Atay'ların «gerçekçi» değil de «yalancı», «yakıştırmacı» ve «iftiracı» olduklarını bizzat solcular söylerlerse şaşmamak gerekir. Hatta bunu yapmakla bir gerçeğe işaret etmiş olurlar. Nitekim bugün bunun ilk adımları atılmıştır :

«(Fakir Baykurt) köyü tanımayan okura köyü ve köylüyü yanlış anlatmaktadır. Köylüler için yazdığını düşünürsek; kendilerini ve temel sorunlarını gerçek yönüyle bulamıyacaklardır köylüler Fakir Baykurt'un yazdıklarında. En önemlisi inanmıyacaklar, inanmadıkları için de ciddiye almayacaklardır.» (3)

Yukarıdaki satırlar bir marxiste aittir ve hiç bir ilâveye lüzum bırakmayacak derecede açıktır. Bir başka vesikaya geçelim.

«O koca İnce Memed (Cenâbırabbülalemin bana öbür ciltlerini nasip etmesin) tam bir gevezelik anıtıdır...» (4)

Aşağıdaki satırlar ise herşeyi daha açık ifade ediyor.

«Gazetecilik otuz yıllık mesleğim oldu. En çok yalan yazan, boyalı kâğıdı en çok satan başarılı oldu. Sanat ve edebiyatla uğraştım. Birbirlerini kayırmalar, kümelenenler, klik kuranlar öne geçti. Alavere dalavere baş ilke oldu.

Karamsarlığa mı düştüm? Vallahi değil, gözlemlerimi ve deneylerimi söylüyorum. Bundan sonra gelen sadrazamlığın içine edeyim. Vız gelir, tırıs gider. Söylemeden de edemiyeceğim. Kendi halkımızdan, kendi insanlarımızdan uzak düşmüşüz. Halkla yabancılaşmak için sanki eğitilmişiz. Öğrendiklerimiz sahte, yalan, gerçek dışı. Onun için ne söylersek halk bize boş veriyor.» (5)

İşte kendi ağızlarından «marxist gerçekçi» edebiyat!

Gönlünde zerrece halk sevgisi taşıyanlar, Türk halkının buhranlarının Marx'ın dogmaları ile çözümlenemiyeceğini anlayıp halka, halkın değerlerine dönsünler. Gerçekçilik adına bir milletin tarihi, kültürü ve medeniyetini inkâr etmenin, yine bir milletin kökü asırlara uzanmış krizlerini fanatik bir marxist evrim teorisine zorla sıkıştırmakta ısrar etmenin bir mânası yoktur. Halkla bütünleşme, halkı sevme ve halkı tanımakla, sonra da halkın tarihi, yerli kültürüne sahip çıkmakla mümkündür. Aksini yapan herkes istese de istemese de halkı karşısında bulacaktır.

Bugün Türk aydınını tarihi ve ağır bir vazife beklemektedir. Bu, Türk Büyük Kültür Sisteminin tarihi bir olay olmaktan çıkarılıp, bilgi ve ideoloji alanında ortaya konmasıdır. Bunun için ise herşeyden önce yabancı kaynaklı kültür pisliklerinden, sömürücü, sınıfçı, emperyalist Avrupa düşüncesinin iğdişinden, hele marxist dogmalardan kurtulmak gereklidir.

Marxizm adına toplum yapımıza aykırı zorlama gerçekçiliği bırakalım. Halka koşalım. Halkı sevelim. Halkın yerli tarihi kültür sistemine sahip çıkalım ve halkın gerçekçisi olalım.

(3) Halil Şahan, Soyut (Öznel Toplumcu Bir Yazar) sayı 54 ocak 1973, s. 74.
(4) Afşar Timuçin, Soyut (Roman Üzerine Bazı Düşünceler) sayı 55 1973, s. 9.
(5) Mehmet Kemal, Soyut (Yabancılaşma) sayı 55 1973, s. 2.

Desen : Haşim Vatandaş

ZİNCİRSİZ ESARET'E...

Durdurun şu çarkları, bitsin bu kör istismar.
Tarihe söyleyecek daha çok sözümüz var.

Bir iğrenç saltanatın kurbanı yığın yığın,
Şu sırıtan cinayet sırtında insanlığın.

İnsanlık pazarında vahşice bir soygun var,
Kemirilen beyinler, katledilen duygular.

Şerefli idealler, yokedilen yıkılan,
Gerilerde gülüyor «Demir Çomaklı» sırtlan.

Çıfıt kazanı dünya... Kapı kapı çürümüş,
Çığlıkların üstüne binbir zevk binbir cümbüş.

Dostlarım geçmiş olsun bu kervan yürüyemez.
Bu ırmaklar kurumuş, bu pınarlar su vermez.

Bir sefer aydınlığı... Çiçeklendi ümitler,
Bu tuğlar, bu ufuklar acep kimleri bekler?..

Yeniden dirilip de göklerin haberiyle,
Kim yazacak tarihi altın kalemleriyle?..

Dinleyin şarkısını dalların yaprakların,
Özlemini taşıyor ezanlı sabahların.

Köpürüp püskürecek nice volkanlara eş,
İçimizde yanıyor söndürülmez bir ateş.

Mukaddes emanetler yükselecek omuzda,
Batmıyacak güneşler doğacak ufkumuzda.

Set mi çekilir ki hey... Akıp giden zamana?.
Kelepçe mi vurulur çelikleşmiş imana?..

Emin ol durmayacak bu kurtuluş yarışı,
Boğacak zalimleri mazlumun haykırışı.

Sonuna dek bilinsin zulme aman vermeyiz,
Mukaddes dâvâmızın burcunda nöbetteyiz.

Bu ebedi nöbette ne düğün, ne de bayram,
Uyku gözlerimize haram olmalı haram.

Biz bir yüce milletin sabrını taşıyoruz,
Çilesiyle yoğrulmuş, kiniyle yaşıyoruz.

Bir kavga içindeyiz öyle şerefli... Çetin,
Sonudur bu yaklaşan zincirsiz esâretin.

Mehmet Nuri DOĞAN

Desen : Haşim Vatandaş

EDEBİYATIMIZDA MİLLÎ MÜCADELE

Mehmet TAÇDİKEN

Millî Mücadele hareketini hazırlayan sosyal ve kültürel şartlarla, bu, Bir Devrin Büyük Kavgasının gerçek mahiyetini geçen yazımızda göstermeye çalıştık. Millî Mücadele karakterini, şiirlerine aktaran bazı şairlerimizin de üzerinde durduktan sonra, şimdi konunun başka bir dalına geçiyor ve Millî Mücadele romanını tahlile başlıyoruz. Önceden de belirttiğimiz gibi, sırasıyla Halide Edip, Yakup Kadri, Tarık Buğra ve Kemal Tahir yazımıza konu olacaktır.

HALİDE EDİP'İN KÜLTÜR YAPISI

'16 mart 1919 Sultanahmet Mitingi'nin renkli kadını Halide Edip, Vurun Kahpeye adlı romanında Türk-Yunan savaşının bir cephesini ve devrin olaylarını anlatmıştır. Mitingteki görüşleriyle, romandaki görüşleri arasında benzerlik varsa da, yer yer aykırılıklar da göze çarpmaktadır.

Halide Edip, Üsküdar Amerikan Kız Koleji'nde okumuş, büyük çapta da Amerikan kültürünün etkisinde kalmıştır. Hatta bu etki, öyle bir hal almıştır ki, Halide Edip'i, Millî Mücadele'nin en kızışkın günlerinde, ateşli bir «Amerikan mandacılığı» taraftarlığına kadar vardırmıştır:

«İstilâcı Avrupanın bin bir vesaite ve melun siyasetine karşı böyle bir vekil sıfatıyle Amerika'yı kendimize kazanarak ortaya atabilirsek, Şark Meselesini de, Türk Meselesini de âti için kendimiz halletmiş

olacağız... Biz İstanbul'da kendimiz için bütün eski ve yeni Türkiye hudutları şâmil olmak üzere, muvakkat bir Amerika mandasını ehveni şer olarak görüyoruz.» (1)

Halide Edip'in Sultanahmet Mitingi konuşması, Milli Mücadele tarihinde büyük bir olay olarak kabul edilmektedir. Şurası da var ki, Halide Edip bu Miting'de, Kolejdeki Amerikalı hocası Miss. Dodd'un tavsiyesi üzerine, İngilizlerin işgalindeki İstanbul'da konuşmuştur. Milli şuuru yüksek, binlerce halk kitlesi önünde Halide Edip, Milli Kavga'nın zaruretine temas ederek ve «zulme uğramış müslüman milletinin, öteki milletlerdeki kusur ve faziletlere sahip olmakla beraber, hiç bir maddi kuvvetin yok edemeyeceği mânevi bir kudrete de sahip olduğunu» düşünerek bunu şöyle ifadeye çalışmaktadır:

«Yedi yüz yılın şerefi, göğe yükselen bu minarelerin tepesinden Osmanlı tarihinin yeni faciasını seyrediyor, bu meydanlardan çok zaman alay halinde geçmiş olan büyük atalarımızın ruhuna hitabediyor, başımı bu görünmeyen ve yenilmez ruhlara kaldırarak diyorum ki: Ben İslâmiyetin bedbaht bir kızıyım ve bugünün talihsiz fakat aynı derecede kahraman anasıyım. Atalarımızın ruhları önünde eğiliyor, onlara bugünün yeni Türkiye'si adına hitabediyorum ki, allâhsız olan bugünkü milletin kalbi de onlarınki gibi yenilmez kudrettedir, Allah'a ve haklarımıza iman ediyoruz.» (2)

Tanzimat'tan sonra yetişmiş romancılarımız arasında Halide Edip'in önemli bir yeri vardır. En azından millet varlığı ve kaderiyle yakından ilgili, tarihi bir konuyu işlemek, yanlış bir takım anlayışlarına rağmen, her edebiyatçıya nasip olmamıştır. Batı kültürü içinde gelişmiş bir düşünce yapısı vardır. Günlük hayatına giren Batı kültürünün ölçülerini birdenbire atıverip, yerine milli bakış açısını ikameyi, Halide Edip bir türlü gerçekleştirememiştir. Türk halkına bakışta, hâlâ aynı ölçülerin izleri mevcuttur. Fakat devrinin birçok aydını gibi onu da, Türk halkına bağlıyan âdeta gizli, gerçekte ise fıtri ve mensubu bulunduğu milletine olan mes'uliyet duyguları vardır.

Halide Edip de Milli Mücadele'den sonra küsen, kabuğuna çekilen aydınlarımızdandır. 1923 yılında kocasıyla birlikte yurdu terketmiş, 1938'e kadar Avrupa ve Amerika'da dolaşmıştır. Bu tarihten itibaren İstanbul Üniversitesi'nde İngiliz Dili ve Edebiyatı profesörlüğü yapan Halide Edip'in yurda küsüşünün sebepleri herhalde bir gün açıklanacaktır...

«VURUN KAHPEYE» ROMANINDA HALİDE EDİP

Vurun Kahpeye, bir Anadolu kasabasına, Yunan savaşının sürdüğü yıllarda, öğretmenlik yapmaya gelmiş İstanbul kızı Aliye'nin etrafında dönen çeşitli olayları anlatır. Vurun Kahpeye, devrinin yeni olan bir akımının proto-tipik örneğidir. Bu, romanların, yer olarak, Anadolu'ya açılması fikrinin geliştirdiği bir akım idi. Roman özetle şöyledir:

Aliye, bütün kibarlığına rağmen, son derece mücadeleci ve gözünü budaktan esirgemeyen bir tiptir. Kasabaya gelir gelmez yemin eder ve ölürken aynı yemini mırıldanarak gözlerini kapar: «burası için, bu diyarın çocukları için, bir ana, bir ışık olacağını ve hiçbir şeyden korkmayacağım vallahi ve billâhi!»

Kızları ölen Ömer efendiyle Gülsüm Hala, Aliye'yi evlerine alır, evlât edinirler âdeta. Eşraf oğullarından Kantarcıların Uzun Hüseyin Efendi, Aliye'yi elde edebilmek için yapmadığını bırakmaz. Hatta Yunan'dan ümit bekleyerek, İmam Hacı Fettah Efendiyle düşmanı kasabaya davet eder. Oysa Aliye, Kuvayi Milliyeci Tosun Beyi sevmektedir. Macera dolu günler geçer. **«Hilenin, hıyanetin sembolü olan Hacı Fettah Efendi ile Hüseyin Efendi'nin, Aliye'yi dünya durdukça bir kahpe gösterebi-**

(1) 13/8/1919'da M. Kemal'e çektiği telgraftan. Bkz. Atatürk, Nutuk. Onikinci Baskı, İstanbul, M. Eğitim Yy., 1972, s. 96.

(2) H. Edip Adıvar, «Sultanahmet Mitingi», Hayat mecmuası, cilt I, sayı: 2 (8 ocak 1960) s. 9.

lecekleri bu kutsal topraklarda» (3) bir gün Aliye «tekbir sesleri» arasında halk tarafından «linç» edilir. Yunanlılar gider. İstiklâl Mahkemesi, gereken cezasını verir. Tosun bey, savaşta gövdesinin yarısını kaybetmiştir, yarısını da Aliye'nin idealelerine vakfeder.

Vurun Kahpeye, yazarının, Batı kültüründeki dalgalı düşünce hayatını sergiler: **«Nasıl olur da bu kadar insanlıkla, bu kadar acıma ve iyilikle dolu bir dinden Hacı Fettah Efendi o kadar kâbusa benzeyen bir azap ve işkence çıkarıyordu.»** (s. 50) Bir yerde din ile bu imamı birbirinden ayırmak istemiştir. Ancak kendisinin de belirttiği gibi imam, bütün hıyanet ve hilenin sembolü olarak alınmıştır: Düşmanla işbirliği eder, halkı kışkırtır, Aliye'nin üzerine hücum ettirir. Bu arada, «Allahuekber»le «Vurun Kahpeye» sesleri birbirine karışır.

Görülüyor ki Halide Edip, Batıcı aydının, halkın değerlerine ve liderlerine bakışından kurtulamamıştır. Yaptığı iş ise, istisnayı kaideleştirmek gibi, son derece istismara müsait bir davranıştır.

Din adamı dini temsil eder, ve Halide Edip'in tipi, asırlardır Türk halkına tecavüzde, düşmanların bir silâh olarak kullandığı, yanlış görüş mahsulü tiptir. Dinin temsilcisi imam, düşmana yol gösterme gibi bir alçaklığa katlanamayacağı gibi, Milli Mücadele'nin nerelerden ve kim tarafından başlatıldığı bugün artık iyice bilinmektedir...

Ayrıca Halide Edip'in Türk halkına bakışı, son derece hatalıdır. Bir yabancının bir düşmanın bakışı gibi! İçine girilemediği, ruhunun kavranamadığı, dışardan yapılan tasvirlerle belirginleşmektedir. Eserleri, tabu düşüncelerden kurtarmalıdır.

Halide Edip her eserinde olduğu gibi Vurun Kahpeye'de de tatlı, akıcı bir üslûp kullanmış, içli ve son derece duygulu (lirik) bir anlatım kurmayı başarmıştır.

Netice olarak, Vurun Kahpeye romanı, kuruluşu, olay nakli, üslûbu, anlatım, ve kısmen de dili itibariyle Türk romanında bir yer işgâl edecek; fakat tipleri ve motifleri, eleştirilere daima açık olacaktır.

BİR «YABAN»: YAKUP KADRİ

«Bir küçük eşek besleyeceğim. O, bana, arkadaşlık edecek. Ben, yukarıki odamda pineklerken, o aşağıdaki odasında tıpış tıpış eşinecek. Arasıra, tam, ben hazin düşüncelere daldığım vakit, o benim hüznümü sezmiş gibi, en acı, en yanık nâralarıyle haykıracak. O vakit, ben yavaş yavaş ona doğru gideceğim. Uzun, parlak tüylü gerdanına kolumu dolayıp, derin, siyah gözlerine bakacağım. Onunla uzun uzadıya için için konuşacağım.» (4)

Üzerinde ısrarla durduğumuz, Türk-Batı zıtlığı ve aydınlarımızın bu zıtlaşmadaki zavallı yeri, Yakup Kadri'de tam belirgin haldedir. Bu, Türk insanında kaçışı ifade etsin de, varsın eşeklerin koynunda sıcak bir ahır hayatı olsun! Türkiye aydınının yürek paralayıcı dramı, «Yaban» da bütün çıplaklığıyla ortadadır:

«Türkiye'nin aydın sınıfı, gerçekten bu toplumun kaymağı mıdır? Eğer öyle ise, bu Salih Ağalardan, Bekir Çavuşlardan, bu İsmaillerden, bu Zeynep Kadınlardan bende bir şey bulunması gerekmez miydi? Oysa ben burada (Bir Anadolu köyünde) hayvanlara insanlardan daha yakınım. Onları tiksinmeden, şefkatle sevmesini biliyorum ve bu sevgim onlara geçebiliyor. Boz eşek bana iyiden iyiye alışmış. Zira, onun başını koltuğumun altına alıp saatlerce okşarken, o tatlı tatlı bana bakar ve bazen ben yürüyünce kendiliğinden arkama takılır.» (s. 60-61)

Türkiye'nin aydın sınıfının Batı'ya yöneldiğinden beri, bu toplumun yapısıyla ilişiğinin kalmadığı, maalesef, acı bir gerçektir:

«Gün geçtikçe daha iyi anlıyorum: Türk

(3) Halide Edip Adıvar, **Vurun Kahpeye**. (Altıncı baskı), İstanbul, Remzi Kitabevi, 1973, s. 142.

(4) Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Yaban**. (Onuncu baskı), İstanbul, Remzi Kitabevi, 1972, s. 84.

«entellektüel»i, Türk aydını, Türk ülkesi denilen bu engin ve ıssız dünya içinde bir garip yanlız kişidir.» (s. 31)

Batıcıların bu, anlaşılmaz görünen tuhaf davranış modelinin, aydın-halk zıtlaşmasının temellerini açıklamada büyük yardımda bulunacağı açıktır. Bu arada şunu belirtelim; Türk halkının zihnini, yaz-boz tahtası sanan, asırlık kültür birikimlerini bir süngerle temizleyivermek isteğindeki her «yaban», halkın tarihi-insani ölçüleri içinde gereken yerine oturtulur.

Halkından uzaklaşmış entellektüelin halkla dargınlığının tarihi sebeplerini, «Yaban»dan, inceleyeceğiz. Konuyu özetlemek faydalı olacaktır:

Alman basınında göklere çıkarılan «Yaban» için önce B. Neusten Nachrichten'in görüşünü belirtmek gerekecektir. Bu Alman, hükmünü şöyle özetlemiştir: **«Bu çok enteresan romanın üslûbu ve yapısı bıçak kadar keskin bir zekânın hâkim olduğu Şarklı bir hikâye sanatıyla Avrupai kültür değerlerinin çok orijinal bir karışımını veriyorlar.»** Türk-Avrupa savaşının en insafsız darbelerle ölüm-kalım mücadelesine dönüşünün, «Avrupai kültür değerleri»yle yorumu Yaban, işte budur! Yazarının ve Avrupa'nın «Türk kültür değerleri»yle bir yakınlığının olmadığını itiraf ettiği roman!

Yaban, Yakup Kadri'nin kendi başından geçen bir olayın abartılarak anlatımına dayanmaktadır. Kahraman, Milli Mücadele yıllarında, sağ kolu olmadığı halde Mehmet Ali isimli bir eriyle, onların köyüne gider. Olaylar bu istikâmette gelişir. Konunun özeti bundan ibarettir. Sonra Yunanlılar gelir, kahraman kaçar. Bunun haricinde bütün olup bitenler, çok kötü bir şekilde, yazmaya başladıktan sonra uydurulmuş şeylerdir. Bu haliyle roman, motif itibariyle işe yaramaz çaputlarla dokunmuş zevksiz çulları andırmaktadır. Olaylar arasında sağlam bir örgü ve romanda teknik disiplin kurulabilmiş değildir. Sadelik gayesiyle kullandığı dil, pek basit ve bayağıdır. Tasvirler oldukça zayıf, buna mukabil, subjektif beylik tâbirler alabildiğine kalabalık, konuşmalarda cümle tekrarları monotondur. Bazı kelimelere olan özel tutkusu da, insanı o kelimelerden iğrendirmektedir. (Sıvışmak, kelimesinin kullanılışı, gibi...) Halide Edip'de görülen sıcak anlatım, Yakup Kadri'de soğur ve tıkızlaşır. Devam etmesi için, insanın kendini zorlaması gerekir. Musikili akış yerine gürültülü itekleme vardır.... «Yaban» edebi bir eserin özelliklerinden yoksundur. Bunu Yakup Kadri de itiraf eder: **«Edebiyatı, sanatı başkaları yaparken hoş bulurum. Fakat kendim bundan çekinirim. Edebiyat ve sanat dünyasında yalnız dâhiler vardır. Ondan ötesi, bir alay zavallı taklitçi, bir alay zavallı maskaradır.»** (s. 88).

«YABAN»IN MESAJI

Romanda bir savaştan söz edildiği halde, ancak son sayfalarda buna lütfen yer ayrılmıştır. Yani olaylar, doğrudan savaşla ilgili değildir. Romanın temel fikri, Türk köyünün ve Anadolu hayatının, gerçeklerle hiçbir ilgisi bulunmaksızın sergilenişi mahiyetindedir:

«Mehmet Ali'ye soruyordum:

«— Niçin herşeyim senin hemşerilerinin bu kadar tuhafına gidiyor?

«Mehmet Ali önce inkâr etmek istiyordu; sonra kendini tutamıyor; baklaları birer nasihat halinde, ağzından çıkarıyordu:

«— Beyim her gün traş olmayıver.

«— Beyim, bu dağın başında sabah akşam dişlerini fırçalamak neyine gerek...

«— Beyim bizde saçlarını yalnız kadınlar tarar.

«— Beyim, geceleri, sabahlara dek mırıl mırıl ne okuyup duruyorsun? Seni büyü yapar sanırlar.» (s.19)

«Köylülük hayatımın bir türlü katlanamadığım ve hâlâ halledemediğim en zor tarafı temizlik sorunudur... Lâkin Mehmet Ali pisliğin köylülükten o kadar ayrılmaz bir vasıf olduğuna kanidir ki, bununla uğraşmaya hiç istek göstermez.» (s. 21)

«Toplumun görenekleri, insanların yarı çıplak yaşadığı bu köstebek yuvalarında da hüküm sürüyormuş.» (s. 35)

Anadolu hayatının ve Türk toplum yapısının, böylesine karalamasına dayanan tesbitler, bir aydını nereye getirir? En basit bir mantığın dahi kabulde tereddüt

göstermeyeceği saçmalıkların âlâsına...

«Talim, terbiye, iyi örnek, bunların hepsi geçici şeylerdir. Ve çevre değişmedikçe, insanın değişmesine imkân yoktur. Bu küçük mülâhazadan, Türkiye'deki yenilik ve garpçılık hareketinin neden başarısızlığa uğradığı sorununa kadar çıkabiliriz.» (s. 22)

Yazar değerlerini saldırgan Batı'ya karşı koruyan bir Türk olarak değil, Batı'nın kültür zırhına bürünmüş bir şövalye olarak Türk kültür değerlerine saldırmaktadır. Bu sadece bir roman tahlili çerçevesinde kalmamalıdır. Türk aydınının düşünce sistemini ortaya koyan bu görüşler, yeniden, namusluca değerlendirilmeli, Türk aydını tarihi yerini almalıdır. Heyhât! Anadolu'ya bakışın ölçüleri sapına kadar Batı'lı olunca, Türk toplumunun görüntüsü ne olur!

«Gerçekten, bir eski Hitit harabesine benzeyen bu köyde, insanların, toprak altından henüz çıkarılmış kırık dökük heykellerden farkı ne?» (s. 27)

«Ah, ne ağır, ne sıkıntılı ve ne kadar kaba idi bu düğün! Mutlaka, Avrupa'da bir cenaze alayı bundan daha ferahlıdır.» (s. 29)

Bu aydınlarımız, Türkiye'de mutlu törenlerde bulunmaktansa, taşına toprağına kurban oldukları Avrupa'da ölmeyi rahatlıkla tercih ederler. Yakup Kadri'nin Yaban'ında sembolleşen Batıcı aydın tipinin zavallı yalnızlığı ve Türk toplumuna hatalı bakışları bu kadarla kalmamaktadır. İşin önemlisi, kendilerine koskoca bir yurt bırakarak hayatını feda etmiş Anadolu halkına, tarihin en büyük yanılgısına düşerek, tam ters açıdan bakmaktadırlar.

«Bu ıssız, engin Anadolu bozkırının ortasında bir ikinci Robinson Crusoe oldum... Günün birinde, bir gemi gelip beni buradan kurtaracak mı? O geminin adı olsa olsa Anadolu ordusudur.» (s. 97-98)

Anadolu ordusu, Anadolu hareketini temsil eder. Ve -son siyasi sürprizler düşünülmeksizin- Anadolu hareketinin özü, Anadolu kültür sisteminin ayağa kalkışındadır. Batıcı aydını kurtarması, söz konusu değildir. Hem Anadolu'ya küs, sırtını dön, üstelik hakaret yağdır, hem de onun mücadelesinden fayda bekle! Bu, namus sınırı içinde düşünülemez.

Daha da ağlanacak yönü, hiç bir gücün affettirmeye kâfi gelemeyeceği, bizzat dengesiz düşünce hayatında şu hüküm, Batıcı aydınla Türk halkı arasında kalmış olan son pratik ilişkiyi de koparıp atar:

«Şimdi ne görüyorum? Anadolu... Düşmana akıl öğreten müftülerin, düşmana yol gösteren yol ağalarının, her gelen gasıpla bir olup, komşusunun malını talan eden kasaba eşrafının, asker kaçağını koynunda saklayan zinacı kadınların, frengiden burnu çökmüş sahte sofuların, cami avlusunda oğlan kovalayan softaların türediği yer burasıdır.» (s. 99)

«Sodom ve Gomore,» ve «Ankara» romanlarının yazarı samimiyetle: **«Nitekim son devrin birçok muharrirleri -ki ben de onlar arasındayım- ...milli doğildirler.»** diyebilmektedir.

Pençaplı bir Hintliyle Londralı İngiliz arasındaki farkın okumuş bir İstanbul çocuğuyla bir Anadolu köylüsü arasındaki farktan daha küçük olduğunu söyleyen Yakup Kadri politik hayata atıldıktan sonra, günün birinde şöyle bir beyanat vermiştir (!)

«İlk Cihan harbinden sonra birçok fikri ve ahlâki kıymetlerinin iflâsına şahit olduğumuz Avrupa -yani Hristiyan Batı medeniyeti- bu seferki âfet neticesinde, her bakımdan, çöküş uçurumunun ta dibine kadar yuvarlanmıştır.» (5)

Batı'nın çöken ahlâki ve fikri kıymetlerini kafalarında yaşatmaya yeminli olmasalardı, bu hükmüyle Yakup Kadri'nin temsil ettiği aydınlarımız tebrik edilebilirdi. Ama henüz tebrik edilecek anlayış, onlardan çok uzaktadır. Bütün her şeye rağmen beklemek, Türk halkının hakkıdır.

Yaban, Türkiye'de bir devirden sonra Marksist kliğin ve sefalet edebiyatçılarının başköşe ettikleri roman olmuştur. Marksist edebiyatçılarımız, Yakup Kadri'nin yokladığı istismar kapılarını ardına kadar

(5) Yakup Kadri Karaosmanoğlu, «Konuşma,» Varlık sayı: 321, (1 nisan 1947) s. 4

MANİLER

Aman yılandan sakın
Hak olsun sana yakın
Güvenilmez düşmana
Ne hale düştüm bakın.

Gelir bu işin sonu
Biter birgün bu konu
Kahbe düşman dur hele
Yere sürtem burnunu.

Geldim onbeş yaşına
Su kattılar aşıma
Ben düşmanı sevemem
Çorap örer başıma.

Gel yeniden doğalım
Hainleri koğalım
Ağlasın gözlerimiz
Göz yaşıyla boğalım.

EFE

açmış ve Türk halkına onun silâhlarıyla insafsızca saldırmıştır. Ağa, gerici, yobaz gibi posası çıkmış klişelerin negatifi, Yaban'dadır.

Her şekliyle Yaban, Türk halkıyla-aydını arasındaki derin uçurumu yanlış yorumlara saptıracak ve teknik yönden çok .cılız bir roman olarak bir süre daha konuşulacaktır.

TARIK BUĞRA'NIN
«KÜÇÜK AĞA»LARI

Yaşayan, soluğu güçlü romancılarımızdandır Tarık Buğra. Milli Mücadele'ye, «Küçük Ağa» ve «Küçük Ağa Ankara'da»sıyla yorum getiren er kişilerden... Okuyucusuna saygılı, içten ve nazik anlatımıyla, sonradan «Küçük Ağa» olan «İstanbul'lu Hoca»nın konuşan dili, yazan eli...

Tahlilinde de anlaşılacaktır ki; Buğra'nın «Küçük Ağa»ları, sağlam kuruluşlu hikâye yapısından önce, ustaca ve namusluca işaretlenen, bir «vakıa» dan özümlenmiş, **«temel problemler»i** ile önemlidir. Ve kuru bir roman teknisyenliğini hedef almayan çalışmamız, bu yöne çevrildiğinde, Buğra'nın üzerinde durulmayan ve durulmaktan ısrarla kaçınılan bir yanını aydınlatacaktır. Bizce, Tarık Buğra'nın romancı şahsiyetinin asli unsuru burada yatmaktadır. Nasıl ki, toplumumuzun «Milli Mücadele» hareketi, gerçek yorumlardan uzak bulunmuşsa; şimdiye kadar edebi kıymetlerimiz de, aynı şekilde alabildiğine sığ, alabildiğine zavallı tahlillerle, geçiştirilmiştir. İşte bu kısırlık ortamında, basit tahlil kalıplarını kırarak eğilmek gerekir, «Küçük Ağa»lara. O zaman «öz»ündeki gerçekle, anlatımın iki vasıtası olan «millet» ve «organizatörler, yöneticiler, iyi kötü anlaşılışı ile politikacılar» birbirinden kesinlikle ayrılmış olacaklardır:

«Osmanlı İmparatorluğu'nun dâvayı Tanzimatla birlikte kaybettiğine inanıyor, asıl düşüşün Meşrutiyet günlerinde başladığına inanıyordu. Halbuki Tanzimat ve Tanzimat'ın beslediği siyasi ve edebi isimleri nasıl sevmiş, nasıl büyütmüştü gözünde. Aynı aldanış, meşrutiyet ve Meşrutiyet şöhretlerini de kendisine ve neslîne aynı kuvvetle kabul ettirmiş, böylece de çöküntü önlenemez hâle gelmiş, çünkü -işte- sorumlu sınıf, aydınlar aldanmış, milletten ve devletten kopmuş milleti hor, devleti düşman görmeye başlamıştı.» (6)

Romanın motoru olan bu tesbit, bazı zaruri izahlarla beslenme durumundadır. Buğra, bu izahlarını iki romana eşit miktarda serpmiştir. Aldanan aydının, çevre içinde, entellektüel kimliği açılmaktadır:

«O çağlarda söz hakkını, Avrupa diye tepindikleri, fen ve ilim diye tepindikleri

(6) Tarık Buğra, **Küçük Ağa Ankara'da**. İstanbul, Türkiye Yy., 1966, s. 61.

halde Avrupa'nın da, ilmin de, fennin de, hele hele meşrutiyetin ve cumhuriyetin, hepsinden önemlisi, insanın ve toplumun da ne olduğunu, hattâ ne olmadığını bilemeyenler ele geçirmişlerdi. Kuru taklidciler, ağzı açıklar, züppeler, şarlatanlar... ve elbette satılmışlar ile hainler, kasıtlılar...

«Terakki...

«Terakkiperverlik...

«Teceddüt... inkılâb... ilim, fen.

«Bunlar -şeksiz, şüphesiz- elzem olan şart olan yaşama unsurları idi.

Ama bu iş şekil taklidleri, bu taklitlerin kavgacıları ile olamazdı ki... hele ruh dondurulduktan ,inkâr edildikten, mizâc bozulduktan sonra! Mumya ha setre pantol giymiş, ha potur, ne değişirdi?» (s. 62)

Böylelikle bir-iki kahraman etrafında hikâyeleştirilen mücadele yerine, tarih ve kültür planında değerlenen, ağırlık ve şahsiyet kazanan Milli Mücadele hareketi sergilenmektedir.

Aydının halktan kopuş hareketine işaret etmek, arkasından bazı tarih olaylarının yeniden değerlendirilmesine gebe demektir. Bu olmadan, sadece mücerret ayrılıkları belirtmek, hiç bir anlam taşımadığı gibi, herkesin de yapabileceği bir iştir. Başlangıç, Türkiye halkıyla-aydını arasında gün geçtikçe derinleşen uçuruma dikkat çekmek olacaktır. Bu, devletler kuran Türk toplumunun, yapısının temellerini göstermekle açıklığa kavuşacaktır.

«Küçük Ağa»da Rum Kirye Vasili'yle, Arap Aşiret beyinin birbirini tamamlayıcı, yürekleri sızlatan samimiyetteki sözleri, cümle cümle, romanın biçimli gövdesine üflenen hayat solukları gibidir:

«Biz arabız ve müslümanız elhamdülillah.. Osmanlı devleti de müslümandır. Dedelerimiz asırlarca bu din kardeşliği için arablıklarını hatırlamadılar. Osmanlılardan ayrılsalar dinlerini mi kaybederlerdi? Hayır elbette. Hallerinden memnundular da ondan hatırlamadılar. Fakat hatırlamamak vazgeçmek değildir doktor bey. Dediğim gibi onlar memnundular. Çünkü Osmanlılar âdildi ve kuvvetliydi. Adalet ve kuvvet! Bunların ikisi bir arada olunca mesele kalmaz» (7)

Rum Vasili de, Arap Aşiret beyine yakın konuşturulur. Vasili, Rumların, asırlarca himayesinde rahat yaşadıkları Osmanlı'ya ihanet etmesine karşı çıkar.

«Küçük Ağa»lar böylelikle, ortaya koyduğu meselenin iki cephesiyle dikkatimizi üzerinde toplamaktadır: İçte ve dışta gün geçtikçe zayıflayan, çözülen bir devlet ve bu durum karşısında görülmedik şekilde lâkayd ve bazen bu durumdan memnun aydın... aydının kayıtsızlığı karşısında çözülüşü hızlanan devlet... Ve bütün bu gidişatın tarih planındaki acıklı görüntüsü.

Türk halkının 1920-23 Mücadelesinin, teması ilk kitap olan «Küçük Ağa»nın önsözünde, gayet güzel verilmektedir:

«Bu millet her zaman olduğu gibi o devirde de vatan sevgisini, devlet şuurunu dini ile içiçe duyardı. Her savaş bir cihad olagelmişti. Vatan, millet sembolleri din sembolü ile birleşiyordu: Bir tek bayrakta üç kutsallık. Bu milletin kaderi, bu milletin tâ kendisi yüzyıllar boyunca işte bu bayraktı.» (s. 5)

«KÜÇÜK AĞA»LARIN ÖTEKİ YANLARI

Romanın kültür yapısıyla, çizdiği tipler uyuşmaktadır. Düşmana başkaldırmanın küfür olacağı noktasına kadar varacağına samimiyetle inanan «İstanbul'lu Hoca» eserler için çok yerinde bir kahramandır. «İstanbul'lu Hoca»nın Küçük Ağa haline gelişi de, mücadelenin acı gerçeğini anlatmakta güzel bir davranış sayılır.

Ailevi ve vatani sancılar arasında kıvranan Küçük Ağa'da, Tarık Buğra'dan çok şey vardır. Konunun bamteline vuran, kısa fakat baştan başa anlam yüklü ağır espirileriyle... Kendine olan sonsuz güveni, efendi tavırları ve pek nâzik davranışlarıyla ve danasıyla Buğra'nın Küçük Ağa'sı saygı duyulan bir tip... Ya sonrası?

Küçük Ağa'lar, Türk romanına ayrıca imam tipinin gerçekçi anlatımına dayanan bir yenilik getirmiştir. Bu yönüyle, yazarı tebrik edilmelidir... Hele millet bünyesine

(7) Tarık Buğra, Küçük Ağa. İstanbul, Yağmur Yy., 1963, s. 73

uygun, saadet dolu, mutluluk dolu bir yuvanın milli tasviri.. Basit metalıktan çıkarılan kadının erişilmez yüceliği... Buğra'nın usta anlatımı, güzel dili, gerilimdeki düzenlilik ve tasvirlerindeki canlılıkla birleşen insan görüşü, romanımızdaki tarihî yerini alacaktır.

Küçük Ağa Ankara'da'nın girişinde, «tehlikeler, aksaklıklar ve yanılmaların gönüllere düşürdüğü ölüm gölgeleri»yle, «rezaletler, kancıklıklar, kirli ve kanlı entrikalar trajedisi» ya çok kapalı olarak anlatılmış veya merkez yerine, dallar-budaklarda gösterilmeye çalışılmıştır. Burada «Yol Ayrımı»ndaki gibi oldukça açık sergileme yoktur. Ayrıca, Buğra, romanlarında krizlere çözüm yolu sunmamaktadır. Romanın sonu, başında anlatılırken: Hoca, Ağa ve Alkolik adam istikâmetindeki tezatlı, değişim zannımızca okuyucuda kahramana karşı infial uyandıracaktır. Şartlar ne olursa olsun, kahramanın eriyen direnme gücü yerine, ümid ışığından bir sızıntı ve onun doğuracağı yeni aksiyonun, romanın tarihi - kültürel dayanaklarına daha uygun düşeceği kanaatindeyiz.

Küçük Ağa'da olay tamamen ferdi olmaktan çıkarılıp, yan tipler de çoğu zaman birinci dereceye yükseldiğinden geleneksel sanatlarımıza da uyan milli bir yapı, güzel tesbitler, orijinal tipler vardır.

Tarık Buğra, Milli varlık kavgasının başarılı bir romancısıdır.

KEMAL TAHİR'DEN BEŞ ROMAN

Kemal Tahir'in 1920 - 23 Türk-Yunan Savaşının teferruatlı bir tasvirine ayrılmış eseri yoktur. Yorgun Savaşçı, Esir Şehrin İnsanları, Esir Şehrin Mahpusu, gerçi zaman dilimi itibariyle Türk-Yunan savaşı dönemine rastlar. Buna rağmen bu eserler, Türk-Yunan savaşının ayrıntılı bir tahlili ile sınırlanmış değillerdir. Kemal Tahir bu zikrettiğimiz üç eserinde, Türk-Yunan savaşı ile ilgili pek çok şey söylemiş olmasına rağmen, romanlarını bu önemli tarih olayı ile sınırlamaz. Bunu; Kemal Tahir'in topluma ve tarihe bakışı açıkladığı gibi, yazarın romanlarıyla çözüm yolları getirmek istediği Türkiye'nin problemleri izah edebilir. Öyle anlaşılıyor ki, Kemal Tahir'in olgunluk devri eserleri, (Devlet Ana, Yorgun Savaşçı, Esir Şehrin İnsanları, Esir Şehrin Mahpusu, Kurt Kanunu, Yol Ayrımı) Türkiye'nin problemlerini tarihi kaynakları itibariyle ortaya koymak hedefine yönelmiştir. Böylece Türkiye'nin problemleri konusunda hatalı görüşleri insafsız fakat bilgiçce bir kritiğe tabi tutar. Ayrıca tarihin tozlu sayfalarında kaybolan, halkın vicdanında uyuklayan ve milliyetçi aydınların dile getirip, gayri milli hakim azınlığın oldu bitti saydığı, varlığını bir türlü kabule yanaşmadığı milli problemleri olanca açıklığıyle gözler önüne serer.

Türkiye'nin gerçek problemlerini tarih planında araştırmaya girince, sağlam bir tarih duygusu ve sanatçı sezgisi, onu tarihin hayali, formüler, basma kalıp telâkkisini redde zorlar. Onda çok kere tarihin ilmi ve bütüncü telâkkisini buluruz. Her toplum olayı, gerçek bir inkılâp seviyesine yükselmiş olanları da dahil olarak, onu meydana getiren tarihi değişime bağlıdır. Öyleyse, toplum olaylarını tarihi değişim vetiresi içinde mânâlandırmak gerekiyor.

Bu kanaate varınca, Kemal Tahir'in neden, Dino'vari bir Kutsal İsyan romanı yazmadığını anlamak kolaylaşır.

Devlet Ana haricinde yukarıda zikrettiğimiz olgunluk devri eserleri, Türk toplumunun krizinin kesinleştiği II. Meşrutiyet döneminden 1930 sonlarına kadar süren ilgi çekici bir analizini verir. Türk toplumunun iç dinamiği ve Türk-Batı diyalektiği açısından yapılan oldukça anlamlı ve ışıklı bir tahlil... İşte Türk-Yunan savaşı, bu dinamik içinde mânâlandırılır. **Yazar, birbirinin devamı olan bu beş romanında, Türk-Yunan savaşını bin yıllık Doğu-Batı Kavgasının yüzlerce savaşından biri olarak tarih temeline oturtur.** Türk-Yunan harbine bakışı, işte bu genel ve doyurucu hükümle özetlenebilir:

«Bin yedi yüz bilmem kaçtan beri, bizim bir tek savaşımız var: Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmaktan kurtulma savaşı... Biz de daha önceki kuşaklar gibi sürekli savaşın içinde doğduk. Hiç birimiz de bunun dışında kalmadık.» (8)

«Anadolu-Yunan savaşı belletilmek is-

tendiği gibi, bin yıllık tarihimizden ayrı bir Milli Kurtuluş Savaşı değildir. Bin yıldır süren Doğu- Batı boğuşmasının yüzlerce savaşlarından biri, hem de küçüklerinden biridir. Böyle bir savaşı kazanmak, bin yıllık tarihin biriktirdiği hesabı kopartmaya yetmez ki, iktidarı gerçek iktidar olsun, sağlamca sürdürülebilsin! Bir düşünsene... Osmanlı İmparatorluğu'nu kurup yaşatmış Anadolu halkları için, ne utandırıcı bir sözdür, Yunan savaşına Kurtuluş Savaşı demek... Bu savaşa, İstiklâl Savaşı da, hâşâ denemez! Çünkü biz hiç bir zaman milli devletimizi yitirmedik.» (9)

İşte Kemal Tahir, buradan yola çıkar. Türk-Yunan savaşının dahil olduğu kavgalar (Doğu-Batı) serisi içinde, Türk toplumunun gayesi kendi öz varlığını savunmaktır: Devlet ve vatanın savunulması. İttihatçılar bütün tezatlı hayat anlayışlarına rağmen devleti kurtarmaya çabalarlar. Ama devlet Ellerinde batar. İttihatçıların büyük bir kısmının içinde bulunduğu Halkçılar ise, imparatorluğun enkazını Batı'ya bağışlarlar. **İşte Türk-Yunan savaşı, bir cihan imparatorluğunun parçalanması ve yıkımı ile, bu imparatorluğun tarihi mirasının son derece anormal bir inkârı gibi büyük, trajik ve karanlık olay arasında bir bağlaçtır. Türk milletinin kazandığı, imtiyazı sadece kendisine ait olan bir zafer.**

Burada, Kemal Tahir'in son derece güçlü ve hayati tezine geliyoruz. Türk-Yunan savaşı, mademki bin yıldan beri devam eden Doğu-Batı kavgası serisinde bir savaştır, o halde bu savaş, Osmanlı toplumunun mirasını inkâr neticesine bağlanamaz. Yahut bu savaşta kazanılmış zafer, bin yıllık tarih birikimini tasfiye ve inkâr için dayanak olamaz:

«Kurtuluş iki türlü olur: Ya bütün haklarını en son zerresine kadar koruyarak kurtulursun, ki gerçek kurtuluş budur. Ya da haklarından birçoklarını vererek kurtulursun. Bu da bir kurtuluştur ama, öyle pek öğünülecek, kaşınılacak çeşitten sayılmaz. Hele rejim değişmelerinin tarihsel haklardan vazgeçmekle hiçbir ilintisi olamaz...

«Dünyada çok az milletin eline geçmiştir bizimki kadar büyük tarih birikimi... Eğer her millet ilk zorlukta, yüzyıllar boyu biriktirdiği haklarını kaldırıp atarsa, dünyada tarih diye bir şey kalmaz.» (10)

Böylece Kemal Tahir belki de Cumhuriyet devri Türk edebiyatında, siyasi müesseselerin tarihi ve ahlâki temelleri meselesini ortaya koyuyor. Ve Türk toplumunun tarihinden anormal bir şekilde kopuşuna bağlı pek hayati önemdeki meseleleri, bu görüşle ortaya koyabiliyor. Demek ki yazar, Türk-Yunan savaşını büyük ölçüde bütüncü bir gözle, şöyle bir tarih sıralanışı içinde mânâlandırıyor:

a) Türkiye aydınlarının Devleti yaşatmak arzusu ile ihtilâlciliğe ve kumarbazca harbe sürüklenişleri ve harbin kaybedilişi. Bunu Yol Ayrımı'ndan izlemek faydalı olacaktır:

«Aslına bakarsan sizin (İttihatçıların) halkçılarla görülecek hesabınız üzerinde çekişeceğiniz herhangi bir meseleniz do yok olmak gerek! Siz koca bir imparatorluğu on yılda yıktınız! Halkçılar bunun yıkıntılarını, yıkanlara, üste vererek bağışladı.» (s. 135)

Aynı temayı bir başka eserinde şöyle ifade etmektedir:

«En akıllı milletler neleri var, neleri yoksa fişlere yatırmışlardı. Kumara hazırlanıyorlardı. Rumeli'nde üç-dört tabanca patladı. Resne'de dört beş yüz kişi dağa çıktı. Birkaç telgraf çekildi. Baktık hürriyeti kazanıvermişiz. 31 Mart'ta birkaç avcı taburu ayaklandı. Baktık silinip süpürülmüşüz. Hareket ordusu yürüdü. Baktık bütün fişler gene önümüze yığılmış. Bulgaristan gitti. «Kumardır böyle olur. Zarar kârın kardeşidir» dedik. Trablusgarb'a sıvanmamız kumarcı sıvanmasıydı. Balkan'da yenilmemiz kumarcı yenilmesi... Düşman Çatalca'dayken, Babıâli'yi basmak, sonra gidip Edirne'yi geri almak batak kumarcı işi değil de nedir? Memleketin bütün aklı erenleri, okumuşları, sahici vatanseverleri bizden yanaydılar. Aslında bütün Osmanlı

(8, 9) Kemal Tahir, Yol Ayrımı. İstanbul Sander Yy., 1971, s. 274, 437.
(10) Kemal Tahir, A.g.e. s. 437.

toplumu kendini kumarın hızına kaptırmıştı. Bu dünya savaşına neden «Seferberlik» adını taktı bizim Anadolu milleti? Seferberlik bekliyordu da ondan.» (11)

b) Milletin sivil-asker aydın yönetiminde Millî Mücadele'yi kazanışı.

c) Millî Mücade zaferinin, bir halkası olduğu Doğu-Batı kavgası serisi içinde neticelere bağlanması gerekirken, tarihi haklarımızın inkârı için bir dayanak sayılması ve, bunun doğurduğu neticeler:

«1908'de İttihatçıların ele geçirip on yıl içinde yıktığı İmparatorluk, tam dört milyon üç yüz seksen üç bin kilometre kare toprağa sahipti.

«(Lozan'da)Dört milyon küsur kilometrekarelik bir imparatorluğun yedi yüz yıllık hesapları tasfiye edildi beş ay içinde... Buna tasfiye denmez. Mirası reddettik, hem de borçlarından bir kısmını kabul ederek reddettik» (12)

Kemal Tahir, bütün bunlardan sonra, Batı ile hesaplaşma zaruretine işaret eder. Diyebiliriz ki, ortaya koyduklarıyla, müşahhas bir hedef arasında kurduğu münasebet tarzı itibariyle birçok romancıdan ayrılır:

«Siz Cumhuriyet çocukları, «Gözümüzü zaferde açtık» avuntusundasınız. Şimdi umulmaz yerlerde beklenmez yenilgilerle karşılaşınca apışmayın!.. Biz Batı'yle er-geç, ister istemez hesaplaşmak zorundayız. Bunu gerçekten yapmadıkça, Batı'ya hizmet teklif etmekle belâyı başımızdan defleyemeyiz. (13)

Kemal Tahir'in vardığı neticelerden çoğunluğu, Türkiye milliyetçilerinin üzerinde durduğu ve vardığı neticelere benzemektedir. Millî Mücadele zaferinin tarihi ve zaruri sosyal neticeleri, bir türlü gerçekleşmemiştir. Yani Türk toplumunun büyük eseri Millî Mücadele, Türk toplumunun gelişme doğrultusu ötesinde neticeler meydana gelmesiyle karşılaşmıştır.

Kemal Tahir'in solcu aydınlar arasında derin bir şok hasıl etmiş olmasına karşılık, bir kısım milliyetçi aydınlar arasında sempati doğurması buradan ileri gelmektedir.

Varılan neticelerin bu benzerliği, farklı dünya görüşleri ve metotlarının uygulanması halinde dahi, gerçekte Türkiye'nin temel meselelerinin neler olduğunu ortaya koymaktadır.

Kemal Tahir bu neticelere, kendi çevresinin tarih görüşünü (Marksist) çok kere aşarak, hatta bu görüşle zıtlaşarak varmıştır. Bu, Kemal Tahir'in bir ideoloji ile subjektif bağlılığının varlığı ve bunun derecesini aşar. Önemli olan Kemal Tahir'in objektif olarak vardığı sonuçların maddeci dialektikle bağdaştırılmasının hemen imkânsız olmasıdır. Doğu toplumlarının devletle var oldukları, Türk milletinin sabrı, onuru, Kurt Kanunu'nda işlenen **«mesuliyet problemi»** şaşmaz şekilde ancak millî bir dünya görüşüyle kolaylıkla varılacak neticelerdir. Bunlara Kemal Tahir'in ruh arayışı diyebiliriz. Katıksız rasyonalizm onda sanatçı sezgisi ile birleşiyor. Özetle Kemal Tahir psikolojik illüzyonu ötesinde, bu altı eseriyle, Türkiye milliyetçilerinin son derece renkli bir izdüşümüdür. Demek ki Türkiye milliyetçilerinin tezleri, sosyo-kültürel dünyanın tahlilinde maddi fenomenlere birinci derecede bir önem atfedildiği takdirde dahi doğruluğu başarılı bir tahkikten geçmiş oluyor.

Roman değil, röportaj; Kemal Tahir dialog yazıyor gibi kasıtlı söylentiler dolaşmasına rağmen, Kemal Tahir'in geleneksel hikâye anlatımı içinde yeni bir yol işaretlediği itiraf edilmelidir. Yol Ayrımı'nda Çorumlu Dadal'ın sempatik konuşmaları, Esir Şehrin İnsanları'nda mahkûm ağızlarından anlatım, bu beş romanı içinde Kemal Tahir'in dilinin en güzel örnekleri olarak gösterilebilir.

---

(11) **Kemal Tahir, Yorgun Savaşçı.** (Dördüncü baskı), İstanbul, Bilgi Yy., 1971, s. 158 - 159.

(12) **Kemal Tahir, Yol Ayrımı.** s. 435 - 436.

(13) **A.g.e.** s. 438.

Desen : Savaş Çevik

İnci AKKAYA

Bulutlar ağır kümeler halinde çözülür ve alçalır. Deniz dalga dalga kıyıya çarpar, köpükler ince şıpırtılarla yükselir. Su yeşil, hareli, durgundur. Yamaçlardan kabaran gümrah, şeffaf yeşillik rahatça kıyıya kadar uzanmıştır. Başını önüne eğer, bir taşın üzerine oturursun. İnsan gönlü bu genişliği içine alamayacak kadar ufak. Su gelir, gider, köpükler yüreğinin üzerine düşer, bulutlar alçalır. Geçmiş, gelecek bunca insan gönlünün çırpındığı evren. Bulutlardan sızan ışık. Yumuşak, loş gölgeler. Dalga sesi, rüzgâr sesi, kuş sesi, sessizlik. Asfalt yol alabildiğine boş ve geniş uzanır. Yamaçlar ıpıssız. Çiçekler, dallar, yapraklar rüzgârda hafif hafif sallanır. Ta uzaklardan bir yelkenli gelir geçer. Bulutlar erguvan rengi, kurşun rengi. Geçmişin doğada soluk aldığını duyarsın. İnsanlar ise toprağı çoktan yalnız bırakmışlardır. Düşünür, dalarsın. Bir kertenkele kayar gider, bir ot hışırdar. Yosun kokusu kuvvetle genizine çarpar, yiter. Su gene şıkırdar. Akşam ağır ağır basar.

Çeşmenin taşı yılların akışından, koyu yeşil yosun bağlamıştır. Su rahatça, gümüş pırıltılarıyla akar.

HIZIR HAZIR OLDU

M. Akif AK

Oruç ile Hızır, Akdeniz'de hazır nazır, deryalarda küffarın kökünü kazır iki karındaş idiler. Yiğitleri var idi, Leventleri var idi ki, kelle alır kelle verir Hak için, aslan yürekli, bükülmez bilekli. Ve ol yiğitlerin palaları var idi ki, kara çelik öz suyun küffar kanından içmiş, kıl biçer yülekli.

Akdeniz bunların yatağı idi, otağı idi, evleri barkları idi gemiler... Sabah-akşam pırıl pırıl gözleriyle ufukta kâfir arar, uçan martılardan kâfir sorarlar, şimâli Afrika'daki Müslümanların malına, mülküne, canına tecavüz eden azgın dinli kâfiri buldukları yerde yakalar, pis canlarını, mikrop tenlerini, pislik götürmez deryaya verip, Azrail aleyhisselâma havale ederler idi.

Bir gün yiğitler ejderhası, ele avuca sığmaz, yel misilli tutulmaz deniz misilli kâh durgun, kâh coşkun Oruç Reis karındaşı Hızır'ı yanına çağırır. Der:

Ana-baba bir karındaşım, hak yolunda yoldaşım, cümle işte sırdaşım yiğit Hızır. Ak sakallı babamızı, ak pürçekli anamızı gözü yaşlı, bağrı taşlı bırakıp çıktık Allah yoluna. Cennet gibi obamızı, kurulu çatılı evimizi terkeyledik geldik. Deryalara gönül verdik. Hak bir, sebep bir. Kadir Allah da bilir ki, alımlı, çalımlı, lâkin âhir ölümlü dünyada gözümüz yoktur. Gelimli gidimli dünyaya bel bağlamazız. Hakka iman etmişiz, gayrıya gümanımız yoktur. Âkıbet uzun yaşın ucu ölüm, sonu ayrılık. Uzun lâfın kısası karındaşım, sen Cezayir'de kal. Ben ise küffar-ı haksâr elinde bizar kalmış Tilemsen'e varayım. Bilznillah oradan pis dinli kâfiri kovalayıp, kilisesini cami yapayım. Ezan okutayım. Her beş vakit Kadir Allahın ve adı güzel Muhammedin adı yâd edile. Sayet dönmez isem, sen yolunda berdevam olasın. Emdiğin sütün hakkını veresin, yiğidim Hızır.

Oruç Hızır'ın boynundan öptü. Hızır ağabeyinin elinden öptü. İki cengâver yiğit helâlleşip ayrıldılar. Hızır Cezayir'de kaldı. Oruç askerleri ile Tilemsen'e revan oldu.

Oruç, Kadir Mevla'nın inâyeti ile Tilemsen'i kurtardı. Lâkin azgın dinli kâfir İspanyol tam ellibin asker toplayıp geldi. Tilemsen'i kuşattı ki tekrar alayım diye. Alayım, hem bu defa taş üstünde taş, ten üstünde baş koymıyayım diye. Altı ay Tilemsen'in etrafında kuş uçurmadı. Oruç'un binbeşyüz er yiğitinden kala kala beşyüzü kaldı. Erzak bitti. Cephane tükendi. Onbir ayın sultanı Ramazan geldi. Oruç oldu. Bayram geldi. Mü'minler bayram edemediler. Kan ağladılar. Kadir Allaha dua, azgın dinli kâfire beddua eylediler.

Oruç düşündü ki, huruçtan başka yol yok. Bir gece vakti beşyüz er yiğidini alıp, huruç ile düşman çemberine hücûm eyledi. Gecenin karanlığında, gafil düşman tekbir seslerinden hayli ürktü. Uyandılar baktılar ki bu velveleyi koparan bir avuç levent. Hemen kılıç üşürdüler. Bir mü'mine beşyüz kâfir karşı durdu. Asker-i İslâm aslanlar gibi döğüştü. Düşman saflarını yarıp çıktılar. Lâkin beşyüz kişi kırka indi.

Küffar yine doydum demedi. Bu kırk yiğidi takibe koyuldular, İz sürdüler. Oruç ile kırk yiğidi sürüne sürüne, yorgun perişan, Salado ırmağına geldiler. Leventler halsizdi. Bitap düşmüştü. Açtı, billaçtı. Cümlesi yaralı idi. Yaralarından kanlar akar dururdu. Yırtık yırtık libasları, mübarek kanları ile al al olmuştu. Türk Soyunun, İslâm Oğuz neslinin Afrika'daki bu korkusuz pehlivanları çöllerde yalnızdı. Dizlerinde derman yok. Ama kalplerinde dünyaya sığmaz iman var idi. Ellerini Hakka açtılar. Sineleri üryan, ciğerleri püryan, ellerinde kan, yüce Mevlâ'ya avuç açtılar:

Ey Rabbimiz. Uğrunda can alıp, can verdiğimiz Allah. Bizi pis dinli kâfir elinde koma.

Böyle söyleyip bir kısmı ırmağa atıldı. Can havliyle kulaç attılar. Yirmi yiğit karşıya geçti ki, kurtuldu say. Geride kalanların ise adım atacak halleri yoktu. Yere düşmüşler, yalnız ağızları ile kelimei şehadet getirebiliyorlar, inliyerek...

Yirmi Levent ile beraber karşıya geçip nerdeyse kurtulmuş olan Oruç, geridekı yiğitlerine baktı. Baktı ki, mel'un düşman gelmiş ırmağa dayanmış. Gözlerinde yaş tomurcuklandı. Teninden sızmakta olan al al boncukların üzerine, ak boncuklar düşer oldu. Leventler habire bağırıp dururdu:

Baba Oruç, bizi bırakma. Baba Oruç, bizi kâfir elinde koma.

Leventler O'na baba derlerdi. Gurbet diyarında hem anamız, hem babamız Oruç derlerdi. Babaydı ya, elbette babaydı. Hiç baba olan, evlâdını bırakırmıydı kâfire? Baba Oruç, kanlı yaralı kolu ile gözlerini sildi. Bundan yüzü kanlandı.

Hey kırk eşim, kırk yoldaşım

Feda olsun size başım.

dedi. Haydin aslanlarım deyip yanındakilere, hep beraber tekrar karşıya geçelim diye emretti. Hiçbirinin, içinden dahi zerre itiraz fikri geçmedi. Hiç kimse kaçıp da kurtulayım demedi. Ölüme kulaç attı yirmi yiğit. Karşıya vardılar ki namert kâfir Leventlerin hepisin şehid eylemiş.

Küffar, bir domuz sürüsü gibi geri kalanların üstüne hücum eyledi. Hepsinin ruhları firdevsi âlâya yükseldi. Yalnız Baba Oruç kaldı. O da mübarek elleriyle hâlâ kâfire vurmak ister, yumruk sallar idi. Teslim olmamak için diretir dururdu. Azgın düşman komutanı Garsia nam kâfir mızrağını Baba Oruç'a fırlattı. Mızrak isâbet etti. Lâkin Baba Oruç vurulduğunun farkında bile olmadı. Garsia bu defa kılıcını sıyırıp kalbine sapladı. Baba Oruç yere düştü. Derin bir nefes aldı. Gözlerinin içi güler idi, sanki cennete bakıyormuş gibi...

Memleketinin burcu burcu kekik kokan, Mor sümbül kokan, Çam kokan dağlarını düşündü. Sonra Hızırı, yiğitler yiğidi karındaşını fikreyledi. Hızır! dedi. Hızır kanımı küffardan al! Kanımı küffardan al! Sonra kelime-i şahadet getirip, cennete kanat çırptı.

Yeller bu vasiyyeti götürdüler. Hızır'ın kulağına erişdirdiler. Hızır ayak üzre dikildi. Bütün Leventleri ayak üzre dikildiler. Hızır haykırdı:

Yer şahit, gök şahit, derya şahit. Cümlenin halıkı Allah şahit olsun ki, Baba Orucumuzun, yanında şehid olan cümle karındaşlarımızın kanını kâfirden alacağız. Zalimlerin kanlarından özge gıdası yok palalarımız, mazlûmlara gölge olacaktır. Yer şahit, gök şahit, derya şahit. Cümlenin halıkı Allah şahit.

Hep leventler haykırdılar. Yer gümbürdüyor idi, yağmur yağdıracak gök gibi...

Baba Oruç dile düştü, destan oldu. Dilden dile geçerken de Baba Oruç iken Barbaros denir oldu. Baba Oruç'un kanını, kinini, dinini miras almış, yiğitler Leventler Serdarı Hızır'a da Barbaros dediler. Barbaros Hızır dediler.

Hızır Reis bir yandan deryalarda kâfir kollarken, öbür yandan bir ulak gönderdi Osmanlıya. Hakikatin, adaletin devletine.. Onun cihana sığmaz padişahına. Nizam-ı âlem için canfeda meydanı gazaya atılmış hünkârlar hünkârı Yavuz Sultan Selim Han'a. Çün bildi ki, Allah yolunda cihadın en iyisi ancak devlet ile yapılır. Osmanlı gibi cihanı titreten bir devlet var iken ya ben niye yalnız başıma çalışırım, dedi. Padişahım, Cezayir ile birlikte hepimiz. Devlet-i Âlî Osman emrine âmâdeyiz diye haber ulaştırdı.

Dünyaya sığmaz Padişah, Hızır Barbaros'a sancak gönderdi. Beylik verdi, taht verdi. Hızır Reis sırtını gayrı Osmanlıya dayamıştı ya, kâfire aman mı verirdi. Köşe bucak kâfir arayıp, yakaladığı yerde haklar oldu. Küffar kadırgaları. Hızır Barbaros'un korkusundan, leventlerin korkusundan, yani Osmanlı'nın korkusundan Akdeniz'de dolaşamaz oldu.

Vaktaki Yavuz Selim âhirete irtihal eyleyip yerine oğlu geçti. Kanûni Süleyman Han, Hızır Barbaros'un hayırlı işlerin duy-

Fetihler Hisarlarda Hapis

EFE

Fetihler hangi hisarda hapis
Zaferler nereye saklı?
Zulmün kanı damlamıyor kılınçta
Nerde üzengisi altın kakmalı atlı?...

Yol verin hisarlar geçmek dilerim
Yağız kara ak atlara binerek

Kavuklar mermer mi kesildi
Cenk meydanları ıssız
Türbelerde dua dua uzanan dilekler
Şimdi neden pırıl pırıl yıldızsız?

Tuğlar uçmuyor serhat boylarında
Sancaklar dul?...
Gerçek hayatın akıncıları uyanmıyacaklar mı??..
Analar doğurmayacaklar mı yavuz bir oğul???...

Gemileri denize sürüyen halatlar kopuk
Akdeniz zafer zafer çarpmıyor kıyılara
Turgut'u şehit eden taş çok mu büyüdü?
Ne olduki deniz yutan kadırgalara...

Yol verin hisarlar geçmek dilerim
kovuklarda gizli olan zaferlere.....

du. Duydu ki Hızır deryalarda kâfire göz açtırmaz. Osmanlı'nın sancağını Akdeniz'de dalgalandırır durur. Haber saldı, gelsin diye. Gelsin de göreyim, Hızır Barbaros nice yiğitmiş diye. Hızır İstanbul'a geldi Padişahı O'nun sırtını okşadı. Sen bu dinin en hayırlısısın, senin adın Hayreddin olsun dedi. Kaptan-ı Deryalık verip, deryalar sana emanet Hayreddin yiğit dedi.

Hızır Barbaros Hayreddin artık Akdeniz'e sığmaz oldu. Haçlı korsanlar, her an ense köklerinde, ölüm taşır ürperir idiler. Uzaktan gördükleri her gemi, duydukları her top sesi onların yüreklerini hop hop hoplatır idi.

Çare aradılar. Akıbet bütün Avrupa birleşti. Kara dinli, kara cübbeli, içi dışı kapkara papazlar gayrete gelip, Hristiyanları birleştirdiler. İspanya, Almanya, Venedik, Floransa, Portekiz, Papalık, Ceneviz, Malta kâfirleri bir araya geldiler. O zamana kadar görülmemiş bir Armada kurdular. Başına da namlı amiral Andrea Dorya'yı geçirdiler. Var git, bizi şu Türklerin elinden kurtar dediler.

Haçlı donanması sağlı sollu topa tutup, Preveze'ye geldi. Orayı da bombaladı. Bunu duyan Hızır Barbaros, derhal Donanmay-ı Hümâyunu İstanköy körfezinden çıkardı. Preveze'ye doğru yürüdü. Preveze'nin hemen yanındaki gayet muhkem, ağzı çok dar bir boğaz olan Arta körfezine girdi. Hızır Barbaros, yiğit reislerini, kumandanlarını toplayıp meşveret eyledi. Tedbir nedir, dedi. Cümlesi, bu muhkem

yerde bekleyelim, kâfir defolup gider diye fikir beyan ettiler. Hızır, yok dedi. Kâfirin çok olması, felâket olmayıp, yüce Mevlâmızın bir lûtfudur dedi. Reisler baş koyup tâbi oldular.

Donanma Arta'dan çıktı. Küffarın karşısında hilâl gibi olup durdu. Kâfirin direği haçlı, yelkeni haçlı altıyüz gemisi; özü kof, dışı cilâlı gövdeli, içi boş dışı parlak başlı, boynu haçlı altmış bin askeri var idi. Donanmay-ı Hümayün ise yüzyirmiiki parçadan ibaret olup; yirmi bin kadar da, bakışı öd patlatır, bağır deler korkusuz, baştan ayağa iman dolu yağız levent, öldürüp, ölmeye hazır dururdu. Hızır Barbaros sağ kanada Salih Reisi, sol kanada Seydi Ali Reisi tayin eyleyip, kendisi ortada karar kıldı. İtiyat filosunu Turgut'a emanet eyledi.

Bir kıyamet harp oldu. Palalar işledi, topuzlar işledi, toplar işledi.

Naresinden topların cehr inledi,
Yer ve gök sarsıldı dünya gümledi.

Bir lahza kâfir kendini cehennem ateşleri içinde sandı. Cehenneme geldik diye cümlesi, silâhları atıp istavroz çıkarır oldular. Lâkin tam bu zaman cenuptan sert bir yel esti. Hem askeri İslâm tarafına esiyor idi ki, mazallah tehlike büyük idi. Kâfir gemilerinin hızını arttırmakta olup, küffar zannetti ki istavroz çıkardım. Semadan yardım geldi.

Barbaros Hayreddin Alah'a dua eyledi. Arı Sudan abdest alıp ak alnını yere koydu. Başını bir vakit secdeden kaldırmayıp göz yaş ile kadir Mevlâdan medet istedi. Ey Allahım senin adını yüceltmekten gayrı niyetimiz yok bizim, dedi. Eline bir kalem aldı. Uzunca kâğıtlara, güzel kitabımız Kur'an'dan ayetler yazdı. Kağıtları suya bıraktı. Kadir Allah medet buyurdu. İnâyet buyurdu. O dem Hızır Hazır oldu. Yel yavaşladı, sonra durdu. Bu defa ters taraftan eser oldu. Cümle leventler şükrettiler. Tekbir getirdiler.Adı güzel Muhammed'e salavat getirdiler. Cenk bir mukaddes şölen olmuştu belli bil. Leventlerin gözü bir düşmanı görüyor idi bir de cenneti. Başka birşey görmüyorlar idi. Seydi Ali Reis oracıkta bir türkü yakmış, askerleriyle debire hem söylüyor, hep top fırlatıp, rampa ile küffar gemilerine atlayıp kelle biçer palaların işletiyorlar idi.

Deniz üstünde yürürüz.
Düşmanı arar buluruz.
Öcümüz komaz alırız.
Bize Hayreddinli derler.

Hey kadir Allah. Deryalar Cengin böylesini görmüş mü ki şimdiye kadar. Harp mı, düğün-bayram mı bilinmez. Hep leventler güle oynaya cenk etmekte idiler.

Barbaros o kıyamette Hızır olup, her yerde Hazır oldu. Her yere koştu. Koman Şahbazlarım, vurun leventlerim yettim, dedi. Balık gibi kıvrak Türk gemileri, Hızır'ın emri ile tam düşman gemilerinin içine daldılar. Küffar, işte cehennem budur dedi. Çün gemileri, alev görmüş mum misilli erimekte idi. Kadir Allah balık mahlûklarına rızık göndermekte idi. Kâfire kırgın geldi. Balıklar bayram etti. Cümlesi helâke uğrayacak idi ki akşam oldu.

Andrea Dorya adındaki kâfir neye uğradığını bilemedi. Yüreği düştü, ödü patladı. Karanlık sever, kara haçlı, karanlıkta geride kalmış gemilerinin ışıklarını söndürüp kaçtı. Tan ağardı, sabah oldu. Güneş, kandan kırmızı deryanın ortasından, kırmızı olarak doğdu.

Hızır Barbaros Hayreddin, oğlu Hasan Reisi kendi yazdığı bir zafernâme ile hünkârlar hünkârına yolladı.

Ak köpüklü ak deryadan, göğsü güzel dağ gibi dalgalardan haber aştı. Vardı cihan Padişahına ulaştı. Hasan Padişahı cihanı, Tunca nehri civarında, Yanbolu denen yerde buldu. Gördü ki Orduy-u Hümâyun ile cihanın hükümdarı seferden zafer ile dönmede. Otağ kuruldu. Divan oldu. Hasan Reis divana çıkıp el öptü. Kanuni Süleyman Han, Hasan'a oku dedi. Oku, hakkın zaferini işitsin cihan. Oku Osmanlı'nın azametinden sarsılsın âlem. Oku ki Allah da sevinsin, müminler de... Oku ki cihana ışık saçan kudretimiz duyulsun.

Hasan okudu. Padişahı cihan ayağa dikildi. Cümle vüzera ile ümera ayağa dikildiler. Allah'a hamd makamından bu eşsiz zaferin, mutlu haberini ayakta dinlediler.

Desen : Coşkun Aydın

HİKÂYE

«Delirme Yurdu»

M. Ali TAŞÇI

— Abi sen avukatsın değil mi? Çantandan bildim.

Elimde olmayarak ve belli etmeden heyecanlandım. İçeriye girişimden beri bir elim, cebimde minnacık çakımı ter içinde bırakmıştı. Ne olur, ne olmaz diyerek, ürkek ürkek lâkin mümkün olduğu kadar tabii gezmeğe çalışıyordum. Tehlikeye rağmen merakın ağır basması bu olmalıydı herhalde? Ademoğlunu fedakârlığa, iyi kötü bir takım neticelere ulaştıran duygu: Merak. Halbuki arkadaşlar, çoktan gelip gezmişlerdi. Ah hoca ah! Sen de örnek olacaksın ha? Önce beş-altı kere gün kararlaştır, teşvik et, sonra da gelme. Öğrencilerini yalnız bırak. Talebelerin meşhur deyimlerin bazen yeri öylesine geliyor ki: «Sen örnek değil, ördek bile olamazsın.»

Bizim ruh sağlığı öğretmeni, ruhuma işte böyle sıkıntılar verdi. Sağlığı için olsa gerek. Halbuki sözündedursaydı, arkadaşlarla beraber olsaydık; başımıza da bir rehber verirlerdi. O anlatır, biz dinlerdik. Bilmediğimiz bir takım şeyleri de öğrenirdik? Ya şimdi? Hemen saldıracaklarmış duygusuyla tedirgin, hem de ziyaretçi olmayan şu günde, burnumun doğrultusunda, piyango çeker gibi önüme gelen yerleri geziyorum. Ağaçlar arasında dolaşanlar, dökülmüş çöpleri karıştıranlar kaşlarının altından öyle bakıyorlar ki. Mümkün mertebe onlardan uzak gidiyorum. Yine de biri kolumdan tutmuş, sorusunu soruyor. Heyecanlanmamak elde değil.

Meşin şapkasını ve lâstik ayakkabılarını, hava alsın diye olsa gerek, delik deşik etmiş. Çadır ceketini yelek gibi yapmış. Bol ve düşük pantolonunun bir yakası, yarı belinin arkasından düğmelenliyor. Saç namına bir şey yok. Kirpikler dökülmüş. Kaşların kıl dibi çukurluklarından kaş yeri, tüyü yolunmuş tavuk derisi manzarasında. Köse, çiğ, sarı bir surat. Filmlerdeki camoka tipinden azıcık sevimli. Gözleri üzerimde cevap bekliyor. Ne desem? Akıllıca mı versem cevabı? Delice mi? Soruyu soruş sebebini bilmiyorum ki! Belki akıllı tarafından soruyor, belki de deli. Avukattan bahsettiğine göre, mutlaka avukatlık bir işi var.

— Avukatım.

— Ne iyi! Bende bir avukat arıyordum.

— İşte buldun aradığını. Söyle bakalım, nedir derdin?

— Abi bana zor yapıyorlar. Zulmediyorlar. İcbarları var. Kurtar beni abi. Kurtar beni buradan.

Macit'le ilk tanışmamız böyle oldu. Nedir derdin derken, kolundan tutmuştum. Daima kontrolüme girmişti. İçerisi tahammül edilecek gibi değildi. Yavaş yavaş, giriş-çıkış kapısına doğru yürüdük. Düşünen adam heykelinin yanında gelip geçene, «Bakınız, nasıl bakımlı ve temiziz.» dercesine yetiştirilen bir-iki çiçek arasına konmuş, iki-üç banktan birisine oturmuştuk.

— Annen-baban var mı Macit?

— Yok abi.

— Kardeşlerin?

— Var.

— Ne iş yaparlar?

— Bir ağabeyim felsefe öğretmeni. Biri de doktor.

— Ziyaretine geliyorlar değil mi?

— Ziyarete insanlar gelir. Onlar insan değil ki!

— Neden?

— Devlet okuttu onları.

— Devlet okutunca insan olunmaz mı?

— Ne bileyim? İkisi de devlette okudu. Böyle oldu.

— Nasıl oldu?

— Öğretmen olan: «Macit, gelme evime. Seni öldürürüm. Polise zır deli, tehlikelidir diye teslim ederim.» dedi. Ben de eder eder. Bu devrin insanına güven olmaz diye korktum. Yanına varamıyorum.

— Doktor olan?

— O, en büyüğümüz. «Macit, seni Bakırköy'e götüreyim. Orada bu sefer iyi olursun.» dedi. Ben de, beni ora götürme diye yalvardım. Daha önce, bir sene, sekiz ay, yirmi üç gün, on beş saat kalmıştım. N'olursun abi dedim. O, «götürecem» dedi. Ben yalvardım. En sonunda: «Yengen hazzetmiyor işte. Gideceksin o kadar. Yoksa karışmam ha!..» dedi. Ben de, abi kümes kadar da olsa bir yer tut bana. İster lokantadan yedirt, istersen kendim pişireyim yiyeyim. Daha olmazsa lokantalardan hayır sahipleri vardır. İsterim, artık verirler. İyi-kötü yaşar, geçinir giderim. Sana zararım dokunmaz. Hem evine de hiç gelmem dedim. İlle de götüreceğim diye diretti. Şimdi altı sene, dört ay, on iki gündür buradayım. Bugün on üç olacak işte.

— Para gönderiyorlardır herhalde, değil mi?

— Nerden gönderecekler? Babamın tekaüd maaşından hakkım olan iki yüz lira geliyor. Sık sık hasta yemeğinden yemek zorunda kalıyorum. Görsen bir abi? Tam deli yemeği. Bir yesen, bir daha hayatta yemek diye bir şeyi düşünmezsin. Üstelik benim midem de ülser. Peynir-ekmek yiye yiye gına getirdim. Doktor abime, yanına yüz lira da sen kat gönder, diyorum. «İktisat yap.» diyor. Tencere-maltız olmayınca iktisat olur mu? İnsan bir şeyler alıp pişirmeli ki iktisat olsun. Kantinden yersen iktisat olmaz. İktisat dediğin tencere-maltızlı olur. Senin dediğin iktisat, nasıl iktisat abi? dedim. O gene, «İktisat yap.» dedi. Ben de şaşırdım kaldım. Nedir benim bu çektiğim? Kurtar beni buradan abi. Kurtar beni buradan. Bak avukatsın da hemi. Kurtarırsın beni, kurtarırsın değil mi?

Sustum. O da sustu. Evvelden filmlerde, şu oturduğumuz yerlerde, heykelin yanında «Deli değil akıl hastası.», «akıl hastası değil, sinirlerinden rahatsız.» v.b. şeyleri yazan pankartlar okurdum. Demek, onlar bile rejisörlerin ilâvesiymiş. Ziyaret-

çileri ikaz için, iki pankart belki fazla görüldü. Belki hiç akla bile gelmedi.

— Niye sustun abi? Kurtaramaz mısın?

Sesi hüzünlü. Ümitleri yıkılıvermişti birden. Keşke susmasaydım. Avukat değildim ama o, kim bilir kaç aydır kafasına, kendisini kurtaracağına inandığı bir avukatı takmıştı. Kurtarıcı gözüyle baktığı, günlerdir beklediği avukat, ben olmuştum. O da beni, elimdeki küçük, mor çantamdan tanıyıvermişti.

— Sen şu çiçekleri bilir misin abi?

Heykelin önündeki havuzu gösteriyordu. Suyun yüzünü, yuvarlak yapraklı bir çiçek kol kol kaplamıştı. Yer yer, sarı- beyaz arası bir renkte tertemiz çiçekler açmıştı. İlk bakışta manzarası güzeldi. Dikkatli bakıldığında, yaprakların altındaki su, pis, hatta batak halindeydi. Derinliği belirsiz, korkutucu bir karanlıktaydı. Bir eli çenesinde, çıplak, düşünen adam heykeli, ayakları altında çiçekler ve onların altında çapul su...

— Bilmem Macit.

— Onlara Nilüfer denir işte.

— Öyle mi?

— İyi bak, havuzun suları çok pistir.

— Öyle Macit.

— Ne bileyim abi? Ben de, Nilüferler gibi şu pis havuza benzeyen yerden açabilirmiyim?

— Açarsın Macit.

— Ziyaretime gelir misin abi?

— . . . . . .

Şaşırdım. Ziyarete o kadar muhtaç ve bir yakına, derdini dökecek bir dosta o kadar hasret. Gelsem? Gelsem ne olur? Macit iyi olur mu? O iyi olsa, bütün deliler iyi olacakmış gibi bir his var içimde. Ama olmaz ki. Sade hastahanede binlerce, ve cemiyette... Zihnimden bir fıkra gelip geçiyor. Ziyaretçilerden biri bir deliye: «İçerde kaç kişisiniz?» diye sormuş. Deli de: «Sen bizi boş ver de, siz dışarda kaç kişisiniz?» dedikten sonra oynamış gitmiş. Çare olur mu benim gelmem? Hem, yalnız derdini dökmesi yeter mi?

— N'olursun ziyaretime gel abi!

— . . . . . .

Lutfet bunu, esirgeme benden. Hem fazla bekletmem seni.

— Gelirsem, seni bulamam ki.

— Bulursun. Bak, benim paspasım var. Sahi sen paspası biliyor musun?

— Bilmem Macit.

Cebinden itinayla, «L» şeklinde kara bir demir çıkardı. Bir devlet, istiklâline kavuşur da, nasıl başka devletlere kanunlarını gösterirse, o da bana öyle paspasını gösterdi. Gözleri sevinç dalgaları içinde.

— Bak, paspas bu abi.

Baktım. Demirin kısa ucu yuvarlak, uzun ucu dört köşe. Alelade bir demir. İsmi de paspas.

— Neye yarar?

— Burada herkes, kendi koğuşundan dışarı çıkamaz. Bazı hastalara böyle paspas verirler. Onlar da kapıyı bu paspasla açarlar.

— Anahtara benzemiyor ki Macit. Nasıl açarlar kapıyı?

— Anahtar yerine değil. Kapının kolları yoktur. Bu, kol yerine kullanılır.

Meseleyi yavaş yavaş kavrıyorum. Demek biraz akıllı delilere, paspas veriyorlar. Onlar da böylelikle kapıdan çıkabiliyorlar. Deminden beri, giriş kapısının dışında olan, oturduğumuz şu yerde, kapıcılar Macit'e neden seslenmiyorlar diyordum.. kendi kedime. Demek paspas işi. Evet şimdi anladım.

— Ben, paspasla kapıları açıp dışarıda gezebiliyorum. Aşağıda, yol üstünde Ömür Eczanesi var ya, işte taa oralara kadar gidebiliyorum.

— . . . . . .

Taa dediği eczane, iki dakikalık yerdi. Demek taa oralara kadar gidebiliyor!..

— Sen geleceğin gün, ben burada beklerim.

— Başka türlü bulamaz mıyım?

— Bulursun ya böyle daha iyi.

— Sen öbür yolları da söyle. Başka nasıl bulurum seni?

— Çarşamba, Cumartesi, Pazar günleri, bir ile üç arası ziyaret saatidir. Ben 37/B de kalırım. Oraya gelirsin. Beni sorarsın. Her zaman koğuşta bulunmam. Dışarıda gezerim. Sen geleceğin günü söylersen iyi olur. İstersen önümüzdeki çar-

şamba gel. Ben burada bekliyeyim.

— . . . . . .

— Bir ay sonra gel.

— . . . . . .

— Daha öbüründe gel.

— . . . . . .

— Öbür çarşamba gel.

— . . . . . .

— Hem gelirken bir şeyini beklemem. Bomboş gel yine yeter. Hatırın sağolsun abi.

Vay zavallı Macit vayl Bu hafta olmazsa öbür hafta,onda olmazsa daha öbüründe, onda da olmazsa bir ay sonra. Nasıl olursa olsun razı. Yeterki kendisini ziyarete gelen bulunsun. Bomboş gelsin ona da razı. Halbuki ben gelmeyi değil, önümüzdeki pazartesi gireceğim ve haftanın her gününde çalışmaya anlaştığımız işi düşünüyorum. Yazın çalışmazsam, kışın nasıl okurum? Patrondan haftada bir veya on beş günde bir izin istersem, bir delinin ziyaretine gideceğim desem; belki bir-iki defa verir. Ondan sonra içinden: «Bu da kaytarmaya başladı, işini görmeli.» der. Demezse: «Bırak şu deliyi canım, akıllılarla uğraştın, işini bitirdin de sıra delilere mi geldi?» diye azarlayıverir. Macit de burasarsılır, ümitleri yıkılır ha yıkılır. Onun için cevap veremiyorum. İşte belediye otobüsü geliyor. Bunu kaçırırsam, yarım saat daha beklemem gerek. Macit'e karşı da ne kadar zor durumlarda kalacağım kim bilir?

— Allahaısmarladık Macit! Ben seni inşallah gelir ararım. Şu otobüsü kaçırmayayım.

— Güle güle abi. Unutma 37/8 de Macit. Ankaralı Macit. Macit Gülen hal

Otobüsten Macit'e bakıyorum. Elindeki paspasla o kadar üzgün kil..

Gün geçtikçe Macit'in durumu bana, daha da dokundu. Onun gibi binlercesini, hastasıyla sağlamıyla insanlığı, insanları düşündüm. Bazı şeyler insanın dikkatini, yıllar boyu hiç çekmez de, ufak yahut çok büyük, acı veya çok tatlı, şöyle böyle bir takım önemli ve önemsiz olaylar silsilesinin birinde çekiverir. Kafanda önemsiz kurcalarsın. Kurcaladıkça büyür. Düşündükçe büyür. Gezdikçe büyür. Okudukça büyür. Konuştukça büyür. Artık karşında dev gibi sorular dikilir.

Macit bende, delilik ve insan hususundaki soruların tahrik noktası oldu. Merkezde Macit, çevresinde insanlık. Ben, grup grup ayırarak aralarında dolaşıyorum. Hepsini, bütün cemiyetleri, milletleri incelemek istiyorum. Etrafım sorularla öylesine örülüyor ki, kımıldayamaz oluyorum. O zaman bırakıyorum hepsini bir yana. Birini, insanı alıyorum karşıma.

İnsan nedir?

Çocukluğumu, küçüklüğümü düşünüyorum. Bostan tarlasında, gece böceklerinin, koyun çanlarının, çoban köpeklerinin ve yanık kaval seslerinin; yoldan geçen oduncuların, kaçakçıların uzun havalarıyla beraber; başım yıldızların, saman yolunun süslediği sessizlikle, sarmaş dolaş olduğu gecelerde, dalar giderdim. Dünyanın üstü gibi altının da, sağı gibi solunun da yıldızlarla dolu olduğunu ,onlardan ötelerdeki yıldızları, daha ötelerdekilerini ve daha ötelerini düşünür, insan olarak sınırımı anlardım. İşte o zaman boğazım düğümlenir, ciğerime, doğru dürüst düşünmeye hayalimin yetmediği uzakların tortulaştığı hava dolar, sıkar ha sıkardı. Ellerimi yattığım yerden yıldızlara doğru uzatır, hepsini tek tek toplamak isterdim. En sonunda, çıplak kollarım hafif kumlu toprakta, uyuyakalırdım. Her gecemden bir sonrasına, aynı dekor içinde, insan nedir sorusu intikal ederdi. Ve dualarımla sessizlikte, Allah'ıma yalvarırdım.

Taa o zamanların sorusu, Macit'le bende tekrar nüksetti.

İnsan zaman ve mekan içinde, mukadder devrelerde doğup, büyüyüp, ölüyor. Bir inancın, hissin ve muayyen düşüncelerin sahibi; zeki, çalışkan, cesur veya korkak, düşünen ve hisseden milyonlarca insan, aynı rotadan seyrediyor. Yine milyarlarca insanın, bütün dünyayı süsleyen ve en kıymetli cevherleri olan hayatları, görünen şekliyle, ölüm kavşağında son bulurken; ana rahmindeki gibi kabirlerde de yeni bir hayatın eşiğine geliveriyor.

Canlı bir maddeden, cansız bir madde

nasıl doğuyor? Trilyonlarca hücreyi, şaşmaz bir ahenk içinde, ömür boyu idare ve sevk eden beyin, nasıl oluyor da bir solukta duruveriyor? Yediği-içtiği bir sürü cansız maddeye, yıllarca hücreler halinde hayat vermeye vesile olan vücud, bu organizesindeki sırrı muhafaza ede ede, canlı hayatın ölü maddeye dönüşüne de vesile ve şahit oluyor. Bu işleyişin soruları, düşündükçe demagojiden öte geçmeyen düğümler halinde de, karmakarışık, kafamda dura dura felsefeye baktım. Her ekolünün neticeye ulaşmayan çalışması ve umutla tutulan dalının elde kalıvermesi. İşte felsefe bu. İnsan, sınırlı müşahadeleri ve basit aklıyla her meseleyi izaha kalkmış. Adı da felsefe olmuş. Bu kadar yıllık çalışmasından sonra felsefe ekolleri, yukarıdaki sorularda ve insanın açıklığa kavuşamayan bir çok meselelerinin izahında birleşebilselerdi, bu temel, ölçülerinin eksizliğinin de bir işareti olurdu. Felsefenin, insan hakkında gerçek bilgi sahibi olabilmesi için, izahsız kalan meselelerini de kuşatan bir bilgiye ihtiyacı var ki, bu da tarihi ve şu anki görünüşü itibariyle, kendi mahiyetinde ve kaynaklarında mevcut değil. Çıldırmamak için canlı maddeyi cansız maddede oluşturan, ona hayatiyet veren, görünen şeklini bir müddet sonra yine ölü maddeye çeviren, insan olarak tahayyülümün sınırını aşan kudrete, teslim oluyorum.

Yukarıdaki hususlar bir kanun halinde, ademoğlunun yaratılışından beri bünyesinin telkin ettiği şeyler olarak hükmediyor. İnsan, bunun gibi benzeri ve değişik hüviyetteki bünyesinin kanunlarına uymadığında anormallikleri baş gösteriyor. Delilik bunlardan biri olsa gerek...

Delilikte en önemli şey akıl. İnsan onların arasında, aklının kıymetini o kadar anlıyor ki. Kaybedilen şeyler, ne kadar değer kazanıyor? Çok şeylerin lüzumunu kaybettikten sonra öğreniyoruz. Çok şeyleri de ararken bile bilmiyoruz. Ne kaybettiğimizi buluyoruz? Ne aradığımızı biliyoruz. Dünya içindeki yerimiz, etrafını hayran hayran seyreden, aşağılık komplekslerinden kıvranan akıl ve aptalların yeri. Şimdilik sadece elimizde, böyle bir mevki var.

Günlerdir, çeşitli düşünceler ve sorular kafamda çarpıştı durdu. Mevcut şartlar karşısında, ne delilere çare bulabildim, ne de yaşantımızda tesirlerini hissettiğimiz aklın mahiyetini kavrayabildim. Yalnız Macit'e gideceğim. İstemesem de gideceğim. Orası beni düşünmeye sevkediyor. Daha giriş kapısında düşünen adam heykeli var. Neden çıplak yapmışlar onu? Ama düşünüyor ya! Düşünmek ne güzel şey! İnsan düşünmezse robotlaşıyor. Robotlaşınca hayatın mânâsı kalmıyor. Ne yazık ki çağımız ve cemiyetimiz, mânâsız hayatların neticesi, deliliklerin ve intiharların çoğalmasına, gün be gün artmasına şahit oluyor.

Orada, düşünmenin olmadığı o yerde; daha doğrusu düşünmemenin farkına varıldığı o yerde düşünme, hava-su kadar, hatta daha da fazla değer kazanıyor. Bugün, düşünen adam heykeli sadece Bakırköy'de ve delilere ait. Düşünmeyen adam heykelleri bize kalıyor. Hoş, sokaklarımızda canlıları eksik değil ya! Düşündüğümüzü zannederek düşünmüyoruz. Ellerde paspaslar yok ama kafalarda ütopyalar, fanatizmler mevcut. Böylesi daha mı iyi ki? İnsanlık ve cemiyetimiz ne zaman düşünecek. Rabbim?

Macit'e mutlaka gitmeliyim. Oraları çok yakından tanımalıyım.

İşe girişmeden on beş gün sonra, patronun itimadını az çok kazanınca izin istedim. O gün Adalar'daki evinden bir hayli geç gelmiştim. Macit'e gidemeyeceğim diye epey endişelenmiştim. Düşündü, düşündü. «Git.» dedi, o kadar. Düşünmeden git deseydi makbule geçecekti ama düşündü de git dedi. Ben samimice, hiç bir menfaatim olmadan izin istiyorum. O, samimiyetimden şüphe ediyor. İzinime, görünüşte rıza göstermişse de içinden razı değil. Yani samimiyetsiz. Demek ki bundan sonra, patronun her şeyine dikkat etmeli. Samimi olur gibi göründüğü zamanlarda da samimiyetsiz olabilir. Böylelikle samimiyetsizliği de öğrendik. Ey patron, bundan sen sorumlusun. Karşılıklı itimadın olmadığı, birbirimizin samimiyetinden şüp-

he ettiğimiz bu iş yerinde, istemesek de verim düşecektir.

. . . . . .

Bu ikinci ziyaretim. Hastahane, Bakırköy'ün, geometrik şekiller halinde bloklaştığı kocaman apartmanların uzantısı manzarasında. Bu uzantı, sade Bakırköy'den değil, Adalar'dan, Moda'dan, Kadıköy'den, Şişli, Taksim, Beyoğlu'ndan, Harbiye'den gelmekte. Ruh hastalıklarının ve bozukluklarının temelleri, salgın hastalık halinde yurt sathına yayılmadan önce bu semtlerde atılmış. Buralar, malûm çevrelerinin, hemen hemen her ailesinin bir ruh doktoru var. Haftada bir veya on beş günde bir, aile fertleri sırayla, günah çıkartır gibi doktorlarına dert döküyorlar. Ağlıyorlar, gülüyorlar, sinirleniyorlar, durgunlaşıyorlar, romantikleşiyorlar, inkârcı oluyorlar ve boşalıyorlar. Artık, bir o kadar gün daha dolmak için boşaldıktan sonra, ağır bir vizite ödeyerek, uzatmalı aşıklarına veya sevgisiz ve ruhsuz yuvalarına dönüyorlar.

— Evet kardeşim?

— Bir hastayı ziyaret edeceğim.

— Neyiniz olur?

Neyim olur? Hiliç!.. Ama hiç desem, «sana ne» der geri mi gönderirler? Ziyaret günü, adamlar ziyarete gelmiş birisini gerisin geri çevirmeyi bile düşünebiliyorlar. İçeride ziyarete muhtaç insanlar, dışarıda ziyaretçi. Kapıda nöbetçi: «Akraban değilse yasak.» diyecek hal

— Akrabam.

— Yattığı yeri biliyor musun?

— 37/B

— İsmi ne?

— Macit Gülen.

— Geç.

Geçtim. Hastahane binaları daire şeklinde. Orta meydanlıkta toprağı kıraç ve bakımsız ağaçlar var. Hasta blokları dairenin etrafında sıralanmış. Girişin sağ yarımında kadınlar, solunda erkekler. Ağaç aralarında deliler, ziyaretçiler. Erkek blokların numaralarını kontrol ede ede gidiyorum.

— Abi bir sigara?

— Kullanmıyorum.

— Adam sigara kullanmaz mı?

İkisi üçü de geride bekliyor. Olsa, ona bir versem, gören gelecek.

— Oğlum, oğlum!

İhtiyar bir adam avlu tellerinden:

— Bir sigaran var mı?

— Yok.

— Yok mu?..

Sokaktaki bir köpek, lokantaya, kasap kapısına gelir, kemik bekler. Verilmezse gözlerindeki umut yıkılmaz. Çöplükleri düşünür. Oralara koşar. Ama şu ihtiyar. Saç sakal birbirine karışmış. Ortadaki çeşmenin suyuyla çamur olmuş avlunun tellerinde tırnakları, gözlerinde umutları yıkılmış. Keşke sigaram olsa da verseydim.

İlerliyorum.

— Kardeş para versene?

Bir kadın. Yırtık-pırtık ve pejmurde. Göz çukurları kararmış, eli yüzü tanınmayacak şekilde kirlenmiş. Halbuki giriş kapısının orada. «Bu tarafa kadın hastalar geçemez» yazıyor.

— Yok.

— Yalan.

— Ne yapacaksın?

— Yok.

— Var.

— Para?

Gine diğer deliler dikkatte. Versem hepsi gelecek. Sert sert uzaklaşıyorum.

— Hemşerilii!..

Bakıyorum

— Mektup atacağım. Pul parası var mı?

— Ben atayım ver.

— Sahi atar mısın? Maliyen müsait mi?

— Müsait.

«Abi benimkini de at.» diye, koşa koşa mektup getirmeye gitti birisi. Ama beklemeden uzaklaşıyorum. Elimde, birinci delinin, bir yüzünü kendi adresiyle, öbür yüzünü alıcının adresiyle doldurduğu mektup var. Ağzı açık. İstemeyerek, merakımı yenemeyerek bakıyorum. Çay kutusunun kapağına kara kalemle: «Anam beni bu diyardan zalim dokturlardan kurtarın. Hap yutmaktan bıktım artık. Yoksam oğlunuzdan vaz mı geçtiniz? Kurtar beni gözü yaşlı bağrı taşlı anam.»

Madem ki gidiyorsun bırakıp burda
beni.
Ne olur dur da seyredeyim ne olur
dur da seni.

Aman bu fasulye yedi buçuk lira. Hem kaynasın hem oynasın.»

«Man şoförü Kâmil»

— Arkadaş az gelir misin?
— Söyle canım.
— Sen okuyor musun?
— Okuyorum.
— Ben de üniversite de okuyordum.
— Evet.
— Yakında burdan çıkacağım.
— Ne zaman?
— Hap yutmam bitince.
— Haplar iyi geliyor mu?
— Yok be arkadaş. Her gün bir hap içiriyorlar. İnsan her şeyinden vaz geçiyor. Sersem tavuğa dönüyor. Devrimci eylemden taviz veren sosyal demokrat gibi oluyorsun, sosyal demokrat...
— Allahaısmarladık!
— Defoool...

Nihayet Macit'in 37/B si. Esas sıranın arkasında. Biraz zor buldum. Delilerin arasında dura dura, onlardan farksızlaşmış kapıcı:

— Söyle?
— Macit'i ziyaret edeceğim.
— Hangi Macit?
— Sarı, saçsız.
— Haa, şu Maciti
— Maaclilit!

Beş altı deli birden:

— Maaclilit!

Kapıcı:

Birisi koştu gitti. Bağıranlarla birlikte bir kaç deli daha geldi.

— Abi sigara?
— Para verir misin?
— Elindekinden bize de versene.

Kapıcı hepsini kovaladı. Macit'i giden deli getiriyor. O da aynı istekte:

— Abi sigaran var mı?
— Kullanmıyorum.
— Para?
— Yok.

Gözlerinde, «Nankörl» dercesine bir bakış: «Bak ben Macıt'i koştum getirdim. İnsan hiç olmazsa para verir.» diyor sanki.

— Hoş geldin abi! Demek geldin ha?
— Geldim Macit.
— Ben de gitti artık, gelmez diyordum.
— Geldim işte.
— Burayı nasıl buldun?
—Sen, 37/B dedin ya!
— Sahi ben söyledimdi. İyi unutmamışsın.

İki deli, biri arkamdan biri önümden, mat, dümdüz, mânâsız, sabit nazarlarla çatlatırcasına bakıyorlar. Birisi, ta yüzüme, kulağıma, saçlarıma doğru eğildi, yaklaştı. Her şeye rağmen soğukkanlı fakat tetikte duruyorum. Bakışları, yabanda dolaşıyor. Dokunsam sokuverecek sanıyorum. Sabırl Şimdi çeker, uçar gider.

— Abi, şöyle sıraya oturalım.
— Dışarı çıkalım Macit.
— Abi sigara?
— Abi para?
— Yok. Haydi Macit gidelim.

Bereket bizim Macit, sigara kullanmıyor. Onunla, nisbeten altı temiz, seyrek gölgeli bir ağacın dibine oturduk.

— Nasıl, tedavi ediyorlar değil mi Macit?
— Ne tedavisi?
— Doktorlar size bakmıyorlar mı?
— Bakıyorlar.
— Nasıl?
— Ayda bir gelip, koğuşta hepimize birden: «Nasılsınız çocuklar?» diyorlar. Biz de «İyiyiz!» diyoruz.
— Başka?
— Başka, çal düdüğü hap içme saati geldi.
— Hapların faydası oluyor mu?
— Her şeyi unutuyorsun. Uyuşturuyor. Şaşkın şaşkın dolanıyor adam.
— Doktorlara çıkıp, bize biraz iyi bakın demiyor musunuz?
— Ah abi ah! Ah kl, ne ah! Onlar, dışarı insanlarına, sizlere benzemiyorlar kl! Sen iyi olduğunu söylesen yahut iyi bakın desen, ya daha pis koğuşlara verirler. Ya da döverler. Burada çektiğimizi bir kadır Mevlâ'm bilir, bir de biz.

— Siz hep böyle, kış yaz, ince bez atlet-şortla mı geziyor sunuz?

— Evet.

— Elbise vermiyorlar mı?

— Evet.

— Sen elbiseyi nasıl aldın?

— Bana dışarıda gezerken hayrına birisi verdi. Kapıcılar, elimden alıyorlardı. Yalvara yakara zor bıraktırdım.

— Hasta olmuyor musunuz?

— Oluyoruz.

— Ölürsünüz.

— Ölelim. Ardımızdan ağlayacak kimimiz var ki zaten? Çoğunun kimsesi, arkasını arayanı yok. Sen daha bir yemek zamanı görsen? Şimdi, ziyaretçiler var diye avlulara çıplakları çıkarmıyorlar. Yemek vakti çıksınlar da bir gör?

— Yemek ne zaman?

— Ziyaret saaati bittikten az sonra.

— Ben nasıl görebilirim? Biraz geç çıksam olur mu?

— Görmezlerse olur.

Onunla blokun arkasına, göremeyecekleri bir yere gidiyoruz.

— Abi hani domuzlar var ya? Pis pis kokarlar.

— Evet.

— Onların ahırları da pis pis kokar.

— Evet.

— İşte bizim burası, domuz ahırından da beter. Burada dünyanın en fedakâr, hani evvelden zafer kazanan ordular var ya, onları buraya soksan dayanamazlar, yenik düşerler.

— İyi siz sabrediyorsunuz!.. Allah sabır versin!..

— Vallaha abi, yurdumuz düşman işgalinde kalsa, bu kadar zulüm görmezdik. Gene şimdi gezebiliyorsun. Kışın, herkes bir odada. Zaten yıkanma diye bir şey yok.

— Hamamınız nasıl?

— Onbeş günde bir yakıyorlar. Sıraya geçirip, üzerimize birer tas su döküp çıkartıyorlar.

— Hamamcı olanlar?

— Yıkanmıyorlar.

— Allah, Allah!..

— Hele kışın, hepsi kokuyor. Dakikalar bile geçmek bilmiyor.

Saate sık sık baka baka yemek saatini getirdik. Bloklardan düdük sesleri geldi.

— Bak işte, hap düdüğü.

— Sen yutmayacak mısın ki?

— Beni geçen hafta kestiler. Bir haftadır, yutturmuyorlar.

— Haydi kalkalım.

Her blokun avlusunun çeşme başında, deliler sıralanmışlar. Kapıcı, elinde hap kutusu. Birer birer veriyor. Onlar da yutuyorlar. İtiraz edene bir görünme, itirazında ısrar edene sille-tokat girişmek yetiyor. Yemek tabakları, kim bilir kaç yıllık masaların etrafında teker teker dizilmiş. Kapkara alüminyum kaplar. Kovalarla yemekler getirildi. Deliler, tabakları kargaşalık içinde uzatıyorlar. Ekmek, gözü açıklara birer çeyrek düştü. Çapul meydan, şıpırtılı ayak sesleriyle, ellerindeki yemeklerini elleriyle yiyen, çırılçıplak, atleti yahut külotundan birisi yok veya lime lime olmuş, parçalanmış bezler üstünde, bir güruhla doluverdi. Şimdi kapıdaki heykeli, neden çıplak yaptıklarını anlıyorum. Zira, asılları da çıplak...

Bu sefillik ve akıldan yoksunluk, pislik ve zor şartlar altında ademoğlu, varlığının idâmesi kanununa ne kadar da sâdık...

Yemek kısa zamanda bitti. Garibanlara ya yemek kalmadı, ya da açık gözler ellerinden kapıp gitti. Gözlerimi yumdum:

— Gidelim Macit.

— Gidelim abi.

Eğitim ve tedavi namına bir şey olmayan, gelip geçene el açtırılan, insan olarak en basit ve hayati ihtiyaçları karşılanmayan bu yerde, sadece delirilir. Macit haklı. Dünyanın en fedakâr, hani evvelden zafer kazanan ordular var ya, onları buraya soksan dayanmazlar, yenik düşerler. Başka değil.

Bütün bloklarda yemekler bitmiş, delileri sırt sırta sıralar halinde oturtmuşlar. Hepsi melûl melûl bakıyor. Esirlere benzemişler. Sanki Yunan'ın elindeler. Aralarında kapıcılar, diktatörcesine dolaşıyorlar.

— Ne oluyor Macit?

— Oturuyorlar abi.

— Ne kadar oturuyorlar?

— İstedikleri kadar.
— Niye?
— Disiplinli yapıyorlar.

Ana kapıya varmadan, manavın araba kapısını daha kapamadıkları için oradan Macit'e veda edip çıktım. O yine her seferki gibi, gün tayin etmek için epey uğraştı. Ben de gelirim inşallahla geçiştirdim. Fakat gelirim. Burası epey sardı...

∴

İnsan, görünen biyolojik yapısından başka bir yapıya sahip olmasaydı; insanlık, ilk plânda delilik ve intihardan kurtulurdu. İnsanı insan yapan en önemli hassalar, işte bu ikinci yapıda. Bir an onu yok farzedersek, insan, sadece fiziki ve kimyevî kanunlara uyan; meselâ bırakılınca düşen, ateşte yanan bir canlı parçası haline dönüşüverecek. Bünyesi icabı müşahade edemediğimiz, tesirleriyle tesbit ettiğimiz bu yapı da realite. Hem de insanda, harekete geçiren bir kuvvet, düşündüren bir kudret, hislendiren bir güç halinde belirebilen bir realite. En azından tabii varlığımız kadar...

Bu ikinci yapının açık olarak tesir ettiği yer sinir sistemi. Delilerin normal düşünememeleri, hareketlerindeki anormallikler, bu ikinci yapının normal tezahürüne vasıta olan sinir sisteminin, maddi ve gayrı maddi olarak tahrip edilmesi oluyor. Bunun için: «Deli değil, akıl hastası.», «Akıl hastası değil, sinirlerinden rahatsız.» deniliyor.

Fertlerden teşekkül eden cemiyetler ve milletler de aynı yapılara sahip. Lâkin kollektif bir özellikte. Gerek fertte, gerek tekâmül etmiş toplumlardaki anormallikler, her nevi ihtiyaçlarını tatmin etsin diye kabul ettikleri sistemlerden ileri gelmektedir. Zira bu sistemler, insanın tâbi olduğu kanunlara uymadıklarından, ihtiyaçlarını karşılayabilme maharetini de kazanamıyorlar. Günden güne teşekkül ettirdikleri zorluklarla, insanlardan tecrid olurlarken, ölüm uçurumlarının kenarına doğru da yavaş yavaş yaklaşıyorlar. Toplumların, ebedî, değişmez ve hareketsiz varlıklar olmaması, onları tecridin son noktasında, uçuruma itiveriyor. Toplum, yeni bir düşünce modelinde şekilleniyor.

Gazetecilere, Akıl hastahanesinden bir yetkilinin yaptığı açıklama hayli entresan. Hastahanenin yetersiz olduğunu, bu sebepten hastaların büyük bir kısmını tahliye edeceklerini, gelenlerin de kısa bir müddet tutulup tekrar iade edileceklerini anlatıyor. Yani, zaten iyi edilmediği gibi, oraya vardıktan sonra hastalıkta biraz daha mesafe kaydeden sinirinden rahatsızlar, cemiyete tekrar; yenileri de iyi olmadan yine tekrar iade edilecekler. Pek yakında, caddelerde evcilik, trencilik oynayan çocuklarımızın arkalarında bir gurup da sinirlerinden rahatsız oluverirse şaşmayalım. Bu arada intiharlar da -her gün okuyoruz- günden güne artan bir vakıa. Böylelikle binbir gece masalları gibi, cemiyetimizin binbir illetinden bir-iki tanesi, fazla değil, iki Bakırköy ziyaretiyle gözlerimi faltaşı gibi açtı. Biraz daha ziyaret etsem mi? Zaten buna kendimi mecbur hissediyorum. Zira Macit'le dert ortağı olduk. Gitmezsem zavallının kafasında kimbilir daha ne takıntılar olacak?

Ona ümitle-ümitsizlik arasında bekleyiş azabı vermeye gönlüm razı değil.

∴

Bu üçüncü ziyaretim. Artık çağıranlara, bağıranlara, sigara, para istiyenlere aldırdığım yok. Sanki dağ başında geziyorum.

Macit'i küçük sanmayın. Elli yaşında. Lâkin kendisi durmadan bana abi dediğinden, benim Macit demem normalleşiyor. Zaten o da bundan memnun.

Gelip geçen deliler bir şey isterlerse, tebessüm edip geçmek güzel bir usûl. Arkadan bakıp kalıyorlar. İnsanın yüreği eziliyor. Hepsiyle tek tek ilgilenmek istiyor. Bu hem mümkün değil, hem Macit'i ihmâl. Lâkin biri var ki, üç seferdir, o kadar içten, o kadar yalvararak çağırıyor ki Gitmemek olmayacak.

— Az gelseneeee!..
— Şunun yanına bir gidelim Macit be.
— Gidelim.
— Merhaba canım nasılsın? Geçmiş olsun.
— Ben Rumum heh heh he!
— Rum musun?

— Adım Niko Gargavanis heh heh he!

Çekip gitmek istiyorum. Avludaki bütün deliler toplandı. Çok ilgi çekici bir durum. Bir türlü ayrılamıyorum.

— Nasılsın Niko?

— Annemin ismi Eleni heh heh he!

— Baban yok mu?

— Babamın ismi Dimitro heh heh he! Dedemin ismi Petro heh heh he!

— Neden söylüyorsun bunları Niko?

— Yazsana ismimi. Annemin, babamın, dedemin ismini heh heh he- Haydi n'olursun yaz heh heh he!

Bu arada bir deli, üzerinde kadın resmi bulunan bir gazete parçası getirdi.

Deli:

— Niko bu kim?

— Nazmiyaanım heh heh he! O da bizden heh heh he!

Deli:

— Hadi len yalancı!

— Valla bizden heh heh he! Sen Rum olur musun heh heh he!

Bana soruyordu. Dam başında saksağan dememek için zor tuttum kendimi.

— Nasıl Rum olunur Niko?

— Papaz vaftiz eder. Kilisede heh heh he!

— . . . . . .

— Rum kızları cilveli olur heh heh he! Sana da bir tane veririz heh heh he! Sen de güzelsin heh heh he! N'olur Rum ol heh heh he-

— En çok neyi seversin Niko?

— Rumları heh heh he!

Çarpılıverdim. Ben içinde papazın da bulunduğu acaip meseleyi kaydırmak gayesiyle hususi neyi seversin dedim ki, meselâ şeker desin, bal desin, para desin, otomobil desin. Hiç olmazsa onların üzerlerinde konuşalım. Ama o, ille de «Rum» diyor.

— Rumların devleti var mı Niko?

— Var heh heh he!

— Nerede?

—Yunanistan'da heh heh he!

— . . . . . .

— Sen Yunanistan'ı bilir misin heh heh he!

— Bilirim.

— Ne tarafta heh heh he!

— Bu tarafta.

— Yakın değil mi heh heh he!

— Yakın.

— İngilizler. Türkiye'yi alacak heh heh he!

Kafam dönmeye başladı. İki ucu pisli bir oduna rastladık. Ne tarafından tutsan felâket. Daire gittikçe genişledi. Ne kadar deli varsa toplandı. Ama kurcalamak gerek. Neler anlatacak bakalım?

— Nerden biliyorsun Niko?

— İngilizler alır heh heh he!

— Kafadan alır demek olur mu Niko?

— Baban seni buraya niçin gönderdi Niko?

— Ben, Türkleri keseceğimi herkese söylediğim için heh heh he!

— İngilizler alır heh heh he-

— Neden?

— Oğlum herkese söylenmez onlar heh heh he! Ancak birbirimize heh heh he! O da gizli gizli söylenir, dedi heh heh he!

— Sen ne dedin?

— Ben cesurum, mertim heh heh he! Kimseden korkmuyorum ki heh heh he! Nasıl olsa keseceğim dedim heh heh he!

— Sahiden kesecek misin Niko?

— Bütün Türkleri keseceğim heh heh he!

Yanında pejmurde, deminden beri ağzı açık duran delinin biri:

— Hadi lan zımbırtı. Ateş olsan cirmin kadar yakarsın dedi. Bir diğeri:

— Deliye bak deliye. Aklını yitirmiş düşmanlığını yitirmemiş. Allah Allah! deyince, delilerde bir kaynaşma oldu. Yirmi yaşlarındaki Niko'nun yanından ayrıldım. Belki karkaşalık çıkabilirdi. Derdini kime anlatacaksın? Pirincin taşını nasıl ayıklayacaksın?

Elbet toplumumuz bu sistemi de bir gün aşacaktı. Başka çare yoktu. Yalnız Bakırköy'le uğraşmak havaya kılıç sallamaktı.

İnşallah gelirimle Macit'e, bir daha gelmemek üzere Bakırköy'e veda ettim...

GURUP

ve

CES SE

AV TÜFEKLERİ

* Dumansız Baruta mukavimdir.
* YAKICIDIR.
* GARANTİLİDİR.
* Avrupa Standartlarına uygun imal edilmiştir.

ASLAN İTHALÂT

İSMAİL YALÇIN ASLAN

Gürün Han kat: 4 No: 479
Sultanhamam - İSTANBUL

TEL: İş: 27 46 87
Ev: 21 40 30

ÜÇLER

Konfeksiyon Koll. Şti.

Merkez: Mahmutpaşa Cad. No:53
İSTANBUL
Tel: 22 46 57

Şube: Yeşildirek Sultan Han
No:11 İSTANBUL
Tel: 27 93 10 /50

Şube: Vakıflar Bedesten Çarşısı
No:25 KONYA
Tel: 29 46

Palto-Pardesü çeşitleri

TAHSİN İNCE

AHMET BÜYÜKİZGİ

İBRAHİM GICIKOĞLU

ARSALAR

PEŞİNATSIZ, AYDA 250 TL. TAKSİTLE METRE KARESİ 30 - 40 - 50 TL.'DEN İFRAZLI, MÜSTAKİL VE TAPULU **ARSALAR...**

• Terkos'taki arsalarımız Terkos Gölü'nü nazır, Suyu, Elektriği, Otobüsü, İlk ve Ortaokulu vardır.

• Ayrıca Büyükçekmece'de, Londra Asfaltına 50 m. mesafede, gölü nazır, metre karesi 50 - 60 TL.'den **ARSALAR** satılmaktadır.

Müracaat : Ali Haskatar

Karakol karşısı, Diri Kebap Salonu

Yeşildirek — İSTANBUL

LOKMAN

müstahzarları

Eczacı M. TEVFİK HACIBEYOĞLU

İLÂÇ ve GIDA SANAYİİ

Anamur (Burun damlası)
Meprol Tablet (Sinir hapı)
Sollargen Granüle (Ekzama-Kaşıntı)
Sel de Gastrin Granüle (Mide tozu)
Cuti-Cura (Cilt losyonu)
Pedi-Cura (Ayak banyosu)
Pilo-Cura (Saç ilâcı)
Lokman Kaşe (100 lük ağrı kesici)
Panason (20 gr. paket) Sağlık çayı
Panason (50 gr. alüminyum kutulu)
Lokman çayı (afiyet çayı)
Dr. Krom (Diş patı)
Cilda (El losyonu)
Derma (Traş losyonu)
Balvit (Enerji ve kuvvet macunu)
Passibepine (Sinir şurubu)
İhtiyol pomad
Çinko pomad
Borik pomad
Vazelin Saf

Gastro Gouttes (Mide damlası)
Gastroguanil İshal kesici tablet
Metagastrin (Mide tozu)
Derivit (Yara ve Yanık Merhemi)
Deriseptol (Yara ve göbek tozu)
Dover Tablet (Öksürük ve bronşite)
Metekodin Şurup (Öksürük Şurubu)
Metekodin (Öksürük hapı)
Algo-Liniment (Ağrı friksiyonu)
Algo-Wax (Ağrı merhemi)
Algo-Wax vazo (Grip ve ağrılarda)
Algo-Wax Nazal (Nezle merhemi)
Ma-Ka-Ta (Basur merhemi)
Ekza-9 (Ekzama merhemi)
Algo-Tablet (Ağrı hapı)
Lokman Tablet (Ağrı hapı)
Algopirin (Analjezik tablet)
Algo-Tablet (4 tabletlik)
Moruvit- Vitamine (Kuvvet Şurubu)
Kina-Kola (İştah Şurubu)

FABRİKA : Yeni Londra Asfaltı Telefon 71 57 82
Bahçelievler - Bakırköy Telefon 71 68 79

DAVUTOĞLU

KOLLEKTİF ŞİRKETİ

MEHMET ve TAHSİN DAVUTOĞLU

TRİKO VE KONFEKSİYON İMALAT - TOPTAN

Merkez : Mahmutpaşa, Yanıksaraylar Kurt

İş Hanı Zemin Kat No. 18 - 23

Şube : Yeşildirek, Gürün Han No. 598-650
İstanbul

Tel. : Merkez. 27 10 75/18
Şube : 27 70 88

BABAS

Kollektif Şirketi

RAİF - BASRI ve MUHARREM

K U R U

Adres : Tomruk Sokak, Tomruk Çıkmazı, Santral Han No : 5
Tahtakale - İSTANBUL

Telefon : 22 96 92

HASEL

KOLLEKTİF ŞİRKETİ

İMALAT
İTHALAT
İHRACAT
TİCARET

Adres : Tomruk Çıkmazı
Santral Han No : 10
Tahtakale — İSTANBUL

Telefon : 22 24 01

OTAĞ YAYINEVİ TAKDİM EDER!

ERMENİ MESELESİ VE TÜRKİYE

HAZIRLAYAN

ABDULLAH YAMAN

Yayınevimizin büyük bir iftiharla sunduğu bu kitap, konusunda tek kaynak eserdir. Kitapta; milletimizin ve devletimizin tarihî düşmanlarının ihanetlerini; topyekûn Batı'nın, devletimizi yıkmak için, tebaamız üzerinde giriştiği tahrikleri bulacaksınız. Asırlardır, devletimizin nimet ve imkânlarıyla perverde olan, ve devletin en sadık tebaası olarak bilinen Ermenilerin, Ermeni İhtilâl Çeteleri'nin elinde nasıl birer zulüm ve ihanet âleti olduklarını; kadın, kız, ihtiyar, çocuk, hasta demeden velinimetleri olan binlerce kardeşimizi nasıl boğazladıklarını ürpererek okuyacak, zulüm sahnelerinden fotoğraflar göreceksiniz.

- 1916 yılında **Dahiliye Vekâleti** tarafından, İstanbul'da **«Askeri Basımevi»**nde bastırılan orijinal nüshanın aynen sadeleştirilmiş baskısı.
- **«Ermeni Meselesi»**ne nasıl bakmamız gerektiğini ve bu meselenin günümüzdeki terörist ve ihtilâlci hareketlerle benzer yanları vukufla izah eden dokümanter bir giriş.
- İkinci hamur kâğıda temiz baskı. Ayrıca, birinci hamur ofset baskı 122 resim ve vesika. Tamamı 568 sayfa.
- İplik dikişli ve kromo lüx ofset kapaklı nüshasının fiyatı 30 lira.
- Ciltli ve ofset kuşe kuşaklı lüx nüshasının fiyatı 40 lira.
- Toptan siparişler, bayi ve kitapçılar için % 30 iskonto.
- İsteme Adresi :

OTAĞ YAYINEVİ
Hilâliahmer Caddesi No. 4 Cağaloğlu - İSTANBUL

PINAR

Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

EKİM 1972
CİLT: II
22

PINAR
Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

SAHİBİ
Muzaffer TETİK

Yazı İşleri Mesul Müdürü:
Gazi ALTUN

Yönetim Yeri:

Nuruosmaniye Cad. No: 8/3
Cağaloğlu — İSTANBUL

Kapak Kompozisyonu
Saim Okan

Yazılar kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir. Gönderilen yazılar iade edilmez. Her yazıdan sahibi mesuldür.

İLÂN
Pazarlığa Tâbidir

Abone:
Yıllık — 12 sayı; 35 TL.
6 aylık — 6 sayı; 18 TL.

Öğrencilere Abone:
Yıllık — 12 sayı; 30 TL.
6 aylık — 6 sayı; 15 TL.

Ekim 1973
Cilt II — Sayı: 22

Dizgi — Baskı
OTAĞ MATBAASI

Kapak: YILMAZ OFSET
Fiyatı : 3 TL.

Posta Çeki No: 20081779

Her ayın ilk haftası çıkar.

1) Cumhuriyetin 50. Yılında Edebiyatımız
PINAR
2) Kan Ağlıyor
Mehmet Nuri DOĞAN
3) Cumhuriyetin Manâsı
A. T.
4) Ölüm . Yıldönümünde Ahmet Pasim ve Tasvirciliğinin Yeniden Tahlili
Mehmet BÖLÜKOĞLU
5) Hesaplaşma
Ertuğrul ŞAKAR
6) Tarihimizde Ramazanlar
M. Ali TAŞÇI
7) Mustafa Rakım ve Hat Sanatımız
Hasan ERDEN
8) Hey Yiğidim Hey
M. Ali TAŞÇI
9) Haç Hilâle Saldırdı
M. Akif AK
10) Malazgirt
Hasan ERDEN
11) Budin Müdafaası
Veli ŞİRİN
12) Karagöz İçimizde
Mehmet TAÇDİKEN
13) Düşünmek
Yakup SEZER
14) Girdap
A. AVANOĞLU
15) Bekleyiş
EFE

CUMHURİYETİN ELLİNCİ YILINDA EDEBİYATIMIZ

PINAR'DAN

Cumhuriyetin 50. Yılını idrak ediyoruz. 29 ekimde Cumhuriyetin 50. Yıldönümünü kutlamış olacağız. 50. Yıldönümünde Cumhuriyet Bayramının Ramazan Bayramıyla beraber gelişi ayrı bir sevinç. Mesut yarınlarımızın işaret taşları olması dileğiyle, milletimizin bu iki mutlu gününü tebrik ederiz.

1973 yılının başladığı günden bu yana, sesini duyurma imkânına sahip hemen her zümre, 50 yıllık bir durum muhasebesi yapıyor, görülüyor. Bir milletin, bütünüyle, belli zaman aralıklarında durum muhakemesi yapması, gerçekten değerli bir harekettir. Otokritiksiz bir hayat, çoğu zaman, insanları ve kitleleri geri dönülmez çıkmazlarla karşı karşıya getirebilir. O an, tavşanın yamaca geçtiği ve onu yakalamak için elimizde hiçbir vasıtanın kalmadığı andır. Fertlerin ve cemiyetlerin böyle durumlarla karşılaşmaması temenni olunur. Bilhassa cemiyetlerin... Bunun için otokritik çok hayati bir değer taşıyor. Yalnız, gerçekçi tahlillerin yapılması otokritiğin ilk şartı oluyor. Fertler olduğu kadar cemiyetler de, çoğu zaman kendi kusurlarını görmezlikten gelmek, küçültmek, kendisini haklı göstermek gibi zaaflarla malûl bulunuyorlar. Tabiatıyla bu zaaf, otokritikte aranan yeni bir atılımın itici gücü olma hassasını işlemez hale getiriyor. Yani, ferdi ve cemiyeti kendi haliyle tatmin olmak gibi bir duraklamanın fasit çemberi içine hapsediyor. Otokritiksiz bir hayat nasıl hesapsız bir yürüyüş ise, objektif olmayan bir muhasebe de kendi kendine hayran olmaya götüren kısır bir zihin yorma ameliyesidir. Her ikisi de faydasız.. Faydalı olan, yapıcı, yanlışlıklardan arındırıcı, yeni ve ileri hedefler işaretleyici, ferdi ve toplumu kamçılayıcı karakter taşıyan muhasebedir. Bu, tıpkı, bir ağacın her yıl budanması gibi bir şeydir. Ağaç budanmayınca, bir müddet sonra gelişmesini durdurur, istenilmeyen istikamette filizler verir, her filiz diğerinin gelişme ortamının aleyhine şartlar hazırlar. Yanlış bir budama ise, ağacın kurumasına yol açabilir. Budama gerekli ama, kaideleri içerisinde.

50. Yılda bir muhasebe şart. Hem toplum çapında bir muhasebe yapmalıyız. Geldiğimiz çizgi neresidir, bilmeliyiz. Ama bunu yaparken, objektiflik temel ölçü olmalıdır. Yanlışlarımıza, hatalarımıza acımamalıyız. Müsbet gelişmeleri başarı hanemize yazarken, kayıplarımızı görmezlikten gelmemeliyiz. Ve tabiidir ki, gerek ferdi planda, gerekse sosyal şartlar planında, objektif bir otokritiği önleyici hava bulunmamalıdır. Otokritiğin verimlilik şartı bunlardır. Yoksa, kendisini tatmin etmek için sadece övgülere dayanan bir kutlama seyri, 50. Yıldönümünden beklenenı temin etmeyecektir. Aydınlarımızın 50. Yıla gereken değeri vermeleri ve toplumumuz için yarınlara matuf müsbet kararlar almaları zaruretine işaret etmekte fayda mülâhaza ediyoruz.

Cumhuriyetin 50. Yılına tesadüf eden bu sayımızda, Türk edebiyatının genel bir muhasebesini yapmak gerektiğine inanıyoruz. 50 Yıllık Türk edebiyatı diye, fert fert sanatkârlarımızın üzerinde durmak, PINAR için hayli geniş bir konu olmakla birlikte, bütüncü bir tahlile ihtiyaç duyulduğu günümüzde, konunun oldukça dağılması mânâsına gelir. Sanatkârlarımız hakkındaki ferdi tahliller önümüzdeki aylarda ve peyderpey yapacağımız işlerdir. Biz, burada genel değerlendirmeler yapacağız.

Önce şunu belirtmeliyiz ki, maddi sahada yılların dökümünü yapmak ol-

dukça kolay olmakla ve dönemlere sınır çekme imkânımız büyük nisbette bulunmakla birlikte, edebiyatın da mündemiç bulunduğu kültür ve medeniyet sahasında yıllara kesin sınırlar koymak mümkün değildir. Hele bizim gibi, büyük çağları aşan bir medeniyet kurmuş milletin, başka bir kültür ve medeniyet vasatına çekilmesi hadisesinde yılların sınırını kesinkes ayıramayız. Toplumun içine itildiği değişim seyri bazan birkaç asrı bulur. Ve elbette tahlilci, inceleme konusunu tesbit ederken, 50 Yıl dışına çıkılamaz gibi abes bir inatla hareket edemez. Cumhuriyet devri Türk edebiyatını değerlendirecek olan fert, sosyal yapıdaki gelişmeleri ele almak zorundadır. Bunu yapmadan, kişiler üzerinde yapılacak tahliller, en başta sanatkârı içinde yaşadığı toplumdan tecrid ederek, fildişi kuleye hapsedip orada edebiyatçılık oynadığını düşünmek demektir ki, bu tesbitin gerçekle bağdaşır yanı yoktur. En içine kapanık sanatkârın bile, toplumdaki gelişmelerle ilgili bir yanı vardır. Sadece kendisi için yazan sanatkâra, o toplum içinde yer tayin etmek güçtür. Demek istediğimiz, ferdin -tabiatıyla sanatkârın- toplumla veya toplum şekillerinin en önemlilerinden biri olan milletle münasebetinin bulunduğudur. Sosyal alandaki değişikliklerden etkilendiğidir. Oturmuş, müesseselerini kurmuş, belli medeni ve kültürel karakteristikler kazanmış bir toplumun edebiyatı ile, -daha genel anlamda sanatı ile- değişim süreci içindeki bir toplumun sanatı arasında fark vardır. Bulunması, toplum olaylarının tabiatı icabıdır.

Türk toplumu iki asırdan beri değişim seyri içine girmiş bulunmaktadır. Türk kültür ve medeniyetinin gerileme dönemine girdiği devreler, değişimin başladığı devrelerdir. Halen de devam ettirilen bu değişim, hakim zümrelerin başka bir sosyo - kültürel sistemden önce aşılamalar, sonra aktarmalar yapmasıyla gayrı millîlik karakterine bürünmüştür. Türk ve Batı kültürlerinin aksiyomatik temeller itibariyle farklılık arzetmesi ve Türk kültürünün insani değerleri karşısında Batı kültürünün Judeo-Grek kaynaklardan beslenmesi ve bu tesirlerin artması ölçüsünde değişmeyi ve dolayısıyla buhranı getirmiştir. Toplumdan topluma medeniyet ve kültür transferi denince, pek çok aydınımızın yanıldığı şekilde, bir teknik malzeme alış-verişi olarak anlamamak lâzımdır. Zaten ulaşılan teknik seviyeyi belli bir topluma maletmek sosyolojik bakımdan ilim dışıdır. Bu bakımdan, teknik seviyeyi göz önüne alıp, Batı karşısında aşağılık kompleksine kapılmamız abestir. Biz, kültür ve medeniyet transferi derken, topluma zati özellikler kazandıran, onu başka toplumlardan ayıran değerlerin aktarılmasını ve böyle bir davranışın yanlışlığını belirtmek istiyoruz. Böyle bir uygulamanın buhranlar getireceğini, toplum bünyesinde çatlamalar doğuracağını söylemek istiyoruz. Aniden sıcaktan soğuğa çıkmak gibi bir olaydır bu. Şekil itibariyle böyledir de, netice itibariyle çok daha korkunçtur.

Türk toplumu da son iki asrında böyle bir kültür ve medeniyet değişikliği ile karşı karşıya bırakılmıştır. Türk toplumundaki çırpınışı, pembe gözlük takanlardan ve Batı'nın ego-santrist insan karakterine bürünmüş olanlardan gayrı herkes görmektedir.

Toplumumuzdaki buhranı, aydında (edebiyatçı da dahil) da görmekteyiz. Hatta biraz daha yoğun şekilde. Zaten aydınlar, toplumun savaşında öncü kuvvet olduğu gibi, yerini tayin edemediği zaman yabancı kültür aktarıcılığında da öncü oluyor. Düşmanlar önce aydının beynine giriyorlar ve oradan topluma uzanıyorlar. Önceleri samimi arayışlar halinde bulunan, ama Batıcılık

akımının kesifleşmesi, kendi cephesinde de mağlûbiyetlerle karşılaşılması sonucu aydınımız, asli görevinden uzaklaşmış ve yabancı kültür taşıyıcısı durumuna düşmüştür. Bu, aydın zümresinin belli bir noktasında edebiyatçıların da aynı koroya katıldıklarına şahit oluyoruz. Bu zümre, bizim dilimizle konuşan, bizim dilimizle yazan insanlar olmakla beraber, düşüncesizce başka sosyo-kültürel sistemlerin şubeleri haline gelmişlerdir. Aslında bu netice, düşmanların arzu ettiği ve yıllardan beri gerçekleştirmek istediği bir netice-dir: Aydınların beyinlerini işgal etmek. Bundan sonradır ki, aydın kesimin bağımsız düşünme haysiyetinde sarsılmalar, kendi milletinin kavgasını verme şerefinde zedelenmeler görülüyor. Bu bir buhrandır. Hem de toplumun en hayati kesiminin en nazik organında yuva tutmuş bir buhran...

Edebiyatçıyı bu son devirde bir kültür bocalaması içinde görüyoruz. Dünya görüşünde bazan tereddütler, bazan karışıklıklar müşahede ediliyor. Milletimizin temel kültür değerlerinden kopmuş olan sanatkâr, köleci Batı doktrinleri arasında boşuna arayışlar halindedir. Batı kültür ve medeniyet alanına toplum olarak sokulmamız sonucu, sanatkârımız da devamlı surette Batı'nın etkisinde kalıyor. Bu durum orijinal eserler ortaya konmasını engelliyor. Nerede sürükleyici sanat ekollerimiz? Nerede mektep kurucusu sanatkârlarımız? Şu son devir sanatkârlarımız, doğup sönen ve arkasında bir iz bırakmayan fersiz yıldızlar gibi değil mi? Rus şiirinden, İngiliz ve Fransız hikâyeciliğinden ve romancılığından sadece Türkiye'de neşredilmiş olmakla ve bir Türk'ün imzasını taşımakla ayrılan edebiyata «bizim edebiyatımız» derken biraz düşünmeyecek miyiz? Düşünüyoruz nitekim.. Bu tarz soruları aydınlarımız güçlükle cevaplıyorlar. Gerçekten de cevaplanması güç bir soru. Ama cevaplamamız gerekir. Elinci Yıldayız. Ve muhasebe yapmak azmindeyiz. Bu devrede hiç mi, «kıymet» yoktur, denilirse, elbet vardır. Zaten ümidimiz onların olmasından dolayıdır. Onlar, hâlâ özümüzün çürümediğinin işaretleri ve filiz filiz yeşerme döneminin habercileridir.

Edebiyatımız, kendi yazıp kendisi okuyan kliklerin dar çemberi içinde hapsolup kalamaz. Tarihi görevini yüklenmelidir. Toplum çapındaki buhranlarımızın dinmesi, sanatkârımızın da öncülüğüne bağlıdır. Ne millî ve sosyal hiçbir yanı olmayan, ferdî duyguların ifadesi, ne de özü Batı değerlendirme ölçüleriyle şekillenen her türden eser, milletimizin aradığı sanat eseri değildir. Batı ideolojilerini ölçü olarak alıp, millî kültürümüzün aksiyomatik temellerini kritik eden eserlerse hiç değil... Zaten buhranlarımızın, Batı menşeli gayrı insanî değerler sisteminin ülkemizdeki tesirleriyle oluştuğu bilinmektedir. Sanatkâr da hâlâ, bu süreci aynı istikamette hızlandırırsa, değişimi zorluyor demektir. Yani buhranlarımızı katmerlendirmek için çalışmaktadır. Kültürel, ahlâkî ve sosyal sahada olduğu kadar, edebiyatta da Batı'nın kötü kopyecisi olmaktan başka ne gibi özelliğimiz vardır?

Edebiyatçılarımız gücenmesinler. Samimî bir muhasebeye taraftarsak başka sonuç göremeyiz. İki asırdan beri, zihnimizde en mutena mevkii ayırdığımız, kendisine dokunulmazlık verdiğimiz, her türlü kritikten azade tuttuğumuz, hata ihtimalini bile düşünmediğimiz değerleri şöyle bir yoklayalım. Hele şöyle bir tartışma ortamına çekelim. Sonuç ne olacaktır? Ne kadar gariptir, düşünce âlemi en çok tartışmaya açık olması gereken edebiyatçılarımız-aydınlarımız, son dönemlerde, sabit fikirlere en çok kapılanan zümreler olmuşlardır. Ön fikirlerden sıyrılarak düşünmeliyiz. Gerekli olan budur.

Cumhuriyetin 50. Yıldönümünün millî edebiyat çığırımızın büyümesi için başlangıç olmasını dileriz.

KAN AĞLIYOR...

Ufukta gün batarken gözümüz kan ağlıyor
Döndük yaban ellere yüzümüz kan ağlıyor.

Bir rüyanın sonunda gülmeyi unutmuşuz
Oğlumuz kan ağlıyor, kızımız kan ağlıyor.

Tarihin mirasını itlere köpeklere
Kaptırdık kaptıralı, özümüz kan ağlıyor.

Namussuzu saldırdı, şerefsizi saldırdı.
Yaramıza saracak bezimiz kan ağlıyor.

Bilinmez hangi mevsim gizlemiş fetihleri
Kışımız kan ağlıyor, yazımız kan ağlıyor.

Zaferler hız alırdı bizim ateşimizden
Ateşi söndürüldü, közümüz kan ağlıyor.

Şimdi baykuş sesiymiş duyulan serhadlerde
Unuttuk türküleri... Sazımız kan ağlıyor.

İhanetin zehrini içtik de yudum yudum.
Ciğerlerde sızımız... Sızımız kan ağlıyor.

Göklere kanat açan ecdadımıza inat
Süründükçe süründük, dizimiz kan ağlıyor.

Vazgeçilmez gerçeği seraplarda yitirdik
Yolumuz çıkmazlarda, izimiz kan ağlıyor.

Gecenin karanlığı girilmiş ufkumuza,
Cihanı aydınlatan tezimiz kan ağlıyor.

Mehmet Nuri DOĞAN

CUMHURİYETİN MÂNÂSI

A. T.

Hatırlatmalar:

Cumhuriyetin 50. yılındayız. Yarım asırlık bir zaman parçası: dünya tarihi içinde, soluk alma kadar ani, göz yumup açma kadar kısa sayılabilir. Ancak siyasî tarih ve sosyal değişmeler açısından, bu süre oldukça uzun bir süredir. Hele, bu zaman dilimi içinde siyasi, sosyal ve ekonomik değişmeler birbirini takip etmişse...

Bu bakımdan 50 yıllık Cumhuriyet tarihi; asırlarla ifade edilen büyük Türk tarihinin içerisinde, zaman itibariyle, bir solukluk mânâ ifade eder. Atalarımızın, tarihi kayıtlarda zikredilmeye başladığı andan itibaren, tarihimizin büyük devletlerle süslendiğini görmekteyiz. İslâm'dan önceki Türk tarihi, nice büyük ve asırlık imparatorlukları meydana getirmişse, İslamdan sonraki Türk tarihi de, daha haşmetli Türk devlet ve medeniyetlerini dünyaya armağan etmiştir.

Yaşadığımız çağda ise, politik güçler tarafından oluşturulan dünya muvazenesinin ve değişen ekonomik, teknik, sosyal ve moral şartların ortaya koyduğu problemler karşısında, Türk tarihi yeni bir denemenin içine girmiştir. Dünyaya yeni bir Türk devleti kazandırma hazırlığındadır.

Hemen hemen yarım asırdan beri, yeni bir sosyal ve siyasi bir mekanizma çalıştırmakla meşgulüz. Şüphesiz, kendisinden beklenen sevindirici ve verimli neticeleri görmek istiyoruz. Türkiye'yi ve Türk tarihini gerçekten seven her akıl sahibinin düşüncesi, arzusu bu olmalıdır. Ancak, bu samimi arzunun ortaya koyduğu sorulara her vatanseverin kulak vermesi, zihnini yorması ve ileriye dönük bir muhasebe içerisinde bulunması gerekir. Bu soruları şöylece özetleyebiliriz:

a) 50 yıllık bir sürede, siyasî müesseselerin en cesim mekanizması olan Cumhuriyet, bize neler kazandırdı, neler kazandırabilir?

b) Bu müessesenin işleyişinde aksamalar varsa, bunlar nasıl ortadan kaldırılabilir?

İşte, Cumhuriyetin 50. yılında cevaplan-

dırılması gereken sorular bunlardır. Cumhuriyet nesillerinin, Cumhuriyet aydınlarının üzerinde duracağı meseleler bunlardır.

Dünyanın değişen şartları, sosyal hayatımızda meydana gelen değişmeler ve üstüste yığılmış bulunan problemler; bu sorulara ilmin cevap bulmasını zaruri hale getirmiştir. Ve bu zaruret, vatansever aydınlara kendini şimdiden kabul ettirmiş durumdadır. Artık meydan nutuklarını, hamaset edebiyatını, peşin yergileri ve övgüleri bir kenara bırakmak gerekiyor. «Yuf» sesleri veya «yaşa-varol» sözleriyle müesseselerin mahiyetini karartmak, akıl ve ilim kârı değildir.

Bugün daha iyi anlamaktayız ki, bir dönem Osmanlı aydınlarının, siyasi ve sosyal bünyemizde giriştikleri «Tanzimat» ve «Meşrutiyet» hareketleri, akıl almaz bir uyduluk ve hudutsuz bir övgü ve yergi ortamında, tarihimizi frenleyen birer olay olmaktan öteye geçememişlerdir. Aynı zamanda Türkiye'nin bugünkü siyasi, ekonomik ve sosyal krizlerinin vebalini taşıyan hareketler olmuşlardır. Bunun için, her sosyal olayı aydınlatırken karşılaşacağımız, kesinlikten uzak oluş yanında, kelimelerin büyüsüne kapılmak tehlikesini de göz önünde bulundurmalıyız.

Yukarıdaki hatırlatmaları yaptıktan sonra, Cumhuriyetimizin temel problemleri üzerinde duralım.

C u m h u r i y e t N e
D e m e k t i r ?

Bilindiği gibi, «Cumhuriyet» kelimesi 'cumhur' kelimesinden gelmedir. 'Cumhur': halk, toplu bir halde bulunan kavm, yahut millet mânâlarına gelmektedir. Cumhuriyet de 'cumhuri devlet', milletin devleti demektir. Cumhuriyet kelimesinin diğer dillerdeki karşılığı da hemen hemen aynıdır: «Gücünü, millet dediğimiz toplum şeklinden alan devlet...»

Şu halde Cumhuriyet bir devlet şeklidir. Devletin temel unsuru sayılan devlet iktidarının (otoritesinin) kaynağı olarak, halkın seçimle belliren iradesi esas alınırsa, o devlet Cumhuriyettir. Cumhuriyet bir devlet şekli olarak, devlet müessesesi ile iç içedir.

O halde 'cumhuri devlet' demek olan Cumhuriyet kavramının tahlili, aynı zamanda, devlet üzerinde düşünmeyi gerektiriyor. Devlet şöyle tarif edilmektedir: «Devlet; muayyen bir ülke üzerinde ve hükümetle temsil olunan, üstün ve merkezi bir otoritenin hükmü ve gözcülüğü altında, muayyen hukuki ve otonom bir nizama bağlı olarak yaşayan insanlardan mürekkep, geniş bir siyasi cemiyettir.» Yani devlet, milletin hukuki şahsiyet halinde belirmesi, organize olması demektir.

Devlet, Marxist düşünce anlayışının aksine, sosyal bir gerçektir. Ve yukarıdaki tarifte görüldüğü gibi, otorite demektir. Devletin kesin bir gerçek oluşunu ortaya koyan, kendi iradesini, gerektiğinde zorla yerine getirebilmesinde görülür. Bu açıdan ele alındığında devlet, iktidardan ibaret demektir.

İşte burada, devlet probleminin temel meselelerinden biri ile karşı karşıya kalıyoruz. Devlet, nihai tahlilde iktidar (yahut hakimiyet) demekse; 'milletin hükümranlığı' demek olan 'cumhuri devlet' ne mânâya gelir? Hele Cumhuriyetin, hükümet şekli olarak benimseyeceği demokratik hükümet şekilleri düşünüldüğünde, devlet otoritesi ile, demokrasinin temel prensibi olan 'hürriyet' nasıl birleştirilebilir?

Gerçekten mücerret düşünce alanında kalındığı sürece, hakimiyetle hürriyeti telif etmek imkansızdır. Ne hürriyet, ne de hakimiyet mantıken sınırlandırılamaz. Bu problemin cevabını, hürriyet veya hakimiyet gibi, siyasi idealleri ifade eden kavramlarla çözemeyiz. Aksi halde, ya iktidarı, yahut hürriyeti inkâr etmek gerekir.

Nitekim; şahsiyeti inkâr eden, ferdi bir makinanın dişlisi sayan devlet görüşleri, ferdin ve cemiyetin gelişmesi için gerekli olan hürriyeti inkâr etmektedirler. Buna karşılık, hürriyeti asıl kabul edenler, devletin en esaslı unsuru olan otoriteyi inkâr ediyorlar. Bu bakımdan problemin çözümünü tarih realitesinde aramalıyız.

D e v l e t l e H a l k A r a s ı n d a k i
A h e n k l i M ü n a s e b e t :

İnsanlığın bilinen geçmişi, devlet vakıasını, daima sosyal bir realite olarak karşımıza çıkarıyor. Ne kadar eski olursa ol-

sun. toplumları: din gibi, örf gibi, sosyal bir gerçek olarak, bir devlet halinde teşkilatlanmış buluyoruz. Tarihte, hemen dalma siyasi bakımdan farklılaşmış iki grup insan ortaya çıkıyor. Yönetenler ve yönetilenler. Bu realite günümüzde de aynıdır. İşte devlet dediğimiz büyük siyasî yapı: ahlâki, ruhi, siyasî, askeri ve ekonomik sebeplerin birleşik, fakat her toplumda ve belirli tarih dönemlerinde farklı derecelerde yaptığı tesirler neticesi, yönetici duruma gelebilen zümrelerin yönetim şekli oluyor. Şu halde sosyolojik açıdan devlet, yönetici zümrelerin kullandığı iktidar mânâsına geldiği gibi, devlet şekilleri de yönetici zümrenin iktidarı kullanma tarzından ibarettir.

Sosyal, siyasî ve kültürel çalkantıların neticesinde yönetici duruma gelen zümreler, kabul ettikleri müesseseleri yaşatmaya mecburdurlar. Bu ise toplumun ihtiyaçlarına cevap verebildikleri ölçüde mümkün olur. Bu bakımdan bir siyasi müessese olan devlet ve devletin belirlenmiş şekli olan Cumhuriyet, müesseselerin sosyal kanuniyetine bağlıdır. Bu şu demektir: 'Cumhurî devlet' (yani Cumhuriyet); yönetici kitleler ile halk çoğunluğu arasındaki münasebetlerin tahlilline bağlanmaktadır. Cumhuri devlet anlayışı; ne halka hayat hakkı tanımayan totaliter devletlere, ne halkın ızdırap ve sefaletine rağmen debdebeli bir lüks hayatı süren bürokrat devletlere imkan vermez. Cumhuri devletle, halkın münasebetleri arasında tam bir ahenk ve dayanışma mevcut olmalıdır.

Şu halde, Türkiye'miz şartları içinde Cumhuriyetin temel problemi; bu ahengin kurulup kurulmadığı problemidir. Ve yönetici kitlelerle, halk çoğunluğu arasındaki münasebetlerin mümkün olan en kısa zamanda düzeltilmesi meselesidir.

Biz o kanaatteyiz ki, yukarıda belirtilen eksikliğimiz giderilmediği sürece, Cumhuriyet tarihimizde büyük boşluklarımız olacaktır. Siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel müesseseler, halka dayandırılmadıkça dünya çapında iftihar edebileceğimiz büyük eserler beklemek boşunadır.

Ne acıdır ki, 50. yılda büyük bir şevkle açılışı kutlanacak olan **Boğaz Köprüsü** ne finansmanı, ne teknik imkanları ve ne de teknisyenleri itibariyle bizim eserimiz değildir. Her şeyiyle bizim olan eserler meydana getirebildiğimiz nisbette, Cumhuriyetimizin güçleneceğini unutmayalım.

Teknolojiden tutun da, fikir ve kültür hareketlerine ve oradan spora varıncaya kadar bütün müesseselerimizde halkın hakimiyetini ve halk iradesinin (Cumhuriyetin) otoritesini samimiyetle tesis etmek zamanı geçmektedir.

N e t i c e

Sanayi inkılabına hemen hemen bizimle aynı zamanda başlamış pekçok milletin, bugün baş döndürücü bir teknik seviyeye geldiğini; İkinci Dünya Harbinde bize nazaran büyük sarsıntılar geçiren ülkelerin bugünkü ekonomik üstünlüğüne rağmen, bizim hâlâ ilerleyemediğimizi; ülkemizin ahlaki, dini ve ekonomik değerler itibariyle gittikçe daha kesin bir şekilde kamplara bölündüğünü; imparatorluğumuzun tasfiyesinden bu yana, gizlice gelişen ve sonra birden karşımıza dikilen dış siyaset meselelerimizin müdebbir ve mahir diplomatlar beklediğini ve bir sürü sosyal problemlerimizin bulunduğunu unutmamak gerekir.

Bu saydıklarımızın, milli menfaatlerimize uygun olarak çözümlenmesi, Cumhuriyet tarihinin iyi bir muhasebe ve murakabesine dayanmaktadır. Cumhuriyetin murakabesi ise, yönetici kitlelerin kendi kendilerini murakabeye başlaması ile mümkündür. Otorite, kendi kendini yüksek ideallerle sınırlandırmassa, sadece boş bir kuvvet olarak kalır.

Gönül arzu ederdi ki, Cumhuriyetin 50. yılında içimizde bir Yunus, bir Mimar Sinan, bir İbni Kemal ve 22 yaşında bir Sultan Fatih ayarında kabiliyetler bulunsun! Hiç olmazsa bunlardan biri, bugün Türk dünyasını dünyaya gıpta ettirecek hale getirsin.

50. yılda Türkiye aydınlarının ve yöneticilerinin yukarıdaki söylediklerimizden uzak kalmayacaklarını ve 50 yıllık Cumhuriyetimizi, dünya toplumlarının gıpta ile seyredebilmeleri için, asırlık devlet olmaya hazırlayacaklarını ümit etmek hakkımızdır.

Ölüm Yıldönümünde

AHMET RASİM

ve TASVİRCİLİĞİNİN YENİDEN TAHLİLİ.

Mehmet BÖLÜKOĞLU

Bir cümleyle özetlenebilmiş olsaydı, derdik ki: Fındık kabuğuna sığan, yedi dünyaya sığmayan bir insandır Ahmet Rasim. Gerçekten onu, insanından uzaklaştırılmış bir hayatın aktarıcısı olarak ardınca bıraktığı eserlerle, dârı dünya almaz. Bu bakımdan 21 eylül 1932'de öldüğü zaman edebiyatımız, nadir yetişen renkli kalemlerin büyüğünü yitirmiştir.

Şimdi gelin, birlikte; eserlerinde yaşayan Eski İstanbul'da dolaşalım önce:

Fesini sıfır kalıba vurdurmuş, sırtı ceketli, ayağı şalvarlı yemenili çığırtkan yangın habercileri... Özel kıyafetleriyle her an kulağı kirişte, sınıf sınıf tulumbacılar.. Şık endam, muhabbet dandinisi, haramzade, eski şıklar.. Tramvayların önünde koşup, yol açan vardacılar.. Pinekleme mahallerinde akşamı bulan tiryâkiler, tek serveti faytonu, sonralarda briçkası, çekçeki, yahut yaşlı arabasını, gelinlik kızlar gibi süsleyip kendi bakımsızlıklarına aldırmayan sürücüler.. «Bici bici... muhallebici...», «Revaaa.. nii» «Gadaaylilif», «Maacuuun..», «ketten helvam..» tatlı nârâlı sokak satıcıları.. «Bahçelerde enginar / Enginarın rengi var» deyip şiirler düzen bahçıvanlar..

İnsan, çizgilerin cansızlığına isyan eden bir 'gravürler sergisi'ndedir âdeta. Ahmet Rasim'i büyüten işte bunlar ve bunlar gibi, hâlâ yaşıyor sandığımız, geçmiş zamanın tasvir modelleridir. Dahası var:

Toplum hayatının hareketli kesimleri; iç çamaşırı, gelinlik, çevre satıcısı esnafın Yağlıkçılariçi'si.. Mahmutpaşa, Kapalı çarşı.. Ramazan ve kandil gecelerinde renklenen eğlence merkezi revaklı Direklerarası, namlı piyasa yerleri Divanyolu, Bayezit Mey-

danı, Aksaray.. o günlerin kargaşalı Babıâli'si ve sergüzeştleri acınası müdavimleri; şairler, hikayeciler.. sanatçılar, sanat heveslileri..

Eski İstanbul hayatında yaşayan örfler, gelenek ve görenekler.. Mendil ısırma, gerdan kırma, yelpaze sallamalar.. Özel değeri bulunan günlerde Karagöz, Meddah, Kukla, Pandomima, Orta oyunu, Tulûat, Dram kumpanyası gösterileri.. En kıvrak, en tatlı bir dille, sahne içi ve dışı dramatik hayatlarının, birleştirilmiş parçalarıyla zihnimizde yeniden yaşatılan ünlü komik Abdiler, Orta Oyunu ustası Hamdiler, Kel Hasanlar, Abdürrezzaklar..

Her tasvirde dipdiri, her tasvirde nüktell, zarif ve her tasvirde büyüyen bir anlatım. Bu anlatımıyla Ahmet Rasim dünyaya sığar mı?

Bütün bunlardan başka; toplum hayatını şekillendiren kültür kaynakları varmış, bunlar gösterilmeli; tasvirlerde kültürel açıdan yorum imajları bulunmalıymış.. Sahibine sorumluluk yükleyecek bu yol karşısında, şu espirili sözü, gördüğünü anlatan, izah yükseğine çıkmaktan kaçınan gözlemcimiz prensip edinmiştir sanki:

«Yelli günün kuytusu, yağmurlu günün uykusu.»

Şimdi, fındık kabuğuna sığmaz mı?

68 YILLIK ÖMÜR

Ahmet Rasim'in babası, henüz doğmadan çocuğunu terkeden ve bütün ömrü boyunca ne gördüğü, ve ne de eserlerinde bahsetmediği Kıbrıslı Menteşoğullarından Bahaeddin efendi, annesi Nevber hanımdır. 1864 yılında Fatih Sarıgüzel mahallesinde doğmuştur. Çocukluğunda bir kaç defa mektep değiştirmiş, bu mekteplerden Sofular ile Hırzıpaşa arası hâtıralarını daha sonra **Falaka** adlı eserinde toplamıştır. 1875'de Darüşşafaka'ya giren Ahmet Rasim 1883 de bu okulu bitirince Posta-Telgraf memuru olmuş, Ahmet Mithat'ın Tercüman-ı Hakikat'ında yazılar da neşretmiştir. İki yıl sonra memuriyetten ayrılarak Babıâli'ye intisap etmiş, Ceride-i Havadis, Berk, Güneş gibi gazete ve dergilerde de yazı yazmaya başlamıştır. Çok zaman geçmeden, Tasvir-i Efkâr, İkdam, Malûmat, Servet-i Fünun, Yeni Mecmua ve diğerlerinde yazacaktır.

Mahalle mekteplerinin geleneksel Âmin törenleri, ilâhi toplantıları, musikiye karşı Ahmet Rasim'de ilgi uyandırmış ve daha sonra Darüşşafaka'da hocası olan Zekâi Dede, bu zevkin gelişmesine yardımcı olmuştur. (1)

Yıllarca süren gazetecilik hayatında, kaleminde eski kıvraklığın, anlatımındaki eski canlılığın kalmadığı gerekçesiyle, yol verilince, kaleminden başka geliri olmadığı için perişan olmuştur. 1927'de bu durum haber alınınca, Mustafa Kemal onu İstanbul'dan milletvekili seçtirmiş ve 1932'de ölünceye kadar, sadece maaşı için bu meslekte kalmıştır.

AHMET RASİM'İN ŞAHSİYETİ

Ahmet Rasim'in hayatı, yıkım günlerinin en çalkantılı dönemine rastlar. Dışta siyasi ve askeri yenilgiler, içte millet varlığının teminatı gittikçe zayıflayan bir devlet. Bünyesi değiştirilmek istenen bir toplum. İnkıraz yolunda bir toplum yapısı... Yabancı düşünceler, yabancı emeller karşısında yerini yanlış tayin etmiş aydınlar grubu. Soysuzlaşma eğilimindeki, kendi kültür damarlarından beslenmeyen, ıslâhatların talihsiz meyvesi yeni davranış biçimleri. Müesseselerde yaygınlaşmaya başlayan keşmekeş...

Bu hengâmede Ahmet Rasim'in apayrı bir düşünce sistemine uyabilmesi zor olduğu gibi, şahsiyetinde derin izleri bulunan ortamdan bağımsız olarak incelenmesi de güçtür.

Kaldı ki, Babıâli'de 1927'ye kadar süre-

---

(1) **Çocukluk hâtıralarından bahsederken, Tezgâhçılar'daki Mahalle Mektebinde okunan ilâhilerle ilk musiki dersini aldığını söyleyen Ahmet Rasim, aynı yerde, Darüşşafaka'daki hocası «Kudüm-Zenbaşı» Zekâi Dede'yle okul dışında da musiki çalışmalarını sürdürdüğünü anlatır.** (s. 40-41)

Ahmet Rasim, **Falaka**. (Hazırlayan: Sedit Yüksel,) Ankara. Devlet Kitapları, 1969.

HESAPLAŞMA

Çile yüklü dağlarda uçuşan millî kement
Zalimleri bir gün, hey! Boğacaktır müebbet!
Sinkiangın (!) Asîsi (!) Osman Batur'dan bahset
Sorulacak bu hesap, tek tek, sakın unutma!

Döndür atom bilyelerini, tepemde döndür
Kahkaha at! Ey fahişe! Son güldüğün gündür.
Türkistan'ı mezar yapıp, baştan başa gömdür
Sorulacak bu hesap, tek tek, sakın unutma!

Hep sustular, görüyorum, düşmanıma hak veren
Üç beş komünist için gökleri yere seren
İnsanlık şarlatanı, özgürlük (!) şampiyonu
Sorulacak bu hesap, tek tek, sakın unutma

Uluyuveren itcik ve yağlanmış keneler
Kahramanlık (!) postunda, destanlaşan (!) kahbeler
Kaç zamandır hümanist (!) şarkılar söylediler
Sorulacak bu hesap, tek tek, sakın unutma!

Varsın olmasın koşan, Türkistanlım üzülme
Allah biz bilan! Kardeş! Ümidini yitirme
Diriler leş kesilmiş zalimde bir semirme
Olsa da sorulacak, mutlak hesap, unutma!

Ertuğrul ŞAKAR

cek olan gazetecilik hayatına başladığında henüz 20 yaşındadır. O günlerin yabancı kültür tufanları ise, en çok Babıâli'den toz kaldırmaktadır. Darüşşafaka'dan mezun olduğu zaman gelişmiş bir düşünce yapısı da yoktur. Bu fırtına ve kasırgalar içinde, Ahmet Rasim de bir çok Türk aydını gibi, hayatı boyunca etkisinde kalacağı yaralar almıştır.

1839 Fermanından sonra geniş haklar elde eden azınlıklar, her sahada artık at oynatır olmuşlardır. Rumlar, ticaretimize hâkim olmuş, Yahudi ve Ermenilerden gayrı şifa için dahi olsa, yaramızı saracak hekim güç bulunmuş, azınlıkların merkezi kültür ve fazilet sembolü hâline gelmiş, kısacası Avrupa'yla kan münasebeti bulunan ekalliyetimiz bize falik hale gelmiştir. Tiyatrolarda gördüğümüz azınlıklar, bütün alanlarla birlikte basında da karşımıza çıkmaktadır.

Ahmet Rasim'in küçükten beri, gayrı-Türk unsurlardan bir çevresi vardı. Kitapçı Kirkor, sık uğrayıp, sık temas ettiklerindendi. Ayrıca Babıâli'de Arakel, Karabet ve Parsih gibi kitapçılar da tanıdıkları arasındaydı.

Bu dostluk, ilk meyvesini vermekte gecikmedi. Kendisinin de hâtıralarında naklet-

tiği gibi Direklerarası'ndaki Ermeni Berber, O'nu âdeta günlerce zorlayarak içkiye alıştırdı. (2) Yine hâtıralarından öğrendiğimize göre bu alışkanlık öyle bir hal aldı ki şişelerce içtiği halde sarhoş olmuyordu. Ve öldüğü zaman da baş ucunda bir rakı şişesinin bulunduğu rivayet edilmiştir.

Çevresi, günün şartları ve yaşayışı, salim kafasıyla düşünme fırsatı bırakmadan Ahmet Rasim'i «gelen ağam, giden paşamcı yapmış, genel hava ne ise ona uymaya mecbur bırakmıştır. Ve karşımıza Ahmet Rasim şahsiyeti olarak, rüzgârın yönünce eğilen bir varlık çıkmıştır artık. Devrinin fikir akımlarını çok gerilden izlemiş, dolayısıyla hiç bir fikrin aktif savunucusu olamamıştır. 1839'dan sonraki ekserî dalgalanmaların yönü Batı istikâmetinde olduğundan Avrupacılığı «yel» yahut «yağmur» yerine koymamıştır. Batıcılık hareketinin bizdeki görüntüsüne «harika» demiş ve eklemiştir:

«Batıya doğru! akımının aldığı bu yön, bizi mutlaka oranın medeni düşünceleriyle arkadaş, yoldaş edecektir.» (3)

Hükmünün gerekçesi de şöyledir:

«Baktın zamâne uymadı sen uy zamâneye»

SANATÇI YÖNÜ

Bir eserinde Batı sandalındakileri, safiyetle alkışlarken, başka bir eserinde, Batı'yı hedef alarak der ki:

«— Yirminci medeniyet asrı! Yirminci medeniyet asrı! diye onlara övdüğünüz şu yüzyılın bir vahşilik devri olduğunu Balkan savaşı ile şu Umumi Savaş daha ne kadar ispât edebilir! Bir halde ki

«Düştü külâhı, göründü kelle!» (4)

En meselesiz göründüğü eserinde, mutlaka krizlerimizin acı tablosuna işareti eksik değildir. Çoğu zaman bunları görmemeye, bardağın yarısına kadar su dolu olduğu için şükretmeye çalışır. Fakat öyle anlar gelir ki duramaz, sanatçının görevinin yalnızca kuru tasvirden ibaret olmadığını düşünür. Avrupacılığın, kademe kademe toplum hayatımızı çökertmekte olduğunu görür:

«Artık, yaramaz, haşarı, haylaz çocukluğu; şımarık, bastığı yeri görmez gençliği; hâlâ gözü fıldır fıldır dönen, saçının sakalının aklarından utanmayan ihtiyarlığı, nezaketine ve ince yaradılışlı duygularına sokaklarda sürtmekle nasır bağlatan kadınlığı sevmemeye, arkalamamaya ve yüreklendirmemeye alışmaklığımızın elbette medeni terbiyemizi yükseltecek içtimai faydalar olduğunu bilmek gerektiği bir zamandayız.» (5)

Bunlar, kafasında devamlı olarak iki kültürün çarpıştığını gösterir. Düşünmeye vakit bulamamıştır derken, kastetdiğimiz şey, tercihtir. Çeşitli olaylar, gençliğinden sonraki arkadaş muhitiyle, çocukluğundaki mahalle mektepleri, bir seçişe getirmiş ve hep orada bırakmıştır Ahmet Rasim'i. Değişen düşüncesiyle, pek tabii olarak, yaşayışı da yeni bir şekil almıştır. Çocukluk hâtıralarında anlattığı şu hava da, sonralarda «mâzi» olmuştur:

«Bizim evde sabah ezanıyla beraber birer birer uyananların önce ayak sesleri, fısıltıları, aşağı kattaki yüz yıkanan, abdest alınan musluğun şırıltıları işitilir, ondan sonra fısıltılar normal konuşmalara dönerdi, ki herkesin uyanmış olduğuna dair tekmil haberi böylece anlaşılırdı.»

---

(2) A. Sırrı Levend, **Ahmet Rasim.** Ankara, T.D.K. Tanıtma Yy., 1965, s. 62.
(Ahmet Rasim'in özel yaşayışı hakkında yayınlanmış çeşitli makale ve hâtıra yazıları derlenerek bir kitap haline getirilmiştir.)
Hilmi Yücebaş, **Ahmet Rasim - Hâtıraları.** İstanbul, Dizerkonca Matbaası, 1957.

(3) Ahmet Rasim, **Muharrir Bu Ya!** (Hazırlayan: Hikmet Dizdaroğlu) Ankara, Devlet Kitapları, 1969, s. 274-275.

(4) Ahmet Rasim, **Eşkâl-i Zaman.** (Hazırlayan: O. Şaik Gökyay) İstanbul Devlet Kitapları, 1969, s. 47.

(5) Ahmet Rasim, **Muharrir Bu Ya!** s. 378.

İçinde birtakım yanlışlıklar taşıyan düşüncesi sebebiyle belirtmek gerekir ki Ahmet Rasim, tarihe bakışında da millî bir değerlendirme ölçüsünden hayli uzaklaşmaktadır.

Beş asrı bulan Türk-Rus kavgalarının sebebini ne de kestirmeden izah ediverir:

«Sırf Sultan ve Çarın birbirlerini çekememelerinin eserleridir.»

Mengli Giray Isimli Kırımlı Rus ajanı Hânın İkinci Bayezit'e gelerek, «kardaşı» olduğunu söylediği Rus Çarı İkinci İvan'ın selâmını getirir. Ahmet Rasim, Bayezit'in tarihî gerçekliği bulunmayan,

«Eğer Moskof Kralı senin kardaşın ise, benim de kardaşım demektir.» dediğini iddia eder ve fikrini şöyle belirtir:

«Ne tatlı söz, ne gönül alıcı cevap!» (6)

Her düzene yaranma eğilimindeki bir sanatçının, gelişmiş bir şahsiyete sahip olduğundan bahsedilemez. Ve bunun cezası Türk toplumunun hafızasında unutulmaya mahkûm olmaktır. Ahmet Rasim'in milletin hafızasında yaşamasını istemek için sanatkârda bir kısım vasıflar bulunmalı değil midir? Bundan çıkarılacak neticeler olmalıdır:

Eserlerini, en canlı, en diri ve taze tasvirlerle süslemek ve hattâ gerekirse buhranları ortaya koymak, yazarındaki sanatçı varlığını tamamlamaz. Sanat eserlerini ölmez yapan, bütünleştirip, olgunluk kazandıran, tasvirlerin ve buhranların izah kaynağının ne olduğudur. Sanatkârın kültür ve inanç dünyasıdır. Siyasî çalkantılara göre rota değiştiren, kültürel değişmelere göre yelkenlerini ayarlayan sanatçı, sanatın gerekleriyle çoğu yerde zıtlaşan bir tutum içindedir, demektir. Muhtemel güçlüklerle, çelmetakma, çamuratma çirkefliklerliyle karşılaşılabilecek bu son derece zorlu yolla, dalkavukluğun kolay sapılır istikâmetini, sanatçının tercih zarureti vardır.

Fakat bütün bunlar, Ahmet Rasim'den alınması gerekenlerin alınmasına engel teşkil edemez.

GELE GELE GELDİK

Ahmet Rasim, gazeteciliğe ve yazarlığa atılmasında büyük faydalarını gördüğü Ahmet Mithat'ın elinde yetişmiştir. O'na saygısından öte hayatı boyunca bağlılığı da devam etmiştir. Bu bakımdan sık sık, kendisine **eski üslûplu, yazarlıkta gerici, geçmişe bağlı, fikir bakımından eskimiş** denilmesinden yakınır ve bundan dem vurarak, **Muharrir Bu Ya!** sına aldığı makalesinde, devrindeki madrabazlıkları okuyucusuna öğütlerle izaha çalışır:

«Kaleminin ucuna nasıl gelirse öyle yaz! Çekinme; kelime, kalıp hatalarından korkma; fikir yanlışlıklarına aldırma; prensip şaşkınlıklarına kulak verme; bir makalede yazdıklarını öteki makalede boz.»

Servet-i Fünun hareketine karışmamış, hatta cephe alarak, bu edebi akıma; «ne sevimli bir piç!» diyebilmiştir. Bunda Ahmet Mithat'ın rolü büyüktür. Edebiyat-ı Cedide doğmadan, liderleriyle dil konusunda birçok tartışmaları olmuştur.

Geldiğimiz yerde Ahmet Rasim'in eserleri var.

Çoğunun bestesi de kendine ait olan 60'ı aşkın şarkı..

Basılmış kütüphaneler dolusu, hâtıra, roman, kronik.. hikâye, makaleyle 140'ı bulan eser..

Eserlerinde ince bir nükte, iğneleyici varlığıyle hiç eksik değildir. Her makale, mektup, hâtıra yazısında mizâh ağır basar. Açıktan fıkralarla bağladığı mektuplarını topladığı **Şehir Mektupları**'na koyduğu karikatürünün altına tam kalemini temsil hakkına sahip, şu mısra konmuştur:

Mudhikâtı dehre ben ölsem de tasvirim güler.

Bu yapısı, O'nu Hüseyin Rahmi'yle biraraya getirmiş ve hatta bir ara Boşboğaz adlı mizahî bir dergi bile çıkarmışlardır.

Ahmet Rasim'de sayısız tasvir vardır dedik ilkin. Tasvirinin de sayılı özellikleri bulunur. Bir konunun en heyecanlı yerinde, yangına yetişen bir tulumbacı varsa, isterse onu bekleyen yüzlerce insan olsun, okuyucu yerinde telâşlansın aldırmaz, başlar bize uzun uzun tulumbacıyı anlatmaya. Başındaki, külâh mıdır ağabâni midir, ye-

(6) Ahmet Rasim, **Muharrir Bu Ya!** s. 244.

menisi mi vardır, pantolunu, setresi nasıldır, alın, saç, kaş, göz, bıyık, dudak, duruş, yürüyüş, sabah kahvaltısından, akşam yediğine varana kadar: Sarığı burma mı, mantı mı, tatar böreği, kül poğaçası mı? Bıkmadan usanmadan, anlatır da anlatır.

Atasözleri, Arapça, Farsça ve halk deyimlerine geniş yer verir. Her insanı, seviyesine göre konuşturur, külhanbeyi takımının argosunu günlük hayattaki şekliyle aktarır. Anlatımıyla yazan değil, konuşan Ahmet Rasim vardır âdeta.

Falaka (1927) Mahalle mektepleri hâtıralarını içinde toplayan, basit bir anlatımla çocukluk devirlerindeki eğitim sistemini ele alan bir eseridir.

Muharrir Bu Yal (1927) çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlanan makalelerini ihtiva eder. Bunlar makaleden ziyade hâtıraya yakın yazılardır. Siyasî, tarihi ve edebî mahiyeti bulunmasına rağmen olay nakilleri bitip, olaya sanatkarca bakış zarurî hâle gelince, Ahmet Rasim bundan ustaca kaçmaya çalışır.

Şehir Mektupları (1910-1911) Bu dört ciltlik eserinde Ahmet Rasim 218 mektupla, eski toplum hayatını tesbit eden gelenek ve göreneklere ağırlık verir.

Eskâl-ı Zaman (1918) de yayınlanmış makaleleri toplanmıştır. Bütün bütüne hâtıra sayılamazsa da, hâtıraya yakındır.

Fuhs-ı Atik (1922) Hâtıralarını derlediği bu iki ciltlik eseriyle, Beyoğlu hayatının bütün girdisi çıktısını, gece âlemlerini, rezillikleri yine «etliye sütlüye dokunmayarak» hikâye eder.

Fazla yanılgılara düştüğü dört ciltlik **Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi (1910-1912)** yle, son devri konu edinen makalelerden meydana gelmiş **Tarih ve Muharrir (1913)** ile **İki Hatırat Üç Şahsiyet (1916)** tarihî eserleri arasındadır.

Ötekî eserlerinden bazıları şunlardır:

Roman ve hikâyeleri : **İlk Sevgi (1890), Güzel Eleni (1891), Mektep Arkadaşım (1894), Ülfet (1899)**

Hâtıraları : **Gecelerim (1898) Muharrir, Şair, Edip (1924)**

Derlenmiş makaleleri : **Tarih ve Muharrir**, 1913), Romanya Mektupları (1916), Gülüp **Ağladıklarım (1924), Ciddî Mizah(1918)**

Öldükten sonra yegâne mersiye, Florinalı Nazım tarafından yazılmıştır:

Ey çok sevimli, ince
İstanbul'un çocuğu!
Yaşamaktan bezince
Gökte aldın soluğu.

Ne, 68 yıllık âşinâsı koca dünyadan göçerken, ardınca şunun dışında unutulmaz mersiyelere konu olmuş; ne nesillerin gönlüne yıllarca şavklanacak kültür hazinesi devretmiş!

Acı, acı içinde.

İstanbul'un muhafazakâr semti Fatih'te doğup, Türklerin parmakla gösterilecek kadar az olduğu Heybeliada'da ölen Ahmet Rasim'in kabir taşına, kitabe olarak seneler öncesinde yazdığı mütevâzi bir dörtlük kazımışlar.

Ruhum çekildi secdegâh-ı Rabbi izzete;
Cismim bu yerde gam-ı iftirak ile.
Zâhir değil mi fâtihaya minnetim benim,
Lütfet, bu lütfe muntazirim iştiyak ile.

Hiç şüphe yok ki Ahmet Rasim, daha büyük, daha unutulmaz olabilirdi. Fakat sanat anlayışındaki birtakım eksiklikler, düşünce yapısına musallat olmuş telâfisiz hatalar bunu alabildiğine önlemiş ve sahip çıkılmaya gerek duyulmayan bir talihsiz haline getirmiştir onu. Dileriz ki, Ahmet Rasim'de yeniden idrâk ettiğimiz bir çok şey, gelecekteki sanatçılarımız için, ölçü olsun da, yanılgıların tekerrürü ortadan kalksın; artık, kabiliyetler bir hiç uğruna çarçur edilip, tozlar dumanlar büyüklerin büyüklüğünü örtmesin!

TARiHiMiZDE RAMAZANLAR

Dan danada dana dan!
Dan danada dana dan!

Ramazan geldi, hoş geldi!
Gözlerimiz aydın olsun.
Her bir şeyiniz hazır mı?
Diş kiraları bol olsun.

Dan danada dana dan!
Dan danada dana dan!

Ramazanın sevincine,
Erdik Hak'ka şükür olsun!
İnsallah yenisi nasip!
Devlet ü millet sağ olsun!

Dan danada dana dan!
Dan danada dana dan!

Mehmet Ali TAŞÇI

Bundan bir, iki, üç asır önce. Yine böyle Ramazanlardan biri yeni başlıyor. Yarın ilk niyet edilecek. Teravihin de ilki bu akşam kılınacak. Ramazan hilâli göründü. Devlet-i Âli Osman şehirleri, köyleri dalga dalga yükselen çocuk âvazeleriyle çalkalanıyor. Davulcuları önlerinde, delikanlılık çağına kadar her yaştan çocukların bulunduğu sel, mahalle sokaklarına sığmıyor; ellerinde meş'aleleri akıp gidiyorlar, taşıp çağlıyorlar. Bir ışık deryasında manilerle cıvıl cıvıl uçup giden çocuklar, öbür mahallelerle karışacaklar. Kucaklaşacaklar, birbirlerinin Ramazanlarını tebrik edecekler. Sonra hep beraber, daha gür, daha sevinçli sesleriyle mani söyleyerek kurulan mahyayı seyredecekler. Kandillerle minareler arasında şekillenen mahya biter bitmez, onlar da zıplıyarak bağıracaklar: «Hoş geldin ya Şehr-i Ramazan!»

Artık evlerine geri dönüyorlar. Minareler arasında uçuşan kandilleri ve titreye titreye şekillenen mahyayı gördüler. Çanaklarında yağları azaldı. Meş'alelerinin alevleri kısalmaya başladı. Fakat gözleri pırıl pırıl. Hepsinin kuş kadarcık kalbleri sevinçli. En çok sevdikleri manileri tekrar söylüyorlar. «Cumbalarda, kafeslerin arkasında genç kızlar, başları ipek başörtülerle süslü tazeler, kınalı saçlarını oyalı yemenilerle

bağlamış haminneler, paşa babalar, efendi babalar, enişte beyler dudakları aynı mısraları mırıldanarak, kalbleri bu kafiyenin ahengiyle çarparak Ramazanı Şerifi karşılıyorlar.» (1)

Yıllar gelip geçiyor. Ramazanlar, bayramlar ve onları kutlayan nesiller de yıllarla beraber değişiyor. Eski Ramazanlar, eski bayramlar ve nice güzel günler, tarihimizin semasında hoş bir seda, tatlı hatıra yıldızları gibi. Çok değil, elli-altmış sene öncesini yaşayan ihtiyarlarımız, on-on beş sene evvelki Ramazanları, bayramları görebilen gençlerimiz, o en tatlı günlerini hatırladıkça bir «Ah!..» çekip «Nerde o eski günler!..» deyiveriyorlar. Hâlâ o günlerin tadı damaklarında. Tezat, zamanımızdan maziye doğru uzandıkça artıyor. Kökü başka, gövdesi başka bir nesile dönmüşüz. Yeni bir Ramazanı yaşarken, ne olduğumuzu bilmek için maziyi ve Eski Ramazanları anmamak mümkün değil..

RAMAZAN HAZIRLIĞI :

Ramazana çok öncelerden hazırlığa başlanır. Zira o, on bir ayın sultanıdır. Her mevsimin kalan ve bekliyebilen, kurutulan her nevi yiyeceklerinin en güzellerinden Ramazanlıklar ayrılır. Onlara ayrı bir itina gösterilir. Kilerin en sağlam, nemsiz ve ziyan getirmez köşesine konur. Her Ramazanın karşılaşılan eksikliklerl, bir dahakine olmaması için, hemen Ramazan sonrası mevsimlerde, büyük bir titizlikle ve derûni bir heyecanla yavaş yavaş hazırlıklara başlanır. «Bugünün işini yarına bırakma. Üşenenin oğlu kızı olmazmış. Mübareği geldi say!» diyerek büyükanneler torunlarına, gelinlerine nasihat ede ede onları da teşvik ederler.

Ramazan kışa rastlıyorsa kesif çalışması ta yazdan başlar. Kırk çeşit reçel yapılır. Şurup kaynatılır. Turşu yapılır. Tarhana dökülür. Erişte kesilir. Hele gülâçları Gülâç yapmak kadınlar için apayrı bir zevk ve eğlencedir. Binbir itina ve üç ihlâs bir fatiha okunduktan sonra, iftar sofralarında kar topu gibi duran canım gülâçlar dökülür.

Her mevsimde bulunup alınabilecek olan yiyecekler, Ramazan yaklaşırken toptan alınır ki buna: «Ramazan masrafı görmek» denir. Ramazan masrafı en iyi ve en nefislerinden görülür.

Servet sahibi aileler ise, yalnız kendileri için Ramazan masrafı görmekle kalamayıp, yakınlarından veya komşularından ve mahalleliden, fakir olanlar için de Ramazan masrafı görürler. (2)

«Çarşılarda büyük bir hareket başlar, dükkânlar en temiz, en güzel mallarla donanır, sergiler açılır, buralarda türlü sanat eserleri teşhir olunurdu. Birçok adetlerini unuttuğumuz (ismini bile bilmediğimiz) eski İstanbul'un Ramazan aylarında çarşılar, dükkânlar, bir başka âlem olurdu. Şekerciler basılmış, yaldızlı listeler tertip ederler ve gümüş kaplı zannedilecek derecede parlak kalaylı küplerini, yaptıkları frenk üzümü, ananas, vişne, kayısı, gül, kızılcık, ceviz, ünnap, erik, ayva, koruk, turunç reçelleri ile doldururlardı. Hususî kaplara dahi humas, limon, bergamud ve ilh. şerbetliklerile menekşe, ağaç çileği, demirhindi, nar ve emsali şuruplar koyarlardı.

«Bakkal, tuhafiyeci, kunduracı, terzi, manav, kasap, turşucu, kitapçı dükkânlarını (her çeşit meslek ve sanat erbabı yerlerini) başka bir nezafet ile süslerlerdi.

«Tiyatrolar lüzumlu tamirlerini ikmal, karagöz perdesini kurmak hususunda istical eder, panorama, nişan atma, deniz canavarı, deniz aslanı, sinamatograf, orta oyunu yerleri ayrılır.» (3)

Camiler tertemiz, gelin evinden daha fazla süslenmiş, silinmiş, süpürülmüş, badanalanmış. Camlarda zerre toz yok. Mahalleden gönderilen halılar, cami halılarının üzerine serilmiş. Pirinç şamdanlar pırıl pırıl. Kürsü, minber, mihrab, duvarlar güzel hat eserleriyle iç açıcı. Allah kelâmını, Al-

---

(1) Ahmed Esad Ben'im, **Ramazan Geldi Hoş Geldi**, İst. Adil Ceylan Basımevi, 1949, s. 9

(2) Bakınız, M. Halit Bayrı, İst. Folkloru, İst. Baha matbaası, 1972, s. 139 - 140

(3) Ahmed Rasim, **Menâkibi İslâm**..

lah'ın vergisi seslerinin ahengiyle kalblere aksettirecek hafızların, renk renk atlaslar, keziler, şallar ve ipekliler kaplı, hallaç elinden yeni çıkmış yedi minderli tahtları hazırlanmış olurdu. (4)

Fertten cemiyete, evden müesseseye kadar toplumun her yapısı, büyük bir sosyal olay olan Ramazana hazırlanır, Ramazanın sene içinde ve insan hayatında ayrı bir yeri olurdu. Ona hazırlanış bile insanı, tarifi imkânsız, tatlı bir heyecana garkederdi.

RAMAZAN AYININ TESBİTİ :

O zamanlar takvim kameri yıla göre idi. Ramazanın tesbiti kameri yıla göre yapılırdı. Bu sebepten Ramazan ayının hilâli göründümü oruç başlardı. Görme işi de âdeta ayrı bir merasim şeklindeydi. «Ramazanın arefesinde İstanbul'un yüksek yerlerinde ve minare şerefelerinde Ramazan ayının incecik hilâlini gözetlerler. Gözcüler gurubdan sonra ufukta hilâli görür görmez Şeyhülislâm kapısına koşuşurlar. Ruyet-i hilâlin tesbiti için İstanbul kadısının huzuruna dolarlar. Bu cemaatin içinden iki kişiden biri borçlu, diğeri alacaklı imiş gibi bir dâvâ icat ederek kadıya arz ve ikrar ederler.

«Alacaklı — Efendim, bu adam geçen sene benden ... kuruşu ödünç almıştı. Şöyle ki gelecek Ramazan-ı Şerif hilâlinin ruyeti akabinde eda ederim dedi.

«Kadı — (Borçluya) Bu adamın ikrar eylediği veçhile borcunu ödemeyi taahhüt ettin miydi?

«Borçlu — Evet efendim. Şu kadar borcumu Ramazan hilâli görüldüğü anda eda edeceğim, fakat hilâl-i Ramazanın görüldüğünü isbat etsin borcumu vereyim deyince:

«Kadı alacaklıya: — Ramazanı Şerif hilâli gördüğünü isbat et. der.

«Alacaklı — İsbat ederim, şahitlerim var.

«Kadı — Getir şahitlerini.. deyince hilâli görenler Kadı'nın huzuruna girip gördüklerini şehadet edince böylece Ramazan isbat edilmiş olurdu. Ramazanı isbat edenlere muayyen aidat verilir, her tarafta davullar çalınarak, minareler donanarak Ramazan ilân edilirdi. Büyük-küçük, kadın-erkek, çoluk-çocuk, neş'e ve heyecan içinde birbirlerini tebrik eder, eller öpülerek kucaklaşılarak, evler, sokaklar sevinç sesleriyle dolar, çoluk-çocuk davulların peşinde, sokak sokak neşe içinde haykırışarak dolaşırlardı.» (5)

İFTARLAR VE SAHURLAR :

«Ramazan günlerinde birbirlerine rastlayanların sordukları soru aynıydı.

«— Ramazanla nasılsın?

«... Rabbim sabrını veriyor. Zaten duyulmaz ki, bir gelir, bir gider mübarek.» (6)

Her şey rüya gibidir. Ramazan, bayram havası içinde akıp gider. Daha iki dakika önce niyet ettim sanırsınız fakat top atılmak üzeredir. İftar sofralarında, iftariyeler bir ayrı, yemekler bir ayrı hazırlanmıştır. Ramazan günlerinin en karakteristik saatleri başlamak üzeredir. «İftar deyip geçmeyin; o iftar sofrasında, hem de iftariye olarak (oruç açmak için) neler yoktu? İnsan onlarla doyardı da yemekler artınca şaşmaz hükmünü verirdi :

«— Mübarek, bereket ayı vesselâm.» (7)

«İftar sofraları yerde kurulurdu. Ortaya büyük bir sini konur, sininin üstü, kenarları tırtırlı, oymalı beyaz bir örtü ile örtülürdü. Sininin ortasında ekseriya müstatil veya yuvarlak bir tepsi bulunurdu. Bu tepsinin içinde bir tatlı, bir tuzlu olmak üzere iftariyelikler dizilirdi. Meselâ bir vişne reçeli yanına bir peynir, bir kayısı reçeli yanına sucuk, hurma, frenk üzümü, ünnap, balık yumurtası olur ve bu ufak tabakların arasına da simitler, çörekler, pideler yerleştirilirdi. Bu tepsi içindekilerle iftar edildikten sonra tepsi kalkar, sininin orta yerine bir nihal konulur ve çorbadan itibaren yemekler gelmeye başlardı.

«Asrın başlarında henüz sofralarımıza Garp evanisi girmemiş, henüz masalar ve sandalyeler konakları doldurmamıştı. Bir iftar sofrasında gözler, Türk sinisinin, tabak-

(4) Bakınız Ahmed Esad Ben'im, a.g.e. s. 10

(5) Musahip zade Celâl, **Eski İstanbul Yaşayışı**, İst. Türkiye basımevi, 1946, s. 93

(6),(7) Abdülbâki Gölpınarlı, **Ramazan Geldi Hoş Geldi**, İst. Büyük Kervan Basımevi, 1962, s. 3-4

larının, kupalarının, kaşıklarının, örtü ve peşkirlerinin ince güzelliği ile büyük bir hazza kapılırdı.

«Türk evlerinde yüksek bir zevk, zenginlik ve ferahlık vardı. Her konak kalabalık adamları, fukaralar ile bir âlemdi. Ve Ramazanlarda büyük bir cömertlikle kapılar, muhtaç olanlara açılırdı. Harem, iftarını, yemeğini bir arada yerdi. İşlemeli yer sofraları, işlemeli yastıklar, güzel yer sinileri, sırmalı havlular, beyaz patiska örtüler, kuşlu gümüş kaşıklar, hepsi bir rüya âlemiydi sanki.» (8)

«... İftar sofraları eski hayatımızın artık unutulmuş güzelliklerinden biriydi. En büyüğümüzden, en küçüğümüze kadar on, on iki kişi sabırsızlığımızı duaların kerameti ile gidererek, topu nasıl dindar ve hürmetkâr beklerdik. Bembeyaz başörtüleri içinde kadınların yüzleri bir nevi şefkatle ruhanileşirdi. Erkekler gözlerini yanıbaşındaki saatten ayırmazlardı. Ah o iftar sofralarının güzelliği.

«Top patlar patlamaz bütün sofradan bir besmele fısıltısı havalanırdı. Bana en müessir gelen o an idi.» (9)

Bir kere davetsiz ve misafirsiz iftar olmazdı. Kadınlar kadınları, erkekler erkekleri davet ederlerdi. Hem de «Davetlerde iftariyenin (oruç açılacak yiyeceklerin) kırk çeşidi bile olacak. En fakir evlerde bile altı-yedi çeşit iftariyelik bulunacak. Doğrusu istenilirse mahallede fakir pek az. Onlara da zengin konakları, kendilerine aldıkları erzaktan pay gönderirler. Mübarek Ramazanda evceğizleri düğün evine döner biçarelerin.» (10)

«Zenginlerin, vükelânın otuz-kırk odalı o mükellef yalılarının, köşklerinin, kış ise İstanbul'daki konaklarının harem, selâmlık kapıları iftara yakın ardına kadar açılır. Kadın ve erkek davetli davetsiz, zengini fukarası iftara gelir hürmetle karşılanırdı. Dairesine göre haremde selâmlıkta bütün Ramazanda bazı zengin konaklarında her akşam kırk-elli hatta yüze yakın sofra kurulurdu. Ahbap ve akraba arasında, davetsiz ve ilk hafta içinde büyüklere iftara gitmek bir nezaket ve hürmet sayılırdı.

«Bu sınıf arasında birbirlerine iftara gidenlere (Diş kirası) adıyla kıymetli hediyeler vermek bir nevi gönül almak sayılırdı.

«İftara gelen fukaraya ise haline münasip bir para (diş kirası olarak) verilirdi.

«... fakir olanlar bile bir tas çorbası ile bir kap yemeğini komşusuna ikram etmekten sonsuz bir zevk duyardı.» (11)

Diş kiraları, bilhassa muhtaç olanlara, zârif keseler içinde çil çil altınlar ve gümüş sikkeler olarak, öyle bir incelikle dağıtılırdı ki, alanların gururu katiyyen incinmezdi.

«Ramazanda Yıldız'a ziyarete gidenler iftara alıkonulur, ihsanlar dağıtılırdı.» (12)

Çocuklar iftar sonraları, ceplerinde çerezleri ya komşu kadınlarıyla annelerinin bulunduğu sohbete katılırlar veya eğlenceye giderlerdi. Pek küçüklerin ve az büyüklerin yarı gece olmadan göz kapakları kurşun dökülmüşcesine kapanır, ebeveynleri yatırmak istedikçe onlar diretir, sahura kadar bekleyip, oruç tutmak istediklerini söylerlerdi. Kendilerine sahura kaldırılma sözü verildikçe onlar: «Küçüğüm diye kaldırmazsınız değil mi!» diyerek ısrar ederlerdi. Lâkin son kelimeleri doğru dürüst söyleyemezler, ya ninelerinin kollarına ya dedelerinin kucaklarına uyurlardı. Israrlarının baş sebebi, mahalle çocuklarının arasında oruç tutmanın pek rağbetli olması idi. Herkes birbirlerine dilini gösterir, oruç günlerine has beyazlıktan oruç tuttuğunu isbatlarlardı.

Hele birkaç gün diğer çocuklar oruç tutmalarına rağmen, kendisinin her türlü ısrarı fayda vermeyip, sahura kaldırılmayan çocukların, binbir tedirginlik içinde uyuyarak gece tam yemek yeneceği vakit: «Siz beni kaldırmazsınız da ben uyanmam mı güya? İşte kalktım.» diye uyanarak sofraya gelmesi, ev halkını gülmekten kırar geçirirdi. Büyük baba torununu şefkatle okşar, sofra, onun da hazırlanıp gelmesini beklerdi. İşte çocukların bu sahura kalkma işi, iftar-

(8),(9) Ahmed Rasim, **Menâkibi İslâm.**
(10) Ahmed Esad Ben'lm, **a.g.e. s. 9**
(11) Musahip zade Celâl, **a.g.e.**, s. 93 - 94
(12) Ahmed Rasim, **Menâkibi İslâm.**

dan sonraki dakikalardan itibaren bir mesele olurdu.

İftar vakti, atılan toptan bilinir, sahura Ramazan davulcularının manileriyle kalkılırdı. Davulcular, türlü türlü manilerle uyuyanları uyandırırdı. İlk sahura kalkacağı gün:

Ramazanın iki kalkın,
İmsak vakti geldi yakın.
Oruç tutmak emri Hak'kın,
Haydin sahura, sahura!
Dan danada dan danada dan dan!
Dan danada dan danada dan dan!

Aradaki günlere göre maniler değişir, son gün :

Ramazan geldi gidiyor.
Bizleri mahzun ediyor.
Bugünden sonrası bayram,
Kalkın geç kalmın sahura.

Bayram gecesi ise bir başka neşeli, bir başka kıvrak çalıp söylerdi davulcular:

«Yumurtanın beyazına,
Kalkın Hak'kın niyazına,
İki gözüm komşularım,
Gidin bayram namazına.» (13)

Arefe akşamı en son kurulan mahyalar: «Elveda ya Şehri Ramazan!» olurdu.

KANDİL, AREFE, RAMAZAN İÇİ İBADET VE ZİYARETLER:

Ramazanın en muhteşem, en hareketli günlerinin başında 15. günü, kandil günü ve ve arefe günü gelirdi. Bunları cuma günleri takip ederdi. Zira Ramazanda herkes, cumayı ya yirmi-otuz-kırk müezzinli selâtin camilerinde ya da hatibin minbere, kıvrık murassa kılıncına tutuna tutuna çıktığı Ayasofya'da kılmak isterlerdi. Ayasofya'da cuma kılmak, hazların en güzellerinden, en büyüklerindendi. Fetih insanı iliklerine kadar sarardı.

On beşi, kandil ve arefe günlerinin akşamlarında, minareler arasındaki «dış mahya» ve cami içinde büyük kubbedeki «iç mahya» daha güzel daha alımlı yapılırdı. Mahyacılar, kadir ve arefe gecelerinde, minarenin aleminden şerefesinin alt kısımlarına kadar kandil yakarak ışıklandırırlar, kaftan giydirirlerdi. Kubbeler de bir ışık deryasında yüzerlerdi. On beşinde, Topkapı Sarayındaki «Hırka-i Saadet» başta Padişah ve teşrifata dahil zatlar olmak üzere halk tarafından da ziyaret edilirdi.

«Herkes kadir ve arefe günlerini daha çok camilerde hatim duaları ile geçirirler ve camiler kat kat dolu olur. Mukabeleleri ni kadir gününe kadar bitirenlerinki o gün, daha sonra bitirenlerinkinin ise, arefe günü hatim duaları yapılır.

«Kadir gecesi, arefe akşamı, bayram gecesi tekbirlerle, tehlillerle 'Sakal-ı Şerif' ziyaret edilir.» (14)

Kandil günü camilerde namaz kılınır, mezarlar, türbeler ziyaret edilir, kurban kesilir. Kandil için bir hafta boyu herkes birbirini tebrik etmeye gider ve kandil şekerleri ikram edilir. Kadın hafızlar, evlerde toplanan kadınlara mukabele okurlar.

Kandil gecesi Karagöz perdesini kurmaz, şemay-i ayşi sönmüş olur ve diğer eğlence yerleri kapalı olur.

Kandil günlerinin çocuklar için en güzel saatlerinden biri de akşam saatleridir. Zira aile reisi akşam eve gelirken: «Misk kokulu kandil gülleri» diye haykıran satıcılardan kandil simitleri, kandil çörekleri, kandil şekerleri getirirdi. Bu, mutlaka olurdu.

Ayrıca bir de «Ramazanda ilk gününde başlıyarak hafta sonuna kadar her ikindi sonu, «huzur» dersleri olurdu. Bunda Padişah ve devlet ileri gelenleri olur, ayetler tefsir edilirdi. Yüz-yüz elli yıl devam etmiştir.» (15)

BAYRAMA HAZIRLIK, ESKİ VE YENİ BAYRAMLAR :

Bayrama hazırlık tâ Ramazanın ortasında başlardı. Evde, allede temizlik yapılırdı. Baklava, kadayıf, hamur tatlısı gibi tatlının her bir çeşidi hazırlanırdı. Yoğun bir çalışma yapılır: «Evvelâ evin çocuklarına, evlâtlığa ve komşuların yetimlerine verilecek bayramlıklar alınırdı. Fakir ve yetimleri sevindirmek çok sevap olduğundan onlara

(13) Ahmed Esad Ben'im, a.g.e., s. 50
(14) M. Halit Bayrı, a.g.e. s. 145
(15) Hür Adam, 27 mart 1959

verilecek hediyeler evvelden annelerine verilirdi...

«...Gelinlere kenarları oyalı yemeni veya işlemeli baş örtüsü, ipek mendil, damatlara gömlek, köşeleri sim veya altınla işli ipek veya bez çevreler verilirdi. Ailenin dışında ise bayram namazından sonra elinde ucu demirli uzun sopalarla gelip kapının taşına vuran bekçiye, tulumbaları ile gelen mahalle tulumbacılarına, sakalara, Ramazan boyunca iftarı, sahuru haber veren davulculara, çevre biçiminde fakat yağlık denen bezden büyük mendiller vermek ve bahşişlerini yağlığın bir köşesine düğümlemek âdetti. Bazı aileler bekçilere mintanlık (gömleklik) renkli basma veya çamaşırlık bez de verirdi.

«Her bayram sabahı, baba ve erkek kardeşler bayram namazına gider, dönüşte imam ve cemaatle beraber mezarlığa uğrar, topluca dua edilir, sonra da aile kabirleri ziyaret edilirdi. Eve geldikleri vakit, evdeki hanımlar giyinmiş olarak erkekleri karşılar, önce anne, sonra da yaş sırasına göre çocuklar babalarının ellerini öperler, bir gümüş mecidiye veya bir altın lira olan bayram bahşişlerini alırlardı. Bayramlaşılması gereken komşu ve yakınlardan sonra bayram yerine dağılırlardı. Bayram ziyaretlerinde ilk gün, gençler yaşlılara gider, ikinci gün ihtiyarlar onlara iade-i ziyarete giderlerdi.» (16)

«Bayramlarda asıl hatırı sorulanlar fakir yakınlardır. Bayram yaklaştığı zaman bunların çocuklarına bir kat elbise, ayakkabı, çorap gibi hediyeler gönderilmesi ihmal olunmaz.

«Bekçiler de davullarıyla bekçi manileri söyleyerek bayram hediyelerini toplarlar.

Besmeleyle çıktım yola
Selâm verdim sağa sola
İki gözüm Ali Bey'im
Bayramın mübarek ola. (17)

Bayram sabahları yüz bir pare top sesi, İstanbul semalarının bayramını tebrik ederdi.

Eski bayramlar, yukardaki şekilde cereyan ederdi. Yenileri, bugünün bayramları ise çok değişik. Dünkü bayramlardan bugünkülerine bakmak zihinlere durgunluk veriyor. Eskiden sadece posalar, sadece formaliteler kalmış. Şimdi bayramın mânâsı, tatille aynı. Herkes mevcut toplum yapısının cenderesinden ve günlerce aynı devam eden otomatlıktan bir iki güncük kurtulmayı ve günlerce gülmeyen yüzüne, sahte de olsa bir parça tebessümün gelip yerleşmesini kâr sayıyor. Şartlardan kurtarabildiği iki günlük ömrünü, canına minnet biliyor. Lâkin dikkat edilirse yüzlerde yine, bayram masraflarının gizliden gizliye saklanmaya çalışılan ızdıraplı, hazin, endişeli çizgileri var. Misafirine bir taraftan: «Bugün burda eylenelim, canım n'olcak!» derken kalbi utanç, yüzü mahcubiyet içinde, eli kapı koluna gidiyor. Büyük kitle, bu görünümde. Biraz kalbur üstünde kalanlar ise, eğer hâlâ inancından kırıntılar taşıyorsa Ramazanı hatırlıyor. O da kokteyille. Karşılama kokteyli vererek, bir ay uzak kalacağı içkiyi vücudunda depo etmeğe çalışıyor. Bayramdan hemen sonra, bayrama gelenlere içki ikramları ve bayram kokteyller. Eski atlas keselerdeki bayram hediyeleri; sim, altın işlemeli çevreler yok artık.

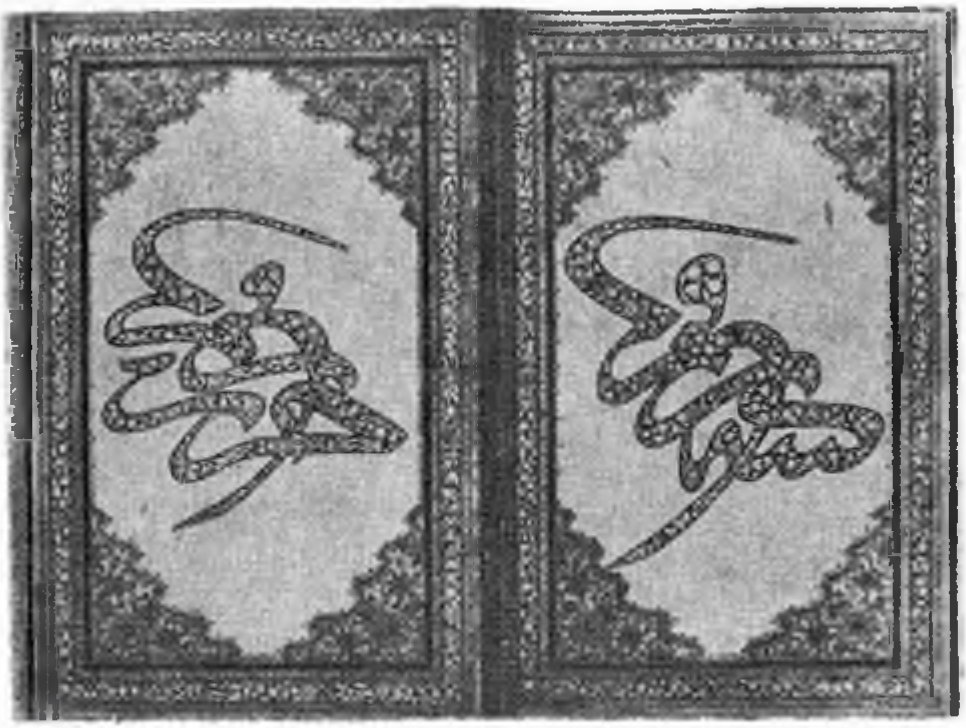
Şimdi, Hicaz yıldızlarının altında ve soğumaya başlamış kumların üstünde, Resul'ün etrafında kaç defalar ne büyük ve taze bir vecdle edâ edilen teravih namazlarının havası içinde kılınan teravih namazlarından; o, renkli Ramazan günlerinden, gece eğlencelerinden, kandillerden, arefe günlerinden, Ramazan davullarından, manilerinden, yüz bir pâre toplardan ve bayram yerlerinden, bir İmparatorluk ömrünce süren hayattan tek hatıra, mecmua köşelerine sıkışıp kalan bir kaç satır var.

Yazık ki onlarla aramızdan geçen yangınlar, o devirlerden bize kalan her şeyi yakmış, külünü rüzgâra vermiştir. Biz ise o yangınların, sadece geride kalan siyah renklerini kara bahtımızla seyrediyoruz.

Bir kıssadır, biz de gördük söyledik.. Her ne kadar sürçü kalem ettik ise affola!.. Kıymetli okuyucularımızın Ramazanı ve bayramı mübarek ola!..

(16) **Eski Yeni Bayramlar**, Hayat, 1964, C. I, sayı 384
(17) M. Halit Bayrı, **a.g.e.**, s. 146-147

MUSTAFA RAKIM ve HAT SANATIMIZ

Mustafa Rakım'ın iki ayrı imzasını muhtevi çok güzel bir tezhip örneği.

Hasan ERDEN

Hiçbir yabancı kültür ve düşünce benim düşüncemle, benim inancımın ve kültürümün haklılığıyla mukayese edilemiyeceği gibi hangi millet olursa olsun hiç birinin sanatı benim sanatımla, benim milletimin öz be öz malı olan sanat eserleriyle mukayese edilemez. Hiçbir milletin sanat gücü bu milletin bağrından yetişen sanatçıların gücüne erişemez.

Benim Selçuklu ve Osmanlı çiniciliğim ve tezyinatım yanında bir Bizans mozayik süslemesi hiçtir. Yine bir Süleymaniye, bir Selimiye ve bir Sultan Ahmet Camii'nin yanında, Hristiyan mimaride en zirve bir sanat eseri olarak gösterilen şu Sen Piyer Kilisesi ne kadar kaba ve can sıkıcıdır. Benim mermer ve taş oymacılığıma Avrupa'nın Mikelanjı huşu ile baş eğer.

Avrupa yazı sanatını vücuda getire-

memiştir daha. Benim hattatımın bir meşkine, bir âyetine karşı kendi yazısının sanat örneğini verememiştir. Benim milletim her sahada olduğu gibi yazı sanatında da doruğa ulaşmıştır. Bir Karahisarî, bir Mustafa Râkım, Bir Yesarizâde v.s. ancak bu milletten yetişmiştir.

Fakat ne acıdır ki bu milletin evlâtları bugün kendini inkâr gibi korkunç bir felâketin içindedir. Millî sanatlarına yabancı bir gözle bakmaktadır. Bugün hat sanatı unutulmuş gibidir. En büyük yazı sanatçılarımızı yad etmek şöyle dursun tanıyan ve bilen çok azdır.

Hat sanatına tekrar sahip çıkmak, tekrar öğrenmek, ve yine büyük sanatçılar yetiştirmek gerek. En meşhur hattatlarımızı yeniden tanımalı sanatlarına ve eserlerine sahip çıkmalıdır. Biz, bunun için, ölüm yıldönümü olması dolayısiyle Mustafa Râkım'dan başladık. Sırası geldiğinde diğer hattatlarımızı tanıtmaya devam edeceğiz.

Mustafa Râkım Efendi, Ünye'li Mehmet Kaptan'ın oğlu olup, 1787'de Ünye'de doğmuştur. Küçük yaşta hafızlığını bitirmiş, yine kendisi gibi meşhur hattatlardan olan büyük kardeşi İsmail Zühdî Efendi'yle beraber tahsil için İstanbul'a gelmiştir.

«İstanbul'a bu zeki yavruyu getirdiklerinde medreseye vermişlerdir ve bir taraftan da görülen istidâd üzerine ağabeyisi yazı dersi vermiştir. Râkım yazıda o kadar kabiliyet göstermiştir ki 12 yaşında diğer hattatlar gibi yazılarına imza atmak selâhiyetini veren diploma (icazet) almıştır» (1)

Râkım hattın her nevinde maharetini ortaya koydu. Sülüsde, nesihde ve özellikle celîde daha üstün olduğunu gösterdi. Ayrıca resimde de büyük kabiliyeti vardı.

«... Mustafa Râkım Efendi gayet güzel sülüs ve nesih yazıları yazdığı gibi ta'lik de yazmıştır. Ta'lik yazıları, sülüsdeki iktidârı fevkalâdesinin kuvveti ile vücuda gelmiş âsâr ise de kavaid-i mahsusasına kemâliyle tevâkuf eylediğinden cidden nazar rübadır. Bu kadar meziyyâtından başka bir de figürist ressam olması kendine hakikaten bir şeref-i değer bahşeder...» (2)

«... Râkım resimde olduğu kadar riyaziye ve hendesede de derin bilgiye sahipti...» (3)

Her yönden kendini yetiştiren Râkım III. Selim, tahta geçtiğinde ondan büyük takdir gördü. O zaman basılacak olan paraların resmini yapmağa memur edildi. Ayrıca Şehzade II. Mahmud'a hat hocası olarak da vazifelendirildi.

Rakım'ın çektiği Sultan II. Mahmud'un tuğrası

Râkım efendi bir taraftan medrese tahsilini bitirdi ve sırasiyle genç yaşlarında hoca olarak medreselerimizin müderrislerinden oldu. (4)

Tedris hayatına 30 yaşında iken (H. 1203) de müderrisliğe (iptidai hariç ile dahili defteri müderrisin) olarak intisap etti. (5)

Râkım böylece müderrislik rütbesi aldıktan sonra ilmiye payelerinde (H. 1233) de İstanbul, (H. 1238)'de de Anadolu kazaskerliğine yükseldi. H. 1241 (M. 1825) senesinde İstanbul'da vefat etti. Kara-

(1) Prof. Dr. Süheyl Ünver, **Hattat Mustafa Râkım Efendi**, s: 1.
(2) İbnül-Emin Mahmut Kemâl İnan, **Son Hattatlar**, Maarif Basımevi, İst. 1955, s: 276.
(3) Ünver, a.g.e., s: 2.
(4, 5) a.g.e., s: 2.

gümrük semtindeki Atik Ali Paşa camii karşısındaki türbeye defnolundu.

M. Rakım'ın celi sülüs bir istifi.

S A N A T I

Kur'an hattatı Hafız Osman'dan bir buçuk asır sonra yetişmiş olan Mustafa Râkım efendi büyük hacimde yazı yazmanın esasını kurmuştur.

Hafız Osman'ı bilhassa ele alan Hattat Râkım efendi onun yazıda son haddi kemâle varmış harflerini almış, sülüs ve celi sülüs yazılarına bu olgunluğu vermiştir. Hafız Osman'ın harflerini büyültünüz Râkım'da, Râkım'inkileri ufaltınız Hafız Osman'ın kemâlini aynen bulursunuz... (6)

«Derler ki Râkım yazılarını daima asılacakları ve konacakları mesafeye ve onun görüş derecesine göre yazarmış.» (7)

Mustafa Râkım'ın en mahir ve eşsiz olduğu saha celi yazı idi. Râkım'ın hayranlarından olan bir şair onun hakkında şu dörtlüğü söylemiştir:

Mustafa Râkım'a dense büyük
Muhteşem hattı celi sultanı
Tek yaratmış onu Rabbi kadir
Gelmemiş gelmeyecek akranı

Cevdet Paşa tarihinde de O'nun hakkında şöyle denmektedir:

«... Edirne payelilerinden olup enderunu hümayun ricaline mensup ve tersim-i sikke-i hümayune memur olan hat tatı meşhur Râkım Efendiye Mekke payesi verildi. İş bu Râkım efendi meşhur hattat olup hattı celide yegâne-i asr idi. Tuğrayı garrayı hümayunun şimdiki resmi anındır.» (8)

Meşhur hattatlardan olan kadıasker Mustafa İzzet Efendinin «... - Ne kadar cehd olunsa Râkım'ın derecesine varmak mümkün olamıyacağını - her zaman söylediği Muhsinzâde'nin cümlei ifâdâtındandır...» (9)

Hattatlığı ve ressamlığı yanında aynı zamanda bir şair olan Mustafa Râkım'ın III.Selim'in Mısır seferiyle ilgili bir kasidesi vardır:

Fransa olmuş iken devletin perverde-i lûtfu
Olup küfran-ı nimet, hile etti, inkisar kaldı.
Olup İskenderiye karşısında sedd-i İskender
Donanmayı hümayun ber muvafık rüzgâr aldı.
Elhamdülillah serveri fetih ile müsirdir dünya kim
Adüvden intikamül-hak o gazi şehriyâr aldı.
Ruhu namdaşın şâd edüp evvel
İkinci Fatih-i Mısr ile ol şah iştihar aldı.

. . . . . .

Kaside 28 beyittir. Râkım bu şiirini tâ'lik hatla yazmış ve etrafını da çok nefis bir tezhip örneğiyle süsleyerek padişaha takdim etmiştir. Bu eserde Râkım'ın, şairlik, hattatlık ve ressamlık o-

(6, 7) a.g.e., s: 3.
(8) İnan, a.g.e., s: 272.
(9) a.g.e., s: 277.

larak üç sanatı birleşmiştir.

Ayasofya'ya girin, havasının Kur'an seslerine, ezan seslerine, ve o fetih çağlarına olan hasretine katlanarak yürüyün. Milli tezyinat ve işlemelerimizden soyulmuş duvarlardaki mermerlerin üryan ve soğukluğuna bakmadan ilerleyin... Başınızı kaldırıp kubbedeki yazıyı ve asılı büyük levhaları seyredin... Ayasofya'nın iç manzarasının bütün ağırlığının bunlarda toplandığını göreceksiniz. Hele biraz daha yürüyün ve derin bir sükûta gömülü olan mimberi soldan karşılayın. Bir büyük levhayla daha karşılaşacaksınız. İşte bu levha hattat Mustafa Râkım'ın celî sülüs bir şaheseridir. Bu eser tek başına Râkım'ın hattaki dehasını ispata kâfidir. Ancak levhanın altındaki imzayı okursanız Sultan Mahmut olduğunu görürsünüz. Râkım'ın niçin kendi imzasını atmayıp da talebesinin imzasını attığı merak konusudur.

«Ayasofya'da Sultan Mahmut imzalı büyük levha doğrudan doğruya Râkım'ın kaleminden çıkan ve en büyük hattatlarımızı hayretlere düşüren bir nümune-i harikadır...» (10)

Mustafa Râkım tuğrakeşlikde de büyük bir üstaddı.

TUĞRA VE RÂKIM'IN TUĞRAKEŞLİĞİ

Tuğranın kelime itibariyle aslı «Divan-ı Lugat-it-Türk»de belirtildiğine göre oğuzca «tuğrağ» olup, Büyük Selçuklular'da, Anadolu Selçukluları'nda, Memlûklular'da ve Osmanlılar'da hep aynı mânâda, sultanın imzası mânâsında kullanılmıştır.

Osmanlılar'da padişahın imzasına (mührüne) tuğradan başka: **«tevki-i hümayun»**, **«nişan-ı şerif-i âlişân-ı sultanî»** ve **«tuğray-ı garray-ı sami mekân-ı hâkânî»**, **«alâmet-i şerife»**, **«tuğray-ı garrâ»** v.s. de denirdi.

«İlk tuğrayı Orhan Bey'de görüyoruz (...) I. Murat Bey'den itibaren hükümdarların babalarının adlarıyla kendi adlarından terekküb eden tuğraları görülmektedir (...) Çelebi Mehmed'den itibaren Han sıfatı da ilâve edilmiştir. Tuğranın üç keşideli ve çift kavisli şekli I. Murad Bey'den itibaren başlamaktadır. Bundan başka tuğralara cümle-i dualiye olarak «muzaffer daima» veya harf-i tarifle «El-muzaffer daima» yazılmasını şimdilik II. Murad'dan itibaren görmekteyiz...» (11)

Rakım'ın celî sülüs başka bir eseri; «Fatiha süresi».

Sonraları tuğraların sağına bir çiçek veya mahlâs koyulmağa başlanmıştır. I. Abdülhamid'in tuğrasının sağına küçük bir gül, sol tarafına da sümbül resmi konmuştur. II. Mahmut ise gülün yerine «adlî» mahlâsını yazdırmıştır. II. Abdülhamit «gazi», IV. Mehmed de «Reşad» mahlâslarını tuğralarına koymuşlardır.

---

(10) a.g.e., s: 277.

(11) Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı**. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1945, s: 238.

HEY YİĞİDİM HEY!

Sanık sandalyesinde bir baş,
Eğdi, masumca boynunu.
Gözünde, kutlu bir savaş,
Gördü, zulmün oyununu.
Hasretlidir hürriyete.
Düşmanıdır esaretin.
Hey yiğidim, heyl
Bilendi hep cesaretin.
Sanık sandalyesinde bir vücud,
Sıkıldı, dar geldi salon.
Ortada zan, vehim mevcud,
Mutlu bir zaferdir en son.
Bekledi hep adaleti.
Hiç sevmez hiç, sefaleti.
Hey yiğidim heyl
Bu sana, düşman savleti.
Sanık sandalyesinde bir inanç,
Yargılanıp, çelikleşti.
Sevin ki, senindir kıvanç,
Millet yolunu bekleşti.

Sıkıntılar yeni başlar.
Mesuliyete gelirsin.
Hey yiğidim, heyl
Zafer yolunda, nice engeller var
Milletinle berabersin.
Sanık sandalyeleri bir taht,
Hak'kı ordan ilân için.
Sanık sandalyeleri bir baht,
İnkılâb, imtihan için.
Başardın sen imtihanı,
İnleyen milletin için.
Hey yiğidim, heyl

Mehmet Ali TAŞÇI

Tuğrayı çekene «tuğrakeş» denir. Tuğrakeşlik, hattatlıkta daha başka ve daha üstün bir mahareti gerektirir. Mustafa Râkım Efendi tuğracılığa en mükemmel ve en güzel bir üslup getirmiş olan bir tuğrakeştir. II. Mahmud'un tuğrasını o çekmiştir. Osmanlı tuğrası en son şeklini Râkım'ın kaleminde buldu ve bundan sonra devamlı bu şekilde devam ettirildi.

Râkım pek çok eserler vermiştir. Ayasofya'dakinden başka Nusretiye camiinde celi sülüs hatla yazılı bulunan «Nebe' Sûresi», Fatih'te II Mahmut'un validesine ait türbenin kubbesinin etrafındaki, Topkapı Sarayının ikinci büyük giriş kapısının üstündeki yazılar Râkım'ın kaleminden çıkmıştır.

HAÇ HİLÂLE SALDIRDI...

Mehmet Akif AK

İt kediyi sevmez. Kedi de fareyi. Tilki tavuğa yan bakar. Fırsat kollar, kümes basar. Kuzgunun aşı leştir. Leş olmazsa aç kalır. Kadir Allah böyle kılmış, değişmez. Ezelden yazılan bozulmaz. Kurt koyunnan dost olmaz. Pis suynan abdest olmaz. Arı arı su ister. Kuzgun leş ister. Tilki tavuk ister. Kedi fare düşler. Yılanın dostu da olmaz dostluğu da. Sıcakta, azar, soğukta tenini büzer, dostluğundan hayır gelmez. Adı güzel Muhammed'in sağında namaz kılan Ebu Bekir Sıddık efendimizi sokmuştur, dostluk bilmez. Allah elçisinin sadık yoldaşına hıyanetlik etmiştir, merhamet bilmez. O zor günde mağara ev oldu. Güvercin kapıcı oldu. Hakkın dostlarının kapısını bekledi. Kudretten san'atkâr örümcek mağaranın kapısına ağ ördü, insanlığın kurtarıcılarını gizlemek için. Taş, toprak, kurt, kuş her şey kucak açtı o günde; hak dinin ululanını bağrına bastı. Kötü yılan, sinsi yılan, soğuk yılan hak peygamberin yarigârına eza etti.

Kadir Allah hayvandan yılan, insandan da haçlı yaratmış dostluğu olmaz. İkisi de dostum derse inanma. Tatlı dile güzel söze güvenme. Yılanın dostluğunu kaplumabağaya sor söylesin. Haçlının dostluğunu Müslümana sor söylesin.

Kadir Allah hayvandan karga yaratmış, leş yer. İnsandan da haçlı yaratmış, insan yer.

Kadir Allah hayvandan kurt yaratmış, sürü bozar, kan sever, kan içer. İnsandan da haçlı yaratmış düzen bozar, kuruluyu yıkar, insan düşmanı insandır.

Kadir Allah hayvandan kene yaratmış, kan emer yaşar. İnsandan da haçlı yaratmış, kan içer yaşar. İnsan kafasından tas yapıp şarap zıkkımlanır.

Haçlı kendinden gayrısın köle bilir. Haçlı ezer, kan döker, zulmeder. İster ki dünyanın efendisi kendisi olsun. Haçlı insan kendi kendine tapar. Allah üç der, kendi kendini avutur. Yüce mevlâyı aldattım sanır. Kendi aldanır, farkında olmaz. Şöyle bil ki, haçlı eli kanlı düşman, kinli düşmandır. Azgın dinlidir, kızgın dillidir.

Hilâlli adaletlidir. Kendi kendine tapmaz, Allah'a tapar. İnsanlığı karanlıktan kurtarayım der. Karanlıklarda kalmışlara ümit bahşeden ay gibidir. Zalimi kovar, mazlûmu korur.

Dini ayrı, milleti gayrı haçlı zalimdir, hilâlliyi sevmez. Karanlıktır, ışığı sevmez. Hilâl ise ışıktır, karanlığı kovalar durur. Ahir uzun sözün kısası hilâlli ile haçlının düşmanlığı ezelden yazmadır, bozulsa olmaz. Döğüşü ezelden başlamadır tükense olmaz. Sürüp gider.

Gün oldu Selçuklu hilâlin ışığını cihana saçtı. Karanlık sever, kara yarasalar gibi kara haçlı bu ışıktan kaçtı. Bu ışığı söndürsem dedi. Işıktan gözlerim kör oldu dedi. Karanlık kiliselerde, kara cüppeli papazlar konuştular, söyleştiler. Hilâlin ziyası gözlerimizi görmez kıldı dediler. Kan ememedik kansız kaldık,

can alamadık cansız kaldık. Hilâl doğalı dermansız kaldık dediler. Haydin şu hilâli taşlayalım. Hilâliyi aç, bizlere muhtaç edesiye, hilâli haç kılıp yeryüzünden silesiye kadar sürecek bir savaşa başlıyalım dediler. Hey akılsız kâfir. Bilmedi ki, güneşin ömrünün ucu nasıl kıyamet ise, hilâlin ömrünün ucu da kıyamettir. Nemrud da göğe ok fırlatmış idi, yıldız vurayım diye. Ahir bir sivrisinekten belâsını buldu. Kâfirde akıl ne arar. Akıl olsa Allah üç demez.

Haçlının cümle kralları, tekfurları, papazları toplandı. Hilâli yok edeceğiz diye yemin ettiler. Avrupadan öyle haçlı sürüleri sökün etti ki sonu gelmez. Kum gibi sayılmaz. Orman gibi kara elbiseli kâfir milyon ile dile gelmez. Haçlı hilâle sarıldı. Cennet Anadolu'yu cehennem alevi gibi yakıp geçti. İptida Selçuklu ancak az bir kuvvet ile haçlıya karşı durabildi. Sultan Kılıç Arslan kırkbin er yiğidi ile altıyüzbin haçlı doğradı. Anadolu seneler boyu gâvur leşi koktu. Dünyanın bütün leş kargaları Anadolu'ya toplandı. İnsan yiyen zalim haçlı akıbet kargalara yem oldu. Selçuklu kesme ile bitmez zalimi kese kese yoruldu. Haçlı geriye kalan kuvvetiyle vardı Kudüse ulaştı. Müdafasız Kudüsü ele geçirip, mukaddes yerleri kirletti. Müslümanın etinden kebap, kafasından tas yaptı. Müslüman etinden yapılan kebabı yerken, müslüman kafasından yapılmış tas ile de şarap içti.

Haçlı Kudüs'te devlet kurdu. Âlemi İslâm'ın bağrına hançer sapladı. Hilâlin ışığı zayıfladı. Hilâlliler kan ağladı. Ezanlar sustu. Çan vurulur oldu.

Haçlı, âlemi İslâm'a gelmekle çok şey öğrendi. Akılsız kâfir, müslümanı gördükçe akıllanır oldu. Haçlıdan bezirgânlar türedi. Ticaret yapar oldular. Kervanlar kurdular. Müslümanların can damarı ipek-baharat yolunda haçlı kervanları gider gelir oldu. Suriye bu yolun kilîti idi. Haçlı hilâlliyi alt etmenin yolunun yalnız silâhla olmayacağını bildi. Bildi ki Müslümanların zenginliğinin bir sebebi de bu ticaret yoludur. Suriye'yi ele geçirir geçirmez tüccar orduları hazırladı. Bundan Müslümanlar hayli sarsıldı. Kazanç yolları kesildi. Fakirlik, açlık başladı.

Haçlı, hilâlînin gizli âşikâr cümle ilmini, âlet ve edevatını öğrendi. Hilâlînin üstünlüğünün sırrına erdi. Lâkin o, öğrendiğini yalnız kendisi için öğrenir idi. Öğreneyim de bütün cihana ben hâkim olayım diye. Haçlı, işi bitip, san'atını öğrendikten sonra ustasını öldüren zâlim bir çırak gibi idi. Hasılı haçlı öldürmek için öğrenir idi, saldırmak için öğrenir idi. Hilâlînin yaşatmak için öğrenip öğretmesine inat...

Bu zamanlarda Müslümanlar dağılmış idi. Büyük bir devletleri yok idi. O devletin yüce, güçlü bir hakanı yok idi. O hakanın düşman böğürten, üç kere kâfir görmez ise hasretten kan ağlayan yiğitleri yok idi.

Tam bu zamanlarda Suriye boylarında bir yiğit türedi. Adına Selâhaddin derler idi. Şefkât ve merhamette Ebûbekir efendimize, şecaat ile adalette Ömer efendimize benzer idi.

Selâhaddin bey oğlu idi. Aslan yavrusu aslan, bey oğlu, bey olmak gerek. Bey olmak için de yiğit olmak gerek. Selahaddin ise bidayette kılınca değil kaleme, oka mızrağa değil kitaba sevdalı idi. Okur da okurdu. Hem insanı bir kan pıhtısından yaratan Rabbin adıyla okurdu. İnsana bilmediği şeyleri öğreten yüce Allah'ın ismi ile okurdu. Lâkin tam bu zamanda ise haçlı her yeri kasıp kavurmakta idi. Çoluk çocuk, genç ihtiyar, kadın kız demeyip eline geçen Müslümanın canına kıymakta idi. Selçuklu zayıf düşmüş iken zalim kâfir her yeri yakıp yıkayım der idi. Miraç gecesinde Hak elçisine mekân olmuş, peygamberler görüp geçirmiş mübarek Kudüs haçlının ayakları altında inlemekte idi. Selâhaddin'in babası Eyyup der:

Oğul oğul yiğit oğul. Gözümün nuru oğul. Ciğerciğimin köşesi oğul. Hastaya oruç düşmez. Fakire zekât düşmez. Yolcuya cuma düşmez. Esir olana ilim mi farz düşer a oğul? Haçlı geldi. Gelip de bağrımız deldi. Mübarek Kudüsümüzü çiğnedi. Oğul oğul kalk oğul. Kalk da yerin-

den doğrul oğul. Oymağımın ümidi, neslimin öğüncü oğul. Soylu aygırdan soylu tay olur. Yiğitten yiğit, beyden de bey olur.

Al kılıncın eline,
Sar gürzünü beline,
Boz aygırına binip,
Gir kavganın seline.

Anası der: Oğul oğul ay oğul. Dokuz ay dar karnımda taşıdığım, on ay deyince doğurduğum oğul. Ak sütümden emzirdiğim, sırtımda gezdirdiğim, besleyip büyüttüğüm hayırsız oğul. Ya ben seni niye doğurdum? Emdiğin süt burnundan gele, eğer bana miskin, tembel anası dedirtir isen.

Bu sözler Selâhaddin'in ciğerine işledi. Yerinden doğrulup kalktı. Der:

Haç hilâle mi saldırdı?
Durulmaz
Cami mescit mi yıkıldı?
Durulmaz
Kur'an kitap mı yırtıldı?
Okunmaz.

Hazırlayın boz yeleli atımı. Verin bana zırhımı pusatımı. Bu binada benim de taşım, bu kavgada benim de başım olsun. Öldüğümde bana kanlı yiğit, küffar kesen ünlü yiğit demesinler.

Hilâlin haçlıya seferiyim ben,
Bu bitmez savaşın neferiyim ben.
Zulmün damarları sökülene dek,
Hakkın ışık dolu zaferiyim ben.

deyip boz aygırına atladı. Yel olup yetişti. Zamk olup yapıştı. Kadir Allah güç verdi, kudret verdi, yol verdi Hilâle. Kâfir aman dedi. Aman hilâlli ne yamanmış dedi.

Selâhaddin'in orduları, kızgın çöllerde bir kum fırtınası misilli haçlıyı çepeçevre kuşattı. Amma ne çareki haçlı bitmek bilmiyor idi. Ardı kesilmez eşşek arısının kovuğundan çıktığı gibi çıkar da çıkar idiler. Hem karadan hem denizden sürü sürü gelir dururlardı. Geçtikleri yerde senelerce ot bitmez, canlı büyümez idi. Köyleri şehirleri yağmalar, yakar, yıkarlar idi.

Selâhaddin Allah'a dayandı. Var kuvvetiyle Kudüs'e yüklendi. Haçlı aman diledi. Can derdine düşüp, aman Kudüs sizin olsun dedi. Çıktı kaçtı. Müslümanlar sevinç içinde Kudüs'e girdiler. Mübârek Mescidi Aksa'ya vardılar. Bu mukaddes yeri kirletmiş keşişlere bre keşişler imana gelin dediler. İmana gelen olmadı. Hepsinin kara başlarını kesip, kara kanlarını fışkırttılar. Güzel sesli müezzinler ezan okudu. Yiğitler arı sudan abdest alıp ak alınlarını yere koydular. Adı güzel Muhammed'e salavat getirdiler.

Bunu duyan Avrupa kudurdu. Cümle krallar, tekfurlar bir araya geldi. Hele İngiliz kralı öyle namlı, şanlı idi ki adına Arslan Yürekli Rişar derlerdi. Hepsi toplanıp geldi. Gören Avrupa'da kimse kalmamış sanır idi. Kudüs'ü tekrar almak dilediler. Seneler boyu uğraştılar olmadı. Karanlık sever, kara haçlı, kara yarasa misilli hilâlin ışığına yanaşamaz oldu.

Haçlı askerlere kıran girdi. Hasta oldular. Kıran gelmiş tavuk gibi her biri bir köşede kuyruğunu diker oldular. Selâhaddin yiğit haçlıya tabipler yolladı. O tabipler ki hem tabip, hem de kuvvetli haberci idiler. Düşmanın nesi var nesi yok öğrenip gelirler idi. Müslümanlara muhtaç olduk diye de cümle haçlı askerlerinin maneviyatı sarsılmış idi. Aman dilediler. Zalim haçlı zulmünün cezasını çekti. Arslan Yürekli Rişar, tavşan yürekli oldu. Rişar canından usandı. Bacısını Selâhaddin'e vermekle kurtulurum sandı, olmadı. Çareyi Avrupa'ya kaçmakda buldu. Arslan olarak geldi Çakal oldu döndü.

Yiğitlerin cenklerini dil anlatmada, kalem yazmada âciz kalır. Allah'ın inâyeti olunca kul darda kalmaz. Nice az topluluklar, kendilerinden kat kat fazla toplulukları Hakkın inâyeti ile alt ederler. Edegelmişlerdir, edegideceklerdir.

Selâhaddin yiğit Hilâl-haçlı kavgasının ne başıdır ne sonudur. O'nun dilinden Hilâlli ezelden ebede şöyle haykırır.

Hilâlin haçlıya seferiyim ben,
Bu bitmez savaşın neferiyim ben.
Zulmün, damarları sökülene dek,
Hakkın ışık dolu zaferiyim ben.

MALAZGİRT

Desen : Saim OKAN
«Yeni Nesillere...»

Gönlüm yine bin bir çeşit özlemle yanarken.
Doldum zafer aşkıyla Malazgird'i anarken.

Bir yepyeni gün doğdu Malazgird ovasından
Dağlar, ovalar yankılanır cenk havasından

Tekbirlere, gülbanglara ses vermede her yer
Yer gök bütün, Allah diye haykırmadan inler.

Bir yanda o haşmetli hilâl ordusu durmuş
Bir yanda salîp ordusu ki öyle kudurmuş

Rum illeri yıllarca cefâ çekmiş elinde.
Vahşet yatıyor kanlı Bizans'ın temelinde

Rum illeri viran idi imârı gerekti
Yaşlarla dolan gözleri kim güldürecekti.

Beylerle yiğitlerle doluydu koca meydan
Birden bire haykırdı yerinden yüce sultan:

«Sultan değilim ben bugün, asla, değilim şah
Bilsin ki cihan, âleme sultandır o Allah!

Alpaslan'ın emriyle bütün asker atıldı
Haşmetli Malazgird'e melekler de katıldı.

Zulmün başı artık ezilip kahrolacaktı,
Rum illeri mesud olacak, kurtulacaktı.

Mağlûptu Bizans, vahşeti kâretmedi, çöktü
Hakim idi zulmüyle o, elbet çökecekti.

Hasan ERDEN

BUDİN MÜDAFAASI

Veli ŞİRİN

YIL 1526... Şark, batıya ihtişamlı adımlarla ilerliyor. Avrupa kıtası sarsılıyor. Haçlının zulme dayalı saltanatı çatır çatır çökerken, insâni ideallerle yüklü bir toplum Batı'ya kayıyor. Şerefli ve yüce bir toplumun eşsiz zaferlerle taçlanacak tarihî yürüyüşüdür bu. Yine hakkın cihan hakimiyyetinin doruğuna tırmanan ihtişamlı, vakarlı ve azametli yürüyüşüdür bu. Onaltıncı asır işte bu büyük zaferler yürüyüşünün asrıdır. Onaltıncı asır Türk'ün asrıdır. Onaltıncı asrın sırtına Türk Cihan Hakimiyeti idealinin ilk ve nurlu damgası Mohaç ve Mohaç'ın meyvesi Budin (Budapeşte) bu ilerleyişin ilk ve muazzam adımlarıdır.

Türk ordusu Mohaç ovasında, Macar ordularını, dünya askerlik tarihinin bir benzerini daha kaydetmediği müthiş bir harekâtla imha eder ve Macar krallığının başkenti Budine ilerler. Ağustos ayının son haftasında beli kırılan Macar, Eylül ayının ilk haftalarında, hiç mukavemet göstermeden Budin'in anahtarlarını Muhteşem Süleyman'a teslim eder. Bu tarihten 1686 yılına kadar Budin Osmanlı hakimiyetinde kalır. İlk zamanlar Osmanlı devletine bağlı bir krallık olarak bırakılır sie de 1541 yılından itibaren eyalet haline getirilir. Zamanla 100 bine ulaşan şehir nüfusunun ekseriyetini Türkler teşkil eder. 58 camisi, 7 medresesi ve sayısız Osmanlı abideleri ile tam bir Türk şehri olan Budin, daha ziyade karargâhlık vazifesi görür. İnsanlığın kurtuluş idealini omuzlarında taşıyan Mohaç gazilerinin yurdu, barınağı, otağı olur.

1683 bozgunu ile birlikte yıkılmaya başlayan devletimiz 1686 yılında Budini kaybetmekle mağlûbiyetlerin en acılısını tadar. Türk-Batı kavgasının Viyana bozgunu ile Türkler aleyhine yön değiştiren seyri, Budin kalesinin verilmesi ile kesin bir şekil alır ve hızlanır. Birkaç asırdır toparlanma ve güçlenme devresinde olan Avrupa iğrenç, amansız ve insanlık tarihine simsiyah lekeler halinde geçecek hücumlarına başlamıştır. Devletimiz her sahada çökmekte, mağlûbiyetler mağlûbiyetleri takip etmektedir. Türk-Batı kavgası dinamiğinin dış etkiler ve iç değişimler şeklinde ortaya çıkan görüntüsü, Budin'in düşman eline geçişi ile artık toplumumuzun çöküşünü beraberinde getirir. Biz kaybetmekteyiz. Düşman ise kazanmaktadır.

Desen : Saim Okan

Avusturya, Viyana önlerinde yenilişimizin semerelerini toplamak üzere aradan bir yıl geçmeden Budin'i kuşatır. Kalede büyük kumandan Kara Mehmet Paşa vardır. Düşmanın muazzam bir ordu ile şiddetli hücumlarına karşı Budin kahramanca savunulur. Türk askeri cehennem gibi yağan top güllelerinin korkunç tahribatına aylarca göğüs gerer. Açılan gedikleri büyük gayretlerle temir eder.

Düşman topları ölüm kusarken, kale zaman zaman toz ve dumandan görünmez olurken bile Kara Mehmet Paşa bir an olsun askerinin başından ayrılmaz. Bir gün en ileri hatta, kahraman askerlerine kumanda etmekte olan Mehmet Paşa bir mermi parçasından isabet alır ve kendinden geçer. Fedakâr askerleri, O'nu derhal geri çekerler. Ama o ayılır ayılmaz bütün gücüyle kumandaya devam eder.

— Koman gazilerim, koman yiğitle-

BUDİN TÜRKÜSÜ

Gazi Âşık HASAN

Geldi düşman bağladı hep cümle rahım der Budin
Gelmeyen imdadıma çeksin günahım der Budin
Kalmışım küffâr elinde yalınız zâr-ı zebûn
Ser çeküb burc-i bedenden çıktı âhım der Budin
Padişâhım meskenim küffâre şâyân eyleme
Akıtıp çeşmim yaşın cisminde giryân eyleme
Bu hususta suç bulup kimseye bühtân eyleme
Ta ezelden böyle yazmışlar ilâhım der Budin
Olmuş idim bir zaman ben sedd-i islâm'a kilit
Nice canlar din yolunda uğruma oldu şehit
Tâ kıyâmet haşrolunca kesmezem Hak'tan ümit
Bir gün ola açıla baht-ı siyâhım der Budin
Der Hasan hiç bilmeyenler söyleşir efsânemi
Dîn-i İslâm'ın içinden Hak tüketmiş dânemi
Sene bin doksan yedide zaptedip cephânemi
Kısmet oldu düşmana zırh-ü silâhım der Budin.

rim. Bu kale serhaddi İslâm'dır. Kâfir eline düşerse, nice İslâm memaliki kâfir ayağıyla çiğnenip payimal olur ve bir dahi çare bulunmaz. Bugün can verip, şan alma günüdür. İşte dini mübinimizin bize vadeylediği cennet kapıları şimdi açılmıştır.

Yüce bir toplumun şerefli temsilcilerinin yıkılışa ve çöküşe karşı, haçlı ilerleyişine karşı destanlaşan direniş mücadeleleri idi bu savunma.

Bir gün kalenin üzerinde müthiş bir humbara patladı. Tam Mehmet Paşa'nın bulunduğu yere düşen bu top tozu dumana kattı. Bir çok cengâver birden yere serildi. Duman kaybolduğunda Mehmet Paşa'yı arayanlar, O'nu belinden aşağısı kopmuş halde buldular. Ak sakallı yüzünde al al kanlar arasında parıldayan gözler ve buruk buruk gülümsiyen bir çehre gördüler. Yüce kumandanın gür sesi yine yükselmeye başladı. Kaledeki bütün kumandanları çağırdı. Vasiyyetlerde bulundu. Ölmeden evvel Budin'in kurtulduğunu görmek istiyordu. Düşmanın galip gelemiyeceğine emin olduktan sonra, şehadet kelimesi getirerek şehid oldu.. Kumandayı vasiyyeti üzerine İbrahim Paşa devraldı. Aynı gün imdada yetişen Osmanlı Orduları Budin'i kurtardılar.

İki yıl sonra, yani 1686 yılında ilk kuşatmayı başarısız bir şekilde bırakıp ayrılan Dük de Lorenz, Budin'e yeniden hücûm etti. Bu defaki ordu 90 binin üzerinde idi. Orduda Papanın özel olarak göndermiş olduğu Papaz Mayorka da bulunuyordu. Türk ordusu ise ancak 16 bin kadardı.

Haçlılar bütün hınçlarıyla saldırdılar. Kale kumandanı Vezir Abdurrahman Paşa (Abdi Paşa) eşsiz bir metanet ve inatla kaleyi müdafaaya karar verdi. Savaştan savaşa koşmuş gaziler, her an yeni destanlar ve harikalar gösteriyorlardı.

Düşman kumandanı teslim teklifinde bulundu. Abdurrahman Paşa şu cevabı verdi.

— Biz bugüne bugün bir devlet veziriyiz. Bu yer babamız mâlikânesi midir ki bizden istenür?

Müdafaaya ısrarla devam edildi. Düşmanın fasılasız top atışları Budin kalesinde tamiri mümkün olmayan tahribatlar yapıyordu. Abdurrahman Paşa ise, durmadan her yeri dolaşıyor, askerlerini ve Müslüman halkı coşturuyordu.

— Gelin kardeşlerim, evlâtlarım, gelinlik kızlarım. Gelin bu bergüzarı küffara vermiyelim. Sultan Süleyman Han'ın yadigârı olan bu şehri küffara vermekten ölmek yeğdir. Dün atımız nalını öpen bu kâfire bugün nasıl baş eğip teslim oluruz. Haydin kardeşlerim!

Dük de Lorenz yine kalenin teslim edilmesini istedi. Abdurrahman Paşa'nın cevabı yine kesindi:

— Biz vezaret rütbesine altmış sene hizmet ve namus ile vardık. Elbette şehadet rütbesine dahi varmadan bir avuç yer vermeziz.

Kalenin cephaneliğine düşen bir düşman mermisi müthiş patlamalara sebep oldu ve kalenin yarısı tamamen yıkıldı. Budin artık sayılı günlerini yaşıyordu. 1 Eylül perşembe günü güneş tutuldu. Harabeye dönen Budin kalesi hazin bir tablo manzarası arzediyordu. Fakat her yerinde tozlar dumanlar yükselen bu yıkıntılar arasında hâlâ ölmeyen, öldürülemeyen bir ruh vardı, bir millet vardı. Hala heyecan ve imanla atmakta olan bir kalp, Türkün kalbi vardı. Ve düşman bir türlü cesaret edip de son saldırıyı yapamıyordu. 2 Eylül cuma günü gaziler hep beraber abdest alıp namaz kıldılar. Abdurrahman Paşa, insanı fani varlığından alıp yücelere götüren bir konuşma yaptı. Sonra ileri gelen askerlerini çağırıp istişarede bulundu.

— Küffar belki bugün şehre girer. Budin'i ecdadımız döğüşerek, kan dökerek aldı. Biz de verirsek öyle verelim. Zabitlerden birisi sordu.

— Kurtuluş ümidi var mı Paşa baba?

— Allah'tan ümit kesilmez. Ne ehemmiyeti var. İnsanın ömrü baki değildir ki, akıbet biter, fenâ bulur. Biz şehadetten kaçmıyalım. Huzuru Rabbülâlemine alın akıyla çıkalım. Şehid olmak ne gün içindir?

Huzurdakiler hep birden cevap verdiler:

— Billah bu gün içindir.

O gün düşman kana susamış canavarlar gibi saldırarak kaleden içeri girdi. Abdurrahman Paşa ve başında bulunduğu asker, halk, kadın, çoluk çocuk hep birden karşı koydular. Müthiş bir sokak muharebesinde düşman, Türkün yenilmez imanını, sarsılmaz azim ve iradesini daha yakından gördü ve ağır zayiatlar verdi. Bütün şehir dişiyle, tırnağıyla haçlı sürülerinin gırtlağına yapışmıştı.

Hava kararıktan sonra Abdurrahman Paşa askerinin tamamını iç kaledeki Bâli Paşa meydanına topladı. Tamamı iki bin kişiydi. Sordu:

— Ne dersiniz evlâtlarım, ne dersiniz kardeşlerim, teslim mi olalım. Yoksa harbedip şehid mi olalım?

Hiç biri teslim olalım demedi. Bir müddet sustular. Kumandanın irâdesine teslim olmak gerekti. O'nun kararı ne ise o olmalıydı. Cevap verdiler.

— Sen bilirsin. Öl dersen ölür, kal dersen kalırız, Paşa babamız. Biz bu yola girerken yaşama garantisi istemedik, istemeziz. Sen bilirsin Paşa babamız.

Gaziler, şehid olmak üzere son defa helâllaştılar. Kucaklaştılar. Abdurrahman Paşa kılıcını eline aldı. Hep beraber iç kaleden düşmanın üzerine öyle bir hücûm ettiler ki, her biri barut mahzenine düşmüş kıvılcım gibi idi. Nihayet savaşa savaşa her biri on-yirmi haçlı öldürerek teker teker hakkın rahmetine kavuştular. İçlerinde Abdurrahman Paşa da vardı.

Artık Budin'in camileri, nârin minâreleri ezan seslerinden uzak; yeşil Tuna kıyıları serhat türkülerine, mehter gümbürtülerine, Türk atlarının nal seslerine hasret kalacaktı. Budin'in yürekler parçalayan felâketi halkın dilinde destanlaşacak ve dilden dile dolaşacaktı.

KARAGÖZ İÇİMİZDE

Mehmet TAÇDİKEN

HACIVAD — Ah Karagözüm, iki gözüm, nerelerdesin? Uzaklardan gelir sesin. Karıştırmışsın işlerini herkesin. Dinle de Hacı Evhad Çelebin bir dörtlük söylesin.

KARAGÖZ — Vay! Keçi suratlı Hacıvad yine mi sensin! Adın batsın. Batıdan ayrılmayan gözlerin önüne aksın. Dörtlüğünle beraber canın çıksın.

HACIVAD — Hemen damdan taş yuvarlama önümüze Karagöz. Şeyh Küşteri önünde yeni bir söyleşi olsun.

KARAGÖZ — Söyle işi, dinliyorum.

HACIVAD — Teşekkor mikonem.

KARAGÖZ — Ben, sana bir konarsam, görürsün teşekkorunu.

HACIVAD — Aman Karagözüm, çok teşekkür ederim diyorum. Farsça. Sen ne anlıyorsun? Sen Rusça bilir misin?

KARAGÖZ — Bilirim.

HACIVAD — Çetire?

KARAGÖZ — Rus da akıl hak getire...

HACIVAD — Bilemedin. Rusça, dört demekti. Peki, Almanca bilir misin?

KARAGÖZ — Bilirim.

HACIVAD — Der Hügel.

KARAGÖZ — **(Hacıvad'a yaklaşır, iyice sokulur)**

HACIVAD — Dur! Ne yapıyorsun, öte git.

KARAGÖZ — Benimle zevklenin mi hacı cav cav? Hem «beri gel» diyorsun, hem de gelince «öte git»

HACIVAD — Değil yine. O Almanca tepe demekti. Anlaşılan Almanca da bilmiyorsun. Ben sana söyliyeyim şimdi, sen tekrar et. «Bite, buyurunuz; bite, buyurunuz.»

KARAGÖZ — Haydi bedavaya gidiyor, hallı Alaman bitl. Yok mu alan? Bite buyurunuz; bite, buyurunuz. Yetişen alıyor. Buyurun bite.

HACIVAD — Geçelim Fransızcaya. Bil bakalım katrveni.

KARAGÖZ — Ne var bunu bilmeyecek. Anası eşek olduğuna göre, danası Batı-Batı, şalgam suratlı Batı.

HACIVAD — Yine tutmadı. Doğru cevap seksendi. Şimdi İngilizce: Sevinti?

KARAGÖZ — Sevinir.

HACIVAD — Sevinti.

KARAGÖZ — Hem sevindi, hem sevinir. Anasını belledi dünyanın. Her yerde fan fin fon. Nasıl sevinmesin.

HACIVAD — Anlaşıldı. İngilizce'den de nasibin yok. Al sana Rus'dan bir daha. Konda piriyehal.

KARAGÖZ — Aman Hacı cav cav ben korkarım.

HACIVAD — Niye korkacakmışsın? Suçu yok, cezası yok. Konda piriyehal.

KARAGÖZ — Kon da buraya gel Rus'a, demiyor musun? Mümkünatı var mı yalnız?

HACIVAD — Tamam, tamam! Son soru; il bufalo.

KARAGÖZ — Ne halt ediyorsun Hacıvad, ben il değil, köy bile ufalayacak halde miyim şimdi? Geçti o günler.

HACIVAD — Son soruyu da bilemedin. İtalyanca il bufalo «manda» demek. Bildin mi?

KARAGÖZ — Bildim.

HACIVAD — Mandacıları da bildin?

KARAGÖZ — Bildim.

HACIVAD — Millî Mücadeleyi?

KARAGÖZ — Bildim.

HACIVAD — Loyd Corc'a «işgalden kurtarın, Batı aydınlarının, ideallerini savunalım» diyen, ilk Dışişleri Bakanlarından Fransa'nın taze mandası' taraftarı, Bekir Sami'yi?

KARAGÖZ — Ne yapmış bu herif? Memlekette koca kömüş mandasına kıran mı girmiş de Fransız gâvurunun mandasını istermiş!

HACIVAD — Sana nasıl anlatmalı, düşünemiyorum ki Karagöz! Ah bir okul, sukul!..

KARAGÖZ — Oku, sokul deyip durma tepelerim şimdi.

HACIVAD — Yani Millî Mücadele'deki soylu mandacılarımızdan bahsediyorum. Yunus Nadi'yi bildin mi? Alamanın eski filintası, Makedonya ve de Rizorta Localarının ayrıcalıklı kahramanı Yunus Nadi'yle Emenu'el Karasu'yu. «Türk Wilsoncular Cemiyeti»ni kurup Amerikan mandasını istiyenleri?

KARAGÖZ — Niye Amerika'nın mandasını istemişler. Fışkısı sıcakmıymış Amerika'nın?

HACIVAD — Sorulur mu? At bağına bahçene bire bin, bire on bin.

KARAGÖZ — Sağımı iyi miymiş? Sütü bol muymuş?

HACIVAD — Hem de tozdan süt ki, kaynat kaynat iç. Kaynat kaynat iç.

KARAGÖZ — Yağı filân?

HACIVAD — Yemeyle bitmez.

KARAGÖZ — Amma besili kömüşmüş bu da hal

HACIVAD — ...Ve de Amerikan'ın okulundan sukulundan mezun olan, sütüyle yağıyla besili, kültürüyle sarmaş dolaş, büyük... büyük... büyük... kocaaaaman Türk'ün kadını yazar, söyler, işler, çalışır Edip Halide'yi bildin mi? O da Amerikan mandası isterdi.

KARAGÖZ — Amerika'ya sokulduğundan ezilen, sütle yağla besili, öldür demesiyle sarma olmuş, dolma olmuş sararmış solmuş; ar.-er.-ırrr... Amerikan camızı?

HACIVAD — Mandası, manda!

KARAGÖZ — Amma da isteyen çokmuş. Hangi birine yetecek bu kömüşler?

HACIVAD — Hepsine. İsmet besliyecekmiş. Kâzım'a demiş gel seninle mücadele etmektense bir çiftlik işletelim demiş.

KARAGÖZ — Ohl İşletseymiş. O zaman bol bol çiftlik mandası türer, hepsine yetermiş. Niye işletmemiş. Daha mı kârlı gelmiş öbür taraf? Eeee! Mum bacaklı kerata fazla uzattın sen işi. Susacağın da yok.

HACIVAD — Ama Karagöz mandalar...

KARAGÖZ — Mandalar ipte. Ben de gidiyorum.

HACIVAD —Bu hikâyetimiz de burada bitsin. Hoş olsun Külhanî, yıktın perdeyi eyledin viran, varayım sahibine haber vereyim heman.

KARAGÖZ — Ne kadar sürç-i lisan ettikse affola. Yıllardır konuşmayalı unutmuşuz muhavereyi. Ben, ben olduktan sonra, bir daha ki oyunda yakanı elime geçirirsem Hacı cav cav bak neler oluyor, neler!..

KARAGÖZ — HACIVAD — Usul dışı oldu, af buyurun. Ama edemiyeceğiz, demeden gidemiyeceğiz. Biz, sizin içinizdeyiz ilk defa. Çıktığımız gibi içinizden, tekrar döndük içinize. Bundan böyle içli-dışlı siz, bizsiniz; biz, siz olacağız.

(Giderler)

• DÜŞÜNMEK •

Yakup SEZER

Zihni faaliyetler, insanlık için bir bilmece kutusudur. İrade, akıl, zekâ kavramları ve düşünce, öğrenme v.s. faaliyetler, asıl olarak değil, fonksiyonları yönüyle biliniyor. Ve bu faaliyetleri mevzu eden ilim kolları, temel kavramları, ancak fonksiyonel bir çerçevede tanımlıyor. Meselâ irade, şuurlu ve kararlı hareketlerle tanımlanabiliyor. Zihin ve irade, duygu ve irade, şuur ve irade v.s. münasebetlerde iradenin daha ziyade kararlı hareket yönü üzerinde duruluyor. Ama iradenin aslı ne? Bilhassa materyalist monizmin «maddi tanrı»sına tapanlar, mücerred laboratuar sonuçları ararcasına tahlil ettikleri zihni faaliyetler için, bilinen, «her şeyin başlangıcı maddedir» tezinden başka bir sonuç verebilmiş değiller. Oysa ilim, başdöndürücü sonuçlarda, kendi sınırlarını yoklamakla veya tayinle meşgul. Zihni faaliyetler denilen bilmece kutusu, daha sayısız bilmeceleri ihtiva eden insanoğlu için açılabilmiş değildir. Açılacak mı? Bu soruyu cevaplamaya tevessül etmeden, bu bilmece kutusunu işaretle iktifa edip, düşünce konusuna gelmek istiyoruz: Yani, insan ve düşünce...

İnsan ve düşünce diyoruz; çünkü beşer tarihinde, insan denince düşünce, düşünce denince insan anlaşılmış, biri diğerinden ayrı mevzu edilmemiştir. Düşünce ve insan bağlılığı öyle etkiler yapmıştır ki, Yunanlı filozoflar insanı «**düşünen bir hayvan**» olarak tanımlarken, düşünce kudreti bir kriter olmuştur. Aslında insan için, «düşünen hayvan tanımlaması bir bahtsızlıktır. İnsan, «düşünen hayvan» değildir, ama hayvanla arasındaki en belirgin farklılıklardan birisi ve başta gelen düşünce kudretine sahip bulunmasıdır. Ne yazık ki, eski Yunan'da insanı hayvandan değişik kıstaslarla analize imkânları sınırlı olan filozofların, hayvan ve insan arasında ilgi kurma çabaları, 19. ve hatta 20. yüzyılın geniş tahlil imkânları arasında sürdürülecektir. Darwin, «The Origin of Species»la, maymun ve insan arasında sun'i köprüler ihdas ederek, transformasyon (değişim) teorisini ortaya atacaktır. Ve Loeb, Jennigs, Köhler v.s. hayvan psikolojisini analizleyecekler, Rus fizyolog Pavlov, şartlı refleks (Conditional reflex) teorisi ile bu sahada kendini duyuracaktır. Bu çalışmaların hedefi belli, kuşlarda uçak modelini veya balıklarda denizaltı modelini gören ilim adamının yaptığı gibi, hayvanları, bilinmiyeni çözmede vasıta kullanmak, olarak da düşünülebilir. Ama, çalışmaların itici gücü, büyük mikyasta insan ceddinin hayvan olduğu noktasıdır.

Bütün bu çabalara rağmen, insanî, objektif düşünce, her türlü teorinin, iddianın üzerine çıkarak, ilimde yeni ufukları işaretliyor. Düşünce faaliyeti, su üzerinde yüzen çiçek gibi, inkârcı çabaları mahkûm ederek, yanlış hareket noktasına dayanan düşünce mamullerini taşlıyor, insanın insanlığını ortaya koyuyor. İnsana «eşrefi mahlûkat» ünvanını verdiren düşünce. Bir düşünür, düşünebilmek kudreti karşısında, düşünebilmeyi varlıkla özdeş sayarak, «Madem ki düşünüyorum, o halde varım» diyor. Ve bu yüzden sözü unutulmuyor. Rodin'in, «düşünen adam»ı insan ve düşünceyi kompoze ettiği için milyonlara sigortalanıyor. Öte yandan düşüncenin paha biçilmezliği, «Bir saat düşünce (tefekkür) 70 senelik ibadetten efdaldir.» denilerek, manevî kıstaslarla ifade ediliyor. Özetle düşünce faaliyeti, insanla birlikte mütalâa edilen bir faaliyet.

Düşünce olayı nedir, denirse; bunun

da, söz konusu ettiğimiz bilmece kutusunda olduğunu ve mücerred bir kavram olarak ortaya konamayacağını hatırlatalım. Fakat düşüncenin, objeler veya vakıaların sembolik mümessilleriyle problem çözüştür, şeklinde tarifi var. Düşünce olayının beyinde olduğu biliniyor, fakat düşünme esnasında beyinde olup bitenler bilinmiyor. Düşünce faaliyetimizi sağlayan şeyler; imajlar, kavram ve tasavvurlar, dil, muhakeme, hüküm verme gibi olaylar, ve daha sembolik olan rüya, hayal gücü v.s. olarak sıralanıyor. Düşünce hakkında bilinenler, genel hatlarıyla bunlar. Daha doğrusu insan düşüncesinin kavrayabildiği bu.

İnsanlığın düşünce tarihi, bir bakıma çevresini anlama arzusuyla dolu insanın, düşüncenin kılavuzluğunda katettiği yolun ifadesidir. İlk insandan bu yana önce düşünen insanoğlu, daha sonra tatbikata geçiyor. Düşünceyi sonuçlandırma, akıl yürütme ve tatbik etme de, aslında bir düşünce ürünü oluyorlar. Bu şekilde her tatbikat yahut düşünce, yeni bir düşünceye zemin hazırlamış oluyor. Tatbikatın yönü malûmdur: Maddi ve sosyal gerçeklerin aydınlatılmasında kılavuz olan tatbikat, nihaî tahlilde, zıt düşünce ve zıt kuvvetleri doğuruyor. Bu kaçınılmaz bir son. Buradan şuna gelmek mümkün: Demek ki, düşüncenin tabiî uğrağı veya sonucu tatbikattır. Aksi yönde bir akıl yürütme düşünülürse, insan beyninin bilinmez dehlizlerinde kalan düşüncenin değeri ne olacaktır? Veya tatbikatsız düşünce neye yarayacaktır? Bu yönde eski Yunan filozoflarını hatırlamamak mümkün değildir :

Eski Yunan'da tatbikatsız düşüncenin misalleri kolaylıkla görülebilir. Aristo, «ateş, su, hava, toprak» teziyle kâinatı izaha kalkıştığı zaman düşüncesinin doğruluğunu ölçecek kıstaslar mevcut değildi. Gözleme dayanarak varılmış bir hükümdü bu. Sonra ne oldu? Bu düşünce tatbikatta (pratikte) yıkıldı. Bu düşünce; Doğu'da çok önceleri kabul görmemişti, ama Avrupa'da tedavülden kalkması için Ortaçağ karanlığının yaşanması gerekti. Oysa ki, düşünce mahsullerini değerlendiren insanlık, tatbikatsız düşünceden uzaklaşarak pratik sonuçlara ulaşmıştı. Bu tatbikat, ilmî imkânlarla düşünce arasındaki münasebeti aydınlatmak yönüyle önemlidir. Elbet düşünceyi geleceğe yöneltmeden, statik bağlarla yozlaştırmak düşünülemez. Ne var ki, günümüzde, Aristo mantığıyla kehanet savurmanın da anlamı kalmamıştır. Şimdi ilim, işaret ettiğimiz gibi, kehanetlere boş vererek, düşüncenin sınırlarını tayin ediyor. Bu açıdan düşünce ve tatbikat beraberliğinin değişik bir örneğini alarak, düşünce ve tatbikatın imkânsızlık sebebiyle sınırlamayacağı bir örnekte daha müşahhas bir sonuca gelelim. Örnek yine Yunan filozoflarından.

Yunan felsefesi, eski Yunan'da, söylenmesi gereken çok şeyi söylemiştir. Bir yandan Avrupa'nın kültür temellerine ilk harcı koyan Aristo, Sokrat, Eflatun gibi düşünürler yetişirken, diğer yandan Atina sitesi ahlâksızlık çukurlarına yuvarlanıyordu. Avrupa demokrasisinin babası addedilen Solon, Perikles v.s. nin günümüze kadar değişmez olarak kabullenilen demokrasi anlayışları bir mânâ ifade etmiyor, Site muayyen bir zümrenin koruyucusu oluyordu. Neden? Bu sorunun cevabı çok yönlüdür ve bu sorunun bütüncü bir açıdan ele alınması gerekir. Fakat bu sorunun cevaplarından biri de şudur: Yunanlı filozoflar sözleri ve fiilleri arasında âhenk sağlamış değillerdi. Düşünce tatbikata uymuyordu; yahut değişik bir ifade ile **«ilmiyle amil olan kişiler»** değillerdi. Sözleri kendi toplumlarında safsatadan öteye gitmiyordu. Ahlâkçı olarak anlatılan ünlü Sokrat, gayrı ahlâkî davranışları yüzünden mahkeme edilen bir kişi idi. Neticede tatbikatsız düşünce, bir devir filozoflarının günümüze kadar gelen zaafı oldu. Bu noktada pratik bir müşahade ile daha pek çok, günümüze kadar bilinen belli başlı Batılı filozofu, aynı zafiyetle itham mümkün. Yine bu noktada insanlığa getirdiklerinin kâmil tatbikatçısı olmak mazhariyetine ulaşan Nebileri de hatırlamak bir borç. Düşündük-

Desen : Haşim Vatandaş

çe düşüncesi karışanların düşünür olduğu bir çağda, sözleri ile fiili arasında ahenk sağlayanlar unutulabilir mi?

Ama şunu da belirtmek gerekli. Yunanlı filozofların ve benzerlerinin hâlâ çağımızda anılır olmaları da düşünceleri yüzünden. Yani, müspet veya menfi değerlendirilmeleri, düşünceleri yüzünden yapılıyor. Buradan çıkan sonucu genelleştirirsek; insanoğlu düşünce tezgâhında işlediği fikirlerle ve fikrin tabii sonucu tatbikatla değerlendiriliyor. İnsan kendi kendini düşünce tezgâhında ya yıkar ya da kurar. İnsan yiyen karanlık bataklıklara saplanmak veya huzur dolu bir dünyaya ulaşmak insanın elindedir. Kısaca tercih ikidir: Canavarlaşmak yahut yüceleşmek.

Madem ki düşünce tarihi, insan tarihine eştir. Düşünce kudreti insanı çağlar ötesinden unutturmayan bir unsurdur. O halde düşünmelidir. Canavarlığı kim ister, elbette yüceleşmek düşünülmelidir. Bilmece kutusunun kapağında tilkinin zavallı kurnazlığına düşmeden, aczini, bilmece kutusunun kapaklarında bırakıp düşünmelidir. Düşünülecek o kadar çok şey var ki...

DÜŞÜNMEK ŞARTI

İnsan düşüncesinin Pavlov'un köpeklerini aratırcasına belli frekanslı zil sesleriyle şartlandırılmak istendiği bir çağda yaşıyorsanız, toplumunuz geri kalmışlığın, bir fetretin kargaşasında bulunuyorsa düşünmenin gereği açıktır. Ve bu demektir ki, düşünce faaliyeti, toplumların dünya ve yurt şartlarını tahlilde

başvuracakları ilk müracaat kapısıdır.

Düşüncenin, işaret ettiğimiz sembolik kavramlar yanında ikinci etkili faktörü ortamdır. İnsanlar düşünce faaliyetlerini sürdürmede çeşitli ortam ve vakitleri tercih ederler. Gece yarısından sonra düşüncelerinin billürlaştığına ve netleştiğine inanan, bu sebepten gece yarısını çalışmaya başlangıç saati seçenler vardır. Ancak genellikle kabul edilen sabah saatlerinin verimliliğidir. Fertlere göre değişebilen bu vakit tayininden ziyade, düşüncenin, sessiz sakin yerleri sevdiği ortak bir vasıf olarak kabulleniliyor. Dünyanın yuvarlaklığını ay'dan, o feza sessizliğinden temaşa eden astronot gibi, hayat gerçeklerini bir an ondan koparak, değişik, sakin bir plâtformdan değerlendirmek gerekli.

Sessizlik denince, hayattan kopmak denince ölüm ve kabristan akla gelir. Gerçekten de kabristana 'mevtayı define götüren insanların haleti ruhiyesi bir an için başkalaşır. Hayatı yorumlayışları, dünya hayatının sınır kapısında etkilenir. Maddî dünyanın merkezinde tek boyutlu yaşayan bir kişi bile bu hâlden etkilenir. İstemese de. Mezarlıklar bu bakımdan düşünce için ideal yerlerdir. Hele mevtanın girdiği o daracık mezar içerisinde, herkes dağıldıktan sonra kalıp düşünebilmek daha da mükemmeldir. Belki de bazı kimselerin mağaraları tercihi bundandır. Ama ne var ki, bu mümkün olmayan bir şey. Mezarların içi, kabirler, ancak ölülere!..

Mezar sessizliğinde olmasalar bile, hapishane hücreleri, hapishaneler, insanların düşünebilmesine önemli oranda etki eden yerlerdir. Ümmî fakat kabiliyetli bir kişi hapishane duvarları arasından değişik çıkar. Bu değişiklik çok yönlüdür: Bir noktada çırak giren mahkûmun suç işleme profesörlüğüne ulaşması gibi değişiklikler de mevzu edilebilir. Fakat düşüncenin yeni boyutlara ulaşması bakımından düşünelim. Hapishanenin münzevîliğinde bir onbaşı, Hitler, Alman dinamizmini dünyaya saldırtacak düşüncelerle dolu olarak dışarıya çıkar. Daha küçük ebadda bir mahkûm Chesmann, defalarca tehir ettirmeğe muvaffak olduğu idam kararıyla bütün dünyada kendinden sözettirmiştir. Cezasının infaz edildiği sıralarda, lâlettain bir idam mahkûmu olarak hapishaneye giren Chesmann, artık arkasında kitaplar olan bir yazardır. Fert, sızlayan ülserini, depreşen romatizmalarını, havasızlığın tevlit ettiği başağrısını, yetersiz yemekleri unutur gibi olur, hapishanelerde düşüncesiyle başbaşa kalır, kendiyle hesaplaşmak imkânına kavuşur. Aslında bütün haklı düşünce savunucularının uğrağıdır hapishane. Küçük bir araştırma bunu ortaya çıkarır. Haklı, insanı ve insanlığı yüceleştiren düşüncelerin savunucuları tarihin en büyük çilekeşleri olarak sıralanırlar. **«Kötülüğe bir hayra iki mani vardır»** denilmesinin hikmeti de buradadır zaten.

Hep hapishane, hep mezarlar insan için kabullenilen ideal düşünce mahalleri değil. Böyle olsa sadece bu kaynaklara bağımlı kalınması gerekirdi. Oysa ki, düşüncesinin tatbikatını kendinde yapan, inanmadığı hayat düzenini hapishane, mezar gören ve düşünce faaliyetlerini bu yöne teksif edenler yok mu? Elbette var. Şüphesiz en değerli kişiler de bunlar. Toplumu, dünyayı değiştirecek ve dertlere, ızdıraplara son verecek düşünceyi kafa ve gönüllerde âbideleştirmeyi düşünmek, hapishane zorlayıcısına düşmeden, hapishanelerin en genişi kötüler nizamının dışında kalarak, düşünmek. Düşünce faaliyetlerinin en ulvisi.

Bir de şu var. Düşünce faaliyeti kesinlikle iradî bir kavram değil; insan, düşünmek istemese de düşünmeye mecbur. Hatıra gelmesi arzu edilmiyen pek çok fikirler, hayaller, tasavvurlar otomatik bir şekilde zihni işgal eder. İnsanı etkiliyen semboller, zihni de etkiler. Kendi kendine, olayların itişiyle düşünmek mi, yoksa iradî düşünceyi mi tercih etmeli? Düşünmeli. İnsanı canavarlaştıran veya yücelten yol bu. Toplumları değiştirmenin, özlenen düzene ulaşmanın yolu bu. Düşünmeli. İnsan olarak, insanlığını anlayarak.

Düşünelim.

Hikâye

GİRDAP

A. AVANOĞLU

Desen : Haşim VATANDAŞ

Bu gece yine o korkunç rüya ile uyandım. Vücudum terden sırılsıklam olmuş, alev alev yanan yanaklarım göz yaşlarımla ıslanmıştı. Yuvasından fırlayacakmış gibi atan kalbimi ellerimle bastırarak yataktan kalktım ve sessizce mutfağa gittim. Bir yudumda içtiğim soğuk su ve çıplak ayaklarımın altındaki serin taşlar vücudumun hararetini biraz olsun giderdi. Yanı başımdaki sandalyeye yığılırcasına çöktüm. Vücudumda müthiş bir ezginlik, bacaklarımda anlatılmaz bir takatsizlik hissediyordum. O korkunç sahneyi sanki zihnimden silmek istiyorcasına titreyen parmaklarımı gözlerimin üzerinde gezdirdim. Yarabbi! O ne dehşetli bir girdaptı! Hiç farkında olmadan ta kenarına kadar gelmiştim. Yürüdüğüm yollar yeşillik, gökyüzü masmavi ve ta uzaktan görünen altın rengindeki kumlar ne kadar parlaktı! Kendimi bir kuş kadar hafif, hür ve mesut hissediyordum. Hiç bir şey düşünmüyordum; gençtim, sıhhatte idim, hayatın güzelliklerine ulaşmak, doymak istiyordum. Birden durdum ve sebebini izahtan aciz olduğum garip bir önsezi ile etrafıma bakındım. Arkadaşlarım nerede idi? Ben bu yollarda niçin yalnız kalmıştım? Etrafı saran o derin sessizliğin içinden ta uzaklardan kulağıma acı acı sesler, çığlıklar geliyor gibi idi. Sebepsiz bir korku ile ürperdim ve ileriye, pırıl pırıl parlıyan kumlara doğru koşmaya başladım. İçimdeki sabırsızlık son haddini bulmuştu. Kendimi bir an evvel onların üstüne atmak istiyor-

dum. Ayağımın altındaki çakıl taşlı yol bitince dehşetle irkildim. Sanki gizli bir kuvvet beni içine doğru çekiyor, emiyordu. Bir adım dahi atmama artık imkân yoktu. Evet, uzaklardan görüp, cazibesine tutulduğum o parlak altın sarısı kumlar tablatın kapanından başka bir şey değildi. Devamlı hareket halinde kıpırdıyor, açılıyor, dönüyor ve akıyordu. Ben ise bilmeden bu girdaba, bu bataklığa yakalanmış yavaş yavaş batıyordum. Orada burada yukarı doğru uzanmış kalmış eller, kollar görülüyordu. Birden ağlayıp bağırmaya, haykırmaya başladım. «Allahım, bana acı, beni kurtar» diyordum. Hayatın baharında bu ne korkunç bir ölümdü! «Yarabbi, imdadıma yetiş» diye haykırıyordum. Gizli bir kuvvet ayaklarımı pençesi ile yakalamış aşağı doğru çekiyor, çekiyordu... Dehşetle büyümüş gözlerimi bir medet umarcasına etrafımda gezdirdim. Ah! ne çaresiz, ümitsiz bir durumda idim. Ansızın yanı başımda iki titrek el belirdi. Can havli ile onlara sarıldım; o zayıf, etleri zaman tarafından yenmiş bir deri bir kemik kollar beni çekmeye başladı.. Bu kollar bana yabancı değildi, ben bu kollara o kadar yakından aşina idim ki! Evet, evet bunlar ihtiyar neneciğimin öpüp öpüp kokladığım sevgili kolları idi. Yüzünü görmüyordum, fakat o iki sevgili kol beni yavaş yavaş bu dehşet girdabından çıkardı..

Üç gecedir arka arkaya gördüğüm bu korkunç rüya beni adeta hasta etmişti. Yemeden içmeden kesilmiştim, evden dışarı çıkmıyor, devamlı düşünüyordum.... 18 yaşında idim, fakat kendimi o kadar yaşlı hissetmeye başlamıştım ki hiç bir şeyden zevk almıyor, ızdırap içinde kıvranıyordum. Vurdum duymaz ve neş'eli halime alışmış olan arkadaşlarım bu halime hiç bir mânâ veremiyor, hasta olup olmadığımı soruyorlardı. Hayır vücudum sapa sağlamdı, fakat ruhum çökmüştü, ruhum hasta idi...

Orta halli bir memur ailesine mensuptum. Namuslu bir muhasip olan babam, fedakâr bir ev kadını olan annem ve ihtiyar nenem bizlerin üzerine titrer, yemez bizlere yedirir, giymez bizlere giydirirdi. Liseyi bitirinceye kadar kendimi bir kuş kadar mes'ut ve hafif hissederdim. Çok çalışkan bir öğrenci idim. Okuldan eve koşa koşa gelir, anneciğimin bir bir, itina ile hazırladığı yemekleri yedikten sonra kitaplarımın başına geçerdim. Benim dünyam sanki bu kitaplardı; onları okudukça, verilen vazifeleri yaptıkça kendimi ne kadar mes'ut hissederdim. İhtiyar neneciğim arada sırada kapıdan başını uzatır, hatırımı sorar, o tatlı yumuşak sesi ile hafif hafif bir dua okur üzerime üflerdi. Ben annemden çok nenemi severdim. Derslerimi bitirdiğim zaman onun dizinin dibine oturur, onun anlattığı tatlı hikâyeleri, verdiği nasihatleri can kulağı ile dinlerdim. Oyalı beyaz yemenisinin çevrelediği o nurlu pırıl pırıl yüzü gözümün önünden bir an bile ayrılmazdı. Devamlı ev işleri ile meşgul olan annemin bizlere ayıracağı vakti pek azdı. Evimizin mütevazi bütçesinin dışına çıkmamak için bütün işleri o narin omuzlarına yüklenmişti. Başımı kitaplardan ayırabilip ona yardıma koştuğum zamanlar, daima mütebessim olan tatlı yüzünü bana çevirir, her işi bitirdiğini, yorgun olmadığını söyler, gidip dinlenmemi tavsiye ederdi. Hakikaten de, gördüğüm kadarı ile anneciğim mes'ut bir kadındı. Vücutca yoruluyordu, fakat zaten ona saadet veren bu yorgunluktu. Sevdiği kocasına ve evlâtlarına elinden geldiği kadar hizmet edebilmek ve çok anlayışlı olan babacığımın güzel ve takdirkâr sözlerine muhatap olmak! İşte anneciğime sonsuz saadet kapıları açan, benim dünü kadar mühimsemediğim, bu ehemmiyetsiz gibi görünen şeylerdi. Boş vakitlerinde elinde daima bir iş görürdüm; eskileri bozarak veya yeni aldığı ucuz ve zarif kumaşlardan kardeşime ve bana birşeyler dikmek onun zevk aldığı başlıca meşguliyetlerdi. Neneciğim elinde tesbihi, tasvipkâr nazarlarla kızına bakar biz iki torununun da evlilik hayatında aynı huzura kavuşmamızı Allah'tan niyaz ederdi.

. . . . . .

Liseyi bitirdiğim o yazı hiç unutmam. Beni saf, temiz bir genç kız durumundan çıkarıp, ruhsuz, eğlence düşkünü, maddi bir yaratık yapan o meş'um yazı...

Arkadaşlar aralarında bir çay tertip etmişlerdi. Sınıfımızın en varlıklı ailesine mensup olan Muallâ'nın evinde toplanacak-

tık. İlk önce gitmek istemedim. Elime güzel bir kitap alıp, evimizin serin bahçesinde uzanmak imtihanlardan yorulan kafamı dinlendirmek istiyordum. Ne mümkün! Arkadaşlar hep bir ağızdan bu kitap kurtluğundan kurtulmam, biraz da hayatın başka zevklerini tatmam, kendileri ile beraber eğlenmem hususunda ısrar edip durdular. Bu seferlik evet demekten başka çare yoktu.

Anneciğim Sümerbank'tan alıp da diktiği üstü kırmızı çiçekli beyaz basmayı bin bir itina ile ütüledi ve bana giydirdi. Uzun parlak siyah saçlarımı da tarayıp omuzlarıma döktüm. Odamdaki boy aynasına baktığım zaman adeta kendimi tanıyamadım. Bu kıyafet bana ne kadar yakışmıştı!

Kendimden emin Muallânın kapısını çaldığım zaman biraz heyecanlı idim. İçerden müzik ve kahkaha sesleri geliyordu. Kapıyı açan Muallâ beni sevinçle kucakladı. Geldiğime o kadar sevinmişti ki! Salon bir renk ve neşe tufanı içindeydi. Bir gün evveline kadar örgülü saçları, siyah çorapları ve üniformaları içinde gördüğüm arkadaşlarımın her biri renkli ve katmerli birer çiçek gibi açılmıştı. İçlerinde uzun tuvaletler bile giyenler vardı. Muallâ'nın sırtındaki erguvan rengindeki çiçekli şifon emprime ne kadar güzeldi! Yürüdükçe dalgalanan etekleri içimde garip özlemler doğuruyordu. Arkadaşlarımın yanında ben basit ve silik kalmıştım. Salonun köşesinde boş bir koltuk bularak oturdum. Evden çıkarken duyduğum o sonsuz neş'eden üzerimde hiçbir eser kalmamıştı. Gözümün önünde serili duran bu güzelliğin yanında basit basma elbisemden utanıyordum. Gönül gülerek yanıma geldi ve..

— Bu gün ne kadar güzelsin, Serap, diyerek yanaklarımdan öptü.

— Elbiseni annen mi dikti? Sana çok yakışmış!

— ?

— Modeli de hoş; deseni de.

Gönül'ün üzerindeki son moda çiçekli vual emprimeye baktım. Bu kız benimle acaba alay mı ediyordu?

— Sana bişey söyleyeyim mi Serap vallahi içimizde en zarifi sensin.

Gönül benim taa ilkokuldan beri arkadaşımdı. Kendisini çok severdim, birbirimize bir gün dahi kırılmamıştık. Hiç yalan söylemezdi. Bugün aralarında benim alabildiğine çığ kaldığımı görmüş, teselli için yalan söylüyordu Muallâ koşarak yanıma geldi.

— Haydi Serap sen de bizimle beraber dans etsene.

— Biraz kırıklığım var, galiba düşütmüşüm.

— Haydi, haydi kalk, biraz da eğlen.

— Sizi seyretmek daha zevkli.

— İlâhi Serap bu ne inat! Yoksa elbisenden mi utanıyorsun? Boş ver el elden üstün arşa çıkana kadar.

Birden başıma kan hücum ettiğini ve kulaklarımın patlarcasına zonklamaya başladığını hissettim. Muallâ gözlerimin taa içine bakıyor, sözlerinin bende meydana getirdiği tesiri anlamak istiyordu. Bu kızın benim sınıftaki muvaffakiyetimi kıskandığını dalma sezmiştim; fakat bana olan hıncını hiçbir zaman bu günkü kadar açığa vurmamıştı. Taşmağa hazır olan karmakarışık hislerimi büyük bir gayretle bastırdım ve deminki iğneli sözleri anlamamazlığa gelerek,

— Haydi, dediğin gibi eğleneyim, başarılı geçmiş olan senemin tadını çıkarayım, dedim.

O geceyi bütün teferruatıyla anlatmaya ne lüzum var. Arkadaşlarımın ısrarı ile içtiğim birkaç bardak bira alışık olmayan bünyemde garip tesirler yapmış, dünü yarını unutmuş sadece o geceyi yaşıyordum. Aşırı bir neşe içinde dalma gülüyor zıplıyor, oynuyordum. Gönül beni bir ara kenara çekerek daha fazla içmememi ısrarla tenbih etti ve koluma girerek beni banyoya götürdü. Elimi yüzümü yıkamaya başladı. O ana kadar dolup taşan neşem birden büyük bir yelse döndü. Elimde olmayarak gözlerimde belirmeğe başlayan yaşlar birden çoğaldı sel gibi akmaya başladı. Bendeki bu ani değişiklik Gönül'ü şaşırtmıştı. Fakat ben içimdeki bu hisler fırtınasını ona nasıl anlatabilirdim? Senelerce üzerine kapanıp kaldığım kitaplardan başımı kaldırdığım zaman gözlerimin önüne serilen dünya beni sersem etmiş büyük bir kıskançlığa sevk etmişti.

Desen :
Haşim
Vatandaş

BEKLEYİŞ

EFE

Bekliyorum geleceksin diyerek
Gözlerimi yollarına mıhladım
Boyun bükmüş yalvarıyor her çiçek
Hasret acı, bunu şimdi anladım.

Vücudumun her hücresi yangında
Damarımda dolaşan kan senindir
Bir orduyla çıkıp gel ki, bağrımda
Hep kanayan şu yaramı bir dindir.

Ben de onlar gibi giyinmek, gezmek, eğlenmek istiyordum.

Kapı birdenbire açıldı ve Muallâ içeri girerek,

— Haydi Serap gel, seni amcamın oğlu ile tanıştırayım. Sınıfın en çalışkan kızını görmek istiyor.

Bu halimle ben hiç kimselere görünmemek, ezilmek, yok olmak istiyordum. Elimden tutarak beni salona doğru çekmeğe başladı. İçtiğim içkilerin tesiri ile irademin dışına çıkmış, adeta makina ile kurulmuş taştan bir bebek haline gelmiştim.

— İşte Orhan ağabey, Serap. Sınıfın allâmesi.

— Aman efendim, bu ne şeref!

Başımı kaldırdığım zaman karşımda 35-40 yaşlarında gayet şık giyinmiş kendinden emin esmer bir adamla karşılaştım. Titreyen elimi çekinerek uzattım.....

Zavallı Serap, o gün sana hazırlanan cazip tuzaklardan ne kadar bihaberdin! Gülümseyen yüzlerin sahte iltifatların arkasında gizlenen çirkin menfaatlerin nasıl da farkına varmamıştın! Ah, sen içinde bulunduğun dekorun parlaklığına, şaşaasına, cazibesine kendini çoktan kaptırmıştın! Büyük ümitlere, saadetlere hazırladığın hayatına indirilen öldürücü darbe ne kadar sessiz ve sakin vurulmuştu...

Ertesi gün Muallâ elinde büyük bir paketle koşa koşa odama gelmiş ve Orhan ağabeyin sene içindeki başarımdan dolayı gönderdiği hediyeyi masanın üzerine sermişti. Allahım! Rüyalarımda bile görmediğim bu nefis şey benim mi idi? Elimi dahi üzerine sürmeğe kıyamadığım bu zarif ipek yığınına bakıyorken Muallâ'nın kışkırtıcı sesi bir lahza aklımı başıma getirmişti.

— Haydi, haydi kalk üstüne giy.

— Olmaz kardeşim, Anneme ne derim?

— Ayol sen deli misin? Böyle güzel şey geri çevrilir mi? Muallâ hediye etti de, oluversin!....

Israrla gözlerimin taa içine adeta beni büyülercesine bakıyordu ve

— Haydi haydi, diyordu.

Kalktım ve o alev parçasını üzerime geçirdim....

. . . . . .

İşte o günden sonra bu hediyeyi başkaları ve daha başkaları takip etti. Ben ise artık bir gün dahi evde durmuyor, arkadaşlarımla geziyordum. Annem neşeni görünce memnun oluyor sevgili kızının soluk yüzünün renklenmesi, sıhhatlenmesi ona sonsuz saadet veriyordu. Ben ise söylediğim yalanların ezici baskısı altında manen hergün biraz daha eziliyor, çöküyordum. Şimdiye kadar görmediğim gezmediğim yerleri Orhan beyin refakatinde geziyor, görüyordum. Cahilliğimin tesiri ile basit bir arkadaşlık olarak kabullendiğim bu rabıta gün geçtikçe değişmeğe, istekler çoğalmaya başladı. Bir seferinde durumu Muallâ'ya açmaya çalıştığım zaman şuh bir kahkaha atarak

— Ayol, ne kaybedersin? diye cevap vermişti. Ağabeyim sana on veriyorsa sadece bir istiyor.

O günlerde etrafımı saran kirli ve dumanlı dünya benden istenilen bu birlerin kıymetini idrak edemiyecek kadar gözlerimi bulandırmış, adeta kör etmişti. Sırtıma geçirdiğim paçavraların karşılığı olan ve gün geçtikçe çoğalan bu istekler başlangıçta o kadar nazikane ve masumane yapılıyordu ki üzerinde bir an bile zihnimi yormayarak cazibesine tutulduğum ışığın etrafında dönüp duruyordum. Sonunda bu ışığın beni yakıp kül edeceğini düşünemiyordum bile! Beni bu sun'î körlüğe sürükleyen bir başka hakikat de içine girdiğim bu muhitin hemen hemen bütün kızlarının benim durumumda olması idi. Hepimiz sanki birbirimizin bir kopyası idik. O böyle yapıyor ben niçin yapmıyayım? Niçin hayatın tadını çıkarıp yaşamayayım? İşte o günlerde benim de benliğimi saran felsefe bu idi.

Hayatın tadı ve yaşamak! Ah ben meğer o günlerde ne kadar boş ve korkunç bir felsefenin kurbanı imişim! Köklerimiz an'ane ve ahlâk kurallarını hiçe sayarak nefsinin esiri olarak yaşamak, yaşamaksa; sokaktaki köpekler bizden daha iyi hayat sürmüyor muydu?

. . . . . .

Orhan'ın gün geçtikçe küstahlaşan tavır ve muamelesine kızarak eve erken geldiğim bir gün kapıda nenem ile karşılaştım. Gözleri hafif nemli ve kızarmış gibi idi. Daima mütebessim olan o tatlı yüzünde o gün acı bir ifade okunuyordu. Boynuna sarıldım, yumuşak yanaklarından hasretle öptüm. Hayret! Alışık olduğum o sıcak mukabele yerine üstüme soğuk duş tesiri yapan şu sual ile karşılaştım.

— Günlerden beri ne yapıyorsun, kızım?

—Eğleniyorum, nenecığım.

— Eğleniyor musun? Yoksa başkalarını mı eğlendiriyorsun?

Zeki bakışlarını gözlerimin taa içine dikmiş, geçmişi geleceği okur bir dikkatle bana bakıyordu. Ne cevap vereceğimi şaşırmıştım.

— Yazıklar olsun bizlere, küçük kızım; demek ki sana kıymetler mefhumunu aşılayamamışız!!

Boğazımda düğümlenen hıçkırıkları belli etmemek için koşarak merdivenlerden çıktım; odama girerek kendimi yatağımın üzerine attım. Nenemin acı sözleri hâlâ kulaklarımda çınlıyordu. Eğlendirmek. Ben bir eğlence metaı değildim. Bu sert itham içimde birden fırtınalar koparmıştı. Nenem ne demek istemişti? Ben kimi eğlendiriyordum? Benden kim faydalanıyordu? Ah, sersem kız, bunları sen çok evvelden hissetmeye başlamıştın. Fakat hakikati bir türlü kabul etmiyor, kapıldığın selin önünde yuvarlanıp gidiyordun. Orhan'ın o nazik tavırları son zamanlarda nasıl da değişmişti! Hele son günlerde seni yalnız ısrarla eve davet etmesi ne demekti? Muallâ'ya bakarsan.

— Ne olacak gît. Avrupa'dan getirdiği sahane takımları gör diyordu.

İçine düştüğü kapanın kapağını sanki eli ile kapatmak ister gibi bir tavrı vardı.

Bütün bir okul hayatınca kendisine dalma sevgi ve saygı göstermiş olan erkek arkadaşlarının son zamanlardaki değişik, yarı müstehzi, yarı yılışık ve iğneli tavırları onu şaşırtıyordu. Ruhunu kavurucu bir ızdırap ateşi sarmıştı. Şu son iki ayda on yıl yaşlanmış hissediyordu kendini. İstemeyerek söylediği yalanların katlandığı iztihzaların yükü altında eziliyor gibi idi. Nenesi «yazıklar olsun bizlere» demişti. Hayır hayır, size değil bana yazıklar olsun. Bunca yıldan beri türlü fedakârlıklara katlanarak bana verdiğiniz ahlâk mefhumlarını, kokuşmamış tertemiz cemiyetinizce değerli olan bütün kıymetleri bir anda, beş paralık gîyim kuşam ve sersemce eğlenmek uğruna ayaklar altına almıştım. Sonunda ne yüce değerleri kayıp etmiş, elin herifinin bir oyuncağı, bir eğlence metaı haline gelmiştim. Ah, Serap sen bu özlemini duyduğun şeylere pek âlâ ilerde meşru yollarla, alnının teri ile, veya sevip saydığın bir eşin eli ile de erişebilirdin. Acelen ne idi? Eline ne geçti? Dolapta asılı duran bir kaç parlak paçavra, görmesen varlığına dahi inanamıyacağın rezil eğlence verleri ve zıkkımlandığın o baş döndürücü, seni uçurumun kenarına kadar sürükliyen içkiler. Terazinin öbür kefesine ne koymuştun? İnsanlık ve kızlık şeref ve hayslyetini.

Birden o derece büyük bir hiddete kapıldım ki pencereyi açıp bağırmak, beni o tatlı ve gamsız hayatımdan uzaklaştırıp elem ve şerefsizliğe sürükleyen arkadaşlarıma, ve cemiyete lanetler yağdırmak istedim. Ani ve şuurlu bir karar ile yerimden fırladım dolabın kapağını açarak cazibesine kapıldığım o namus tuzaklarını birer birer ellerimle parçaladım. Gırtlağımda düğümlenen hıçkırıklar birden açıldı ve ben kendimi yatağa atarak katıla katıla ağlamaya başladım.....

. . . . . .

Üç gündür odamdan çıkmıyordum. Anneciğim arada sırada yiyecek bir şeyler getiriyor, soğuk algınlığımın bir müddet sonra geçeceğini söylüyordu. Nenem? Nenem odama uğramıyordu bile. Geçirdiğim buhranın farkında, neticeyi sabırla bekliyordu. Ve ben üç gündür gözlerim açık iken düşüncelerimin, kapalı iken ise o korkunç rüyanın yükü altında eziliyordum. Annemin ellerine sarılıp yalanlarımı affetmesi için yalvarmak, neneciğimin dizlerine kapanıp nadametimi haykırmak istiyordum. Onun nazarında sıfıra düşen kıymetimi kazanmak için nelere katlanmaya razı idim. Hayır, hayır artık o çevrelerle hiç bir alâkam kalmamıştı. Bir daha yüzlerine dahi bakmayacaktım. Fakat, ah ne olurdu rüyamdaki o buruşuk kollar bana tekrar uzansa, beni tekrar şefkât ve muhabbetle sarsa idi.

Mutfağın kapısı hafif bir gıcırtı ile yavaş yavaş açıldı. Gözlerime inanamıyordum. Yoksa rüyam devam mı ediyordu? Islak gözlerimi parmaklarımın ucu ile oğaladım. Şu bembeyaz tülbent örtünün çevrelediği nurani yüzde mütebessim nazarlarla bana bakan, bana seslenen beni affeden gözler neneciğimin yaşlı gözleri idi.

Narin iki kolun bana uzandığını hatırlıyorum. Sendeleyerek kendimi o sıcak ve temiz kucağa attım. Ardı arası kesilmeyen nedamet hıçkırıkları ile bütün vücudum sarsılıyor, o buruşuk eller ise sessiz ve sakin saçlarımı okşuyor, okşuyordu.....

CUMHURİYETİN
50. yılında
20 yaşındayız.

ÖZEL
FONO

metodu ile Türkiyenin
her yerinde kendi kendinize
İNGİLİZCE - ALMANCA
FRANSIZCA-MUHASEBE
STENO ve DAKTİLO
öğrenebilirsiniz.
Hemen bugün broşür isteyiniz.

FONO Mektupla Öğretim Kurumu
Halâskârgazi cad. 207 Şişli-İstanbul
46 67 13 - 46 31 86 - 40 14 65

NECMETTİN
İSTANBULLU

HER ÇEŞİT

KADIN - OKUL ÇANTA

ve

BAVUL İMALİ

Mercan Uzunçarşıbaşı
No. 105 İstanbul

Erenler

CELÂL EREN - K. ALİ GÜLŞENİ
Çakmakçılar yokuşu Bereket İş Hanı
No. 18/4 Tel. : 26 39 88

ERENLER GİYİM SANAYİİ
İstanbul

ERENLER GİYİM SANAYİİ

Her boy, kaliteli, model
pantolon çeşitleri...

H. İBRAHİM
TENEKECİ

SAFA GELİNLİK

Çiçek, çeyiz, nişan, nikâhlık, nikâh şekeri, düğün çeşitleri, sünnet takımları imalâtı toptan ve perakende kiralık verilir ve sipariş kabul edilir.

Mahmutpaşa Öztaş Pasajı No : 135
Tel. 27 01 22
İSTANBUL

FIRAT SANAYİİ

Mehmet Fırat

KAŞIK ÇATAL

MADENİ EŞYA

İMALATI

Tel.: 27 81 94
Satış yeri: Tahtakale
Tomruk Sok. Yavaşça
Şahin Yokuşu No. 2/B
İSTANBUL

ÜÇLER

Konfeksiyon Koll. Şti.

Merkez: Mahmutpaşa Cad. No:53
İSTANBUL
Tel: 22 46 57

Şube: Yeşildirek Sultan Han
No:11 **İSTANBUL**
Tel: 27 93 10 /50

Şube: Vakıflar Bedesten Çarşısı
No:25 **KONYA**
Tel: 29 46

Palto-Pardesü çeşitleri

TAHSİN İNCE
AHMET BÜYÜKİZGİ
İBRAHİM GICIKOĞLU

YENİ ZONGULDAK

Umumî Nakliyat
Anbarı Koll. Şti.
NECDET NALBANT
VE ORTAĞI

Adres : Unkapanı Bulvarı No : 50
EMİNÖNÜ - İSTANBUL
Tel. : 22 21 64

ARSALAR

PEŞİNATSIZ, AYDA 250 TL. TAKSİTLE METRE KARESİ 30 - 40 - 50 TL.'DEN İFRAZLI, MÜSTAKİL VE TAPULU **ARSALAR...**

* Terkos'taki arsalarımız Terkos Gölü'nü nazır, Suyu, Elektriği, Otobüsü, İlk ve Ortaokulu vardır.

* Ayrıca Büyükçekmece'de, Londra Asfaltına 50 m. mesafede, gölü nazır, metre karesi 50 - 60 TL.'den **ARSALAR** satılmaktadır.

Müracaat : Ali Haskatar

Karakol karşısı, Diri Kebap Salonu

Yeşildirek — İSTANBUL

LOKMAN

müstahzarları

Eczacı M. TEVFİK HACIBEYOĞLU

İLÂÇ ve GIDA SANAYİİ

Anamur (Burun damlası)
Meprol Tablet (Sinir hapı)
Sollargen Granüle (Ekzama-Kaşıntı)
Sel de Gastrin Granüle (Mide tozu)
Cuti-Cura (Cilt losyonu)
Pedi-Cura (Ayak banyosu)
Pilo-Cura (Saç ilâcı)
Lokman Kaşe (100 lük ağrı kesici)
Panason (20 gr. paket) Sağlık çayı
Panason (50 gr. alüminyum kutulu)
Lokman çayı (afiyet çayı)
Dr. Krom (Diş patı)
Cilda (El losyonu)
Derma (Traş losyonu)
Balvit (Enerji ve kuvvet macunu)
Passibepine (Sinir şurubu)
İhtiyol pomad
Çinko pomad
Borik pomad
Vazelin Saf

Gastro Gouttes (Mide damlası)
Gastroguanil İshal kesici tablet
Metagastrin (Mide tozu)
Derivit (Yara ve Yanık Merhemi)
Deriseptol (Yara ve göbek tozu)
Dover Tablet (Öksürük ve bronşite)
Metekodin Şurup (Öksürük Şurubu)
Metekodin (Öksürük hapı)
Algo-Liniment (Ağrı friksiyonu)
Algo-Wax (Ağrı merhemi)
Algo-Wax vazo (Grip ve ağrılarda)
Algo-Wax Nazal (Nezle merhemi)
Ma-Ka-Ta (Basur merhemi)
Ekza-9 (Ekzama merhemi)
Algo-Tablet (Ağrı hapı)
Lokman Tablet (Ağrı hapı)
Algopirin (Analjezik tablet)
Algo-Tablet (4 tabletlik)
Moruvit- Vitamine (Kuvvet Şurubu)
Kina-Kola (İştah Şurubu)

FABRİKA : Yeni Londra Asfaltı Telefon 71 57 82
Bahçelievler - Bakırköy Telefon 71 68 79

DAVUTOĞLU

KOLLEKTİF ŞİRKETİ

MEHMET ve TAHSİN DAVUTOĞLU

TRİKO VE KONFEKSİYON İMALAT - TOPTAN

Merkez : Mahmutpaşa, Yanıksaraylar Kurt

İş Hanı Zemin Kat No. 18 - 23

Şube : Yeşildirek, Gürün Han No. 598-650
İstanbul

Tel. : Merkez 27 10 75/18
Şube : 27 70 88

BABAS

Kollektif Şirketi

RAİF - BASRİ ve MUHARREM

K U R U

Adres : Tomruk Sokak, Tomruk
Çıkmazı, Santral Han No : 5
Tahtakale - İSTANBUL

Telefon : 22 96 92

HASEL

KOLLEKTİF ŞİRKETİ

İMALAT
İTHALAT
İHRACAT
TİCARET

Adres : Tomruk Çıkmazı
Santral Han No : 10
Tahtakale — İSTANBUL

Telefon : 22 24 01

HORASANLI

GİYİM SANAYİİ

CANİP ARAS ve ORT.

Terilen erkek ve kadın pardesüleri yün manto, palto pardesü çocuk pardesü, kız mantosu ve terlin, terry-cotton, süper trevira, ipekpoly, diolen naylontex ve muhtelif erkek gömlekleri

Telefon : 27 33 00 - 26 77 13

Fincancılar Nasır Han
No. 106 - 107 - 108 - 109
İSTANBUL

KEMAL ŞADOĞLU

VE BİRADERLERİ KOLL. ŞİRKETİ

BİLUMUM YAĞLI BOYA, İNŞAAT MALZEMESİ, DEMİR HIRDAVAT
İMALÂT—İTHALÂT—TOPTAN

★ SANPROFİL, TERMOSİFON KAZANLARI BAYİLİĞİ
★ ÇANAKKALE SERAMİK FB. »
★ YARIMCA SERAMİK SIHHİ TESİSAT »
★ DYO, DYOSAD BOYALARI »
★ ÇBS, BELCO » »
★ İSHAKOL » »
★ FİTİNGS MALZEMELERİ »

TEDİYATTA KOLAYLIK

MERKEZ : Karaköy, Fermeneciler Cad. No. 76 - 78 Tel : 49 83 34
: 45 35 89

ŞUBE : Balat, Demirhisar Cad. No. 28/1 İST. Tel : 21 38 49

millî şiirler demeti: 1

PARMAKLIKLAR

İSTEME ADRESİ: OTAĞ YAYINEVİ Hilâliahmer Cad. No : 4 Cağaloğlu - İstanbul

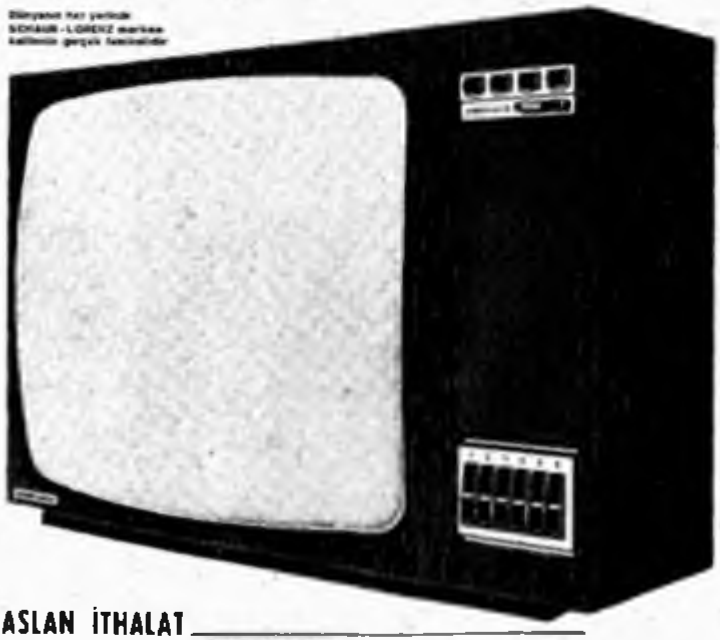
ÇIKTI

Fiyatı: 5 Lira

Türk-Alman
işbirliği ile
yarının televizyonu

SCHAUB-LORENZ

çok yakında Türkiyede

ASLAN İTHALAT

İsmail Yalçın Aslan
Sultanhamam K. Görüm Pas Kat 4 No. 479 İSTANBUL
Tel : 27 46 87

PINAR

Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

KASIM 1973
CİLT: II
23

PINAR
Aylık Kültür ve San'at Dergisi

SAHİBİ
Muzaffer TETIK

Yazı işleri Mesul Müdürü:
Gazi ALTUN

Yönetim Yeri:

Nuruosmaniye Cad. No: 8/3
Cağaloğlu — İSTANBUL

Kapak Kompozisyonu
Saim Okan

Yazılar kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir. Gönderilen yazılar iade edilmez. Her yazıdan sahibi mesuldür.

İLÂN
Pazarlığa Tâbidir

Abone:
Yıllık — 12 sayı; 35 TL.
6 aylık — 6 sayı; 18 TL.

Öğrencilere Abone:
Yıllık — 12 sayı; 30 TL.
6 aylık — 6 sayı; 15 TL.

Kasım 1973

Cilt II — Sayı: 23

Dizgi — Baskı
OTAĞ MATBAASI

Kapak: YILMAZ OFSET
Fiyatı : 3 TL.

Posta Çeki No: 20081779

Her ayın ilk haftası çıkar.

1 — Büyülenme ve Toplumumuz
PINAR
2 — Tanzimat ve Toplumumuza Etkileri
M. Ali TAŞÇI
3 — Devrin Şairi
Necati AYKAN
4 — Uzaktaki İnsanlar
Akdemir AKMUT
5 — Cahit Sıdkı Tarancı
A.T.
6 — Eğitim Sistemimiz ve İnsan Tipimiz
Halil BAYRAKÇI
7 — Dram
Tahir YÜKSEL
8 — Modern Biyoloji Kuramından Notlar
Avni KARAKUŞ
9 — Yakın
Mustafa YILDIZ
10 — Âşıklardan Deyişler
11 — «Yabancı»yla Beraber
Yakup SEZER
12 — Bizans Düştü- Fatih
Mehmet TAÇDİKEN
13 — Gelse
HATİPZADE
14 — Pazar
Mehmet BAYALAN

BÜYÜLENME VE TOPLUMUMUZ

PINAR'DAN

Büyü ve büyücülük, Anadolu'nun yakından tanıdığı iki mefhumdur. Namlı büyücüler vardır. Bir gence veya genç kıza, düşmanları tarafından büyü yaptırılır. Aynı şekilde, büyünün efsunlu eli karı-koca münasebetlerine fazlaca dahil olmuştur. Büyülenecek ferdi, büyünün tesir sahası içine almak değişik şekillerde olur. Ya bir yemek okunur, o ferdin bu yemekten yemesi temin edilir, ya geçeceği yere gömülerek üstünden atlaması sağlanır, ya saçından bir tel alınır ve bu tellere düğümler atılır. Bunlar gibi çok değişik yollarla büyünün tesir etmesi sağlanır. Bu son yol genellikle «bahtı bağlanmak» istenen genç kız ve erkeklere yapılır. Meselâ bir genç nişanlı olduğu kızdan ayrılırsa, kızın ailesi intikam almak için gencin bahtını bağlatacak büyü yaptırır.

Bu büyülerin tesiri olur mu olmaz mı bilemeyiz ama, Anadolu'da ruhi sarsıntılar içinde bulunan, açık sebebi bilinmeyen -doktorların da tesbit edemediği- biyolojik anormalliklere düçar olan, çok sıhhatli bir halde bulunurken aniden ruhi ve bünyevi çöküş belirtileri gösteren kişilerin büyüye tutulduğu söylenir. Bunun tedavisi için doktorlardan ziyade bazı dualarla büyü çözen kişilere (bunlara İmamlardan ayrı bir -hocalık- ünvanı verilmiştir) gidilir. Bunlar bazı yollarla, hastaya büyü yapılıp yapılmadığını, yapıldıysa hangi tür büyü yapıldığını ve bunun nasıl çözüleceğini anlatır. Meselâ, «genç kızımızın saçından alınan bir tele 7 düğüm atılmış ve yakılmıştır. Bu büyüyü ancak şu duaları okumakla, fakirlere şu kadar sadaka vermekle vs. bozmak mümkün. Bunları yaparsanız bir şeyiniz kalmaz» der. Hasta fert hastalığın sebebine ve çözüm yoluna inanmış olarak gider ve tavsiyeleri yerine getirir. Bir müddet sonra da iyileştiği görülür. Hocaya şükran ifadesi olarak hediyeler getirilir. Halkımız buna inanır. Ama aydınlarımız, bu tür yollara genellikle «feodalite unsurlarının sömürüsü» olarak bakmışlardır. Tabii, bir olaya değişik açıdan bakmak mümkün. Bu tür olayları, hastadaki moral bağlılığa ve inanca da bağlayabiliriz, hocadaki değerlere de. Çünkü, bazan gelen hastaları iyileştirmekte hocanın da etkisinin olmadığı ve hastanın uzun müddet dolaştırıldığı vakıadır. Bu hadiseler, müsbet ilmin deney ve gözlemleri dışında kaldığı için kesin neticeler ortaya koymak kabil olmamaktadır. Ama, son yıllarda, metafizik sahada derinleşme gereği duyan ruhiyatçıların bu konuları da müsbet ilmin sınırlarına yaklaştırmaya çalıştıkları görülmektedir. Konu insanlığın ezeli problemi -belki ebediyyen de öyle kalacak- ruhla ilgili olduğundan kesin kanunlar koymak kabil olmamaktadır.

Aslında burada yapacağımız, büyü ve büyücülük gibi, bilinmeyen yanları bilinen kısımlarından çok olan bir konuyu incelemek değildir. Buradan bir yere gelmek istiyoruz. Toplumumuzun durumuna ve sebeplerine...

Bugün toplumumuz, büyülenmişliğin sarsıntılarıyla yaşıyor. Tarihte güçlü bir toplumun moral ve biyolojik gücünde derin yaralanmalar görüyoruz. Toplum çapındaki «büyülenmişliğin» fert fert, aile aile, zümre zümre etkisi altında bulunuyor, izlerini taşıyoruz. Aydınımızda ve devlet hayatımızda başlayan büyülenmişliğin sonucu anormallikler, dönem dönem ve bölge bölge bütün topluma sirayet etme istidadı gösteriyor. Düne kadar ne zalim büyücüler bu kanlı ve sinsi oyundan vazgeçtiler ne de bizde büyüye tutulmuşluğu anlama ve çözme gayreti görüldü. Şimdi de büyücü, düğümleri çözmemiştir ama bizde bir şuur belirmiştir. Gittikçe çöküşe götürüldüğümüz ve bunun sebepleri bulunduğu noktasında...

Kesin bir gerçek ki, bahtı bağlanmıştır toplumumuzun hain güçlerce ve belli düğümlerle... Çırpınmalarımız, şartları müsbete irca için didinmelerimiz maksi-

mum noktada bu düğümlerle karşılaşıyor. Açık söylemek gerekirse ya bu düğümleri atanların büyüsü kahredici, ya da bu büyüyü bozacak yürek ve iman gücünü taşıyanlar çıkmamış. Gerçek şu ki, bugün de bu büyülerin etkisi altındayız. Altında olduğumuzdan, bütün didinmelerimize rağmen ruhumuzdaki çarpıntı, hareketlerimizdeki sarsaklık bitmiş değil. Düşünülsün bir kere, biz millet olarak, büyünün düğümlerini savaşın ateşinde eritmek istemiş, büyücüleri kanımızla boğmak için çalışmışız. Büyük güç kaybetmemize rağmen büyülerin tesirlerinden kurtulmuş bir ruhla çıkmışız savaş sonuna. Milli Mücadele, aydını tesirine alan ve toplumu sarma istidadı gösteren büyülenmeye karşı milli bir savaştır. Ve söylediğimiz gibi bundan berrak bir ruhla çıkmışızdır. O halde şimdiki durum ve sebebi nedir? Aramızda büyülerle bizim, savaş kanunları caridir anlaşılan... Büyücülerle devamlı bir savaş içindeyiz. Dezavantajımız, savaş stratejimizde mündemiç bulunuyor. Büyücüler, her devirde ilk darbeyi vuranlar olmuşlar ve biz bunun yaralarını sarmışız. Düğümü onlar atmış, biz çözmeye ya da çözdürmeye uğraşmışız. Milli Mücadele, büyücü ve düğümlerini parçalamak için bir silkiniştir ama, büyücü son hünerleriyle savaşta kaybettiklerini derlemeyi bilmiştir. İnisiyatif sonuna kadar, Milli Mücadeleyi başaran gücün politikasında bulunmadığı için büyücülerin fendi galip çıkmıştır.

İşin en acı yanı da, ne durumda olduğumuzu bilemeyişimiz, hastalığın sebepleri üzerinde duramayışımızdır. Bu dönemde, bir yandan sosyal çöküntüye çare ararken, arayışımızın büyü sahası içinde olduğunu anlayamamışızdır. Büyücüler zevkten kahkaha atarken biz, onun çizdiği daire içinde konaklayacak merkezler aramışızdır. Yer değiştirmişizdir, ama hep bu fasit daire içinde ve hep büyülenmişlik şartlarıyla...

Mesele önce düğümleri tesbit, ondan sonra da bahtımızı bağlayan bu düğümleri neşterleme meselesidir. Güçsüz düştüğümüz günlerden bu yana, bu hususta etkili bir gayrete rastlayamıyoruz. Her devirde yanlış istikamet gösteren büyücülerin ve propagandacıların aldatıcı seslerinin yüksek çıktığı görülüyor. Dikkatleri boğum boğum düğümlerden uzaklaştırabilmek için ne lâzımsa yapılmış. Neşterle ise hiç münasebetimiz olmamış. Millî Mücadeleden günümüze, hatıralardan gayri ne kaldı? Şimdi onları bile etrafımıza ürkekçe bakarak hatırlayabiliyoruz. Halbuki, Millî Mücadele, baltalarla, kazmalarla düğümler değil hatta büyücüler üzerine bir yürüyüştür.

Bugün, yeniden düştüğümüz büyücü tuzağını, bahtımızı bağlayan düğümleri görme zamanıdır. Bir ses yükseltmek ki, büyücülerinkinden güçlü olsun. Düğümlerin saklandığı kovukları engel tanımasın. Eli erdemli tabibin önüne, ağzı, kutlu dualarla bilenmiş neşterin altına, meş'um düğümleri, açıkca, hiçbir sisin sarmadığı bir aydınlıkla koysun. Öyle ki yalnız neşteri vurma işi kalsın tabibimize...

Bu işi yapmak, ferdi buhranlarda olduğu gibi psikiyatri konusu, çoğu zaman tartışmalara yol açan «fal» konusu değil. Tarih ilmi var önümüzde rehber. Müsbet metodlarıyla, objektif verileriyle önümüzü aydınlatmaya hazır. Bugüne kadar Tarihe, hele objektif vesikaları işleyecek Tarihe gereklî ihtimam gösterilmemiş nedense. Bazı düğümler etrafındaki propaganda kılıfı Tarihin ışıklarını içeri sızdırmamış.

Pınar bu sayısında, Türk toplumunun bahtını bağlayan bir düğümün üzerine ışıklar çeviriyor. Tanzimat hareketinin karanlık yönlerini ışıklandırıyoruz. Bir buçuk asır öncesinin bu en önemli düğümünün kaç boğum ihtiva ettiğini göstermeye çalışıyoruz. Tanzimat ve onu takip eden düğümlerin, bugünkü sosyal sancılarımızda nasıl etkili rol oynadığını belirleme gayreti içindeyiz. Tanzimat, belki bir dönüm noktası değildir ama, dönüm noktasını yok oluş çığırına bağlayan anlayışın resmileşmesidir. Ve kanlı büyücü Batı'nın bahtımıza attığı en öldürücü düğüm-

lerden biridir. Türk aydını artık nerede bulunduğunu bilmek zorundadır. Tanzimat'ın ve onu takip eden Batıcı hareketlerin, millet hayatiyetimizi yaralayan yönleri, bizi kendi ülkemizde yabancı haline getiren hükümleri vardır. Bunlar açıkca önümüze dökülmeli ve elimizi şakaklarımıza koyup düşünmeliyiz. Düşünmekten de ileri, büyücünün sakim metodlarıyla gölgelenmemiş bir hazıkın önüne düğümü sermeliyiz. Neşterimiz, Milli Mücadele şehitlerinin kanlarıyla sulanmış olacaktır. Ve neşteri vururken milletçe son gücümüzle haykıracağız:

Zalim büyücü çek elini ülkemizden, zalim büyücüler çekini
Nesil kurutan soluklarınız tükensin!..

Tanzimat ve Toplumumuza Etkileri

M. Ali TAŞÇI

Sağlıklı bir tahlil metodunun tesbitidir ki bir olay, kendisini oluşturan devre ve şartlardan, hadiselere yön veren faillerinden ayrı düşünülemiyeceği gibi, incelenemez de. İşte bu noktadan hareketle olaya ve faillerine yön veren bir düşünce söz konusudur. Yani olaylar, belli düşüncelerin tezahürü olarak vücut bulurlar. Bizim konumuz olan Tanzimat'ta ise:

a — Tanzimat öncesi yapılanlar,

b — Tanzimat,

c — Tanzimat sonrası yapılanlar ve tepkileri,

d — Tanzimat öncesi, Tanzimat ve sonrasında yapılan bu işlerde önemli rol oynayan şahıslar ve düşünce yapıları,

e — Dış devletlerdeki tesirler,

f — Netice.

Olaya tesir eden kuvvet nedir? Yani olay hangi kuvvetlerin kontrolünde ve istikametinde gelişmiştir? Hadiselerde mesuliyet ilk bakışta nerelerde şekillenmektedir? Bunlar da inceleme öncesi göz önünde bulundurulması gereken hususlardır.

İMPARATORLUĞUMUZDA KUVVET MERKEZİ

Asırlar süren imparatorluğumuzda, hadiselere yön veren kuvvet kimin elindedir? Bu sorunun cevabı olan saha, tarihçilerimizin yanıldığı bölümdür veya hakikatları bildikleri halde iğreti fikirlerine tutarlılık bulabilme endişesiyle hareket ettikleri meydandır. İmparatorluğumuzun kuvvet merkezinin bir şahıs olduğunu ilân ederek, Hristiyani mânâda bir mutlakiyet anlayışıyla hareket eden tarihçilerimiz, devletimizin mutlakiyetle idare edildiğini, dolayısiyle kuvvetin padişahta olduğunu ve onun ise «astığı astık, kestiği kestik» bir diktatörlük tarzında şekillendiği fikrinde birleşirler. Zaman zaman bu çemberin dışına çıkanlar olmuşsa da kısmidir. Gerçek şudur: Evet, Osmanlı İmparatorluğu bir hukuk devletidir. Padişah kesinkes her meselede emredici değildir. Emredici olmadığı gibi emirlerinin kanunlarını da koyucu değildir. Belki en büyük mülki amirdir ama en büyük yasama organı hiç değildir. Verdiği kararlar için Şeyhulislâm'dan fetva alması gerekir. Fetva ise Kur'an'a dayanır. Kur'an bir kitaptır. En basit anlayışla bir toplumun idaresi için kanunlar vazeder ve hükümler kor. Çeşitli bölümlerinde, bugünkü devletlerin hukuk kaidelerinin mahiyet itibariyle değişik bir şeklini ihtiva eder. Bu temel üzerinde kurulan siyasi yapının işleyiş şekli bugünle aynıdır. Sadrazamlık önce başvekilliğe, sonra başbakanlığa; hususi kâtipler bugün sekreterliğe dönüş-

DEVRİN ŞAİRİ

Bu devrin şairi şiirinde kan
Alevli ruhunda bitmeyen volkan
Mazlûmun göz yaşı, her an haykıran
Bir şair olmalı; olmalı derim.

Her yanık feryadın ses verişinde
Bitmeyen çilenin deprenişinde
Bir öksüz yavrunun titreyişinde
Gözleri dolmalı; dolmalı derim.

Yıkmalı engeli, korkunç engeli
Demirden yumruğu, o sağlam eli
Olmalı milletin haykıran dili
Kalemiyle zulmü boğmalı derim.

Gür sesi her zaman susmayan çağrı
Millet geçsin diye dar boğazları
Önüne çıksa da kanlı mezarı
Başını koymalı; koymalı derim.

Düşman paylaşırken aziz mülkünü
Uzak kalmamalı bir kavga günü
Gerekince kalem düşman gözünü
Gözünü oymalı; oymalı derim.

Necati AYKAN

müş, dünkü nazır bugün bakan olmuştur. Bu açıdan bakıldığında bir ABD başkanı, bir Osmanlı padişahından daha mutlakiyetçi ve daha despottur. Değişen nedir? Değişen: Müesseselere vücut veren temel düşüncenin mahiyetidir.

Bundan sonra diyebiliriz ki, Osmanlı toplumunda kuvvet, belli bir şahsın elinde değil, belli kanunların şekillendirdiği merkezi bir teşkilâttadır. Bu teşkilât, kendisini yenileyip, bünyesini muhafaza ettiği zamanlarda, zaferle bir devleti hükümran etmiştir. Ondan sonra? Sonrasını yazımızın ileriki bölümlerinde göreceğiz. Biz şimdi Osmanlı toplum yapısındaki kuvvet dağılımını vesikalandıralım: Fransız elçisi Marqui de Villeneuve'e, I. Mahmud'un reisülküttaplarından birisi, şöyle diyor: «Bizim hükûmetimiz zannettiğinizden daha cumhuriyetçidir. Sent

Petrsburg ve Viyana'da, işler hakkında karar hiç kimseye hesap vermeye mecbur olmayan bir veya iki insan tarafından kararlaştırılır. Bizde bilâkis, padişah ne kadar müstebit (istibdatçı) olursa olsun şeyhulislâm ve ulemânın fikri olmadan bir sulh anlaşmasına muvafakat edemez.» (1)

I. Abdülhamit'e, ıslahatlara teşvik için gönderilen ve bu yönde kararlar almaya zorlama vazifesiyle gelen Fransız elçisi Choiseul - Gouffier şunu itiraf ediyor: «Burası Fransa gibi değildir. Fransa'da kral yegâne karar sahibidir. Türkiye'de ise bir iş için hukuk bilen âlimleri, iktidar mevkiinde olanları ve daha önce iktidar mevkiinde bulunan kimseleri ikna etmek lâzımdır.» (2)

Şunu da hemen belirtelim ki, Osmanlı'nın büyük olduğu yıllarda kuvveti tasarruf şekli ile, Tanzimat'ın oluştuğu yıllarda kuvveti tasarruf şekli oldukça ayrıdır. Bu ikinci dönemde kuvvet, iki önemli yerde toplanmıştır. 1 - Esas inisiyatifi elinde bulunduran Babıâli, 2 - Şekle kararları onaylayan ve cüzi bir tasarrufta bulunan saray.

TANZİMAT ÖNCESİ YAPILANLAR:

Şu an konumuzun dışına taşan fakat tarihi realite olan bir durum: İmparatorluğumuzda, Saray'a ve Babıâli'ye sızan ajanların her iki müesseseyi birbiriyle çelişkiye düşürerek ayırdığı; Babıâli ile taşra teşkilâtlarının rabıtasını kestiğidir. Buna yine ajanların tesiri ve hükmüyle kafesin teşekkül edip, padişahların nasıl liyakatsız ve ehliyetsiz yetiştikleri hususunu ve 1683'de Batı karşısında geçirdiğimiz zaaftan sonra Şark Meselesini halletmek sevinciyle çıldıran Avrupa'nın, her fırsatta yüklenmesi, ehliyetsiz kadroların Babıâli'de iş başına geçmesi durumlarını da ilâve edersek, imparatorluğumuzun nasıl bir keşmekeşliğin içine düştüğünü gözler önüne getirebiliriz. Bu durumu Koçi Bey, Lâyihasında: «Harem-i Humâyuna **hilâf-ı kanun** Türk ve Yürük ve Çingâne ve Yahudi ve bidin (dinsiz) ü bimezhep (mezhepsiz) nice kallaş ve ayyaş şehir oğlanları girer oldu. Bundan böyle bir tedarik görülmezse ve ziamet ve timar, erbabına verilmezse, bu derme çatma askerle din ve devlete lâyık bir hizmet görülmez.» şeklinde belirtiyor. Böyle bir vaziyette ise mutlaka, bazı tedbirler almak mecburiyeti hasıl oluyor. Lâkin imparatorluğun geçirdiği sarsıntı ve çatlamalar temelinden tesbit edilemediği gibi, teşhisi de doğru dürüst yapılamıyor.

Bizde ıslah gayesiyle yapılan yenilik hareketleri, kesin olarak kendini III. Selim zamanında gösterir. Şehzadeliğinde Fransız kültürünün bir hayli tesiriyle yetişen Selim'in yaptığı işlerden birisi, 24 şubat 1793'de Fransız ve İsveç'li muallimler idaresinde «Nizam-ı Cedid» Ordusu'nu kurdurmak olmuştur. III. Selim'den önce, zamanında ve sonra bütün ıslahatlarda baş zaaf, asılı ıslah yerine, asılın bünyesine zıt kuruluştaki müesseseleri asıla yamamak suretiyle hal çareleri aranmasıdır. Lâkin hiç bir zaman bu dikiş tutmamış, aksine Avrupa üstünlüğü karşısında duyulan bir kompleksle yapılan körü körüne taklitçilik hareketi, bir takım ajanların da kışkırtmasıyla toplum tarafından reaksiyonlarla karşılanmış ve devlet müesseseleri birbirlerini kemirmeye başlamıştır. Sosyolojik olarak, toplumun bu potansiyel reaksiyonunu hesaplamadan yapılmaya çalışılan bu tür hareketlerden sonra imparatorluğumuz, günden güne zayıflamıştır.

Nizam-ı Cedid ve akabinde yapılan ufak tefek hareketlere toplumdan kuvvetli ilk reaksiyon, 25 mayıs 1807'de çıkan Kabakçı vak'ası ile olmuştur. Bizi

(1) Albert Vandal, **Une Ambassade Française en Orient Sous Louis XV. La Mission de Marquis de Villeneuve, 1728-1741.**

(2) Léon Pingaud, **Choiseul Gouffier**, s. 76.

vak'anın oluş şeklinden ziyade oluş sebepleri ilgilendirir ki başlıcaları şunlardır: (3)

1 — Yeniçeri - Nizam-ı Cedid sürtüşmesi.

2 — Nizam-ı Cedid masrafının halkı ve bazı kimseleri zarara uğratması.

3 — Yenilik yapanların, servetler toplayarak kâğâneler, israflar ve boğaz safâları ile, Lâle Devri'ni gölgede bırakmaları.

4 — III. Selim'in saz, söz ve mehtap âlemlerinden kuvvet alan yenilikçilerin aynı minval üzere çok daha ileri gitmeleri.

5 — Yeni vergiler ve para ayarının bozulmasından meydana gelen pahalılık.

6 — Tahsilât yolsuzluklarından dolayı taşradan gelen şikâyetlere önem verilmemesi.

7 — Yapılan ve yaptıkları, fenalık ve kötülükleri vekillerin ve yakınlarının padişahtan gizlemeleri.

8 — Alafrangacılığın körü körüne bir taklit şeklinde ifrata varması.

9 — Telkinlerle etrafı çevrili padişahın olaylardan habersizliği ve dirayetsizliği.

Yukarıda belirtilen sebeplerin önemi ile oluşan hadise, çeşitli mahfillere bağlı karanlık adamların etrafında, kıvılcım mukabilinde çeşitli olaylarla gelişmiştir. Ayın 29'unda III. Selim'in yerine IV. Mustafa geçmiştir.

ALEMDAR HADİSESİ :

Bundan sonra kısa bir devre yenilik hareketi, Alemdar ve menfaatperest Rusçuk yârânı (yenilikçiler) etrafında gelişir. Çeşitli dalaverelerle İstanbul'a gelen Alemdar, III. Selim'i tekrar tahta çıkarmak isterken öldürülmesi üzerine II. Mahmud'a biat eder ve 1808'de Sekban-ı Cedid ismi ile Nizam-ı Cedid'i tekrar kurar. Aradan bir ay geçtikten sonra Ramazan ayının Kadir gecesi, «Alemdar vak'ası» olur. Sebebi: «Başta Alemdar olmak üzere Rusçuk yârânının rüşvet, hediye ve müsadere ile zenginleşivererek her gece sefahat ve saz âlemlerinde yaşamaları Kaptan-ı Derya Ramiz Paşa'nın 'Hatâyî' denilen ve güya bekâreti mütemadiyen tazelenen 'Bikr-i daime' bir cariye buldurmak için her tarafa kol kol adamlar esirciler salmasının halk arasında çok fena bir tesir uyandırması, gene Ramiz Paşa'nın şiddetli icraatından dolayı Tersanelilerin dilgir (kırgın) olması, cevahir içinde takdim edilen muhteşem cariyelerden dolayı Alemdar'ın aklı başından gitmesi ve bilhassa bunlardan 'Kâmer-tâb Hâtun'un te'siriyle artık silâhsız dolaşacak hale gelmesi, bir dalkavuk çemberi içinde kalan paşanın yanına kimsenin yaklaşamaması ve nihayet kendisinin ümmîliğiyle cahilliğinden ve yârânın (yenilikçilerin) da sefahetlerinden dolayı gaflet içinde kalmış olmalarıdır.» (4)

Artık yenilikçilerin ve onların oyuncağı Alemdar'ın, bu tavır ve davranışlarından sonra halkın sabrı taşmış, Babıâli duvarlarında: Rumeli'den geldi bir çıtak / Bayram ertesi ya kılıç oynayacak ya bıçak» sözleri yazılmaya başlanmıştır. Fakat bayram ertesine kalmadan Kadir gecesi, Alemdar'a yol açan maiyyetinin halkı değnek ve kamçıyla dağıtması üzerine vak'a başlamış, ertesi günü ikindi vakti Alemdar, artık kurtuluşun kalmadığını görerek, 56 cariyesinden en çok sevdiğini yanına alarak barut koydurduğu mahzende baruta silâh sıkarak intihar etmiştir.

Alemdar olayından sonra II. Mahmud'un hükümran olduğu devir başlar. II. Mahmud zamanında devlet teşkilâtı, Batı esaslarına göre ayarlanmış, nüfus kaydı, mektepler yapılıp, bazı teknik ilerlemeler olmuş, Yeniçeri ocağı ilga edilmiş, kıyafet değişikliği yapılmıştır. «İkinci Mahmud'un teceddüt (yenilik) hamlelerinden biri de kıyafet inkılâbında gösterilir: Kavuk kaldırılmış, 'imame ve fe-

(3) Bkz., Danişmend İsmail Hakkı, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, C. IV, s. 72-86, İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1961.

(4) a.g.e., s. 96.

râce' denilen sarıkla cübbe ilmiye sınıfına hasredilmiş ve devlet memurlarıyla ahali 'fes ve harvâni', 'setre pantolon', 'kaput ve istanbulin' giymekle mükellef tutulmuştur.» (5) Bu değişiklik, Avrupa kıyafetinin az değiştirilmiş bir taklididir.

II. Mahmud devrinde, bu ve buna benzer yapılan yenilikler, halkta padişah hakkında iyi düşünceler uyandırmamış, bazıları herşeyi göze alıp padişahın atının dizginlerine yapışarak hakaretâmiz sözler sarfetmişlerdir. II. Mahmud, Batı tarafından hürmetle yâd edilmiştir. Tanzimat Fermanı'nın, II. Mahmud'un son zamanlarında hazırlanıp, Dahiliye Nazırı Âkif Paşa ve bazı erkânın muhalefeti ile geri bırakıldığı söylenir.

II. Mahmud'un veremden ölmesi üzerine 1839'da tahta, 17 yaşındaki, Sultan Aziz'in ağabeyi Sultan Mecid geçmiştir. Batı tesirindedir, moda olan Fransızcayı bilir.

TANZİMAT, SONRA YAPILANLAR VE TEPKİLERİ:

Bize Tanzimat fikirlerini, 1789'dan önce gelişen ve bir fırtına gibi çalkanan Avrupa'daki fikirlerin, taşıp gelen dalgaları getirmiştir. Hareketli bir Avrupa ve her an dünya kuvvet dengesini elinde bulundurmak isteyen güçlerin sonsuz çabalamaları. Dünya hâkimiyetini yıllar önce kaybeden ve bir yıkıma günden güne sürüklenen Osmanlı'dan sonra, dünya siyasi arenasında iki önemli güç vardır. Birincisi Hıristiyanlık, ikincisi Beynelmilel Yahudilik. Hıristiyanlık, sistem itibariyle çökmüş, Avrupa toplumunu tatmin kabiliyetini yitirmiş olduğu için Batı, yeni sosyal arayışların içindedir. Cemiyetleri tatmin edemeyen sistemlerin, toplumu yeni arayışlara itmesi kanununa uyan Batı, geleceğin ufuklarında vukubulacak, ya sosyal bir ihtilâli veya külli bir inkılâbı bekliyor, ve arıyordur. Sırası gelmişken şu hususu da hatırlayalım: Hiç bir sosyal hareket ve inkılâb, cemiyete, böyle basit bekleyiş ve arayışla gelmez. Aksine, stratejisini çizmiş, taktiklerini güzel tespit eden, devamlı, prensipli ve ne yaptığını bilen teşkilâtların, kuvvetlerin işidir. Nitekim de öyle olmuştur. Yüzyıllardır, devletler üzerinde gizliden gizliye siyasi ve iktisadi nüfuzunu ve hâkimiyetini sağlayan Beynelmilel Yahudilik, dünya kuvvet dengesinin o zamanki ikinci unsuru, birincisini allak bullak edecek olan ve günümüzde bile tesirini milletler üzerinde devam ettiren 1789 Fransız İnkılâbını gerçekleştirmiştir.

«16 — Önümüzde, strateji istikameti çizilmiş bir plân var; biz asırlardan beri sürüp gelen çalışmalarımızın boşa gittiğini görmek istemiyorsak o istikametten ayrılmamalıyız.» (6)

«26 — Bununla beraber; hürriyet, musavat, uhuvvet kelimeleri bütün dünyada, bize bağlı ajanlarımız vasıtasıyla saflarımıza, sancaklarımızı candan taşıyan sürülerle insanlar soktu. İşte bu kelimeler her tarafta sulhü, sükûneti, tesanüdü yıkarak, devletlerin temelini çürüterek, Yahudilerden başkasının varlığını kemiren kurtlar olmuştur. İleride göreceksiniz ki: bu hal, bizim muvaffakiyetimize hizmet etmekte, en kuvvetli kozu elimize vermekte.....» (7)

Bu arada Hıristiyanlık da, asırlardır beceremediği Osmanlı'yı yağma işini ve Şark Meselesini halletmeyi bir an evvel bitirebilmek için, kuzu postuna bürünen kurtlar gibi beklemektedir.

İşte böyle bir Batı'nın devletimizi, Allah'ın her günü tazyik altında tutabilmek için sebepler aradığı bir dönemde, Avrupa'da Batı kültürüyle yetişmiş devlet adamlarımızın, Tanzimat'ı hazırladıklarını görüyoruz.

---

(5) a.g.e., s. 114.

(6) (7) Kemal Yaman, **Millet Düşmanlarının İhanet Plânları**, «Sion Önderlerinin Protokolleri», s. 69-71, İstanbul, 1971.

«Zaten bilhassa Koçi Bey Lâyihasında canlandırılan dahilî tahaka ve 'tarik' anarşisine maruz kalan Osmanlı Devleti, bir de Avrupa devletlerinin güya sureti haktan görünen şikâyetlerini ve 'nizam' ihtiyacı dinlemek mecburiyetinde kaldı.» (8)

HATTI HÜMAYÛNA GEREKÇE:

«'Gülhane Hattı Hümayûnu' içtimai bünyenin tekâmülünden doğmuş tabii bir hadise olmaktan ziyade —büyük nisbette— harici tesirlerin empoze ettiği bir ıslah teşebbüsü olarak görünüyor.» (9)

Tanzimat denilince akla ilk gelen isim Mustafa Reşid Paşa'dır. İkisi birbirinden ayrı düşünülemez. Biri fiil, diğeri faildir. Reşid Paşa'da, Avrupa karşısındaki aşağılık kompleksi hat safhaya varmış ve gözü son derece yılmıştır. M. Reşid Paşa Avrupa'dan döndüğü zaman II. Mahmud'un huzuruna gelerek demiştir ki:

«— Devlet-i Aliyyelerini kurtarmak için üç milyon askere ihtiyacı vardır. Maahaza bu kuvvet yalnız Avrupa kuvvetine karşı gelebilir. Halbuki devleti esasından kurtarmak için meşrutiyet usulüne müracaat etmekten başka doğru bir tedbir yoktur.» (10)

Reşid Paşa, daha önceden böyle bir düşüncenin şekillendirdiği kültür yapısıyla vezir olunca: «Her şeyden evvel Avrupa'yı tatmin etmek, Avrupa devletlerinin itimadını kazanmak lüzum ve zaruretini takdir ediyordu.»

«İngiliz devlet ricalinden (Lord Palmerston) ile ve Fransız Başvekili Mösyö (Tiyer) ile de aynı şekilde münasebetlerde bulunarak, Türk milletini Avrupalılar nazarında yükseltmekten, Avrupa medeniyetine intibak edebilecek bir millet olduğunu anlatmaktan geri durmamıştır.» (11)

Düşmana, düşmanın tezlerini kendisine tez yaparak yaranmaya, itimadını kazanmaya çalışan Reşid Paşa, mukadder sonuç olan, düşmanın tesir ve nüfuzuna girme tehlikesine düşmüştür. Onun her şeyi hallediveren sihirli değnek psikozuyla ilân ettiği Tanzimat'ın oluşturduğu durumu, aşağıdaki vesika daha güzel izah etmektedir:

«Biz o zamanlar sanıyorduk ki, Avrupa devletlerinin bize gösterdiği düşmanlık, bizim kurûnu vüstâ (orta çağ) tarzında yaşayışımızdan çıkar. İdaremizin bozukluğundan ve Saray ile Babıâli'nin köhne düşüncesinden doğar. Son asırda Avrupa'nın emperyalist devletleri, başta İngiltere olmak şartıyla Türklük aleyhinde durmadan dinlenmeden neşriyatta bulunurlardı. Meşhur Gladiston İngiliz Parlamentosunda eline Kur'an'ı alıp:

«— Türkiye bu kitapla yürüdükçe medeniyete muzırdır, demişti.

«Bu sözle göya adliyemizin ve içtimai hayatımızın medeniyetle uyuşamayacağını anlatmıştı. Ve biz gençler yanlış görüş, yanlış inanışla ona hak vermiştik...» (12)

Nihayet 1839 yılında Sultan Mecit tahta çıkmıştır. 17 yaşında gençtir, küçüktür, tecrübesizdir. Daha Sultan Mecid'in cülûsundan önce Londra'da Hariciye Nazırı olan Reşid Paşa, hangi kuvvete güvendiği bilinmez, yakında ilân edilecek olan bir ıslahattan devamlı bahseder ve propaganda yapar. (13) Sultan Mecit, başa geçer geçmez, uygun fırsatı bulduğuna kanaat getirerek İstanbul'a döner. Padişahla görüşüp, onu ikna eder. Sultan Mecid'in de «tecrübesizliği ve yaşının küçüklüğüne rağmen kendi mutlakıyet (!) kudretinin tahdidiyle neticelenecek bir teklifi tereddütsüz kabul edip benimsemek büyüklüğünü...» (14) gösterdiği söylenir. Tabii bir büyüklük olayı mı, yok-

(8) Z. Fahri Fındıkoğlu, **Tanzimatta İçtimai Hayat**, s. 6-7, İstanbul, 1940.

(9) H. Ziya Ülken, **Tanzimattan Sonra Fikir Hareketleri**, s. 1, İstanbul, 1940.

(10) E. Behnan Şapolyo, **Mustafa Reşid Paşa ve Tanzimat Devri Tarihi**, s. 63, İstanbul, 1945.

(11) **a.g.e.**, s. 65-67.

(12) Ahmet İhsan, **Matbuat Hatıralarım**, s. 57, İstanbul, 1931.

(13), (14) Danişmend, **a.g.e.**, s. 123.

sa kabiliyetsizlik, meselelere vukufsuzluk, bir oldu-bittilik, emrivakilik olayı mı olduğu meselesi de su götürür bir vaziyettir.

HATTI HÜMAYÛNUN ANLAMI VE GETİRDİKLERİ:

Tanzimat Fermanını, Mustafa Reşid Paşa hazırlamış ve Gülhane'de 3 kasım 1839'da okumuştur. Dinleyenlerin büyük bir kısmı gayrı müslimlerdir ve sevinç içindedirler. Dinleyenler arasında Padişah, vükelâ, ulemâ, ileri gelen memurlar, ecnebi sefirleri, elçileri de vardır.

En geniş mânâ ve tahlilde Tanzimat, milletimizin dünya görüşüne zıt bir dünya görüşünün, politik ve psikolojik alanda üstünlüğünü kabulden başka bir şey değildir. Milletimizin görüşünü beğenmez ve Batı'dan ithal ettiği görüşün nizamını kurmak ister. Yalnız siyasi ve idari sahada değil, içtimai hayatın her sahasında. Bu bakımdan 37 senelik bir başkalaşma devri sayılabilir. Ama acemice bir başkalaşma devri...

Gülhane'de okunan Hattı Hümayûn'un basit olarak manzarası, bir kanunu esasiye bağlı kanunsuz meşrutiyet tipini arzeder.

Aralarında, birincisini devletin kendi iradesiyle ilânı, ikincisini de açık dış baskılarla ilânı şeklinde, mahiyeti değiştirmeyen bir farkın bulunduğu Tanzimat Fermanı dediğimiz Gülhane Hattı Hümayûn'u ile 18 şubat 1856'da ilân edilen Islâhat Hattı Hümayûnu'nun temel maddeleri şunlardır:

1 — Din, dil ve ırk itibariyle herhangi bir cemâatin diğer cemâatten aşağı tutulduğunu gösteren bütün tabirler ve ayırt edici kelimeler, divâna ait yazılı şeylerden ilelebet yok edilip silinecektir.

2 — Bu gibi tabirlerin, memurlarla halk tarafından kullanılması da kanunen men edilecektir.

3 — Cins ve mezhep farkı olmaksızın bütün tebea, devlet memuru olabilecektir.

4 — Kanuni ehliyet ve vasıflara sahip her fert, hangi dine mensup olursa olsun Askeriyye ve Mülkiyye (Siyasal Bilgiler ve Harbokulları) mekteplerine girebilecektir.

5 — Azınlık mektepleri açılmasına müsaade edilecektir.

6 — Müslümanlarla gayrı müslimler veya sadece gayrı müslimler arasındaki ticaret ve cinayet dâvâları için, açık çalışan mahkemeler kurulacaktır.

7 — Gayrı müslimlerin miras ve benzeri ihtilâfları gibi hususi dâvâları, isterlerse patriklere ve rûhânî meclislere havale edilecektir.

8 — Gayrı müslimler de askerlik yapacaklar, fakat isterlerse bedel verecekler.

9 — Kanun yapan Yüksek Meclis'e her cemâatten bir kişi seçilecek, bütün halka ait meselelerin müzakeresinde, istediği sözü, söyleme dokunulmazlığı olacak ve bundan dolayı rencide edilmeyecek.

10 — Sikke halinde basılmış akçeler düzeltilecek, devletin mali işlerine şeref, haysiyet ve ehemmiyet verecek banka misüllü şeyler açılacak.

11 — Batı kültürüne ehemmiyet verilerek, Avrupa sermayesinden ve ilminden istifadeye bakılacaktır.

12 — Tanzimat'ın tatbiki için Padişah Hırkai Şerif dairesinde yemin etmiş, ıslâhatın tatbiki için hükûmet memur edilmiştir. (15)

O zamanki hükûmetin Avrupa devletleriyle ticaret münasebetlerini idare eden anlaşmanın muhtevasını tahlil edersek, şunları görürüz: (Gerçi göreceklerimiz bir anlaşma hükümleri değil, ecnebilerin ticaret yönünden elde ettikleri haklardır.)

1 — Kapitülasyonlar kalacak, yapılan anlaşmayla eski imtiyazlara yenileri ilâve olunacak.

2 — Ecnebiler en fazla serbestiye sahip millet muamelesinden tamamiyle istifade edecekler. (Yeni bir imtiyaz.)

3 — Memleketin her tarafında memleket mahsulü her türlü eşyayı alıp satabilecekler. (Evvelden bu hakları yoktu. Yenidir.)

(15) a.g.e., s. 174-175.

4 — Bütün Osmanlı topraklarında her türlü inhisarlar ilga edilecek.

5 — Alım-satım için tezkere istenilmeyecek. (Evvelden istenirdi ve temel gelir kaynaklarındandı.) Ecnebilerden her kim tezkere isterse şiddetle cezalandırılacak ve ecnebi zarara uğramışsa devlet tarafından ödenecek.

6 — Ecnebi tüccarlar, memleket dahilindeki ticaretlerinde resim tediyesi vesaire itibariyle en ziyade müsaadeye sahip yerli tüccar muamelesi görecekler. (Aldıkları yeni bir imtiyaz.)

7 — Memleket dahilinden ihraç edecekleri mallara önce, kıymetinin % 9'unu, ihracı yaptıktan sonra, % 3'ünü gümrük olarak ödeyecekler. (Öncekine nazaran çok az.)

8 — İthal ettikleri mallar için toplam % 5 resim verecekler ve bu eşyayı memleketin her tarafına, bir yerden öbür yere, tekrar tekrar götürüp getirebilecekler. (Yeni ve çok mühim bir imtiyazdır. Sanat hayatımızı mahvetmiştir.)

9 — Ecnebi memleketlerinden gelen ecnebi eşyalarını, sekizinci maddede olduğu gibi alıp satabilecekler.

10 — Ecnebi ticaret malları boğazlardan serbest geçebilecek, Osmanlı limanlarında bir gemiden öbürüne aktarma edebilecek, transit serbest olacak. (Yeni imtiyazlar.)

11 — Bu anlaşma hükümleri Osmanlı ülkesinde herkes hakkında tatbik olunacak, başka devletler de ticaretlerini bu şartlara uydurmak isterlerse, devlet müsaade edecek. (16)

SİYASİ OYUNLARIN ARKASINDAN...

Bu neviden, batan geminin mallarını yağma edercesine Batı'ya verilen imtiyazları muhtevi anlaşmalar, Tanzimat öncesinde de yapılmıştı. Mustafa Reşid Paşa 16 ağustos 1838'de, Birinci Hariciye Nazırlığında iken İngiltere ile geniş ticari müsaadeler veren ve inhisarları kaldıran bir anlaşma yapmıştır. Bu anlaşmayı savunanlar ise, Reşid Paşa'nın bu hareketini, ülke için korkunçluğunu, Mısır'a karşı İngiltere'nin desteğini elde etmek istediğini ileri sürerek düşürmek istiyorlar. Bir nazırın İngiliz'in kaypak politikasını bilmemesi düşünülemez. Nitekim İngiltere, Mısır'ı kendi inisiyatifinde, her an değebileceği bir yara haline getirebilmek için bu yardıma evet demiş, Fransız işgalindeki Cezayir'i almak için istenen yardımı reddetmiştir. Yine Londra Mukavelesi'nde belirtilen ültimatomu M. Ali Paşa kabul etmeyince, müttefikimiz olan Avusturya ve İngiltere ile açtığımız harpte, Mısır'ı da alacağımız sırada, Londra Mukavelesi'ne aykırı olarak İngiliz Amirali Napier İskenderiye'de M. Ali Paşa ile anlaşıp Mısır'ı ona bağışlamış, bunu da M. Ali Paşa, canına minnet bilerek kabul etmiştir. Devletimizin politikası, Tanzimat'la Avrupa devletlerinin dümen suyuna girdiği için biz de, bizden habersiz yapılan bu İskenderiye Mukavelesi'ni kabul etmişizdir.

İşte bu derece sağlam (!) bir İngiliz desteği hatırı için Reşid Paşa'nın yaptığı anlaşma neticesi, İmparatorluğumuz için feci olmuş, ülkemizi açık pazar haline sokmuş ve çöküşümüzü hızlandırmıştır. Bu anlaşma «senevi yetmiş bu kadar bin kese varidat (gelir)»ımızı (17) hazinemizden İngilizlerin çalması imkânını sağlamıştır.

Bu derece yabancılara verilen imkânlardan sonra, Tanzimat'a kadar olmayan, Tanzimat'la kabul edilip, Islâhat Fermanı'nda belirtilen ve 10 haziran 1867'de «Hicaz hariç İmparatorluğumuzun her yerinde ecnebilere mülkiyet hakkını da veren» beş maddelik bir kanun neşrinden sonra devletimiz, evet devletimiz bir formalite haline gelmiştir.

GELECEK SAYI: TANZİMAT FERMANINDA EŞİTLİK KONUSU VE SONUÇLARI.

---

(16) Babıâli Hazinei Evrakı, **İngiltereli İzni Sefine Defteri**, 1236-1265 H.

(17) Bkz. Cevdet Paşa, **Tezâkir**. 1-12, s. 7, Yay. Ord. Prof. Cavit Baysun, Ankara, 1953.

UZAKTAKİ İNSANLAR

Desen : Savaş Çevik

Kucak kucak elem taşır rüzgârı,
Bütün varı gerçeklerden ibaret
Bir belde var, gözyaşımda gizlenir.
Bir belde ki, gönüllerde ibadet,
Dudaklarda ayet gibidir...
Orada ıstıraplarla beraber doğanlar,
Istıraplarla beraber yaşarlardı.
Her günün nihayetinde bir feryat,
Her günün başlangıcında bir korku vardı...
Dolu yağardı...
Anadolunun dert dolu, hasret dolu bu kasabasında.
Bir fırtına, gökten sağardı âdeta bu beldenin kaderini...
Gürültüdür musikisi belki tabiatın.
Fakat o yerde akşamlar,
Gurbet kadar sessiz ve bir yetim kalbi kadar içlidir.
Karanlıklar bazan sabaha kadar
Avuç avuç, yudum yudum içilir...
Merhamet dilenir gönüller,
Alın teriyle sulanmış topraktan.
Geri döner umutlar yorgun argın,
Teselli toplamaktan...

.....

Ey kanıma karışan toprak, gözümdeki yaş,
Yalnız seni seven bilir, duyan anlar.
Ya sizler! O toprağın çocukları
Uzaktaki insanlar...

Akdemir AKMUT

CAHİT SIDKI TARANCI

ALLAHI ARARKEN

Bilirim ne yapsam hata.
Yanlış attığım her adım;
Ellerim elma dalında;
Ademle Havva ecdadım.

Belli ne birdir ne iki;
Günahım başımdan aşkın.
Yarab sen de bilirsin ki
Bir sen varsın bana yakın.

Yaşaran gözlerime bak,
Ben yalan söylemek bilmem,
Herşeyim güneşte çıplak;
Nedamet bende cehennem.

. . . . . .

Boş değil ettiğim niyaz
Halden bilmiyor kimseler,
Dost mu düşman mı tanınmaz,
Suda oynayan çehreler.

Gitmekle bitmiyor umman;
Sular azgın, tekne delik.
Ah bu dağlar, ah bu duman!
Yolunu şaşırdı geyik.

Gün yoktur geçsin tasasız;
Geceler dersen Kerbelâ.
Sanırım her düşen yıldız
Göğsümden kopan vaveyla.

Merhem tutmuyor yarada;
Kırıldı kolum kanadım.
Gençliğim gitti arada.
Ah,neden sonra anladım.

Bende senden gayrı hasret
Değmez gözyaşı dökmeğe
Medet büyük Allah medet,
Kulunu saran geceye.

SANATKÂRIN BUHRANI

A.T.

İNANÇ ETRAFINDA ŞAHSİYET

Hayat, ölüm, tabiat, yaratıcı, yaratılmış, insan, kâinat ve inanç, inancın negatifi olan inançsızlık... başlangıcından beri insanoğlunun hayatını dokuyan konulardır bunlar. Varolduğu günden bu yana insanoğlu, kendi çapında ve devrinin düşünce seviyesi oranında bu konularla ilgilenmiştir. Çözüm getirmiştir veya getirememiştir. Tarihin dönüm noktaları sayılabilecek kutlu habercilerin etrafında pervane olabilmiştir ya da olamamıştır. Bu ayrı bir konu olacaktır. Üzerinde düşünmek istediğimiz husus, acaba bütün bu konularda doğru bir inanca varmış kişi ile düşünce yapısı oturmamış,

doğru sonuçlara inanamamış, çevresini saran en temel konularda bocalayan insanların ruh yapısı ne gibi özellikler göstermektedir? Herhalde farklılıklar bulunmalıdır. Çünkü hayata yön veren inançlar en büyük etkisini ruhî yapı üzerinde göstermektedir.

Sanatkâr ve düşünürde, herhangi bir insandan daha kesin çizgilerle inanç ve inançsızlığın ya da şüphenin izlerini müşahede edebiliyoruz. Sanatkâr ve düşünür, her konuyu basit kabul planından muhakeme planına aktardığı ve zihin melekelerini belli bir noktaya teksif ettiği için ulaştığı neticeler, savunulacak neticeler olmakta, hatası ve sevabının bütün yükü sırtlanılmaktadır. Varılan netice bir yol çizmektedir. Eğer gerçek bir düşünce namusu varsa, ulaştığı neticeyi savunacaktır. Savunması demek, varlığını onu mihver edinerek düzenlemesi demektir. Hayatına Onun yön vermesi demektir.

İNANÇSIZLIK VE BUHRAN

Ama, varılan netice her zaman ferde mutluluk getirecek bir hüviyette olmayabilir. Her zaman doğru tahliller yapılıp, doğru sonuçlara ulaşılmayabilir. Bu durumda «yanlışa iman» gibi bir çıkmaz söz konusudur. Meselâ, düşünceleri sonunda bir yaratıcının varlığına ulaşamayan, yani ararken saptığı yanlış sokaklarda kaybolan insan da bir inanca varmıştır. Ama bu, menfî bir inançtır. Yani inkârdır. Böyle düşünürlerde ve sanarkârlarda sıhhatli bir ruh yapısı bulunuyor mu? 18. yüzyıldan itibaren bunun enteresan örnekleri görülmüştür. Pozitivizmin peşinden maddeciliğin salgınlaşması ve pek çok maddeci düşünürün zuhuru, bu konunun uyarıcı örneklerini sergilemiştir. Allah'ın varlığını inkâr eden, öbür dünyadaki dirilişi ve muhakemeyi inkâr eden, kaderi inkâr eden pek çok düşünür çıkmış ve inkârcı düşüncenin ruha nasıl etki yaptığı noktasında acıklı misaller ortaya koymuştur. 18. asırda başlayan inkârcı akım, yoğunluğu azalmakla birlikte günümüzde de temsilcilerini bulmaktadır.

Bu tipin en acındırıcı örneklerine son iki asırlık kendi tarihimizde rastlıyoruz. Güçlü devletin çözüldüğü ve yabancı menşe'li propagandanın, milletin kültürel ve doktriner temellerini baş suçlu olarak ilân etmeye çalıştığı, özellikle aydınlar üzerinde tesirler de gösterdiği bu buhran döneminde, inkârcılıkla şüphe arasında bocalayan ve hemen hepsi derin ızdıraplar içinde göçüp giden sanatkâr ve aydınlarımıza rastlıyoruz. Abdullah Cevdet, müsbet değerlere ve inançlara karşı inkârcı, Batı menşe'li maddeci doktrine saplanmış bir kişi olarak kafasını yerden yere çalarak gitmiştir bu dünyadan.

Tevfik Fikret, imanla inkâr arasında bocalamış durmuş, derin ruhî buhranlarla ömür boyu cebelleşmiştir. Boğazın sakin yamaçlarında çekildiği Aşiyan bile ruhundaki ihtilâçları dindirememiştir. «Allahü Ekber... Allahü Ekber... / Bir samt-ı ulvî: Gûyâ tabiat / Hâmûş hâmûş eyler ibadet.» diyen Fikret'in bir ruh sarsıntısı sonucu: «Muğfel ü muğfil o İsâ, Mûsâ; / Köhne bir kizb-i mutalsamdır asâ. / Beşerin böyle dalâletleri var; Putunu kendi yapar, kendi tapar. / Ara git deyrini gez Kâbe'sini, / Göreceksin ki bütün boşluktur, / Umduğun, beklediğin şey yoktur; Düzme Allah'ı gibi Şeytan'ı, / Buda'sı, Ehrimen'i, Yezdan'ı; / Topunun hâlikı bir vehm-i cebîn.» diyebilmesi; bunun ardından: «İnanmak... İşte bir agûş-i rûhanî o gurbette.» diyerek yeni bir arayışa geçmesi, ondan sonra yeniden: «Yaşamak dini benim dinimdir.., Kitabım sahnı tabiat kitabı.» şiiriyle kitap ve din araması nasıl bir araya getirilebilir ve nasıl izah edilebilir? Bu ruh, sakin bir ruh mudur? Bu karakter, son iki asrın düşünce ve sanat sahasında kalın bir çizgi halindedir. Topluma getirilen buhran, sanatkâra ve düşünüre derinden etki yapmış, sanatkârı inanç, şüphe ve inkâr arasında götürüp getirmiştir. Sanatkâr sakin olduğu, ruhen sağlam olduğu anlar inanmış, sevimlileşmiş; ruhî dengesi kıvranmaya başlayınca inanç bünyesi de sarsılmıştır.

MEÇHUL ASKER

Hangi tarlayı sürmeye kalksam
Sabanıma takılan bu kemik
Bir pırıl pırıl ki güneşte
Alnımızdan ak

Bir yanda yaptıkların destanlar dolusu
Bir yanda sürüp giden nankörlüğümüz
Doğrusu yüzüm yok çiçek getirmeğe
Dağ taş belledığim mezarına

CAHIT SIDKI

Ne inanç ne de inançsızlık bir karara sahip değildir bu şahıslarda. Sanatkâr rahat nefes alabildiği an inanmakta, hayatında dengesizlikler ve istikbal boşlukları yer bulmaya başlayınca da şüpheden inkâra salınmaktadır. Bu anlar sanatkârı eritmektedir. En büyük sermayesi olan ruhu ve ruhi melekeleri zayıflamakta, ümitsizlik, ve daha ilerde isyan başlamaktadır. Kesin olan bir şey varsa, inanmamak, sanatkâr için tüketici bir değirmendir.. «Yalnız aşkta, kumarda, hayalde değil, / Her adımda bir şeyler kaybediyoruz.» diye hayıflanan odur. «Suyun kurusun, kanadın kırılsın değirmen / Yetişir beni öğüttüğün» diye çaresiz çığlıklar atan odur. Cahid Sıdkı gibi...

CAHİD SIDKI TARANCI

Tevfik Fikret yoğunluğunda bir inkâr birikimi bulunmasa da, çözülüş devrimizin genel karakterini ondan devralmış bir kişi olarak nitelenebilir Cahid Sıdkı. 1915'te öbür âleme çekilen Tevfik Fikret, sanki, 4 ekim 1910 yılında dünyaya gelen Cahid'e, beş yıllık bir süre içinde belli başlı özelliklerini bırakmıştır da gitmiştir. Aradaki fark, kesin siyasi tercihlerin söz konusu olduğu ve aydınların sarsıcı bir anafor ortasında çalkalandığı tarih diliminde zaman zaman inkârcılığın militanlığını yapan Fikret'e karşılık; Cahid'in inançsızlığını içine gömmesi ve kendi kendine erimesidir. Fikret de kendi kendini tüketmiştir ama, arkada zararlı bir tortu da bırakmıştır. Cahid'se inançsızlığını ferdî planda yaşamış, zehiri içine akıtmış, dışarıya zehirlenmekten doğan derin ve ürpertici çığlıklar, sızlanmalar, dert yanmalar ve zaman zaman da serzenişler duyulabilmiştir. Cahid'i tanıyanların anlattıkları, içinde büyük yangınlar olan, onu söndürmek için içkinin efsunkâr gölüne dalan, sönmeyince de mısralarda teselli arayan bir insanın resmini yapmaktadırlar. 17 yıl önce, 13 ekim 1956'da, bir ömür boyu içinde yaşattığı ölümün kollarında gözlerini yumarken; korkuyor ve hâlâ gözleri hayatı nokta nokta didiklemek, son nefeste hayatı soluklamak için çırpınıyor muydu bilmiyoruz. Ama Cahid'in, hayatını, şahsiyetini ve sanatını ölüm teması içinde buluyoruz. Mısralar sanki ölümün suyunda yıkanmıştır, düşüncesini iplik iplik ölümün tezgâhı dokumuştur, Tokatlı lokantasında metrdotel Davit efendinin elinden aldığı kadehin kabarcıklarında ölümün cümbüşü, elinin titremesinde Orhan Veli'nin erken göçüşü vardır. Ve mahzun görünen Cahid'in yüzünü ölümün korkusu yalayıp geçmiştir. «Ölüm, sinsi ölüm», ardına saklandığı eşyaya sinmiş bakışlarıyla Cahid'in günlerini kıskanmakta, ona gel demektedir. Karanlık yalnızlığı, yalnızlık ise ölümü hatırlatmaktadır. Onun için Cahid akşam olmasın, aynalarda güneşler batmasın, pencereden gün eksilmesin ister. Akşam sanki günün ölümüdür. Her akşam, her gün gelen ölüm haberi gibidir. Her akşam, ömür denen günler yekûnunu kemiren ve mukadder sonu hazırlamak için

didinen bir usanmaz işçidir. Şair bir heykel de, akşamlar da zemini oyan köstebektir ve bir gün dayanağı çekilen heykel gibi göçmek vardır kaderde... «O biten gündür, ne ışık / Ne de renk bıraktı bize; / Boş değil ağladığımız, / Geceler içinde kaldık / Yine kendi kendimize, / Yine öyle yapayalnız.», «Ne böyle sabah ne böyle akşam / Bir yer, bir hava, bir rahat olsun / Bileyim bastığım toprak sağlam olsun / Bileyim sen günlük tasa yoksun.» Korktuğum Şey isimli şiiri sanki acı bir kıvranıştır akşam vaktinde:

«Gün çekildi pencerelerden;
Aynalar baştan başa tenha.
Ses gelmez oldu bahçelerden;
Gök kubbesi döndü siyaha.

Sular kesildi çeşmelerden;
Nerden dolacak bu tas nerden,
Nergislerin açtığı yerden
Ey kuş uçurtmayan ejderha?

Ne yarden geçilir, ne serden;
Korkuyorum bu gecelerden.
Bel bağladığım tepelerden
Gün doğmayabilir bir daha.»

Ve sanki isyan duygusuyla başlanmış, fakat aczini anlayarak gerilemiş bir yakarıştır şu mısralar: «Ve gönül Tanrısına der ki: / — Pervam yok verdiğin elemden; / Her mihnet kabulüm yeter ki / Gün eksilmesin penceremden!»

Günler geçecekti. Geçiyordu nitekim. Direnmek boşunaydı. Anlamak, kabullenmek ve gün sonuna hazırlanmak gerekti. Akşamların ve sabahların gelip geçişine karşı konulamazdı. Direnişe rağmen akşamların gelişi önlenemediğine göre, hiç olmazsa bundan, kendi gücümüz dışında bir irade bulmak gerekti. Cahid bulamıyor muydu? Neden gerçekleri kabullenmek yerine, onlara karşı kendi içinde muhalefet biriktiriyordu? Neydi Cahid'deki gerçek dışı bir direnmeye iten sebep?

CAHİD'İN PROBLEMİ

Cahid'in problemi «ölüm sonrası» ile ilgiliydi. Ölüm sonrası hakkındaki kanaati, onun hayatla ilgili düşüncelerini şekillendiriyor, ruhunu etkiliyor ve şiirlerine aksediyordu. Ölüm sonu Cahid için meçhuldü: «Ötede ne var ne yok belli değil; / Kimse bilmiyor nedir kargı kıyı. / Gününün kadrini kıymetini bil; Balını almadan salma arıyı.» Hayır belki meçhul değildi. Bir başka şeydi. Yokluktu. Ademdi: «Ve madem ki o dem / Başlıyacak adem, / Bırak... şarkı bitsin, / Ses Olemp'e gitsin, / İlâhlar işitsin!... Ey açmıyan gülüm, / Ötmiyen bülbülüm, / Ölüm, sinsi ölüm.» Cahid, ademle izah ettiği ölümün sonunda taş, toprak vs. olmaya razıdır. Ebedî bir hayatın varlığı onun için «efsanevî yalan» dır: «Ne gün aslına dönecek bu ten? / — Taş toprak, çiçek, su veya maden — / Ruha ebediyet vadeden / Efsanevî yalan nerde ölüm?»

Cahid'in buhranı ölümün ademe gidişin bir başlangıcı olmasına inanmadadır. Cahid'e göre, ölümden sonra böcekler, teni yavaş yavaş küçültecek ve insan tükenecek. Böyle bir son için hayattan vazgeçilemez gerçekte. Vazgeçilemez ama ölüm «kapıda kişneyen bir at olmuştur nihayet.» Ölüm, hayattan vazgeçsen de geçmesen de gelecektir. Hayata bağlanmakla ölüm realitesi bir ömür boyu çarpışmış durmuştur Cahid'in düşüncesinde, hayalinde. Yaşamaya hırs arttıkça, ölüme yakınlık artacak, yaşama hırsı ölüm korkusunu büyütecek ve bu birbirini yiyen iki his, şairi de tüketecektir. Aslında ölüm realitesi karşısında hayat bütünü, saniye saniye tükenmek zorundaysa ve şair bütün varlığını hayatın devamına bağlamışsa, saniyelerle birlikte şairin ümidi törpülenmekte, bir ümitsizlik albastısı bütün benliğini kaplamaktadır. Artık her şey ölümün habercisidir. Hatta hayat bile mânâsını kaybetmiş, kişiyi ölüme götüren zaman dilimi haline gelmiştir. Cahid Sıdkı'nın «Ölüm Tehlikesi» başlıklı şiiri bu bakımdan ilgiyle ve düşünerek okunmalıdır:

«Hızla geç kalabalık caddeden;
Şoför milletine güven olmaz.
Çabucak sapıver sokağına;
Akşam karanlığı tekin değil.

MEMLEKET İSTERİM

Memleket isterim
Gök mavi, dal yeşil, tarla sarı olsun;
Kuşların, çiçeklerin diyarı olsun.

Memleket isterim
Ne başta dert, ne gönülde hasret olsun;
Kardeş kavgasına bir nihayet olsun.

Memleket isterim
Ne zengin, ne fakir, ne sen ben farkı olsun;
Kış günü herkesin evi barkı olsun.

Memleket isterim
Yaşamak, sevmek gibi gönülden olsun;
Olursa bir şikâyet ölümden olsun.

CAHİT SIDKI

Durma çal evinin kapısını,
Taş düşebilir komşu duvardan.
Ben geliyorum demez ki ölüm
Kaza belâ adım başınadır.»

Cahid, ölüm fobisi karşısında ne yapabilirdi? İlk yaptığı şey, —belki çevresinin de tesiriyledir— içki kadehleriyle sabahlamaktır. Ölümü, içkinin hayal boşluğunda unutmaktır. Bir zaman unutmuş mudur? Belki yine unutmamıştır ama yolun çıkmaza gittiğini göreceği ana kadar devam etmiştir. Şiirlerine bu devrede ölümle içki mahmurluğu karışmıştır biraz. Bir an gelmiştir ki «aynalar, gözler altındaki mor halkaları, düşman gibi yüzüne vurmaya», «dön Cahid» demeye başlamıştır. Dönmek..., Pişmanlık..., Dönmek irade işidir... Halbuki alkol yaşama gücünü yemiş bitirmiştir, nerde kalsın irade..., «PAYDOS» ama geç değil mi Cahid?..

«Paydos bundan böyle çılgınlıklara. / Sert konuşmağa başladı aynalar. / Yetişir koştuğum aşkın peşisıra; / Bitirdi beni bu içki bu kumar. / Ne saklıyayım gaflet ettiğimi? / Elimle batırmışım gençliğimi; / Binip bineceğim en güzel gemi! / Aldığını geri vermez dalgalar.»

Cahid, bu hayatın ne «meyhanesinde» ne de «kerhanesinde» bir şey bulamamıştı. «Ne vefasız geçmişten hayır vardır. / Ne gelecek imdada koşmaktadır. / Çoktandır tekneyi sular almaktadır.»

«Şaşırdım kaldım nasıl atsam adım;
Gün kasvet gece kasvet.
Bulutlar, sisler içinde bunaldım:
Gök mavisine hasret.»

Dönüş gereklidir. Dönüş gerçeğe. Son sığınağa. Düşünceye, hayata mihver olacak bir inanca...; Ya dönüş ya da...

«Olmuyor seni düşünmemek Tanrım,
Ummamak senden medet.
Suyun dibine vardı ayaklarım;
Suyun dibinde zulmet.»

Şair bütün şüphesine rağmen en derin mutluluğu, inandığı zamanlardan hatırında kalan izlerden yürüyerek bulmaktadır. Belki bu mutluluk devamlı da olacaktır. Ama, şair devamlı yürüyememektedir. Ninesinin başörtüsünden, duasından gelen huzur büyüktür. Günahını hatırlasa bile mutludur.

«Bugün Cuma; / Büyükannemi hatırlıyorum, / Dolayısıyle çocukluğumu, / Uzun olaydı o günler. / Yere düşen ekmek parçasını / Öpüp başıma götürdüğüm günler! / O zaman inandığım gibi, / Sahiden bir öbür dünya varsa eğer, / Orda da Cumaysa bugün, / Başında bulutlardan beyaz örtüsü / Büyükannem na-

maz kılmaktadır, / Namahrem eli değmez seccadesinde; / Mekkei Mükerremeden getirilmiş.

«Dilerim duasında unutmasın beni; / Günahkâr olduğumu hatırlayarak.»

Cahid, zaman zaman mutlu olmuşsa bu, realiteyi kabullenebildiği, ölüme bir mümin gibi bakabildiği, hayatı ölüm gerçeği ve ölüm ötesi dirilme ile beraber düşündüğü zamanlarda olmuştur; Ayakları zulmete erdiği zaman sığındığı Allah'ın huzurunda kurtulmuştur ölümün ürperticiliğinden...

Ama bu oldukça geç olmuştur. Hem geç, hem de tam bir inkılâbı ihtiva etmemek eksikliğiyle.. Ruhî çöküntü ve onun sürüklediği içki, Cahid'i bir felç sonucu Viyana'ya kadar sürüklemiştir. Viyana'dan şairin cenazesi gelmiştir. «Güneşe bakacak yerde, / Geceye sarılıp kalmak, / Sükût içinde ufalmak / Olur yalnız ölülerde.» Cahid, derin bir sükut içindedir şimdi. Ama, Türk şiirinde ve sanat hayatında Cahid, anlamlı bir kurbandır. Ölse bile çok şeyler söyleyen bir kurban...

Sanat ve düşünce hayatımız, iki asırlık çözülme dönemimizin sonucu olarak bir bocalama içine girmiş, sanatkâr ve düşünür kendi yerli düşüncesi karşısında, yoğun propagandası yapılan Batı menşe'li doktrinlerin aktarıcısı haline gelmiştir. Kimi zaman, Batı'nın eyyamcı akımlarının sözcüsü olmuş, kimi zaman da yıkıcı ve inkârcı teorilerinin... Eyyamcı akımlar, bazı değerleri günlük hayatın ve oportünizmin çarklarında yemiş bitirmiş; inkârcı teoriler ise şahsî buhranlardan kitlelere intikal eden ve tatbikat haline geldikçe yıkıcılığını artıran sadmeler olmuşlardır. Cahid, bu türün en belirgin sembollerinden biridir. Cahid, eyyamcılığa karşı, sanata derinlik kazandıran bir düşünceye bağlanarak —şuurlu veya şuursuz— bu türe; Batı'nın köleci ve insan şahsiyetini öldürücü düşünce akımlarından birine bağlanmakla ve bunu hayatıyla ödemekle de, Batıcı çevrelere en etkili protestoyu yapmıştır. Sanki Cahid Sıdkı, Batı'nın maddeci doktrinlerinin cemiyetlere ne getireceğini hayatında yaşayarak göstermiş, ölürken toplumuna en güçlü, en anlamlı şiirini bırakmıştır. Hayat seyri ve ölümü, bütün şiirlerinden daha güçlü bir şekilde, ölüm temasını işlemektedir. Bu, Batıcı düşüncelerin beslediği, sanatkârdan topluma bütün insanlığa ölüm şiiridir. Ve Cahid'in hayatı bunun şahididir.

CAHİD'İN ŞİİRİ

Cahid'in şiir üzerine görüşlerini, Ziya Osman Saba'ya yazdığı mektupların derlenmesinden meydana gelen «Ziya'ya Mektuplar» isimli eserde bulabiliyoruz. Ayrıca kendi şiirlerinin tahlili de şiir anlayışı hakkındaki görüşlerini tamamlamaktadır.

° **Şiirde yenileşme**

Cahid, Orhan Veli ile birlikte, «Yeni Şiir»e geçişin öncüsü olarak bilinir. Bu konuda, Orhan Veli için söylenen hüküm doğru ise de Cahid için aynı hüküm tam gerçeklik ifade etmez. Çünkü Cahid, birçok mektuplarında «Yenilikçi», «Yeni Şiir» gibi terimleri yadırgamıştır. Cahid Sıdkı, yeniyle gelenekler arasında bir köprü durumundadır. Heceyi kullanmıştır. Ama serbest vezine de muhalefet etmemiştir. Yalnız serbest şiirin mısraları arasında kopukluk bulunamayacağını, mısraların birbirlerine görünmez bir harçla bağlı olması gerektiğini hatırlatmıştır.

° **Şiirde Güzellik**

Şiirde güzelliğin esas olduğunu, sesin ve mânânın güzelliği bütünleştirdiği oranda değer kazanacağını ifade etmiştir. Şiirin bir makale olmadığını söylemiş, mânâyı ve fikri sesin içinde eritemeyen, güzelliğin bütün unsurlarıyla şiiri donatamayan şairlere sanatkâr gözüyle bakmamıştır. Şiirde güzelliğin unsurları olarak, hayat, hareket, form ve sesi zikretmiştir. Hayattan kastettiği, şiirin, insanı temel almasıdır. Cahid Sıdkı, şiirde güzellik konusunu şöyle tahlil eder:

«Umumiyetle 'şiirde güzellik' mefhumunu şöyle bir teşbihle hülâsa edeyim.

MEMLEKET

Bir yanda Anadolu, bir yanda Rumelidir
Hepsi bizden yolcusu olsun, hancısı olsun
Efkâr ettiğimiz şey memleketin halidir
Sanmam hemşerim sanmam bundan acısı olsun.

Köylümüz, efendimiz tarlasında perişan
İşçimiz, kardeşimiz kavgasında perişan
Anam, bacımdır bahtı karasında perişan
Hemen Allah cümlemizin yardımcısı olsun.

CAHİT SIDKI

Sokakta elbiseyle gezmek, pijamayla gezmekten daha güzeldir, yataktaysa aksi. İşte bütün mesele 'ne'nin 'nerede', 'ne zaman' güzel olabileceğini, külün havasını bozmayacağını sezmek ve bilmektir. Bu bilindikten sonra niçin filân tabirin filân şiirde gitmediğini, fakat diğer bir şiirde pekâlâ gittiğini anlamak kolaylaşır.» (1) Yaşanmış hayatın daha gerçek ve esaslı bir sanat, dolayısiyle güzellik unsuru olduğunu belirtmektedir.

«Güzelliğin bir unsuru yaşanmış hayat ise bir başka unsuru da harekettir... Bütün estetik kıymetlerin harekette mündemiç olduğunu sezdirmek istiyorum.., Bilmem dikkat ettin mi, tren, vapur, araba, ilh.. gibi şeyler yani insan elinden çıkmış şeyler hareket halinde güzeldir...»

«Güzelliğin üçüncü unsuru da formdur. Formsuz da güzellik olmayacağı, olamayacağı bedihidir. Güzellik ancak formda apparation yapabilir.»

«Ses ise şiirin güzelliğinin temelidir. 'Şairin mesuliyeti ve şerefi' sesle başlar, sesle biter. Yoksa kelimenin tek başına mânâsından beklenen güzellik nesir hudutları içine girer. Var mı yok mu ses! Şiir madeni, güzellik hazinesi, şairin Panheon'u sestir.» (2)

• Şiir Ve Tercüme

Cahid, şiirde sese verdiği ehemmiyet sonucu onun başka dile şiir olarak çevrilemeyeceğini, şiirden mânânın aktarılacağını, bunun ise şiirdeki formu, sesi ve hareketi yokedeceğini, yani şiirin şiirlikten çıkacağını belirtmek istemiştir. Bu konuya tanıdığı tek istisna, şairin ancak diğer bir şair tarafından temsil edilebileceğidir. Bunda bile, kesin hüküm belirttiği söylenemez. «Fazla söze lüzum yok. Muhip'in pek iyi olmamakla beraber zararsız sayılabilecek Baudlaire tercümeleri de malûmundur. Şairi ancak şair temsil edebilir. Şairden başkasına vekâletname vermek hiç bir şairin aklından geçmemelidir.» (3)

• Şiirin Dokusu İnsan Olmalı

Cahid tüm olarak sanatın olduğu gibi şiirin de özünü insanın dokuması gerektiğini, insansız şiirin düşünülemeyeceğini, gerçekçi, gerçek-üstücü ne olursa olsun insansız şiirin «ruhsuz» olacağını belirtmiştir. Ziya Osman'a yazdığı mektubunda şöyle söyler:

«Eserindeki opernasyon, yani ruhsuz mükemmeliyetin sebebi de budur. İnsan payı noksan. İnsandan şaşmamalı Ziya'cığım. Başımızın belâsı da mevlâsı da

(1) Ziya'ya Mektuplar, s. 151, (Muzaffer Uyguner, Varlık, sayı 491, s. 15'ten naklen.)
(2) a.g.e., s. 133, (Uyguner, Varlık, aynı sayı.)
(3) a.g.e., s. 113, (Uyguner, Varlık, aynı sayı.)

insandır. Bak Verlain'e; en büyük günahları işlemesine rağmen, sonradan Allah'a ne güzel konuşmuş! Mallarmé ve Valery'nin o kısmî soğuklukları herhalde 'insanı' ihmal etmiş olmalarından ileri gelmektedir. Mücerret şiirden bunun için kaçınmak gerek. Ben şahsen, mücerretten müşahhasa doğru yaptığım tekâmülden memnunum. Şair, ressam, müzisyen, mimar, ilh.. olmadan evvel insan olduğumuzu bir dakika bile hatırımızdan çıkarmamalıyız. Zaten içine insan girmeyen, yahut insanı hatırlatan emareler bulunmayan ıssız bir tabiat parçası, tabiat olarak belki güzeldir, fakat sanat planında güzel olamıyor. Sanat = Tabiat + İnsan değil midir?» (4)

° **Şiirde Fikir**

Cahid Sıdkı şiirde fikrin bir unsur olarak telâkki edilmesine karşıdır. Ona göre şiir ders veren bir mevıza, felsefi bir tahlil, bir makale değildir. Şiirde ahenk aranır. Ses armonisi aranır. Ve Şiiri şiir yapan da bu hüviyetidir. Bu konudaki görüşleri şöyledir: «Mevzular ve temler arasında hiç bir hiyerarşiye taraftar değilim. Değilim çünkü sanat eserinde güzelliğin bahsedilen şeyden ziyade ondan nasıl bahsedildiği keyfiyetiyle alâkalı olduğuna inanmışımdır.., Demek istediğim, mevzua katiyyen ehemmiyet vermemeli!» (5) «Fikrin şiir seyalesine nâkillik vazifesi görebileceğini kim söyledi? Mallarmé, şiir fikirlerle değil kelimelerle yazılır demiyor mu? His de hayal de, mücerret olarak, güzellik ve şiir unsuru değillerdir. Biz şairden hikmetler yumurtlamasını, hayatımızda, prensip ittihaz edeceğimiz ahlâk kaideleri vaz etmesini, gençliği ve müstakbel nesilleri irşat yollu vaızlarda bulunmasını istemiyoruz ki... Şairden bize nağmeler dinletmesini istiyoruz.» (6)

Cahid Sıdkı böyle söylemekle birlikte fikri tamamen safdışı bırakmış değildir. Ona göre fikir şiirin bünyesi içinde erimiştir. «Onun mânâ ve mevzuu yekpare bir halde şiiri teşkil eder, parçalamıya tahammülü yoktur. Onun mânâsı kendi sırları içinde çimlenme kabiliyetine sahip bir buğday tanesi gibi yaşayışındadır.» (7) Cahid Sıdkı, «Her şiirde bütün bir hayatın tecelli etmesini ve şairin onu yazarken, göğsünden bir şeyler koparmış ve o şiirin içine koymuş olmasını istemektedir.» (8) Cahid Sıdkı, şiirde insan unsurunun zaruretine değinirken de ister istemez, şiirin konusuna bir sınır çizmektedir. İnsansız şiirin ruhsuzluğunu herhalde bunu ifade etmek için söylemiştir.

Cahid'in şiir üzerindeki görüşlerini daha da genişletmek mümkündür. Fakat genel olarak bu fikirler etrafında gelişmektedir. Belirtmemiz gerekir ki bütün bu görüşler teorik görüşlerdir. Cahid bunları ne oranda kendi şiirinde yansıtmıştır? Yani onun şiiri ne nisbette görüşlerinin uygulaması olmuştur?

Şüphesiz Cahid Sıdkı Türk şiirinde önemli yeri olan bir şairimizdir. Türkçeyi çok güzel kullanmış, Ömrümde Sükût, Otuzbeş Yaş, Düşten Güzel ve Sonrası olmak üzere Türk şiirine dört eser bırakmıştır. Ama teorik fikirlerinin şiirlerinde aynen yansıdığı söylenemez. Öyle ki, şiirde fikre, mevzua az değer veren şair, sanki bu görüşünü yalanlarcasına belli bir mevzuun şiirini yazmıştır. Bu mevzu, hemen her şiirin temel konusu olmakla, sıkıntmaktadır demeyelim ama, bir kanıksama meydana getirdiği ortadadır. Cahid'in bütün şiirlerini bir anda

---

(4) a.g.e., s. 124, (Uyguner, Varlık, sayı 491, s. 11.)

(5) a.g.e., s. 121, (Uyguner, Varlık, sayı 493, s. 8.)

(6) a.g.e., s. 124-125, (Uyguner, Varlık,sayı 495, s. 9.)

(7) a.g.e., s. 45

(8) a.g.e., s. 46

MEHMETÇIK

Sen ben uyurken biri var uyumaz
Bir tıkırtı olsa derhal doğrulur
Nöbette talimde ayakta kış yaz
Memleket namusu ondan sorulur.

Haydi Mehmet dedikleri gün müdür
Ne çift çubuk ne avrat düşünür
Mehmedim bu toprağın düşkünüdür
Bu aşk ile ya vurur, ya vurulur.

En temiz en güzel insanlık onda
Gerekli aydınlık, karanlık onda
Tarihler boyu kahramanlık onda
Mehmetçik ölür meçhul asker olur.

CAHIT SIDKI

---

okuyup bitirmek için herhalde sabır gereklidir! Bunu söylerken şiirin akıcılık, ahenk, musiki, özelliklerinin insanı duraklattığını anlatmak istemiyoruz. Billâkis, akıcılık ve içtenlik Cahid'de belirgin özelliktir. Ama, ölüm teması bunaltmaktadır âdeta insanı. Her şiirde, şairin ruh âlemini karartan bir ölüm heyûlası ile karşılaşmak, sonuçta size de intikal etmektedir. Teorik görüşlerinde belli bir konuya değer vermeyen şair, belli konunun, «ölüm korkusu»nun felsefesini yapmıştır âdeta.

Başta da söylediğimiz gibi, Cahid Sıdkı'nın sanatını ve şiirini böyle bir ruh hali içerisindeki insanın ürünleri olarak değerlendirmek gerekir. Şair ölümün şiirini güzel yazmıştır. Ama, şair daha önce ruh dünyasında var olduğunu söylediğimiz bulantılardan kurtulmuş olsaydı, inancın duruluğuna kavuşsaydı herhalde daha büyük eserler verecek güçte idi. Karamsar bir ruh dünyası, şiire kaynak olacak hayal ve duygu âlemini de karartmış, duyguyu içki kadehleri içine gömmüştür. Şair bundan ne kadar yudumlayabilmişse o kadar yazmıştır. Yakından tanıyan birisi ömrünün kadeh başında şiir düşünmekle geçtiğini, hayatını şiire verdiğini yazıyor. Hayatını şiire vermiştir. Lâkin kadehler yollara cam kırıkları döşemiş ve sonunda Cahid'in kanını tüketmiştir.

Cahid, bizim için son devir Türk edebiyatını değerlendirmek noktasında müşahhas bir örnektir. Sanatının karamsar muhtevası şiirimizden uzak olmalı. İki asırlık çözülüş dönemimiz, Cahid gibi nice değerlerimizi yedi. Bundan sonra gelecekler, kayıp verecek kadar ne geniş imkânlara ne de hakka sahiptirler. Sanatkârımıza, bütün milletimize engin duygular telkin edecek; hayatı sefihleştiren, insanlığımızı düşüren bir atmosferden kurtaracak yeni bir hayatı getirmek gerekiyor. Sanatkârın hür şahsiyetinin tecelli edeceği, buhranlardan arınmış bir dünya!..

Eğitim Sistemimiz ve İnsan Tipimiz

Halil BAYRAKÇI

EĞİTİM ve TOPLUM

İnsanoğlu, varlıklar içerisinde en mümtaz ve yüksek bir yer işgal etmektedir. Yaratılış sırrı, dünya üzerinde ve kendi çapında yapıcılık ve yöneticilik görevinde saklı bulunmaktadır. İnsan ve onun integrasyonu olan toplumların, bu yüce vazifeyi yapabilmesi, varlıklarında sakladıkları ve onları diğer canlılara hâkim kılan şuur yapılarının çalışmasına bağlıdır. İnsan topluluklarının, dünya tarihinin başlangıcından bugüne kadar ortaya koyduğu eserler, —tarih ve kültür birikimleri— insanı, bütün canlılar âleminden üstün ve farklı kılan karakteristik eserlerdir. Bu ise, sadece insana has olan zekâ ve şuurun mahsulüdür. Değişik bir deyimle insan; zihnî meleke (mental faculty) lerini (hafıza, irade gibi) kullanarak bugünkü seviyeye ulaşabilmiştir.

Beşer ve onun dünyasında meydana gelen değişim ve ilerleme, bize, eğitimin insanla beraber başladığını hatırlatmaktadır. İnsan toplulukları, ilkelden - çağdaşa doğru devamlı eğitim ve öğretim ilkelerine sahip olmuştur. Eğitimin usul ve ilkeleri ne olursa olsun, mutlaka bir öğrenme faaliyeti vardır. Daha genel düşündüğümüzde, ilerleme ve değişim varsa eğitim de vardır diyebiliriz. İlkel toplulukların kendilerine has medeniyet dünyaları kurmuş olmaları da, bu hususta bir bilgi verecek mahiyettedir.

İnsan ve toplumları inceliyen sosyal ilimlerin gelişmesiyle beraber, insanların ve toplulukların eğitimi bir ilim haline gelmiş ve prensiplere bağlanmıştır. Sosyal psikoloji, sosyoloji gibi ilimlerin ilerlemesine bağlı olarak, eğitim sistemleri daha da verimli ve müspet bir hale gelecektir.

Fakat, hiç unutulmaması gereken bir husus varsa o da; eğitim sisteminin fertlere ne vereceği veya ne vermesi gerektiğidir. Bu sorunun cevabı, bütün toplumların eğitimlerinde, kendine has bir şekil almıştır. İşte bunun için, örgün ve yaygın eğitim vasıtalarının ve prensiplerinin tümünün yöneleceği iki hedef vardır. Birincisi, toplumun bütün fertlerini, o toplumun tarihle teşekkül etmiş öz kültürü ile yoğurmak ve millî bir şahsiyet kazandırmaktır. Bir eğitim sisteminin millîliğini tayin eden kriter de budur. İkincisi ise, toplumun bütün fertlerini, genel bilgi ve ilim itibariyle yükseltmek ve örgün eğitimle iş ve meslek sahalarına göre çağın ilim ve teknik mahsullerini özümleyip ilerletecek ilim potansiyeline ulaştırmaktır.

Çağın ilmî verilerinin basit bir tatbikatını ve ezberini veren bir eğitim sistemi, ilmî olamaz. Ve yine millî şahsiyet ve çağdaş ilimden mahrum olan böyle bir sistemin verimli ve gelişmeci olması düşünülemez.

EĞİTİMİMİZ NE DURUMDADIR?

Geride bıraktığımız elli yıla bir göz atacak olursak, Türk millî eğitim sisteminin büyük problemlerle karşı karşıya olduğunu ve Türk milleti için arzu edileni vermediğini teslim etmek mecburiyetinde kalırız.

Bu hükmümüzü prensibe bağlayacak olursak: birkaç asırdan bu yana, Batı kültür sisteminin baskısıyla tarihî yerli

D R A M

Ağlayan bilir gülmenin kıymetini
Gülenler... Ağlayana gülerler gene
Hiç ağlamamış doğduğu günden başka
Gülmeyi bilseydim, gülerdim: Gülenlere

Tebessümü katletmiş alındaki vadiler
Çok şeyler hatırlatır gözyaşları; bilene...
Morlaşan halkalar ve derinleşen çizgiler
Bir tarihî özlemi besteler beklenene...

Tahir YÜKSEL

kültürümüzün durdurulması, sakatlanması ve gelişmesinin önlenmesidir ki, eğitim sistemimizi de temelden etkilemiş ve verimsiz hale getirmiştir. Yine birkaç asırlık eğitim sistemimiz bir noktada, Batı kültürünün, Türk kültürünün yerini —toplumun belli bir kesiminde— almasında, resmî bir katalizör vazifesi görmüştür. Türk toplumunun problemlerinin temel çözümü, bu kültür - eğitim korelasyonunun doğru bir tesbitinde aranmalıdır. Türk aydınının hassasiyetle üzerinde durması gereken meselo budur.

Her geçen gün kuruyan bir ağaç gibi verimsizleşen eğitim sistemi, John Dewey ve Prof. Dr. Philp Schwarz'ın aşısına rağmen hayatiyet kazanamamıştır. Eğitim problemleri hissedilmiş, fakat problemlerin doğru ve köklü bir izahı yapılamadığı için, elli yıllık eğitim mücadelesi, Türk eğitimine gerekli dinamizmi verememiştir. Aydının, Türk toplumunun sosyo-kültürel ve ekonomik problemlerine bakış açısı değişmediği müddetçe bundan sonra da ortaya konacak geçici ve oyalayıcı çözüm yolları netice vermeyecektir.

Bugün, eğitim ve öğretim kuruluşları ahenkli, verimli ve sistemli bir organize ve çalışmadan mahrumdur. Türk millî eğitimi, temel eksikliklerinden doğan

yüzlerce problemle karşı karşıyadır. Ve Milli Eğitim Bakanlığının ne geçici, ne uzun vadeli ve ana prensipleri kapsayan bir planı yoktur. Yapılan birçok değişiklikler, ne yazık ki, biriken meselelerin ağırlığı ve karmaşıklığından doğan tesadüfi bir akış içindedir. Türkiye'de eğitim reformu uzun zaman; okul açmak, okul kapatmak, öğretmen sayısını artırmak, okur-yazarı çoğaltmak ve eğitimin kazandırmadığı hasletlerin eğitim felsefesi ile zıtlaşan yönetmelikler ihdas etmek suretiyle verileceği zannedilmiştir.

Eğitimin iki ana hedefinden birisi olarak ifade ettiğimiz, fertlerin millî bir şahsiyet kazanması, hiç bir zaman unutulmaması gereken temel bir meseledir. Bugünkü eğitimimizin en büyük zaafı da buradadır. Bir eğitim sistemi (yaygın ve örgün eğitim), insanını, toplumun şahsiyetli bir parçası haline getirmiyorsa ve onda milletine derin bir bağlılık ve saygı uyandırmıyorsa, tarihine samimî ve doğru bir bakış kazandıramıyorsa, o toplum sosyal ve ekonomik kalkınmanın itici gücünden mahrum demektir.

Günümüz Türk aydınının ve Türk gençliğinin kutuplaşması, birbirinden farklı ve zıt inanç ve ideallerin taklitçisi olması nasıl izah edilebilir?. Bu gerçeği herkes kabul ettiğini ve eğitim sisteminin meyveleri bütün açıklığıyla ortada olduğuna göre, bunun aksi iddia edilebilir mi? Türkiye'de bütün okullarda, Türk milletinin millî meseleleriyle ilgili yorumlayıcı mahiyette bir istatistik yapacak olsaydık, acaba alacağımız cevaplar nasıl olurdu?

Millî dünya görüşünden uzak, hiç bir millî endişe ve sorumluluk taşımıyan fertler, hayata atıldıkları zaman neyin mücadelesini verebilirler? İlmin mi? Toplum kalkınmasının mı? Yoksa menfaatının mı? Bugün; gençliğimizin içine düştüğü kültürel buhranın, ilerde büyük sarsıntılar doğuracağını kestirmek zor değildir. Türk aydını bunun muhasebesini yapmalı ve kendisine sormalıdır: Sağlam bir inanç, his ve iradeden mahrum yetişen genç nesil, Türk milletinin geleceğini nasıl aydınlatacaktır?

Elbette insanı ekonomik hayvan (homo economicus) kabul eden ve «üretim için eğitim» felsefesine dayanan bir sistemin ürünü olan fertler eyyamcı (oportünist) ve ben-merkezci (ego-santrist) bir dünya görüşüne sahip olacaklardır. Böylece Batı kültürünün ben-merkezci, sınıfçı, fertçi, menfaatçı insan tipi, Türk toplumuna da bulaştırılmak tehlikesi söz konusudur. Bilhassa aydın kesiminde teşekkül eden bu menfi değişim, aydının halk kitleleri ile olan bağını zayıflatmış ve toplumdaki sosyal dayanışma ve kaynaşmayı yıkmıştır.

NE YAPMALI?

Cumhuriyet'in 50. yılına girerken, Türk toplumunun sosyal ve kültürel ızdıraplarından elem duyan vatansever Türk aydınlarını, büyük vazifeler beklemektedir. Bütün Türk aydınlarının, milletimizin siyasî, ahlâkî, kültürel, ekonomik ve sosyal bunalımlarının varlığını kabul ettiği bir gerçektir. Fakat eğitim sistemini de içine alan bu buhranların ortadan kaldırılması toplum hayatının her sahada sıhhate kavuşturulması ve çağdaş ilim ve teknik seviyeye çıkarılabilmesi; kurtuluş reçetelerini kendi toplumunun tarihinde arayan güçlü, inançlı aydınların yardımıyla olabilir. Bir toplumun problemlerinin çözümü, o toplumun maddî ve manevî güçlerinin toplamından ibaret olduğuna göre; eğitim meselelerimizin halledilmesi bu prensibin dışında mütalâa edilemez.

O halde Türk yönetici-aydın azınlığın, kafasında ve vicdanında millî bir kültür inkılâbı yapmadıkça, eğitim problemlerini Türk kültürünün temel prensipleri ve görüş açısıyla görmedikçe, başarılı çözüm yolları bulunabileceğini beklemek mânâsızdır.

Ancak böyle bir kültür inkılâbıdır ki, Türk insanının zihnî ve ruhî istidatlarını geliştirecek, olgunlaştıracak, insanımıza, büyük problemleri yenici güç verecek sosyo-kültürel şartları hazırlar ve eğitim sistemine yeni bir ruh verebilir. Cumhuriyetin 50. yılının ardından aydınlarımızı büyük görevler bekliyor.

Modern Biyoloji Kursundan Notlar...

DERSLERDE MUHTEVA PROBLEMİ

Avni KARAKUŞ

Modern Biyoloji, konuların işleniş metodu, öğrenciye şahsiyet sahibi olduğu duygusunun verilmesi, neslin düşünce yeteneğinin genişletilmesi, bazı konular bakımından orta öğretimi yüksek öğretime bağlama gayesine yönelmesi ve ders konularının tatbikatlı (laboratuvarlı) olması yönünden faydalıdır.

Modern Biyoloji öğretiminde üzerinde durulması gereken mesele, kitabın muhtevasıdır. Zira, muhteva bakımından Modern biyolojinin tesadüf, zan, vehim ve tezatlar manzumesinden ibaret, gerçek ilmin (Fiziğin, kimyanın ve matematiğin) temel prensiplerine zıt, çok ince bir ilmi tahlil sonunda gayet basit, hatta çürük, tatminsiz temele dayandığı görülür. Müşahedesiz, tecrübesiz tesadüflerin, zan menşe'li varsayımların konuların sonunda ispatlı, genelleşmiş kanunlar gibi verilmesi; ilimde gerçeği ve objektifliği yok ediyor. Evrimin adeta bir yaratıcı, bir düzenleyici, kontrol edici, devam ettirici, emir verici bir kuvvet olduğu tezi nesle verilmeye çalışılıyor. Bir öğrenciye «Kulaklar neden ayak parmaklarında değil de, kafanın yan bölgesinde» diye sorulunca, talimin edici en doğru cevap şöyle olacaktır: «Evrim öyle olmuştur, öyle evrimleşmiş olmahdır.» Evrimi öyle geliştiren sebep nedir? diye sorulunca, şöyle cevap verecektir: «Evrimin yönünü doğa tayin eder» diyecek; «Doğa nedir?» diye sorulduğunda, ise «taş, toprak, su, rüzgâr, bulut, ışık kimyasal maddeler yani gördüğümüz varlık âlemi» demek durumundadır.

Demek ki şu tabiat parçaları taş, toprak, bulut, ışık ve kulağın yan kafa bölgesinde olmasını düşünüyor, bu düşünceyi planlıyarak, kulakların ayak parmaklarında değil, kafada olması gerçeğini ifa ediyor.

Hayati anlamda, insanı tanımada, canlı varlığı kavramada maddeci temellere dayanan, öğretim görevlilerinin ifadeleri ve kitabın da muhtevasından anlaşılacağı üzere **«Batı kültüründen (Amerika-Avrupa) bir tercüme»** olan Modern Biyoloji eğitimi ve öğretimi öğretmen ve öğrenciyi tatmin edemediği gibi hayati problemleri çözmede de başarılı olamaz.

9 - 29 temmuz 1973 tarihinde İzmir'de yapılan Modern Biyoloji Kursu'nda çok ilgi çekici tahlil ve tartışmalar oldu. Öğretim üyeleri ve kursa katılan öğretmenler arasında Modern Biyoloji ve muhtevasının tahliline yarayacak tahliller, tartışmalar yapıldı. Bu tahlil ve tartışmaları Pınar'da kamu oyuna duyurmayı, eğitimimizin içinde bulunduğu durumu belirlemek ve yarınlara ışık tutması yönünden gerekli buldum. Eğitim sistemimizde, yeni bir deney sayılabilecek olan Modern Biyoloji ve Modern Matematik uygulamasının gelişme istikametini belirlemesi ve yanlış deneylerle yılların heba olmaması için bazı temel meselelerin be-

lirlenmesi gerekmektedir. Kursun bu yönden faydalı olduğu söylenebilir. Kurstaki tartışmaları konuşanların ismiyle takdim etmek yerine, isimlerin baş harfleriyle sunmayı zaruri bulduk. Bizde tespit edilmiş bulunan isimler gerekirse açıklanabilir.

Şimdi Modern Biyoloji'nin cevapsız bıraktığı ilmi sorular ve karşılaşılan meseleleri görebiliriz.

M.Ö. : (Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak görev yapan, Hacettepe Üniversitesi'nde de vazifeli tecrübeli öğretim görevlilerinden) konuşuyor:

— Canlı varlıklarda organizasyon düzeni şöyle ifade edilir:

Enerji..? → Atom → (Elektron - proton - nötron - pozitron) → molekül → organel → HÜCRE → Doku → Sistem → Canlı → Yaşama birlikleri. Maddenin zerresi olan atom hayatını enerjiye borçludur. E n e r j i fotonlar halinde maddeye ve temel birimi olan atoma dışından verilir. Enerjisiz hiç bir yapı ve varlık olamaz. Canlı varlığı teşkil eden birimler farklı büyüklükte olup her birimin kendine özgü bir görevi vardır. Gaye bir bütünün hayatının devamıdır. Çağımızda eşitlik diye bağırarak ağızları kulaklarına kadar yırtılanlar canlıyı tanımıyor, onun yapılış kanunlarına aykırı davranıyorlar. Beşer de herkes eşit olamaz. Bu eşit olma hali canlının kuruluş düzenine aykırıdır. Ancak yaşama birlikleri arasında iş bölümü bulunmaktadır.

Elektronlar enerji taşırlar; enerji yüklü bu madde zerrecikleri enerji bölgesinde daima hareket halindedirler. Çekirdekte pozitif yüklü protonlar, pozitron ve yüksüz nötronlar bulunur. Atomun yapısı çok komplekstir, onu göremeyiz. Atom hakkındaki bilgilerimiz mutlak değil, izafidir, değişmez de değildir. Hayatı enerjiye bağlı olan atom molekülleri, moleküllerde organelleri, organellerde canlı birimi olan hücreyi meydana getirirler. Bütün hücrelerde en ilkelden en yükseğe kadar kalıtım olayı ve protein sentezi başta olmak üzere her türlü hayati olayları, bir beyin gibi idare eden, kontrolünü sağlayan, her türlü kimyasal reaksiyonları planlayarak denetimi altında bulunduran DNA'dır. İşte iki milyar yıl önce heterotrof hipotezine göre meydana gelen basit moleküllerden ibaret, koaservatlara benzer ilk canlının «TESADÜFEN» oluşması ile hayat başlar. Biyolojinin anahtarı olan evolüsyon teorisi (insan, hayvan ve bitkilerin aynı kökenden oluşması) ne göre bütün canlılar en ilkelden yükseğe doğru birbirinin devamı olarak tekâmüle uğrayarak (değişerek ve gelişerek) (!) oluşmuştur. Bu izahtan sonra evolüsyona inanmayan herhalde yoktur. Evolüsyonsuz zaten biyoloji öğretimi olmaz.

— Sayın Hocam M. Ö. Bey, izahlarınızı yeterli bulamıyorum. Modern Biyolojinin önemli görevlerinden biri de zihinsel fonksiyonları geliştirmek, zihin melekelerini sorulu-cevaplı şekilde eğitmek olduğuna göre, benim de zihnimi meşgul eden, aynı zamanda öğrencilerimiz tarafından bizlere yöneltilen bazı sorular var; size sorabilir miyim?

— M. Ö. : Buyurun.

1 — Madde ve onun yapıtaşı olan atomun hayatı enerjiye bağlıdır; enerjisiz varlık ve hayat olmaz; ifadesi doğrudur. Bu gerçek aynı zamanda maddeyi; akıldan ve ruhtan bağımsız olarak var kabul eden, akla ve ruha ihtiyacı olmayan, her şeyin idarecisi, devam ettiricisi, ebedi ve ezeli tek mutlak hakikat olarak tanımlayan inanç ve düşünce sistemine indirilen yok edici bir darbedir.

a) $\frac{1}{100.000.000}$ cm. tahmini boyutundaki atoma bitmeyen, tükenmeyen enerji nereden, hangi kaynaktan nasıl gelir, enerjiden atoma geçiş nasıl olur? Eğer güneş veya Kozmik şuadan derseniz, Kozmik şuanın oluşması nereden nasıl olur?

b) 10^{-12} cm. büyüklüğünde ve saniyedeki hızı 300.000 km/sn. olan, enerji bölgelerinde hareket eden elektron ilk hızı nasıl kazanmıştır? Eğer tesadüfen kazanmışsa, fizik ilmi tesadüfü «bir kütlenin harekete geçmesi için, ona hariçten bir

Desen : Savaş Çevik

kuvvet etkimesi gerekir (F = m . a)» kanununu ile reddeder.

c) Elektronlar 300.000 km/sn. hızla hareket ederlerken kinetik enerji kaybına uğramaları gerekir. ($Ek = \frac{1}{2} mvz.$).

Bunun sonucu olarak elektronların hızında bir yavaşlama, çekirdeğin çekme kuvvetinde bir artma olur ve elektronlar bir hayali yörünge halinde çekirdeğe düşer. Bunun neticesinde de saniyelik zaman içinde canlı cansız bütün varlıkların bünyelerinde infilâkların olması ve varlıkların kaybolması gerekir. Fizik ilminin kanunlarının neticesi olan bu tesbitler bizi bu düşünceye götürüyor. O halde nasıl oluyor da elektronların sahip oldukları enerji seviyesi dengeli ve sabit kalıyor?

Elektrona fazla enerji gelirse hızında artma, az enerji gelirse, hızında yavaşlama olacaktır. Her iki halde de varlıklarda yine dağılma ve yokluk bekleniyor. İstenilen ihtiyaca göre enerji seviyesi daima sabit kaldığına göre, bu miktar ve hızı tayin eden, ayarlayan, idare eden ve böyle olunca da bütün varlıkları zerreden küllîye kadar bir nizam dahilinde kuran, sevk ve idare eden, devam ettiren bir kuvvete, kudrete dayanmak gerekmez mi?

M. Ö. :

— Ne demek istiyorsun?

— Sayın Hocam soruların tatminkâr ilmî cevaplarını istiyorum.

M. Ö. :

— Bu soruların cevabı yok!

2 — Sayın Hocam :

— Cansızdan canlıya geçişi, ilk canlının ve dolayısıyla ilk hayatın tesadüfen oluştuğunu izah ettiniz. Tesadüfün ilimde yeri olmadığını her şeyin mutlaka bir sebebi olduğunu (F = m.a) Fizik kanunu açıklamıştır. Zira ilim, eşya, canlı varlık ve olaylar arasındaki, münasebetlerin, kaide ve kuralların ifadesidir. Binaenaleyh ilimle tesadüf birleşmez. Birinin olduğu vasatta diğerinin yeri yoktur. Kaldı ki cansızdan canlıya, canlıdan cansıza geçiş gibi insan aklının ve beşerî imkânların kavramada acze düştüğü muazzam olayı tesadüfe bırakmak ve ilmî olmayan, basit temellere dayanan evolüsyon teorisi ile hayatı izah etmek, bu teori-

yi de güya biyoloji ilminin anahtarı saymak, doğrudan doğruya fizik ilminin temel kanunlarını inkâr etmek olmaz mı? Basit bir varlığın hareketi için, mutlaka bir tahrik edici kuvveti şart koşan fizik ilmi, her anı hareket içinde olan canlının meydana gelişini, daha büyük bir kuvvetin tayin edeceğini teyit etmez mi?

3 — Evolüsyona göre bir canlının değişiminden başka bir canlı olur. Netice itibariyle insan da maymun değişimi olarak izaha çalışan bu teori ilmi inkâr ettiği gibi basitten yükseğe, ilkelden kompleks organizmaya doğru sürekli bir tekâmül vardır tezi ile de termodinamiğin ikinci kanununu hiçe saymıyor mu? Zira, termodinamiğin ikinci kanunu şöyle ifade edilir: Tabiatta cereyan eden olaylarda, kapalı bir sistemin entropi değişimi negatif olmayıp sıfır veya pozitiftir.

$$(S = \frac{Q \text{ (sistemin ısı miktarı)}}{T \text{ (sistemin mutlak sıcaklığı)}})$$

(entropi)

Yani kapalı bir sistem olan kâinatın enerji miktarı gittikçe azalmakta, bunun sonunun sıfır olacağı ifade edilmektedir. Kâinat kapalı bir sistem olarak sürekli bir basite, yıkıma doğru gittiğine göre, kâinatın parçaları olan varlıklar da aynı kanuna bağlıdırlar. Yani hayat evolüsyon teorisinin belirttiği gibi, basitten yükseğe doğru, sürekli, sınırsız gelişmeğe tâbi değildir. Yapılan izahlar gösteriyor ki, gözlem ve deneye dayanan ve kanunlaştırılan fizik ilminin temel prensipleri sadece nazari görüşe bağlı, deney ve gözlemlerden uzak tesadüfler üzerine kurulan evolüsyonist açıklamalarla kesişiyorlar. İlimde hakikat tek olduğuna göre hangisi doğrudur? Teoriler manzumesi mi? Kanunlar gerçeği mi?

Yine canlı organizma, yani bütün, atomların muhtelif oranlarda toplamından ibaret midir? Yoksa bütünü her zerresi ile bir bütün olarak düşünmek mi gerekir? Çünkü biyoloji ilmi illiyet analizi ile son noktaya vasıl olamayacağını kabul etmiştir. «Zira organizmalar, sadece kısımların münferit kanuniyetlerinin bir toplamından ibaret değildir. Yani, bütün, yalnız kısımların kısmi fonksiyonlarının cebrik toplamı olamaz» diyor Z. Bucher ve İlim, Kültür Sanatta «GERÇEK». Ne dersiniz?

M.Ö. cevap veriyor:

— Termodinamik ve illiyet öyle derler ama ne yapacaksın onları? Böyle bir daha sorular sorma! Bu sorularla öğretmen arkadaşların zihinlerini karıştırıyorsun! Hem neden izahlarımızın karşısına bunları çıkarıyorsun? Dershane dışında konuşalım.

— Kafalar karışıyor madem, tensip ettiğiniz yerde konuşalım. Ben şahsen, zihnimi meşgul eden bu soruların cevaplanmasını yürekten arzu ediyorum.

Lise öğretmenlerini tatmin edemeyen, ilmi sorular karşısında onların zihni bulanıyor diyen bir eğitimin, hem sorulu cevaplı esaslar üzerine dayanmasının kabullenilmesi, hem de soruların cevapsız kalması pek mantıklı bir davranış olmasa gerek. Acaba istikbalin teminatı olacak genç nesillerin zihninde moral bozucu bir sürü sorular ve karşılığı eksik yetersiz, tezatlı cevaplar, genç zihinlerde yorgunluk yapmaz, sinir sistemi, ruh sağlığı üzerine darbe vurulmuş olmaz mı? Milletimizin geleceği tehlikeye girmiş olmaz mı? Bu soruların cevabını düşünmek herhalde biz öğretmenlere düşüyor.....

Son kurs günü yaklaşıyor. Veda çayı içiyoruz.

M.Ö. :

—Buyurun sigara. Bu sıcakta bira da güzel giderdi.

— Mustafa Bey! Derste hücrenin zarını incelerken, zarın yapısını teşkil eden lipoproteinlerin alkolde eridikleri, nikotinin de aynı yönde tesir göstererek zarın permaebiliterinin bozulduğunu netice olarak genetik materyalin alkol ve nikotin tesiri ile bozulduğunu, kimyevi reaksiyonların değişimi ile karakter bozuklukları olacağını ve bunun nesillere intikalinin mümkün olduğunu, netice olarak fert ve cemiyet bünyesi için alkol, ve diğer keyif verici narkotiklerin zehir tesiri olduğunu öğrenmiş bulunuyoruz.

M.Ö. :

— Onlar ders için, kitap içinde.

Biz bakalım keyfimize.

— İlmi ile amel etmenin, insan bünyesinin kanunlarının gereği bir davranış olduğunu bilen birisi olarak, konuyu bu tarz değerlendirmenize teşekkür ederim.

Son kurs günü kitap ve ders araçları temini meseleleri görüşülüyor.

M.Ö. :

— Şahsımla ilgili meseleleri bakanlık vasıtasiyle sormayın. Şahsi adresime sorun. Arkadaşlar inanın, elimde bir 'ATOM BOMBASI' olsa, Moskova'ya değil, Milli Eğitim Bakanlığına atarım.

Modern Biyoloji kursu sonunda hepimize birer başarı belgesi verdiler ama, acaba bu bomba meselesi, ilmi soruların cevabı mıydı? Yoksa Eğitimde yön ve devrim meselesi miydi? Anlayamadık...

— Sayın R. Bey (M.E. Bakanlığına bağlı olarak tecrübeli öğretim görevlisi) Canlı nedir? Cansızdan canlıya geçişi izah eder misiniz?

R... Bey:

— Canlı diye bir şey yok ki,

— Hocam meselâ:

R... Bey konuşuyor:

— Saatin parçalarını masanın üzerine koyalım; dağınık şekilde dursun. Toplayalım. Her parçayı yerine yerleştirip zembereği sıkalım. Topladığımız potansiyel enerji, kinetik enerji halinde saati çalıştırır. Kinetik enerji bitince çalışma durur. İşte canlı budur.

— R. Bey! İzahınız tatmin edici değil. Bir an öyle olsun diyelim. Masanın üzerindeki dağınık saat elemanları nasıl bir bütünlük kurdu? Hem de planlı bir şekilde? Ustalığı kim yaptı?

R. Bey cevap veriyor:

— Ben veya bir usta.

— Sayın R. Bey milyonlar sene geçse saat elemanları kendiliğinden toplanabilir mi?

R. Bey:

— Hayır!

— O halde, saat kısımlarının toplanması, planlı olarak her parçanın görevi ile ilgili yerine yerleştirilmesi bir iradeyi, bir kuvveti gerektirmez mi? Biyoloji ve Tıp ilminin açık tesbiti şudur ki, bir karaciğer hücresinde her biri ayrı bir reaksiyonu katalizleyen 1000 kadar enzim (tesbit edilebilen) vardır. Bir karaciğer hücresinin gördüğü işi modern teknolojik çağımızda dünyanın bütün fabrikaları birleşse başaramaz.

R. Bey, sizin saat parçalarınız kendi başına toplanıp saat kurulmadı. Acaba, aklın tahayyül sınırını aşan reaksiyonların yapıldığı hücre vasatındaki çeşitli elementler, hem de çıplak tablatta mevcut olan her çeşit maddeler belli bir oran ve nizam dahilinde girift şekilde nasıl bir araya toplanıp, kompleks yapıyı oluştular? Eğer tesadüfen derseniz bunun F=m.a kanununa göre ilimde yeri yoktur.

R. Bey:

— Arkadaş doğa onu öyle tanzim etmiş.

— Sayın R. Bey doğa denilen şey taş, toprak, su, hava, nihayet görünen maddi dış gerçeklerdir. Yani madde mi bu reaksiyonları kontrol ve tanzim eden, canlı varlığı oluşturan? Şayet söyledikleriniz gerçekse, saat parçalarını, bir doğa parçası toplayıp, çalıştırsaydı diye düşünülebilir. Neden bir akıl, irade gerekti?

Sayın R. Bey, Ord. Prof. K. Kocwig (Genel Zooloji prof.) «Canlının yapısını, şeklini, görevini iç sebepler tayin eder» diyor. «Canlının oluşmasında bir yaratıcı kudret kabul edilmezse, tesadüften başka ileri, sürülecek ifade yoktur.» Tesadüf de ilmin prensiplerine ters düştüğüne göre cevabınız ne olur?

R. Bey :

— Arkadaşım, isterseniz Allah deyin, isterseniz madde deyin.

— R. Bey madde mi diyelim?

R. Bey:

— İlim yapmayalım mı?

— Sayın R. Bey! İlme evet, İlim dışı, kör maddenin ölü saltanatına hayır. İlim - Eşya, canlı varlık ve olaylar arasındaki münasebetlerin, kaidelerin tesbiti, formüle edilişidir. Her türlü formül ve sırları insan bilgisi dahilinde tesbit ederek insanlığı karanlıktan aydınlığa, bataklıktan huzura kavuşturmak temel amaçtır. Zira, insan bilgisi ihtimali, sı-

YAKIN

Mustafa YILDIZ

Gözümde beliren gözyaşlarımda
Seyrettim bu akşam batan güneşi.
Ölümle kalımın tam ortasında
Bir karar verdim ki tarihte eşi.

Ağlarım göz yaşım bir kin dalgası
Gayri kırılacak zulmün halkası
Ülkemin en soylu yücelişinde
Tarihe gömülen düşman kalası.

Bir yetim figanı sanki gözümde
Kor olup yakıyor beni özümde.
Hissettim sonunu köhne hayatın
Mazlûmun kin kokan her bir sözünde.

Billurlaşan damla bir âha benzer
Zalime çekilmiş silâha benzer
Boğuluyor ifrit, duyar gibiyim
Bu akşam, yaklaşan sabaha benzer.

Akın gözyaşlarım, alkanca akın!
Başlayacak elbet bir sabah akın.
Bir saadet çağı doğmak üzredir
Fecire sabahtan daha da yakın.

nırlı ve gelişmecidir. Sınırlı olarak gelişmeci özelliğe devam, yani ilmi çalışma yürüyecektir.

— Sayın Prof. Dr. K. K. Bey, (Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi dekanı ve Modern Biyoloji yazarlarından). Hayatın aslını, cansızdan canlıya geçişi bizlere izah eder misiniz?

K. K.:

— H2, Co2, NH3, N2 elementleri 2 milyar yıl önce tesadüfen heterotrof hipotezine göre bir araya geldi ve bu elementlerden tesadüfen bir canlı oluştu. Koagervat'a benzeyen bu ilk canlının değişimi suretiyle diğer canlılar da oluştu. Bu değişim, mutasyona dayalı Evrim Teorisi ile izah edilir.

— Sayın Hocam! Tesadüf F = m.a formülü ile ifade edilen mekaniğin temel kanununa zıt değil mi?

Hem ihtimali matematik hesabındaki

$$C_p^n = \binom{n}{p} = \frac{n!}{(n-p)!\,p}$$

genel formülü gereğince, İlim, Kültür ve Sanatta «GERÇEK»in 2. sayısında belirtildiği gibi 3000 tane amino asitten oluşmuş bir protein molekülünün meydana gelişinde tesadüf ihtimalinin olmadığı ispat ediliyor. Şöyle ki, yukarıdaki formül gereğince 3000 amino asidin farklı şekilde yer değiştirme ihtimali kentrilyon üzeri kentrilyon defadır. Tesadüf ihtimali

ise sıfır - bir arasıdır ki bunun limit ifadesi de sıfırdır. Biliyorsunuz ki, amino asitlerden her hangi birinin yerinin veya cinsinin değişimi ile protein değişecek, dolayısıyla canlı değişecektir. Sayın Hocam, sizin hayat izahlarınız fizik ve matematik biliminin kanunları ile çelişmiyor mu? Ayrıca entropi prensipleri ile de sizin açıklamalarınız tezat teşkil ediyor herhalde?

K. K.:

— Yaratılış Kanununu kabul edersek, evrimi ne yapacağız?

— Sayın Hocam, ilmi ve doğru olanı kabul edeceğiz şüphesiz. Yaratılış yok mudur ki?

— Var, yok demiyorum.

— Yoksa evrimi kabul etmeyeni engizisyon mahkemesine mi çekiyorlar?

K. K.:

— Arkadaşlar, Modern Biyoloji Kitabındaki bilgiler bizim fikrimizden ziyade «TERCÜME» dir. Arkadaşınızın soruları müsbettir, Katılıyorum. Size bir misal vereyim:

İstanbul'da çalışırken, İslâmî bilgisi derin bir âlime, neslin ebeveynlerine benzemesi ile ilgili olarak Mendel kanunlarını sordum. Aldığım cevap fazlasıyla Mendel Kanunlarını teyit ediyordu.

— Sayın Hocam, Mendel Kanunları, sizi tatmin eden cevabı teyit etmelidir... Mendel Kanunları, sizi tatmin edici cevaba dayanmalıdır. Çünkü, Mendel'den çok asırlarca evvel insan bilgisini doğrulayan, aklın çalışma prensiplerini izah eden ve insan üstü bilgileri muhtevalı kaynaklar şöyle seslenıyordu: «De ki: Her biri kendi asli tabiatına göre hareket eder». Bu gerçekten tür sabitliğine geçilir. Yani insandan insan, koyundan koyun, köpekten köpek, meşeden meşe olacağı hükmüne varılır.

Ve yine fizikte 2. termodinamik prensibinin sonucu olarak bütün varlıkların enerjilerinin sıfıra doğru gittiği termodinamik kıyamet ve yine ayrıca hayatı tezahür ettiren kütlenin tamamen enerjiye dönüşerek kaybolması ve böylece de biyolojik hayatın sonsuz olduğu hatalarını işleyen evolüsyonun yanlışlığını ortaya koyan Enerji formülünün:

$$E = m.c^2,\ m = \frac{mo}{\sqrt{1 - \frac{V^2}{C^2}}}$$ halinde

$m = \infty$ olur ve $E = \infty\ c^2$ (belirsizlik) teyidi, yani her şeyin kâinatın başlangıç anına tekrar iade edileceğinin işareti; insan üstü bilgi kaynaklarından şöyle seslenıyordu: «O gün kitaplar dürer gibi göğü düreriz. İlk defa yaratmaya başladığımız gibi onu iade ederiz.» Görülüyor ki, yaratılış tezi müspet bilimlerle daima paralel gitmiş ve paralel gidecektir. İlmin prensibi zaten yaratılış sırlarını keşfedip aleniyet kazandırmaktır.

— Sayın Hocam! Her canlının proteinleri, DNA'ları kromozom sayıları ve yapıları spesifiktir diyorsunuz. Hakikaten redüksiyon bölünmenin temel anlamı da, her canlının kendi neslini idame ettirmesi için sayı ve şekli ebeveynlerinkine benzer kromozomlu olması, dolayısıyla ferdiyet itibariyle de vücut şekli olarak aslına benzemesi içindir. Bu kaide değişmediğine göre, meselâ $2n = 46$ kromozomlu insandan 45, 48 veya 96 kromozomlu bir insan düşünülemeyecektir. «$2n = 42$ kromozomlu maymunlar ile, hatta bitkiler ve inekler ile insanlar akrabadır. Aynı soydandır» diyorlar ne dersiniz?

K. K.:

— Olmaz öyle saçma sapan şeyler! İnsan insandır. Hayvan hayvan, bitki de bitkidir.

— Sayın Hocam evrimciler öyle söylüyorlar.

K. K. Bey:

— Öyle saçma evrim olmaz.

— Sayın Hocam ben evrimi şöyle anlıyorum.

Takriben 300 milyon yıl önceki jeolojik çağda yaşayan leylekler ile, bugünkü leylekler arasında kanat büyüklüğü, vücut büyüklüğü bakımından farklılık var. Bu da iklim ve beslenmenin doğuracağı, neticeler nevinden özellik olup, leylek türlerinin 300 milyonluk zaman dilimi içinde vücut şekilleri yine leylek kalmıştır.

Aynı türe mensup fertler arasında, gen kombinasyonu sayesinde değişik karakterlere sahip fertlere elbette rastlanılacaktır. Bu değişikliklerin tedrici olarak eklenmesiyle canlı aslını kaybederek başka bir canlıya geçer ifadeleri hatalıdır diye düşünüyorum. Çünkü böyle olmayacağı canlının aslına bağlı kalacağı ilmi tezi doğrudur.

K. K.:

— Doğrudur, başka türlü düşünmek zaten abestir.

Bir öğretmen kursta K. K. Bey'e soruyor:

— Hücredeki organik maddeler ve moleküllerin bileşimi bilindiğine göre, bu maddelerin bir reaksiyon ortamında bir araya getirilmesiyle plastik insan yapılabilir mi?

K. K.:

— Bugünkü bilgilerimiz canısızdan, organik moleküllerden canlıya geçişi izaha yetmiyor. İlim ilerde bu meseleyi çözebilir.

— Sayın K. Bey! İlim gelecekte bir canlı yapabilecektir belki şeklinde ifade manidardır ve hiç de doğru olmayan cevaptır. Çünkü canlıyı sadece maddî, biyolojik bir kudret olarak gören, garp menşe'li yanlış hayat ve kâinat izahına dayalı kültürün ürünüdür. Bu kültürel birikim ise, iflâs etmiştir. Hem de garplı düşünürler diliyle.

Heisenberg gerçekleri şöyle izah eder: «Atomu mikroskopla göremeyiz. Atomun yerini tayin edersek, hızını ölçemeyiz. Hızını ölçersek, yerini tayin edemeyiz. Evet, Maddenin zerresi olan elektronun hızı (300.000 km/sn.) tayin edilise, yerini bulmak mümkün değil, elektronların yerini tayin için hareketsiz kalması lazımdır. Bunun sonucu olarak da varlık infilâk olup yok olacaktır. Elektron mikroskobu ile ölçülen elektronların kendi değil, gölgeleridir. Fizik için varid olan bu kanun biyolojide de geçerlidir.

Canlıyı tetkik etmek için, protoplazmayı analize tabi tutmak sürekli, kesiksiz bir hareket olan protoplazmayı hareketsiz hale indirmek gerekir. Protoplazma böyle bir ameliye sonunda ölür. İncelenen maddeler ise canlı değil, canlının bakiyeleridir. Prof. S. Akdik bu olayı deneylerle doğrulamıştır. Binaenaleyh canlı ile cansız arasındaki sınır kesin değildir ve bu sınırı tesbit, insan bilgi ve şuurunun dışına taşar. Hiç bir zaman bu sırrı maddî metotlarla ölçmek mümkün olamayacaktır. Proglil ilim herşeyi açıklayacaktır diyenlere şöyle cevap verir: «Sonsuz surette mükemmelleştirilmiş ölçme metotlarıyla dahi bir zerrenin mevkiini ve hızını mutlak bir prezisyonla hem zaman olarak tayin etmek imkânsızdır.»

Hayatın en doğruya yakın bir tarzda şu tarifini vermek faydalı olacaktır. Yapılan izah ise mutlak değil, izafidir. Çünkü insan bilgisinin özelliği mutlak gerçeğe varamaz, yaklaşır.

Hayat: Fizikî ve kimyevî tezahürler içinde, yüksek bir güç, irade ve ilimle beraber bulunan bir moleküller kompleksidir.

Netice: Her karış toprağı mübarek şehitlerin kanı ile yoğurulmuş, gaziler otağı, dadaşlar, zeybekler, seymenler, efeler, yiğitler, mertler mirası ve diyarı olan aziz Anadolu'muz milleti ile içinde bulunduğu sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik ve her türlü içtimaî problemler yığınından kurtulup, sağlıklı, ileri, demokratik, hür çağın ilim ve teknik seviyesini aşmış; kelimenin tam anlamiyle gerçekten modern, huzurlu, mutlu, problemsiz, haşmetli tarihine lâyık, Büyük Türkiye haline gelinmesi isteniyorsa, tam bir millîliğe dönüş zarurîdir. Kültürde, ahlâkta, her sahada... Kör düğümleri çözecek insanların alacakları kültürü ve ilmî seviyeyi mevcut eğitim sistemi vereceğine göre, mevcut muhtevalı modern anlayışın öğretmeni ve öğrenciyi tatmin edemiyeceği gibi toplum problemlerini çözebilecek nesil yerine, şüpheye düşen, moral yapı üzerine ezici tesir yapan tezatlı, müphem, insanı hayvan görme temayüllü tedris müsbet anlamda nesil yetiştiremeyecektir.

AŞIKLARDAN DEYİŞLER

DIVANİ **AZERİ**

Türk deyince mertliğiyle dilde destan olmuştur.
Her zaman biz tarihlerde okunacak fermanız.
Hür milletler, özgürlüğü neslimizden almıştır.
Sulh severiz, saldırana karşı cenkde yamanız.

Biz Asya'nın temiz ırkı yürüyünce cihana
Hilâlimiz şehitlerle boyanmıştı alkana
Layık olduk arşa kadar, söylenecek o şana
Tarih yazar hem evveliz, hem de âhir zamanız.

Daha dündü Çanakkale, Sakarya'da vuruştuk,
Er, kumandan hücumlarda fırtınayla yarıştık
Düşman kaçtı dokuz eylül biz İzmir'e eriştik
Bugün dahi saldırana hazır olsun kamanız.

Divani der bu millettir, bu vatanı kurtaran
Türk eridir sarılınca çemberleri tek yaran
Şehit oğlu şehit olur Kızıl Elma'ya varan
Her zaman biz tarihlerde okunacak fermanız.
Tarih yazar; hem evveliz, hem de âhir zamanız.

DİVANİ

Dinleyin sözümü, aziz kardaşlar!
Gelin bir olalım arada ne var?
Her işin temeli birlikle başlar
Bir olup erelim murada ne var?

Bu asil millete zulmet saçıldı,
Hakikati söyleyenden kaçıldı,
Şimdiki yaralar içten açıldı,
Dıştaki açılan yarada ne var?

Selmani der doğru sürüp dümeni
Kaldıralım gönüllerden gümanı
Gelir için terketmeyin imanı
Kıymet insandadır, parada ne var?

SELMANİ

Zaman mı bozuldu, insan mı azdı,
Böyle oldu hallerimiz, vay bizim.
Küçükler büyüğü dinlemez oldu
Yanlız gider yollarımız, vay bizim.

İsmail dünyada bir hal uçmayan
Kendi şerbetini kendi içmeyen
Evde avradına sözü geçmeyen
Başımıza muhtar oldu vay bizim.

AZERİ

İSMAİL AZERÎ

PINAR — Sayın İsmail Âzeri önce kendinizi tanıtır mısınız?

ÂZERÎ — Ben Âşık İsmail Âzeri, aslen İran doğumluyum. İran'dan geleli 25 sene olmuş. Gelince Kars'ın Tuzluca kazasına yerleştirdiler. 10 senedir İstanbul'dayım. Kendim Süreli'den gelme bir şairim. Yedi babamın yedisi de şair. Bize Gökçeli Âşık Ali asker torunları derler ki, belki Selçuk devrinde okumuşsunuzdur. Bu devirde ismi Gökçeli Ali Asker diye geçer. Ben onlardan gelme bir şairim. Yedi tane çocuğum var. 50 yaşındayım. Başka bir gelirim yoktur. Sekiz senedir Konya Âşıklar Bayramı'na devam ediyoruz. Konya Âşıklar Bayramı'nın bize hiç bir yararı yoktur. Ve olmamıştır da. Ancak buraya senede bir toplanırız. Toplanmamızda atışmalar, taşlamalar yaparız. Ne bir derneğimiz var, ne bir cemiyetimiz var, ne bir kolumuzdan tutanımız var. Bizi ne televizyon doyurur, ne radyo doyurur. Bir sefer televizyonda gösteriyorlar. Bizim bir yerde bağımız, tutacak dalımız yoktur. Biz kendi derdimizle, kendi sazımızla yanıp geçiniyoruz. Mecburuz. Halkın içinde yaşamak, halkın derdini dile getirmek, halkın yaşantısını yaşamak.

PINAR — Şiirlerinizde daha çok hangi konuları işliyorsunuz?

ÂZERÎ — Şiirlerimde en fazla halkı dile getiririm. Halkın yaşantılarını yaşatırım. Eski düzenlerimizin bozulmamasını isterim. Eski usullerimizle yaşarız. Eski ananelerimizin yaşamasını isterim.

PINAR — Bugün ne yapılmasını dilersiniz?

ÂZERÎ — En büyük dileğim, Cenabı Allah'ın içimizden bir kolu kuvvetli çıkarıp, âşıklara bir cemiyet kurmasına yardım etmesi, onlara bir yol göstermesidir. Âşıklar perişandır. Âşıkların kolunu bağlasalar, dilini bağlasalar, âşıklar gene durmayacaklardır. Çünkü, ateş bizim içimizdedir. Benim kardeşim, senin kardeşindir, senin bacın benim bacımdır. Ortadaki rezillikleri, durumları görüyorsunuz. Âşıklar onları görür, hiç dayanamazlar.

ZÜLFİKÂR DİVANÎ

PINAR — Kendinizi tanıtır mısınız?

DİVANÎ— Ben Türkiye'liyim. Ceddim Horasan'lı Rumeli'ye Türk yurdunun müdafaası için, Moskof'la harbetmek için göçmüş dedelerimiz. Ve Rumeli'nde kalmış. Bir kısmı şehit düşmüş. Kısacası ondan sonrası İstiklâl Savaşı. Babam Anadolu'ya geçmiş. Karadeniz tarafında Merzifon'da Türklük için, Türk'ün hürriyetini kurtarmak için çetecilik yapmış. Sonra Ordu'da harbetmiş. Ondan sonra Tekirdağ'a geçmiş. Tekirdağ'da dünyaya gelmişim. Tekirdağ'dan, 23 sene evvel İstanbul'a göç ettim. Bahçelievler'de oturuyorum. On sene, 1950 - 1960 arasında radyoda bulunduk. Türkü olarak kendi şiirlerimi okudum. Kendimi şair zannederdim. Sahnelerde Bayram Arıcı, Şemsi Yastıman gibi birçok sanatkârla çalıştım. 1960'dan sonra âşıklığa düştüm. Ve Türkiye'yi birçok büyük sanatkârla gezdik. Âşıklığa 5 senedir başladıktan sonra Konya'ya geldik. Arkadaşlarla konuştuk. Hallerini, dertlerini dinledim. Âşıklığın ne demek olduğunu öğrendim. Âşıkların neye yararlı olduğunu öğrendim.

İsmim Zülfikâr Akgün. Birçok şiirlerim gazetelerde neşroldu. Kitaplarım yayınlandı. Bana birçok okumuşlar diyeyim, isim vermeden «Divani» lâkabını

TAŞLAMA

Bugünkü ahvali size sayayım
Sözlerim yerini bulsun da gitsin
Fiat yükselmede ben de uyayım
Diyenler hayale dalsın da gitsin

Kira bedelleri biraz ucuzca
En düşüğü beşyüz - binbeşyüz akça
Kıymet koyanlara demeyin çokca
Bugünlük yüzleri gülsün de gitsin.

Hele et üstüne gelirse sıra
Kırk liraya kemik, etini ara
Merkep pastırması tam yetmiş lira
Kayseri'ye selâm salsın da gitsin.

Kuru fasulyada çalım artıyor
Yedi buçuk lira bakkal tartıyor
Kumaşçı üçyüze metre yırtıyor
Terzi ücretini bilsin de gitsin.

Pirinç pilâvında bir kabarma var
Makina yağları ev derdi savar
Sütle yoğurt peynir, sevinir davar
Benzin, gaza zamlar gelsin de gitsin

Odunun çekisi yüz kırk liraya
Bin liraya kömür, girin sıraya
Doktor arar isen açık yaraya
Hasta yatağında ölsün de gitsin

Divani sözünü burada bitir
Karaborsacıyı tabuta yatır
Musalla taşını Meclise götür
Bakanlar namazın kılsın da gitsin.

DİVANİ

verdiler. 12 senedir «Âşık Divani» diyorlar. Şiirle 30 seneden beri uğraşıyorum. Bence Halk Şairi kendini küçük görmek, yenilik getirmek ve halka hizmet etmekle vazifeli olmalıdır.

PINAR — Şiirlerinizde hangi konuları işlersiniz daha çok?

DİVANİ — Ben şiir deyince bunu dört dal halinde düşünüyorum. Birinci dal şiirin milliliğini ifade ediyor. Millî meyve veriyor. İkinci dal tasavvufu içine alıyor. Üçüncü dal aşk dalı. Dördüncü dal da halkın dah olan taşlama dalıdır, halkın dertlerini dile getirmek. Dört dalda şiir yazıyorum. 4+4=8'lik, 6+5=11'lik, 7+7=14'lük, 8+7=15'lik... Hepsi de halk şiirine giriyor.

PINAR — Konya Âşıklar Bayramı'nın yeterli veya yetersizliği hakkında ne düşünüyorsunuz?

DİVANİ — Yeterli veya yetersiz diyemiyeceğim. Yalnız isteğim jüri büyük küçük demeden, sesi olanın sesine, sazı olanın sazına puan versin. İsteğim bu. Şairlerimizi, âşıklarımızı memnun bıraksın. Bugüne kadar devam edip gitmiştir. Temennim bundan sonra daha iyi gitmesini istiyorum.

PINAR — Halk şairlerinin çalışmalarını verimlendirebilecek bir kuruluşunuz var mı?

DİVANİ — Bir zaman İstanbul'da bir derneğimiz vardı. Halk Ozanları Cemiyeti diyerek bir dernek kurduk. Fakat yürütemedik. Halk ozanları fakirdi. Yeniden teşebbüs ettik. Fakat isim vermiyeyim birtakım menfaatçıların eline düştü, buna kıymet vermedim.

HİKÂYE

«YABANCI»YLA BERABER...

Yakup SEZER

Asırlık duvar saatinin yelkovanı, alabildiğine ilerliyordu. Sanki kovalayan var gibi.. Gece sonuna gelmekteydi. Şifon kaplı koltukların doldurduğu odada, müzik dolabının yanındaki kauçuk divanda, soluk yüzlü bir delikanlı uzanmıştı.

Uyumuyordu. Zaten bir kaç gecedir uyumamıştı. İsmi Hasan'dı. Omuzuna kadar uzanan simsiyah saçları vardı. Işıl ışıl yanan mavi gözleri, acelecl bir kaç tüyün çıktığı tüysüz yüzüyle, yakışıklı bir çocuktu Hasan.

Arkadaşları ona Hasan yerine, kendisine benzeyen bir yabancı ismi vermişlerdi: «George.» diyorlardı.

Annesi de, babası da bu ismi benimsemişler, klüblerde, gazinolarda yapılan partilerde muhitlerine; «İşte oğlumuz. Ne kadar

da George'a benziyor» demekten hoşlanmaktaydılar. «Hakikaten tıpkısı kardeşi» iltifatlarına, insanı gevşeten gurur anlarının aptal gülüşüyle «Maşallah» diye cevap vermekteydiler.

George onların dokunulmaz biricik evlâdıydı. Okuması için onu, Saint Benoit'ya vermişlerdir. Bütün büyük adamlar oradan çıkıyordu. George da büyük adam olmak için oraya verilmişti. Bu parlak buluşun sahibi annesiydi. Diyordu ki: «Yakın tarihimize bakın. Siyasetçiler, hukukçular, maliyeciler, edebiyatçılar... hepsi bu üç okuldan yetişmiştir. Robert Kolej, Galatasaray, Saint Benoit.»

Babası hiç karışmamıştı. Evde annesinin dediği dedikti. Yine annesi bir öğretmenin tavsiyesiyle, oğlunun ceviz kaplamalı kütüphanesini doldurmuştu. Kimler yoktu kütüphanede: Gide, Sartre, London, Gorki, Camus, tâ Marcus'e kadar hepsi oradaydılar.

Ve demişlerdi ki: «Ne istersen iste George. Para, pul.. Fakat büyük adam ol.» George da istemişti durmadan. Para dayanmamaya başlamıştı ona.. 10 kişilik «Komün» dedikleri arkadaş grubunun da eğlence paralarını o çekiyordu. Julide'nin, Jale'nin, Simon'un hepsinin.

«Herkesin eşit olması» prensip, George'un da parası olduğuna göre, eğlence masraflarını karşılaması tabiiydi.

Gülüyor, eğleniyordu. Bıkmadan.

Paris kulüb, Night kulüb, Agopun yeri onun için, gözü kapalı bulunan yerlerdi. Sağa 4 adım, loş karanlık koridorda 5 adım ve insanın gözünü çıkaran koca tabelâlar...

Bu kadar kolaydı.

Bu kadar kolaydı gitmek. Girmenin küçük bir şartı vardı: Oralardan geçen bazılarının, yırtık-yamalı ceplerini yoklayarak aranmalarına, bazılarının yüzlerini ekşiterek, kafalarını aksi yöne çevirip yere tükürmelerine sebep oluyordu. O da şuydu:

«George olmak ve cebinde hazırlop para bulunmak»

Günler, haftalar ve aylar böyle geçmişti: Gülerek, eğlenerek. Bir gün George: «Kendimi yorgun hissediyorum. Biraz dinleneceğim.» deyince, evde bir curcuna koptu. Aile doktoruna telefonlar yağdı. Smokinli, sinekkaydı traşlı doktor, iki defter sayfası boyunca bir reçete düzdü. George'a uyuması için, inek sürüsündeki inekleri saymasını salık verdi.

Fakat George: «Hasta değilim doktor bey. Yorgunum. Dinlenmeye ihtiyacım var.» diye diretti.

George bir kaç gece dışarı çıkmadı. Yemeklerini dahi, 10 senelik ihtiyar uşaklarının ricasıyla yedi. Ne annesi ne pederiyle konuşuyor, odasından dışarı çıkmıyordu. Anahtar deliğinden bakan annesi: Oğlunun elinde bir kitapla gezindiğini görmüş, kitabın üzerindeki Yabancı -Camus kelimelerini okuyabilmişti.

Camus, George için Zeustu. Onun: «İnsanüstü bir mutluluğun olmadığını, yaşanılan günlerin dışında ebedi bir hayatın bulunmadığını anlıyorum. İnsanda manâsız, kainat da...» sözleri, hayatının motoruydu.

Geceler ilerliyor, asırlık saat gece ile yarışına devam ediyordu. Gece ilerliyor, sabaha kavuşmak istiyordu.

Sessizlik: Fırtınalar, ölümler, zaferler getiren sessizlik, yeni insanlar getiren sessizlik, odaya çöktü iyicene.

Soluk yüzlü delikanlı uykusuz sessizliklerin mirası mat gözleriyle düşünüyordu. Uzandığı kauçuk yatak, kaslarını, organizmasını dinlendiriyordu: Fakat zihninde fikirler uçuşuyor, bir mücadele cereyan ediyordu: Bir yanda elinde kılıç Camus saldırıyor, annesi, ona yardım ediyor, öğretmeni Mösyö Mişel de onlara birlik oluyordu.

Sessiz bir harpti bu..

Kanunu sadece düşünceye, söze, yazıya cevaz veren bir harp.. Öldürmek var. Kan akıtmak yasak.

Soluk yüzlü delikanlı çevresinde kendini koruyacak silâhlı adamlar arıyor, kimse gelmiyordu. Ümitsizlikle mırıldandı: «Anlamıyorum. Evet anlayamıyorum» Cevap bekler gibi durdu.

Ses yok. Kimse onun kavgasına girmek istemedi. Belki de öyle kimseleri tanımıyordu. Kararlı bir sesle devam etti:

«Söyleyin bakalım beyler: Bana George diyorsunuz. Ben George isem sizler Jack'sınız muhakkak. Peki ama dışımızdakiler, dışınızdakiler ne? Çoğunluk olan Hasan'lar,

Hüseyin'ler ne? Saint Benoit ne? Nee?

Gene sessizlik bozulmadı. Ya haklıydı. Ya da korkutmuştu beyleri..

Hafif bir gülümseme dalgalandı yüzünde... Omuzuna kadar inen simsiyah saçları yana kaydı. Ve tekrar konuşmaya başladığı zaman sesi netti:

«Peki, beyler: Dışınızdakiler düşman, yabancı.. Ya Türkiye, ya şu topraklar.. Ya dışınızdakilerle yaşadığınız yer ne? Neee? Ya Fransa, ya İngiltere ne? Neee?

Yine ses veren çıkmadı.

Gecenin karanlığı seyreklenmeye başladı. Parlak ışık parçaları iki kat dokunmuş ipek perdelere rağmen içeri doluyordu.

George hem karşıdaki rakibine, sesi soluğu çıkmayan rakibine soruyor hem de nadide Türk halısının üzerinde yürüyordu. Konuşmaları artık duyulmamaya başlamıştı. Mırıltı haline gelen sözleri, sabahın müjdecisi horoz seslerine karışmaktaydı.

«Bir, iki, üç, dört.. beş..» dedi ve beşinci adımında, Yabancı-Camus klişeli kitabın önünde durdu. Zeus ve kul karşı karşıyaydılar. Zeus yanlızdı. Artemisi de yardımına çağıramıyordu. George, son perdeyi indirdi:

«Hayır Camus, hayır Yabancı. İnsan mânâsız değil, kâinat mânâsız değil. Hayat mânâsız değil. Hepsi var, hepsi gerçek: Hasan var Hasan'lar var! Millet var!» dedi. Bunları bir nefeste söylemişti. Bir an nefeslendi, tekrar:

«Mânâsız olan sizlersiniz yabancılar, fakat mânâsızlık içerisinde yine bir mânânız var. Defolun yabancılar! Defol yabancı, defolun düşmanlar!» diyerek Yabancı-Camus klişeli kitabı boşluğa salladı.

Anahtar deliğinden içerisini gözetleyen annesi yere yığılırken: «Dedesi gibi bu çocuk, geri kafalı adam olmayacak» dedi. Rubinstein markalı kremle eriyen pudralar karışmış yüzü, olduğundan daha çok yaşlı gösteriyordu. Manikürü unutulmuş tırnakları, yana kayan peruğu ile kaskatı kala kaldı.

.. Ve George, Hasan olmuştu artık.

Sonra.. Saat gene durmadı. İnatla vazifesine devam etti. Hasan da durmadı. Her önüne gelene annesine, babasına, arkadaşlarına içinden gelenleri anlattı. Heyecanla, kesik-kesik soluyarak anlattı.

Samimiydi. Yürekten inanıyordu anlattıklarına..

İstiyordu ki herkes onun gibi düşünsün. Onun gibi olsun. Türkiye'de dünya'da herkes. Emperyalizm kalksın. İğrenç, insan yiyen bataklıklar kurusun. Esir milletler kurtulsun. İniltiler, feryatlar kesilsin. Gerçek insanlığın düzeni doğrunun düzeni kurulsun.

Sanıyordu ki herkes bunu, istemektedir.

Bir gün acı hakikatı anladı: Sevgili Julide'sinin, annesinin ve diğerlerinin kendine bir başka baktıklarını gördü. O «Para, pul.. hepsi sana feda olsun» diyen annesi, parasını, pulunu esirgemeye başlamıştı. İlgiler, dostlar yavaş, yavaş çekildi. Bu çevre onu anlamıyordu. Yabancılar mıydı ki?

Düşündü. Okuduklarını, öğrendiklerini yokladı: Mauppassant, Poe gibi çevrelerini anlamıyanları, çevrelerinin anlamadıklarını hatırladı. Onlar çevrelerine karşı yıkılmıştılar. Kimi çıldırmış, kimi çareyi namlunun ucunda bulmuştu.

Bu usulleri beğenmedi. Yabancıydı bunlar.. Oysa o yabancılardan kurtulmak, kendi benliğine dönmek istiyordu. Anayı oğula, kardeşi kardeşe düşman eden bu yabancılaşmayı yok etmek istiyordu.

Kararını şafak sökerken verdi: Mücadele edecek yıkılmayacaktı. Dünya hep zalimlerin dünyası değildi ki. Kendisini anlayan çevreler arayacaktı. Kendi gibi düşünenler bulacaktı. Kararı verdiği sabah: «Yanındayız. Beraberiz, milletçe yanındayız Hasan!» diye derinden gelen bir ses duydu. Ağaçların fısıltısı mıydı bu yoksa?

Kalktı. Yepyeni bir yolu adımlamaya başladı.

Zaman; inançsızı, inançlıdan, halini sadıktan ayıran, kafalara vura vura giren su; alabildiğine akmış, Hasan ve arkadaşları büyümüşlerdi.

Asırlık duvar saati yine inatla vazifesine devam ediyordu. Evler gökdelen olmuş, Hasan'ların mahallesinde yenilikler alabildiğine artmıştı. İlimde yeni keşifler oluyor, bir gün önce doğru sayılan nazariye yarın iflâs ediyordu. Yaşları ile beraber tahsilleri büyüyen Hasan'ın arkadaşları şu suale hâlâ cevap bulamamışlardı:

«Bizim George bu kadar nasıl değişebilir? Bir insan nasıl değişebilir?»

YILIN TİYATRO OLAYI

Bizans Düştü

•

Fatih

Yüzyıllar boyu alev alev yandık
Küllerimizden doğasın diye sen;
Yeryüzü yenilensin diye artık
Senin elmas üreten gençliğinden.

İşte bir çağı boğan kara düşler
Ürküp kaçışırlar sen yaklaşırken;
Biz yandıkça senin şafağın söker
Ve orduların taşar güneşinden.

TURAN OFLAZOĞLU

FATİHLER VURDUKÇA BİZANSLAR DÜŞECEKTİ

Mehmet TAÇDİKEN

Merhaba ey Fatihl Merhaba ey irinleşmiş yaraların paklayıcısı; köhnemiş devletlerini Merhaba ey çelikleşmiş orduların, çelikleşmiş kumandanı! Merhaba ey huzurun soylu taşıyıcısı! Dağ, dağlar değil, çağ, çağlar deviren ve yeni çağlar getiren mesajın hamili, merhaba! Merhaba ey çaresizler çaresazının gönül vermiş âdil kulu! Gelmiş geçmiş kanlı Bizansların korkulu düşü, merhaba! Çağların ve devranın üstünde Bizans karanlıklarını aydınlatan güneş, merhaba! Merhaba ey azgın batakları gülzâr yapan, merhaba!

Selâm, Fatihlerin üstüne olsun!

Fatih ünvanı, Sultan Mehmet'e mi hastır yalnızca? Öyle mi olmalı, öyle mi kalmalıdır? Bizanslar oldukça, Fatihler de bulunacaktır. Ve her dem vurdukda Fatihler, Bizanslar düşecektir elbet!

BİZANS DÜŞTÜ'NÜN KENDİSİ

Gönlümüzde yaşattığımız Fatih'i ve ruhumuzda duyduğumuz o mübarek fetihi, Sayın Turan Oflazoğlu, dumanlaşan karartıları silerek gözlerimizin önüne öyle bir sermiş ki... Varlığı karşısında gönlümüzle gözümüzü birleştiren Büyük Çağ Açıcı'ya yeniden selâmlar iletiyor ve huzurunda tekrar tekrar hürmetle eğiliyoruz.

Oflazoğlu'nun büyüklüğü şuradan doğuyor ki; aradan kendisi çekilmiş, bizi bir tiyatro eseriyle değil, bizzat Fatih ve Fetih ile başbaşa bırakmış. Fatih'in o ince zekâsı, askeri dehası, politika anlayışı, timsalleşen adaleti, insanlığı ışıklandıran sınırsız yüksek inancı.... kısacası Sultan Mehmet'i Fatih yapan her şey. Ancak kendi tarihine saygılı bir Türk sanatkârı tarafından yapılabilecek bir şekilde gözler önüne serilmekte. Ve Oflazoğlu'nun eseri, «Fatih-Bizans Düştü» bir de şunun için büyük ki; Fetih, geçmişin tatlı hikâyeliğinden çıkarılmış, hâl ve gelecek arasında davranış biçimleri işaretleyen, kılavuz bir olay mertebesine yüceltilmiş.

Büyük Fetih etrafında dizilen olaylar tesbihi, askeri olmaktan öte, varlığını kültür değerlerinden alıyor. Bu da Oflazoğlu'nun tarihe bakışını ortaya koyuyor. Geçmiş, hâl ve gelecek köprüsüyle, bu köprüyü ayakta tutan kültür sistemlerinin diri tahlili, Oflazoğlu'nun tarih görüşünde dinamizme ulaşmasını temine yarıyor.

Tarih ilmi gereğince, tarih olayları, kendi şartları ve tarihi planları dışında incelenemez. Ancak tarihinden ders almak zorunluğunu, ağır bir yük gibi sırtında taşıyan toplumlar, tarih olaylarını; tarihin yanına giderek değil, tarihi yanına getirerek incelemenin sorumluluğunu, ilkin tarihe karşı taşımaktadır. Dünyaya devletler armağan etmiş, insanlığa mutlu bir hayatın hazzını tattırmış bir toplum, bugünkü yerini, geçmişin azametiyle kıyaslama durumunda olmalıdır. Bu iki yol karşısında sanatçı ile tarihçi birbirinden kesinkes ayrılır. Gerçek bir tarihçi, ortaya

objektif sonuçlar koyar; sanatçı ise bunları alır, topluma ilgisi, tarihe ve bağlı bulunduğu kültüre saygısı ölçüsünde düşünce yapısı doğrultusunda idealize eder. Dünya tiyatroculuğunun şöhretli ismi Shakespeare'de bu görülür. Shakespeare Batı kültür değerlerini, Batılı toplumların ibretli maceralarını hikâye ederek sisteme bağlar ve yine Batı'nın geleceğine rehberlik etmesi bakımından düşüncesince ideal gerçeklerin altını çizer. Shakespeare bugün, dünya tiyatroculuğunun usta sanatçısı olarak takdim edilmektedir. Shakespeare'in ağır basan tarafı, eserlerinin insana yönelik oluşudur. Hatası, zaafı, arzusu, hırsı, kaprisiyle... İnsan vardır Shakespeare'de. İnsan yapısını yakalamaya çalışmıştır. Bu çalışmasında ona Batı tarihi materyal olmuştur. İdeal insan tipinden, ideal toplum tipine uzanan geniş bir çizgi üzerinde çalışır Shakespeare. Uzun yıllar yaşamasında, propagandanın yanında bir de güçlü anlatımını hesaba katmak gerekir. Shakespeare aşılmayacak çizgi değildir. Batı, belki asırlarca Shakespeare'i aşamıyacaktır; çünkü insanı kavramadaki en belirgin özellikler, Batılı değerler için Shakespeare tarafından ifade edilmiş bulunmaktadır. Lâkin, Batı toplum tipi dışında yeni bir toplum doğmuş, tarihte serpilip gelişmiş, bütün insanlığı, insanlığın doruğuna ulaştırmış. İşte bu toplumu şekillendiren kültür sisteminin insana bakışı, insanı izahı henüz, tiyatroda tebarüz etmemiş. Burası, Türk tiyatrocusu için en hayati noktadır. Tarihte yaşanmış ve bütün insanlığı huzur verici yapısının içine almak ana hedefindeki değerler sistemi, yeniden tiyatroyla dünya insanına aktarılsın, o zaman tarih teminat verecektir ki, Türk tiyatro sanatçısı, bu yürüyüşün önde giden rehberlerinden olacaktır.

«Fatih-Bizans Düştü»de izlerini gördüğümüz ebedi gerçekler, sanıyoruz ki, dünyaya açılan Türk tiyatrosunda oldukça başarılı adımdır. Şu harika tirad, hangi tiyatro eserinde yer alabildi şimdiye kadar, Fatih anlatırken:

Tohum elbette çatlayacak!
Tohum çatlayacak!
Bütün surlar yıkılacak yeryüzünde;
ve surların içinde boğulup kalmış insan
bütün yeryüzüne açılacak!
Tohum çatlayacak!
Köhnemiş gerçeklerin yıkıntıları üstüne
yepyeni bir insan kurulacak;
toprağa lâyık, Tanrı'ya lâyık, kendine lâyık
bir insan yer alacak evrende!
Tohum çatlayacak!

Böylelikle Oflazoğlu, güçlü sanat şahmerdanıyla, insanlığa ışık tutacak idealleri tarih planına zaptediyor. Onun insanı ele alışı, olayları yorumlayışı, bir hayat sisteminin sınırları dışına çıkmıyor. Ve eserinde her tip, her malzeme; yerini, durumunu, ne olduğunu ve nasıl olduğunu şaşırmayan bir nizam, bir disiplin içinde bulunuyor. Gayelerle vasıtalar birbirine karıştırılmıyor. Fatih için meselâ, Konstantin'in şehrini fethetmek gaye değildir. Fatih'in «güzel yarını kurmak içindir çabası». Ve gayesi; «dünya ya düzen vermek gibi yaman bir tutkudur.» Bu gayede İstanbul'un fethi sadece bir vasıtadır. Ama kuvvetli bir vasıta.

«Bizans Düştü» Fatih'in üstün meziyetli şahsiyetiyle, Fethin sosyolojik, ekonomik, askeri ve kültürel zaruretleri ve genel durumunun iki eşit parçaya ayırdığı bir yapıdan teşekkül ediyor. İnsanıyla düzeni tezatlaşmış, kozmopolit bir Bizans. İdarecisiyle, halkı birbirinin can düşmanı. İmparator Konstantin:

«— Ancak Avrupa kurtarır bizi» diyor.
Notaras itiraz ediyor:
«— Avrupa bizi belki kurtarır; ama hep
«kendisi için kurtarır Avrupa.»
ve devam edip gidiyor:
KONSTANTIN — Batıyla aramızda inanç birliği var.
FRANÇEZ — Katolikler din kardeşlerimizdir ne de olsa.
NOTARAS — O din kardeşlerimizdi Dördüncü Haçlılar;
Bizans'ın bugünkü yoksulluğu onların hatırasıdır.
Hele Aya Sofya'yı ahır yaptıklarını
— bizler unutmak istesek de —
nefretle hatırlamakta Bizans halkı.
Batı'ya yaklaşmak halkı bizden uzaklaştırır.
FRANÇEZ — Dini, töresi, her şeyi bize yabancı olan

Türklere mi açalım kucağımızı?

NOTARAS — Hiç bir ulusun dinine, töresine karıştığı
görülmüş, duyulmuş mudur onların?
Türklerin dünyaya getirdikleri yeni düzen
bizi biz yapan her şeyi koruyacaktır.

FRANÇEZ — Kurtuluş batıdan gelecek bize.

KONSTANTİN — Batıyla birleşmek zorundayız.

NOTARAS — Bizans'ta Lâtin şapkası görüneceğine
Türk sarığı görünsün daha iyi.

Dahası, henüz şehir fethedilmeden Bizanslılara: «Türkler, şehre girdiler mi ne!» dedirtecek kadar, sosyolojik teslimiyet husule gelmiş ve bu, eserde bütün çıplaklığıyla ortaya serilmiştir. Bir yanda fethin zarureti. Öbür yanda, fethi sağlayacak ateşli hazırlıklar manzarası:

AKŞEMSETTİN — Kartal bir kez kanatlandı mı
serçeler havalanmayı göze alamazlar.
Başbuğ düşüncesinin oklarını sivriltti
ve düşmanın yıldızları söndü baştanbaşa;
Tanrıya şükürler olsun!

TÜRKLER KOROSU — Tanrıya şükürler olsun!

AKŞEMSETTİN — Dünyaya heybet salasınız diye
evreni kuran güçlerle donattı sizleri;
ve ayak basmadığınız yerleri sizler için ayırdı;
Tanrıya şükürler olsun!

KORO — Tanrıya şükürler olsun!

AKŞEMSETTİN — Çağın alnında beyaz bir nur gibi parlayan
ve günlerin sayfasına güzellik olan bu fetih
sana kutlu olsun!

KORO — Kutlu olsun! Kutlu olsun!

Evet, yine bir yanda kokuşmuşluk, çağın dışında kalan devlet ve toplum yapısı. İşte halk, işte sembolü Bizantina.

Devlet, halkın devleti değil artık. Halk çoktan Osmanlı urbalarıyla kuşanmış, danslar yerine hora tepmekte.

BİZANTİNA — Tutkusunun aleviyle dört bir yanı sararak
üstümüze üstümüze geliyor Sultan!

KORO — Geliyor Sultan!

BİZANTİNA — İçimizde sabırsız özlemler uyandırarak
üstümüze üstümüze geliyor Sultan!

KORO — Geliyor Sultan!

BİZANTİNA — Yürek vuruşlarıyla bütün surları yıkarak
üstümüze üstümüze geliyor Sultan!

KORO — Geliyor Sultan!

BİZANTİNA — Bir ateşten kasırga olup bağrımıza dolarak
geliyor Sultan, geliyor Sultan!

KORO — Geliyor Sultan, geliyor Sultan!

Bizans'ın durumu bu şekilde. Üstelik diğer yanda, yüreği «Bizans» diye atan, damarlarında kan yerine Bizans'ın alınması ideali ve soğuk sular yerine Bizans engelinin ötesindeki mutlu dünyadan damlalar yudumlamış gencecik bir padişahlar padişahı var:

«Daha bir karış şehzadeyken Manisa'da
«Bizans'ı kuşbakışı resmederdim avucuma;
«silindikçe yeniden çizerdim, silindikçe çizerdim.
«Hocam Molla Gürani ders anlatırken
«sık sık avucumun içine bakar, bakar, bakardım.
«Öyle ki şu an rahatça gezinebilirim
«Bizans'ın bütün sokaklarında anlanlarında:
«İmparatorluk sarayını elimle koymuş gibi bulabilirim...
«Öylesine içimde Bizans. Ama
«ben Bizans'ın içinde değilim daha!»

Bu eseri meydana getirirken, tarihi yanılmaları da asgariye indirgemiş Oflazoğlu. Kalkıp da dul imparatoru, bilmem kaç yıllık evli kılığına sokma komikliğine düşmemiş. Bu eser, tarihi gerçekle ideal dünya arasında kurulması başarılmış bir ilişki denemesidir. Güçlü düzenlerin adaletle ayakta kalabileceğine dikkati çekerken, bir yandan da insan olarak hatalarımıza, önemli olanın hata işlemek değil, bunu kabullenip, bir daha işlememeye çalışmak olduğuna işaret eder. Trajedi prensipleriyle, hayal ül-

kesi nutuklarını birbirine hiçbir zaman karıştırmaz. İşte gerçeğin kendisi!

Bizans'la Fatih arasındaki ilişki kadar, bir de bunların dışında Galata ve Galata'nın tüccar problemi vardı ki; en az Bizans'ın içini göstermek kadar elzemdi Galatalı tüccarı tanıtmak. Zira paraya Tanrı hüviyeti veren bu çıfıt tüccar grubu İstanbul'a da girecek, ticaretine hakim olacak, devleti kemirecek ve toplumun başına gizli bir belâ olacaktı zamanla. Geçmişi vasıta yaparak, ânımıza ve geleceğe ışık tutma şları, bu durumun ortaya çıkarılmasını da zaruri hale getiriyordu. Oflazoğlu başarılı tipleriyle bunu da tıpkı bir ayna objektifliğiyle sun'iliğe düşmeden tesbit ediyor:

«Bizler Galatalı tüccarlarız
«alıcı bulduk mu nemiz varsa satarız
«Sultan Bizans'a niyet etmiş.
«Türklerle dostuz, düşmanız Bizanslılara.
«Ama Bizans'ın dostuyuz Türklere karşı
«Bizans'tan bu yana aktıkça para.»

Günümüzün dünyasında vukubulan savaşlarda menfaati bulunan, süper güçlerin ekonomilerine hakim gizli-açık yahudi menşeli sermayedarların bir görüntüsüdür âdeta Galata tüccarları.

Bir sanat rüyası ve sanatçı ilhamıyla başlayan bu çalışma, sanatçı kalemiyle noktalanmış.

Bütün yapısıyla tam bir tiyatro eseri olan «Fatih-Bizans Düştü» sanat dünyasına kutlu olsun!

Dünyaya ışık salan haşmetli bir dönemi, Bizans enkazlarında yeşerten Fetihlerin önderi Fatih'e selâm olsun ve Fatih'in hayat soluğunu sahnelerde canlandıran güçlü sanatçımıza da...

TEBRİK EDERİZ

Eserin yazarı, sayın Oflazoğlu'nu, bu eseri Harbiye sahnesinde oynayan Şehir Tiyatroları'nın değerli yöneticilerini, eseri sahneleyen sayın Agâh Hün'ün şahsında bütün sanatçıları tebrik ederiz. Rumeli Hisarı için yazılmış bir eserin, Harbiye gibi bir sahnenin dar imkânlarına sıkıştırılmasından doğan bazı teknik yetersizliklere rağmen, oyunda açıkça görülen sınırsız gayretler, hataların affında müsamahaya yer vermektedir. Halkımız geçen yıl İstanbul Festivali'nde oldu bittiye getirilen Fatih'e ve Fetih'e ziyadesiyle lâyık bu eseri, bu yılki Festival'de mutlaka görmek arzusundadır. Şehir Tiyatroları'nın, önce, bu sanat ziyafetini, bütün sahnelerini dolaştırarak, semtlerdeki halkın istifadesine sunacağını da temenni etmekteyiz. Son yılların bu en güçlü tarih eserini oynayan Şehir Tiyatrolarımız «Bizans Düştü»yle ne kadar övünse yeridir.

Cüneyt Türel'in Fatih'i, Agâh Hün'ün İmparator Konstantin'i oynadığı «Bizans Düştü»nün gayretli ve sanatkârca oynayan oyuncu ekibi şu kişilerden kuruluydu: Kayhan Yıldızoğlu, Erdoğan Gemicioğlu, Müfit Kiper, Yalçın Boratop, Aytaç Yürükaslan, Ünal Gürel, Uluer Süer, Hamit Akınlı, Mete Sezer, Haldun Ergüvenç, Ersan Uysal, Ümit İmer, Erhan Yazıcıoğlu, Ersan Barkın, Zihni Rona, Ayşegül Yalçın, Gül Vergon, Şener Şen, Sükan Kahraman, Metin Çoban, Muhip Arcuman, Ali Yürük, Kâni Kıpçak, Aslan Altın, Hikmet Eldek, Devrim Parscan, Zeki Yıldırım,Rıdvan Çelebi, Celâl Balkır, Süleyman Balçın.

Ersin Satgan'ın dekoru, sınırlı imkânlar içinde üstün bir çabanın ifadesiydi. Ancak ne var ki; bu bir yerde basitliğe varıyor ve oyunun sürekliliğini aksatıcı oluyor. Eserde açılan zengin dekor unsurları nedense sahneye pek aktarılmamış. Tiyatro sanatının buluculuk ve meydana getiricilik özelliği, dekorda yerini basit bir tekrara bırakmış. Buna, sahnelenişteki, oyunun aksiyonik birliğini incitici tutumlar da eklenince, hava hayli farklılaşıyor. İlk sahnedeki perde ardı görüntüleri fazla uzun. Bazı tiradların effekte alınışı ise, öndeki canlı vurgunun etkisini almış götürmüş. Bunlara dikkat edilse, bir de sahneler arasındaki eleştirilere yol açabilecek rabıtalar daha kuvvetli hâle getirilse idi, karşımıza tiyatro olarak, olduğundan daha güçlü bir eser çıkacaktı!

Bütün imkânsızlıklara rağmen, Şehir Tiyatroları sanatkârlarının oyunda gösterdiği çaba, tebrike değer üstünlüktedir. Baş oyunculardan en küçük rolü paylaşanlara kadar bütün sanatkârları kutlamak bir borçtur.

■ AKŞEMSETTİN

Yüzyıllar uzunluğunda bir özlem kasırgasıdır
bu orduyu Bizans'ın çevresine konduran.
(Bütün ordugâha)
Ey kapalı kapıları açmaya gelenler!
Bilin ki
yerde kımıldayan küçücük böceklerden
göğün ışıltılı kocaman yaratıklarına dek
bütün varlıkların maceralarını kararlaştıran
altın harflerle şöyle yazdı o gizli levhasına:
«Konstantin'in şehrini, o şehirler şehrini
Sultan Mehmet'in askerleri alacaktır; ve bu fetih
Issız boşluğu donatan Zaferler Burcu'nun
en parlak yıldızı olacaktır.»
Kim ki bundan şüphe eder
ne bu dünyada yeri vardır
ne de öbür dünyada!

(Ordu tekbir getirir. Akşemsettin birden Mehmet'e dönerek)
Ey Tanrının eliyle bilenmiş kılıç!
Ey seçilmiş başbuğu seçilmiş askerlerini!
Seni tâ yüzyılların ötesinden müjdeliyeni
«Konstantin'in şehrini alacak başbuğa ne mutlu» diyeni
unutma!
Ulusun pek çok beklemiştir Fatih'ini
unutma!
(Ordu tekbir getirirken Mehmet doğrulur. Akşemsettin kollarını havaya kaldırarak)
Kartal göğü kaplarcasına açtı kanatlarını!
Av için kurtuluş yokturl Av için kurtuluş yokturl

■ MEHMET

Ben Murat oğlu Mehmet bu yoldan dönersem
uzandığım her çeşmeden su yerine zehir aksın
ve ekmek diye tuttuğum taş olsun!
(Ordu: «Allahuekber!»)
Ben Murat oğlu Mehmet
ruhum ve atalarımın ruhlarına!
Yüreğim ve aklımla benimsediğim dinim aşkına
ve kuşandığım bu kılıç aşkına...
(Eliyle kılıcının kabzasını kavrar ve bütün eller kılıçların kabzalarına gider. Ordu: «Allahuekber»)
Ya ben Bizans'ı alırım
Ya Bizans beni!

GELSE

Yüreğimde kızgın bir kor
Duman - duman tutuşuyor
Alevsiz tutuşmak ne zor
Yak beni soylu inkılâbl

Kanla dolu göz çukurum
Dipsiz koyu bir uçurum
Bundan nasıl kurtulurum
Güç ver bana güç ver Yarabl

Desen . Haşim Vatandaş

HATIPZADE

PAZAR

Bir pazar kuruluyor dünyanın ortasına,
Milletlerin malları orda sergilenecek,
En iyi yem kullanan avcının oltasına,
En ahmak ve en iri balıklar dizilecek.
Sayısız kurnaların depoladığı suyu,
Doymak bilmez bir musluk meçhule akıtıyor,
Derinleştiriyor hep bu sessizlik uykuyu,
Bu sessizlik essizce, tekin değilim diyor.

Mehmet Bayalan

İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu Mezunları

1 — Yıldız Ceyhan, Hınıs Lisesi Fizik-Kimya öğretmeni — ERZURUM
2 — Mustafa Çetinkaya, Divriğ Lisesi Fizik-Kimya öğretmeni — SİVAS
3 — Ali Ekinci, Develi Lisesi Kimya-Fizik öğretmeni — KAYSERİ
4 — Abdullah Şimşek, Kızıltepe Lisesi Kimya-Fizik öğretmeni — MARDİN
5 — Emin Öztürk, Beşikdüzü Lisesi Fizik-Matematik öğretmeni — TRABZON

6 — Nevin Başcıl, Tirebolu Lisesi Türkoloji öğretmeni — GİRESUN
7 — Bünyamin Sevimli, Akpınar İlköğretmen Okulu Felsefe öğretmeni — SAMSUN
8 — G. Ayşe Aydemir, İvriz İlköğretmen Okulu Edebiyat öğretmeni — KONYA
9 — H. Ruhan Öztürk, Kız İlköğretmen Okulu Edebiyat öğretmeni — MARDİN
10 — Leyla Akünlü, Kâzım Karabekir İlköğretmen Okulu Edebiyat Öğretmeni — KARS
11 — M. Mehdi Ergüzel, Kız İlköğretmen Okulu Edebiyat öğretmeni — KÜTAHYA
12 — Mustafa Özcan, Kız İlköğretmen Okulu Fizik-Matematik öğretmeni — AĞRI
13 — F. Nuray Dündar, Kız İlköğretmen Okulu Tarih öğretmeni — VAN
14 — Öznur Aydoğan, Kız İlköğretmen Okulu Biyoloji öğretmeni — URFA
15 — Turgut Güler, M. Kemal Kız İlköğretmen Okulu Tarih öğretmeni — MALATYA
16 — Soner Ersoy, Kız İlköğretmen Okulu Matematik-Astronomi öğretmeni — MARDİN
17 — Hüseyin Keskin, Erkek İlköğretmen Okulu Fizik-Kimya öğretmeni — TUNCELİ
18 — İsmet Bekil, Erkek İlköğretmen Okulu Kimya-Fizik öğretmeni — GÜMÜŞHANE
19 — Şükran Erkut, Kız İlköğretmen Okulu Fizik-Kimya öğretmeni — GİRESUN
20 — Muzaffer Gürbağa, Kız İlköğretmen Okulu Kimya-Fizik öğretmeni — KONYA
21 — Ertan Erol, Erkek İlköğretmen Okulu Fizik-Matematik öğretmeni — GÜMÜŞHANE
22 — Ali Avcıoğlu, Gemerek Lisesi Matematik-Astronomi öğretmeni — SİVAS
23 — Mustafa Kilimcioğlu, Mardin Lisesi Felsefe Öğretmeni — MARDİN
24 — Emine Bayrak, Develi Lisesi Edebiyat öğretmeni — KAYSERİ
25 — Mediha Karakoç, Muş Lisesi Edebiyat öğretmeni — MUŞ
26 — Emine Karaca, Ulukışla Lisesi Kimya-Fizik öğretmeni — NİĞDE
27 — Avni Bahçekapılı, Kepirtepe İlköğretmen Okulu Biyoloji öğretmeni — EDİRNE
28 — Necdet Akça, Yerköy Lisesi Felsefe öğretmeni — YOZGAT
29 — H. Ali Sakınç, Alpaslan Lisesi Biyoloji öğretmeni — KARS
30 — Şefika Akın, Cihanbeyli Lisesi Matematik öğretmeni — KONYA
31 — Mehmet Özyazgan, Serik Lisesi Fizik-Matematik öğretmeni — ANTALYA
32 — Süleyman Özer, Iğdır Lisesi Kimya-Fizik öğretmeni — KARS
33 — Ayten Kural, Alaşehir Lisesi Kimya öğretmeni — MANİSA
34 — Numan Donbaycı, Dicle İlköğretmen Okulu Kimya öğretmeni — DİYARBAKIR
35 — Ferhat Tamir, Kız İlköğretmen Okulu Edebiyat öğretmeni — AĞRI
36 — Cevdet Akkaya, Yenice Lisesi Matematik öğretmeni — ÇANAKKALE
37 — Ali Sönmez, Pazar Lisesi Fizik öğretmeni — RİZE
38 — Abdurrahman Cengiz, Karatay Lisesi Fizik öğretmeni — KONYA
39 — İlhan Çeneli, Gerze Lisesi Edebiyat öğretmeni — SİNOP
40 — Yurdaer Üge, K. Karabekir Lisesi Sanat Tarihi öğretmeni — ARTVİN
41 — Bayram Yatağan, Kahta Lisesi Fizik öğretmeni — ADIYAMAN
42 — Zeynel Çelik, Doğanşehir Lisesi Biyoloji öğretmeni — MALATYA
43 — Necla Akgüneş, Çayeli Lisesi Biyoloji öğretmeni — RİZE
44 — Nurettin Kışloğlu, Pertek Lisesi Edebiyat öğretmeni — TUNCELİ
45 — Lütfi Yassıbağ, Elmalı Lisesi Matematik öğretmeni — ANTALYA
46 — Yüksel Koç, Karapınar Lisesi Fizik öğretmeni — KONYA
47 — Mehmet Kahraman, Nizip Lisesi Sanat Tarihi öğretmeni — ADIYAMAN
48 — Naciye Koruyucu (Çakır), Kızıltepe Lisesi Biyoloji öğretmeni — MARDİN
49 — Nurettin Koruyucu, Kızıltepe Lisesi Matematik öğretmeni — MARDİN
50 — Fitnat Öğüt, Akşehir Lisesi Sanat Tarihi öğretmeni — KONYA
51 — Himmet Can, Erkek İlköğretmen Okulu Fizik öğretmeni — DİYARBAKIR
52 — Yunus Erdoğan, Erkek İlköğretmen Okulu Kimya öğretmeni — DİYARBAKIR
53 — Harun Kaya, Teknisyen Okulu Matematik öğretmeni — SİVAS
54 — Nebil Alpaslan, Tatvan Lisesi Fizik-Kimya öğretmeni — BİTLİS
55 — Reşit Baş, Alpaslan İlköğretmen Okulu Fizik - Kimya Öğretmeni — VAN

CUMHURİYETİN
50. yılında
20 yaşındayız.

ÖZEL
FONO
metodu ile Türkiyenin
her yerinde kendi kendinize
İNGİLİZCE - ALMANCA
FRANSIZCA-MUHASEBE
STENO ve DAKTİLO
öğrenebilirsiniz.
Hemen bugün broşür isteyiniz

FONO Mektupla Öğretim Kurumu
Halâskârgazi cad 207 Şişli-İstanbul
48 41 14 48 41 15 48 41 16

SATILIK DAİRELER

İstanbul'un güzide semti Küçükçekmece'de göle nazır, yazın ve kışın oturulabilecek daireler

anahtar teslimi 70.000 - 90.000 TL arası. ACELE SATILIKTIR.

Müracaat: Ufuk İnşaat Ort.
27 Mayıs Cad. No: 113
Küçükçekmece - İSTANBUL

Tel: 71 27 03 - 22 89 33

KONFEKSİYON
TUHAFİYE
TRİKOTAJ
KUNDURA
KUMAŞ
MANİFATURA
BUZDOLABI
ÇAMAŞIR MAKİNASI
RADYO - PİKAP
v.s.

• EN UYGUN FİAT
• EN BOL ÇEŞİT
• TAKSİTLE SATIŞ

Şanal

ŞANAL MAĞAZASI
Burhan ŞANAL ve ORTAKLARI Koll. Şti.
Sultanhamam meydanı 10/1 İSTANBUL
Tel : 22 71 18 - 22 12 98

RAİF - BASRİ ve MUHARREM
Kollektif Şirketi
K U R U
Adres : Tomruk Sokak, Tomruk Çıkmazı, Santral Han No : 5
Tahtakale - İSTANBUL
Telefon : 22 96 92

HASEL
KOLLEKTİF ŞİRKETİ
İMALÂT
İTHALÂT
İHRACÂT
TİCARET
Adres : Tomruk Çıkmazı
Santral Han No : 10
Tahtakale — İSTANBUL
Telefon : 22 24 01

ARSALAR

PEŞİNATSIZ, AYDA 250 TL. TAKSİTLE METRE KARESİ 30 - 40 - 50 TL.'DEN İFRAZLI, MÜSTAKİL VE TAPULU ARSALAR _

• Terkos'taki arsalarımız Terkos Gölü'nü nazır, Suyu, Elektriği, Otobüsü, ilk ve Ortaokulu vardır.

• Ayrıca Büyükçekmece'de, Londra Asfaltına 50 m. mesafede, gölü nazır, metre karesi 50 - 60 TL.'den ARSALAR satılmaktadır.

Müracaat : Ali Haskatar
Karakol karşısı, Diri Kebap Salonu
Yeşildirek _ İSTANBUL

LOKMAN
müstahzarları

Eczacı M. TEVFİK HACIBEYOĞLU
İLÂÇ ve GIDA SANAYİİ

Anamur (Burun damlası)
Meprol Tablet (Sinir hapı)
Sollargen Granüle (Ekzama-Kaşıntı)
Sel de Gastrin Granüle (Mide tozu)
Cuti-Cura (Cilt losyonu)
Pedi-Cura (Ayak banyosu)
Pilo-Cura (Saç ilâcı)
Lokman Kaşe (100 lük ağrı kesici)
Panason (20 gr. paket) Sağlık çayı
Panason (50 gr. alüminyum kutulu)
Lokman çayı (afiyet çayı)
Dr. Krom (Diş patı)
Cilda (El losyonu)
Derma (Traş losyonu)
Balvit (Enerji ve kuvvet macunu)
Passibepine (Sinir şurubu)
İhtiyol pomad
Çinko pomad
Borik pomad
Vazelin Saf

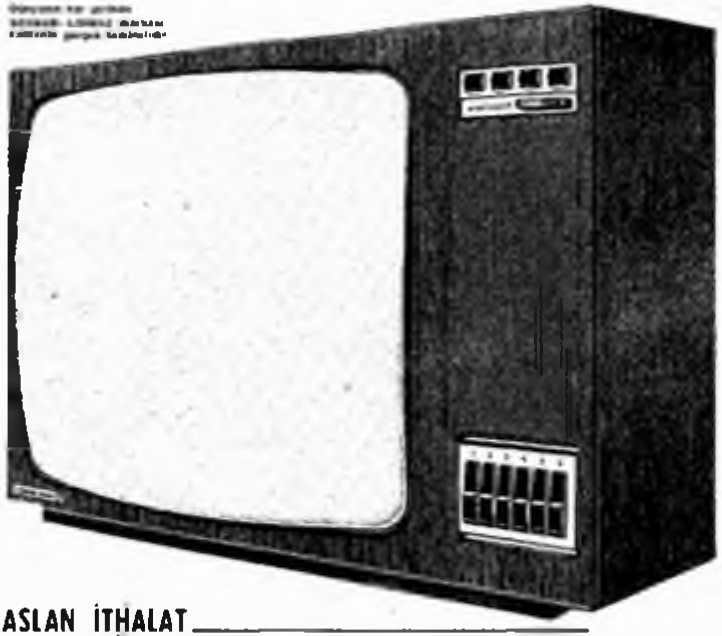
Gastro Gouttes (Mide damlası)
Gastroguanil İshal kesici tablet
Metagastrin (Mide tozu)
Derivit (Yara ve Yanık Merhemi)
Deriseptol (Yara ve göbek tozu)
Dover Tablet (Öksürük ve bronşite)
Metekodin Şurup (Öksürük Şurubu)
Metekodin (Öksürük hapı)
Algo-Liniment (Ağrı friksiyonu)
Algo-Wax (Ağrı merhemi)
Algo-Wax vazo (Grip ve ağrılarda)
Algo-Wax Nazal (Nezle merhemi)
Ma-Ka-Ta (Basur merhemi)
Ekza-9 (Ekzama merhemi)
Algo-Tablet (Ağrı hapı)
Lokman Tablet (Ağrı hapı)
Algopirin (Analjezik tablet)
Algo-Tablet (4 tabletlik)
Moruvit- Vitamine (Kuvvet Şurubu)
Kina-Kola (İştah Şurubu)

FABRİKA : Yeni Londra Asfaltı Telefon 71 57 82
Bahçelievler - Bakırköy Telefon 71 68 79

Türk-Alman işbirliği ile yarının televizyonu

SCHAUB-LORENZ

çok yakında Türkiyede

ASLAN İTHALAT

İsmail Yalçın Aslan
Sultanhamam K. Gürün Han Kat 4 No. 479 İSTANBUL
Tel: 27 66 87

İLİM, KÜLTÜR VE SANATTA

gerçek

4. SAYI ÇIKTI

İSTEME ADRESİ:
Hilâliahmer Caddesi No. 4/2
Cağaloğlu - İstanbul

PINAR

Aylık Kültür ve San'at Dergisi

ARALIK 1973
CİLT : II
24

PINAR
Aylık Kültür ve San at Dergisi

SAHİBİ
Muzaffer TETİK

Yazı işleri Mesul Müdürü:
Gazi ALTUN

Yönetim Yeri:

Nuruosmaniye Cad. No: 8/3
Cağaloğlu — İSTANBUL

Kapak Kompozisyonu
Saim Okan

Yazılar kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir. Gönderilen yazılar iade edilmez. Her yazıdan sahibi mesuldür.

İLÂN
Pazarlığa Tâbidir

Abone:
Yıllık — 12 sayı; 35 TL.
6 aylık — 6 sayı; 18 TL.

Öğrencilere Abone:
Yıllık — 12 sayı; 30 TL.
6 aylık — 6 sayı; 15 TL.

Aralık 1973
Cilt II — Sayı: 24

Dizgi — Baskı
OTAĞ MATBAASI

Kapak: YILMAZ OFSET
Fiyatı : 3 TL.

Posta Çeki No: 20081779

Her ayın ilk haftası çıkar.

1 — Üçüncü Yıla Girerken...
PINAR

2 — Bâkî
Mehmet MENTEŞOĞLU

3 — Yanardağ
Yetkin DİLEK

4 — Tanzimat Fermanında «Eşitlik» Konusu ve Sonuçları - II.

5 — O Memleket İnsanları
Gömülü ÇOBAN

6 — Hattat Mehmet Yesarî Efendi
Hasan ERDEN

7 — Unutma Bizi
Ali KÖY

8 — Âkif'in San'atta Millîlik Anlayışı
M. Âkif AK

9 — Akın
Ertuğrul ŞAKAR

10 — M. Âkif'ten Bir Şiir

11 — Boş Kalmış Kavga Günlüğü
A.T.

12 — Tozkoparan
Mehmet TAÇDİKEN

13 — Bu Tepe
Ertuğrul ŞAKAR

ÜÇÜNCÜ YILA GİRERKEN...

PINAR'DAN

Pınar, tarihî Çapa Yüksek Öğretmen Okulunun genç öğrencilerinin büyük fedakârlıklarıyla çıkarken, ruh itibariyle, Türk öğretmeninin, eğitim sisteminin tecrit edici çemberinden kurtuluşunu, milletinin elinden tutan bir rehber haline gelişini temsil ediyordu. Sesi, rehberliğe namzet bir grubun sesiydi. İnançlıydı şüphesiz. Gelişmeye hazır bereketli bir tohumdu. Büyük bir gelecek vaadediyordu. 12 Mart öncesinin ateşinde su verilmiş, 12 Mart öncesinin ateşinde milletine göğsünü kalkan etmiş genç öğretmen adaylarının inançlarındaki kesinlik ölçüsünde net, berrak bir gelecekti vaadettiği...

Bundan yirmi üç sayı önce, yani, yeni şekliyle Pınar'ın birinci sayısında ateş çemberinden geçmiş inancı koruyan ama daha bir bütünlenişi temsil eden bir Pınar vardır artık. Türk kültür ve sanatını kadrolaştırmak, çağımızın devâsâ imkânlarıyla yürütülen kültür savaşında millet cephesinde yerini almak, bütün toplumu kavrayan bir kültür ve sanat hareketini organize etmek gibi ağır sorumluluklar, önünde durmaktır. Taşımak için, yüklenmek için, fedakârlığın azamisine talip olacak bir toparlanışa ihtiyaç vardır. Pınar çevresinde toplananlar, yalnız olmadıklarına inandıkları bu yolda, yükü taşımaya talip olmuşlardır.

12 Mart dönemi, yoğun bir kültür savaşı dönemidir. Bir yandan «eylem» muhakeme edilirken, diğer yandan, en amansız millî kültür yıkıcısı olan marksist çevreler geri çekilmeyi bozguna dönüştürmeme, eylemde kaybedileni, sanat ve kültür vasatında devşirme gayreti içerisindedirler. Marksist sanat dergileri, propaganda seviyesini aşmasa da yerden biter gibi zuhur etmektedirler. İhtilâlci potansiyelde bir gerileme yoktur. Bir kin birikimi, her kelimede kendini belli etmektedir. İşte bu dönemde, ihtilâlci karakterini daha da yoğunlaştıran ve marksist muhalefetin temerküz ettiği sol edebiyat yıkımına karşı, millî kültürün, millî sanatın ve geniş anlamda millet varlığının müdafaası Pınar'ın genç ve fakat inançlı omuzlarında ağırlık hissettirmektedir. Bu dönemde, baskısı marksist sanat dergilerinin tümünün tirajına erişen Pınar, millî kültüre zırh olmuş, millî sanat mefhumuna yeni boyutlar kazandırmıştır.

İki yıl içinde, yaptıklarımızın ve isteyip de yapamadıklarımızın mahasebesi, gereklidir elbette. Önce şunu belirtelim ki, yaptıklarımızla doyan bir kadro değiliz. Her yeni gün kendimizi aşmak, temel prensibimizdir. Türk kültür yapısı, mihver prensiplerden şaşmamak şartıyla, her an yenilene yenilene büyük bir medeniyet ortaya koymuştur. Şimdi, Türk kültür ve medeniyeti uzun bir çözülüş döneminden sonra yeniden kurulurken, ayıklana ayıklana, arına arına, büyümek zorundayız. Hemen her an yapmakta olduğumuz bu otokritiği sizlerle beraber yapmanın ayrı bir önemi var. Çünkü sorumluluğu hep birlikte yüklenmiş bulunuyoruz.

Önce, okuyucularımız ve sanat çalışmalarını bize gönderen kardeşlerimizle istediğimiz çerçevede ilgilenemediğimizi belirtmeliyiz. Pınar'da ilk elde değerlendirilebilecek eserleri, Pınar'ın kapasitesi nisbetinde yayınlamayı ihmal etmedik. Fakat, şiirlerde, hikâyelerde, piyeslerde ve romanlarda, tahlil edilip, hatalı ve güzel yerlerin işaretlenmesi, genç kabiliyetlere müsbet istikametler gösterilmesi noktasında istediğimiz genişlikte bir çalışma yapamadığımızı belirtmeliyiz. Biz bunu, uzun zamanların ihmaline, dağınıklığına, sahipsizliğine çizgi çekmek ve yeniden kuruluşa geçmek meselesindeki güçlükle izah ediyoruz. Ve yakın geleceklerin, çok daha verimli olacağı umudunu besliyoruz. Okuyucularımızdan bazıları belki, bekledikleri yankıya muhatap olamamanın üzüntüsünü yaşamışlardır. Fakat bütün imkânlarımızı okuyucumuzun ve kabiliyetli kardeşlerimizin hizmetine sunduğumuza ve

gelişen imkânlar nisbetinde bütün eksikliklerin giderileceğine inanmaları da temennimizdir.

Pınar'ın iki yıl içinde yaptığı en önemli iş, Türkiye'nin genç nesli içinde işlenilmemiş fakat verimli bir sanat fideliğinin bulunduğunu ortaya çıkarmasıdır. Bunu kesinlikle söyleyebiliriz. Türk toplumu büyük sanatçılar yetiştirmek için en değerli hammaddeye sahiptir. Önemli olan bunu keşfetmek ve işlemektir. Pınar bunu yapmayı hedef alarak yayın sahasına atılmış, hiç olmazsa cevherin mahallini tesbit etmiştir. Bunlar işlenecektir.

İki yıl içinde Pınar, edebiyat derslerinde öğretmenlerimizin yardımcısı olma vazifesini de herhalde başarıyla yürütmüş olmalıdır. Edebiyat derslerinin, bugüne kadar devam eden statikliğine, müsbet bir gelişim katma isteğine cevap vermiş olmalıdır. Türk sanatına emeği geçmiş kişilerin tahlili yapılırken kuru, hiçbir esasa dayanmayan, çoğu zaman da sıkıcı bir mahiyet kazanan değerlendirmeler yanında Pınar'ın inceleme şekli öğretmenlerimizin en yakın yardımcısı olmuştur. Edebiyat olaylarını ve sanatkârları, Türk toplumunun gelişim ve değişim seyri içinde tahlil eden Pınar, sanatkârı, yalnız eserinde aramamış, eserinde mutlaka etkisi bulunan toplum hayatı ve sanatkârın sosyal çevresi ile birlikte değerlendirmiştir. Böylece edebiyat olsun diğer sanat kolları olsun, sosyal gelişmeler içinde değerlendirilirken daha bir mânâ kazanmıştır. Bu bir bakıma, sanatkârın çevresini kuran toplum hayatının sistemli bir tahlili demektir. Ve bu tahlil elbette, o devri yaşayanlar için değil bizim hayatımız için bir anlam ifade etmektedir. Gerek hakim medeniyet ve toplum statüsünde bulunduğumuz devirler sanatı olsun gerekse çözülme seyrine başladığımız son devir sanatı olsun, tahlil edilirken, yaşayanlara birşeyler verilmek istenmiştir. Sanatkârın şahsında ve eserinde yaşadığı devir hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Pınar, bugünün Türk toplumu ve sanat cevherine sahip insanları için böyle dinamik bir tahlilin gerekli olduğuna, hatta bunun neslimiz için hayatî bir değer taşıdığına inanmaktadır. Sağlam bir fikrî faaliyetin ancak bu şartla gerçekleşebileceği kat'idir. Edebiyat ve sanat çalışmasından yalnız, sanatkârın eserlerinin ezberlenmesi, konularının hatırda tutulması, vezinlerin, kafiyelerin bulunması, hangi türde yazıldığının tesbiti gibi sathî çalışmalar anlaşılırsa, kabiliyet sahiplerine müsbet bir yön vermek kabil olamayacağı gibi, öğrencinin zihnî melekelerini geliştirmek de mümkün olmaz. Sonunda ezberciliğe götüren bir öğretim, okuma isteklerini törpüler, ferdi hayattan koparır, fikri kısır bir ortama hapseder. Pınar, bunu önleme noktasında öğretmene en samimi yardımcı olmuştur.

Pınar yayın hayatında, fikrin yüceliğini prensipleştirmiştir. Amansız bir kültür savaşının cereyan ettiği dünyamızda, kültürel ve fikri yozlaşmanın alabildiğine tahrik edildiği ülkemizde, millî kültürün sesini yükseltmek vazifesi yüklenilmiştir. Sanatın düşünceden soyutlanamayacağı gerçeği düsturumuz olmuştur. Türk sanat hayatının kozmopolitleşmemesi, mihver fikirler etrafında kadrolaşılması gerçeğini ısrarla işlemiştir. Bir kısım sanat çevrelerinin ilişki kurmaktan ısrarla kaçındığı fikri, çalışmasının özü haline getirmiştir. Türk toplumuyla birlikte sanatı da verimsizleştiren sebeplerin başında, doktriner bocalamayı görmüştür.

Şimdi üçüncü yılın başındayız. Gelecek sayımız, ressam kardeşlerimizin hazırladığı nefis bir kapak kompozisyonuyla çıkacaktır. Önümüzde, çok büyük görevler bekleyen bir dönem bulunmaktadır. Birlikte yürüyeceğimiz geleceğe ümitle bakıyoruz.

Bu arada, bir sevincimizi sizinle paylaşmak istiyoruz. Pınar'ın ressamlarından Haşim Vatandaş, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi ve Tatbikî Güzel Sanatlar Akademisinin ayrı ayrı girdiği imtihanlarını birincilikle kazanmıştır. Kendisini Tebrik eder, başarısının devamını dileriz.

BÂKÎ

Ferman-ı aşka can iledir inkıyadımız
Hükm-i kazaya zerre kadar yok inadımız

Baş eğmeziz edâniye dünya-yı dûn için
Allah'adır tevekkülümüz, itimadımız

Biz müttekâyı zerkeş-i câha dayanmazız
Hak'kın kemâl-i lütfunadır istinadımız

Zühd ü salâha eylemeziz iltica hele
Tuttu eğerçi âlem-i kevni fesadımız

Minnet Hüda'ya devlet-i dünya fena bulur
Bâkî kalur sahife-i âlemde adımız

Haşim Vatandaş'ın kaleminden BÂKÎ

Mehmet MENTEŞOĞLU

Bâkî, XVI. asırda yaşamış Divan Edebiyatı şairlerimizdendir. Asıl adı «Mahmud» olup 1526'da İstanbul'da doğdu. Babası Fatih Camii müezzinlerinden Mehmet Efendi'dir. Ailesi fakir olan Bâkî önce bir saracın yanında çırak olarak çalıştı. Sonra bir fırsatını bulup medreseye girdi. Devrin meşhur âlimlerinden istifade etme imkanını buldu. Genç yaşta şiire başladı. Onsekiz yaşında iken yazdığı ilk gazellerinden birini o zamanın meşhur şairlerinden olan Zâtî'ye takdim etti ve büyük takdir gördü. Zâtî'nin dükkanında toplanan şairler camiasına o da katıldı.

Bâkî, 1552'de Süleymaniye müderrislerinden Kadızade Şemseddin Ahmed Efendi'nin meclisinde onun derslerine devam etti. Kanunî'nin Nahçivan seferinden dönüşünde kendisine bir kaside takdim etti, iltifatına mazhar oldu. Bâkî daha sonra 1555'de Halep kadısı olan hocasıyla birlikte Halep'e gitti. 1559'da hocasının istifasıyla beraber İstanbul'a döndü. 1563'te padişahın isteğiyle Silivri'de Pîrî Paşa Medresesi'ne tayin oldu. 1579'da Mekke, 1580'de Medine kadılığını yaptı. Bunlardan başka iki defa Anadolu Kazaskerliği (1585, 1590), üç defa da Rumeli Kazaskerliği (1591, 1595,1597) etti. Fakat büyük arzusu olan şeyhülislâmlığa yükselemedi. 1600 tarihinde vefat etti.

Hayatını kısaca özetlediğimiz büyük şair Bâkî'yi daha iyi anlayabilmek için önce onun yaşadığı devri bilmek gerekir.

Bâkî'nin doğduğu ve yaşadığı devir tarihimizin en haşmetli devrelerine tesadüf eder.

Yavuz Sultan Selim Han'ın bıraktığı, cihanın en kuvvetli ordusu, Kanunî'nin emrinde ülkeler fethediyor, karanlık ve despot düzenlerin câri olduğu yerlere adalet götürüyor, huzur götürüyordu. Milletler bu ordu sayesinde emin oluyor, mazlûmlar kurtuluşları için bu orduyu davet ediyor, Osmanlı'nın lütuf ve keremine sığınıyordu. Kendi hürriyetlerini ve yükselmelerini başkalarını yemekte ve zulmetmekte gören Avrupa'nın kralları, Osmanlı'nın adil kılıcı karşısında boyun eğiyor, Ferman-ı Humâyûn'a karşı gelemiyorlardı.

Âl-i Osman ve teb'ası her yaz yeni bir zaferin, yeni bir fethin sevincine, heyecanına garkoluyordu. 1526'da zaferlerimizin doruğu olan Mohaç kazanıldı. Kanûni'nin komutasındaki ordumuz Macar ordusunu iki saat gibi kısa bir zamanda imha etti. Macaristan fetholundu. Macar ovaları sanki Türk atlılarına serilmiş halıydı. 1526 yılının sonunda bütün Âl-i Osman bu büyük zaferin bayramını yapıyordu. İşte Bâkî bu yılda doğdu ve bu şanlı zaferi ilân eden mehterin kös sesleri arasında dünyaya gözünü açtı. Bâkî'nin ciğerlerine doldurduğu ilk hava cenk havası, zafer havası oldu.

Bâkî'nin küçüklüğü ve gençliği Preveze gibi, Bağdat'ın fethi gibi pek çok zaferlerin yükselttiği bir halet-i ruhiye içinde geçti. Bu zaferler onu şiire hazırladı. Cihan padişahına kasideler yazdı:

Sultan-ı şark u garp ü şehenşah-ı bahr ü ber
Dârâ-yı dehr Şah Süleyman kâmrân

Ol şehsuvar-ı memleket ü adl ü dâd kim
Atı önünce olsa reva husrevan revan

Tîğın adem diyarına rûşen tariktir
Âdâ-yı dini durma kılıçtan geçir heman

Derya misâl askerin içre âlemlerin
Feth ü zafer sefinesine açtı bâdbân

«Şarkın ve Garbın sultanı, denizlerin ve karaların şahlar şahı, cihanın hükümdarı, kâm süren padişah Süleyman.»

«O, memleketin en iyi ata binen, adalet (nümuneleri) gösteren, adil (öyle bir sultan) ki, atının önünde krallar yürüse revâdır.»

«Kılıcın yok oluşa götüren parlak yoldur, din düşmanlarını durma kılıçtan geçir hemen.»

«Derya gibi askerin âlemlerin içinde, fetih ve zafer gemisine yelken açtı.»

Bu kaside 42 beyitliktir. Bâkî'nin Kanûni'ye bir seferden dönerken takdim ettiği 60 beyitlik başka bir kasîdesi de şöyledir:

Dâver-i devr-i zaman Şah Süleyman ol kim
Yüz sürer pâye-i semendine mülûk-i devran

Güher-i tâcı ziyasıyla memalik rûşen
Hançer-i adli cilâsıyla cihan pür lemean

Sana Kisrâ'yı adalette muâdil tutsam
Fazladır sende olan devlet-i din ü iman

Ravza-i din ü çemenzar-ı şeriat olalı
Matar-ı lûtfun ile mülket-i Rûm âbâdan

Menzil-i zendeka vü mecma-i ilhad olalı
Sarsar-ı kahrın ile hıtta-i İran viran

«Zamanın en doğru sultanı o padişah Süleyman ki, devrin kralları atının ayağına yüz sürer. Memleketler, tacındaki cevherin ziyasıyla nurludur. Adalet hançerinin cilasıyla cihan pür aydınlık (mesut).»

«Kisra'yı (Nuşirevan'ı) adalette sana muadil tutsam, sendeki din ve iman gücü daha fazladır.»

«Rum ülkesi, dinin bahçesi ve şeriatın çimenliği olalı senin lütuf yağmurunla mamurdur.»

«İran diyarı kâfirlik menşei ve dinsizlik yuvası olalı senin şiddetli kahrın ile virandır.»

Bâkî, şiirlerinde Kanunî'nin şahsında devletimizin kudretini ve haşmetini en güçlü ifadelerle destanlaştırırken, bu kudretin milletleri köleleştirici değil, bilakis insanlığa en yüksek ve mesut bir yaşayışı bahşeden bir unsur olduğunu, yeryüzünden zulmü kaldırmayı hedef aldığını en mahirâne beyitlerinde ifade etmiştir:

Mahv oluptur ser-i şemşir-i cihangirinle
Levh-i âlemde olan nakş-ı dalâl ü tuğyan

Bârekallah zehî padişeh-i adil kim
Şark'tan Garb'a değin buldu cihan emn ü eman

Kılıcın üstün ola niteki tîğ-ı Hurşîd
Saye-i saltanatında ola âsûde cihan

«Âlemin levhasında (çizilmiş olan) dalâlet ve azgınlığın nakşı senin cihangir kılıcının ucuyla mahv olmuş (bozulmuştur).»

«Allah mübarek etsin o ne yüce, ne adil padişah ki, Şark'tan Garb'a bütün cihan (onun sayesinde) emniyet buldu, rahat buldu.»

«Kılıcın üstün olsun. Hurşit'in kılıcı gibi... Senin saltanatın sayesinde cihan huzura kavuşsun.»

Bâkî'nin bazen padişahı ikazı da olur:

Lûtfun var iken kullarına cevri çoğ itme
Âh eylemesin, kimseye zulm eyleme şahım

Sefer mevsimi bahardır umumiyetle. Akınlar bu mevsimde başlar. Denizde donanmamız, karada ordumuz bu mevsimde yola çıkar, düşman aranır, sorulur. Harap illerden sorulur; viran ve çöl haline gelmiş topraklardan, mazlumlardan sorulur. Cenk edilir, zalimin zulmü kırılır, harap ülkeler tekrar mamur hale getirilir, mazlum ve esir milletler Osmanlı'nın sıcak himayesi altına alınır. İşte Bâkî bu seferlere can atar, büyük bir iştiyak duyar. Bu gazelinde padişahı cihada teşvik eder:

Bahar oldu dem-i seyr ü temaşadır hûdâvendâ
Semend-i azmin itsün arsa-i âlemde cevlanî

Nihal-i serv-i bâğ gibi nesim-i feth ü nusrattan
Salınsın nâz ile nizen hirâmânî hirâmânî

Cihanın hâr ü hâşâkin götürsün âb-ı şemşîrin
Gülistan eylesün rûy-i zemini düşmanın kanî

Duamız oldur ey Bâkî hatadan saklasın bârî
Hûdâvend-i cihan Sultan-ı adil Şeh Süleymani

«Bahar geldi ey sultanım (ülkeleri) seyretmek ve temaşa etmek zamanıdır, cihan arsasında azim atın gezip dolaşsın»

«Bahçelerdeki selvi ağacının taze fidanları gibi fetih ve zafer rüzgârından mızrağın nazlı nazlı, salına salına gitsin.»

«Kılıcının suyu cihanın çerçöpünü ve dikenini gidersin, düşmanın kanı gülistan etsin yeryüzünü.»

«Ey Bâkî duamız şudur ki, Allah cihanın hükümdarı adil sultan Şah Süleyman'ı hatadan korusun.»

Nihayet Kanunî Sultan Süleyman son seferine çıkar, Zigetvar kalesini kuşatır. Cenk devam ederken tekbir sedaları top sesleri arasında Hak'kın rahmetine kavuşur. Bütün Âl-i Osman kan ağlar. Buna en çok üzülen de Bâkî olur.

Gün doğdu şah-ı âlem uyanmaz mı hâbdan
Kılmaz mı cilve hayme-i gerdun-tınabdan

Yollarda kaldı gözlerimiz gelmedi haber
Hâk-i cenab-ı südde-i devlet-meabdan

«Güneş doğdu, cihan padişahı uykudan uyanmaz mı? Otağından (çıkıp) kendini göstermez mi? Gözlerimiz yollarda kaldı. Padişahın kapısının önünden bir haber gelmedi.»

Mısralarından sonra önce çağıldayan sonra çoşan ve coşturan meşhur mersiyesini yazar. Bu mersiye terkib-i bend tarzında 66 beyitliktir.

Baş eğdi âb-ı tîğına küffar-ı Engürûs
Şemşîri gevherini pesend eyledi freng

«Macar kâfirleri kılıcının suyuna baş eğdi. Cehver kılıcını Freng (Lâtin Avrupa) takdir etti (öğdü).

Hurşîde baksa gözleri halkın dola gelir
Zira görünce hatıra ol Mehlika gelir.

«Halk güneşe baktığında gözleri yaş dolar, ağlar, çünkü (güneşten) hemen hatıra o ay yüzlü (Sultan Süleyman) gelir.»

Olsun gamında bencileyin zâr ü bîkarâr
Afâkı gezsin ağlayarak ebr-i nevbahar

Tutsun cihânı nâle-i mürgan-i subhdem **Gâhî hicab-ı ebre girer Husrevâ felek**
Güller yolunsun âh ü figan eylesin hezâr **Yad eyledikçe lûtfunu terler hicabdan**

«İlkbahar bulutu benim gibi gamında kararsız ve inler olsun. Ağlayarak ufukları gezsin.»

«Sabah vakti kuşlarının iniltisi cihanı tutsun, güller yolunsun bin defa âh ve figan eylesin.»

«Ey sultan, felek lûtfunu hatırladıkça utancından terler, bazan bulut perdesine girer.»

Tîğın içirdi düşmana zahm-i zebanları **Gördü nihâl-i serv-i ser-efraz-ı nizeni**
Bahsetmez oldu kimse kesildi lisanları **Serkeşlik adın anmadı bir dahi banları**

Her kande bassa pay-ı semendin nisâr için **Şemşir gibi ruy-i zemine taraf taraf**
Hanlar yolunda cümle revan etti kanları **Saldın demir kuşaklı cihan pehlevanları**

Aldın hezar bütgedeyi mescid eyledin **Âhır çalında kûs-ı rahil ettin irtihal**
Nâkus yerlerinde okuttun ezanları **Evvel konağın oldu cinan büstanları**

Minnet Hüdâ'ya iki cihanda kılup said
Nâm-ı şerifin eyledi hem gazi hem şehid

«Kılıcın düşmana dil yaraları vurdu (onları korkudan söz söyleyemiyecek hale koydu. Bu sebeple) kimse (senin emrinin dışında) söz açıp konuşamaz oldu, dilleri kesildi.»

«Ban ünvanlı düşman beğleri, senin başlar üstüne yükselen selvi fidanı gibi mızrağını görünce, dikbaşlılık etmenin adını (bile) anmaz oldular.»

«Atının ayağı her nereye bassa, (kurban yerine kendi canlarını vermek) saçmak için, nice Hanlar, kanlarını senin yolunda akıttılar.»

«Yeryüzüne kıta kıta, kılıç gibi, demir kuşaklı cihan pehlivanları saldın.»

«Puta tapanların binlerce ibadet yerini alıp, mescit yaptın, çan yerlerinde ezanlar okuttun.»

«Nihayet göç davulu çalındı, göçtün. İlk konakladığın yer, cennet bahçeleri oldu.»

«Allah'a şükür ki seni iki cihanda da mesud etti. Mübarek adını hem gâzî, hem şehid eyledi.»

Kanunî'den sonra Osmanlı'da bir duraklama devri başlamıştı. Sultan III. Selim ve III. Murat devirlerinde devletimiz her ne kadar yine cihanın en güçlü devleti idiyse de eski parlaklığını kaybetmişti. Bir Mohaç gibi, bir Preveze gibi şanlı zaferlerin denginde bir zafer kazanılamıyordu artık.

Bâkî asırlardır düşmana göz açtırmayan fırtınanın dinmesini istemiyordu. Yine ordularımız ülkeler fethetsin, büyük zaferler kazansın istiyordu. Sultan III. Murat'a şu gazelini yazdı:

. . . . . .

Buyur kemter kulun şâhâ irişsün Çin ü Maçin'e
Açup iklim-i Türkistan'ı alsun taht-ı Hâkâni

Tıraş itti ser-i âdâyı bir bir tîğ-i bürranî
Atan feth itti gürz ile bilâd-ı Berberistani

Gubâr-ı na'l-i esbi dide-i âdâyı kuhl itti
Ne Tebriz'i kodu ceddin ne Kazvin ü Sfahani

Esas-ı mülkü muhkem kıl, kıbâb-ı kadri müstahkem
Bina-yi bahtına lâzımdır, alsınlar Horasani

«Emir buyur (padişahım) aciz kulun İran Şahı'na yetişsin, (onun ülkelerini alıp) Çin'e ve Maçin'e ulaşsın. Türkistan iklimini fethedip (oradaki) Hâkân'ın tahtını ele geçirsin

«Senin atan gürz ile Berberistan'ı fethetti, (atanın) keskin kılıcı düşmanların başlarını bir bir tıraş etti.»

«Atının ayaklarının tozunu, düşmanlarının gözlerine sürme yaptı. Senin ecdadın ne Tebriz'i koydu, ne Kazvin'i, ne de Isfahan'ı (hepsini de fethetti, aldı.)»

«Mülkün (ülkenin) temelini sağlamlaştır, şeref ve itibar kubbelerini tahkim et, (emret de) Horasan'ı alsınlar (zafer) talihinin açılmasına gereklidir.»

BÂKÎ'NİN EDEBÎ ŞAHSİYETİ

Bâkî Divan edebiyatımızın en güçlü şairlerinden biridir. Edebiyatımızın gazel ve kaside üstadıdır. Bunu kendi şiirlerinde de ifade eder:

Bu devr içinde benim padişahı mülkü sühan
Bana sunuldu kaside, bana verildi gazel

Bâkî'nin vahdet-i vücud ve tasavvufî cephesi yoktur. Bunun için Fuzulî'den ayrıdır. Onun gibi bedbin değildir. Şiirlerinde ümidsizliğe düşmez. İçine kapanık da değildir. Onu, yapılan seferler, kazanılan zaferler alâkadar eder. Devletin durumu ve vatan duygusu onu ilgilendirir:

Girye kılsam ne aceb hâk-i rehinden dûrum
Hep garîb ağlamağa hubb-i vatandır bâis

Gazellerinin çoğunda padişaha ve devlete dua beyitleri vardır.

Dua-yı devlet-i sultan-ı âdil bizden ey Bâkî
Himaye ol nigehdâr-ı zemin ü âsmân üzre

Bâkî'nin divanında bütün divanların mutad münâcat, nât, tevhit parçaları yoktur. Fakat çok dinî şiirleri vardır:

Ferman-ı aşka can iledir inkıyadımız
Hükm-I kazaya zerre kadar yok inadımız

Baş eğmeziz edâniye dünya-yı dûn için
Allah'adır tevekkülümüz, itimadımız

Biz müttekâyı zerkeş-i câha dayanmazız
Hak'kın kemâl-i lütfunadır istinadımız

Zühd ü salâha eylemeziz iltica hele
Tuttu eğerçi âlem-i kevni fesadımız

Minnet Hüdâ'ya devlet-i dünya fena bulur
Bâkî kalur sahife-i âlemde adımız

Bu dünya fanidir, yok olacaktır. Her şey fenaya gitmektedir. İnsan da bu kanuniyete bağlıdır. İnsanın bu dünyaya tapınırcasına bağlanması ve sevmesi ancak kendisini aldatmaktan bir şey olamaz.

Âkil oldur gelmeye dünya metaından gurur
Müddet-i devr-i felek bir demdir, adem bir nefes

Canı canana virüp ol yürü bî nâm ü nişan
Merd isen nakd-i hayatı bir iyi nama değiş

Zevk-i Bâkî bulayım dersen eğer âhir kâr
Âlemin zevk u safasın gam u âlâma değiş

Çerhin ey dil umma bu sırça sarayından sebat
Ki nice mirasa girmiş hâne-i virânedir

Ma'nide bir dûd peyda kılmış ateştir cihan
Sûretâ bir hûb kâşî kubbeli kâşânedir

Bu fani dünyaya değil, Allah'a tapmalıdır. Madem ki ancak O'na kuluz. Madem ki canlar O'nun için verilir, kanlar O'nun için akıtılır. Seferler O'nun buyruklarının yücelmesi için yapılır. Her şey O'nun için yapılır ve yapılmalıdır. Öyleyse ancak Allah'a dayanmalı. Allah'tan yardım dilemelidir. Hatalardan günahlardan dolayı O'na tevbe etmelidir:

Ümurun Hak'ka tefviz et tevekkül eyle ey Bâkî
Ki cây-i iltica olmaz Cenab-ı Kibriya'dan yeğ

Geliniz yüz tutalım bârgeh-i Gaffar'e
Can ü dilden gelelim tevbe vü istiğfâre

Garkeder âlemleri bir katre âb-ı mağfiret
Var kıyas et vüs'at-i derya-yı rahmet niydüğün

Hak'tan istersen naîm-i cavidânı iste ki
Gördün, işittin bekâ-yı ömr ü devlet niydüğün

Mâverâ-yı perde-i esrara bulmaz kimse râh
Hazret-i Hak'tır bilen ancak hakikat niydüğün

Masivâdan tama'u zilleti az eyleyelim
Lûtf u ihsânı çok Allah'a niyaz eyleyelim.

Divan edebiyatının değişmeyen hususiyetlerinden biri olan kadın, şarap ve aşk konuları Bâkî'nin şiirlerinde de vardır. Bâkî kendi edebî şahsiyetinin teşekkülünde etkisi olan Zâtî, Ahmet Paşa, Nesîhî, Necâtî gibi şairlerin icabı olarak bütün Divan Edebiyatının bu karakterine uymuştur.

Ayrıca Bâkî'nin Divan'ında kendi inancına uymayan bazı şiirlere de rastlıyoruz. Bu şiirler yukarıdaki dînî şiirlerle hiç bağdaşmadığı gibi te'vil edilebilecek durumda da değildir. Ancak bu şiirlerin Bâkî'nin olup olmaması söz konusu olabilir. Zira Bâkî kendisinden en çok etkilenilen bir şâirimizdir. Bundan başka Divan'ının bir çok nüshasının bulunması ve halen bilinen nüshalardan «Eski İstanbul Tab'ı», «Leyden Tab'ı» ve son tab'ın arasında bile büyük farklılıklar arzetmesi gerçekten bir araştırma konusudur. Meselâ, Eski İstanbul Tab'ında 519 gazel 3254 beyit bulunmakta, buna mukabil son tab'ında 556 gazel 3226 beyit bulunmaktadır.

«Bâkî'nin şiirlerini tamamiyle onun yazdığı gibi tesbit edebildiğimi iddia edemem...» (1)

«Mamafih Bâkî mahlâslı bütün manzûmelerin Bâkî'ye ait olmayacağı da muhakkaktır. Nitekim, Bâkî'ye atfedilen bir iki manzûmenin başka şairlere de isnat edildiğini gördüm...» (2)

BÂKÎ'NİN ŞİİRİ VE DİLİ

Bâkîyâ tarz-ı şi'r böyle gerek
Hem zarîfane, hem levendâne

---

(1) S. Nüzhet Ergün, **Bâkî.** İstanbul, Bozkurt Matbaası, 1935, s. 7.
(2) A.g.e., s. 14.

Bâkî şiirini böyle tarif eder. Onun için şiir hem zarif, hem yiğitçe olmalıdır. Zira yiğit yiğitçe söyler, yiğitçe yazar.

Zebûn olmaz acûz-i dehre Bâkî
Bu meydana beğim merdane geldi

Nazım tekniği Bâkî'de mükemmelleşmiştir. O devre kadar pek çok şairlerin bile caiz gördükleri imale ve zihaf gibi nazım kusurları Bâkî'nin şiirlerinde yoktur. O Türkçe kelimeleri aruz vezniyle çok güzel bir şekilde telif etmiş, nazma yepyeni bir ahenk getirmiştir.

Bâkî'nin şiir gücü daha kendi hayatında iken bütün Osmanlı topraklarında kısa zamanda etkisini göstermiştir. Pek çok şair onu taklid etmiş, şiirlerine nazîre yazmıştır. Şuarâ tezkireleri Bâkî'den «Sultan-üş-Şuarâ» diye bahseder. Zaten Bâkî şiirdeki sultanlığını kendisi ilân etmiştir:

Bâkî müsellem oldu bana kişver-i sühan **Meddah olalı çeşm-i gazâlânına Bâkî**
Geçtim serir-i nazma bugün hüsrevâne ben **Öğrendi gazel tarzını Rûmun şuarası**

Tab'-ı sahir pîşene Bâkî gönüller meyleder **Derme çatma geydirir iller libası şi'rine**
Şeker-i şi'r-i dilâvîzin meğer efsunludur **Hil'at-i nazm-ı cihangirin senin altunludur**

Bâkî'nin Kanunî'nin yanında itibarı büyüktü. Kanunî kendi gazellerini gönderir, nazireler yazmasını isterdi. Bâkî'nin nazirelerinin en meşhuru Kanunî'nin **«gibi»** redifli gazeline yazdığı tahmisidir ki birinci kıtası şöyledir:

Came-i sıhhat Hüdâ'dan halka bir hil'at gibi
Bir libâs-ı fâhir olmaz cisme ol kisvet gibi
Var iken baht ü saadet kuvvet ü kudret gibi
Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi

Bâkî'nin temiz ve zarif bir dili vardır. Çok sevdiği türkçe hakkında «Lisân-ı şeker feşan ve şirin beyan-ı türkî» ifadesini kullanmıştır. Müslümanları cihada teşvik için tercüme ettiği «Fezâil-ül-Cihad» adlı eserinde bugünkü türkçeye benzer bir türkçe kullanmıştır.

«Enes b. Malik (R.A.) rivayet ider ki Rasulullah (S.A.S.) (...) deyu buyurdular. Cihad eylen müşriklere, mallarunuz ile nefislerünüz ile dimekdir. Malıyla cihad, fîsebîlillah malın gazilere bezlidüp sefer mühimmatı ne ise muhtaç olanlara alıverüp muavenet itmektir. Ve nefsiyle cihad itmek, bizzat âdâ-yı dinle muharebe itmektir. Ve diliyle cihad, âdânın gönüllerine güç gelen galiz sözleri söyleyüp işittirmektir, ve hicv eylemekdir...» (3)

ESERLERİ

1 — **DİVAN :** Bâkî'nin bütün şiirlerini ihtiva eder. Çoğunlukla gazel ve kasidelerden ibarettir. Az miktarda tahmis, muhammes, terkib-i bend ve tercî-i bend tarzında şiirleri vardır.

2 — **Fezail-ül Cihad :** İslâm müelliflerinden Ahmet b. İbrahim'den tercümedir. Müslümanları cihada teşvik için yazmıştır. Sokullu Mehmed Paşa'ya takdim etmiştir.

3 — **Hadis-i Erbain tercümesi :** Bâkî'nin Eyyup Medresesinde müderris iken Hz. Ebu Eyyub-ül-Ensarî'den rivayet olunan hadisleri toplayarak tercüme ettiği eserdir.

4 — **Fezail-i Mekke :** Sokullu'nun emriyle tercüme edilmiştir.

---

(3) Bâkî, **Fezail-ül Cihad,** (kendi el yazması) Nuruosmaniye Kütüphanesi, s. 11.

YANARDAĞ

İman iplerini hançerlediler,
Merzifon - Kamburu'ndan bu yana,
Çileni, zamanda ölçüye vursalar;
Üç-kan-karası asır durur kefede!..

Gün o gün-bugündür, sen;
Teker çöllerde zaman yüklü kağnıya
Bilmedin!.. bir elma şekerine çocuk yapıldığını!..

Yarana zehir salındıkça;
Yumruk-yumruk ağladın!..
Bir yalan merhem o,
Kafdağı masalları sürüldü göz yaşına

Yitik umutlara terkedilmiş böyle bir çocuk sen...
Yanık kaval küllerinde inleyen «köz-yaşı men»
İşte anka kuşuna bindirilen «sen-ben» yalan yere uçarız.

Artık ezanların gürleyip-büyüme zamanı.
Kesilsin, yeter na'şına okunan selâlar.
Üç-kıta beşik salladığın «bebeler» büyüdü.
Kırmak zamanıdır, bu yaşa vurulu prangayı

Ben senin içinde sana yetim.
Ben senden oparılmış, sana öksüz;
Ben böyle bir sokak çocuğu üç kıta sokaklarda.

Bitsin, tükensin, yetsin... bu çocukluk!..
Karalarda, karalar olan damar kesilsin!
Sana bir humuslu toprak üç asır öncesi
Sonsuz, o sonsuz çınarlar ülkesine göç, göç, göç

Sanma sen şimdi öz diyarımda bir serseriyim
Bu damgayı, bu çeliğe vurulu damgayı;
Tırnaklarımla kazıdım, tırnaklarımla söktüm, attım.

Üç asır derine saldım köklerimi.
Şimdi bir «yanar-dağ» oldum, çıktım.
Saniyede sonsuz devire saldım kanımı damarlarımda
Ve güneşi göz ettim gözlerime!..

Yetkin DİLEK

TANZİMAT FERMANINDA «EŞİTLİK» KONUSU VE SONUÇLARI — II

M. Ali TAŞÇI

Tanzimat'ın propaganda edilen en kuvvetli tarafı, «bütün Osmanlı tebaası için, cins ve mezhep farkı gözetmeksizin müsavat, can ve mal emniyeti temin ettiği» hususudur. Tutulur gibi gösterilmek istenen tek tarafı budur. Ama ne yazık ki bu maddenin de milletimizin aleyhinde, ecnebilerin ve gayrı müslimlerin lehinde nasıl istismar edilerek şeklî ve geçersiz bir madde haline sokulduğunu yazımızın başından beri görmüş bulunuyoruz. Aslında eşitliğe, can ve mal emniyetine azınlık ve ecnebilerin değil, milletimizin ihtiyacının olduğu açıktır. Kaldı ki, Tanzimat hiç bir zaman, meselâ bir Fatih bir Yavuz devrindeki bütün tebaanın faydalandığı eşitlik, can ve mal emniyetini getirememiştir. Üstelik, Osmanlı Toplum Düzenini, Batı'ya adapte gayreti içinde bulunarak, gayrı müslim tebaanın, 1820'lerde başlayan isyan hareketlerine «dokunulmazlık» getirmiş, Türkiye'yi Avrupa'nın açık pazarı haline sokmuştur.

Tanzimatçı fikirlerin vukuundan önce devletin temel prensiplerinden biri «Taife-i İslâm»ın hiç bir zaman, «Taife-i nasara»ya (Hıristiyanlara) benzememesi idi. Tanzimatçı fikirlerin geçerli olduğu dönemlerde, benzemesi prensip edinilmiş, II. Mahmud zamanında, herkesin aynı renk elbise giymesi ferman buyurulmuş ve büyük şehirlerde tatbik edilmiştir. Esasında bu durum, Tanzimatçıların, beş buçuk asır, «Müsâvât-ı İslâmiyye» (İslâm eşitliği) prensibine göre çalışan bir sistemi, «Ehl-i İslâm ve milel-i sâire (Başka milletler eşitliği) müsavatı» prensibiyle kurulacak olan bir sistemle değiştirip müslimlerle gayrı müslimleri kaynaştırmak hülyasından doğmaktadır. Bu meselede o kadar ileriye giderek gülünç duruma düşmüşlerdir ki; gâvura gâvur demek yasak olmuştur. Bu hareketin hedeflerinde İngiliz müelliflerinin birleştiği husus: «Osmanlı gururunun öldürülmesi»dir.

Her imparatorluğun dayandığı hakim ve temel bir unsur vardır. İmparatorluğun, hayatı, bu temel unsurun hayatıyla aynı süredir. Meselâ Alman imparatorluğunda hakim unsur Cermen ırkı, Moskof Çarlığında temel unsur Rus'tur. Osmanlı'da ise ideolojik bir toparlanışı sağlamış Türk Milleti'dir. Tanzimatçılar, işte bu temel ve hakim unsuru ilga edip yerine, Osmanlı toprakları üstünde ne bulunursa bulunsun, ideolojik farklılıkları nazarı itibara almaksızın hepsinin kay-

naştırılması gibi kozmopolit bir «Osmanlıcılık» devrini getirmişlerdi. Böylelikle hakim ve temel unsuru yıktıkları için, millet disiplininden eser kalmamış; azınlıklar, böyle imkânlardan faydalanarak vezirliğe, senatörlüğe, hatta nazırlığa kadar yükselmişlerdir. Netice olarak temeli yıkılan devlet bünyesinde çökmüştür...

Artık olan olmuş, düzen tamamen bozulmuştur. Bu arada imparatorlukta da yeni sınıflar türemiştir. Sınıf denilen şeyi bünyesinde hiç bir zaman barındırmamış imparatorluk, kapitalizme, Batı'ya kaydırıldıkça birbirini yemeye ve devleti çökertmeye ehliyetli sınıflar türemeye başlamıştır. Bunların ekseriyetini; başta lövantenler (Tatlısu Frenkleri) ve yerli azınlık olmak üzere hıristiyanlar teşkil ederler. Bu yeni sınıf, ecnebi konsüllerinin imtiyazlarıyle vücuda gelmiş olup, Yahudi, Rum, Ermeni, Rus, Frenk çetesi halindedir. Evvelden «harac»a bağlı olan bu zümrenin mekânları, İstanbul'da Beyoğlu, Galata v.b. yerler; İzmir'de Kordon ve Frenk mahallesidir. Buralar hainlerin, ajanların, yabancı sermaye babalarının, casusların en emin yatakları olmuştur. Fransız sermayesinin, Fransa haricindeki vaziyetini düşünen bir Fransız maliyecisine, «Beyoğlu'nun bu hususta Fransız müstemlikelerinden daha emin bir yer olduğunu» söyletecek kadar vahim bir durum meydana gelmiştir.

Ticaret ve sanayi azınlığın tamamen kontrolüne geçmiştir. Yahudiler etrafın göz dikebileceği kadar zengin olmuşlar; Rumlar, Akdeniz sahillerinin ticaretine hakim olmuşlar; Ermeniler, servetleriyle, işgüzarlıkları ile bir sadrazamı düşürecek kudrete ulaşmışlardır. Eyaletlerin mahsülleri onların elindedir ve gayet ucuz olmaktadırlar. (25)

Tanzimat, Batıcı fikirleriyle, bizde, Avrupaî tarzda öyle bir memurîn tabakasını da teşekkül ettirmiştir ki, «salla başını al maaşını», «Allahtan sağlık, devletten aylık», «ay sonu», «mirî (devlet) malı», «çaldımsa da mirî (devlet) malı çaldım» v.b. gibi bir çoğu bugün aynen söylenen söz ve ifadelerin doğuşu, işte bu memurîn tabakasının doğuşuyla aynıdır.

Tanzimat devresindeki en önemli hadiselerden biri de Şûrây-ı Devlet'in kurulmasıdır. 1 nisan 1868'de, Avrupa gezisinden dönen Sultan Aziz'e, Tanzimat sonrası kurulan «Meclis-i Vâlây-ı Adliyye» (Yüksek Adalet Meclisi)nden sonra Ali Paşa, zorla, baskı yaparak ve telkinlerle, bir «Şûrây-ı Devlet» ve «Dîvân-ı Ahkâm-ı Adlıyye» (Adli Hükümler Divanı)nın kurulmasını kabul ettirip; mahiyet itibariyle de bunların, «Meclis-i Vâlây-ı Ahkâm»da vazife olarak kabul edilen, «Vahdet-i kuvâ» (kuvvetlerin birliği) esasını, «Tefrik-ı kuvâ» (Kuvvetlerin ayrılması) esasına çevirttirilmesini de kabul ettirir.

Bir Avrupa gezisi akabinde Sultan Aziz'in, böyle bir kararı vermesinde gezi sırasında Batı'lı devletler tarafından yapıldığı şüphesiz olan tesir, telkin ve tazyikleri kabul edilir ki, belgelemek hayli güçtür. Zira bu tip hadiseler, gizli diplomasi kanunları içinde cereyan ettiğinden, benzeri hadiselerde de aynı durum vakidir.

1 nisan günü Sultan Aziz'in:

«Kim olursa olsun, hangi millete mensup bulunursa bulunsun, bütün erbab-ı -iktidârın Şûrây-ı Devlet'e dahil olmasını isterim! Şûrâyı Devlet, Suriyelilerin, Bulgarların, Boşnakların, velhasıl tekmil anasırın (milletlerin) erbabı iktidarı için müşterek bir merkez olmalı ve bu erbâb-ı iktidar, vükelâya yardım etmelidir.» (26) dediğinden bahsedilir.

Böylelikle devlet idaresine, fakir ve her türlü imkândan yoksun müslimlerle, zengin, aktif, yabancılarca korunan, şirret,Allah'ın her günü devleti yıkma hülyalarıyla sarhoş azınlık gayrı müslimler, ortak edilmektedir. Bu işlerden kimlerin kârlı, kimlerin zararlı çıkacaklarının tak-

(25) Bakınız, Fındıkoğlu, **a.g.e.,** s. 26.
(26), (27) Danişmend, **a.g.e.,** s. 227

dirini yapmak artık kolaydır.

Şûrâ-yı Devlet için, muhtelif vilâyetlerden azalar yola çıktığında müslüman halk melûl ve meyus, gayrı müslimler, heyecanlı, sevinçlidirler, bayram ve tezahürat yaparlar.

Şûrây-ı Devlet'in, 10 mayıs 1868'deki açılışında konuşan Sultan Aziz; «Yeni teşkilât, icra ve adliye kuvvetinin, dinden ve şeriattan ayrılması esasına dayanır» hükmünü ilân etmiştir. Yıllardır böyle bir esas için neleri göze alanlar, «İşte bundan dolayı bütün rûhânî reisler (patrikler, Papazlar, Hahamlar v.b.) padişaha teşekkürlerini arzettikten başka, Avrupa'nın en mühim devlet adamlarından Bâb-ı Âli'ye tebrik telgrafları da gelmiştir. (27)

Ve Tanzimat'ın ilânından 29 sene sonra da olsa ana hedeflerden, Batı'nın samimiyetine mazhar olmak ve itimadını kazanmak bölümü yavaş yavaş mümkün olmuştur.

Şûrây-ı Devlet'in ilk reisi, Bosna ve Hersek eyaletinde vali iken Türk Bayrağı'ndaki ay-yıldızın yanına bir haç ilâve ederek, bir tabur gönüllü asker teşkil ettirip onlarla Niş askerî fırkasına gönderen (28), daha sonraları «Bu ana kadar (Âl-i - Osman) denildi ya, bundan sonra dahi (Âl-i - Midhat) denilse ne var?» (29) demekten çekinmeyen ve Bulgaristan Yahudilerinden (30) Mithat Paşa'dır.

Halk ise Tanzimatla azınlığın hükmettiği yerlere şu gözle bakmıştır:

«Hanım ninemin hoşlanmadığı bir şey, köprünün öbür tarafına geçmekti. Bir gün Beyoğlu'na çıktığımızı duyduğu zaman 'oğlanı frengistana götürmüşler eyvah!' diye ağlamıştı!» (31)

Tanzimat fermanı ve yapılan anlaşmalarla azınlıklara ve ecnebilere verilen haklar, devleti içinden çıkmaz bir bataklığa itince, 1856'nın 18 şubatında Islahat Fermanıyla(30 martında Paris kongresiyle, bu bataklığın ölüm vadisine dönüşmesi, milletin sabrını taşırmış, bir kaynaşmadır, içden içe bir birikimdir çoğalmış, sade imparatorluk değil, bütün İslâm âleminde teessür ve galeyan olmuştur. Hindistan'da çıkan isyanın sebebi bu mesele iken, 15 temmuz 1858'de, Cidde'de hadiseler patlak vermiştir. Bu tarihte Cidde'de hacılar, halk ve Hıristiyanlar arasında çatışma olmuş, Cidde'ye gelen bir İngiliz-Fransız filosu, intikam almak için şehri bombardıman etmiştir. İngiliz ve Fransız kumandanlarının talebiyle Cidde eşrafından on kişi müşevvik (teşvikçi) (!) sayılarak idam edilmiştir. Bütün bu cinayetler işlenirken Osmanlı devletiyle İngiltere ve Fransanın sulh içinde ve hatta müttefik vaziyette bulundukları da unutulmamalıdır.» (32)

27 mayıs 1860'da, vukû bulan Lübnan ve Şam olayları da aynı sebeplere dayanır. Halkın mevcut hükûmete protestosudur. Olayı teskin ve gerekli ıslahatı yapmak için, «Fevkalâde me'mur ve murahhas» olarak üç bin kişi ile gönderilen Reşid Paşa yetiştirmesi ve ıslahatçı Hariciye Nazırı meşhur Fuad Paşa, ıslahatlar için varlıklarını zararlı gördüğü, Hıristiyanlara imkân tanımak taraftarı olmayan, hatta olayların çıkacağını daha önce Bâbıâliye bildiren (lâkin aldırılmayan) yüksek rütbeli kişilerin çok bulunduğu, toplam olarak 185 kişiyi idam ederek, Avrupa'ya yaranmış, ıslahatları tatbik ettiğini göstermiştir. Fakat Avrupa yine beğenmemiş, Fransa ve İngiltere, fırsat bu fırsat diyerek, Suriye'ye asker göndermek istemişler ve Paris'de tekrar yapılan bir anlaşma ile, Fransa'dan 6 bin olmak üzere, on iki bin asker gönderilmesine karar verilmiştir.

(28) Bakınız, Yılmaz Öztuna, **Türkiye Tarihi,** C. XII, İst. 1967 s. 101 Danişmend **a.g.e.,** s. 242.
(29) Danişmend, **a.g.e.,** s. 297.
(30) Danişmend, **a.g.e.,** s. 507.
(31) Ahmet İhsan, **a.g.e.,** s. 20
(32) Danişmend, **a.g.e.,** s .186.

Harp gemileri de Suriye sahillerine gönderilmiştir. Bu arada, pervasızca ve patavatsızca, anlaşmayla hiç bir ilgileri olmadıkları halde, leş kargaları gibi iki İspanyol ve bir Yunan gemisi de Suriye sahillerine üşüşmüştür. (33)

Her şey şu noktada düğümlenmektedir. Tanzimatçıları hareket ettiren, «hukukî vahdeti (birliği) ve yeknesaklığı (bütünlüğü) temin etmek kaygusu değil, konulacak muayyen yeni nizamlar vasıtasıyle idare dizginine tam surette hakim olmak» (34) gayretidir. Başka değil. Zira Beynelmilel politika bunu istemektedir.

TANZİMATÇILAR VE DÜŞÜNCE YAPILARI :

Yazımızın başından beri gördüğümüz gibi Tanzimat işinde esas inisiyatif hükûmetin yani Bâbıâlinin elindedir. Saray da artık fonksiyonunu yitirmemek ve itibarını kaybetmemek için bazen Babıâli'ye muhalif, bazen de onun istediği gibi kararlar almaktadır. Bu sebepten biz Tanzimatçılar derken hükûmette önemli makamlarda bulunmuş ve Tanzimat, ıslahat devrindeki kanunları çıkartmış kişileri kastediyoruz.

Tanzimat'ın banisi Mustafa Reşit Paşa'dır. Eğer Tanzimat meselesiyle mes'ul bir tek kişi gösterilmek istenseydi o, mutlaka Reşid Paşa olurdu. Kendisinden sonra Tanzimatın devamı işinden aynı derecede mesuliyetli iki kişiyi, Ali ve Fuad Paşaları yetiştirmiştir. Çok kıskanç olduğu için zamanla Ali ve Fuad Paşaların mevkileri yükselince onları kıskanmıştır ve bilhassa Ali Paşa'yı kendine rakip görmüştür.

«... Gülhane Hattının ilânı Osmanlı İmparatorluğuna yabancı devletler ve husûsiyle İngiltere'nin teveccühünü kazandırdı.» (35) İngiltere'de yetişip gelen Reşid Paşa'nın her nedense İngiltere'ye karşı derin bir zaafı vardır. 2 mayıs 1855 yılında IV. defaki sadrazamlığından istifasının sebebi: 'Mısır valisi Said Paşa'nın Süveyş kanalı hafriyatı (kazı) imtiyazını Fransız diplomatlarından Ferdinand de Lesseps'e vereceği sırada İngilizlerin şikâyetinden dolayı Reşid Paşa'nın Meclis-i Vâlâ (Yüksek Meclis) reisi ve Said Paşanın eniştesi olan Yusuf Kâmil Paşa'ya gizli bir mektup yazdırıp mâni olmak istemesi ve bu mektup muhteviyâtının Fransa sefaretine aksetmesi üzerine İngilizler gibi Fransızların da şikâyetleri karşısında Paşa'nın makamlarından çekilerek işi kapatmak istemesidir.» (36) İlk Hariciye Nezareti sırasında, İngilizlere devleti çökertebilecek derecede ağır imkân tanıyan ve bizi açık pazar haline getiren bir ticaret anlaşması yaptığını da bildiğimiz Reşid Paşa'nın, Ziya Paşa'ya ait vesikalarda nasıl işlerin faili olduğunu da görmüştük.

Zaten Reşid Paşa, «İmparatorluğun bekasını İngiltere ile samimi dostluk münasebetlerinin idamesinde (devamında) görüyordu.» (37)

«Elhasıl Rıza Paşa devri geçip Reşid Paşa devri zuhura geldi... O dahi âlî binalar yapmak ve îrad (gelir, para) ve akar (para getiren mülk) edinmek hevesine düştü ve daha sonraları oğlu Ali Galip Paşa'yı Padişah'a damad etmek için kadınlara ve harem-ağalarına müdahane (dalkavukluk) eder oldu.» (38)

Devrine adaletini (!) ileri sürerek, bazı şairlerin «saadet asrı» ismini verdikleri Reşid Paşa, oğlu Ali Galip'i elçiliğe ve hâriciye nâzırlığına yükseltmek için de bir hayli faaliyetlere girişmiştir. En sonunda 1854 yılında Ali Galip Paşa ile

(33) Danişmend, **a.g.e.**, s. 192 - 193
(34) Maarif Vekâleti Yay. **Tanzimat, Veldet Hıfzı, Kanunlaştırma hareketleri ve Tanzimat,** s. 167, İst. 1940.
(35) Kuran, Ercümend, Reşid Paşa Mad. İslâm Ans. C. IX, s. 702.
(36) Danişmend, **a.g.e.**, s. 165
(37) Kuran, Ercümend, **a.g.e.**, s. 704.
(38) Cevdet Paşa, **a.g.e.**, s. 10.

Sultan Mecid'in kızı Fatma Sultan evlenmiş, on beş gün süren düğün masrafı iki milyon Osmanlı altını tutmuştur. Bu günün parasıyla milyarı geçmektedir.

«Allah'ın yerine beşeriyeti ikame eden yeni dinin peygamberi August Comte, Reşid Paşa'nın yeniden bir hat isdariyle Şark'ta ümmetinin çoğalacağını umuyor ve bu maksatla Reşid Paşa'nın nüfuzuna müracaat ediyor.» (39) Bu vesika ise Reşid Paşa'nın fikrî yapısının hatlarını çizmektedir.

Reşid Paşa'dan sonra sırayı Âli Paşa alır. «Garp menbalarında hürmetle bahsedilen», «kıymeti Türkiye'den ziyade Avrupa'da takdir edilen»; Sultan Aziz'in: «O koca başlı adamı işten çıkarmış olsam, başımıza işler çıkar»; ölüm haberini alınca: «İşte şimdi serbest oldum! Padişah olduğumu şimdi anlamaya başladım!» dediği; «Babıâli'de her şeyin mercii, kendisinden izin alınmadan padişah da çağırsa saraya kimsenin gidemediği»; Ziya Paşa'nın bir şiirinde: **«Na'şi Murdarını seylâba atın** (Pis ölüsünü sele bırakın)» dediği; Nâmık Kemal'in: **«Bilmem nedir lüzumu vücud-ı habisinin** (Alçak vücudunun lüzumu nedir bilmem)/ **Dünyayı boynuzum mu tutar hey öküz teres!»** diye bahsettiği; Reşid Paşa'nın İngiltere'ye karşı olan zaafına karşılık, Fuad Paşa ile beraber Fransa'ya karşı derin zaafı bulunan Âli Paşa, gayrı müslimlerin Osmanlı mahkemelerini kabul etmemeleri üzerine, «onlar ne isterlerse güzeldir», «onları hoşnut etmek mutluluktur» felsefesinden hareketle, Tanzimatla yapılanları az bulmuş, Tanzimat kanunlarını yetersiz görmüş, bu sebepten Fransız kanunlarının aynen tercüme edilip tatbik edilmesini istemiştir.

Cevdet Paşa bu durumu şöyle belirtir:

«... bazı zevat Fransa kanunlarından Türkçeye tercüme olunup da mehakimi nizamiyede anlar ile hükmolunmak fikrine zahip oldular. Halbuki bir milletin kavanini esasiyesini böyle kalp ve tahvil etmek ol milleti imha hükmünde olacağından bu yola gitmek caiz olmayup ulemâ güruhu ise ... alafranga efkâra (fikirlere) sapanları tekfir ederler di.» (40)

Namık Kemal'in:

«Nasıl âh etmiyelim memleketin hâline kim
«Ne zamandır çekiyor Sadr-u-Fuad illetini!»

mısraındaki Âli Paşa'yı yukarıda inceledik. Fuad Paşa'ya gelince: Reşid Paşa'nın himayesiyle siyasî sahaya geçmiştir ve onun yetiştirmesidir. Öldüğünde Avrupa, çok büyük bir adamın kaybedildiğinden bahsetmiştir. İngilizler, Bâbıâli'ye, baskı ile Suriye-Lübnan-Filistin hidivliğinin Fuad Paşa'ya verilmesini isteyecek kadar dostluk göstermiş, o da bu açık İngiltere dostluğundan, Türkiye'de bulunması hasebiyle korkarak kabul etmemiştir.

Âli Paşa ile beraber mercileri Napolyon'dur ve bunun da Fransa'ya karşı derin zaafı vardır. Tanzimat ve ıslahat fikirlerini tatbik için gerekli kuvvet hakkındaki fikri: «Bir devlette iki kuvvet olur; biri yukarıdan diğeri aşağıdan gelir. Biz de aşağıdan (halktan) gelen bir kuvvet olmadığı için yandık. Bir kuvvet kullanmaya muhtacız ki, o da sefaretlerdir.» (41) tarzındadır. Sefaretlerin himayesine ve kontrolüne girme işi, üstadı Reşid Paşa'da olduğu vechile bunda da mevcuttur.

Son olarak hakkında şu vesikayı da gözler önüne serelim:

«Fuad Paşa Nis'e giderken Roma'ya uğrayıp, Papa ile görüşmüş ve bermûtad (her zaman olduğu gibi) duasını almış olduğundan, vefatında Nis şehri Patriği, Katolik âyini üzere defnolunması hakkında teşebbüsatta bulundu. Türkiye sefiri buna lüzum olmadığını söylediyse de patrik ısrar etti. Nihayet meyyitin (ölünün) yatağında usul-ü mutadenin (alı-

(39) Maarif Vekâleti Yay., **Tanzimat. S. E. Siyavuşgil,** s. 755. İst. 1940
(40) Tarihi Osmanî Encümeni Mecmuası, Cüz 47 (1. XII. 1334) s. 282 - 283
(41) Namık Kemal, **İbret,** No : 46

şılmış usulün) icrasıyla iktifa olunmasına (yetinilmesine) patrik müsaade etti.» (42)

Avrupalı müellifler ve bilhassa Engelhard, 1860'tan sonra imparatorlukta hıristiyanlaşma temayülleri görüldüğünü, bilhassa protestanlık propagandasının arttığını bazı Müslümanların protestan olduğunu yazmışlardır.

DIŞ DEVLETLER VE TANZİMAT

Bize Tanzimat sırasında tesir etmek isteyenlerin başında Avusturya başvekili Prens Metternich gelir. Avusturya sefiri Baron de Stürmer vasıtasıyla ve gönderdiği mektuplarla Tanzimat'ın yapılış şeklinin iyi olmadığını ileri sürer. Osmanlının tanzimat yapacak ise Fransa kanunlarını değil, Avusturya kanunlarını model alması lâzım geldiğini ısrarla belirtir. Viyana'dan 3 kânunu evvel 1839'da, Baron'a gönderdiği bir mektupta yapılanların yetersiz ve daha çok şeklî olduğunu belirttikten sonra yapılacak işin mahiyete inmesi lâzım geldiğini anlatır. Mektubu Reşid Paşa'ya hitaben: «... Başında bulunduğu hükûmet, bize menût (bağlı) olduğu derecede daima ve her fırsatta yardımımızdan emin bulunabilir.» diye bitirir. (43)

Avrupa'da Tanzimat hakkındaki derli toplu eserlerden birini yazan Engelhart eserinde: «Avrupa'nın ateşli faaliyeti ile sıkıştırılmış, tehlikeli bir mevkide bulunan bir hükûmet tarafından kabul edilen Tanzimat, her şeyden evvel Avrupa'yı memnun etmek ve müsaadeli kılmak maksadına mübteni idi.» (44) diyor.

Fransız gazetelerinden L'univers, 26 Teşrinisani 1839 tarihli nüshasında Tanzimat'tan: «... Tatbik edildikleri takdirde bu imparatorluğun manzarasını değiştirmesi icap eden bu esaslar, Türkiye'nin muasır medeniyet yoluna girmesini mümkün kılacak müesseselerin temelini atmaktadır... Bu büyük tedbir, hasseten Reşid Paşa'nın aydın fikirliliği ve hayırkâr tesirinin mahsulüdür.» diye bahsederken Le Siécle gazetesi, 9 Teşrinisani tarihli İzmir gazetelerinden naklen, Gülhane merasimi ve Tanzimatı anlatıp ilâve ediyor: «Batı medeniyetinin bu zaferini haber almaktan dolayı memnuniyetimiz, bu zaferin umumiyet itibariyle bazı vatandaşlarımızın himmetiyle kazanıldığını öğrenmemizle bir kat daha artmıştır.» Vatandaşlarımız dedikleri ise Blaque, Barachin ve bilhassa Reşid Paşa'nın hususi kâtibi Cor adındaki Fransızlardır. Bunlar hakkında bir Fransız kitabı ise şu bilgileri vermektedir:

«Barachin, Fransız ihtilâlinin prensiplerine körü körüne bağlı, hukuk veya tıp doktoru bir Parisliydi. Boyuna konuşur, münakaşa ve tenkit eder ve Allah'a şükür, giyotine ve darağacına lüzum kalmadan, yalnız komite, muhtıra ve ıslahat lâyihası yardımıyla, her şeyi altüst etmek isterdi. Bir zamanlar Louis-Philippe'nin nezdinde sefir bulunan Reşid Paşa'ya ne şekilde denk gelip itimadını kazanmış olduğunu bilmiyorum.

«Reşid Paşa sadrazam olunca, içlerinde Barachin de bulunmak üzere bir sürü doktor, avukat, fen ve edebiyat ilgililerini yanına çağırdı. Bu maceraperestlerin bir çoğu, Paris'in gazete idarehanelerinden veya bulvarlarından toplanmıştı. Fransada bedava politikacılık yaparken Türkiye'ye gelir gelmez. dolgun maaşlara sahip oldular ve ıslahat işlerinde mütehassıs sıfatıyla hizmet ettirildiler. Bu efendiler de derhal bir 'Türk selâmeti umumiye komitesi' halinde toplanarak muhtelif nezaretlere tekabül etmek üzere bir takım yan komitelere ayrıldılar. Bu meyanda bizzat doktor Barachin'in reisliği altında, bir murakabe komitesi teşekkül etti. Bu adeta, kâğıt üzerinde, mükemmel bir ıslahat hükûmeti idi. İc-

(42) Ziya Paşa, **Hürriyet, No: 31**

(43) Maarif Vekâleti, **Tanzimat, Hıfzı Timur, Türkiye'de Abdülmecid'in Islahatı hakkında** s. 703 - 708, İst. 1940.

(44) E. Engelhardt **La Turquie et le Tanzimat,** C. I, s. 4, Paris, 1892.

Yetim Duygular

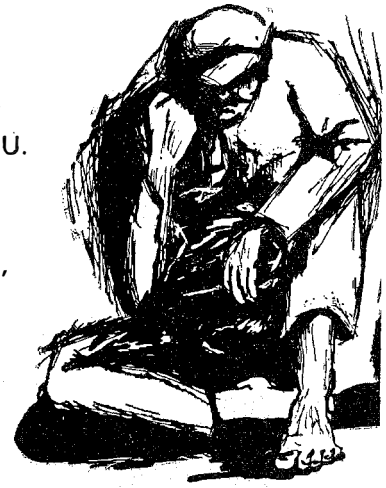
NİCE ZAFERLERİ BİR BİR ANARKEN;
YAKTI GÖZLERİMİ BİR SICAK BUĞU.
BEN.. RUHUNDA HER AN TARİH YANARKEN,
ULVİ DUYGULARIN ÖKSÜZ ÇOCUĞU.

YİNE DAMARIMDA FETİH HEVESİ,
COŞKUN ARZULARIM HAYALE DALDI.
UZAKTAN UZAĞA BİR MEHTER SESİ..
GÖZLERİM UFUKTA TAKILI KALDI.

GİDİP GELİNMEYEN BİR YERDE MIDİR?
DURDU MU TUĞLARIN BÜYÜK KOŞUSU.
DÖNÜLMEZ ÜLKEYE SEFERDE MİDİR,
UZAK İKLİMLERİN ZAFER ORDUSU.

DUYULUR.. DUYULUR FERYADI YARIN,
BİR ACI, BİR ÇIĞLIK DUDAKLARINDA.
EN YİĞİT EVLÂDI BU TOPRAKLARIN,
ZİNCİRE VURULMUŞ ÖZ VATANINDA.

Mehmet Nuri DOĞAN

timalar, fevkalade toplantılar, nutuklar birbirini takip etti. Nihayet iş, kavgaya dönüştü. Bereket versin ki hepsinin düşüncesi sulhsever idi; tehlikeyi sevmiyorlardı. Harbiye nezaretinde bakan yan komite, silâhların arttırılmasını talep ediyordu; halbuki maliye komitesi, masraf oluyor diye buna yanaşmıyordu.

«Bahriye komitesi, kuvvetli bir donanma istiyordu; halbuki hariciye komitesi devlet hazinesini koruma maksadıyla donanmanın işini nota ile görmek fikrindeydi. Maarif komitesi, her yerde mektep açmak gayesini güderken; bayındırlık komitesi bu fikre itiraz ediyor ve mektep yüzünden halkın sıhhatini ve kuvvetini kaybedeceğini ileri sürüyordu. Bunlar adeta bir meclisi mebusan teşkil etmişlerdi. Geldiklerinin ilk senesinde, tam üç adet muhtıra kaleme aldılar.

«Birinci muhtıra, yunus balıklarına dairdi. Türkler, Boğaziçi'nde, sürü sürü dolaşan ve hiç kimseye zararı dokunmayan bu sevimli balıklara ilişmeği günah sayarlardı. Eski padişahlar, saraylarının pencereleri altında birbirleriyle oynaştıklarını gördükleri bu balıkları, bir fermanla korumuşlardı. Bu efendiler ise, devlet hazinesine gelir sağlayacaklarını zannederek yunus balıklarının avlanmasına müsaade olunmasını talep ettiler.

«İkinci muhtıra yine, Boğaziçi'nde, sürü sürü uçuşan martılara dairdi. Bunların da avlanmasına müsaade edilmesini isteyen bu efendiler, tüylerini piyasaya sevkederek, yine devlet hazinesine para sağlamayı düşünüyorlardı. Üçüncü muhtıra ise, böyle avlana avlana bir gün nesli tükenecek olan bu hayvanlara, bir lütuf olmak üzere, İstanbul'daki köpeklerin boğazlanıp, etlerinin parçalanarak denize atılmasına aitti.» (45)

Ne kadar gülünç ve o derecede yürekler acısı değil mi?

Ayrıca Doktor Barachin'in Üniversite kütüphanesinde «La Bosphorienne - Boğaziçili Kız» titrini taşıyan bir musikî eseri de vardır.

Gine Fransız gazetelerinden Le Temps Tanzimat hakkında şu meyanda: «Muazzam bir ihtilâl», «müslüman milletinin siyasî ve sosyal rejimini, Batı'lı devletlerin dayandığı temel üzerine kurduğunu», «dünya işlerinde dengine rastgelinmeyen bir hadise olduğunu», «Devlet-i Âliye'nin, eskisi gibi önceki anlaşmalara (kapitülâsyonlara) sadık kalacağına, bu bakımdan hiç bir endişeye lüzum olmadığını ve Tanzimat'ın iki memleket arasındaki ticareti bir kat daha geliştireceğini» teferruatıyla yazmıştır.

L'Univers gazetesi 6 Kânunuevvel tarihli nüshasında, Reşid Paşa'nın sefirlere Tanzimat hakkında «kendilerini Türkiye'ye bağlayan bağları kuvvetlendirecek yeni bir âmil olmak üzere telâkki edeceklerini ümit eyler...» im tarzında verdiği mektubu yayınlamıştır.

Taymis ise, Topkapı Sarayı'nda bulunan bir bendinin tercümesinde Sultan Mecid'e hitaben: «Devlet-i Âliye oldu olalı, bu usulü bulmamış idi... Eğer bu usül üzere gidecek olursa çok iyi olur, zira gelişir diye ümit vardır.» şeklinde yazmıştır.

Dışarının Tanzimat'a bakışı ve anlayışı meydandadır. Bir hareketin değerlendirilişinde, doğru görüşü elde etme meselesi, mutlaka, o hareketin vukûunda menfaati olanların fikirlerine müracaat yolundan da geçmelidir.

NETİCE :

■ **Tanzimat'ın devletimiz için hazırladığı tarihî gelişim ve neticesi şudur:**

1 — Tanzimat'la ileri sürülen reform, 1856'da anlaşma halini aldı. 1878'de cebrî mahiyet alarak dış devletlerin iç işlerimize direkt karışmalarına vesile oldu.

2 — 1839'da devletler hukunda (sözde) istifadesi için ileri sürülen Osmanlı İmparatorluğu, 1856'da resmen kabul edildi, fiilen olmadı. Ecnebî, Batılı devletlerin, Avrupa'nın imtiyaz ve menfaatlerle istismar ettiği bir çeşit müstemleke derecesine düştü.

3 — 1839'da topraklarının bütünlüğü lüzumlu görülen Osmanlı İmparatorluğunun istiklâli ve bütünlüğü, 1856'da Avrupalı devletlerce teminat ve kefalet altına alındı. 1878'de bu bütünlük çiğnendi. 1908'e kadar otuz yılın her günü, bir parçalama tehlikesi ile geçti. 1908'den 1918'e kadar on yılda imparatorluk parçalandı ve çöktü.

«Yüz sene zarfında devlet, yedi sulh meclisinde bulunmuş. Altısında mağlûp, birinde galip vaziyette idi... Bir aciz görülüyor. Zabıtlar tetkik olununca anlaşılır... Yedi meclisin ikisi büyük kongre idi. Bunun birisi Paris kongresi, bunda galip vaziyetinde idik... Lâkin ne biz istifade etmeyi bildik, ne de ettirdiler. Berlin kongresinde ise ağzımızı tokatladılar. Söz söylemeğe hakkın yoktur, dediler. Eski zabıtnameleri karıştırdım. Lozan müzakerelerini de gazetelerde okuyordum. Heyetimizin Lozan'da kat'î beyanı yok mu?» (46)

■ **Sosyo - ekonomik gelişim ve neticesi :**

Bir topluluğun yaşama imkânı, o toplumun kendi hayat ideallerine bağlılığı ile ölçülür. Bu ideallerin pınarı bulandırılır

(45) A. Wanda, **Souvenirs anecdotiques sur la Turquie,** 1820 - 1870 Paris, 1884.

(46) Abdurrahman Şeref'in 21 ağustos 1923, salı günü, Büyük Millet Meclisi Kürsüsünde yaptığı konuşmadan naklen.

veya kurursa o toplumun tarihe intikali mukadderdir. Bu görüş açısından Tanzimat, hayat varlığımızın aslını inkâra, yüksekliğimizin temelini teşkil eden hayat ideallerimize olan bağlılığımızı azaltma hareketidir.

Asırlardan beri devam eden müesseseleri ıslah imkânı fazlasıyle mevcutken, gerçek bir ıslah yoluna gidilmemiştir. Bu sebepten ekonomik yıkım, Türkiye'de Tanzimat ile birlikte belirmiştir. Bu tarihten itibaren Türkiye'de kuvvetli bir halde bulunan tarım endüstrisi, hayvancılık, el san'atlarına ve büyük atelyelere dayanan endüstri, Tanzimat'ın kozmopolit siyaseti neticesi yıkılmağa yüz tutmuş; Müslüman ve Türk sermayedar, ziraatçi, hayvancı ve san'atkâr, makineleşmiş Avrupa endüstrisi ve komprador Yahudi, Rum, Ermeni zümresinin karşısında erimeğe yüz tutmuş; kısa zamanda iflâslar birbirini kovalamaya başlamıştır. Yahudi, Rum, Bulgar, Ermeni, Sırp ve Türk kardeşliği (!) hülyaları, devletin ekonomik temelini teşkil eden Müslüman ziraatçi, hayvancı, sanayici ve tüccarı, Avrupa'nın makineleşmiş endüstrisi karşısında himayesiz bırakmış; siyaset sahasında görülen «devleti dünkü düşmanlarına teslim etme» fikirleri, ekonomi sahasında millî ekonomiyi yıkmakla neticelenmiş; bunun sonucu Osmanlı ekonomik, siyasî ve askerî yapısını ayakta tutan «Tımar», «zeamet» sisteminin ilgası son noktasına varmış; köyleri siyasî, askerî, dinî ve ekonomik bir ünite halinde teşkilâtlayan «Köy Odaları» yavaş yavaş kaybolmuş; esnafı, san'atkârı millî ideallere ve millî ekonomiye bağlayan «loncalar» ölüme terkedilmiş; ve mukadder akîbet gelmiş, millet teşkilâtsız bir yığın haline getirilmiştir.

Siyasî ve kültürel gelişim ve neticesi de şöyledir :

Bu neticeyi öğrenmeden önce bir tek vesikaya göz gezdirelim:

«29 - Mücerret bir fikir olan hürriyet, halkı: 'Hükümet, memleketin sahibi olan halkın, vekilinden başka bir şey değildir, o, kirli çamaşır gibi değeştirilebilir.' fikrine inandırmıştır.

«30 - Halk mümessillerinin sürekli olmayışı, onları bizim emrimize hazır ve seçmemize tabi tutuyordu.» (47)

Beynelmilel Yahdiliğe ait bu vesikanın, daha çok sahte ve gayrı millî demokrasi anlayışlarına ait olmasına rağmen, Tanzimat'ın banisi Reşid Paşa'nın sadrazamlığı altı defa; O'nun yetiştirmesi Âli Paşa'nın, sadrazamlığı beş defa, hâriciye nâzırlığını sekiz defa; yine O'nun yetiştirmesi Fuad Paşa'nın da, sadrazamlığı iki defa, hâriciye nâzırlığını beş defa yaptıklarını hatırlarsak, aynı durumun Tanzimat için, ne derece geçerlilik arzettiğini de görmüş oluruz. Gerçi onları seçen bir halk yoktur ama seçtiren yabancı sefirler sürü sürüdür.

İngiliz Büyükelçisinin güdümünde gelişme hakikatine, daha sonra açılan yabancı okulların, misyoner mektepleri halinde çalışıp, bol bol komitacı yetiştirdiklerini; II. Abdülhamit Devrine kadar, açılan yabancı okulların içinde yalnız Amerikalılara ait olanların sayısının 400'ü bulduğunu da ilâve edersek diyebiliriz ki: 1839 Tanzimat- Hayriyye adındaki ferman, gerçekte Türk Milleti bakımından müsbet bir mânâ ifade etmiyordu. Dayandığı temel ise, devletimize isyan eden ve seneler boyu da isyan edecek olan Sırp, Ermeni, Bulgar ve Rum'a medenî değil, siyasî eşitlik vermek olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nu kuran, kan akıtan, can veren atalarımızın, döğüştüğü düşmanlar; şehid torunlarıyla aynı siyasî haklara sahip olmuşlardır.

Türkiye'de kendini inkâr ve emperyalizme boyun eğme hareketi 1839'da kat'î olarak başlar.

Kendi kendimizi, sömürgeleştirme olayının sonucudur.

Kendi değerlerinden uzaklaştırılmaya çalışılan bir milet ve onun evlâtları, Tanzimatı hiç bir yönüyle savunamazlar. Bırakalım da artık Tanzimat'ı gayrı müslimler ve Batı savunsun.

(47) Yaman, Kemal, **a.g.e.**, s. 72

O Memleket İnsanları

Bir yıldız kayar sonsuzluğa maziden
Dişlenmiş, sararmış bir yaprak
Tarihten sayfalara düşer.
Bir rüzgâr sürükler de uçuruma
Rüzgâr değil sanki kader
Aç kurtlara yem eder...
Bir kar yağar lapa lapa maviliklerden.
Sevincin dişlerinde beyazlığı
Zaptedilemeyen hür ülkelerden.
Örter kızıllığı sarılığı
Çöker kâbuslu gecelerin üstüne
Bürür kapkara leke yüklü
Karanlığı...
Bir bahar açar bir ülkede
Yemyeşil.

Mavisi, alı, moru, sarısı
Doludizgin taylar oynar ötede
Beyazı yağızı dorusu
Dolaşır görürsün tabiatın zerresinde
Yeşilin kılcal damarlarını.
Her şey.
Her şey doğrusu
Yeşilin hakimiyetinde...
Ta uzakta
Oralarda
Toprağa kayan bir yıldız gibi
Okyanusta hırçın dalgalara
Dikine dalan kırlangıç sürüsünü
Zihnime telmih eden gerçekler
Sıyırıp meçhulün son örtüsünü
Yalın kılıç bir ok gibi bir yay
Akıncı beylerimin öyküsünü
Beyin hücrelerime
Söyler...
Ta uzakta
Oralarda
Bir yıldız parlar karanlıklarda
Başucumda kımıldaşan âtiyle.
Ve yazılır yaldızdan harflerle
Altın sayfalara...
Bir ümit
Alaca karanlıkta parlar
Yanar söner
Ta uzakta.
Kanat çırpar doruğunda dağların
Bir el uzanır
Bin ele
Ötesinden ufukların.
Binbir yüz doğar
Güneşle
Ortasına karanlığın.
O memleket insanları
Güneşidir
Aydınlığın...

Gömülü ÇOBAN

Mehmet Yesarî Efendi'nin ve oğlu Mustafa İzzet Efendl'nin Fatih'deki kabirleri. Üstteki çok güzel bir ta'lik hatla yazılı olan âyet Yesarî'nin imzasını taşımaktadır.

HATTAT MEHMET YESARÎ EFENDİ

Hasan ERDEN

Mehmet Esat Yesarî Efendi hat sanatımızın ta'lik sahasında üstad olmuş hattatlarımızdan biridir. Doğum tarihi kat'iyyetle bilinmemektedir. Vücudunun sağ tarafının yarısı doğuştan felçtir. Sol eliyle hat yazdığı için kendisine solak mânâsına «yesarî» lâkabı verilmiştir. Meşhur hattatlarımızdan Necmeddin Oktay Efendi'nin, ta'lik hocası Sami Efendi'den naklettiğine göre Yesarî aynı zamanda da çolaktır, yani sol eli de sakattır. Yesarî bu imkânsız ve namüsait durumda hattatlığa başladı. Sol eliyle, hem de sakat olan sol eliyle meşke çalıştı. Hat sanatımızın tarihini karıştırdığımızda böyle nice sanatkârlarımızla, nice göz yaşartıcı hizmetlerle karşılaşırız. Bir Karahisarî vardır ki, bir asra yakın ömrünü vermiştir hat sanatına. Ve sonunda gözlerini kaybetmiştir. Bir Bîdest û Bîpâ Mehmet Efendiden bahsedilir ki, elleri ayakları yoktur. Fakat ustaca kullanabildiği kalemiyle hat çekmiş, eserler ortaya koymuştur... Çoktur böyle vak'alar. Ömürler tüketilmiştir hat sanatımız için. Bu millî sanatımız böyle korunmuştur, böyle inkişaf etmiş ve zamanımıza kadar devam edip gelmiştir. Ancak bugün bilinmemektedir. Diğer değerlerimiz gibi hat sanatımız da terkedilmek, unutulmak durumundadır. Oysa ki, hattatlık, yabancı tesirlerden uzak kalmış, bozulmamış bir kaç sanatımızdan biridir. Batılılaşmak gibi kötü bir illet, memleketimizde her sahada bir yıkım, bir yabancılaşma meydana getirirken, aynı zamanda Batı'nın bazı sanat özelliklerini de davet etmişti. Meselâ on - sekizinci asırda mi-

marimize Garbın Barok üslûbu sokuldu. Resimde, musıkîde, şiirde...vs. sanat dallarımızda aksaklıklar meydana geldi. Ancak hattatlarımızın kalem açısından tutun da elifine, en küçük nokta koyuşuna kadar hat kaidelerinde bir değişme olmuş değildir. Bu sanatımızı kurutmamalıyız, sahip çıkmalıyız.

Mehmet Esat Yesarî hat öğrenmek için önce Şeyhulislâm Veliyüddin Efendi'ye gider. Fakat Veliyüddin Efendi «sağlamlar bitti de sakatlara kaldık» diyerek reddeder. Yesarî'yi bunun üzerine Dedezade Seyyit Mehmet Efendi'ye götürürler. Dedezade ona bir meşk yazıp verir. Yesarî bir hafta sonra bu meşkin bir benzerini yazıp getirdiğinde hocası «Oğlum benim meşkimi bana getirme, kendi yazdığını getir» der. O da «Efendim kendi yazdığımı getirdim» deyince Dedezade bu fevkalâde kabiliyete hayret eder. Daha sonra icazet merasiminde Veliyüddin Efendi, Yesarî'nin üstün başarısını görünce hayran kalarak «Ah bu şerefe biz nail olacaktık, neye kıymetini bilmedik» demekten kendini alamaz.

Yesarî'ye Dedezade'nin verdiği icazeti, Hattat Kâtipzade Mehmet Refi' ve Hattat İsmail Refik Efendiler de tasdik etmişlerdir.

Cevdet Paşa Tarihinde Yesarî Efendi şöyle anlatılır:

«Hatt-ı ta'likte sahib-i yed-i tulâ ve bilcümle hattatlara galebesi hüveyda olmuştur. Hatta hattatîn-i asr indinde İmad-ı Rum ve Seriri kilki iştiharı vasılı her merzbum olan şeyhulislâm Veliyüddin Efendi Yesarî Efendi'nin halini ve cevdet-i hatt-ı bi misâlini gördükçe 'Cenabı Hak, bu zatı bizim enf-i istikbarımızı kırmak içün göndermiştir.' der imiş. Şöhreti tezayüd ederek sagir ve kebir kendüsünden ta'lime heveskâr olmak hasebiyle tariki kazada terfi-i rütbe ile nail-i emel saray hocası olup nev benev atayâ-yı seniyye ile mükerrem ve mübeccel olarak kaydı zaruretten âzâde ve cümle ekâbir indinde itibarı ziyade olmuştu...» (1)

(Ta'lik hatta tam bir vukuf sahibiydi ve bütün hattatlara apaçık bir üstünlüğü vardı.

Mehmet Esat Yesarî Efendi'nin tezhiple süslü bir ta'lik kıtası.

Hattâ asrın hattatları yanında rumun direği olan ve meşhur kaleminin saltanatı her yere ulaşan Şeyhulislâm Veliyüddin Efendi, Yesarî Efendi'nin halini ve emsâlsiz hattının güzelliğini gördükçe «Allah bu zatı bizim büyüklük gururumuzu kırmak için göndermiş» dermiş. Şöhreti fazlalaştı, küçük, büyük bir çok kimse kendisinden hat öğrenmeye hevesli olması dolayısıyla rütbesi yükseldi ve saray hocalığı emeline ulaşıp tekrar tekrar padişahın bahşişleriyle şereflendi. Kendisine çok saygı duyularak zaruret kaydından uzak cümle büyük, tanınmış insanlar yanında itibarı fazla oldu.)

«Hat ve Hattatan» kitabında da Yesarî'den şu şekilde bahsedilir:

«Yektâ ber hoşnüvis bihemtâdır. Şakk-ı eymeni illet-i maderzâd ile muattal olmağ-

(1) Mahmut Kemal İnal, **Son Hattatlar,** Millî Eğitim Basımevi, İst. 1970. s. 535.

la dest-i çep ile hüsn-i hat ta'lika çalışup kabiliyet-i asliyeleri zuhur etmekle Dedezade Seyyit Mehmet Efendi'den me'zunun bil ketebe olanların üçüncüsüdür. Sultan Osman-ı Salisin huzuruna dahil ve emri hümayun ile kuud ve çend satır tahririyle mazharı sitayiş olup kırk guruş atiye-i hümayuna nail olan bibahtlerdendir. Sultan Mustafa Hanı Salis anı serayi hümayuna tayin eylemişlerdir...» (2)

(Güzel yazıda eşsizdi ve benzeri yoktu. Sağ tarafı anadan doğuştan felçli olduğu için sol eliyle güzel hatta, ta'lika çalışıp aslî kabiliyetleriyle Dedezade Seyyit Mehmet Efendi'den icazet alanların üçüncüsüdür. Sultan ili. Osman'ın huzuruna girip, padişahın emriyle oturarak bir kaç satır (hat) yazmakla övülmeye mazhar olup padişahın kırk kuruş hediyesine nail olmuştur. Sultan III. Mustafa Han onu saraya yazı hocası olarak tayin etmiştir....)

Halen hayatta olan Hattat Necmeddin Okyay Efendi, sülüs nesh hocası olan Hattat Bakkal Arif Efendi'nin Mehmet Yesarî hakkında söylediği bir sözünü nakletti bize. Arif Efendi: «Acemler (yani İranlılar) ta'lik yazıda çok böbürleniyorlardı. Allahü zülcelâl onların enf-i nuhuvvetini (gurur ve kibirlerini) kırmak için Türklerden Yesarî'yi yarattı» dermiş.

Enderunı hümayun yazı hocalığında bulunan Yesarî çok kimselere icazet vermiştir. Bunların başında meşhur hattatlardan olan oğlu Mustafa İzzet Efendi gelmektedir. Yine devrinin padişahı olan Sultan Üçüncü Mustafa da onun talebesidir.

«Sami Efendi merhum söyledi: Yesarî'nin hanesi adetâ yazı pazarı imiş. Haftada bir kaç gün sudur ve kibar zadelerden ve sair sınıflardan talebe toplanır, en iyi mürekkepçiler, kağıtçılar ,kalemciler, kalemtraşçılar gelir, alış veriş olurmuş; Merhum günde bir çok meşka bakarmış. Oğlu Mustafa İzzet Efendi'nin evi de böyle imiş. Hoca merhum naklederdi.» (3)

Yesarî'nin hali hazırda mevcut olan eserlerinden; Fatih camiinde kürsünün üzerinde nefis bir yazısı vardır. Yine Fatih'te camiin önündeki kabristanda oğlu Mustafa İzzet ile beraber kendi kabrinin yanında büyük bir levha vardır ki, ta'likle yazılmış olan âyetin altında kendi imzası bulunmaktadır.

«.. Ebu Eyyup Ensarî atebesinin ketebesi ve Ayasofya'da 'Hasbiyallahü vahdehü' levhası ki ibretün linnâzirîndir, anın yazısıdır.» (4)

(... Ebu Eyyub'el -Ensarî'nin türbesindeki levha ve Ayasofya'da (...) Levhası onun yazısıdır ki görenler için bir ibret vesilesidir.)

Hattat Yesarî'nin vefatı 19 Aralık 1798 (H. 11 Recep 1213) tarihine tesadüf eder. Allah rahmetini bol eylesin.

Hattat Yesarî'nin ta'lik hat ile yazdığı besmelesi.

(2) Habib, **Hat ve Hattatan,** s. 243.
(3) Mahmut Kemal İnal, **Son Hattatlar,** Millî Eğitim Basımevi, İst. 1970 s. 540.
(4) Habib, **Hat ve Hattatan,** s. 243.

UNUTMA BİZİ

Sen yabancı değilsin
Düşün bir kere.
Bizim, bu köy Nüzhet. Bizim bu toprak;
Beraber çobanlık ettiğimiz,
Beraber türkü söylediğimiz bu yer.
Arasan bulacaksın.
Okul yollarında karlara beraber gömülmüştük.
Beraber dua etmedik mi küçücük avuçlarımızı açarak göğe?
Hayır, unutamazsın köyümüz için ettiğimiz yemini.

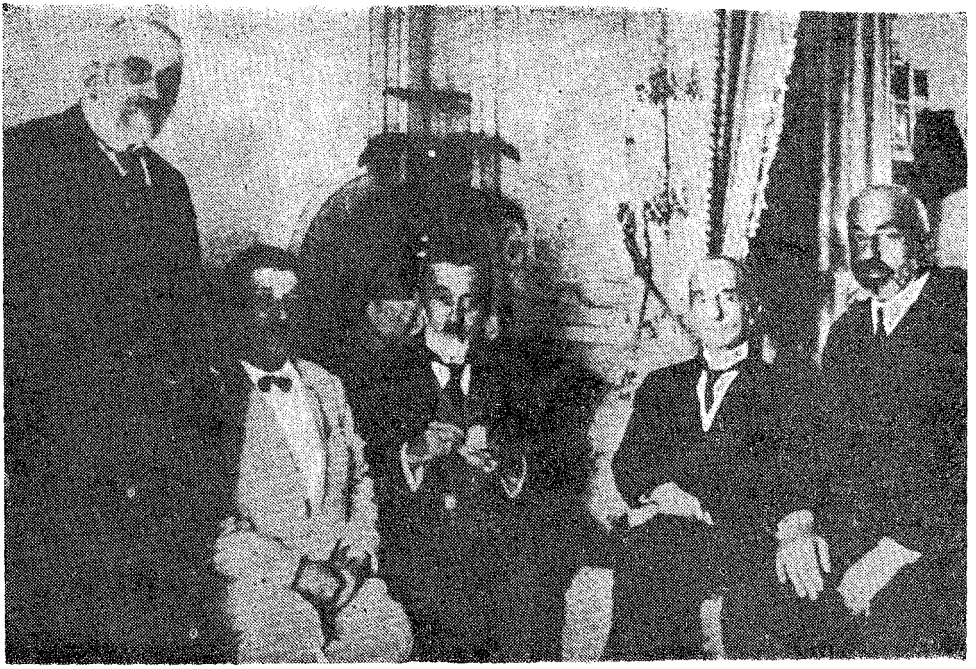
Sen, onu bilirsin Nüzhet.
Sen onu anlasan seveceksin de.
Gökte bulut var.
Yerde yağmur yok.
Kurudu yine topraklar, dudak gibi
«Dudakların kuruyor mu şimdi de? Hıı neyle ıslatıyorsun?»
O Ellerinle sıktığın toprak çatlak şimdi.
Köyde çile var Nüzhet.
Toprak susuz...
Ağaçlar nerdeyse kuruyacaklar.
Yapraklar dökülecek Nüzhet.
Sürüler sütten kesildi.
Evler bir mezar gibi.
Ümitsizlik, ızdırap ve inilti
Köy budur, köylü bu demektir Nüzhet.
Gökte bulutlar var yağmur yağmıyor.
Bekliyoruz. Bilmem ne zamana dek.
Ne zaman biter dersin bu çile?
Bu horlanmak ne gün bitecek Nüzhet?

Unutma bizi olmaz mı;
Aramıza çok şey girse de
Okullar, yollar, dağlar...
Daha kötüsü yabancı bir medeniyet...
Olmaz mı Nüzhet?

Ali KÖY

Desen : Coşkun Aydın

Soldan: Süleyman Nazif, C. Şehabettin, Abdülhak Hamid, Samipaşazade Sezai ve M. Âkif.

Nesirleri içinden...

AKİF'İN SAN'ATTA MİLLİLİK ANLAYIŞI

M. Âkif AK

«Nesrimde rekâket olmasaydı,
Evvelce gözüm de dolmasaydı,
Hiç nazma temayül eylemezdim,
Bir sadece beyt söylemezdim.» (1)

Bu mısraları, Türk şiirinde aruzu kullanmada rakipsiz bir mevkiye sahip olan Mehmed Âkif'in, ömrü boyunca hayatını süslemiş tevazuu ile izah etmek gerek. Türkün ebediyyen yaşamaya olan imanını ve aşkını yirminci asrın ilk yarısında, bütün cihana, zalimi kahreden şanlı süngüsü ile Mehmetçik anlatmış; eşine rastlanmadık bu kahramanlık örneğinin destanını ise, şiirleriyle M. Âkif haykırmıştır. Hiç şüphesiz ki Âkif şiirde büyük hamleler sahibi güçlü bir şairdir. Ancak sadece şair değildir O. Yukardaki mısralar, İstiklâl Marşı şairinin tevazuunu ifade etmekle beraber; O'nun nesre olan meylini de anlatır. Vakıa Âkif nesri az kullanmıştır. Hem de şiirlerinin yanında hiç varlık gösteremeyecek kadar az kullanmıştır. Ancak nesirleri, bir iman, düşünce ve mücadele adamı olan bu şahsiyetin başka cephelerini yansıttıkları için incelenmeye değer örnekler durumundadırlar.

Türk edebiyatı, Mehmed Âkif'in şairlik yönüne ziyadesiyle aşina bulunmaktadır. Bu

(1) Ahmet Kabaklı, Mehmed Âkif. Toker Yy. İst. 1972, s. 94'ten naklen

bakımdan biz, O'nun sözü az edilen bir yönünü ele alıyoruz. Yani Âkif'in nesrini... M. Âkif'in roman, tiyatro, hikâye v.b. türlerde herhangi bir çalışması olmamıştır. O'nun nesri, birkaç dergide neşrolunan edebî makaleler ve fıkralardan ibarettir. Şimdi bunların incelenmesine geçelim:

EDEBİYAT NASIL OLMALI?

Mehmed Âkif, Türk Edebiyatına yeni bir anlayış ve anlatım tarzı getirmiştir. Ve Âkif daha ziyade şiirinde gösterdiği bu yeniliği, edebî makaleleriyle izah yoluna gitmiştir. Mehmed Âkif 1908'de Sırat-ı Müstakîm adı ile başlayıp, 1912'den itibaren Sebilürreşad haline gelen mecmuada devamlı baş yazarlık yapmıştır. Devrinde edebiyatımız, özellikle Servet-i Fünun'cularda görüldüğü şekli ile, Türk yerli kültüründen kopuş seyrini sürdürürken, M. Âkif, edebiyatta «millîlik» tezinin başarılı bir savunucusu olmuştur. Âkif, tasarladığı edebiyatın mahiyetini, ehemmiyetine binaen aşağıya aynen aldığımız makalesinde şöyle anlatıyor:

« . . . . .

Hele «sanat sanat içindir. Sanatta gaye yine sanattır. Edebiyatta edebiyattan başka bir gaye aramak sanatı takayyüd (2) etmektir.» gibi yüksek nazariyeler (!) bizim idrakimizin pek fevkindedir. Zaten bu türlü nazariyeler, ahlâksızlığa felsefe şekli veren, edebiyat namına milletin namusuna, hayatına, mevcudiyetine yürüyen birtakım hazelenin (3) eser diye ortaya koydukları bahnâmelere (4) revaç verilmek için ileri sürülüyor.

Bir de biz edebiyatın vatanı olduğuna iman edenlerdeniz. O sebepten hiç bir milletin edebiyatını memleketimize mal etmek istemeyiz.

Şarklılar her şeyde olduğu gibi edebiyatta da pek geri; Garplılar her şeyde olduğu gibi edebiyatta da pek ileri. Biz onların edebiyatından yalnız sanat cihetiyle istifade etmek istiyeceğiz. Yoksa ecnebi emtiasını yerli metaı yerine satmayacağız. Simsarlığın bu türlüsü dolandırıcılık olduktan başka, kendi hissiyatımızın, kendi efkârımızın, elhasıl kendi hayatımızın kıyamete kadar işlenmeyerek, ham eşya sırasında kalmasına sebep olur ki hem ayıp, hem günahtır. Petrolün nasıl çıkarıldığını, nasıl tasfiye edildiğini öğrenen Osmanlı; Erzurum'daki, Irak'daki madenlerimizi işletmeye çalışmalıdır. Yoksa Amerika'dan, Rusya'dan, Romanya'dan teneke teneke gaz taşıyacak, sonra da yerli mahsulü diye bizi kandıracak olursa, biz onun madenciliğinden bir şey anlamayız!

Darılmasınlar, gücenmesinler, ama sanatkârız diye meydana atılan birçoklarını biz âdî birer simsar bulduk! Âdî kaydını da ilâve ediyoruz. Çünkü şekillerini belli etmeyecek kadar maharet gösteremiyorlar.

Sebilürreşad'da görülecek eserler kaba olacak, saba olacak, lâkin yerli malı olacak; hiç bir tarafında başka memleket mahsulü olduğunu gösterir damgası bulunmayacak. Bir de az çok bir faide temin edecek. Şayet ahlâkî, içtimaî hiç bir faide temin etmezse zararı bari olmayacaktır ki, bir nazara göre bu da faide demektir.

Yazılarımız en namuslu aileler arasında okunabilmek üzere yazılıyor. Zaten bizim ictihadımıza göre, edepsizlik başladığı noktada edebiyat biter.

Elverişli bulduğumuz her mevzuyu yazacağız. Hele içtimaî dertlerimizi dökmekten, yaralarımızı açıp göstermekten hiç çekinmeyeceğiz. Bundan maksadımız, birtakım zavallıların zannettiği, yahut zannettirdiği gibi milleti ele, düşmana karşı maskara etmek değildir. Meramımız kendimizi değil, maskaralıklarımızı maskara etmektir. Ta ki ülfet neticesi olarak her gün yapmaktan hiç sıkılmadığımız, hiç azap duymadığımız bir sürü fenalıkları yavaş yavaş bırakalım da el birlikle insanlığa doğru bir adım atalım.

Görülüyor ki, biz edebiyattan pek çok şeyler bekliyoruz. Evet memleketin aklı başında olan evlâdı, bize yan bakmaz da yar-

(2) takayyüd: bağlanma
(3) hazele: adiler, aşağılıklar
(4) bahnâme: şehvet verici eser

Akın

İstikbalin parlak yıldızı
Mutlu günler gayret et ki pek yakın
Milletimin yüreğindeki sızı
Ordulaşıp başlayacak bir akın.

Yenilsekte, dar çemberde kalsakta
Çok amansız, korkunç yara alsakta
Ölümü beklenen hasta olsakta
Dirileşip başlayacak bir akın.

Nedir keder, nedir elem, ıstırap?
Milletimiz bugün olsa da harap
Zannetmeyin mutlu günler bir serap
Serap değil başlayacak bir akın.

Dikeceğiz hakkın saltanatını
Sökeceğiz zulmün barikatını
İnsanın insanca hayat hakkını
Haykırarak başlayacak bu akın.

Ertuğrul ŞAKAR

dım edecek olursa, neden Osmanlıların millî, hakikî, insanî bir edebiyatı vücuda gelmesin.

Yazılarımızın gerek mevzuunda, gerek uslûbunda her şeyden evvel bütün Osmanlıları düşüneceğiz; yani mümkün olduğu kadar halka söyleyecek eserler meydana getireceğiz, yoksa havass (5) için yazı yazmaya yeltenecek kadar sersem değiliz! Zaten altıyüz bu kadar seneden beri yalnız havassı düşüne düşüne avam olmuş gitmişiz.

Sade yazmak bizim için asıldır. Ne zaman bu asıldan ayrı düşmüş isek mutlaka muztar (6) kalmışızdır. Yalnız sadelikte, «Cennet»i beğenmeyip «Uçmak», «Cehennem»i bırakıp «Tamu» diyecek kadar ileri gidecek değiliz.

Hele dilimizin şivesini —ister Napolyon çizmesi çekmiş, ister İngiliz çorabı giymiş olsun— hiç bir ecnebi ayağına çiğnetmeyeceğiz. Bu hususta ne kadar taassup, ne kadar muhafazakârlık kabilse göstereceğiz. Evet, eskiler gibi Arapça, Acemce düşünülüp, yahut yeniler gibi Fransızca, Almanca tertip eyleyip Türkçeye ondan sonra naklolunan yazılara karşı gücümüz yettiği kadar hücum edeceğiz. Zira şu hakikate iyice inanmışız ki; dilsiz millet gibi, şivesiz de dil yaşamaz. Her memleket nasıl kendi tabiî hududu dahilinde ilerlerse, her dil de kendi fıtrî şivesi dairesinde terakki eder.

Lisanın şivesine uymayan eserler, mahdut bir kısım halk arasında bir müddet yaşar, lâkin sonra da ölür gider.» (7)

(5) havass: üst tabaka
(6) muztar: çaresiz kalmış
(7) Mehmed Âkif, Sebîlürreşad. C. I, sayı 1, İst. H. 1330, s. 9-10

M. Âkif'ten :

Âtiyi karanlık görerek azmi bırakmak...
Alçak bir ölüm varsa, eminim budur ancak!

Dünyada inanmam hani görsem de gözümle:
İmanı olan kimse gebermez bu ölümle:

Ey dipdiri meyyit, «iki el bir baş içindir»,
Davransana... Eller de senin, baş da senindir!.

His yok, hareket yok, acı yok... Leş mi kesildin?
Hayret veriyorsun bana... Sen böyle değildin.

Kurtulmaya azmin neye bilmem ki süreksiz?
Kendin mi senin, yoksa ümidin mi yüreksiz?

Ye's öyle bir bataktır ki; düşersen boğulursun.
Ümmide sarıl sımsıkı, seyret ne olursun!

Azmiyle, ümidiyle yaşar hep yaşayanlar;
Me'yus olanın ruhunu, vicdanını bağlar,

Husrana rıza verme! Çalış... Azmi bırakma!
Kendin yanacaksan bile, evlâdını yakma!

Evler tünek olmuş, ötüyor bir sürü baykuş...
Sesler de: «Vatan tehlikedeymiş... Batıyormuş!»

Lâkin, hani milyonları örten şu yığından
Tek kol da «Yapışsam...» demiyor bir tarafından!

Sahipsiz olan memleketin batması haktır;
Sen sahip olursan bu vatan batmayacaktır.

Feryadı bırak; kendine gel, çünkü zaman dar...
Uğraş ki; Telâfi edecek bunca zarar var.

Feryad ile kurtulması me'mul ise haykır!.
Yok, yok! Hele azmindeki zincirleri bir kır!

«İş bitti... Sebatın sonu yoktur!» deme, yılma!
Ey millet-i merhume, sakın ye'se kapılma

Âkif'in nesri, yukardaki örnekte de görüldüğü gibi çok sade yazılmış olmakla birlikte, çok şeyler ihtiva etmektedir de. Âkif'in nesri bu haliyle hem muhteva, hem de şekil olarak devriyle tamamen ayrı düşmektedir. Servet-i Fünun üslûbu ve edebiyat anlayışının çok basit bir kritiği bile bu tezadı kesin çizgileri ile anlatmaya yeter. Âkif ile Fikret arasındaki dil, anlatım ve öz farklılığı; aslında uzun bir zamandır Türk aydınlarının Batı'ya bakış farklılığından başka bir şey değildir. Bu bakış farklılığıdır ki Âkif'i devrinin Batı tesirindeki edebiyatçılarından ayırıyor ve O'na tamamen ayrı bir karakter kazandırıyor. O «edebiyatın vatanı» olduğuna inanmakta ve yerli malı edebiyat istemektedir. Her yönüyle yerli bir edebiyat... Batı'dan istifadeyi ise ölçülü ve tedbirli kaydıyla sınırlamaktadır.

Mehmed Âkif dil hususunda son derece hassastır. Israrla, Türkçeciliği savunmakta; fakat, bunu akıl ve mantık ölçüleri dahilinde yapıp, ifrata kaçmamaktadır.

«Meclis yerine kurultay, meb'us yerine yalvaç, âyân yerine aksakal... Kelimeler böyle. Şiveyi ise nakle imkân yok! Hepimizin bildiği, başka bir lisandan alma olduğunu hatıra getirmeyecek kadar iyi bildiği kelimeleri unutturarak hiç birimizin bilmediği tabirleri kabul etmek suretiyle lisanımızı sadeleştireceğiz.» (8)

Savunucularının düşünce ve karakterleri ile de sabit olduğu üzere hiç bir millî endişe ile uzlaştırılması imkânı olmayan; hatta belki bir dejenere faaliyeti olarak nitelendirilebilecek sözde dilcilik faaliyetleri karşısında Âkif kesin vaziyet almıştır. Ve bu kesin muhalefet eski dili devam ettirme gayretinden doğmakta değildir.

«Evet lisanın sadeleştirilmesi farzdır. Gazetelerdeki zabıta vukûatı öyle ağır bir lisanla yazılıyor ki, avam, onu bir dua gibi dinliyor. 'Mehmed beyin hanesine leylen ferceyab (9) dûhul olan sarık, sekiz adet kaliçe-i giranbaha (10) sirkat (11) etmiştir.' deyip de 'Mehmed beyin bu gece evine hırsız girmiş, sekiz halı çalmış.' dememek âdeta meskaralıktır. Avamın anlayabileceği maaninin, avamın kullandığı lisan ile ifade edilmesi...» (12)

ESKİ VE YENİ EDEBİYATA BAKIŞ

Eski edebiyatımızın kritiğini yaparken Âkif'in değer ölçüsü, yine millîlik olmuştur. Bu sebeple O, eski edebiyatımızın daha çok İran, yeni edebiyatımızın ise Batı'nın zararlı etkilerine açık olduğunu söyler. Âkif'e göre biz, Şark'tan da Garp'tan da istifade yollarını bilmemiş, hep ölçüyü kaçırmış ve hususen edebiyat sahasında daima mukallit olmuşuz.

«İnsaf edilsin, matbû, gayr-ı matbû yüzlerle, belki binlerle sayılan divanlarımızı, birer birer nazarı tetkikten geçirirsek bulabileceğimiz hakikî, hamâsi, hikemî, hissî şiirler bir müntehabat mecmuası (13) meydana getirebilir mi?»

. . . . .

«Hele edebiyatın ahlâk ile münasebeti lâzım geleceğini, bir heyeti içtimaiyeyi tezhip edecek en başarılı vasıta olacağını hatırımıza bile getirmemişiz. Avamın ağıza almakta istihya (14) edeceği uryan, bir yığın rezaili havassı (15), üdebamız mazmunlarla, cinaslarla telleyip, pullayıp âsârı edebî nâmı altında, büyük büyük mahafilde (16) inşad (17) etmekten hiç çekinmemiştir. İşte vaktiyle Şark'tan nasıl istifade edememiş, zarar görmüşsek, bugün de Garp

(8) Mehmed Âkif, Sırat-ı Müstakîm. C. IV, sayı 92, İst. H. 1328, s. 238
(9) ferceyab: aralıktan girme
(10) kaliçe-i giranbaha: yüksek fiyatlı halı
(11) sirkat: hırsızlama
(12) Mehmed Âkif, Sırat-ı Müstakîm. C. IV, sayı 92, İst. H. 1328, s. 238
(13) müntehabat mecmuası: antoloji
(14) istihya: utanma
(15) rezaili havass: üst tabakanın rezaletleri
(16) mahafil: toplantı yerleri
(17) inşad: şiir okuma

edebiyatından öylece mutazarrır oluyoruz. Bir iki edîbi güzînimiz (18) istisna edilirse, Garb'ın bedayii edebî (19) namına aldığımız şeyleri hiç işe yarayacak mahiyette değildir. Biz bugün heyeti içtimaiyyemizin gözünü açacak, hissiyatını yükseltecek, hamiyetini galeyana getirecek, ahlâkını teshib edecek, hülâsa bize her mânâsıyla dersi edep verecek bir edebiyata muhtacız.» (20)

Böyle bir edebiyata olan ihtiyacımız giderilmemiş olduğu gibi, her gün artan şiddeti ile varlığını muhafaza etmektedir. Geleceğin, yerli Türk kültür ve medeniyetinin eşsiz sanat âbideleri ile süsleneceği ümidi ile yaşıyoruz.

M. ÂKİF'İN NESRİNDE EDEBİYAT BİLGİLERİ

Âkif, nazımda bütün edebiyat çevrelerince kabul edilen tartışılmaz üstünlüğünün tâbir caizse sırlarını, teknik yönlerini nesirleriyle cömertçe ortaya sermiştir. Sıratı Müstakîm'de yayınlanan bir dizi edebî makale, her edebiyatçının teknik yönden ihtiyaç duyduğu zarurî bilgileri ihtiva etmektedir. Kabiliyet itibariyle üstün nice fertler, dikkatli ve metotlu bir çalışma yapmadıkları için faydalı olamadan göçüp gitmektedir. Bu acı realite Âkif'i, edebiyatçıların bir metot dahilinde çalışmalarını teşvik yoluna itmekte ve hemen kaleme sarılan Âkif, bu hususta çok değerli bilgiler vermektedir.

Ayrıca Âkif bir fert olarak kalmak istememekte, kendisinin şiirde yaptıklarını, edebiyatın bütün sahalarında da görmek istemektedir. O'nun edebî makalelerinin bir başka hedefi de bu olmuştur. Yani bir edebiyat çevresi oluşturmak... Türk milleti toplumcu bir yapıya sahiptir. Öyleyse millî edebiyat diyeceğimiz şey de toplumcu olmalıdır. Ferdî teşebbüs her hususta olduğu gibi edebiyatta da bu toplumcu karakteri vazgeçilmez bir unsur olarak kabule mecburdur. M. Âkif bu mânâda düşündüğü Millî Edebiyatı, bir Edebiyatçılar kadrosu ile birlikte ve edebiyatın bütün dallarında gerçekleştirme arzu ve iştiyakını derinden duymaktadır. Ve işte bu sebeple bu hedefin fikrî ve teknik cephelerini açık, samimî ve inançlı üslûbuyla ortaya koymaktadır.

Mehmet Âkif'in bu hedefi gerçekleştirememesinin objektif ve sübjektif şartlarını tahlil etmenin ayrı bir mevzu olduğunu ifade edip, bizim de Âkif'in sadece bir cephesini incelediğimizi hatırlattıktan sonra, O'nun edebiyat makalelerine geçebiliriz.

● **Plan Meselesi :**

En küçüğünden en büyüğüne, müsbet netice elde edilmek istenen fikrî ve fiilî hiç bir faaliyet şekli plansız olamaz. Olmamalıdır. Bunun aksi, zaman, enerji ve kabiliyet israfı demek olur.

«Evet güzel bir plan, metin bir eseri edebînin temeli mesabesindedir.»

«Meydana getirilecek eser ne olursa olsun, insan öyle bir plan dahilinde hareket mecbur olmalıdır ki, o plan ne kadar mümkün ise o kadar işlenmiş olsun, onun haricine çıkmak kabil olmasın. Şimdi böyle müfredatlı bir plan tasarlandıktan sonra bir kere işe başlandı mı, artık önce kabul edilen nisbetler gözetilmelidir. Çünkü plandan maksat taşkınlıklara meydan vermemek idi... İyi bir plan, bir eserin metanetine, kıymetine üslûp kadar hadimdir.»(21)

«İyi bir plan metin bir üslûpla birleşince artık o eser cihan-ı edepte (22) bakaya namzettir.» (23)

Az mı cevher heba olmadı plansızlıktan. Nice altın madeni sağlam metotlarla işlenip, en kıymetli yerlerde birer ziynet eşyası olarak muhafaza edileceğine, çakılların

---

(18) edîb-i güzîn: seçkin edebiyatçı
(19) bedayi-i edebî: edebî değeri yüksek şeyler
(20) Mehmed Âkif, «Mukallitliği de Yapamıyoruz» Sırat-ı Müstakîm. C. III, sayı 56, İst. H. 1327, s. 54-55
(21) hadim: hizmetçi
(22) cihan-ı edeb: edebiyat dünyası
(23) Mehmed Âkif, «Plan» Sebîlürreşad. C. I, sayı 21, İst. H. 1330, s. 397

arasında alelâde binalarda harç olarak kullanıldı.

«Ben plana tâbi olacağıma, plan bana tâbi olsun demek doğru bir hareket değildir. En büyük kabiliyetler nizama ittiba ederler.»

«Madem ki plan bu kadar mühimdir. Gayet mutaassıp davranarak, bidayette iyice kesilip biçilmelidir. Mevzu henüz Mevaddı ibtidaiye (24) halinde, henüz ecza-î müteferrika (25) şeklinde iken kabili islâhtır. Yoksa bir kere kisve-i nazma yahut nesre girdi mi, artık fedâ edilemez. Çünkü o kadar uğraştıktan sonra bu fedakârlık insana pek zor gelir.» (26)

İcad ve Mevzu :

Düşünmek ve düşündüğünü en güzel bir şekilde kâğıda geçebilmek eli kalemli herkesin problemidir. Çoğu yazarlar ellerine kalemi aldıklarında yazamamadan, 'ilham perileri'nin gelmeyişinden şikâyetçidirler. Hatta bu sebepten kendine itimadı sarsılıp ümitsizliğe kapılanlar olmuştur. Öyle ki, fert, kabiliyetinin kaybolduğu, enerjisinin tükendiği zannına düşmüştür. O halde bu güçlüğü nasıl yenmeli?

«İşin güçlüğü yazmakta değil, yazmaktan evvel hissetmektedir.»

«Eğer yazmaya başladıktan sonra mânâlar, fikirler birbirlerini velyetmek (27) suretiyle kaydı tertibe girmiyorsa, demek mevzunuz size ram olmamış, daha kemale gelmemiş. O halde aynı mevzu üzerinde, tekrar imali fikr etmek, uzun uzadıya düşünmek iktiza eder.» (28)

«Mevzuun intihabiyle (29) destgâhı tahrire (30) vaz'ı arasında miktarı eşhasa göre değişen bir zaman geçer ki, ihtimal bir teşebbüsü edebînin en sevilmez, en çekilmez devresi budur. Bu devrede tahammülü nâkabil bir intizar, (31) bir üzüntü vardır. Bakarsınız hiç bir şey doğmuyor. Artık mütefekkire (32) henüz vücudu olmayan maaniyi çıkarmak dimağın bu duygusuzluğuna, bu ataletine galebe çalmak lâzım gelir ki, bu büyük mücahede için tenha güzîn olmak (33), bütün kuvayı fikriyeyi bir noktada cemetmek elzemdir.»

«Baktınız ki muhayyileniz hararetten mahrum, o zaman münebbihlere (34) müracaat ediniz; yâni mevzunuzla münasebeti olan eserleri okuyunuz.» (35»

Yine olmuyor. O halde ne yapmalı? Sokağa çıkmalı. Kalabalıkların arasına dalmalı. Muhayyileyi, seçilmiş mevzu istikametinde işletebilmek için çevrede, mevzu ile ilgili hadiseler, manzaralar arayıp bulmalı. İnsanlar ve tabiat, edebiyatçının deney ve tecrübeleri için son derece zengin ve vazgeçilmez birer laboratuar ve kaynak durumundadır.

«Meselâ bir haleti ruhiye, bir şahsiyyet arıyorsunuz değil mi? Yakından tanıdığınız adamları alınız, oldukları gibi gösteriniz; yahut birinden bir çizgi, diğerinden bir çizgi olarak cüzler bir kül teşkil ediniz.»

«Sahravi bir manzara tasvir edeceksiniz öyle mi? Bir köşeye çekilip ezber çalışacağınıza kıra çıkınız. Kaleminizi hazırlayınız. Meşhudatınızı not suretiyle zapta başlayınız. Yok hafızanıza güveniyorsanız not almayarak yalnız muhitinizi nafiz (36) bir nazarla temaşaya dalınız?»

---

(24) mevadd-ı ibtidaiyye: hammadde halinde iken
(25) ecza-i müteferrika: ayrı parçalar halinde iken
(26) Mehmed Âkif, «Plan» Sebîlürreşad. C. I, sayı 21, İst. H. 1330, s. 397
(27) vely: birbiri ardısıra gelmek
(28) Mehmed Âkif, «İcad ve Mevzu» Sebîlürreşad. C. 1, sayı 27, İst. H. 1330, s. 7
(29) Mevzuun intihabı. Konunun tayini.
(30) destgâh-ı tahrîr: yazı tezgahı
(31) İntizar: Bekleyiş.
(32) mütefekkire: düşünme gücü
(33) tenha güzîn: tenha yerde olma
(34) münebbih: uyarıcı
(35) Mehmed Âkif, «İcad ve Mevzu» Sebîlürreşad. C. I, sayı 27, İst. H. 1330, s. 8
(36) nafiz: içeriye geçen, işleyen

«Dessas, hilekâr bir adam göstermek istiyorsunuz değil mi? Kıtlığı mı var? Gözünüzü etrafınıza gezdirerek beğendiğinizi alınız.»

«Avam arasından muhavere (37) mi yürütmek istiyorsunuz? Halkın arasına karışınız. Bir taraftan çenesi düşük adamları, bilhassa kocakarıları dinleyiniz. Bir taraftan da söylenen sözleri edası ile telâffuzu ile beraber zaptediniz.»

«Madem ki edebiyatta her şeyden evvel iyi hissetmek lâzım; şayet en iyi hissedeceğiniz mevzu kendi şahsınız ise çekinmeyip kendi şahsınızdan da bahsediniz. İşte birçok müellefatı edebiye meydana getiren Abbé Prevost'un Manon Lesko'su en muhallet (38) eseridir.»

«Hakikat, hayat, müşahade... İşte sanatı edebiyeye hâkim olan üç esas. Bütün mücahedatı fikriye (39) bunlar üzerine istinad etmek icap eder.» (40)

M. Âkif edebiyat hakkındaki serî yazılarına daha sonraki sayılarda da devam ediyor. Edebî esere renk, çeşni ve güzellik katan «Tasvir», «Teşbih» vb. hakkında faydalı bilgiler veriyor. Meselâ Tasvir ile ilgili yazısında, tasviri şekil yönünden anlattıktan sonra eskilerin düştükleri hatalara dokunmadan da geçemiyor.

Tasvir :

«Bir Acem şairi baharı nasıl görmek istemişse, biz de öyle görmek istemişiz. Garibtir ki 'bahariye' ünvanı acîbî altında gördüğümüz şiirlerde ismi geçen çiçeklerin çoğu İran topraklarında yetişir, burada bulunmaz. Memleketimizde mezarlık haricinde, servi ağacı pek nadir görülürken, bahar tasvir eden şairlerimiz her çemenden bir ırmak geçirir, her ırmağın iki tarafını da servi ağaçları ile doldurur.» (41)

Edebiyat Bahisleri umûmî başlığı altında neşredilen edebî makalelerden bir bölümü Sırat-ı Müstakîm'de, diğerleri ise Sebilürreşad'da çıkıyor. Sırat-ı Müstakîm sayfalarında Âkif, bilhassa millî hayatın tasvirinde realist olmak gerektiğini ifade ediyor. Şöyle diyor:

«Meselâ bir fakirin sefaletini tarif ederek haline acındırmak için şöyle perişandır, böyle sefildir... demektense o zavallının yuvasında nazarı merhamete olanca uryanlığı ile çarpacak ne gibi şeyler var ise, onları gösterivermek çok daha beliğ olur. Zira birinde söylüyorsunuz, birinde gösteriyorsunuz. Elbette görmek, dinlemekten müessirdir.» (42)

ÂKİF VE YABANCILAR

Âkif, kelimenin tam anlamıyla yerli bir edebiyat istemektedir. Böyle bir edebiyatın şeklini ve fikrî özelliklerini ise yukarıda kısa örneklerini verdiğimiz yazılarında açıklamıştır. O'nun vardığı, devrinin edebiyat telâkkilerinden apayrı sonuçlar, şuurlu ve bilerek yapılan araştırmaların mahsulüdür. Zira Âkif Batı'yı da, Doğu'yu da pek geniş olarak incelemiştir. Hem Âkif, kendisine garip, mesnetsiz ve tahkir edici birçok ithamları yöneltenlerden daha fazla bilmektedir, Doğu'yu da Batı'yı da... Mehmed Âkif'in Batı'ya karşı oluşu tarihî gerçeklerin ve önüne geçilmez bir akışın kaçınılmaz sonucudur. Garbın yüzyıllar boyu sürmüş zalim cinayetlerinin yirminci asrın başlarında «medeniyet» kılığı altında bir milletin tamamen ortadan kaldırılmasına hunharca yönelişi karşısında, Âkif'in Batı düşmanlığı, bir müdafaayı nefs sadedinden öteye geçmez. Ve O insan düşmanı değil, kültür ve medeniyet zıtlaşmasının doğurduğu inkârı gayrı mümkün bir düşmanlık içindedir. Hele askerî tecavüzüne karşı çıkılmış Batı'nın kültürel zulmünün davet edilmesi gibi sakat düşüncelere büsbütün karşıdır. Çünkü Âkif, Kültür ve Medeniyetimizin Batı'ya karşı kıyas kabul edilmez üstünlüğünü görebilmiş birisidir. Bu sebep-

(37) muhavere: karşılıklı konuşma
(38) muhallet: ebedî kalıcı olan
(39) mücahedat-ı fikrlyye: fikrî çaba gösterme
(40) Mehmet Âkif «Muhayyileyi İşletmek» Sebîlürreşad. C. I, sayı 28, İst. H. 1330, s. 23-24
(41) Mehmed Âkif, «Tasvir» Sırat-ı Müstakîm. C. IV, sayı 181, İst. H. 1330, s. 391
(42) Aynı makale, s. 392.

ten edebiyata da, düşüncesindeki Türk - Batı kavgası nokta-i nazarından, ölçüler getirmiştir. Bu izahlardan sonra Âkif'in Fransız romantiklerinin öncülerinden Lamartin'e hayran oluşuna bir mânâ kazandırmak kabil olacaktır.

M. Âkif'in edebî yazılarından bir kısmı da, Şark'tan ve Garp'tan meşhur edebiyatçıların anlatılmasına ayrılmıştır. Meselâ bir yazısında, belirgin özelliklerinden birisi Şark'a hayranlığı gösterilebilecek olan Lamartin'i anlatır. Âkif, Lamartin'in şark'a hayranlığına hayran kalmıştır.

«Lamartin'in dest-i sanatındaki erganun, Fuzuli'nin benani rikkatinde (43) inleyen neypare ile hem ahenk bulur. İkisinde de aynı muhrik teraneleri duydukça sergerm-i istiğrak (44) olurdum.»

«Birinin samimî ruhunda kopan safir (45), Dicle vadisinin nesîmi gibi ateşîn, diğerinin sine-i masumundan yükselen sürudu (46), Surranet sahilindeki çamların enin-i rakikî (47) gibi hazîn olsa da hilkatin bu iki bestekâr-ı giryanı başka başka seda ile aynı nağamatı terennüm edip duruyordu. Çünkü ikisi de bir hüsn-ü la yezal'in(48) methuşü cemâli idi. (49)»

Âkif devamla Lamartin'in Méditation'undan şu parçayı naklediyor:

«Fıtrat beni Paris âlemi için yaratmamış, o hayat zevkime elvermiyor, ruhumu bîzar ediyor. Ben Şarklı doğmuşum, hem Şarklı öleceğim. Ben ıssız yerler, çöller, denizler, dağlar, atlar, tabiat ile derûni müşafeheler, (50) mealini takdîs edeceğim bir neşide-i cemal (51), musahabesiyle oyalanacağım bir enîs-i can (52) hülâsa Araplarda, Osmanlılarda olduğu gibi metaibi cismaniyeden (53) âzâde bir lâkaydi içinde; fakat ruhun, mütefekkirinin mesaisiyle, tahayyülâtı mülhimanesiyle (54) geçen bir hayat için yaratılmışım. Bir hayat ki, baştanbaşa şiir ile iman ile hissiyat-ı necîbe-i hamasetle (55) pirayedar... (56)» (57)

Romantizm, eğer sanatkârın tahayyülündeki, imkân dışı veya müphem «gerçek»lerin aranışını ifade ediyorsa ve sanatkâr yaşadığı dünyanın ötesinde başka âlemlerde dolaşmanın hülyasıyla mest oluyor ve hep arıyor, arıyorsa; Lamartin bu arayışın Batı'daki müsbete en yakın olanını temsil eder. İşte Âkif insan varlığını zorlayan boğucu bir dünyanın bataklıkları içinden feryat eden, daha doğrusu edebilen Lamartin'i bu yönüyle takdir etmektedir. Ve hiç şüphesiz ki bu takdir, bizdeki Batı hayranlığında Batılılardan ileri gidenlere acıma duygusunun da derin izlerini yansıtmaktadır.

VE ÂKİF'İN «HASBİHAL»LERİ

Sırat-ı Müstakîm ve Sebilürreşad'ın ögünkü okuyucuları, M. Âkif'in «Hasbihal»lerini sabırsızlıkla bekler ve çıktığı haftalarda ilk anda onları okurlardı. Âkif bu yazılarında çoğu zaman toplum hayatını sarsıcı bir şekil almaya başlayan buhran örneklerini, bazen devlet idaresindeki aksaklıkları, bazı zaman da faydalı hatıralarını anla-

---

(43) benan-ı rikkat: nazik parmaklar
(44) sergerm-i istiğrak: kendinden geçme
(45) safir: ince, güzel ses
(46) sürud: şarkı, türkü
(47) enîn-i rakîk: ince inilti
(48) hüsn-ü lâ yezal: ölmez, bitmez güzellik
(49) methuş-u cemal: korkunç yüz
(50) müşafehe: karşı karşıya konuşma
(51) neşîde-i cemal: yüz güzelliği şiiri
(52) enîs-i can: candan dost
(53) metaib-i cismaniyye: bedenî yorgunluklar
(54) tahayyülât-ı mülhimane: ilham veren hayaller
(55) hissiyat-ı necîbe-i hamâset: temiz kahramanlık duyguları
(56) pirayedar: süslenmiş
(57) Mehmed Âkif, Sırat-ı Müstakîm. C. IV, sayı 76, İst. H. 1328, s. 131-132

tırdı. Sosyal hayatımızı saran buhranları şiirlerinde olduğundan daha müşahhas örneklerle ortaya serer. Ve daima yapıcı tenkitler, teklifler ileri sürerdi.

Koskoca bir imparatorluk alev alev tutuşmuş ve çatırdayarak yanmakta ve çökmektedir. Avrupalılar zalimce emelleri ile Anadolu'yu istilâ gayesindedirler. Devlet bir oldu-bitti ile, her şeyini kaybederek çıkacağı bir cihan harbinin eşiğinde ve bir müddet sonra içindedir. İşte Âkif bu kara günlerin adamıdır. Kopan her vatan parçası, O'nun yaralı bağrından koparılışın acısını vermekte ve O'nu sarsmaktadır. Çanakkale'de, Balkanlar'da ve bütün cephelerde Mehmetçiğe atılan toplar O'nun göğsüne düşmekte, sıkılan kurşunlar O'nun «tertemiz alnına» saplanmaktadır. Haşmetini, satvetini ebed müddetliğini yitiren devlet, iç ve dış faktörlerin tesirleriyle yok oluş ile karşı karşıya getirilmiş bulunmaktadır. Öbür yandan, Batı ile temasın imparatorluk camiasına getirdiği zararlı akımlar, sakat nazariyeler, bozuk alışkanlıklar ve yaşayış şekillerinin her çeşidi millet hayatını alabildiğine tehdit etmektedir. Millî Kültürün sosyal hayattan kaldırılmasına karşılık, yabancı Kültürlerin istilâlarına kapılarımız açık bırakılmaktadır. Hülâsa bir devlet, bir millet gözler önünde lime lime edilmektedir.

Devlet ve milletin korkunç tecavüzlerle felâketlere itildiği her köşeden yükselen feryatların, ahû figanların koskoca imparatorluk topraklarının bütün sathını kuşatan uğultular haline geldiği bir zamanda Âkif ne yapabilirdi? Böyle bir ortamda Âkif edebiyat çalışması olarak her biri binbir acının ve ıstırabın birikimlerinin patlayışı olan şiirlerini yazmıştır. Ve haliyle edebî makaleler ve nesrin diğer sahalarında bir çalışma yapamamıştır. Veya yapmamıştır. Arada sırada yazdığı hasbihaller ise pek edebî kıymeti haiz değildirler. Bunlardan vereceğimiz bir örnekle yazımızın sonuna gelmiş bulunuyoruz.

«Evvelki akşam muhterem arkadaşım Akçura Yusuf bey şöyle bir vak'a hikaye etti:

Lehistan müslümanlarından bir zengin adam, geçenlerde İstanbul'a gelmiş. Maksadı; hem bu memlekette büyücek bir iş yapmak oğlunu mekteplerimizin birinde okutmak imiş... Çocuğunun ruslaşmasını istemiyormuş.

Bu hamiyetli adam evvelâ mekteb-i Sultanî'ye gitmiş, maksadını dili döndüğü kadar anlatmış. Fakat karşısındakiler, bir türlü zavallı adama istediği malûmatı vermemişler. Hatta eline sundukları program da Fransızca yazılı imiş.

Başka bir mektep yok mu demiş. Robert Koleji salık vermişler. Gitmiş. Yanına katılan tercüman vasıtası ile, gezmekte olduğu müessese hakkında malûmat alırken, mabede benzer bir yer nazarı dikkatini celbetmiş.

— Burası nedir?

— Kilisedir. Şu kürsüye her hafta bir protestan papazı çıkarak talebeye va'zeder.

— Va'az dinlemek mecburî midir?

— Evet, umum talebe için mecburîdir.

— Pekâlâ talebe içinde müslüman yok mu?

— Seksen kişi var.

— Çok şey.

. . . . .

Şimdi bu adamcağız, rast geldiğine çocuğu için bir mektep soruyormuş. (...) Böyle bir mektep kimin hatırına gelirse lûtfen bize de bildirsin!» (58)

Ölümünün 37. yıldönümünde, nesri ile krizlerimizi dile getirip, özlemini duyduğumuz millî edebiyatın hedef, metot ve şekillerini gösteren; nazmı ile ruhumuzda heyecan fırtınaları koparan, bağrımıza millî buhran korları atıp mücadele azmimizi çelikleştirerek göçüp giden Mehmet Âkif'i rahmet ve minnetle anıyoruz.

(58) Mehmed Âkif, Sırat-ı Müstakîm. C. IV, sayı 93, İst. H. 1328, s. 264

BOŞ KALMIŞ KAVGA GÜNLÜĞÜ

Anlıyorum seni nine,
Gözyaşı döküyorsun gelinliğine
Dün kan vardı yalnız onda
Namus demiş, vurmuştuk.

— Bir pazar kuruldu dünden bugüne...
Bebek yerine kundakladığın mermiler satıldı
Uğruna yiğit yavrularını verdiğin yaşmak satıldı.
Ve düşman geçemez diye direttiğin toprak satıldı,
Vuramıyoruz. —
Bugün de yaş katalım her ipliğine
Al al bezerken mübarek kan ak iplikleri
Domur domur harelerken gözyaşı kirpikleri
Vurur mu vurur en zalim yürekleri
Bir soylu akın başlar zulmün derinliğine.

Aynı özden süzülür kanla gözyaşı
Kan, kokusunca keskin; kan, rengince yakıcı
Sökmek için barajları gözyaşı hıncı
Damarların en asil vergisi kan
Kanın durulmuşu gözyaşı
İkisi de damla damla
İkisi de en amansız yükleniş düşman hainliğine

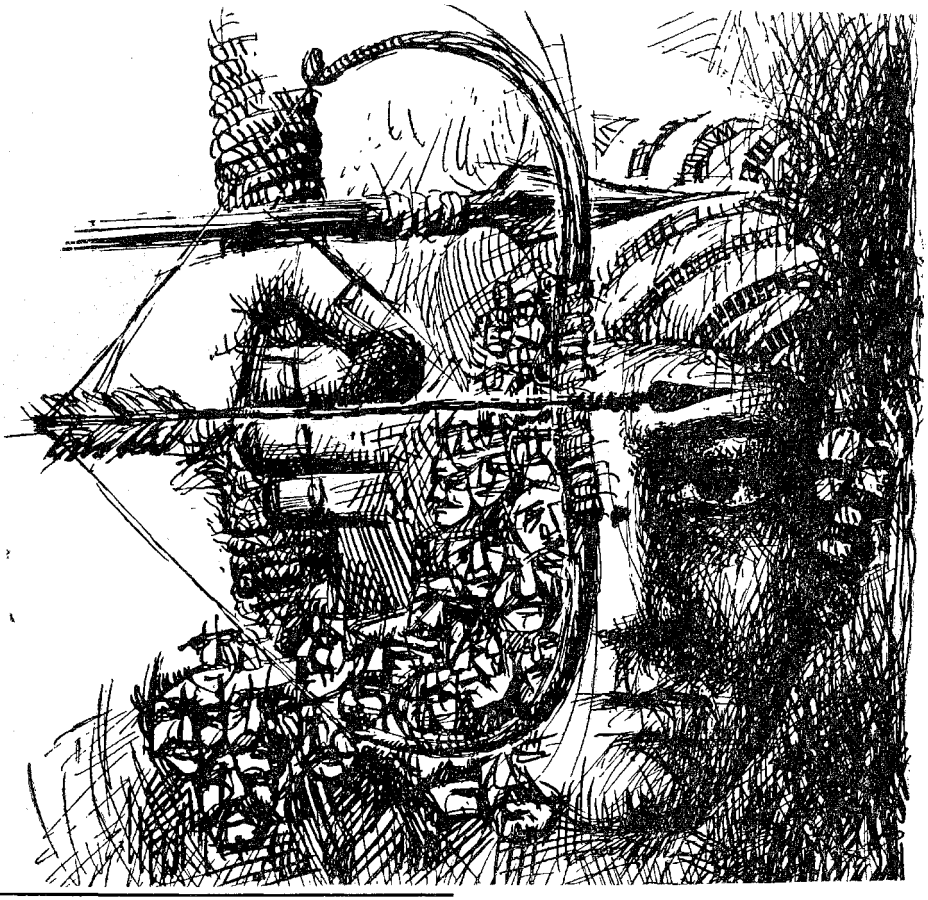
Erimesin gönlündeki duygular
Göz yaşınla erimesin
Bir savaş anıtı dikelim yine

Dünya parmak ısırsın
Bir yeniden dönüş görsün
Bizlerde öz benliğine

Ve bir sayfa ekleyelim, öyle ki,
-Cihanda devlet bıraksın-
Yıllar var ki boş kalmış ol kavga günlüğüne,
Ol Mehmedinin mirası...

A.T.

DESTANDAN TARİH HİKÂYELERİ — 2

TOZKOPARAN

Mehmet TAÇDİKEN

Gün şafağa vurmuştu. Şafağın alaca karanlığında Atıcılar Dergâhı'nın uçsuz meydanı, mahşer yerinden farksızdı. Kızaran bulut kümelerinin altında sessiz kalabalıkların koyu rengi açılmaya başlamış ve o ıslak sabahın ferahlatıcı serinliği, karanlıkların kâbusunu dağıtan âhenkle ciğerlere inmişti. Dipsiz gökte bulutlar, ufuğa doğru ağaran geniş meydanda kalabalıklar, aynı hazzın çoşkusundan gaşyoluyor, mütemadiyen kabaran bir heyecanla âdeta birbiriyle kucaklaşıyorlardı. Hâl, bir başka hâldi bugün. Ne billûrlaşan gök altında yer bu mahşerî kalabalığı görürdü her zaman; ne de delicesine savrulan rüzgâr böyle durgunlaşırdı Atıcılar Meydanı'nda. Ak bulutlar mı yere ağıyor, yoksa yeryüzü ak bulutlara mı yüceliyordu ayırd edilemezdi. Aynı heyecan tütsüleniyordu binlerin yüreğinde. Nefesler bile sayılıyor...

.. Ve meydanın yükselen yerinde bir kös vuruyordu tütsülü yüreklerle birlik. Kudümler inliyordu inim inim; adınca sancaklar saplanarak..

Dergâh'ın gökyüzü kadar geniş meydanı, gün doğumu vaktinde öylesine dolmuştu ki.. İnsanlar, yıldızlar kadar gümrahtı. Çoğalıyordu onlar gitgide. Yüzler vâsıl oluyordu yeni yüzlere. Toplananlar, sıkı bir düzenle meydanın etrafına örülüyordu. Günün en taze aydınlığında bekleşen kalabalıklar, telâşın libaslarını kuşanmışlardı. Meraklı fısıltılarla yüklü, yüzü yalayan rüzgâr, ılık esintiler içindeydi.

Kösün ve kudümlerin yükseğinde, sancak altına siperlenmiş iri bir adam, korkunç bir sesle gürledi. Sanki herkes bu sesi bekliyordu. Fırtına yemiş denize dönen meydanda kalabalıklar salındı, dalgalar gibi. Çalkanan meydan önce karıştı, akabinde ortasından yarılarak, fırtınası dinen deniz ne hâl alırsa öylece bir hâl aldı. Sonra kösler vurdu yeniden.

Açılan yoldan etrafa tebessümler yağdırarak, gösterişli giyimli biri ilerliyordu. Sadağı sırtında, yayı elinde idi. Baş parmağıyle kirişle oynuyordu küçümsiyerek. Yayıyla halkı selâmlayarak gitti, meydandaki tahta korkulukların ucuna dayandı.

Kösler sustu, demin «başlıyor» diyen iri kıyım adam sesinin var gücüyle tekrar bağırıyor, meydandaki ecnebî okçuyu tanıtıyordu:

— Âlemde önde gelen atıcılardan.. Cebinden dokuz okçu çıkarıp doksan okçuyu satıcılardan.. Deveyi dizinden pireyi gözünden vuruculardan.. Fransa memleketinde okçu çalıştırmış, birlik kuruculardan...

Fransızın yayı tutan eli havada, böbürlü bakışlarıyla uzaklardaki hedefi tarıyordu... Ve meydan uğulduyordu yıkılırcasına... Bir kenarda toplanmış aklı karalı Fransız şövalyeleri atıcılara tezahürat yapıyor, katılırcasına alkışlıyorlardı onu.

Yüksekteki adam, yüksek sesiyle dikkatleri yine üzerinde topluyordu:

— Yeryüzünde bulunmaz emsâli.. Timsâli destanlaşmış Guillaume Tell. Vurdu göbeğinden elmayı oğlunun başında. Soyluluk var içtiği şarapta yediği aşında. Prusya'nın nâmlı şövalyesi yazılmıştır şeref taşında. Tell soylusu Cermen atıcısı Adolf...

Cermeni de allı güllü Cermen asîlzâdeleriyle, süslü Cermen şövalyeleri ıslıklıyordu. Adolf, mağrurca tavırlarla yürüyerek, meydanda Fransızın yanında yerini aldı.

Kalabalıkların heyecanı yükseliyordu alabildiğine.

Biraz sonra, bütün dünyanın gözünü diktiği o müthiş yarışma başlayacaktı. Türk okçularının nâmı, yedi düveli tutmuştu; pazularının çelik gücünü âlemde duymayan kalmamıştı. Deniz cenklerinde, meydan savaşlarında Türk okları, fırtınalardan daha şiddetli, şimşeklerden hızlı idi. Ama şimdi dünyaya kafa tutan okçular vardı karşılarında. Her şeye rağmen mutlu bir merak sarmıştı binlerce kişiyi. Âlemde güç, Türkün gücüydü. Krallar, prensler, şövalyeler, çarlar, beyler, asîlzâdeler.. Türkün haşmetli gövdesindeki bir kumaş parçasının eteğini öpmüyorlar mıydı; dizleri üstüne çöküp, iki büklüm baş eğerek... Dünyaya hükmeden kaplandan yırtıcı imparatorlar aman dilememişler miydi Türkten; tavşandan daha korkaklaşarak... Ve hâlâ dilemekte değil miydiler?

Veziri, vüzerâsı, âlimi, ulemâsı, kâinatın nesi varsa, Türke narin güvercinler uçurup, ak mendiller sallamamış mıydı? Kartal kanatlı akıncıların fırtına hızına âlemin yolları nasıl dayanacaktı!Şimşek dalışlarla tekfurların, şövalyelerin kanlı emellere devrik gözlerini belerten, çelik pençelerinde her daim adaletin tatlı sızısı; güleç gözlerinde akınların en güzel sonu ve dudaklarında serhatlerin o yanık türküsüyle akın beyleri, hem korkulu rüya, hem düşlenen hasretli değil miydi? Okyanuslar üstünde gemiler, kadırgalar, deryaları bir avuç su, ülkeleri bir avuç topraktan hâlsiz bırakmamış mıydı?

İşte bir atışın hazırlıkları olmadaydı şimdi. Bir yanda yüce kuvvetler vardı gerçi; ama öbür yanda içtiği çekememezliğin hırsını, okla aynı hedefe boşaltacak ecnebînin nâmdâr okçuları, bir senelik kızgın hazırlıktan çıkmıştı. Kendilerine güvenleri sınırsız, gururları çekilmezdi. Bu yarışın okları, tahta menzillere değil, rakiplerinin kocaman olmuş gözlerindeki umut parıltılarına saplanacaktı. Binlerle bahsolunan kalabalıkların ilahî coşkusu, kendini kaybedercesine duygulanışı, atışta kudretlerinin azametini perçinleyecek bir son görmelerinden doğuyordu.

O yükseklerdeki adam, herkese duyura-

bildiği sesiyle, cırlak tırampet-boru evvelinde yeni bir atıcıya çağrıda bulunuyordu:

— Geçmişi pâk; geleceği ak; aklı derler gıdak; amma sen aldırma; namlı atıcı Bulgara bak! Şövalye soyundan gelme. Macarı geçti, Yunanı seçti; Cermene attı çelme. Ayağı demirli, altından kemerli. Değerli Bulgar atıcısı Vasil.

Bu seferki gürültü, demin aval aval Fransızla Cermeni seyreden Bulgarlardan geliyordu. Yine ıslıklı, yine farfaralı. Bir benlik kavgası olmadaydı ki; kızılca kıyamet...

Bulgarın ardından Sırp okçusu çağrıldı. Sonra daha niceleri niceleri.. Hepsi mağrur, hepsi neticeyi alacakların gösterişi içinde rahattı. Meydanlardan taşan o korkunç kalabalık birden, öylesine derin bir sükûta gömüldü ki.. Atıcıların ikişer yardımcısı da meydanda yerlerini almış bekliyordu. Bekliyordu atıcılar ve kalabalık.. Solukların sayıldığı an nihayet gelip yetmişti. Binlerin çehresi, heyecanını saklayamıyordu ya, gel gör ki diller tutulmuştu sözleşmişcesine. Şimdi her yüreğe bir kurşun gibi dünyalara hükmetmenin ağır mesuliyeti oturmuştu. Hükmetmenin, baş çekmenin değişmez kaderi oydu ki, tebeasının düştüğü her yerde elinden tutsun. Aydınlatıcılık çilesinin ebedî talibi olsun. Üç-beş şövalye taslağı, saldığı oklarla Türkü aşarsa, vay Türkün halineydi! Aslanlar aslanı Alpaslan'dan bu yana biriktikçe biriken azgın kinler, o zaman nasıl kusulurdu alevler gibi bak sen!

Kösler, kudümler, zurnalar öttü birden. Çorak topraklara bereketli yağmurlar da böyle inerdi. Kös sesleri kuru yüreklere su serpti. Rüzgârın bir ucundan hışırdattığı ekin başakları gibi, meydanda binlerce baş salındı hürce. Ve iyice işitilen mehter yükseldi; ruhuna dolduğu binlerin ağzından gökyüzünün gök boşluklarında sedalandı.

Davullar, kudümler, zurnalar, kösler; dağlar, ovalar; binler, onbinler; herkes, herşey Atıcılar Dergâhı'nın meydanında görünecek Türk atıcısını, Türk atıcılarını bekliyordu.

Gökler karardı aniden. Duru mavi gök, ağır gri bulutlarla kaplanırken, o meydan kalabalığının yüzü de gök kadar ani, gök kada koyu bir karanlığa bürünüyor, kösler inliyor, birbirine karışan mehter ve tekbir sesleri arşı buluyor ve hava aynı âhenkle durmadan kararıyor kararıyordu.

Meydanın öte ucundaki Dergâh avlusu da telâşlı insanlarla dolmuştu. Dergâh reisi Yıldırımlı Baba, ihtiyar Kemankeşlere has davranışı içinde, hareketsiz duruyor ve dalgın görünüyordu. Bu hâli, ilerlemiş yaşına pek uygun düşüyor; lâkin ender uğrayan garip ruh haleti, mizacıyla bağdaşmıyordu. Dışarıda binlerce kişinin coşkun seslerini, Kemankeş isteyen onca yüreğin helecanlı atışlarını duymuyor, tatlı bir hüzün ülkesinin davetçisini izliyordu sanki. Gözleri, kulakları, kafası, gövdesi Dergâhta, postun üzerindeydi; lâkin gözlerin bakışı başka âlemlere çevrikti, kulağı ne Dergâhı, ne meydanı işitiyor, hareketsiz vücudu bir külçe halinde yığılmış; kısacası, Yıldırımlı Baba burada idi; ama Yıldırımlı Baba'yı Yıldırımlı Baba yapan şeyler yoktu ortalıkta. Ruhu, öteki âlemlere çekilen ceset gibi. Dergâh bahçesine dolışan kalabalık biteviye; «Yıldırımlı Babamız! Yıldırımlı Babamız!» diye haykırıyordu. Olanlar karşısında Yıldırımlı Baba'da ne ses vardı; ne bir nefes! Bu hâl, epeyce uzadı. Gök karartısından telâşa düşen kalabalıklar, sanki sebep Kemankeşlermiş gibi durmaksızın Yıldırımlı Baba'dan medet uman haykırışlarda bulunuyordu. Kemankeşler de, yayları elinde, sadakları belinde meydanda yer alsalar, yer gök açılacak, âdeta sabahın billûrlaşan gökleri yeniden durulacaktı.

Dergâh'ın avlusunda bir sevinç çığlığı koptu. Çığlık üredi, çoğaldı ve tüm avluda birden sevinç çığlıkları yankılandı:

— Murat beyimiz! Murat beyimiz!

— Kemankeş Hasan ağa!

— Hamza bey!

— Okçular okçusu, yiğitler yiğidi!

— Destûr! Yol verin Kemankeşlere! Açılın, açılın!

Meydanı dolduran binlerce kalabalığın, binlerce gözün merakla, umutla beklediği Atıcılar Dergâhı'nın en yaman ÜÇ okçusu, nihayet gelebilmişti. Ve Dergâh'ı boğan çığlıklar, onlar, Yıldırımlı Baba'nın kapısını buluncaya kadar Meydana sıçradı. ÜÇ usta Kemankeş'in ismi yüzlerce kez tekrarlandı.

Yıldırımlı Baba, gayrı ihtiyarî, kapıyı çalmadan giren ÜÇ nâmlı okçuya çevirdi bakışlarını. O ölgün gözlerini, üzerlerinde dondurarak, üçü birden atıldı:

— Affına sığınırız ağam!

— Geç kaldık bilmekteyiz! Lâkin ağamız affeder diye düşünürüz.

— Geçenki müşavere önemsizdir diye düşündüydük. Her zaman olmakta ya! Toylarla bir tutulacak değiliz herhalde diye geçirdik içimizden.

— Bizce kılıç kuşanmak, ok atmak önemli ağa! Yarışmada bilgi salınmayacak ki hedefe yay gerilerek.

— Öyle ya önemli olan bilek gücü bizce. Kafa gücü isteseydik, medrese kapısı çalardık.

— Üstelik şimdiye kadar da iki dizimizin üstünde medreselileri geçtik kitap bellemekte.

— Gerçi yay germesini senden öğrendik. Amma bütün Kemankeşler deniz cenginde şimdi. Geride kalanlar yarışabilecek güçte değil. Rakipler hepsinden zorlu bu kez. Duyduk ki bizi geçmek uğruna aylarca gayret sarfetmişler uykusuz tüneksiz. Biz ÜÇ okçudan gayrı kimse çıkamaz onlara. Baş edemez hepsi bir araya gelse. Hadi ağa, affettik de. Yeni icazetini çıkar da duyursunlar meydana. Zaten buna da mecbursun ya! Biz de hazırlanalım.

ÜÇ nâmlı okçu, üç usta hatip kesilmiş, yaptıklarının Kemankeş töresince affedilmez hatalar olduğunu bildikleri halde, meseleyi basitleştirmek üzerinde durmadan kapatmak arzusundaydılar. İhtiyar Kemankeş Yıldırımlı Baba'dan bir cevap bekliyorlardı. O daimî tebessümünün bir anlık ışıltısı, parladı parlayacaktı. ÜÇ okçu sustu ama Yıldırımlı Baba konuşmadı. Bu derin sükût, ÜÇ nâmlı okçuyu, soğuk ölümle temasa getirmişcesine ürküttü. Tâ neden sonra ölgün bakışlarına bir canlılık, hareketsiz vücuduna bir kımıltı misafir oldu. Bekledikleri tebessüm anı doğdu. ÜÇ okçular bu ihtiyar gülümseyişi neşeyle soludular. Yıldırımlı Baba'nın yanaklarını pembeleştiren bu tebessüm, ciddiliğine engel değildi. Başını öte yana çevirip, bakışlarını pencerenin dar kafesinden Meydanı dolduran kalabalıklara doğrulttu. Ve yarı vecd halinde ancak ÜÇ okçunun duyabileceği bir ağırlıkla çok uzaklardaki bir muhataba seslenir gibi fısıldadı:

— Tepemizde yücelen göğün ve üstünde yüceldiğimiz yerin hakkı için ve göklerde ne var yerde ne varsa her şeyin sahibi, sayılı soluklarımızın yüce mutasarrıfının hakkı için, varlığımızı bağışladığımız dinimizin, yoluna baş adadığımız devletimizin hakkı için, sırtımızdaki oklukların elimizdeki yayların ve gönlümüzdeki arzuların hakkı için...

Başladığı uzun sözü bitirmeden ÜÇ okçuya çevirdi başını:

—... Ve bunca yıl taşıdığınız Kemankeşlik ünvanının hakkı için... Söyleyin! Yaratılmış Yaratanın kanunları yanında nicedir?

ÜÇ nâmlı okçunun önlerine düştü başları. Yıldırımlı Baba'nın sesi yükseldi bu sükût karşısında.

— Söylesenize, bir hiç değil midir? Bir âcizler âcizi, eli bağlı, dili bağlı kul değil midir? Var mı bunda şüpheniz? Allah şahit, yer şahit, gök şahit, Okmeydanı, Atıcılar Dergâhı, canlı cansız tüm yaratılmışlar şahit olsun ki, karar Yaratanın emri üzre ve Kemankeşliğin töresi içredir. Varın gidin, ağalarınızın kararına gösterdiğiniz zaif davranışlarınız, kendinizi yeni yetmelerden arşın arşın yüksek gören kuruyası gururunuz, Kemankeşliğin törelerini ihlâl eden üstüste hatalarınız, yokluğun derin mezarına gömülünceye kadar, Kemankeşliğin dinç havası, belinize kamburlar eklesin; kamburlar üstüne. Bu kaçıncı lâkayd davranışınız? Bu kaçıncı ihtar? Aldığınız yaylar kıvrım kıvrım yılan olsun elinizde. Kemankeşliğin yüce mertebesinden, insanlığın en aşağı cemaatinin ayaklarına düşerek, rezillere, rüsvay olasınız. Şimdi yol sizin; karanlık yolunuz aydınlanıncaya kadar. Varın dilediğiniz gibi yaşayın.

ÜÇ okçunun ağzı yumuldu âniden. Ne birbirlerine, ne ihtiyar Kemankeşe bakamadılar. Sonra silinip gittiler kapıdan... Kemankeşliğin töresiydi bu. Ve yerine getirilmişti işte. Denirdi ki; sıkı düzeninde Kemankeşlik, Musa peygamberin bir kıssasını düsturlamıştı. Ve daim Kemankeşlere hatırlatılırdı bu kıssa:

Toprakların kör kuyularca çatladığı o dua gününde, başta Musa, binlerce inananın gönülden açılan elleri boş çevrilmişti de; bizzat duacıların büyük sığınağı tarafından bunun, bir yüreği bozuk yüzünden verilmiş ceza olduğu açıklanmıştı. O ne yaman bir karardı!

Yıldırımlı Baba kapıdaki genç Kemankeşi Kenan beyi çağırdı. Yeni yetmelerden namzet takımının derhal Dergâh avlusunda toplanmasını tembihledi. Kenan bey saygıyla eğilerek çıktı. Göz açıp yummadan tekrar kapıda göründü:

— Hazırdırlar namzetlerin ağam!

Yıldırımlı Baba, yaşından beklenmeyen bir çeviklikle kapıya yöneldiğinde Kenan bey hiç şaşırmamıştı. Zira 80'ini bulmuş ihtiyar Kemankeşlerin çarşı kapısındaki demirlere asılarak atının ayaklarını yerden kestiğini gözleriyle görmüştü.

Geciken son umut, bir güz gazeli gibi düşünce, âşikârdı ki kırk paralık bir gâvur, koca Osmanlının adını yerlerde görmenin hazzını tadacaktı. Ya yarışı erteleyip dünyaya bakamamak da vardı ya işin ucunda. Hiç olmazsa koca gâvurların karşısına yeni yetme delikanlılar çıkarılsındı da, gâvur yendikten sonra varsın; «Bir Türk çocuğunu geçtik ok atmada.» desindi. En uygunu buydu yolların. Ve derhal uygulamaya geçilmeliydi.

15-20 yaş arası, delikanlılıkla çocukluğun; toyluk ve kabarmaya başlayan nevcivanlığını, bıyığı terlememiş çehrelerinde tatlı kızartılarla tebarüz ettiren bir yığın çocuk, düzenli, sıraya girmiş, ağalarını bekliyordu.

Seçim oldukça zor geçti. Yıldırımlı Baba;

— İçinizdeki en iyi okçular kimlerdir?

deyince, herkes sırasından öne çıkmış, iddialı olduğunu ve bileğine güvendiğini göstermişti. İlkin, bir çocuk geride kaldı. Utancın pembeliği yüzünü yalayan, 18 yaşında bir delikanlı. Yanında kimseyi göremeyince o da çıktı öne; arkadaşlarının yanına. Lâkin yakalandıktan sonra. Yıldırımlı Baba, önce onu çağırdı yanına. Çocuk mahçuptu:

— Adın nedir senin?

— İskender, ağam.

— Nerelisin, nerden geldin, anlat hele.

— Dergâh'ta büyüdüm. Babam, İstanbul alınırken Topkapı'da şehit düşmüş. Beni ağalarım, vasiyet üstüne Bursa'dan getirmiş.

Yıldırımlı Baba bir an yapacağı işi unuttu. Gözleri küçüldü.Sonra kararını vermiş gibi:

— Sen, neden çıkmadın öne İskender? dedi. Kendine güvenin yok mudur?

Yaşını kat kat aşan bir olgunlukla İskender hafifçe gülümsedi. Gözlerinden zekî fakat mütevazî bir ışık geçti:

— Ağalarımın, Kemankeş Dergâhımızın, yüce devletimizin yüzünü ağartamamaktan korkarım ağam. Kuru güven, büyüklenmeye çok yakındır diye işitiriz.

Yıldırımlı Baba'nın gözleri güldü. Ve kararını çoktan vermişti:

— Benimle gel İskender.

İskender, ürke ürke Yıldırımlı Baba'nın ardınca yürüdü. Kenan bey, hiç seçmeden baştan iki kişiyi daha aldı. Ve meydanın yolunu tuttular.

Türk yayını 18 yaşındaki İskender gerecek; oku 18 yaşındaki İskender bırakacaktı uzak nişangâhlara. Yanına yardımcılar da vermişlerdi...

Kalabalıklar, hâlâ karartılı havada önce coşkun tezahürat yaptılar, sonra gerçeğin acı yüzüyle, 18 yaşının tecrübesiz çehresi çakışınca bütün umutlar söndü. Sanki insanların beynine göktekilerden daha kara bulutlar binmişti.

Hele her atan ecnebî, oku rekor noktalarına ulaştırdıktan ve ecnebîler meydanı yıkarcasına inlettikten sonra. Her atan, yeni rekorlara atıyordu. Artık netice alınmış sayılır ve son Bulgar okçusu, birinci ilân edilebilirdi. İşte, Bulgarlar ayakta çılgınca alkışlıyorlar, yükseklerdeki adam boru-tırampet eşliğinde Bulgar bayrağını asmaya hazırlanıyordu. Kalabalıklar dağılmaya başladı. Ve kan herkesin tepesine çıkmıştı haklı olarak. Başından, meydana çıkışlarından belliydi sonu. Herkes kendine sonsuz güvenle azametli adımlarla meydana ilerlerken rakip olarak çıkarılan bir çocuk, başı önde, durgun haliyle işi başından kaybetmemiş miydi? Üstelik.. Çocuk.. Bir çocuk.. Bulgar atıcısı omuzlandı ve şaşaalı tezahüratlarla yükseklerdeki Bulgar bayrağının yanına götürüldü.

Yükseklerdeki adam kayıtsızca:

— Son atıcı 18 yaşındaki Türk okçusu İskender!

diye bağırınca, bütün ecnebî atıcıların, ecnebî seyircilerin alaycı kahkahası, bir top gibi patlamıştı koca meydanda.

İskender'de deminki mahcubiyetten hiç bir iz kalmamış, hatta aşırı derecede sakinleşmişti. Gözlerindeki o zekî parıltıyla telâşsızca okunu yayına koydu, büyüyen pazularıyle gerdi.. gerdi..

... Ve öyle bir bırakış bıraktı ki İskender; Ok, gözündeki parıltılı ışık hızıyla vınlayarak görünmez boşluklara uçtu. Öylesine uçtu ki, göklerde onu gören olmadı. Yalnız yıldız kaymasına benzer bir parıltı geçti gözlerinin önünden. Ecnebîlerin kahkahaları bölündü. İrileşen gözleriyle bütün kalabalıklar göklerde ok arıyordu. Yere düşecekti! Bulgar okçusunun olduğu yerde mıhlanan taraftarlarının omuzunda, ahmak ahmak kendisine baktığına, kalabalıklardan bir anda bir sel gibi boşanan gözyaşlarına ve günün ilk aydınlığından beri en coşkun nârâlarla onu karşılayan kalabalıklara, sevinçten birbirleriyle kucaklaşan mahşerî topluluğa.. aldırmadan ikinci oku hedefin göbeğine yapıştırdı. Yanaklarında hâlâ o utangaç kızıllığın izlerini taşıyan İskender, Dergâh'a yöneldi geldiği gibi.

İhtiyar Kemankeş ağası Yıldırımlı Baba, gözlerinden rahmet gibi yaşlar boşaltarak İskender'e koşuyordu. Ve bir yandan avazının çıktığı kadar,

— Tozkoparanım! Tozkoparanım!

diye bağırıyordu.

Kalabalıkları susturmak ne mümkündü! O yüksek yerde kudümler inler, kösler vururken, Atıcılar Dergâhı'nın Yıldırımlı Baba'sı keramet denilen bir yıldırımlı gürleyişle:

— Tozkoparan! diye haykırmıştı durmadan, Tozkoparan! sonra;

— Pîrimiz şeyhimiz Yıldırımlı Baba'nın demine devranına... dendi ve hâzır bulunanların huzurunda, Tozkoparan adı, bütün kâinata duyuruldu.

Yıllar, yüzyıllar geçecek, lâkin Tozkoparan'ın okunun düştüğü yere dikilen nişangâhı; kimse, hiç kimse.. geçemeyecektir. Velîlerin dediğine bakılırsa, ol günde, onun yay tozunu çeken, ÜÇ bileğe denk bir kuvvetmiş!

***

İlerleyen zamanla yarışlar bitmiş, giden her şeyin ardından bir «Tozkoparan» adı kalmıştı yalnızca. Gayrı Akın mevsimi güllerinin bütün güzelliğiyle açıldığı günler gelmiş çatmıştı.

İşte yeni bir deniz cengi.. Yine işte; yeni deniz cenginin Kırkıncı Kemankeşi; adına «Tozkoparan» dedikleri bıyığı terlememiş şehlevend.

***

Cenk günü, Marmara'nın sakin böğrüne, heybetli yelkenler üstünden hilâl mızrakları iniyordu. Durgundu Marmara. Dalgasız, köpüksüz, öfkesiz ve mütevazî idi. Ufkun dumanlı doğrultusunda, Marmara'nın uysal böğrüne allı-yeşilli hilâller saplanıyordu. Hilâller saplanmıyordu da; belki küçük deryanın öfkesiz bağrından cıvgın sancak alemleri fışkırıyordu. Hey! Marmara! Uysal Marmara! Marmara, biçimsiz tahta sallarla Konstantin'e çıkıldığı zamanki Marmara değil miydi? Urumeli keşiflerinde azgın bir canavar gibi ağzını açmış, korkunç yaratıklardan daha korkunç engel, bu Marmara değil miydi? İnsafsız kabartılarla, bir avuç akıncı üstüne devrili devriliveren deniz, bu Marmara değil miydi?

Deniz, perçin yemişti, alev yutmuştu.

Denizdi, büyüktü, yüceydi. Lâkin o, alevler yutarken, yırtıcı pençelerle havaya kaldırılmış ve içilmişti. Şimdi Marmara bileği güçlülerin gönlünde bir esirdi. Bağı, ne kopmaz zincir, ne bitmez kara uzantılarıydı. Gönüllere hapsedilmiş bu eski umman, dışarıda alabildiğine hürdü.

Deryalarda çılgın alevler oynaşacaktı. Yeryüzünde kavga vardı. Ateş, duman ve koku yükseliyordu her yerden. Deniz yutanlar yeniyordu her kavgada. Yahut yenmek için, ebediyyen muzaffer olmak için deryalar gibi bir şeyler yutmak gerekiyor diyorlardı. Ve inanç demişlerdi buna. Görülen amansız bir kavgaydı. Vuruşmalar ölümüne oluyordu. Yine derlerdi ki; vuruşmalar devranın bitiminde sonlanacak...

Dillerde kavga türküleri vardı. Kadırgalarda yıllarla birlik yerleşmiş «kellekoltukta-

cılık» tütüyordu. Mevsim, mevsimlerin en tazesi; yıl, yılların en güzeliydi. Alacakaranlığın dünyasında, eski Konstantinepol uykudan çoktan uyanmış, sabah serinliğinde akın türkülerine karışan hıçkırıklarla âlem değiştiriyordu. Taze mevsim, bahar; yıl, yeni bir çağın ilk yıllarındandı. Günler, acımasız darbelerle karanlığı sarmıştı; Marmara'yı, Konstantinepol'ü, yeryüzünü, gökyüzünü... her yeri. Her yerde tek bir ruh, deryalar, topraklar üstünden yükselip göğün uçsuz bucaksız derinliklerinde yankılanan tek bir ideal yakarışı vardı. Yeni çağın ateşli yıllarında, sanılırdı ki, tüm kâinat, bir ruh deryasıyla bütünleşerek kavurucu alevlerin üstüne boşanan dirlik yağmuruydu. Söz konusu olan yaşamak veya ölmek değildi bu yıllar. Ölüm, yeme içme gibi ihtiyaçtı. İnsanlar, yiyecek, içecek ve ölümü tatmayacak mıydı mutlaka? O halde ölüm normal, normal olmayansa, biteviye yaşamaktı. İnsanlar ölecek lâkin yuttukları deryalar, nesillerden nesillere geçerek, ebediyyet boşluğunda görünmez olacaktı...

Kadırgalar dizi diziydi. Acelesiz hareketlerle Marmara'nın alt başına kayıyorlardı. Şafağın son kızıllığında ufka karışıyorlarken dillerden düşürmedikleri cenk marşlarıyle deniz akıncıları, ölümü içiyorlardı. Sesleri küçük ölümün ötesinde, mutlu ölümsüzlüğün güçlü anahtarını arar gibiydi. Ve bu, her şeyin başıydı. Hey! dünya dar geliyorsun; kanatlanmış akıncılarına Türkün.

Tül tül olmuş karanlığın göbeğinde, kalın, küt bir çomak, dev kösün ortasında inledi. Dün gibi hatırladı herkes. Karanlık kösüne vurulan çomak, bir dergâh meydanına dolusan binlerce zihnin umut ağartılarına rehber olmuş ve çok geçmeden parlak «Tozkoparan» yıldızını müjdelemişti. Kemankeşlerin gönlünde, o mutlu günün zambakları açmıştı ak ak. Eski bir hatıra ile, geminin dağınık sesleri birleşti. Uzaklaşan kadırgalar ardında sesler, kâh kös oldu patladı; kâh zurna oldu öttü ve kâh ilahî olup gidenlerin bekleyenlerinin gönlünden Marmara'nın çarşaflaşmış yüzüne serildi.

Hayat ışıklarının anlık kesik pırıltısı, kimin üzerinde görülüp kaybolacaktı? Kimin için uzaklardan hafif, ilahî çağrılar gelecekti? Kim arzuyla kanat çırpacaktı sonsuz boşluğun hoş kucağına? Bunları düşünen var mıydı?

***

İşte o gün, Kaptan Paşa gemisi, kadırgalar ve Kırk Kemankeş Marmara'dan kaymış gitmişti. Pembe bir toz bulutunu andıran belirsizlikle cenk marşları yankılanmış, gözler dolmuş, gönüller dolmuştu.

Herkeste aynı düşünce, herkeste aynı özlem buğulanmıştı. Ve saatler geçmiş, aydınlanmış ortalık; kararmış, tekrar aydınlanmıştı. Kırlangıçlara benzemişti vakit. Kemankeş zihinlerinin doruğunda, aynı ilahî çağrı uğuldamış, aynı cenklerin efsunlu havası esmişti telâşsız.

Gidişten günler, aylar sonra bir gün:

—Deniz cengâverleri muhteşem bir zaferle dönmüş.

dendi. Ve gerçekten de öyle olmuştu. Kırk Kemankeşleri götürmüşler, yerine hırçın alevler dağından içi kırk tohumlu taze bir zafer koncası getirmişlerdi.

O meçhuller diyarı ve meçhuller diyarının o kırkıncı okçusu niceydi? 18'inin baharındaydı. Tozkoparan derlerdi. Yanaklarında utangaç kızıllığın daimî izleri bulunuyordu...

Râviyan-ı ahbâr ve Nâkılân-ı âsâr öyle rivayet eyledi:

Zafer koncasının Kırkıncı tohumu; pençesine salındı azgın suların. O yaşta, o şahbaz delikanlı, bir kavga meczubu gibiydi. Kaptan köşkünde ne görülesi bir an, sessiz adımlarıyla yaklaşmıştı gemiye. Elinde ok yağdıran yay, göğsünde kanla, bir atılışı vardı düşen sancak ardınca; sıyrılışı alevlerden. Büyük ordunun sancağını bata çıka buldu. Hayır, hayır; bu, bir insan değildi. atlayan, dalan ve çıkan. ÜÇ kişinin harcıydı gördüğü. Zaman durmuş muydu ne! Uçtu âdeta, koşmadı. Oklar murat alırken yiğit bağrından, açık göğsüne sapladı kutsal sancağı. Semavât-ü zemin atıldı öteden. Ardından haykırdılar milyonlarca.

Ölümsüzler kervanına katıldı
Müjdesiyle meleklerin!
Selâm dediler, selâm
Ölümü yoktu ÜÇ'lerin yerine verilen
İnançlı emeklerin...

BU TEPE

Çileli sevdiklerim bu tepe üstünde
Yokuşa karşı tırmanan gölgemi bekler
Daracık sokaklarda dolaşan hayalim
Dertli şarkılara açılmış pencereler

Rengârenk ızdırap içinde çöl kuşları
Gibi koşuşmaktadır, ah, çocuklarımız
Her gece şükürler arasında binbir dert
Göz yaşları tattığımız tuzlu çorbamız.

Yaşama gayretidir vatan toprağında
Yarı aç ve yarı tok şenlikler diyarı
Hastalık sevdalısı, sıtma benizliler.
Yalınayak ip atlayan kız çocukları

Gece ayazda vardiye sonu işçiler.
Duyarlar solumasını bakkal Halil'in
Kezban veremlidir, iniler, köpekler ürer
İtirazsız uyulur, çarkına düzenin

Yaşamak denir bitkin ve ezik hayata
Yahudi adımının esiri adalar.
Hayal ve sükûn iksirini sunan boğaz.
Bizim için ne kadar uzaktalar

Eğlenceler, ziyafetler, balolar var, bak
Ben ki, hür esirler zindanının baştacı
Bu tepeden, kardeş, millî hayat özlerim
İnsanlık hasletlerimizi yaşatıcı

Bu tepe, mezarımız mı kardeşim?
Bu tepe, Fatih'in fetih tepesi
Kendi diyarımda yaşayamazsam,
İnsanca yaşanacak yer neresi?

Ertuğrul ŞAKAR

ARSALAR

PEŞİNATSIZ, AYDA 250 TL. TAKSİTLE METRE KARESİ 30-40-50 TL.'DEN İFRAZLI, MÜSTAKİL VE TAPULU **ARSALAR**...

* Terkos'taki arsalarımız Terkos Gölü'ne nazır, Suyu, Elektriği, Otobüsü, İlk ve Ortaokulu vardır.

* Ayrıca Büyükçekmece'de, Londra Asfaltına 50 m. mesafede, göle nazır, metre karesi 50-60 TL.'den **ARSALAR** satılmaktadır.

Müracaat : Ali Haskatar
Karakol karşısı, Diri Kebap Salonu

Yeşildirek — İSTANBUL

DAVUTOĞLU

KOLLEKTİF ŞİRKETİ

MEHMET ve TAHSİN DAVUTOĞLU

TRİKO VE KONFEKSİYON İMALAT-TOPTAN

Merkez: Mahmutpaşa, Yanıksaraylar Kurt İşhanı Zemin Kat No. 18 - 23

Şube: Yeşildirek, Gürün Han No: 598 - 650 İstanbul

Tel. : Merkez. 27 10 75/18
Şube : 27 70 88

SATILIK DAİRELER

İstanbul'un güzide semti Küçükçekmece'de göle nazır, yazın ve kışın oturulabilecek daireler anahtar teslimi 70.000 - 90.000 TL. arası. ACELE SATILIKTIR.

Müracaat: Ufuk İnşaat Ort.
27 Mayıs Cad. No: 113
Küçükçekmece - İSTANBUL
Tel: 71 27 03 - 22 89 33

FIRAT SANAYİİ

Mehmet Fırat
KAŞIK ÇATAL
MADENİ EŞYA
İMALATI

Tel.: 27 81 94
Satış yeri: Tahtakale
Tomruk Sok. Yavaşça
Şahin Yokuşu No. 2/B
İSTANBUL

LOKMAN
müstahzarları

Eczacı M. TEVFİK HACIBEYOĞLU
İLÂÇ ve GIDA SANAYİİ

Anamur (Burun damlası)
Meprol Tablet (Sinir hapı)
Sollargen Granüle (Ekzama-Kaşıntı)
Sel de Gastrin Granüle (Mide tozu)
Cuti-Cura (Cilt losyonu)
Pedi-Cura (Ayak banyosu)
Pilo-Cura (Saç ilâcı)
Lokman Kaşe (100 lük ağrı kesici)
Panason (20 gr. paket) Sağlık çayı
Panason (50 gr. alüminyum kutulu)
Lokman çayı (afiyet çayı)
Dr. Krom (Diş patı)
Cilda (El losyonu)
Derma (Traş losyonu)
Balvit (Enerji ve kuvvet macunu)
Passibepine (Sinir şurubu)
İhtiyol pomad
Çinko pomad
Borik pomad
Vazelin Saf

Gastro Gouttes (Mide damlası)
Gastroguanil İshal kesici tablet
Metagastrin (Mide tozu)
Derivit (Yara ve Yanık Merhemi)
Deriseptol (Yara ve göbek tozu)
Dover Tablet (Öksürük ve bronşite)
Metekodin Şurup (Öksürük Şurubu)
Metekodin (Öksürük hapı)
Algo-Liniment (Ağrı friksiyonu)
Algo-Wax (Ağrı merhemi)
Algo-Wax vazo (Grip ve ağrılarda)
Algo-Wax Nazal (Nezle merhemi)
Ma-Ka-Ta (Basur merhemi)
Ekza-9 (Ekzama merhemi)
Algo-Tablet (Ağrı hapı)
Lokman Tablet (Ağrı hapı)
Algopirin (Analjezik tablet)
Algo-Tablet (4 tabletlik)
Moruvit- Vitamine (Kuvvet Şurubu)
Kina-Kola (İştah Şurubu)

FABRİKA : Yeni Londra Asfaltı Telefon 71 57 82
Bahçelievler - Bakırköy Telefon 71 68 79

